T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KİTÂB-I GAZÂT DER MÜLK-İ ÇİN (GİRİŞ-İNCELEME-METİN-DİZİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM

HAZIRLAYAN
Naciye Karahan KÖK

ELAZIĞ-2017

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KİTÂB-I GAZÂT DER MÜLK-İ ÇİN

(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-DİZİN)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN	**HAZIRLAYAN**
Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM	Naciye Karahan KÖK

Jürimiz 18/05/2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu doktora tezini oy birliği/oy çokluğu ile kabul etmiştir.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Vahit Türk
2. Prof Dr. Erhan AYDIN
3. Prof. Dr. Ercan ALKAYA
4. Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
5. Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ……tarih ve ……. sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)

Naciye Karahan KÖK

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Bilim Dalı
ELAZIĞ-2017, Sayfa: XVII+786

Bu çalışmada, Türk yazı dilinin Doğu sahasının XV.-XX. yüzyıllar arasındaki devresini oluşturan ve Çağdaş Türk Lehçelerinin oluşmasında da önemli rolü olan Çağatay Türkçesi dönemine ait Molla Bilal Nâzımî tarafından yazılmış "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser incelenmiştir. İncelemeye esas alınan eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Hicrî 1293 Miladî 1876/1877 tarihinde mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.

Çalışma "Giriş", "İnceleme", "Metin", "Sonuç" ve "Dizin" bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi hakkında bilgi verildikten sonra Molla Bilal Nâzımî'nin hayatı, eserleri ve çalışmaya konu olan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde ilk olarak eserin imlâ özellikleri tespit edilmiş, daha sonra ses bilgisinde eserdeki ses olayları incelenmiş, son olarak şekil bilgisinde ise eserdeki yapım ve çekim ekleriyle sözcük türleri ele alınmış Çağatay Türkçesi dönemi bağlamında değerlendirilmiştir. Metin bölümünde Arap harfli metin Latin harflerine transkribe edilmiştir. Dizin bölümünde eserde geçen kelimeler eserdeki anlamlarına göre çekim ekleri gösterilmek suretiyle alfabetik olarak verilmiştir. Sonuç bölümünde yapılan çalışmayla ilgili genel bir değerlendirme yapılmış; eserin sonunda ise yapılan çalışmayla ilgili olarak geniş bir kaynakçaya yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Molla Bilal Nâzımî, Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, 19. Yüzyıl, Dil İncelemesi, Çağatay Türkçesi.

ABSTRACT

Doctoral Dissertation

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (Introduction-Review-Text-Index)

Naciye Karahan Kök

Fırat University
Institute of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Department of Old Turkic Language
Elaziğ-2017, Page: XVII+786

In this study, the work titled “Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin” written by Molla Bilal Nazımi from Chagatai Turkic period which has an important role in the formation of Contemporary Turkish Dialects and constituted the period of Eastern part of Turkish writing language between XV.-XX. Centuries was investigated. The work taken as the basis for the investigation is registered with the title of Voyna Musulman protiv kitaytsev (Muslims’ war against Chinese), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım” and with TAEKK1528 the location number in the library of the Institute of Turkic Studies in Istanbul University. It was written in the form of masnavi poetry in Hijri date of 1293 and Gregorian date of 1876/1877.

The study consists of "Introduction", "Review", "Text", "Conclusion" and "Index" sections. In introduction section, information about Chagatai Turkic was given and then the information about the life and works of Molla Bilal Nâzımî and the work titled “Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin”, which is the subject of the study, were given. In the review section, firstly the spelling characteristics of the work were determined; the sound events in the work were then examined in phonetics, finally the word types with the inflectional suffixes and derivational affixes in the work were evaluated in the context of Chagatai Turkic period in morphology. In the text section, the Arabic text was transcribed into Latin letters. In the index section, the words in the work were given in alphabetical order by showing the inflectional suffixes according to their meaning. A general evaluation of the work was made in the conclusion section; a large list of references about the conducted study is given at the end of the work.

Keywords: Molla Bilal Nâzımî, Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, 19th Century, Language Examination, Chagatai Turkic.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
ÖN SÖZ ..... **XIV**
KISALTMALAR ..... **XVI**
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ ..... **XVII**
GİRİŞ **1**
I. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ 1
II. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER 6
II.1. Eserin Müellifi ve İstinsah Tarihi 7
II.2. Müellifin Diğer Eserleri 10
II.2.1. Gazeliyat 10
II.2.2. Çanmoza Yüsüphan 10
II.2.3. Nuzugum 10
II.2.4. Müminin Hicreti 11
II.3. Konu Başlıkları ve Metnin Düzeni 11

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEME **17**
1.1. İmlâ Özellikleri 17
1.1.1. Ünlülerin Yazımı 18
1.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı 18
1.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı 18
1.1.1.3. Kapalı e Ünlüsünün Yazımı 19
1.1.1.4. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı 19
1.1.1.5. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı 19
1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı 20
1.1.2.1. /p/ Ünsüzünün Yazımı 20
1.1.2.2. /ç/ Ünsüzünün Yazımı 20
1.1.2.4. /s/ Ünsüzünün Yazımı 21
1.1.2.5. /t/ Ünsüzünün Yazımı 21
1.1.2.6. Şeddenin Kullanımı 21

1.2. Ses Bilgisi 21
1.2.1. Ünlüler 21
1.2.1.1. Ünlü Değişmeleri 22
1.2.1.1.1. i ~ e veya e ~ i Değişmesi 22
1.2.1.1.2. Ünlü Düzleşmesi 25
1.2.1.1.2.1. o > a 25
1.2.1.1.2.2. ö >a 26
1.2.1.1.2.3. u > a 26
1.2.1.1.2.4. u > ı 26
1.2.1.1.3. Ünlü Yuvarlaklaşması 26
1.2.1.1.3.1. a > o 27
1.2.1.1.3.2. a > u 27
1.2.1.1.3.3. e > o 27
1.2.1.1.3.4. e > ü 27
1.2.1.1.3.5. ı > u 27
1.2.1.1.3.6. ı > ü 27
1.2.1.1.3.7. i > ö 27
1.2.1.1.3.8. i > ü 27
1.2.1.1.4. Ünlü Daralması 28
1.2.1.1.4.1. a > ı 28
1.2.1.1.4.2. a > i 28
1.2.1.1.4.3. a > u 28
1.2.1.1.4.4. ė/e > i 28
1.2.1.1.4.5. e > ı 28
1.2.1.1.4.6. e > ü 28
1.2.1.1.5. Ünlü Genişlemesi 28
1.2.1.1.5.1. ı > a 28
1.2.1.1.5.2. ı > e 29
1.2.1.1.5.3. i > ė/e 29
1.2.1.1.5.4. i > ö 29
1.2.1.1.5.5. u > a 29
1.2.1.1.5.6. ū > ö 29
1.2.1.1.6. Ünlü Kalınlaşması 29

1.2.1.1.6.1. e > a 29
1.2.1.1.6.2. ö >a 29
1.2.1.1.7. Ünlü İncelmesi.....30
1.2.1.1.7.1. a/ā > ė/e.....30
1.2.1.1.7.2. a > i 30
1.2.1.1.7.3. ı > e 30
1.2.1.1.7.4. ı > ü.....30
1.2.1.1.7.5. o > ö.....30
1.2.1.1.7.6. u > e 30
1.2.1.1.7.7. ū > ü.....30
1.2.1.2. Ünlü Kısalması.....31
1.2.1.3. Ünlü Türemesi 31
1.2.1.4. Ünlü Düşmesi.....31
1.2.1.5. Geçişme 32
1.2.1.7. Ünlü Uyumu 33
1.2.1.7.1. Kalınlık-İncelik Uyumu 34
1.2.1.7.1.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar 35
1.2.1.7.1.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen 35
1.2.1.7.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....35
1.2.1.7.2.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen 36
1.2.1.7.2.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen 36
1.2.2. Ünsüzler 38
1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri 38
1.2.2.1.1. Ötümlüleşme 38
1.2.2.1.1.1. k > g.....38
1.2.2.1.1.2. ķ > ġ.....39
1.2.2.1.1.3. s > z.....39
1.2.2.1.1.4. t > d.....40
1.2.2.1.2. Ötümsüzleşme 41
1.2.2.1.2.1. b >f 41
1.2.2.1.2.2. c > ç 41
1.2.2.1.2.3. ġ > ķ.....41

1.2.2.1.2.4. v > f....41
1.2.2.1.2.5. z > s....42
1.2.2.1.3. Süreklileşme....42
1.2.2.1.3.1. b > m....42
1.2.2.1.3.2. b > v....42
1.2.2.1.3.3. c > j....43
1.2.2.1.3.4. ç > s....43
1.2.2.1.3.5. ç > ş....43
1.2.2.1.3.6. ġ > v....43
1.2.2.1.3.7. ġ > y....43
1.2.2.1.3.8. ķ > ẖ/h....43
1.2.2.1.3.9. p > f....44
1.2.2.1.4. Süreksizleşme....44
1.2.2.1.4.1. h > ġ....44
1.2.2.1.4.2. s/ş > ç....44
1.2.2.1.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri....45
1.2.2.1.5.1. b > y....45
1.2.2.1.5.2. n > n͡g....45
1.2.2.2. Ünsüz Erimesi....45
1.2.2.2.1. b Erimesi....45
1.2.2.2.2. g Erimesi....45
1.2.2.2.3. ķ/k Erimesi....45
1.2.2.2.4. l Erimesi....45
1.2.2.2.5. n Erimesi....46
1.2.2.2.6. r Erimesi....46
1.2.2.2.7. t Erimesi....46
1.2.2.3. Ünsüz Türemesi....46
1.2.2.4. Ünsüz İkizleşmesi....47
1.2.2.5. Ünsüz Tekleşmesi....47
1.2.2.6. Göçüşme....48
1.2.2.7. Hece Düşmesi....48
1.2.2.8. Ünsüz Uyumu....48
1.3. Şekil Bilgisi....49

1.3.1. Yapım Ekleri 49
1.3.1.1. İsimden İsim Yapım Eki....49
1.3.1.1.1. + A 49
1.3.1.1.2. +aç....49
1.3.1.1.3. +a͡ngu....50
1.3.1.1.4. + çA....50
1.3.1.1.5. +çI 51
1.3.1.1.6. + daş....52
1.3.1.1.7. +düz 53
1.3.1.1.8. + en 53
1.3.1.1.9. + er 54
1.3.1.1.10. + ev....54
1.3.1.1.11. + ge / ķa....55
1.3.1.1.12. +ġaç....55
1.3.1.1.13. + Ġı 55
1.3.1.1.14. +gü 56
1.3.1.1.15. +ıl 56
1.3.1.1.16. +inçi /+ ünçi....56
1.3.1.1.17. + ik 56
1.3.1.1.18. + lI4Ġ 57
1.3.1.1.19. +lıĠ/+lig/+lüg....57
1.3.1.1.20. + raķ/+rek 57
1.3.1.1.21. +sIz....58
1.3.1.2. Fiilden İsim Yapım Eki 59
1.3.1.2.1. -a 59
1.3.1.2.2. -aķ/-ek 59
1.3.1.2.3. -ç 60
1.3.1.2.4. -ş 60
1.3.1.2.5. -ge 60
1.3.1.2.6. -Ġu/-gü 60
1.3.1.2.7. -ġuçı /-küçi 60
1.3.1.2.8. -gür....61
1.3.1.2.9. -ı....61

1.3.1.2.10. -(ı/u)Ġ/ -(i/ü)G 61
1.3.1.2.11. -(ı/ü) m 62
1.3.1.2.12. -(ı/U) n 62
1.3.1.2.13. -ķun / -Kün 62
1.3.1.2.14. -mAn 62
1.3.1.2.15. -mUr 63
1.3.1.2.16. - UrġA 63
1.3.1.2.17. -vul 64
1.3.1.2.18. -z 65
1.3.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler 65
1.3.1.3.1. +A- 65
1.3.1.3.2. +Ar- 65
1.3.1.3.3. +da- 66
1.3.1.3.4. + I- 66
1.3.1.3.5. +la- 66
1.3.1.3.6. +sa- 67
1.3.1.3.7. +ķ- 68
1.3.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler 68
1.3.1.4.1. -a/ı- 68
1.3.1.4.2. - ar- 68
1.3.1.4.3. -DUr- 68
1.3.1.4.4. -Güz- 69
1.3.1.4.5. -(I4) ş- 69
1.3.1.4.6. -ķ- 70
1.3.1.4.7. -kür- 70
1.3.1.4.8. -(I4) l- 70
1.3.1.4.9. -mA- 70
1.3.1.4.10. - (U) n- 71
1.3.1.4.11. -se- 72
1.3.1.4.12. -t- 72
1.3.1.4.13. -Ur- 73
1.3.1.4.14. -(ı)z- 73
1.3.2. İsim 74

1.3.2.1. İsim Çekim Ekleri 74
1.3.2.1.1. Çokluk Eki....74
1.3.2.1.2. İyelik Ekleri....74
1.3.2.1.2.1. Teklik Şahıs İyelik Ekleri 75
1.3.2.1.2.2. Çokluk Şahıs İyelik Ekleri....76
1.3.2.1.3. Hâl Ekleri 76
1.3.2.1.3.1 Yalın Hâl 78
1.3.2.1.3.2. Yükleme/Belirtme Hâli 78
1.3.2.1.3.3. Yönelme Hâli 81
1.3.2.1.3.4. Bulunma Hâli 83
1.3.2.1.3.5. Ayrılma/Çıkma Hâli 84
1.3.2.1.3.6. İlgi Hâli....85
1.3.2.1.3.7. Vasıta Hâli 87
1.3.2.1.3.8. Eşitlik Hâli 88
1.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Hâli....89
1.3.2.1.4. Aitlik Eki 90
1.3.2.1.5. Soru Eki....91
1.3.2.2. İsim-Fiiller 91
1.3.2.2.1. -(I/u) ş....91
1.3.2.2.2. -ma 92
1.3.2.2.3. -maḳ/-mek 92
1.3.3. Sıfat....93
1.3.3.1. Niteleme Sıfatları 93
1.3.3.2. Belirtme Sıfatları....93
1.3.3.2.1. İşaret Sıfatları 93
1.3.3.2.2. Sayı Sıfatları 94
1.3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları 94
1.3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları 95
1.3.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları....95
1.3.3.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları....95
1.3.3.3. Soru Sıfatları....95
1.3.3.4. Belirsizlik Sıfatları 97
1.3.3.5. Sıfat-Fiiller....98

1.3.3.5.1. -Ar 99
1.3.3.5.2. -duġ 100
1.3.3.5.3. -ġan/-gen 101
1.3.3.5.4. -ġuçı/-küçi 101
1.3.3.5.5. -ġusı/-güsi 102
1.3.3.5.6. -gü/-ķu 102
1.3.3.5.7. -mAs 103
1.3.4. Zamir 103
1.3.4.1. Şahıs Zamirleri 104
1.3.4.2. İşaret Zamirleri 104
1.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri 105
1.3.4.4. Soru Zamirleri 105
1.3.4.5. Dönüşlülük Zamirleri 106
1.3.4.6. Bağlama Zamirleri 106
1.3.5. Zarf 106
1.3.5.1. Tarz (Durum) Zarfları 107
1.3.5.2. Zaman Zarfları 107
1.3.5.3. Yer-Yön Zarfları 108
1.3.5.4. Miktar Zarfları 109
1.3.5.5. Soru Zarfları 110
1.3.5.6. Zarf-Fiiller 110
1.3.5.6.1. -eben/-iben/-uban 111
1.3.5.6.2. -ġalı/-keli/-AlI 112
1.3.5.6.3. -ġanda/-Gende 113
1.3.5.6.4. -Ġuça/-Güçe/-ġaça 113
1.3.5.6.5. -ġunça/-günçe/-gençe/-(i)nçA 114
1.3.5.6.6. -keç 114
1.3.5.6.7. -kendin 115
1.3.5.6.8. -maķda/-mekde 115
1.3.5.6.9. -mAy 115
1.3.5.6.10. -maylı 116
1.3.5.6.11. -mesdin 116
1.3.5.6.12. -(I4) p 117

1.3.6. Edat 118
1.3.6.1. Çekim Edatları 119
1.3.6.2. Sona Gelen Edatlar 125
1.3.7. Bağlaç 126
1.3.7.1. Sıralama Bağlaçları 127
1.3.7.2. Denkleştirme Bağlaçları 128
1.3.7.3. Karşılaştırma Bağlaçları 128
1.3.7.4. Cümle Başı Bağlaçları 128
1.3.8. Ünlem 130
1.3.9. Fiil 131
1.3.9.1. Fiil Çekim Ekleri 131
1.3.9.1.1. Şahıs Ekleri 131
1.3.9.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri 132
1.3.9.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri 132
1.3.9.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri 132
1.3.9.1.2. Fiil Çekimi 132
1.3.9.1.2.1. Bildirme (Haber) Kipleri 133
1.3.9.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman: -DI4 133
1.3.9.1.2.1.2. Anlatılan/Öğrenilen/Duyulan Geçmiş Zaman: -(I4) p+ şahıs eki 135
1.3.9.1.2.1.3. Gelecek Zaman: -A+ şahıs eki ~ -may ~ -ġu,-gü + iyelik eki ~ maķçı bol-, ġay, -gay, -kay + şahıs eki 138
1.3.9.1.2.1.4. Geniş Zaman: -(A)r/-(U)r 141
1.3.9.1.2.1.5. Şimdiki Zaman: -AdUr 143
1.3.9.1.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri 145
1.3.9.1.2.2.1. Şart Kipi: -sA + şahıs eki 145
1.3.9.1.2.2.2. İstek Kipi: -ġay, -gay, -kay + şahıs eki ~ -ġu, -gü + iyelik eki 146
1.3.9.1.2.2.3. Gereklilik Kipi 147
1.3.9.1.2.2.4. Emir Kipi 148
1.3.9.2. Ek fiil 151
1.3.9.2.1. Geniş Zaman 151
1.3.9.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman 152

1.3.9.2.4. Şart Kipi 152
1.3.9.2.5. Birleşik Çekimler....152
1.3.9.2.5.1. Hikâye....152
1.3.9.2.5.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi....152
1.3.9.2.5.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi 153
1.3.9.2.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi....153
1.3.9.2.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi 153
1.3.9.2.5.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi 153
1.3.9.2.5.2. Rivayet....153
1.3.9.2.5.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti 153
1.3.9.2.5.2.2. Şart Kipinin Rivayeti 153
1.3.9.2.5.3. Şart....153
1.3.9.2.5.3.1. Geniş Zamanın Şartı 153
1.3.9.2.5.3.2. Gelecek Zamanın Şartı 154
1.3.9.3 Birleşik Fiiller 154
1.3.9.3.1. Tasvir Fiilleri 154
1.3.9.3.1.1. Süreklilik Fiili 154
1.3.9.3.1.2. Yeterlilik Fiili....154
1.3.9.3.1.3. Tezlik Fiili....155
1.3.9.3.2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller....157

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN....160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİZİN....361
SONUÇ 681
EKLER 685
Ek 1. Orijinallik Raporu....685
Ek-2 Orijinal Metin 686
KAYNAKLAR 771
ÖZGEÇMİŞ....786

ÖN SÖZ

Molla Bilal Nâzımî, Klasik sonrası dönem (1600-1921) Çağatay Türkçesi şairlerindendir. Bu çalışma; Molla Bilal Nâzımî'nin **"**Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eserinin transkripsiyonlu metninin imlâ ve gramer özellikleri ile gramatikal dizinini içermektedir.

Molla Bilal Nâzımî'nin **"**Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin"i, gerek dilinin sadeliği ve Uygur Türklerinin başından geçen olayların şiirlere yansıması özellikleriyle, gerekse de çalışmaların daha ziyade Klasik öncesi ve Klasik dönem üzerine yoğunlaştığı Çağatay Türkçesinin Klasik sonrası döneminde -XX. yüzyılın başında- her biri birer bağımsız yazı diline dönüşen çağdaş Türk lehçelerine ait verdiği bilgilerle Türklük biliminde ayrı bir öneme sahiptir. Bu eser, şiirlerin anlatıldığı nazım biçimi olan destan geleneğinin Türkler arasında gösterdiği gelişimin tespiti, eski Türk yurdu olan İli ve çevresinde yaşayan Uygur Türkleri hakkında verdiği tarihî bilgiler ve söz varlığı ile Türklük bilimi için büyük bir değer arz etmektedir. Molla Bilal Nâzımî, Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başladığı bu eserinde tarihî olayları kronolojik bir sıra izleyerek gerçekçi ve akıcı bir dille anlatmaktadır.

İncelemeye esas alınan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve "Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Hicrî 1293 Miladî 1876/1877 tarihinde mesnevi nazım biçimiyle yazılan eser, 166 sayfadan oluşmaktadır.

Çalışma, dört kısımdan meydana gelmektedir: Giriş, İnceleme, Metin ve Dizin. Giriş bölümünde eserin yazıldığı Çağatay Türkçesi, eserin müellifi, eserin kaleme alındığı destan nazım biçimi ve müellifin tespit edilen diğer eserleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Buradaki amaç, hem dönemin dil özelliklerini hem de eserde anlatılan İli Hanlığı ve komşularının durumunu belirtmektir. Bu bölümde, mevcut araştırmaların yanı sıra Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin'de yer alan manzum ve mensur bilgilerden de istifade edilmiştir.

İnceleme bölümünde, öncelikle eserin imlâ özellikleri verilmektedir. İmlâ kısmında, Türkçe kelimelerdeki ünlü ve ünsüzlerin durumu ortaya konmaktadır. Daha sonra eserin ses ve şekil özelliklerinin değerlendirilmesine geçilmektedir. Ses

bilgisinde, ünlüler ve ünsüzlerin özellikleri ile bunlarla ilgili ses olayları; şekil bilgisinde ise sözcük türleri, kök, ek, söz yapımı ve fiil çekimi incelenmektedir.

Metin bölümünde, metin mümkün olduğu kadar orijinaline uygun şekilde transkribe edilmiştir. Eserin tek nüsha oluşu, zamanın büyük bölümünün metnin en iyi şekilde kurulması için harcanmasına neden olmuştur. Klasik tarzdaki bölümlerden ziyade, Çince kelimeler ile eserde geçen toponimlerin ve başta askerlik alanına ait çeşitli terimlerin okunmasında güçlüklerle karşılaşılmıştır. Bu hususdaki güçlükler; Çağatay Türkçesinin diğer eserleri, sözlükleri ve bugünkü başta Uygur Türkçesi olmak üzere, Kırgız ve Özbek Türkçesi dikkate alınarak aşılmaya çalışılmıştır.

Dizinde, metindeki kavramların ortaya çıkarılması, bu kavramların çalışılan eser içinde kolay ve hızlı bulunabilmesi ve bir çeşit anahtar işlevi görmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla herhangi bir tercih olmaksızın, metindeki bütün kelimelerin alfabetik sırayla yer aldığı genel bir dizin hazırlanmıştır. Hazırlanan dizin, sözlük özelliği taşıdığı için kelimenin hemen yanına künye bilgileri ve anlamı yazılmıştır. Daha sonra sözcüklerle onlara gelen eklerin geçtiği yer, sayfa ve beyit numaraları gösterilmiştir. Madde başı kelimeler koyu yazı tipiyle yazılarak dizin iki sütun halinde hazırlanmıştır. Alt maddeler, madde başına göre içe doğru girintilidir. Bunların altına girebilecek kullanımlar da alt maddelerden biraz daha sağa yanaşıktır.

Çağatay Türkçesi ile Özbek ve Uygur Türkçesi gibi çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yazılan “Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, Giriş, İnceleme, Metin, Dizin” adını taşıyan doktora çalışmam sırasında engin bilgisi ve yol göstericiliği ile her türlü yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Çimen Özçam’a teşekkürlerimi belirtmek isterim. Yine bilgilerine başvurduğum ve yardımlarını gördüğüm hocalarım Prof. Dr. Ahat Üstüner, Prof. Dr. Ahmet Buran, Prof. Dr. Ercan Alkaya, Prof. Dr. Mehmet Vefa Nalbant, Doç Dr. Erkin Emet, Doç. Dr. Abdullah Kök ile çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli eşim Arş. Gör. Ali Kök’e, bugünlere gelmemde en büyük pay sahibi olan çok sevgili annem Sebahat Karahan ve babam Metin Karahan’a şükranlarımı sunmayı vazife bilirim.

ELAZIĞ-2017 **Naciye Karahan KÖK**

KISALTMALAR

Ar. : Arapça.
age. : Adı geçen eser.
agm. : Adı geçen makale.
bk. : Bakınız.
C. : Cilt.
Ç. : Çince.
Çev. : Çeviren.
Far. : Farça.
Haz. : Hazırlayan.
Mo. : Moğolca.
R. : Rusça.
S. : Sayı.
s. : Sayfa.
Sog. : Soğdca.
vb. : Ve benzeri.
Yay. : Yayınları, yayını.
yy. : Yüzyıl.
- : Fiil veya fiile bağlanmayı gösterir.
+ : İsme bağlanmayı gösterir.
A : a,e
G : g/k ünsüz değişimini gösterir.
Ġ : ġ/ķ ünsüz değişimini gösterir.
I : ı, i
I4 : ı, i, u, ü
K : k/g ünsüz değişimini gösterir.
Ķ : ķ/ġ ünsüz değişimini gösterir.
U : u, ü
~ : Alternans, değişken şekil.
x> : Aslî şekil bu şekilden gelir.
x>> : Aslî şekil bu şekilden birden fazla değişme ile başka bir şekle geçiş.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

a	**:** آ, ا	**s**	**:** س
b	**:** ب	**ṣ**	**:** ص
c	**:** ج	**s̱**	**:** ث
ç	**:** چ	**ş**	**:** ش
d	**:** د	**t**	**:** ت
e	**:** ا, ۀ	**ṭ**	**:** ط
f	**:** ف	**u, ū**	**:** اُ, او
g	**:** ك	**ü**	**:** اُ, او
ġ	**:** غ	**v**	**:** و
h	**:** ه	**y**	**:** ى
ḥ	**:** ح	**z**	**:** ز
ḫ	**:** خ	**ż**	**:** ض
ı	**:** ا, ى	**ẓ**	**:** ظ
i, ī	**:** اى	**ẕ**	**:** ذ
k	**:** ك	**ʿ**	**:** ع
ḳ	**:** ق	**ʾ**	**:** ء
l	**:** ل		
m	**:** م		
n	**:** ن		
n͡g	**:** نك		
o	**:** اُ, او		
ö	**:** اُ, او		
p	**:** پ		

GİRİŞ

I. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Özbek ve Yeni Uygur Türkçesi gibi çağdaş Türk yazı dillerinin temellerini oluşturan Çağatay Türkçesi, Moğol fütuhatından sonra Cengiz Han'ın çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın Orda Devletlerinin siyasî merkezlerinde XIII. ve XIV. yüzyılda gelişen, Timurlular zamanında ise özellikle XV. yüzyılda klasik mahiyet kazanarak zengin bir edebiyat meydana getiren edebî Orta Asya Türk lehçesidir. Çağatay Türkçesi ya da Çağatay edebiyatı adlandırması; babası tarafından Moğol İmparatorluğu paylaştırılırken Maveraünnehir (Harezm hariç), Balkaş Gölü'nün doğusundaki İli Irmağı havzası, Gazne ve Kâbil'le Pamir yöresi, Doğu Türkistan ve Cungarya'nın idaresinin kendisine bırakıldığı, Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay (öl.1241)'a nisbetle kullanılmaktadır.[1] Bu terim ilk defa ilmî literatürde Macar bilim adamı Á. Vámbéry tarafından 1860'lı yılların başında XII.-XIX. yüzyıl Türkistan Türk İslam edebî eserlerinin dili ve zamanının canlı Türkistan Türk şivelerinin, özellikle Özbek ağızlarının dâhil edilmesiyle geniş bir anlamda kullanılmıştır.[2]

Ali Şir Nevâyî ile onu takip eden Türkistan şairlerinin kullandıkları Çağatay Türkçesi edebî dilinin kökeni ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Radloff ve Korş gibi Türkologlar Çağataycayı, Uygur dilinin Karahanlılar devrinden itibaren İslamî kültür altında gelişen bir devamı kabul etmektedir. [3] Bu fikri reddeden Borovkov ise Uygurcanın dinî ve resmî bir dil olarak dar bir sahaya inhisar ettiğini, bu nedenle İslam kültürünün baskılarına karşı koyamadığını, Çağataycayı da Uygurcanın devamı şeklinde telakki etmenin yanlış olacağını ileri sürerek Çağataycanın temeli *Orta Asya Türkçesidir* der. Ayrıca Çağataycayı klasik bir yazı dili hâline getiren Nevâyî'nin dilinin canlı dile dayandığını, çok iyi bildiği Özbekçeden faydalandığını, bu nedenle Özbek edebî dilinin kurucusu kabul edildiğini ileri sürmektedir.[4]

---

[1] Köprülü, Mehmet Fuat (1989) "Çağatay Edebiyatı", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ötüken Yay., İstanbul, 82-83.

[2] Barutçu Özönder, Fatma Sema (2011) **Ali Şir Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 7.

[3] Eraslan, Kemal (1993) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. 8, İstanbul, s. 168.

[4] Borovkov, Aleksandr Konstaninoviç (1984) "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâî", (Çev. Rasime Uygun), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1984**, s. 59-96.

Baskakov, bu devre ait yazma eserleri göz önünde tutarak "Çağatay" terimini Özbek ve (Yeni) Uygur edebî Türkçesine bağlı olarak görmek gerektiğini öne sürerken, başka âlimler, dil özelliklerini dikkate almadan, coğrafî yerleşmeye, eserlerin yazılış yerlerine veya devlet sınırına bakarak Çağatay Türkçesinin Oğuz-Türkmen dil grubu ile münasebeti meselesinin halledilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.[5]

Caferoğlu ise Çağataycayı Göktürk-Uygur devri ile müşterek Orta Asya yazı dilinin kaynaşması sonucu vücut bulmuş edebî bir dil olarak telakki etmektedir. Nevâyî'nin resmî Uygur yazı dilinin mirasına sahip olmasıyla birlikte bu yazı dilinin aynen devam ettiğini ileri sürmektedir.[6]

Geniş kültür münasebetleri, diğer lehçelerin Çağatay Türkçesi yazı diline birtakım etkilerde bulunmasına yol açmıştır. Bu yönde yapılacak geniş bir inceleme, özellikle Azerbaycan Türkçesi kanalıyla Çağataycaya bazı Oğuz Türkçesi unsurlarının girmiş olduğunu gösterecektir. Bundan dolayı Çağatay Türkçesi yazı dilinin temelini ve teşekkülünü belirli nedenlere bağlamanın mümkün görünmediğini söyleyen Eraslan, edebî dilin her şeyden önce kültürle ilgili olduğunu, bu etkinin Çağatay Türkçesinde de kendini gösterdiğini, Ali Şir Nevâyî ile klasik bir nitelik kazandığını, Uygur kitabet dilinin ve Karahanlı yazı dilinin devamı kabul edilmesinin doğru bir tespit olmayacağını ifade etmektedir.[7]

Yazı dili olarak birbirinin devamı sayılan Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezm dönemlerinden sonra oluşmaya başlayan,Timurlular devrinde zengin bir edebiyat yaratan ve Orta Asya Türk yazı dilinin üçüncü dönemi kabul edilen Çağatay Türkçesinin[8] dönemlere ayrılması konusunda Samoyloviç, Köprülü, Şçerbak, Eckmann vb. Türkologlar tarafından yapılmış tasnifler bulunmaktadır. Bu konudaki görüşler şöyle sıralanabilir.

A. N. Samoyloviç, XV. yüzyıldan başlayıp XX. yüzyıla kadar devam eden Orta Asya edebî dili için Çağatayca tabirini kullanmakta ve İslamî Orta Asya Edebî Türk dilini aşağıdaki dönemlere ayırmaktadır:

Karahanlı Türkçesi ve Kaşgar Türkçesi (11.-12. yüzyıllar),

Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13.-14. yüzyıllar),

---

[5] Nadjip, E. N. (1970) "O srednekovıx lit. Traditsyax i şmeşennax pismennıx Tyurskix yazıkax", **ST 1**, Moskva, s. 92.
[6] Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yay., İstanbul, s. 195-211.
[7] Eraslan, Kemal (1996) **Alî Şîr Nevâyî, Nesayimü'l-Muhabbe Min Şemayimü'l-Fütüvve I.Metin**, Ankara, s. XXXVII.
[8] Şavk Çelik, Ülkü (2011) **Leylî vü Mecnûn**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 13.

Çağatayca (15.-19. yüzyıllar),

Özbek Türkçesi (20. yüzyıl).[9]

Samoyloviç, Orta Asya edebî Türk dilinin üçüncü devresi olarak ifade ettiği Çağataycayı dört döneme ayırmaktadır:

İlk Çağatayca ya da Nevâyî'den önceki Çağatayca devri (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadar),

Klasik Çağatayca devri (1465-16. yüzyılın ortaları),

Klasik devirden sonraki Çağatayca devri (17. yüzyılın sonuna kadar)

Son Çağatayca devri (18.-20. yüzyıllar)

Köprülü, Çağatay Türkçesini beş döneme ayırarak inceler:

İlk Çağatay dönemi (13.-14. yüzyıllar),

Klasik dönemin başlangıcı (Nevâyî'ye kadar, 15. yüzyılın ilk yarısı),

Klasik Çağatay dönemi (Nevâyî dönemi, 15. yüzyılın son yarısı),

Klasik dönemin devamı (Babur ve Şibanlılar dönemi, 16. yüzyıl),

Gerileme ve Çökme dönemi (17.-19. yüzyıl).[10]

Çağatay Türkçesi araştırmalarında önemli bir yeri olan Janos Eckmann, XI. yüzyıldan başlatıp XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiğini söylediği Orta Asya İslam-Türk yazı dilinin üçüncü evresini Çağatay Türkçesi olarak kabul eder ve üçe ayırır:

Klasik öncesi dönem (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin 1465'te ilk divanını tertibine kadar),

Klasik dönem (1465-1600),

Klasik sonrası dönem (1600-1921).[11]

Daha sonra Kemal Eraslan[12], Mustafa Canpolat[13], Zühal Ölmez[14] gibi Türkologların da değerlendirmelerde bulunduğu Çağatay Türkçesi; Kansu'dan İdil

---

[9] Samoyloviç, Aleksandr (1941) "Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair", (Çev. Abdulkadir İnan), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları I**, Ankara, s. 73-95; (Rusçası: Alî Şîr Nevâî Mecmuası, Leningrad, 1928)

[10] Köprülü, Mehmet Fuat (1945) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C. III, İstanbul, s. 270-323.

[11] Eckmann, Janos (1958) "Çağatay Dili Hakkında Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 115-126.

[12] Eraslan, Kemal (1993) **Alî Şîr Nevâyî, Mîzânü'l-evzân (Vezinleri Terazisi)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 168-176.

[13] Canpolat, Mustafa (2002) "Çağatay Dili ve Edebiyatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 769-776.

[14] Ölmez, Zühal (2007) "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, s. 173-220.

boyları ve Kırım'a, Horasan ve Hindistan'a kadar Kuzey ve Doğu Türklüğü ile aslen Oğuz olan Türkmenler arasında yaklaşık beş asır boyunca hem bir kültür dili hem de devletlerarası yazışmalarda bir diplomasi dili olarak kullanılagelmiştir.[15] Sayılan bu coğrafyalar arasında yer alan bölgelerden birisi de bugün Uygur Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Doğu Türkistan'dır.

Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olması, tarihî ipek yolu üzerinde yer alması ve Asya'nın tam ortasında bulunması Doğu Türkistan'ı stratejik açıdan önemli kılmıştır. Bu nedenle bölge çok eski tarihlerden beri Hun, Göktürk, Uygur, Kırgız, Karahanlı Türk devletleriyle Hıtaylar, Türk-Moğol Devletleri, Kalmuklar, Çinliler ve Ruslar tarafından hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı bir alan olmuştur.[16] Bu alanın kadim sakinlerinden biri de Uygur Türkleridir.[17]

Aydın, adı ve etimolojisiyle ilgili birbirinden farklı pek çok açıklamanın yer aldığı Uygur boy adının, "bağlaşmak, ittifak kurmak" fiili ile alakalı bir isim olabileceğini söylemiştir.[18] Tarihte Türk adını taşıyan ilk Türk devleti olan Gök-Türklerden sonra yönetimi ele geçiren bu Türk boyu, Orta Asya'daki yerleşik Türk kültürünün en canlı ve üretken dönemlerinden birini ortaya koymuştur. Bu devre, Türklük biliminin birçok alanında derin izlerin bırakıldığı ve pek çok yazılı eserin meydana getirildiği Türk dilinin zengin bir devresidir. Bu zengin kültürün diplomatika, yazı, kâğıdın kullanımı, devlet teşkilatı, vergi sistemi gibi unsurları Türk-Moğol devletleri sayesinde geniş bir alana yayılmıştır.[19]

Zengin Uygur kültürünün Türkistan'dan İran, Irak, Suriye, Anadolu, Mısır, Kazan-Kırım, Kafkasya, Sibirya ve Orta Avrupa gibi alanlara yayılmasında XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarında eski dünyadaki bütün milletleri yakından ilgilendiren Cengiz Han'ın kurduğu Moğol İmparatorluğu veya Türk-Moğol İmparatorluğu'nun büyük etkisi olmuştur. Bu imparatorluğun parçalanmasından sonra ortaya çıkan Çağatay, İlhanlı, Yüan sülaleleri ve Altın Ordu, Astırahan, Kazan, Kırım,

---

[15] Ercilasun, Ahmet Bican (2005) **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, s. 404.
[16] Gömeç, Saadettin (2011) **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara, s. 364-389.
[17] Yıldırım, Kürşat (2016) **Doğu Türkistan'ın Tarihî Coğrafyası**, Ötüken Yay., İstanbul, s. 50.
[18] Aydın, Erhan (2011) **Uygur Kağanlığı Yazıtları**, Kömen Yay., Konya, s. 13-14.
[19] Özyetgin, Ayşe Melek (2014) **İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku**, Ötüken Neşriyat, Ankara, s. 15-19.

Nogay ve Sibirya hanlıkları tarihçiler tarafından Türk-Moğol İmparatorlukları olarak da adlandırılmıştır.[20]

XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde kendisi bir Uygur Türkü olan Said Han, Çağatay sülalesinden hanlık hakkını ele geçirmiş ve Saidiye Uygur Devleti'ni kurmuştur. Bu devletin kurucusu Said Han ile oğlu Abdürreşid Han zamanında Uygur Türkleri refah ve huzur içinde yaşamıştır. Ancak bu huzurlu günler yerini kargaşa dolu günlere bırakmış, XVII. yüzyılın sonlarında Supi-işanların "Karadağlı", "Akdağlı" diye ikiye bölünmesi, ardından da Appak Hoca'nın ihaneti bu devletin topraklarının Oyratlar tarafından istilasına zemin hazırlamıştır.[21] Kaşgar-Turfan Hanlığı'nın (XV. yüzyıl-1877) Kâşgar, Yarkend ve Aksu'daki toprakları üzerindeki iktidar, "Hoca" adı verilen zâhid yerli Müslümanların elinde olmasına rağmen Mançu (1644-1991) sülalesine bağlı idi.[22]

XIX. yüzyılın ikinci yarısının başlarında, Doğu Türkistan'daki yerli Türk halkları bağımsızlıklarını kazanmak için gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler neticesinde vatanlarını Çin işgalinden kurtararak Gulca, Hoten, Ürümçi ve Kâşgar şehirlerinde kendi siyasî yönetimlerini kurma imkanını elde etmişlerdir.[23] Başında Yakup Hoca'nın bulunduğu bu hanlıklardan Gulca Hanlığı ilk önce Rus Çarlığı tarafından ele geçirilmiştir. Daha sonra Çarlık Rusyasıyla Çin devleti arasındaki anlaşmayla Çin'e bırakılmıştır. Tarih sahnesinde eski parlak günlerini bir daha yakalayamayan Uygur Türklerinin yakın zamana kadar sürdürdükleri egemenlik ve bağımsızlık mücadeleleri çeşitli edebiyat ürünlerine konu olmuştur. Bu edebî türlerden birisi de köklerinin, Uygur Türkleri arasında eskilere dayandırıldığı destan nazım biçimidir.

Destan, toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâyedir. Destan kelimesinin aslı Farsça dâstândır. İnsanları yakından ilgilendiren hemen her olay destan konusu olabilir. Daha çok yaratılış, toplum vicdanında iz bırakan savaşlar, bir şahıs veya bir milletin kahramanlıkları ve tabii âfetler, hikâye dışından katılan öğüt, kıssa, masal ve epik karakterli biyografik bilgilerle

---

[20] Temir, Ahmet (2001) "Orta Asya ve Kıpçak Bozkırlarında Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt: Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 517.

[21] Yazıcı Ersoy, Habibe (2007) "Yeni Uygur Türkçesi", **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 358.

[22] Kafesoğlu, İbrahim (2001) "XIV. Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt: Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 608-609.

[23] Gencal, Bahattin (2013) "XIX. Yüzyıl Doğu Türkistan Tarihi Hakkında Yazılmış Olan Birinci Elden Kaynaklar", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 8, s. 33.

zenginleştirilerek genellikle anlatıma dayalı manzumeler şeklinde destana dönüştürülür. Destanlar yapılarına göre tabii ve sunî olmak üzere başlıca iki grupta incelenmektedir. Ayrıca halk hâfızasında canlı tutulan olayların bir şair tarafından derlenerek nazma çekilmesi sonucu ortaya çıkmış, konularını belirli bir milletin hayatından alan destanlar vardır ki bunlara da muhtevaları bakımından millî destan denilmektedir. Genellikle bu tür destanlarda halk muhayyilesi kahramanlık, sadakat, merhamet, aşk, hainlik gibi beşerî hasletlerin her biri destandaki bir kişiye temsil ettirilir. Bir gün büyük bir şair çıkarak halkın meydana getirdiği bütün efsaneleri toplayıp birleştirir ve kendi üslûbu ile edebî bir form içinde millî destanı oluşturur.[24]

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin", Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerine, Mançur-Hıtay/Çin sömürgeciliği tarafından uygulanan baskıları ve Doğu Türkistan'da verilen mücadeleyi anlatan bir destandır. Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin kitabının yazarı Molla Bilal Nâzımî, hem bizzat mücadelenin içerisinde yer alması hem de bunu eserine yansıtmış olması nedeniyle eserini birinci elden bir belge hüviyetine büründürmüş bir şair ve bilgindir.

II. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

İncelediğimiz "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eser, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ve "Voyna Musulman protiv kitaytsev (Müslümanların Çinlilere Karşı Savaşı), tekst nareçiya tarançi= Kitab-ı gazat der mülk-i Çin -Telif Molla Bilal b. Molla Yusuf el-Nazım" başlığı ile kayıtlıdır. Eser, Katanov Koleksiyonu içinde yer almaktadır. Rus oryantalisti N. Nikolay Pantusov "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı eseri 1876 yılında Gulca'da görmüş ve kitabın yazarı Molla Bilal Nâzımî ile dost olmuştur. Pantusov daha sonra Molla Bilal Nâzımî'nin eserini iki bölüm hâlinde 1880 ve 1881 yıllarında Kazan'da neşrettirmiştir. 1880 yılında yayınlanan birinci bölümde Pantusov'un eser hakkındaki görüşleri ve eserin temasını içeren bir "Kiriş Söz" ile orijinal metin bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan ve İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde TAEKK1528 yer numarası ile kayıtlı olan orijinal metin Pantusov tarafından 1880 yılında Kazan'da bastırılan birinci bölümde yer alan metindir. Kayıtta eserin 166 sayfa ve 23 cm olduğu bilgisi verilmiştir. Eser tek nüshadır.

---

[24] Yetiş, Kazım (1995) "Destan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.9, İstanbul, s. 202-203.

Doğu Türkistan'ın İli şehrinde 1864 yılında sonbaharda cereyan eden halk ayaklanmasının yansıtıldığı bu eserde, kurtuluş hareketinin sebepleri doğru bir şekilde gösterilmiştir. Bunu daha açık anlatmak için şair, tarihi olayları anımsatarak, Uygurların ata yurdunun Mançur-Hıtay/Çin askerleri tarafından on sekizinci asrın ikinci yarısında işgal edildiğini özellikle vurgulamıştır. Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı kaybedildikten sonra şair, Uygur halkının eski vatanında zulüm ve adaletsizliğin, milli baskının hüküm sürdüğünü canlı tasvirlerle göstermiştir.[25]

Eser genel itibariyle harekesiz olmakla birlikte yer yer hareke kullanıldığı da görülmüştür. Okunaklı bir metindir. Eserde geçen Çince, Rusça gibi yabancı kökenli kelimelerin, yer adlarının ve kişi adlarının yazımında ise daima ünlü harfler kullanılmıştır.

Çağatay Türkçesi dönemi özelliklerini yansıtan eserin son sayfasındaki ifadeye göre, istinsah tarihi hicrî 1293 miladî 1876/1877'dir. Eserin dili sade, anlatımı akıcıdır.

II.1. Eserin Müellifi ve İstinsah Tarihi

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı destanın yazarı Molla Bilal Nâzımî, Uygur Türklerinden olup 1825 yılında Gulca şehrinde, Yüsüp isimli, ayakkabıcılıkla geçinen bir ailede dünyaya gelmiş ve 75 yıl yaşam sürmüştür. Eserin sebeb-i nazm-ı telifinden yazarın vatanını ve milletini seven biri olduğu anlaşılmaktadır. Onun şu mısraları bu düşüncenin en somut delili olarak gösterilebilir: *"Bu defterni evvel iki üc ay ʿAlī Bay taḳrīr ḳılıp sözini faḳīr ġazāt ḳılġan müselmān-larnıng͡ evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ (166/10-11)"*. Bu ifadeler, aynı zamanda eserin yazılış amacı olarak da kabul edilebilecek beyanlardır. Yani bu çalışmanın yazılış gayesi; hem Uygur halkının kendi vatanlarında gördüğü baskı ve zulmü ortaya koymak, hem bu zülme karşı verilen millî mücadeleyi sonsuz kılmak, hem de halkının bağımsızlığı uğrunda yaşamlarını yitiren Müslümanların isimlerini daha sonraki kuşakların hatıralarında yaşatmaktır.

Bilal Nâzım sanat yaşamına on dört ya da on beş yaşında şiir yazarak başlamıştır. Bilinen ilk eseri olan "Gazeliyat", sanatçının yirmi altı, yirmi yedi yaşlarında yazdığı lirik şiirlerinin yer aldığı mecmua olup 1852 yılında tamamlanmıştır. Bu el yazması kitap elden ele dolaşarak sanatçının şöhreti okuyucular arasında yayılmıştır. Bu eser Bilal'i çoğunlukla halka yetenekli bir şair olarak tanıttığı için, o

[25] Mollavutov, Savut (2014) "Bilal Nazım (1825-1900)", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 4, s.60.

"Halk bana şair diyor" diye gururlanarak iftihar etmiştir. Şair, eserlerinde sosyal, siyasi, ahlaki meselelere değinmiştir. Bilal'in gazellerinde tasvir edilen zorluklar, sıkıntılar; adaletsizlik, eşitsizlik bir toplumsal gerçekliktir. Şiirlerinde zalimlere karşı mücadeleye davet, hatta onları yok etme çağrısı gür sesle dile getirilmiştir. Bilal Nâzım'ın yaratıcı mısralarında bağımsızlık, insan sevgisi, özgürlük fikirleri ön plana çıkmıştır. Vatanını seven, vatanının bağımsızlığını arzu etmekle kalmayıp, bu yolda sürekli olarak mücadele eden bir şairdir. Tüm hayatını emeğini, gelecek nesillere, halkına, vatanına bağışlamıştır.

Tek nüsha olan eserin sonundaki ifadeye göre, istinsah tarihi hicrî 1293, miladî 1876/1877'dir. Şair, eserinin 163. sayfasının 13. beytinde bu tarihi ebced hesabına göre hicrî 1293 tarihine tekabül eden 'ġarṣac' (غ 1000 ,ر 200 ,ص 90 ve 3 ج) kelimesiyle belirtmiştir.[26] Ayrıca istinsah tarihi ile ilgili bilgi metnin sonunda "Tārīḫ bir mi͡ng iki yüz toḳsan üc-de İli ḥesābıda bars yılı-da bu defter tamāmıġa yėtken (166/13-14)" şeklinde verilmiştir. Eserin istinsah tarihi kısmında önce hicrî olarak yıl söylendiği, sonra On İki Hayvanlı Türk takvimindeki yıllardan biri olan bars yılı dendiği görülmektedir. Çinlilerin, Hintlilerin, Moğolların, Tibetlerin de kullandığı bu takvimin en geniş anlamıyla Türkler arasında kullanıldığı bilgisi bulunmaktadır.[27] Bu takvimin Türkler arasında yaygın kullanımıyla ilgili Bazın, şunları ifade etmiştir: "VI. yüzyıl Çin halk astrolojisinden kalan ve yılları sıralamaya yarayan On İki Hayvanlı Çevrim'in Türklerde çok özel bir yeri bulunmaktadır. Bu kullanım öyle eski ve halk tarafından öyle benimsenmiştir ki ileride göreceğimiz gibi, Müslüman ve Hıristiyan Türkler de dahil olmak üzere, kökeni ve dini ne olursa olsun Türklerde çok belirgin bir biçimde millî bir nitelik kazanmıştır."[28]

Türklerin zamanı belirlemek için kullandıkları On İki Hayvanlı takvimin üçüncü ayını oluşturan ve çalışmamızın bitiş tarihi olarak kaydın düşüldüğü "bars" yılı ile ilgili, Divanü Lûgati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmut şu bilgileri vermektedir:

"Türklerin on iki yılından biri. Bu, şöyle olmuştur: Türkler on iki çeşit hayvanın adını alarak on iki yıla ad olarak vermişler; çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini ve

---

[26] Karahan Kök, Naciye (2016) "Mollâ Bilâl Nâzım'ın Kitâb-ı Gazât Der Mülk-i Çîn Adlı Eseri Üzerine", **Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri III. Cilt: Türkoloji**, Ankara, s. 436.

[27] Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelenmesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.170.

[28] Bazın, Louis (2011) **Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 357.

daha başka şeyleri hep bu yılların dönmesi ile hesap ederler. Bunun kökü şöyle olmuştur: Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için hakan, ulusuyla geneş (müşavere) yapar ve kurultayda "biz bu kurultayda nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad koyalım; sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle anlayalım; bu aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın" dedi. Ulus, hakanın bu önergesini onayladı.

Bunun üzerine hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını Ilısu'ya doğru sürsünler diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar; birtakım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır. Bu hayvanlardan birincisi "sıçgan" imiş."[29]

İstinsah tarihinin belirtilmesinde eski Türk kronoloji yönteminden de yararlanıldığı görülen bu eser; Arapçada yaklaşan anlamına gelen ve İmam Halîl aruzunun on beşinci ve son bahri olan ve on değişik kalıbının mevcut olduğuyla daha çok mesnevilerde tercih edildiği ifade edilen 'mütekârib" bahrinin "fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl" vezniyle yazılmıştır. Şehnâme ölçüsü olarak da bilinen bu vezin; kısa ve hareketli bir kalıptır.[30] Ayrıca eserin 72.-73. sayfaları arasında "muḫammes-i Bilâlî" başlığıyla aruzun hezec bahrinin Türk şiirinde en çok kullanılan kalıbı olan "mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün" kalıbıyla yazılmış beş bentlik bir muhammes yer almaktadır.[31]

Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin, diğer destanlardan farklı olarak olayların bir tek kahraman etrafında döndüğü bir destan değil de Dede Korkut hikâyeleri gibi bir toplumun -Tunkanlar- ve onun mensuplarının bağımsızlık uğruna başlarından geçen olayların bir araya getirilmesinden vücuda gelmiş bir esere benzemektedir. Nitekim bu eser de destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi eserlerinden olan Dede Korkut Kitabı gibi, besmele, Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başlamıştır. Eser daha sonra Dede Korkut Kitabında geçen boylarda olduğu gibi bölümlerden meydana gelmektedir. Her bölümün konu başlığı metinde koyu renkli yazı ile gösterilmiştir.

---

[29] Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't Türk-I**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 344-345.
[30] İpekten, Haluk (2010) **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul, s. 269-271.
[31] Karahan Kök, Naciye ***agm***., s. 437.

Metindeki koyu renkli başlıklardan birkaçı aşağıda "Konu Başlıkları ve Metnin Düzeni" adlı maddede verileceği için bu konunun burada tekrar üzerinde durulmayacaktır.

II.2. Müellifin Diğer Eserleri

II.2.1. Gazeliyat

Şairin halk diline yakın bir dille yazdığı gazelleri, halk arasında söylenmiş ve ağızdan ağıza dolaşmıştır. "Gazeliyat" adıyla çıkan ve lirik şiirlerden oluşan bu eser, 1852 yılında tamamlanmıştır. Eserde 2016 adet şiir bulunmaktadır. Bu eserde şair, dünyayı terk eden zahitlerin hayatı, muhabbet, insanlar arasındaki münasebetlerin nasıl olması gerektiği hakkında fikirler beyan etmiştir. Toplumsal meselelere de değinmiştir. Adaletli bir hayat için halkı zulme karşı durmaya davet etmiştir. Sanatçının bu eseri, daha sonra Uygur Türkçesinden Özbek Türkçesine "Bilâl Nâzım Şe'riyatıdan" ismiyle Vahab Rahmanov ve Murad Hamrayev tarafından aktarılmıştır. Türkiye'de ise Funda Açıkgöz bu aktarma üzerine İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.

II.2.2. Çanmoza Yüsüphan

Bilal Nâzım, Çanmoza Yüsüphan adlı eserini 1881 yılının sonları ile 1882 yılının ilk iki ayında tamamlamıştır. Destan, 1838 yılında İli ilinin Ketmen ilçesinde meydana gelen bir olaydan yola çıkılarak yazılmıştır. Çanmoza; eserdeki kahramanın lakabı olup uzun kalpak anlamındadır. Destanın olumsuz kahramanı Çanmoza Yüsüphan olup,- "ben hoca evladıyım"- diyerek halkı aldatan tipik bir sahtekâr, alçak ve katil örneğidir. Onun maksadı kendi emeği olmaksızın yalancılıkla, dolandırıcılıkla servet elde etmektir. Bu eser de N. Pantusov tarafından 1909 yılında neşredilmiştir.

II.2.3. Nuzugum

Nesir türünde yazılan "Nuzugum" adlı eserde Uygur halkının kahraman kızı, milli bağımsızlık ayaklanmasının aktif katılımcısı Nuzugum'un (1808-1830) kahraman tipi yaratılmıştır. Bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi başarısızlıkla neticelendikten sonra yüzlerce esir Kaşgar'ın İli vilayetine sürgün edilmiştir. Burada da kahraman Nuzugum kendi mücadelesini bırakmayıp, Mançur askerlerine eş olmayı kabul etmemiştir. Demir iradeli cesur Nuzugum, silahı elinden alındığı zaman, mücadele

meydanında türküyü kendine silah yapmıştır.[32] Nuzugum destanı 1882 yılında yazılmıştır. Molla Bilal Nâzım bu eserini yazıp bitirdikten sonra N. Pantusov'a vermiş, Pantusov bu eserini de, şairin başka eserleri ile birlikte "Tarançi Xelq Edebiyatidin Nemuneler" adı altında toplamış ve 1909 yılında neşrettirmiştir.

II.2.4. Müminin Hicreti

1882 yılında Bilal Nâzım, Yedisu'nun Yarkent şehrine göç etmiştir. Burada da edebi faaliyetini devam ettirip, "Müminin Hicreti" isimli bir tarih kitabı yazmıştır. Fakat bu kıymetli eser devrimize kadar ulaşmamıştır. Şair Hebib Zakiriy'in (1898-1938) verdiği bilgiye göre, o eserde İli'deki Uygurların 1871 yılındaki "Ruslara tabi olmasından itibaren Rus bölgelerine göç etmesine kadar olan hadiseler" anlatılmıştır. Ayrıca, Uygurların Rus bölgesindeki Yarkent, Çelek, Talgır ve başka köylere göç ettikten sonraki durumları da anlatılmıştır.

Molla Bilâl Nazım'ın yukarıda tanıtılan bu eserleri Türk dünyasının değişik bölgelerinde neşredilmiştir. Bunlardan birkaçı şunlardır: Almatı'da Bilal Nâzım'ın "Seçilmiş Eserler" (1961), "Eserler" (1976), "Vatan Aşkı" (1987) isimli kitaplarıyla, "Bilal Nazım'ın Hayatı ve Eserleri" (S.Mollavutov) isimli makale (1976) basılmıştır. Taşkent'te ise şiir kitabı, Özbek ve Rus dilinde (1981) bastırılmıştır. Şincan Uygur özerk bölgesinde, şairin yalnız "Gazeliyat" adlı eseri ayrı bir kitap hâlinde basılmıştır.[33]

II.3. Konu Başlıkları ve Metnin Düzeni

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin", besmele ve Allah'a, peygambere ve dört halifeye övgü ile başlamıştır. Her yeni bölüme geçildiğinde ise o bölümün konu başlığı metinde koyu renkli yazı ile gösterilmiştir. Söz konusu koyu renkli yazılar, metnin bazı bölümlerinde cümle tamamlanmadan yarım bırakılmıştır. Metindeki koyu renkli başlıklar şöyledir:

fī-naʿt-ı nebīnā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem: Metin sadece bir yerde dua ile başlamıştır.

der beyān-ıʿöẕrnāme bu faḳīr bī-beżāʿat: Bilal Nâzım'ın kendi Türklüğünü anlattığı ve dostlarının sözlerini nazım düzeni ile yazdığı bölümdür.

---

[32] Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2013) "Molla Bilal Nazim ve Uniñ Dastanlari Heqqide", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 1/1, s. 150.
[33] Mollavutov, Savut (2014) **agm.**, s.58.

el-ḳıṣṣa ile[i] şehri ḳaysı ḫāndın ḳayu ḫānġa ḳalıp-dur: İli şehrinin hangi handan hangi hana kaldığını anlatan bölümdür.

ili şehride bolġan cihādnıng beyānı naẓm: İli şehrinde olan savaşın nasıl olduğunu anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa özge şehrlerning tunkan-ları şandu ḫozadaki tunkan-larnı ḫıṭay cėrigi öltürgen ḫaberni işitip cān ḳorḳunçı-dın vehme ėtip emīr ʿabdresul bik-lik-ke yalbarġanı ve emīr ʿabdresul bik bularġa teraḫḫum ḳılıp bir tümen leşker birle tunkanī-lerġa yārmendçilik bėrgeni: Başka şehirlerin Tunkanları Sandu Hoza'daki Tunkanları Hıtay askerlerinin öldürdüğü haberini işitince, korkudan, Emir Abdresul Bey'e yalvarmışlardır. Emir Abdresul Bey'in de onlara acıyıp bir tümen asker verdiğini anlatan bölümdür.

tunkanī-lerning cevābı: Tunkanların cevap verdiği bölümdür.

emīr ʿabdresul bik-ning aytḳanı: Emir Abdresul Bey'in Tunkanlara cevap verdiği bölümdür.

tunkanī-lerning cevābı: Tunkanların Emir Abdresul Bey'e cevap verdiği bölümdür.

emīrning tekellüm sorganı: Emir'in soru sorduğu bölümdür.

tunkanī-lerning cevābı: Tunkanların Emir Abdresul Bey'e cevap verdiği bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik her ṭarafḳa nāmeler ferākende ḳılġanı mollā şemseʾd-dīn ḫalfem aḥmed ḫocam ḫān-lar emīrning nāmesidin ıṭṭılā bolup yamatoġa barıp udarin-ni saġladay-nı helāk ḳılıp bir ming iki yüz aṭnı açratıp alġanı: Emir Abdresul Bey'in her tarafa mektuplar gönderdiği ve bu mektupları okuyan Molla Şemseddin ile Ahmed Hoca'nın Yamato'ya gittiğini, Udarin ve Sagladay'ı helak edip bin iki yüz atı ayırıp aldığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik deryānıng ol yüzideki kent-ler…: Emir Abdresul Bey'in denizin diğer tarafındaki şehirlerde bulunan beylere mektup gönderdiği ve Şibe, Kalmaklarla savaştığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük bayanday-nıng cihādıġa ülgçeding-ning…: Emir Abdresul Bey'in Bayanday'da yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük aḥmed ḫān ḫocam birle şemseʾd-dīn…: Ahmed Han Hoca ile Şemseddin Halife'nin vakasını anlatan bölümdür.

ėmdi sözni maʿẕum ḫāndın işitmek kėrek maʿẕum ḫān ili şehriġa ḥākim…: Mazum Han'ın sözlerinin anlatıldığı bölümdür.

aḥmed ḫān ḫoca ḥased āteşīn aḥmed ḫazāneci bik-ning…: Ahmed Han Hoca'nın Ahmed Hazaneci Bey'i kıskanmasının anlatıldığı bölümdür.

el-ḳıṣṣa barça ʿilm-i ḫāṣ ḫūrd kelān cemʾ bolup maşlaḥat…: Bütün ileri gelenlerin toplanıp kafirlerle savaştığını anlatan bölümdür.

ḳorġas-daki ḥażret-i şeyḫ muḥammed şādıḳ büzürg-vār birle ḥażret-i tuġluḳ tėmür ḫān raḥmetuʾllāhi ʿaleyhimānıng şeyḫ carub-ları-nıng vāḳıʿāt-ları-nıng beyānıda: Korgas'daki Hazret-i Şeyh Muhammed, Hazret-i Tugluk Temür Han ve Şeyh Carubları'nın vakalarının anlatıldığı bölümdür.

el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun…: Emir Abdresul Bey ile Kadı Nasreddin Ahun'un biraraya gelip huzuru sağlamasının anlatıldığı bölümdür.

ḫıṭay ėlçi-leri leşker-i islām-nıng taʿrīfida nükte sorganı: Hıtay elçilerinin İslam askerinin anlatılması esnasında nükte yapmasının anlatıldığı bölümdür.

islām ḳılınçı-nıng heybetidin ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup…: İslam kılıcının heybetinden Kalmakların korktuğunu anlatan bölümdür.

bey dişang-nı feṭḥ ḳılġanı: Bey Dişang'ın fethinin anlatıldığı bölümdür.

ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun, sulṭān maʿẕum ḫān ve emīr ʾabd-resul bik-ler…: Kadı Nasreddin Ahun, Sultan Mazum Han ve Emir Abdresul Bey'in iyi haber alabilmek için Ürümçi ve Manas'a asker gönderdiğini anlatan bölümdür.

uluġ-lar maşlaḥat ḳılıp kuçarġa leşker tilep mollā muḥammed ḳurbān aḫun-nı ḫocam niyāz aḫun-nı şādıḳ caḳḳan-nı bu üc kişige on bėş kişi ḳoşup kuçardaki rāşidīn ḫānġa nāme ibergeni rāşidīn ḫoca bularnı hem tutup alıp ḳ[ġ]ālib ibermegeni:Büyüklerin huzuru sağladığı, Kuçar'a asker istediği ve Kuçar'daki Raşidin Hana mektup gönderdiği olayın anlatıldığı bölümdür.

cangcun şehr-i bayanday-nıng uluġı badarin-ġa meded…: Cancun'un Bayanday'ın büyüğü olan Badarin'den meded kılmasının anlatıldığı bölümdür.

küre şehride tunkanī-ler ceng ḳılıp tört mertebe feṭḥ-i…: Küre şehrinde Tunkanilerin savaştığını anlatan bölümdür.

yine kėldük bayanday-nıng cihādıġa: Bayanday savaşının anlatıldığı bölümdür.

şādir ḳangruḳ duz üç oġlı bile laḳ[ġ]ım gurlaġanı…: Sadir Kangruk'un üç oğlu ile çukur kazdığını anlatan bölümdür.

şehr leşkeri-ning ʾadīdi bėş yüz irdi bu bėş…: Şehr askerinin sayısını anlatan bölümdür.

müselmān-larnıng mundaġ ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup: Müslümanların bir durumdan dolayı çok üzüldüğünü anlatan bölümdür.

emīr ʿabdresul bik-ni cümle ḫalāyıḳ yaḫşı-lıḳ ṣıfatıda…: Emir Abdresul Bey'i bütün hizmetçilerin iyilik sıfatıyla hatırladığının anlatıldığı bölümdür.

vilāyet ṭarafıdın seyyid ʿömer ḫān ḫocam ini-si birle…: Vilayet tarafından Ömer Han Hoca'nın Şibe'ye geldiğini anlatan bölümdür.

cangcun laʿīn yine bir tümen leşker-i aʿdānı cemʿ kılıp…: Cangcun'un bir tümen düşman askerini topladığını anlatan bölümdür.

müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr…:Müminlerin savaş üzerine gittiğinin anlatıldığı bölümdür.

muḫammes-i bilālī: Bilal Nâzım'ın muhammesi.

el-ḳıṣṣa bir küni sulṭān maʿẓum ḫān-ning ve özge uluġlarning…: Sultan Mazum Han'ın ve diğer büyüklerin aklına gelen Ürümçi'ye gönderilen mektupların anlatıldığı bölümdür.

Ol ḳış ötti baʿd- ez nev-rūz ʿālem-efrūz leşker-i…: Kış geçtikten sonra İslam askerinin Kızıl Dönge gittiğini anlatan bölümdür.

foçı mahmūdning kėlgeni ve ḥīleler ḳılıp ḫalāyıḳ-nı…: Foçı Mahmud'un gelmesi ve hileler ile hizmetçileri kandırmasının anlatıldığı bölümdür.

foçı maḥmūd aḥmed ḫān ḫocam seyyid ʿömer ḫān…: Foçı Mahmud, Ahmed Han Hoca ve Seyyid Ömer Han'ın Soydung'a gidip savaştığını anlatan bölümdür.

foçı maḥmūd ḫān ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫunum-ning vaṣf…: Foçı Mahmud'un Kadı Nasreddin Ahunun özelliklerini işitince âşık olduğunu anlatan bölümdür.

mīr-ẕāt ḫān nevāyī-din oḳuġan ġazeli: Mirzat Han Nevayi'nin okuduğu gazel.

şeyḫüʾl-islām muḥammed manṣūr aḫun saʿdullāh ḫaṭīb ḳavaş…: Şeyhülislam Muhammed Mansur Ahun, Sadullah Hatib Kavaş Hacı Ahun ve yirmi beş kadar müminin Kuçar'a gittiğini ve orada Kalmaklar ile savaştığını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt…: Büyükler kalmadığında vatanın başsız kaldığını, halkın bir araya gelip Kuçar şehrindeki Sayid Han Hoca'ya Yalangaç Hoca diye ad koyduğunu anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa müselmānlar bāre-gānı yötkep siydeng digen yėrge ber-pā…: Müslümanların Siydeng denilen yere taşındıklarını, Küre şehrinde ise kâfir askerlerin korucuların evlerine ateş koyduklarını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ḳalmaḳ ṭā'ifesi cemʿ bolup toḳuz taradıki bir…: Kalmakların Tokuz Tara denilen yerdeki bin beş yüz Müslüman erkek, kadın ve çocuğun mallarını yağmalaması, evlerine ateş salması, bu insanları derya boyunca kovalaması ve yedi yüz seksen Müslümanın deryada şehit olmasının anlatıldığı bölümdür.

şiber ḫalḳı faʿālini bozup ḳalmaḳ-larġa yār bolup…: Şiber halkının kendi düzenlerini bozup Kalmaklara yardımcı olacağını öğrenen Müslümanların Şiber halkı ile savaşını anlatan bölümdür.

cangcun küre şehri ḳaḥṭ-lık bolġan cihetdin…: Küre şehrinde kıtlık olduğu için Cangcun, Soydung halkına mektup göndererek yiyecek istemiştir. Kıtlık olayının anlatıldığı bölümdür.

küre şehri-ning̃ şimāl ṭarafını şehrning̃ taşını…: Küre şehrinin kuzey tarafındaki Sangdung Cangza denilen yerde islam askerleri ile kafirlerin yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

ḫüseyin bik-ning̃ giryesini mollā bilāl şāʿir ġazel ḳıl[ġ]anı: Hüseyin Bey'in göz yaşını Molla Bilal bir gazel ile anlatmıştır.

küre şehridin çıḳıp soydungda sülenip ḳalġan…: Küre şehrinden Soydung'a asker gönderen Hıtaylar ile Müslüman askerlerin savaşının anlatıldığı bölümdür.

kürening̃ taşı ṣangdung cangzanıng̃ feṯḥ bolġanı: Küre şehrinin dışındaki Sangdung Cangza'nın fethini anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa ḳalʿa-yı küffār yaʿni küre şehri-ning̃ feṯḥ bolġanı…: Kâfirlerin kalesi yani Küre şehrinin fethini anlatan bölümdür.

bes yėng̃i cangcun-nıng̃ ḫükm birle köhne cangcun-nı…: Yeni Cangcun'un emir ile eski Cangcun'u başa getirmesini anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa sulṭān şevket aḫun birle emīr aʿlā ḫān-nıng̃…: Sultan Şevket Ahun ile Emir Ala Han'ın savaş galibiyetini anlattığı bölümdür.

ḳorġas cihādı-nıng̃ beyānı: Korgas savaşının anlatılması.

emīr toḫta aḫun köküsün kiçik yulduz çong̃…: Emir Tohta Ahun'ın Kiçik Yulduz Çong Yulduz denilen yerde Muglar ile yaptığı savaş anlatılır.

ėmdi sözni aġayas-nıng̃ ḳalmaḳ-larıdın işitmek…: Agayas'ın Kalmaklarının sözlerinin anlatıldığı bölümdür.

sulṭān aʿlā ḫān tīz mihman-dārlıḳ esbābı-nı rāst…: Sultan Ala Han'ın misafir ağırlamasını anlatan bölümdür.

ve yine leşker-i islām ulastayda ḳalmaḳlar birle ceng ḳılġanı: İslam askerinin Ulastay'da Kalmaklarla yaptığı savaşı anlatan bölümdür.

mollā şevket aḫun birle aḥmed ḫān ḫocam-larnıng…: Molla Şevket Ahun ile Ahmed Han Hoca'nın savaşları anlattıkları bölümdür.

emīr toḫta aḫun-nıng bendge tüşkeni: Emir Tohta Ahun'un sıkıntıya düşmesini anlatan bölümdür.

aḥmed hān ḫocam-nı nėçe ming tunkanī özige ser-dār…: Ahmed Han Hoca'yı çok sayıda Tunkanlının kendine komutan ettiğini anlatan bölümdür.

yagur sulṭān-nıng helākı: Yagur Sultan'ın helak olmasını anlatan bölümdür.

el-ḳıṣṣa tunkanī-lerning düvüm bāre kėlip müselmānlar birle…: Tunkanlıların ikinci kez dönüp gelip Müslümanlar ile yaptıkları savaşın anlatıldığı bölümdür.

nāẓım-nıng naẓma diger birle ḳılġan ḫikāyeti: Molla Bilal Nâzım'ın bu nazma, diğerleri ile yazdığı yeni hikâyelerin yer aldığı bölümdür.

bu kitāb-nı yigirm varaḳ-ca fitilgende ʿalī bay-nıng körgen…: Bu kitab yirmi varak kadar yazıldığında Ali Bey bir düş görmüştür. Bu düş ise eserin bu bölümünde anlatılmıştır.

uşbu kitābet tamām bolġanda ʿalī bay-nıng yine körgen…: Bu kitap tamamlandığında da Ali Bey yine bir düş görmüştür. Eserin son bölümünde Ali Bey'in gördüğü düş anlatılmıştır

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNCELEME

1.1. İmlâ Özellikleri

İmlâ, bir dildeki kelimelerin doğru olarak yazıya geçirilmesini sağlayan müşterek bir yazı şeklidir.[34] Çağatay Türkçesi dönemine ait metinlerde genellikle hareke kullanılmamaktadır. Bunun yanısıra imlâda yer yer bazı tutarsızlıklar da göze çarpmaktadır. Çalışmaya konu olan "Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin"in dil bilgisi özellikleri göz önüne alındığında Çağatay Türkçesi döneminin dil özelliklerinden farklı bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir.

Çağatay Türkçesi metinlerinde, hem Eski Uygur Türkçesi, hem de Arap-Fars imlâ geleneklerini bir arada görmek mümkündür. Çağatay Türkçesi ile kaleme alınan metinde tespit edilen Eski Uygur imlâsı ve Arap-Fars imlâsı özellikleri şöyledir:

Eski Uygur İmlâsının Özellikleri:

a) Bazı eklerin gövdeden ayrı yazılması: **علم نينك** ʿalem-ning͡ (2/2), **ملانك لارینی** melāʾik-lerini (2/13), **یوسف كا** Yūsuf-ka (3/1), **فسقی غه** fısḳı-ġa (4/6).

b) Kelimedeki bütün ünlülerin gösterilmesi: **قیلدوروب** ḳıldurub (2/13), **آرتوروب** arturub (3/18), **بولماسا** bolmasa (5/10), **خاصلار** ẖāṣlar (4/12), **اوزی نینك** özi-ning͡ (6/7), **دیماكدور** dimekdür (6/11), **ایشیم** işim (6/16), **باشیمغه توشیب** başımġa tüşib (7/17).

c) Çokluk ekinde ünlülerin gösterilmesi: **آدمیلا ر** ādemīler (6/11), **تاغلار** taġ-lar (3/14), **باغلار**baġ-lar (3/14), **یوكلارینی** yük-lerini (48/9), **یولاردا** yol-larda (52/10).

ç) Kalın sıradan kelimelerdeki **ص** /ṣ/ ünsüzü için **س** /s/ harfinin kullanılması: **سوی** soy (57/9), **سویی غه** suyı-ġa (104/2), **سونكره** son͡gra (162/20), **ساوقلوق** savuḳluḳ (90/22), **ساورورغه** savrurġa (23/16).

d) Kalın sıradan kelimelerdeki **ط** /ṭ/ ünsüzü için **ت** /t/ harfinin kullanılması: **تاغ** taġ (33/2), **تالاشیب**talaşıp (128/3), **تاقار** taḳar (139/20), **تفراق** tofraḳ (16/20), **تقسان** toḳsan (166/13), **تولدی** toldı (51/7).

---

[34] Gümüşkılıç, Mehmet (2008) "Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi", **Turkish Studies International Periodical for the Languages , Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, s.273.

e) Arka damak n'sinin **نك** [n͡g] ile gösterilmesi: **كونكل** kön͡gül (9/18), **تنكرى** Tan͡grı (7/13), **تانكلا** tan͡gla (164/5), **تانك** tan͡g (104/6), **مونكداشيمدين** mun͡gdaşımdın (124/16), **منكليك** mėn͡glik (75/12).

Arap ve Fars İmlâsının Özellikleri:

a) Kelimelerdeki bütün ünlülerin yazılmaması: **كونكل** kön͡gül (9/18), **برونى** birevni (4/4), **يمانلار** yaman-lar (6/12), **يلانك** yalan͡g (105/17), **تزيب** tizip (102/19).

b) Türkçe kelimelerde şedde işaretinin kullanılması: **اسّيع** assıġ (153/5), **آجّغى** aççıġı (137/19), **ياروتّى** yaruttı (3/13), **يتّى** yėtti (125/12), **توتّى** tuttı (8/17).

1.1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Medli elifle (آ) yazımı: kelime başında genellikle medli elifle gösterilmiştir **آنكا** an͡ga (2/11), **آجّغى** aççıġı (137/19), **آجرادى** açradı (95/15), **آلديراب** aldırap (95/15), **آجراتيب** açratıp (17/9), **آچليب** açılıp (9/18), **آچورغه** açurġa (13/18).

Elifle (ا) yazımı: **باشيغه** kelime ortasında ise genellikle elifle gösterilmiştir başıġa (17/3), **يانىدا** yanıda (28/4), **آتاسيغه** atası-ġa (59/2), **ديبان** diben (92/13), **كتوركان** kėtürgen (8/14).

He (ه) ile yazımı: **حجّازغه** ḥiccāzġa (8/15), **حصولغه** ḥuṣūlġa (9/13), **يانه** yana (9/17), **تويغونچه** toyġunça (9/17), **بارچه** barça (8/16), **قيلسه** ḳılsa (10/8).

/a/ ünlüsünün gösterilmemesi: **قموغ** ḳamuġ (3/14), **بلالار** balalar (88/4), **تمامى** tamāmī (4/7), **تنكرى** Tan͡grı (8/12), **قريندا‌ش دين** ḳarındaş-dın (7/1), **قيو** ḳayu (8/9).

/a/ ünlüsünün üstün (ـَ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /a/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: **لَعْنَ** laʾne 65/2, **اوَّاره** avvāre (72/9), **عَرَقْلار** ʿaraḳlar (115/18).

1.1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

he (ه) ile yazımı: **برله** birle (3/7), **اوزره** üzre (3/12), **ايچره** içre (3/14).

/e/ ünlüsünün üstün(ـِ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /e/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: **دَر باره كاهيغه** der-i bāre-gāhıġa (64/ 4), **گردشى** gerdişi (64/14), **مُغبَجه** muġbeçe (65/8), **مَى** mey (65/8), **نَى** ney (65/8), **قوَّتيغه** ḳuvvetiġa (68/1), **مَلّه** melle (78/5).

1.1.1.3. Kapalı e Ünlüsünün Yazımı

Elifle (ا) yazımı: kelime başında genellikle elifle gösterilmiştir: **الجی** ėlçi (34/14), **التیب** ėltib (125/2), **امدی** ėmdi (20/12).

/e/ ünlüsünün gösterilmemesi: kelime ortasında gösterilmemiştir: **نچه** nėçe (8/17), **بردی** bėrdi (2/10), **کلتورالمای** kėltüralmay (23/6), **کرك** kėrek (32/15), **کرکلیك** kėreklig (50/3), **کرو** kėrü (44/9), **کسیبان** kėsiben (94/11), **کسك** kėsek (70/5), **کسیلدی** kėsildi (149/5)

1.1.1.4. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı

Elif ve ye ile yazımı: kelime başında genellikle elif ve ye'yle gösterilmiştir **ایلدا** ilde (6/12), **ایشیتکان** işitken (16/2), **ایله** ile (3/19), **ایزدیمه** izdime (28/6), **ایز** iz (104/11), **ایط** iṭ (114/2), **ایچسه** içse (9/17), **ایماس** imes (5/20), **ایدی** idi (5/13), **ایران لار** iren-ler 150/19, **ایرکك** irkek 62/16, **ایرته** irte 95/10, **ایشك** işek 78/2, **ایشکیده** işikide 4/1.

/y/ ile yazımı: kelime ortasında genellikle ye'yle gösterilmiştir **ایشیم** işim (6/16), **دیماکدور** dimekdür (6/11), **قریندداش دین** ḳarındaş-dın (7/1), **قیلدی** ḳıldı (7/19), **تیزغوچی** tizġuçı (8/1), **سیزغوچی** sızġuçı (8/1), **جیدالمای** çıdalmay (9/12), **قایسی** ḳaysı (8/10), **بیك** bik 18/15, **دیبان** diben 82/16, **دیدور** didür 93/13, **دیوه** dive 16/14, **کیجه** kiçe 12/16.

/ı/,/i/ ünlüsünün gösterilmemesi: **ساجلسب** saçılıb (9/18), **آچلیب** açılıb (9/18), **برونی** birevni (4/4), **یل** yıl (6/14), **یلقیغه** yılḳıġa (115/5), **یلدیزینی** yıldızını (106/22), **کشی لار** kişiler (8/8), **ایلکری** ilgeri (137/3).

/ı/, /i/ ünlüsünün esre (ـِ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /ı/, /i/ ünlüsü için esre kullanılmıştır: **فتحِ** fetiḥ (9/16).

1.1.1.5. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Elif ve vav ile yazımı: Bu ünlü, kelime başında elif ve vavla gösterilmiştir: **او** o (6/12), **اوزوم** özüm (6/11), **اوقور** oḳur (7/3), **اوروش** uruş (9/1), **اوزونراق** uzunraḳ (8/4), **اوزکا** özge (12/2), **اوتکوریب** ötkürip (79/17), **اورنك** örün͡g (82/10), **اویون** oyun (23/13), **اوتلوغ** otluġ (124/15).

Vav ile yazımı: Kelime ortasındaki bu ünlüler vavla gösterilmiştir **یاروتوب** yarutup (3/12), **قویدوم** ḳoydum (7/18), **سوقوش** soḳuş (9/1), **بولدیلار** boldılar (6/1), **قولاقیغه** ḳulaḳıġa (7/11), **موندغ** mundaġ (8/15), **کوروب** körüp (9/15), **اولوك** ölüg (43/21), **اوزوق** ozuḳ (159/20), **اویقودا** uyḳuda (67/2).

/o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin hiçbir işaret kullanmadan yazımı: **كونكلدا** kön͡gülde (3/16), **بسويى** busuyı (59/14), **بلوت** bulut (16/16), **اورنك** örün͡g (82/10).

/o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüsünün üstün(◌ُ) ile yazımı: Metnimizde çok az miktarda olmak üzere /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüsü için üstün kullanılmıştır: **پُر** pür (64/19), **ساوُق** savuḳ (62/4), **مُغبَجه** muġbeçe (65/8), **طُرفه** ṭurfe (78/14), **نُقره** nuḳre (78/5).

1.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

1.1.2.1. /p/ Ünsüzünün Yazımı

Metnimizdeki **پ** /p/ ünsüzlerinin her zaman **ب** /b/ ile yazıldığı belirlenmiştir. Özellikle ilk hecedeki **پ** /p/ ünsüzü Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Yeni Uygur Türkçesinde olduğu gibi, metnimizde de **ف** /f/ye dönüştüğü iç ve son sesteki /p/lerin ise genellikle **ب** /b/ ile bazen de**ف** /f/ ile yazıldıkları görülmüştür: **فيلتن** fīl-ten< pīl-ten (46/20), **فيشكش** fīş-keş< pīş-keş (144/9), **فياده** fiyāde< piyāde (16/1), **فو** fo< po (44/10); **توف** tof< top (77/1), **تفراق** tofraḳ< toprak (2/8), **يفراغى** yafraġı (120/20), **تافقوم** tafḳum< tapġum (61/17); **قبوغ** ḳapuġ (70/12). Bu örneklerin yanı sıra Eski Türk Yazıtlarında bıç-[35], DLT'de biçek[36] "bıçak" ; Eski Türk Yazıtlarında biti- "yazı yaz-"[37], DLT'de biti-[38] şeklinde görülen kelimeler metinde /f/li şekilleriyle kullanılmaktadır: **فجاق** fıçaḳ (165/19), **فتودوم** fitüdüm (164/12). Metinde -Ip zarf-fiili her zaman **ب** /b/ ile yazılmış; fakat transkripsiyonda /p/ ile gösterilmiştir: **ايتب** itip (2/6), **قيلب** ḳılıp (2/10), **فتيلب** fitilip (164/12), **خان ثرلاتيب** ḫançerletip (42/12).

1.1.2.2. /ç/ Ünsüzünün Yazımı

/ç/ ünsüzü metnimizde genellikle ج ile yazılmıştır. Yine metinde bu ünsüzün geçtiği bazı kelimelerde چ li yazımların da tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu tür kelimelerin okunmasında Çağatay Türkçesi ile onun mirasçısı olan çağdaş Türk yazı dillerindeki genel görünümleri dikkate alınmıştır: **آچيب** açıp (96/3), **آچلسون** açılsun (49/5), **قاچب** ḳaçıp (98/10), **قچان** ḳaçan (14/14), **ايچسه** içse (9/17), **ايچره** içre (2/10); **ايجالماى** içalmay (139/15), **ايجكان** içgen (137/2), **آجيب برسانك** açıp bėrsen͡g (132/17), **ججيب** çaçıp (110/3), **قاجالى** ḳaçalı (32/18), **ساجارايردى** saçar irdi (23/7).

---

[35] Şirin, Hatice (2016) **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 455.
[36] Atalay, Besim(2013) **Divanü Lûgati't Türk-IV (Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 86.
[37] Şirin, Hatice **age.**, s. 532.
[38] Atalay, Besim **age.**, C. IV, s. 95.

1.1.2.3. /n͡g/ Ünsüzünün Yazımı

n͡g ünsüzü genellikle "**نك**" ile yazılmıştır: **اورنك** örün͡g (82/10), **كونكل** kön͡gül (9/18), **تنكرى** Tan͡grı (7/13), **تانكلا** tan͡gla (164/5), **تانك** tan͡g (104/6), **مونكداشيمدين** mun͡gdaşımdın (124/16), **منكليك** mėn͡glik (75/12), **ساجتينكيز** saçtın͡gız (115/13), **صدفى نينك** ṣadefi-nin͡g (5/17), **حيانينك** ḥayānın͡g (5/14), **سونينك** sünin͡g (123/2), **سالينكلار** salın͡glar (61/7), **سورانكلار** soran͡glar (64/5).

1.1.2.4. /s/ Ünsüzünün Yazımı

Gerek kalın, gerekse ince ünlülü Türkçe kelimelerde kelime başı /s-/ ünsüzü, daima س ile yazılmıştır: **سوى** soy (57/9), **سويى غه** suyı-ġa (104/2), **سونكره** son͡gra (162/20), **ساوقلوق** savuḳluḳ (90/22), **ساورورغه** savrurġa (23/16).

1.1.2.5. /t/ Ünsüzünün Yazımı

Gerek kalın, gerekse ince ünlülü Türkçe kelimelerde kelime başı /t-/ ünsüzü, daima **ت** ile yazılmıştır. **تاغ** taġ (33/2), **تالاشيب** talaşıb (128/3), **تاقار** taḳar (139/20), **تفراق** tofraḳ (16/20), **تقسان** toḳsan (166/13), **تولدى** toldı (51/7), **تورونك** turun͡g (41/18).

1.1.2.6. Şeddenin Kullanımı

Metinde şedde (_ّ) hem Arapça kelimelerde, hem de Türkçe kelimelerde kullanılmıştır:**تبرّك** teberrük (65/17), **قوّتيغه** ḳuvvetiġa (68/1), **ترك اتّى** terk etti (64/1), **آتّى** attı (64/3), **مؤذّين** müʾeẕẕīn (64/3), **يوروتّى** yörütti (68/9), **معطّر** muʿaṭṭar (69/16), **تخيّل** taḫayyül (72/12), **چاراقّا** çaraḳḳa (76/42), **نجّند** neççend (77/13), **ملّه** melle (78/5), **يتّى** yėtti (79/19).

1.2. Ses Bilgisi

1.2.1. Ünlüler

Metinde, Türkçe kelimelerde /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ve /ė/ ünlüleri; alıntı kelimelerde ise -/ė/ ünlüsü hariç- bu ünlülerle birlikte /ā/, /ī/, /ū/ ünlüleri olmak üzere toplam 12 ünlü görülür.

1.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Kelimelerin kök veya gövdelerinde, kelimelere getirilen eklerde çeşitli ünlü değişmeleri görülmüştür. Ünlülerin kalınlık veya incelikleri yanlarındaki ünsüzler vasıtasıyla belirlenmiştir. Metinden tespit edilen ünlü değişmeleri şöyledir:

1.2.1.1.1. i ~ e veya e ~ i Değişmesi

1802 yılında Radloff, Phonetik der nördlichen Türksprachen adlı eserinde Türk dillerinde ünlü sisteminin, üç ayırt edici özelliğine göre zıtlaşan başlıca sekiz sesbirimden kurulduğunu söylemiştir. 1959 yılında A. Von Gabain "Eski Türkçenin Grameri" adlı çalışmasında Türkçenin ünlülerini a, e, ė, ı, i, o, ö, u ve ü olarak göstermiş, bu ünlülerin uzun ve kısa şekillerinin var olduğunu; ama bu konunun Türklük biliminde yeterince tartışılmadığını söylemiştir. 1913 yılında V. Thomsen, Eski Türkçede Ramstedt'in ileri sürdüğü sekiz ünlü ile beraber, yazıtlarda ı/i için kullanılan işaretin bazen yazılmayışını da göz önüne alarak dokuzuncu bir ünlünün daha var olduğunu ileri sürmüştür.[39]

Türkçede kapalı e olarak bilinen ve normal uzunluktaki düz, geniş, ince e ünlüsü ile düz,dar, ince i ünlüsü arasında bir ses değerine sahip bu ünlü, Runik harfli metinlerden bugüne kadar Türkçenin dokuzuncu ünlüsü olarak var olagelmiştir. Ancak bu ünlünün varlığı ile ė mi, yoksa i mi okunması gerektiği Türkiye Türkolojisinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Türkiye Türkolojisinde bu sesin varlığını reddeden Arat'la[40] başlayan bu tartışmalar, aşağıda adı geçen çalışmaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur: Ahmed Cevad Emre, Türkçede Bulanık e (é) Fonemi, Türk Dili Belleten-III, (Mart) 6-7, 1946, s. 487-497, Mecdut Mansuroğlu, Das geschlossene im karaschanidischen Turkisch: UAjb, 1957, XXIX, s. 215-225, Emine Yılmaz, "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", Türk Dilleri Araştırmaları, Ankara 1991, s. 151-165, Orhan Yavuz, "Türkçede Kapalı e", Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 6, 1991, Timur Kocaoğlu, Tarihi Türk Lehçelerinin Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında kapalı é/i Meselesi, Türk Kültürü, S. 483-484(Temmuz-Ağustos 2003), s. 266-281, Mehmet Dursun Erdem-Münteha Gül, "Kapalı é Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi, Karadeniz Araştırmaları,

---

[39] Choı, Han-Woo (2010) **Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 59-60.

[40] Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 334-341.

S. 11, Güz 2006, s. 111-148, Hayrullah Kahya-Mustafa Kılıçarslan, Karamanlıcada i/e Meselesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Vol. 2/8, Yaz 2009, Mustafa Argunşah, Harezm Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu, Dil Araştırmaları Dergisi, S. 6, 2010, s. 47-60, Musa Duman, Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair, Kesit Yay., Ankara 2013, s.41-74.

Kapalı e ünlüsü üzerine yapılan araştırmalarda Türkçede i/e veya e/i meselesinin oldukça karışık olduğu dikkat çekmektedir. Çünkü Türkçede ünlü değişmeleri içinde i>e, e>i, i>ė, e>ė, ė>e değişmeleri görülmektedir. Ancak Çağatay Türkçesi, /e/, /i/ meselesinde çoğunlukla /i/ tarafındadır.[41] J. Eckmann Çağatay Türkçesinin ünlü varlığına kapalı /ė/ sesini de dâhil etmektedir. Konuyla ilgili olarak da şu açıklamayı yapar: "XIV. yüzyıla ait metinlerde gittikçe artan miktarda ilk hecede /e/ yerine ى, bazı harekeli metinlerde ise ىَ bulmaktayız. Bu işaretle ne kastedildiğini kestirmek zordur. Herhalde /e/ den farklı bir ses yani /i/ veya /ė/ gösterilmek istenmiştir. XV. asırdan itibaren ى ile yazılış unutulmuştur. Eski bedük, elig, ev… Çağataycada biyik, ilig, iv veya bėyik, ėlig, ėv… olmuştur. Bu gibi kelimelerde /i/ veya /ė/ telaffuzu, bölge ve devrelere göre değişmekteydi."[42]

Çağatay Türkçesinin en büyük temsilcisi Ali Şir Nevâyî'nin Sedd-i İskenderî adlı mesnevisi üzerine inceleme yapan Hatice Tören bu sesle ilgili olarak Türkçede eskiden beri ilk hecedeki bazı /e/lerin /i/, bazı /i/lerin ise /e/ olma temayüllerinin var olduğunu, bu iki değişmeden /i/lerin /e/ olmasının daha sık görüldüğünü, ilk hecedeki e ünlüsünün XIV. yüzyıl dönemi metinlerine gidildikçe artış gösterdiği, harekeli metinlerin bir kısmında bu ünlülerin yâ ile işaretlendiği; yâ ile işaretlenen bu ünlülerin e'den farklı bir i veya kapalı e ünlüsüne dair bir işaret olabileceği, XV. yüzyıldan itibaren bu yâ'ların genelleştiği; ancak kelimelerin telaffuzlarının bölgelere göre değişiklik arz edebildiği, bu konuda imlâyı esas alan araştırmacıların i sesini, Özbek Türkçesindeki söylenişi esas alanların ise kapalı e sesini tercih ettikleri bilgisini vermektedir.[43]

Metnimizde kelime başında elif ve yâ ile yazılan ünlüleri /i/ olarak, sadece elifle yazılan ünlüleri ise /ė/ olarak okumayı tercih ettik. Bunların yanı sıra metnimizde bazı

[41] Kaya, Ceval (2008) **Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi**, TürkDil Kurumu Yay., Ankara, s. 16.
[42] Eckmann, Janos (1958) "Çağatay Dili Hakkında Notlar", **Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten**, s. 21.
[43] Tören, Hatice (2001) **Sedd-i İskenderi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 35.

kelimelerin yazımında ikili kullanımlar olduğu tespit edilmiştir; bunları imlâya sadık kalarak metnimize aldık.

Metnimizde /i/li olan birçok kelime günümüzde /e/li olarak kullanılmaktadır. Metnimizde kök hecede /i/ veya /e/ bulunan kelimeleri standart Türkiye Türkçesindeki kullanılışlarıyla karşılaştırarak şöyle tasnif etmek mümkündür:

Metnimizde kök hecede /i/ bulundurduğu hâlde bugün standart Türkiye Türkçesinde /e/li olan kelimeler:

biġ 58/17, bik 18/15, di- 82/16, didür- 93/13, dive 16/14, diyil- 61/9, diyiş- 65/17, iger 79/10, il 106/6, ilig 165/1, ir 74/10, iren 150/19, irkek 62/16, irte 95/10, işek 78/2, işik 4/1, it- 46/5, itedur- 137/8, ital- 124/17, iy 72/10, iyle- 19/1, izdi- 106/17, izil- 137/5, kiç 32/13, kiçe 12/16, kiçeli- 48/18, kiçi 77/7, kiçe 3/13, kil- 9/17, kiledur- 89/11, kilal- 70/4, kime 42/8, kirfe 83/13, ni 63/20, ti- 83/1, tig- 134/5, tinglik 15/8, tire 133/16, tiş- 56/1, tive 16/14, yi- 47/20.

Eski Türkçenin ilk hecesinde kapalı ė ünlüsü bulunduran bazı kelimelerinin Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde /e/ye dönüştüğü görülürken[44] bu kelimelerin metnimizde aslî şekillerini korudukları, standart Türkiye Türkçesinde /e/ye dönüştükleri tespit edilmiştir:

bėk 75/2, bėl 87/22, bėn 71/8, bėr- 36/12, bėş 20/10, çėk- 152/20, dė- 89/10, dėk 12/11, dėli 43/16, ėlçi 34/14, ėllig 54/19, ėt- 52/12, ėttür- 3/9, gėng-ru 29/20, kėç 53/14, kėl- 11/7, kėltür- 63/19, kėltüral- 23/6, kėnt 113/5, kėrek 32/15, kėreklig 50/3, kėrü 44/9, kės- 94/11, kėsek 70/5, kėsil- 149/5, kėtür- 49/3, kėyin 8/16, kėz- 106/17, mėn 52/10, mėnglik 21/15, nė 3/16, nėçe 22/19, nėççe 147/22, nėçük 64/19, nėçe 6/14, nėdin 27/13, nėdür 17/17, nėme 16/16, nėmerse 156/18, nėy 166/1, sėç- 56/13, sėfil 30/17, sėkiz 83/14, sėksen 16/5, sėn 7/7, tė- 67/6, tėpret- 6/4, tėbe 119/5, tėg- 16/17, tėk -147/18, tėlim 7/5, tėl- 121/1, tėmür 3/5, tėmürçi 140/15, tėmürlük 150/12, tėng 140/11, tėn-143/12, tėpren- 97/19, tėpre- 18/5, tėr 149/5, tėr- 9/5, tėş- 114/3, yė- 19/19, yėl 54/7, yėmek 24/15, yėngi 108/4, yėr 14/12, yėt- 121/15, yėte 56/6, yėtiş- 18/1, yėtkür- 153/13, yėtküral- 137/3, yėtküz- 37/7.

Metnimizde hem /i/li, hem /ė/li şekilleri bulunan kelimeler: Günümüz yazı dilinde de- şeklinde kullanılan kelime metnimizde üç yerde dė- 119/3 bir yerde tė- 67/6

[44] Yalçın, Süleyman Kaan (2013) **Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 182.

şeklinde diğer yerlerde ise di- 82/16 ve ti- 83/1 şeklindedir. Günümüz yazı dilinde ye- şeklinde kullanılan kelime metnimizde sadece bir yerde yi- 47/20 şeklinde diğer yerlerde ise yė-19/19 şeklindedir.

Eski Türkçenin ilk hecesinde kapalı ė sesi barındıran bazı kelimeleri Özbek ve Yeni Uygur Türkçesinde /i/ veya /e/ye dönüşürken metnimizde kendini muhafaza ettiği; ancak bu kelimelerin bugün standart Türkiye Türkçesinde /i/li olduğu görülmüştür. Bu kelimeler şunlardır:

ėlt- 125/2, ėmdi 20/11, hėç 7/9, kėd- 35/5, kėr- 58/6, kėt- 165/2, kėy- 90/6.

Eski Türkçenin uzun kapalı ė ünlüsüne Çağatay Türkçesinde olduğu gibi metnimizde de sadece /i/ olarak tesadüf edildiği örnekler tespit edilmiştir. Nitekim Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Yeni Uygur Türkçelerinde de ilk hecedeki kapalı ė ünlüsünün /e/ veya /i/ ünlülerine değişerek hem daralıp hem genişlediği bilgisi verilmiştir.[45] Metnimizde kök hecede /i/ bulunduran ve bugün standart Türkiye Türkçesinde de /i/li olan kelimeler:

bil- 7/12, bilal- 43/22, bildür- 26/2, bile- 6/9, bileklig 29/17, bilen 8/12, bilişlig 74/8, bir 61/22, birge 25/8, biri 2/7, bire 2/7, biz 12/13, dil 69/17, ġine 148/3, iç 65/17, iç- 72/3, içal- 139/15, iki 5/2, ikiz 125/18, il 118/2, ile 3/19, ilet- 70/16, ince 128/12, ini 29/2, ir- 26/9, iri 70/11, iş 15/16, işit- 56/20, işlet- 84/3, iz 28/6, kibi 3/21, kim 2/8, kimse 94/1, kir- 58/12, kiral- 70/5, kiredür- 53/10, kişi 20/10, kişneş- 22/9, kit- 32/6, kiy- 102/22, kiydür- 106/3, min- 139/14, mi͡ng 15/7, miz 14/9, sin- 44/22, siz 12/13, şiş 80/4, şiş- 104/15, tik- 30/13, til 7/19, til- 66/3, tile- 136/10, tirek 84/11, tinç 32/4, tirig 12/12, tiril- 80/6, tişi 62/16, tişle- 45/19, titre- 2/13, tiz- 117/1, tiz 75/21, yigirm 40/16, yigit 52/17, yine 6/3.

1.2.1.1.2. Ünlü Düzleşmesi

Metinde, Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olan bazı kelimelerdeki ünlülerin çeşitli fonetik sebeplerden dolayı düzleştiği görülmektedir.

1.2.1.1.2.1. o > a

Türkçede I. ve II. şahıs zamirlerinin yönelme hâl ekiyle çekimlenmesi sırasında, ses değişikliklerine uğradığı (ben + ge >>bana, sen + ge >> sana) bilinmektedir. Üçüncü

[45] Yalçın, Süleyman Kaan **age.**, s. 176-177.

şahıs zamiri ol > o da, geçmişte çokluk ve hâl ekleriyle çekimlenirken birtakım ses değişiklikleri geçirmiş, kelimedeki /l/ ünsüzü düşerken, ön sesteki /o/ da /a/ya dönüşmüştür.[46] Metnimizde de III. şahıs zamirinin çekimlenişi Eski Türkçedeki (anda, a͡nga, anlar..) gibidir. Ayrıca bir örnekte de bu ses olayı tespit edilmiştir:

soğuḳ > savuḳ 62/4.

1.2.1.1.2.2. ö >a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

töpö/töbö[47] > tufa 40/1.

1.2.1.1.2.3. u > a

Metinde şu iki kelimede u > a değişikliği görülmektedir: ḳoḳtu > ḳoḳta 70/10, yogun[48] > yoġan 55/3.

1.2.1.1.2.4. u > ı

u > ı değişikliği için örnekler: tuyuḳsuz > tıyuḳsız 145/4, uzun > uzın 44/13.

Bu iki örneğe karşılık metindeki *uşbu, yulduz, yalġuz, altun, kayġu, yaşun-, kaçur-* gibi kelimelerin, aslî şekilleriyle kullanılmaya devam edildiği görülmektedir.

1.2.1.1.3. Ünlü Yuvarlaklaşması

Kelimelerin ön ve iç seslerinde yer alan düz ünlülerin gerileyici benzeşme, ilerleyici benzeşme ve dudak ünsüzlerinin etkisi gibi çeşitli fonetik nedenlerden dolayı yuvarlaklaştıkları görülmüştür. Çağatay Türkçesinde özellikle dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma örnekleri yaşandığı bilgisi yer almaktadır.[49] Eski Türkçede dudak uyumuna uymayan bazı /I/lı kelimeler yuvarlaklaşma sonucu uyuma tabi olmuştur.

---

[46] Konu hakkında bk. Mansuroğlu, Mecdut (1949) "Türkçe'de Zamir Çekimi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III**,s. 501-518; Gabain, Annemarie von (1995) **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 68-69; Timurtaş, Faruk Kadri (1994) **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Yay., İstanbul, s. 83-84.

[47]Ayazlı, Özlem(2016) **Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 244-245.

[48] Ayazlı, Özlem **age.**, s. 287.

[49] Yücel, Bilal (1995) **Bâbür Dîvânı**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, s. 32.

1.2.1.1.3.1. a > o

tamır/tamur[50] > tomur 29/15 (damar).

1.2.1.1.3.2. a > u

ara > aru 44/9, una- > unu- 137/19.

1.2.1.1.3.3. e > o

Yabancı kelimede: Ar. mevlā > molla 7/9.

1.2.1.1.3.4. e > ü

eb > üy 78/10, eblik > üylük 110/10.

1.2.1.1.3.5. ı > u

ı > u değişikliği için örnekler: fırça > furça 166/10, ḳapıġ[51] > ḳapuġ 164/4, oḳı- > oḳu- 148/6, tamır > tomur 29/15 (damar), udı- > uyu- 31/8.

1.2.1.1.3.6. ı > ü

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.3.7. i > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

kirpi > körpe 83/13.

1.2.1.1.3.8. i > ü

i > ü değişikliği için örnekler: tėmir [52]> tėmür 3/5, yinçü (DLT IV: 492) > cünçi 44/17, üstki > üstkü 75/3.

---

[50] Kaçalin, Mustafa S., (2011) **Niyāzī Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 407.
[51] Ercilasun, Ahmet Bican (2016) **Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları**, Dergâh Yay., İstanbul, s. 713.
[52] Şirin, Hatice (2016) **age.**, s. 333.

1.2.1.1.4. Ünlü Daralması

Kelimelerin ön ve iç seslerinde yer alan geniş ünlülerin çeşitli fonetik nedenlerden dolayı daraldıkları görülmüştür.

1.2.1.1.4.1. a > ı

arḳa > arḳı 161/16, buġra > buġrı 114/5.

1.2.1.1.4.2. a > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ġalça > ġalçi 134/22.

1.2.1.1.4.3. a > u

Bir örnekte tespit edilmiştir.

una- > unu- 137/19.

1.2.1.1.4.4. ė/e > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

tėri > tire 133/16.

Alıntı kelimelerde: Ar. elṭāf > ilṭāf 63/1, Far. rişte > rişti 117/2.

1.2.1.1.4.5. e > ı

Alıntı kelimede: Far. çāder > çadır 81/12

1.2.1.1.4.6. e > ü

eb > üy 78/10, eblig > üylüg 110/10

1.2.1.1.5. Ünlü Genişlemesi

Kelimelerin ön, iç ve son seslerinde yer alan dar ünlülerin çeşitli fonetik nedenlerden dolayı geniş ünlülere dönüştükleri görülmüştür.

1.2.1.1.5.1. ı > a

baḳış > baḳaş 74/10, tamır > damar 45/3, yartı > yarta 142/3.

1.2.1.1.5.2. ı > e

Bir örnekte tespit edilmiştir.

altı > alte 47/1.

1.2.1.1.5.3. i > ė/e

kimür > kėmür 110/18, kirpi > körpe 83/13, tėri > tire 133/16.

Alıntı kelimelerde: Ar. dikkat > dehḳat 51/14, Far. sūziş > sūzeş 7213, Far. şūriş > şūreş 118/10, Ar. vādī > vāde 40/11.

1.2.1.1.5.4. i > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

kirpi > körpe 83/13.

1.2.1.1.5.5. u > a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ḳoḳtu > ḳoḳta 70/10.

Alıntı kelimelerde: Ḫuysu > Ḫuyza 25/15.

1.2.1.1.5.6. ū > ö

Alıntı kelimede: çūb > çöb 166/1

1.2.1.1.6. Ünlü Kalınlaşması

İnce ünlülerin, belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya kalın ünlülerin benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya daha başka bir sebeple kelimede ön, iç ve son seslerde kalın sıraya geçmeleridir.[53]

1.2.1.1.6.1. e > a

Bir alıntı kelimede tespit edilmiştir.

Far. şeġāl > şaḳal 16/18.

1.2.1.1.6.2. ö >a

Bir örnekte tespit edilmiştir.

[53] Korkmaz, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 160.

töpö/töbö[54] > tufa 40/1

1.2.1.1.7. Ünlü İncelmesi

Bazı ünsüzlerin etkisiyle kelimede türlü hecelerde kalın sırada bulunan ünlülerin ince sıraya geçmesi olayıdır.[55]

1.2.1.1.7.1. a/ā > ė/e

baş > bėş 144/2, bar- > bėr- 164/17.

Alıntı kelimelerde: Ar. cidāl > cidel 55/17.

1.2.1.1.7.2. a > i

Bir örnekte tespit edilmiştir.

ġalça > ġalçi 134/22.

1.2.1.1.7.3. ı > e

Bir örnekte tespit edilmiştir.

altı > alte 47/1.

1.2.1.1.7.4. ı > ü

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.7.5. o > ö

Bir örnekte tespit edilmiştir.

yorı- > yörü- 8/17.

1.2.1.1.7.6. u > e

Alıntı kelimede: Ḫuysu > Ḫuyze 36/6.

1.2.1.1.7.7. ū > ü

Alıntı kelimelerde: çūn > çün 12/9, çūnān > çünān 39/19.

[54] Ayazlı, Özlem **age.**, s. 244-245.
[55] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 160.

1.2.1.2. Ünlü Kısalması

Standart konuşma ve yazı dilinde birçok alıntı kelimedeki uzun ünlüler uzunluklarını kaybetmiştir. Alıntı kelimelerdeki elif, vav, ye harflerinin yazılmamasını ünlü kısalmasının yazıda gösterilmesi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.[56]

Ar. ādem > adam 2/9, Ar. aʿmā > āma 156/2, Ar. ʿandelīb > ʿandelib 10/18, Ar. ʿarāḳ > ʿaraḳ 114/22, Far. +Ar. bī-rehne > bi-rehne 58/11, Far. çāder > çadır 81/12, Ar. cidāl > cidel 55/17.

1.2.1.3. Ünlü Türemesi

Türkçe kökenli kelimelerde nadiren görülen bir ses olayıdır. Metinde sadece bir örneği bulunmaktadır: arḳ > arıḳ 16/19.

Metinde bazı yabancı kökenli kelimelerde, özellikle kelime içinde ünlü türemesi görülür. Bunun sebebi ise bilindiği gibi Türkçe, tek doruklu hece sistemine sahiptir. Türkçede kelime sonu ünsüz gruplarının oluşabilmesi için, grubu meydana getiren ünsüzlerin ilkinin açıklık derecesi, ikinci ünsüzden her zaman yüksek olmalıdır. Bu kural tersine dönerse, hece çift doruklu olur. Çift doruklu hecelerin bulunduğu alıntı kelimelerdeki ünsüz gruplarının arasına dar ünlüler getirilerek, kelimeler tek doruklu iki heceye dönüşür.[57]

Metinde ortada ünlü türemesi sadece dört kelimede ve birer kez görülmüştür: Ar. ʿaḳıl (<ʿaḳl) 73/2, Ar. fetiḥ (<fetḥ) 9/16, Ar. kibür (<kibr) 24/1, Ar. Mışır (<Mışr) 3/1. Bu kelimelerin -belirtilen yerlerin dışında- metnin tamamında aslî şekilleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Metnimizde iki kelimede ise sonda ünlü türemesi görülmüştür: Far. bebre (<bebr) 77/11, Ar. defʿe (<defʿ) 121/15.

1.2.1.4. Ünlü Düşmesi

Türkçede birden fazla heceli kelimelerin iç ve son seslerinde yer alan vurgusuz orta hece ünlüsünün -genellikle dar ünlülerin- bu kelimelere ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde ikinci hecelerindeki düz ünlülerin düşmesi, eskiden beri görülen bir ses

---

[56] Özkan, Abdurrahman (2009) **Meḥekkü'l-ʿİlim ve'l-ʿUlemā, Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım**, Fakülte Kitabevi, Isparta, s.127.

[57] Yıldız, Osman (2000) "Türkçe'de Kelime Sonu Ünsüz Grupları", **Dil Dergisi**, S. 97,s. 66-78.

hadisesidir. Metnimizde tespit edilen ünlü düşmelerinin türetme ve çekime bağlı düşmeler olduğu görülmektedir.[58] Kelime içinde ünlü düşmesinin örnekleri şunlardır:

ağız: ağzı 18/5, avuç: avçığa 3/10, ayırıl-: ayrıl- 124/11, ayırıştur-: ayrışturup 89/5, bağır: bağrı 23/11, batın: batında 3/4, burun: burnıdın18/5, buyur-: buyrıdı 98/19, çevirül-: çevrüldi 162/6, ilig: ilgide 165/1, işik: işkide 4/1, ḳarın: ḳarnı 130/16, kölik: kölkiġa 98/6, köngül: köngli 137/12, oġul: oġlı 11/1, orun: ornı 11/1, oyuna-: oyna- 166/1, ölüg: ölgüni 32/10, sarıġar-: sarġar- 118/20, savurur: savrur 23/16, tapuġ: tafkum 61/17, tapışur-: tafşur- 17/12, tosuḳ: tosḳulan 48/16, uyı-: uymadı 53/2, ülüg: ülgüni 130/11, yarım: yarmıda 13/4.

Ayrıca doğal gelişme sonucu ve imlâ gereği bazı Türkçe ve yabancı kelimelerde ünlü düşmesi görülmektedir:

Far. āyīne: ayne 148/8, Ar. ḫalīfe: ḫalfe 17/6, Ar. iẕin: iẕni 93/4, Mog. daruga: dorġa

Metnimizde sadece *yigirm* 53/20 kelimesinde, kelime sonunda ünlü düşmesi görülmüştür. Bunun yanında Bilal Yücel, Bâbür Dîvânı'nda topluluk isimleri türetmeye yarayan +aġu/+egü eklerinin +Av'a dönüşmesini de sonda ünlü düşmesi olarak değerlendirmiştir.[59] Metnimizde de bu ekle ilgili olarak birev "birileri" 51/20, birevġa "birileri" 106/19 ve ikev "ikisi" 26/12 örnekleri bulunmaktadır.

1.2.1.5. Geçişme

Ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman, ünlülerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesidir.[60]Bu durumu bazı araştırmacılar birleşme olarak nitelendirirler.[61] Geçişme hadisesinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ḳarında eş > ḳarındaş 72/5, nėçe oḳ >> nėçük 64/19, şu ol > şol 20/19, yolda eş > yoldaş 100/12.

---

[58] Konuyla ilgili bk. Tseng, Lan-ya (2002) **Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[59] Yücel, Bilal **age.**, s. 35.
[60] Yıldız, Osman (2008) **Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yay., Ankara, s.161.
[61] Özkan, Abdurrahman **age.**, s. 131.

1.2.1.6. Birleşme

Sürekli birlikte kullanılan kelimelerin geçirdikleri değişikliklerden sonra yeni bir şekil alması ve tek kelime olmasıdır.[62] Birleşme hadisesinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ıd-u bėr- > iber- > yiber- 44/5[63], iç ara > içre 6/12, kim erser > kimse 94/1, oş bu > uşbu 165/9, so͡ng ara > so͡ngra 162/20, yalın͡g öz[64] > yalġuz 89/9.

Yukarıda birleşme ses olayına değinirken üzerinde ayrıca durulması gereken bir sözcük "yalġuz"dur. Türkçenin en eski metinlerinde hem s, hem de z harfi ile tanımlanan bu kelimeyi Clauson "yalŋu:s 'alone, only; solitary" maddesinde ele almış tarihî ve çağdaş Türk dillerinde kullanımlarına örnekler vermiştir. Räsänen, kelimeyi yalaŋuz maddesinde almış, Türk lehçelerinde uğradığı ses değişimlerine temas etmiş, Ramstedt'in Kalmuk Sözlüğü'nde bu kelime için yaptığı Tü. Yaŋ-ız~Mo. Daŋ 'nur, allein, einfach' açıklamasına değinmiş; fakat bu açıklamaya şüpheyle yaklaşmıştır. Hamılton ise kelimeyi yalıŋ/yalaŋ şeklinde tasarlayıp 'yalın, çıplak" diye anlamlandırdığı bir isim kökü ile ona eklenen isimden isim türetme eki +s veya +z şeklinde izah eder.Erdal, yalıŋ ile us 'intelligence' sözcüklerin birleşmesiyle teşekkül etmiş bir kelime olduğunu düşünür. Erdal'ın yaptığı bu tahlile itiraz eden Tekin, kelimenin Yenisey yazıtlarında son ünsüzünün /z/'li olmasından hareketle etimolojisini *yalıŋ öz biçiminde düşünür.[65] Dilcilerin bir kısmının anlamının yukarıda verildiği yalaŋ kelimesinden isimden isim türetme eki +z'nin eklenmesiyle oluştuğunu ileri sürdükleri bu kelimenin son ünlüsünün yuvarlak ünlü taşıması münasebetiyle bağımsız iki kelimenin birleşmesiyle teşekkül etme olasılığı göz önüne alınarak burada ele alınmıştır.

1.2.1.7. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir.[66] Ünlü uyumu, dilin kullanılan bölümleri bakımından kalınlık-incelik uyumu; dudakların oluş biçimine göre ise düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak ikiye ayrılır. Çağatay Türkçesinde en belirgin özelliklerden birisi bu uyumlara bağlı olmadan

---

[62] Yıldız, Osman (2008) **age.**, s.161.
[63]Ayazlı, Özlem **age.**, s. 119.
[64] Kaçalin, Mustafa S., **age.**, s. 792.
[65] Aydın, Erhan (2015) **Yenisey Yazıtları**, Kömen Yay., Konya, s. 65.
[66] Ergin, Muharrem (2004) **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul, s. 70.

alternanslı kullanımların yer almasıdır. Türkçeye başka dillerden giren kelimelerde daha fazla görülen bu uyumsuzluk, Türkçe kelimelerde de kendini gösterebilmektedir.

1.2.1.7.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçe bir kelimede ince ünlüden sonra ince, kalın ünlüden sonra kalın ünlünün gelmesi genel ve yaygın bir kuraldır. Bu nedenle kalınlık-incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde kuvvetle hâkim olan bir uyumdur. Bu uyum büyük ölçüde metnimizde de korunmuştur.

Metnimizde ise günümüz yazı dilinde kalınlık-incelik uyumuna uymayan bazı kelimeler Eski Türkçedeki asıllarıyla aynı veya benzer şekilde kullanılarak uyuma uyarlar:

ana 28/12, ḳarındaş 72/5, ḳanı 113/19, taḫı 5/2, uşbu 165/9.

Alıntı bazı kelimeler, yer yer kalınlık-incelik uyumuna girerek Türkçeleşmiştir. İmlâdan hareketle tespit ettiğimiz bu kelimelerin, günümüz yazı ve konuşma dilinde de aynı şekilde uyuma tâbi olduğu görülmektedir.[67]

Ar. ādem > adam 2/9, Ar. ḫˇāce > ḫoca 4/10, Ar. temām > tamām 2/12, Ar. zemān > zamān 14/2.

Türkçe kelimelere getirilen ekler kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kullanılır. Fakat metinde imlâdan hareketle tespit ettiğimiz bazı ekler kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına sebep olmuştur. Kemal Eraslan, bu konuyu ele aldığı "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair" başlıklı araştırmasında eski Arap alfabesinin ünsüzler üzerine kurulu olduğuna, bu nedenle Türkçeye pek çok yönden uyum sağlayamadığına ve bu yazı dilinin teşekkül ve inkişafı ile ilgili nedenlerden ek uyumsuzlukları ile karşılaşıldığına dikkat çekmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin kalın telaffuz edilmeleri nedeniyle genellikle bunlara kalın sıradan ekler geldiğini, yabancı kelimelerde görülen bu durumun imlâ istikrarsızlığından dolayı müstensihlerin zamanla Türkçe kelimelere de uyguladıklarını söylemiştir. Eraslan'ın uyuma aykırılık teşkil ettiği bilgisini verdiği bu ekler şunlardır: +ġa/+ge, -ḳa/+ke yönelme hâli eki, +ġı/+gi, -ḳı/+ki aitlik eki, +ġına/ +gine, +ḳına/+kine küçültme eki, +lıġ/+lig, +lıḳ/+lik isimden isim türetme eki, +raḳ/+rek büyültme eki, -maḳ/-mek fiilden isim türetme eki, -duḳ/-dük, -ġan/-gen partisip eki, -ġıl/ -gil emir ikinci teklik şahıs eki, -duḳ/-dük görülen

[67] Yıldız, Osman (1999) "Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı**, S.4, s.321-339.

geçmiş zaman ekinin I. çokluk şahıs ekiyle çekimlenmiş şekli ve -ġay/-gey gelecek zaman ekinin uyuma aykırı örnek teşkil eden ekler olduğu belirtilmiştir.[68] Metnimizde görülen uyumsuzlukları biz şöyle sıraladık:

1.2.1.7.1.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

+ lık İsimden İsim Yapım Eki: +lıḳ isimden isim yapma eki ince sıradan bazı alıntı kelimelere kalın sıradan; kalın sıradan bazı alıntı kelimelere ince sıradan getirilmiştir. emīrlıḳ 34/12, merdlıġ 133/22, telbīs-lıġ 42/18, ṣıfat-lig 83/19.

+daş İsimden İsim Yapım Eki: kön͡güldaşım 72/5.

1.2.1.7.1.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

+ Ka/+Ḳa Hâl Eki: işḳa 7/8, dil+ġa 29/8, ilgi+ġa 80/4, ḳuvveti+ġa 103/1, cengī+ġa 122/ 4, meyġa 126/14.

+ki Aitlik Eki: Aitlik eki metindeki örneklerde ince ünlülü olarak +ki şeklinde kullanılmıştır: taradiki 110/9, cāyıdiki 141/18, ṣaḥrādiki 138/5.

-ġıça Zarf-fiil Eki: kėçġıça 127/6. Modern Uygur Türkçesinde bu zarf-fiilin -ġıçe, -giçe, -ḳıçe, -kiçe şekilleri mevcut olup Türkiye Türkçesindeki -IncA zarf-fiil ekine karşılık geldiği bilgisi yer almaktadır.[69]

1.2.1.7.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki vokallerin düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesine kuvvetle hâkim olan bir uyum değildir.[70]

Metinde, şu kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bulunduğu görülmektedir: biki 44/12, bik-ke 26/2, bik-nin͡g 27/3, bilalmas 43/12, bolay 71/3, bolġan 21/18, bolġanıda 68/2, çafıp 91/18, çėkip 45/2, cenābıda 88/17, digey 149/20, dostlarnın͡g 6/8, ėtiben 42/10, gurlaban 52/7, iyledi 160/21, ḳaşıġa 55/12, ḳutulsun

[68] Eraslan, Kemal (1970) "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XVIII, s. 113-121.
[69] Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2009) **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 226.
[70] Ergin, Muharrem **age.**, s. 72

10/15, lebim-ge 28/15, nağrasın 86/4, ʿadedsiz 4/10, olcalarnı 126/12, olturup 38/6, yığlaban 71/18 gibi kelimelerde geçerli olduğu görülmüştür; ancak kök veya gövde hâlindeki birçok kelime, bu uyumun kuvvetli olmadığını ispatlamaktadır: aḳturdı 104/12, artuḳ 7/1, arun 83/1, acun 96/19, altun 79/10, ḳamuġ 3/14, savuḳ 62/4, yalġuz 89/9, ḳapuġ 164/4, ḳayġu 118/6, ḳayu 90/10, kaçur- 47/18, ḳamuş 76/18, kėrü 44/9, kirü 157/6, yaşun- 103/1, nėçük 164/19, tėmür 3/5, ḫatun 88-4, yarut- 3-12 gibi.

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna sebep olan ekler şunlardır:

1.2.1.7.2.1. Yapım Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

-DUr Fiilden Fiil Yapım Eki: Ek, metnimizde yuvarlak ünlülü tabanlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı iken düz ünlülü tabanlarda düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir: bildür- 2/13, aḳtur- 18/12, aldur- 23/14, bildür- 2/13, çapdur- 147/7, çaldur- 25/18, didür- 93/13, ėttür- 3/9, kėltür- 63/19, ḳıstur- 121/3.

-kür Fiilden Fiil Yapım Eki: yėtkür- 99/6.

-küz Fiilden Fiil Yapım Eki: yėtküz- 37/7.

-Ul Fiilden Fiil Yapım Eki: yırtul- 114/3, çevrül- 91/10.

-Ur Fiilden Fiil Yapım Eki: ḳaçur- 47/18.

-uḳ Fiilden İsim Yapım Eki: yaruḳ 76/20, artuḳ 7/1.

-Ur Fiilden İsim Yapım Eki: açur 13/18.

-I Fiilden İsim Yapım Eki: oġrı 101/10.

-ḳun Fiilden İsim Yapım Eki: satḳun165/12.

-suz İsimden İsim Yapım Eki: derdsüz 69/18.

+çI İsimden İsim Yapım Eki: foçı 82/4 (topçu).

1.2.1.7.2.2. Çekim Eklerindeki Ünlüler Sebebiyle Kelimelerde Görülen Uyumsuzluklar

-Ip Zarf-fiil Eki: Eski Türkçede /-p/, daha sonraki dönemlerde /p/ dudak ünsüzüne bağlı olarak yardımcı ünsüzün yuvarlaklaşması ile -up/-üp biçimi görülen ek, metnimizde hem yuvarlak ünlülü hem de düz ünlülü olarak görülür. Bu durum eserde imlâ birliğinin olmadığına dair önemli bir göstergedir: yarutup 3/12, yarup 162/12, boluşıp 65/22, ḳapup 82/21, ḳavup 92/18, kėçüp 80/19.

-Ġuça/-küçe Zarf-fiil Eki: Metnimizde bu zarf-fiil ekinin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yatḳuça 127/1, yėtküçe 111/21, alġuça 41/5, atḳuça 91/6, barġuça 111/3, fatḳuça 127/21.

-ḳunça/-GUnçA Zarf-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yėtkünçe 121/7, atḳunça 134/19, içgünçe 137/5.

-üben Zarf-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: yėtkürüben 140/13.

-Ġu/-gü Sıfat-Fiil Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: atḳu 12/11, bilgü 44/2, ḳalġu 166/6, kėlgü 114/14, ḳırġu 83/11.

-ġuçı/-küçi Sıfat-fiil Eki: Metnimizde ekin ilk ünlüsü her zaman dar yuvarlaktır: ėtküçi 5/15, ḳılġuçı 118/12.

-duġ Sıfat-Fiil Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: çapduġını 52/14.

-Ur Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yarur 62/21, yatur 105/17, yıġlaşur 24/6, açılur 43/11, alur 22/22, atlanur 16/1, barur 15/17, bėrür 47/18, kėlür 61/2.

-**p+DUr Kip Eki:** Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yarıpdur 27/14, yėtipdür 136/16, ayrılıp-dur 10/4, bėrip-dür 103/4, çıḳıp-dur 120/12, dėpdür 119/3, dipdür 34/21, fitip-dür 35/2, kėlip-dür 27/14.

+sUn Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yėmesün-ler 148/7, yėtişsün 49/4, yıġılsun 130/8, açılsun 69/9, almasun 108/19, barsun 100/11, bėrsün 12/10, çıḳarsun 49/5, ėtsün 82/18, ibersün 159/14.

-DI Kip Eki: yoluḳtı 106/19, yordı 108/5, boldı 5/4, boluştı 149/2, buluştı 44/9, çökti 75/21, ḳoptı 105/16.

-Gü Kip Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: yėtküm 124/13, bėrgüm 80/16, ibergüm 80/15, iylegüm 44/1.

-ġıl Kip Eki: Bu ekin ünlüsü Eski Türkçede olduğu gibi metnimizde de daima düz dar ünlülüdür: bolġıl 159/6.

-mIş Kip Eki: Bu ekin ünlüsü Eski Türkçede olduğu gibi metnimizde de daima düz dar ünlülüdür: bolmış 5/20, körmiş 103/20.

+dUr Bildirme Eki: Eski Türkçedeki turur fiilinin ekleşmesiyle oluşmuştur. Metinde sürekli yuvarlak ünlülü olarak görülmüştür: atadur 49/11, azdur 145/4, bardur

37/13, belādur 36/10, bibidür 163/10, bik-dür 146/5, biridür 49/13, ġamdur 116/8, ḫayrdur 155/22.

+Un͡g Şahıs Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: aydun͡g 41/15, didün͡g 41/15.

+uḳ/+ük Şahıs Eki: Bu ek metnimizde her zaman yuvarlak ünlülüdür: didük 42/19, ikendük 101/19, işitdük 56/20, iyledük 165/8, kėldük 20/11, ḳılduḳ 47/13.

+I İyelik Eki: yolı 22/19, yüzi 48/19, boyı 142/2, dos[t]luḳı 6/17, fulı 52/1, futı 105/7, güli 5/13, ḳolı 103/20, kön͡gli 37/5, oġlı 27/22.

+miz İyelik Eki: kön͡glümiz 160/14.

+ dIn Hâl Eki: yüzdin 35/18, çöbdin 3/2, közdin 115/12, mundın 145/6.

+ nı Hâl Eki: yol+nı 97/22, yüz+ni 20/19, kön͡gül+ni 90/20.

1.2.2. Ünsüzler

1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

1.2.2.1.1. Ötümlüleşme

1.2.2.1.1.1. k > g

Bu hadisenin tespiti ince sıradan kelimelerde, alfabe özelliğinden dolayı, mümkün değildir. Ön ünlülü kelimelerdeki kef harfi, bazı çalışmalarda geleneğe bağlı olduğu için /k/ bazılarında ise /ġ/nın çokluğuna dayanılarak /g/ okunmuştur.[71] Bu çalışmada ise aşağıdaki hususlara istinaden her iki ses de kullanılmıştır:

1. Kelimenin Çağatay dönemi sözlüklerindeki okunuşları, izah ve gösterimlerine göre: kėç 53/14, kėç- 127/6, kėçele- 120/5, kėl- 11/7, kėd- 35/5, kėltür- 63/19, kėmür 110/18, kėndü 119/14, kėrek 98/3, kėrü 44/9, kėt- 165/2, kėtür- 100/22, kėy- 90/6, kėz- 106/17, kibi 3/21, kiç 32/13, kiçe 24/15, kiçele- 92/20, kil- 9/17, kime "gemi" 42/8, kir- 70/14, kirü 157/6, kit- 28/15, kiy- 102/22, köç 148/20, köçmen 9/3, kömdür- 63/22, kön͡gül 9/18, kör- 83/9, köriş- 88/9, körün- 26/21, körüş- 27/13, köter- 40/6, köz 35/16, közle- 36/19, küç 81/2, kül- 124/19, kümüş 128/6, kün 12/16, kündüz 24/15, künlük 158/10.

2. Keften önce nun harfinin bulunduğu durumlarda, kef harfinin art damak ünsüzü olarak değerlendirilmesi: an͡ga 2/1, çan͡g 70/3,çon͡g 7/10, kön͡gül 9/18, mėn͡gilik

[71] Kara, Funda (2011) **Zebān-ı Türkī, İnceleme-Metin-Dizin**, Fenomen Yay., Erzurum, s.60.

22/3, min͡g 15/17, mun͡gdaş 124/16, on͡gşa- 149/1, örün͡g 82/10, östen͡g 22/1, ön͡g 9620, ön͡ge 92/16, tėn͡g “denk” 114/15, yėn͡gi 108/4.

3. Kelime ortasında ve erimeye meyyâl olan seslerde /g/ sesi tercih edilmiştir: ilgeri 137/3, çėrig 12/12, ėllig 59/10, ilig 165/1, sürüg 16/17, tirig 12/12, tigen 36/2.

Metnimizde, bir kelime ön damak /k/ sesinin art damak /ġ/ sesine dönüştüğü görülmüştür: bik > biġ 58/17

1.2.2.1.1.2. ķ > ġ

Eski Türkçe döneminde /-ķ/ ile biten kelimelerin büyük bir kısmı metnimizde de /-ķ/ ile yazıldığı için Eski Türkçenin söz sonu /-ķ/ seslerinin muhafaza edildiği söylenebilir: aççıķ 59/1, açlıķ 120/3, affaķ 90/7, aġrıķ 153/7, aķ 6/15, artuķ 7/1, ayıķ 104/15, yavuķ 89/16, yaruķ 76/20, yaraķ 144/17, yançuķ 61/4 vs. Ancak ķabıķ > ķabuġ 131/20, sasıġ 153/5, yayaġ 164/17, yaraġ 49/1, ayaġ 2/12 gibi kelimelerde /ġ/ sesi bulunmakta, yani ötümlü ve ötümsüz sesler karışık olarak kullanılmaktadır. Bu karışıklık özellikle isimden isim yapan + lıķ eki ile isimden sıfat yapan +lıġ ekinde kendini göstermektedir: açlıġ (açlık) 120/2, Gilān-lıġ (Gilanlı) 64/13, ḫānlıġ (hakanlık) 142/3, ḥayātlıġ (canlılık) 59/6, kārlıġ (etkili) 53/17, ķatarlıġ (gibi, yanısıra) 96/12, maġrūrluġ (gururluluk) 149/11, mesrūrluġ (memnunluk) 149/11, mezārlıġ (mezarlık) 125/20, mihr-bānlıġ (merhametli) 80/3, nā-cinslıġ (soysuzluk) 42/18, otluġ (ateşli) 124/15, reh-nümālıġ (kılavuzluk) 47/16, şādlıġ (sevinçlilik) 36/14, şāhlıġ (hükümdarlık) 129/15, şehen-şāhlıġ (şahlar şahı) 155/12, ġāzīlıķ 26/7, ġılāflıķ 102/19, ḫānlıķ 33/4, ḫ̆ārlıķ 98/12.

Ayrıca art damak /ķ/ sesi, ünlü ile başlayan ekler önünde, genellikle ötümlüleşerek /ġ/ya dönmüştür: aççıġı 137/19, aġrıġının͡g 4/11, barmaġın 45/19, ķulaġı 22/9, mılţıġın 59/3, tıġar 59/12.

Metinde kelime başında ve içinde de /ķ/ sesinin ötümlüleşerek /ġ/ sesine dönüştüğü görülmüştür: ķap > ġab 15/2, ķarış > ġarıç 121/2, ķat- > ġat- 58/21, daġı 2/7.

1.2.2.1.1.3. s > z

Alıntı kelimelerde: Ar. cāsūs > cāsūz 101/2, Ç. Ḫuysu > Ḫuyza 108/18.

1.2.2.1.1.4. t > d

Ön Türkçede söz başında /d/ ünsüzünün bulunmadığı, bugün /d/'li olan kelimelerin ise sonradan türeme şekiller olduğu ifade edilmiştir.[72] "Türk Şivelerinin Tasnifi" başlıklı makalesinde Arat, Türkologların Türk şivelerini (lehçelerini) tasnif çalışmalarının esasını oluşturan başlıca ses özelliklerden birinin kelime başındaki t-'lerin durumu olduğunu belirtmiştir.[73] Türk lehçelerinin tasnifinde esas teşkil eden seslerden biri olan kelime başı /t-/yi muhafaza eden lehçelerden biri de Çağatay Türkçesidir. Bilindiği gibi, Eski Türkçede kelime başında /d-/ sesi yoktur. Aslında /t-/ olan bu sesin /d-/ olarak gelişmesi Eski Tükçenin sonlarında başlamıştır. Ancak Çağatay Türkçesi Eski Türkçedeki kelime başındaki /t-/ seslerini korumakla birlikte bu dönem eserlerinde Oğuzcanın etkisiyle /d-/li şekillere de rastlanmaktadır.[74] Metnimizde bazı kelimelerde, kelime başında, içinde ve sonunda /t-/ler ötümlüleşerek /d-/ ye dönüşmüştür:

ta > da "de/da, dahi" 166/3, taġ > daġ 44/21, taḫı > dağı 2/7, tamır > damar, tė- > dė- 119/3, teli > dėli 43/16, tė- > di- 82/16, tėgi > digi 21/1, tėdür- > didür- 93/13, til > dil 69/17, tive > dive 134/17, tök- > dök- 16/21, turur > durur 3/15, tüz > düz 32/20, tėp- > dėp- 89/10.

Bir kelimede ise söz sonundaki /-t/ ünsüzünün /-d/'ye dönüştüğü belirlenmiştir: polat > folad 31/5.

t ~ d olmak üzere alternanslı yazılan kelimeler:

taġ 33/2 ~ daġ 44/21, taḫı 19/9 ~ dağı 2/7, tomur 9/15~damar 45/3, tė- 67/6 ~ dė- 119/3, til 7/19 ~ dil 69/17, tive 16/14 ~ dive 134/17, tüz 27/19 ~ düz 32/20.

Bazı köklerde ve geçişlilik-ettirgenlik eki -t- ile genişlemiş gövdelerde, iki ünlü arasında veya bir ünlü önünde bulunan /t/ sesi, geçici olarak ötümlüleşmiştir:

yurtı > yurdı 89/10, çaptur- > çapdur- 147/7.

Metnimizde /t/ sesinin korunduğu kelimeler ise şunlardır:

otunçı 101/5, taġ 33/2, taḫı 19/9, talaş- 128/3, tal 52/10, tam- 18/11, tam "duvar, yapı" 74/18, tar 81/19, taş "dış" 44/17, tayaḳ 9/10, tėg- 16/17, tėl- 121/1, tė- 67/6, tėmür 3/5, tėmürçi 140/15, tėmürlük 150/12, tėn͡g "denk" 114/15, tėr- 9/5, tėş- 114/3, tinç

[72] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. (2011) **Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri**, (Çev. Mustafa Öner-Tevfik Hacıyev), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 46.
[73] Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türk Şivelerinin Tasnifi", **Makaleler-I**, (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. s. 145.
[74] Karaağaç, Günay (1997) **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. XXIII.

32/10, ti- 83/1, tig- 134/5, tik- 26/14, til 7/19, tile- 136/10, tirek 84/11, tirig 44/19, tiril- 80/6, tişi 62/16, tiş- 56/1, tişle- 45/19, tive 16/14, tiz- 117/1, tiz 75/21, toḳsan 59/10, toḳuz 2/4, tol- 51/7, toldur- 27/6, ton 6/13, tonġuz 16/6, toy- 153/5, toydur- 130/11, tök- 29/7, tökül- 72/6, tön- 106/2, tört 2/7, törtünçi 38/15, töş 130/14, tul 70/19, tuman 53/6, tur- 41/4, tut- 116/8, tuy- 53/2, tün 104/7, tüş 164/14, tüş- 13/3, tüşür- 82/20, tüz 27/19, tüz- 110/8, tüzet- 161/7, yėte 56/6.

1.2.2.1.2. Ötümsüzleşme

1.2.2.1.2.1. b >f

Metnimizde ötümlü patlayıcı söz başı /b/ sesinin ötümsüz sürekli /f/ sesine dönüştüğü görülmüştür. Metnimizde /f/li olan bu seslerin, Eski Türkçe döneminde /b/li oldukları bilinmektedir. Yine bu ses olayının örneklerinin hem Yeni Uygur Türkçesinde, hem de ağızlarında görüldüğü belirtilmiştir[75]: baltu > faltu 83/21, biti- > fiti- 9/15, bitil- > fitil- 164/10, but > fut 76/20, büt- > füt- 53/2, bütün > fütün 65/18.

1.2.2.1.2.2. c > ç

Alıntı kelimede: Far. cādū > çādū 76/6.

1.2.2.1.2.3. ġ > ḳ

"Sondaki sedalı konsonantın sedasızlaştırılması, Çağatay, Özbek ve Uygur Türkçesinin en belirgin özelliklerinden biridir.[76] Çağataycada -lıġ/-lig/-luġ/-lüg sıfat ekinin -lıḳ/-lik/-luḳ/-lük mücerret isim yapma ekiyle şeklen karışmasına da yol açan bu sedasızlaşma hadisesi"[77] metnimizdeki şu kelimelerde görülmüştür: ḫ̆ārlıḳ 98/12, ḫıredlik 28/21, ḫoşluḳ 147/4, ḥüküm-rānlıḳ 25/18, iblīs-lıḳ 101/11, kerem-lik 5/18, ḳutluḳ 140/15 vs.

Yine metnimizde geçen bazı kelimelerin başında, içinde ve sonunda ötümsüzleşmeye rastlanmıştır: ġarasla- > ḳarasla-70/12, sasıġ > sasıḳ 54/19, çaġ > çaḳum 66/1, aġuz > aḳuz 66/8.

1.2.2.1.2.4. v > f

Alıntı kelimede: Ar. rivāyet > rifāyet 162/17.

---

[75] Emet, Erkin (2008) **Doğu Türkistan Uygur Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 210-211.
[76] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. **age.**, s. 51.
[77] Karaağaç, Günay **age.**, s. XXXV.

1.2.2.1.2.5. z > s

Eski Uygur Türkçesi döneminden beri örneklerine tesadüf edilen z>s ötümsüzleşmesi, Çağatay Türkçesinin başlıca fonetik özelliklerinden biri kabul edilmektedir.[78] Metnimizde bu ses olayının tespit edildiği örnekler ise şunlardır: kez >kes 49/12, sėkiz on > sėksen 110/14, toḳsan 166/13 kelimelerinde görülmüştür. Ayrıca olumsuz fiil tabanlarına getirilen bütün geniş zaman çekimlerinde bu ötümsüzleşme olayı görülmüştür: ibermes 111/1, imes 42/15, iylemes 142/14, kėlmes 79/3, kėrekmes 35/16, ḳılalmas 43/22, ḳılmas 44/3, kiralmas 70/14, ḳoymas 159/7, köralmas 83/17, tarımas 105/15, olmas 2/8, körünmes 94/1, turmas 162/8, yanmas 36/8, yatalmas 125/18, yėtküralmas 137/3, yėmes 129/7, açmas 132/14, bėrmes 137/8, bilalmas 43/22, bolmas 31/7, dimes 92/12.

1.2.2.1.3. Süreklileşme

1.2.2.1.3.1. b > m

Türkçe söz başı ve seyrek olarak söz içi /-b-/ sesleri, Çağatay Türkçesinde /-m-/ye dönüşür. Söz başındaki b-> m- değişimi, Eski Türkçe dönemine kadar uzanmaktadır. Metnimizde içerisinde /m/, /n/, /n͡g/ geniz ünsüzleri barındıran kelimelerin başındaki /b-/ sesinin gerileyici benzeşme yoluyla /m-/ye dönüştükleri tespit edilmektedir: ban͡ga > man͡ga 8/6, bėn > mėn 7/1, bin- > min- 139/14, bindür- > mindür- 146/12, bin͡g > min͡g 15/17, bunca > munça 9/6, bunda > munda 17/16, bundan > mundın 137/6, buna > mun͡ga 19/9, bun͡gdaş > mun͡gdaş 124/16, bunı > munı 8/18, bunun >munın͡g 32/15.

1.2.2.1.3.2. b > v

Eski Türkçedeki patlayıcı dudak ünsüzü /b/ Karahanlı ve Harezm Türkçelerinde /w/[79], Çağatay Türkçesinde ise diş-dudak sızıcı sesi /v/ olmuştur. Metinde tespit edilen örnekler ise şunlardır: dörbiljin >dörvencin 111/15, yalbar- > yalvar-[80] 12/5, tėbe > tive 46/17.

---

[78] Choı, Han-Woo **age.**, s. 43.

[79] Ünsüz değişimleri için bk. Hacıemioğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. 29-32; Toparlı, Recep-Vural, Hanifi (2007) **Harezm Türkçesi**, Öncü Basımevi, Tokat, s. 62.

[80] Demirci, Ümit Özgür (2016) **Eski Türkçede Fiiller**, Umuttepe Yay., Ankara, s. 150.

1.2.2.1.3.3. c > j

Alıntı kelimede: Ar. ecdād > ejdād 44/1.

1.2.2.1.3.4. ç > s

Metnimizde çiçek > siçek 80/22 örneği görülmüştür.

1.2.2.1.3.5. ç > ş

Metnimizde süreksiz patlayıcı /ç/ sesinin sürekli sızıcı /ş/ sesine değiştiği örnekler şunlardır: ḳaç- > ḳaş- 121/9, uçkun[81] > uşḳun 33/14.

1.2.2.1.3.6. ġ > v

"Eski Türkçe ve Karahanlı dönemlerinde kelime gövdesindeki iki ünlü arasında bulunan -ġ-/-g-/-ḳ- ünsüzü Harezm Türkçesinde w, Çağataycada ise v olmaktadır"[82] soġıḳ > savuḳ 62/4, yaġuḳ > yavuḳ 89/16.

1.2.2.1.3.7. ġ > y

Alıntı kelimede: Far. çerāġ > çerāy 16/8.

1.2.2.1.3.8. ḳ > ḫ/h

Kâşgarlı Mahmud, Oğuz ve Kıpçak Türklerinin kaf'ı ḫı'ya çevirdiklerini belirtmektedir. Ancak burada Oğuz ve Kıpçakların Halaçların bir bölüğü olduğu ifadesini kullanmaktadır.[83] Tükçede kelimelerde aslî olarak /ḫ/ sesi yoktur. Günümüzde /h/ ile başlayan kelimeler Eski Türkçede /ḳ/ sesi ile başlamaktaydı.[84] Bugün /h/li olup metnimizde /ḳ/ ile başlayan sadece ḳanı 113/19 ve Ḳoḳand "Hokant" 31/3 kelimeleridir.

Metnimizde kelime başında ḳ > ḫ değişmesi sadece ḳatun > ḫatun "kadın" kelimesinde görülür: ḫatun 52/3, 130/15, 132/8, 145/3, 145/15, 146/3.

Batı Türkçesinin ilk devresinde ortaya çıkan ve daha sonra Batı Türkçesinin Azerbaycan ve Osmanlı sahaları arasındaki belirli ses farklarının başında yer alan ve Çağatay Türkçesinde çok az örneğine rastlanan bir ünsüz değişmesidir. İki ünlü

---

[81] Yudahin, K. K.(1998) **Kırgız Sözlüğü-II**, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.779.
[82] Yücel, Bilal **age.**, s.44.
[83] Karahan, Akartürk (2013) **Dîvânu Lugati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 139.
[84] Timurtaş, Faruk Kadri **age.**, s.48.

arasındaki ķ'ların ğ'ya dönüşmesi Azerbaycan Türkçesinin karakteristik bir özelliğidir.[85] Metnimizde kelime içinde ķ > ğ değişmesi ise şu kelimelerde görülür: akşam > ağşam 126/4, nilka > nilğa "yer adı" 22/5, taķı > tağı 5/2, toķtadılar> toğtadılar 26/ 11, yaķşı-lıġ > yağşı-lıġ 159/17.

Alıntı kelimelerde: Ar. dikkat > dehķat 51/14, Rus. şotka > şotha "fırça" 55/15.

1.2.2.1.3.9. p > f

"Çağataycada Nevâyî'den itibaren bazı kelimelerde -p->-f- değişikliği görülmektedir."[86] Çağatay Türkçesinin başlıca fonetik özelliklerinden biri kabul edilen -p- >-f- değişmesi[87] metnimizde şu kelimelerde görülmektedir: kirpi > kirfe 83/13, ķop- > ķof- 104/10, ķopar- > ķofar- 47/5, kepek > kefek 36/16, körpe > körfe 106/4, sapıl- > safıl- 94/13, sėpil > sėfil 30/17, şap > şaf 115/3, şeş-per > şeş-fer 66/17, tap- > taf- 37/5, tapıl- > tafıl- 51/10, tapış- > tafış- 118/3, tapuġ >> tafķum 61/17, tapşur- > tafşur- 36/13, top > tof 77/1, topraķ > tofraķ 2/8, töpü > töfe 51/14, yapurġaķ > yafraġ 120/20, arpa > arfa 9/7, çap- > çaf- 12/11, parğı > farķı 62/7, pat > fat 66/21, pat- > fat- 103/18.

Alıntı kelimelerde: Far. pā > fā 126/13, Far. pān-ṣad > fān-ṣad 20/14, Far. pārça > fārça 27/15, Far. pāre > fāre 72/7, Far. pās > fās 70/2, Far. pend > fend 56/14, Far. perr > fer 50/17, Far. perīşān > ferīşān 150/14, Far. pervā > fervā 23/7, Far. pesend > fesend 104/9, Far. pest > fest 63/17, Far. peyām > feyām79/5, Far. peydā > feydā 61/22, Rus. pilte > filte 53/5, Ç. po > fo 48/5.

1.2.2.1.4. Süreksizleşme

1.2.2.1.4.1. h > ġ

Yabancı kelimelerde: Ar. + T. ḥazīneci > ġezinici, Ar. sāḥil > saġıl 66/20.

1.2.2.1.4.2. s/ş > ç

Metnimizde şu örnekleri vardır: ķarış > ġarıç 121/2, sarmaş- > çarmaş- 48/3.

[85] Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z. **age.**, s. 41.
[86] Tören, Hatice **age.**, s. 36.
[87] Choı, Han-Woo, **age.**, s. 43.

1.2.2.1.5. Diğer Ünsüz Değişmeleri

1.2.2.1.5.1. b > y

Eski Türkçede kelime içi ve sonunda bulunan bazı /b/lerin metnimizde /y/ye dönüştüğü görülmektedir. Tek örneği vardır: eb > üy 78/10, eblig > üylüg 110/10.

1.2.2.1.5.2. n > n͡g

Sadece orun > oru͡ng 159/19 kelimesinde görülmüştür.

1.2.2.2. Ünsüz Erimesi

Kelime ve ekte var olan bir ünsüzün eriyip kaybolmasına ünsüz erimesi denir.

Metindeki ünsüz erimeleri, kelimelerin, Karahanlı Türkçesindeki ve Eski Türkçedeki şekilleri dikkate alınarak tespit edilmiştir.

1.2.2.2.1. b Erimesi

Türk lehçe/şivelerini tasnif etmeye çalışan Türkologların tasnif çalışmalarında söz başı /b-/ belirleyici bir özellik kabul edilmiştir. "Kimi zaman vezin gereği olduğu tahmin edilen bu ses erimesinin Çağatay Türkçesinde tek örneği bol- fiilinde görülür."[88] Metnimizde iki kelimede /b/ erimesi görülür. Eski Türkçedeki bol- fiili metnimizde hem /b/ sesi erimeden bol- şekliyle hem de kelime başındaki /b-/ sesinin erimesiyle ol- 14/1, 37/15, 63/12, 89/21 vs. şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçedeki sub kelimesi de metnimizde su 2/8, 27/6 şeklinde sondaki /-b/ sesi eritilerek kullanılmıştır.

1.2.2.2.2. g Erimesi

Metnimizde kelime içinde art damak /ġ/ sesi erimiştir: ḳulġak > ḳulaḳ 7/11. Bir kelimede ek başındaki /g/ sesi erimiş: bėrince 41/5.

1.2.2.2.3. ḳ/k Erimesi

ḳ erimesi metnimizde bir kelimede tespit edilmiştir: tarḳat- > tarat- 67/18.

1.2.2.2.4. l Erimesi

l erimesi metnimizde bir kelimede tespit edilmiştir: keltür-> kėtür- 49/3.

---

[88] Argunşah, Mustafa (2013) **Çağatay Türkçesi**, Kesit Yay., İstanbul, s. 96.

1.2.2.2.5. n Erimesi

Metnimizde bazı alıntı kelimelerde ünsüz erimesi olayı görülür: Ar. bürrān > bürrā 62/20, Far. tufang >> tüfek 22/11.

1.2.2.2.6. r Erimesi

Kaşgarlı Mahmud'un sözlüğünde de bu ünsüz erimesine birkaç örnekte tesadüf edildiği; ancak bu örneklerin alternanslı kullanımlarının görüldüğü, herhangi bir lehçe grubuna mal edilemeyecek bir ses olayı olduğu belirtilmiştir.[89] Ünsüzlerden önce gelen /-r-/ sesinin, Çağatay Türkçesinde sık sık eridiği bilgisi bulunmaktadır.[90] Nitekim Mevlanâ Sekkâkî Divanı'ndaki bilen (432), ḳutḳar- (546), ḳutul- (656)[91]; Lutfî Divanı'ndaki bilen (40) ve ḳutul- (1462)[92]; Şiban Han Dîvânı'daki bilen (56b-4), ḳutul- (45a-8)[93]; Bayram Han'ın Türkçe Divanı'ndaki bilen (XVI/ 6), ḳutġar- (III/ 9);[94] Bâbür Dîvânı'ndaki bile (4/147), ḳutḳar- (7/4), ḳutul- (4/ 130)[95]; Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı'nda bilen (G3/2), ḳutul- (G127/3)[96] kelimelerinde görüldüğü bilgisi yer almaktadır. Metnimizde de ḳutḳaz-[97] 28/3 ve ḳutul-[98] 37/8 kelimeleri Eski Türkçedeki şekillerini muhafa etmiştir. Metnimizde r erimesi birlen > bilen 8/12 kelimesinde tespit edilmiştir.

1.2.2.2.7. t Erimesi

Metnimizde t erimesi şu yabancı kelimelerde görülmüştür: Far.dost > dosluḳ 6/17, Far. rāst > rās 70/2.

1.2.2.3. Ünsüz Türemesi

Eski Türkçede bek[99] 'pek, sağlam' şeklinde kullanılan kelime metnimizde bėrkit- 53/12 şeklinde /r/ türemesi ile görülmüştür.

---

[89] Karahan, Akartürk (2013) **age.**, s.155.
[90] Üstüner, Ahat (2015) **Türkçenin Tarihî Gelişmesi**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, s. 221.
[91] Eraslan, Kemal (1999) **Mevlanâ Sekkâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara.
[92] Karaağaç, Günay (1997) **age**.
[93] Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[94] Tekcan, Münevver (2007) **Bayram Han'ın Türkçe Divanı**, Beşir Kitabevi, İstanbul.
[95] Yücel, Bilal **age**.
[96] Aslan, Üzeyir (2009) **Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı**, Palet Yay, Konya.
[97] Kaçalin, Mustafa S. **age.**, s. 970.
[98] Kaçalin, Mustafa S. **age.**, s. 970.
[99] Kaçalin, Mustafa S. **age**., s. 970.

Metinde görülen başka bir ünsüz türemesi örneği de şöyledir: olca > olcḫa 119/13.

Ayrıca ünlü ile biten bazı kelimeler III. Tekil şahıs iyelik eki aldıkları zaman iki ünlü yan yana bulunamayacağı için bir /y/ sesi türer: suyı 152/5, süyi 125/14.

1.2.2.4. Ünsüz İkizleşmesi

Bir kelimede aynı ünsüzün art arda söylenmesi veya yazılması durumudur.[100] Metnimizde tespit ettiğimiz ünsüz ikizleşmesi örnekleri, hece dengelenmesi sonucu meydana gelmiştir:

açççıġ 137/15, ḳattıġ 45/12, nèççe 147/22, sèkkiz 112/17, uşşaḳ 32/3.

Ayrıca metnimizde bazı yabancı kelimelerde de ünsüz ikizleşmesi olayı görülmüştür: Ar. senne 136/13, Far. siyyüm 68/15, Far. şekker 128/6, Far. zerrīn 102/18, Far. āvvāre 72/9, Far. evvār 77/17, Ḥiccāz 8/15, Ar. ʿazzā 45/22, Ar. ʿimmāme 79/10.

1.2.2.5. Ünsüz Tekleşmesi

Daha çok şeddeli Arapça alıntı kelimelerde görülen, kelimelerin iç ve son seslerindeki aslî ikiz ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır. Günümüzde tekleşmiş şekilleriyle standart dile yerleşmiş bulunan çok sayıda kelime tarihî metinlerde de aynı şekilde kaydedilmiş gözüküyorlar. Metnimizde tekleşme olayının görüldüğü Arapça ve Farsça kelimeler şunlardır:

Ar. cemm > cem 144/11, Ar. cennet > cenet 129/3, Ar. cinn > cin 3/6, Ar. deffᶜ > defᶜ 14/18, Far. dükkān > dükān 46/19, Ar. dürr > dür 3/13, Far. perr > fer 50/17, Ar. ġamm > ġam 7/10, Ar. Ḥaḳḳ > Ḥaḳ 2/10, Ar. ḫāṣṣ > ḫāṣ 30/10, Ar. ḫāṣṣiyyet > ḫāṣṣiyet 30/5, Ar. ḫaṭṭ > ḫaṭ 27/15, Ar. ḫavāṣṣ > ḫavāṣ 28/10, Ar. ḳadd > ḳad 135/10, Ar. muḥibb > muḥib 6/16, Ar. muẓṭarr > muẓṭar 107/2, Ar. nāss > nās 87/19, Far. neççend > neçend 18/6, Ar. niyyet > niyet 30/5, Ar. ʿāmm > ʿām 28/10, Ar. Rabb > Rab 88/16, Ar. ṣaff > ṣaf 85/22, Ar. siyy > siy 107/21, Ar. şekk > şek 29/7, Ar. şerr > şer 60/6, Ar. tāmm > tām 16/21, Ar. ṭayy > ṭay 97/15, Far. ümmīd > ümīd 32/10, Ar. vedd > ved 28/3, Ar. żamm > żamm 7/17, Ar. żıdd > żıdd 2/7, Ar. ḥadd > ḥad 28/12.

[100] Yıldız, Osman (2008) **age.**, s. 198.

1.2.2.6. Göçüşme

Metnimizde ünsüz ile ünlünün yer değiştirdiği bir kelime bulunmaktadır: buyur- > buyru- 43/7.

1.2.2.7. Hece Düşmesi

Aynı seslerden oluşan ve birbiri ardına gelen hecelerden birinin düşmesiyle oluşan bu ses olayının en önemli örneği tur- fiilinin geniş zamanının ekleşmesiyle oluşan -dUr (<durur < turur) bildirme ekinde görülmektedir:

bik-dür 146/5, bilgüsi-dür 166/7, bī-nevādur 124/15, biridür 49/13, bizgedür 18/18, bolġusıdur 155/16, budur 13/16, dilidür 59/20, ġamdur 116/8, köpdür 145/4, mundadur 111/4, nėdür 27/7, sözdür 79/1, tılçı-dur 153/12 vs.

Metnimizde -dUr ekinin yanında az da olsa durur da kullanılmıştır: ḳādir durur 3/15, nāṭır durur 3/15, ḳudret durur 4/7, ḥikmet durur 4/7, ḥabībi durur 4/11, ṭabībi durur 4/11, güvāhım durur 61/18, reh-nümāyım durur 61/18, bī-vefālıġ durur 64/19 vs.

Hece düşmesi ile ilgili metinde karşılaştığımız diğer örnekler şunlardır: birile > bile 20/18, birilen > bilen 8/12, közüngü > közgü 163/12.

1.2.2.8. Ünsüz Uyumu

"Kelime içinde yan yana gelen ünsüzlerin ötümlülük-ötümsüzlük bakımından gösterdikleri uyumdur. Buna göre, yan yana gelen ünsüzler, ötümlü-ötümlü veya ötümsüz-ötümsüz niteliğinde olmalıdır. Akıcı ünsüzler, ötümlü olmalarına karşın, ötümsüz karşılıkları bulunmadığı için bütün ünsüzlerle yan yana gelebilirler."[101]

Çağataycada kesin biçim almayan ünsüz uyumları[102]metnimizde de aynı şekildedir. Ekler genellikle ötümlülük-ötümsüzlük bakımından tutarlı değildir. Metnimizde sürekli ünsüz uyumu dışında kalan veya uyuma giren şekilleriyle alternanslı yazılabilen ekler şunlardır:

+ dA Bulunma Hâli Eki: açlıḳda 120/3, ʿadāletde 15/4, āfetde 110/6, amānlıḳda 162/5, ḍaḫāmetde 13/6, yamanlıḳ-da 66/18, ferāġatda 78/6, ḥaḳīḳatda 5/3, ḫalāyıḳda 90/4, ġalcatda 146/2, ḥayretda 133/13, dengde 108/3, bendde 87/16, üc-de 166/13, fiyāzlıḳda102/14.

---

[101] Yıldız, Osman (2008) **age.**, 199.

[102] Ölmez, Zühal (1996) **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)**, Simurg Yay., Ankara, s. 68.

+ dIn Ayrılma Hâli Eki: aḫunluḳdın 136/10, ʿarşdın 84/7, aṭdın 89/14, bèşdin 53/20, büṭdin 44/2, cihetdin 63/20, felekdin 28/6, Ḥaḳdın 65/1, ḫavfdın 14/11, işikdin 164/13, iṭdin 149/5, baş-dın 2/12, ṭarafdın 30/20.

+Ġa Yönelme Hâli Eki: aġayasġa 148/17, allāhġa 2/16, aṭġa 93/21, eflāk-ġa 4/10, ḫaḳ-ġa 165/8, ḫalayıḳ-ġa 63/1, ḫalḳ-ġa 49/12, iş-ġa 65/2, ḳafes-ġa 94/11, ḳorġas-ġa 125/10, maşrıḳ-ġa 16/4, taġḳa 146/8, tofraḳḳa 22/15, tuġ-ġa 145/12, uluġġa 159/10.

+çe Eşitlik Hâli Eki: tümençe 38/9, sèkizçe 83/14.

+dUr Bildirme Eki: ḫākdur 44/2, raʾūfdur 163/18, bèkdür 54/6, köpdür 32/15.

-dUr Fiilden Fiil Yapım Eki: çapdur- 147/7, toydurup 130/11, yaġdurdı 32/12.

-ġalı Zarf-fiil Eki: çafġalı 114/21, tafġalı 37/5.

-maḳda/-mekde Zarf-fiil Eki: ḳılmaḳda 82/3, yèmekde 36/15.

-DI4 + Görülen Geçmiş Zaman Eki: açtı 156/8, almasdımı 57/7, fitdim 142/12, işitdük 56/20, tökdi 145/15.

+ çI İsimden İsim Yapım Eki: kigizçi 126/2, ḳoġunçı 25/3.

1.3. Şekil Bilgisi

1.3.1. Yapım Ekleri

1.3.1.1. İsimden İsim Yapım Eki

1.3.1.1.1. + A

Talat Tekin, +A ekini eski verme-bulunma hâli eki olarak gösterir ve şu örneklerde yer ve zaman zarfı türettiğini belirtir: üze "üstte, yukarıda" (KT G 1) < üz "üst, üst taraf", kiçe "aksamleyin" (MÇ D 1) < keç "geç, geç vakit."[103] Bu isimden isim türetme ekinin eklendiği ismin anlamını değiştirmeyip pekiştiren bir yapısı bulunduğu, eski yönelme-bulunma durumu eki olup zarf görevinde kullanılan yer ve zaman isimleri türetmeye yaradığı söylenmiştir.[104] metnimizdeki örnekler ise şunlardır: üze 15/4, kiçe 12/16.

1.3.1.1.2. +aç

Eraslan, bu ekin seyrek kullanılan birleşik bir ek yapısı olduğunu ifade etmektedir: +ġaç/+geç < +ġa/+ge+ç.[105] Teres ise ekin Eski Türkçeden beri bazı hayvan ve bitki isimlerinde küçültme işlevinde terimler göstermek için kullanılan eklerden biri

[103] Tekin, Tekin (2000)**Köktürk Türkçesi Grameri**, Türk Dilleri Araştırma Dizisi, Ankara, s. 80.
[104] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip (2015) **Codex Cumanıcus**, Kesit Yay., İstanbul, s. 73.
[105] Eraslan, Kemal (2012) **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 97.

olduğunu ifade etmiştir.[106] Argunşah ve Güner bu ekin asıl işlevinin küçültme ve sevgi bildirmek olduğu Codex Cumanıcus'ta hayvan adı ve soyut adlar türetmede kullanıldığı bilgisine yer vermişlerdir.[107] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ek, sadece yalan͡gaç "çıplak"104/15 kelimesinde görülür.

1.3.1.1.3. +an͡gu

Çağatay Türkçesinde bu ekler ile türetilmiş kelime sayısı azdır. Metnimizde de şu örnekte görülmüştür: ḳaran͡ggu "karanlık" (<kara 'kara, siyah' + n͡gġu) 57/11. Schönig, bu kelimenin Moğolcadan ödünçleme olduğunu iddia etmiştir.[108]

1.3.1.1.4. + çA

A. von Gabain, +çA ekini küçültme ve kuvvetlendirme ifade eden ek olarak açıklar: anca "biraz, o kadar", azraḳça "çok az", barça < bar-ır+ça "bütün, hep" gibi.[109]

Hacıeminoğlu, Karahanlı dönemi eserlerinde ekin kullanımı ile ilgili şu açıklamaları yapar: "İsim hâl eklerinden eşitlik hâli eki olan bu ek, bazı kelimelerin üzerinde kalıplaşarak yapım eki fonksiyonu yüklenmiştir. Küçültme ve kuvvetlendirme bildirir."[110]

Mehmet Vefa Nalbant, DLT'de dört kelimede bu ekin yapım eki olarak kullanıldığını belirtir: bar+ça "hepsi" (DLT, C I, 47), ḳa+ça "kap kacak" (DLT, C III, 211), ḳarın+ça < ḳarınçaḳ "karınca" (DLT, C I, 501), ne+çe "kaç" (DLT, C III, 220)[111]

Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde eşitlik hâli ve küçültme eki olarak +çA eki ile kaynaşarak yeni bir söz durumuna gelmiş kelimelere şu örnekleri verir: barça (CC 132,1), burġuça "küçük trompet, boru" (CC 89, 22), neçe (CC69, 19) vb.[112]

Zeynep Korkmaz, +CA eki ile ilgili şu açıklamayı yapar: "+ça ekinin gelişmesinde görülen üçüncü merhale, bünyesindeki eşitlik ve mukayese vasıflarının

---

[106] Teres, Ersin (2009) **Çağataycada Söz Yapımı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 82.
[107] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 73.
[108] Schönig, Claus (2000) **Mongolische Lehnwörter im Westoghusishen**, Harrasowitz Verlag, Turcologica 47, Wiesbaden, s. 152.
[109] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 43.
[110] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.13.
[111] Nalbant, Mehmet Vefa (2008) **Dîvânü Lugâti't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yay., İstanbul, s. 63-64.
[112] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, s. 23

çekim eklerine mahsus olan geçici münasebetler kurmaktan çıkarak yeni türetmeler meydana getirecek bir yapım eki özelliği kazanmasıdır. Böylece ek, artık belirli bir anlama delâlet etmek üzere, belirli şartları taşıyan kelimelere eklenebilmekte; küçültme, tahsis vb. isim ve sıfatları türetmektedir."[113]

Kelimeler arasında geçici münasebetler kurmaktan çıkarak yapım eki özelliği kazanan ekin metnimizdeki işlevleri aşağıdaki gibidir:

a) Eklendiği kelime ile başka bir kelime arasında çekim eki olarak görev yapan +çA eki, bu kullanılışı sırasında yanındaki kelime ile yapıca kaynaşmaya, eski anlamından biraz farklı yeni kavramlar teşekkül etmeye başlar. Bu tarzda bir kalıplaşma ile meydana gelen kelimelerden biri, "var olduğu kadar, ne kadar varsa, hepsi, bütün" anlamlarına gelen "barça"dır.[114] barça 8/16.

b) Ek, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde ve metnimizde de dil, lehçe ismi yapar: Türikçe 43/22

1.3.1.1.5. +çI

Erdal, bu ekin izahında "has been fully productive throughout Old Turkic and all the way to this day.[115]" şeklinde bilgi vermiştir. Erdal'ın dediği gibi, Türkçenin her döneminde yaygın bir kullanım alanına sahip bir ektir. Köktürk Türkçesinde "bėdizçi, ėbçi, sıgıtçı, tamġaçı, yaġıçı, yoġçı, yuluġçı"[116]; Eski Uygur Türkçesi döneminde "başçı, bėdizçi, ḳuşçı, nomçı, yadçı"[117]; Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig'de "afsunçı, alçı, basımcı, emci, ėlçi[118]; Divanü Lûgati't-Türk'te yatçı (307-24), aġıçı (I-89)[119], etmekçi II-48), sawçı (III-441); Kısasü'l-Enbiyâ'da ėlçi (87v17), tapuġçı (238r19)[120]; Nehcü'l-Ferâdîs'te temürçi (11-7)[121] hep ötümsüz şekilli örneklerinin tespit edildiği bu ek, "meslek sahibini gösteren ya da bir işi sürekli yapan anlamında isimlerin yanı sıra hareket isimlerine, inanç ile ilgili isimlere, huy ve karakter bildiren isimlere eklenerek yapanı, edeni bildiren isimler türetir."[122]

---

[113] Korkmaz, Zeynep (1958) "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958**, s.41-68.
[114] Korkmaz, Zeynep (1958) **agm.**, s. 41-68.
[115] Erdal, Marcel (1991) **age.**,s. 110.
[116] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 82.
[117] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 95.
[118] Taş, İbrahim **age.**, s. 28-32.
[119] Atalay, Besim (2013)**Divanü Lugâti't-Türk-I, II, III**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 307.
[120] Ata, Aysu (1997) **Kısasü'l-Enbiyâ**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 184, 597.
[121] Ata, Aysu (1998) **Nehcü'l-Ferâdîs-III (Dizin-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 420.
[122] Teres, Ersin **age.**, s. 108.

Çağatay Türkçesinde çok işlek olan ek, sadece düz ünlülüdür. Ek ünsüzü çoğunlukla ötümsüzdür. Ekin Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki işlevleri ve kullanılış şekilleri aşağıdaki gibidir:

a) +çI ekinin Çağatay Türkçesindeki en önemli işlevi, meslek ve o meslekle ilgili şahısları bildiren isimler yapmasıdır.[123] ġeziniçi "hazineci"138/8, defāyin-çi "hazineleri koruyan, bekçi"122/16, foçı "topçu" 82/4, ḫazāneçi "hazineci"25/6, ḳaravul-çılar "bekçi" 111/17, kigizçi "keçeci"126/2, naġraçı "davulcu"117/13, otunçı "oduncu" 101/5, tėmürçi "demirci" 140/15, tünekçi "bekçi" 143/8, yıġaç-çı "ağaççı" 84/4, ayaḳçı "marangoz" 84/5.

b) Ek; bir işi davranış biçimi hâline getirmeyi, alışkanlık, huy edinmeyi ifade eder: ḳaraḳçı "çapulcu" 52/1, ḳovġunçı "iz süren, kovalayan" 117/15, ʿaraḳçı "rakıcı, içici" 52/1, tılçı "casus"153/12.

c) Geçici olarak meşgul olunan işi belirtir: yançı 36/5.

1.3.1.1.6. + daş

Eşlik ve ortaklık bildiren bu ek, genellikle, isim kök ve gövdelerinin belirttiği oluşa ortak olan kişilere işaret eder. A. Von Gabain'in, yapısını +taġ ve +tam[124] ekleriyle izah ettiği bu eki, Brockelmann[125] ve Räsänen[126] bulunma durumu hâli eki +da ile işteşlik eki +ş'ye bağlamışlardır. Hatiboğlu ve Deny, Çağatay Türkçesinde ve metnimizde başlıca fonksiyonları beraberlik, ortaklık, bağlılık ifade eden isimler yapan bu ekin +DA bulunma hâli eki ile "eş" kelimesinden oluşmuş olabileceği görüşündedirler[127]: kön͡gülda + eş > kön͡güldaşım 72/5, mun͡gda + eş > mun͡gdaşımdın "sırdaş" 124/16, yolda + eş > yoldaş 29/2, ḳarında + eş > ḳarındaş 72/5. Tek şekilli olduğu için kalınlık-incelik uyumuna aykırı örnekler türeten bu ekin, Türkçe kelimelerin yanı sıra Moğolca gibi yabancı kelimelerden yeni sözcükler türettiği de görülmektedir. Bu kelimelerden en dikkat çekiçi olanı süt kardeşi anlamına gelen "kökeltaş"tır. Bu kelimenin yapısını Doerfer, Türkçede göğüs anlamına gelen Moğolca "kökel"+ Türkçe

[123] Eckmann, Janos (2012) **Çağatayca El Kitabı**, (Çev. Günay Karaağaç), Kesit Yay., İstanbul, s. 44.
[124] Gabain, Annemarie von., **age.**, s. 46.
[125] Brockelmman, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens,** Leiden, s. 97.
[126] Räsänen, Martti (1957) **Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen**, Helsinki, s. 96.
[127] Hatiboğlu, Vecihe (1974) "Türkçede Eklerin Kökeni", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XXIX, S.268, s. 331-340.

+taş[128] biçiminde açıklamış; Radloff ise bu kelimeyi köŋgültaş şeklinde vermiştir.[129] Bu çalışmada, kökeldaş 10/4, şeklinde geçen bu kelime için Çağatayca sözlüklerden Senglah'ta "birāder-i rıżā'ī" (308r. 9), Abuşka'da ise "bir kişiniŋ oġlınıŋ dāyesiniŋ südin emüp bile böyüseler, dāye oġlına dirler ki maḫdūm oġlı ana kökeltaş diye hitāb eder (361)" kaydı bulunmaktadır.

1.3.1.1.7. +düz

Metnimizde bu ekle ilgili tek örnek olarak kündüz 24/15 kelimesi görülür. Bu kelimenin kökeni ile ilgili olarak Brockelmann[130] ve Dankoff-Kelly[131] gibi Türkologlar kelimeyi kün 'güneş; gün, gündüz' köküne bağlanmıştır. Talat Tekin; sözcüğü DLT kün 'gün, güneş', Uygur Türkçesindeki küün 'gün', Volga Bulgarcasındaki küwen 'gün', Azerbaycan Türkçesindeki gün, gündüz 'gündüz' biçimleriyle karşılaştırmış ve kün biçiminde bir kök tasarlamıştır.[132] Tarihî metinlerde olduğu gibi, metnimizde de ekin işlek bir ek olmadığı görülmektedir. Sadece kündüz 24/15 kelimesinde görülür.

1.3.1.1.8. + en

A. von Gabain, +An ekinin bağlılık ifadesi ve kuvvetlendirme (nadiren; yahut eski çokluk) bildirdiğine işaret eder: eren (UIII 45, 8) "er, erkek, yiğit", oğlan "küçük çocuk, oğlan" (oğul "oğlan, oğul"), örten "alev, alevler" (ört "alev") vb.[133]

Talat Tekin, +An eki için yegren "kestane rengi (at donu)" (KÇ D 3, 9) < yegir "ceylan" (KÇ D 6); krs. Hak. çigren "kestane rengi", Tat. ciren ay, Yak. Sier ay. < yegir örneklerini verir.[134]

Kemal Eraslan, Gabain'den alıntı yaptığı cümlesinde bu ekin Eski Uygur Türkçesi döneminde sadakat, kuvvetlendirme ve çoğu zaman isme çokluk ifadesi

---

[128] Doerfer, Gerhard (1963) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, 1963, s. 343.
[129] Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva, s. 1238.
[130] Brockelmann, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens**, Leiden, s. 100.
[131] Dankoff, Robert-Kelly, James (1985) **Mahmud al-Kasgari, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwan Lugat at-Turk) I-III**, Harvard University Press, Cambridge, s. 114.
[132] Tekin, Tekin (1995) **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 13, Ankara, s. 125-185.
[133] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 44.
[134] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 80.

kazandıran bir isimden isim türetme şekli olduğu ile Şinasi Tekin'in bu ek hakkında çokluk ifadesini kaybetmeye başladığı yönündeki bilgilerini paylaşmıştır.[135]

Marcel Erdal, oldukça eski olan bu ekin artık çok işlek olmadığını ifade eder. Bu ekin en belirgin iki örneğinin "oğlan ve eren" kelimelerinde görüldüğü bilgisini verir.[136]

Necmettin Hacıeminoğlu, bu ekin isimden fiil yapan +A eki ile fiilden isim yapan -n ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir ek olduğunu düşünür ve "yiğit" anlamındaki eren kelimesini er+e-n seklinde açıklar: ere- "erleşmek, yiğitleşmek", eren "yiğit" (DLT I, 35-27), oğlan < oğul+a-n "oğul, oğullar" (DLT I, 74-4)[137]

Eski Türkçe döneminin eklendiği ismlere çokluk anlamı katan +An ekine metnimizde sadece şu örnekte tesadüf edilmektedir: iren 150/19.

1.3.1.1.9. + er

Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig'de de üleştirme sayıları türetmeye yarayan bir ek[138] olduğu bilgisi verilen +er ekinin çalışmamızda sadece bir+er 138/10 kelimesinde görüldüğü tespit edilmiştir.

1.3.1.1.10. + ev

Räsänen, Gabain, Bilge, Erdal ve Tekin gibi Türkologları kaynak olarak gösteren Taş, +(A)gU(n) şeklinde verdiği bu ekin, topluluk adları türettiğini söylemektedir.[139] Eski Uygur Türkçesi döneminde isimlerle sayı sözlerine getirilerek topluluk isimleri teşkil ettiği, iyelik ekli ve iyelik eksiz, belirsiz zamir olarak kullanıldığı bilgileri verilmiştir.[140] J. Eckmann "Çağatayca El Kitabı" adlı eserinde bu eki Eski Türkçenin +ağu, +egü ekine dayandırarak Çağatay Türkçesinde topluluk ifade eden sayılar oluşturduğu bilgisini vermektedir.[141] Metnimizde Eski Türkçenin +AGU ekinin bünyesindeki /g/ sesinin sızıcılaştığı görülmektedir: birev "birileri" 51/20 ve ikev "ikisi" 26/12.

---

[135] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 94.
[136] Erdal, Marcel (1991) **Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon I**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, s.91
[137] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 13-14.
[138] Taş, İbrahim **age.**, s. 37.
[139] Taş, İbrahim(2015) **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 24.
[140] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 93.
[141] Eckmann, Janos (2003) **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yay, Ankara, s. 82-83.

1.3.1.1.11. + ge / ḳa

Eklendiği adın taşıdığı özelliği ifade eden türetmeler yapma veya kökün dışındakini ifade etme işleviyle kullanılan bir isimden isim türetme eki olduğu bilgisi yer almaktadır.[142] Gabain, + ḳa, +ke ekinin içerdiği sesler bakımından yönelme hâli eki ile aynı olduğunu belirtir ve sadece başḳa "başka" (baş "baş"), ürke "daima" (ür "uzun müddet") teşkillerinde bulunduğunu ifade eder.[143] Hacıeminoğlu Türk dilinde kullanılan edatları ele alan çalışmasında başka kelimesinin kökenini baş+ḳa veya baş-ı-ḳ-a şeklinde izah etmenin mümkün olduğunu belirtmektedir.[144] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ekin, sadece şu örneklerde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir: birge "birlikte, beraberce" 25/8, özge "başka" 12/2, başḳa "başka, ayrı" 8/7.

1.3.1.1.12. +ġaç

Eski Türkçeden beri bazı hayvan ve bitki isimlerinde küçültme işlevinde terimler göstermek için kullanılan eklerden biri de +ġaç,+geç ekidir.[145] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek olmayan bu ek, sadece yıġaç 20/5 kelimesinde yer almaktadır. Arat, Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı başlıklı çalışmasında bu kelimenin "ı" kökünden geldiğini ve bir tek ünlüden teşekkül eden tek heceli bir kelime olduğu bilgisini vermiştir.[146] Vecihe Hatiboğlu, Türkçede yer alan ad ve fiil köklerinin genellikle tek heceli olduğunu, bu nedenle ağaç kelimesinin de türemiş bir kelime olduğunu ifade etmiştir. Bu kelimenin "su" anlamına gelen ıg kelimesiyle insan ve maddele adlarına gelen +geç> +aç ekinin birleşmesinden teşekkül ettiğini ve "su gibi" anlamını verdiğini söylemiştir.[147]

1.3.1.1.13. + Ġı

İçinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eden bir nesneyi bağlı ve ait olduğu bir başka nesneye göre veya zaman ve mekân içindeki yerini işaret ederek belirtmeye yarayan bu ekin, Kutadgu Bilig'de ilişkinlik sıfatları ve zamirleri türettiğini İbrahim Taş

---

[142] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip**age.**, s. 76.
[143] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 45.
[144] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **Türk Dilinde Edatlar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, s. 12.
[145] Teres, Ersin **age.**, s. 82.
[146] Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı", **Makaleler I,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 1047.
[147] Hatiboğlu, Vecihe (1975) "Ağaç ve Ig", **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 170.

belirtmiştir.[148] Yer ve zaman isimlerine gelerek, ona aitliği bildiren sıfatlar türetir. Metnimizde sadece evvelġı 6/15, evvelķı 162/1 örneklerinde görülür.

1.3.1.1.14. +gü

+gü eki şu sözcükte sözcüğün kök anlamının etkin olduğu somut bir alet adı türetmiştir: közgü 'ayna' (< köz 'göz' + gü) 163/12.

Sözcüğün köz 'göz' sözcüğüyle ilişkili olduğu açıktır. Senglah'ta g'li olarak gözgü 'ayna' biçiminde kaydedilmiştir.[149]

1.3.1.1.15. +ıl

Renk adları türeten bir isimden isim türetme eki olduğu söylenmiştir. Nitekim Çağatay Türkçesinde ve metnimizde bu ekle türetilmiş olup Eski Türkçeden itibaren her dönemde renk adı olarak kullanılan[150]iki renk ismi vardır: ķızıl 16/8, yaşıl 56/18.

1.3.1.1.16. +inçi /+ ünçi

Türkçenin yazılı en eski belgelerinden beri sıra sayı sıfatları olarak kullanılan kelimeler türettiği bilinen bu ekle ilgili Türkologlardan Tekin'in, +°nç ekinin sıra sayıları türettiği,[151] Gabain'in[152] bu eki sıra sayıları bölümünde ele aldığı, Nalbant'ın "Sayılar" bölümünün "Sıralama Sayıları"[153] başlığı altında incelediği görülmektedir. Çağatay Türkçesinde ve metnimizde sıra bildiren bu ek, kalınlık-incelik uyumuna uymakla birlikte, düzlük-yuvarlaklık uyumuna tam olarak uymaz: ikinçi 77/5, törtünçi 38/15, üçünçi 38/14, bėşinçi 46/9, birinçi 76/15.

1.3.1.1.17. + ik

İşlek olmayan bir ektir. Metnimizde sadece çemberik 84/10 kelimesinde görülür.

---

[148] Taş, İbrahim **age.**, s. 43.
[149] Sanglax, **A Persian Guide to the Turkish Language** by Muhammad Mahdi Xan, 306v5.
[150] Küçük, Salim (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları", **Turkish Studies International Periodical Fort the Languages**, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1, s. 556-577.
[151] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 85
[152] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 75.
[153] Nalbant, Mehmet Vefa **age.**, s. 121-122.

1.3.1.1.18. + lI4Ġ

Brockelmann, Räsänen, Gabain, Eckmann, Bilgen ve Tekin'i kaynak olarak gösteren Taş, ekin somut ve soyut isimlerle sıfat olarak kullanılan sözcükler türetmeye yaradığını bildirmektedir.[154] Moğolcada da aynı görevde kullanıldığı[155] bilgilerinin yer aldığı bu ek; Türkçenin en işlek isimden isim türetme eklerinden biridir: şāhlıġ "hükümdarlık" 129/15 ~ şāhlıḳ 15/15, şehīdlıġ "şehitlik" 88/16, aşlıḳ "tahıl, hububat" 118/14, tėmürlük "demirlik" 151/1, sözlüg 87/14, susluḳ "uyuşukluk" 89/17, şādlıġ "mutluluk" 36/14, aḫunluġum "hocalık" 64/1, tėvelik "bağlılık, aitlik" 54/16, tėn͡glig "denklik" 15/8, bendelik "kulluk, kölelik" 35/1, açlıġ-ġa "açlık" telbīs-lıḳ "hilekârlık" 101/11, iblis-lıḳ "şeytanlık" 101/11, 120/2, uluġluḳ "büyüklük" 139/2, yaḫşı-lıġ "iyilik, güzellik" 159/17, yamanlıḳ "kötülük"138/ 18, zebūnluḳda "zayıflık" 121/14, zūrluḳ "güçlük" 50/20.

1.3.1.1.19. +lıĠ/+lig/+lüg

Bu ek, isimden isim türeten ekten farklı olarak isimlerden sıfat göreviyle kullanılan vasıf isimleri türetmeye yarar. Türettikleri sıfatlar "sahip olan" anlamı ifade eder: ġażab-lik şaḳal kirdimü ḳoy ara 16/ 18, yüzdin bir yüz yigirmi-si ḫāṣ şehrlig irdi 53/20, min͡g bėş yüz üylüg müselmān-larnın͡g 110/10, içide bir munçası nihāyeti pür-dil şecāʿat-lig irdi 53/21, ki tatlıġ iken dip töşini yėdi 130/14, baġlıḳ "bağlı, kapalı" 103/18, yüreklig 29/17, cānlıġ "canlı" 142/3 .

1.3.1.1.20. + raḳ/+rek

Bu ekin menşei konusuyla ilgili olarak Otto Böhtlingk, Yakutça-Almanca sözlükte ırah 'uzak, ırak' sözcüğünden[156], Ramstedt durum eki ra + ile eylemden ad yapan -k ekinden,[157] Bang da Böhtlingk gibi -ondan farklı olarak bugünkü lehçelerde nadiren tesadüf edilen ırak ekindeki /ı/ ünlüsünün ırak sözcüğünün başındaki ünlünün bakiyesi mi yoksa araya sokulan bir ses mi olduğunun katiyetle tespit edilemeyeceğini belirtmiştir- ırak sözcüğünden,[158] Jean Deny ise -rak ekinin eskiden -ırak biçiminde

---

[154] Taş, İbrahim **age.**, s. 57.
[155] Eraslan, Kemal (2012) **age.,** s. 100.
[156] Böhtligk. Otto (1851) **Über die Sprache der Jakuten**, St. Petersburg,
[157] Ramstedt, Gustaf John (1912) **Zur Verbstammbildungslehre der mongolisch-türkischen Sprachen**, Journal de la Société, Finno-Ougrienne, C. 18, s. 3-35.
[158] Bang, Willi (1918-1919) "Aus türkischen Dialekten", **Keleti Szemle**, C. 18, s. 22

kullanıldığını, bu nedenle bunun ırak sözcüğünden,[159] K. H. Menges Karakalpak ve Türkmen Türkçesinde rastlanan -ırak biçimine dayanarak -rak ekinin -ırak sözcüğünden,[160] Räsänen -ırak ekinde eski durumun (< ırak) devam ettiğini -rak ekinin de iç ses düşmesinden meydana geldiği bilgilerine yer vermiştir.[161]

Old Turkic Word Formation'da bu ek için *"This suffix forms elatives and comparatives. It appears to have been spontaneously productive, but still not too common"* bilgileri verilmektedir.[162] +rAk ekinin yapısıyla ilgili olarak Arıkoğlu, bu ekle hemen hemen aynı işleve sahip Tuva Türkçesindeki aarak ve Hakas Türkçesindeki arax kelimelerinin yer aldığını, bu kelimelerden hareketle +rAk karşılaştırma ekiyle Türkçedeki -ArAk zarf-fiil ekinin bir edattan ekleşmiş olabileceğini ve bu edatın da ara+ok yapısından meydana gelmiş olabileceğini söylemektedir.[163] Yine sıfat ya da sıfat görevinde kullanılan kelimelerden üstünlük ya da karşılaştırma görevinde kelimeler türeten bu ekin, Eski Türkçeden beri işlek bir kullanımının olduğu bilgisi bulunmaktadır.[164] Ek, metnimizde ünlü uyumlarına uyar: uzunraḳ "daha uzun"8/4, yaḫşıraḳ "daha iyi" 9/10, ḫubraḳ 34/ 9, köprek "daha çok" 68/ 8, azraḳ "daha az" 69/3, bedrek "daha kötü", 123/20, burunraḳ "ilk, daha önce" 71/8, bülendrek "daha yüksek" 154/ 9.

1.3.1.1.21. +sIz

İsimlerden olumsuz anlamda isimler türetmeye yarayan ve Türkçenin en işlek ekleri arasında değerlendirilen bu ekle ilgili olarak Tekin yokluk sıfatları türeten ek,[165] Gabain "genellikle yokluk bildiren sıfatlar türeten ek,[166] Hacıeminoğlu Türk dilinin her devresinde görülen ve sıfat yapım eki +lIg'ın olumsuz şeklinin meydana getirdiği ek,[167] Karamanlıoğlu isimlerden olumsuz sıfatlar türeten ve Arapça bîlâ'nın karşılığı[168] ifadelerine yer vermektedir. Bang bu ekin kökenini "kırmak, kırılmak" anlamına gelen

---

[159] Deny, Jean (2012) **Türk Dili Grameri**, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yay., İstanbul, s. 298.
[160] Menges, Karl Heinrich (1947) **Qaraqalpaq Grammer-I Phonogy**, New York, s. 68.
[161] Räsänen, Martti (1949) **Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen**, Studia Orientalia Editit Societas Fennica, Helsinki, s. 52, 55, 73.
[162] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 62.
[163] Arıkoğlu, Ekrem (2004) "Türkçenin -rAk ve ArAk Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 187-191.
[164] Teres, Ersin **age.**, s. 61.
[165] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 86.
[166] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 45.
[167] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 15.
[168] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 33.

sımak fiiliyle fiilden isim türetme eki -z'nin birleşmesiyle açıklamıştır.[169] Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki asıl işlevi yokluk ve olumsuzluk ifade etmektir: gün[ā]hsız 64/10, ḳanatsız 124/16, libās-sız 153/20, maʿāş-sız 153/20, maʿni-siz 166/7, mey-siz 129/5, vefāsız 92/5.

İsimlerin sonuna gelerek zarf görevinde kelimeler de türetir: cānsız 44/2, gümān-sız "şüphesiz" 69/1, ʿadedsiz 4/10, şek-siz "şüphesiz" 156/6, tıyuḳsız "aniden" 145/4, derdsüz 69/18.

1.3.1.2. Fiilden İsim Yapım Eki

1.3.1.2.1. -a

Talat Tekin, -a ekinin zarf-fiil eki olduğunu ifade ederek ara "arasında" (KT D 1) < ar- "arasından geçmek, çapraz geçmek", tapa "-a dogru" (KT D 35) < tap- "bulmak", yana "yine, tekrar" (KT D 10) < yan- "dönmek" gibi örneklere yer verir.[170] Gabain, bu ekin Eski Türkçe döneminde somut ve soyut isimlerle zarflar türetmeye yarayan bir ek olduğunu söylemiştir.[171] Harezm[172] ve Kıpçak Türkçesinde[173] de ekin bu işlevlerde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır. Eski Türkçenin zarf-fiil ekinin kalıplaşıp yapım eki olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan bu ek, Çağatay Türkçesinde "ėrteki, oza, tola, ḳoşa, yana" örneklerinde olduğu gibi[174], metnimizde de pek işlek bir ek olmadığı görülmektedir: yana "yine, tekrar" 9/17, ara "arası, içi"3/21.

1.3.1.2.2. -aḳ/-ek

Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz tarafından Eski Türkçedeki -GAK ekiyle ilişkilendirilen[175] bu ekin Çağatay Türkçesinde ve metnimizdeki işlevi nesne isimleri türetmektir: kėsek "kalıp halinde yapılmış toprak tabakası"70/5, ḳonaḳ "misafir" 119/7, fıçaḳ "bıçak" 165/19.

---

[169] Bang, Willi (1980) **Türkoloji Mektupları**, (Çev. Şinasi Tekin), Erzurum, s. 57.
[170] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 89.
[171] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 51.
[172] Toparlı, Recep (1998) **Harezm Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yay, Sivas, s. 27.
[173] Güner, Galip (2013) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Kesit Yay., İstanbul, s. 130.
[174] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 106.
[175] Ergin, Muharrem **age.**, s.188; Korkmaz, Zeynep (2003) **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 70.

1.3.1.2.3. -ç

"Genelde akıl ya da beden hareketlerini ifâde eden soyut isimler türeten bu ek, Eski Türkçeden beri sıkça kullanılmıştır. Ancak dilciler tarafından genellikle -nç, -Inç, -Unç eki olarak gösterilmiştir."[176] Ekin dilciler tarafından birleşik yapılı bir ek gibi gösterilmesinin nedeni dönüşlü fiil gövdelerinden sonra gelmesidir. Metnimizde iki örnekte dönüşlülük ifade eden -n eki ile birlikte kullanılmıştır: ḳılınç 39/20, korkunç 39/2, ḳorḳunçı-dın 12/4.

1.3.1.2.4. -ş

Çağatay Türkçesinde ve metnimizde az işlek bir ektir: kin͡ge-ş "görüşme, danışma"[177] 11/12.

1.3.1.2.5. -ge

Bu ekin fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan sıfat veya ad göreviyle kullanılan yeni kelimeler türettiği, bu yeni kelimelerin alet ismi olarak kullanılabildikleri gibi, bir işten etkilenen veya bir işin sonucu olan türetmelerin adı olabildikleri söylenmiştir.[178] Metnimizde bu ekin, geçişli fiillerden fail isim türetttiği belirlenmiştir: bilge 25/8.

1.3.1.2.6. -Ġu/-gü

Eski Türkçe döneminden başlayarak Türkçenin hemen her alanı ve döneminde çok kullanılan işlek bir ek olduğu ifade edilmiştir.[179] Çağatay Türkçesi ve metnimizde işlek olarak kullanılan bir ektir: külgü 166/2, yarġu 88/3, ḳırġu 83/11, uyḳu 67/2, ḳayġu< ḳaḍ- "tipiden ölmek" -ġu[180].

1.3.1.2.7. -ġuçı /-küçi

Bilgen, bu ekin sıfat-filler türeten bir ek olduğunu ifade ederek şu örnekleri vermiştir: barġuçı, bititgüçi, ḳapġuçı, kelgüçi, tepretgüçi, kirgüçi, közetgüçi, ḳurġuçı,

---

[176] Erdem Uçar, Filiz Meltem (2011) **Çağatay Türkçesinde İsim**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, s. 132.
[177] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 26.
[178] Güner, Galip **age.**, s. 136.
[179] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 19.
[180] Clauson, Gerard (1972) **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford, s. 598b.

tawratġuçı."[181] "Fiilden isim yapan -GU, -KU eki ile isimden isim yapan +çI ekinin birleşmesinden meydana gelmiş olan -GUçI eki, Çağatay Türkçesinde meslek ya da durum bildiren isimler türetir."[182] sızġuçı 82/9, tizġuçı 82/9, yarġuçı 117/13, ėtküçi 49/17, ḳılġuçı 118/12.

1.3.1.2.8. -gür

Metnimizde bir örneği vardır: ölgür "ölü" 67/6.

1.3.1.2.9. -ı

Eski Türkçe döneminin en işlek fiilden isim türetme eklerinden olan -(X)G ekindeki ünsüzün erimesi ve ekin işlevinin yardımcı ünlüye yüklenmesiyle teşekkül ettiği düşünülmektedir.[183] Ek, metnimizde fiillerden somut isimler türetmek için kullanılmıştır: tartı 23/12, oġrı "hırsız" 101/10.

1.3.1.2.10. -(ı/u)Ġ/ -(i/ü)G

Fiilin sonucunu bildiren somut veya soyut adlar türetmeye yarayan bu ekin alet isimleri türettiği de söylenmiştir. Eski Türkçe döneminden bu güne kadar bazı fonetik değişmelerle gelen ek, genellikle fiilin sonucunu bildiren isimler türetir. Köktürk Türkçesi döneminde eylem sonucunu bildiren isimler türettiği,[184] Eski Uygur Türkçesinde bu ekle ilgili olarak "*yapılan işin neticesinde ortaya çıkan şey, aktif isim, türettiği adların somut veya soyut kullanıldığı bir ek*"[185] ifadesi verilmektedir. Birden çok heceli kelimelerdeki /g/ sesi düşmesine rağmen eskicil olarak kullanılanların da Çağatay Türkçesinde var olduğu ve bunların isim veya sıfat olarak kullanılmaya devam ettikleri belirtilmektedir.[186] Bu filden isim türetme eki Çağatay Türkçesiyle metnimizde işlek olarak kullanılan bir ektir: ölüg "ölü" 43/21, tirig "diri" 17/1, yaruḳ "yarık" 76/20, sınuḳ "kırık" 76/20, soraġ "araştırma" 154/2, süçüg14/8, aġrıḳ 153/7, artuḳ 7/1, bozuḳ 30/5, ḳızıġ 16/15, assıġ "fayda" (< *as- 'çoğaltmak' -ıġ)[187], ülüg "pay" 130/11, ḳatıḳ

[181] Bilgen, İpek (1989) **Dîvânu Luġâti't-türk'te Söz Yapımı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, s. 57.
[182] Erdem Uçar, Filiz Meltem **age.**, s. 95.
[183] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 81.
[184] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 90.
[185] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 51.
[186] Argunşah, Mustafa **age**., s. 107.
[187] Teres, Ersin **age.**, s. 182.

23/5 ~ ḳatıġ (<k*a*t- ‘sert olmak, sağlam olmak’ -*ı*k) 12/13, süzük 58/21, ḳapuġ< ḳap- “kapamak” 162/ 15.

1.3.1.2.11. -(ı/ü) m

Mücerret bir iş veya hareketi, bir hareketin sonucunu veya ölçü birimi olarak kullanılan kelimeleri türetmeye yarayan fiilden isim türeme eklerinden biridir.[188] Çağatay Türkçesinde de yaygın olarak kullanılan ek metnimizde de şu örneklerde görülmüştür: ölüm 64/11, yarım 76/21.

1.3.1.2.12. -(ı/U) n

Eski Türkçeden beri oldukça işlek olan bu ekin yaptığı isimler, hareketin bitmesinden sonra ortaya çıkan ürünü, fiilin gösterdiği hareketi, işleyeni, olanı ve yapılanı belirtir.[189] Metnimizde, fiilde belirtilen hareketin sonucunu ifade eden ad, sıfat ve edat göreviyle kullanılan isimler türetmeye yarayan bir ek olduğu tespit edilmiştir: yaşurun 62/2, tütün 53/7, yaḳın 33/7, oyun 23/13, uzın 44/13, uzun 76/22.

1.3.1.2.13. -ḳun / -Kün

Geçişsiz fiillerden etken fiil anlamını taşıyan sıfatlar, geçişli fiillerden de edilgen isimler türetir. Hacıeminoğlu, bu fiilden isim türetme ekiyle yapılan isimlerin -mIş ekli sıfat-fiillerin anlamını verdikleri,[190] Argunşah da bu ekin fail isimleri yanında kalıcı isimler türettikleri[191] bilgisini vermiştir. Metnimizde durum bildiren isimler türettiği tespit edilmiştir: ölgün 53/11, satḳun 165/12, tüşkün 65/19.

1.3.1.2.14. -mAn

Eklendigi kelimelerden soyut ve somut isimler türeten ve çok işlek olmayan bir ektir. Necmettin Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde bu ekin çok az örneği olmakla birlikte değişik anlamlarda yeni isimler türetmeye yaradığı bilgisini vererek Kaşgarlı Mahmud’un eserinde bu ekle ilgili şu örnekleri verir: ḳurman< ḳur-man “yay konan kap, yaylık”, sıkman< sıḳ-man “üzüm sıkma zamanı”, sökmen< sök-men “savaşta

[188] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 53.
[189] Teres, Ersin **age.**, 242.
[190] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 20.
[191] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 108.

düşman saflarını boza yiğitlere verilen bir çeşit san."[192] Kaşgarlı'nın DLT'sinde yer alan bu örneklerden sıkman (İML)[193] ve tuman (HŞ)[194] Harezm Türkçesi eserlerinde de kullanılmaktadır. Kıpçak Türkçesinde ise bu ekin çėk-men "cepken", tėgir-men/tėyir-men/dėgir-men "değirmen", yas-man "yassı şişe" örneklerinde olduğu gibi hem geçişli fiillerden kalıcı adlar türettiği, hem de az-man "yaşlı iken enetilmiş aygır", şiş-man ve talaş-man "kavgacı" örneklerinde olduğu gibi fiillerden sıfat göreviyle kullanılan kelimeler türettiği bilgisi yer almaktadır.[195] Çağatay Türkçesinde de ekin alet ve fail isimleri türettiği, işlek bir ek olmadığı bilgileri yer alıp bu ekle ilgili metnimizde şu örnekler tespit edilmiştir: köçmen 9/3, tėkürmen 23/12, yaman 8/5 < *yav-man[196].

1.3.1.2.15. -mUr

Eski Türkçeden beri çok seyrek kullanılan bir ektir. Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin sonucu olma anlamında yeni adlar türettiği bilgisinin verildiği bu ekin kömür, tamır ve yağmur gibi belli başlı örneklerde görüldüğü ifade edilmektedir[197]. Metnimizde şu örnekleri görülmüştür: tomur "damar" 29/15, kėmür "kömür" 110/18.

1.3.1.2.16. - UrġA

Çağatay metinlerinde mastar işlevi gösteren bu ekin, Tatar edebî dilinde de kullanılan mastar eki olduğu, Sibirya Tatar Türkçesinde özellikle de Tevriz yöresi ağzında edebî dilin etkisiyle mastar eki olarak kullanıldığı, asıl zarf-fiil eki olan -GAlI'nın kullanımını kısıtladığı, -ır sıfat-fiil ekiyle +ga yönelme hâl ekinin birleşmesiyle meydana geldiği bilinmektedir.[198] İncelemeye esas alınan bu metinde de bu fiilden isim türetme ekinin Sibirya Tatar Türkçesi edebî dilinde olduğu gibi, mastar eki olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: açurġa 13/18 , ḳılurġa 62/15, yazurġa 79/13, barurġa 125/21, ḳılurġa ḳara 68/4, kirürge āyā nev-cevān 70/18.

---

[192] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 26.
[193] Ünlü, Suat (2012) **Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya, s. 520.
[194] Ünlü, Suat **age.**, s. 606.
[195] Güner, Galip **age.**, s. 150-151.
[196] Teres, Ersin **age.**, s.317.
[197] Güner, Galip **age.**, s. 151.
[198] Alkaya, Ercan (2008) **Sibirya Tatar Türkçesi**, Turkish Studies Yay., Ankara, s. 376.

1.3.1.2.17. -vul

Bu ek, fiil kök ve gövdelerine gelerek genellikle topluluk isimleri türeten Moğolca asıllı -gul ekidir. Eski ve Orta Türkçede bulunmayan bu ek daha çok Moğolca kelimelere eklenir. Ancak ekin Türkçe kelimelere getirildiği de görülür. Çağatay Türkçesinde kullanım alanı çok geniş olmayan bu ekin daha çok meslek isimleri türettiği görülür.[199] İncelediğimiz metinde de iki örneği vardır: yasavul "zabıta memuru"61/10, ḳaravul "bekçi"109/6.

Bu kelimelerden biri olan ḳaravulun daha Altın Ordu, Kırım ve Kazan Hanlıklarına ait yarlık ve bitiklerde "nöbetçi, gözcü, karakol" anlamıyla kullanıldığı tespit edilmektedir.[200] Alman Türkolog Doerfer bu kelimenin yapısını Moğolca -ġul/ -gül şeklinde yer alan ek ve ḳara- 'bak-' fiilinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu ve bu kelimenin "bekçi, müfreze, posta; keşif yolu" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir.[201] Çağatayca sözlüklerde ḳaraġul veya ḳaravul biçimlerinde verilen bu sözcük 'muḫaffef-i ḳaraġul … dideban, ḳaraġul, gezici, ṭolaşıcı, pāsbān, nigehbān, bekçi, asker kolı' şeklinde kaydedilmiştir (Senglah 2271v15, Lelçetü'l-Çağatay: 216b, DTO: 398). Arat tarafından yapılan Babürnâme yayınında da rastlanan bu sözcük hakkında şu bilgiler yer almaktadır: 1. gözetçi, bekçi, 2. ordunun ani bir baskına uğramaması için ordugâhın etrafına çıkarılan müfreze, posta, 3. keşif kolu.[202]

Metinde bu ekle türetilen bir diğer kelime olan yasavul (<yasa- "düzmek; yapmak, kurmak; hazırlamak, süslemek") kelimesi; Moğolca casagul, casa'ul "subay, yüzbaşı; nöbetçi" biçiminin karşılığıdır.[203] Sözcük Çağtayca sözlüklerde yasavul "yasakçı, yasak memurı, muḥāfaẓa meʾmūrı, Asya-yı vüstada yasavullar tayaḳ ve değnek ile ḫıẕmet-i mīride gezerler" şeklinde açıklanmıştır (Abuşka 396; Seng. 332r4; LÇ: 293b; DTO: 526). Radloff sözlüğünde "Çağatayca 1. düzenleyici, komutları ileten,. 2. Hanın altında çalışan bir memur,. 3. (Osm.) at bakıcısı, yüksek rütbeli bir maiyet, 4. (Osm.) düşük rütbeli bir memur, muhafız" kaydı düşülmüştür.[204] Son olarak Doerfer "Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen"de bu sözcüğün Moğolca -ġul/-gül eki ile yasa- fiilinden meydana geldiğini ifade ederek "Hanı koruyan askerler,

[199] Teres, Ersin **age**., s. 323.
[200] Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **age.**, s. 220.
[201] Doerfer, Gerhard (1963) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, s. 276.
[202] Arat, Reşit Rahmeti (1987) **Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekayi Babur'un Hatıratı**, C. II, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, s. 615.
[203] Kowalewski, O. (1844-1849) **Mongol'sko-Russko-Frantsuzkiy slovar**, Kazan,s. 2269.
[204] Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva, s. 215.

gözcü, düzenleyici" (savaşın gidişatı hakkında haber verir) anlamlarında kullanıldığı bilgisini vermiştir[205].

1.3.1.2.18. -z

"Eski Türkçeden beri çok sık olmasa da kullanılan bir ektir. Marcel Erdal, ekin temel olarak geçişli fiillerin nesnesine, geçişsiz fiillerin öznesine işaret eden isimler türettiğini ifade eder. Ek, Çağatay Türkçesinde canlılığını kaybetmiştir."[206] boġaz "boğaz" 92/3, köz "göz" 35/16, söz "söz" 7/9.

1.3.1.3. İsimden Fiil Yapan Ekler

1.3.1.3.1. +A-

Türk dili alanında özellikle Karahanlı Türkçesi metinlerinde rastlanan bu isimden fiil türetme eki çağdaş Türk dili alanında kullanılan çok işlek bir yapım ekidir.[207] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok sık kullanılan isimlerden fiiller türetmeye yarayan eklerden biridir. Bu ek, Çağataycada da Eski Türkçede olduğu gibi adlardan "olma" ve "yapma" anlamı taşıyan geçişli ve geçişsiz fiiller türetir. Bazı örneklerde hem geçişli hem de geçişsiz fiillller türettiği de görülmektedir.[208] Bu ekle türemiş sözcükler şöyledir: oyun+a- (<oyun) "oynamak" 161/5, tün+e- "tünemek"143/8, yoḳ+a- "kaybetmek" 37/15, örte- "yakmak" (< ört 'ateş, alev' + e-) 33/17, san+a- "saymak" 64/18, tile< til-e- "dilemek" 136/10, ula- "ulaştırmak, uzatmak" (< ul 'temel' + a-) 104/3, uşat- "kırmak, parçalamak" (< uwuş 'ufalanmış' + a-t-) 154/2, yaşa- "yaşamak" (< yaş 'yaş, ömür' + a-) 72/21.

1.3.1.3.2. +Ar-

Türkçede isimlerden geçişsiz fıiller türetmekte kullanılan -ar- / -er-; -r- ekine tarihî ve çağdaş bütün lehçelerde rastlanmaktadır.[209] Çağatay Türkçesinde isimden fiil yapan işlek eklerden biridir. Renk isimlerine gelerek onlardan "olma" anlamı ifade eden geçişsiz fiiller türetir. Kimi zaman da diğer isimlerden de "olma" ve "yapma" anlamı

---

[205] Doerfer, Gerhard (1967) **Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen-IV**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden, s. 1863

[206] Erdem Uçar, Filiz Meltem **age.**, s. 104.

[207] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk Fiil:Tarihî Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Köksav, Ankara, s. 126-127.

[208] Teres, Ersin **age.**, s.333.

[209] Türk, Vahit (2006) "İsimden Fiil Yapan -al-/-el-; -l- ve -ar-/-er-; -r- Eklerinin Kökeni" **İlmi Araştırmalar**, S. 21, s. 183.

taşıyan fiiller türetir."[210] aḳar- 'ağarmak' (< ak 'beyaz' + ar-)105/5, sarġar- "sararmak" (< sarıġ 'sarı' + ar-) 23/16.

1.3.1.3.3. +da-

İsim soylu sözcüklerden, özellikle yansıma sözcüklerden geçişli fiiller türetmeye yarayan bu ekin isimden fiil türetme eki -A'dan farklı olarak sadece tek heceli tabanlara eklendiği belirtilmiştir.[211] Metnimizde şu örnekte yer aldığı tespit edilmiştir: ḥayda- "dehlemek, çifte koşulan hayvanı sürmek" (< hay 'yansıma sözcük' +da-) 17/15.

1.3.1.3.4. + I-

"Kökün belirttiği durumda olmak" anlamında genellikle geçişsiz fiiller türettiği belirtilmektedir.[212] Eski Türkçe döneminde genellikle /d/, /r/, /n/ ünsüzleriyle biten isim köklerine geldiği, şekil bakımından isimden fiil türetme eki +U'ya benzediği, +I'lı teşkil edilen fiillerin semantik profillerinin çeşitli olduğu, +U'lu fiillerin ise semantik değerlerinin daha belirgin olduğu söylenmiştir.[213] +I- eki bugün işlekliğini kaybetmiş ve yalnızca bazı fiillerde kalıplaşmış olarak bulunan bir ektir. Metnimizde şu örneklerde kullanıldığı belirtilmektedir: fiti- "yazmak" (< *bit 'yazı fırçası < Çin. Pi < *piet 'fırça'+i-)[214]164/12. Eski Türkçede "yazmak, hâkketmek" anlamına gelen bu fiilin kökeninin Çince fırça anlamına gelen bi'den, Hotancadaki "pīr" ve onun sıfat-fiil şekli olan ve Türkçede belge anlamına gelen "pīda, pīdaka"dan, Sanskritçe pitaka "kitap kutusu, sepet", Yunanca "pitakion", Süryanicedeki "petqa" kelimesinden getiren görüşler de bulunmaktadır.[215] ḳarı- 'ihtiyarlamak, yaşlanmak' (< ḳar +ı-) 124/22, bėrkit- 'sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek' (< bėrk 'sağlam, kuvvetli, mahfuz, bağ' +i-t-) 88/1.

1.3.1.3.5. +la-

Hem Türkçe, hem de yabancı kökenli isim soylu kelimelere eklenebilen bu ek, en genel ve en çok kullanılan isimden fiil türetme ekidir.[216] Bu ekin -n- ve -ş- çatı ekleri ile genişletilmiş şekillerinin bağımsız, farklı fonksiyonlara sahip iki ayrı ek olarak Türk

---

[210] Teres, Ersin **age.**, s. 402.
[211] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 416.
[212] Taş, İbrahim **age.**, s. 95.
[213] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 132.
[214] Teres, Ersin **age.**, s. 389.
[215] Ölmez, Mehmet (1997) "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)", **Türk Dilleri Araştırmaları 7**, s.180-181.
[216] Erdal, Marcel (1991) **age.**, 991, s. 454.

dili alanında kullanıldığı belirtilmektedir.[217] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek kullanılan bu ek, isimlerden fiil türetmeye yarayan eklerden biridir. Çağataycada da Eski Türkçede olduğu gibi isimlerden "olma" ve "yapma" anlamı taşıyan geçişli ve geçişsiz fiiller yapar. Bu ekle türemiş sözcükler şöyledir: yüzlen-"yönelmek" (< yüz 'yön' +le-n-) 20/14, aççığlan- 'kızmak, öfkelenmek' (< aççıg 'öfke' + la-) 70/16, arala- "aralıklı duruma getirmek" (< ara 'ara'+la-) 109/12, aruḳla- "zayıflamak" (< aruġ 'zayıf' + la-) 113/20, aṭlan- "ata binmek"16/4, bağışla- "bağışlamak, affetmek" (< bagış 'ihsan, bağış' + la-) 35/3, bağla- "bağlamak" (< bag 'bağ, sargı, kuşak' + la-) 37/19, başla- "başlamak, bir işe girişmek, liderlik etmek" (< baş 'baş' + la-)141/11, boğuzla- "boğazlamak" (< boğuz 'boğaz' + la-) 47/3, ḳamçıla- "kamçılamak" (< kamçı 'kamçı' + la-) 89/13, çarla- "çağırmak, davet etmek" (< Moğ. çar 'tebliğ, emir, haber, ilan' +la-)147/6.

+lA, isimden fiil türetme ekiyle yapılan fiillerden birisi de yıġlamaktır. Clauson, bu fiilin kökenini *ıġ "ağlama" kelimesine dayandırmaktadır. Kelimenin /y/ ön sesli şekillerinin Çağatay Türkçesinde, "ağlamak, ıġlamak" gibi /y/siz şekillerinin ise Batı Türkçesinde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır.[218] Özönder de < ıġla-'dan ön ses türemesi ile teşekkül eden bir ağlamak fiili olduğunu, Kelimenin bugünkü ve eski şekilleri için Clauson'un etimolojik sözlüğüyle Räsänen'in "Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen"de açıklamaların yer aldığını söylemiştir.[219] Metnimizde yıġla- şeklinde geçmektedir: yıġlaşıp 12/ 9.

1.3.1.3.6. +sa-

İsim ve isim soylu sözcüklerden istek bildiren fiiller türetmeye yarayan bir ek olduğu söylenmiştir.[220] Ercilasun, Türk dilinde bazı eklerin kelimelerden ortaya çıktığını, bu eklerden birinin de isimden fiil türetme eki -sA olduğunu ve bu ekin sa- fiilinden geldiğini belirtmiştir.[221] Metnimizde nadir görülen isimden fiil türetme eklerinden biri olan +sa ekinin genellikle eklendiği ada arzulama, istek duyma anlamı kattığı tespit edilmiştir: susa- 'susamak' (< sub 'su' + sa-) 120/8.

---

[217] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 128.
[218] Eraslan, Kemal (1999) **age.**, s. 334.
[219] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 158.
[220] Taş, İbrahim **age.**, s. 111.
[221] Ercilasun, Ahmet Bican **agm.**, s. 340.

1.3.1.3.7. +ḳ-

İsimden fiiller türetmeye yarayan bu ekin eklendiği isim ve isim soylu sözcük kökünün anlamınını güçlendirip genişlettiği belirtilmiştir.[222] Özyetgin ise bu ekin ünlü ve ünsüzle biten isim köklerinden geçişsiz fiiller türetmeye yaradığını, genellikle tek veya iki heceli fiillerin üzerine getirildiğini ve Eski Türkçe döneminde bu eki almış fiillerin genellikle ettirgenlik eki -dUr ile genişletilmiş şekillerinin yaygın olduğunu belirtmiştir.[223] İsimlerden geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Çağatay Türkçesinde ve metnimizde çok işlek bir ek değildir: yoluḳ- 'karşılaşmak, rastlamak' 97/18.

1.3.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

1.3.1.4.1. -a/ı-

Muharrem Ergin, bu ekin başta Oğuz grubu Türk lehçelerinde olmak üzere canlılığını koruyan bir fiilden fiil türetme eki olduğunu ve teşkillerinin hareketin sürekli yapılma ifade ettiği bilgisini vermiştir.[224] Bu ek, fiil kök ve gövdelerine getirilerek asıl fiilin anlamını pekiştirir. İşlek bir ek değildir: sançı- "saplamak" 165/19, sora- "sormak" 151/7, ḳakı- "kızmak" 154/3, tarı- "saçmak" 105/15, yola- "yaklaşmak" 107/9.

1.3.1.4.2. - ar-

Ettirgen çatılar teşkil ettiği[225] ve fazla işlek olmayıp geçişli fiiller türetmeye yarayan ettirgenlik çatı eki olduğu bilinmektedir.[226] Eski Türkçeden beri kullanılan bir yaptırma ekidir. Geçişsiz fiillerin üzerine getirilerek yeni anlamlı fiiller türetir: çıḳar- çıkarmak" 3/10, ḳaytar- 15/ 8, ḳofar- "koparmak" 115/1.

1.3.1.4.3. -DUr-

Ettirgen fiiller türeten işlek bir ektir. Eklendiği fiillere oldurma ve başkasına yaptırma anlamları katar. Eski Türkçeden beri oldukça işlek bir kullanım alanına sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında Eski Türkçe döneminde ekin sadece yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesi döneminde özellikle Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânı'nda fiili müteaddi (geçişli) yapmak için -t- harfi ile -r- harfinin birleştirildiği,

[222] Taş, İbrahim **age.**, s. 98.
[223] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 131.
[224] Ergin, Muharrem **age.**, s. 329-330.
[225] Taş, İbrahim **age.**, s. 179.
[226] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 135.

sonu /r/ ve /l/ ile biten tek heceli veya ünlüyle sonlanan hecelere /-tUr/ ekinin geldiği belirtilmiştir.[227] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde de işlek bir ek olduğu tespit edilmiştir: aḳızdur- "akıttırmak"87/18, aḳtur- "akıtmak" 104/12, aldur- "aldırmak" 23/14, bildür- "bildirmek" 26/2, didür- "dedirmek" 107/11, kėltür- "getirmek" 43/20, kiydür- "giydirmek" 107/9, köydür- "yakmak" 4/2, öltür- "öldürmek" 115/8.

1.3.1.4.4. -Güz-

Ettirgen fiiller türeten bir ektir. Eski Türkçe döneminde var olmadığı, ilk kez Kutadgu Bilig'de geçtiği, Harezm-Kıpçak sahasında -ġuz/-güz ekinin birkaç örnekte geçtiği bilgisi verilmektedir. Ekin belirli kelimelerde tespit edilmesinin yaygın bir kullanım alanının olmamasıyla ilgili olduğu ifade edilmiştir.[228] Çağatay Türkçesinde çok sıklıkla rastlanılan eklerden biri değildir.

ötküz- "geçirmek" 113/6, tirgüz- "diriltmek" 158/13, yėtküz- "yetişmek" 37/7, körgüz- "göstermek" 92/7.

1.3.1.4.5. -(I4) ş-

Bir işin birden çok kişi tarafından birlikte ya da karşılıklı yapıldığını belirtmek için kullanılan işteş çatı ekidir.[229] İşlek eklerden biridir. Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserinde anadilinin şekil bilgisi açısından Farsçaya üstünlüğünü gösterirken Türkçede fiil çatıları konusuna ayrıca dikkat çekmek istemiştir. Nevâyî'nin fiil çatılarından bahsederken üzerinde durduğu hususlardan biri de işteş fiillerin teşkilidir. Kendi ifadesiyle "iki kişinin hareketini içine alan" işteşliğin fiil kök veya gövdelerine -(X)ş fiilden fiil türetme eki getirilerek yapıldığı ve Farsçanın bu durumdan yoksun olduğu bilgisine yer vermiştir.[230] Fiilin birlikte ya da karşılıklı yapıldığını bildirdiği gibi, fiile oluş anlamı da katabilir:

açış- "söyleşmek" 17/1, boluş- "oluşmak" 65/22, cafış- "vuruşmak" 76/21, diyiş- "söyleşmek" 26/17, kiyiş- "giymek" 98/18, ḳoġlaş- "kovalamak" 69/2, ḳorḳaş- "birlikte korkmak" 88/4, köriş- "görüşmek" 88/9, közleş- "birlikte gözlemek" 26/13, külüş- "gülüşmek" 166/2, sözleş- "sözleşmek" 26/12, tutuş- "birlikte tutmak" 151/21, yetiş- "yetişmek" 49/4.

---

[227] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 242.
[228] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 237.
[229] Taş, İbrahim **age.**, s. 208.
[230] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 32.

-ş eki, üçüncü şahıs ifadesinde çokluk görevi ile de kullanılır: soḳuştı 157/11, tafıştı 66/9, tarḳaştı 27/1.

1.3.1.4.6. -ḳ-

Pekiştirme ve yoğunluk bildiren bir fiilden fiil türetme eki olduğu belirtilmiştir.[231] Fiillere gelerek kuvvetlendirme anlamı katan ve çok fazla işlek olmayan bir ektir: ḳorḳ- "korkmak" (< *ḳorı- 'korumak' -ḳ-)[232] 55/16.

1.3.1.4.7. -kür-

Ettirgen çatılar türetmeye yarayan bir ek olduğu söylenmiştir.[233] Hacıeminoğlu, bu fiillerden ettirgen fiiller türetme ekinin fiilden isim türetme eki -g, isimden fiil türetme eki -U ve fiilden fiil türetme eki -r'nin kaynaşmasıyla oluşmuş birleşik bir ek olabileceği bilgisini vermiştir.[234] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde ettirgen fiiller türeten ve çok fazla kullanılmayan bir fiilden fiil yapma ekidir: yėtkür- "ulaştırmak" 99/6, ötkür- "geçirmek" 79/17.

1.3.1.4.8. -(I4) l-

Edilgen fiiller türetmeye yarayan bir ek olduğu bilgisi yer almaktadır.[235] "Geçişli ve geçişsiz fiillerden -l- ve -n- ekleri ile kurulan; ancak fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısı" şeklinde tanımlanan edilgen çatı ekinin metnimizde genellille -l- olduğu görülmüştür:

fitil- "yazılmak"164/10, tökül- "dökülmek" 76/16, uḳul- "anlaşılmak" 105/5, urul- "vurulmak" 72/16, üzül- "üzülmek" 120/20, yaḳıl- "yakıl-" 29/8, yayıl- "yayılmak" 90/3, yıġıl- "yığılmak" 77/4, açıl- "açılmak" 121/7, bozul- "bozulmak" 95/1, ḳozġal- "harekete gelmek, kımıldamak; heyecanlanmak; yerinden kalkmak, ayaklanmak; karışmak, coşmak" (< ḳozġa- 'meydana çıkarmak, harekete getirmek' -l-) 86/9, oḳul- "okunmak" (< oku- 'okumak' -l-)10/10, üzül- "kesilmek" (< üz- 'kesmek' -ül-) 48/15.

1.3.1.4.9. -mA-

---

[231] Taş, İbrahim **age.**, s. 186.
[232] Teres, Ersin **age.**, s. 481.
[233] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 756.
[234] Hacıeminoğlu, Necmettin (1991) **Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yay., İstanbul, s. 326.
[235] Erdal, Marcel (1991) **age.**, s. 651.

Her türlü fiil kök ve tabanlarına gelerek fiillerin olumsuz şekillerini yapan bir ek olduğu görülmüştür. Dil biliminde olumsuzluk kavramının genellikle fiillerdeki olumsuzluk ifadesini karşılamak üzere kullanıldığı söylenmiştir. Tarihî ve modern Türk dili alanlarında, fiillerin olumsuzluk stratejisini belirleyen işaretleyici -mA ekidir. Dilciler, -mA olumsuzluk ekinin vurguyu üzerine almamasından hareketle bağımsız bir kelimenin ekleşmesiyle teşekkül etmiş bir ek olma olasılığını akla getirdiğini ifade etmişlerdir.[236] Olumsuzluk eki -mA'nın kökeni ile ilgili yerli ve yabancı birçok Türkoloğun açıklamaları yer almaktadır. Bunlardan W. Bang, ekin yapısının "yapmamak, ihmal etmek" anlamına gelen ama-, uma-, amı-, emi- fiiline dayandığını, Ramstedt fiilden isim türetme eki -m ile Ural dillerindeki e-, Tunguzcadaki -A olumsuzluk fiilinin çekimli şekillerinin getirilmesiyle oluşturulduğunu, Kononov ise fiillerin -A veya -I ekli zarf-fiil şekillerinden sonra -A olumsuzluk fiilinin -mA(n) ekli zarf-fiil şeklinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini söylemiştir.[237] Talat Tekin, Türk dillerindeki vurgusuz eklerin en önemlilerinden birinin olumsuz çatılar kuran -mA eki olduğunu, onun bu durumunun iki kelimeden oluşmasıyla ilgili olduğunu, Ramstedt'in de izah ettiği gibi bu ekin fiillerin -m ile yapılmış isim şekillerine Tunguz dillerinde yaşayan olumsuz fiil e- fiilinin getirilmesi ile teşekkül eden bir şekil olduğunu belirtmiştir.[238] Şinasi Tekin ise -mA olumsuzluk ekinin Toharcada fiillerin başına getirilen ma olumsuzluk edatının Türkçenin yazı dili olarak teşekkül etmediği bir döneminde çekim edatı gibi fiillere eklendiğini ve zamanla ekleşerek olumsuz fiil gövdeleri teşkil eden bir ek durumuna dönüştüğü bilgisini vermiştir.[239]

kirme- "girmemek" 70/22, ḳoyma-"koymamak" 65/18, körme- "görmemek" 116/7, öltürme- "öldürmemek" 101/13, ötme- "geçmemek" 78/10.

1.3.1.4.10. - (U) n-

Dönüşlülük ya da meçhullük bildirir. Gürer Gülsevin bu ekin asıl dönüşlülük eki olduğunu belirtmekte ve ünlü ya da /l/ ile biten fiillere gelince edilgenlik görevini üstlendiği bilgisini de eklemektedir.[240] Ahmet Bican Ercilasun bu ekin işlevlerini şöyle

---

[236] Ağca, Ferruh (2010) **Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 40.
[237] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 110-111.
[238] Tekin, Talat (2013) "Olumsuzluk eki -ma-/ -me-'nin Etimolojisi", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurmu Yay., Ankara, s. 207-211.
[239] Tekin, Şinasi (1990) "-MA Olumsuzluk Eki ile -DIK- Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, S. 74, s. 78-81.
[240] Gülsevin, Gürer (1997) **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 140.

sıralamıştır: 1. Dönüşlülük, yani yapılan işin kendisine tesir etmesini ifade eder; 2. Bir işi kendi kendine, yalnız başına yapmayı ifade eder. 3. Ünlü ve /l/ ünsüzü ile biten eylemlerden sonra pasif ve meçhul eylemler yapan -l- ekininin işlevini görür; 4. Hiçbir işlevi olmadan yalnızca eylemden eylem yapan bir ektir.[241] Bu ekin metnimizde ünlüyle biten fiil köklerine -n, ünsüzle biten fiillere ise dar veya yuvarlak bağlantı ünlüsünü alarak -(U)n şeklinde geldiği gözlenmiştir:

yolun- "yolunmak, koparılamak"73/3, yüzlen- "yönelmek" 20/14, aççığlan- "kızmak, öfkelenmek" 70/16, a͡nglan- "anlaşılmak, kavranmak" 31/19, aṭlan- "ata binmek" 123/19, körün- "görünmek" 26/21, aylan- "dönmek, dolaşmak" 24/17, tolan- "dolanmak" 54/18, tüken- "tükenmek, bitmek" 108/9, yaşun- "saklanmak" 103/1, yüzlen- "yönelmek" 17/4.

1.3.1.4.11. -se-

-sA fiilden fiil türetme ekinin istek, meyil anlamları veren bir yapım eki olduğu ve Eski Türkçeden beri çeşitli yazı dillerinde kullanıldığı belirtilmiştir. Brockelmann ekin yapısının saymak, düşünmek, istemek anlamındaki sa- fiilinden geldiğini ve bu ekin dilek-şart kipi kuran -sA ile bağlantılı olduğunu söylemiştir.[242] Metnimizde işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Fiillere istek anlamı katar: körset- "göstermek" (< kö-r-ü-z-e-t 'görmek istemek') 2/6.

1.3.1.4.12. -t-

-t filden fiil türetme eki için Taş "ettirgen çatı eki"[243], Özyetgin ise "geçişli ettirgen fiiller yapan çatı eki"[244] ifadelerine yer vermiştir. Oldurma ve yaptırma ifade eden bu ettirgenlik ekinin Türkçenin her döneminde işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil türetme eki olduğu söylenmiştir.[245] Ali Şir Nevâyî Türkçeyle Farsçanın mukayesesinin yapıldığı Muhâkemetül'l-Lugateyn adlı eserinde kendi ana dilinin üstünlüğünün delili olarak gösterdiği bu çatı ekinin geçişsiz fiilleri geçişli hâle getirdiği veya geçişli fiillerin geçişlilik derecelerini artırdığı yani çift geçişli fiiller hâline dönüştürdüğü bilgisine yer vermiştir.[246] Ünlü ya da r ünsüzü ile biten kök ve gövdelere

[241] Ercilasun, Ahmet Bican (1984) **age.**, s. 23-27.
[242] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 111.
[243] Taş, İbrahim **age.**, s. 212.
[244] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 135.
[245] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 337.
[246] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.

getirilen bu ek ettirgenlik ve yaptırma bildirir. Çağatay Türkçesinde çok sık kullanılmayan bir ektir:

yarut- "parlatmak" 3/13, bėrkit- "sağlamlaştırmak" 88/1, çarlat- "davet etmek" 41/10, ķorķut- "korkutmak" 130/18, oynat- "oynatmak" 75/17, yörüt- "yürütmek" 109/19.

Fiilden fiil türetme eki -t ile yapılan kelimelerden biri de tarķat-'tır. Doerfer TMEN I 125'te, Moğolca olan bu kelimenin Türkçeden alıntılama olduğunu belirtmiştir. "dağılmak, perişan olmak" anlamına gelen bu fiil, günümüzde pek çok çağdaş Türk lehçesinin kelime hazinesinde yaşamaktadır. Cengiz Han'la başlayan sosyal çevre ve şartlar Türkçenin söz varlığına Moğolca kelime ve ekler katmıştır. Moğolcanın kök ve gövdeleri ile bazı türetme eklerinden Moğolcadan bağımsız olarak Türkçe kendi bünyesinde kelime türetme yoluna başvurmuş, böylece bu dile ait kelimelerin semantik alanını da genişletmiştir.[247]

1.3.1.4.13. -Ur-

Geçişsiz fiil tabanlarından geçişli fiiller teşkil etmeye yarayan ettirgenlik çatı eki olduğu belirtilmiştir. Tarihî Türk dili alanında Eski Türkçe döneminden beri yaygın olarak kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir.[248] Çağatay Türkçesinde de Eski Türkçede olduğu gibi ettirgenlik eklerinden biridir. Yaptırma anlamında ettirgen fiiller türetir: tüşür- "düşürmek" 82/20, yėtür- "ulaştırmak" 141/11, ķaçur- "kaçırmak" 12/10, savur- "savurmak" 152/7.

1.3.1.4.14. -(ı)z-

Ettirgenlik eki olduğu, fiil kök ve tabanlarına gelerek onlara oldurma veya yaptırma anlamları kattığı ve Eski Türkçe döneminden beri pek işlek bir ek olmadığı bilgisi verilmiştir.[249] Çağatay Türkçesinde ve metnimizde ettirgen fiiller türeten ve çok fazla kullanılmayan bir fiilden fiil yapma ekidir: aķız- "akıtmak" (< ak- 'akmak' -ız-) 10/2.

---

[247] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 46-47.
[248] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s.135, 244.
[249] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 334-336.

1.3.2. İsim

1.3.2.1. İsim Çekim Ekleri

1.3.2.1.1. Çokluk Eki

"Çokluk kavramı, nesnelerin, varlıkların sayı yahut adet açısından birden fazla olduğunu gösteren yapılardır."[250] Aalto 1952'de yayımladığı 'Altayca II: The Suffixes -lar, -nar, lār' adlı yazısında Moğol dillerinden Kalmuk, Buryat ve Ordos diyalektlerinde bulunan birliktelik -topluluk eki-lār üzerinde durmuştur. Bu yazıda Aalto; Altayist Poppe'nin Moğolca topluluk eki -luga ile vasıta eki -bar'ın birleşmesiyle teşekkül ettiği düşüncesine karşı çıkarak ekin bağımsız bir ek olduğunu ve bu ekin Türkçe çokluk eki -lar ile aynı kökten geldiğini, Altay dillerinde kelime başında /l-/ ünsüzü bulunamayacağı için de ekin Çinceden ödünçleme olduğu fikrini ileri sürmüştür.[251] Metnimizde çokluk eki olarak Türkçenin yaygın ve temel çokluk eki olan +lAr kullanılmıştır: ser-dārlar 18/17, sinān-lar 120/18, sözler 136/12, şehler 128/11, taġ-lar 3/14, uluġ-lar 38/6, yėrlerni 142/22. Bu ek, zamirlere de eklenmiş, işaret zamirinde Çağatayca metinlerin genel özelliği olarak zamir n'si kullanılmamıştır: bular 6/4, olar 45/10. Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde adlarda veya zamirlerde aynı türden birden çok varlığı ifade etmek için +lär[252]; Uygur Türkçesinde ise çokluk ekinin +lAr[253] olduğu bilgisi yer almaktadır. Özbek Türkçesinde san kategoriyası başlığı altında ele alınan adlarda çokluğun morfologik ve leksik olmak üzere iki çeşidinin olduğu, morfologik usulün +lär çokluk ekiyle yapıldığı söylenmiştir.[254]

1.3.2.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri olan iyelik ekleri,[255] Türkçede altı şahıs zamiri bulunduğu için altı tanedir. İyelik ekleri için Özbek Türkçesinde egälik koşimçiläri, Uygur Türkçesinde ise İgilik koşimçiliri[256] terimleri kullanılmaktadır. Metnimizde iyelik ekleri şunlardır:

---

[250] İlhan, Nadir (2009) **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yay., Elazığ, s. 13.
[251] Choı, Han-Woo, **age.**, s. 188.
[252] Coşkun, Volkan (2000) **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 72.
[253] Öztürk, Rıdvan (1994) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.49.
[254] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş. (1992) **Hazirgi Özbek Edebiy Tili**, Taşkent, s. 256.
[255] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 92.
[256] Naskali, Emine Gürsoy (1997) **Türk Dünyası Gramer Terimleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 57.

1.3.2.1.2.1. Teklik Şahıs İyelik Ekleri

Teklik I. Şahıs İyelik + (I4) m

Teklik I. şahıs iyelik eki ünlü ile biten isim tabanlarına +m ünsüz ile biten tabanlara ise dar-düz +ım/+im veya dar-yuvarlak +um/+üm biçiminde eklenir: ağaçem 63/4, aḫun-larım147/20, aḫunluġum 13/5, aḳam 80/11, aşım 72/3, başım90/13, bikim 92/4, çaḳum 66/1, cehrim 7/15, çėrigim 151/10, dilim 27/19, gülüm 63/8, közüm 165/13, yurdum 6/12.

Teklik II. Şahıs İyelik + (I4) n͡g

Teklik II. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: arḳan͡gġa 155/16, atan͡g 162/20, yüzün͡g 63/7, ẕātın͡g 93/16, zebānın͡g 43/12, başın͡g 35/16, cānın͡g-nı 29/3, çerāyın͡g 29/18, cürʿetin͡g 113/17, devletin͡g 138/17, ḫaṭunun͡g 70/19, işin͡g 155/16, ḳolun͡gda 35/16, közün͡g 63/7, küçün͡g 113/18.

Teklik III. Şahıs İyelik + (s) I

Teklik III. şahıs iyelik eki ünlüyle biten kelimelerde +sI, ünsüz ile bitenlerde ise +I şeklinde kullanılmaktadır: suvaḳı 76/17, şāhı 131/18, şehīdi 71/8, şorbasın 106/4, üni 76/19, taḫusını 138/20, şiddeti 125/17, taşı 48/15, barı 101/10.

Teklik III. şahıs iyelik eklerinden sonra genellikle araya zamir n'si getirilmez: sulṭānıġa 34/18, sulṭānı-nın͡g 80/1, sülkige 26/7, şāhıġa 36/18, şāʾnıda 124/8, şebistānıda 87/5, şehride 10/17, şehridin 99/13, taḫtıda 125/19, tamāmıġa 161/22, taşıda 64/16, teni-din 86/16, tilide 124/9, tiresini 133/16, töfeside 51/14, üstige 71/10, üyi-ge 109/9, vaḳtıda 96/17. Ancak metnimizde zamir n'sinin bulunduğu bir örnek de vardır: içinde 93/3.

Metnimizde, bu ek sonu ünlü ile biten bazı kelimelere getirilirken /y/ kaynaştırma ünsüzü kullanılır[257]: suyı 152/5, süyi 125/14.

Teklik III. şahıs iyelik ekinin bazı kelimelerde ekin işlevini yitirmesine bağlı olarak üstüne ikinci bir iyelik eki aldığı görülür[258]: İyelik eki yığılması olarak adlandırılan bu durum metnimizde birkaç örnekte görülür: birevsini 4/6, birisi 6/18, barısı 119/18.

[257] Doğan, Levent (2014) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Parafiks Yay., Edirne, s. 51.
[258] Gülsevin, Gürer **age.**, s.15.

1.3.2.1.2.2. Çokluk Şahıs İyelik Ekleri

Çokluk I. Şahıs İyelik + (I) mIz/+müz

Çokluk I. şahıs iyelik eki metnimizde genellikle düz-dar ünlülü olarak kullanılmıştır. Sadece bir kelimede ekin dar-yuvarlak ünlü ile kullanıldığı görülmüştür: yigirmimiz 41/16, yurtımıznıng̑ 111/3, aḥvālimiz 120/2, aramızda 47/15, arḳamızdın 32/19, atamız 162/21, babamız 163/3, barçamız 133/3, birbirimizge 42/19, birimizġa 114/15, ḥālimiz 120/2, ʿömrimiz 6/14, şeyḫmüze 32/20.

Çokluk II. Şahıs İyelik +(I4) n̑gI4z

Çokluk II. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: üyün̑güzde 138/5, yārın̑gız 55/7, ẕātın̑gız 107/3, aṭın̑gız 107/3, burnun̑gızdın 114/3, ḥaddin̑gizlerni 114/1, ḫalḳın̑gız-nı 41/11, ḳolun̑guzġa 102/21, şehrin̑giz 107/3.

Çokluk III. Şahıs İyelik + lArI

Çokluk III. şahıs iyelik ekinin kullanıldığı örnekler şöyledir: şeyḫ-leriġa 112/16, şīr-gīrleri 30/16, tamlarını 123/21, til-leri 121/2, uluġ-ları 30/20, üylerige 110/12, yol-ları 59/5, barçaları 39/4, bī-dil-leri 13/1, büṭleridin 47/10, dil-āverleri 120/6, ferzendlerini 25/1.

1.3.2.1.3. Hâl Ekleri

"Hâl ekleri, isimlerin birbirleri veya fiiller ile olan ilişkisini belirleyen durum gösterme kavramını karşılamak üzere, belirli eklerle birleşerek aldıkları şekillerdir."[259] İsimlerin etrafındaki kelimelerle olan ilgilerinin farklı farklı olması hâl eklerinin sayılarının da artmasına neden olmuştur. Gramer kitapları ve makalelere bakıldığında, araştırmacılar arasında hâl eklerinin sayısı konusunda farklı değerlendirmelerin olduğu görülmüştür. Eski Türkçeden Çağatay Türkçesine kadar yapılmış çalışmalarda konu araştırmacılar tarafından şu şekilde ele alınmıştır:

A. von Gabain, Eski Türkçenin Grameri'nde hâl eklerini belirsiz, ilgi, yaklaşma, yükleme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön hâli olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[260]

---

[259] Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Sev, Gülsel (2007) **Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yay., Ankara.
[260] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 63-65.

T. Tekin, ‘Ad Durumları’ başlığı altında incelediği hâl eklerini yalın, ilgi, belirli nesne, verme-bulunma, bulunma-çıkma, yönelme, eşitlik, araç, birliktelik durumu olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[261]

İlk Türk dili tarihinin yazarı Ahmet Caferoğlu, Göktürkçenin ana dil bünyesindeki isim çekim eklerini nominatif, genitif, datif-latif, akkuzatif, lokatif-ablatif, instrumental, allatif-direktif, ekvatif, beraberlik eki, nispet şeklinde on ek belirtmiştir.[262]

Kemal Eraslan, Eski Uygur Türkçesi Grameri’nde hâl eklerini yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma-çıkma, çıkma, eşitlik, vasıta ve yön gösterme olmak üzere dokuz başlık altında ele almıştır.[263]

Karahanlı Türkçesi Grameri adlı eserinde Necmettin Hacıeminoğlu, ismin hâlleri başlığı altında yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, ayrılma, eşitlik, vasıta, gösterme olmak üzere dokuz hâl saymıştır.[264]

Harezm Türkçesi’nde Recep Toparlı hâl ekleri başlığı altında ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yön, aidiyet ve karşılaştırma olmak üzere on hâl eki olduğunu belirtmiştir.[265]

Kıpçak Türkçesi Grameri’nde Ali Fehmi Karamanlıoğlu, isim çekim ekleri ana başlığı altında yalın hâlden başka ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme hâli eklerine yer verir.[266] Kıpçak Türkçesinin bir diğer gramer yazarı Galip Güner, adların kendileriyle bağlantılı olmayan, aksine kendilerinin onlara bağlı oldukları cümle öğeleri ile özellikle de fiillerle kurdukları geçici anlam ilişkilerini sağlayan unsur olarak değerlendirdiği hâl eklerinin ilgi, yönelme, bulunma, ayrılma, belirtme, eşitlik, vasıta ve yön gösterme hâlinden meydana geldiğini belirtmiştir.[267]

Çağatayca El Kitabı’nda J. Eckmann, isimlerin cümledeki diğer kelimelerle ilgisini ifade için hâl eklerini aldıklarını, bu eklerin çokluk ve iyelik eklerinden sonra geldiklerini ve yalın, genetif, datif, akkuzatif, lokatif, ablatif, eşitlik, vasıta ve yön hâlleri olmak üzere dokuz hâlin varlığından bahsetmiştir.[268] Çağatay Türkçesi adlı çalışmasında Mustafa Argunşah, genel Türkçede olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de

[261] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 106-119.
[262] Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi-I,** İstanbul, s. 137-139.
[263] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 131-159.
[264] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 29-31.
[265] Toparlı, Recep **age.**, s. 30-31.
[266] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 64-76.
[267] Güner, Gürer **age.**, s. 189-197
[268] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 68-83.

dokuz durum ekinin var olduğunu ve bunların yalın, ilgi, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, araç, eşitlik ve yön gösterme durumu ekleri olduğunu ifade etmiştir.[269]

"Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen" adlı çalışmasında Räsänen'in, hâl eklerini nominativ, vokativ, genitiv, akkusativ, dativ-lativ, lokativ, ablativ, direktiv, adverbialis, comitativ, enstrümental, eqvativ, terminalis, kausalis gibi isimlerle genişleterek on dört ayrı başlık altında değerlendirdiği görülmektedir.[270] Özbek Türkçesinde kelişik kategoriyası adı altında ele alınan bu konuda baş, karatkıç, tüşüm, cönäliş, çıkış ve orın-payt[271] altı hâl eki sayılmıştır. Ahmet Buran, "Türkçede İsim Çekim Ekleri" adlı çalışmasında mevcut eserler ölçüt alındığında ismin hâlleri için alt sınırın altı, üst sınırın ise dokuz olarak görüldüğünü belirtmiştir.[272] Biz ise metnimizde hâl eklerini yalın, ilgi, yükleme, yönelme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik, yön gösterme olmak üzere dokuz başlık altında ele aldık.

1.3.2.1.3.1 Yalın Hâl

"İsimlerin başka unsurlara bağlı olmayan şekilleridir."[273] Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde baş kelişik, Uygur Türkçesinde ise baş keliş[274] terimleriyle ifade edilen yalın hâl, Türkçede isimlerin diğer hâl eklerini almadan kullanıldıkları şekli gösterir. Türkçenin bilinen ilk yazılı metinlerinden bugüne kadar eksiz olarak kulanıldığı için ayrıntılı bir şekilde incelenmeyecektir: ata 11/1, köz 35/16, kön͡gül 9/18, fıçaḳ 165/19, ḫalta 103/5, ir 74/10, irkek 62/16, işek 78/2.

1.3.2.1.3.2. Yükleme/Belirtme Hâli

Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğruya etkilediği, yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği ismin içinde bulunduğu hâl.[275] Yükleme hâli için Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde tüşüm kelişigi, Uygur Türkçesinde ise çüşüm keliş[276] terimleri kullanılır.

---

[269] Argunşah, Mustafa **age.**, s.119-126.
[270] Räsänen, Martti(1957) **agm.**, s. 56-74.
[271] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, 259-273.
[272] Buran, Ahmet (2008) "Türkçede İsim Çekim Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yay., Ankara, s. 143.
[273] Buran, Ahmet (1996) **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 37.
[274] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 82.
[275] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 175.
[276] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

Karahan; Gronbech'in yükleme hâli ile ilgili "Yükleme hâli eki bir nesneye önem verildiği durumlarda kullanılır." belirlemesinden yola çıkarak ekin görevinin diğer hâl eklerinde olduğu gibi, ilgi kurmak, bağlantı saptamak değil, nesneyi belirli kılmak olduğunu ifade eder.[277] Yükleme hâli eki olarak Türkçe metinlerde +(X)g, +(I)n, +nI ve +I şekilleri kullanılmıştır. N. Kononov, yükleme hâli eklerindeki /g/ ve /n/ seslerinin ilgi hâli ekinden geldiğini ileri sürmüştür.[278] Kuznetsov ise Türkçede yükleme eki olarak kullanılan +nI, +Ig, (y)I şekillerinin kökenini şöyle açıklamıştır: "Yükleme hâlinin başlıca görevini hesaba katacak olursak kökeni olan kelimenin aşağı yukarı "işte o (bu)" ya da "hele onu (bunu)" anlamına gelebileceği tasavvur edilebilir. "(bir) er işte bu(nu) gördü" yani gördüğü herhangi bir değil gösterebileceği belli başlı adamdır. Bu suretle sadece nesne mânâsı verilmiyor, bir de bellilik anlamı katmış oluyor. III. şahıs zamiri, Eski Türkçede yalın hâli kullanılmaktan çıkmış "an" zamiriydi. İşte anlamına gelen sözcüğün rolünü, pekâlâ ok veya ök edatı oynayabilirdi. an oḳ söz öbeğini teşkil eden iki öğenin birleşerek bir kelime oluşturduğu kuşkusuzdur. an oḳ > an-oḳ> anoḳ; sonraları bu sözcük, cümlede sırf yardımcı rol oynadığına göre, önceki isme abanarak şu ses bilimsel süreçlere konu olacaktı: 1. Son hecedeki geniş o daralır, u olur (anuḳ). 2. Yuvarlak u, önceki düz a'ya uyarak düzelir (anık). 3. Ekin son ünsüzü gevşeyerek ġ'ya dönüşür. (anıġ). Ondan sonra ekin bir hecesi düşer ki bunun da iki yolu vardır: 1. (Oğuzların dilinde) -anıġ> -(an)ıġ> - ı(ġ)> -ı> -(y)ı. Başka lehçelerde -anıġ> -(a)nıġ> -nı(ġ)> -nı."[279] Mustafa Canpolat, bu ekin +ıg/+ug ekinden geldiği görüşüne karşı çıkmıştır. Ona göre yükleme hâli eki +ı, bu eklerden türemiş olsaydı ekin bünyesinde yer alan /g/ sesinin erimesi neticesinde /ı/ sesinin yuvarlaklaşıp /u/ya dönüşmesi gerekecekti. Böyle bir durum söz konusu olmadığı için bu ekin zamirlere gelen belirtme ekinden türemiş olması gerektiğini ileri sürmüştür.[280] Metinde belirtme hâli için +nI, +n ve sadece şahıs zamirlerinde +I ekleri kullanılmıştır:

+nI: Orhun Türkçesi metinlerinde birkaç örnekte görüldüğü[281], Eski Uygur Türkçesinde zamirlere, isimlere ve iyelik ekli kelimelere eklendiği[282], Karahanlı[283],

---

[277] Karahan, Leyla (1996) "Yükleme ve İlgi Hâl Eki Üzerine Bazı Düşünceler", **3.Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Ankara, s. 608.
[278] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 135.
[279] Kuznetsov, Petro İ. (1995) "Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995**, s. 233.
[280] Canpolat, Mustafa (1992) "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusatıvus) Ekinin Kökeni Üzerine", **Türkoloji Dergisi,** C. X, S. 1, s. 9-11.
[281] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 110-111.
[282] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 138.

Harezm[284] ve Kıpçak Türkçesinde[285] ise isim ve zamirlerin genellikle bu şekli aldıkları bilgisi verilmektedir. Başlangıçta zamirlerin yükleme halini teşkil eden ek, bir ölçüde isimlerde ve iyelik ekli kelimelerde kullanılmıştır. Eckmann'ın yakın ve dolaysız nesne hâli olduğu bilgisini verdiği belirtme hâlinin Çağatay Türkçesi döneminde en çok tercih edilen belirtme hâli şekli olduğu bilgisi yer almaktadır.[286] Metinde en yaygın kullanılan belirtme hâli eki Çağataycanın genel özelliklerinden olan +nI ekidir: ġāzīlerni 10/13, kigizni 67/18, giryesini 124/9, gül-ni 147/3, ḫalḳ-nı 69/2, ibergeni-ni 36/3, içi-ni 83/11, ilgini 162/4, irni 96/20, işni 30/3, ḳapuġ-nı 56/1, kön͡gül-ni 90/20, közgüsini 163/12, leşkerini 22/5, mālını 94/19, mayı-nı 139/15.

+n: Tekin, Köktürk Türkçesi döneminde III. kişi iyelik eki almış sözcüklerden sonra nesne durumu ekinin /+n/ olduğunu,[287] Gabain, Eski Uygur Türkçesinde III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra yükleme hâlinin +n şeklinde görüldüğünü ifade etmişlerdir.[288] Bu durumun Eski Türkçe dönemini takip eden Karahanlı[289], Harezm[290] ve Kıpçak Türkçesinde[291] de devam ettiği bilgisi verilmektedir. Üçüncü kişi iyelik eklerinden sonra yükleme durumu ekinin Çağatay Türkçesinde +n şeklinde görüldüğü söylenmiştir.[292] Eski Türkçede iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılan bu belirtme durumu eki, metinlerimizde sadece teklik III. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılan bir yükleme hâli eki olarak karşımıza çıkmaktadır. nāmesin 42/13, menālın 146/4, meşkin 56/13, naġmesin 80/7, oḳın 95/16, özin 5/1, sözin 11/12, tilin 65/2, yaşın 58/1, yolın 112/21, yürekin 117/6.

+I: Bu yükleme hâli şeklinin Karahanlı Türkçesinde ad ve zamir tabanlarıyla iyelik eki almış isimlere getirildiği[293], Harezm Türkçesinde de seyrek olarak +(y)I[294] şeklinde görüldüğü bilgisi verilmektedir. Çağatay Türkçesinde Oğuzca bir özellik

---

[283] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden (2016) **Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri**, Kesit Yay., İstanbul, s. 65.
[284] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.
[285] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
[286] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 74-75.
[287] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 110.
[288] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 71.
[289] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
[290] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.
[291] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
[292] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 121.
[293] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 71.
[294] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 192.

olduğu ve çok az kullanımının yer aldığı söylenen[295] bu şeklin metnimizde zamirlerden sonra görüldüğü tespit edilmektedir: sėni 90/9, meni 155/13.

1.3.2.1.3.3. Yönelme Hâli

Yönelme hâli, "ismi yönelme ve yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur."[296] Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri'nde adın bu hâli için şu bilgileri verir: "Kime hâli, adın yönelme, girme hâli (datif). Bu hâl ile ad, fiilin oluştuğu yer verme (localisation) şartını belirtir."[297] M. Erdal da yönelme hâlinin fiilin isme yaklaştığını, diğer bir deyişle fiilin istikâmetini gösterdiğini ifade etmiştir.[298] Ekin yapısıyla ilgili şu görüşler vardır:

W. Bang; ekin aslının +A, ķ/k şekillerinin ise "yan, taraf" anlamındaki <ya+ķ ile < sa+ġ gibi kelimelerden kalıplaşma yoluyla türemiş bir ses olduğunu söylemiştir.[299]

N. Poppe ise Eski Türkçede +ķa/+ke> +a/+e değişiminin zor olduğu için +ķa/+ke ile +a/+e eklerinin ayrı ekler olduğunu ileri sürmüştür.[300]

Kuznetsov; Türklerin yönleri elle göstermelerinden yola çıkan A. Z. Abdullayev'in +ķa/+ke, +ġa/+ge, +ķaru/+kerü, +ġaru/+gerü eklerinin kökeninin "dirsek, arşın, hayvanın ön bacağı" anlamına gelen ġarı kelimesiyle açıklamaya kalkıştığını, Kerimov'un ise bu ekin yapısını bakmak anlamına gelen ķara- ile ilgili olduğunu ve ķara> ķara-u> ķara-yu> ķariyu> ķariu> ķara daha sonra ķar, ġar olduğunu ve zamanla da /-r/ sesinin erimesiyle +ķa/+ke, +ġa/+ge şeklinde izah ettiğini, +ķa/+ke, +ġa/+ge yönelme hâli ekinin +ķaru/+kerü, +ġaru/+gerü ekinin bir türevi olduğunu kabul eden Şçerbak'ın ise +a/+e ekinin +ġaru/+gerü> +ġar>+ġa> +a veya +ķa>+ġa> +(ġ)a değişmesiyle meydana geldiğini ileri sürdüğünü söyleyerek +ķa/+ke, +ġa/+ge eklerinin kör- fiilinden teşekkül ettiğini bildirmiştir.[301]

Talat Tekin, verme-bulunma durumu olarak ele aldığı ismin bu hâlindeki +ķa şeklinin en çok tercih edilen şekil olduğu, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise

---

[295] Argunşah, Mustafa (2013) **age.**, s. 121.
[296] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.280.
[297] Banguoğlu, Tahsin **age.**, s. 328.
[298] Erdal, Marcel (2004) **A Grammer of Old Turkic**, Leiden-Boston, s. 1104
[299] Bang, Willi (1996) "Vom Köktürkischen zum Osmanischen. Vorarbeiten zu einer vergleichenden Grammatik der Türkischen, 1, Mitteilung: Über das Türkische Interrogativpronomen", **Abhandlungen der (Berliner d. h.) preussischen Akademie der Wissenschaften 1917**, Berlin. (Çev. Tahsin Aktaş, "Köktürkçeden Osmanlıcaya", Ankara, s. 59)
[300] Poppe, Nicholas (1925) "Türkische-Tschuwassiche vergleichende Studien", **Islamica-I**, Leipzig, s. 418.
[301] Kuznetsov, Petro İ. **agm.**, s. 236.

+n͡gA şeklinin geldiğini, bu şeklin daha eski olduğu şüphe götürmez bir +n+gA ya da +n+kA şeklinden geldiği, I. ve II. şahıs iyelik eki almış isimlere ise yönelme hâli eki olarak +A'nın geldiği bilgisini verir.[302]

Eraslan, isimleri isimlere, fiillere ve edatlara bağlama gibi üç işlevi var dediği yönelme hâlinin asıl şeklinin +ḳa/+ke olduğunu, +a/+e şeklinin ilk kez Eski Uygur Türkçesi döneminde görüldüğünü, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise +n͡gA şeklinin ortaya çıktığını, /k/ ile biten kelimelere +A, ünlülerden sonra ise +(y)A şeklinde geldiğini belirtmiştir.[303]

Karahanlı Türkçesi döneminde yönelme durumu ekinin +KA olup +GA biçiminin nadiren görüldüğü, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise +n͡gA, iyelik eklerinden sonra ise +A[304], Harezm Türkçesinde kalın sıradaki kelimelerden sonra +ġa, III. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra ise genellikle +n͡ga/ n͡ġa, nadiren n͡ḳa[305], Kıpçak Türkçesinde ise ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra +gA, tonsuz ünsüzlerden sonra +kA, iyelik ve -mAk fiilden isim yapma ekinden sonra + A şeklinin geldiği bilgileri verilmiştir[306].

Eckmann; Çağatay Türkçesi metinlerinde ünlü ve sedalı ünsüzlerden sonra ekin +ġa/+ge, sedasız konsonantlardan sonra ise + ḳa/+ke, iyelik eklerinden sonra +ġa/+ge, şiirde -bunun yanı sıra nadiren de olsa- +a/+e, III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra +na/+ne şekillerinin geldiği bilgisini vermektedir.[307] Yönelme hâli için Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde cöneliş kelişigi[308], Uygur Türkçesinde ise yöniliş keliş[309]ifadeleri kullanılır. Hâl, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı veya zamanı belirten yönelme hâli için metnimizde +ġa, +ḳa, +ge, +ke ekleri kullanılmaktadır. Ancak Çağatay metinlerinde olduğu gibi metnimizde de genellikle +ġa biçim birimi kullanılmıştır: yürekiġa 28/19, yürekiġa 36/2, zerġa 79/22, açlıġ-ġa 120/2, Aḥmedga 5/3, aldıġa 82/18, an͡ga 2/11, bendege 30/9, bik-ke 26/2, birsige 161/12, boyı-ġa 110/13, bozmaḳḳa 55/14, bularġa 40/3, cennet-ke 133/6, çėrig-ge 91/11, digen-ge 100/20, dūzaḫḳa 145/22, ėtmekke 59/22, felek-ke 53/6, Ḥaḳ-ġa 165/8, ḫalḳ-ḳa 10/15.

---

[302] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 111-112.
[303] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 141-145.
[304] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
[305] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[306] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 333.
[307] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 71-74.
[308] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, s. 268-270.
[309] Naskali, Emine Gürsoy **age**., s. 84.

Metinde sadece ḳāşıda 160/5 ve zerrīne 79/9, közünge 57/11 kelimelerinde ise yönelme hâli için +a eki kullanılmıştır.

1.3.2.1.3.4. Bulunma Hâli

İsmin fiile bağlandığını, fiilin kendi içinde bulunduğunu belirten hâldir. İş, hareket, şahıs ve nesnenin bulunduğu yeri belirten ismin bu durumunun cümleye zaman, şekil-tarz, durum, karşılaştırma, ölçü ve nitelik anlamları kattığı da görülmektedir. Petro İ. Kuznetsov, bulunma hâli ekinin takıl- fiilinden geldiği bilgisini verir. Ona göre bu fiilin sonundaki -l edilgenlik eki zamanla düşmüş ve -taḳı şeklinde birleşik bir ek ortaya çıkmıştır. Bu birleşik yapılı ekin ilk hecesi bulunma hâli eki, ikinci hecesi ise "bulunan" anlamına gelen yeni bir ek olarak inkişaf etmiştir.[310] Kemal Eraslan yardımcı fiillerin bile ekleşmediği Eski Türkçe döneminde takıl- fiilinin ekleşerek hâl ekini oluşturmasının zorlama bir açıklama olacağını ifade etmiştir.[311]

Köktürk Türkçesinde eylemin işlendiği yeri, nesnenin içinde bulunduğu durumu, eylemin başlangıç noktasını belirtme göreviyle kullanılan bulunma-çıkma durumunun +DA eki ie kurulduğu, bu ekin /r, l, n/ ünsüzlerinden sonra ilerleyici benzeşme nedeniyle +tA şekline dönüştüğü bilgileri yer almaktadır.[312] Eski Uygur -/t/li şekli yaygın-, Karahanlı[313], Harezm[314] ve Kıpçak Türkçesi[315] dönemlerinde de aynı işlevlerde kullanılan bu ekin tonlu ve tonsuz ünsüzlerden sonra tam bir ünsüz uyumu göstermediği bilgisi verilir.

Eckmann, Çağatay Türkçesinde bulunma hâlinin +dA olduğunu; ancak bu ekin tonsuz ünsüzlerden sonra +tA, şiirde, III. şahıs iyelik ekinden sonra genellikle (pronominal n ile) -nda/-nde şeklinde görüldüğü bilgisini verir.[316] Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesinde bulunma hâli eki için orın-payt kelişigi, Uygur Türkçesinde ise orun vaqit keliş terimlerinin kullanıldığı söylenmiştir.[317] Metnimizde bulunma hâli için +dA eki kullanılmıştır; ancak bu ekle ilgili en dikkat çekici özellik III. şahıs iyelik eklerinden sonra pronominal /n/siz kullanılmasıdır: ḫizmetide 49/19, içde 121/18, ilgide 165/1, iş-de 52/16, ḳanıda 74/15, ḳaşıda 50/5, ḳayġuda 67/2, kent-

[310] Kuznetsov, Petro İ. **agm.**, s. 236-237.
[311] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 146.
[312] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s.114-116.
[313] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65.
[314] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[315] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[316] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 76-77.
[317] Naskali, Emine Gürsoy **age**., s. 26.

de113/15, köç-de 148/20, künde 162/6, mecālis-de 27/8, mey-de 118/12, munda 36/19, ornıda 11/1, seḫerde 101/22.

1.3.2.1.3.5. Ayrılma/Çıkma Hâli

"Ayrılma hâli durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermekte kullanılır."[318] İsmin çıkma durumu ekinin kökenini W. Bang "başka" anlamındaki ad-ı-n kelimesiyle, G. J. Ramstedt -tı (Tunguzca: +dı) vasıta hâli eki ile +n vasıta hâli ekinin kaynaşmasıyla, Gabain "yer bildiren kelime teşkil eki" +t ile +ın vasıta hâli ekinin birleşmesiyle, J. Benzing +dA bulunma hâli eki ile zamir n'sinin birleşmesiyle, Poppe ve Räsänen +dA bulunma eki ile +n vasıta hâl ekinin genişlemesiyle, D. Sinor +tı zarf-fiil ekiyle +n vasıta hâli ekinin birleşmesiyle açıklamışlardır.[319] Kononov ise ilk önce bu ekin +ta/+da, +tı, +dı, +n şeklinde birleşik bir ek yapısına sahip olduğunu, birleşik yapılı bu ekteki +n'nin yönelme hâli eki olabileceğini; ancak ek ünlüsünün değişmesi açıklamasının kolay olmadığını söyleyerek ekin "yana, taraf" anlamına gelen yan< *ya-n, yan< yan-n kelimesinden gelebileceğini ileri sürmüştür. Eraslan ise bu çıkma hâli ekinin yer ve cihet bildiren bir isimden isim türetme eki olan +dIn, +dUn ile +DA bulunma hâli ekinin karışmasından teşekkül ettiğini, nitekim Eski Türkçe döneminde +DA ekinin bulunma anlamı yanında çıkma anlamı barındırdığını, n ağzında ekin geniş ünlülü şekillerinin bulunmasının bu hâl ekinin geniş ünlüsünün varlılığına işaret olduğunu, n ağzına dayandığını ileri sürdüğü Oğuz Türkçesinin 11. ve 12. yüzyıllara ait dil verileri mevcut olsaydı bu şekillerin izinin takip etme olasılığını sağlayabilecek bir özellik olduğunu, Kıpçak Türkçesi ile Özbek Türkçesinde +Dan'lı şekillerin varlığının kendi görüşünü destekleyen tespitler olduğunu söylemiştir.[320]

Eski Türkçenin Köktürk döneminde bulunma durumu ekiyle karşılanan ismin bu hâli için kısmen de olsa birkaç yer zarfında +tAn şekli[321], Eski Uygur Türkçesi döneminde +dIn, +tIn; n ağzında ise +dAn, +tAn şekli kullanılmıştır.[322] Karahanlı Türkçesi döneminde ayrılma durumu ekinin +dIn olduğu, DLT'de +Dan şekline de rastlandığı, daha önceki dönemlerde olduğu gibi +DA şeklinin ayrılma göreviyle

---

[318] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 37.
[319] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 149-150.
[320] Eraslan, Kemal (1999) "Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 383-384.
[321] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s.114-115.
[322] Gabain, Annemarie von, **age.**, s.64.

kullanımının devam ettiği bilgisi yer almaktadır.[323] Harezm Türkçesinde ise ayrılma durumu ekinin genellikle +DIn, nadiren de +DAn[324] olduğu söylenirken Kıpçak Türkçesinde tam tersi olduğu, yani +DIn'ın az, +DAn'ın daha çok kullanılan bir şekil olduğu ve ünsüz uyumunun tam olmamakla birlikte ilkel şeklinin görüldüğü bilgisi bulunmaktadır.[325]

Eckmann, ayrılma hâlinin Çağatay Türkçesinde +dIn, +tIn olduğu; ancak III. şahıs iyelik ekinden sonra genellikle (pronominal n ile) -ndın/-ndin şeklinde görüldüğü bilgisini verir. Ayrıca ismin bu hâlinin başlama ve ayrılma ifade eden yer bildirdiği, sebest, ayrı, mahrum, aciz mânâlı sıfatlar oluşturduğu, bir şeyin hammaddesini, sebebini bildirdiği gibi karşılaştırma işlevleriyle de kullanıldığını ifade eder.[326] İsmin bu durumunun isimleri isimlere, isimleri fiillere ve isimleri edatlara bağlama olmak üzere üç işlevinin var olduğundan bahsedilmektedir.[327] Çağatay Türkçesinin devamı olan Özbek Türkçesinde çıqış kelişi terimiyle karşılanan ismin bu hâlinin ekinin +dAn olduğu[328], Uygur Türkçesinde ise çiqiş keliş[329] terimiyle karşılandığı belirtilmiştir. Metnimizde Çağatay Türkçesi sahası eserlerinin genelindeki işlev ve göreviyle karşımıza çıkan ayrılma hâli için +dIn eki kullanılmıştır: semādın 33/16, sėndin 72/2, sėning͡-din 165/5, serdin 140/13, sırdaşımdın 124/18, sizdin 165/6, son͡gıdın 16/7, sinelikdin 33/7, sözdin 97/5, şāhdın 100/6, şehridin 27/5, taḫtıdın 24/14, taşıdın 150/11, tenidin 48/16.

1.3.2.1.3.6. İlgi Hâli

İlgi hâli eki, eklendiği ad ile başka bir ad arasında ilgi kurar. İlgi kurduğu ad, genellikle iyelik eki alır ve tamlama oluşturur. Bu nedenle Türkologlar iyelik ekinin ilgi hâli ekinden daha önce oluştuğu görüşündedirler.[330] Ad ile ad arasında bağ kurduğu için diğer hâl eklerinden ayrılır. Bu sebeple Leyla Karahan, ilgi hâlinin hâl kategorisi içinde olup olamayacağının tartışılabileceğini söyler.[331] İlgi hâli için Çağatay Türkçesinin

---

[323] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 65-66.
[324] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[325] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[326] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 77-82.
[327] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 150-152.
[328] Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş., **age.**, s. 270-273.
[329] Naskali, Emine Gürsoy **age**., s. 30.
[330] Kuçkartay, İristay (1997) "Özbek Edebi Dilinde Tamlayan Hali", **Türkoloji Dergisi**, C. XII, S. 1, Ankara, s. 59.
[331] Ayrıntılı bilgi için bk. Karahan, Leyla (1999) "Yükleme (Accusative) ve İlgi Hâl Ekleri Üzerine Düşünceler", **Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996, Bildiriler**, Türk Dil Kurultayı Yay., Ankara, s.

mirasçılarından Özbek Türkçesinde karatkıç kelişigi, Uygur Türkçesinde ise igilik keliş[332] terimleri kullanılır. Ekin yapısıyla ilgili şu görüşler bulunmaktadır:

K. Grönbech, ilgi ekinin daha önceleri bağımsız bir kelime olan ve "şey" anlamına gelen neng kelimesinden gelmiş olabileceğini söyler.[333]

N. Poppe, sözün geniş anlamıyla, bir şeyin sahibine işaret ettiği bilgisini verdiği iyelik ilgi durumunun Ana Altaycada ünsüzle biten kelimelerden sonra +n olduğunu, ünlüyle biten kelimelerden sonra bağlantı ünlüsü alabileceğini, bu nedenle yardımcı ünlülü biçimlerin Ön Moğolcada +un şeklinde görüldüğünü, Türkçede ise +Ing şeklinde olduğu bilgisini vermiştir.[334] +n'nin Ana Türkçede hem ilgi, hem yükleme durumunu oluşturduğu görüşünü savunan Talat Tekin, ek ünsüzünün nazallaşmasının arkaik yönelme hâli ekinin tesiriyle bağlantılı olabileceğini ve bu nazallaşmayla geç dönem Ana Türkçe döneminde bu ekin yükleme hâli ekinden ayrıldığını ifade etmiştir.[335]

Köktürk Türkçesi Grameri'nde bu ekin genellikle ünsüzlerden sonra +Ing, ünlülerden sonra +nIng [336]; Eski Uygur Türkçesi Grameri'nde ekin genellikle +nIng/ +nUng'lu şekillerinin yaygın olduğu, bunun yanında n ağzında +nAng şeklinde[337] görülebildiği, Karahanlı Türkçesi Grameri'nde ilgi ekinin +nIng/+nUng'lu şekillerinin var olduğu[338], Harezm Türkçesi'nde de +nIng/+nUng olduğu[339], Kıpçak Türkçesi Grameri'nde adlardan sonra +nIng/+nUng, zamirlerden sonra ise +Ing/+Ung'lu şekillerinin görüldüğü bilgileri verilmektedir.[340]

Çağatayca El Kitabı'nda sahiplik, aitlik veya yakınlık, bir olma veya yapmanın öznesi, bir hareketin nesnesi, bir kısma işaret eden kelimelerle bütünü ve yüklem kullanılışında görevlerine işaret edilen ilgi hâlinin +nIng/+nUng, bazen de Özbek

---

605; Buran, Ahmet (2008) "Anadolu Ağızlarında İsim Hâl Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yay., Ankara, s. 95.

[332] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 52.

[333] Grönbech, Kaare (1995) **Türkçenin Yapısı**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 88-89.

[334] Şirin, Hatice (2015) **Kül Tigin Yazıtı Notlar**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, s.136.

[335] Tekin, Talat (2013) "On the Origin the Turkic Genitive Suffix", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 287-290.

[336] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 107.

[337] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 133.

[338] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 29.

[339] Toparlı, Recep **age.**, s. 30.

[340] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 64-65.

Türkçesinde olduğu gibi +nI ekinin kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[341] İlgi hâli eki metinde +nIn͡g şeklinde kullanılmıştır: olarnın͡g üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nın͡g içide 38/16, Devāmet yėdi ġuṣṣa-nın͡g kāçını 110/7, ʿAdālet gülistānı-nın͡g bir güli 5/13, Bu ḫaḳan-nın͡g heme ṭābiʿ-leri-nin͡g baġrı ḫūn boldı 23/11, İli şehrinin͡g ḫalḳı-nın͡g bihteri 57/10, Śāliḥ Ḫocanın͡g oġlı Eyūb ʿAzīz 39/15, Seḥāvet ili-nin͡g kerīmi resul 4/17, iş-nin͡g bihraḳı ve ḫūbrakı oldur ki 38/13, Mėnin͡g başda kārım laḳım ġurlamak/ Ki māl-dār kişi-nin͡g közin torlamak 52/8, İslām ḳılınçı-nın͡g heybetidin Ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup 36/17, munın͡g tedbīri nėmedür didi 32/15-16, olarnın͡g üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nın͡g icide 38/16, Emīr fehm ḳılmay bularnın͡g sözin 26/14 Uluġ-lar körer yoḳ ḳarārı anın͡g 71/4.

Birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleriyle ise +In͡g şeklinde kullanılmıştır: mėnin͡g 102/21, sėnin͡g 102/21.

İlgi hâli eki, metinde sadece bir örnekte +In şeklinde kullanılmıştır: ço͡ng-ların 42/13.

1.3.2.1.3.7. Vasıta Hâli

İsmin fiile bir vasıta olduğunu ifade etmek için girdiği hâl şeklinde tanımlanan ismin bu hâli; fiilde belirtilen kılış, durum veya oluşa araç, birliktelik anlamlarının yanı sıra zaman, tarz, durum ifadeleri de katar.[342] Saadet Çağatay, vasıta hâli eki +n'nin kullanım alanının Orta Türkçeden sonra daralarak bazı kelimelerde kalıplaştığını, onun bu durumunun III. şahıs iyelik eki almış kelimelere gelen yükleme hâli eki +n'ye benzemesine sebep olduğunu söylemiştir.[343] Eski Türkçe döneminde vasıta hâli olarak ünlüyle biten kelimelerden sonra +n, ünsüzlerden sonra +In/ +Un/ +An, bu şekillere ilaveten Karahanlı Türkçesi döneminden başlamak üzere +lA eklenmiştir.[344] Karahanlı Türkçesi döneminde vasıta hâli olarak +n, +lA birlikte bile~birle edatları kullanılmıştır.[345] Bu dönemi takip eden Harezm Türkçesi döneminde vasıta hâli eki +n' dir. Bununla beraber son çekim edatı "birle" ve onun kuvvetlendirilmiş şekli olan

[341] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 69-71.
[342] Sev, Gülsel **age.**, s. 468.
[343] Çağatay, Saadet (1943) "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental +n", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.I/3, s. 93-107.
[344] Sev, Gülsel **age.**, s. 470.
[345] Paçacıoğlu, Burhan (1995) **Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi**, Dilek Matbaacılık, Sivas, s. 8.

"birlen" de kullanılmıştır.[346] Kıpçak Türkçesinde vasıta hâli eki +n ile birlikte, bile, bilen, birle, birlen şekilleri de görülmektedir. Bunların dışında az da olsa +la, +layı" eklerinin de kullanıldığı görülmektedir. [347] Çağatay Türkçesinde asıl vasıta hâli eki +n dir. "ile" edatı ile yapılanı kalıplaşmış +lA şeklindedir. Vasıta hâli eki görevinde kullanılan "bile, bilen, birle, birlen, ilen" şekilleri de vardır.[348] Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek Türkçesinde vasıta hâli için vasita kelişigi, Uygur Türkçesinde ise instrumental keliş/vasite keliş terimlerinin[349] tercih edildiği belirtilmiştir. Metinde ise vasıta hâli "bilen" edatı ile yapılmıştır: ismi bilen 8/12, resmi bilen 8/12, düşmen bilen 57/3, nuṣret bilen 59/15, ʿizzet bilen 59/15, ṭarīḳa bilen 113/10.

1.3.2.1.3.8. Eşitlik Hâli

Cümleye eşitlik, gibilik, benzerlik, görelik ve kadarlık anlamları katan ismin bu hâli hakkında Öztürk şu bilgileri vermektedir: "İsim, fiilin kendisi gibi, kendisini benzer bir şekilde cereyan ettiğini göstermek için eşitlik hâlini alır. +CA eki bu hâli karşılamaya devam etmekle birlikte, ismin bu hâlinin kadarlık fonksiyonunu ekin genişlemiş şekli olan +çi+lik eki karşılar. Benzerlik, gibilik fonksiyonunu ise umumiyetle dėk "gibi" edatı karşılar."[350]

A. von Gabain, aynı zamanda kelime türeten +çA ekinin büyük bir olasılıkla bozulmuş bir son çekim edatı olduğu fikrindedir. Z. Korkmaz, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme" başlıklı yazısında eşitlik eki +ça 'nın birtakım kullanımlarında zayıfladığını, bu nedenle de aynı görevi gören başka bir ek veya edatla birleştiğini söyler. Bu aşamaları ise "vasıfta eşitlik> küçültme eki +ça, izafî eşitlik> tahsis isimleri yapan +ça ve sınırlama vazifesi> zarf-fiiller teşkil eden +ça" olmak üzere üçe ayırarak ifade etmiştir.[351]

Eşitlik hâlinin tarihi seyrine baktığımızda Köktürk Türkçesi döneminde +çA eki ile kurulan isimlerin eşitlik hâlinin cümleye eşitlik-karşılaştırma, yaklaşıklık ve görecelik anlamları kattığıyla sıfat ya da zarf göreviyle kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[352] Eski Uygur Türkçesi döneminde yapım ve çekim olmak üzere iki

[346] Paçacıoğlu, Burhan **age.**, s. 124.
[347] Paçacıoğlu, Burhan **age.**, s. 165.
[348] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 83.
[349] Naskali, Emine Gürsoy **age**., s. 419.
[350] Öztürk, Rıdvan **age.**, s.52.
[351] Korkmaz, Zeynep (1958) **agm.**, s. 41-68.
[352] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 117.

işlevi olduğu, cümleye benzerlik, eşitlik, vasıtasıyla, kadar ifadeleri kattığı belirtilmiştir.[353] Karahanlı Türkçesi döneminde isim tabanlarına geldiği, iyelik eki almış isimlerden sonra kullanılabildiği ve zamirlerle kalıplaşmış biçimlerinin bulunduğu bilgisi verilmiştir.[354] Aynı anlam, görev ve şekilde Harezm[355] ve Kıpçak Türkçesi döneminde[356] hep +çA şeklinde olduğu söylenmiştir.

Eckmann, ismin bu hâlinin Çağatay Türkçesinde yaygın kullanılan bir hâl olmadığı, nitelik ve nicelik bakımından hâl, zaman, eşitlik, yaklaşıklıkla yönelme hâli eki alarak bir hareketin vesile olduğu sonuç veya hedefe işaret etmede kullanıldığı bilgisini verir.[357] Metindeki eşitlik hâli eki örnekleri şöyledir: ḳuyaşça 92/7, künġaça 33/7, mi͡ngçe 40/20, miṣāliçe 13/12, munça 9/6, nėçe 6/14, onça 101/18, sėkizçe 83/14, so͡ngıça 68/13, şāmġaça 48/17, tarıḳ-ça 156/13, yüzçe 38/3, çafġu dėk 12/11, atḳu dėk 12/11, ġab dėk 15/2, dive dėk 16/14, saman dėk 23/16.

1.3.2.1.3.9. Yön Gösterme Hâli

"İsmin, fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği hâl olup fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme hâline sokan eke yön gösterme eki denir."[358] Kül Tigin yazıtında yer alan iki yüz seksen beş cümleyi incelediği "Kül Tigin Yazıtı Üzerine Notlar" isimli çalışmasında Şirin bu ekle ilgili şu bilgileri verir: Türkiye Türkçesindeki beri ve geri gibi yön bildiren sözcüklerin begerü ve kegerü yapılarının büzülmeye uğramış biçimleri olduğunu söyleyen Erdal, "+gArU yön ekinin -gAr fiilden fiil yapma eki ve vokal gerundiumu kalıplaşmasıyla oluştuğu fikrindedir: içger- "içeri sokmak", içger-ü> içgerü "içeri", taşgar- "dışarı çıkarmak", taşgar-u> taşgaru "dışarı". Bu düşünce daha önce Arat'ın "Türkçede Cihet Mefhumu ve Cihet Bildiren Tabirler" adlı makalesinde dile getirilmiştir. Böylece yön ekinin kökeniyle ilgili Türkolojide klasikleşmiş olan (+gA (datif) + rU (yön eki)> +gArU) görüşü farklı bir boyuta taşınır. Bununla birlikte günümüzde ekin kökeniyle ilgili kesinleşmiş bir yargıya ulaşılamamıştır."[359]

---

[353] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 152-154.
[354] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 66.
[355] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 193.
[356] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[357] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 82-83.
[358] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 173.
[359] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 56.

Yön gösterme hâli ekinin tarihî gelişimine bakıldığında Köktürk Türkçesi Grameri'nde Talat Tekin, eylemin kendisine doğru işlendiğini gösteren zarf tümleci olarak kullanılan yönelme durumu ekinin yalın ad gövdelerine +gArU, III. şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra +ŋArU< -n+gArU, I. şahıs iyelik eki almış kelimelere +ArU ve şad ile taş kelimelerine ise +rA şeklinde geldiği bilgisini verir.[360] Eski Uygur Türkçesi döneminde yön gösterme eki olarak +ĠArU, +ArU, +rA, +rU ve +r biçimleri kullanılmıştır.[361] Karahanlı Türkçesi döneminde ise +ĠArU ekinin işlerliğini kaybetmekle birlikte kullanılmaya devam ettiğini, zamirlerin yön gösterme ekli biçimleri olan aŋar, maŋar, muŋar ve saŋar şekillerinin yönelme durumu işleviyle kullanıldıkları, bunun yanında +ArU, +rA, +rU ve +r şekillerinin var olduğu söylenmektedir.[362] Harezm Türkçesi döneminde +ĠArU, +KArU, +KArI, +ArU, +rA ve +rU ekiyle aŋar zamiri[363], Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise +ĠArU, +KArU, +KArI, +ArU, +rA ve sadece zamirlerde rastlandığı bilgisi verilen +Ar ekiyle "-e doğru" anlamındaki +sarı, +saru edatlarının ekleşerek yön göstermede kullanıldıkları belirtilmiştir.[364]

Çağatay Türkçesinde +ġarı, +ḳarı, +geri, +keri, +ra, +re eklerinin yön gösterme hâli eki olarak nadiren birkaç kelimede kalıplaşmış olarak kullanıldıkları bilgisi yer almaktadır.[365] Bu ek metnimizde +GArU ve +rA biçimleriyle ve kalıplaşmış olarak görülür. Bu kalıplaşmış örnekler de ekin yön gösterme işlevini yitirmesinden ve ekin üzerine hâl eklerini alabilmesinden anlaşılmaktadır: içkeri "içeri" 62/3, içre 9/15, içkeri-ġa "içeriye" 29/16, ilgeri "ileri" 137/3, künçre "köşeye" 119/5, taşḳarı "dışarı" 50/6, üzre "üzerine" 2/5.

1.3.2.1.4. Aitlik Eki

İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik görevleri taşıyan +ki eki.[366] Eski Türkçe döneminde bu ekin "aitlik, içinde bulunma" anlamları bildirdiği, kısmen isim, genel olarak ise sıfatlar türettiği ve çok az kullanılan bir ek olduğu belirtilmiştir.[367] Bu dönemde ekin +ḳı/+ki, +ġı/+gi

[360] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 116-117.
[361] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 157-158.
[362] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 66
[363] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 194.
[364] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden **age.**, s. 334.
[365] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 83.
[366] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 6.
[367] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 44.

şekillerinin var olduğu, hem yalın, hem de hâlde kullanımının onu yapım eklerinden ayırdığı bilgisi verilmiştir.[368] Aitlik şeklinin Karahanlı Türkçesinde +ḳı/+ki,[369] Harezm Türkçesinde +ḳı/+ki, +ġı,[370] Kıpçak Türkçesinde +GI, +GU, +KI şeklinde[371] ve Çağatay Türkçesinde +ġı/+ḳı, +gi/+ki şekilleri mevcut olup bulunma durumu almış isimlerden sonra kullanımının sıfat yaptığı, ilgi durumu eki almış isimlerde ise aitlik anlamı kattığı söylenmiştir.[372] Çağatay Türkçesinin mirasçılarından Özbek Türkçesinde qaraşlilik qoşimçası, Uygur Türkçesinde ise orun-belge keliş qoşumcisi/tevelik qoşumçisi terimleriyle karşılandığı söylenmiştir.[373] Metnimizde aitlik eki +ki şeklinde kullanılmıştır: yaḳın-daki 39/1, yüzideki 18/15, astıdaki 91/5, başdaki 163/11, dūzaḫdaki 59/2, kent-lerdeki 31/20, küredeki 33/2, üstideki 38/16.

1.3.2.1.5. Soru Eki

Çağatay Türkçesinde isimlere ve fiillere gelen soru ekinin daima yuvarlak ünlülü olduğu ve ayrı yazıldığı söylenmiştir.[374] Soru eki Özbek Türkçesinde mI şeklinde olup kendinden önce gelen kelimeye bitişik yazılmaktadır.[375] Uygur Türkçesinde soru ekinin sadece yuvarlak ünlülü biçimiyle kullanıldığı bildirilmektedir.[376] Metnimizde, isimlerin sorusu, sadece yuvarlak şekli kullanılan ve genellikle isme bitişik yazılan +mU ekiyle yapılmıştır: aḳ-mudur 82/14, barmu 113/16, cāsūzmudur 101/2, dürūġmu 63/21, düzmüdür 101/2, tedbīr müdür 42/16, rast-mudur 63/21.

1.3.2.2. İsim-Fiiller

1.3.2.2.1. -(I/u) ş

Eski Türkçeden beri kullanılan, fiil isimleri türetmeye yarayan çok işlek bir ektir. İşin sonucu veya ürünü olan somut veya soyut kalıcı adlar türettiği, türetilen bu adların fiillerin anlamlarını çok fazla değiştirmedikleri bilgisi yer almaktadır.[377] Ekin Çağatay Türkçesindeki ve metnimizdeki işlevleri şu şekildedir:

---

[368] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 163.
[369] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 32.
[370] Toparlı, Recep **age.**, s. 31.
[371] Güner, Galip **age.**, s. 188-189.
[372] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 118-119.
[373] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 14.
[374] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 126.
[375] Volkan, Coşkun **age**., s. 79.
[376] Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan **age.**, s. 203.
[377] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 106.

a) Hareketi veya hareketin sonucunu ifade eden isimler yapar[378]: ḳatış 60/18, kėlişlig 74/8.

b) Kalıcı isimler yapar: bilişlig "eş, dost" 74/8, çatış "birleşme" 60/18, soḳuş "kavga, dövüş" 9/1, turuş "duruş" 15/18, uruş "savaş" 9/1.

1.3.2.2.2. -ma

Geçişli veya geçişsiz fiil köklerine gelerek müşahhas isimler halinde de kullanılan mücerret fiil isimleri türetmeye yarayan bir ektir.[379] -mAK ekiyle birlikte fiilimsilerin isim-fiil türünü teşkil ettiği bilinmektedir. Batı dillerinde "infinitif" diye adlandırılan isim-fiiller için Türkçe gramer yazarları "mastar, fiil ismi, eylemlik" terimlerini kullanmaktadır. Zaman kavramı taşımayan, isim çekim eklerini alarak isimler gibi çekimlenen, hareket isimleri olan bu isim-fiil eki[380], Eski Türkçeden beri az kullanılan bir ek olup metnimizde şu örneklerde görülür: barmamḳa 26/15, basmanı 139/20, ḳılmasını 146/22.

1.3.2.2.3. -maḳ/-mek

Fiillerin hareket isimlerini yapan bu ek mastar eki olarak da kabul edilmektedir.[381] Yukarıda -ma ekiyle birlikte fiilimsilerin isim-fiil türünü oluşturduğunu, isim-fiiller için Türkçe gramer yazarlarının "mastar, fiil ismi, eylemlik" terimlerini kullandıklarını belirtmiştik. Fiil kelimesine benzerlik ve gibilik ifade eden isimden isim türetme eki -(X)msi'nin getirilmesiyle türetilen[382] bu terim için Tahsin Banguoğlu "yatık fiiller"[383], Vecihe Hatiboğlu[384] ve Doğan Aksan[385] ise "eylemsi" ifadelerini tercih etmişlerdir. Dilcilerin adlandırmada ayrılığa düştükleri fiilimsilerin isim-fiil grubunda değerlendirildiği bilgisini verdiğimiz bu ek ile Çağatay Türkçesinde ve metnimizde kalıcı olarak kullanılan isimlerle fiillerin hareket isimleri olarak kullanılan yeni kelimeler türettikleri görülmektedir: yėmek 24/15, yėtürmek 98/19, yıġmaḳ 150/16, yıḳılmaḳḳa 89/16, yormaḳ 101/4, almaḳ 81/7, barmaḳ 96/12, bozmaḳḳa 14/9, çıḳarmaḳ 94/12, ġurlamaḳḳa 133/7, itmaḳ 105/13.

---

[378] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 55.
[379] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 53.
[380] Üstüner, Ahat (2000) **Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 10.
[381] Argunşah, Mustafa-Güner, Galip **age.**, s. 83.
[382] Ergin, Muharrem **age.**, s. 171.
[383] Banguoğlu, Tahsin (1998) **Türkçenin Grameri**, İstanbul, s. 419.
[384] Hatiboğlu, Vecihe (1993) **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, s. 54.
[385] Aksan, Doğan (1983) **Sözcük Türleri**, Ankara, s. 263.

1.3.3. Sıfat

Bir ismin önüne gelerek onu niteleyen ve belirten kelimelere sıfat denir. Sıfatlar nitelik ve belirtme isimleri olup isimlerin özelliklerini ortaya koymaya ve farklı yönlerini belirtmeye yarayan sözcüklerdir. Günümüzde sıfat için Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek Türkçesinde sifat, Uygur Türkçesinde ise süpät[386] terimleri kullanılmaktadır.

1.3.3.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkları alışkanlık, huy, yetenek, renk, şekil, tat, koku vb. yönlerden niteleyen sıfatlardır. Her varlığın kendine özgü özellikleri bulunduğu için bu özellikleri göstermeye yarayan sıfatların sayısı da çoktur. Metnimizde çok sayıda örneği vardır: ḳızıl gül 16/8, ḳara yüz 28/6, yaşıl ton 84/10, tola ḫalḳ 7/15, aḳ alem 55/3, kök çay-nı 78/3, çong̑ tirekdin 83/10, yaḫşı ferzendni 9/13.

1.3.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlardır. Bu belirtme işlevleri işaret etme, sayısını ya da miktarını bildirme, sorma ya da belirsizlik gösterme biçimindedir.[387]

1.3.3.2.1. İşaret Sıfatları

Kendisinden sonra gelen ismi işaret yolu ile belirten sıfatlardır. Belirtme varlıkların bulundukları yeri mekândaki, zamandaki veya tasavvurumuzdaki yakınlık uzaklık derecelerine göre gösterme suretiyle yapılır.[388] Metinde, nesne ve kişileri işaret etmek için kullanılan işaret sıfatları şunlardır:

bu: Yakında yer alan kişi ve varlıkları göstermek için kullanılan işaret sıfatıdır: yarutup anıng̑ birle bu dehreni 3/12, bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb 7/8, İşitip bu ġamdın ḳutulsun didim 10/15, bu sözlerni defterde ḳıldım beyān 10/19, bu nāme yėtip kėldi Cangcunġa tīz11/7, emīr-i zamān bu sözin çın didi 15/12.

şu: Biraz daha uzak mesafede yer alan kişi ve nesneleri göstermek için kullanılan bir işaret sıfatıdır: Nė yėr cang̑al olsa şu yėrġa çöküp 115/22.

---

[386] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 73.
[387] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.385.
[388] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.385.

ol: Uzakta yer alan ve görülmeyen nesne ve kişileri ifade etmede kullanılan işaret sıfatıdır: yine ol imāmān Ḥasan Ḥüseyin 6/3, Şibe sarıġa boldı ol dem revān 25/2, ol vaḳtıda feşīmān fāyide ḳılmas devlet ḳoldın kėtse yanıp kėlmes 136/22.

şol: Ḳalʿa-yı küffārnı ḳurşap tüşti şol maḥal irdi 20/20, şol zamān kāfir-ler kėlip 33/10.

oşol: Oşol naẓm-nı iylesün-ler gezend 8/5, ki aldı oşol dem varaḳḳa sızıp 27/9, atandı oşol yėr şehīd kārlıġ 53/17, bar irdi oşol vaḳtıda bir cevān 96/17.

uşbu: bolup iki nūr uşbu irke behem 5/16, didi uşbu sözlerni feryād itip 28/20, tekellüm ḳılay uşbu mey zūrıdın 49/3, ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip 73/6.

1.3.3.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, isimleri sayılarını göstererek belirten sıfatlardır. İsimlerin önüne gelerek onları sadece sayıları bakımından veya dereceli olarak ya da bir kesir biçiminde belirten sıfatlardır[389].

1.3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

a) Temel Sayılar

bir: bir nigīn 3/6, bir nāme 11/5, bir tümen 14/6, bir yolı 22/19, bir alem 26/15.

iki: iki ʿālem 5/2, iki nūr 5/16, iki laʿīn 17/11, iki közin 26/14, iki ferzendini 28/1.

üç: üç bik 19/3, üç bölek 19/4, üç künġaça 33/7, üç yıl 35/4, üç tümen-din 36/6.

tört: tört ʿanāṣır 2/7, tört kişi 34/17, tört ġol-nıng͡ 38/16, tört mertebe 46/8.

bėş: bėş yėrge 71/10, bėş adam 78/19, bėş fo 83/12, bėş tirek-ni 84/1, bėş alem 88/2.

alte: alte yėrde 9/1, alte kün 78/17, alte leşker 79/11, alte ay 80/17, alte şehrge 164/16.

yėte: yėte yaşḳa 94/16, yėte künlük 158/10.

toḳuz: toḳuz felek-ni 2/4, toḳuz eflāk-ġa 81/13.

on: on yıl 38/12, on pehlevān 40/16, on künde 79/19, on ḥişşedin 115/22.

yigirm: yigirm kişi 79/8, yigirm varaḳ 164/12.

ḳırḳ: ḳırḳ yaş-da 16/8, ḳırḳ irge 41/1.

ėllig: ėllig ʿarabada 59/10, ėllig kişi 102/7.

ming͡: ming͡ ādemī 20/11, ming͡ ed-duā 35/12, ming͡ vefā 64/21, ming͡ pāre 72/10.

[389] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 387-388.

b) Sıfat Tamlaması Kuruluşundaki Sayılar

bir miŋ 2/12, iki miŋ 17/12, iki yüz 35/8, üc yüz 111/5, bėş miŋ 85/18, bėş yüz 20/10, alte yüz 47/1.

c) Sayı Grubu

bir miŋ iki yüz 17/8, bir miŋ iki yüz toḳsan üc 166/13, bir miŋ bėş yüz 110/9, iki yüz bėş 115/11, iki yüz ėllig 143/17, tört toḳuz 72/21.

1.3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Asıl sayılara+InçI, +unçI ekinin getirilmesiyle oluşturulan bu sıfatlar, varlık ve nesnelerin derecelenme sayılarını gösteren sıfatlar olup metnimizde şu örnekler yer almaktadır: ikinçi künde 77/5, ikinçi ġol-nı 38/14, törtünçi ġol-nı 38/15, törtünçi yārı 5/18, üçünçi ġol-nı 38/14, üçünçi 110/18, bėşinçi nevbet-de 46/9, birinçi gülūġa 76/15.

1.3.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Sayıların isimleri paylaştırma, bölüştürme yoluyla belirttikleri sıfatlar üleştirme sıfatlarıdır. Metnimizde sadece bir örneğinin tespit edilebildiği bu sıfat türünün eki +er'dir. birer manṣıb-ka 138/10.

1.3.3.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk sayı sıfatları ismin belirttiği varlık, kavram ve nesneler arasında yakınlık, topluluk, birliktelik bulunduğunu ortaya koyan sıfatlardır.[390] +çA ekinin sayılara getirilmesiyle ve yakın sayıların tekrarı ile yapılır: bėş-çe fo "beş kadar top" 83/12, miŋçe kişi "bin kadar kişi" 40/20, bėş onça üy "beş veya on kadar ev" 101/18, yėte sėkizçe dārū "yedi veya sekiz kadar darı" 83/14.

1.3.3.3. Soru Sıfatları

Varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.[391] Sıfatın bu işlevi ismin önüne getirilen ve soru ifade eden kelimelerle sağlanır. Metinden tespit edilen soru sıfatları şöyledir:

[390] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 393.
[391] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 393.

ḳaysı: Metnimizde "hangi" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır. ḳaysı ḫān-nıng͡ zamāneside bu ġulca ābād bolup 8/ 10, ḳaysı ḫān- nıng͡ vaḳtıda bozulup-dur anıng͡ beyānı naẓm 8/ 11.

ḳayu: Metnimizde "hangi" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır. ḳayu ḫānġa 8/9, ḳayu ṭālemī ẓulm ḳıldı san͡ga 2816, ḳayu nā-sezā ḳatl ḳıldı sėni 90/9.

nėçe: Metnimizde "kaç, ne kadar" anlamında kullanılan bir soru sıfatıdır: nėçe aṭ ulaġ helāk boldı 30/12, nėçe ten dil-peẕīr 33/21, nėçe kün boldı tinç 36/15.

nė: Metnimizde zarf, zamir ve sıfat olarak kullanımı tespit edilen "nė" kelimesinin kökeni konusunda Türkologlar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Türkologlar tarafından ileri sürülen bu görüşler Türkoloji Dergisi'nin XVI. cildinin 1. sayısında yayımlanan "'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine" başlıklı yazısında Bilge Özkan Nalbant tarafından şöyle sıralanmıştır: "Ramstedt Moğolca Türkçe Ses Tarihi" adlı çalışmasında Türkçede kelime başı y- sesinin Moğolcadaki y-sesini karşılayabileceği iddiasına delil olarak, Moğolca yekin (neden? nasıl?) kelimesiyle ilgi bulduğu Türkçedeki soru ve belirsiz zamir olan nė'yi ileri sürer. Ona göre "ne"nin gelişimi şöyledir : "Ön veya ilk Türkçede *yÊ- kökü vardı. Bu kökün ilgi ve yükleme hallerinin etkisiyle oluşan önsesi *yÊŋni, yėni şeklindeydi. Bunlardan nÊniŋ, nÊni şekilleri oluştu ve böylece oluşan nÊ- önsesi (ilgi ve yükleme hallerinin etkisiyle oluşan önses) yaygınlaştı. Yani nÊ ve nÊŋ kökleri." Ramstedt, yme kelimesini *yem- "eklemek" >yem-e şeklinde bir konverb olarak izah etmekte ve örnek olarak Yakut. eme- , Moğolca neme- "eklemek" şekillerini vermektedir.

A. von Gabain Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde, Ramstedt gibi ymä kelimesini *yim- kökünden + zarf fiil ekiyle oluşmuş olarak düşünmektedir. Gabain'e göre +mä, +ma edatı da ymä sözcüğünden kısalma sonucu oluşmuştur. Vladimirtsov, Altay dillerindeki ñ (ny) sesinin Türkçede, söz başlarında y- Moğolca ve Mançu dilinde n- şekline girdiğine dikkat çekmiş ve örnekleri arasında Moğolca neme ve Türkçe yeme kelimelerini de göstermiştir. Yine Kotwizc'in düşüncesine göre, yeme kelimesi bir konverb olmayıp ye-me, yi-me şeklinde ayrılmalıdır. Kotwicz buradaki ye hecesini Moğolca yerü "bütün, umumî" sözleriyle açıklamaktadır. Ahmet Temir, Kotwicz'in, ye-hecesinin Moğolca yerü sözcüğünden geldiği görüşünü tatmin edici bulmamasına rağmen, yeme kelimesindeki -me hecesinin hemen hemen bütün Altay dillerinde sözlerin sonuna getirilmek suretiyle "da, de, dahi, ve" anlamında istimal edilen ma, me edatı şeklinde kullanıldığı konusunda hemfikirdir.

Aynı fikirler Bang tarafından da ortaya atılmış ve neme kelimesinde görülen me şeklinin edat olabileceğini ileri sürmüştür. Yani yeme kelimesi ile neme kelimesinde kökler ne ve ye olmalıdır. Fakat ne kelimesinin ye kelimesi ile birlikte Türkçede görülmesi, Moğolca ve Türkçe arasında var olduğu düşünülen, Türkçede kelime başı n-sesinin Moğolcada y- olması kuralı için Türkçede bir istisna ortaya çıkarmaktadır. Ne kelimesinin etimolojisi üzerinde bir görüş belirtmeyen Clauson, bu kelimenin aslında soru zamiri olarak cansız varlıklar için kullanıldığını ve aynı kelimenin sıfat olarak da görev yapabileceğini ifade etmiş ve gramer olarak Hint-Avrupa dillerinin etkisi altında ilgi ve aşırı duyguları belirtmek için kullanılabildiğini belirtmiştir .

Şinasi Tekin, "Eski Türkçede Toharca Unsurlar" adlı yazısında, ne kelimesini Toharcaya bağlamakta ve bu kelimenin Toharcada bazen ek bazen de müstakil bir kelime gibi kullanılan ekleşmiş bir edat olduğunu söyleyerek şöyle devam etmektedir; Batı Toharcasında soru zamirleri tıpkı Uygurcada olduğu gibi, doğrudan doğruya 'nisbet zamirleri' olarak da kullanılabildikleri hâlde, Doğu Toharcasında aynı soru zamirleri, ancak sonlarına bir ne getirilmek sûretiyle nispet zamirleri hâline sokulabilmektedirler."[392]

Metnimizde nė soru sıfatının "ne, hangi" anlamıyla kullanılarak cümleye soru anlamı kattığı tespit edilmiştir: didi aḥmed ḫān nė iş bile sėn 1657 21, nė veche idi bu cihādġa sebeb 10/14, nė nevᶜ iş-ni buyurur mėn andaġ ḳılay 12/15.

nėçük: Metnimizde "nasıl" anlamıyla kullanılan bir soru sıfatıdır: körüng͡ler nėçük bī-vefālıġ durur/bu iş-ler sitem pür-cefālıġ durur 64/19, didi şeh nė adam nėçük can siz/faḳīr yā ġanī yā ki sulṭānmu siz 83/4, ki islām çėrigi nėçük ir iken/nėcük fīl-ten şīre-[i] ner iken 115/14, didi nė sözüng͡ bolsa ḳılġıl beyan/nėcük ḫᵛāhişing͡ bolsa ḳılġıl ᶜayān 131/3.

1.3.3.4. Belirsizlik Sıfatları

Varlıkları, nesneleri tam olarak değil de belli belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Metinden tespit edilen belirsizlik sıfatları şöyledir:

her ḳaysı: her ḳaysı öz 57/4.

barça: çafıp barça aṭın didi tut tut 18/4, barça ekābirler birle körüştiler 21/17, barça çong͡ kiçik kāfirler 22/14, barça leşker-i islām 30/14.

---

[392] Özkan Nalbant, Bilge (2005) " 'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. XVI, S. 1, s. 73-75.

bütün: ki sulṭān ḳılışıp bütün maṣlaḥat 91/2, bolur miz bütün ḳalʿa soydung revān 120/1.

bir: ʿadālet gülistānı-nıng bir güli 5/13, ki bir nükte kim naẓm resmi bilen 8/12, ḳılıştı-lar bir ṭarafdın 30/20, yıġılmış ki bir yėrge iylep ḥaẕer 39/10.

hėç: Ki söz ḳadrini bilmegey hėc kes 7/9.

heme: heme ḫalḳıdın artturup zīnetin 3/18, heme küfrī ḳalʿa ara boldı bend 36/16, müselmān heme ġamdın oldı amān 46/3, heme gül-i çerāylar anga irdi ḳul 52/18.

özge: özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp 34/7, yana özge ser-dārlar 40/8, ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz 131/11.

köp: alıp olca köp ḳoy u aṭ u kala 40/1, ki andın köçüp köp daban-nı daban 42/9.

tola: tola ḫalḳ digendin ki mėn bī-ḫıred 7/15, tola leşkerim öldiler ḳorḳuşıp 35/9, tola küfrīlerni ḳılıp irdi māt 47/7, ferākende iylep tola nāmeler 81/15.

her: ki her emride özi ḳādir durur 3/15, müştāḳ bolup her ḥükmike 5/19, her küni şehr leşkeri-ning pür-dil-leri 30/15, her ḥükm ḳılsa ḳılur mėn ḳabūl 35/11.

her bir: bolup her bir İslāmī mest tive dėk 16/14, ki tunkanī-ning her biri ejdehā 36/6, ki her bir ʿadūlar bolup ehrimen 47/8, ki her bir kişi öz işide idi 50/5.

tümen: Çağatay Türkçesi döneminde "pek çok, sayısız" anlamında kullanılan bir belgisizlik sıfatıdır.[393] Metnimizde askerlikle ilgili bir terim ve sayı sıfatı anlamlarının yanında belgisizlik sıfatı olarak da kullanıldığı tespit edilmiştir: ki iki ṭarafdın tümen fo atıp/ki tīġ-lar salur birbirige yetip 86/ 11, taḫı çong tirekdin tümen fo yasap/ tėmür çemberik-ler salıp mīḫ ḳadap 83/ 10, turur sėn ḳatımda tümen lāf urup/ tavuşḳan bolur sėn olarnı körüp 114/ 18, didi irke bik ez berāy-ı ḫudā/ ḫudānıng yolıġa tümen cān feda 143/ 15.

1.3.3.5. Sıfat-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine belli başlı ekler getirilerek türetilen ve cümle içerisinde sıfat göreviyle kullanılan kelimelerdir. Sıfat-fiiller, isim işletme eklerini alabilir, nitelediği isim düştüğü zaman sıfatlar gibi adlaşabilir. Bunun yanı sıra sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen; fakat aldığı eklerle fiil zamanına bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil özelliklerini birleştirir.[394] Ergin, sıfat-

[393] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 128.
[394] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 132.

fiilleri nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri olarak tanımlar.[395] Konuyu ad eylemler başlığı altında ele alan Tekin, sıfat-fiiller için tıpkı isimler gibi muamele gören eylem şekilleri tanımını yapar.[396] Gabain, sıfat-fiillerin iş ve hareket bildiren fiilden yapılan isimler olduğunu söyler.[397] Eski Türkçede yer alan fiilimsileri ele aldığı çalışmasında Eraslan; bu fiilimsi türünün sıfat göreviyle kullanılması, çokluk, hâl ve iyelik eki alarak isimler gibi çekimlenmesi, edatlara bağlanması münasebetiyle kelime türü olarak isim olduklarını söylemiş ve sıfat-fiil yerine "isim-fiiller" terimini tercih etmiştir.[398] Ahmet Topaloğlu da Kemal Eraslan gibi, sıfat-fiil terimini tercih etmiştir.[399] Vecihe Hatiboğlu[400] ile Ahmet Cevad Emre[401] ise sıfat-fiil yerine "ortaç" terimini yeğlemişlerdir. Muharrem Ergin ise Türk Dilbilgisi adlı eserinde fiillerin isim şekilleri olan bu fiilimsi türü için "partisip" terimini kullanır.[402]

Fiilden türeyip cümlede sıfat göreviyle kullanılan geçici isimler türetme, zaman kavramı taşımaları nedeniyle isim-fiil/mastarlardan ayrılma, isim çekim eklerini alabilme, birleşik cümlelerde yan cümlecikler oluşturma, ek-fiil alarak yüklem olabilme, edatlara bağlanarak zaman zarfı göreviyle kullanılabilme, isim hâl ekleriyle kalıplaşarak yeni zarf-fiil ekleri teşekkül edebilme işlevleri olan[403] sıfat-fiillerin metinde tespit edilen şekilleri şunlardır:

1.3.3.5.1. -Ar

Ünlüyle biten fiil tabanlarına -r, ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra ise -Ar/ -Ir/ -Ur olarak gelen bu sıfat-fiil şeklinin Eski Türkçeden sonra zaman kapsamı şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir genişliktedir. Köktürk Türkçesi döneminde bu sıfat-fiil şeklinin "yapar, eder" anlamında geçici sıfatlar türettiği, bu tür kullanımlarda asıl görevinin yüklem olduğu ve +çA ekini alabildiği bilgisi yer almaktadır.[404] Karahanlı[405], Harezm[406] ve Kıpçak Türkçesi[407] döneminde geniş zaman sıfat-fiil şekli

---

[395] Ergin, Muharrem **age.**, s. 333.
[396] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 166.
[397] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 82.
[398] Eraslan, Kemal **(1980) Eski Türkçede İsim-fiiller**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. XVI, 3.
[399] Topaloğlu, Ahmet (1989) **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul, s. 91.
[400] Hatiboğlu, Vecihe (1993) **Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, s. 94.
[401] Emre, Ahmet Cevad (1972)***Türk Dilbilgisi Lise I, II, III***, İstanbul, s. 195.
[402] Ergin, Muharrem **age.**, s. 175.
[403] Üstüner, Ahat (2000) **age.**, s. 20-23.
[404] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 169.
[405] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 165.

olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Çağatay Türkçesinde fiil ve özne isimleri yaptığı belirtilen bu sıfat-fiilin bir geniş zaman anlamı taşıdığı söylenmektedir.[408] Metnimizde ise geçmiş ve geniş zaman anlamı taşıyan sıfat-fiiller yaptığı tespit edilmiştir: içer aş 72/3, yaşar pīr 72/21.

1.3.3.5.2. -duġ

Geçmiş zaman anlamı veren bu sıfat-fiilin yapısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu ekin yapısını W. Bang, fiilden isim türetme eki -t'nin üzerine isimden fiil türetme eki -U ve geçmiş zaman çokluk I. şahıs eki -k'nin gelmesiyle Brockelmann ise fiilden isim türetme eki -t ve kuvvetlendirme edatı ok'un birleşip kaynaşmasıyla teşekkül eden bir ek şeklinde açıklamışlardır.[409] Räsänen, Ramstedt ve Kotwicz bu ekin fiilden isim türetme eki olduğu ve Moğolcada -dag, Tunguzcada ise -dig şeklinde görüldüğünü söylemişler, daha sonra Altayistlerden Poppe de bu görüşü benimsemiştir. Benzing ise ekteki -d'nin partisip eki, ok'un ise kuvvetlendirme edatının ekleşmiş şekli olduğunu ileri sürmüştür. Talat Tekin de -d'nin arkaik bir isim-fiil eki olduğunu, ok'un ise kuvvetlendirme edatı olduğunu ifade etmiştir.[410] Şinasi Tekin ise bu sıfat-fiil ekinin kökeninin -p ok şekline dayandığını, bu şeklin olumsuzunun -mAtI olduğunu, bu şekle daha sonraki bir dönemde kuvvetlendirme edatı ok'un eklendiğini, -mAtI ok şeklinin de kaynaşarak -mAdUk şekline döüştüğü bilgisini vermiştir.[411]

Sıfat-fiilin bu şeklinin Eski Türkçe döneminde fiilde belirtilen işi yapanı iyelik eki alarak belirttiği ve eklendiği fiillerden sıfat ve ad göreviyle kullanılan sözcükler türettiği, /l, r, n, d/ ünsüzlerinden sonra -tUk, ünlü ve diğer ünsüzlerden sonra ise -dUk şeklinde geldiği ifade edilmektedir.[412] Karahanlı[413], Harezm[414] ve Kıpçak Türkçesi[415] metinlerinde sadece -dUk şekline tesadüf edilen bu sıfat-fiil ekinin Güner, Eski Türkçeden beri kullanılageldiğini, geçmiş zaman ifadesine ek olarak daha önce edinilen

---

406 Ata, Aysu (2014) **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altınordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, s. 103.
407 Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 141.
408 Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 111-112.
409 Bayraktar, Nesrin (2004) **Türkçede Fiilimsiler**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 47.
410 Tekin, Tekin (2013) "On the Old Turkic Verbal Noun Suffix -dOk", **Makaleler-II Türk Yazı Dilleri**,Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 514-515.
411 Tekin, Şinasi (1990) "Türçede -MA Olumsuzluk eki ile -DIK+ Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, C. 13, S. 74, s. 14-17.
412 Gabain. Annemarie von, **age.**, s. 82-83.
413 Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 533.
414 Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 104.
415 Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 142.

bir özelliği de anlattığı ve bu özelliğin içinde bulunulan zaman diliminde de devam ettiği bilgilerini vermektedir.[416] Metnimizde ise geçmiş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanıldığı belirlenmiştir: çapdu̇ğını 52/14.

1.3.3.5.3. -ġan/-gen

Fiillerden sıfat göreviyle kullanılan geçici isimler yapan bu ek hakkında Mansuroğlu, "Sıfat olarak daha çok şimdiki zamanda olan bir niteliği anlatır, ad olarak zaman kavramı yoktur." bilgisini verir.[417] W. Bang'ın yapısını -ıg fiilden isim türetme ekiyle -an ekinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini düşündüğü -gAn ekini Ramstedt Mançuca olan ka/ha ile -n geçmiş zaman partisibinin birleşmesiyle teşekkül eden birleşik yapılı bir ek şeklinde izah etmiştir.[418] Eski Türkçe döneminden beri Türkçenin bütün lehçe ve ağızlarında yaygın bir kullanım alanına sahip olan bu sıfat-fiil ekinin Köktürk Türkçesinde hem şimdiki, hem de geniş zaman anlamı ifade ettiği belirtilmektedir.[419] Eski Uygur Türkçesinde -gAn şeklinde olduğu ve daha çok sıfat şeklinde kullanıldığı ifade edilmiştir.[420]Hem Harezm[421], hem de Kıpçak Türkçesi[422] dönemi eserlerinde bu sıfat-fiil ekinin eklendiği fiile geniş zaman anlamı kattığı bilgisi yer almaktadır.

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde önemli bir yer tutan -ĠAn ekinin Özbek Türkçesinde -gän/-kän şeklinde, Yeni Uygur Türkçesinde -ġan/-kan şeklinde yer aldığı söylenmektedir.[423] Metnimizde bu sıfat-fiil şeklinin geçmiş zaman ve geniş zaman ifade eden sıfat-fiiller türettiği görülmektedir: tökülgen ḳanımġa 93/15, turadurġan yėr 30/12, turġan kāfirler 121/19, alġan kümüş-lerni 35/5, an͡glaġan mü'min 89/21, atḳan tüfek 30/11, digen müselmān-lar 3/1, körüngen balasın 144/4, ölgen adam 16/21.

1.3.3.5.4. -ġuçı/-küçi

Sıfat-filler türetmeye yarayan bir ektir. Fiilden isim türetme eki -GU ile isimden isim türetme eki -çI'nın birleşmesiyle teşekkül ettiği belirtilen bu sıfat-fiilin Köktürk

---

[416] Güner, Galip **age.**, s. 324.
[417] Mansuroğlu, Mecdut (1960) "Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerine Notlar", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** S. 10, s. 20-21.
[418] Demirci, Ümit Özgür **age.**, s. 535.
[419] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 172.
[420] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 375.
[421] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[422] Güner, Galip **age.**, s. 324-325.
[423] Öztürk, Rıdvan (1997) **Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 222-223.

Türkçesi döneminde eyleyici adı olarak görev yaptığı söylenmiştir.[424] Eski Uygur Türkçesinde bu sıfat-fiille kurulan teşkillerin daha çok fail ismi ifadesi taşıdığı, bu faiillerin genellikle etken, bazen de edilgen ifadesi verdikleri, teşkillerin gelecek zaman yanında şimdiki zaman anlamınıda verdikleri belirtilmiştir.[425] Gelecek zaman sıfat-fiili olarak Karahanlı Türkçesinde,[426] geniş zaman sıfat-fiili olarak Harezm Türkçesinde,[427] gelecek zaman anlamının yanı sıra daha çok geniş zamanda gerçekleşen bir devamlılık ifadesi ile Kıpçak Türkçesi metinlerinde[428] ve en son olarak Çağatay Türkçesi metinlerinde fail isimleri yapan bir sıfat fiil eki olarak kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[429] Metnimizde de bu anlam ve göreviyle kullanıldığı tespit edilmiştir: sızġuçı "yazıcı" 82/9, tizġuçı 82/9, yarġuçı 117/13, ėtküçi 49/17, munı ḳılġuçı zārnıng͡ ʿaks-ni 118/12.

1.3.3.5.5. -ġusı/-güsi

-ġu/-gü gelecek zaman eki ile +sI üçüncü teklik şahıs ekinin birleşmesinden oluşmuş, gelecek zaman bildiren bir ektir: kėlgüsi 44/2, bilgüsi 44/2, bolġusı-dur yaman 15/16, çalġusı ṭurfe ney 65/8, ḳalġusı köp rūzigār 166/6, ḳılġusı 149/18.

1.3.3.5.6. -gü/-ḳu

Bütün Türk lehçe ve şivelerinde kullanılan bu şekil gelecek zaman ile niyet ifadesini taşıyan bir sıfat-fiil ekidir. Ekin yapısı hakkında G. J. Ramstedt -GU< Altayca ku<? denkliğini, M. Räsänen ise ekin Moğolcadaki -xu şekli ile bir parelellik kurmuştur.[430] "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları" başlıklı araştırmasında Mansuroğlu, ekin topluluk isimleri türetmeye yarayan +aġu/+egü ekindeki -ġu/-gü ekiyle bir ilişkisinin olduğunu, ekin ilk hecesindeki +a/+e'nin isimden fiiller türetme eki, -ġu/ -gü'nün ise isim-fiil yapma eki şeklinde olduğunu ileri sürmüştür.[431] Gabain Orhun yazıtlarında çok az görülen bu şeklin zorunluluk ve amaç ifade ettiğini ve sıfat, isim ve yüklem ismi olarak kullanıldığını, +ḳa, +ke yönelme hâli eki ve +luḳ isimden isim türetme ekiyle genişletildiği bilgilerini vermektedir.[432] Yine Eski Türkçe döneminde belirlediği beş eserden hareketle ekin işlevini ortaya koymaya çalışan Vahit Türk, bu

[424] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 167.
[425] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 382-383.
[426] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 169.
[427] Toparlı, Recep **age.**, s. 50
[428] Güner, Galip **age.**, s. 328.
[429] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 109.
[430] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 378.
[431] Mansuroğlu, Mecdut (1953) "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları", **Türkiyat Mecmuası**, C.X, s. 348.
[432] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 83-84.

ekin isim-fiil yapımı, mastar yapımı, isim yapımı, gereklilik kipi yapımı, çekimli fiil yapımı, iktidarî fiil yapımı ve zarf-fiil yapımı olmak üzere yedi temel işlevi ile yirmi bir görevini tespit etmiştir.[433] Karahanlı Türkçesi metinlerinde de bu ekin gelecek zaman anlamı taşıyan bir sıfat-fiil eki olarak kullanılarak sıfat tamlamaları içinde sıfat göreviyle yer aldığı bildirilmektedir.[434] Harezm[435] ve Kıpçak Türkçesi[436] dönemine ait metinlerde de bu ekin gelecek zaman anlamı katan sıfat-fiil eki olduğu bilgisi verilmektedir. Çağataycada genellikle ünsüz uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır. Bu dönem metinlerinde ekin -çI, +lUk, -sUz isimden isim yapma ekleri ve edatlarla genişlemiş şekilleriyle yaygın bir kullanım alanı bulduğu bilgisi verilmiştir[437]: atḳu dėk 12/11, kėlgü dėk ir 114/14, köydürgü dėk 29/19, öltürgü dėk 61/14

1.3.3.5.7. -mAs

-(X)r ve -Ar sıfat-fiilinin olumsuzu olan bu sıfat-fiilin yapısı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. W. Bang, -mAz ekinde yer alan -mA'nın olumsuzluk eki, -z'nin ise fiilden isim türetmeye yarayan bir ek olduğunu, Ramstedt ise -m'nin fiilden isim türetme eki olduğunu, -A'nın olumsuzluk eki, -r'nin de geniş zaman olduğunu, Räsänen ise -m'nin fiillerden isim türetmeye yarayan ek, +er<er-ür "olmak" anlamındaki er- fiilinin geniş zamanı olduğunu, Gabain ise -mA'nın fiillerden isim türeten ek, +z'nin ise geniş zaman -r ekinin "z" biçimine dönüşmüş şekli olduğunu, Ergin ise -mA'nın olumsuzluk eki, -z'nin ise sıfat-fiil ya da isim yapma eki olduğunu ileri sürmüştür.[438] fat nefᶜa yėtküralmas meṣelen tiryāḳ dārūsını zehr icmes-din ilgeri 137/ 3, oḳup çon͡g kiçik barçası yıġladı/ ḳılur ḳılmasını taḫı bilmedi 146/ 22.

1.3.4. Zamir

İsim soylu sözcük türü olan zamirler; isimlerin yerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan gramer kategorileridir."[439] Türkçenin her döneminde isimlerle isim değerinde olan zamirlerin çekimi ve bunların diğer kelimelerle ilişkisi büyük ölçüde paralellik göstermiştir. İsimler gibi isim çekim eklerini

---

[433] Türk, Vahit (1995) "Eski Türkçede -gu/-gü Eki ve İşlevleri", **Tuncer Gülensoy Armağanı** (Yay. Haz. Ahmet Buran), Elazığ, s. 351.
[434] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 168.
[435] Toparlı, Recep **age.**, s. 51.
[436] Güner, Galip **age.**, s. 329.
[437] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 109-110.
[438] Bayraktar, Nesrin **age.**, s. 69.
[439] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s.399.

alabilen bu sözcük türünün kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler olmaları sayılarını kısıtlamıştır. Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Uygur Türkçesinde bu sözcük türünü karşılamak için "almaş" terimi kullanılmaktadır.[440] Metnimizde görülen zamirleri işlevleri yönünden şöyle sınıflandırabiliriz:

1.3.4.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil etmek suretiyle karşılayan bir zamir türü olan şahıs zamirleri teklik ve çokluk biçimleri olmak üzere toplamda üç şahısta toplanır.

I. Teklik Şahıs: mėn mest bolay 116/9, mėn urmayın 124/15, mėn teşne-leb 126/14, mėn il bolay 135/2, didi mėn 159/17, yoḳ idim anda mėn 165/18. Yönelme hâli eki aldığında ise zamirin ünlüsü kalınlaşır: ḳıla alġalı manga 7/9, manga yalbarıp 15/8, manga sözlegil 34/1, manga yıġlaşurlar 35/8, ibergil manga 35/17.

II. Teklik Şahıs: sėn bėr 36/12, sėn raʾūfüʾr-raḥim 57/21, sėn idiṅ miṣl-i bedr-i münīr 63/5, sėn mihr-bānım 63/14, sėn ḳarındaşım 72/2. Yönelme hâli eki aldığında ise zamirin ünlüsü kalınlaşır: sanga mėn özüm 7/1, ẓulm ḳıldı sanga 28/16, kėlip-dür sanga munça derd 29/18, iberdim sanga 37/1.

III. Teklik Şahıs: barçanı bilgey ol 3/16, emīrni şehīd iylemek boldı ol 59/1, şifer ḳıldı ol bī-temīz 67/18, ol ḳaçıp ve gahī bul 77/2.

I. Çokluk Şahıs: biz ḫasta dil-lerġa 12/13, biz irdük nedīm 13/4, biz iylesek bed-gümān 14/14, ḳılmasaḳ biz soḳuş 15/18, biz bėrelin ḫuşūl 35/11.

II. Çokluk Şahıs: kėlip siz didi 41/14, iylegey siz cefā 15/7, siz şāh oluṅ 15/3, bozar siz kėyin ḳaytarıp 15/8, siz ki tīz tün kėlip 17/12.

III. Çokluk Şahıs: olar birle yėr mėn 52/12, olar çoṅsısı 45/10, olar üstige tīz boluṅ-lar revān108/17, olar atını 163/4.

1.3.4.2. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri zihinde beliren uzaklık veya yakınlık olgusuna göre, nesneleri göstermek, işaret etmek suretiyle karşılayan bir zamir türüdür.

bu: ḫayāli bu irdi 26/6, gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, nė yėrdin kilür bu 101/2, ümīdim budur 10/10, şahġa aydı budur vāḳıʿāt 156/6, budur çāresi 159/13.

anı: gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, ʿazīz iyle-mek-ke anı 2/17, köṅgülde nė kėçse anı bilgey ol 3/16, aṅglap irdim anı bī-melāl 8/13.

[440] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

munı: gahī bu anı ve gahī ol munı 86/12, işitkey munı 10/2, munı an͡gladı 11/10, didi munı 9/5, munı dip yiberdi 44/5.

an͡ga: an͡ga çıḳ efyūn çalab 22/17, şeh an͡ga aşını 40/21, an͡ga raḥm ḳılmay 52/9.

uşbu: didi iylesek uşbularnı şikest 30/4, tüzüp ṣaf-ların uşbu iki kėrü 44/9, kirip ḳalʿaġa uşbular cümlesi 73/20.

anda: lisān bülbüli anda ḳılġay nevā 9/19, ḫıred ḳumrı-sı anda gūgū digey 10/1, yarıp ḳarnını anda neççend raḳīb 28/2, ki bī-pāk-lar anda ḳıldı helak 28/9.

1.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesneleri tam olarak değil de, belli belirsiz karşılayan zamirlerdir. Metindeki örnekleri ise şunlardır:

her nė: her nė tiler sėn ki bėrür mėn san͡ga 162/18.

her bir: ki her birsidür rüstemī töhmetin 14/6, tunkanī-nin͡g her biri 36/6, ki her birsi ḫalḳ-ġa bolup irdi reʾs 49/12, Bolup her biri şīr-i ġarrān ṣıfat 57/13.

heme: heme bir bir arḳa ötüpdür taḫı 9/2, ki fetvāyı bėrip barça aḫun heme 13/18, hememizni tan͡grım helāk iylegey 14/15, heme boldılar ḫavf nil-din imīn 18/3.

barı: Solan ḫaylī barı hücūm-lar kılıp 33/19, ki bī-hūş bolur küfrī-nin͡g barı zūd 83/16, ki berdaş ḳılalmay savuḳ-ġa barı 125/19, bu iş-ler barısı ʿaṭā-yı kerīm 119/18

bir kişi: laḳım fütküçe bir kişi tuymadı 53/2, bir kişi kėldi ki ḳolıda fıçaḳ 165/19.

her kişi: her kişi tüvānālıġ vaḳtıda dārū-yı kār içip 137/1, her kişi iş ḳılsa imes maʿni siz 166/47.

her bir kişi: ki her bir kişi öz işide idi 50/5.

kimse: ḳayan barġanın kimse bilmes idi 94/1, ḫoca ḳaşıġa kimse kėltürmedi 9/8.

1.3.4.4. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, varlıkları soru yoluyla karşılayan veya temsil eden zamirlerdir.

nėme: başımızġa nėme kelse 32/9, didi nėme kėldin͡g 155/10, nėme kelse başımġa anı körey 135/2.

kim: nė ferẕ[z]endi-dür kim çėker bendini 5/7, anı kim helāk itse ol-dur cānım 25/6, ki biz kirmesek ḳalʿaġa kim kirür 70/22, didi kim soran͡g-lar munın͡g aṭı kim 101/1.

nėçe: nėçe irdi kėlgen kişin͡g ʿadedi 41/14.

nė: köng͡ülde nė kėçse anı bilgey ol 3/16, faḳīr nė dimekdür ḥakīri idim 6/11, işing͡ nė irür naẓm ḳılmaḳnı bil 7/12, nė bolġay anıng͡ kėsseng͡iz başını 25/7.

1.3.4.5. Dönüşlülük Zamirleri

"Dönüşlülük zamirleri şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir."[441]Metnimizde öz "kendi" kelimesi dönüşlülük zamiri olarak kullanılmıştır. Sadece bir yerde ise kėndü zamiri görülmüştür:

öz: işitip özini taḫtıdın yėrge taşlap 24/14, ki şehler ḳılıp özige hem-nişīn 40/4, şidarin baş alġalı kėlip özi-ning͡ başını bėrgeni 43/8, ḫıṭaylar özidin bolup bī-ḫaber 67/16.

kėndü: gürünç birle un nān kėndüm maʿāş 119/14.

1.3.4.6. Bağlama Zamirleri

"Bağlama zamirleri ki ve kimdir. Bu zamirler "ki o" manası verir."[442] Metinde tespit ettiğimiz örnekler şöyledir:

ki: ki iẓhār itip güne gün ḳudretin 2/6, ki her cāyda ḥāżır nāṭır durur 3/15, binā-gāh yoluḳtı ki bir nėçe dost 6/17, ki rāvī rivāyet-da mundaġ didi 8/15

kim: ziyāde kim olmas bu törtdin birev 2/8, nėdür kim dilīr cün idi nerre-şīr 17/17, nė ferzendi kim belki dil-bend idi 7/12.

1.3.5. Zarf

Zarflar, fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.[443] Çağatay Türkçesinin mirasçısı olan Özbek ve Uygur Türkçesinde zarf sözcük türü için "reviş" terimi kullanılmaktadır.[444] Türkçede nasıl ki tek başına sıfat görevli sözcükler yoksa tek başına zarf görevli sözcükler de yoktur.

Türkçenin her döneminde olduğu gibi Çağatay Türkçesinin son dönemine ait olan metnimizde de pek çok zarf kullanılmıştır. Bunlardan zarf-fiil ekleriyle türetilmiş

---

[441] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 414.
[442] Özek, Fatih (2015) **Kitābu Feżā'ili'l-Mekke ve'l-Medīne ve'l-Kudüs (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),** Kesit Yay., İstanbul, s. 86.
[443] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 451.
[444] Naskali, Emine Gürsoy **age.**, s. 85.

olanlar da burada incelemeye alınmıştır. Metinde tespit ettiğimiz zarflar ve türleri şöyledir:

1.3.5.1. Tarz (Durum) Zarfları

"Bir oluş veya kılışın niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren zarflardır."[445] Durum zarfları fiiller ile fiilimsilerin anlamını durum bakımından tamamlayan sözcüklerdir. Fiillerin nitelik ve durum yönünden sergiledikleri özellikler değişebildiği için durum zarfları zarf türleri arasında kapsamı en geniş olan zarf türleridir. Şinasi Tekin zarfların isim veya fiil cinsinden olabilecekleri ve asla ek alamayacaklarını[446] belirtmesine rağmen Talat Tekin, Köktürk Türkçesi döneminde tarz zarflarının +çA, +DI ve +(X)n ekleriyle yapıldığı[447] bilgisini vermektedir.

Eraslan, "Eski Uygur Türkçesi Grameri" adlı eserinde hâl zarfları başlığı altında aldığı bu zarf türünün nasıllık, nicelik ve durum ifade eden zarflar olduğuyla hâl ifade eden sıfat görevli her sözcükle, bazı adların eşitlik ve vasıta hâli eki almış şekillerinin durum zarfı olarak kullanılabildiği bilgisini vermektedir.[448]

Metindeki örnekleri şöyledir:

rāvī rivāyet-de *mundaġ* didi 8/15, müselmān-larnıng *mundaġ* ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup 56/5, bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz 18/1, lamalar ölüp mėn ḳutuldum *aran* 37/8, faḳīrlar ölüm-ni körüp *yaḫşıraḳ* 9/10, ḫükūmet işi *yaḫşı* bolġusıdur 34/8, Bu nevʿ fiʿlingizdin *yaman* ḳorḳa miz 14/9, bilāl toyġunça içse hem *yana* tut 9/17.

Bunlardan başka, Arapça ve Farça menşeli pek çok kelimenin de metinde durum zarfı olarak kullanıldığı görülmektedir: *elbette* kėlseler elbette leşker-i küffārning üzesige islām heybeti olturup 38/21, ki ḳalmaḳ *hergiz* bide tarımas 105/ 15, ki ḳalmaḳ *hergiz* bide tarımas 105/15, ki bizlerge hīc ḫūn ṭaleb ḳalmaġay 30-2, ekābirlerini yıġıp *bī-gümān* 14/2.

1.3.5.2. Zaman Zarfları

Cümlede fiilin karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getiren ve sınırlandıran zarf.[449] Talat Tekin, Köktürk Türkçesinde zaman zarflarının +A,

[445] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 499.
[446] Tekin, Şinasi (1976) "Eski Türkçe", Türk Dünyası El Kitabı, C. II, Ankara, s. 151.
[447] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 144.
[448] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 223.
[449] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 177.

+(X)n, +tı, +tüz ekleriyle türetildiği[450] bilgisini verirken Kemal Eraslan Eski Uygur Türkçesinde zaman zarfı göreviyle kullanılan sözcüklerin zaman bildiren isimler olduklarını belirtmiştir.[451] Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde ara "bazan", aşnu "önce", burun "önce, ileri", emdi "şimdi", erte "erken", kidin "sonra", öngdün "önceden", kiç "geç", kiçe "gece", kündüz "gündüz", songˉ "sonra", tutşı/tutaşı "her zaman", tün "gece", ulaşu "daima" ahur "sonunda" vb. kelimelerinin zaman zarfı göreviyle kullanıldığını ifade etmektedir.[452] Hacıeminoğlu'nun Karahanlı Türkçesinde zaman zarfı olarak kullanıldıklarına dair bilgi verdiği bu kelimelere Türkçenin daha sonraki dönemlerinde de rastlanmakla beraber Kıpçak Türkçesinde Arapça ve Farsça kökenli pek çok kelimenin zaman zarfı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bunlardan birkaçı şunlardır: dâyim, hemîşe, leyl ü nehar, mâzî,, nâgâh, zuhr[453]

Metnimizde cümleye zaman anlamı katmak için kullanılan zaman zarfları aşağıdadır: ki evvel *bukün* ḳılmasaḳ biz soḳuş 15/18, ki *irte* şehīd ḳılġu miz çıḳsa kün 160/11, mangˉa tafşurut[p] siz ki tīz *tün* kėlip 17/12, *burun* şāh levlāk-nı iylep yetim 3/11, bu *tün evvel aḫşam*-da iki güruh 126/4, vefānı bozar siz *kėyin* ḳaytarıp 15/8, ki *evvel* sizlerni ḳılġay helak 58/9, *kiçe kündüz* zār zār yıġlar irdi 24/15, biri birsi-ni *ėmdi* ḳılġay helāk 29/21, yanıp şibedin *tüşküçe* kāfirān 67/8, bilāl toyġunça içse hem *yana* tut 9/17, yaġı boldı āḫir alıp zōrıġa 9/14, bu tunkanī-lerġa *müdām* yār olungˉ 13/12, bu mūġ ḫalḳı ġamda ḳalıp *ṣubḥ* u *şām* 116/3, ki bir *laḫẓada* leşkerin rasladı 15/14.

1.3.5.3. Yer-Yön Zarfları

Yer zarfları, fiillerin gösterdiği oluş ve kılışın mekân içinde, yerini ve yönünü belirten zarflardır.[454] Köktürk Türkçesinde yer zarfları +A, +DA, +DXn, +gArU, +rA, +rU ekleriyle türetilen "üze, birye, yırya, kurya, ilgerü, yırgaru, yokkaru, yüggerü, asra, içre, taşra, kisre, kirü, berü" kelimeleridir.[455] Arat, "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tabirler" adlı makalesinde Türkçede yön kavramıyla ilgili ifadelerin dört, sekiz ve on cihet tasavvuruna göre belirtildiğini söylemiştir. Arat; cihet kavramını sıngˉar, yıngˉak, bulungˉ, yaḳ, yan gibi cihet anlamına gelen yön zarfları ile türetilen mefhumlar, -ġa/-ge, -ḳa/-ke, -rA, -rU gibi verme hâli ve cihet ekleri ile türetilen cihet mefhumları, -

[450] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 142.
[451] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 216.
[452] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 71-73.
[453] Güner, Galip **age.**, s. 289-291.
[454] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 172.
[455] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 136-142.

ḳa+ru/-ke+rü, -ġa+ru/-ge+rü gibi yönelme hâli ile cihet eklerinin birlikte kullanıldığı mefhumlar, -ḳa/-ke, -ġa/-ge + tapa, +dAn + yana ile kurulan cihet mefhumları ve taşḳaru< taş-ı-ḳ-ar-u "dışarı", içkerü< iç-i-k-er-ü "içeri" gibi isimlerden türetilen fiil şekilleri ile kurulan cihet mefhumları olmak üzere beş grup altında toplamıştır.[456]

"Karahanlı Türkçesinin Grameri" adlı eserinde Hacıeminoğlu'nun verdiği berü "beri", tegre "etraf, çevre", taşra "dışarı", kirü "geri", yan "taraf", utru/utra "doğru, karşı", yokaru/yokkaru "yukarı", arka/arkara "arka"[457]; Toparlı'nın Harezm Türkçesine ait verdiği artḳaru, asra, astın, birü, ilgerü, ḳarşu, kirü"[458] ile Güner'in Kıpçak Türkçesine ait verdiği "ara, arka, artḳaru, aşaḳ, beri, ileyin, ilgerü, karşu, kerü, taşra, uç, üst, üzeri, yan, yoḳaru"[459] gibi örnekler Arat'ın bu konuyla yaptığı tespitin ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Metnimizde yer-yön zarflarıyla ilgili tespit edilen örnekler şunlardır:

töben ḳıldı başın boyun-nı ḳaşıp 151/6, müselmān çėrigi sürüp *arḳı*dın 161/16, ḳadd-i ḳāmet *içre* ḳılıp pür-kemāl 2/10, *taşḳarı* çıḳalmas irdi bu söz bu yėrde tursun 21/5, Ḫıṭay-nıng dükānı üze ot ḳoyup 46/19, Ḫoca içkeri kirdi ḳılmay selām 62/3, ki ḳalʿa *ara* çün bolup mevc mevc 76/14.

1.3.5.4. Miktar Zarfları

Korkmaz'ın azlık-çokluk olarak aldığı bu zarf türü ile ilgili şu açıklama yer almaktadır: "Bir sıfatta, bir oluş veya kılışta azlık-çokluk gösteren, ne kadar, ne derece sorularını karşılayan miktar ve derece bildiren zarflardır."[460] Köktürk Türkçesinde kop "hep, tümüyle", tüketi "tümüyle", bunca "bu kadar", anca "o kadar", nençe "ne çok", bung̑sız "bol bol, fazla fazla", kalışız "eksiksiz", kergeksiz "gereğinden çok", sansız "pek çok", üküş "çok", ertin̑gü "pek çok"[461]; Eski Uygur Türkçesinde "ançakına "azıcık", artuk "fazla, çok", az, azkına/azkıya/azkıa, ertin̑gü, erüş "çok", köp, öküş"[462]; Karahanlı Türkçesinde artuk, ked "çok, iyi, iyice", biraz, öküş, köp, idi "pek çok", aşru "aşırı, çok", en̑g[463]; Harezm Türkçesinde "artuḳ, biraz, ġāyet, in̑gen, köprek, niçe, öküş,

[456] Arat, Reşit Rahmeti (1964) "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tâbirler", **Türkiyat Mecmuası XIV**, İstanbul, s. 1-24.
[457] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 70-71.
[458] Toparlı, Recep **age.**, s. 35.
[459] Güner, Galip **age.**, s. 291-293.
[460] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 16.
[461] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 145-147.
[462] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 236-237.
[463] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 69-70.

telim, ziyade"[464] ve Kıpçak Türkçesinde artuḳ, astrı, az, azıraḳ, bek, bir anca, biraz, bir ḳat, bir keret, buġuz, çoḳça, çoḳ, en͡g, ġāyet, köp, öküş, telim"[465] örnekleri Türkçenin tarihî lehçelerinde miktar zarfı olarak kullanılan sözcüklerdir. Çağatay Türkçesinin son dönem eserleri arasında yer alan metnimizde miktar zarfı olarak geçen örnekler şunlardır:

bozup ḳoḳtanı ḳoydı fu ṭay-nı *az* 55/15, olarġa dāġ mundın *artuḳ* bolurmu 145/6, emīr bir ṭarafdın ḳılıp *köp* turuş 44/11, ḳarındaş-dın *artuḳ* san͡ga mėn özüm 7/1, *tola* yıġlaman͡g man͡ga ruḫṣat bėrin͡g 43/19.

Bunlardan başka, Arapça ve Farsça menşeli pek çok kelimenin de metinde miktar zarfı olarak kullanıldığı görülmektedir: müselmān-lar *bisyār* pür-dil ḫalḳ irdi 31/21, bolup barça dem-beste bī-ḥad melūl 28/12, tütün ot ara *ġāyet* oldı şehr 67/16.

1.3.5.5. Soru Zarfları

Fiillerin yer, yön, zaman, sebep, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan "nasıl, ne kadar, nere, ne derece, ne zaman, niçin, niye" gibi sözcüklerdir.[466] Metnimizde soru zarfı göreviyle kullanılan nėçük "tam bunun gibi, nasıl" kelimenin yapısı ne+çe+ök şeklinde izah edilmektedir. Kelimedeki ök'ün ise Türkçenin tarihî lehçelerinin tamamında görülen bir pekiştirme enklitiği olduğu bilgisi bulunmaktadır.[467]

nėçük ṭāḳat ḳılur mėn furḳatın͡g örter mėni her bār 72/15, didi bik bu ḳılġan *niçük* söz irür 27/19, *ḳaçan* sizge biz iylesek bed-gümān 14/14, eger *ḳança* bėrse munın͡g dėk-lani 160/7.

1.3.5.6. Zarf-Fiiller

"Zarf-fiiller şahsa ve zamana bağlanmadan mücerret hareket hâli bildiren fiil şekilleridir."[468] Cümlede yüklemin anlamını zaman ve durum bakımından etkiledikleri gibi birleşik fiiller de oluşturmaya yarayan zarf-fiiller, Eski Türkçede bu işlevlerinden başka kalıplaşarak ad, zarf veya edat göreviyle kullanılan sözcükler de teşkil etmişlerdir. Korkmaz ad-fiil ve sıfat-fiil eklerinden çıkan ve diğer ifade tarzlarında

---

[464] Toparlı, Recep **age.**, s. 35
[465] Güner, Galip **age.**, s. 293-294.
[466] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 138.
[467] Üstüner, Ahat (2013) "oḳ/ ök Enklitiğinin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kalıntıları", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yay., Ankara, s. 839.
[468] Öztürk, Rıdvan **age.**, s.105.

beliren ekleri de dikkate alarak Türkiye Türkçesindeki zarf-fiil eklerini yapı açısından gerçek zarf-fiiller, ad-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan zarf-fiiller ve değişik yapıdaki zarf-fiiller olarak sınıflandırırken Erdal, sıfat-fiillerden teşekkül eden zarf-fiileri ikincil zarf-fiil ekleri (secondary converbs) olarak tanımlamıştır.[469]

Üstüner; yüklemin hareketini zaman, miktar, tarz, neden gibi türlü bakımlardan kısıtlayan veya açıklayan zarf-fiillerin değişik işlevlerde bulunmadıkları, yalın hâlleriyle kullanıldıkları için sıfat-fiiller gibi tanımlanmaları güç olmayan fiilimsi türleri olduklarını, onların bu durumlarında görülen benzerlik ve düzenin zarf-fiil teriminin dilciler arasında benimsenmesini sağladığını belitmiştir.[470]

Saadet Çağatay, fiilimsileri ele aldığı "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları" adlı yazısında zarf-fiil için 'gerundif' terimini kullanmış, gerundiflerin zarf olarak tasriflendirilemeyeceğini, iyelik ekleri alamayacağını, nesne ve özne olamayacaklarını, her zaman fiili tayin eden ve değişik elestikî anlamlar verebilen isimler olabileceklerini söylemiştir.[471] Zarf-fiiller zarf veya bağlaç olarak kullanılabildikleri gibi birleşik fiiller de teşekkül ettikleri bilinmektedir. Burada zarf-fiillerin zarf göreviyle kullanılmaları üzerinde durulacaktır. Metinden tespit ettiğimiz zarf-fiil şekilleri şunlardır:

1.3.5.6.1. -eben/-iben/-uban

Eski Türkçenin Köktürk kolu ile n ağzında yaygın, y ağzında ise seyrek rastlanıldığı bilgilerinin verildiği bu zarf-fiil ekinin yapısını W. Bang ve C. Brockelmann -p zarf-fiil ekiyle +An instrumental hali şeklinde açıklarken A. von Gabain, K. Menges, M. Mansuroğlu ve E. Ergin ekin yapısını -p zarf-fiil ekiyle genişletilmiş birleşik bir ek olduğunu belirtmekle beraber ekin bünyesinde yer alan -An'ın ne olduğu konusunda bir fikir belirtmemişlerdir. S. Çağatay ise ekin bünyesinde yer alan -An'ın analojik bir instrümental eki olabileceği üzerinde durmuştur. Ekin yapısının -p zarf-fiil eki ile +n vasıta hâli ekinin kaynaşmasından mı, yoksa her ikisi de zarf-fiil eki olan -p ile -n'nin kaynaşmasıyla mı oluştuğu sorularını yönelten Korkmaz, ikinci görüşün doğru olduğunu ve bu şeklin bir ek yığılmasından kaynaklandığını dile getirmiştir.[472]

---

[469] Ağca, Ferruh (2007) "Eski Türkçede {-A/ -I/ -(y)U}Ünlü Zarf-fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine", **Türkbilig**, S.13, s. 4.
[470] Üstüner, Ahat (2000) **age.**, s. 11.
[471] Çağatay, Saadet (1947) "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi,** C. 5, S. 5, s. 353-368.
[472] Korkmaz, Zeynep (2005) **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C.I., Ankara, s. 179-184.

Köktürk Türkçesi döneminde bu zarf-fiil ekiyle ilgili olarak -(X)p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olduğu bilgisi verilmiştir.[473] Eski Uygur Türkçesinin n ağzında sıkça, y ağzında ise nadir kullanıldığı ve -(X)p zarf-fiil ekinin genişletilmiş şekli olup durum bildiren bir zarf-fiil olduğu belirtilmiştir.[474] Karahanlı Türkçesi döneminde de az kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[475] Harezm sahasında ise Kısasü'l-Enbiyâ'da -(X)ban şeklinde "buluşuban, ḳurşaban" (2r 11), atanıban (47v 14), kėḍiben (66v 12) örneklerinin yer aldığı,[476] Kıpçak Türkçesinde eklendiği fiillere -ArAk anlamı katan bir durum zarf-fiili olduğu,[477] Çağatay Türkçesinde bağlayıcı gerundiumu olarak kullanıldığı bilgisi mevcuttur.[478] Metnimizde ise -ArAk zarf-fiili anlamında kullanıldığı ve cümleye durum anlamı kattığı tespit edilmiştir: resūlġa boluban müdām hem-nişīn 5/4, şaḥā'if yüzige cėkiben raḳam 152/20, velī a͡ngladım ġavş-zāde diben 82/16, ėteben abā bekrni yār-ı ġār 5/8.

1.3.5.6.2. -ġalı/-keli/-AlI

Köktürk Türkçesi döneminde asıl eylemin amacıyla asıl eylemin başlangıç noktasını ifade[479] gibi iki işlevinin var olduğundan bahsedilen bu zarf-fiil şeklinin Eski Uygur Türkçesi metinlerinde zaman ve sebep ifade eden zarf-fiil olarak değerlendirildiği görülmektedir.[480] Karahanlı Türkçesi döneminde az kullanıldığı ve cümleye "-alı, -arak" anlamları verdiği belirtilen bu zarf-fiil eki[481] Harezm[482] ve Kıpçak Türkçesi döneminde[483] cümleye "-mak için, -dığından beri" anlamları verdiği ve olayın başlangıç tarihini belirten zarf-fiiller yaptığı bilgisi verilmektedir.[484] Eckmann, bu zarf-fiil şeklinin Harezm Türkçesindeki gibi Çağatay Türkçesi döneminde de +den beri anlamıyla kullanıldığını belirtmiştir.[485] Metnimizde ise bu zarf-fiil şeklinin daha çok "-mek üzere" anlamıyla kullanıldığı görülmektedir: alıp yördi mūġ-lar başın kėskeli

---

[473] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 176.
[474] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 419-420.
[475] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.172.
[476] Ata, Aysu (1997) **age.**, s.3, 65,92.
[477] Güner, Galip **age.**, s. 337.
[478] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 119-120.
[479] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 177-178.
[480] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 404.
[481] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 175.
[482] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[483] Güner, Galip **age.**, 339.
[484] Bayraktar, Nesrin **age.**, s.202.
[485] Eckmann, Janos (1998) "Çağatayca" **Tarihî Türk Şiveleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 236.

103/8, şehīd bolġan adam-nı defn ėtkeli 78/9, helāk ḳılġalı bik-ni boldı revān 25/11, arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli 32/19.

1.3.5.6.3. -ġanda/-Gende

Bu zarf-fiil ekinin Kıpçak Türkçesi döneminde şekillenen ve gelişen bir ek olduğu bilgisini veren Özyetgin, -ġanda/-kanda zarf-fiilinin genellikle geçmiş zaman kavramını ifade ettiğini; ancak çağdaş sahada şimdiki zaman içinde gerçekleşen hareketleri de karşıladığını, bu durumun onun bünyesinde bulunan geniş zaman kavramını barındırmasıyla ilgili olduğunu ifade etmiştir. İlk defa Harezm Türkçesi metinlerinde görülmüştür. Günümüzde ise Kıpçak ve Karluk Türk lehçelerinde eski şekliyle yaşayan bu zarf-fiil eki Oğuz Türklerinin lehçesinde -AndA şekliyle karşımıza çıkmaktadır.[486] -GAn sıfat-fiil ekiyle +dA bulunma hâli ekinin birleşmesiyle teşekkül ettiği ifade edilmiştir.[487] Çağatay Türkçesi metinlerinde -IncA anlamıyla tesadüf edilen bu zarf-fiil şekli[488] metnimizde "-ınca" anlamıyla şuralarda geçmektedir: el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt 99/12, ot ḳoyup köydürgende ḫocam-lar yine 65/6, bu miḫnet yėtişkende devlet kėter 162/9, ki ṭeyyār bolġanda andın kėlin͡g 52/14.

1.3.5.6.4. -Ġuça/-Güçe/-ġaça

Eklendiği fiile gelecek zaman anlamı katan - ġu/-gü sıfat-fiil eki ile +çA eşitlik hâli ekinin kaynaşmasıyla oluşmuş bir zarf-fiil olduğu, "kadar, süresince, yeterince" anlamını taşıdığı, Çağatay Türkçesinden önce de sıkça bu anlamlarda kullanılmakla beraber bu tür kullanımlarına bu dönem metinlerinde de tesadüf edildiği bilgisi verilmiştir.[489] Çağatay Türkçesinde metne "-dIkçA, AcAk kadar" gibi zaman anlamı veren bir zarf-fiil olduğu ifade edilmiştir.[490] Harezm Türkçesi metinlerinden Kısaü'l-Enbiyâ'da kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[491] Nitekim metnimizde bu zarf-fiil şeklinin cümleye "-ınca/-ince" anlamının yanı sıra "-acağı/-eceği zaman, -ene kadar" şeklinde anlamlar kattığı da tespit edilmiştir: bukün fatḳuça kiçe tan͡g atḳuça ara 127/21, bular yėtküçe mūġ-lar ḳıldı ceng 111/21, ölüm yaḫşı mundaġ tirig yörgüçe 120/3, ki maġrib sarı ḳalʿa türgünġaça 81/16, emīr toḫtadılar bular kėlgüçe 26/11.

---

[486] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 207-208.
[487] Güner, Galip **age.**, s. 340.
[488] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[489] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 118-119.
[490] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[491] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 106.

1.3.5.6.5. -ġunça/-günçe/-gençe/-(i)nçA

Bu zarf-fiilin Köktürk Türkçesi döneminde eylemin işlenmesi için geçecek zaman sınırını belirten bir zarf-fiil olduğu,[492] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise cümleye -ınca, -dığı müddetçe, ıncaya kadar" anlamları kattığı belirtilmektedir.[493] Karahanlı Türkçesi metinlerinde de tesadüf edilen bu zarf-fiilin Türkiye Türkçesindeki -ınca ekinin karşılığı olduğu,[494] devreyi takip eden Harezm[495] ve Kıpçak Türkçesi döneminde de kullanıldığı[496] ifade edilmektedir. Argunşah, bu zarf-fiilin -gın fiilden isim türeme ekiyle +ca eşitlik hâli ekinin kaynaşması neticesinde oluşmuş bir zarf-fiil şekli olduğu bilgisini vermektedir.[497] sėn ölgünçe mėn çün ölüp kāşki 63/15, mollā bilāl nāẓīm neṣir boyunça fitip andın furça tėggençe naẓm ḳılıp 166/10, bilāl toyġunça içse hem yana tut 9/17, cihād iylen͡giz biz bile berinçe 41/5, dārūsını rāslap içkünçe yürek baġrı izilür 137/5.

1.3.5.6.6. -keç

Doğu Türkçesi sahasına özgü olan bu zarf-fiil şekli, esas itibarıyla asıl fiilin hareketinden hemen önce gerçekleşen bir harekete işaret edip eklendiği fiillere "-IncA veya -caya kadar" anlamları katar.[498] Ata da bu zarf-fiil ekinin eklendiği fiillere "-ınca/-ince" ile "-dığı zaman" anlamları verdiğini, yani cümleye zaman anlamı katan zarf-fiil şekli olduğunu belirtmiştir.[499] Harezm Türkçesinde,[500] Kıpçak Türkçesinde[501] ve Çağatay Türkçesinde temel fiildeki hareketten önce gerçekleşmiş bir harekete işaret etmek için kullanılan bir zarf-fiil olduğu söylenmiştir.[502] Metnimizde bu zarf-fiil ekinin genellikle -dığı zaman ve -ınca/-ince anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. nidānı işitkeç yügürdi bu yan 52/5, bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz 18/1, bolun͡g nāme yėtkeç bu islāmġa yār 19/2.

Metnimizde geçen bu zarf-fiil şekli hakkında Ali Şir Nevâyî'nin Muhâkemetü'l-Lugateyn adlı eserinde Türkçenin Farsçaya üstünlüğünü göstermek için fiillere geldiği

---

[492] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 179.
[493] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 87.
[494] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 175.
[495] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 106.
[496] Güner, Galip **age.**, s. 342.
[497]Argunşah, Mustafa.-Sağol Yüksekkaya, Gülden, **age.**, s. 346.
[498] Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 161.
[499] Bayraktar, Nesrin **age.**, s. 171.
[500] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[501] Güner, Galip **age.**, s. 338.
[502] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 116-117.

ve asıl fiilin hareketinden önce yer alan hareketi bildirmeye yarayan bir zarf-fiil şekli olduğu bilgileri mevcuttur.[503]

1.3.5.6.7. -kendin

İlk defa Harezm Türkçesi dönemi eserlerinde görülen[504] bu zarf-fiil şeklinin -gAn sıfat-fiiliyle +dIn çıkma hâlinin kaynaşmasıyla oluştuğu anlaşılmaktadır. Kıpçak sahası eserlerinden Minyetü'l-Guzât'ta berü ve son͡gra edatlarıyla kullanıldığı bilgisi verilmektedir.[505] Çağatay Türkçesi metinlerinde de bu zarf-fiil şeklinin son͡g'lu kullanımlarının yaygın olduğu ifade edilmiştir.[506] Metnimizde ise Kıpçak Türkçesi metinlerinde olduğu gibi "-den sonra" anlamıyla kullanıldığı görülmektedir: rāst ḳılıp ḳoysa yaḫşı bolur mebādā zehr içkendin son͡g tiryāḳ 137/4.

1.3.5.6.8. -maḳda/-mekde

-maḳ/-mek fiilden isim yapma eki ile +dA bulunma hâli ekin birleşmesinden oluşmuş bir ektir: murād naẓm ḳılmaḳda ümmīd budur 82/3, yėmekde bolup nėçe kün boldı tinç 36/15.

1.3.5.6.9. -mAy

Eski Türkçe döneminin -mAtI, -mAdIn, -mAyU ve -mAyIn zarf-fiillerinden -mAyIn ve -mAy zarf-fiillerini genelleştirilmesi, Çağatay Türkçesinin belirgin özelliklerinden biridir.[507] Türkçedeki -A, -I, -U, -(X)p ve -(X)pAn zarf-fiillerinin olumsuzu olarak kullanılan bir zarf-fiil şeklidir. V. Thomsen, W. Radloff ve A. N. Samoyloviç ekin etimolojisini < -ma olumsuz bir fiil tabanının -t ile yapılmış bir aksiyon ismi üzerine +ın vasıta hâli ekinin getirilmesi şeklinde açıklamışlardır. J. Deny ise bu zarf-fiilin etimolojisini -ma mastarıyla bu mastara olumsuzluk anlamı veren bir +tI eki ile -n vasıta hâli ekinin birleşmesi olarak izah etmiştir. Muharrem Ergin ise -mAdAn şekli için -mA olumsuzluk ekiyle çıkma hâlinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir zarf-fiil eki açıklamasında bulunmuştur. Zeynep Korkmaz bu zarf-fiilin yapısının -mA

[503] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.
[504] Toparlı, Recep **age.**, s. 50
[505] Güner, Galip **age.**, s. 341-342.
[506] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 155.
[507] Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIX.

olumsuz fiil tabanı, y koruyucu ünsüz/yardımcı ses -n zarf-fiil eki olarak izah etmiştir.[508]

Ekin tarihsel alandaki gelişimiyle ilgili olarak Köktürk Türkçesinde -mAtI(n) olarak görülen bu zarf-fiilin -yU, -(X)p, -(X)pAn zarf-fiilerinin olumsuzu olduğu ifade edilmektedir.[509] Uygur metinlerinde olumsuz hâl zarf-fiil eki türetmek üzere nadiren -mAy ve çoğunlukla -mAyIn ekleri kullanıldığı belirtilmektedir. Karahanlı Türkçesinde ise --mAdIn, -mAdI,-mAyIn,[510] Harezm Türkçesinde -mAdIn, -mAyIn,[511] Kıpçak Türkçesinde -mAydIn, -mAyIn, -mIyIn,[512] Çağatay Türkçesinde ise -mAyIn, -mAy[513] şeklinde kullanıldığı belirtilmiştir. Metnimizde de bu zarf-fiilin -(X)p ve -(X)bAn zarf-fiil şekillerinin olumsuzu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: refīḳā yıġlamay nilay ḳarındaşımdın ayrıldım 124/11, kürege yėtürmey ki ḳıldı tamām 119/13, dem almay didi yā kerīm yā kerīm 103/14, yaratmay yörürler ki kök çay-nı 78/3, hīç ḳaçan ḳaçurmay helāk ḳılın͡glar 32/2.

1.3.5.6.10. -maylı

ki almay-lı üc yıl ġoca hīc ḥuṣūl 35/4.

1.3.5.6.11. -mesdin

Ekle ilgili olarak Eraslan "Menfi mânâ taşıyan isim fiil ekidir. Bu sebeple sadece müsbet fiil köklerine getirilebilen ek, bütün Türk lehçe ve şivelerinde yaygın bir şekilde kullanılışa sahiptir. Doğu Türkçesinde ek, -z > -s değişmesi ile -mas/-mes, Abakan, Şor ve bazı Kıpçak grubu Türk lehçelerinde de m- > b-, p- değişmesi ile -bas/-bes, -pas/-pes şeklini almıştır."[514] şeklindeki bilgileri vermektedir. Ekin etimolojisi ile ilgili olarak aynı çalışmanın ileriki sayfalarında şu bilgiler yer almaktadır: "Eski Türkçe devresinden beri bütün lehçe ve şivelerde yaygın şekilde kullanılan -maz/-mez menfi geniş zaman isim fiil ekinin yapısı hakkındaki görüşler çok değişiktir: A. von Gabain, ekin yapısını şu şekilde açıklamaktadır: -maz/-mez < -ma/-me "fiilden fiil yapma eki" -z "fiilden isim yapma eki", "M. Ergin, bu izahı benimsemektedir. ... ki bizce de en uygun izah şekli

[508] Korkmaz, Zeynep (2005) **age.**, s. 151-159.
[509] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 177.
[510] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 174.
[511] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[512] Güner, Galip **age.**, s. 346.
[513] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 121.
[514] Eraslan, Kemal (1980) **age.**, s. 28.

budur."[515] demek suretiyle ekin yapısıyla ilgili oluşumu belirtmektedir. Ayrıca Eraslan ekin aslında isim fiil eki olduğunu ve diğer bazı isim fiil ekleri gibi daha Eski Türkçe devresinde şekil ve zaman eki durumuna geçtiğini de açıklamıştır.

Ek için Korkmaz da "-mAz eki, -r, -Ar, -Ir/-Ur sıfat fiil ekinin olumsuz türüdür. Her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, eklendiği fiile süreklilik ve olumsuzluk anlamı katan geçici sıfatlar türetir ve adlar önünde sıfat olarak kullanılır."[516] Bilgisinden sonra, olumlu şekliyle beraber zarf fiil (bilir bilmez konuş-), tekrarıyla sıfatlar (bitmez tükenmez iş), geçici sıfatın önündeki adın atılmasıyla kalıcı sıfat ve adlar (çıkmaz "çıkışı olmayan durum") oluşturduğunu da göstermiştir. Ekin yaygın kullanımını "Bazı metinlerde ve lehçelerde +maz olumsuzluk şeklinden genişletilmiş soyut isimler, olumlu şekle nazaran daha yaygındır:…."[517] demek suretiyle de açıklamıştır.

Harezm Türkçesinde bu zarf-fiil şeklinin -mesdin şeklinde geçtiği belirtilmiştir.[518] Kıpçak Türkçesinde zarf-fiilin bu şekli ile ilgili bilgiler veren Güner, ekin yapısını geniş zamanın olumsuzu -mAs/-mAz ile ayrılma hâli eki +dAn/+dIn'ın kaynaşmasıyla açıklarken genellikle önce anlamına gelen "burun" edatıyla kullanıldığını ifade etmiştir.[519] Geniş zamanın olumsuz şekli -mAs ve ayrılma/çıkma durumu eki +dIn ekinin kaynaşmasıyla teşekkül eden bu zarf-fiil şeklinin Çağatay Türkçesinde önce anlamına gelen "burun" edatlı şeklinin sıkça kullanıldığı belirtilmiştir.[520] Metnimizde ise bu zarf-fiil şeklinin önce anlamına gelen "ilgerü" kelimesiyle kullanımına tanık olmaktayız: meşelen tiryāḳ dārūsını zehr içmes-din ilgeri 137/3

1.3.5.6.12. -(I4) p

En işlek zarf-fiil eklerinden biridir. Temel cümlenin yükleminden daha önce gerçekleşen bir hareketi anlatmada kullanılır. Eklendiği fiilin hareketinin kendisinden sonra gelen fiilden önce olup bittiğini gösterir.[521] Ekin tarihî gelişimine bakıldığında Köktürk Türkçesi döneminde asıl fiilden önce gerçekleşmiş bir fiili ifade etmede

[515] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 40-41.
[516] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 98.
[517] Korkmaz, Zeynep (2011) **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 53.
[518] Toparlı, Recep **age.**, s. 50.
[519] Güner, Galip **age.**, s. 345.
[520] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 156.
[521] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 215.

kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[522] Eski Uygur Türkçesi döneminde bu zarf-fiil ekinin ünlüyle biten fiillere -p, ünsüzle biten fiillere ise -(X)p, n ağzında ise -Ap şeklinde geldiği, asıl fiilden önce gerçekleşen bir hareketi anlattığı, bar-, yorı-, ḳod-, kėl-, ḳal-, tur- fiilleriyle tasvir fiilleri teşkil ettiği belirtilmiştir.[523] Bu dönemi takip eden Karahanlı,[524] Harezm,[525] Kıpçak[526] ve Çağatay Türkçesi döneminde işlek bir zarf ve birleşik fiillerde bağlayıcı[527] olarak kullanılmıştır.

-(X)p zarf-fiilinin işleviyle ilgili olarak Schinkewitsch, -p zarf-fiilini Harezm Türkçesi dönemi eserlerinde zarf-fiil olarak adlandırmış; ancak bu şeklin gösterdiği hareketin asıl hareketten önce veya onunla aynı zamanda gerçekleştiğini belirtmiştir. Çağatay da -p zarf-fiilinin Eski Anadolu Türkçesi dil verilerinde "esas fiille aynı zamanda olan işi" ve "esas fiilden az önce bitmiş işi" anlatmada kullanıldığını dile getirmiştir. Şçerbak, bu zarf-fiilini Çağatay Türkçesinde kullanılan bir geçmiş zaman zarf-fiili olarak tanımlamıştır. Eckmann da bu zarf-fiilin aynı veya birbirini takip eden zamanda gerçekleşen fiilleri anlattığını ifade etmiştir. Yukarıda görüşleri verilen Türkologların da belirttiği gibi bu zarf-fiil eki getirildiği esas fiilin anlamına zaman sınır vurgusu yaptığı görülmüştür.[528] Metnimizde de yukarıdaki gibi asıl fiillerden önce gerçekleşmiş bir hareketi belirten zarf veya birleşik fiiller oluşturan bir zarf-fiil olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: atıp dil-āverlerni yandurur irdi 30/19, fiyādelerini aṭlandurup nurġun leşker birle kėlip 21/9, ki tarḳaştı aylap emīrġa duʿā 27/1, ki fūşīde sözlerni hem bildürüp 79/15.

1.3.6. Edat

"Tek başlarına anlamları olmayan, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir."[529] Gramerdeki yerleri bakımından görevli kelimeler grubunda değerlendirilen edatlar, tek başına bir anlam ifade etmeyen; ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilgisi kuran, gramer görevli

[522] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 175-176.
[523] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 84-85.
[524] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s.171-172.
[525] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 105.
[526] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, 147.
[527] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s.119-120.
[528] Uğurlu, Mustafa (1999) "-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-fiili Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü" **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 1183-1184.
[529] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. V.

bağımsız kelimeler şeklinde tanımlanır.[530] Bu kavramı daha geniş anlamda ele alan Muharrem Ergin, Tuncer Gülensoy, A. von Gabain ve Recep Toparlı "son çekim edatı", Necmettin Hacıeminoğlu, Sezai Güneş ve Birsel Oruç "çekim edatı" terimini tecih ederken bu sözcük türünü daha dar çerçevede ele alan Zeynep Korkmaz, Haydar Ediskun ve Kaya Bilgegil "edat", Tahsin Banguoğlu ile Ahmet Topaloğlu "takı", Neşe Atabay, Mehmet Hengirmen, Tahir Nejat Gencan ve Oya Adalı "ilgeç" terimini tercih etmişlerdir.[531]

Edatlar dilde tek başına var olamayan, yani kendi başlarına değil de kelime, kelime grubu ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren (bağlama edatları), yer, yön, şekil, tarz, zaman bakımından onları çekime sokan (çekim edatları) veya söz cümleler kuran (ünlem edatları) dil birimleridir. Başka bir deyişle, edatlar, ortaya çıkabilmeleri için bir başka varlığa veya eyleme gerek duyan bilgilerin adlarıdır. Bu yüzden tek başlarına kullanılamazlar. Bu bakımdan, edatlar birer bağlı birimdir, çünkü varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisinde ortaya çıkan 'bulunma, yön, sınır, benzerlik, neden, sonuç, vb.' gibi bilgilerimizin adları; ancak bağlı birimler olabilirler ve bu bilgilerin var oluşları, ancak varlık + varlık veya varlık + eylem ilişkisi ile gerçekleşebilir.[532] Kendisinden sonra gelen adlarla diğer kelimeler arasında sıfat ve zarf ilgisi kuran edatlar; asıllarına göre gerçek çekim edatları ve edat gibi kullanılan kelimeler, yapı ve menşe bakımından fiil ve isim menşeli olanlarla yabancı asıllı olanlar, kullanılışlarına göre öteki isimlerin yalın, zamirlerin ilgi ve yükleme hâlleri ile birleşen, yalın hâl ile birleşen, yönelme hâli ile birleşen, çıkma/ayrılma hâli ile birleşen edatlar, işlevlerine göre beraberlik ve vasıta bildiren, sebep veya amaç bildiren, benzerlik bildiren, başkalık ifade eden, tarz ve mukayese bildiren, miktar ve derece bildiren, yer ve yön bildiren ve aitlik ve bahis bildiren edatlar olmak üzere sınıflandırılabildikleri görülmektedir.[533]

1.3.6.1. Çekim Edatları

Edatlardan bazıları kendisinden önceki kelime veya kelime grubuna yalın hâlde bağlanır. Bunlardan bazıları şunlardır:

---

[530] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s.51.
[531] Alkaya, Ercan (2007) **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yay., Elazığ, s. 27-28.
[532] Karaağaç, Günay (2009) "Edat Üzerine Düşünceler", **Gazi Türkiyat**, S. 5, s. 158.
[533] Oruç Aslan, Birsel (2011) "Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerinde Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı-II**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 535.

bilen: Gabain'in, "beraber, birlikte" anlamına gelen bu edatın gelişimini bilen< birlen <bir-le-n şeklinde açıkladığı bilgisini veren Hacıeminoğlu, bunun tatmin edici bir açıklama olamayacağını; zira birle'yi bir-i-l-e şeklinde zarf-fiil olarak kabul etmesine rağmen birlen'i ondan farklı görmekle tezata düştüğünü belirtir ve kelimenin sonundaki n'yi bir türeme ses veya ikinci bir vasıta hâli eki kabul etmenin daha uygun olacağını ifade eder. Ayrıca bu edatın Kıpçak ve Çağatay Türkçesi dönemi eserlerinde vasıta hâli vazifesiyle isim ve zamirlerle kullanıldığı bilgilerini verir.[534] Metnimizde de bu edatın yalın haldeki isimlerle bilhassa iyelik eki almış adlarla kullanıldığı görülmektedir:

bedā iyledim Tan͡grı ismi *bilen*/ki bir nükte kim naẓm resmi *bilen* 8/12, ki düşmen *bilen* boldılar rū-be-rū 57/3, didi nė ṭarīḳa *bilen* kėldin͡giz 113/10.

birle: Eski Türkçe, Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi sahalarında çok sık kullanılan bir çekim ve bağlama edatı olduğu bilgisi bulunan bu edatın yapısı hakkında Gabain bir-i-l-e şeklinde bir zarf-fiil olduğu, Gabain'in görüşüne kısmen katılan Brockelmann bu edatın fiil menşeli olduğu ve ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği, Radloff bir-le şeklinde izah edilmesinin uygun olduğu, Arat, W. Bang, Mansuroğlu ve Ergin ise bir-(i)le şeklinde açıklamanın daha doğru olduğu görüşündedirler.[535] Gronbech ise bu edatın "teg, üçün, üze" ile birlikte Türkçenin en eski son çekim edatlarından birini meydana getirdiğini, Eski Türkçe döneminde araç durumu işlevinde kullanıldığını, bu edatın sayı adı olan 'bir' ve +lA enklitiğinin birleşmesiyle teşekkül ettiğini belirtmiştir.[536] Metnimizde bu edatın Türkçenin tarihî dönemlerinde olduğu gibi isimlerin yalın hâl, zamirlerin ise ilgi hâli almış şekilde ve birlikte, nedeni ve vasıtası anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir:

be-ḥaḳ-ı ḫudā-yā ḳalem birle levḥ/yine ʿarş-ı kürsī ṣafı birle nūḥ 160/15, kirdi ḳapuġdın selām iylep kişi/ irdi mėnin͡g birle berāber yaşı 162/15, uşbu ümīd birle ḳılıp mėn tamam/ barça muḥib-lerġa faḳīrdin selam 163/16.

birlen: Bu edatla ilgili olarak "birle" edatı gibi birliktelik işleviyle kullanıldığı, kullanım sıklığının ona göre daha dar olduğu ve sonundaki -n sesinin bir vasıta hâli veya fonksiyonu tespit edilemeyen bir türeme ses olabileceği bilgileri yer almaktadır.[537] Mustafa Öner'le Kotwicz edatın sonundaki -n sesinin vasıta hâli eki olabileceğini belirtirken N. Poppe, M. Räsänen ve H. Mirzezade kelimeyi bir+le-n şeklinde tahlil

[534] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 21-22.
[535] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 22.
[536] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 88.
[537] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 26-27.

etmiş ve sondaki -n sesinin zarf-fiil eki olduğunu belirtmişlerdir. A. N. Kononav da bir+le+n şeklinde tahlil etmiş; ancak +le ve +n ekinin ne tür bir ek olduğu konusuna değinmemiştir. Metnimizde bu edatın vasıta göreviyle "birlikte" anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir:

ki sulṭān birlen ḳılur miz uruş/bu törtini öltür nėdür şük turuş 156/3, faḳa yafraġın setr ʿavret kılıp/ biri birisi birlen körüşti kėlip 105/22.

dėk: Gabain, bu edatın Eski Türkçe döneminde "gibi" anlamıyla kullanılan ve eşitlik, gibilik bildirme fonksiyonuna sahip bir son çekim edatı olduğunu belirtir. Hacıeminoğlu bu edatın te- fiiliyle -g yapım ekinden teşekkül ettiği bilgisini verir.[538] Eski Türkçe devresinden itibaren Türkçenin tüm lehçelerinde tespit edilen bu edatın farklı sahalarda, farklı şekilde bir gelişim seyri izlediği, Çağatay Türkçesi metinlerinde dik/ dek/ daġ/ day/ dey/ tek/ tey şekillerinin yan yana görüldüğü ve yalın hâl ile "gibi"anlamıyla kullanılan bir benzetme edatı olduğu ifade edilmektedir.[539] y'li şekillerinin Kıpçak Türkçesi döneminden itibaren ortaya çıktığı anlaşılan bu edatın metnimizde de bu benzetme işleviyle sıfat ve zarf göreviyle kullanıldığı görülmektedir:

ḳazan ḳaynaġan *dėk* ki cūş iyledi 18/10, bolup her bir islāmī mest tive dėk/ḫıṭaylar bolup ehrimen dive dėk 16/14, saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup/Ki bizni savrurġa ḫuyza ḫūy ḫūy-lar ḳıvan boldı 23/16, ḳarındaşım ġamı ḳıldı elif dėk ḳāmetim-ni dāl 76/1.

ḳarap: Hacıeminoğlu, bu edatla ilgili bilgilerin Brockelman'ın 1954'te Leiden'de yayımladığı "Osttürkische Grammatik der Islamischen Literatur-Sprachen Mittelasiens" ile Gabain'in Leibzig'de 1945 yılında yayımladığı "Özbekische Grammatik"te yer aldığı, bu edatı DLT'deki ḳaru ile bugünkü ḳarşı< ḳarşu şeklinde görülen edatla aynı kökene bağlamanın mümkün olduğunu, edatın sonunda yer alan -p'nin de zarf-fiil eki gibi durduğunu belirtmiştir.[540] Hazirgi Özbek Edebiy Tili adlı eserde 'göre' edatıyla aynı anlamı karşılamak için kullanılan bir kömekçi olduğu ve Türkçenin bu lehçesinde "ḳarap" şeklinde kullanımının görüldüğü bilgisi yer almaktadır.[541] Metnimizde de "cihet, taraf, -e doğru" anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: ki āḫir bu tunkanī boldı ḫarāb/firār iyledi çon͡g kürege ḳarap 161/15, ḫıṭay leşkeri kėltüralmay ki tāb/ yine ḳaçtı küffār küreġe ḳarap 109/18.

---

[538]Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s 296.
[539] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 35.
[540] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 52.
[541] Usmanova, M.-Azlarov, E.-Şeripov, Ğ. (1981) **Özbek Tili**, Taşkent,s. 134.

kėyin: "Kuzey Grubu Türk Lehçeleri" adlı çalışmasında Alkaya bu edatın yapısıyla ilgili olarak Türkologlardan şu bilgileri aktarmaktadır: "Oruzbayeva bu edatın ked "art, arka taraf" kelimesine eski vasıta hâl eki +in getirilerek oluştuğunu söyler. Ayrıca bu edatın en eski şeklinin kedin> kezin> kesin> keyin> kiyin şeklinde bir gelişim ve değişim göstererek kiyin şeklini aldığını belirtmiştir. Mustafa Öner de Oruzbayeva ile aynı görüştedir. Clauson ise bu edatın ke "son, sonra" kelimesine eski çıkma hâl eki +din gelerek oluştuğunu belirtmektedir. Zeynep Korkmaz da kidin kelimesindeki +din ekini eski bir yer-yön gösterme eki olarak kabul eder; ama kök ki'nin ne olduğunu açıklayamaz. Dipnotta da "kidin ad ve yer zarfında ayrılma hâli eki bulan görüşler olduğu gibi < kid-din/ki-din şeklinde çözmek isteyenler de vardır." der. J. Eckmann da keyin kelimesinin kökünü Uygurca kid "son" olarak gösterir. Necmettin Hacıeminoğlu kidin kelimesindeki ki- kökünün muhtemelen bir fiil kökü olduğunu ve kidin'in kid "son, arka, arkada" kelimesine -n vasıta hâl eki gelerek oluştuğunu kaydeder."[542] Eski Türkçede ayrılma/çıkma hâli ekinden sonra, Karahanlı Türkçesinde bulunma ve ayrılma/çıkma hâl ekinden sonra, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesinden sonra ise ayrılma/çıkma hâl ekinden sonra "-den sonra, -den öte, arkada, öte tarafta" anlamlarıyla zaman ve sıralama görevleriyle kullanıldığı görülmüştür. Metnimizde bu anlam ve görevleriyle kullanıldığı cümleye zaman anlamı kattığı tespit edilmiştir:

ki andın kėyin ötti dip nėçe ḫān/ beḳā sarıġa barça bolmış revān 8/ 16, ki andın kėyin ḳalmaġay ḫūn ṭaleb/ ki tarḳaştı-lar bu ṣıfat sözni dip 61/8.

kibi: Bu edatın "kalıp, misal, örnek, benzer, öğür" anlamına gelen kip kelimesiyle iyelik eki olan +i'nin birleşip kaynaşmasıyla oluştuğu, çekim edatı olarak Orta Türkçe döneminden itibaren kullanılmaya başlandığı, Karahanlı ve Harezm sahalarında az kullanıldığı; ancak Kıpçak ve Çağatay Türkçesi alanında bolca kullanıldığı bilgileri yer almaktadır. Genellikle isimlerin ve zamirlerin yalın, bazen de zamirlerin ilgi hâli almış şekilleriyle benzetme işleviyle kullanıldığı belirtilmektedir.[543] Daha sonraki dönemlerde "kibik", "kimi", "kimin", "bigi" ve "bigin"[544] örneklerinin ortaya çıktığı bu edatın metnimizde benzetme işleviyle kulllanıldığı tespit edilmiştir:

---

[542] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s 296.
[543] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 55-56.
[544] Tiken, Kamil (2004) **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf fiiller**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 16.

birini ḳılıp gül kibi tāze rūy 3/21, bukün irte başın͡gġa kėlse ʿadū/ḳılur siz körüp iṭ kibi hūy hū 114/ 2, ḥalī uşbu vaḳtıda bī-ser imiş/ġarīb ḳuş kibi cümle bī-fer imiş 118/10), vird-i aḥmer kibi irdim ki şād/ḳolda ḳalem nezdime irdi midād 162/13, ḳanat-sız ḳuş kibi boldum nėçük fervār italgay mėn 124/ 18.

özge: Harezm Türkçesi döneminden itibaren metinlerde tesadüf edildiği bilgisi verilen bu edatın kendisinden önceki Eski Türkçe ile Karahanlı Türkçesi dönemleri metinlerindeki adın, ön͡g edatlarının muadili oldukları ve özellikle Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde geniş bir kullanım alanına sahip olduğu belirtilmektedir.[545] Sınırlama ve bağlama göreviyle kullanılan bu edatın yapısıyla ilgili olarak Hacıeminoğlu, özik- (öz+i-k > öz+i-k-e > özge) "benlik iddiasında bulunmak, kendisini benzerlerinden farklı görmek" fiilinden yapılmış olduğunu, Oruzbayeva ise öz kelimesi ile yönelme hâl ekinin birleşmesinden meydana geldiğini belirtmiştir.[546]

ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz 31/11, sūd ḳılmas elbette helāk bolur ay aḫunum mundın özgesini özleri bilsün-ler didi 137/6-7.

sarı: Suzan Duran, sarı'nın Eski Uygur Türkçesi metinlerinden itibaren görülen bir çekim edatı olan sın͡garu kelimesindeki "cihet, taraf, -e doğru" anlamındaki sın͡gar kelimesinin iyelik eki almış şeklinin arada bir ses grubu düşmesi neticesinde teşekkül eden bir edat olduğunu ileri sürmüştür.[547] Eski Türkçe döneminde mekân zarfı olarak Harezm, Çağatay ve Batı Türkçesi metinlerinde yaygın olarak zaman ve yönelme göreviyle kullanıldığı belirtilmiştir.[548] Metnimizde de Türkçenin daha önceki metinlerinde geçen "-e doğru" anlamıyla kullanıldığı belirtilmektedir.

aḥmed ḫān ḫocam birle ḳāḍī gilān/tunkan mescidi sarı boldı revān 154/11, bahāne ḳılıp ḳaçtı bu törti tīz/şehr sarıġa tīz ḳıldı gürīz 156/5, ölüp ölgüni iki yüz bėş lama/Küre sarı ḳaçtı tamām rū-siyā 115/11.

ṣıfat: Arapça bir kelime olan "ṣıfat", Kıpçak, Çağatay ve Osmanlı Türkçesi döneminde çekim edatı olarak kullanılmış ve cümlede benzetme ilgisi kurmuştur. Metnimizde bu edat benzetme anlamı, sıfat ve zarf göreviyle karşımıza çıkar: tofraḳ ṣıfat tozup 23/16, tekellüm zamānıda sözlüg irür/Yüzi gül ṣıfat āhū közlüg irür 87/14, işitti laʿīn boldı mecnūn ṣıfat/bu ġamdın bolup ḳāmeti nūn ṣıfat 114/10.

---

[545] Hacıeminoğlu, Necmetttin (1992) **age.**, s. 73-75.
[546] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 523.
[547] Duran, Suzan (1988) "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 63.
[548] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 78-80.

Metnimizde yine yukarıda Arapça bir kelime olduğu belirtilen "ṣıfat" kelimesinin üzerine Türkçe sıfat türetme eki +lıġ'ın getirilmesiyle oluşturulan ve Karaçay-Balkar, Karakalpak ve Nogay Türkçesi gibi Kıpçak Türk lehçelerinde kullanıldığı bilgisi verilen "ṣıfatlıġ" diye bir çekim edatı daha görülmektedir: yıġıldı ḫalāyıḳ mun͡ga fevc fevc/ki deryā ṣıfat-lig bolup mevc mevc 83/19, cihān içre yoḳ biz ṣıfat-lig dilīr/Ki endīşemiz yoḳ eger kėlse ṣīr 113/15.

son͡g: Aslında bir zaman ve mekân zarfı iken Eski Türkçe, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi sahalarında çıkma/ayrılma hâli eki almış kelimelerden sonra zaman ve sıralama göreviyle "-den itibaren, -den sonra" anlamlarıyla kullanılan bir çekim edatı olarak ortaya çıktığı bilgisi yer almaktadır.[549] Metnimizde de yukarıda belirtilen anlam ve görevleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir: zehr içkendin son͡g tiryak 137/4, her ḳaysı sipāhlarnı birer manṣıb-ka muḳarrer ḳıldı andın son͡g sulṭān aʿlā ḫān leşker-i enbūh birle şehr ṭarafıga yüzlendi 138/10-11.

üçün: "hakkında, hususunda, yüzünden, maksadıyla" anlamına gelen ve cümlede kendisinden önce gelen kelimelerle kelime grubu kurarak onlara neden ve amaç ilgisi katan bu edatın kökeni hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. A. von Gabain bu edatın uç "nihayet, son" isiminden türeme, "hedef almak" anlamına gelen uçu- fiiliyle -n zarf-fiil ekinden teşekkül ettiğini belirtmiştir. Z. Korkmaz ise kelimenin kökünün Gabain'in de belirttiği gibi "uç" isim kökü; ancak bu kelimenin anlamının "sebep" olduğunu, +ı'nın iyelik, +n'nin ise vasıta hâli olduğunu belirtmiştir.[550]Eski Türkçe, Karahanlı, Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi gibi Türkçenin her saha ve döneminde tespit edilen bir çekim edatı olduğu ifade edilmektedir.[551] Metnimizde ise "amaç, neden ve uğruna" anlamlarıyla kullanıldığı tespit edilmiştir:

dili rust üçün tuttı ḫalḳ anı dost 59/20, körünmek üçün kėldi sulṭānıġa/ kėlip tüşti tīz ḫāne-i mihmānġa 153/2, tamāmı uluġ-lar mübārek oḳup/şehīdler üçün hem tebārek oḳup 122/2, ki cangcun didi nė üçün ḳaştın͡gız/nėdin yıġlaban yėrge yaş saçtın͡gız 115/13, nė üçün vefā ḳılmas sizler didi çang da loya çıḳtı ve aydı kim ay bahādır 132/15.

üze: Metnimizde "uğrunda, yolunda" anlamlarına gelen bu çekim edatının üze "üst, üstte" kelimesinden geldiği belirtilmektedir.[552]

---

[549] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 82-84.
[550] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 371-372.
[551] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 98-103.
[552] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 680.

ki taẖt-ı ʿadālet-de iylep muḳīm/serīr-i şecā'at üze müstaḳīm 15/4, gurustān ara tigürüp naʿş-nı/ḳoyup yėr üze ol yıġaç raẖş-nı 90/16, yatıp yėr üze bu ṣıfat kāfirān/ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān 126/9.

üzre: Muharrem Ergin, bu çekim edatının "üze" edatının +re yer-yön gösterme hâli ekiyle genişletilmiş şekillerinden biri olduğunu ve vurgusuz olan orta hece ünlüsünün erimesiyle üzre şeklini aldığı bilgisini aktarır.[553] Atalay ise bu çekim edatının "üs" kelimesiyle +ra mekân edatından teşekkül ettiği bilgilerini verir.[554] Metnimizde bu çekim edatının amaç göreviyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr … 69/10, bu sözlerni an͡glap tamām ġāzīler/tamāmı ġazāt üzre aṭlandı-lar 69/3.

yan͡glıġ: Eckmann bu edatın "hal, tavır" anlamına gelen yan͡g kelimesine + lıġ yapım ekinin gelmesiyle oluştuğunu, Yong-Song Li ise yan͡g kelimesinin kökeninin Çincedeki yang "biçim, şekil; örnek, numune" kelimesi olduğu bilgisini vermektedir.[555] Tek başına "gibi", zamirlerle kullanımında ise "böyle, öyle" anlamı veren bu çekim edatının Eski Türkçeyle Karahanlı Türkçesi döneminde çok az, Karahanlı ve Çağatay Türkçesinde çok kullanılan bir edat olduğu ifade edilmektedir.[556] Metnimizde de bu edatın Türkçenin diğer dönemleri ile aynı anlam ve görevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir:

bular raʿd yan͡glıġ ṣadālar çėkip 45/2, sürür kėtti ḳanat sındı yolundı murġ yan͡glıġ bāl 73/3, ẖıred-mendlerdin bu yan͡glıġ maḳāl/ki mėn an͡glap irdim anı bī-melāl 8/13, bu yan͡glıġ didi rāvī nükte-dān/ bu sözlerni defterde ḳıldım beyān 10/19.

1.3.6.2. Sona Gelen Edatlar

"Sonuna geldikleri unsurları belirtmek, pekiştirmek, kuvvetlendirmek, dikkati onların üzerine çekmek amacıyla kullanılan edatlardır."[557]

mu: Metnimizde, Yeni Uygur Türkçesinin en işlek sona gelen edatlardan olan -mu edatı kullanılmıştır. Bu edat daha çok pekiştirme görevindedir. Bağlandığı unsura "mu, da, dahi" anlamı katar: ki aṭ-mu devrildi yıḳıldı zemin 89/19, bu çenfen-mu hem

---

[553] Ergin, Muharrem **age.**, s. 370.
[554] Atalay, Besim (1941) **Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul, s. 331-332.
[555] Alkaya, Ercan (2007) **age.**, s. 692.
[556] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 109-110.
[557] Doğan, Levent **age.**, s. 143.

tamlarını tėşip 123/21, bolun͡g tīz bu devlet-mü turmas müdām 162/8, ḫocam Niyāz Aḫun-mu yoldaş bolup 100/12, ḳılıp küfrī ehlini zemīn-din-mü fest 140/18.

hem: hem edatı kuvvetlendirme göreviyle kullanılmıştır: bular hem ken͡geş-ler ḳılıp barçası 11/12, Ḥākim Bik-mü hem çıḳtı tīz aldıġa 13/7, emīr hem cihādġa bėlin bağladı 15/14, anı ḳıl helāk birge ferzendni hem 25/8.

imes: Olumsuzluk ifade eden bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır: ʿalī faẓl-ı ẓāhir imes-dür nühüft 5/20, ki yaḫşı imes munı ḳılmaḳ tebā[ʿ] 64/8, didi kār-ı ḫayrdur imes kār-ı şer 155/22.

1.3.7. Bağlaç

"Kelimeleri, kelime gruplarını, eş görevli öğeleri veya cümleleri şekil ve mana bakımından birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç (bağlama edatları) denir."[558] Eski Türkçe döneminde az sayıda bağlaç bulunmasına rağmen bu dönemi takip eden daha sonraki dönemlerde bağlaçların sayılarında artış olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında Arapça ve Farsçadan alınan bağlaçların yanı sıra Türkçenin kendi iç dinamiklerinin de büyük etkisi olmuştur.

taḫı: Kül Tigin Yazıtı'nda takı şeklinde "ve, dahi, daha, da" anlamlarıyla geçen bu bağlacın hem anlam vurgulayıcı edat, hem de iki sözcük ya da söz öbeğini birbirine bağlayan bağlaç işleviyle kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu bağlacın "iliştirmek, takmak" anlamındaki tak- fiiliyle zarf-fiil eki -ı'nın kalıplaşmasıyla teşekkül ettiği, sıralama edatı olarak cümleleri bağlamaya yaradığı, cümle başı ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanıldığı belirtilmiştir.[559] Metnimizde "taḫı" kelimesi bağlama ve kuvvetlendirme bağlacı olarak kullanılır: bular hem cihāndın kėtip-dür taḫı 9/2, bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf 73/6, bular hem taḫı naʿre halar cėkip 75/17, bilür mėn taḫı ʿilm-i nā-renc-ni mėn 83/7.

ki/kim: Bu kelimelerden ki'nin Farsçada bağlama ve soru zamiri olarak kullanıldığı, kim bağlacının ise Eski Türkçenin Eski Uygur Türkçesi döneminden itibaren başlayarak Hint-İran dilleri etkisiyle Türkçenin her sahasında bağlaç ve bağlama zamiri olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.[560] Bağlama ve kuvvetlendirme bağlacı olan bu kelimelerin mutlak ilgiyle yan cümleyi ana cümleye özne, nesne, dolaylı tümleç, yüklem olarak bağlamaya yaradığı gibi neden ve amaç ilgisiyle iki cümleyi

[558] Öztürk, Rıdvan (1994) **age.**, s. 113.
[559] Şirin, Hatice (2015) **age.**, s. 143.
[560] Tiken, Kamil **age.**, s. 83-89.

birbirine bağladığı görülmüştür: ki bir nükte kim naẓm resmi bilen 8/12, bu ol nāmedür kim be-nām ḫudā 18/18, başını tofraḳḳa urup zār zār yıġlap barçası aydı kim ay ser-dār 22/15, bik-ni şehrde ḳoyup idi kim siz şehrde turup leşker-i islām-nın͡g 25/14.

1.3.7.1. Sıralama Bağlaçları

birlen: Edat göreviyle kullanılan birle kelimesinin +n vasıta hâl ekiyle[561] genişlemesiyle birlen şeklini aldığı, bazen de -r- düşmesiyle bilen şekline dönüştüğü bilgilerinin yer aldığı bu bağlaç, geniş bir kullanım alanına sahiptir. Metnimizde ise "ve, ile" anlamlarında sıralama ifadesiyle bağlaçlar oluşturduğu görülmektedir: ḳara ḳarġa birlen ḳara kirfeni 80/13.

hem: Bu bağlacın Farsça olduğu ve Karahanlı Türkçesinden itibaren geniş bir kullanım alanı bulduğu ile cümlede bağlama ve kuvvetlendirme görevlerinde kullanıldığı bilgileri mevcuttur.[562] Bu bağlacın "ve, de" anlamlarında sıralama ve "üstelik, ayrıca, hem de, hatta" anlamlarında üsteleme ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurduğu bilinir.[563] Metnimizde "ayrıca, buna karşın" amlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır: vefā izdisen͡g hem beḳā izdime 28/6, oḳını yaġdurdı müselmān-lar hem mıltıḳ atıp 32/12, ki alġan kümüş-lerni hem yanduray 35/5, ki toḫta mamat hem muḥammed ṣūfī 51/4.

ve/vu/vü/u/ü: Arapça olan bu bağlacın Orta Türkçe devrinden itibaren Türk dilinin bütün sahalarında görülmeye başlandığı, bir taraftan İran edebiyatının etkisiyle, diğer taraftan ise manzum eserlerdeki vezin zorunluluğu dolayısıyla ve, vu, vü, u, ü olmak üzere çeşitli şekillerde kullanıldığı söylenmiştir. Bu şekillerden ve'nin cümleleri ya da herhangi iki kelimeyi bağlama göreviyle kullanıldığı, vu, vü, u, ü'nün ise karşıt veya birbirine bağlı sözleri bağlayarak bir çeşit terkiplerin teşkilinde tercih edildiği bildirilmektedir.[564] Metnimizde bu bağlacın eşgörevli kelimeleri, kelime gruplarını, öğeleri ve sıralı cümleleri birbirine bağladığı görülmüştür: baʿżı ḥāżır ve baʿżı ḫafī 54/1, munı kördi ve accıḳı kėldi tīz 59/1, solan ve şiberlerdin leşker alıp 67/22, sipā ve ḫocam-lar sėfilġa çıḳıp 73/9.

---

[561] Öner, Mustafa (1999) "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi", **Türk Dili**, S. 565, s. 16.
[562] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 244.
[563] Tiken, Kamil **age.**, s. 73-75.
[564]Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 201.

yana: "imdi, böylece, yine" anlamlarında Türkçenin her döneminde kullanılan bir cümle başı ve bağlama edatı olduğu ifade edilmiştir.[565] Metnimizde "ve" anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir: Muʿaẕẓam Ḫān ve yana özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp 34/7, bik-ler ve yana özge ser-dārlar ürümçi manasġa 40/8.

1.3.7.2. Denkleştirme Bağlaçları

veya: Arapçadaki ve kelimesiyle Farsçadaki ya'nın birleşmesiyle şekillenmiş bir bağlaçtır. "yahut" anlamına gelen bu bağlacın Batı Türkçesinde çok az kullanıldığı belirtilmiştir. Karşılaştırılan unsurlardan birini denkleştirme suretiyle diğerinin yerine koyduğu söylenmiştir.[566] Metnimizde "yahut" anlamıyla, seçmeli olma ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurduğu belirlenmiştir: yaman beyt-ni tafsa veyā nā-fesend 8/5, veyā tüşti bolġay neyistānġa ot 16/16, saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup 23/16.

1.3.7.3. Karşılaştırma Bağlaçları

hem … hem: Karşılaştırma unsurlarının tamamını kapsayan bir karşılaştırma-denkleştirme bağlacı olduğu ifade edilmektedir.[567] İstisnasız bırakma ifadesiyle kelimeler, kelime grupları, öğeler ve cümleleri bağladığı ve cümleye "ile, ve" anlamı kattığı gözlenmiştir: aḳıp ḳanı hem aġzı hem burnıdın 18/5.

ne… ne: Karşılaştırma unsurlarından hiçbirini kapsamına almayan bir karşılaştırma-dekleştirme bağlacı olduğu ifade edilmiştir. Metnimizde aynı görev ve anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir: nė ėn͡g[i]limde ton bar nė ilgimde ẕer 6/13, reʿāyā nė ḳaldı nė ṣāḥib-serīr 11/18.

1.3.7.4. Cümle Başı Bağlaçları

bes: Aslı Farsça olan bu bağlacın "böylece, nihayet, ondan sonra" anlamlarıyla Harezm, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde kullanıldığı bilgisi yer almaktadır.[568] Metnimizde de bu anlam ve görevde kullanılmıştır: bes yėn͡gi cangcun-nın͡g ḥükm birle köhne Cangcun-nı yaʿni çang cangcun-nı baş ḳılıp neççend manṣıb-dārlar birle çıḳarıp bėrmek boldı 132/1-2-3

---

[565] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 211.
[566] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 207.
[567] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 261.
[568] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 127.

bolġay ki: "ola ki" anlamında kullanılan cümle başı edatıdır.[569] Metnimizde bu bağlacın "belki, ihtimalle" anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: ḫaber boldı tīz küfrī ser-dārıġa/nė ser-dār bolġay ki murdārıġa, tutun͡g sāḳıyā nāẓımī-ġa ḳadeḥ/içip mey-ni bolġay ki andaġ ferah 149/19.

eger: Aslı Farsça olan bu bağlacın ilk defa İslamiyetin kabulünden sonra yazılan Türkçe metinlerde görüldüğü, cümleye "şayet, isterse, gerçi, her ne kadar" anlamı kattığı cümle başı bağlaçlarından biri olduğu ve şart anlamlı yan cümleler oluşturduğu ifade edilmiştir.[570] Metnimizde bu anlam ve görevlerde kullanıldığı belirlenmiştir: didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād 109/3, ki endīşemiz yoḳ eger kėlse şīr 113/15, eger bendege bolmasa faẓl Ḥaḳ 119/19, eger bolsa bu ḳul-ġa faẓl aḥad 10/8.

çün: "çünkü, zira, mademki, ne zamanki" anlamındaki bu bağlacın aslı Farsça olup Harezm, Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde yaygın olarak kullanılmış bir cümle başı edatı olduğu bilgisi verilmektedir.[571] Bu bağlacın metnimizde "çünkü, zira, vakta ki, -dığı zaman" anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir: ḫıṭay-lar atıştı tümen fo ü tīr/ki islāmī-ler çün bolup nerre-şīr 44/10, Kirip ordaġa yıġlaşıp zār zār/Töküp yaşnı çün ebr-i nev-bahār ḳızıl 12/9.

çünki: Aslı Farsça olan bu bağlacın çün ve ki kelimelerinin birleşmesiyle oluştuğu, "zira, madem ki" anlamına geldiği, cümlelerin başında veya ortasında yer alabildiği ile Çağatay ve Batı Türkçesinde yaygın olarak kullanıldığı bilgisi mevcuttur.[572] çünki didim uşbu tamām yaḫşı tüş 166/3.

belki: Hiçbir ses değişikliğine uğramadan Kıpçak, Çağatay ve Anadolu sahasında "sanki, âdetâ, muhtemelen, kim bilir" anlamlarında kullanıldığı, bu bağlacın aslını teşkil eden "bel" kelimesine ise Harezm Türkçesinde tesadüf edildiği ifade edilmiştir.[573] İncelemeye esas alınan bu metinde de aynı anlam ve görevleriyle kullanıldığı tespit edilmiştir: nė gūgū digey belki hū hū digey 10/1, bularnı ḳılıp belki şandel nişīn 40/4, nė ferzendi kim belki dil-bend idi 74/12, ferāġat bile belki rāḥat bile 78/12.

līk: Aslı Farsça olan bu bağlacın karşıt anlamlı iki cümleyi birbirine bağladığı, Çağatay ve Anadolu sahası metinlerinde bolca kullanıldığı belirtilmiştir.[574] Metnimizde

[569] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 187.
[570] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 142.
[571] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 133.
[572] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 136.
[573] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 124.
[574] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 175-176.

bu bağlacın "ama", fakat" anlamlarıyla karşıt anlamlı cümleleri birbirine bağladığı görülmüştür: līk raʾūf-dur ki ḫudāvend özi 163/18.

meger: meğer kelimesinin "eger" bağlacı ile olumsuz fiil çekiminde kullanılan "me" edatının teşkil ettiği bir birleşik olduğu, meğer ki ifadesinin ise bu birleşiğin ki ile pekiştirilmiş birleşik şekli olduğu belirtilmiştir.[575] Metnimizde şu örneklerde geçmektedir: aʿlā ḫān-nıng̃ manṣıbı-nı ʿināyet ḳılsunlar meger andaġ ḳılmasalar yurt ḳoldın 136/21, Didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād/meger kėlmese ol fehüveʾl-murād 109/3, tamām kişi-sini ibargil anga/meger bėrmesenġ cānġa ḳılġay cefa 36/9.

1.3.8. Ünlem

Konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan kelime veya kelimelere ünlem denir.[576] Ünlemlerin bir kısmı tek başlarına bir anlam ifade etmez.

ā: Seslenme veya kuvvetlendirme işlevlerine sahip bir ünlemdir. Orta Türkçe döneminde "ay" ve Eski Türkiye Türkçesi döneminde ise "iy" ve "i" şekilleri mevcuttur.[577] Metnimizde seslenme ve kuvvetlendirme amacıyla kullanılmıştır: ḫabībā dimenġler bu sulṭānġa laʿn/ tilinġ-ler yıġınġ-lar ki ḳılmay ki ṭaʿn 60/1.

āferin: Farsça olan bu ünlem, beğenme, takdir ifade eden bir bağlaçtır. Metnimizde de bu anlamıyla kullanılmıştır: barçaları emīrning fehm idrākıġa taḥsīn ü āferīn ḳıldı-lar 39/4.

āh: Eski Türkçe, Harezm ve Çağatay Türkçesinde üzüntü ve acıma duyguları ifade eden bir ünlem olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.[578] Metnimizde de acıma ve üzüntü anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: didi ḥāşe ḫān āh dost āh dōst 28/14, ki ʿabdresul bik urup saḫt-ı āh 51/9.

āyā: Ey, seslenme ünlemi ile adların sonuna eklenerek kullanılan aynı anlamdaki "-â" hitap ünleminin pekiştirilmesiyle oluşmuş bir ünlemdir.[579] Metnimizde seslenme ünlemi olarak karşımıza çıkmaktadır: āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl 10/18, āyā tuḳang bik saʿādet şiʿār 19/2.

---

[575] Tiken, Kamil **age.**, s. 90-91.
[576] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 157.
[577] Akkuş, Muzaffer (2004) "a/e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004,** Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 109-110.
[578] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 294.
[579] Tiken, Kamil **age.**, s. 118.

dirīġ~dirīġā: Aslı Farşça olan bu ünlem üzüntü ifade eden bir ünlemdir. Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Türkçenin her sahasında kullanıldığı bildirilmektedir.[580] Metnimizde de teessüf ve acıma bildirmek için kullanıldığı görülmektedir: "yazık, eyvah": dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ 90/10, dirīġā dirīġā ṣafā ḳalmadı 139/19.

kāşki: Farsça asıllı olup "keşke" anlamında temenni ve pişmanlık ifade eden bir ünlemdir: sėn ölgünce mėn çün ölüp kāşki/bu ḳatıġ elem körmesem kāşki 63/15.

vāh: Arapça asıllı olmakla birlikte Türkçeye Farsçadan geçtiğiyle acı ve üzüntü ifade etmede kullanıldığı belirtilmektedir[581]: başını salıp āh vāh iyledi 29/16, ki zerrāḳ körüşti çėkip āh vāh 80/12.

yā: Farsça bir ünlem olup seslenme ifade etmede kullanılmıştır: Emīr āh urdı didi yā raʾūf 57/19, ki ġonce lebim bülbüli yā emīr 63/10.

zinhār: Farsça bir ünlem olup "sakın, aman ha" anlamlarında uyarı ifade etmek için kullanılmıştır: vefā zinhār kim bir zerre-i çaġlıġ iʿtimād ėtme 92/8.

1.3.9. Fiil

Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime.[582] Karaağaç; varlıktaki değişim olarak tanımladığı fiiller için onlar olmadan hiçbir varlığın olamayacağını, varlıktaki değişim sürecinin ise zaman olduğunu ifade eder.[583]

1.3.9.1. Fiil Çekim Ekleri

Fiil kök ve tabanlarına gelerek onları bir kip veya kişiye bağlayan eklere fiil çekim ekleri denir.

1.3.9.1.1. Şahıs Ekleri

"Çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklere şahıs eki denir."[584] Türkçede çekimli fiillerdeki öznenin şahsını belirtmeye yarayan şahıs ekleri, şahıs zamiri kökenli, iyelik kökenli ve emir kökenli şahıs ekleri olmak üzere üç tiptedir.

---

[580] Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **age.**, s. 297.
[581] Tiken, Kamil **age.**, s. 130.
[582] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 61.
[583] Karaağaç, Günay (2013) **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 389.
[584] Ergin, Muharrem **age.**, s.282-283.

1.3.9.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

"Zamirlerin ekleşmesiyle oluşmuş şahıs ekleridir."[585] Şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve istek çekimleriyle rivayet birleşik çekimlerinde kullanılan bu tip şahıs ekleri Çağatay Türkçesinde en yaygın kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik I. Şahıs: mėn	Çokluk I. Şahıs: miz
Teklik II. Şahıs: sėn	Çokluk II. Şahıs: siz
Teklik III. Şahıs: -	Çokluk III. Şahıs: -lAr

1.3.9.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri; görülen geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekimleriyle fiillerin hikâye ve şartlı birleşik çekimlerinde kullanılıyor olup iyelik eklerinden türemiş şahıs ekleridir. Çağatay Türkçesinde III. şahısta çokluk eki olarak -ş ekinden de faydalanıldığı görülür.

Teklik I. Şahıs: + (I4) m	Çokluk I. Şahıs: + k /+ ķ
Teklik II. Şahıs: + (I4) n͡g	Çokluk II. Şahıs: + (I4)n͡glar/+ n͡giz
Teklik III. Şahıs: -	Çokluk III. Şahıs: + lAr/+ ş

1.3.9.1.1.3. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

"Emir ve istek çekiminde kullanılan ekler hem şahıs hem de şekil ifade eder. Emir eklerinin her şahısta ayrı bir şekli vardır."[586]

Teklik I. Şahıs: - (A) y~ -(a)yIn	Çokluk I. Şahıs: - alın
Teklik II. Şahıs: - ~ -Gil ~ -ġıl ~ -(I4)n͡g	Çokluk II. Şahıs: - (I4)n͡glar/ n͡g
Teklik III. Şahıs: -sUn	Çokluk III. Şahıs: -sUnlar

1.3.9.1.2. Fiil Çekimi

"Fiil çekimi, cümlede yüklem görevinde bulunan fiillerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekildir."[587] Eckmann, Çağatay Türkçesindeki fiil işletmesinin veya fiil çekiminin, olumlu veya olumsuz fiil tabanlarının teklik veya çokluk şahıs, şekil, zaman, partisip ve gerundium gibi değişik çekimlerinden oluştuğu bilgisini verir. Ayrıca Türkçenin bu sahasında olumsuz gövdenin doğrudan olumlu kök

[585] Buran, Ahmet (1999) "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 209.
[586] Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2014) **Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2**, Akçağ Yay., Ankara, s. 109.
[587] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 62.

veya gövdeye getirilmesiyle teşkil edildiğini, şahıs ekleri vasıtasıyla gramatik şahıs ifade eden fiil şekillerinin ise çekimli fiiller olarak adlandırıldığını söylenmektedir. [588]

1.3.9.1.2.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içerisinde veren eklerdir.[589] Ortaya çıkmış veya çıkacak olan hareketi karşılayan kipler olan bildirme kipleri şunlardır:

1.3.9.1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman: -DI$_4$

Fiilin karşıladığı hareketin geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zamandır.[590] A. von Gabain, Talat Tekin, Şinasi Tekin ve Muharrem Ergin gibi gibi Türkologlar görülen geçmiş zaman ekinin kökeninin fiilden isim yapma eki -t ile teklik III. şahıs iyelik eki +I'nın birleşmesinden meydana geldiğini söylemektedir. W. Bang ise ekin yapısında et- ve at- fiillerinin (bardı< bar-adı< bar-at-ı "gitti) olduğu görüşündedir. S. E. Malov, -tI'nın eski bir zarf-fiil olduğu fikrindedir. N. Kononov ise -dI'nın eski bir iyelik eki olduğu (+sI) ve Yakutçadaki iti, itin "bu, şu" işaret zamirinden geldiğini ileri sürmüştür.[591] Görülen geçmiş zaman ekinin tarihî gelişimi ise şöyledir:

Türk-Runik harfli metinlerde tüm ünlülerden ve /l/, /n/, /r/ ünsüzleri dışındaki tüm ünsüzlerden sonra belirli geçmiş zaman eki /d/'li; /l/, /n/, /r/ ünsüzlerinden sonra ise /t/'lidir. Geçmişte başlamış ve bitmiş bir hareketi belirtmek için kullanılan bu geçmiş zaman şekline Tekin, kesin geçmiş zaman demiş ve özne tarafından işlenen ya da ona tanık olunan zamanı anlattığını ifade etmiştir. Köktürk Türkçesinde kesin geçmiş zaman ekinin -D olduğunu, çekiminin ise tekil şahıslar için -DXm, -DXŋ/-DXg, -DI; çoğul şahıslarlar için -DXmXz, -DXŋXz/-DXgXz, -DI şeklinde yapıldığını belirtmiştir.[592] Eski Uygur Türkçesi döneminde de kullanılan bu görülen geçmiş zaman ekinin ünsüz uyumuna uymadığı, n ağzında ekin ünlüsünün genişleyerek a/e olabildiği[593], ayrıca

[588] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 107.
[589] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 25.
[590] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 74.
[591] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 320.
[592] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 182-185.
[593] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 319-320.

Köktürk Türkçesinde bulunmayan -yuk/-yük şeklinde yeni bir görülen geçmiş zaman eki şeklinin var olduğu belirtilmektedir.

Karahanlı Türkçesi döneminde görülen geçmiş zaman ekinin ünsüz uyumuna büyük ölçüde girdiği, ünlü uyumunun ise I. ve II. teklik şahıslarda tam olmasına rağmen III. şahıslarda eklerin daima düz olması sebebiyle tam olmadığı ve ilk defa bu dönemde I. çokluk şahsın çekiminin iyelik kökenli şahıs ekleriyle de yapılmaya başlandığı; ancak alternanslı kullanımların sürdüğü ifade edilmektedir.[594] Harezm Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna -dudak ünsüzlerinin etkisiyle- ve ünsüz uyumuna her zaman uymadığı, I. çokluk şahsın çekiminde ise zamir kökenli şahıs eklerinin kullanımının azalmasıyla birlikte alternanslı kullanımların devam ettiği bilgileri yer almaktadır.[595] Görülen geçmiş zaman ekinin, Kıpçak Türkçesi eserlerinde de Harezm Türkçesinde olduğu gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle ünsüz ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı ve I. çokluk şahsın çekiminde zamir kökenli şahıs eklerinin kullanımının azalmasıyla birlikte alternanslı kullanımların devam ettiği, ayrıca iyelik eki menşeli şahıs eklerinin yanı sıra şahıs zamirleriyle de çekimli şekillerinin ortaya çıktığı ve bu özelliğin analoji (benzeşme) yoluyla izah edilebileceği belirtilmektedir.[596]

Çağatay Türkçesinde tonlu ünsüzlerden sonra -d, tonsuz ünsüzlerden sonra ise -t olduğu ifade edilmektedir.[597] Ancak bu kural ile düzlük-yuvarlaklık uyumu tam değildir. Metnimizde görülen geçmiş zaman eki -dI/-tI, -du/-tU ekleri ile ifade edilir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen geçmiş zamanın bu şekli için Özbek Türkçesinde "Anık Ötgen Zaman" ifadesi kullanılmakta olup geçmişte meydana gelmiş ve artık tekrar edilmeyen hareketleri bildirmeye yaradığı bilgisi yer almaktadır.[598] Yuvarlak ünlülü fiillerden sonra I. ve II. teklik/çokluk şahıslarda -genellikle- yuvarlak ünlülü şekliyle kullanılırken, III. teklik ve çokluk şahıslarda ek düz-dar ünlülü, I. çokluk şahıs eki ise daima yuvarlak-dar ünlülü olarak kullanılır. III. çokluk şahısta +lAr ekinin yanında çoğunlukla, fiile -ş ekinin eklenmesiyle çokluk ifadesi kazandırılmaktadır:

I. teklik şahıs: aldım 165/2, a͡ngladım 82/15, öldim 105/9, bėrdim 61/19, didim 7/7, fitüdüm 164/12, ḳoydum 7/18, ḳutuldum 37/8, oldum 164/14, tizdim 117/2.

---

[594] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 72-73.
[595] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 198-199.
[596] Güner, Galip **age.**, s. 197-207.
[597] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 125.
[598] Tursunov, C., vd, **age.**, s. 334.

II. teklik şahıs: aydıng͡ 63/8, barmadıng͡ 165/17, bėrmeding͡ 100/6, iyleding͡ 63/14, kėlding͡ 155/10. Metnimizde iki örnekte şahıs eki +n olarak kullanılmıştır: ikendin 116/15, ḳıldın 110/16.

III. teklik şahıs: öldi 37/9, öltürdi 115/8, örtendi 33/17, ötti 8/16, öyürdi 137/22, rasladı 42/4, saçıldı 73/2, saldı 89/17, sarġardı 118/20, savurdı 152/7, sündi 40/5

I. çokluk şahıs: an͡gladuk 37/12, bolduḳ 130/3, didük 42/19, ikendük 139/10, işitdük 56/20, ḳalduḳ 23/16, ḳılduḳ 47/13, tükendük 130/6.

II. çokluk şahıs: saçtın͡gız 115/13, ḳaştın͡gız 115/13, kėldin͡giz 113/10.

III. çokluk şahıs: öldiler 35/9, saldılar 127/13, soḳtı-lar 84/6, soḳuştı 157/11, soradılar 137/9, sözleşti-ler 98/5, sürdiler 68/22, tafıştı 66/9, tarḳaştı 27/1, tarḳaştı-lar 61/8, tėgdiler 44/16.

Olumsuzu: barmadım 82/15, ḳılmadın͡g 104/9, ötmedi 78/10, kėlmedük 155/19, ḳılmaduḳ 32/7.

Soru şekli: oynadın͡gmu 42/17.

1.3.9.1.2.1.2. Anlatılan/Öğrenilen/Duyulan Geçmiş Zaman: -(I4) p+ şahıs eki

Çağatay Türkçesini fiil çekimi konusunda Eski Türkçe döneminden ayıran bir özellik, anlatılan geçmiş zaman çekiminde -mIş şekli yanında, -(X)p turur/durur, -(X)ptUr/-(X)pdUr şekillerinden yararlanılmasıdır.[599] Geçmişte başlayan ve devam eden hareketler için Harezm Türkçesi döneminde öğrenilen geçmiş zamanın "-pturur + şahıs zamiri" şeklinin ortaya çıktığı bilinmektedir. [600] Fonksiyon olarak -mIş ekiyle aynı fonksiyonda olduğu belirtilen bu şeklin şahıs zamirleriyle çekimlendiği, belirli geçmiş zaman anlamı taşımakla beraber belirsiz geçmiş zaman anlamı da ifade ettiği belirtilmektedir. Bu zamanın, neticeleri devam etmekte olan tamamlanmış eylem; başlamış ve hâlâ devam etmekte olan eylemler için kullanıldığı söylenmiştir.[601] Kıpçak Türkçesinde anlatılan geçmiş zamanın bu yapısının tek başına (-p) veya tur- fiilinin geniş zaman biçimi olan turur ile kaynaşmasından oluşmuş bir şekil olduğu ve Kıpçak Türkçesinde -(X)p, -(I)ptIr/ -(U)ptUr şekillerinin yaygın olduğu belirtilmiştir.[602]

[599] Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIII.
[600] Üstüner, Ahat (2015) **age.**, s. 141.
[601] Eckmann, Janos (2003) **age.**, s. 34-35.
[602] Güner, Galip **age.**, s. 209.

Çağatay Türkçesi döneminde tur- yardımcı fiiline gelen geniş zaman eki -Ur genellikle düşmüş ve anlatılan geçmiş zamanın bu şeklinde ekleşme oluşmaya başlamıştır. Kimi zaman ise tur- olmadan sadece -(X)p'lı şekillerin kullanıldığı ile bu kullanımların eserden esere değişebildiği bilgisi aktarılmıştır.[603] Bu çalışmada en çok kullanılan geçmiş zaman şekli olduğu görülmektedir. Öğrenilen geçmiş zamanın bu şeklinin eki, ünlü ile biten fiillere doğrudan getirilirken, ünsüz ile biten fiillerde ise düzlük yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak araya bir yardımcı ünlü alır. Şahıs zamirleriyle çekimlenen geçmiş zamanın bu türünün III. teklik ve çokluk şahıslarında ise -dur yardımcı fiili kullanılır.

I. teklik şahıs: ḳılıp mėn 62/3, satıp mėn 35/5, turup mėn 89/12, yörüp mėn 104/20, bolup mėn 72/21, fitip mėn 166/8.

II. teklik şahıs: ḳılıp sėn 29/3, yatıp sėn 105/21.

III. teklik şahıs: kėlip-dür 93/10, kėltürüp 100/6, kėtip-dür 9/2, ḳılıp-dur 159/16, kirip-dür 104/8, kiyip-dür 84/22, ḳoyupdur 90/20.

I. çokluk şahıs: kėlip miz 42/20, kėlip biz 47/16, kėltürüp miz 100/5, kitip siz 28/15, ötüp miz 113/12, turup miz 100/4, tüşip miz 106/1, yėtip miz 105/14.

II. çokluk şahıs: kėlip siz 41/14, kėlip siz 113/22, yėtip siz 113/20, bolup siz 114/1.

III. çokluk şahıs: yörüpdür 111/13, cıḳıp-dur 120/12, ḳalıp-dur 108/17.

Metnimizde anlatılan geçmiş zaman türü için kullanılan bir diğer ek -mIş'tır. Anlatılan geçmiş zamanın bu türü -IpdUr eki gibi fiilin karşıladığı oluş ve kılışın, kişinin başkasından duyduğu, sonradan gördüğü veya farkında olmadan işlediği durumları anlatmada kullanılır.[604] W. Bang ile C. Brockelmann, ekin fiilden isim türeten -m ve fiilden isim türetme eki -ş'nin kaynaşmasından oluştuğunu, G. J. Ramstedt ise fiilden isim türetme eki -m ile "iş, şey" anlamındaki "+iş" in birleşmesinden oluştuğunu ileri sürmüştür. Kemal Eraslan ise ekin basit yapılı olduğunu kabul etmektedir.[605]

Öznece tanık olunmamış eylemleri anlatmada kullanılan -mIş ekli geçmiş zamanın Köktürk Türkçesinde genellikle teklik III. şahıs çekimlerinde kullanıldığı belirtilmektedir.[606] Gabain, belirsiz/anlatılan geçmiş zaman diye tanımladığı bu şeklin kitabelerde söylenilenden öğrenilmiş bir olayı ifade ettiğini, yazmalarda da sık sık daha

[603] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 161.
[604] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 49.
[605] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 328.
[606] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 189.

önceki bir geçmiş zamanı gösterdiğini söyler. Bu dönemde n ağzında -mAş'lı şekillerin de görüldüğü ve bu şekillerin sıfat, isim ve yüklem görevleriyle kullanıldığı bilinmektedir.[607] Karahanlı Türkçesinde de anlatılan geçmiş zaman ekinin sadece düz şekillerinin olduğu ve daha önceki dönemlerde olduğu gibi, zamir menşeli şahıs ekleriyle çekimlendiği ifade edilmiştir. Ancak bu dönem metinlerinde şahıs kategorisinin sağlanması için hem iyelik eki, hem de zamir menşeli şahıs ekleri kullanılmıştır.[608] Belirsiz geçmiş zaman çekiminin -mIş eki üzerine zamir menşeli şahıs eklerinin getirildiği Harezm[609] ve Kıpçak Türkçesinde[610] de geçmiş zamanın bu şeklinin konuşanın gözüyle görmediği bir olayı, eylemi anlattığı, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı ve zamir menşeli şahıs ekleriyle çekiminin sürdüğü bildirilmiştir.

Çağatay Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın üç türlü ekle yapılabildiği bilgisi verilmektedir. Bunlardan birincisi -mIş'la yapılan şekildir. Metnimizde öğrenilen geçmiş zamanın -mIş ekiyle yapılan şekillerine çok az rastlanmıştır. Şahıs zamirleriyle çekimlenen öğrenilen geçmiş zamanın bu şeklinin sadece II. ve III. teklik şahsa göre çekime giren fiillerde kullanıldığı tespit edilmiştir: iylemiş sėn 35/15, ḳılmış 3/8, körmiş 103/20, tüzmiş 108/3, yatmış 87/10, yıġılmış 39/10, almış 150/9, bolmış 8/16, dimiş 159/12, ibermiş 155/11, ḳalmış 59/5.

Fiil kök ve tabanlarına -ġan/-gen partisibi ile şahıs zamiri menşeli şahıs eklerinin getirilmesiyle oluşturulan geçmiş zamanın bu şeklinin anlatılan geçmişten biraz önceki bir olma veya yapmaya işaret ettiği belirtilmiştir.[611] Bu sıfat-fiil ekinin Çağatay Türkçesi metinlerinde nadiren anlatılan geçmiş zaman eki olarak da kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[612] İlk defa Karahanlı Türkçesi sonrasında oluşan yeni yazı dillerinde sıfat-fiil eki görevinin dışında, geçmiş zaman eki göreviyle kullanılan -Ġan sıfat-fiil eki, Kıpçak ve Uygur lehçelerinde genelleşerek -mIş ekinin yerini almıştır.[613] İşte Çağatay Türkçesinde örneklerinin sadece teklik III. şahsa ait olduğunun tespit edildiği bu anlatılan geçmiş zaman şeklinin metnimizde er- yardımcı fiiliyle geçmiş zamanın rivayet şeklinin oluşturulduğu örnekler belirlenmiştir:

---

[607] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 81.
[608] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 186.
[609] Eckmann, Janos (1998) "Harezm Türkçesi", **Tarihî Türk Şiveleri**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 204.
[610] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 123.
[611] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 135-136.
[612] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 162.
[613] Akar, Ali (2004) "-Ġan Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 92.

birev ḳalmaġan irdi ḳaḳşatmaġan/birevi ḳalmaġan mālını almaġan 51/20, Uġurluḳ ḳılıp kiçeler uymaġan/faḳīr ü ġanī mālını ḳoymaġan 52/2, ḳızılça bulaḳ mollā toḫta yüzi/ki bāḳī mīr-āb bolġan irdi özi 75/1, ötüp toḳsan üç kün ki kėlmes ḫaber/ki leşker tilep barġan irdi bular 79/3.

1.3.9.1.2.1.3. Gelecek Zaman: -A+ şahıs eki ~ -may ~ -ġu,-gü + iyelik eki ~ maḳçı bol-, ġay, -gay, -kay + şahıs eki

"Fiilin gösterdiği hareketin konuşma anından sonra gerçekleşecek bir zamana ait olduğunu belirten bu kip, fiilin gösterdiği hareketin geleceğe bağlı olduğunu belirten bir zaman."[614] şeklinde ifade edilmiştir. Gelecek zaman ekleri, Türkçede pek çok farklılıklar sergileyen ve Türk dilinin tarihî seyri içinde çokça değişiklik arz eden şekil ve zaman eklerindendir. Köktürk Türkçesi metinlerinde "dAçI, -sIk, -çI" gelecek zaman ekleri olarak kullanılmıştır.[615] Şekil olarak bildirme, zaman olarak gelecek zamanı ifade eden gelecek zaman ekleri için Eski Uygur Türkçesinde "-ġay/-gey, -ġa/-ge ve -çI"nın kullanıldığı söylenmiştir.[616] Köktürk Türkçesinde işlekken Eski Uygur Türkçesi metinlerinde işlekliğini kaybederek örneklerine çok az rastlanan -gAy şekli Eski Uygur Türkçesinden sonra genellikle bir işi yapanı bildiren bir isim-fiil olarak kullanılmıştır.[617] Karahanlı Türkçesi metinlerinde Eski Türkçenin Türk-Runik harfli metinlerinde görülen -dAçI gelecek zaman şekli çok az kullanılmış olup genellikle "-ġay/-gey, -ġa/-ge, -ġu/-gü" ekleri kullanılmıştır. Ayrıca bu dönem metinlerinde -ġalır, -gelür, -gelir" eklerinin yakın gelecek zaman ifadesi için kullanıldığı bilgileri yer almaktadır.[618] Ahmet Bican Ercilasun, Kutadgu Bilig Grameri-Fiil başlıklı çalışmasında "-ġay/-gey, -ġa/-ge, -ġu/-gü" olmak üzere üç türlü gelecek zaman ekinden bahsetmiş, bu eklerden "-ġay/-gey, -ġa/-ge"nin hiçbir anlam farkı oluşturmadığını belirttikten sonra bu eklerin haricinde yakın gelecek zaman başlığı altında "-ġalır/-gelir" ekinden bahsedilmiştir.[619]

Harezm Türkçesi döneminde gelecek zaman eki olarak şahıs zamirleriyle çekimlenen "-ġay/-gey, -ḳay/-key, -ġa/-ge", nadiren kullanılan -IsAr ve iyelik eki menşeli şahıs ekleri tur- yardımcı fiilinin -Ur geniş zaman eki ile birleşmesinden oluşan

[614] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 66-67.
[615] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 186-190.
[616] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 343-345.
[617] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 82.
[618] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 187-188.
[619] Ercilasun, Ahmet Bican, (1984) **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil**, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara, s. 126-135.

turur belirli gelecek zaman eki olarak nitelendirilen "-ġu/-gü" ekleri kullanılmıştır.[620] Necmettin Hacıeminoğlu, Harezm Türkçesi ve Grameri adlı eserinde gelecek zaman için -ġay/-gey, -ası/-esi ve -ġu/-gü eklerini göstermekte ve -GAy ekinin hem geniş zaman, hem de istek bildirebildiğinden söz etmektedir.[621] Aysu Ata, Harezm-Altınordu Türkçesi başlığını taşıyan gramer çalışmasında dönemi Harezm ve Altınordu başlıkları altında ikiye ayırmış ve bu dönemlerde beş tür gelecek zaman ekinin kullanıldığına değinmiştir. Bu ekler sırasıyla -GAy, -GU, -GA, -ısar ve -ası'dır. Bu şekillerden -GAy'ın Harezm Türkçesi metinlerinde gelecek zamanı ifade için en çok tercih edileni olduğunu, -GU'nun mutlak gelecek zaman ve gereklilik anlamları taşıdığını, -GA'nın gelecek ve geniş zaman ile istek ifade ettiğini, -IsAr ve -Ası eklerinin ise bu dönem metinlerinden sadece Hüsrev ü Şirin'de yer aldığını söylemiştir.[622] "Harezm Türkçesinde Fiil" başlıklı çalışmanın sahibi Funda Toprak ise, Harezm Türkçesi metinlerinde üç gelecek zaman çekimi tespit edebildiğini belirtmektedir. Ona göre gelecek zaman için -GAy/-Kay + şahıs zamiri ; -GA + şahıs zamiri ve -GU (turur) biçimleri kullanılmaktadır. Gelecek zaman bildiren bu eklere sonradan -(y) IsAr ekini de ekleyen Toprak, neticede dört gelecek zaman biçimi zikretmiş olmaktadır.[623]

Kıpçak Türkçesinde asıl gelecek zaman ekleri olarak "-ġay/-gey, -ķay/-key, -ġa/-ge" eklerinin kullanıldığı, bunun yanında "-AsI, -açaķ/-ecek" eklerinin de gelecek zaman eki olarak kullanıldıkları belirtilmiştir.[624]

Argunşah, Çağatay Türkçesinde iki türlü gelecek zamanın var olduğu, bunlardan ilki "-ġay/-gey, -ķay/-key, -ġa/-ge" ekleri ile kurulan asıl gelecek zaman, diğerinin ise "-ġu/-gü, -ķu" eklerinin üzerine iyelik ekleri veya tur- yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan şekil olduğu bilgisini vermiştir.[625] Metnimizde gelecek zaman çekiminin daha çok olumsuzu kullanılmıştır. Olumsuz gelecek zaman eki, zaman ekinden önce eklenen -ma eki ile yapılır. Olumsuzluk ekinin ünlü ile bitmesinden dolayı ek -y ile ifade edilir: ķalmay 18/7, ķılışmay 66/22, kilalmay 70/4, ķoymay 152/11, tapalmay 139/15, uķulmay 105/5.

---

[620] Toparlı, Recep **age.**, s. 40-41.
[621] Hacıeminoğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, s. 152-153.
[622] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 91-93.
[623] Toprak, Funda (2005) **Harezm Türkçesinde Fiil**, Ankara, s. 248-262.
[624] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 131-132.
[625] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 166-167.

Karahanlı Türkçesinden itibaren görülen ve mutlak gelecek zaman olarak tanımlanan -ġu/-gü'nün Çağatay Türkçesi ve metnimizde tespit edilen bir diğer türü -GU dėk'li şekillerdir. Bu şekil için Özönder, şu bilgileri vermektedir: "Gelecek ve gereklilik ifade eden -GU sıfat-fiil ekli fiil isimlerinin, Eski Türkçedeki teg "gibi" edatının Çağatay Türkçesindeki dik şekliyle, genişletilerek Nevâyî'nin ifadesiyle 'herhangi bir kimseden işin yapıp yapmadığı hususunda kuşkulanmakla beraber, o işin yapılmış olmasının o işe bağlandığı, gerçekleşmesi bakımından değil de zan ve kuşku bakımından fiile incelikler' katmaya yarar."[626] ki bizlerni Mançu kėlip çafġu dėk/ḳılıp tīr-i bārān oḳ atḳu dėk 12/ 11.

Metnimizde görülen bir diğer gelecek zaman eki de -ġu/-gü sıfat-fiil ekinden sonra iyelik eklerinin getirilmesiyle yapılır. Modern Özbek Türkçesi gramerlerinde bu tip gelecek zaman için "Bu şekl köprak Eski Özbek tilide işletilgen." bilgisi yer almaktadır.[627] Çağatay Türkçesinde de görülen bu şekil işlek olarak kullanılmaz. Nitekim metnimizde sadece iki örnekte kullanılmıştır: iylegüm 44/1, ḳoyġum 85/4. Metinde birkaç yerde kullanılan şu örnekte ise bu şeklin unutulmakta olduğunu görmekteyiz: ḳılġu miz 48/13, ḳılġu siz 42/18.

Metinde bir örnekte ise gelecek zaman -maḳçı bol- şekli ile yapılmıştır. Bu birleşik ekin -maḳ/-mek fiilden isim türetme ekiyle +çI isimden isim türetme ekinin kaynaşmasıyla teşekkül ettiği, yapılmak üzere olan veya yapılmak düşüncesinde bulunulduğunu ifade eden bir gelecek zaman şekli olduğu, çağdaş Türk lehçelerinden Özbek Türkçesinde yaygın olarak kullanılmakta olduğu belirtilmiştir.[628] Çağatay Türkçesinde kullanılan gelecek zaman ve istek işlevlerini birlikte taşıyan bu şeklin şahıs zamirleriyle çekimlendiği bilgisi verilmiştir.[629] Kırgız Türkçesi Grameri adlı çalışmasında H. Kasapoğlu Çengel mAk(çI)/-mOk(çU) ekinin Kırgız Türkçesinde niyet ve maksat kipi olarak değerlendirildiğini, tarihî Türk yazı dillerinde fiil ismi yaptığını ve Çağatay Türkçesi döneminde yardımcı fiil alarak çekime girdiğini, Kırgız Türkçesine de muhtemelen Çağatay Türkçesinden geçtiğini, Kırgız Türkçesinde ekin -çI/-çU ekiyle birlikte veya bu ek olmaksızın bir sıfat-fiil eki olarak da kullanılmakta olduğunu; ayrıca bol- ve e- (<er-) yardımcı fiilini alarak birleşik çekim oluşturabildiğini söylemiştir. Yine

---

[626] Barutçu Özönder, Fatma Sema **age.**, s. 33.
[627] Tursunov, U., vd, **age.**, 344.
[628] Eraslan, Kemal (2004) "-maḳlıḳ/ -meklik ve -maḳçı/ -mekçi Birleşik Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 927-928.
[629] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 171.

-mAkçI/-mOkçU ekinin bünyesinde yer alan +çI/+çU ekiyle âdet edilen geçmiş zaman ekindeki -çU (<-OOçU/-UUçU) ekinin aynı ekler olduğunu; ancak birinci ekin, geleceğe yönelik niyet; ikincisinin ise geçmiş zaman bildirmesinin izah gerektiren bir husus olduğuna değinmiştir.[630] Çağdaş Türk yazı dillerinden Özbek Türkçesinde, gelecek zamanın bu şeklinin "Kelesi Zaman Maksad Fe'li" olarak adlandırıldığı görülmektedir.[631] Metnimizde sadece bir yerde bol- yardımcı fiili ile birlikte kullanılmıştır: çıḳarmaḳçı bol- 131/20.

Metnimizde görülen bir diğer gelecek zaman eki ise asıl gelecek zaman eki olarak adlandırılan -ġay ekidir. Çağatay Türkçesinde özellikle şiir dilinde "-ġa(y)/-ge(y), -ḳa(y)/-ke(y)" ekinin gelecek zaman için kullanıldığı belirtilmiştir. Fonksiyon olarak gelecek-istek olarak adlandırılan bu ekin, gelecek, istek, rica, emir ve tahminde kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[632] Kişi zamirleriyle çekimlenir. Bazen istek işlevi ile de kullanılır: bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb 7/8, helāk iylemiş ḳoymaġaylar tirig 12/12, nė bolġay anı͡ng kėssen͡giz başını 25/7, bu üç-ni yoḳ ėtsek ḫalef ḳalmaġay/ ki bizlerge hīç ḫūn ṭaleb ḳalmaġay 30/2, gümān ḳılma dip ġonça açılmaġay/dime her ṭaraflarga saçılmaġay 50/9, bolmaġay mėn 52/7, ḳılmaġay miz 66/14.

1.3.9.1.2.1.4. Geniş Zaman: -(A)r/-(U)r

Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren zaman.[633] Çağatay Türkçesinde geniş zamanın fiil kök ve tabanlarına -ar, -er, -r, bazen ise -ur, -ür ekleri ve zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile yapıldığı belirtilmektedir. Ayrıca geniş zamanın bu eklerinin şimdiki zamanı ifade etmede de kullanıldığı belirtilmektedir.[634]

Türkçenin tarihî seyri içerisinde geniş zamanla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: Köktürk Türkçesi Grameri'nde fiil tabanlarına gelen -(X)r, -Ar ve -yUr eklerinin şahıs zamirlerini alarak geniş zaman-şimdiki zaman kipini kurduğu, bu kipin olumsuzunun -mAz sıfat-fiiline şahıs zamirleri getirilerek yapıldığı ve III. şahsın çekiminin zamirsiz olduğu ifade edilmektedir.[635] Eski Uygur Türkçesi metinlerinde geniş zaman ekinin

---

[630] Çengel Kasapoğlu, Hülya (2005) **Kırgız Türkçesi Grameri**, Akçağ Yay., Ankara, s. 247-248.
[631] Usmanova, M. vd, (1981) **Hazirgi Özbek Adabiy Tili**, Taşkent, s. 116.
[632] Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **age.**, s. 167.
[633] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 69.
[634] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 130-133.
[635] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 186-187.

genellikle -Ur, nadiren -Ar ve çok az olarak da -Ir, ünlü ile biten fiil tabanlarının -yUr ve nadiren -r olduğu, geniş zaman çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı ve cümleye genellikle şimdiki zaman, bazen de gelecek zaman anlamı kattığı söylenmiştir.[636] Karahanlı Türkçesinde -(X)r, -Ar ve -r'nin hem geniş, hem de şimdiki zamanı karşıladığı, çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı; ancak çokluk III. şahısta ekleşme nedeniyle -lAr şeklinin görüldüğü, olumsuzunun -mAz/-mAs ekleriyle kurulduğu ifade edilmiştir.[637] Harezm Türkçesinde geniş zaman için üç tip ek kullanıldığı, bu ekler içinde en çok tercih edileninin -(y)Ur, en az kullanılanın -r olduğu, bunların yanı sıra -Ur ve -Ar'lı şekillerin de var olduğu, olumsuzunda ise -mAz/-mAs'ın kullanıldığı bilgileri mevcuttur.[638] Tüm zamanları içine alan bir sürekliliğin söz konusu olması nedeniyle her zaman yapılan fiilleri anlamada kullanılan geniş zaman için Kıpçak Türkçesi metinlerinde ünsüzle biten fiillere -(X)r, -Ar; ünlü ile biten fiillere ise -r veya -(y)Ur şekilleri getirilmiştir. Karamanlıoğlu, Kıpçak Türkçesinde geniş zamanın gelecek zamanla ilgisi olduğunu ve Batı Kıpçak sahası metinlerinde geniş zamanın gelecek zaman için kullanıldığını,[639] Güner ise geniş zamanın taşıdığı genellik ifadesi sebebiyle eklerin Kıpçak Türkçesinde şimdiki zamanı karşılamak üzere kullanıldığı durumların da mevcut olduğu bilgisini vermiştir.[640] Geniş zaman eklerinden -(y)Ur için Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri adlı çalışmasında Hacıeminoğlu, bu şeklin ünlü ile biten fiil kök ve tabanlarına geldiğini, Hüsrev ü Şirin'de tespit ettiği yirmi sekiz örneğin tamamının şimdiki zamanı ifade ettiğini, ayrıca Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun Tuhfetü'z-Zekiyye ile latin alfabesiyle yazılan Codex Cumanicus'ta -yor şimdiki zaman ekinin varlığına işaret ettiğini, bu durumun akla o dönemde -yor ekinin mevcut olabilme olasılığını getirdiğini söylemiştir.[641]

Çağatayca El Kitabı'nda Eckmman; fiil tabanları + -(A, U)r + şahıs zamirleri getirilerek çekimlenen geniş zamanın özel bir zamana işaret etmeyip belirsiz bir olma veya yapma bildirdiği, bulunduğumuz zamanda yer alan dolayısıyla henüz tamamlanmamış hareketler için de kullanılabildiği, masallarda geçmiş zaman yerine, bazen de gelecek zaman yerine kullanıldığını söylemiştir.[642]

---

[636] Gabain, Annemarie von, **age.**, s. 80.
[637] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 70-72.
[638] Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 197-198.
[639] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 125-127.
[640] Güner, Galip **age.**, s. 213.
[641] Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **age.**, s. 135.
[642] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 130-133.

I. teklik şahıs: ḳılur mėn 35/11, kilür mėn 162/18, ḳoyar mėn 83/9, mindürür mėn 94/6, körgüzür mėn 35/15, urar mėn 27/18.

II. teklik şahıs: ḳılur sėn 114/12, kiyer sėn 102/22, tapar sėn 166/5, turur sėn 114/18, urar sėn 114/20.

III. teklik şahıs: cıḳar 120/5, çėker 5/7, çıḳar 163/13, dir 69/19, iter 46/5, itür 8/6, iyler 90/19, ḳalur 7/3.

I. çokluk şahıs: kėter miz 155/20, ḳılur miz 46/11, kilür miz 150/19, ḳondurur miz 160/11, ḳoyar miz 154/17, öter miz 110/11, soḳuşur miz 121/19.

II. çokluk şahıs: ḳılur siz 92/11, tapar siz 155/20, bolur siz 13/16

III. çokluk şahıs: çekerler 111/19, dirler 38/14, ḳılurlar 26/17, kilürler 114/3, ḳoyurlar 64/10.

Olumsuzu: Ata'nın ilk kez Karahanlı Türkçesi metinlerinde görüldüğü bilgisini verdiği, geniş zamanın olumsuz şekli olan -mAs[643], daha sonraki dönemlerde de kullanılmaya devam etmiş ve Çağatay Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu için en çok tercih edilen şekil olmuştur.[644] Metnimizde geniş zamanın olumsuz şekli -mas eki ile yapılır: çıḳalmas 21/4, çıḳmas 38/12, dimes 60/22, kėlmes 136/22, turmas 162/8, bilalmas 83/17.

Soru şekli: Geniş zamanın sorusu, şahıs ekinden sonra getirilen -mu, -mü ekiyle yapılır: yörür mėnmü 9/10, yorurlarmu 143/10, ḳılurmu 105/12. Ayrıca bir örnekte -mu soru ekinin, -kin edatıyla birlikte, -mikin şeklinde kullanışıyla da soru ifadesi karşılanmıştır: bolurmıkin 148/4.

1.3.9.1.2.1.5. Şimdiki Zaman: -AdUr

Fiilin gösterdiği iş, oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda yapıldığını ve süregelmekte olduğunu gösteren zaman.[645] Konuşma anında yapılan fiilleri anlatmada kullanılan bu zaman için Türkçede genellikle geniş zaman ekinden yararlanılmıştır. Ancak Harezm Türkçesinde geniş zamanlı şekillerininin yanı sıra ilk kez -A/-U zarf-fiil eki ile tur-yardımcı fiilinin geniş zaman ekli şekillerinin şahıs zamirleriyle çekime girmesi neticesinde teşekkül eden -A/-U turur'lu şimdiki zaman şekilleri kullanılmaya başlanmıştır.[646] İş, oluş, kılışla anlatışın bir anda olduğunu göstermeye yarayan bu

[643] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 90.
[644] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 162.
[645] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 142.
[646] Argunşah, Mustafa- Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 198.

şekillerden Kıpçak Türkçesi metinlerinde de yararlanılmışır. Geniş zaman ekli şekillerin yanı sıra şimdiki zamanı anlatmak için kullanılan -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şekli için Karamanlıoğlu; tur- yardımcı fiili ile yapılan bir devamlılık ifadesi olduğunu, zamanla devamlılık ifadesi ile şimdiki zamanın karışması ve -dIr< tur-/dur- yardımcı fiilinin muzari şeklinde benzer hece düşmesi ile bir -a dIr- şeklinin doğduğunu ve şimdiki zamanı karşıladığını söylemiştir.[647]

Murat Küçük, Kıpçak Türkçesinde hem şimdiki, hem de gelecek zaman ifade eden geniş zaman eklerinden başka, -A zarf-fiil ekiyle- DIr (<turur) yapısının kaynaşmasıyla teşekkül ettiğini söylediği bir şimdiki zaman şeklinin daha var olduğu bilgisini vermiştir.[648] -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şimdiki zaman şekilleri Çağatay Türkçesinde yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak bu dönemde ünlüyle biten fiil tabanlarına zarf-fiil eki olarak -A değil de -y gelmiştir. Çekimlerinin şahıs zamiri menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı geçmiş zamanın bu şeklinin olumsuzu -mAydUr şeklindedir.[649] Eckmann, teklik ve çokluk I. ve II. şahısların genellikle -dUr eki almadığını söylediği bu şeklin konuşma anında devam eden hareketleri, daima tekrarlanan davranışları ve yapılması planlanan işleri anlatmada kullanıldığı bilgisini aktarmaktadır.[650] Karaağaç; şimdiki zamanın bu şeklinin Çağatay Türkçesini Eski Türkçe döneminden ayıran en önemli özellik olduğunu, Eski Türkçede bulunmayan şimdiki zaman çekimini Çağatay Türkçesinin -A turur/durur şeklinde yardımcı fiille yapmaya başladığını ve ilerleyen zamanlarda bu kullanımın -AdUr şimdiki zaman şeklini doğurduğu bilgisini vermiştir.[651] Metnimizdeki şimdiki zaman ekleri olan -AdUr, -A turur, -ydIr, -y turur şekillerinin Eckmann'ın ifade ettiği anlam ve görevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir: ėmdi sizlerni helāk ḳılsaḳ uşşaḳ ʿiyāl-larıng͡a vebāl boladur 32/3, tola ḳorḳadur üyde ferzendlerim 35/8, körer aḫunum kiledür ʿoşma tīz/anıng͡ song͡ıça kiledür ḫışmı tīz 89/11, birimizġa tėng͡ kėlmegey bėş Ḳotan/ki ḳorḳadur sėn ḳotandın yaman 114/15, yigit-ler cangcun sizlerdin yaman ḳorḳadur ve aytadur ki 132/ 16, ang͡a munça ġażab ḳıladurlar dip irdi aḫunluḳ idi anıng͡ günahını 137/ 10

Olumsuzu: Şimdiki zamanın olumsuzu ise -may turur şeklinde yapılır: ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda/ tolaraḳ çėrig irdiler uyḳuda 67/2.

---

[647] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 128.
[648] Küçük, Murat (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinden Türkiye Türkçesine -Dır/ -Dur <TURUR Eki ve İşlevleri", **Türkbilig**, S.19, s. 65.
[649] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 164.
[650] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 139-140.
[651] Karaağaç, Günay (1997) **age.**, s. XXXVIII.

1.3.9.1.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Fiilin olumlu ve olumsuz nitelikteki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kipler.[652]

1.3.9.1.2.2.1. Şart Kipi: -sA + şahıs eki

Bir oluş ve kılışı şarta bağlayan tasarlama kipidir.[653] Köktürk Türkçesinde -sAr şeklinde yer alan bu ekin asıl eylemin hangi şart ya da şartlar altında işlendiğin belirtme ve asıl eylemin hangi durumlarda ne zaman işlendiğini belirtme gibi iki işlevi olduğundan bahsedilir.[654] Bu dönemi izleyen Eski Uygur Türkçesinde ise şart kipi şekil ekinin -sAr olup ünsüz uyumuna bağlanmadığı, şahıs zamirleriyle çekimlendiği, şart kipindeki hareketin asıl hareket olmayıp bağlı ve asıl harekete yardımcı bir hareket olduğu, ekin -sA şeklinin de mevcut olduğu belirtilmiştir.[655] Karahanlı Türkçesinde şart kipi çekiminin -sA ile yapıldığı, -sAy şeklinin de mevcut olduğu, çokluk I. ve III. şahıs çekimlerinde ekleşme olduğu -mIz, -lAr bilgileri verilmiştir.[656] Harezm Türkçesinde şart kipinin -sA şeklinde olduğu, bu kipin hem şahıs zamiri, hem de iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlendiği söylenmiştir.[657] Kıpçak Türkçesinde de şart kipinin -sA olduğu, çekiminin iyelik menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı; ancak Codex Cumanicus'ta teklik I. şahıslarda, Kavâninü'l-Külliyye'de teklik II. şahıslarda şahıs zamirlerinin de kullanımının görüldüğü bildirilmektedir.[658]

Çağatay Türkçesinde şart kipi olan -sA'nın zengin bir işlevinin olduğu, çekiminin iyelik menşeli şahıs ekleriyle yapıldığı bildirilmektdir.[659] Metinde şart çekiminin -sa, -se şart kipi ekine iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapıldığı görülmektedir. Çağatay Türkçesinin mirasçılarından olan Özbek Türkçesi yazı dilinde bu kip için "Fe'lning̑ şart mayli başḳa birear hereket, vaḳea-ḫadisening̑ becerilişi üçün şart, vasita boladigen, istelgen, faraz, molcal ḳılıngan hereketni bildiredi."[660] bilgileri yer almaktadır.

I. teklik şahıs: ibersem 151/10, bolsam 10/11, çafsam 57/7, işitsem 131/15.

---

[652] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 146.
[653] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 676.
[654] Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 178-179.
[655] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 348-350.
[656] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 188-189.
[657] Toparlı, Recep **age.**, s. 44.
[658] Güner, Galip **age.**, s. 243-248.
[659] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 126-128.
[660] Tursunov, U., vd, **age.**, s. 330.

II. teklik şahıs: bilsen͡g 88/20, bolmasan͡g 102/22, bolsan͡g 103/1, disen͡g 28/6, fütmesen͡g 44/3, gurlasan͡g 132/22, ėtsen͡giz 60/21, işitsen͡g 78/22, kėssen͡giz 25/7.

III. teklik şahıs: gurlasa 51/11, bolsa 6/1, buyursa 52/13, çıḳsa 19/5, dise 29/9.

I. çokluk şahıs: ibersek 79/11, bozsaḳ 129/14, ėtsek 30/2, ibersek 40/15, iylesek 14/14, ḳılışsaḳ 35/2.

III. çokluk şahıs: bolsalar 7/10, kėlselar 38/21

Olumsuzu: Şart kipinin olumsuzu -ma, -me ekiyle yapılır: kėlmese 155/5, kėltürmese 5/1, ḳılmasaḳ 70/22, ḳılmasalar 136/21, körmesem 63/15

1.3.9.1.2.2.2. İstek Kipi: -ġay, -gay, -kay + şahıs eki ~ -ġu, -gü + iyelik eki

Fiile istek, arzu kavramlarını veren tasarlama kipidir.[661] Harezm Türkçesinde istek kipinin Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerinde gelecek zaman eki olarak kullanılan -GAy ekindeki /G/nin erimesiyle teşekkül eden -A/-Ay/-y ekleri + şahıs zamirleriyle,[662] Kıpçak Türkçesinde bu kipin özel bir eki olmamakla birlikte emir ekleri, -A ve Tuhfetü'z-Zekiyye'de -AsI kel- yapılarının istek işleviyle kullanılabildikleri belirtilmiştir.[663] Eckmann; Çağatay Türkçesinde sadece birinci şahıslarda istek çekiminin var olduğunu, bu çekimin -(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm; -(A)lI, -(A)lIn͡g, -(A)lIm ekleriyle sağlandığını ve bir hareketi yapma isteğini veya teklifini ifade etmek için kullanıldığını belirtmiştir.[664] Argunşah ise gelecek zaman ve istek işlevlerini bünyesinde taşıyan -mAKçI bol- ile -GA, -GAy, -Kay ekleri ve -GA gelecek zaman ekinin başındaki /G/ sesinin erimesiyle teşekkül eden ve Batı Türkçesinde istek ifadesi için kullanılan -A'nın bu dönem metinlerinde istek ifadesi için kullanılan istek kipi şekilleri olduğu bilgisini vermiştir.[665] Metnimizde istek kipi iki şekilde yapılır. Bunlar -ġay/ -gey, -key eklerinden sonra şahıs zamirlerinin eklenmesi veya -ġu, -gü sıfat-fiil ekinin iyelik eki ile birleşmesi ile meydana getirilen birleşik yapıdaki eklerdir:

bilgey 3/16, bolġay 7/11, digey 10/1, digey-ler 61/6, iylegey 7/4, iylegey miz 160/10, iylegey siz 15/7, iylegey-ler 43/10, italgay mėn 124/17, işitkey 10/2, bėrgey sėn 148/15.

---

[661] Geniş bilgi için bk. Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yay., Ankara, s.364-370.
[662] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 96-97.
[663] Güner, Galip **age.**, s. 242-243.
[664] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
[665] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 170-171.

ėtküm 124/13, kėtküm 124/13, ḳılġum 25/9, bolġum 142/4, ibergüm 80/15, tapġum 135/17, yėtküm 124/13, bėrgüm 80/16.

Olumsuzu: İstek kipinin olumsuzu zaman ekinden önce -ma, -me ekinin getirilmesiyle yapılır: bilmegey 97/1, bolmaġay 7/11, almaġay 7/11, bolmaġay mėn 52/7, ėtmegey 164/1, ḳılmaġay miz 66/14, ḳılmaġay siz 35/6, ḳoymaġay miz 135/4, ḳoymaġaylar 12/12, yatmaġay sėn 104/6, almaġay mėn 7/8, an͡glaġay sizler 164/11, barmaġay mėn 155/15, ḳalmaġay 30/2.

Soru Şekli: İstek kipinin sorusu ise zaman ekinin üzerine -mu eki getirilerek yapılır: atılġaymu 84/3.

1.3.9.1.2.2.3. Gereklilik Kipi

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren kiptir.[666] Eski Uygur Türkçesinde gereklilik kipinin teşkili için özel bir şekil ve zaman ekinin olmadığı, gerekliliğin -ġu/-gü kergek, -mIş kergek, -maḳ kergek/-mek kergek, -ġuluḳ/külük + ol şekilleriyle sağlandığı[667], Karahanlı Türkçesinde gereklilik çekiminin -ġu/ -gü kerek+ …-sA+şahıs zamirleri ve kerek + … -sA,[668] Harezm Türkçesinde …ġu/-gü -ḳu/-kü + şahıs zamiri[669] veya kerek kelimesiyle,[670] Kıpçak Türkçesinde gereklilik kipi ya da zaman eklerinin özellikle de … -Ar, -sA, -mAK/-mAḫ kėrek, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinlerinde ise -mAl veya kėrek fiil-Gāy/-Kāy+ şahıs eki,[671] Çağatay Türkçesinde ise kėrek, …-mAk kėrek, …-sA kėrek, kėrek+ fiil-sA+ iyelik menşeli şahıs ekleri ile -gU, -gUlUk[672] eklerinin gereklilik kipi işleviyle kullanıldığı belirtilmektedir. Metnimizde gereklilik kipi için özel bir ek yoktur. Birkaç yerde fiilden isim yapma eki -maḳ ile kėrek kelimesinin kullanılmasından oluşmuş şekillerine rastlanmıştır: bu merg-nin͡g ʿilācın nė ḳılmaḳ kėrek 43/14, tursun ėmdi sözni muʿaẓẓam ḫāndın işitmek kėrek muʿaẓẓam 24/8, didiler ki aldıġa barmaḳ kėrek 98/3, digil rāstı-nı hem kėrek bolsa cān 101/ 20, Bu ḫalta bölek san͡ga boldı kėrek 103/ 5, emīr aydı leşkerni yıġmaḳ kėrek 150/ 16.

---

666 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 71.
667 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 350-351.
668 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 193-194.
669 Toparlı, Recep **age.**, s. 43.
670 Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekkaya, Gülden **age.**, s. 202.
671 Güner, Galip **age.**, s. 248-250.
672 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 172.

1.3.9.1.2.2.4. Emir Kipi

Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek şeklinde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi.[673] Emir kipi çekiminde kullanılan ekler temelde aynı olmakla birlikte bölgelere göre ses farklılıkları göstermektedir. Köktürk Türkçesinde fiil kök ve tabanlarıyla yapılan normal buyurma ile -gIl ekiyle kurulan pekiştirmeli buyurma olmak üzere iki türü olduğu belirtilen buyurma kipi eklerinin şahıslara göre çekimi şöyledir: II. teklik şahıs - ~ -gIl ~ -ġıl ~ -(I4)n͡g Metnimizde genel Türkçede olduğu gibi her şahıs için ayrı ayrı ekler kullanılmıştır.[674]

I. teklik şahıs -(A)y~-(a)yIn: Köktürk Türkçesinde gönüllülük kipi diye bahsedilen bu kipin teklik I. şahsının ünsüzlerden sonra -(A)yIn, ünlülerden sonra ise -yIn şeklinde geldiği ve bir eylemi işleme isteğinde olma anlamı ifade ettiği bilgisi yer almaktadır.[675] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise emir kipinin teklik I. şahsının çekiminde kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[676] Karahanlı Türkçesinde ise emir kipinin teklik I. şahıs çekiminde -AyIn, -yIn, -Ay, -AyI, -yI, -eyim[677], Harezm Türkçesinde -yIn, -(y)AyIn, -AyIm, -GAyIn, -GAyIm,[678] Kıpçak Türkçesinde -AyIm, -ġayım/-geyim,[679] şekilleri kullanılmıştır. Eckmann; -(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm, -(A)y eklerinin istek kipinin teklik I. şahısla çekiminde kullanıldığını ifade etmiş,[680] Argunşah ise bu eklerin emir kipinin I. şahısla çekiminde kullanılan ekler olduğunu söylemiştir.[681] Muharrem Ergin, "Türk Dil Bilgisi"nde bugün Türkiye Türkçesinde istek kipinin teklik ve çokluk birinci şahıslarında kullanılan şekillerin emir kipine ait olduğunu ileri sürmüştür.[682] Zeynep Korkmaz ise bu şekilleri emir ekleri olarak değerlendirmiş olup bunlar için dilek-emir kipi ifadesini tercih eder.[683] "Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları" adlı eserinde Fatma Türkyılmaz; Dilmen, Banguoğlu, Gencan, Dizdaroğlu, Ediskun, Bilgegil, Adalı, Topaloğlu gibi pek çok Türkoloğun, insanoğlunun kendi kendine emir veremeyeceği için emir kipinin teklik ve çokluk birinci şahıslarının olmadığını ileri sürdüklerini

---

673 Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 54.
674 Geniş bilgi için bk. Ercilasun, Ahmet Bican, **agm.**, s.61-72.
675 Tekin, Talat (2000) **age.**, s. 182.
676 Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
677 Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
678 Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
679 Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
680 Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
681 Argunşah, Mustafa **age.**, s. 168.
682 Ergin, Muharrem **age.**, s. 307-308.
683 Korkmaz, Zeynep "Türkiye Türkçesi", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI, s. 417.

belirtmiştir.[684] Ahmet Bican Ercilasun ise bu şekillerin istek kipi eki değil de, emir kipi kategorisinde ele alınması gerektiğini söylemiştir.[685] bėrey 37/14, bolay 14/7, dėy 67/20, iberey 37/14, iyley 84/20, kėdey 35/5, bolayın 43/18, ḳılayın 121/10, bėreyin 164/17, iyleyin 121/11.

II. teklik şahıs - ~ -kil ~ -ġıl ~ -(Iı)n͡g: Köktürk Türkçesinde eksiz şeklinin normal buyurma, ekli şeklinin ise pekiştirmeli buyurma olarak değerlendirildiği görülmektedir.[686] Eski Uygur Türkçesi döneminde ise fiil kök ve tabanları ile -ġıl/-gil'li şekillerin emir kipinin teklik II. şahıslı çekimlerini meydana getirdiği,[687] Karahanlı Türkçesinde ise -gIl, -gIn,[688] Harezm Türkçesinde -GIl, -GIn, -GUl, -ḳıl,[689] Kıpçak Türkçesinde -GIl, -GIn, -GUl, -ḳıl/-kil, -ġın/-gin, -ḳın/-kin[690] eklerinin aynı işlevde kullanılan ekler olduğu belirtilmiştir. Eckmann, Çağatay Türkçesinde ötümlülerden sonra -ġıl/-gil, -ġın/-gin; ötümsüz ünsüzlerden sonra ise -ḳıl/-kil -ḳın/-kin eklerinin emir kipinin teklik II. şahısları için kullanıldığını söylemiştir.[691] Metnimizde de durumun böyle olduğu tespit edilmiştir: bėr 41/15, bil 7/12, bol 93/15, bėrgil 37/19, bolġıl 159/6, bozġıl 133/1, işitkil 19/1, bėrin͡g 35/10, bilin͡g 43/2, bolun͡g 101/22, ėtin͡g 63/6, iylen͡g 159/5, ḳılın͡g 43/2, körgüzün͡g 15/5.

III. teklik şahıs -sUn: Köktürk Türkçesi döneminde buyurma kipinin III. tekil şahsının genellikle -zU[n], bir yerde ise -çUn ile kurulduğu belirtilmiştir.[692] Emir kipinin teklik III. şahsı için Eski Uygur Türkçesi döneminde -zUn,[693] Karahanlı Türkçesinde ise -sU, -sUn, -sUnI,[694] Harezm Türkçesinde -sUn, -sU[695], Kıpçak Türkçesinde -sUn, -sIn[696] eklerinin, Çağatay Türkçesinde ise -sUn ve dėk'in kullanıldığı bilgisi verilmiştir.[697] Metnimizde ise emir kipinin teklik III. şahsı için -sUn'un kullanıldığı tespit edilmiştir: ḳutulsun 10/15, tafsun 10/16, tökülsün 64/5, yėtişsün 49/4.

---

[684] Türkyılmaz, Fatma (1999) **Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
[685] Ercilasun, Ahmet Bican (1995) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s.61
[686] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 180-181.
[687] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[688] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190-191.
[689] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[690] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[691] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[692] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 181-182.
[693] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[694] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[695] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[696] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[697] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.

I. çokluk şahıs -alın: Köktürk Türkçesinde -(A)lIm ekinin gönüllülük kipinin çokluk I. şahıs çekimi için kullanıldığı[698], aynı ekin Eski Uygur Türkçesi döneminde emir kipinin çokluk I. şahıs çekiminde kullanılan bir ek olduğu,[699] emir kipinin çokluk I. şahsı için Karahanlı Türkçesinde ise -AlI͡ng, -AlIm, -lIm,[700] Harezm Türkçesinde -AlI, -AlI͡ng, -GAlI͡ng, -AlIm, -AlIk[701], Kıpçak Türkçesinde AlIm, -ġalım/-gelim, alıḳ/elik, -AlI[702] eklerinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Çağatay Türkçesinde ise Eckmann -(A)lI, -(A)lI͡ng, -(A)lIm eklerinin istek kipinin çokluk I. şahısla çekiminde kullanıldığını ifade etmiş,[703] Argunşah ise bu eklerin emir kipinin I. şahısla çekiminde kullanılan ekler olduğunu söylemiştir.[704] bėrelin 35/11, bilelin 131/1, kėtelin 43/15, ḳılalın 131/1, olalın 43/15, uralın 15/15.

II. çokluk şahıs -(I4)n͡glar: Köktürk Türkçesi döneminde buyurma kipinin çokluk II. şahsı için -(X)ŋ, Eski Uygur Türkçesi döneminde -(X)n͡g/-(X)n͡glAr[705] Karahanlı Türkçesinde ise -n͡g/-n͡glAr,[706] Harezm Türkçesinde -n͡g, -In͡g, -Un͡g, -n͡gIz, -n͡gUz, -n͡gIz, -Un͡guz, -n͡glAr,[707] Kıpçak Türkçesinde -(X)n͡g, -(X)n͡gIz, -(X)n͡glAr,[708] Çağatay Türkçesinde ise -(X)n͡g, -In͡gI, -Un͡gIz, -n͡lAr[709] kullanılmıştır. Metnimizde de emir kipinin çokluk III. şahsı için şu eklerin kullanıldığı tespit edilmiştir: bėrin͡gler 37/20, bilin͡gler 101/14, yanın͡glar 61/20, yėtin͡gler 41/11, barın͡glar 90/2, bolun͡glar 89/1, ḳılın͡glar 32/2, körün͡gler 64/19.

III. çokluk şahıs -sUnlar: Eski Uygur Türkçesi döneminde -zUnlAr,[710] Karahanlı Türkçesinde ise -sUnlAr/-sUlAr,[711] Harezm Türkçesinde -sUnlAr, -sUlAr,[712] Kıpçak Türkçesinde -sUnlAr, -sInlAr,[713] Çağatay Türkçesinde -sUnlAr, -dėkler[714]

---

[698] Tekin, Tekin (2000) **age.**, s. 182.
[699] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[700] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[701] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[702] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[703] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 124.
[704] Argunşah, Mustafa **age.**, s. 168-169.
[705] Eraslan, Kemal (2012) **age.**,s. 346.
[706] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[707] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[708] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.
[709] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[710] Eraslan, Kemal (2012) **age.**, s. 346.
[711] Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **age.**, s. 190.
[712] Ata, Aysu (2014) **age.**, s. 93.
[713] Karamanlıoğlu, Ali Fehmi **age.**, s. 116.

şekillerinin emir kipinin çokluk III. şahsında kullanıldığı belirtilmiştir. yėmesün-ler 148/7, bilsün-ler 137/7, iylesünler 60/5, ḳılsunlar 136/20.

Olumsuzu: Emir kipinin olumsuzu -ma, -me ekiyle yapılır: bolmaġıl 158/16, bolma͡ng 159/3, dime͡ng 6/1, iyleme 42/20, ḳaçmayın 32/21, ḳalmaġıl 111/8, olmasun 8/8, öltürmesün 138/20, ḳılmasunlar 138/18.

1.3.9.2. Ek fiil

İsim soylu sözcüklere gelerek onların yüklem olmasını sağlayan fiil.[715] Eski Türkçe döneminde adların bildirme şekillerinin şahıs zamiri + kişi adı + şahıs zamiri menşeli şahıs ekleri şeklinde yapıldığı; ancak Türkçede bu üçlü gramer unsurunun ilki olan şahıs zamiri belirtmeden de kişi adının söylenebildiği bilgisi mevcuttur.[716] Cevher fiili de denilen ek-fiil, metnimizde, hem Çağatay Türkçesinde olduğu gibi ir- şeklinde hem de Batı Türkçesinde ve günümüzde olduğu gibi i- şeklinde kullanılmıştır. Ek-fiilin dört kipi vardır. Bu kiplerin olumsuz şekli imes "değil" kelimesi ile yapılır.

1.3.9.2.1. Geniş Zaman

Ek-fiilin geniş zamanı, isimlerin üzerine getirilen zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Üçüncü şahıslarda ise ismin üzerine durur yardımcı fiili, +dUr bildirme eki veya ir- yardımcı fiiline geniş zaman eki getirilerek yapılmıştır:

ġōl-dur 38/14, ḥabībi durur 4/11, ḫākdur 44/2, ḫālī-dür 62/1, ḥikmet durur 4/7, köp-dür 32/15, leşkerim-dür 151/9, oġlı-dur 74/19, yoḳtur 87/20, rāġıb irür 155/18, saʿādet irür 88/18, vācib irür 155/18, bay irür 123/13, közlüg irür 87/14.

Olumsuz çekimi ise imes "değil" kelimesiyle yapılır: ġurūr imes mėn 42/14, düşmen imes mėn 27/19, ḥaḳīr imes-dür 123/15, ẓāhir imes-dür 5/20, ābdān imesdür 38/10.

Soru şekli ise -mu soru eki üzerine +dur bildirme ekinin getirilmesiyle yapılır: inṣāfmudur 113/17, ḳaydadur 113/17, barmudur 125/15.

---

[714] Eckmann, Janos (2012) **age.**, s. 123.
[715] Korkmaz, Zeynep (1992) **age.**, s. 52.
[716] Sertkaya, Osman Fikri (1995) **Göktürk Tarihinin Meseleleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, s. 213.

1.3.9.2.2. Görülen Geçmiş Zaman

Ek-fiilin görülen geçmiş zaman çekimi, i-/ir- fiili üzerine -di ekinin getirilmesiyle yapılır:

yoḳ idim 165/18, yoḳ irdi 145/10, assıġ idi 153/5, ata irdi 153/8, atım irdi 104/20, bāḳī idi 54/20, baş irdi 123/9, bay irdi 74/11, cāhil idi 89/6, duḫūl irdi 54/3, fitilip irdi 164/12.

1.3.9.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ek fiilin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, isimlerden sonra i-/ir- fiilinin üzerine -ken, -miş ekleri getirilerek yapılır:

bahādur iken 84/17, emānet iken 103/5, tatlıġ iken 130/14, şād iken 165/3, āzād iken 165/3, ölmek irmiş 71/1, pādişāh imiş 40/18, ẓulm irmiş 64/14, bī-fer imiş 108/10.

1.3.9.2.4. Şart Kipi

Ek fiilin şart kipi metnimizde pek kullanılmamıştır. İsmin üzerine i- fiilinin şart kipi ekinin eklenmesiyle yapılır: yoḳsa 15/16, ir iseng͡ 96/1.

1.3.9.2.5. Birleşik Çekimler

1.3.9.2.5.1. Hikâye

Hikâye çekimi basit zamanlı fiil kök ve gövdelerine i- fiilinin görülen geçmiş zamanının getirilmesiyle oluşturulur.

1.3.9.2.5.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi -Ar, -Ur + i-/ir-d+ şeklinde yapılır: ḳılur idim 162/14, ḳılur irdi 24/16, ḳılur irdük 148/11, kilür irdi 145/15, körer irdi 110/7, ölür irdi 130/13, tapar irdi 85/1, tüşer irdiler 97/18, bolur idük 148/11.

Geniş zamanın hikâye birleşik çekiminin olumsuzu -mAs + i-/ir-d+ şeklinde ifade edilir: ḳılmas irdi 5/1, kiralmas idi 70/14, körünmes idi 94/1, bildürmes irdi 26/2, ibermes idi 111/1, cıḳalmas irdi 21/5.

Bu birleşik zamanın sorusu ise şahıs ekinden sonra getirilen -mu ekiyle yapılır: almasdımı 57/7, ḳalmasdımı 57/7.

1.3.9.2.5.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metnimizde sık kullanılan bir çekim değildir: onamadı idi 32/20.

1.3.9.2.5.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: yoḳ bolupdur idi 33/3.

1.3.9.2.5.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: zebūn bolġay irdi 40/20.

1.3.9.2.5.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: körse͡ng idi 52/18, tafılsa idi 51/10.

Şart kipinin hikâyesinin olumsuz şekli, zaman eklerinden önce getirilen -ma olumsuzluk eki ile oluşturulmuştur: bolmasa irdi 5/10, ḳılmasa irdi 88/19.

1.3.9.2.5.2. Rivayet

Rivayet çekimi, basit çekimden sonra i-/ir- yardımcı fiiline öğrenilen geçmiş zaman ekinin (-ken) getirilmesiyle yapılır. Bazı örneklerde -miş ekiyle yapıldığı da görülür.

1.3.9.2.5.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: tükenür iken 29/6, kilürmiş 82/12.

1.3.9.2.5.2.2. Şart Kipinin Rivayeti

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: baḳsa irmiş 105/10

1.3.9.2.5.3. Şart

Şart birleşik çekimi i-/ir- fiili ile değil bol- yardımcı fiiline -sA ekinin getirilmesiyle yapılır.[717]

1.3.9.2.5.3.1. Geniş Zamanın Şartı

Metnimizde şu örneklere rastlanmıştır: oḳur bolsalar 7/10, öltürür bolsa 61/17, köydürür boldılar 11/10.

[717] Doğan, Levent **age.**, s. 139.

1.3.9.2.5.3.2. Gelecek Zamanın Şartı

Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: kėlmegey bolsa 36/7.

1.3.9.3 Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller; bir isim ile bir yardımcı fiilin, iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden çok kelime ile bir esas fiilin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan fiil türleridir.[718] Leyla Karahan ise birleşik fiil için "Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur." ifadelerini kullanır.[719] Birleşik fiiller gramer kitaplarında fi'l-i mürekkeb, mürekkeb fiil, birleşik fiil, bileşik eylem gibi terimlerle karşılanmıştır.

1.3.9.3.1. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, fiillerin -a, -e, -u, -ü veya -p zarf-fiil şekillerine özel fiiller eklemek suretiyle yapılır.[720] Geleneksel terminolojide tasviri fiil veya yardımcı fiil olarak adlandırılan bu fiillerle oluşturulan birleşik fiillerin bilinen yapısı fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil şeklindedir. Bu tür fiillerde söz dizimi açısından birinci fiil ikinci fiile bağlı, anlam açısından ise ikinci fiil birinci fiile bağlıdır. İkinci fiil, zarf-fiil ekini de bünyesine alarak bir yapım eki gibi davranır ve asıl anlamıyla kendinden önceki fiilin içeriğini çeşitli açılardan değiştirir. Türkiye Türkçesinde bil-, dur-, geç-, gel-, git-, kal-, koy-, otur-, var-, ver-, yaz- ve yörü- fiilleriyle[721] kurulan bu fiillerin metnimizde tespit edilen örnekleri şunlardır:

1.3.9.3.1.1. Süreklilik Fiili

-p zarf-fiil ekinden sonra getirilen tur-, ķal-, kėl- yardımcı fiilleri ile yapılır: turup ķal- 43/4, yėtip turadur- 30/12, yıġlap tur- 24/8, bolup tur- 56/6, ķabalıp ķal- 45/19, ķoġlap kėl- 32/19, ķoġlaşıp kėl- 69/2, aytadur- 132/16.

1.3.9.3.1.2. Yeterlilik Fiili

Eski Türkçe dönemindeki u- yeterlilik/iktidar fiilinin yerini Çağatay Türkçesinde al- yardımcı fiili alır.[722] 13. yüzyıl sonlarından itibaren yardımcı fiil şekline dönüşen al-

---

[718] Korkmaz, Zeynep (2003) **age.**, s. 150.
[719] Karahan, Leyla (2007) **Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri**, Akçağ Yay., Ankara, s.73.
[720] Timurtaş, Faruk Kadri **age.**, s.160.
[721] Demir, Nurettin (2013) "Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yay., Ankara, s. 389-390.
[722] Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 59.

fiili, özellikle Orta Asya edebî Türkçesinde yeterlilik/iktidar fiili olarak ortaya çıkmıştır.[723] Batı Türkçesinde bil- yardımcı fiili ile sağlanan yeterlilik şekli metnimizde -A, -y zarf-fiil ekiyle al- yardımcı fiilinin birleşmesiyle teşkil edilir: ḳıla al- 7/9, bola alma- 7/8, ḳıla alma- 50/17, an͡ga raḥm ḳılmay alur mėn ḳulın 52/ 9, tapa alma- 78/3.

1.3.9.3.1.3. Tezlik Fiili

-p zarf-fiil ekiyle bėr- yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuştur. Özbek Türkçesinde tezlik fiili için fiilin rahatlıkla yapılabilme, sürekli olarak tekrarlanabilme ve tezlikle gerçekleştirilebilme fonksiyonları bildirilir.[724] Modern Özbek Türkçesinde de ber- tasvir fiilinin esas fiildeki iş ve oluşun ayrıntıları da dahil, en kısa sürede, çabucak gerçekleşmesi istendiği durumlarda kullanıldığı söylenmiştir.[725] Metnimizde ise tezlik ve rahatça yapabilme işlevlerinde kullanılmıştır: tutup bėrdi bu bik-ke bir fārça ḫaṭ/ oḳup körse bu ḫaṭ tamāmı ġalaṭ 27/15, ki çıngṭay-mu köp irdi bir daldaġa/Salıp bėrdi baġlap bu bik aldıġa 38/2, ʿināyet ḳılıp bėrse min͡gçe kişi/zebūn bolġay irdi bu kāfir işi 40/ 20, taġ üzre bar irdi ḳaravul-çılar/kėlip bėrdi ser-dārlarġa ḫaber111/17.

başla-: Esas fiili yardımcı fiillere -A/-y zarf-fiil ekleriyle bağlayan bu tasvir fiili, cümleye başlanmışlık ve tamamlanmışlık anlamını katar. Esas fiilde ifade olunan eylemdeki iş veya oluşun başladığını ifade eden bu tasvir fiili şekline[726] metnimiz de tesadüf edilmektedir: pehlevān-lar tüfek ü zenbūrek-ler ata başladı 23/4

ḳal-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan ḳal- tasvir fiili, dinamiklikten statikliğe geçiş ifade eder.[727] Metnimizde esas fiilde ifade olunan eylemin beklenmedik bir şekilde gerçekleşmesi neticesinde bir durumun ortaya çıktığını ve ortaya çıkan bu durumun sürekli bir hâl aldığını belirtmiştir: sülendi ki soydungġa ḳaşḳan ḫıṭay/turup ḳaldı soydungda bir nėçe ay 121/9.

kėl-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiil ekiyle bağlanan kėl- tasvir fiilinin, fiilin yöneldiği zaman, mekân ve aşamalı bir duruma yakın olmak için gerçekleşen bir fiille kullanıldığı belirlenmiştir: bu nāme yėtip kėldi cangcunġa tīz/işitip munı boldı köp rüste-ḫīz 11/7, leşker-i küffār alem-lerni alıp fevc fevc çıḳıp keldi 32/9, arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli 32/19, müselmān-larnın͡g ser-dārları-nın͡g başını alıp kėlin͡g dip buyruġanı 43/7.

---

[723] Tulum, Mehmet Mahur (1997) **Özbekçede Tasvir Yardımcı Fiiller**, İstanbul, s. 12.
[724] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 55-58.
[725] Coşkun, Volkan **age.**, s. 180.
[726] Coşkun, Volkan **age.**, s. 179.
[727] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 101.

kėt-: Metnimizde esas fiilde belirtilen kılış veya oluşun tam anlamıyla gerçekleştiğini bildirmek için kullanılmış bir tasvir fiilidir: bu foçı bu aḫunġa ʿāşıḳ bolup/alıp kėtti ʿaşḳıda şādıḳ bolup 88/ 10, ki bir aṭġa mindi ḳaçıp kėtti tīz/özi nev-cevān irdi hem bā-temīz 93/21, şehrdin cıḳıp kėtti tunkan sarı/ki tunkanī yagur sulṭān sarı 96/5.

ḳoy-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan bu tasvir fiili de cümleye sona yaklaşılma veya yapılan eylemin neticesinin sürdüğü durumları anlatmada kullanılmıştır. alıp bardı ḥaydap şota sarıġa/ki bağlap ḳoyup aḳ üyi aldıġa 102/15, ġazāt ḳılġan müselmān-larnıng͡ evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ 166/11.

taşla-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiil eki ile bağlanan bu tasvir fiili, esas fiilde belirtilen kılış veya oluşu çarçabuk ve engelsiz olarak yapma anlamı katar: nėçe kün sülep bu belā ḳaʿrı-ġa/taġarġa sülep taşladı baḫrıga 158/ 6.

tur-: Esas fiillere -A/-y zarf-fiili ile bağlanması durumunda sürmekte olma, yani şimdiki zaman anlamı ifade eden bu tasvir fiilinin; 14. yüzyıl metinlerinde geniş zaman yerine çok az kullanılan bir şekil olarak ortaya çıktığı, daha sonra ise Çağatay Türkçesi döneminde genel şimdiki zaman şekli hâline geçtiği ifade edilmiştir.[728] Metnimizde de sürmekte olan eylemi anlatmak için kullanılan bu tasvir fiilinin çekiminin şahıs zamirleriyle yapıldığı tespit edilmiştir: ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda/tolaraḳ çėrig irdiler uyḳuda 67/2.

Esas fiilere -(X)p zarf-fiili ile de bağlanan bu tasvir fiili, süreklilik ifade etmek için kullanılmıştır: emīr fehm ḳılmay bularnıng͡ sözin/ tikip turdı anlarġa iki közin 26/14, zerre-i çöb nėy ki oynap turup/fıçağı bar kişi başıġa soḳup 166/1, fiġan nāle iylep turup irdiler/nėçe rūstāyī yėtip kėldi-ler 93/9, folarnıng͡ oḳı yėtip turadurġan yėr iken kāfirlarnıng͡ atḳan oḳıda nėçe aṭ ulaġ helak boldı 30/11, 12, 13.

tüş-: Esas fiillere -(X)p zarf-fiiliyle bağlanan bu teşkiller, bitmiş eylemleri anlatmada kullanılır: kėlip tüşti-ler bāre-gāġa emīr/bolup bī-dimāġ uşbu şāḥib-serīr 26/20, ḥıṭay ölügin ḳalʿaġa toldurup/yanıp tüşti āḫir cerāḥat bolup 55/18, alıp bayandayġa barıp tüşti-ler 20/18.

yat-: Kendisinden önce gelen esas fiile -(X)p zarf-fiili ile bağlanan yat- tasvir fiiliyle devam eden eylemleri anlatmada kullanılan bir birleşik fiildir: ki dārā ḫaṭīb aydı bu ḥīledür/bu yėrde tüşip yatsa bolġay ḫaṭūr 102/2, taḫı yėp yatar ḫalḳımız

[728] Küçük, Murat **agm.**, s. 64.

küncre/maʿāş yoḳıdın boldı ḥāli tėbe 119/5, emān raf[refʿ] bolur mebādā aġrıp yatḳandın kėyin dārū-yı kār içken birle fat nefʿa yėtküralmas 137/2-3.

yėt-: Tamamlanmış, son bulmuş eylemleri anlatmada kullanılan bu tasvir fiili esas fiile -(X)p zarf-fiiliyle bağlanır: nėçe kün yörüp yėtti ṭurfanġa tīz/ki andın otuz rāşidīn ḫānġa nīz 41/13, sülenip yėtip siz müşük dėk bolup/aruḳlap közüng̃-ler tüşük dėk bolup 113/20.

yör-: "Yürümek, gitmek, ilerlemek, sürekli hareket hâlinde olmak, devam etmek; ısrar etmek, diretmek, boş yere yapmak" anlamlarına gelen yür- fiili, -(X)p zarf-fiiliyle esas fiile bağlanarak cümleye süreklilik, devam etme anlamları katar[729]: ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip/bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf 73/6, ki zer körmegenler bolup ḳaldı bay/İşek minmegen-ler minip yördi tay 78/2, ki bik-lerni ḳoġlap yörüp ʿām-lar/şehīd ḳıldı maġzı seri ḫām-lar 92/15.

1.3.9.3.2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

ėt-, it-, iyle-, bol-, ol-, ḳıl- yardımcı fiilleriyle yapılan birleşik fiillerdir:

bol-: ʿalī ilgide boldılar ḫār u zār 6/1, sorap āḫiride zīr-i zemīn-de ḫāk ālūde bolup yėtipdür 136/16, zen ferzend-lerini esīr ḳılıp alıp kėlsek olarġa dāġ mundın artuḳ bolurmu 145/5-6, özüm leşkerige özüm baş bolay/ bu leşker bile sizge yoldaş bolay 14/7, bolup iki nūr uşbu irge behem 5/16, ḫānlıḳ-nıng̃ gün[m]bez-lerining̃ içige kirip bend boldı ḳaçalı digen müselmān-lar 33/1, ki müʾmin heme bī-dimāġ boldılar/ki ḫoş dil-lıġ kām-raḳ boldılar 69/7, bolup ḳāḍī aşġar bu leşkerge baş/ki yoldaş bolup ḫācı aḫun ḳavaş 151/3.

ol-: Sürüp-dür şahlıḳda neççend zaman/ki neççend zamān amān oldı cihān 99/21, tamāmı dilīr ġāzī-ler cemʿ olup/şehrni ḫazāyinçiġa tafşurup 150/21, tamām ehl-i büṭ ṭurfe mesrūr olup/ felek-ning̃ bu fendiġa maġrūr olup 69/5.

ėt-: bu şehni ḳavup bardı neccend kişi/bu şehni helāk ėtmek irdi işi 92/18, gümān ėtme tirig dip ten ḳalıp başımdın ayrıldım 124/12, körüng̃ ḳudreti rabbi ḥayyüʾl-ḳadīm/ ḫıṭaynı nedīm ėtti bizge kerīm 128/18, kėlip dād ėtip küfrī ser-dārıġa/ nė ser-dār bolsun ki murdārıġa 130/2, emīrler ḳavaş ḳāḍī-nı baş ėtip/ki bikzāt mīr-āb bik-ni yoldaş ėtip 131/17.

iyle-: didi ay emīrān ü ser-dāriyān/sözüm bar ki sizlerge iyley beyān 84/20, bular her ṭaraf-larda iylep cihād/tapar irdi fakīr kişi-ler murād 85/1, solan leşkerini helāk

[729] Tulum, Mehmet Mahur **age.**, s. 229-231

iyledi/ tamām küfrīni derd-nāk iyledi 86/2, bu kes vāḳıʿāt-nı beyān iyledi/nė iş-ler ötüpdür ʿayān iyledi 87/17, didi şang bėki ṣabr iyleng demi/namāz iyleyin baʿde öltür meni 93/11.

it-: nėçe bėrse mey-ni alıp nūş itey 116/11, çü nāḳil bu nevʿ sözni taḥrīr iter/ḫıred ḫaylī semʿīġa taḳrīr iter 118/19, gülistān naẓmıġa bardı yetip/ṣaḥāʾif şebistānıda bezm itip 56/11.

ḳıl-: ki aṭlıġ kėlip nėçe tunkanī-ler/ki sulṭān emīrġa ḫaber ḳıldılar 56/16, ḫırāmın sorup soy-ı küffaryān/ki naʿre urup ḳıldı atın beyan 57/9, bėrip feṭḥ-i nuṣret mėni şād ḳıl/ tamām leşkerim ġamdın āzād ḳıl 57/20.

Metnimizde yardımcı fiil olmadığı halde, çeşitli kelimelerle kaynaşıp birleşik fiiller oluşturan fiiller de görülür. Metinde tespit edilen örnekler şunlardır:

baş ḳoy-: Bir şeyin olması veya olmaması için canını dişine katıp çalışmak anlamına geldiği belirtilen ve mecaz anlamda kullanılan bir deyim.[730] hezārān sitem-ler çėkip yurtıġa/yėtip barġanı baş ḳoyup büṭiġa 116/1.

baġrı iz-: Acı çekmek.[731] tiryāḳ dārūsını rāslap içkünçe yürek baġrı izilür ol vaḳtıda içken birle 137/4-5.

bėl bağla-: Birinin kendisine yardımcı olacağına inanmak.[732] bu maḥmūd zamāne işin çağladı/ bu aḫun ḫalāṣıġa bėl bağladı 87/22.

hūş başıdın kėt-: Aklı başından gitmek, aşırı neşe veya üzüntüden ne yapacağını bilememek.[733] tamām küfrīler başıdın kėtti hūş/oşol tünde ḳıldı ki andaġ soḳuş 126/5.

ḳan tök-: Yaralamak, öldürmek.[734] ki ayrışturup nėçe nā-dān-nı şāh/ki ḳan tökkeli aṭlanıp tuttı rāh 89/5.

ḳan yut-: ki ṭābiʿleri barçası ḳan yutup/ėtip terk aş nān mātem tutup 63/3.

ḳulaḳ sal-: işitti bu maḥmūd ḳulaḳın salıp/ḳulaḳıġa tut tut u āvāz kėlip 95/14.

tang at-: tang atḳunça iylep ki ġavġā-yı ʿām/seḥerligde boldı ḫıṭaylar tamam 134/19.

yolġa kir-: bular kirdi yolġa fiyāde ḳaçıp/közi-ning yaşını buluṭ dėk saçıp 160/19.

---

[730] Kök, Abdullah (2016) **Pîr-i Türkistan'ın Metafor Dünyası**, Kesit Yay., İstanbul, s. 136.
[731] Kök, Abdullah **age.**, s. 124.
[732] Kök, Abdullah **age.**, s. 137.
[733] Aksoy, Ömer Asım (1995) **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 552.
[734] Aksoy, Ömer Asım **age.**, s. 904.

yürek bağrı tutaş-: İçine ateş düşmek. yaḳın-nıng̃ ḳalmaḳ-ları işitip yürek bağrı-ġa ot tutaştı … 144/18.

yüz öyür-: Yüz çevirmek.[735] reʿāyā şevket aḫundın yüz öyürdi barçası aʿlā ḫānġa mülāzemet ḳıldı 137/21-22.

yüz tut-: Gelmek, bir şeyi istemek için gururu bir tarafa bırakıp birinin huzuruna çıkmak. körüp küfrīler ḳaçḳalı tuttı yüz/ümīd birle açıp ḥayātlıġ-ġa köz 59/6.

yüz ur-: emīr-i zamāna tekellüm tüzüp/ki tunkanī-ler sarıġa yüz urup14/4.

[735] Kök, Abdullah **age.**, s. 287.

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN

Bismil’lāḥi’rraḥmāni’rraḥīm

2 1 ṣenā lilḫudāvend-i ẕüʾl-celāl
irür mālikü’l-mülk anga yoḳ zevāl
2 dü ʿālem-ning mülkiġa mālik irür
heme ẕī-nefs-lerġa ḫāliḳ irür
3 ʿadem-din dü ʿālem-ni peydā ḳılıp
özin ḳudretini hüveydā kılıp
4 bu toḳuz felek-ni muʿallāḳ itip
zemīn-ni bu ḳısmī muṭabbaḳ itip
5 felek üzre encüm-ni peydā kılıp
siçek-ler zemīn üzre iḥyā ḳılıp
6 ki iẓhār itip gūne gūn ḳudretin
devām körsetip reng-be-reng ṣanʿatın
7 dağı iyledi tört ʿanāṣır pedīd
ḳılıp-dur birini biri birle żıd
8 şimāl birle tofraḳ ot birle su
ziyāde kim olmas bu törtdin birev
9 ʿanāṣırda adam-nı peydā itip
ẕürriyāt-ı adam hüveydā itip
10 anga bėrdi ḥaḳ ṭurfe aḥsen cemāl
ḳadd-i ḳāmet içre ḳılıp pür-kemāl
11 ʿaṭā ḳıldı öz nūrıdın cān anga
ki elṭāf itip nūr-ı īmān anga
12 ki baş-dın ayaġın ḳılıp maḫż-ı nūr
tamām enbiyā taftı andın ẕuhūr
13 tamām ism-lerni anga bildürüp
melāʾik-lerini sücūd ḳıldırup
14 anga ḥaḳ ḫilāfet kerem iyledi
ẕürriyātını muḫterem iyledi

15 tafıp şayṣt [ṣīt] nebī birle idrīs murād
belā anı din nūḥ-ġa bėrdi necād
16 ki ṣāliḥ duʿāsın ḳılıp müstecāb
ḳılıp nāḳa allāhġa taşnı ḥicāb
17 ʿazīz iyle-mek-ke anı bir ü bar
çıḳıp sün͡gi-din nāḳa naḳṣ-dār
18 ḫalīli-ġa āteş-ni gül-ẕār itip
ki ferzendiġa zebḥ [ẕebḥ] iẓhār itip

3 1 ki yaʿḳūb-nı ḥaḳ ḳıldı yūsuf-ka zār
anı mıṣırda iyledi tāc-dār
2 ḫudā bėrdi mūsā-ġa çöpdinʿaṣā
ʿadūġa ʿaṣānı ḳılıp ejdehā
3 ki lūṭ nebī ḳavmni der-i siḥir
ḫudā cümleni ḳıldı zīr ü zeber
4 yūnus-ġa bėrip māhī baṭnıda cāh
sikenderni ḳıldı cihān içre şāh
5 ki dāvud ḳolıda tėmür boldı mūm
ḫudā yādı birle ḳılıp terk nevm
6 süleymānġa bėrdi ḫudā bir nigīn
aydı taḥ[ḫ]t fermānıda ins ü cin
7 ki ḫiẕmet ḳılur künde vuḫūş ü ṭuyūr
seḥāb birle bād ejdehā mār mār
8 belā ṣad u best-de atadır cehl
bu ḳısmīde ḳılmış ki niʿmeʾl-vekīl
9 birevġa bėrip bāl ṭayr ėttürüp
birevni cihān içre seyr ėttürüp
10 birevni çıḳardı felek evciġa
birevni ḳılıp bend ġażab mevciġa
11 burun şāh levlāk-nı iylep yetīm
an͡ga ḳıldı şeh-lerne baʿd-ez nedīm
12 felek üzre feydā ḳılıp mührni
yarutup anın͡g birle bu dehrini
13 kiçe ẓulmātın yaruttı ḳamer

cenābıda dür laʿl gevher ḥacer
14 cihān içre feydā ḳılıp taġ-lar
beyābān-dur yā ḳamuġ bāġ-lar
15 ki her emride özi ḳādir durur
ki her cāyda ḥāżır nāṭır durur
16 pedīd nā-pedīd barçanı bilgey ol
kön͡gülde nė kėçse anı bilgey ol
17 kelek birle adam-nı iʿzāz itip
kelek-ni ʿibādetde mümtāz itip
18 beşerge ʿaṭā iyleben niʿmetin
heme ḫalḳıdın artturup zīnetin
19 ser-efrāz itip ḫulḳ-ı aḫlāḳ ile
firīfte ḳılıp mülk-i emlāk ile
20 birin ḥamd itmaḳḳa gūyā ḳılıp
birini birisiġa şeydā ḳılıp
21 birini ḳılıp gül kibi tāze rūy
leṭāfet ara nīk-rūy nīk-ḫūy

4 1 birevni anın͡g ʿaşḳıda zār itip
gedālar kibi eşkide ḫ̆ār itip
2 müdām vaṣl yādıda āhlar urup
dilini anın͡g ʿaşḳıda köydürüp
3 birevni ḳılıp ḫalḳ ara pādişāh
birevni ġanī ü birevni gedā
4 birevni ṣaġīr birevni kebīr
birevni ʿazīz birevni ḥaḳīr
5 birevni tüvānā birev ʿayb-nāk
birevni tutup şād birev derd-nāk
6 birevni ʿibādet-de ḳābil itip
birevsini fısḳı-ġa māyil itip
7 ġaraż cümle iẓhār ḳudret durur
tamāmı ki şāmil ḥikmet durur
8 ḫudāyā nizār ėtme bu zārnı
bilāl bī-temīz zār āvvāreni

9 **fī-naʿt-ı nebīnā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem**

10 ʿadedsiz dürūd ḫoca levlāk-ġa
ḥabīb-i ḫudā tāc-ı eflāk-ġa

11 muḥammed ḫudānın͡g ḥabībi durur
kīne aġrıġı-nın͡g ṭabībi durur

12 ki ʿarşü'l-ʿaẕīm-nin͡g ki tācı resūl
tamām enbiyālar revācı resūl

13 ki ḥāṣ-lar dil-i āfitābı resūl
ʿulūm ehli-nin͡g māh-tābı resūl

14 bolup ḳap ḳavsin mekānı resūl
tamām maʿrifet-nin͡g ki kānı resūl

15 yetīm bīvelernin͡g atası resūl
tamām güm-rehān reh-nümāsı resūl

16 tamām ümmeti-ge şefīʿi resūl
ki ṣāḥib maḳām-lar refīʿi resūl

17 seḥāvet ili-nin͡g kerīmi resūl
ki ḫaḳ bāre-gāhı ḥarīmi resūl

18 nebī-ler dili-nin͡g serveri resūl
velī-ler dili-nin͡g ḥuzūrı resūl

5 1 muḥammedni kėltürmese dehr ara
özin āşkār ḳılmas irdi ḫudā

2 heme hestī aḥmed ṭoplu irür
taḫı iki ʿālem hūylu durur

3 abā bekr aḥmedge mūnis idi
ḥaḳīḳat-de her ikev bir cins idi

4 resūlġa boluban müdām hem-nişīn
ki aḥmedge boldı hemedīn yaḳın

5 ḳarīb-ler ḳarībi abā bekrdür
ḥabīb-ler ḥabībi abā bekrdür

6 ki taṣdīḳ iylep berāy[ı] ḫudā
resūlġa ḳılıp māl cānın fedā

7 ḳılıp cüft Muḥammedke ferẕ[z]endini
nė ferẕ[z]endi-dür kim çėker bendini

8 ėteben abā bekrni yār-ı ġār
kelāmıda yād iyledi bir ü bar
9 resūlġa bolup yār-ı devvām ʿömer
bėrip müctehidler bu nevʿī ḥ[ḫ]aber
10 resūlġa ʿömer bolmasa irdi yār
hemān bolmas irdi bu dīn āşkār
11 bolup dīn-i islām çerāġı ʿömer
kön͡gül-ler közi-nin͡g ḳaraġı ʿömer
12 ṣaḥābe ara miṣl-i tācı ʿömer
irür dīn-i islām revācı ʿömer
13 ʿadālet gülistānı-nın͡g bir güli
resūl gül idi bu idi bülbüli
14 taḫı yār-ı siyümi ʿoṣmān idi
ḥayānın͡g güli nūrı furḳan idi
15 kelām-ı mecīdini cemʿ ėtküçi
ḫudā yādıda közni nem ėtküçi
16 bolup iki nūr uşbu irge behem
ṣaḥābe ara boldı köp muḥterem
17 ḥayā kānī-nin͡g ol idi cevheri
vefā ṣadefi-nin͡g idi gevheri
18 ki törtünçi yārı aydılar ʿalī
saḫā ü kerem-lik bahādır velī
19 ki miʿrāc tünide bolup emr-i ḥaḳ
resūl-i ḫudāġa bolup hem ṭabaḳ
20 nė ḫoş fażl bolmış zehrāġa cüft
ʿalī fażl-ı ẓāhir imes-dür nühüft

6 1 hezār rüstemī bolsa isfendyār
ʿalī ilgide boldılar ḫ̆ār u zār
2 ʿalī şīr kerrār-ı ḥaydar irür
ṣıfātı anın͡g feṯḥ-i ḫayber irür
3 yine ol imāmān ḥasan ḥüseyin
ʿalī zührediġa idi nūr-ı ʿayn
4 bular fażlıġa bes irür bu delīl

ki tėpretti gehvāresin cebreʾīl
5 on iki imām barça āl-i ʿalī
tamāmesidür ẕürriyāt-ı ʿalī
6 bular āl-i dīn bolsa ez ḫāṣ uʿām
bu nāẓım didi ed-duʿā veʾs-selām
7 der beyān-ıʿ öẕrnāme bu faḳīr bī-beżāʿat
8 ve ḥaḳīr bī-istiṭāʿat nāẓım özi-ninḡ türk-likini ve dost-larnınḡ saçılġan
9 sözlerni naẓm ḳāʿidesi bile cemʿ ḳılıp ḳoymaḳḳa ḳılġan delāleti-ni
10 iẓhār ḳılmaḳı naẓm
11 özüm ādemīler faḳīri idim
faḳīr nė dimekdür ḥakīri idim
12 o ilde yurdum yaman-lar bile
Ḫarābāt içre civān-lar bile
13 nė ėnḡ[i]limde ton bar nė ilgimde ẕer
ḫudā ḫavfıdın tapmayın hīç ḫaber
14 bu ḳısmī ötüp ʿömrimiz nėçe yıl
ḫalāyıḳ ara nėçe ḫˇār u ẕelīl
15 velī ḳıldı ḥaḳ ḫaṭ tonum aḳ ʿatā
ki evvelġı ḥālim bolupdur rehā
16 bolup gāh gāh naẓm ḳılmaḳ işim
muḥib-ler bile bezm ḳılmaḳ işim
17 binā-gāh yoluḳtı ki bir nėçe dost
bular dos[t]luḳı bizge irdi dürüst
18 bulardın birisi ʿalī nām idi
ḳılıp ʿöẕr-i bisyār bu ḳısmī didi

7 1 āyā nāẓımī anḡlasanḡ bar sözüm
ḳarındaş-dın artuḳ sanḡa mėn özüm
2 ilininḡ cihādını naẓm iylesenḡ
gülistān-ı naẓmıda bezm iylesenḡ
3 cihān ṣafḥasıda ḳalur atımız
oḳur encümen-lerde evlādımız
4 oḳup rūḥımızġa duʿā iylegey
duʿāsını tanḡrım revā iylegey

5 ki bizdin bu ḳıṣṣa ḳalur yādigār
ki yād-ı nāme ḳalġay tėlim rūzigār
6 ki rūḥ-ı şehīdlerni şād iylen͡giz
cihādını naẓm-ı ebyāt iylen͡giz
7 ḫayālni bildim didim ay ʿalī
man͡ga sėn irür sėn gülistān güli
8 bahāne ḳılıp mėn didim ay muḥib
bu işḳa bola almaġay mėn ḳarīb
9 ḳıla alġalı man͡ga mollā imes
ki söz ḳadrini bilmegey hėç kes
10 oḳur bolsalar ʿāmm ile ḫāṣ-lar
işitse sözüm çon͡g kiçik nās-lar
11 fesendīde bolġay ki yā bolmaġay
ḳulaḳıġa alġay ki yā almaġay
12 tamāmı muḥib-ler didi naẓm ḳıl
işin͡g nė irür naẓm ḳılmaḳnı bil
13 tola sözledı mėn bolup nā-ʿilāc
didim mėn ḳılay tan͡grı bėrse revāc
14 didim ḫūb bolur ay muḥib bā-ḫıred
ḳılay moluy bizge ḳılsa meded
15 tola ḫalḳ digendin ki mėn bī-ḫıred
ki cehrim bu endīşedin boldı zerd
16 dilimġa tüşip naẓm ḳılmaḳ heves
ki mollā ara mėn idim miṣl-i ḫas
17 başımġa tüşip ḳāf taġıça ġam
ḳılıp nėçe naṣrını birbirġa żam
18 bulanıp pīrim moluy cāmıġa
ḳadem ḳoydum aḫīr bu hengāmeġa
19 ki cārī bolup til be-fażl aḥad
pīrim moluy ḳıldı bolġay meded

8 1 ḳılıp gevherī sözni mėn tizġuçı
tėlimdür bahāne ḳalem sızġuçı
2 ki ṭabʿım yėtiş-se beyān iyleyin
şehīdlerning rūḥını şād iyleyin
3 eger bolsa naẓmımda sehve ḫaṭā
kerem iyleben iylesün-ler rehā
4 ḫaṭānı ḳırıban ṣavāb-nı yazıp
eger bolsa küte uzunraḳ sızıp
5 yaman beyt-ni tafsa veyā nā-fesend
oşol naẓm-nı iylesün-ler gezend
6 bu naẓmım körüp ṭaʿne ḳılmang manga
birev ṭaʿne itür ki şāyed sanga
7 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
ḳılıp muḫtaṣar başḳa söz eyle bāz
8 işitken ḫalāyıḳ melāl olmasun
oḳuġan kişi-ler mülāl olmasun
9 **el-ḳıṣṣa ile[i] şehri ḳaysı ḫāndın ḳayu ḫānġa ḳalıp-dur**
10 **ḳaysı ḫān-nıng zamāneside bu ġulca ābād bolup**
11 **ḳaysı ḫān-nıng vaḳtıda bozulup-dur anıng beyānı naẓm**
12 bedā iyledim tangrı ismi bilen
ki bir nükte kim naẓm resmi bilen
13 ḫıred-mendlerdin bu yanglıġ maḳāl
ki mėn anglap irdim anı bī-melāl
14 bu mażmūnda irdi maḳālāt-ları
beyānġa kėtürgen rivāyāt-ları
15 ki rāvī rivāyet-de mundaġ didi
ili şehri ḥiccāzġa ṭābiʿ idi
16 ki andın kėyin ötti dip nėçe ḫān
beḳā sarıġa barça bolmış revān
17 iliġa bolup baʿde ḳongtaçı şāh
nėçe yıl yörüp çün bu hem tuttı rāh
18 ki andın umūrı ṣenāġa ḳalıp

munı tutḳalı ḫān ḫocam-lar kėlip

9 1 ili şehride alte yėrde soḳuş
umūrı şenā birle ḳılmış uruş
2 bular hem cihāndın kėtip-dür taḫı
heme bir bir arḳa ötüpdür taḫı
3 ki çen lung digen ḫān zamāne yėtip
ili şehriġa nėçe köçmen çıḳıp
4 kuçar birle aḳsu şayar baydın
ki yarkend kaşḳar ḫoten sarıdın
5 köçüp barça adam iliġa kėlip
ki ābād ḳılıp-dur zemīn-ni tėrip
6 o demdin bu dem-ġa ki yüz nėçe yıl
ki ḫaḳanġa hiẕmet ḳılıp munça yıl
7 ḳılıp küfri müʾmin-ġa ẓulm sitem
alıp arfa buġday ḳonaḳ u direm
8 ki ḥaddin aşıp küfrīler ẓulm besī
ḫıṭaydın cefālar körüp ḫalḳ besī
9 müdām nuḳre zerler alıp bayıdın
ki tartıp alıp bay-lar tayı-dın
10 faḳīrler ölüm-ni körüp yaḫşıraḳ
sipālar faḳīrni urup köp tayaḳ
11 ḫıṭay-lar bu ḳısmīde iylep sitem
belāsını satıp alurlar direm
12 çıdalmay bu küffārlar ẓulm-ġa
reʿāyā çıdalmay tayaḳ ġoldı-ġa
13 ḥuṣūlġa satıp yaḫşı ferzendni
ki cāndın ʿazīzraḳ ciger-bendni
14 çıdalmay raʿiyyet Ḫıṭay ẓulmıġa
yaġı boldı āḫir alıp zōrıġa
15 yörüp bu bilāl bu cihād içre köp
fitip defteri içre aldı körüp
16 ki nuṣret ü fetiḥ ḫudādın tilep
ki naẓm ḳılıp naṣrnı rūze şeb

17 kil ay sāḳıyā mey bile cām tut
bilāl toyġunça içse hem yana tut
18 bu mey neş'esidin kön͡gül açılıp
ḫıred ġonçesi her ṭaraf saçılıp
19 lisān bülbüli anda ḳılġay nevā
nevā tüzgeli güne güne ṣadā
10 1 ḫıred ḳumrı-sı anda gügü digey
nė gügü digey belki hü hü digey
2 tamām derd-mend işitkey munı
közidin aḳızġay ciger ḳanını
3 birevnin͡g bolupdur atası şehīd
bolup baʿżılarnın͡g balası şehīd
4 birev ayrılıp-dur ḳarındaşıdın
ki cāndın ʿazīzraḳ kökeldaşıdın
5 işitse dili tīz yāre bolur
nė yāre bolur belki pāre bolur
6 tażarruʿ ḳılışup duʿā iylegey
duʿāsını tan͡grım revā iylegey
7 ki rūḥ-ı şehīdān heme şād olur
duʿā ḳılġuçı ġamdın āzād olur
8 eger bolsa bu ḳul-ġa fażl aḥad
pīrim moluy bizge ḳılsa meded
9 ilinin͡g cihādını naẓm iyleyin
gülistān naẓmıda bezm iyleyin
10 oḳulsa bu eşʿār meclis ara
ümīdim budur bizge ḳılsa duʿā
11 duʿāsın Ḫudāvend ḳılsa ḳabūl
ki şāyed viṣālıġa bolsam vuṣūl
12 ümīdim çerāġı yanar dā'imā
bolur rūḥ tekāver üzre ḳā'imā
13 ġaraż ġāzīlerni beyān iylemek
cihādını ḫalḳ-ġa ʿayān iylemek
14 nė veche idi bu cihādġa sebeb

anı uḳturur mėn beyānımda dip
15 ġaraż-dur ki ḫalḳ-ḳa oḳulsun didim
işitip bu ġamdın ḳutulsun didim
16 tamām iyledi sözni mollā bilāl
ḫudā raḥmet iylep ki tafsun kemāl
17 **ili şehride bolġan cihādnıng beyānı naẓm**
18 āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl
ilining cihādını āġāz ḳıl
19 bu yanglıġ didi rāvī nükte-dān
bu sözlerni defterde ḳıldım beyān
20 çen lung ḫān-nıng ferz[z]endi cacin idi
bu cacin şehi çin maçin idi
11 1 munıng oġlı duang idi çin-ġa şāh
ata ornıda boldı bu pādişāh
2 bu duangġa ferzend şenfong idi
ki yaşı kiçik yoḳ idi cürʿeti
3 munıng taḫtıda tung-ji taftı ḳarār
bu tung-ji laʿīn ḳıldı şenfong-nı zār
4 bu ʿaṣrıda şāh irdi Tung-ji laʿīn
idi kāfir-i ẓālim-i bed-terin
5 bu ẓālim iberdi ki bir nāme
ili cangcunıġa ki hengāme
6 fitip nāmeġa uşbu ḳısmīde söz
sözide bar irdi ġażab-lik rumūz
7 bu nāme yėtip kėldi cangcunġa tīz
işitip munı boldı köp rüste-ḫīz
8 ki mażmūn nāme bu nevʿ irdi-ler
yaġı boldı bizlerge tunkanī-ler
9 ili şehride ḳança tunkanī bar
tamām ḳatl iylep çıḳarġıl demār
10 munı angladı öltürür boldı-lar
ki otġa yaḳıp köydürür boldılar
11 munı angladı barça tunkanī-ler

be-ġāyet melūl boldı bī-çāreler
bular hem kinǧeş-ler ḳılıp barçası
sözin bir ḳılıban yaman yaḫşısın
şandu ḫozanınǧ barça tunkan-ları
sipā ü reʿāyā ü pehlevān-ları
ḳılışıp tamāmı ki cūş u ḫurūş
ki çin leşkeri birle ḳıldı soḳuş
nihāyet-siz irdi ki küffār yan
ki ceyḥūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
ki aḫīr tutup barça tunkanī-ni
reʿāyāları birle pehlevānı-nı
tamāmı müselmān-nı ḳıldı şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ḫarīd
ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
reʿāyā nė ḳaldı nė ṣāḥib-serīr
bu tunkanī-lerni ḳılıban tamām
ki öz şehri sarıġa sürdi ḫırām
ki cangcun işitip ki mesrūr olup
kirip lāt zizaġa başın urup
çalıp cünd-i rūzī ṭabl şād-yān
ki boldı ki tunkanī-lerdin emān

12 yine küfrī islāmġa ḳaṣd iyledi
bėrip ḫamr leşkerni mest iyledi
el-ḳıṣṣa özge şehrlerninǧ tunkan-ları şandu ḫozadaki
tunkan-larnı ḫıṭay çėrigi öltürgen ḫaberni işitip
cān ḳorḳunçı-dın vehme ėtip emīr ʿabdresul bik-lik-ke
yalbarġanı ve emīr ʿabdresul bik bularġa teraḥḥum ḳılıp
bir tümen leşker birle tunkanī-lerġa yārmendçilik bėrgeni
küni ġulca tunkan-ları çonǧ-ları
ʿaşūr ḫançe aḫun ṣıfat önǧ-leri
ki ismāʿīl aḫun ki yaʿḳūbalar
ʿabdresul ḥākim bik seri ḳėldiler
kirip ordaġa yıġlaşıp zār zār

töküp yaşnı çün ebr-i nev-bahār ḳızıl
10 tamām yıġlaşıp didi ay nīk ẕāt
ḫudāvendi-gārıng͡ġa bėrsün murād
11 ki bizlerni mançu kėlip çafġu dėk
ḳılıp tīr-i bārān oḳ atḳu dėk
12 ḫıṭaydın kėlip bizge nurġun çėrig
helāk iylemiş ḳoymaġaylar tirig
13 ki biz ḫasta dil-lerġa siz yār olun͡g
bu nevʿ ḳatıġ iş-lerde dil-dār olun͡g
14 didi uşbu söz ḥākim-i kār-dār
ḫudā yār bolsun ki bizler çi kār
15 velī ḳāḍī aḫunluġumdın soray
nė nevʿ iş-ni buyurur mėn andaġ ḳılay
16 bukün kiçe siz istirāḥāt ḳılın͡g
ki rāḥat alıp irtelik-ke kėlin͡g
17 bu sözni işitip tamām yandı-lar
her üylüg üy-de emān ḳondı-lar
18 kiçe uḫlamay ḫaṭme ḳurān oḳup
ḫıṭay leşkeridin besī ḳorḳuşup
13 1 ki pür-dil-leri ceng yaraġın ḳılıp
ki bī-dil-leri ġamda başın ḳatıp
2 ki āḫir tükel ḫudāġa ḳılıp
tamāmı yüzin ḳıble-gāġa ḳılıp
3 tamām ḳoydılar ḫ̆āb-ı rāḥat-ka baş
velī yėrge tüm tüm tüşer irdi yaş
4 maʿel-ḳıṣṣa ʿabdresul bik ḥākim
bu bik bizge ḥākim biz irdük nedīm
5 kiçe çırlatıp ḳāḍī aḫun-nı tīz
bu aḫunluġum irdi ṣāḥib-temīz
6 ki ism idi nāṣıreʾd-dīn dilīr
ḍaḫāmet-de rüstem şecāʿat-da şīr
7 bu aḫunluġum kėldi tīz ordaġa
ḥākim bik-mü hem çıḳtı tīz aldıġa

8 maḥāżır ücün saldı destūre ḫān
ḳoyup nāz niʿmet yemiş birle nān
9 ki baʿd-ez maḥāżır emīr turdı-lar
bu tunkanī-ler ʿarżnı ḳıldı-lar
10 işitip bolup aḫunum gül ṣıfat
ttekellüm-ġa til açtı bülbül ṣıfat
11 didi ay şehā ʿömrüng olsun uzun
taḫı devleting hem ʿadeddin füzūn
12 bu tunkanī-lerġa müdām yār olung
ki ʿanḳā miṣāliçe dil-dār olung
13 bu bī-çārelerġa teraḥḥum ḳılıng
ḫudā neẕride ġāzī-lıḳ-nı alıng
14 ki ekṣer ṣavāb-lar ġazāt üzredür
budun devleti-ġa ki bolmang ġurūr
15 ki cehd ḳılıp tīz islām açıng
ki tīġ birle düşmen ḳanını saçıng
16 ki fetvā budur ay şehī kār-dār
bolur siz dü ʿālem ara kām-kār
17 bu ḳısmī didi ḳāḍī aḫun dilīr
ḳabūl iyledi şāh ṣāḥib-serīr
18 ki fetvāyı bėrip barça aḫun heme
ki islām açurġa ḳılıp daġdaġa

14 1 nehār oldı hem çıḳtı ḫūrşīd-tāb
ʿadū ḳanı saçmaḳḳa iylep şitāb
2 çıḳıp taḫtı üzre emīr-i zamān
ekābirlerini yıġıp bī-gümān
3 ki kėltürdi tunkanī-lerni tamām
yıġıldı bu ordaġa ez ḫāṣ u ʿām
4 emīr-i zamāne tekellüm tüzüp
ki tunkanī-ler sarıġa yüz urup
5 emīr aydı ay ehl-i tunkanī-ler
giriftār miḥnet dil-i efgāre-ler

6 yıġıp leşkerim kėltürey bir tümen
ki her birsidür rüstemī töhmetin
7 özüm leşkerige özüm baş bolay
bu leşker bile sizge yoldaş bolay
8 ki sizlerdedür dīn īn çala
tilin͡g-ler süçügdür dilin͡gler ala
9 tamāmın͡g irür ʿuhde bozmaḳḳa tīz
bu nevʿ fiʿlin͡gizdin yaman ḳorḳa miz
10 bu bed fiʿlin͡gizlerġa tevbe ḳılın͡g
kön͡gül-lerni ṣāf iylep andın kėlin͡g
11 işitti bu sözlerni tunkan heme
içige tüşip ḫavfdın zemzeme
12 emīrnin͡g ayaġın tutup yıġlaşıp
başını urup yėr cihān tiġlaşıp
13 **tunkanī-lernin͡g cevabı**
14 āyā nīk efʿāl şāh-ı cihān
ḳaçan sizge biz iylesek bed-gümān
15 hememizni tan͡grım helāk iylegey
cihāndın ki bizlerni pāk iylegey
16 **emīr ʿabdresul bik-nin͡g aytḳanı**
17 sözün͡g rāst bolsa ḳılın͡g-lar ḳasem
ḳılıp dilni nerm közün͡g-lerni nem

15 1 **tunkanī-lernin͡g cevabı**
2 kelām ḫudānı başıġa tutup
ki bir cām ḳısm-nı dü ġab dėk yutup
3 didi biz ġarīb-larġa siz şāh olun͡g
tamām ḥālimizdin ki āgāh olun͡g
4 ki taḫt-ı ʿadālet-de iylep muḳīm
serīr-i şecāʿat üze müstaḳīm
5 ki şāhlıḳ serīride boy körgüzün͡g
yamanlıḳ-nı ḳılsaḳ başımız üzün͡g
6 **emīrnin͡g tekellüm sorganı**
7 bilür mėn ki yoḳ sizde būy-ı vefā

vefā ornıġa iylegey siz cefā
8 ki tėn͡glig zamānda man͡ga yalbarıp
vefānı bozar siz kėyin ḳaytarıp
9 **tunkanī-lerning͡ cevabı**
10 ḳısm bi-ḫudāvend kevn ü mekān
anın͡g ḳudretide irür ins ü cān
11 bu vaḳtıda sizni tutup reh-nümā
ḳılur miz ki āḫir özümizge şāh
12 emīr-i zamān bu sözin çın didi
bular ḥīlesini emīr bilmedi
13 ki heştād kent-lerge nāme fitip
ḥasan ḥüseyin bik-lerdin yürgüzüp
14 ki bir laḥẓada leşkerin rasladı
emīr hem cihādġa bėlin baġladı
15 emīr aydı tīz tün bėşi cumʿada
ki şeb ḫūn uralın ki bu lamḥada
16 ki yoḳsa bu iş bolġusı-dur yaman
ḫıṭay leşkeri köp irür bī-gümān
17 udarin turġut ḫānı sarı barur
ki min͡g iki yüz yaḫşı aṭ kėltürür
18 ki evvel bukün ḳılmasaḳ biz soḳuş
bu nurġun ḫıṭay bizge ḳılġay turuş
16 1 fiyāde ḫıṭay-lar tamām-lar aṭlanur
ḫıṭay bizge köp bed-gümānlıḳ ḳılur
2 bu sözni didi ḥākim-i kār-dār
işitken ḳılıp girye zār zār
3 tamām aldı ilgige ālāt-ı ceng
sinān dırāz tīġ tīr-i ḫadeng
4 şitāb birle aṭlandı aʿdā siyān
ki dervāze maşrıḳ-ġa boldı revān
5 ki tārīḫ-i nebī-ġa hezār dü ṣad
yine sėksen irdi be-fażl aḥad
6 yılı irdi tonġuz didi baʿżı uy

nėme bolsa bolsun talaşın͡g-nı ḳoy
7 cemāẕi-yel-evvel-nin͡g on iki-si
ʿaşā son͡gıdın cumʿanın͡g kiçesi
8 ḳırḳ yaş-da irdi emīr-i zamān
çerāy ḳızıl gül cihān pehlevān
9 dip allāhü ekber yezdān pāk
mėnem derd-nāk mėnem sīne-çāk
10 mėnem nāṣıreʾd-dīn ser-i ʿālimān
mėnem şevket aḫun ki müftī zamān
11 mėnem nām aḥmed ḫazāneçi bik
ki isḥāḳ ḥükm-i revāneçi bik
12 uluġ-lar atını ʿayān iyleşip
tamām aṣl-ı neslin beyān iyleşip
13 ġażab birle çün naʿre halar cėkip
ḫıṭay başıġa tīġ-ı bürrā salıp
14 bolup her bir islāmī mest tive dėk
ḫıṭaylar bolup ehrimen dive dėk
15 çakāçāk ḫançer şifā şāf tīġ
ki dellāl-ı mergī bolup köp ḳızıġ
16 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
17 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
18 ġażab-lik şaḳal kirdimü ḳoy ara
veyā zāl ẕar ḳıldımu mācerā
19 bu nevʿ mācerā boldılar bī-ġümān
ki ceyḥūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
20 aḳıp ḳan tofraḳ ḥacer boldı ḳan
ḥacerdin ki saçrap şecer boldı ḳan
21 güẕer-lar ḳızıl tām döken ḳıpḳızıl
ḫıṭaylar helāk boldı ḫˇār u ẕelīl
17 1 ki āḫir ḫıṭaylar açışıp zebān
tirig ḳalġanı didiler el-amān

heme dīn-i İslām-nı ḳıldı ḳabūl
taḫı gerdenige köterdı ḥuṣūl
ki müʾmin alıp olcanı bī-şümār
ki adam başıġa taġar u taġar
bu deng-ning̑ işini ser-encām ėtip
bayanday sarı yördiler yüzlenip
el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik her ṭarafka nāmeler ferākende
ḳılġanı mollā şemseʾd-dīn ḫalfem aḥmed ḫocam ḫān-lar
emīrning̑ nāmesidin ıṭṭılā bolup yamatoġa barıp
udarin-ni saġladay-nı helāk ḳılıp bir ming̑ iki yüz aṭnı
açratıp alġanı
āyā ʿandelib naġme-sāz ḳıl
udarin helākını āġāz ḳıl
küni cangcun ambal bu iki laʿīn
udarin-ġa aydı ki turġut barıng̑
turġut ḫānıdın iki ming̑ aṭ alıp
mang̑a tafşurut[p] siz ki tīz tün kėlip
udarin ḫıṭay birle saġladay
bu iki laʿīn birle neççend ḫıṭay
turġut ḫānı sarıġa boldı revān
yėtip ḫānġa bu sözni ḳıldı beyan
ki ming̑ iki yüz aṭnı ḫān bėrdiler
ki ḥaydap yamato tip kėldiler
didi iki kün munda ārām alay
ki ārām alıp baʿde andın baray
munı ang̑ladı ʿabdresul dilīr
nėdür kim dilīr çün idi nerre-şīr
ki bir nāme yazdı ki ḫalfem-ġa tīz
didi tīz yamato sarı barıng̑ız
aḥmed ḫān ḫocam birle leşker alıp
udarin bile saġladayġa yėtip
ki anda barıp merdlik körgüzüng̑
bu iki laʿīn-ning̑ başını üzüng̑

18 1 bu nāme yėtişkeç ḫalīfem mü tīz
ki ālāt-ı ceng aldılar ḳıldı ḫīz
2 alıp ol dilīr leşker-i bī-kerān
aḥmed ḫān ḫocam birle boldı revān
3 ötüp tīz deryā-yı ḫūn-ḫˇārdın
heme boldılar ḫavf-ı nil-din imīn
4 çafıp barça aṭın didi tut tut
bu iki laʿīn üyi-ge ḳoydı ot
5 helāk boldı cün tėpremey ornıdın
aḳıp ḳanı hem aġzı hem burnıdın
6 udarin laʿīn birle saġladay
bu iki laʿīn birle neççend ḫıṭay
7 tüketip laʿīn-lerni ḳalmay gümān
ḫocam şāh şebu sarı boldı revān
8 ki mi͡ng iki yüz aṭ-nı cün aldılar
her adam bir aṭ-nı tutup mindiler
9 ki leşker ḳolıġa sinān-lar alıp
ḫurūş iyledi şāḫ şuġa kėlip
10 dil-āverler andaġ ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
11 dem-i tīġ-i ḫançer yėtip tā hevā
tamıp ḳanı ceyḥūnġa bėrdi ṣadā
12 sinān dırāzda alıp cānını
taş üstü͡ng ṣıfat aḳturup ḳanını
13 tamām küfrīlerni helāk iyledi
ki ferzendlerin derd-nāk iyledi
14 ḫocam-lar yanıp feṭḥ-i nuṣret bile
kėlip tüşti ḫānıġa ʿizzet bile
15 **el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik deryānını͡ng ol yüzideki kent-ler-**
16 **ni͡ng ser-dārları tuḳang bik aḳ ḳuzı bik danyal bik musyar**
17 **biklerge nāme ibergeni bu ser-dārlar şibe ü ḳalmaḳlar bile ceng** ḳılġanı
18 bu ol nāmedür kim be-nām-ı ḫudā

nebī ü velī bizgedür reh-nümā

19 1 ki baʿd[e] işitgil āyā şīr-dil
şibe ḫalḳı-nı iyle ḫ̌ār u ẕelīl

2 āyā tuḳang bik saʿādet şiʿār
bolun͡g nāme yėtkeç bu İslāmġa yār

3 yine aḳ ḳuzı danyal musyar
bu üç bik irür kār-ger kār-dār

4 üçi üç bölek leşkerini alıp
şibe ḳalʿasını iḥāṭa kılıp

5 eger çıḳsa küffār başını üzün͡g
veyā cümleni dīn ara kirgüzün͡g

6 ḳılıp şeh sözin nāme içre tamām
son͡gıdın didi ed-duʿā veʾs-selām

7 bu nāme yėtip tuḳang bik-ke tīz
bu kent-ler içige tüşip reste ḫīz

8 töre tuḳang ḥüküm-rānlıḳ ḳılıp
ki min͡g iki yüz leşkerini yıġıp

9 mun͡ga aḳ ḳuzı bik-ni ser-dār ėtip
taḫı musyar danyal-nı ḳatıp

10 şibe şehri ḫoca ger zurgan ṣumun
şibe ḫalḳı ḳorḳup ki boldı cünūn

11 dar tamtu ki şungḳar ketmen ili
ki ġalcat devletü ḫonoḫoy belī

12 iki buġranın͡g ḫalḳı fevc fevc kėlip
şibe ḳalʿasını iḥāṭa kılıp

13 ki müʾmin ü küffār ḳılıp ṭurfe ceng
biribirge atıştı tīr-i ḫadeng

14 ki müʾmin şibe üzre ġālib bolup
şibe aymaḳı barça maġlūb bolup

15 özin ḳalʿasıġa sülendi özi
besī vehm-nāk boldı oġul ḳızı

16 büṭi aldıda baş-larını açıp
ḳılıp girye başıġa tofraḳ saçıp

17 bolup lā-ʿilāc ḳalʿasın ḳıldı bend
belā mār-ı küffārnı ḳıldı gezend
18 caġustay ü ḳaynuḳ ḳoġunçı ili
şere baġ çėrigi ve pehlevān-ları
19 ki alte ṣumun-nı kėlip ḳurşadı
körüp küfr-i aymaḳı köp ġam yėdi
20 ki küffār ṣumun-lar ara boldı bend
ki efyūn ṣuyı boldı küffārġa ḳand
21 körüng moluy şeyḫ yūsuf velī
mezārıdaki şeyḫ carup-ları

20 1 lep feṯḥ-i nuṣret-ni āyāt oḳup
lıp girye zārūr dāverād oḳup
2 ki mollā ġanī rūzī bāḳī imām
ḳaġunçı digi mollā rūzī imām
3 bular bardı āstāne şāh pādişāh
tilep yarlıġ anda ḳıldı duʿā
4 duʿāsını tangrım revā iyledi
uluġ feṯḥ-i nuṣret ʿaṭā iyledi
5 ki yalġuz yıġaç kan-nıng bik-leri
alem şāh şaḫūl irke biḳ ming bėki
6 tusup mūġ-larnıng kilür rāhnı
besī ḳorḳutup mūġ-lar şāhnı
7 ki ḳalmaḳ kilür yolġa bögcür[bögür] ḳoyup
ki mūġ uçrasa köz-lerini oyup
8 ki yol-nı tusup irke bik nev-cevān
ki mūġ ḫavfıdın ḫalḳ-nı ḳıldı amān
9 ki şere boġacı birle toḳuz tara
bu yurt ḫalḳı irdi ki ming-din tola
10 bu yurt-da ḳalıp irdi bėş yüz kişi
bular mūġ yolın tusmaḳ irdi işi
11 ki ming ādemī ġulcaġa kėldiler
ki ḳalʿa bayandayda ceng ḳıldılar
12 **el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük bayanday-nıng cihādıġa ülgçeding-ning**

13 işini ber-ṭaraf ḳılıp şehrning leşkerini ḥüseyin bik ḥüseyin bik-ler
14 başlap bayandayġa yüzlendi ve şehrning pür-dil yigit-leri-din muḥammed ṣūfī
15 aḳsaḳal büşrī bik ḥācı tāhir fān-ṣad ṣıtıldı şang bėki ʿalīş dil-āver
16 ʿaşūr muḥammed alemdār ʿabdü'ṣ-ṣamed fān-ṣad ʿabd nāṣır pür-dil pehlevān ʿabdu'l-vāriṣ
17 şāʿir ʿabduʾl-ḥaḳ celāleʾd-dīn şīr-dil aḫun folar nurġun leşker-i islām-nı
18 alıp bayandayġa barıp tüşti-ler aḳ tufadın ḳavaş bahādır ġuzīr pehlevān
19 ʿabdresul bik cāruʾl-lāh bik eyūb dilīrler nurġun leşker bile bayandayġa kėlip
20 ḳalʿa-yı küffārnı ḳurşap tüşti şol maḥal irdi ki ġulca on yüzni cemʿ kılıp
21 leşker-i enbūh alıp ḥattā şang bėki alem-lerni kötertip ḳalʿa-yı küffār yaʿni

21 1 bayanday-nıng ḳıble ṭarafı digi yar boyı-ġa bāre-gāh ber-pā ḳılıp tüşti-ler
2 şol maḥal irdi ki isḥāḳ ḫazāneçi bik bir ming toḳuz taranıng pür-dil-lerini
3 alıp kėlip meẕkūr bāre-gāġa tüşti-ler her künde bayanday-nıng kāfirleri
4 birle keç bolġunça ḳatıġ ceng-ler ḳılur irdi ve leşker-i küffār ḳalʿasıdın
5 taşḳarı çıḳalmas irdi bu söz bu yėrde tursun
6 **el-ḳıṣṣa ėmdi kėldük aḫmed ḫān ḫocam birle şemseʾd-dīn**
7 ḫalfem-lerning vaḳʿasıġa ḳaçan kim yamatoġa barıp udarin bile saġladay-nı neççend
8 ḫıṭay-lar birle öltürüp bir ming iki yüz aṭ-nı alıp müselmānlarnıng
9 fiyādelerini aṭlandurup nurġun leşker birle kėlip irem bāġ-ġa tüşti-ler
10 emīr ʿabdresul bik anglap ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫunum mollā şevket müftī aḫun mollā
11 rūzī müftī seyyid celāleʾd-dīn ḫalfem ḫudāberdi aḫun ḥācı mesʿūd muḥtesib

12 aḡun nāṣır aḡun mollā eymen aḡun çon͡g muḥtesib aḡun kiçik aḡun kiçik

13 muḥtesib aḡun mollā ḡalīl aḡun ḥācı ṭāhir ḡazāneçi bik aḥmed ḡazāneçi

14 bik ʿabduʾr-raḥmān ḡazāneçi bik ḥācı ʿabduʾl-llāh ḡazāneçi bik ʿabduʾl-vāḥid

15 ḡazāneçi bik miġfer şang bėki bik mėn͡gilik şang bėki mīr-ẕāt şang bėki

16 bikẕāt bik behrām bik yūsuf bik ḡudāberdi bik-ler barçası emīr ʿabdresul

17 bik-nin͡g muṭābaʿatıda aldıġa çıḳtı-lar barça ekābirler birle körüştiler emīr

18 ʿabdresul bik şehrge teklīf ḳılıp alıp kirdiler bular emīrġa bolġan vaḳʿalarnı

19 beyān ḳıldı-lar emīr ʿabdresul bik udarin-nin͡g ölgenini işitip besī

20 ḡoş-ḥāl boldı-lar çeraki bahādır kāfir irdi ḡalfem birle aḥmed ḡān-nı mehmān-dārlıḳ

21 ḳıldılar el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik birle ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḡun, aḥmed

22 ḡazāneçi bik şehrde turup ceng yaraġını ḳılur irdi mīr-ẕāt bik

22 1 bikẕāt bik behrām bik-ler taş östen͡g leşkeri-ni alıp ḳalʿa-yı küffārġa

2 yüzlendi anın͡g arḳasıdın ara östen͡g leşkerini alıp turdı yüz bėki

3 bilāl yüz bėki-ler başlap ḳalʿa-yı küffārġa yüzlendi anın͡g arḳasıdın mėn͡gilik

4 şang bėki ḳaş bora boġasun-nın͡g leşkerini alıp revān boldı anın͡g

5 arḳasıdın ʿaẕīm şāh bik nilḡa ulastay leşkerini alıp revān boldı

6 andın tunkanī-lerin͡g uluġ-ları şacu aḡun ḡança aḡun yagur ʿaşūr

7 cusen-ler cümle tunkanī-lerni başlap revān boldı-lar leşker-i islām aymaḳ

8 aymaḳ sancaḳ sancaḳ fevc fevc kėlip bayanday-nı ḳurşap tüşti-ler adam-lar

9 ġavġası ve aṭ-larnın͡g kişneş-ken āvāzı-dın gerdūn-nın͡g ḳulaġı ker boldı

10 ve can͡g manan ve darular-nın͡g tütünidin bayanday ẓulmāt arasıda nā-feydā boldı

11 ve tüfek zenbūrek tümen folar ve nefīr kārnāy-lar āvāzıdın leşker-i küffār ḳorḳup

12 yürek-leri su boldı kāfirler bu ġavġā ʿalāmet-lerni ve leşker-i islām-nı mundaġ
13 heybet üze körüp bī-dil ẕāndek bolup titredi zen ferzend-ları yıġlaşıp
14 ʿaḳlı başıdın kėtti barça çoṉg kiçik kāfirler uluġı badarin-niṉg aldıġa
15 kėldi ve başını tofraḳḳa urup zār zār yıġlap barçası aydı kim ay ser-dār
16 küffār-yan bizler munça nurġun leşker birle nėcük der-fütāde bolur miz ėmdi bizlerge
17 bir çoṉg lama sundaki ḳazan dėk ḳazan lāzım boldı ki aṉga çıḳ efyūn çalab
18 ḳoyalı mebādā islāmī-ler bizlerge ġālib kėlse ol efyūn suyını içip
19 barçamız bir yolı helāk bolalı dip yıġlaştı badarin ḥarāmī idi bir nėçe
20 kün ṣabr ḳılıp turalı köreli ki çang cangcun bizlerge çiṉg daluya tudarin
21 şidarin-lerni baş ḳılıp nurġun leşker iberedür bu nurġun leşker birle
22 kėlip bizlerni açratıp alur didi badarin-niṉg bu sözige bī-ʿaḳl kāfirler
23 1 firīfte bolup cengġa meşġūl boldı müselmān-lardın pehlevān aʿlā ḫān muḥammed
2 ṣūfī pehlevān pehlevān ṭāliʿ muḥammed ʿalī ve pehlevān muḥammed toḫta ve pehlevān ebü-l-ḫayrī
3 ve pehlevān caʿfer bik ve pehlevān ʿabdüʾl-vāriṣ pehlevān ḳāsım çoṉg-lar nurġun
4 pehlevān-lar tüfek ü zenbūrek-ler ata başladı ve bāzār leşkeri ve ṣaḥrānıṉg pür-dil-leri
5 sėfil-lerġa asıldı ḳatıḳ ceng boldı āḫiri leşker-i küffār leşker-i islāmġa
6 tāb kėltüralmay sėfil-niṉg ḳoḳtalarıġa kigiz tartıp dāldār ḳāb yörüp
7 ot-lar saçar irdi pür-dil yigit-ler otıġa fervā ḳılmay sėfil-ġa cıḳıp ḳoḳta-
8 larnı bozup şūre ḳılur irdi munı leşker-i küffārnıṉg ser-dārı badarin
9 körüp cānıdın ümīd üzüp başıġa tofraḳ saçıp öz ḫāliġa yaraşa öz
10 zebānı bile beyt-ler oḳup yıġlar irdi mażmūnı budur ki
11 dirīġā devlet-i ḫaḳan-ı çin-ler sernigūn boldı
bu ḫaḳan-nıṉg heme ṭābiʿ-leri-niṉg baġrı ḫūn boldı
12 ecel-niṉg ejderi dem tartı biz ḫaḳan-ı çin-lerni

tėkürmen boldı feydā barçamızning̑ başı un boldı
13 müşük sıçḳan-nı alġan-dėk bu leşker ḳoymaġay bizni
ki bizlerġa ḳıyın tunkanī çantuġa oyun boldı
14 yıḳıldı āsmāndın yėrge andaġ kökbī ḫaḳan
tamām ḫaḳan-ı çin-ler ʿaḳlın aldurdı cünün boldı
15 bu leşkerni körüp biz bīdler zāndek bolup turduḳ
ki biz mānende mūm cün ḫuyza ḫūy ḫūy-lar çivin boldı
16 saman dėk sarġarıp ḳalduḳ veyā tofraḳ ṣıfat tozup
ki bizni savrurġa ḫuyza ḫūy ḫūy-lar ḳıvan boldı

24 1 bu ḳısmī yıġladı dārīn başıġa çün saçıp tofraḳ
munı anglap bayanday kāfiri kibür-dün boldı
2 el-ḳıṣṣa küffār leşkerige enbūh ġam yüzlenip köp endūhda irdi ki folad bay
3 yūsuf şangyular ʿāruf aḫun velī ḫoca şangiv ʿazīz ḳor başı mīr ḳasım
4 şāh muḥammed şerīf bahaʾad-dīn fān-ṣadlar birle cemīʿ ehl-i tüccārlarnı başlap tuġ
5 alem-ler birle kėlip leşker-i islāmġa ḳoşuldı leşker-i küffār munı körüp dem-beste
6 bolup ölüm-ge rāżı bolup zār zār cün ebr-i nev-bahār yıġlaşur irdi kirip
7 lāt ziza aldıda başını çalıp istiʿānet tiler irdi bular lāt aldıda yıġlap
8 tursun **ėmdi sözni maʿẕum ḫāndın işitmek kėrek maʿẕum**
9 **ḫān ili şehriġa ḫākim irdi** emīr ʿabdresul bik işik-aġa irdi
10 çang cangcun maʿẕum ḫānġa ḥuṣūl cihetidin günāh ḳıyup naẓar bend ḳılġan
11 irdi ʿabdresul bik-ni ʿāriyetī ḫākim ḳılġan irdi tā bu vaḳ[t]ġaca maʿẕum ḫān
12 küre şehride ġarīb ve bī-nevālar dėk yörür irdi ḳażārā cangcun udarin-ning̑
13 saġladay-nıng̑ helāk bolġanını yurt bozulġanını bayanday-nı ḳurşap
14 alġanını ceng ḳılġan ḫaberini anglap işitip özini taḫtıdın yėrge
15 taşlap yėmek içmekdin ḳaldı kiçe kündüz zār zār yıġlar irdi udarin
16 ġaladay bile maşlaḥat ḳılur irdi naẓm

17 udarin helākın işitti laʿīn
başı aylanıp boldı ṭurfe ġamīn
18 yaḳasını çāk fāre fāre ḳılıp
közi yaşıda yüzni yāre ḳılıp
19 maʿẓum ḫānı çarlattı yanıġa tīz
didi ay balam ḥākimī bā-temīz
20 şibege barıp anda leşker alın͡g
bu leşker bile ḫuy-zalarġa barın͡g
25 1 ki tunkanī-lerni ḳılın͡glar helāk
ki ferzendlerini ḳılın͡g derd-nāk
2 işitip bu sözni bolup şād-mān
şibe sarıġa boldı ol dem revān
3 kimege minip baḥrıdın tīz ötüp
ḳoġunçı-ġa kėldi şimāl dėk yėtip
4 yėtip kėldi andın bulaḳ başıġa
kirip yıġladı ḫalfenin͡g ḳaşıġa
5 aḥmed ḫān ḫocam-nı yanıġa alıp
didi ḫocaġa yüz tümen yalbarıp
6 aḥmed ḫazāneçi bik mėnin͡g düşmenim
anı kim helāk itse ol-dur cānım
7 nė bolġay anın͡g kėssen͡giz başını
helāk itsen͡giz ḳavm yoldaşını
8 anı ḳıl helāk birge ferzendni hem
ḳoşup öltürün͡g bilge dil-bendni hem
9 ki bolsam ki ḫān sizni ḳılġum şerīk
bolur siz bu devlet-de bolsam tirig
10 aḥmed ḫān bu söz-lerge şeydā bolup
be-ḥükm-i ḫudā fitne feydā bolup
11 aḥmed ḫān alıp leşker-i bī-kerān
helāk ḳılġalı bik-ni boldı revān
12 **el-ḳıṣṣa** aḥmed ḫān aḥmed ḫazāneçi bik-ni helāk ėtkeli şehr-ge kėldi vaḳt yār
13 bėrmedi ötüp bāre-gāġa tüşti bir küni emīr ʿabdresul bik aḥmed

ḫazāneçi

14 bik-ni şehrde ḳoyup idi kim siz şehrde turup leşker-i islām-nıng̃ kām kösni

15 raslap bėring̃ ve yaḫşı yamanıġa ḫaber-dār bolung̃ didi aḥmed ḫazāneçi bik

16 cān dili birle ḳabūl ḳıldı çeraki kazgerde ve kardīde ʿāḳıl sipā ird̈i ve ḳāḍī

17 nāṣıreʾd-dīn aḫun emīr ʿabdresul bik-ning̃ ordasıda devlet nakkaresini

18 çaldurup ḥüküm-rānlıḳ ḳılur irdi reʿāyālarnıng̃ cümlesi emīr ʿabdresul

19 bik-ning̃ kėldik yüzige ve ʿaḳl-ı dānişi-ġa müştāḳ bolup her ḥükmige ḳılsa

20 cān dili birle ḳabūl ḳılur irdi devlet ü saʿādet emīr ʿabdresul bik-ke yüzlendi

26 1 maʿẓum ḫān bu işġa köp bī-dimāġ irdi ʿadāveti taḫı hem ziyāde boldı ammā

2 ẓāhiren bildürmes irdi çeraki aḥmed ḫazāneçi bik emīr ʿabdresul bik-ke

3 ḳayın ata bolur irdi naẓm

4 köni mīr ʿabdresul bik baḫt
gülistān güli lāyıḳı tāc-ı taḫt

5 başıġa kötertip hümāyūn alem
bayandayġa barmamḳa ḳoydı ḳadem

6 ḫayāli bu irdi cihād iylegey
ki rūḥ-ı şehīdān-nı şād iylegey

7 alıp gevherī ġāzīlıḳ ilgige
meger kirgeli şühedā sülkige

8 boluban süvāre bu iḫlāṣ ile
revān boldılar bir nėçe ḫāṣ ile

9 çıḳıp ḳalʿadın irdi sayġa yėtip
uluġ yol ile barur irdi kėtip

10 maʿẓum ḫān yėtişti emīr song̃ıdın
aḥmed ḫān ḫocam hem kėlip ön̂gidin

11 emīr toḫtadılar bular kėlgüçe

bularnıng͡ ḫayāli irür özgeçe
12 maʿẓum ḫān aḥmed ḫān ikev yandaşıp
kilür birbirige nihān sözleşip
13 aḥmed ḫazneçi-ning͡ ḫūnın közleşip
ḫūnın közleşip fitne ḥaddin aşıp
14 emīr fehm ḳılmay bularnıng͡ sözin
tikip turdı anlarġa iki közin
15 maʿẓum ḫān aḥmed ḫānġa baḳtı bu dem
aḥmed ḫān ḳolıġa bėrip bir alem
16 Şehr sarı aḥmed ḫān-nı yandurdı tīz
bu iş-din ḫalāyıḳ bolup reste ḫīz
17 bu iş-din ḫalāyıḳ-ġa tüşti gümān
diyişti birevni ḳılurlar yaman
18 bu iş-ler ḫalāyıḳ-ġa nā-ḫoş kėlip
birevni helāk iylegey dip bilip
19 revān boldı yolġa bolup bī-dimāġ
emīrning͡ diliġa bu iş boldı dāġ
20 kėlip tüşti-ler bāre-gāġa emīr
bolup bī-dimāġ uşbu ṣāḥib-serīr
21 emīrġa sipāhlar köründi kėlip
sipālarġa şeh-i mihr-bānlıḳ ḳılıp
22 ḳılıp cūd iḥsān bularġa emīr
teraḥḥum ḳılıp reʿa[ā]ya[ā]larġa emīr

27 1 reʿāyā ġamını ki ḳıldı rehā
ki tarḳaştı aylap emīrġa duʿā
2 emīr ḳoydılar ḫ˘āb-ı rāḥat-ka baş
ḳara ėng͡[i]lini kiygen irdi ḳuyaş
3 **aḥmed ḫān ḫoca ḫased āteşīn aḥmed ḫazāneçi bik-ning͡**
4 ḫırmeni vücūdıġa yaḳḳanı aḥmed ḫazāneçi bik ferzend dil-bendni hem-rāh alıp penā
5 şehridin beḳā iḳlimi-ġa sefer ḳılġanı vezn-i ferzendleri rıżā cāmı-ġa hicrān
6 çeşmesidin su toldurup bik birle ferzendini sīr-āb ḳılġanı

7 ili ḳalʿası-nıng̃ suḫan-verleri
süḫan-ver nėdür nükte fer-verleri
8 budur kim ḳılışḳan rivāyāt-ları
mecālis-de ḳılġan ḥikāyāt-ları
9 bu nāẓım yörüp söz dürini tizip
ki aldı oşol dem varaḳḳa sızıp
10 işitti ki aḥmed ḫazāneçi bik
ecel rāhı üzre revāneçi bik
11 aḥmed ḫān ḫocam-nı yanıp kėldi dip
ki yalġan ḫaberġa yėtip kėldi dip
12 ḫoca aldıġa çıḳtı bik fīş-bāz
bolup ḳatlsıġa özi çāre-sāz
13 körüşti ḫoca birle sordı ḫaber
nėdin kėldiler munda ay şīr-i ner
14 ki lingkuġa düşmen kėlip-dür didi
ḫalāyıḳ yürekin yarıp-dur didi
15 tutup bėrdi bu bik-ke bir fārça ḫaṭ
oḳup körse bu ḫaṭ tamāmı ġalaṭ
16 didi bik bu ḫaṭ barça yalġan irür
ʿadū ḫaylī turġut-da kalġan irür
17 bu ḫaṭ kėlgenin yaḫşı taḥḳīḳ ḳılıng̃
ki taḥḳīḳ ḳılıp baʿd[e] andın barıng̃
18 didi ḫoca ay bik mėni tusmaġıl
ḫalī tīġ urar mėn bolur sėn ẕelīl
19 didi bik bu ḳılġan niçük söz irür
ki düşmen imesmėn dilim tüz irür
20 bu ḳılġan sözüm sizgedür sūd-mend
nėdin siz mėni iylegey siz gezend
21 ḫoca der-ġażab boldı tīz aldı tīġ
bu bik başıġa saldı tīġ bī-dirīġ
22 yıḳıldı bu bik yėrge allāh didi
ata ḫālin oġlı körüp yıġladı
28 1 ki evbaş-lar anda hem-rāh idi

sorup iki ferzendini ḳoġladı
helāk ḳıldı bik-ning başını kėsip
yarıp ḳarnını anda neççend raḳīb
ki o baş bī-baş didi tut tut
ḳāsım bik-ni ḳutḳazdı faż̧l vedd vedd
aḫun bik-ni tuttı ḥüseyin baḳşı tīz
şehīd iyledi ata yanıda nīz
şehīd ḳıldı aʿdā bu bik-ẕ̲[z]ādeni
yüzi gül şıfat serv-i āẕ̲[z]ādeni
ḳara yüz felekdin vefā izdime
vefā izdiseng hem beḳā izdime
niçük ẓulm ḳıldı bu bik-ẕ̲[z]ādeġa
yüzi gül ḳaddi serv-i āẕ̲[z]ādeġa
leb-i ġonçesi üzre ḫaṭ tartmaġan
büdün[e] leẕ̲ẕ̲etini demī tartmaġan
ki bī-bāk-lar anda ḳıldı helāk
körüng gül teni battı der zīr ḫāk
bunu vāḳıʿāt anglaban ḫavāṣ ʿāmm
bolup bī-dimāġ barça der-izdihām
didi bu nėçük ẓulm bī-dād irür
şerīʿat ḫilāfıda bünyād irür
bolup barça dem-beste bī-ḥad melül
ana ḳızġa baḳmay ataġa oġul
ki ḫāşe aġaçe bolup derd-nāk
saçın yolup sīnesin ḳıldı çāk
didi ḫāşe ḫān āh dōst āh dōst
felek bizge ẓulm ėtti çālāk çüst
kitip siz ki çālāk manga baḳmayın
bu ġonçe lebim-ge lebing yakmayın
ḳayu ṭālemī ẓulm ḳıldı sanga
nėdür kim sanga belki ḳılmış manga
ḳılıp saḫtī girye saçını yolup
yaḳa çāk ėtip yüz közini oyup

18 bu bik-ning̃ ḳızı atı ʿaz[ż]rā idi
ki ḥüsni ara ṭurfe raʿnā idi
19 yürekiġa tėgdi bu derdlik şerār
özin yėrge çalıp bolup bī-ḳarār
20 özin ʿarż-nı tangrıga dād itip
didi uşbu sözlerni feryād itip
21 āyā kārgerde ḫıredlik atam
faḳīr nā-tüvān-ġa mededlik atam

29 1 sanga ẓulm ḳılmış günāhıng nėdür
güna[ā]h ḳoymayın iylemiş munça cevr
2 inim-ni özüng-ge köngüldaş itip
tökülgen ḳızıl ḳan-nı yoldaş itip
3 belāng-nı özüng-ge ḳılıp reh-nümā
ḫudāġa ḳılıp sėn cānıng-nı fedā
4 bolup bī-ḳarar yıġladı zār zār
işitti munı ol emīr-i tāc-dār
5 bolup sūg-vār tuttı ḳatıḳ ʿazā
didi munı ḳıldı ḳuyu nā-sezā
6 ki düşmen her eṭrāfımızda turup
tükenür iken birbirin öltürüp
7 ki müʾmin müselmān ḳanını töker
ki şek yoḳ bu yurt ilgimizdin kėter
8 munı didi şeh yıġladı zār zār
muḥib-ler diliġa yaḳıldı bu nār
9 ḫocanı tutay dise o başı köp
heme bī-maʿāş ʿāmm ḳallāşı köp
10 kėlip tüşti tīz ordasıġa emīr
emīr nė irür şāh-ı ṣāḥib-serīr
11 aġaçe emīrning ayaġın ḳuçup
ḳılıp girye-zār yėrge başın urup
12 ki ʿarż ėtti yıġlap ata ḥāli-ni
ḳarındaşı-nıng bolġan aḥvāli-ni
13 didi ṣabr ḳıl ḫocanı mėn tutay

atang-ning ḳanını aning-dın alay
14 aḥmed ḫānġa yėtti emīrning sözi
ki cān vehmidin çıḳtı iki közi
15 aḥmed ḫān tomurıda ḳalmay ki ḳan
maʿẓum ḫān canānıġa boldı revān
16 kirip içkeri-ġa duʿā iyledi
başını salıp āh vāh iyledi
17 maʿẓum ḫān didi ay yüreklig ḫocam
başımġa ḳılınçı bilek-lig ḫocam
18 nėçükdin kėlip-dür sanga munça derd
nė boldı çerāyıng nėdin boldı ẕerd
19 didi kim emīr bizni öltürgü dėk
ġażab-ning otı birle köydürgü dėk
20 işitip bu sözni bu hem boldı zār
bu gėng-rū cihān boldı közige tar
21 közüng ḳudreti ʿālī bezden pāk
biri birsi-ni ėmdi ḳılġay helāk
22 didi kim emīrni helāk iyleseng
isḫāḳ bik-ni hem derd-nāk iylesen g
30 1 bularning helākıġa pend iyleben
ḳāḍī nāṣır aḫun-nı bend iyleben
2 bu üç-ni yoḳ ėtsek ḫalef ḳalmaġay
ki bizlerge hīç ḫūn ṭaleb ḳalmaġay
3 bu işni ḳılur miz zamān bėrse dest
didi maṣlaḥat-lar ḳılıp boldı pest
4 didi iylesek uşbularnı şikest
ili şehlıġı bizge bėrgey ki dest
5 uluġlar dilide bozuldı niyet
ki ārı bozuḳ dilde yoḳ ḫāṣṣiyet
6 ay birāderler bu vāḳıʿāt-larnı işitip dimengler ki ḫaṭā ḳılıp-dur belki
7 digey sizler ki irade-i ezelī-ning taḳāżāsı-dur ki cümle mülk melekūt allāh

8 teʿālā-ning ʿālemi-dür nė ḳılsa özi bilür her nevʿ iş vuḳūʿġa kėlse anı allāh
9 teʿālā-ning irādesi bilmek bendege lāzım-dur.
10 **el-ḳıṣṣa barça ʿilm-i ḫāṣ ḫūrd kelān cemʿ bolup maṣlaḥat**
11 ḳılaşıp idiler kim bu yėrge kāfirlerning atḳan tüfek zenbūrek ve tümen folarnıng
12 oḳı yėtip turadurġan yėr iken kāfirlerning atḳan oḳıda nėçe aṭ ulaġ helāk
13 boldı bu yėrdin yötkelip mezār feyż alatarnıng cenūb ṭarafıga bāre-gā tikip
14 Andın cihād ḳılsaḳ dip barça leşker-i islām meẕkūr cāyġa bāre-gāh ber-pā
15 ḳıldılar her küni şehr leşkeri-ning pür-dil-leri birle ṣaḥrānıng dil-āverleri
16 ve ehlī tüccār şīr-gīrleri ve tunkanī-lerning dilīrleri ḳalʿa-yı küffārġa yügürür
17 irdi ve sėfil-ni bozġalı ḳaṣd ḳılur irdi-ler leşker-i küffārlar hem sėfil
18 üzesidin daru birle ot taşlap ḳızıġ yaġlarnı saçıp ve taş ḫışt-lar
19 atıp dil-āverlerni yandurur irdi neççend kün-ler şeb ü ṭarīḳada ceng ü cidel-ler
20 ḳılıştı-lar bir ṭarafdın tunkanī aḫun-larnıng uluġ-ları ḫanca aḫun yagur

31 1 cusen mūsā aḫun ʿaşūr ismāʿīl aḫun-lar situza lubar kener tazlar dėk
2 yüreklig dilīrlerini başlap sėfil-ġa yügürür irdi yine bir ṭarafdın
3 sevdā-gerlerdin ḳoḳand taşkend nemankan mir ġunanī-lerdin kalgan pür-dillerġa yūsuf
4 şangiv mīr ḳa[ā]sım mīr ʿabdʾullāh muḥammed şerīf-ler baş bolup sėfil-ġa ve dervāzeġa
5 yügürür irdi yine bir ṭarafdın aḳsu berber ḫoten yarkend kaşḳarī-lerġa
6 folad bay velī ḫoca bahāʾüd-dīn fān-ṣadlar baş bolup dervāzeġa yügürür
7 irdi çāre vü ʿilāc bolmas irdi bu ceng uzaḳḳa tartı ḳalʿa-yı küffār feṭḥ bolmadı
8 müselmān-lar bu endīşedin kiçeleri uyumay allāh allāh dip zārlıḳ-lar

ḳılur

irdi ve meẕkūr mezārda neççend ṭaleb-ler ḳaṣīde-i büride şerīf ü ḳaṣīde-i meymūneʾ

mübārek ü āyāt fetḥ ü nuṣret-ġa meşġūl boldı ve ḥażret-i mevlāna-yı şeyḫ yūsuf sekkākī

raḥmetuʾllāh ʿaleyhde neççend ṭaleb-ler kelām-ı rabbānī ve vird-i evrādġa meşġūl boldı ve ḥażret-i

sulṭān üveys ḳarnı-da ḳaddesaʾllāhu sırrahuʾl-ʿazīzi-de nūr muḥammed imām ve ṭāhir aḫun

ve ʿakaşe şeyḫ ve ṣāḥib tekbīr aḫun ve aḫun şeyḫ-ler delāʾilüʾl-ḫayrāt birle ḳaṣīde-i

şerīf-ġa meşġūl boldılar bular bu yėrde ṭaleb-de tursun

ḳorġas-daki ḥażret-i şeyḫ muḥammed ṣādıḳ büzürg-vār birle

ḥażret-i tuġluḳ tėmür ḫān raḥmetuʾllāh-i ʿaleyhimānınᾱg şeyḫ

carub-ları-nınᾱg vāḳıʿāt-ları-nınᾱg beyānıda

ḳaçan kim emīr ʿabdresul bik tunkanī-ler birle ġulca şehride ḫurūc ḳıldı bu vāḳıʿa

ḳorġasḳa anᾱglandı almatu ṣumun ger ṣumun çuʿci çizġan ṣamul türgün digen

kent-lerdeki kāfir-leri ḳozġalıp almatu ṣumunġa cemʿ boldı ḳorġas-daki

müselmān-lar bisyār pür-dil ḫalḳ irdi bir küni solan-larınᾱg uluġ-ları

32 1 ʿasker-leri birle kėldi ve aydı ay şeyḫ-ler bizlerge cangcundın ḫaṭ kėldi ili

2 şehri bozuldı iki mezrānınᾱg ḫalḳını hīç ḳaçan ḳaçurmay helāk ḳılınᾱglar

3 dip ėmdi sizlerni helāk ḳılsaḳ uṣṣaḳ ʿiyāl-larınᾱga vebāl boladur ėmdi

4 sizler hīç yėrge barmay ġalebe ḳılmay tinç turunᾱglar didi bular ḫoş boldı

5 leşker-i küffār şubu sözlerni aytıp yanıp kėtti müselmānlarġa endīşe tüşti

6 baʿżısı aydı kiçede ḳaçıp kiteli didi baʿżısı aydı kim bizlerni hīç

neme

7 ḳılmas çerāgı bizler küffārġa hīç nėme ḳılmaduḳ didi şubu güft-gū birle tan͡g

8 attı müselmān-lar namāz-ı bāmdādnı cemʿ bolup edā ḳıldı baʿd-ez bāmdād körerler kim

9 leşker-i küffār alem-lerni alıp fevc fevc çıḳıp kėldi iki büzürg-vārnın͡g

10 eṭrāfını ḳurşap aldı ölgüni tinç yattı müselmān-lar cān-larıdın ümīd

11 üzdi birbiri birle baḥīl-lıḳ alıştı an͡gança kāfir-ler müselmān-lar ṭarafıga tīr

12 oḳını yaġdurdı müselmān-lar hem mıltıḳ atıp ve baʿżıları ya oḳı birle köp

13 solan-nı helāk ḳıldı ölgüni ḳatıḳ ceng vāḳıʿ boldı āḫir kiç boldı

14 her iki ṭaraf ceng-din ḳul yıġdı isrāʾīl şeyḫ pür-dil bahādır irdi müselmānlarġa

15 maṣlaḥat saldı ve aydı niçük ḳılmaḳ kėrek bizler az kāfir-ler köp-dür munın͡g

16 tedbīri nėmedür didi muḥammed na[ā]ẓır imām burhāneʾd-dīn şeyḫ ferhād ṣūfī ḳavaş

17 şeyḫ ḫoca ʿabduʾr-raḥīm ḥasan aḫun murād berāt mollām ʿalī tāc[ed]dīn ʿabd[üʾs-]settār aḳsaḳal

18 bahāüʾd-dīn-ler aydı bukün kiçe taġ baġrı bile ġulca şehrige ḳaçalı mebādā

19 arḳamızdın kāfir-ler ḳoġlap kėlse ceng ḳılalı başımızġa nėme kėlse anı köreli

20 didi bu söz barçaġa maʿḳūl boldı ammā aḳyol şeyḫmüze düz onamadı idi

21 mėn ḳaçmayın dip bir munça müselmān birle zen ferzend-lerini alıp ḥażret-i

33 1 ḫānlıḳ-nın͡g gün[m]bez-lerinin͡g içige kirip bend boldı ḳaçalı digen müselmān-lar

2 taġ ṭarafıga ḳaçtı bisyār miḥnet-ler çėkip āḫirī[n] küredeki tunkanī-lerġa

3 ḳoşulup amān boldı tan͡glası kāfir-ler körse şeyḫ-ler yoḳ bolupdur idi kim

4 ḳayan barġandur birev ḫaber bėrdi kim barça şeyḫ-ler ḥażret-i ḫānlıḳ gün[m]bezning͡e içige

5 sülenip bend bolupdur didi kāfir-ler aydı gün[m]bezge ot ḳoyun͡glar didi

6 ḫ ̌āhladı ki ot ḳoyġan gün[m]bez üstidin aḳyol şeyḫ oḳ atıp ol kāfirni

7 helāk ḳıldı üç künġaça kāfir-ler gün[m]bezge yaḳın baz[r]almadı müselmān-lar ger sinelikdin

8 dermānı ḳalmadı oḳ ya ilgidin yėrge tüşti başını tiziġa ḳoydı zen

9 ferzend-leri-ning͡e ṭāḳati ṭaḳ boldı barçası cānıdın ümīdni üzdi

10 ḳaża-yı ḫudāvendiġa rāżı boldı şol zamān kāfir-ler kėlip gün[m]bezga ot ḳoydı

11 birev ḳoydı gün[m]bez işkige ot
semā üzre boldı tütün-ler bulut

12 yanıp āteş-i merg şerāre urup
şimāl zūrıdın fāre fāre olup

13 yėtişti bu ot āsmān evciġa
tenidin ötüp belki cān evciġa

14 kevākib ṣıfat boldı uşḳun-ları
bolup çeşme-vār aḳtı-lar ḫūn-ları

15 meded bėrdi bu otġa ḳatıġ şimāl
yėtişti melek tīz dimeyin vebal

16 semādın melek tüşti cān alġalı
ki ten mülkiġa şūrişi salġalı

17 tamām otda örtendi boldı şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ḫarīd

18 nė devlet saʿādet şerāfet irür
nė ḫoş rütbe aʿlā şehādet irür

19 solan ḫaylī barı hücūm-lar ḳılıp
yanıp kėtti emvāl-nı ġāret kılıp

20 işitken muḥib-ler tutuştı ġazā
ḳılıp rūḥıġa ḫaṭme ḳurān edā

21 bu yandın ḳaçıp cün isrāʾīl dilīr
ki birge idi nėçe ten dil-peẕīr
22 şehr-i leşkerige ḳoşuldı kėlip
kėlip tīz emīrġa köründi kirip

34 1 emīr aydı ay şeyḫ ḥālın͡g nėdür
man͡ga sözlegil ḳīl ü ḳālin͡g nėdür
2 bu şeyḫ āb-ı çeşmin revān iyledi
tamām vaḳʿanı beyān iyledi
3 emīr yėdi ḥayıf şeyḫ aḳyolġa köp
ki ḳan yaşını közleridin töküp
4 emīr uşbu şeyḫ-ġa ʿināyet ḳılıp
yine özgelerge rifāyet kılıp
5 ki maḥzūn kön͡gül-lerni şād iyledi
bahādır laḳab birle yād iyledi
6 **el-ḳıṣṣa emīr ʿabdresul bik ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun**
7 ve maʿẓum ḫān ve yana özge sipāhlar maṣlaḥat ḳılaşıp idiler kim ėmdi
8 her bir ser-dārġa bir manṣıb taʿyīn ḳılsaḳ ḥükūmet işi yaḫşı bolġusıdur
9 ve şerīʿāt beyżānı cārī ḳılsaḳ İslām-da żabṭ ḳılmaḳḳa bihraḳ ve ḫūbraḳ
10 bolur didiler barçasıġa bu söz maʿḳūl boldı ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun-nı
11 ḳāḍī gilān atadılar maʿẓum ḫān-nı sulṭān köterdi ʿabdresul ḥākim
12 bik-ke emīrlıḳ mansıb boldı mollā şevket aḫun-nı ḳāḍī-aṣġar
13 atadılar mollā rūzī aḫun-nı müftī ḳıldı her bir ser-dārġa bir manṣıb
14 taʿyīn ḳıldı şol maḥal irdi ki ėlçi kėldi dip ḫaber boldı naẓm
15 küni irdi sulṭān nuṣret-i eṣer
ḫıṭay ėlçisidin ki taftı ḫaber
16 emīr-i zamān birle ḳāḍī gilān
işitti kilür ėlçi-ni bī-gümān
17 ḫıṭay ėlçi-si çün aydı tört kişi
bu tört-nin͡g ki dev çey yi irdi başı
18 ki tüşti kėlip bāre-gā ḫānıġa
köründi emīr birle sulṭānıġa
19 tutup bėrdi şehlarġa bir nāmeni
ki nāme ara ṭurfe hengāmeni

20 ki ḫaṭ-nı tünidin ḳılıban cüda
muṭāliʿ ḳılıp kördi dü pādişāh
21 bu nāmede dipdür ki cangcun laʿīn
āyā iki şeh-zāde rūy-ı zemin

35 1 ki şehlerġa bizdin timen bendelik
timen bendelik hem ser-efgendelik
2 ki andın fitip-dür ki aynıng rāy
ki ṣulḥ ḳılışsaḳ berāy-ı ḫudāy
3 ki tunkanī-lerni bėring bizle[r]ge
baġışlay tamām ḫuyzeni sizle[r]ge
4 işitse sözüm şāh ṣāḥib vuṣūl
ki almay-lı üç yıl-ġaça hīç ḥuṣūl
5 ki alġan kümüş-lerni hem yanduray
cānım-nı alın satıp mėn gėdey
6 ayanıng ẕāt şeh-süvārı ḥaleb
manga ḳılmaġay siz bu ḳısm ġażab
7 bu leşkerni siz arḳaġa yandurung
laʿl congsı bėrip ḳılay sizni güng
8 tola ḳorḳadur üyde ferzendlerim
manga yıġlaşurlar oġul ḳızlarım
9 tola leşkerim öldiler ḳorḳuşıp
ki efyūn suyı-nı dü ġab dėk icip
10 du yu fuad yanını sizler alıng
ki biz ḫastaga bu ṭarafnı bėring
11 eger bolmasa biz bėrelin ḥuṣūl
ki her ḥükm ḳılsa ḳılur mėn ḳabūl
12 ḳılıp mėn bu mażmūnda nāme tamām
iki şehġa ming ed-duā veʾs-selām
13 ki orda ara ḫāżır irdi debīr
debīri ki irdi ʿuṭārid naẓīr
14 debīriġa buyrup cevāb-nāme tīz
cevāb-nāmede didi ay bī-temīz
15 beyān iylemiş sėn ki ṣulḥ manga

körüp-tür nėler körgüzür mėn sa͡nga
16 kėrekmes ma͡nga yıġlaġan köz yaşın͡g
kėsip öz ḳolu͡ngda yibergil başın͡g
17 müʾmin-ler bar irmiş ki şehri͡ng ara
olarnı cıḳarıp ibergil ma͡nga
18 ʿadīdi irür iki yüzdin tola
ibergil olarnı āyā rū-siyā
19 ki andın bu islām-nı ḳılġıl ḳabūl
taḫı gerdeni͡ngġa kötergil ḥuṣūl
20 taḫı bizni sulṭān-ı din-dār bil
ki aldımda ḫizmet-ni iẓhār ḳıl
21 cevāb-nāmeni ėlçi-ler ḳolıġa
bėriben çıḳardı tafıp ḳon[a]gıġa

36 1 **ḫıṭay ėlçi-leri leşker-i islām-nın͡g taʿrīfıda nükte sorganı**

2 cangcun-nın͡g yürekiġa bu nükteler tigen bolup ḳadalġanı esīr bolġan
3 iki yüz müʾmin-ni cangcun müselmān-lar şāhıġa ibergeni-ni nāẓım
4 (mollā bilāl ibn mollā yūsuf)defteriġa yazġanı
5 ki cangcun ḳaşıġa barıp ėlçi-ler
beyān ḳıldı leşkerni bu yançı-lar
6 didi ḫuyzeler üç tümen-din tola
ki tunkanī-nin͡g her biri ejdehā
7 müselmānġa tāb kėlmegey bolsa fīl
ki aḫīr ḳılur bizni ḫ̌ār u ẕelīl
8 olarġa ḳılın͡g yalbarıp yaḫşılıḳ
ki yanmas ḫazāyin-ni bėrsen͡g arıġ
9 tamām kişi-sini ibergil an͡ga
meger bėrmesen͡g cānġa ḳılġay cefā
10 anın͡g iki yüz kişi-sini iber
bu ḫalḳ bir belādur ḳılın͡glar ḥaẕer
11 munı an͡gladı boldı cangcun ġamīn
başı san͡g ḳulap boldı endīşe kīn
12 didi kim sınap kişi-sini çıḳar
dev çey yi-ni buyrup ki sėn bėr ki bar

13 bu kāfir ki çıḳtı bularnı alıp
bu şehlerġa tafşurdı tīz tün kėlip
14 ḳılıp şādlıġ şāh-ı ṣāḥib-ḳırān
ḳılıp ėlçi-lerni kürege revān
15 yėmekde bolup nėçe kün boldı tinç
meṣālike küffār bolup küleḥmiç
16 heme küfrī ḳalʿa ara boldı bend
ki boldı kefek küfr ḫaylīġa ḳand
17 **islām ḳılınçı-nıng heybetidin ḳalmaḳ-lar yüreki fāre bolup**
18 ḳalmaḳ-lar cān vehmidin çıngṭay-nıng ḫaberini aytıp müselmān-lar ṣāhıġa
19 nāme ibergeni ḳalmaḳ-lar özining emānını közlep çıngṭay-nı munda
20 leşker-i islāmġa ibergeni
21 yėtip tīġ-ı islām her aymaḳıġa
tüşip zelzele ḫaylī ḳalmaḳıġa
37 1 ki çıngṭay digen mūġ-ġa barġan idi
ḳılıp ḫavf turġut-da ḳalġan idi
2 bu kāfir idi barçadın ʿaḳlı tīz
idi kār-dār bā-ḫıred bā-temīz
3 bilalmay munıng ḳayda ḳalġanını
emīr angladı mūġ-ġa barġanını
4 emīr dir idi kėlse müʾmin bolup
cihād ḳāʿidesin bilür irdi ḫūb
5 anıng tīz ʿaḳlıġa ṭālib idi
anı tafġalı köngli rāġıb idi
6 ḳılay ėmdi çıngṭay ḥikāyātını
ki islāmġa kėlgen rivāyāt-nı
7 birev yėtküzüp mūġ-larġa ḫaber
didi iş yamandur ḳılınglar ḥaẕer
8 yaġı boldı tunkanī birle ḳotan
lamalar ölüp mėn ḳutuldum aran
9 lama sunda öldi körüng sü lama
lamanıng tamāmını ḳıldı tebāh

10 munı a͡ngladı çün lama zengī-ler
ki hoş-yār boldı tamām bengī-ler
11 ḳılıp maṣlaḥat-lar fitip nāmeni
iberdi uluġ-larġa hengāmeni
12 didi nāmede ay şehī nev-cevān
yaġı boldı dip a͡ngladuk bī-gümān
13 ki çıngṭay digen biz ara bardur
ki cangcun laʿīn-ġa bular yārdur
14 eger buyrusa yaḫşı aṭlar bėrey
veyā bu laʿīn-ni tutup iberey
15 ḳotan şāhmızġa mėnem yār olay
kitidni yoḳatıp ki dil-dār olay
16 bu maẓmūnda nāme fitip şehlerġa
iki şāh-zāde iki mihri-ġa
17 oḳup nāmeni şāh-ı şāḥib-temīz
debīriġa buyrup civān nāme tīz
18 didi nāmede ay lama zengī-ler
iberdim sa͡nga pehlevān cengī-ler
19 mėni͡ng leşkerim sa͡nga barġan zamān
ki çıngṭay-nı bėrgil ḳolın baġlaban
20 bėri͡ngler anı ḫalḳıma tafşurup
alıp kėlgüsi baş-larıġa urup
21 bu maẓmūnda nāmeni ṭayyār ḳılıp
yörüp kėtti bik-ler ḳolıġa alıp
22 yoluḳup bu bik nėçe aymaḳıġa
yėtiben nāratnı͡ng ki ḳalmaḳıġa

38 1 tutup bėrdi zengī-ġa bu nāmeni
baḳıp lama zengī tamām ḫāneni
2 ki çıngṭay-mu köp irdi bir daldaġa
salıp bėrdi baġlap bu bik aldıġa
3 bu bik bu laʿīn-ni ki hem-rāh ḳılıp
yėtip kėldi-ler yüzçe aṭnı alıp
4 bu çıngṭay-nı tunkanġa tafşurdı tīz

ki bir üyge çıngṭay-nı bend ėtti nīz

5 **bey dişang-nı feṯḥ ḳılġanı**

6 bir küni uluġ-lar cemʿ bolup bir yėrde her bāb-dın sözlep olturup

7 irdi emīr ʿabdresul bik başını köterdi ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun birle

8 sulṭān maʿẓum ḫānġa baḳtı ve aydı kim ay ser-dārlar alcal leşker-i islām tunkanī-ler

9 aḫun-lar birle cemʿ bolup üç tümençe leşker bardur munça nurġun leşker

10 bir ḳalʿa-yı küffārġa ḳarap tinç yatḳanı ābdān imesdür çeraki cihādnıng

11 ḳāʿidesi adāb-ı şerāʿiṭ-leri bardur cihādnıng şarṭı budur kim ḥalī ḳalʿa-yı

12 küffārnıng taşıġa kāfirler çıḳmas eger on yıl ötse hem ḳalʿa taşıġa

13 çıḳmaslar iş-ning bihraḳı ve ḫūbrakı oldur ki bey dişang digen neççend

14 ġol-dur birini kang golı dirler ikinçi ġol-nı bey yang ku atarlar üçünçi

15 ġol-nı şufang ku atarlar törtünçi ġol-nı şangfang ku atarlar

16 olarnıng üstideki taġ-nı beyābānī atarlar bu tört ġol-nıng içide

17 çinden kāfirler bardur ki zen ferzendleri birle yörüp dehḳançılıḳ ḳılurlar

18 anda mülk emlāk māl menāl-ları köp-dür bir munça pür-dil yigit-lerni

19 bir munça leşkerler birle oşol kāfirlerning üzesige ibersek kāfirlerni

20 helāk ḳılıp zen ferzendlerini yesīr ḳılıp māl emvāl-larını ġāret ḳılıp

21 kėlseler elbette leşker-i küffārnıng üzesige islām heybeti olturup vah[ḥ]şeti

39 1 artuḳ bolġusı-dur yıraḳ yaḳın-daki kāfirler işitse köngül-lerige islām

2 heybeti olturup bu ḳorḳunç birle islām-nı ḳabūl ḳılsa ʿaceb imes-dür

3 didi emīr ʿabdresul bik-ning bu sözi barça uluġlarġa ḫoş kėldi

4 barçaları emīrning fehm idrākıġa taḥsīn ü āferīn ḳıldı-lar tīz ʿazīz

5 pehlevān-nı emīr şāh yasavul-nı ḳavaş pehlevān ḳāsım ve aḫun ve islām ve mollā

6 ʿaşūr bularnı bir munça leşker birle ol ṭarafka yörütti bu pür-dil-ler leşker-i

7 islām-nı başlap meẕkūr ġol-lar ṭarafıga tuġ alem-ler alıp revān boldı naẓm

8 bular iki üç yüz çėrig-ni alıp
revān boldı taġ sarıġa yüzlenip
9 bey dişang diyārıġa bardı yėtip
körüp küfrīler ḳaldı başı ḳatıp
10 işitken idi küfrīler bu ḫaber
yıġılmış ki bir yėrge iylep ḥaẕer
11 dilīrler barıp ḳıldı cūş u ḫurūş
şangfang ku digen yėrde ḳıldı soḳuş
12 ḫıṭaylarmu hem tafmayın hīç ʿilāc
atar irdi islāmī-ler sarı taş
13 ki islāmī-ler ḳoydı üylerge ot
tütün-ler felek üzre boldı bulut
14 sürüp küfrīni küfr-i islām-nı
tutup birbirige ecel cāmını
15 ṣāliḥ ḫocanıng̀ oġlı eyūb ʿazīz
atıp mılṭıġın küfr sarı tīz
16 sürüp bir ṭarafdın ḳavaş nev-cevān
ki aḫun sürüp küfrni taġ-ı sayan
17 dilīrler alıp ilgige tīġ tīz
ʿadū ḳanını iyleşip yėrge rīz
18 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
19 ḳırıldı bu yėrde cünān kāfirān
seri bī-tenān teni bī-serān
20 ki islām çėrigi bolup-dur ġażab
sinān u ḳılınç birle bėrdi edeb
21 eger uçrasa duḫter-i nāzenīn
anı asradı yėrge tökmey ḳanın
22 ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
ki nāzük beden-lerni ḳıldı yesīr

40 1 alıp olca köp ḳoy u aṭ u kala
revān boldı-lar ṭarafı aḳtufa
2 dilīrler kėlip şehġa ḳıldı beyān

tamām ser-güzeşteni ḳıldı ʿayān
bu nuṣretke ḫoş-vaḳt bolup iki şāh
bularġa zer [ü] sīm-ni ḳıldı ʿaṭā
bularnı ḳılıp belki ṣandal nişīn
ki şehler ḳılıp özige hem-nişīn
bu ceng-ni işitip ki ḳalmaḳ çaḳar
boyun sündi islāmġa boldı çakar
çaḳarlar kim ḫizmet-ni ḳıldı ḳabūl
taḫı gerdenige köterdi ḥuṣūl
ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫun sulṭān maʿẓum ḫān ve emīr ʿabd-
resul bik-ler ve yana özge ser-dārlar ürümçi manasġa ḫocam niyāz yüz
bėki-lerni ḫoş ḫaberġa ibergeni
süḫan naḳ[i]li söz serī[ʿ] ḳıldı ʿazm
ṣaḥāʾif şebistānıda ḳaldı bezm
bu söz vādesiġa sürüp raḫş-nı
ḳalem kāmı birle çėkip naḳş-nı
ki bu naḳş-dın boldı feydā çemen
çemen-de açıldı tümen yāṣemen
zebān bülbüli anda çėkti nevā
nevāsıda ḳıldı bu ḳısmī ṣadā
ki sulṭān emīr birle ḳāḍī gilān
ḳılıp maṣlaḥat barça bik bī-gümān
didiler ibersek manasḳa birev
anıng̃ birle barsa ki neççend gürūh
ki on pehlevān birle on nīzelik
ki tunkan yigirm tamāmı ḳırḳ
ḫocam niyāz yüz bik-ni ser-dār itip
ḳara birle zerrāḳ-nı birge ḳatıp
manas birle barsa ürümçi ara
ki lav ṭayyi anda imiş pādişāh
ki bizler ibergen çü bu nāmeni
tutup bėrse lav ṭayiġa hengāmeni
ʿināyet ḳılıp bėrse mingg̃e kişi

zebūn bolġay irdi bu kāfir işi

21 munı didi çarlattı yüz başını
ki ilṭāf itip şeh a͡nga aşını

41 1 ḳırḳ irge ser-dār itip ol zamān
ürümçige ḳıldı bularnı revān

2 ki menzil meraḥil-lerin ṭay itip
ürümçige tüşti ki tīz tün yėtip

3 kirip şāh lav ṭayiga bėrdi selām
yutup nāmeni bėrdi ḳıldı kelām

4 ki lav ṭayi didi nėçe ay munda tur
ḥalī leşkerim barçası bī-ḥużūr

5 ki ṣanci digen ḳalʿanı alġuça
cihād iyle͡ngiz biz bile bėrinçe

6 munı a͡ngladı barçadın kėtti cūş
ḳılıp ḫavfdın ġam ṣarābını nūş

7 barıp ṣanci üzre cihād iyledi
nėçe küffārīlerni ki māt iyledi

8 ki ṣanci ara ḳıldılar saḫt-ı ceng
ḫıṭay ḳanı birle bėrip yėrge reng

9 bolup feṭḥ ṣanci ki taftı murād
bu ceng-ni körüp boldı lav ṭayi şād

10 ḫocam niyāz bik-ni ki tīz çarlatıp
ki mesrūr ḳıldı ki ruḫṣat bėrip

11 alıp ḫalḳı͡ngız-nı kėti͡ngler didi
ki sulṭān ḳaşıġa yėti͡ngler didi

12 ki ruḫṣat alıp yördi ṭurfan sayan
çėrig alġalı rāşidīn ḫān sayan

13 nėçe kün yörüp yėtti Ṭurfanġa tīz
ki andın otuz rāşidīn ḫānġa nīz

14 körüp ḫān nė işḳa kėlip siz didi
nėçe irdi kėlgen kişi͡ngʿadedi

15 didi yüz bėki biz ḳırḳ bir aydu͡ng

ki tunkanī-lerġa çėrig bėr didüng͡
16 ki tunkanī-ler hīç kişi bėrmedi
yigirm[i]miz anda ḳ[ġ]ālib kėlmedi
17 bu ḳalġan heme barça tunkan idi
mėning͡ birle kėlgen müselmān idi
18 didi ḫān kuçarda nėçe kün turung͡
kuçar şehrini leşkerim-ni körüng͡
19 bu sözlerni yalġan gümān iyledi
nėçe ayġuça imtihān iyledi
20 bėrip ḫān bularġa ki tüşkünde cāy
kuçarda turup ḳaldılar nėçe ay
21 **uluġ-lar maşlaḥat ḳılıp kuçarġa leşker tilep mollā muḥammed**
22 **ḳurbān aḫun-nı ḫocam niyāz aḫun-nı şādıḳ çaḳḳan-nı**

42 1 **Bu üç kişige on bėş kişi ḳoşup kuçardaki**
2 **rāşidīn ḫānġa nāme ibergeni rāşidīn ḫoca bularnı**
3 **hem tutup alıp ḳ[ġ]ālib ibermegeni**
4 ki sulṭān emīrler ḳılıp maşlaḥat
kuçar ḫānıġa rasladı nāme ḫaṭ
5 mamat ḳurbān aḫun-nı çarlattı tīz
ḫocam niyāz aḫun-nı şavuḳnı nīz
6 bu üçni ḳılıp ėlçi bik-ler başı
bular ḫizmeti-ġa ki on bėş kişi
7 bu üç ėlçi ilgiġa nāme bėrip
ki şeh munda ḳaldı revāne ḳılıp
8 bular kime birle ötüp baḥrıdın
barıp tüşti-ler kent-i ġalcat zemīn
9 ki andın köçüp köp daban-nı daban
yörüp tīz tün terk itip ḫūrd u ḫ˘āb
10 ḳaraḳol bile tuttı ṭurfan yolın
taḫı ṭay ėtiben kuçarnıng͡ çölin
11 ḫocam niyāz şāduḳ ḳurbān ḫaṭīb
ki tüşkünġa tüşti kuçarġa yėtip
12 bu üç ėlçi bik-lerni ḫançerletip

maḥāẕ[z]īr ḳoyup ṭurfe mihmān ḳılıp
13 oḳup iylening çong-ların nāmesin sėni
ki bir bir naẕar iyleben ḫāmesin
14 cevāb bėrdi dip nėçe ay munda tur
munung dėk sözüngġa imes mėn ġurūr
15 henüz leşkerim hem ser-encām imes
ki esbāb ālātı encām imes
16 bu nevʿ sözlering bizge tedbīr müdür
mang̃a iylegen ḥīle tezvīr müdür
17 veyā rāst sözdür veyā ḥīle fend
veyā oynadıngmu mėning birle nerd
18 ḳılam siz taḫı bizge telbīs-lıġ
veyā ḳılġu siz bizge nā-cinslıġ
19 didi ėlçi bik-ler āyā şehr-yār
bolalıng didük birbirimizge yār
20 kėlip miz cenābıng ki leşker tilep
ki zār iyleme vehm-nāk sözni dip
21 ʿināyet ḳılur siz sezā-vār biz
ki yoḳsa ḳolung̃da giriftār biz
43 1 ki her hükm ḳılsang muṭīʿ bende biz
ḳatıng̃da şikeste ser-efgetde biz
2 kemāl iylemey nāmeni rāst biling
ki biz ḫastalarġa teraḥḥum ḳılıng
3 didi rāşidīn ḫān nėçe kün turung
mėning devletim birle devrān sürüng
4 bolup nā-ʿilāc çün turup ḳaldılar
kuçar içre ḳaldı bu bī-çāreler
5 **cangcun şehr-i bayanday-nıng uluġı badarin-ġa meded**
6 ḳılmaḳ niyetide şidarin-ni yėte ming leşker-i küffārġa baş ḳılıp
7 müselmān-larnıng ser-dārları-nıng başını alıp kėling dip buyruġanı
8 şidarin baş alġalı kėlip özi-ning başını bėrgeni
9 bu nāẕım-ġa tīz mey tutung muġ-beçe

bu mey zūrıdın sözlegey bir nėçe
10 nevā iylegey-lar zebān bülbüli
şükūfe bolurlar taḫayyül güli
11 ḫayāl gülistānıda gül açılur
gül-ābī taḫı her ṭaraf saçılur
12 āyā ʿandelīb naġme-sāz ḳıl
zebānıng açıp nükte āġāz ḳıl
13 maʿ el-ḳışṣa bir kün bu cangcun ḫıṭay
çıḳıp taḫtı-ġa yıġladı hāy hāy
14 yaḳın-dur yėtişkey başımızġa merg
bu merg-ning ʿilācın nė ḳılmaḳ kėrek
15 ölelin bukün āb-ı efyūn içip
veyā bir ṭarafka kėtelin ḳaçıp
16 bu sözni didi yıġladı incinān
şidarin işitip dėli boldı ḳan
17 ki cangcun ḳuvvetini ḳuçup yıġladı
başını çalıp yėr cihān tiġladı
18 didi kim āyā serveri kāfirān
müselmān sayan mėn bolayın revān
19 tola yıġlamang manga ruḫṣat bėring
meded ḳılsa lāt şādlıġ-lar ḳılıng
20 ki islāmī-lerning başını üzey
cenābınggа tīz başını kėltürey
21 ki cangcun didi bu sözüngdür ġalaṭ
ölüg büṭ ki bizlerge ḳılmas meded
22 nihān sırlarım-nı bilalmas bu büṭ
türiḳçe mededni ḳılalmas bu büṭ

44 1 ki ejdāddın bizge ḳalġan rūyīş
bu vech bile iylegüm perverīş
2 ki yoḳsa bu büṭ-din nė iş kėlgüsi
ki cānsız ḫākdur nė iş bilgüsi
3 eger fütmeseng başını ḳıl cüdā
başını cüdā ḳılsa ḳılmas şadā

bu büṭ-ler tamāmıda hīç sāz yoḳ
nė ḥareket nė ḳudret āvāz yoḳ
munı dip yiberdi ki ruḫṣat bėrip
revān boldı bir munça leşker alıp
işitti ki sulṭān emīr-i zamān
küre leşkeri çıḳtı dip bī-gümān
tamāmı dilīrlerġa bėrdi ḫaber
süvāre bolup cümle şīr-i ner
sipā varʿiyyet ki aṭlandılar
ḫıṭay leşkeri üzre tīz bardılar
tüzüp ṣaf-ların uşbu iki kėrü
buluştı du yu fu ar aru bėrü
ḫıṭay-lar atıştı tümen fo ü tīr
ki islāmī-ler çün bolup nerre-şīr
ki bir yanıdın ḳıldı sulṭān ḫurūş
emīr bir ṭarafdın ḳılıp köp turuş
aʿlā ḫān dilīr birle bāzār biki
ḳıldı dilīr büşer bik miṉg bėki
ki bir yanıdın serveri ʿāzālar
çėkip bang-ı heybet uzın urdılar
urur irdi tīġ küfrī-ler başıġa
ötüp ḳalġanıdın yėtip ḳaşıġa
muʿarrif tutup cafsa her şīr-i ner
kėsilgey başı miṣlī ḫıyyār ter
ki bir yanıdın barça tunkanī-ler
ki naʿre urup küfrīġa tėgdilar
ara östeṉg taş östeṉg ve cunçi ü ḳaş
ki nilḫa ulastayı ḳıldı talaş
ki siftay ara boz bora boġasun
bular cengde küffārnı ḳıldı cünūn
ki toḳuz tara bartuḳay ġulcalıg
bu küffārdın ḳoymadı hīç tirig
çaluḳay balukay ki yalġuz yıġaç

bular küfrīġa nārlıġ saḫt kāç
21 ḳoġunçı ve ḳaynuḳ kerem şere baġ
ḫonoḫoy çaġustay ḫıṭaylarġa dāġ
22 ki buġra devletü ve ġalcat ili
bulardın sınıp-dur ʾadūlar belī
45 1 udutu u ketmen u dar tamtu hem
ki düşmen başını ḳılıp-dur ki ḫam
2 bular raʿd yan͡glıġ ṣadālar çėkip
bolup şīr-vār naʿre halar çėkip
3 alıp ilgige ḫançer-i āb-dār
çıḳardı ki küffārīlerdin damar
4 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot
5 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
6 tümen fo tünük zenbūrek-ler atıp
tümen bastı andaġ tütün-ler çekip
7 körünüp tütün-ler arasıda ot
bolup ot çaḳın dėk tütün-ler bulut
8 ḳılıp ölgüni saḫt ceng her dilīr
zemīn-ni ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
9 ki yėr üzre yattı bu nevʿ kāfirān
seri bī-tenān u teni bī-serān
10 ki ser-dār-ı küffār ölüp ikisi
ki mercāndın irdi olar çon͡gsısı
11 şidarin başını ḳafeske salıp
ʿadū rū-be-rūsıġa ḳoydı asıp
12 laʿīn-ler bu başnı körüp boldı ḫūn
badarin laʿīn boldı ḳattıġ cünūn
13 tamāmı ḫıṭay-lar tutuştı ʿazā
ki zaḳḳum bolup küfrī ḳılġan ġazā
14 tirig ḳalġanı şehriġa ḳaçtı tīz
ki islāmī-ler sün͡gidin çaftı nīz

15 ki ḳaçḳan çėrig ḳıldı cangcunġa dād
didi şidarin cengde boldı memāt
16 tamām leşkering boldı maḳtūl heme
ki biz nėçe kāfir ḳutulduḳ yine
17 işitti bu iş-lerni cangcun laʿīn
özin taḫtıdın taşladı bir zemīn
18 yaḳasın ḳılıp çāk yüzini oyup
tüketti ki kėrek saḳalın yolup
19 ki ḥasret bile barmaġın tişledi
ḳabalıp ḳalıp şehride ḳışladı
20 belā kėlgenini bilip cānıġa
urup şātraḳ barça iştanıġa
21 yüreki yarıldı tamām ḳorḳaşıp
ki efyūn suyı-nı dü ġab dėk icip
22 ki cangcun çü büt-ḫāne ʿazzāsıġa
kirip baş çalıp lāt zir[z]asıġa

46 1 taḫı rūz u şeb anda yıġlar idi
yėtip yėr cihān-larnı tīġlar idi
2 uluġlar yanıp feṭḥ-i nuṣret bile
tüşip bāre-gāhıġa ʿizzet bile
3 ki mesrūr boluşup çalıp şād-yān
müselmān heme ġamdın oldı amān
4 irāde eger ḳılsa perverdigār
żaʿīf mūrçelerni ḳılur miṣl-i mār
5 żaʿīf pīşeni fīl-ġa ġālib iter
mekes-ni ḳoy şīrni maġlūb iter
6 ki ḫatan şīr irdi biz irdük żaʿīf
żaʿīf-lerni ḥaḳ ḳıldı şīrġa ḥarīf
7 ki şükr-i ḫudāġa hezār ü hezār
ḫıṭay aldıda ḳılmadı bizni ḫ̌ār
8 **küre şehride tunkanī-ler ceng ḳılıp tört mertebe feṭḥ-i**
9 nuṣret yār bolup bėşinçi nevbet-de aḥmed ḫān ḫocamġa iʿtimād ḳılıp
10 müʾmin-ler şikest tafıp köp müʾmin şehīd bolup müʾmin-ler yanıp

11 kėlgenini beyān ḳılur miz inşāʾallāḫu teʿālā
12 ḳılur nāẕımī zerre-i nükte şūr
server leşkeri üzre ġam ḳıldı zūr
13 küre şehri-nin͡g ġāzī tunkan-ları
çengşuy ḫozanın͡g nev-cevānān-ları
14 ki soydungda müʾmin dil-āverleri
yine tar[an]çi-nin͡g zūr-āverleri
15 bular cemʿ boldı küre şehrige
tolup barça tunkan ber ü baḫrıga
16 ki cangcun bile incinān ḳıldı ceng
ḫıṭay leşkerini ḳılıp saḫt teng
17 ki lavtav dengini ḳılıp bāre-gāh
müselmānça söz tive deng ḫ̌āb-gāh
18 ki ferzend zen-ni deng içre sülep
ki büt-ḫānelerni ḳılıban ḫarāb
19 ḫıṭay-nın͡g dükānı üze ot ḳoyup
kiçeler kėlip burnıġa dūd ḳoyup
20 ḫıṭaylar bile ḳıldı tört yol ġuzāt
ḳılıp rüstem-i fīl-ten dėk cihād
21 ʿadū ḫaylı-nı ṭurfe zār iyledi
ki düşmen-ġa dünyānı tār iyledi

47 1 ḳırıp küfrīni bir tümen alte yüz
ki bar iki min͡g zaḫm-dārlarġa söz
2 kürenin͡g taşını ḳılıp lāle-reng
falaḳ-mānġa salıp itip saḫt-seng
3 taḫı keştedin püşte ber-pā ḳılıp
boġuzlar idi birbirige çatıp
4 ölüg-ġa tolup yol bolalmay revān
ki aṭ-lar tuvaḳı bolur irdi ḳan
5 ki müʾmin ḳofarup ölügdin menār
ḫıṭaydın helāk boldı köp tāc-dār
6 ki müʾmin bolup şīr-i ġarrān ṣıfat
nėdür şīr belki nerīmān ṣıfat

7 bu kısmīde iylep ki tört yol ġuzāt
tola küfrīlerni ḳılıp irdi māt
8 yine küfrī cemʿ bolup bir tümen
ki her bir ʿadūlar bolup ehrimen
9 yine küfrī çıḳtı ʿaceb fevc fevc
ki deryā-yı ḳulzüm ṣıfat mevc mevc
10 ḳılışıp ḫıṭay büṭleridin ḳısm
munı kördi müʾmin ara tüşti ġam
11 bahādır dil-āverler ki tunkan idi
ki pür-dil dil-āverler ülken idi
12 ḳılıp nāme rāst barça tunkanī-ler
aḥmed ḫān ḫocamġa iberdi ḫaber
13 didi nāmede ay ḫocam nīk ẕāt
ḫıṭay birle ḳılduḳ ki tört yol cihād
14 bu tört yol ḳaçurduḳ ki aʿdāla[r]nı
bu nevbet yıġıp çoṉg kiçik barçanı
15 yıġılmış ḫıṭay bir tümendin tola
aramızda yoḳ yaḫşı bir reh-nümā
16 kėlip biz yetīm-ġa atalıġ ḳılıṉg
ʿināyet itip reh-nümālıġ ḳılıṉg
17 aḥmed ḫān işitip aṭlandı tīz
nėçe yüz dilīr birle cün ḳıldı ḫız
18 diyişti ḫocam kėlse küffār ḳaçur
dimey feṯḥ-i nuṣret-ni allāh bėrür
19 işençi ḳılıp bir ġarīb bendge
tevekkül-ni ḳılmay ḫudāvendga
20 ḫudānı digen-ler müdām ḳand yigey
ḫudādın bölek-ni dise fend yigey
21 aḥmed ḫān ḫocam tīz yėtip kėldiler
ḫocam kėlgenini bular bildiler
22 ḫocam kėldi dip barça tunkanī-ler
çıḳıp aldıġa ḳıldı köp zāreler

48 1 ḫocam turdı-lar bir ṭarafnı alıp

ḫıṭay leşkeri turdı yasal ḳılıp
2 bu yandın bular ol ṭarafdın ḫıṭay
ḫıṭay serveri irdi çaġaladay
3 soḳuşmaḳda andaġ ki çarmaştı-lar
ki tunkanī-ler cümle ḳarmaştı-lar
4 ḫıṭay ḳalʿası irdi miṣl-i felek
ki ḳalʿa üzedin atıp zenbūrek
5 tümen fo çi fo atıp kāfirān
şehr-i tunkanī ḳaçtı boldı revān
6 şehr-i tunkanī ḳaçtı-lar tīz tün
müselmān dili vehmidin boldı ḫūn
7 bolup ġulcaġa barça tunkan revān
küre tunkanī ḳaçtı-lar taġ sayan
8 aḥmed ḫān bu şūriş-ni körmek hemān
ḳaçıp ġulca sarıġa boldı revān
9 aġır yük-lerini tamām taşladı
ḫocam ḫavf itip başını ḳaşladı
10 bu tefriḳaġa ḳaldı bu bendeler
şehīd boldı köp zen ü ferzendeler
11 bular ḳaşḳanını körüp ehl-i büṭ
leşker-gāhġa çenfen kėlip ḳoydı ot
12 velī ḳaçmadı tāc-ı tunkan-ları
ki nāmūs ḳıl[ı]şıp ki pehlevān-ları
13 didi nė ḳılur miz ḫıṭaydın ḳaçıp
cihād ḳılġu miz küfrī ḳanın saçıp
14 didiler bu sözni yanıp tėgdiler
cihān-nı ḫıṭaylarġa teng ḳıldılar
15 üzüldi ʿadūnıng̃ tenidin başı
miṣāli bolup başı say-nıng̃ taşı
16 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
ki ceyḫūn arıḳı ṣıfat aḳtı ḳan
17 ḳılıp ġāzī-ler bu ṣıfat mācerā
namāz şāmġaça boldı küffār tebā[ʿ]

18 kiçelep kėçüp tāc-ı tunkan-ları
maʿ tābiʿāt kėtti ġulca sarı
19 ḫocam kėldi yanıp yüreki salıp
bolup bīd-lerzān yüzi sarġayıp
20 ḫocam son͡gıdın barça tunkanī-ler
ki sulṭān ḳaşıġa yėtip kėldiler
21 tamām vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
ki meẕkūr işni ʿayān iyledi

49 1 işitip uluġ-lar bolup bī-dimāġ
didiler ḳılın͡glar cihādġa yaraġ
2 bu yandın ḫıṭaylar bolup ṭurfe şād
ki mey nūş ėtişti şedīd ü şeddād
3 kėtür sāḳıyā cām-ı mesrūrıdın
tekellüm ḳılay uşbu mey zūrıdın
4 ki mey-din dilimġa yėtişsün sürūr
beden içre rūḥ ança tafsun ḫużūr
5 açılsun ki eşʿār gülistān-ları
çıḳarsun ki şāḫ-ı naẕm būstān-ları
6 zebān ḳumrı-sı anda gūgū digey
nė gūgū digey belki hūhū digey
7 **yine kėldük bayanday-nın͡g cihādıġa**
8 ki ḳāḍī gilān nāṣıreʾd-dīn dilīr
nėdür kim dilīr çün idi şīr-gīr
9 ki ferzendi-dür faḫr-i dīn nev-cevān
ki düvüm niẕāmeʾd-dīn ferzend-i cān
10 iki oġlı kāmil idi ʿilm ara
ki ʿilm ara ʿaḳlı tīz ḫilm ara
11 ata gül idi iki-si ġonçesi
atadur ṣadef iki dür yomcası
12 bulardın oḳup ʿilm-ni nėçe kes
ki her birsi ḫalḳ-ġa bolup irdi reʿs
13 biridür ʿalī ibn fīrūz idi

ki mollā ara ṭurfe dil-sūz idi
ki ʿabduʾllāh ḫelfet biridür ʿömer
ʿömer ḫelfetim nev-cevān-ı sīm-ber
ki ʿabduʾl-muṭṭalib ābā müslimīn
abā müslimīn nīk-ḫūy meh cebīn
biri saʿd-ı vaḳḳāṣ ney-gū ḫışāl
zeynel bāḳī ḳāḍī fesende faʿāl
bular ʿilm-i ẓāhirde seyr ėtküçi
şecāʿat hevāsıda ṭayr ėtküçi
yine bu el-ʿaṭā islām aḫun dilīr
busurġa niyāzdur imām-ı şīr-gīr
bular ḳāḍī-nıng̃ ḫizmetide idi
şehr içre turdı ḳılıp ḫizmeti
ki bik-ler ara miġfer-i nev-cevān
idi manṣıb şang bėki ḥükümrān
bu bik-ke bu ḳāḍī gilān yār olup
şehr içre ḳoydı ki dil-dār olup

50
yine ḳāsım aḫun ki ʿāşir idi
idi ṣānī ḳāsım ki orda bėki
bu orda bėki irdi köp bā-ḫıred
idi fehm-i tīz dāniş-i bī-ʿaded
yūsuf aḫun andaġ yüreklig idi
ki ibrāhim aḫun kėreklig idi
dīvān-ḫānede faltu bik nev-cevān
ḥükūmet işide idi ḥükümrān
bular ḳāḍī aḫun ḳaşıda idi
ki her bir kişi öz işide idi
bayanday-nı ḳurşap şehr leşkeri
çıḳarmas idi küfrīni taşḳarı
bilāl ėmdi sözni dırāz ėtmegil
dırāz olsa olsun ki āz ėtmegil
āyā ʿandelib sayra gül yādıda
ḳılıp ġonçesiġa cānıng̃-nı fedā

9 gümān ḳılma dip ġonçe açılmaġay
dime her ṭaraflarga saçılmaġay
10 ki derd birle söz ġonçesi açılur
ki āheng nesīmī bile saçılur
11 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān ḳāḍī gilān
aḥmed ḫān ḫocam u emīr-i zamān
12 tusup leşker ile cenūb sarını
ki artturdı küffārlar zārını
13 ṣatı şang bėki birle ser-dārlar
ki dervāze-yi ġarb-nı aldılar
14 ki tunkanī-ler leşkerini alıp
ki dervāze-yi maşrıḳ-nı tustı kėlip
15 ki mīr-ẕāt ʿaẓīm şāh bu iki dilīr
ki derbend şimālini ḳılıp dest-gīr
16 ḳılıp küfrī şehrini miṣl-i nigīn
ki nurġun çėrig birle ḳıldı kemīn
17 ḳıla almadı anda ferrende fer
ḫıṭay leşkerini ḳıldı r[z]īr ü zeber
18 bolup lā-ʿilāc ḳalʿa üzre çıḳıp
ki ceng başladı zenbūrek-ler atıp
19 şehr birle ṣaḥrā dil-āverleri
çıḳıp ḳoḳtaġa ẕūr-āverleri
20 sėġil-ġa yolap nerd-bān-lar ḳoyup
ḳılıp zūrluḳ ḳoḳtalarnı bozup
51 1 ki düşmen bile ḳıldı köp saḫt ceng
ʿadāvet ḳılıp attı tīr-i ḫadeng
2 ḳopardı ki iki şibe müʾminān
şibe üstige çıḳtı köp pehlevān
3 aʿlā ḫān ʿazīz pehlevān-ı nebīr[şīr-gīr]
yine ʿabd vāriṣ [i]srāʾil dilīr
4 ki toḫta mamat hem muḥammed ṣūfī
ebūʾl-ḫayrī caʿfer bahādur ʿalī
5 bu saḳ pehlevān usta ḳāşım baḳi

töküp şibedin zenbūrek-ler oḳı
6 çıḳıban şibege tüfek-dārlar
körüngen ḫıṭaynı atar irdiler
7 bu vaḳtıda küffār boldı ġamīn
ölüg-lerġa toldı bayanday zemīn
8 bu nevʿ cengde hem feṯḥ bolmay şehr
şehīd boldılar nėçe ten şīr-i ner
9 ki ʿabdresul bik urup saḫt-ı āh
didi leşkerim boldı ḥāli teba[ʿ]
10 tafılsa idi börte ʿayyār-kār
özi düz ṭarrār hem nām-dār
11 zemīn astıdın bir laḳ[ġ]ım gurlasa
bu küffārlar közlerin torlasa
12 tafıng̃-lar didi duzlardın resā
münādīġa ḳıldurdı ol dem nidā
13 **şādır ḳangruḳ duz üç oġlı bile laḳ[ġ]ım gurlaġanı**
14 ve celāl dorġanı bularnıng̃ töfeside ḳıyup dehḳat ḳıldurġanı laḳ[ġ]ım-nıng̃
15 içige daru toldurup sėfil-ni bozup kalʿa-yı küffārnı şūre ḳılġanı küffār
16 ehl-i şūreni atıp alıp ḳatıġ ceng ḳılġanı bāzār balaları cemʿ bolup
17 kėlip leşker-i küffārnı tarmat ḳılġanı beyānıda
18 yine nāẓımī nükte başladı
taḫayyül sarıġa özin taşladı
19 bar irdi oşol ceng-de ʿayyār-kār
be-ġāyet ḥarīf dūz u rūzigār
20 birev kalmaġan irdi ḳaḳşatmaġan
birevi ḳalmaġan mālını almaġan
52 1 üç oġlı atası ʿaraḳçı idi
ʿaraḳçı idi hem ḳaraḳçı idi
2 uġurluk ḳılıp kiçeler uymaġan
faḳīr ü ġanī mālını ḳoymaġan
3 sipālarġa hem zerre boy bėrmegen
ḫatun alsa yurtıġa toy bėrmegen

4 bu ʿayyārnıng atı ṣādir idi
yamanlıġ-da cün raʿd ṣātır idi
5 nidānı işitkeç yügürdi bu yan
emīrġa duʿā ḳıldı kėlmek hemān
6 ki baʿd-ez du1ā ṣādir ʿayyār-kār
didi ḥükm ḳılsa manga şehr-yār
7 velī cān birle ḳılur mėn ḳabūl
laḳ[ġ]ım gurlaban bolmaġay mėn melūl
8 mėning başda kārım laḳ[ġ]ım gurlamak
ki māl-dār kişi-ning közin torlamak
9 tutup reh-güzārlarnı baġlap ḳolın
anga raḥm ḳılmay alur mėn fulın
10 ki yol-larda mėn üy ḳılıp tal-nı
uġurlap alur mėn kişi mālını
11 mėning çong balam atı dergāh ḳulı
ḳolıdaki māl barça ḫalḳ-ning fulı
12 ili şehride bolsa her düz nām
olar birle yėr mėn devām ėt ḥarām
13 laḳ[ġ]ım gurlamaḳ ʿuhdesidür manga
birevni buyursa metīn faltuġa
14 laḳ[ġ]ım gurlamaḳ çapduġını bėring
ki ṭeyyār bolġanda andın kėling
15 ki anglap uluġlar bolup ṭurfe şād
munga zur nuḳre ḳılıp iltifāt
16 munga ḳoştı-lar nėçe üstād-kār
bu iş-de tamāmı idi kār-dār
17 yine bar idi bir yigit nev-cevān
şecāʿat-da irdi dilīr-i zamān
18 çerāyı-nı körseng idi tāze gül
heme gül-i çerāylar anga irdi ḳul
19 ḍaḫāmet-da rüstem şecāʿat-da şīr
nėdür şīr-gīr şir-gīr-i dilīr
20 ki mollā celāl irdi aning aṭı

ki isfendiyār dėk idi cürʿeti

21 ki ser-dār ėtip bu celāl dorġanı
anga mindürüp bir ḳara yorġanı

22 celāl dorġa iylep maḳālāt-nı
ki ṭeyyār ḳılıp barça ālāt-nı

53 1 ki ʿayyār ṣādir laḳ[ġ]ım gurladı
bu küffārīler közini torladı

2 laḳ[ġ]ım gurlaban kiçeler uymadı
laḳ[ġ]ım fütküçe bir kişi tuymadı

3 laḳ[ġ]ım içini daruġa toldurup
ki ṭayyār ḳılıp filtelerni ḳoyup

4 birev barçaġa bėrdi bu nevʿ ḫaber
yıraḳ tur bu yėrdin ki iylep ḥaẕer

5 bu söz birle leşker yıraḳ turdılar
birev filte başıġa ot ḳoydılar

6 bu ot yėtti tīz daruġa nā-gehān
ki urlap zemīn-din felek-ka tuman

7 tütün içre ot-lar şerāre urup
şimāl zūrıdın fāre fāre bolup

8 alala boluban tütünler çıḳıp
uluġ şora boldı sėfil yıḳılıp

9 ḫaber boldı tīz küfrī ser-dārıġa
nė ser-dār bolġay ki murdārıġa

10 çėrig-ler kėlip ḳalʿaġa kirgüçe
ḳoyup zenbūrek-ler kiredür kire

11 ki boldı ki ölgün ʿaceb saḫt ceng
ki düşmen ḳanı bėrdi ḳalʿaġa reng

12 ki yandurdı leşkerni folar atıp
ki tīz şoranı aldılar bėrkitip

13 ki islām çėrigi bolup köp şehīd
ḳanı birle cennet-ni ḳıldı ḫarīd

14 ḫıṭay-lar bolup ölgüni bī-orun
dem-i ṣubḥ-dın tā bolup kėc ḳarun

15 yanıp bāre-gāġa tamām ḫāṣ-lar
bular son͡gıdın çon͡g kiçik nās-lar
16 ki andın şehīd-ler namāzın oḳup
zemīn-ni ḳazıp çayı-ġa tafşurup
17 mezār yanıda maḳbere zārlıġ
atandı oşol yėr şehīd kārlıġ
18 bular terk ėtip ceng ḳılur ḫūrd u ḫ ̌āb
boluban şehīd tā fiġān irdi ṣavāb
19 **şehr leşkeri-nin͡g ʿadīdi bėş yüz irdi bu bėş**
20 izdin bir yüz yigirmi-si ḫāṣ şehrlig irdi bu bir yüz yigirm ten-nin͡g
21 içide bir munçası nihāyeti pür-dil şecāʿat-lig irdi anı beyān ḳılur miz
22 rivāyet ḳılur nāẓımī nükte-dān
dilāver atını ḳılurlar beyān

54 1 bolup baş bir kün muḥammed ṣūfī
idi baʿżı ḥāżır ve baʿżı ḫafī
2 dil-āverlerini ḫaṭıġa alıp
atını fitip defterige salıp
3 dilīrler biridür ki ʿabdresul
an͡ga irdi cāruʿllāh bik hem duḫūl
4 biri ḳāsım aḫun biri büşer bik
bu iki dil-āver atarlar tüfek
5 yine ḥācı ṭāhir dilīr-i zamān
ki ibrāhim aḫun idi nev-cevān
6 biri ʿabdkayd ki bāzār biki
ki bāzār bėki-dür bahādur ʿalī
7 biri ḳāsım aḫun idi il bėki
ki ḳāsım çekirdek idi yėl bėki
8 ʿalīş birle ʿaşūr muḥammed dilīr
ʿalem-dār-ı islām idi şīr-gīr
9 ṣatıldı dil-āver ki ʿabdüʾṣ-ṣamed
bu ikev ḥıṭay-larġa köp ḳıldı derd
10 yine maʿṣūm aḫun ki sāzendedür
laʿle cübbe pür-dil ki bāzendedür

11 biri yūsuf aḫun ki yūsuf saḳal
bu iki yūsuf irdi ney-gū faʿāl
12 yine ʿabd nāṣır dil-āver idi
ki ʿabdüʾr-reşīd zūr-āver idi
13 biri ʿabd vāriṣ biri ʿabd ḥaḳ
birin birin itsem tolurlar varaḳ
14 biri faltu bik ʿoṣmān aḫun bile
idi ʿāṣım aḫun ki nā-ḫūn bile
15 bahādır celāl birle nāẓım bilāl
yūsuf ʿalī ḳāsım ki ṣādir kemāl
16 yine usta ṣābir yūsuf mamelik
bahāʾüd-dīn ḳādir nādir tevelik
17 ki ṣābir dilīr rūzī aḫun bile
ki aḫun taḫı ḳāsım aḫun bile
18 ṭayyib bik tolandı ki ṣādir dilīr
ebū leyṣ-i caʿfer ü ṭāhir dilīr
19 ki mollā aḥad sasıḳ ellig başı
ʿaẓīm nev-cevān turdı ėllig bėşi
20 ki yaʿḳūb ʿalī turdı bāḳī idi
yine ārżū birle sāḳī idi

55 1 bahādır idi ārżū aḫun żiyā
ḳayanġa iberdi felek rū-siyā
2 maʿ el-ḳıṣṣa cemʿ bolup barçası
ḳoşuldı bularġa yaman yaḫşı-sı
3 bular rāst ḳılıp bez yoġan aḳ alem
bilāl ḳıldı şaḳḳaġa āyet raḳam
4 tamām aṭlanıban alem-ler alıp
tamāmı köründi emīrġa kirip
5 emīrning̃ cānıġa duʿā iyledi
ki āġāz ḥamd ṣenā iyledi
6 emīr aydı ay pehlevān ġāzī-ler
bahādur dil-āver şeh-bāzlar
7 ḫudāvend ʿālim bolur yārıng̃ız

ki ervāḥ-ı ḥażarāt dil-dārıng̃ız
8 ki fendi naṣīḥat-nı iylep beyān
bayandayġa ḳıldı bularnı revān
9 bu vaḳʿa-nı ang̃lap şeh-i māh-rūy
yiberdi bularġa gürünç birle ḳoy
10 ḳara yıġaç boyı-da maḥāẕır ḳılıp
bu leşkerni ol yėrde ḥāẕır ḳılıp
11 ki ol yėrde bėrdi bularġa maʿāş
ʿināyet ḳılıban ḳumāş u ḳumāş
12 bu yėrdin kėçüp tīz revān boldılar
ki sulṭān ḳaşıġa yėtip bardı-lar
13 uluġlarġa leşker köründi kirip
yanıp çıḳtı fu ṭay-nı ʿuhde alıp
14 ki ruḫṣat alıp boldı ḳalʿa sayan
ki fu ṭay-nı bozmaḳḳa boldı revān
15 sėfilġa ḳoyup şotha-yı dırāz
bozup ḳoḳtanı ḳoydı fu ṭay-nı az
16 ḫıṭaylar bular üzre ot taşladı
bular ḳorḳmadı hem kėyin ḳaçmadı
17 bu ḳısmī ḳılıp saḫt ceng-i cidāl
bular bozdı fu ṭay-nı ḳılmay ḥayāl
18 ḥıṭay ölügin ḳalʿaġa toldurup
yanıp tüşti āḫir cerāḥat bolup
19 ki ʿabdresul bik ʿaẓīm-i nev-cevān
ki sayid-sān vāzeler bī-gümān
56 1 ḫıṭaylar tuyuḳsız ḳapuġ-nı tişip
şehīd ḳıldı leşkerni oḳlar atıp
2 ḫıṭay ḥīlesini bular bilmedi
oşol demde müʾmin tamām ḫām idi
3 ki müʾmin tamām fuḫte boldı kėyin
şehīd ölgüni boldı yüzge yaḳın
4 ki sulṭān emīr bī-dimāġ boldılar
uluġlarġa gūyā ki dāġ boldılar

5 **müselmān-larnıng mundaġ ḳatıḳ melūl ü bī-dimāġ bolup**
6 turġan vaḳtıda küre şehridin cangcun bir tümen yėte ming leşker bile
7 ḫadarin-ni kalʿa-yı bayandayġa leşker-i islām-nıng üzesige ibergeni müselmān-lar
8 bu kėlgen leşker-i küffār bile ceng ḳılıp müʾminlerġa allāhu teʿālā uluġ
9 feṭḥ-i nuṣret ʿaṭā ḳılġanı
10 ḫıred şāh-ı mendi taḫayyül aṭın
zebān rāhıda körsetip cürʿetin
11 gülistān naẓmıġa bardı yėtip
ṣaḥāʿif şebistānıda bezm itip
12 feraḥ cāmıda muġ-beçe tuttı mey
icip nāẓımī ilgige aldı ney
13 ḳalem nevki andaġ ki meşkin sėçip
yazıp ṣafḥaġa naḳleni ʿaceb
14 bu yanglıġ suḫan dür suḫan iyledi
nėdür kim suḫan nükte fend iyledi
15 receb ayı on yėtesi ay püser
ki şenbih idi künġa kėldi ḫaber
16 ki aṭlıġ kėlip nėçe tunkanī-ler
ki sulṭān emīrġa ḫaber ḳıldılar
17 āyā şāh ney-kān ney-gū rumūz
yıġılıp ḫıṭay bir tümen yėte yüz
18 tamāmı tėmür cebe cevşen kėyip
ḳızıl u yaşıl aḳ alem-ler alıp
19 cihānġa salıp yüz tümen ġulġule
ki düşmen kilür şāh-rāh yol bile
20 bu sözni işitdük ki kėldük bu yan
ʿilācın ḳılıng ay şeh-i ḫāverān
21 didi iki şeh-zāde tīz fehm hūş
ḫudā bar ḫıṭay ḳılsa ca[ā]ndan ḫurūş
22 eger bėrse nuṣret mang̲a ẕüʾl-metin
nė ḳorḳunç ḫıṭay bolsalar yüz tümen

57 1 munı şehler an͡glap yıġıp köp çėrig
ḳılıp köp dilīrni özige şerīk
2 ki sulṭān emīr birle aṭlandı-lar
ġażab birle aʿdā sayan bardılar
3 körün͡g iki şeh-yār ferīdūn şükūh
ki düşmen bilen boldılar rū-be-rū
4 du yu fu digen yėrde ṣaf-lar tüzüp
ki her ḳaysı öz zūrını körgüzüp
5 ki sulṭān urup bang bā-heybeti
yügürtüp ḫırām körsetip cürʿeti
6 didiler mėnem şāh-ı ṭūrān-yān
raʿiyyet-penāh mīr-i īrān-yān
7 mėnin͡g ḫançerim tīġ almasdımı
ki çafsam başın͡g tende ḳalmasdımı
8 ki bir yanıdın naʿre urdı emīr
bahādır dil-āver yigit şīr-gīr
9 ḫırāmın sorup soy-ı küffaryān
ki naʿre urup ḳıldı atın beyān
10 didiler mėnem ġāzīler serveri
ili şehrinin͡g ḫalḳı-nın͡g bihteri
11 āyā ehl-i büṭ-ler salur mėn sinān
ḳaran͡gġu körüngey közün͡ge cihān
12 bu yandın dilīrler atını ʿayān
tamām aṣlı neslini iylep beyān
13 özin urdı küffārġa boran ṣıfat
bolup her biri şīr-i ġarrān ṣıfat
14 bu yandın tigip leşker-i kāfirān
ki islāmġa folarnı ḳıldı revān
15 ki bārān ṣıfat attı tīr-i ḫadeng
ki müʾmin ḳılıştı ʿaceb saḫt-ı ceng
16 gahī müʾmin ehl-i ʿadūnı sorup
gahī küfrīler arḳaġa yandurup
17 gahī küfrīler cengde ġālib bolup

gahī ġālib ü gāhī maġlūb bolup
18 ki eṭrāf leşkerni aʿdā basıp
ki islām çėrigi arada ḳalıp
19 ki islāmī-lerġa tüşip irdi ḫavf
emīr āh urdı didi yā raʾūf
20 bėrip feṯḥ-i nuṣret mėni şād ḳıl
tamām leşkerim ġamdın āzād ḳıl
21 ki fettāḥ ismi͡ng ḥaḳ-ı yā kerīm
ki biz bendege sėn raʾūfüʾr-raḥīm
58 1 didi gül yüzige saçıp köz yaşın
uluġ ġamda ḳattı emīrni͡ng başın
2 ki leşkerge ḳıldı emīr ser ḥesāb
ki leşker turur her ṭarafka ḳarap
3 turar irdi tunkanī-ler ço͡ng-ları
yagur ḫançe aḫun ṣıfat ö͡ng-leri
4 emīr tīz kėldi bular ḳaşıġa
bular raḥm ḳıldı emīr yaşıġa
5 emīr aydı ay ḫançe aḫun kėli͡ng
mėni͡ng bu sözüm-ni ḳulaḳḳa ali͡ng
6 nė bolġay kėrip bėrse͡ngiz baş bolup
mėni͡ng barça ḫalḳım-ġa yoldaş bolup
7 mėni͡ng leşkerim körmegen köp cihād
sizler kār-gerde sözümdin murād
8 eger arḳaġa yanmasa kāfirān
ki bizlerge elbette bolġay yaman
9 ki evvel sizlerni ḳılġay helak
ki bizlerni hem iylegey derd-nāk
10 işitti emīrdin bu ḳısmī kelam
ki tunkanī-ler yıġlaşıp ḫāṣ u ʿām
11 bolup siz bi-rehne alıp tīġ tīz
ḫıṭay ṣaf-larıġa bular ḳıldı rīz
12 kėrip baş bolup ceng-ġa tunkanī-ler
bular so͡ngıdın kirdi islāmī-ler

13 ki andaġ ḳılıp ceng ara macera
ḳıyāmet ḳopardı ki meydan ara
14 alıp tīġ ile küfrīler cānını
ki deryā ṣıfat aḳturup ḳanını
15 ḳolıġa alıp tīġ-ı tīz her dilīr
zemīn-ni ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
16 dem-i tīġ ḫançer yėtip tā hevā
tamıp ḳanı ceyḫūnġa bėrdi ṣadā
17 şifā şāf ḫançer çakācāk tīġ
alum biġ munda bolup köp ḳızıġ
18 bu ḳısm yėtip yėr üze kāfirān
seri bī-tenān u teni bī-serān
19 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
bolup baḥr-ı ḳulzüm ṣıfat aḳtı ḳan
20 munı kördi küffār boldı ġamīn
ḳaçarġa tapalmay ki ḫālī zemīn
21 ḳaçay dise bar arḳada bir uluġ
öte ġattı ḳıl kök süzük çon͡g suluḳ
22 bu küffārnı ḳoymas tusup ḳaçḳalı
taḫı ḳoymaġay aġzını açḳalı

59 1 ṣāliḥ ḫoca oġlı bahādır ʿazīz
munı kördi ve aççıḳı kėldi tīz
2 didi çon͡g suluḳnı tüfekde atay
ki dūzaḫdaki atasıġa ḳatay
3 didi mılṭıġın atḳalı rasladı
ḳorulġa alıp sīnesin çaġladı
4 ʿazīz pehlevān andaġ attı anı
ḳon͡gıdın çıḳıp kėtti çirkīn cānı
5 ḫıṭaylar körerler ölüpdür uluġ
ḳaçar yol-ları ḫālī ḳalmış ḳuruġ
6 körüp küfrīler ḳaçḳalı tuttı yüz
ümīd birle açıp ḥayātlıġ-ġa köz
7 dilīrler tamām arḳadın sürdiler

sınap yėte yüz onnı öltürdi-ler
8 sürüp yėtküzüp tā küreġa yaḳın
ölük-ke tolup ḳaldı rūy-ı zemīn
9 tamām ḳaldı müʾmin-ġa ālāt-ı ceng
tümen fo ü ṭay fo ü tīr-i ḫadeng
10 ḥesābda bu fo toḳsan alte idi
ki ėllig ʿarabada dārū oḳı ṭay
11 ala bāre-gāh birle aḳ üyi heme
ki aṭ tive ḳoy ü inek uy heme
12 gürünç yaġ un-lar taġar u taġar
tüşip olca islāmġa cün bī-şümār
13 bu ceng-ni eger körse isfendiyār
ḥased yėp bolur irdi köp bī-ḳarār
14 eger körseler rüstem-i ḳıl-ten
ḳaçar el-ḥaẕer dip busu-yı ḫoten
15 ki şehler hem yandı nuṣret bilen
reʿāyā tamām kėldi ʿizzet bilen
16 tamām tüşti-ler bāre-gāġa kėlip
dilīrlerġa bėrdi ki meclis ḳılıp
17 bahādır atandı bu cengde emīr
nėdür kim emīr-i şāh ṣāḥib-serīr
18 emīrdin hemening dili boldı şād
duʿā iyledi taftı ġamdın necāt
19 didi barça adam yüreklig emīr
ki bizlerge dāyim kėreklig emīr
20 ki ʿabdresul bik dilidür dürüst
dili rust üçün tuttı ḫalḳ anı dost
21 ki sulṭān işitip bolup köp melūl
emīrni şehīd iylemek boldı ol
22 emīrni yoḳ ėtmek-ke ḳaṣd iyledi
velī öz cānını şikest iyledi
60 1 ḥabībā dimengler bu sulṭānġa laʿn
tiling-ler yıġıng-lar ki ḳılmay ki ṭaʿn

2 bilin͡gler bu iş-ler bahāne irür
emīrġa ḳażā-yı yegāne irür
3 oḳulsa bu eş ʾār der-encümen
duʿā ḳıl bilāl ibn-i yūsuf-ka sėn
4 ḳabūl bolsa şāyed bu ḳılġan duʿā
dü ʿālemde bu bende tapḳay ṣafā
5 eger kėtse naẓmda sehve ḫaṭā
ki ʿafv kerem iylesünler ʿaṭā
6 ḳılıp cūd ḫaṭānı tırāş iylesün
ki şer ornıġa ḫayır fāş iylesün
7 **emīr ʿabdresul bik-ni cümle ḫalāyıḳ yaḫşı-lıḳ ṣıfatıda**
8 yād ḳılġanıda sulṭān maʿẓum ḫānġa kerān kėlip aḥmed ḫānġa yalbarıp
9 emīrni helāk ḳılmaḳḳa terġīb ḳılġanı aḥmed ḫān cehālet tevseni-ġa süvāre
10 bolup ġażab otını emīrnin͡g ḫırmeni vücūdıġa yaḳḳanı emīr şehīd-lig
11 meydānıda cevelān ḳılġanı isḥāḳ ḫazāneçi bik emīrnin͡g muṭābaʿatıda şehadet
12 şerbetini nūş ḳılġanı ḳāḍī nāṣıre ʾddīn aḫun-ġa manṣıb ḫalāveti-ni
13 terk ḳıldurup zīndān küncide maḳām tutturġanı-nı mollā bilāl ibn yūsuf
14 şāʿir naẓm birle beyān ḳılġanı
15 āyā ʿandelīb ėmdi iylen͡g efġān
ḳızıl gül kėtip yėtti faṣl-ı ḫazān
16 devāmet bahār sebze zār olmaġay
ḫazān-ı faṣl yėtse bahār olmaġay
17 ki arı bahār ötse kėlgey ḫazān
ḫazān ötse ʿālem bolur gülistān
18 ki her devleti bolsa miḥnet ḳatış
ki miḥnet ayaġıġa devlet çatış
19 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān köni ḳıldı bezm
emīrni şehīd iylemek boldı cezm
20 aḥmed ḫān ḫocam-nı yanıġa alıp
anı māl manṣıb-ga maġrūr ḳılıp
21 didi kim emīrni helāk ėtsen͡giz

isḥāḳ bik-ni hem derd-nāk ėtsen͡giz
22 çėrig ḫavf itip lām dimes san͡ga
ki ġavġāsı-nın͡g ʿuhdesidür man͡ga
61 1 didi ḫoca ay pādişāh-ı nīk-nām
bu leşker ḳılur bizge ġavġā-yı ʿām
2 didi danyal bik-mü munda kėlür
ki mançuça ḫaṭ töhmet iylep ḳılur
3 emīrni çafıp uşbu ḥaṭ-nı alıp
ki ildin nihān yançuḳıġa salıp
4 emīr ölse andın çėrig-ni yıġın͡g
emīr yançuḳıdın bu ḫaṭ-nı alın͡g
5 turup danyal bik emīr başıda
bu ḫaṭ-nı oḳuġay çėrig ḳaşıda
6 işitken kişi-ler bolup bed-gümān
tamāmı digey-ler emīrni yaman
7 ki ḳāḍī gilānġa salın͡g-lar kemend
ḳolın baġlaban iyle zindānda bend
8 ki andın kėyin ḳalmaġay ḫūn ṭaleb
ki tarḳaştı-lar bu şıfat sözni dip
9 inin͡gdin an͡ga ḫūb diyildi bu söz
kişidin kişige yayıldı bu söz
10 ḳuṭbeʾd-dīn yasavul celāl dorġalar
emīr ḳaşıġa tīz yėtip kėldi-ler
11 ki mollā ʿaşūr bāḳī mollā ʿaşūr
mamat şāh yasavul bik ki islām zūr
12 ki devlet ṣūfī birle yaʿḳūb mīr-āb
bular yıġlaşıp ḳıldı çeşmeni āb
13 didiler āyā şāhī ṭūrān-yān
şehrge kėtin͡g iş bolupdur yaman
14 aḥmed ḫān bukün sizni öltürgü dėk
ġażab otıda bizni köydürgü dėk
15 didi şīr-dil ʿabdresul emīr
nėdür kim emīr-i şāh ṣāḥib-serīr

16 maʿ ẓum ḫān aḥmed ḫān birle özüm
kelām-ı ḫudā birle ḳılġan ḳasem
17 mėni öltürür bolsa tutḳay kelām
ki bolsam şehīd tan͡gla tafḳum maḳām
18 kelām-ı ḫudāvend güvāhım durur
tükel mėnin͡g reh-nümāyım durur
19 ki öltürse bizni ḳayu nā-sezā
ḫudānın͡g ḳażāsıġa bėrdim rıżā
20 tevekkül ḳılıban yanın͡glar didi
ki tīz orda sarı barın͡glar didi
21 bular yıġlaşıp yandılar zār zār
ki ordaġa kėldi bolup bī-ḳarār
22 berāt ay biri bėşi cumʿa idi
aḥmed ḫān emīrnin͡g feydā idi

62 1 körer ḫoca çün bāre-gāh ḫālī-dür
ki ḫālī iken dip buluştı server
2 ḫoca yaşurun tīġ ḫançer alıp
emīr çādırı içre kirdi kėlip
3 ḫoca içkeri kirdi ḳılmay selām
emīr aydı işni ḳılıp mėn ki ḫām
4 yine toḫta aḫun ḳulı yüz bėki
nėdür yüz bėki bir savuḳ muz bėki
5 emīr öltürüp irdi-ler taḫtıda
nė işḳa ḫocam kėldi bu vaḳtıda
6 emīrġa ḫoca sözlemey saldı tīġ
kėsip fāre yėrni bu tīġ bī-dirīġ
7 bu tīġ tīz ötti emīr başıġa
ki farḳı seridin ötüp ḳaşıġa
8 ḳalı yüz bėki anda saldı sinān
emīrġa köründi ḳaran͡ggu cihān
9 dip allāhu ekber yıḳıldı emīr
şehīd boldı ol yėrde ol şīr-gīr
10 isḥāḳ bik-ni hem anda ḳıldı helāk

ki ferzendlerini ḳılıp derd-nāk
11 bu ġavġānı aṅglap tamām ġāzīler
tüşip zelzele barça ḳozġaldı-lar
12 emīrniṅg mülāzım-ları ḫavf ėtip
ḳaçıp kėldi tün-de şehrge yetip
13 bu ġavġānı aṅglap ki ḳāḍī gilān
didi küfr bolmış tamām müʾminān
14 turup aḫunum zār zār yıġladı
bu tünde bolup bī-ḳarār yıġladı
15 yıġılġay didi bolsalar cān fedā
emīr ḳatli-ni ḳılurġa tebāʾ[ʾ]
16 şehrniṅg içige tüşip ġulġule
ki irkek tişi barça der-zelzele
17 ʿazīz ḫāṭibüʾl-aṭā ebūʾl ḥasan
yine ārżū miṅg bik ṣabunçı ḥasan
18 celāl dorġa islām mollā ʿaşūr
mamat şāh ü devlet ṣūfī birle nūr
19 yine ḳuṭbeʾd-dīn ʿoṣmān aḫun reşīd
yūsuf aḫun u toḫta zehrāb saʿīd
20 bular ilgige tīġ-ı bürrā alıp
bu ḳāḍī gilān-nıṅg ḳaşıġa kėlip
21 ki ruḫṣat bėriṅg biz barur miz didi
ḫocanıṅg başını yarur miz didi
22 didi aḫunum ili derbendni bend
ki evbaş-lar urmasun bizge fend
63 1 ki dervāzelerni ki bend iyledi
ḫalayıḳ-ġa ilṭāf ṣemen iyledi
2 bu yandın aġaçe munı aṅgladı
aġaçe ü ferzendi köp yıġladı
3 ki ṭābiʿleri barçası ḳan yutup
ėtip terk aş nān mātem tutup
4 yüzini oyup aġaçem zār zār
yaḳa çāk ėtip hem bolup bī-ḳarār

didi aġaçe āh emīr āh emīr
manga sėn iding miṣl-i bedr-i münīr
nė boldı iken gül ṣıfat ḳāmeting
bolup ḳanġa ālūde nuḳre ėting
bolup ḫūnġa ālūde ay dėk yüzüng
ki tofraḳ-ġa āġuşte āhū közüng
mėning bāġ-ı ʿömrüm-de irding güli
aydıng nev-şükūfe gülüm bülbüli
sėning-siz manga kėrek irmes cihān
tökülgen ḳanınggа fedādur bu cān
nimāl gülʿizārım güli yā emīr
ki ġonçe lebim bülbüli yā emīr
sėn irding başım üzre tācı emīr
mėning devletim-ning revāçı emīr
ki ʿaz[ż]rā ḫanım-nı ḳılıp fuḫş derd
kėtip hūşıdın zāyil oldı ḫıred
bu yandın ṭayyib bik bolup ṭurfe zār
yaḳasın ḳılıp çāk bolup bī-ḳarār
didi ḳayda sėn mihr-bānım atam
yetīm iyleding sėn ki cānım atam
sėn ölgünçe mėn cün ölüp kāşki
bu ḳatıġ elem körmesem kāşki
bütün yıġlaşıp boldılar zār zār
şehr ḫalḳı hem boldı köp bī-ḳarār
ki aḫīr ḳażāġa bėriben rıżā
ki fest boldı bu ġulġule mācerā
aḥmed ḫān özin kārıdın ḥavf ėtip
ki evbāş-larnı oşol tün yıġıp
ḫoca tīz şehrge iberdi cėrig
tutup ḳāḍī-nı munda kėltür tirig
didi ni cihetdin ki küffār atar
ki islām-nı küffārīlerġa ḳatar
bu sözning cevābıġa kėlgeli özi

dürūġmu veyā rast-mudur bu sözi
22 ki ḳāḍī gilān boldılar köp ġamīn
ki kömdürdi tīz ḳalʿa dervāzesin
64 1 yaman ḳorḳtı bu şeb bu aḫunluġum
dem-i ṣubḥ ṣādıḳ-ġa terk ėtti nevm
2 ki āḫir bu leşker yėtip kėldiler
tamām kār-bārın beyān ḳıldı-lar
3 tamām boldı tün āḫiri attı tang
müʿezzin-mü ezān üçün urdı bang
4 nėçe ḫāṣ bile aḫunum aṭlanıp
der-i bāre-gāhıġa kėldi yėtip
5 ki sulṭān didiler sorang-lar munı
ölüm kėltürüng-ler tökülsün ḳanı
6 sorap aḫunum-nı bu ehl-i ʿulūm
günāh ḳoydı-lar didi kėldi ölüm
7 ki sulṭān didi öltürüng-ler anı
ki otḳa yaḳıp köydürüng-ler anı
8 heme ḫalḳ idi bu devr ʿulemā
ki yaḫşı imes munı ḳılmaḳ tebā[ʿ]
9 ki aldı bu aḫun günāhın tilep
tamām ḫāṣ-lar birle ehl-i edeb
10 bu devr kār-bārı felek rū-siyā
güna[ā]hsız kişige ḳoyurlar künā
11 ölüm-din bu aḫun-nı iylep imīn
alıp zūr bile ḳāḍī-lıḳ manṣıbın
12 bu aḫunluġum manṣıbı-nı alıp
ki zindānġa saldı naẓar bend ḳılıp
13 taḫı kėltürüp şevket aḫun-nı cün
ang̃a bėrdi ḳāḍī gilān-lıġ orun
14 körüng̃ kāc reftār felek gerdişi
cefā ẓulm irmiş anıng̃ vezrişi[verzişi]
15 ḫalāyıḳ emīrning̃ teni-ni alıp
isḥāḳ bik-ni hem naʿş üzre salıp

16 şehr taşıda iki yėr-ni ḳazıp
tamām yandılar anda medfūn ėtip
17 emīr nev-cevān-nıng tamām mālı-nı
ki ḳāḍī gilān-nıng ki emvālı-nı
18 ki bir bir sanap defterige alıp
ḫazāyin-ġa aldı ki ġāret ḳılıp
19 körüngler nėçük bī-vefālıġ durur
bu iş-ler sitem pür-cefālıġ durur
20 ki ārī müselmānġa yėtse elem
anı iylemiş ḥaşrıda muḥterem
21 ki müʾmin bu fānīde tartsa cefā
ki bar bir cefā ornıġa ming vefā
22 ʿulemā didi fāni miḥnet sirişt
ki ʿuḳbā serāy-ı saʿādet sirişt

65 1 dimeng bu iş-lerni ḫalḳ-dın irür
ki her vāḳıʿa emr-i ḥaḳdın irür
2 öz ėtme bu iş-ġa melāmet tilin
nė ṭaʿne nė laʿne cehālet tilin
3 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
ḳılıp muḫtaṣar başlaġıl nükte bāz
4 **vilāyet ṭarafıdın seyyid ʿömer ḫān ḫocam ini-si birle**
5 duʿā-gīr ḫocam-larnıng kėlgeni ḳalʿa-yı küffārġa evvel baġlaġan şibeġa küffar
6 ot ḳoyup köydürgende ḫocam-lar yine ḳalʿa-yı küffārnıng rū-be-rūsıġa
7 yine iki yėrge şibe ḳoparıp küffār birle ceng ḳılġanı
8 server cāmıdın muġ-beçe tutsa mey
içip nāẓımī çalġusı ṭurfe ney
9 işitsün bu ney-ning ṣadāsını ḫalḳ
köngül bülbüli-ning nevāsını ḫalḳ
10 çü ney-ning ṣadāsı irür derd-i söz
ki bülbül nevāsı bu ḳısmī rumūz
11 kilür üç ḫoca andican sarıdın

kėlip ötti deryāyı ḫūn-ḫ ̆ārıdın
12 bu üç-nin͡g uluġı ʿömer ḫān irür
ʿömer ḫān ḫocam bizge mihmān irür
13 işitip ḫocam kėlgenin ġāzīlar
ki iḫlāṣ itip fīṣ-bāz bardılar
14 ḫocam-lar ḳolını ḳılışıp ṭavāf
ziyāret ḳılışıp alışıp ṣavāb
15 ki nurġun kişidin alālā cıḳıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā çıkıp
16 tamām ço͡ng kiçik-ler ḳılıp girye-zār
özin yėrge taşlap bolup bī-ḳarār
17 teberrük diyişip libās tonını
ferāhen ü izār iç tonını
18 ḫocam-nın͡g tonını üzüp toymadı
üzüp tarmalap hīç fütün ḳoymadı
19 alıp kirdi āḫir ḫocam-nı bular
ki tüşkün ücün yaḫşı cāy bėrdiler
20 ḫocamġa bėrip gūne gūne ṭaʿām
ḫocamdın sorap ṭurfe ṭurfe kelam
21 ḳonup bir kiçe andın aṭlandı-lar
bayanday sarıġa revān boldı-lar
22 ḫocam birle bardı tamām bay-lar
ki hem-rāh boluşıp minip tay-lar
66 1 folad bay muḥammed ʿalī aḫunum
ʿīsā aḫun u ʿabduʾrāmān caḳum
2 velī ḫoca bayaḳ aḫun ḫoca
şerīf mīr ḳasīm bay ʿaşūr ḫoca
3 tilip aldı turdı ḥüseyin ḫocalar
ʿömer ḫoca bay u ḥüseyin ḫocalar
4 yūsuf şibeçi mīrzā baylar tamām
ʿazīz ḳor başı bir[z]ga sürdi ḫırām
5 taşkend bay yūsuf ḫoca mīr ṣāliḥ-ler
mīr ʿabdullāh bay birle mīr ʿalī-ler

6 ḫaber bardılar bāre-gāġa yėtip
tamām ḫāṣ-lar kėldiler aṭlanıp
7 alıp bardılar rāst ḳılıp bāre-gāh
seyyid-zādelerġa tüzüp ḫ̆āb-gāh
8 ki mihmān üçün ḳoy öküzler soyup
ḫocam aldıda nān niʿmet ḳoyup
9 bu iḫlāṣ-nı kördi ḫocam boldı şād
tamām nā-murādlar tafıştı murād
10 işitti munı küfrī-lerning̃ çong̃ı
nė çong̃ bolġusı zāġ-larnıng̃ ḳong̃ı
11 yıġıp bu laʿīn küfrī-ler düzeni
içürdi bularġa ʿarāḳ bozanı
12 badarin bular aldıda yıġladı
başını çalıp yėr cihān tiġladı
13 didi duzlar iş bolupdur yaman
küre leşkeri kėlmediler bu yan
14 nėdin ḳılmaġay miz ki girye vāh
ḳoparġan şibe bizge boldı belā
15 sözüm-ni işitseng̃ āyā ehl-i büṭ
çıḳıp tünde yaḳġıl şibelerġa ot
16 ki vīrān ḳılınglar şibeni bozup
ki ceng iylen̄giz merdlik körgüzüp
17 ḳulung̃-larġa tīġ birle şeş-fer bėrey
ḫarācātıng̃ızlarġa köp zer bėrey
18 bu vaʿdeni ang̃lap tamām duzlar
yamanlıḳ-da çün nare-i sūzlar
19 bolup her biri ḳahrıda nār dėk
ki efʿā kibi zehrelıġ mār dėk
20 tamām duzlar kiçe saġıldın tüşüp
körünmey kişige yaman ḳorḳaşıp
21 ki tunkanī-lerdin ḳılıp iḥṭiyāt
şibening̃ yanıġa yėtip kėldi fat
22 idi bī-ḫaber barça ḫalḳ bu zamān

bu duzlar kilür dip ḳılışmay gümān

67 1 şibe üzre çıḳtı tamām ehl-i büt
ki naʿre uruşup tamām ḳoydı ot
2 ki baʿżı uyumay turur ḳayġuda
tolaraḳ çėrig irdilar uyḳuda
3 bilalmay ḫalāyıḳ nė iş boldı dip
bolup tefriḳa ḳaçtı-lar her ṭaraf
4 şibe üzre çıḳtı nėçe kāfirān
yėtip irdi üstide bir pehlevān
5 ki toḫta mamat irdi ibn-i ṣūfī
tüfek birle attı iki küfrīni ni
6 yine atḳalı küfrī ölgür tėmeyin
şehīd iyledi çün urup tīġ kėyin
7 ki ḫançer bile ten-ni yāre ḳılıp
nė yāre ḳılıp fāre fāre ḳılıp
8 yanıp şibedin tüşküçe kāfirān
araġa alıp cümle islāmiyān
9 tamām duzlarnı helāk iyledi
ḫıṭay-larnı köp derd-nāk iyledi
10 yine şibe buyrup ʿömer ḫān ḫocam
tüzüp iki yėrge ḳılıp ihtimām
11 yine iki çoṉg şibe ber-pā ḳılıp
şibe üzesige dilīrler çıḳıp
12 aʿlā ḫān şibeġa çıḳıp baş bolup
ki aʿlā ṣūfī aṉga yoldaş bolup
13 ʿazīz pehlevān ʿabd vāriṣ dilīr
muḥammed ṣūfī hem ʿalī şīr-gīr
14 ki toḫta muḥammed ebūʾl ḫayrī-ler
ki caʿfer ü ḳāsım tüfek attı-lar
15 dilīrler atıp zenbūrek-ler besī
bulut dėk bolup darularnıṉg isi
16 tütün ot ara ġāyet oldı şehr

ḡıṭaylar özidin bolup bī-ḡaber
17 ḳılur girye zār küfrī-ler düm yatıp
tükendi ḡıṭaylar saḳarġa kitip
18 ki tarattı ḡıṭaylar sėfilġa kigiz
kigizni şifer ḳıldı ol bī-temīz
19 sėfilġa ʿadū ḳanıda bėrdi reng
bu ḳısmīde neççend zamān boldı ceng
20 bu nāẓım-ġa tut sāḳıyā başḳa mey
içip şād olup başḳa bir nükte dėy
21 cangcun laʿīn yine bir tümen leşker-i aʿdānı cemʿ ḳılıp
22 solan ve şiberlerdin leşker alıp leşker-i islām-nıng üzesige ibergeni
68 1 ve leşker-i islām küffārnı közige ilmey öz ḳuvvetiġa işenip bī-ābā küffārġa
2 rū-be-rū bolġanıda leşker-i küffār ḥīle kılıp müselmān-larġa şikest bėrgeni
3 ve neççend müselmān-lar şehīd bolġanı
4 ḳalem tarttı başıġa çetr-i siyā[h]
ṣaḥāʾif yüzini ḳılurġa ḳara
5 żiyā ṣafḥalarnı ḳara iylegey
ki şūriş suḡan mācerā iylegey
6 bu ḳaṣd birle cārī boluban ḳalem
ki feydā ḳılup-dur kelām-ı sitem
7 berāʿat ayı-nıng ki on toḳuzı
kün içinde se-şenbih irdi küni
8 bu cangcun laʿīn köp çėrig-ni yıġıp
ki köprek-ni solan şiberdin alıp
9 ki her birsige çün bėrip yaḡşı aṭ
yörütti tamāmın berāy-ı ġazāt
10 ki tunkanī-ler bu ḡaberni alıp
müselmān ara kėldi tīz aṭ salıp
11 be-nezdīk sulṭān-ı ṣāḥib-ḳırān
kirip uşbu iḡbārnı ḳıldı beyān

12 ki maṭlaʿ bolup şah-ı islāmiyān
küre üzre leşkerni ḳıldı revān
13 revān boldı şeh hem ʿömer ḫān ḫocam
bular son͡gıça yördiler ḫāṣ u ʿām

14 şecāʿat ḳılışıp bu iki küre
du yu fu yėride bolup rū-be-rū
15 didiler körüp barça islāmiyān
bolur ceng-i süvüm ṣıfat bī-gümān
16 ki laḫẓa içinde alur miz didi
ḫudā ḫ˘āhişi nė ikin bilmedi
17 dilīrler ʿadūġa çünān ḳıldı ḫīz
ʿadū ḳanını çün ḳılıp yėrge rīz
18 ki müʾmin-ge kėltürmeyin küfr-i tāb
küre sarıġa ḳaçtı iylep şitāb
19 ki müʾmin heme arḳadın ḳoġladı
ḫıṭay ḫīlesini bular bilmedi
20 ki yėtkürdi-ler küfrīni ḳalʿaġa
ʿadedsiz ḫıṭay çıḳtı tīz aldıġa
21 Munı kördi ḫavf ėtti İslāmī-ler
Yanıp arḳaġa ḳaçtı Tunkanī-ler
22 Ḫıṭaylar yanıp arḳadın sürdiler
Ḳırḳ nėçe müʾmin-ni öltürdiler

69 1 żiyā ʿalī aḫun yaʿḳūb-lar
bu ceng-de gümān-sız şehīd boldılar
2 ḫıṭay ḳoġlaşıp kėldi lengerge tīz
ki toḫtattı ḫalḳ-nı ʿömer ḫān ʿazīz
3 ki leşker tafıp anda azraḳ şikest
ḥüküm birle çaldı ṭabl-bāz geşt
4 bu küffārmu hem ḳalʿasıġa yanıp
ḳılıp şādlıġ lātıġa baş çalıp
5 tamām ehl-i büṭ ṭurfe mesrūr olup
felek-nin͡g bu fendiġa maġrūr olup

6 didi ėmdi urmas felek bizge kāc
ḳıvanıp felek-ke yörür irdi aç
7 ki müʾmin heme bī-dimāġ boldılar
ki ḫoş dil-lıġ kām-raḳ boldılar
8 tutung̑ sāḳıyā bizge gül-gūne mey
içip nükte-i şādlıġ kėltürey
9 açılsun ṣaḥāʾif-de eşʾār güli
nevā iylesün-ler zebān bülbüli
10 **müʾmin-ler cihād üzre istiḳāmet körgüzüp ẕikr**
11 lā-ilāhe illāllāh muḥammed resūluʾl-llāhnı vird ḳılıp kiçe kündüz ṣıdḳ-ı iḫlāṣ birle
12 ḫudāy-ı ʿālemiyān dergāhıdın istiʿānet tilep tevbe tażarruʿ-lar ḳılġanı ve bu
13 kelime-i şerīf-ning̑ fażīleti-din ān pādişāh-ı ḫayrüʾn-nāṣırın müʾmin-ġa
14 öz fażl-ı keremi birle nuṣret-i ʿaẓīmʿaṭā ḳılıp ḳalʿa-yı küffār bayanday feth bolġanı
15 ki nāḳil nesīmī kėtürdi suḫan
nėdür kim suḫan būy-ı mişk-i ḥ[ḫ]oten
16 bolup uşbu būydın muʿaṭṭar dimāġ
serāy-ı suḫan içre yandı çerāġ
17 ki fervāne dil urdı anda özin
lisān ṭāḳat ėtmey çıḳardı sözin
18 sözini işitseng̑ ḥikāyet rumūz
ki taḥtıġa baḳsang̑ tamām derdsüz
19 kėlip bir küni nāẓımī-ġa ʿalī
ʿalī dir mang̑a ay suḫan bülbüli
20 ki feth-i bayanday beyān iylegil
varaḳġa sızıban ʿayān iylegil
21 bu veche idi iyledim mėn beyān
bu ḳısmī beyān iyledi nāḳilān

70

1 maʿ el-ḳışṣa ʿayyār ṣāḍir dimāġ
ḳılıp bir laḳ[ġ]ım gurlamaḳḳa yaraġ

2 yine başḳa bir çon͡g laḳ[ġ]ım rās ėtip
laḳ[ġ]ım içige dārū oḳ fas atıp

3 an͡ga ot yaḳıp dārūdın çıḳtı bang
çıḳıp keh-keşān-ı felek üzre çan͡g

4 yaġıp ḫışt kėsek-ler ḫıṭay başıġa
kilalmay ḫıṭaylar şora ḳaşıġa

5 ḫıṭaylar yıraḳ-dın atar taş kėsek
ḫıṭayġa dilīrler atar zenbūrek

6 şoraġa kilalmay ḫıṭaylar yaḳın
ḳılıp barça müʾmin şūrīde kemīn

7 ʿabdu ṣūfī min͡g bik idi ḫalḳ-ġa baş
muḥammed imīn dorġa birle cüffaş

8 ḳavaş ḳāḍī birle ḳavaş min͡g bėki
bahādır ḳavaş u ḳavaş yüz bėki

9 ki tunkanī-lerdin-mu situz atar
ki lubar u luḫar u lavsı ḥavāṣ

10 bular turdı anda tüşük-ni tüşüp
ki baʿżı şehr ḳoḳtasını bozup

11 ki māh-ı şerīf ramażān on biri
ki dervāzeġa ḳoydı ot bir iri

12 ḳaraslap çaraslap yıḳıldı ḳapuġ
tamām köydürüben ḳapuġ-nı tamuġ

13 ḳadem ḳoydı tīz turdı bāḳī hemān
şehīd boldı ol yėrde ol nev-cevān

14 atıp oḳ-nı bārān ṣıfat kāfirān
kiralmas idi ḳalʿaġa hīç cān

15 dem almay atıp küfrīler ḳıldı ceng
kiralmas şehrge bular boldı teng

16 celāl dorġa küffārġa aççıġ-lanıp
duʾā iltmes iylediler kėlip

17 didiler ʿömer ḫān ḫocam ṣabr ḳıl
ki nuṣretġa tan͡grım özidür kefīl
18 oşuḳma kirürge āyā nev-cevān
sėnin͡g dėk cevān bolġanı ḫūb emān
19 san͡ga tėgse oḳ gül yüzün͡g kül bolur
balan͡g bī-nevā ḫaṭunun͡g tul bolur
20 bu sözlerni an͡glap celāl boldı mest
köründi bu eflāk aldıda fest
21 didi ay ḫocam tīz ruḫṣat bėrin͡g
tamām ġāzī-lerġa teraḥḥum ḳılın͡g
22 ki biz kirmesek ḳalʿaġa kim kirür
ki biz ḳılmasaḳ ceng-ni kim-ler ḳılur

71 1 ʿömr körse fānīde yüz yıl kişi
ki āḫir anın͡g ölmek irmiş işi
2 ḫudā bėrse ruḫṣat-nı ceng iyleyin
cihān-nı ḫıṭaylarġa teng iyleyin
3 tirig ḳalsa cānım ki ġāzī bolay
ki bolsam şehīd taḫı rāżı bolay
4 uluġ-lar körer yoḳ ḳarārı anın͡g
naṣīḥat-nı an͡glarġa rāyī anın͡g
5 uluġ-lar bu dem bėrdi ruḫṣat an͡ga
bu nevʿ himmeti-ge ḳılıştı duʿā
6 alıp ilgige tīġ alem-ni celal
ḫalāyıḳ-ġa baḳtı didi bu maḳāl
7 irür cümle müʾmin fedāsı celāl
tamām yaḫşı-larnın͡g gedāsı celāl
8 bėnem bir ḫudānın͡g ʿabīdi celāl
bolayın burunraḳ şehīdi celāl
9 dip allāhu ekber ḳadem ḳoydı tīz
ki derbendi sarı çünān ḳıldı ḫīz
10 ki dervāze üstige çıḳmaḳ hemān
ki bėş yėrge oḳ tėgdiler bī-gümān
11 dip allāh allāh yıḳıldı dilīr

şehīd boldı dervāzede şīr-gīr
12 ki devlet ṣūfī anda ḥāżır idi
muḥammed imīn birle nāẓır idi
13 bu ikev körüp āh urup ḳan yutup
alıp çıḳtı-lar baş ayaġın tutup
14 bu irning tenin naʿş üzre salıp
ki tīz ġulca şehriġa kėldi yetip
15 inisi bilāl irdiler bī-ḫaber
şehīdi celāl-dın ki taptı eṣer
16 ḳılıp girye-zār u bolup derd-nāk
urup āh ḳıldı yaḳasını çāk
17 yügürdi çaḳın dėk şehr taşıġa
yėtip ḳaşıġa çün süyüp başıġa
18 mezārını şeyḫī muḥammed gedāy
anga yėtkürüp yıġlaban hāy hāy
19 mezār ḳıble sarıġa medfūn ėtip
gahī zār olup gāhī ʿaḳlı kėtip
20 bu ġamdın ḳaddi nūn ṣıfat boldı ḫam
bu beyt-ni oḳur irdi bu dem-be-dem

72 1 **muḫammes-i bilālī**

2 cüdā ḳıldı felek sėndin ḳayandur sėn ḳarındaşım
3 siningdin ayrılıp boldı zehr zaḳḳum içer aşım
4 ferāġat kėtti ġam yėtti sitem-ler boldı yoldaşım
5 ḳarındaş mihr-bān kėtti mėni taşlap kögüldaşım[köngüldaşım]
6 bu vechīdin töküldi ḳanġa āġuşte bolup yaşım
7 yürek fāre baġır yāre bolup mėn ṭurfe bī-çāre
8 yürek köygey ḳarındaş yādıda her bāre her bāre
9 küçelerde yörüp yıġlap bolup āvvāre āvvāre
10 bu ġamdın boldı iy dost-lar yürek ming pāre ming pare
11 nė ḳılġanım-nı bilmes mėn bu ġamda aylanıp başım
12 taḫayyül raḫş-sı her bāre kim sėn sarıġa tartar
13 bu vechīdin firāḳıng āteşi-ning sūzeşi artar

14 gülistānım ḫazān boldı bolup mėn ʿandelīb dėk zār
15 nėçük ṭāḳat ḳılur mėn furḳatın͡g örter mėni her bār
16 elem-din örtenip zerd-āb-ġa uruldı içi taşım
17 başımġa yüz tümen ġam saldı körgil nīl-gūn gerdūn
18 ḳarındaş-dın cüdā ḳıldı ḳılıp baġrım-nı ḫūn gerdūn
19 başımda devri keç iylep müdām bu bī-sütūn gerdūn
20 yoḳatıp maġz serni ʿāḳıbet ḳıldı cünūn gerdūn
21 bolup mėn yüz yaşar pīr dėk tört toḳuz idi yaşım

73 1 ḳarındaşım ġamı ḳıldı elif dėk ḳāmetim-ni dāl
2 ʿaḳıl saçıldı ġam bastı bolup mėn bir yolı bed-ḥāl
3 sürür kėtti ḳanat sındı yolundı murġ yan͡glıġ bāl
4 ḳarındaş yādıda ḫūn-ābeler yuttı bilāl-ı zāl
5 özi kėtti mėni taşlap celāleʾd-dīn ḳara ḳaşım
6 ki yıġlap yörüp uşbu ebyāt-nı dip
bu matem-mü boldı taḫı ber-ṭaraf
7 ramażān şerīf-nin͡g ki on iki-si
ki ġayret-lenip müʾminān cümlesi
8 ki meẕkūr tüşükdin kirip müʾminān
ḫıṭay-nı tutup öltürüp tökti ḳan
9 sipā ve ḫocam-lar sėfilġa cıḳıp
şehr içige tīr-i bārān atıp
10 kirip bir ṭarafdın şehr leşkeri
bolup şīr-i ġarrān ṣıfat her biri
11 ḳolıġa alışıp sinān u dırāz
nėdür kim sinān-ı merg düşmen güdāz
12 ki baʿżı alıp ilgiġa tīġ-ı tīz
ḫıṭay ḳanını iyledi yėrge rīz
13 ki bazġan alıp cümle āhengerān
başı usta ṣābir tosun nev-cevān
14 ki baʿżı-ları bolḳalarnı alıp
yörür irdi küffār başını yarıp
15 ki zer-gerge baş irdi ustaʿazīz
mamat ṣanī-ler ḳıldı aʿdāġa ḫīz

16 ki tört ḳāsım u tört muḥammed imīn
bular barçası ḫalḳ-ġa irdi mübīn
17 şecāʿat ḳılıp büşrā bik nev-cevān
ḫıred-mend yigit pehlevān-ı cihān
18 ṣatıldı dil-āver ki mollā aḥad
yine ʿabd nāṣır ki ʿabdüʾṣ-ṣamed
19 ʿalīş birle ʿaşūr mamat pehlevān
tolandı bile ārżū bik nev-cevān
20 kirip ḳalʿaġa uşbular cümlesi
ki düşmen-ni ḳıldı ki ḫˇār u ḫası
21 yine kirdiler aḳ tufalıḳ heme
salıp küfrīler icre köp zelzele
22 ʿazīz pehlevān birle mollā ʿaşūr
ki islām ḳavaş il bėki şīr-i zūr
74 1 ki eyyūb bile mollā ẕulya imām
bular son͡gıdın tėgdiler ḫāṣ u ʿām
2 ki ġulca dil-āverleri bir ṭaraf
niyāz mamat aḫun bėrip aṭġa dep
3 mamat ḳurbān ibn-i mama yār töre
ki aʿẓam ṣūfī iki oġlı bile
4 ʿıyd ṣūfī ẕāyid turdı bile
salıp küfrīler içre köp zelzele
5 ḫudāyār yüzidin imām ḳāḍī bik
atı mollā zeynel ba[ā]ḳī ġāzī bik
6 toland ḳāḍī aḥmed ʿalī fīl-ten
ki bāḳī şerīf iki sürūh[sürūc] ṣemen
7 ṣābir aḫun turdı aḫun tamām
bular son͡gıdın kirdiler ḫāṣ u ʾām
8 ki ṭurfan yüzi ḳāḍī meşhūr imām
bilişlig kėlişlig ki şerīf kelām
9 mamat toḫta sāḳī iki yüz bėki
bular son͡gıdın kirdiler cümleki
10 ki fencüm-ġa bir fīl-ten baş idi

bu ir atını sürse baḳaş idi
11 ki fencüm içide bu ir irdi bay
ʿadedsiz idi ḳoy kala aṭ tay
12 ʿaẕīm nev-cevān a͡nga ferzend idi
nė ferzendi kim belki dil-bend idi
13 muḥammed ṣūfī pehlevān-ı dilīr
ṣādir ḳāḍī bik-lar idi şīr-gīr
14 bular ḳıldı ceng barçaġa baş bolup
imām başlaġın yurtı yoldaş bolup
15 ki meẕkūr dilīrler ḳılıp saḫt ceng
ʿadū ḳanıda ḳalʿaġa bėrdi reng
16 kefek yüzidin rūzīmet yüz bėki
ḫocam bėrdi ḳāḍī bolup üz bėki
17 şecāʿat ḳılıp mollā ṣādıḳ imām
cihād iyledi birbirin ḫāṣ u ʿām
18 ḳotan tamıdın cön ʿaşūr mi͡ng başı
imām aḫun öldi bu yurt-nı͡ng başı
19 tāliʿ ṣūfī ėllig bėşi ḫāṣ u ʿām
munı͡ng oġlı-dur kim çirāylıḳ imām
20 busurġa niyāzdur çirāylıḳ yigit
ḳotan tam diyārıda saylıḳ yigit
21 ʿazīz mi͡ng bėki-dür celīl-ni͡ng yüzi
allāh-yār mollā idi yüz bėki
22 ki ʿablā ʿazīz yüz bėki ḳaşḳa bik
tamām ḳaşḳalarġa idi başḳa bik
75 1 ḳızılça bulaḳ mollā toḫta yüzi
ki bāḳī mīr-āb bolġan irdi özi
2 ḫocam niyāz yüz bėk idi ilga baş
ḫudāberdi yüz bėk ṭāhir tive baş
3 yine üstkü tumşuḳ ḫudāberdiler
ki yurtı bile köp cihād ḳıldı-lar
4 ṣādıḳ yüzi içinde mūsā dilīr
imāmı bile ʿabid ḳa[hhā]r şīr-gīr

çalukay balukay seyftāyī-ler
ḳavaş miṅ bėki baş bolup kirdiler
niyāzmet mīr-āb birle baṭṭal-lar
ki nilḫa ulastayı ḳattāl-lar
ki ḫālī töre ʿalī çaḳḳan töre
yine birge ceng ḳıldı ḳamber töre
töre ʿabid ḳahhār ara yüz bėki
imām bāḳī ṣādıḳ ki ḳāḍī idi
ki turdı mamat ḥācı-dur yüz bėki
ṣıddıḳ turdılar nām-dār yüz bėki
muḥammed raḥīm töre bik ġāzī-dür
mamat toḫta bik yurtıġa ḳāḍī-dur
bora boġasundın idi iki-si
bular soṅgıdın ḳıldı ceng cümlesi
taş östeṅ ebābekir bik şīr-merd
mėṅ[i]lik yüz bėki ʿīsā ḥācı ḫıred
bular kirdiler ceng-ge ḫançer alıp
ki ṭābiʿ-ları tīġ şeş-fer alıp
ara östeṅ ara ḳāḍīʿ asker sipā
şemseʾd-dīn ḫalīfe alıp nīz ha
taḫı ḳamer-i dīn ḫelfe hem yār olup
ḳavaş ḥācı aḫun-mu dil-dār olup
ki mollā aḥad töre bik nev-cevān
kirip mihridīn bik bile bī-gümān
bular hem taḫı naʿre halar çėkip
ʿaẓīm bik taḫı kirdi aṭ oynatıp
niẓāmī mīr-āb bik-mü ġayret-lenip
kiçik muḥtesib nev-cevān aṭ salıp
kirip turdı yüz bik bolup-dur ġażab
bėrip çün ḫıṭaylarġa ca[ā]ndan edeb
bilāl yüz bėki hem imām-lar bile
ḳılıp köp cihād ḫāṣ u ʿām-lar bile
sufurgay ḳa[ā]ḍī ʿabid vahāb ḳa[ā]ḍī

cihādlar ḳılıp ḳanġa çökti tizi
22 yine mollā ḳutluḳ ġanī nīk-nām
ki birge kirip ʿabid ḳahhār imām
76 1 ablaş yüzidin ḳāḍī bik nev-cevān
ḥayd bāḳī ḥācı cihān pehlevān
2 ki aḳ tamıdın kirdi köp ġāzī-ler
ki mollā ḥayd bāḳī ḥumur ḳāḍī-lar
3 yine mollā idrīs mėn͡gilik dilīr
cihād iyledi çün bolup nerre-şīr
4 ki sulṭaş yüz bik şereh boġacı
imāmı bile kirdi ėllig bėşi
5 kirip bartuḳaydın ḫudāberdi bik
ki yaʿḳūb mīrāb-lar bolup miṣl-i kerk
6 mamat bāḳī bik-ler ki çādū saḳal
ʿalīş bāy ʿaşūr carub ḥāl
7 ṣādir dorġa ḳādīr ebūʾl-ġāzī-ler
mamat bāḳī töre ṣamed ġāzī-ler
8 ṣufurgay ki yüz başı ṣūfī niyāz
caʿfer yüz bėki arḳadın kirdi bāz
9 ki mollā çuruḳ belki oġlı bile
ki toḳsun töre iyleben ġulġule
10 töre baḫti-yārlar bile yüz bėki
yūnus bāḳī ḫaşūr bāḳī ḳāḍī bėki
11 ki toḳuz taradın ʿalī töreler
niyāz ḥācı bik-ler cihād ḳıldı-lar
12 ʿabduʾllāh töre bik yūnus ḳāḍī-lar
ʿabduʾl-bāḳī ḳāḍī urur ġāzī bik-ler
13 selīm çün muḳarrem ki ḳārī imām
ṭāhir ḳāḍī bik mollā turdı tamām
14 ki islāmī-ler şehr ara fevc fevc
ki ḳalʿa ara çün bolup mevc mevc
15 birinçi gülūġa yıġıldı ḫıṭay
ki darin didi ėmdi ḳayda baray

16 müselmān u küffār ḳıldı soḳuş
tökülgen ḳızıl ḳan urup yėrde cūş
17 bolup aṭ kėçip ḳan tavaḳı ḳızıl
ki tam-lar ḳızıl hem suvaḳı ḳızıl
18 torus-lar ḳızıl hem ḳamuş-lar ḳızıl
ki ḫançerni salġanda muşlar ḳızıl
19 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
taraḳḳa turuḳḳa salıp ġuldını
20 çaraḳḳa-çuruḳḳa taraḳḳa turuḳ
ḳol u fut sınuḳ baş ḳaşı yaruḳ
21 çafışıp uruşup ḳılıp hāy hūy
yarım ölgen adam çėkip vāy vūy
22 dilīrler uzun nīze ḳolġa alıp
gahī baʿżısı ḳarnıġa tīġ salıp
77 1 ki pehlevānı aʿdāġa atıp tüfek
gahī tof içige atıp zenbūrek
2 gahī ol ḳaçıp ve gahī bul ḳaçıp
gahī birbiri-nin͡g ḳanını saçıp
3 hezārān hezārān ölüp kāfirān
ar[a] östen͡g arıġ şıfat aḳtı ḳan
4 müselmānġa tüşti birinçi gülū
gülūçı düvüm-ġa yıġıldı ʿadū
5 ki ikinçi künde anı aldı tīz
üçünçi koluġa ḫıṭay ḳıldı rīz
6 munı kördi darin özi ḳıldı şavṭ
ʿimārātıġa özige ḳoydı ot
7 tütün-lerġa toldı bayanday içi
cihān boldı gūyā ḳarann͡gġu kiçi
8 ḳaçan bolup irdi badarin helāk
ki ṭābiʿleri boldı köp derd-nāk
9 ümīdin üzüp cānıdın kāfirān
tüfek tīr-i bārān-nı ḳıldı revān
10 üçünçi koluda ḳılıp saḫt ceng

ki boldı ölük-ler sėfil birle tėn͡g
11 şecāʿat ḳılıp ġāzī tunkanī-ler
ki bebre bayandag dėk bolup tėgdiler
12 dem almay çafıp küfrīni ḫāṣ u ʿām
ki üç kiçe kündüzde ḳıldı tamām
13 körün͡g yaḳūb aḫun bile duzılar
şehīd boldı neççend dil-sūzlar
14 ʿıyd ṣūfī min͡g bėki ki ḫoş nīk-nām
şehīd boldı-lar oḳ tėgip bėrdi cān
15 bu cengde işitsen͡g ay ebuʾl-ʿabīd
ʿabduʾl-laṭīf ḫalīfem bolupdur şehīd
16 kiyip turdı bāḳī ki ḫafīẓe ḳara
yine mollā ʿālim urup saḫt āh
17 mamat şeyḫ ile ṣābdın ẓār ölüp
yine laʿle cübbe ki evvār ölüp
18 tamām müʾminān kiydi anda ḳara
mürīdler ḳılıp ʿandelīb-vār nevā
19 ki aḫīr bu mātem çünān boldı fest
ʿaẓīm ṣādlıġ barçaġa bėrdi dest
20 ḫarīr-i ḫıṭayī meṭāʿ-yı sīm zer
yine tive aṭ ḳoy ḳaçırga ve ḫar
21 tamām ḳaldı islāmġa ālāt-ı ceng
tümen fo ü ḫancer ki tīr-i ḫadeng
78 1 ḳılıp barça anbār küffāriyān
anı iki yıl ṣarf ėtip müʾminān
2 ki zer körmegen-ler bolup ḳaldı bay
işek minmegen-ler minip yördi tay
3 tapa almaġan badyan çayı-nı
yaratmay yörürler ki kök çay-nı
4 zer u ḫavla farḳ ėtmegen maġz-ı ḫām
ṭaʿām yėr körün͡g ḳıldırup nuḳre cām
5 ki farḳ ėtmegen aḳ bile melleni
zer u nuḳreġa toldurur tilleni

6 kerīm pādişāhımġa şükr-i tamām
ferāġat-da boldı tamām ḫāş u ʿām
7 ẓarīf yüz bėk-ni ḳaravulda ḳoyup
mezār yanıda belki yolda ḳoyup
8 ʿalī birle yūsuf-nı birge ḳoyup
şerīf aḫun yaʿḳūb sarıḳ yol tusup
9 bular yol tusup ḳoymadı kėtkelı
şehīd bolġan adam-nı defn ėtkeli
10 ki ḳorḳup bulardın kişi ötmedi
ki hīç bir kişi üy sayan kėtmedi
11 her adam şehīd boluban cān bėrür
maḫmūd yüz bėki anı gūrda ḳoyar
12 ki ötkerdi ḳış-nı ferāġat bile
ferāġat bile belki rāḥat bile
13 kėtür muġ-beçe cām-ı mesrūrıdın
açılsun dilim cām-ı mey nūrıdın
14 meyi kim mėni iylesün ṭurfe şād
ki ġam ḫaylī birle ḳılay ḫayır-bād
15 **el-ḳıṣṣa bir küni sulṭān maʾẓum ḫān-nıng ve özge uluġlarnıng**
16 ḫāṭırıġa ürümçi-ġa kuçarġa ibergen nāmeler ḫāṭırıġa yėtip hīç ḫaber
17 bolmaġanıġa bayanday feṭḥ bolup alte kün bolġanda ḥācı nāṣır aḫun-nı
18 dārā aḫun-nı tunkandın mūsā müftī aḫun-nı oġlı ʿīsā aḫun
19 bile yigirm bėş adam bile kuçarġa rāşidīn ḫocanıng yanıġa aṭ sarpā[y]lar
20 bile nāme ibergeni raḥmetuʾllāh bay-lar birle barġanı
21 ki sulṭān köni taḫtıda irdi şād
sipālar tamām ḳıldı sulṭānġa dād
22 didiler āyā şāh-ı ʿālī maḳām
işitseng ḳılur miz sanga bir kelām
79 1 ki sulṭān didiler beyān iylengiz
ki her nevʿ sözdür ʿayān iylengiz

didiler ibergen idük nāmeler
ürümçi kuçar üzre hengāmeler
ötüp toḳsan üç kün ki kėlmes ḫaber
ki leşker tilep barġan irdi bular
nė boldı ikin hīç ḫaber kėlmedi
kişi yā ḫaberdin eṣer kėlmedi
fitip nāme bāz rāşidīn ḫānġa tīz
selām feyām iyleseng barça mīz
ki nāṣır ḫaṭīb ḥācı-nı çarlatıp
ki dārā ḫaṭīb-lerni birge ḳatıp
ki tunkanīdin müftī mūsā-nı hem
ki müftī bile oġlı ʿīsā-nı hem
ki bay raḥmetuʾllāhnı çün baş ḳılıp
yigirm kişi anga yoldaş kılıp
nėçe rast-lasaḳ esb-ha tīz-rev
ki zerrīne tün rāslasaḳ nevʿ-be-nevʿ
toḳup esb-ler üzre altun iger
ki ṭayyār ėtip nėçe ʿimmāme zer
bularnı ibersek besī ḫoş bolur
ki bizlerge alte leşker bėrür
ki sulṭān bu söz-lerni ḳıldı ḳabūl
didi tīz bu iş-ni ḳılıng bī-melūl
ki nāme yazurġa kėtürdi debīr
fitip ḫaṭ debīr-i ʿuṭārid naẓīr
debīr nāme ḫaṭ-larnı ber-pā itip
tamām tuḥfelerni müheyyā itip
ki şeh nāṣır aḫun-nı tīz kėltürüp
ki fūṣīde sözlerni hem bildürüp
heme ėlçi bik-lerni mihmān itip
ṭaʿām-ha-yı elvān elvān kılıp
ki deryā-yı ḫūnḫˇārıdın ötkürip
ki ārām-da boldı uluġ-lar kėlip
bolup nāṣır aḫun ki yolġa revān

ḳıl ṭay merāḥil bile ard-bān
19 ki on künde yėtti muzaṭ taġıġa
muzaṭdın ötüp aḳsunıng̃ bāġıġa
20 ki bāz yördi nė rūz itip ḳaṭʿ-ı rāh
kuçarġa yėtip tüşti-lar bī-ābā
21 ki aldıġa çıḳtı tamām ḫāṣ-lar
ki ėlçi temāşāsıġa nās-lar
22 tecemmül ücün ḫān çėrigin yıġıp
ki olturdı ḫān taḫt-ı zerġa çıkıp
80 1 icāzet bile kirdi bu ėlçi-ler
ki sulṭānı-nıng̃ nāmesin bėrdiler
2 alıp tuḥfe hem nāmeni şād olup
ki ḫoşluḳ dili içre bünyād olup
3 tüzüp mihr-bānlıġ rüsūmını şāh
muġannī tüzüp ʿandelīb dėk nevā
4 müheyyā ėtip gūne gūne ṭaʿām
tutup sāḳī-ler ilgiġa şiş-i cām
5 muġannī-leri naġmeler sāz ėtip
gedālarnı zer birle mümtāz ėtip
6 çıḳıp naġmedin ṭurfe ṭurfe ṣadā
nevāyī tirildi ḳılurġa nevā
7 ki sāzendeler naġmesin sāz ėtip
semāʿçıları gūne gūne bāz ėtip
8 ḳılıp nėçe kün-ler bu ḳısmī oyun
bėrip ėlçi bik-ler zerrīne ton
9 kemer-bend zer birle ʿimāme zer
ki naʿleyn zerrīn hem cāme zer
10 oşol dem kirip mollā ḳurbān ḫatīb
körüşti bular birle deryāb alıp
11 ki ṣādıḳ aḳam mollā ḫocam niyāz
körüşti kiriben bular birle bāz
12 ḫocam niyāz yüz bik birle ḳara
ki zerrāḳ körüşti çėkip āh vāh

13 biri birisi birlen körüşti tamam
ki bir yėrde ḳondı ḳılışıp kelām
14 didi rāşidīn ḫān turung nėçe kün
ḥalī leşkerim-ning mecāli zebūn
15 ki ruḫṣat bėrür mėn çulam-nı tafıp
ibergüm didi leşkerim rāst ėtip
16 ṣayid ḫān-nı bėrgüm sanga baş ėtip
ki ʿoṯmān ḫalīfem-ni yoldaş ėtip
17 turup ḳaldı şehr-i kuçarda bular
bolup lā-ʿilāc alte ay turdı-lar
18 **ol ḳış ötti baʿd- ez nev-rūz ʿālem-efrūz leşker-i**
19 islām bayanday-dın kėçüp yaġ çay-nıng ol ṭarafı-daki ḳızıl dönggа
20 bāre-gāh tigip cihād ḳılġanı
21 bu ḳısmī didiler suḫan nâkili
nėdür kim suḫan nāḳili ʾāḳılı
22 zemistān kėtip boldı faṣl-ı baḥār
siçek açılıp boldı yėr lāle-zār

81 1 bahār-ı çemen faṣl-ı nev-rūz idi
bolup sebze-zār ʿālem-efrūz idi
2 ḳılıp maṣlaḥat çün sipālar heme
ḳılıp küç cihānġa salıp ġulġule
3 ḳızıl dönġ digen yėrge bardı yėtip
ala bāre-gāh anda ber-pā ėtip
4 oşol bāre-gāh çurasını sızıp
sızıḳ-nıng içi birle ḫendek ḳazıp
5 ki sulṭān üçün bāre-gāh rāst ėtip
sipāhlar ücün ḫˇāb-gāh fās ėtip
6 ṭabl-ı şād-yān ḫāneler raslaban
tennūrlar salıp yaḳḳalı anda nān
7 dükān-lar salıp sūdā ḳılmaḳ üçün
ki bāc-ḫānede bāc-nı almaḳ üçün
8 ki ber-pā ėtip şevket aḫunġa üy
salıp müftī-yi rūzī aḫunġa üy

9 ʿömer ḫān ḫocamġa tikip başḳa üy
nöker kaşḳalarġa salıp ḳaşḳu üy
10 tamām bāre-gāhlarnı ber-pā ėtip
ki her bir sipā özge ḫar-gāh ėtip
11 tel üzre tėgip bāre-gāhlar tamam
kėçüp kėldi anda tamām ḫāṣ u ʿām
12 ki tunkanī-ler hem çadırlar tėgip
tüşüp bāre-gāġa tamāmı kėlip
13 cihān-nı tutup esb ü tazı üni
yėtip toḳuz eflāk-ġa ġāẓī üni
14 maʿẓum ḫān çıḳıp zer-nigār taḫtıġa
saçıp ʿadl ʿıṭrın cihān raḫtıġa
15 ferākende iylep tola nāmeler
ki aymaḳ u aymaḳḳa hengāmeler
16 ki maġrib sarı ḳalʿa türgünġaça
muṭīʿ boldı islāmġa küfrī nėçe
17 ki maşrıḳ sarı beyli beysi tamām
muṭīʿ boldı islāmġa ḫāṣıl kelām
18 cenūb ḥaddi köküsün zindan ḫıṭay
şimāl sarı çaḳar u ḳazaḳdın ḳızay
19 bu ḳısmī şehrlerni ḳıldı muṭīʿ
ili mülki tar irdi boldı vasīʿ
20 ki şükr-i ḫudāġa hezār ü hezār
ʿadū ḳatıda ḳılmadı bizni ḫˇār
21 sürūr cāmıdın mey tutung sāḳıyā
faḳīr bī-nevādın ḳılıng ibtidā
22 içip mey-ni andaġ ṣadā iyleyin
bolup ʿandelīb dėk nevā iyleyin

82 1 işitse şehīdler atası munı
ciger-bendlerining anası munı
2 faḳīr naẓmı-ġa duʿā iylegey
duʿāsını tangrım revā iylegey
3 murād naẓm ḳılmaḳda ümmīd budur

ki yoḳsa manga ẓulm tartmaḳ nėdür

4 **foçı mahmūdnıng kėlgeni ve ḫīleler ḳılıp ḫalāyıḳ-nı**

5 firīfte ḳılġanı ve müʾmin-ler ve tunkanī-ler anıng ḫīlesiġa firīfte bolup

6 iḫlāṣ ḳılıp mürīd bolġanı barça ḫalḳ foçı-nıng arḳasıġa kirip

7 mekr-i dāmıġa alınġanı

8 suḫan naḳ[i]li naḳlensin ḳıldı cezm
bu nāẓım yörüp naṣrnı ḳıldı naẓm

9 saçılġan suḫan-larnı mėn tizġuçı
tilimdür bahāne ḳalem sızġuçı

10 turup irdi bir kün örüng üzre şāh
birev kirdi aldıġa ḳıldı duʿā

11 duʿādın kėyin vaṣf-lar sāz ėtip
ʿacāyib ḫaberlerni āġāz ėtip

12 baḳıp pādişāhġa bu mesʿūd digen
kilürmiş didi foçı maḥmūd digen

13 didi şeh bu maḥmūd nė işḳa kilür
özi türk-müdür yā ki ʿilm bilür

14 ki aṣl seyyid mü veyā pādişāh
çerāyı sarıġ aḳ-mudur yā ḳara

15 didi ol kilür dip ḫaber angladım
yüzin körgeli aldıġa barmadım

16 velī angladım ġavṣ-zāde diben
faḳīr bī-kes ü bī-murāde diben

17 didi şeh bu sözge akīde ḳılıp
aḳīde ḳılıp belki mihmān bilip

18 anıng aldıġa ḫalḳ-nı çıḳsun didi
şehr sarıġa teklīf ėtsün didi

19 bu söz birle ḫalḳ-lar cıḳıp fīş-bāz
seyyid-zādedür dip ḳılıp niyāz

20 ki teklīf ėtip ḳalʿa sarı anı
tüşürdi bir üyge tüzüp resm-ni

21 ki rāḥat bile uşbu tünde ḳonup
siḥir birle tedbīr iylep ḳapup

22 urap bir yaşıl lüngi-ni başıġa
revāne bolup kirdi şeh ḳaşıġa

83 1 selām bėrdi şehġa ḳılıp ḳadni nūn
ʿaleyk aldı şeh körse tiben arun

2 bu maḥmūd ki şehġa duʿā iyledi
duʿāsıda ḥamd ü ṣenā iyledi

3 ḳılıp foçı ḥīle tekellüm tüzüp
tekellümde ḳaş u ḳabaḳın süzüp

4 didi şeh nė adam nėçük cānsız
faḳīr yā ġanī yā ki sulṭānmu siz

5 didi foçı tīz ġavṣ-zāde mėnem
faḳīr bī-kes ü bī-murāde mėnem

6 velī şīrler dėk irür ḳuvvetim
ciḥānġa pür olġan mėning̑ şevketim

7 nė ḳılġum cihānda yıġıp künc-ni mėn
bilür mėn taḫı ʿilm-i nā-renc-ni mėn

8 nė ġamdur mang̑a ḳılsa düşmen hücūm
ki yaḫşı bilür mėn ki ʿilm-i nücūm

9 hemān ʿilm-i nā-renc bile ṭor ėtip
ḳoyar mėn tamām küfrīni kör ėtip

10 taḫı çong̑ terekdin tümen fo yasap
tėmür çemberik-ler salıp mīḫ ḳadap

11 tėmür ḳırġu birlen içi-ni alıp
ang̑a dārū birle yoġan oḳ salıp

12 yasap bėş-ce fonı atar mėn anı
bu bėş fo bile yoḳ itey küfrni

13 tafıp ḳara sıçḳan ḳara körpeni
ḳara ḳırġu birlen ḳara kirfeni

14 bularnı soyup maġz-ı serni alıp
ang̑a yėte sėkizçe dārū ḳatıp

15 ki yançıp ve tasḳap u meyde ḳılıp
ʿazāyim oḳuban demīde ḳılıp

16 anı iylesem ḳalʿa küfrīġa dūd

ki bī-hūş bolur küfrī-ning barı zūd
17 nė iş-lerni ḳılsa bilalmas ḫıṭay
ki tīġ salsa müʾmin köralmas ḫıṭay
18 ḳılıp bu ṣıfat söz yanıp ḫānıġa
alındurdı leşkerni öz dāmıġa
19 yıġıldı ḫalāyıḳ munga fevc fevc
ki deryā ṣıfat-lig bolup mevc mevc
20 tamām ḫalḳ bu sulṭān yanıdın kėtip
barıp foçı maḥmūdġa ḫizmet ėtip
21 çıḳıp ḫalḳ mīr bāḳi bay yaġıġa
urup faltunı ṣāḫ yafraġıġa
84 1 yoġan bėş tirek-ni yıḳtı bular
emīr ordasıġa alıp kėldiler
2 tirek-ler içi-ni yonup no atıp
tümen fo ṣıfat-lig yıġaç fo atıp
3 ḫalāyıḳ-nı işletti ol nėçe ay
yıġaç fo atılġaymu ʿaḳlıġa vāy
4 yıġaç-çı yūsuf birle ḳāsım güli
oyup ḳırġuda ismaʿīl-ler munı
5 ayaḳçı ʿaẓīm ḫocalar baş idi
yine kaldarang anga yoldaş idi
6 ki ṭāhir ḳara ve abā bekrī-ler
ki usta ʿaşūrmet tėmür soḳtı-lar
7 yine ʿarşdın nev-cevān birle ẕāt
yine usta ṣābir yūsuf bā-murād
8 ki soytaḳ u zāhid ve usta ġanī
ki ḳutluḳ niyāz birle ʿabid güli
9 ḫaşver birle sasıḳ ki usta ʿaẓīm
ʿalī yüz bėki-dür ki bāl ü ferim
10 yaşıl ton perī-zād mamat bāḳī-ler
tėmürni soḳup çemberik ėtti-ler
11 bular ahenin-din yasap çemberik
bolupdur ki fo ṣūretide tirek

12 ḳılıp foçı köp ḥīlelerni dürüst
aḥmed ḫān ḫocam-nı ḳılıp özge dost
13 bu ikev kelām-ı ḫudānı tutup
ḳasem-ler ḳılışıp ḳarındaş bolup
14 bu foçı ḳayanġa ḫizāmın sürur
aḥmed ḫān ḫocam anda birge barur
15 foçı maḥmūd aḥmed ḫān ḫocam seyyid ʿömer ḫān
16 ḫocam-lar soydun͡ġa barıp ceng ḳılıp andın kürege barıp ceng
17 ḳılġanı ve müselmān-lar tunkanī-ler foçı-nı bahādur iken dip iḫlāṣ
18 ḳılıp foçıġa muṭīʿ bolġanı
19 küni irdi sulṭān meclis ḳılıp
tamāmı sipālarnı anda yıġıp
20 didi ay emīrān ü ser-dāriyān
sözüm bar ki sizlerge iyley beyān
21 turup ḳaldı leşker bu yėrde uzun
yıġılġan çėrig-ler ʿadeddin füzūn
22 bular zırh kiyip-dür ki ḳılmay cihād
cihādnı bu leşker ḳılur künde yād

85 1 bular her ṭaraf-larda iylep cihād
tapar irdi fakīr kişi-ler murād
2 hemān foçı maḥmūd işitti bu söz
ki şeh ruḫṣatıġa tikip iki köz
3 ḳopup ornıdın şehġa ḳıldı duʿā
didi ruḫṣat-ı ʾālī bolsa man͡ga
4 ki bolsa man͡ga uşbu ḫiẕmet behem
ki soydung cihādıġa ḳoyġum ḳadem
5 mun͡ga baḳtı sulṭān didi tīz barın͡g
kėrek nėçe min͡g leşker olsa alın͡g
6 alıp foçı maḥmūd tümen-çe çėrig
aḥmed ḫān ʿömer ḫān-nı iylep şerīk
7 ki ʿabdüʾṣ-ṣamedlerni ser-dār itip
ṣatıldı dilīrni an͡ga yār itip

8 bahādır ʿaşūrmet-ka bėrdi alem
ki hem-rāh ėtip ʿabd nāṣırnı hem
9 an͡ga rūzī yüz bik bolup cengde yār
nebī aḥun ḳoşuldı yine baḫt-yār
10 ḥasan bik bolup baş bāzār ḫalḳıġa
isrā ʾīl bahādır mezār ḫalḳı-ġa
11 ḫizāmın sürüp foçı maḥmūd yine
ki soydungġa yėtti salıp ġulġule
12 ki soydung ḫıṭayı şehrge ḳaçıp
tamām ḳalʿa dervāzesin bėrkitip
13 ḫıṭaylar başı uşbu ġamdın ḳatıp
sėfil başıdın zenbūrek-ler atıp
14 bu yandın müselmān o yandın ḫıṭay
ḫıṭay başı boldı cünān sanki say
15 ki islāmī şīr küfrī boldı reme
yine seyyid ʿömer ḫān ḳopardı şibe
16 şibe üzesidin atıp zenbūrek
saḳarġa revān boldı yüz nėçe seg
17 ḫıṭaydın helāk boldı neççend uluġ
küre şehridin hem pedīd boldı tuġ
18 bu tuġ-nı körüp boldı leşker revān
tuman içidin çıḳtı bėş min͡g solan
19 solan oḳ atıp berḳ dėk ḳıldı ceng
ki islām çėrigi bolup irdi teng
20 munı kördi islāmī ḳıldı firār
tıl-i şarḳ-nı ḳıldılar iḫtiyār
21 bu leşker bu tıl üstide boldı cemʿ
şehr leşkeri ḳaçḳalı tuttı şerm
22 aṭını çafışıp tamām müʾminān
solan-lar ṣafı üzre boldı revān
86 1 dilīrler solan-nın͡g ṣafı-nı bozup
solanġa bahādırlıġın körgüzüp
2 solan leşkerini helāk iyledi

tamām küfrīni derd-nāk iyledi
3 şehīd boldı bu cengde üç ādemī
bolup zaḫm-dār bu bilāl nāẓımī
4 ṭabl-bāz geşt naġrasın çaldı-lar
körüng̃ ḳalʿa soydung amān ḳaldı-lar
5 ki sulṭān işitip ki mesrūr bolup
tamām foçı karıġa maġrūr olup
6 nėçe kün zamāne boluban amān
yine foçı boldı kürege revān
7 aḥmed ḫān-nı özige hem-rāh ḳılıp
ki nurġun çėrig tuġ alem-ler alıp
8 küre şehriġa bardı leşker yaḳın
tüşip zelzele küfrīġa ḫavfdın
9 küre leşkerige tüşip ḳozġalan
ki mançu ḫıṭay mūġ şiber hem solan
10 ki ol kün ḳılıp birbiri birle ceng
ki yanmay ḳılışıp ki nāmūs neng
11 ki iki ṭarafdın tümen fo atıp
ki tīġ-lar salur birbirige yėtip
12 ki islāmī gāhī sürüp küfrīni
gahī bu anı ve gahī ol munı
13 tütün birle taġ tuttı ʿālem yüzin
ḫıṭaylar açalmay tumanda közin
14 ki āḫir ḫıṭay leşkeri barça tīz
ki öz ḳalʿası sarı ḳıldı gürīz
15 ḳılıp ceng şehrnig̃ mübāzirleri
ki ṣaḥrāyī-din cengde ḫāżırları
16 ḳopardı ḫıṭay-nıng̃ teni-din menār
bolup ol küni küfrīler ṭurfe zār
17 ḫıṭay leşkeri nışıf boldı helāk
ki ferzende zen-ler bolup derd-nāk
18 bolup ceng-i maġlūbe kün boldı kėç
ḫıṭaylarġa yėtti ʿacāyib ḫarac

19 ṭabl-ı şād-yāne çalıp ġāzīler
tamām bāre-gāh sarıġa yandı-lar
20 bu nuṣret-ke çoŋ-lar bolup şād-mān
atandı bu foçı cihān pehlevān
21 işitseŋ bu cengde āyā bu el-ʿabīd
ki enṣārī aḫun bolupdur şehīd

87 1 **foçı maḥmūd ḫān ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫunum-nıŋ vaṣf**

2 evṣāf-larını işitip ġāyibāne ʿāşıḳ bolup benddin ḫalāṣ ḳılġanıda
3 irāde-i ezelī taḳāżāṣı birle ḳāḍī nāṣıreʾd-dīn aḫunum şerbet-i şehādet-ni
4 nūş ḳılġanı-da barça islām ehli
mātem-vār bolġanı
5 süḫan nāḳili söz seri ḳıldı ʿazm
ṣaḥāʾif şebistānıda ḳıldı bezm
6 çü söz vadesiġa sürüp raḫş-nı
ḳalem kāmı birle çėkip naḳş-nı
7 ḳılıp ança cevelān semend-i ḳalem
nuḳūlāt saṭḥı-ga ḳoydı ḳadem
8 çü nāḳil sözini ḳılıp āşkār
süḫan künc-ni ḳıldı ilge niṣār
9 küni foçı maḥmūd üyide idi
dili ser-bülendlig ġamıda idi
10 birev aydı ay ḫoca-i nīk-ḫū
ki zindānda yatmış uzundın birev
11 ki baş-dın ayaġı selāsilde bend
ayaġıda işkāl boyunda kemend
12 bu ceng-ge sebeb bolġan ol ibtidā
şehr ḳāḍī-sı irdi hem ʿulemā
13 çerāyı-ġa baḳsaŋ irür tāze gül
heme gül çerāy-lar irür aŋa ḳul
14 tekellüm zamānıda sözlüg irür
yüzi gül ṣıfat āhū közlüg irür
15 saḳalı anıŋ miṣl-i kāfūr irür
yüreklig zebān-dār bahādır irür

16 didi foçı anıng günāhı nėdür
anı bendde tutmaḳ maʾānī nėdür
17 bu kes vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
nė iş-ler ötüpdür ʿayān iyledi
18 işitip közidin aḳızdurdı yaş
taḫayyül tiziġa hemān ḳoydı baş
19 ḫayālide dir anı ḳılsam ḫalāṣ
ʾaḳıdāt zebānın sorar bizge nās
20 bu aḫunluġum ḳolġa kėlmek hemān
mėni pādişāh ḳılsa yoḳtur gümān
21 anıng ḳaṣdı boldı ḫalāṣ ėtkeli
bu tedbīr bile żabṭ-ı nās ėtkeli
22 bu maḥmūd zamāne işin çaġladı
bu aḫun ḫalāṣıġa bėl baġladı

88 1 küni çöp folarnı ṭayyār ėtip
ki tört carḫ ʿaraba üze bėrkitip
2 ki bėş fo başıġa ḳadap bėş alem
yıġıp foçı ordaġa leşkerni hem
3 şehrning içige alālā salıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā salıp
4 ki her ʿaraba içre tört aṭ ḳatıp
ḫaṭun balalar ḳorḳaşıban ḳaçıp
5 yėtip kėldi zindān işikiġa tīz
munı kördi ḳıldı ʿaṣāṣ-lar gürīz
6 basıp irdi zindān işikini çang
ki zindānġa baḳıp urup foçı bang
7 tīz aḫunluġum-nı çıḳarġıl didi
tamāmıng mėning birle barġıl didi
8 çıḳıp kėldi aḫun ferişte ṣıfat
saḳal-ları kāfūr sirişt ṣıfat
9 ki tīz foçı maḥmūd körişti kėlip
ikev birbiri birle deryāb alıp
10 bu foçı bu aḫunġa ʿāṣıḳ bolup

alıp kėtti ʿaşḳıda ṣādıḳ bolup
11 körüng foçı şehdin ābā ḳılmadı
nė ḫoş iş-ni ḳıldı riyā ḳılmadı
12 bolup foçı aḫun cemālıġa ḫoş
liḳāsı ü ḳaddi kemālıġa ḫoş
13 tėgip aḫunumġa nīk-i bāre-gāh
ferrāş-lar salıp raslaban ḫˇāb-gāh
14 munı kördi sulṭān kėlip ġayreti
yürekini örtüp ḥasedning otı
15 bu iş kīne tutmaḳḳa bėrdi meded
taḳāżā ḳılıban ḳażā-yı aḥad
16 bėrürġa şehīdlıġ maḳāmını rab
bolup aḫunumġa bu iş-ler sebeb
17 ʿömerning ayaġıda bolsa şehīd
ḫudānıng cenābıda bolmış saʿīd
18 nė ḫoş devlet ü hem saʾādet irür
nė ḥürmet nė āb-rūy ḥalāvet irür
19 ḳażā ḳaydaġ olsa iş andaġ bolur
dime ḳılmasa irdi mundaġ bolur
20 ḥaḳīḳat-de bilseng hevādur bu söz
şerīʿat-da belki ḫaṭādur bu söz
21 her iş ötse açma melāmet-ke til
duʿā ḳıl uzatḳıl saʾādetke til
22 melūl boldı sulṭān bu iş-ni bilip
ki ṣabrı ḳarārı dilidin kėtip
89 1 maʿ el-ḳıṣṣa sulṭān cemşīd zamān
didi çong kürege bolunglar revān
2 ḫıṭaylar bile mėn ḳılur mėn cihād
bahāne cihād dilde başḳa murād
3 bu sözlerni anglap tamām ġāzīler
tamāmı ġazāt üzre aṭlandı-lar
4 ki sulṭān alıp yanıġa ʿoşmanı
aḥad bāḳī birle nėçe ḫışmını

5 ki ayrışturup nėçe nā-dān-nı şāh
ki ḳan tökkeli aṭlanıp tuttı rāh
6 bu şeh yoldaşı cümle cāhil idi
velī ḫūn nā-ḥaḳ-ġa kāmil idi
7 ki baʾżı-ları-nıng̃ idi köng̃li tüz
tolaraḳı irdi ki ʿayyār dūz
8 bu şeh bir ṭaraf foçı hem bir ṭaraf
bu aḫunluġum yördiler bir ṭaraf
9 ki sulṭān ḳaṣd birle her yan ḳarār
körer aḫunum yekke yalġuz turar
10 ki sulṭān urup bang solan ḳaçtı dip
ki aḫunġa yurdı bėrip aṭġa dep
11 körer aḫunum kiledür ʿoṣma tīz
anıng̃ song̃ıça kiledür ḫışmı tīz
12 didi aḫunum el-amān el-amān
ki yalġuz bu yėrde turup mėn yaman
13 didi ḳamçı-lap aḫunum ḳaçtı tīz
song̃ıdın tamām ḫışmılar ḳıldı ḫīz
14 bu bī-çāre aḫun ḳayanġa ḳaçar
ḳażā aḫunumġa bolupdur dūçār
15 gürünç atızıġa alıp yördi aṭ
ki ʿoṣma yügürtüp yėtip kėldi fat
16 tüfek attı tīz tėgdi aḫunġa oḳ
ki aṭdın yıḳılmaḳḳa boldı yavuḳ
17 aḥad bāḳī farḳıġa saldı teber
bu aḫunġa tīz ḳıldı susluḳ eṣer
18 didi aḫunum rabb-i yezdān pāk
cihāndın bular neslini iyle pāk
19 ki aṭ-mu devrildi yıḳıldı zemīn
bu yėrde şehīd boldı bu meh cebīn
20 ki cān-ı cānān sarı boldı revān
mübārek teni boldı āġuşte ḳan
21 ki kāfūr ṣıfat aḳsaḳal boldı ḫūn

munı anglaġan müʾmin oldı cünün

90 1 işitti munı foçı maḥmūd bu dem
anıng şādlıġ boldı endūhġa żam
2 bu leşkerni foçı yanıng-lar didi
her üylüg üyige barınglar didi
3 bu aḫun vefātı yayıldı tamām
ʿazā tuttı ölgün tamām ḫāṣ u ʿām
4 şehr ḫalḳıġa yėtti uşbu ḫaber
ḫalāyıḳ-da ḳalmay ḫıreddin eṣer
5 tamām yıġlaşıp nāle feryād ėtip
bolup bī-karār tangrıġa dād ėtip
6 tamām yıġlaban kim tutuştı ʿazā
taḫı cāme üstige kėydi ḳara
7 işitti ki affaḳ ve iki oġul
kėtip hūşıdın boldı ḳatıġ melūl
8 ki faḫreʾd-dīn aḫun urup saḫt āh
didi kim günāhıng nėdür ay ata
9 ḳayu nā-sezā ḳatl ḳıldı sėni
yetīm bī-nevā bī-kes ėtti mėni
10 dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ
ḳayu seng-i dil urdı başınggġa tīġ
11 niẓāmeʾd-dīn aḫun yaḳa çāk ėtip
bolup bī-ḳarār gāhī ʿaḳlı kėtip
12 dir irdi ki ay mihr-bānım atam
fedādur sanga tende cānım atam
13 başım üzre irding ki tācım atam
mehim ötrü kėlse revācım atam
14 ki ṭābiʿ-leri dāvud aḫun heme
ciger-bendesi ʿābid aḫun heme
15 salıp ol beden ḫāṣ-nı naʿṣ-ka
süvāre ḳılıban yıġaç raḫş-ġa
16 gūrustān ara tigürüp naʾṣ-nı
ḳoyup yėr üze ol yıġaç raḫş-nı

17 laḥid içre tafşurdı rāżı bolup
ḫalāyıḳ yanıştı tebārek oḳup
18 bu aḫun-nıng̃ iki balası bile
heme ḫaylī ḳavm aḳrabāsı bile
19 gürustānġa barur idi tafsa vaḳt
fiġān nevḥ iyler urup āh saḫt
20 ʿilācın tapalmay ḳażā kārıġa
köng̃ül-ni ḳoyupdur rıżā kārıġa
21 ki sulṭānġa kīne tutup müʾminān
ki aḫun firāḳıda ḳıldı fiġān
22 ki leşker içige savuḳluḳ tüşip
köng̃ül-ler içige bozuḳluḳ tüşip
91 1 aḥmed ḫān ve foçı demī uymadı
bu aḫun ḳışāşın kėyin ḳoymadı
2 ki sulṭān ḳılışıp bütün maṣlaḥat
aḥmed ḫān bu foçı bile meşveret
3 bolup ehl-i islāmī iki bölek
tolaraḳı foçıġa boldı yölek
4 ki sulṭān öz aymaḳı birle ḳalıp
ki foçıġa yār oldı bir bir kėlip
5 aḥmed ḫān ve foçı sözin bir ḳılıp
ḳol astıdaki leşkerini yıġıp
6 ki tang̃ atḳuça iş ser-encām ėtip
heme kārı-barını encām ėtip
7 tükendi kiçe çıḳtı ḫūrşid tāb
ki şeh ḳanı saçmaḳḳa iylep şitāb
8 ki foçı tamām leşkerini alıp
cihād iylegüm dip bahāne ḳılıp
9 ki foçı ḳolıġa alem-ni alıp
alem-ni soḳup ṭurfe cilve ḳılıp
10 bu leşker bile bāre-gāh çevrülüp
oyun-lar ḳılıp foçı ḳahḳah külüp
11 bu foçı ḳılıp gūne gūn cilveler

çėrig-ge bėrip fend ḳılıp ḥīleler
12 ki sulṭān ḳıvām birle ḥāżır idi
bu foçı oyunıġa nāẓīr idi
13 yanıp foçı sulṭānġa attı tüfek
aḥmed ḫān ḫocam hem atıp zenbūrek
14 ki sulṭān atıp foçı sarı ḫadeng
ki müʾmin müʾmin bile ḳıldı ceng
15 körüng birbiri birle ḳıldı soḳuş
ki islāmī-ler başıdın kėtti hūş
16 ki foçı kėtürdi yıġaç fosını
ḳapup fosıġa oḳ dārūsını
17 munı kördi sulṭān bolup ḫavf-nāk
ḳaçıp şāh-ı tunkan sarı vehm-nāk
18 ki şeh songıdın foçı aṭın çafıp
şitāb birle şehning songıdın yėtip
19 ġażab birle foçı salıp irdi tīġ
cüdā boldı ten-din başı bī-dirīġ
20 munı kördi bik-ler ḳaçıp her ṭaraf
atası ḫalef-din atadın ḫalef
21 didi foçı bik bolsa öltür anı
tutup ot ḳılap onda köydür anı
22 bu sözni işitti tamām ḫāṣ u ʿām
sipā boldı ḳoy böri boldı ʿavām
92 1 mėngilik şang bėki tutup urdı tīġ
şehīd boldı cānın bėrip bī-dirīġ
2 ki mollā ʿaşūr nūr mamat ming biki
manṣūr dorġa rūzī mamat yüz bėki
3 bularnı tutup boġazıġa tīġ sürüp
şehīd iyledi barçasın öltürüp
4 munı kördi mīr-ẕāt bikim bā-ḫıred
urup cān-ı dilda şedīd āh-ı serd
5 didi bu felek pür-cefā bī-bedel
vefāsız felek-ke oḳupdur ġazel

6 **mīr-ẕāt ḫān nevāyī-din oḳuġan ġazeli**

7 cihān ehliġa ger yüz miṅg ḳuyaşça mihr körgüzseṅg
8 vefā zinhār kim bir zerre-i çaġlıġ iʿtimād ėtme
9 kirip çöp ġūş-lar bu bik soṅgı-ġa
ki baḳturmayın sol bile oṅgıġa
10 didi ay bikim yād ėtiṅg naʿş-nı
ölüm vaḳtıda ite siz naḫşı-nı
11 didi mīr-ẕāt bik āyā bī-hayā
güna[ā]hsız kişige ḳılur siz cefā
12 bu söz rāst sözdür ki naḫşı imes
ḫıredmendī-ler beyt-ni naḫşı dimes
13 ki bir cāhilī bik-ka saldı tayaḳ
yıḳıldı diben el-firāḳ el-firāḳ
14 şehīd ḳıldı bu bik-ni ol cāhilān
cānī boldı cennet sarıġa revān
15 ki bik-lerni ḳoġlap yörüp ʿām-lar
şehīd ḳıldı maġzı seri ḫām-lar
16 yörür irdi bik-ler fiyāde ḳaçıp
bolup teşne-leb oṅga sini açıp
17 ki sulṭān aʿlā dil-āver cevān
ḳaçıp kūh sarıġa boldı revān
18 bu şehni ḳavup bardı neççend kişi
bu şehni helāk ėtmek irdi işi
19 yatalmay bu şehġa tamām yandılar
bu şeh kūh sarı ara ḳaldı-lar
20 kiçelep yörüp boldı üyge revān
üyi-de bolup iki üç kün amān
21 bu yandın ḳaçıp irdi bikzāt dilīr
ki behrām bik-ke cihān boldı tīr

93 1 bu iki dilīr yördi yaşın saçıp
yörüp berrlerde ḳutuldı ḳaçıp
2 ki aʿlā dil-āver ḳolın baġlaban

alıp foçı sarıġa boldı revān
körüp foçı tīz şehni öltür didi
teni-ni ot içinde köydür didi
nėçe ḫāṣ bu şehni tilep aldı-lar
ḫudā iẕni birle amān ḳaldı-lar
bu yandın ḳaçıp tīz ṣatı şang bėki
an͡ga boldı yoldaş żarīf yüz bėki
ṣatı bik barıp tīz ata başıġa
ata başıġa vulḥad ḳaşıġa
ata başıda incinān yıġladı
kėtip ʿaḳlı cün hūşını bilmedi
ata ḳabri sin-i mübārek bilip
ḳılıp girye ḫaṭme tebārek ḳılıp
fiġan nāle iylep turup irdiler
nėçe rūstāyī yėtip kėldi-ler
kėlip-dür bu bik-ni ḳılurġa tebā[ʿ]
tenidin başını ḳılurġa cüdā
didi şang bėki ṣabr iyle͡ng demī
namāz iyleyin baʿde öltür mėni
bular turdı bu bik namāz iyledi
taḫı bī-niyāzġa niyāz iyledi
duʿāsıda didür āyā ḫāliḳā
çü kem-rāhlarga özü͡ng reh-nümā
ʿaṭā ḳıl faḳīrġa şehīdlıġ maḳām
ki rūḥum-nı lāyıḳ-ı dārüʾs-selām
mėni bendege sėn ata ve ana
tökülgen ḳanımġa özü͡ng bol güvāh
duʿāyım-nı ḳıl müstecāb yā kerįm
irür ism-i ẕātın͡g kerīmüʾr-raḥīm
ražına didi ve duʾā iyledi
duʿāsını tan͡grım revā iyledi
birev tīġ-nı urdı bu bī-çāreġa
uçup bardı rūḥı ʿaden sarıġa

19 muḥib-ler dilini çü maḥzūn ėtip
yanıp tarḳadı anda medfūn ėtip
20 körüng̃ ḫıżır ḫān irdi şehġa ḫalḳ
işitti atanı şehīd ḳıldı dip
21 ki bir aṭġa mindi ḳaçıp kėtti tīz
özi nev-cevān irdi hem bā-temīz
22 bu şeh-zāde yördi bolup baġrı ḫūn
nėçe kün yörüp ḫalḳ-dın yaşurun

94 1 bu ḳısmīde ḫalḳ-ġa körünmes idi
ḳayan barġanın kimse bilmes idi
2 küni foçı maḥmūd bolup der-ġażab
ki bir nėçelerġa bėriben edeb
3 bukün ḫıżır ḫān-nı tafıng̃lar didi
beyābān şehrni baḳıng̃lar didi
4 didi ḫıżır ḫāndın kėtürse ḫaber
veyā öltürüp bizge kėltürse ser
5 ang̃a kiydür ay nėçe ḳat cāmeler
taḫı başıġa zerrīn ʿimāmeler
6 taḫı mindürür mėn ang̃a yaḫşı aṭ
faḳīr nā-murād bolsa tafsun murād
7 bu sözlerni ang̃lap ki ḥāṣıl kelām
anı izdedi barça adam tamām
8 tafıp şehni ay döng̃ digen cāyı-dın
fiyāde ḳılıp açratıp tayı-dın
9 özi-ning̃ aṭıġa süvāre ḳılıp
ḳılıp ẓulm-ler dil-ni fāre ḳılıp
10 alıp kirdi aḥmed ḫocam ḳaşıġa
taḫı raḥm ḳılmay közi yaşıġa
11 didiler munıng̃ tīz işni ḳılıng̃
kėsiben ḳafes-ġa başını alıng̃
12 şehrning̃ taşıġa çıḳarmaḳ hemān
ḳaçıp ḫıżır ḫān yolġa boldı revān
13 bu aṭ-nıng̃ yoḳ irdi yörer ḳuvveti

ki köprük-ke aṭ-nıng̑ safıldı futı
14 ḳażā yėtti anda yıḳıldı bu aṭ
futını alalmay yıḳıldı bu aṭ
15 imīn toḫta dirler bu iki felīd
bu şeh-zādeni anda ḳıldı şehīd
16 taḫı tartmaġan ġonçe-leb üzre ḫaṭ
ki on yėte yaşḳa yėtişmey ʾaded
17 ḳalıp ḫızır ḫān neslidin bir dilīr
bayaḳ ḫoca ḫān atıdur şīr-gīr
18 yine danyal bik-ni tafıp cafıp
cānı yoḳ beden-ni ḳoyupdur asıp
19 binā-gāh bu leşker şehrke kėlip
ki ölgen sipālar mālını alıp
20 ki sulṭān-nıng̑ hem ordasını bulap
tamām māl emvāl-larını talap
21 cihānġa tolup mācerā ġulġule
şehrning̑ içige salıp zelzele
22 ki eşyā-yı müʾmin-ni ġāret ḳılıp
ʿadāvet urugını dil-ġa tėrip
95 1 kėtip ʿadl andaġ bozuldı niyet
nė ḳılġay ḳışāṣ u nė alġay diyet
2 bu ḳısmīde boldı zamāne işi
cefā ẓulm boldı felek verzişi
3 bolup şemseʾd-dīn ḫalfe çün vehm-nāk
ki şeh mātemide bolup derd-nāk
4 bu aḫun bu sulṭānġa ḫāla idi
anıng̑ ʿaḳlı hūşıġa vāle idi
5 dem almay fiġān iyledi rūz u şeb
ki foçı helākıġa iylep sebeb
6 ki çarlattı ḳutluḳ mīr-āb-nı küni
yine ḳaçḳarıp yüz bėki tördi-ni
7 ara östeng̑ dil-āverlerini yıġıp
şehr pür-dilini tafıp yalbarıp

8 bu ḫalfe bularġa ḳılıp girye-zār
didi ḳıldı foçı mėni ṭurfe ḫ˘ār
9 ki baş-da şehrniṉg ʿazīzi idim
ara östeṉg-niṉg ṣāḥib-temīzi idim
10 yörür mėnmü mundaġ bolup derd-nāk
bukün irte foçını ḳılsaḳ helāk
11 bu dem turdı yüz bik didi mėn baray
veyā baş bėrey yā ki başın alay
12 ḳılıp maṣlaḥat bir küni der-seḥer
yatar irdi maḥmūd ḫoca bī-ḫaber
13 dip allāhu ekber tamām müʾminān
bu maḥmūd ḫoca sarı boldı revān
14 işitti bu maḥmūd ḳulaḳın salıp
ḳulaḳıġa tut tut u āvāz kėlip
15 ki tīz aldırap ornıdın saçradı
ḳaçıp foçıdın ḫalḳ-ları açradı
16 ḫalāyıḳ ḳolıġa tayaḳ-lar tutup
aḳ üy-niṉg ġarab-ça oḳın sındırup
17 kirip foçıġa tīġ nīze salıp
kėsip başını turdı yüz bik alıp
18 ki nīze uçıġa ḳadap başını
bulap aldı māl gurfe ferrāşını
19 otuz alte kün foçı boldı sipā
ki āḫir bolupdur be-nevʿ tebā[ʿ]
20 aḥmed ḫān-nı tutmaḳḳa ḫalḳ kėldi tīz
aḥmed ḫān ḫocam tīz ḳıldı gürīz
21 şehrde atası üyi-ge kirip
işik tüṉglükini tamām bėrkitip
22 turup irdi kėldi bu leşker yėtip
taḫı foçı maḥmūd başını alıp
96 1 didi ir iseṉg ay ḫoca çıḳ bu yan
başıṉg-nı alur miz ki çıḳmaḳ hemān
2 binā-gāh ḫoca aṭġa boldı süvār

ʿazīz pehlevān filteġa ot yaḳar
işik-ni açıp çıḳtı atın çafıp
ḫalāyıḳ körüp her ṭarafka ḳaçıp
aḥmed ḫān ġażab-nāk u cevelān ḳılıp
ḫalāyıḳ-nı her yan girīzān ḳılıp
şehrdin çıḳıp kėtti tunkan sarı
ki tunkanī yagur sulṭān sarı
körüp ḫocanı mescidi-din cıḳıp
ki tunkanī-ler barça ikrām ḳılıp
alıp kirdi tīz medrese-yi ʿālī-ġa
ki iḫlāṣ itip ḫocanıng̃ āl-ġa
ḫocam-nı çėrig-ge tutup bėrmedi
ḫoca ḳaşıġa kimse kėltürmedi
ki sulṭān yagur tutup muḥterem
bėrip ḫocaġa ton maʿāş direm
ki ḫoca turup munda neççend zamān
bolup ġalebe fest boldı leşker amān
şeyḫüʾl-islām muḥammed manṣūr aḫun saʿdullāh ḫaṭīb ḳavaş
ḥācı aḫun ḳatarlıġ yigirm bėş ten-i müʾminīn bile kuçarġa barmaḳ bolup çiyek
digen yėrge yėtkende ḳalmaḳ-lar bile der-fütāde bolup on üç ten-i müʾmin
şehīd bolup mūġ-lar ġālib kėlip şeyḫüʾl-islām manṣūr aḫun on iki ten-i müʾmin birle yanıp kėlgeni
bu yang̃lıġ didi bizge söz nāḳili
tekellüm şebistānı-nıng̃ ʿāḳılı
oşol vaḳt-da sulṭān irdi ḥayāt
taḫı bolmaġan irdi ol şeh mamat
bar irdi oşol vaḳtıda bir cevān
özi şeyḫüʾl-islām şīrīn zebān
zebān-dār u ḫoş-ḫūy ʿāḳıl idi
ki iḫlāṣ maḳāmıda kāmil idi
ata ḳoyġan aṭ baş-da manṣūr dip
ḫalāyıḳ ḳoyup-dur çong̃ acun laḳab

20 belī çon͡g kişi irdi evlādı çon͡g
bu irni çon͡g acun aḫun dimek irdi ön͡g

97 1 ḳarındaşını kiçik aḫun digey
ki rāst atını hīç kişi bilmegey

2 küni çarlatıp şāh çon͡g aḫun-nı tīz
didi tīz kuçar şehrige barsan͡gız

3 nėçe ėlçi bardı ḳalıp kėlmedi
nė iş bolġanını kişi bilmedi

4 didi aḫunum ay şehā mėn baray
ki barġan kişidin ḫaber mėn alay

5 bu sözdin bolup şād mesrūr şāh
müheyyā itip cümle-i zād-rāh

6 ḳavaş ḫaṭīb aḫun-nı cün yār ėtip
ki saʿdullāh aḫun-nı dil-dār ėtip

7 ki hem-rāh bolup mühreʾd-dīn şang bėki
yine yūsuf aḫun ki meşreb bėki

8 ebūʾl-ḫayrī müʾezz[ẕẕ]in bile olʿaẓīm
ara boz biki-din mamat şāh nedīm

9 ki cunçi ḫamr bāḳī birle curuḳ
yine özgenin͡g ism yādımda yoḳ

10 müheyyā bolup bīst ü penç ton heme
kiyip barçası cübbe ve cevşen heme

11 bular ḳalʿadın barça ḳıldı ḫurūc
uzatmaḳ ücün çıḳtı ḫalḳ fevc fevc

12 bular şūr ġavġası ḥaddin aşıp
beḥil-lıḳ tilep ḫayır-bād iyleşip

13 tamām yandı-lar ötkerip baḥrıdın
ki imīn bolup rāh-zen ḳahrıdın

14 ki el-ḳıṣṣa deryādın ötmek hemān
cumuskānı sarıġa boldı revān

15 yörüp kėtti-ler rāhlar ṭay itip
tilide müdām yād-ı ḥay itip

16 gahī kūh ara urdbāl-lar aşıp

gahī taş basıp gāhī sular kėcip
17 gahī rāḥat u bāġ bōstān ara
gahī kördi külfet rakīstān ara
18 yoluḳsa tüşar irdiler yaḫşı cāy
ki yėp şadevi hem içip anda çay
19 ki bir yėrge yėtti atarlar çiyek
tėmür tėprenip saldı anda yürek
20 ḳulaḳḳa yėtip rāh-zen-ler üni
nėdür rāh-zen ehrimen-ler üni
21 pedīd boldı ol yėrde aymaḳ-lar
nė aymaḳ ḫūn-ḫˇār ḳalmaḳ-lar
22 nėçe yüz laʿīn turdı yol-nı tusap
turar irdi adam ḳanıġa susap
98 1 didi aḫunum bu körüngen nėme
anıng̃ ḫavfıdın dil ḳılur vāhime
2 didi barça adam bu ḳalmaḳ irür
ġaraż māl-ı tüccārnı almaḳ irür
3 çong̃ aḫun didiler nė ḳılmaḳ kėrek
didiler ki aldıġa barmaḳ kėrek
4 on iki kişi birle saʿdu ʾl-ḫaṭīb
yėtip bardı ḳalmaḳḳa aṭın çafıp
5 barıp mūġ-lar birle sözleşti-ler
ki şeş-fer uruşmaḳ-nı közleşti-ler
6 ki şeşfer alıp mūġ-lar ilgige
ki maġrūr ḳılışıp oyun kölkige
7 salıp mūġ mamat şāh dilīrġa sinān
saʿdullāh ḫaṭīb-ni tutup şol zamān
8 şehīd ḳıldı on iki adam bile
bular ḳaçtı efġān u mātem bile
9 bular song̃ıça nėçe yüz mūġ-lar
ki sürdi felek-ke yėtip tuġ-lar
10 ḳutuldı ḳaçıp bu on iki kişi
şehīd boldı ol yėrde on üç kişi

11 zübeyde yaḳūb samsaḳ aḫun-nı hem
bular tört kişi irdi kördi sitem
12 bular mūġ ara ḳıldı baḥḥārī-lıḳ
ki mūġ-lar ḳılıp incinān ḫ͡ārlıḳ
13 tutup ehl-i tüccārnı nurġun belīd
bu tört ten-ni ol yėrde ḳıldı şehīd
14 körüp aḫunum-lar ḳılıp tīz firār
atın ḳamçı-lap arḳasıġa ḳarar
15 ki bir künde köp rāhlar ṭay itip
ki aḫīr nėçe künde kėldi yėtip
16 uluġlarġa aḫun beyān iyledi
nė iş ötti anı ʿayān iyledi
17 bolup müftī aḫun besī bī-ḳarār
ki ferzend ücün yıġladı zār zār
18 tamām aḳrabālar tutuştı ʿazā
tutup barça mātem kiyişti ḳara
19 şehīdler teni-ni kėtürmek üçün
kişi buyrudı tīz yėtürmek üçün
20 ki nurġun cėrig-ler şehīdni alıp
nėçe künde kėldi şehrge yėtip
21 ata oġlı-nın͡g ṭābūtını körüp
ata kebk yan͡glıġ bolup çevirülüp
22 giribānını fāre fāre ḳılıp
ana tırmalap yüzni yāre ḳılıp
99 1 atası yaşını ḳılıp yėrge rīz
anası ḳaçup pā-yı ṭābūt-nı tīz
2 ata ve ana dir idi vāy balam
ki şīrīn zeban yüzleri ay balam
3 vücūd baġı-nın͡g nev nihālı balam
ḫıred gül-şeni-nin͡g kemāli balam
4 ki eflāk-ı dil āfitābı balam
baġır künci-nin͡g māh-tābı balam
5 ata bedeni içre cānı balam

ananın͡g ki rūḥ-ı revānı balam
6 bu nevʿ bular taʿziyet-ler tüzüp
uluġlar kėlip taʿziyet yėtküzüp
7 ki āḫir beden-ni salıp naʿş-ġa
süvāre ḳılıban yıġaç raḫş-ġa
8 alıp yördi bir bir gürustān sarı
oşol ḫāne vaḫşet ġam-istān sarı
9 cesedni ki öz menzilide ḳoyup
ki tarḳaştı-lar ḫatm-i ḳurān oḳup
10 tutun͡g saḳīyā şād olup bizge mey
içip şād boluban tekellüm tüzey
11 bu meydin açılsun taḫayyül güli
nevā-sāz ḳılsun zebān bülbüli
12 **el-ḳıṣṣa uluġ-lar ḳalmay yurt baş-sız ḳalġanda yurt**
13 ḫalḳı cemʿ bolup mollā şevket aḫun-nı sulṭān kötergeni ve kuçar şehridin
14 ṣayid ḫān ḫoca ve dārā ḫaṭīb-lerning͡ kėlgeni ṣayid ḫān ḫocaġa yalangaç
15 ḫocam dip aṭ ḳoyulġanı
16 sözi kim beyān ḳıldı söz nāḳili
bu ḳısmī dimiş nāḳilān ʿāḳılı
17 ili ḫalḳı irdi ki bī-ser ḳalıp
yörür murġ dėk barça bī-fer ḳalıp
18 ki yurt şevket aḫun ḳaşıġa kėlip
anı şeh kötermek sözini kılıp
19 cıḳardı ḳılıban örün͡g üzre şāh
ʿadālet-meāb u raʿiyyet-penāh
20 bu aḫun bolup şāh çalıp şād-yān
ʿadālet ḳılıp yurt-nı iylep amān
21 sürüp devr-i şehlıḳda neccend zamān
ki neççend zamān amān oldı cihān
22 işitkil rivāyet kuçar ḫānıdın
ki dārā ḫaṭīb-nin͡g nė bolġanıdın
100 1 kuçar ḫānı bir kün aydı ṭurfe şād
ḳopup nāṣır aḫun an͡ga ḳıldı dād

didi ay ḫıred-mendī şāh-ı ʾacem
ḫudā iylemiş sizni köp muḥterem
ʿaṭā ḳıldı ḥaḳ munça devlet sa͡nga
bėrip köp saʿādet ve ʿizzet sa͡nga
ki ʿarżım işitse͡ng bėrey ḫudāy
turup miz bu şehri͡ngde tig alte ay
nė boldı ikin anda ferzend zen
taḫı şāhdın kėltürüp miz süḫan
sa͡nga kėltürüp şāhdın nāmeni
ki tīz bėrmedi͡ng sėn cevāb nāmeni
bu sözdin bu şehġa ḫacālet yėtip
ḫacālet esidin melālet yetip
bėrip bir dürūd-ı delāʾil a͡nga
oḳup vird ḳıl dip ḥamāʾil a͡nga
ki dārā ḫaṭīb-ġa bėrip ḫāmeni
ʿināyet ḳılıp moluy cāmı-nı
ki nāṣır ḫaṭīb-ġa didi siz turu͡ng
mamat ḳurbān aḫun bile olturu͡ng
ki munda turar müftī mūsā taḫı
yine barsa barsun ki ʿīsā taḫı
ili sarı dārā ḫaṭīb baş bolup
ḫocam niyāz aḫun-mu yoldaş bolup
ḳara birle ṣādıḳ rezzāḳ tamām
bolup ėllig alte tamām ḫāṣ u ʿām
ḫocam niyāz yüz bik ṣādir ṣatı
ili sarı barsun ḳılıp cürʾeti
ṣayid ḫān baş boluban yine
ki ʿoṣmān ḫalīfem dü ferzend bile
ki barsun taḫı raḥmetuʾllah cevān
ismāʿīl ʿazīz yüz bėki pehlevān
bu cümle ili sarı barsun didi
nāṣır ḫaṭīb aḫun-nı ḳalsun didi
bularġa bėrip zerrīn ʿimmāmeler

taḫı yaḫşı aṭ zer-nigār cāmeler
19 bular ḫūblaşıp yolġa boldı revān
ki yol ṭay itip hem bolup şād-mān
20 muzaṭ-dın ötüp ḳaṭʿ-i menzil itip
kėlip irdi şatu digen-ge yėtip
21 ki mūġ-dın bularġa yoluḳtı birev
bu ḳalmaḳ kilür tīz tīz rū-be-rū
22 ʿazīz yüz bėki-ler bu mūġ-nı tutup
kėtürdi ḫocam aldıġa ḳorḳutup
101 1 didi kim soran͡g-lar munın͡g aṭı kim
ki evlādı kim aṭı kim ẕātı kim
2 nė yėrdin kilür bu nė yėrge barur
bu mūġ düzmüdür yā ki cāsūzmudur
3 didi sorsa aṭım bolaçi durur
ʿazīz yüz bėki bizge nācī durur
4 ki bar munda bir munça ḳalmaḳ üyi
ki her yėrde yörmek bu ḫalḳ-nın͡g ḫūyı
5 özüm nā-murād bir otunçı idim
ki ferzendlerim birle tun-çı idim
6 bu az mūġ-lar sizni körmek hemān
mėni aldın͡gızlarġa ḳıldı revān
7 didi tīz barġıl ḫocam-lar kilür
ḫayālī tamāmın͡g-nı mihmān ḳılur
8 şotu aġzıda mīz-bānlıḳ iter
duʿ ālar alıp siz andın kėter
9 heme yaḫşı işḳa yiberdi mėni
man͡ga ẓulm ḳılmaḳḳa inṣāf ḳanı
10 ki dārā ḫaṭīb aydı oġrı özi
barı ḥīle yalġan bu ḳılġan sözi
11 ki bizlerġa ḳıldı bu telbīs-lıḳ
ölüm-din ḳutulmaḳḳa iblīs-lıḳ
12 başıġa çafıp öltürün͡g-ler munı
ki otġa yaḳıp köydürün͡g-ler munı

13 ġazīz yüz bėki aydı öltürmegil
mėning nācīm irdi köydürmegil
14 bu nācīm irür ḳılmaġay kiẕb söz
bu ḳılġan sözini bilingler ki tüz
15 ġalaṭ sözni ḳılmas bu ḳalmaḳ özi
gümān-sız irür uşbu ḳılġan sözi
16 didi andaġ irse çü birge barıng
nėçe mūġ bar ḫaberini alıng
17 bu ḳalmaḳ bile bardılar tört kişi
şota aġzıġa bardı yoḳtur kişi
18 velī bar iken anda bėş onca üy
ki otlap yörür nėçe aṭ nėçe ḳoy
19 didi az ikendük bu yėrde ʿadū
nėçük ceng ḳılalġay bolup rū-be-rū
20 yanıp ḫocalarġa ḫaber bėrdiler
şota aġzıġa tīz yėtip kėldiler
21 ḫoca aldıġa bardı mūġ pīş-bāz
ḳoyup ḫoca aldıda neẕr niyāz
22 didi mūġ-lar iki üç kün turung
oşuḳsa seḥerde revāne bolung

102 1 ki ḳoy öltürüp sizni mihmān ḳılay
yolungda taṣadduḳ ʿazīz cān ḳılay
2 ki dārā ḫaṭīb aydı bu ḥīledür
bu yėrde tüşip yatsa bolġay ḫaṭūr
3 tamām müʾminān boldı yolġa revān
tekes-ning yüzide köründi tuman
4 kėlip her ṭarafdın köp aymaḳ-lar
ki ming nėçe yüz boldı ḳalmaḳ-lar
5 tusup rāhnı mūġ-lar ḳıldı ceng
tekes tüzige ḳan bile bėrdi reng
6 ʿoṣmān ḫalfemiz iki oġlı bile
ḫocam niyāz aḫun ki tördi bile
7 ki ṣādıḳ, ṣādir ṣatı barçası

şehīd boldı ol yėrde ėllig kişi
8 ḳara birle rezzāḳ ḳaçıp arḳaġa
ḫocam niyāz yüz bik müküp daldaġa
9 ṣayid ḫān ḫocam raḫmetuʾllāh dilīr
ḫocam niyāz yüz bik üçi boldı bir
10 ḳaçıp tīz tīz bu üçi üç ṭaraf
ki dārā ḫaṭīb ḳaçtı-lar bir ṭaraf
11 ki yalġuz ḳaçıp irdi dārā ḫaṭīb
fiyāzlıġ digen yėrge kėldi yėtip
12 ḫaṭīb sün͡gidin sürdi köp mūġ-lar
aṭın çafışıp cıḳarıp tuġ-lar
13 ki futlaştı aṭı yıḳıldı ḫaṭīb
salıp mūġ sinānın cerāḥat itip
14 fiyāzlıḳda tuttı ḳolın baġlaban
fiyāde ḳılıp boldı yolġa revān
15 alıp bardı ḥaydap ṣota sarıġa
ki baġlap ḳoyup aḳ üyi aldıġa
16 lama zengī-ler üy ara öltürüp
bu aḫun-nı tīz aldıġa kėltürüp
17 ki ḫurçun-nı aldı açıp nāmeni
alıp ilgige moluy cāmı-nı
18 körüp zer fūta birle zer cāmeni
ki zerrīn külāh zerrīn ʾimmāmeni
19 yine aldı altun ġılāflıḳ ḳılınç
tizip laʿle zerrīne ṣāflıḳ ḳılınç
20 didi mūġ bular kimsenin͡g ay ḳotan
digil rāstı-nı hem kėrek bolsa cān
21 didi ḫaṭīb aḫun bu cümle mėnin͡g
ḳolun͡guzġa tüşip-dür bolupdur sėnin͡g
22 nėçükdin kiyer sėn ḫoca bolmasan͡g
veyā bir ḥākīm yā ki şeh bolmasan͡g
103 1 seyyid-zāde bolsan͡g yaşunma bukün
özün͡g ḳuvvetiġa işenme bukün

2 didi mėn ili şehridin ḫaṭ alıp
ḳılıp ṭay bu yol-nı kuçarġa yėtip
3 bėrip nāme ḫaṭ-nı kuçar ḫānıġa
duʿā iyledim mėn anı͡ng cānıġa
4 bularnı oşol ḫān bėrip-dür ma͡nga
bolur bir küni dip kėrek-lik sa͡nga
5 mėni͡ngde emānet iken bu bölek
bu ḫalta bölek sa͡nga boldı kėrek
6 işitip kėtürdi ki tört mūġ-nı
savurġıl didi bu ḳotan tuġını
7 ḳura[küre]nı͡ng taşıda başını kėsi͡ng
ḳafes içre salıp işik-ke ası͡ng
8 alıp yördi mūġ-lar başın kėskeli
ḳafes-ni͡ng içige salıp asḳalı
9 alıp barıp irdi ki bir munça rāh
ki öltürme dip çıḳtı üydin ṣadā
10 ölüm vehmidin sözge kėlmes zebān
taḫı ot köründi közige cihan
11 çü öltürmeyin munda kėltür didi
aḳ evi aldıda momaġa baġladı
12 lama zengī-ler içti tünde ʾarāḳ
bu aḫunġa yüzlendi derd ü firāḳ
13 ki yıġlap tevekkül ḫudāġa ḳılıp
şikeste yüzin ḳıble-gāġa ḳılıp
14 dem almay didi yā kerīm yā kerīm
taḫı ism-i ẕātı͡ng raʾūfuʾr-raḥīm
15 mėni saḳla yā aḥafaẓüʾl-ḥāfıẓīn
teraḥḥum ḳıl ay erḥameʾr-raḥimīn
16 kerīmi ki bī-miṣl mānende sėn
heme bendedür miz ḫudāvende sėn
17 bu bī-raḥmelerdin mėni tut amān
be-ḥaḳ-ı nebī el-amān el-amān
18 ḫayāl aṭı fattı kil-i ḳayġuġa

ki baġlıḳ turup kėtti köz uyḳuġa
19 dem almay yaġar irdi bārān bütün
bolup mest mūġ-lar bolupdur cünūn
20 ki uyġansa körmiş anasını tüş
taḫı on͡g ayaġı on͡g ḳolı boldı boş
21 bu aḫun tevekkül ḫudāġa ḳılıp
bu bend-i girān-dın özin açratıp
22 bolup irdi andaġ ḳaran͡ggu cihān
ḳaçıp tīz tīz yolġa boldı revan

104 1 ki bārān yaġar hem şeb-i dāc idi
bu aḫun bir hine yalangaç idi
2 muzat[ṭ] suyı-ġa kirdi ġavvāṣ ṣıfat
şināverlik iylep bolup ḳaṣ ṣıfat
3 tekes-ke ulandı tükendi bu āb
tekes baḥrını yordı tīz yaḳalap
4 yėtip sanglenkerġa boldı kiçe
bu sanglenkeri içre ḳondı kiçe
5 bu tün ʿabd ḳādir ḫalefim kėlip
beşāret bėrip-dür tüşige kirip
6 dimiş ay balam tīz ḳofup yolġa man͡g
tola yatmaġay sėn yaḳın boldı tan͡g
7 ḳopup baḳsa tün şeb-i evvel irür
didi bu ṣıfat tüşke bolmay ġurūr
8 yine yattı tīz kėtti köz uyḳuġa
kirip-dür tüşige atası yine
9 didi ḳılmadın͡g şeyḫ sözige fesend
bu tün kėtmesen͡g cānıġa yėtkey gezend
10 ki tīz ḳoftı aḫun atıp irdi tan͡g
körer mūġ ṭarafdın pedīd boldı can͡g
11 ḳaçıp kirdi aḫun kemer içre tīz
nėçe ten ʿadūlar baḳıp kėldi iz
12 bu çan͡gāl-nı aḳturdı iylep gümān

ki tīz aldırap yolġa boldı revan
13 bu aḫun atıp ḫavf kemerdin çıḳıp
ʿadū barmu dip her ṭarafka baḳıp
14 ki tīz aldırap yolġa boldı revān
dūçār boldı bir zaḫm-dār nā-gehān
15 şişip altı çon͡g balıḳ dėk bolup
yörüpdür yalangaç ayıḳ dėk bolup
16 körerler anın͡g barça aʿżāsı ḳan
ḫaṭīb-din ḳaçıp boldı suġa revān
17 ḫayālī özin taşlaġay baḥrıġa
ḳutulġay çöküp baḥrının͡g ḳaʿrıga
18 bu aḫun didi hay nėçük cān sėn
şeyāṭīn perī yā ki insān sėn
19 didi nesli insān kuçarī özüm
hemān min͡g belāġa dūçārī özüm
20 atım irdi ʿīsā kuçar şehridin
ötelmey yörüp mėn oşol baḥrıdın
21 bu aḫun işitip bolup ṭurfe zār
tonuşup buluşup zār ü nizār
22 faḳa yafraġın setr ʿavret kılıp
biri birisi birlen körüşti kėlip
105 1 ötüp irdi üç kün bolup ac zār
ki nān yādı birle bolup bī-ḳarār
2 ikev ḳol tutuşup ötüp baḥrıdın
kirisne yörüp ḳan kėtip cehridin
3 ki rūzāne iylep sunın͡g lāyı-nı
içi-ni sürüp ḳoymadı ḥālını
4 yine alte kün aç zār kėzdi rāh
ki dermān yörerge ḳurup çėkti āh
5 bolup aç aḳardı her iki közi
zebānı ḳalıp-dur uḳulmay sözi
6 tefāvüt ḳılalmay yıraḳ u yakın
ḳaran͡gġu köründi bu rūy-ı zemīn

7 aşıp ḥaddidin bu kirisne otı
ki yolġa yöralmay her iki futı
8 yıḳıldı zemīn-ġa çü tartıp dırāz
beden-din bu cān çıḳalı ḳaldı az
9 ḫaṭīb aḫun öldim zemīn-ni silep
giyāh ḳolġa aldı ki obdan ḳarap
10 ḳarap baḳsa irmiş tarıġan bide
bideni közige sürüp ilgide
11 ki ḥamdan ve şükran illāʾllāḥ didi
yėtişti bukün fażluʾllāh didi
12 ki ʿīsā didi siz bolup siz cünūn
kişi cān çıḳarda ḳılurmu oyun
13 kirisne kişi şükri itmaḳ nėdür
ölüm vaḳtıda hezle ḳılmaḳ nėdür
14 ölüm vaḳtıdın biz ötüp miz didi
ki müʾmin ilige yėtip miz didi
15 işitkil sözüm-ni āyā terk-i nās
ki ḳalmaḳ hergiz bide tarımas
16 ḳılıp güft-gūlar bu yėrde ikev
ki ez̲ān oḳumaḳḳa ḳoptı birev
17 ḳarap körse yatur yalan͡g iki düz
biri birsige söz ḳılurlar henüz
18 bir hine ikev baş ayaġı yalan͡g
didi düzmüdür yā perī yā saran͡g
19 alıp teber mıltıḳ bu körgen kişi
tayaḳ-lar alışıp yine üç kişi
20 yıraḳdın didi ay ikev çin-mü sėn
veyā düz terrār ḫodbīn-mü sėn
21 yalangaç yatıp sėn ʿaraḳçı ṣıfat
bolup şamdaġayraḳ ḳaraḳçı ṣıfat
22 ḫaṭīb aḫun aydı müselmān ikev
sitem dīde biz ehl-i īmān ikev
106 1 alıp nāme barġan ḳuçar şehriġa

bukünde tüşip miz belā baḥrıġa
ki dārā ḫaṭīb-ning ünidin tonup
körüşti kėlip barça ʿöẕre ḳılup
anga kiydürüp şeyḫüʾl-islām ingil
bularġa bėriben ṭaʿāmı yėngil
salıp astnıġa laṭīf körfesin
bėrip az azdın toḫu şorbasın
çong acun mütevellī aḫun turuş
bular yıġlaşıp ḳıldı nāme ḫurūş
ikevġa ferīçe ve destār bėrip
yamato ili hem körüşti kėlip
iki kün turup kėldiler ġulçaġa
köründi ki şehġa kirip ordaġa
tamām vāḳıʿāt-nı beyān iyledi
ki ḳalmaḳ işini ʿayān iyledi
işitip dil şeh bolup fāreler
şehīd-ler üçün ḳıldı köp zāreler
yėtip kėldi ḫocam niyāz yüz bėki
yine raḥmetuʾllāh dilīr söz bėki
ṣayid ḫān işini ʾayān ḳıldı tīz
yamato sayan dip beyān ḳıldı tīz
didi ḳayda bardı oşol bī-nevā
didi kėttiler sūy-ı toḳuz tara
bu sulṭān bu sözni işitmek hemān
yürek örtenip urdı āh ü fiġān
bu aḫun fitip ḫaṭ bile nāmeni
şere boġaçıġa iberdi anı
şere boġaçıġa iberdi anı
tafınglar didi ṣayid ḫān ḫocanı
şere boġaçıġa yėtip irdi ḫaṭ
sipālar yıġıp leşker-i bī-ʾaded
ṣayid ḫān-nı izdip tamām çıḳtı-lar
çünān kūh ṣaḥrā kėzip baḳtı-lar

18 yörür irdi ḫalḳ her ṭaraf-nı baḳıp
körünse ḳara anda tīz aṭ çafıp
19 birevġa yoluḳtı yalangaç kişi
özi nev-cevān ḳursaḳı aç kişi
20 yalangaç yörüpdür boluban ġarīb
ki teşne kirisne yüzi sarġarıp
21 temmūz tābişi-din boluban ḳara
ḳursak açıdın köp urup saḫt āh
22 giyāh yıldızını ḳılıban ġazā
ki anḳa ḳılalmay ki aḳ ḳara

107 1 ölümge yaḳın bolmış ol bī-nevā
ki her yan yörüpdür urup saḫt āh
2 bu adam didi ay ġarīb bī-kesi
yalangaç yörüp siz ki muẓṭar besī
3 soradı didi kim irür aṭın͡gız
nė yėrdin bolur şehrin͡giz ẕātın͡gız
4 urup āh didilar kuçarī mėnem
cihānda belālar dūçārı mėnem
5 aṭım ḫoca ṣayid digen mėn idim
kuçar şehridin munda kėlgen idim
6 didi hem şehīdlerni ḳıldı beyān
özin aṣl neslini ḳıldı ʿayān
7 bu adam aḳızıp ki ḫūn-ı ciger
sipālarġa kėldi ki bėrdi ḫaber
8 kėliben sipā ve reʿāyā heme
ḳılıp tün müheyyā ʾimāme heme
9 ṣayid ḫān ḫocamġa libās kiydürüp
yolap esb tazı üze mindürüp
10 şere boġaçıġa alıp kėldi-ler
yalangaç ḫocam-dın laḳab ḳoydı-lar
11 yazıda e didi ḳursaḳı aç ḫocam
şehr ḫalḳı didür yalangaç ḫocam
12 yalangaç laḳab birle şöhret tafıp

revān boldı ġulca sayan yüzlenip
13 körüşti kėlip şevket aḫun bile
ser-firāz ėtip anı altun bile
14 muʿayyen ėtip ḫocaġa bāre-gāh
bėrip nėçe ḫuddāme hem ḫ̌āb-gāh
15 ḳılıp ḫaṭīb aḫunġa zer iltifāt
iki un ḫo buġday bile bėrdi aṭ
16 kėtür sāḳıyā cām şevḳidin
kön͡gül mest idi uşbu mey ẕevḳidin
17 kön͡gül ḳānūnı çün ṣadā iylesün
zebān bülbüli hem nevā iylesün
18 **el-ḳıṣṣa müselmānlar bāre-gānı yötkep siydeng digen yėrge ber-pā**
19 ḳılġanı yine küre şehridin nurġun leşker-i küffār çıḳıp ḳaravul-çılarnın͡g
20 üyi-ge ot ḳoyġanı ve müʾmin-lerge allāhū teʿālā feṯḥ-i nuṣret ʾaṭā ḳılġanı
21 āyā ʾandelib naġme-i sāz ḳıl
ḫayāl-i kebk siy sėn-mü bāz ḳıl

108 1 şemseʾd-dīn ḫalīfeni server ḳılıp
nėdür serverī ḳāḍī-aṣġar ḳılıp
2 müftī rūzī aḫun-nı tīz kėltürüp
beytüʾl-māl işni an͡ga tafşurup
3 ki ser-dārlarnı ḳılıp cā-be-cā
cusi dengde tüzmiş bölek bāre-gāh
4 yėn͡gi bāre-gāġa tamāmı kėlip
her adam özi ḫ̌āb-gāhlar ḳılıp
5 yėn͡gi bāre-gāh içre ārām alıp
ki mesrūr olup yordı ʿişret ḳılıp
6 tamām müʾminān tinç bolup nėçe kün
ḳılur irdi dāyim ki ḫoşluḳ oyun
7 küni irdi cangcun şeh-i kāfirān
kirisne bolup boldı köp nā-tüvān
8 işitti laʾīn bu ṣıfat-lig ḫaber
çü islām ara ḳalmadı yaḫşı ser
9 tükenip imiş birbirin öltürüp

müselmān müselmānġa düşmen bolup
10 ḥalī uşbu vaḳtıda bī-ser imiş
ġarīb ḳuş kibi cümle bī-fer imiş
11 ki sulṭān emīr cümle bolmış helāk
ḥalī barça müʾmin imiş derd-nāk
12 bu sözni işitip laʿīn boldı şād
sipālarnı kėltür didi munda fat
13 ki ser-dār-ı küffārġa bėrdi ḫaber
yıḳıldı tamām küfrī ehl-i saḳar
14 köründi ki cangcun darin kėlip
ki çang loyalar ehl-i ḫāyin kėlip
15 didi ay şehā sanga boldı nė iş
nėçük şādlıġ aldınga kėldi pīş
16 didi bu laʿīn bizge yüzlendi baḫt
ki islāmī-ler ḥālī bolmış ki saḫt
17 çü baş-sız ḳalıp-dur ki islāmiyān
olar üstige tīz bolung-lar revān
18 aradın kötergil tamām ḫuyzanı
ki tunkanī-lerġa salıp nīzeni
19 ki islāmī-lerning biri ḳalmasun
ki eṭfālını olca dip almasun
20 barıp şehri-ning ḳalʿasını bozup
tamām ḫāneni ot ḳoyung köydürüp
21 ki algıl ḫazāyin-ġa emvālını
ki ḥaydap kėlingler tamām mālını
22 güdarin digen küfrīġa baş bolup
ki çang loyalar anga yoldaş bolup
109 1 alıp yėte ming yėte yüz küfrīni
revān boldı yolġa alıp cümleni
2 işitti bu aḫbārnı tunkanī-ler
müselmān emīriġa bėrdi ḫaber
3 didi şāh eger kėlse ḳılġum cihād
meger kėlmese ol fehüveʾl-murād

4 ḫıṭaylarnı şeh közige ilmedi
anga barġalı hīç yaraġ ḳılmedi
5 maʾ el-ḳışṣa tünde kėlip ehl-i büṭ
tütün-lerni iylep ki miṣl-i buluṭ
6 bar irdi müselmān ḳaravul-ları
ḳaravul ara nėçe pür-dil-leri
7 ḳavaş ḳāḍī irdi ḳaravul başı
ḫıṭay rāhını tusmak irdi işi
8 ḳaravulġa kėldi bu nurġun ʿadū
ḳaravul-çı-lar hem bolup rū-be-rū
9 ki ġālib kėlip leşker-i ehl-i büṭ
ḳaravul-çılar üyi-ge ḳoydı ot
10 bu ot-nı körüp ṣubḥ-da ġāzīler
tamām çong kiçik barça aṭlandı-lar
11 ḫıṭay leşkeri bāre-gāġa yėtip
ki tunkanī-lerġa tüfek-ler atıp
12 tüşer bāre-gāh içre tīr-i ḫadeng
bu tunkan ḫıṭay aralap ḳıldı ceng
13 ki oḳ dārūsıdın tütün-ler ḳofup
ki āvāz ḳiḳas cihānġa tolup
14 bu ḳısmī cedel-de bolup caş-gāh
ʿacāyib ḳızıġ boldı bu rezm-gāh
15 yanar ḫavf ėtip müʾminān arḳaġa
tamām köz tutup ḳaçḳalı daldaġa
16 munı kördi tunkan dil-āverleri
yalangaç bolup kirdi pür-dil-leri
17 ki andaġ özin urdılar küfrīġa
ḫıṭay-nıng uluġını ḳıldı dube
18 ḫıṭay leşkeri kėltüralmay ki tāb
yine ḳaçtı küffār küreġa ḳarap
19 süngidin ḳavup barça islāmī-ler
ḳılınç yörütüp cümle tunkanī-ler
20 helāk iyledi yėte yüz küfrīni

revān boldı dūzaḫ sarıġa cānı
21 güdarin bile nėçe çon͡g loyalar
ki da loyalar birle çang loyalar
22 ki cangcun ḳaşıġa kirip yıġladı
didi lāt ziza meded ḳılmadı
110 1 ki islāmī bizni helāk iyledi
tamām loyanı derd-nāk iyledi
2 ölüm raḫtıġa bėrmedin͡g dip ki bāc
sanap yėte yüz küfrīġa urdı kāc
3 çıdalmay bu kācıġa kėldük ḳaçıp
ölüm ḫavfıdın tambalım-ġa çaçıp
4 ki cangcun taḫtıdın özin taşladı
çıdalmay kötin başını ḳaşladı
5 yayıldı cihānġa fer ü kėtti sūz
sirṭan kirip boldı ḳattıġ temmūz
6 kirip ḳalʿasıġa ḳabaldı ḫıṭay
ki gird-āb-ı āfet-de ḳaldı ḫıṭay
7 körer irdi her kün ḳarın açını
devāmet yėdi ġuṣṣa-nın͡g kāçını
8 ḫıred cāmıdın mey tutun͡g muġ-beçe
tekellüm tüzey mey içip bir nėçe
9 **el-ḳıṣṣa ḳalmaḳ ṭāʿifesi cemʿ bolup toḳuz taradıki bir**
10 min͡g bėş yüz üylüg müselmān-larnın͡g ḳaṣdıda aṭlanġanı ir maẓlūm resīde
11 nā-resīde oġul ḳızlar ḳaçıp deryādın öter miz dip deryā boyı-ġa cemʾ
12 bolġanı ḳalmaḳ-lar bularnın͡g māl emvāl-lerini ġāret ḳılıp üylerige ot
13 ḳoyup deryā boyı-ġa ḳoġlaşıp kėlgeni müselmān-lar özini deryāġa
14 taşlap yėte yüz sėksen nėçe müselmān deryāda şehīd bolġanı-nın͡g beyānı
15 ḳalem ġamda başını iylep ḳara
ṣaḥā'if yüzige saçıp-dur siyā
16 zebān bülbüli ḳıldı andaġ fiġān
fiġānıda ḳıldın bu sözni beyān
17 ki mūġ-lar çon͡gı kökşün embal digen
yine sü lama aġzı tambal digen

18 üçünçi laʿīn atı mungku tėmür
çerāy-ı siyāḳıġa baḳsan͡g kėmür
19 tola mūġ-larnı alıp üç laʾīn
kėlip tüşti toḳuz taraġa yaḳın
20 işitip bu ġavġānı ser-dārlar
ki sulṭānıġa tīz iberdi ḫaber
21 iberdi fitip tört ḳatar nāmeni
şehī şevket aḫunġa hengāmeni

111 1 körün͡g şevket aḫun bu ḫaṭ-nı oḳup
ki leşker ibermes idi süst tutup
2 ʿalī bik ʿaşūr bāḳī bik min͡g bėki
bu ikev idi uşbu kent-ler biki
3 didi yurtımızның͡g yolı köp yıraḳ
ki biz barġuça yurt körerler firāḳ
4 çėrig-nin͡g tolası tamām mundadur
ki mūġ kėlse ol kent-de kim ceng ḳılur
5 ki min͡g iki yüz leşkerim mundadur
çü üç yüz kişi mālımız andadur
6 bukün leşkerim birle ruḫṣat bėrin͡g
veyā kent-miz ʾuhdesini alın͡g
7 kön͡gül mülkiġa ṭurfe vaḫşet tüşer
başımızġa ġam birle miḫnet tüşer
8 didi aḫunum leşkerin͡g-ni alıp
bukün irtege ḳalmaġıl bar yėtip
9 bu bik-lerge ruḫṣat-nı bėrmek hemān
alıp leşkerin boldı yolġa revān
10 aʿlā ḫān bile toḫta aḫun hemān
alıp yördiler leşker-i bī-kerān
11 alıp nėçe aḳ evi ala bāre-gāh
revān boldı tīz sūy toḳuz tara
12 bu nurġun çėrig yėtti ḳaş kėnti-ġa
ḫaber kėldi tīz ġāzīler aldıġa
13 tamām mūġ-lar bėş salardın ötüp

yörüpdür ki nilḫa sayan yüzlenüp
14 munı an͡gladı boldı ḳaytıp revān
bu nurġun çėrig birle nilḫa sayan
15 nėçe kün yörüp nilḫa üzre yatıp
dörvencin digen yėrge tüşti kėlip
16 körer mūġ-lardın ki yoḳtur ḫaber
nėdür kim ḫaber yoḳ ḫaberdin eṣer
17 taġ üzre bar irdi ḳaravul-çılar
kėlip bėrdi ser-dārlarġa ḫaber
18 didi mūġ-lar bėş salardın ötüp
ki lingku digen yėrge ot-lar ḳoyup
19 ki toḳuz tara ḫalḳı-nı ḳıldı ḫūn
şerāre urup ot çaḳarlar tütün
20 munı an͡gladı server-i müʾminān
tamām leşker oldı son͡gıġa revān
21 bular yėtküçe mūġ-lar ḳıldı ceng
ki toḳuz tara ḫalḳnı ḳıldı teng
22 tamām ḳaçtı-lar āh u efġān çėkip
çafar irdi müʾmin-ni mūġ-lar yėtip
23 yamatoġa kėldi tamām müʾminān
yėtip kėldi mūġ leşkeri nā-gehān
112 1 tamām māl emvāl-nı ġāret ḳılıp
nėçe duḫterī nāzenīn-ni alıp
2 yanıp son͡gıġa kėtti bir munçası
ki ḳalġan bu mūġ-lar kėlip cümlesi
3 yėtip kėldi müʾmin üzre nā-gehān
ki deryā sarı boldı müʾmin revān
4 bu deryāġa kirdi közini yumup
tamām aḳtı deryā yüzini tutup
5 ʿaşūr bāḳī ser-dār irdi başı
tamām yėte yüz sėksen alte kişi
6 şehīd boldı barça bolup suda ġarḳ
bularġa yėtip irdi taḳdīr-i ḫaḳ

7 şehīd boldı tunkanī-lerdin hemān
ki ibla bile levsi boldı nihān
8 şehīd boldı levsin bile ʾargular
yine nėçe tunkan şehīd boldı-lar
9 an͡gaġaça yėtti bu nurġun çėrig
bolup nėçe aymaḳ bularġa şerīk
10 atıp zenbūrek-lerni ḳalmaḳ sayan
oşol mūġ-larnı ḳaçurdı aran
11 nėçe kün şehīd-lerni izdip tafıp
ki deryā boyıda laḥid-ler ḳazıp
12 ki müʾmin ili yaşını ḫūn ḳılıp
namāzın oḳup anda medfūn ḳılıp
13 tamām aḳrabā ġulcaġa yandılar
ʿömer ḫān ḫocam mūġ sayan bardı-lar
14 ki öz leşkeri birle ḳıldı cihād
tola mūġ-nı ḳıldı bu yėrde memāt
15 ki maġlūb boluban ḫocam yandılar
bu mūġ taġ sarıġa yüzlendi-ler
16 yėtip şāhī pā-şāh mezārı üze
bu mūġ şeyḫ-leriġa salıp zelzele
17 şecāʿat ḳılıp anda şeyḫ aḫunum
ki mūġ sarıġa attı tīr-i ölüm
18 ki yalġuz yıġaç ḫalḳı boldı ẕelīl
çü himmet ḳılıp irke bik şīr-dil
19 alıp tīġi-ni mollā aḳyol imām
ki mollā nuruş birle köp ḫāş u ʾām
20 bu barçasıġa irke bik baş bolup
çü mollā ġanī-lermü yoldaş bolup
21 ki ḳalmaḳ yolın tustı attı ḫadeng
ḫuṣūṣ irke bik mūġ bile ḳıldı ceng
22 ki mollā ṣatı rūzī bāḳī imām
bu yalġuz yıġaç ḫalḳı-dın ḫāş u ʿām
113 1 bu ḳalmaḳ-lar birle ḳıldı cihād

çü mūġ-lar bu kėnt-din ötüp kėtti fat
2 ḳaġunçı ve ḳaynuḳ çaġustay ili
bu kent-ler içidin baḥādırları
3 bolup baş mun͡ga mollā rūzī imām
ʿalem şāh şıḫavul bik bile ḫāṣ u ʿām
4 tusup mūġ-lar aldını cümlesi
ki ceng-i cihādlar ḳılıban besī
5 ki her kent-de öldi nėçe yüz laʾīn
ki her kent kent-de iylep kemīn
6 şiber ḫalḳı mūġ-largа köp yār olup
küre sarı ötküzdi dil-dār olup
7 bu mūġ-lar küre şehri üzre yėtip
ki deryā-yı ḫūn-ḫˇārıdın tīz ötüp
8 köründi kirip küfrīler şāhıġa
nėdür şāh güyā ki güm-rāhıġa
9 ki cangcun bularġa ḳılıp iltifāt
sarıġ fota birle bėrip yaḫşı aṭ
10 didi nė ṭarīḳa bilen kėldin͡giz
ki toḳuz taradın nėçük ötün͡giz
11 bu yolda müselmān kişi köp idi
nėçük ötün͡gizler bulardın didi
12 didi mūġ ötüp miz şecāʿat ḳılıp
ki şīr dėk bolup ṭurfe ḳuvvet ḳılıp
13 cihādlar ḳılıp ṣaf-larını yarıp
ki islāmī-lerning͡ sezāsın bėrip
14 ki mançu ṣıfat bizni ḳılman͡g ḫayāl
cü aldımda mançu irür ḫasta ḥāl
15 cihān içre yoḳ biz ṣıfat-lig dilīr
ki endīşemiz yoḳ eger kėlse şīr
16 şehrge sülenip bolup siz naḫīf
ki barmu bu mançu ṣıfat-lig żaʿīf
17 ḳayan kėtti ay şeh sėning͡ cürʾeting͡
bu inşāfmudur ḳaydadur ḳuvveting͡

18 ki alte ḳotanġa küçüng yètmedi
bu ṭaʿne başıngdın müdām kètmedi
19 ki ḫān devletini körüp her biring
ḳanı ir bolup cān fedā ḳılġanıng
20 sülenip yètip siz müşük dèk bolup
aruḳlap közüng-ler tüşük dèk bolup
21 ki cangcun didi mūġiyā urma lāf
īrānlarnı körmey urup lāf ḳāf
22 kèlip siz ki azraḳ ḳotandın ötüp
ki baʿzıng ölüp baʿżı yèrdemü köp
114 1 bilip ḥaddingizlerni lāf urmaġıl
ki şīr çangalıdın bolup siz imīn
2 bukün irte başınggа kèlse ʿadū
ḳılur siz körüp iṭ kibi hūy hū
3 bukün irte şīrler kilürler basıp
yırtulup alur burnungızdın tèşip
4 bu sözde idi kirdi bir loya tīz
ki yıġlap yaşını ḳılıp yèrge rīz
5 didi kèldi şehringgа köp oġrılar
kefek-ler saçıp aġzıdın buġrı-lar
6 yıġılıp ki islām ḥaddin füzūn
ki tunkanī-ler hem ʿadeddin bīrūn
7 yine yarkendī ḫoten kaşḳarī
yine andican mir ġunan berberī
8 bolup leşker-i müʾminān fevc fevc
ki tunkanī hem baḥrī dèk mevc mevc
9 kèlip-dür tamām başmız alġalı
çü orngunggа cangcun ḫān bolġalı
10 işitti laʾīn boldı mecnūn ṣıfat
bu ġamdın bolup ḳāmeti nūn ṣıfat
11 ki cangcun yaḳasın ḳılıp çāk çāk
ḳılıp girye zār boldı köp vehm-nāk
12 lamalar didi ay şehī kāfirān

ki bizler turup nė ḳılur sėn fiġān
13 ki bizler kėlip miz ḳotan-larġa zūr
çü toḳuz taranı ḳılıp bī-ḥużūr
14 ḳotan-lar aralap kėlip miz bu yan
ki bizlerge tāb kėlgü dėk ir ḳayan
15 birimizġa tėng̃ kėlmegey bėş ḳotan
ki ḳorḳadur sėn ḳotandın yaman
16 ki cangcun bu demde urup āh-ı serd
didi ay lamalar cünūn bī-ḫıred
17 ḳotan-larnı bil her biri bir belā
ki tunkanī-lerni bilin̆g ejdehā
18 turur sėn ḳatımda tümen lāf urup
tavuşḳan bolur sėn olarnı körüp
19 ḳotanlar tamām pehlevān nām-dār
ḳotanġa berāber kişi ḳayda bar
20 biriġa berāber imes yüz lama
taḫı lāf urar sėn āyā bī-ḥayā
21 lamalar bu sözdin bolup der-ġażab
minip aṭını çafġalı ḳıldı dep
22 ḳızıp sīnesi köp ʾaraḳlar içip
küredin çıḳıp ança kören̆g-leşip
115 1 lama lömşeşip çün ḳofarıp ġoru
bolup irdi islāmī-ġa rū-be-rū
2 bu nurġun çėrig ornıdın ḳozġalıp
şimāl dėk lamalarġa tėgdi kėlip
3 şafa şaf ḫancer çakāçāk tīġ
ecel sevdāsı munda boldı ḳızıġ
4 çünān yaġdurup tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistanġa ot
5 veyā bir sürüg yılḳıġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
6 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
lamalar başıġa salıp ġuldı-nı

7 bu ḳumluḳda boldı ʿaceb saḫt-ı ceng
aḳıp ḳan-ları bėrdi ḳumluḳḳa reng
8 mamat ḳādir irdi ḫudāyār yüzi
nėçe mūġ-nı öltürdi yalġuz özi
9 şehīd boldı neççend dil-āver bile
dilīr-i zamān zūr-āver bile
10 bu ḳısmī yėtip yėr üzre kāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
11 ölüp ölgüni iki yüz bėş lama
küre sarı ḳaçtı tamām rū-siyā
12 ki cangcun ḳaşıġa kirip ḳoydı baş
ḳılıp girye közdin töküp irdi yaş
13 ki cangcun didi nė üçün ḳaştın͡gız
nėdin yıġlaban yėrge yaş saçtın͡gız
14 ki islām çėrigi nėçük ir iken
nėçük fīl-ten şīre-[i] ner iken
15 ki urġan bu ḳaşımda lāfın͡g ḳanı
ki biz ir digen lāf ḳāfın͡g ḳanı
16 nėdin ḳılmadın͡g-lar īrānlig an͡ga
nėdin boldı ḫālin͡g bu ḳısmī tebā[ʾ]
17 ḫacil-lıḳda ḳalmaḳ başını salıp
bolup şerm-sāz[r] turdı yėrge baḳıp
18 ki cangcun tükürdi yüzige baḳıp
lamalar yüzidin ʾaraḳ-lar akıp
19 tamām lama zengī bolup köp ḫacil
yanıp yurtıġa boldı köp münfaʾil
20 ki bėl leşkeri tüş tüşidin ḳıbāb
lama zengī-lerni ḳılıp köp ḫarāb
21 tola mūġ-larnı helāk iyledi
lamalarnı köp derd-nāk iyledi
22 ki on ḥiṣṣedin birsi ḳaçıpmu köp
nė yėr çan͡gāl olsa şu yėrġa çöküp
116 1 hezārān sitem-ler çėkip yurtıġa

yėtip barġanı baş ḳoyup büṭiġa
2 tamām mūġ-larġa beyān iyledi
helākını bir bir ʿayān iyledi
3 işitip munı girye iylep tamām
bu mūġ ḫalḳı ġamda ḳalıp ṣubḥ u şām
4 tamām ḳorḳuşıp ḳaçtı-lar taġ sarı
ki öz cāyıda ḳalmadı hīç biri
5 şiber ḫalḳı ölgün faʿālin bozup
ki islāmġa düşmenlıġın körgüzüp
6 bu ḳalmaḳ-larġa şiber yār olup
ki yurtıġa başlap ki dil-dār olup
7 kişi körmegen yol bile mūġ-nı
ki öz yurtı sarı iberdi anı
8 tutung̃ ėmdi sāḳī mey defʿ-i ġam
nė ġamdur ki mey bizge bolsa behem
9 ki andaġ içip mey-ni mėn mest bolay
gahī miṣl-i eflāk gahī fest bolay
10 gahī dilde maʿṣūḳ ḫayāli kėter
ḫayāli kėtiben viṣāli yėter
11 nėçe bėrse mey-ni alıp nūş itey
bolup şād-mesrūr cihāndın kėtey
12 **şiber ḫalḳı faʿālini bozup ḳalmaḳ-larġa yār bolup**
13 ḫālī yol-lar birle ḳalmaḳ-larnı öz yurtıġa ibergeni-ni müselmān-lar işitip
14 der-ġażab bolup tā ki şiberlerne aradın kötermesek bizlerge ārām bolmas
15 ikendin seyyid ʿömer ḫān ḫocam ʿabduʾllāh ḫazāne ʿabduʾr-raḥīm ḫazāneci
16 bik ʿabduʾl-vāḥid ḫazāneci bik-ler ve ṣatıldı bik-ler ve aʿlā ḫān
17 dil-āverler bāzār çėrigi bile ve yine bel-ning̃ leşkeri birle deryādın ötüp
18 şiberler birle ḳatıġ ceng ḳılıp şiber ḫalḳını muṭīʿ ḳılġanı
19 süḫan nāḳili söz sarı ḳıldı ʾazm
ṣaḥāʾif gülistānıda ḳıldı bezm
20 ve bezmide andaġ açıldı bu söz
cihān ṣafḥasıġa saçıldı bu söz

21 velī yoḳ idi ṣafḥa sızġuçı
bu söz gevherin rişteġa tizġuçı

117 1 kėlip nėçe ten ṣafḥaġa sız didi
aysa rişte ḥāżır a͡nga tiz didi
2 ḳalem-ni alıp ḳolġa sızdım bukün
tamāmını rişti-ġa tizdim bukün
3 maʿ el-ḳıṣṣa bir kün tamām müʾminān
şiberni yoḳ ėtmek bolup bī-gümān
4 cihānġa salıp müʾminān ġulġule
kėlip şevket aḫun ḳaşıġa heme
5 dididiler hememizġa ruḫṣat bėri͡ng
şiberge yiberıp özün͡giz ḳalın͡g
6 didi şevket aḫun barın͡glar bukün
şiberler yürekin yarın͡glar bukün
7 ki aṭlandı tīz tün ʿömer ḫān ḫocam
ki ālāt-ı ceng-ni alıp ḫāṣ u ʿām
8 ḫocam birle aṭlandı cündān sipā
şiber aymaḳını ḳılurġa tebā[ʿ]
9 ki ʿabduʾllāh ḥācı ḫazāyin-çi bik
yine ʿabduʾr-raḥmān defāin-çi bik
10 alıp cümle ser-dār cündān çėrig
ṣatıldı dilīrni ḳılıban şerīk
11 imām niyāz aldı ṭabl naġranı
yarıp küfrīlerni͡ng yürek bağırnı
12 ḫudā şükriler birle ṣādıḳ dilīr
niyāz bāḳī birle ḫalīl ṣīr-gīr
13 bular birle yördi nėçe naġraçı
nėdür naġraçı çün yürek yarġuçı
14 ötüp baḥrıdın cümle islāmī-ler
bular so͡ngıdın ötti tunkanī-ler
15 alem-hayı çün ṣīr peyker alıp
ḳovġunçı diyārıġa bardı yėtip
16 çıḳıp mollā rūzī imām pīṣ-bāz

alem şāh dilīr irke bik kėldi bāz
17 aʿlā ḫān dil-āver ferīdūn şükūh
tüzüp ṣaf ʿadūġa bolup rū-be-rū
18 şiber birle iylep ki ceng ġulġule
şiberler içige salıp zelzele
19 şiber birle iylep ki andaġ cihād
nėçe serverini ḳılıban memāt
20 çıdalmay şiberler tamām ḳaçtı tīz
ṣumunġa solandı heme bī-temīz
21 bu ḳalʿanı leşker iḥāṭa ḳılıp
şibe ḳoparıp zenbūrek-lar atıp
22 ki islāmī ölgün ḳılıp saḫt ceng
şiberlerni andaġ ḳılıp irdi teng
118 1 yalangaç ḫocam kėldi tīz tün yėtip
özige taʿalluḳ çėrigin alıp
2 ʿadū yıġlaşıp yaşın iylep ki seyl
ukurdası birle şiber boldı il
3 ḫocam-ġa ukurda bėrip yaḫşı aṭ
tamām nā-murādlar tafışıp murād
4 yine bėrdi islāmġa ālāt-ı ceng
tüfek zenbūrek birle tīr-i ḫadeng
5 bolup şād ʿömer ḫān ḫocam şīr-gīr
aʾlā ḫān dil-āverni ḳıldı emīr
6 yanıp kėldi leşker tamām şād olup
heme ḳayġu ġam-lardın āzād olup
7 köründi emīr şevket aḫunġa tīz
alıp attı ol dem emīrlıḳ-nı nīz
8 emīrning̑ başıġa yıḳıldı semā
ki nāmūs ḳılıp boldı ḳattıġ ḫafā
9 ʿadāvet-leri boldı dilde pedīd
aʿlā ḫān bolup yandı-lar nā-ümīd
10 bu ʿaṣrıda boldı ki köp şūreşi
bu ḳısmī ikendük beşerning̑ işi

11 sürūr cāmıdın sāḳıyā tut ḳadeḥ
dem almay yutay yārnıng͡ ʿaşḳıda
12 bu mey-de körey yārnıng͡ ʿaks-ni
munı ḳılġuçı zārnıng͡ ʾaks-ni
13 **cangcun küre şehri ḳaḫṭ-lık bolġan cihetdin**
14 soydung ḳalʿası-dın aşlıḳ tilep nāme ibergeni soydung-nıng͡ ḫalḳı
15 nėçe yüz ʿarabada leşker-i küffārdın aşlıḳ ibergeni leşker-i islām yol-nı
16 tusup soḳuşup bu aşlıḳ-larnı açratıp alġanı küre şehri-ning͡ ḫalḳı
17 ḳaḥṭlık-ka çıdalmay zen ferzendleri-ning͡ göşini ḫorek ḳılġanı
18 muʿayyen ḳılıp rūzigār-ı suḫan
tizip rişteġa cün ki dürr-i şemen
19 cü nāḳil bu nevʿ sözni taḫrīr iter
ḫıred ḫaylī semʿīġa taḳrīr iter
20 ḳılıp nāḳilān-lar bu ḳısmīde söz
şecer bergi sarġardı hem boldı köz
21 ḫıṭay leşkeri nėçe vaḳt ḳaldı aç
ḳarın açı dem dem urar irdi kāc

119 1 çıdalmay ki cangcun fitip nāmeni
ki soydung iberdi yazıp ḫāmeni
2 oḳup kördi nāmeni soydung ili
işitken ḫıṭay-nıng͡ sınıp-dur beli
3 ki dėpdür ibergil man͡ga köp maʿāş
ki hīç ḳalmadılar tügep san͡gda aş
4 tüketti ʿiyāl-mend ʿiyālini yėp
bu ġam-ning͡ necātıġa ḳılġıl sebeb
5 taḫı yėp yatar ḫalḳımız küncre
maʾāş yoḳıdın boldı ḥāli tėbe
6 işitken ḫıṭaylar çėkip saḫt āh
müheyyā ḳılıp cümle zād rāh
7 iberdi bular yüz ʿaraba maʿāş
yine yüz ʿaraba ḳonaḳ birle māş
8 bularnı alıp yördi köp kāfirān
küre sarıġa tün-de boldı revān

9 munı leşker-i müʾminīn-ler oḳup
ki aldını küffārī-lerning tusup
10 ki heybet ḳılıp müʾminān urdı bang
ḫıṭay ḳorḳuşup barça boldı sarang
11 bolup lā-ʿilāç küfrīler ḳıldı cūş
ki soydung bu yanıda ḳıldı soḳuş
12 ki ceng-ler ḳılıp ḳalʿaġa yėtküçe
ḫıṭaylar ölügini ḳıldı dübe
13 kürege yėtürmey ki ḳıldı tamām
alıp olcḫa nuḳre ha ḫāṣ u ʿām
14 gürünç birle un nān gendüm maʿāş
ḳonaḳ u ṭarıḳ u sumāḳ birle māş
15 yine tüşti müʾmin-ge ālāt-ı ceng
tümen fo ve ṭay fo ve tīr-i ḫadeng
16 zer ü sīm birle zer befet tavar
çaġan birle ḫurçun u ḳaf u taġar
17 alıp munça māl ġanīmet-ni köp
ʿaṭā ḳıldı müʾmin-ġa nuṣret-ni köp
18 bu iş-ler barısı ʿaṭā-yı kerīm
ḫudā bendesige raʾūfuʾr-raḥīm
19 eger bendege bolmasa faẓl ḥaḳ
bolur irdimü munça emvālġa ġarḳ
20 ki şükr ḫudāġa hezārān hezār
heme bendeni ḳılmaġıl şerm-sār
21 ḫıṭayġa bu iş-ler bolup saḫt derd
didi ḳılmadı bizge lāt hīç meded
22 ki cangcun ḳaşıġa kėlip küfrīler
başını çalıp köp fiġān ḳıldı-lar

120 1 didiler ki biz ay şehī kāfirān
bolur miz bütün ḳalʿa soydung revān
2 ki açlıġ-ġa hīç ḳalmadı ḥālimiz
ḫarāb boldı bisyār bu aḥvālimiz
3 ki açlıḳ-da her künde ming ölgüçe

ölüm yaḫşı mundaġ tirig yörgüçe
bu cangcun bu küfrīġa ruḫṣat bėrip
ḳutuldı ki soydung sarı iberip
işitti kėçelep çıḳar küfrī dip
ki aldını tüşti bėrürge edeb
tamāmı şehrning dil-āverleri
ki ṣaḥrāyī-ler zūr-āverleri
ki yol-nı tusup her ṭarafka çıḳıp
alıp tīġ-lar yol başıda yatıp
ki bikzāt mīr-āb bik turardı tusap
ḫıṭaylar ḳanıġaʾacāyib susap
ḫudāyār yüzidin küçük on başı
küçük on başı birle pür-dil ʿalī
bu ikevġa bik-ler bėrip sīm zer
bu nezdīk sulṭān iberdi ḫaber
bu iki kirip şehġa bėrdi selām
iberdi didi sizge bik feyām
küredin çıḳıp-dur tola kāfirān
ki soydung sayanıġa bolmış revān
ḫaberġa yiberdi ikevmizni tīz
ki leşker bėring tīr ikevmizġa siz
ki aḫun bu sözni işitmek hemān
nėçe yüz dilīrni yıġıp bī-gümān
ki yaʿḳūb mir-āb bik-ni ser-dār ėtip
ṣatıldı dil-āverni hem yār itip
bu cümle dil-āverni ḳıldı revān
ki bik-ler bile sūy-ı küffāriyān
bu küffār çıḳıp ḳalʿa dervāzedin
ki islām çėrigi-ġa kėldi yaḳın
ḫıṭay süngiġa kirdi leşker tamām
ḳolıġa sinān-lar alıp ḫāṣ u ʿām
dip allāhu ekber yügürtüp aṭın
çü tīġ birle yarıp ḫıṭay-nıng başın

20 ḫazān yafraġı dėk üzüldi başı
üzülgen başı boldı say-nın͡g taşı
21 ki leşker salur tīġ ḫıṭay başıġa
yarıp başını yėtküzüp ḳaşıġa
22 ki baʿżı alıban sinān u dırāz
nėdür kim sinān merg-i düşmen güdāz

121 1 sinān birle aʿdā yürekin yarıp
ki tīġ fūstını yüz min͡g tėlip
2 ḫıṭay-lar ḳaçar irdi soydung sarı
çıḳıp aġzıdın bir ġarıç til-leri
3 tamām şīr-dil-ler fiyāde bolup
ḳılınç-lar alıp feş-lerin ḳısturup
4 ki tunkan içdin ki lusen dilīr
bolup ölgüni arslan yā ki şīr
5 munın͡g on͡g yanıda yörüben ʾalī
helāk iyledi tīġ ile küfrni
6 şehrdin yine rūzī aḫun dilīr
salıp tīġ küfrīġa hem attı tīr
7 ki soydungġa yėtkünçe ḳıldı cihād
açıldı ki islāmġa bānī murād
8 bolup şād islāmī yandı heme
tüşip küfrīler içre köp zelzele
9 sülendi ki soydungġa ḳaşḳan ḫıṭay
turup ḳaldı soydungda bir nėçe ay
10 tutun͡g sāḳıyā cām hūş bādını
içiben ḳılayın nigār yādı-nı
11 ki bülbül ṣıfat-lig fiġān iyleyin
ki yādıda baġrım-nı ḳan iyleyin
12 ki hicri yaḳın-dur cemāli yıraḳ
firāḳı yaḳın-dur viṣāli yıraḳ
13 mėni ḳıldı mecnūn ki leylā bolup
közümdin uçupdur ki ʾanḳā bolup
14 anın͡g yādı birle bolup mėn zebūn

zebūnluḳda mey tut bolup reh-nümūn
15 meyi ki bu nevʿ ġam-nı defʿe iter
muḥabbet yėter cümle miḥnet kėter
16 **küre şehri-ninḡ şimāl ṭarafını şehrninḡ taşını**
17 ṣangdung cangza digen hem şehr ṣıfat-lig irdi ṣangdung cangzanınḡ
18 içde nėçe çenfen-lar küre şehri-ninḡ ʿuhdesini alıp leşker-i islām kėlse
19 olar birle soḳuşur miz dip müheyyā bolup turġan kāfirler birle leşker-i islām
20 barıp şol ṣangdung cangzadaki küffārlar birle cihād ḳılġanı
21 çü söz nāḳili uşbu ḳısmī dimiş
tükenip ḫazān faṣlı hem boldı ḳış

122 1 tamāmı dil-āver sözin ḳıldı bir
aʿlā ḫān dil-āverni ḳıldı emīr
2 tamāmı uluġ-lar mübārek oḳup
şehīdler üçün hem tebārek oḳup
3 tamām çonḡ kiçik-ler ḳılıp maṣlaḥat
ḳılıp şevket aḫun bile meşveret
4 ṣandung cangza cengī-ġa boldı revān
idi şevket aḫun bu vaḳtıda ḫān
5 bu ḫān seyyid celāl aḫunum birle tīz
yine ḳāḍī-aṣġarmu aṭlandı nīz
6 aʿlā ḫān dil-āver emīr-i zamān
ki raḫşı-ġa mindi cihān pehlevān
7 ki müftī zamān rūzī aḫun bile
maḳṣūd aḫunum mesʿūd aḫun bile
8 iymen aḫunum nāṣır aḫun bile
ḫalīl aḫunum ḥasan aḫun bile
9 ki çonḡ aḫunum kiçik aḫun heme
cihādġa bular iyledi daġdaġa
10 ʿalī ḥācım u ḥācı aḫun ʿalī
ʿalī ḥācı ḫelfet gülistān güli
11 ḥācı saʿid vaḳḳāṣ ḳavaş ḥācı-lar

ʿıyd bāḳī ḥācım ṭāhir ḥācı-lar
12 ʿömer ḫelfetim ebūʾl-ʿaṭā ḫaṭīb
ʿazīz ḫaṭīb aḫun ki şehġa ḳarīb
13 abā müslim aḫun ki ney-gū ḫışāl
ḳāsım ʿaşir aḫun fesende faʿāl
14 bular şīr-peyker alem-ler alıp
ṣandung cangza üstige tüşti kėlip
15 bular songıdın aṭlanıp köp sipā
alem-ler alıp çün ḳılıp ḳaṭʿ-ı rāh
16 çünān ḥācı ṭāhir ḫazāyin-çi bik
ki ʿabduʾllāh ḥācı defāin-çi bik
17 bu ikev bik irdi nė ḫoş dil-peẕīr
irür lāyıḳ-ı taḫt tāc-ı emīr
18 yine ʿabdraḥman ḫazāyin bėki
irür zūr-āver vefāyın bėki
19 yine ʿabduʾl-vāḥid ḫazāneçi bik
dili ḫoş ki cengī muġāneci bik
20 miġfer şang bėki ʿāḳıl u bā-ḫıred
zebān-dār pür-dil vehm yaḫşı merd
21 ḥasan ġazneçi bik gülistān güli
ḥüseyin bik idi uşbu gül-i bülbüli
22 ʿaẕīm bik bile mihridīn şang bėki
ṣatıldı dil-āver ġanī şang bėki
123 1 ki bikzāt mīr-āb birle behrām ḫocam
bular birle aṭlandı köp ḫāṣ u ʿām
2 yine ḳāsım aḫun idi il bėki
sünin̆g ol yüzidin tamām bel bėki
3 emīr şāh yasavul ki cabaş mīr-āb
yūsuf bik ḫudābėrdī bik mīr-i āb
4 mamat ʿalī bik ʿalī bik mėnin̆g biki
revān boldı-lar aṭlanıp cümleki
5 yine faltu bik nev-cevān bā-temīz
nūr aḫun ḳarındaşı irdi ʿazīz

6 bular bardı küffār bile ḳıldı ceng
bu islāmī-ler ḳıldı küfrīni teng
7 bāzār leşkeri yördiler ḳozġalıp
revān boldı-lar aḳ alem-ni alıp
8 şehrning̃ içidin tamām bay-lar
minip her biri yambuluḳ tay-lar
9 biri büşer bik irdi bay-ı gilān
ki baş irdi bay-larġa ol nev-cevān
10 aʿlā aḳsaḳal iki mūsā ġanī
biridür ʿalī bik biridür velī
11 biri ṣābir aḫun ki mīr ṣāliḥ hem
ʿalī ḫaṭīb aḫun bu hem muḥterem
12 yine isḥāḳ ḥācı bolupdur ġanī
ki bar sāḳī aḫun-nıng̃ azraḳ cānı
13 taḫı şehmeh aḫun irür köhne bay
yine naḳşī aḫun irür zihne bay
14 ki kāyıd bāzār biki hem yaḫşı-dur
bulardın bölek barça reng naḳşı-dur
15 bular birle yördi ki neççend faḳīr
ḫacālātı yoḳtur imes-dür ḥaḳīr
16 sütük-ler fütük-ler ḫudek mamelik
ḥemek-ler revzek-ler tolandı tevlek
17 yūsuf bay ḳırġız bay sevḍā-gerī
folad bay velī bay hem kaşḳarī
18 ki sulṭān yagur ki tunkan bile
yörüp fevc fevc ehl-i īmān bile
19 ṣandung cangzaġa barça aṭlandı-lar
tümen tümen-lep yėtip bardı-lar
20 ṣandung cangzaġa attı-lar zenbūrek
cehennem-ga kėtti tola bedrek
21 bu çenfen-mu hem tamlarını tėşip
müselmān sarıġa tüfek-ler atıp
22 sėfil başıdın hem tamām kāfirān

tümen fo müselmānġa ḳıldı revan

124 1 ʿömer ḫān ḫocam tīz ḳopardı şibe
salıp ehl-i küffār ara zelzele

2 her iki ṭarafdın ḳılıp saḫt ceng
müselmān ḫıṭay-nı ḳılıp irdi teng

3 binā-gāh ḥasan ġazneçi nev-cevān
şehīd boldı cennet-ke boldı revān

4 nė ḫoş nev-cevān irdi hem māh-rūy
ki ney-ġū ḫıred nīk-ḫūy nīk-rūy

5 ḍaḫāmet ara cün idi kūh-ken
leṭāfet ara irdi ser ü ṣemen

6 ḫıred çemeni-ning ol irdi güli
anıng vaṣfını dir zebān bülbüli

7 ḳarındaş anglap urup saḫt āh
ki ḫīş aḳrabā birle kėydi ḳara

8 ḥüseyin bik ḳılıp köz yaşın miṣl seyl
anıng şāʿnıda ḳıldı inşā ġazel

9 felekdin şikāyet ḳılıp dem-be-dem
tilide bu ebyāt ger beyān-ı nem

10 **ḫüseyin bik-ning giryesini mollā bilāl şāʿir ġazel ḳıl[ġ]anı**

11 refīḳā yıġlamay nilay ḳarındaşımdın ayrıldım

12 gümān ėtme tirig dip ten ḳalıp başımdın ayrıldım

13 nėçük ėtküm ḳayan kėtküm nėçük maḳṣad sırrı yėtküm

14 kayyūm cān mihr-bānım birge yoldaşımdın ayrıldım

15 nėdin mėn urmayın kim otluġ āhlar bī-nevādur mėn

16 kim yıġlap kime itey ki mungdaşımdın ayrıldım

17 ḳanat-sız ḳuş kibi boldum nėçük fervār italgay mėn

18 enīsim mūnisim ḳar[ın]daş sırdaşımdın ayrıldım

19 ki bī-derd bī-temīz bī-fehm adam-lar manga külgey

20 kirisne teşne-leb-dür mėn içer aşımdın ayrıldım

21 ḫüseyin bik-ning fiġānını bilālī naẓmıka aldı

22 ḳarıdım ḳaṣd-ı eşʿār birle çün yaşımdın ayrıldım

125 1 ḫüseyin bik bu nevʿ-ga fiġān-lar çėkip

beden-ni alıp naʿş üzre salıp
2 namāzın oḳup ġāzī-ler serveri
ki naʿş-nı ėltip gūrustān sarı
3 laḥid başıda çün tebārek oḳup
tamām yandı-lar cāyı-ġa tafşırup
4 imīn ṣūfī birle ʿoṣmān yüz başı
yine usta ʿoṣmān bile üç kişi
5 şehīd boldı ol yėrde iylep cihād
bular rūḥını tan͡grı ḳılsun ki şād
6 körün͡g büşer bik-ke ḥarīf küfrī yoḳ
bukün büşir bik pāyı-ġa tėgdi oḳ
7 yanıp çıḳtı cengdin bolup zaḫm-dār
oşol zaḫmıdın dem-be-dem ḳan aḳar
8 alıp çıḳtı bu bik-ni zaḫmın tan͡gıp
ḫalāyıḳ tamām çıḳtı cengdin yanıp
9 **küre şehridin çıḳıp soydungda sülenip ḳalġan**
10 ḫıṭaylar delü faṣl-da ḳorġas-ġa barmaḳ bolup yolġa çıḳḳanını leşker-i islām
11 an͡glap yolını tusap ḳatıġ savuḳda ceng ḳılıp barçasını helāk ḳılġanı
12 bu dem barça ser-dārġa yėtti ḫaber
nėdür kim ḫaber belki nuṣret eṣer
13 didi şehr-i soydungda ḳalġan ḫıṭay
yine anda ca[ā]ndan sülenġan ḫıṭay
14 nėçe min͡g ḫıṭay süyi ḳorġas sayan
bu tün şeb-i evvelde bolmış revān
15 didi şāhlar barmudur yaḫşı ir
didi zamān şīr-dil şīr-i ner
16 barıp küfrī-lerni helāk iylesün
ḫıṭaylarnı köp derd-nāk iylesün
17 bu söz kėlmeyin barça müʾmin-ġa ḫoş
ceraki savuḳ şiddeti ḳıldı boş
18 kemāl-i savuḳ irdi bu vaḳtıda
yatalmas ki şehler ikiz taḫı-da

19 ki berdaş ḳılalmay savuḳ-ġa barı
ki leşker bulalmay ki otdın nārı
20 isrāʾīl dil-āver mezārlıġ bile
ʿazīz pehlevān-lar bāzārlıġ bile
21 ḳavaş şīr-merd aḳ tufalıḳ bile
cihādġa barurġa ḳılur daġdaġa

126 1 ṭurfan yüzliki hem mamat toḫta bik
bartuḳay ili-din ḫudābėrdī bik
2 ḫudāyār yüzidin ḫudābėrdi-ler
kigizçi ʿalī birle tīz yördiler
3 bular cümlesi küfrī rāhın tusup
miṣāli ki örḍek-ni laçin tusup
4 bu tün evvel aḫşam-da iki gürūh
biri birsi birle bolup rū-be-rū
5 tamām küfrīler başıdın kėtti hūş
oşol tünde ḳıldı ki andaġ soḳuş
6 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
taraḳḳa turuḳḳa saldı ġuldı-nı
7 şeb-i tārīk oldı tümen birle dāc
ki müʾmin işi munda taftı revāc
8 ki yaġdurdılar tīr-i merg-i buluṭ
veyā tüşti bolġay neyistanġa ot
9 yatıp yėr üze bu ṣıfat kāfirān
ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān
10 oşol tünde boldı ʿaceb saḫt ceng
ḫıṭay ḳanı birle bėrip yėrge reng
11 ki bāmdādġa tėgrü tükendi ʿadū
açıp bāb-ı nuṣret müselmānġa hū
12 yėtip barça ḫalḳ olcalarnı alıp
ki ser-dārlarġa köründi kėlip
13 dilīrlerġa şeh iyledi iltifāt
bėrip baş ayaġ ser fā ḳat ḳat
14 kėtür sāḳıyā mey-ġa mėn teşne-leb

içip söz aṭıġa bėrey tīz dep
15 yügürsün ki sözning tekāverleri
çafıp tīz tekellüm ekābirleri
16 zebān şāhı ḳılsun ki söz sarı ʿazm
gülistān-ı ṣafḥada ḳılsun ki bezm
17 açılsun ki dem dem tekellüm güli
nevā-sāz ḳılsun lisān bülbüli
18 **kürening taşı şangdung cangzanıng fetḥ bolġanı**
19 tamām ġāzī bir kün ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
20 tamām müʾmin ehli bolup der-gażab
süvāre bolup bėrdi aṭlarġa dep
21 bolup baʿżı aṭlıġ ve baʿżı yayaḳ
alıp ilgige ġuldı birle tayaḳ
127 1 birinçi ay-nıng ki on iki-si
fiyāde bolup müʾminīn cümlesi
2 ki dervāze maşrıḳ-ġa tīz koydı ot
tütün-ler hevā üzre boldı bulut
3 ki tunkanī-ler birle köp müʾminān
ṣandung cangza sarıġa boldı revān
4 şehr leşkeri ḳıble derbendeni
bozup kirdi öltürdi köp lendi-ni
5 dilīrler dugan-larġa otlar yaḳıp
ḫıṭaylar közige tütün-ni tiḳip
6 o kün kėcġıça köp ḫıṭaynı ḳırıp
ḫıṭay başını ġuldı birle yarıp
7 alıp ilgige ḫançer-i āb-dār
ʿadū ḫaylī-ni incinān ḳıldı ḫ̌ār
8 ḳaçar irdi küffār tavışḳan bolup
be-nevʿ gürbe ḳaşıda sıçḳan bolup
9 dilīrler bolup şīr-i ner ṣıfat
ḳaçar irdi aʿdā bolup ḫar ṣıfat
10 salıp şīr-merdler ḫıṭayġa sinān

köp aʿ dānı ḳıldı soḳurġa revān
11 ki baʿ żı ʿ adūnı tüfek-de atıp
ki dūzaḫdaki atasıġa ḳatıp
12 ki baʿ żı ḫıṭaylarġa şeş-fer urur
ʿ adūlar soḳur sarıġa fer urar
13 ki baʿ żı sinān saldılar baʿ żı tīġ
ki aʿ dā başını üzüp bī-dirīġ
14 ki baʿ żı ġażab birle saldı teber
üzülse başı ten irür bī-ḫaber
15 sürüp küfrīlerni diben çaf çaf
ki tīġ-lar ḫıṭayġa salıp şaf şaf
16 çaraḳḳa-çuruḳḳa ḳılınç-lar üni
taraḳḳa turuḳḳa salıp ġuldı-nı
17 çünān yaġdurup tīr-i merg-i bulut
tutaşḳan şıfat-lig neyistānġa ot
18 veyā bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
veyā şīr birle tutuştı dilīr
19 çünān küfrīlerning üzüldi başı
ki aṭ-lar ayaġıda say-nıng taşı
20 yėr üzre yatıp bu ṣıfat kāfirān
ser-i bī-tenān ü ten-i bī-serān
21 bukün fatḳuça kiçe tang atḳuça ara
dem almay ḳılıp ceng-ni tā yatḳuça
22 ḳaçıp boldı küffār şehrge revān
ki yüz nėçe kāfir ḳutuldı aran

128 1 ki müʾmin ḳoyuşdı ḳadem olcaġa
ki yanmaḳ-nı közlep tamām ġulcaġa
2 ki ġāret ḳılıp barça emvāl-nı
ki aṭ baş cāy u ḫıṭay mālını
3 talaşıp ḳara cāy kökcāy-nı
alışıp tive aṭ kala tay-nı
4 leken birle dārū-yı cānān cünne
meger ḳalmadı ösme birle ḫınne

5 alıp baʿżı-lar duḫter-i nāzenīn
ki mūrçe miyān ġonce-leb meh cebīn
6 ki altun kümüş birle dürdün tavar
şeker birle kişmiş nebāt ḳand enār
7 tamām bī-beḍāʿat boluban ġanī
gedāylar köterip zer ü nuḳreni
8 be-hükm-i ḫudāvend niʿamüʾn-naṣīr
ki ferzend zen-ni ḳılıban esīr
9 küre şehride miṉgçe müʾmin ḳalıp
yanıp ġulcaġa olcalarnı alıp
10 her üylüg üyi sarı boldı revān
ġanī boldı ölgün müʾminān
11 ki şehler ṭabl şād-yāne çalıp
körüṉg ehl-i ḫāfıẓa nevālar ḳılıp
12 ḳılıp laʿle cübbe dilīr ṭurfe sāz
şāh ʿārūf ḳılıp kebk dėk ince bāz
13 yine maʿṣūm aḫun nevālar ḳılıp
ki ṣādıḳ dutarı ṣadālar ḳılıp
14 ki naḳḳāş ḥasan çaldı anda nefīr
ḳılıp anda ḳāsım ciger dėk ṣadır
15 tamām müʾminān şād mesrūr olup
yörür her biri şāhī faġfūr olup
16 ḫudā iẕni birle bolupdur bu iş
ẕikr yoḳsa bende ḳılalgay nė iş
17 budur bendesi üzre faẕl-ı ilāh
biz ʿāciz nahīf-ler budur ʿaṭā
18 körüṉg ḳudreti rabbi ḥayyüʾl-ḳadīm
ḫıṭaynı nedīm ėtti bizge kerīm
19 ki şükr ḫudāġa hezārān hezār
ḫıṭay aldıda ḳılmadı bizni ḫˇār
20 dime küfrīler birle ceng iyledük
ḫıṭaynı cihād içre teng iyledük
21 her iş usta oldur ḫudā ḫāhişi

imes-dür ol iş bendelerning̑ işi

22 velī bendege cüzʾü[ī] iḫtiyār
ʿaṭā iyledi iḫtiyār bir ü bar

129 1 taḫı körsetip bendege iki yol
ṣavāb mundadur dip ḫaṭā dip ki bol

2 bu yol dip ki kirse cennet tapar
bu yolġa kirür nār miḥnet tapar

3 ḫudāyā kerem ile cennet yolın
revā körme müʾmin miḥnet yolın

4 muḥabbet mey-din tutung̑ sāḳıyā
ġarīb nāẓımī-din ḳılıp ibtidā

5 bilāl bī-saʿāde kėyin ḳalmasun
çü mey-siz ḳadeḥ ilgige almasun

6 kişi kim muḥabbet- mey-din içer
ki ḫırṣ-ı hevālar dilidin kėter

7 şimāl dėk ötüp kėtti ʿömr-i ʿazīz
ki efsūs yėmes sėn āyā bī-temīz

8 **el-ḳıṣṣa ḳalʿa-yı küffār yaʿni küre şehri-ning̑ fetḥ bolġanı**

9 ve anda bolġan vāḳıʿalarnıng̑ beyānı ve neççend küffārlarnıng̑ ser-dārları-nıng̑

10 muṭīʿ bolġanı ḳayrı cangcung muṭıʿ bolup yėng̑i cangcung özige ot

11 ḳoyup ölgeni

12 bu ḳısmī didi nāḳilān-ı suḫan
nėdür nāḳilān ʿāḳılān-ı suḫan

13 sipālar yine iyledi maṣlaḥat
ʿulūm ehli birle ḳılıp meşveret

14 didi ėmdi bozsaḳ küre şehrini
ḫıṭaydın alıp salṭanat taḫtını

15 müselmān ili iylesek şāhlıġ
reʿāyānıng̑ ḫālidin āgāhlıġ

16 bu söz birle islāmī aṭlandı-lar
küre şehri üzre yėtip bardı-lar

17 ḳoparıp yine iki yėrge şibe
salıp küfrī ehli ara zelzele
18 tola nām-dār şibe üzre çıḳıp
körüngen ḫıṭaynı tüfek-da atıp
19 atıp küfrīġa zenbūrek-ler oḳın
bu ḳalʿ anı bozmaḳḳa boldı yaḳın
20 ḫıṭaylar ara tüşti köp zelzele
ki ümmīd üzüp cān-larıdın heme
21 tola ehl-i küffār boluştı helāk
ki ferzend zen boldı köp derd-nāk

130 1 kirip cümle cangcungġa zār yıġlaşıp
başını urup yėr cümle tiġlaşıp
2 kėlip dād ėtip küfrī ser-dārıġa
nė ser-dār bolsun ki murdārıġa
3 didi barçamız ḫāli boldı zebūn
biri birni yėp barça bolduḳ cünūn
4 ḫorek iyledük barça adam gūşı
bu ḳısmī bolup barçamıznıng̃ işi
5 cihād iylemek-ke mecāl ḳalmadı
taḫı mang̃galı bizde ḫāl ḳalmadı
6 yörer miz ki birbirsi-mizdin ḳaçıp
tükendük ölüp āb efyūn içip
7 munı ang̃ladı şāhī küffāryān
yüzin tırmalap ḳıldı āh u fiġān
8 didi barça dārīn yıġılsun didi
bu iş-ning̃ ʿilācını ḳılsun didi
9 yıġıldı ġaladay da loyalar
fiyāde kėlişti urup foyalar
10 ki cangcung yanıġa kirip ḳoydı baş
heme yıġlaşıp közidin tökti yaş
11 açıp ülgüni barça anbārını
yarım toydurup ḫalḳı-nıng̃ barını
12 ki yandurdı ḫalḳın naṣīḥat bile

giriftār olup derd külfet bile
13 yörür irdi küffār cānıdın kėçip
ölür irdi efyūn suyını içip
14 tutup birbiri-ni gūşını yėdi
ki tatlıġ iken dip töşini yėdi
15 güẕerġa çıḳıp uçraġan-nı tutup
ḫatun balalarnıng̑ ḳanını yutup
16 ki adam gūşını talaşıp yėdi
özin fevḳını ḳarnı açıp yėdi
17 ki islāmī-ler hem munı çaġladı
taḫı iki yėrge şibe baġladı
18 şibe üstidin zenbūrekler atıp
ki lāt u menāt ehli-ni ḳorḳutıp
19 tola küfrīlerni helāk iyledi
ḫıṭay-larnı köp derd-nāk iyledi
20 ki cangcung ḳılıpėlçi çang loyanı
ḳoşup mung̑a bir nėçe da loyanı
21 bularnı çıḳardı sėfil başıġa
çıḳardı yine şehri-ning̑ taşıġa
22 bular ḳıçḳırıp didi ay ehl-i dīn
nėçe tüngşi bik bizga kėlsün yaḳın

131 1 bolup rū-be-rū söz ḳılalın didi
ḫayāling̑ nėdür biz bilelin didi
2 bular ḳaşıġa bardı cabbaş mīr-āb
ḫudābėrdi bik hem emīr şāh mīr-āb
3 didi nė sözüng̑ bolsa ḳılġıl beyān
nėcük ḫ̌āhişing̑ bolsa ḳılġıl ʿayān
4 didi şāhmız cün iṭāʿat ḳılıp
kenā[r]mızdın ötse ʿināyet kılıp
5 didi çong̑ kiçik barça bolduḳ muṭīʿ
ḫudā ḳıldı bizlerge sizni refiʿ
6 yine bėrse bizlerge üç kün amān
ki andın sözümizni ḳılsaḳ ʿayān

7 bu sözlerni çang loya ḳıldı beyan
bular hem emīr sarı boldı revān
8 emīr birle sulṭānġa bir bir didi
bularġa emīr iltifāt iyledi
9 munı an͡gladı barça bik boldı şād
ki sulṭān emīrġa bu irdi murād
10 didi tīz çang loya sarı barın͡g
ki çang loyaġa tīz bu sözni ḳılın͡g
11 ki cangcun-dın özge uluġ-larnı tīz
çıḳarıp ki bizlerge tīz bėrsan͡gız
12 ki cangcung-ġa iltifāt ḳılıp ḳalʿasın
tamāmın ḳılur mėn ölümdin imīn
13 barıp tüngşi-ler didi çang loyaġa
ki an͡glap ki yandı bu hem son͡gıġa
14 kirip küfrlerġa beyān iyledi
uluġ-lar sözini ʿayān iyledi
15 didi ḫuyzelerdin kirip iki ten
ki her sözni ḳılsa işitsem ki mėn
16 munı dip cıḳardı ki çang loyanı
ki sulṭān emīrġa didiler munı
17 emīrler ḳavaş ḳāḍī-nı baş ėtip
ki bikzāt mīr-āb bik-ni yoldaş ėtip
18 bolup iki ten küfrī sarı revān
ḫıṭay şāhı ḳatıġa yėtti hemān
19 köründi kirip resm-i ādāb bile
tekellüm ḳılışıp ki her bāb bile
20 çıḳarmaḳçı boldı sipāhlarnı tīz
açıp bėrmek oldı ḳabuġ-larnı nīz

132 1 bes yėn͡gi cangcun-nın͡g ḥükm birle köhne cangcun-nı
2 yaʿni çang cangcun-nı baş ḳılıp neççend manṣıb-dārlar birle çıḳarıp
3 bėrmek boldı ḳavaş bik bikzāt bik-ler cangcun-nın͡g ḳatıdın çıḳıp
4 sulṭān şevket aḥunġa emīr aʿlā ḫānġa bir bir beyān ḳıldı müselmān-lar
5 ṭurfe şād ḫurrem boldı irtesi küffārlar dervāze-i şimāl-nin͡g ḳıble ṭarafı-nı

6 tėşip tüşük açıp leşker-i küffārnıng̑ ser-dārlarıdın meşelen çang
7 cangcun tudarin yıdarin köhne cangcun sadarin ḫaġladay çaġaladay
8 baġladay ʿah aġaladay-larnı ḫatun ferzend māl menāl-ları birle cıḳarıp
9 müselmān-larġa tafşurup bėrdi sipāhlar bu ser-dārlarnı ġulca şehrige
10 iberdi yine küffārlar ḳalʿa dervāzesini bėrkitip alıp açmadı müselmān-lar
üç
11 kün ṣabr ḳıldı kāfirler dervāzesini açmadı yine ser-dārlar cıfaş bik
12 ḳavaş bik yūsuf bik emīr şāh bik bikzāt bik samsaḳ tüngşi-
13 lerni iberdi bular ḳalʿa küffār-nıng̑ ḳatıġa kėlip bang urdı ve aydı-lar
14 kim ay nā-kes-ler nėmeġa ḥīle ḳılıp dervāzeni açmas sizler ve ʿuhdege
15 nė üçün vefā ḳılmas sizler didi çang da loya çıḳtı ve aydı kim ay bahādır
16 yigit-ler cangcun sizlerdin yaman ḳorḳadur ve aytadur ki yine nėçe kün
17 ṣabr ḳılsalar andın dervāzeni açıp bėrsek didür didi bu sözlerni
18 ang̑lap bik-ler ḫ̆ahladılar ki yanġaylar çang da loyanı birge alıp barġay
19 şol zamān sėfil başıdın mılṭıḳ attı samsaḳ tüngşi-ġa tėgdi
20 şehīd boldı barġan bik-ler çang da loyanı öltürüp başını ḫendek-ning̑
21 köprügi-ning̑ yanıġa astı yine ceng ḳılıştı uluġ-lar ṣādirġa
22 aydılar ay ṣādir yine bir laḳ[ġ]ım gurlasang̑ sėfil-ning̑ astıġa dārū ḳoyup
133 1 bayanday-nıng̑ sėfili-ni bozġan dėk bozġıl didi ṣādir ḫoş bolġay dip
2 yine laḳ[ġ]ım gurlaġanı naẓm
3 munı ang̑ladı tīz on nėçe nās
sėfilġa yügürdi ki ḳılmay hirās
4 sėfil-ni bular bozġalı başladı
bozup ḳalʿanı tüzgeli başladı
5 sėfil başıdın küfrī ot taşladı
ki ot hem ḳızıġ yaġ-nı ẕūd taşladı
6 bu on nėçe müʾmin-ni ḳıldı şehīd
cānı heşt cennet-ke ḳıldı ferīd
7 ki ṣādir laḳ[ġ]ım ġurlamaḳḳa tutup
tüşük birle ḫendek tėgidin ötüp
8 sėfil astını daruġa toldurup
ḳoyup filteni ḳıltaġa ot ḳoyup
9 sėfil-ni ḳılıp rāh dėk çong̑ şūrā

ḫıṭay ḫalḳı-nı iylemek-ke teyyā[r]
10 ḳılıp barça islāmī ġavġā-yı ʿām
ḫayāli ḫıṭaylarnı ḳılmaḳ tamam
11 bukünlerde boldı ʿaceb saḫt-ı ceng
ḫıṭay ḳanı ġabrānı çünān bėrdi reng
12 ki bir nėçe ten ḳalʿaġa ḳoydı ot
tütün çıḳtı āsmānġa boldı buluṭ
13 ḫıṭay ḳaldı ḥayret-de her yan baḳıp
özi-ning üyi-ge özi ot yakıp
14 tütün birle otlar şehrge tolup
ki közdin şehr belki ġayb bolup
15 kirip ġāzī irler şehrni basıp
ḫıṭaylarnı tutḳan hemānā asıp
16 helāk iyledi tiresini soyup
kėsip başını közlerini oyup
17 ḫıṭay uçrasa tīz iylep helāk
ki ferzend zeni-ni ḳılıp derd-nāk
18 kirip bir ṭarafdın emīr-i zamān
yine toḫta aḥun cihān pehlevān
19 ʿadū ḫaylī birle ḳılıp saḫt-ı ceng
ʿadū ḳanı birle bėrip yėrge reng
20 ṣatıldı dil-āver bile büşrā bik
yine ḳāsım aḥun aydı ʿaşr bik
21 şehr leşkerini bular başlaban
ḳılıp ceng bolup arslan-ı zaman
22 ḫıṭaynı çafıp başlarını üzüp
yörüp her biri merdlıġ körgüzüp
134 1 bu yandın kirip tuḳang bik heme
ki bėl leşkeri musyar bik heme
2 ʿaẓīm şāh alem şāh emīr şāh heme
mamat şāh ḫoca şāh tėmür şāh heme
3 sürüp küfrīlerni bolup böri dėk

ḫıṭay sīnesin nīzede ḳıldı çak
ki bir küçidin ġulca pehlevān-ları
ara östen͡g dilīri cevānān-ları
taş östen͡g dilīrān bir yanıdın
ara boz çėrigi tigip arḳadın
çaluḳay balukay mezārlıġ tamām
yine bartuḳaydın tamām ḫāṣ uʿām
ki niyāḫa ulastay bile cunçi-lig
bora boġasunluḳ bile köp çėrig
yine ḳaş saftay bahādırları
ki ḳorġas ili-nin͡g ki pür zūrları
ki tunkanī aḫun çėrigi tamām
ki yalġuz yıġaç kānıdın ḫāṣ uʿām
şere baġ ḳoġunçı u ḳaynuḳ heme
çaġustay devletü ḫonoḫoy yine
iki buġraluḳ birle ġalcat ili
açanuḳu şun͡gḳar ketmen beli
ki dar tamtu birle udutu taḫı
dubun leşkeri kėldi ki enbūh taḫı
ki her küçe başıda aṭ-lar çafıp
ḫıṭay başıġa tīġ-ı bürrā salıp
ki naʿre ciger-bend cėkip hay hūy
nėçük tėn͡g bolur ejdehā birle uy
bu nurġun çėrigdin alālā çıḳıp
yürek yarġu dėk şūr ġavġā çıḳıp
ki ḳanġa boyalıp bolup lāle reng
ki bir kiçe kündüz ḳılıp saḫt-ı ceng
bolup her bir islāmī mest tive dėk
laʿīn-ler bolup ehrimen dive dėk
gahī bu çėrig-ler ḫıṭaynı sürüp
gahī bu çėrig-ni ḫıṭay yandurup
tan͡g atḳunça iylep ki ġavġā-yı ʿām

seḥerlikde boldı ḫıṭaylar tamām
20 tutup köhne cangcun-nı iylep esīr
ki ferzend zen-ni ḳılıban yesīr
21 yine nėçe yüz ir maẓlūm ḫıṭay
ki cangcun üyi-ge kirip tuttı cāy
22 sülenip ki üç künġaça barçası
bular bu laʿīn-ni͡ng idi ġalçi-si
135 1 yėn͡gi cangcun irdi ki yaş nev-cevān
müselmānġa ḳılmap aydı hīç ziyān
2 didi kim müselmānġa mėn il bolay
nėme kėlse başımġa anı körey
3 ki çenfen yıġıldı didi ay uluġ
ki bizlerge lāyıḳ bolupdur tamuġ
4 ki sėn ḳılma mundaġ yaman iş-ni hīç
sėni çıḳḳalı ḳoymaġay miz ki hīç
5 bu sözni işitti bu cangcun ḫıṭay
ʿilāç tafmayın yıġladı hāy hāy
6 bu cangcun özige özi ḳoydı ot
ḳaçıp çıḳtı aḫīr tamām ehl-i büṭ
7 bu ḳaçḳan laʿīn-ni helāk iyledi
tamām aṣl neslini pāk iyledi
8 uluġlarġa tüşti ḫazāyin-leri
çėrig-lerge tüşti defāin-leri
9 alıp olcḫa duḫterī māh-rūy
ki mūrçe miyān nuḳre ten müşg-būy
10 müselmānġa tüşti tola nuḳre ten
ḳaddi miṣl-i ʿarʿar yüzi yāṣemen
11 körün͡g ḳudret-i ḳādir ü ẕüʾl-celāl
ki ḫaḳan-ı çin baḫtı taftı zevāl
12 tamām mūrçeni şīrġa ġālib ḳılıp
bėrür feṣṣeġa şīrni maġlūb ḳılıp
13 eger ḫ̆ahlasa ān ḫudāy kerīm
ki ʿanḳānı ḳılġay cebīn-ġa nedīm

14 her işni ki ḳılsa ḫudāvend ḳılur
ki yoḳsa nahīf bendedin nė kilür
15 ki şükr ḫudānıng bu inʿāmıġa
ki nuṣret nemā cūd iḥsānıġa
16 āyā sāḳıyā tut feraḥ cāmıdın
bolay mest içip cām-ı gül-fāmıdın
17 bu mestlikde iyley ki yārim-ni yād
ki maḳṣadġa yėtsem ki tapġum murād
18 ki maḳṣad heme kaʿbe allāh irür
murād kaʿbe allāh allāh irür
19 yaʿni ān ḫudāy-ı ʿālemiyān-nıng fażl keremi birle ḳalʿa-yı küffār feth boldı
20 barça ser-dārlar öz leşkerini alıp yanıp ġulca şehride ḳarār tuttı-lar
21 barça leşker-i islām neççend zamān tinç bolup rāḥat u ferāġat ḳıldılar

136 1 **el-ḳıṣṣa sulṭān şevket aḫun birle emīr aʿlā ḫān-nıng**
2 cedel ġalebesi-ning beyānı bu andaġ vāḳʿadur kim sulṭān mollā şevket
3 aḫun emīr aʿlā ḫānġa günāh ḳıyup emīrlıḳ manṣıbı-nı aldı
4 barça leşker-i islām bu iş-ġa dil teng boldı çeraki tolaraḳ
5 ḫalāyıḳ emīr aʿlā ḫān-nı dost tutar irdi çeraki aʿlā ḫān tüfek-
6 zenlig-de bī-naẓīr irdi ve hem tola ceng ḳılġan yaş nev-cevān pür-dil
7 irdi bu cihetdin barça manṣıb-dārlar sulṭān şevket aḫundın aʿlā
8 ḫān-ning günāhını tilediler şevket aḫunġa maʿḳūl bolmadı ḥattā ki
9 tunkanī-lerning uluġı yagur sulṭān cusen bayan-şey loʾçur yen-şey
10 layen-şey-ler kėlip aḫunluḳdın aʿlā ḫān-nıng günāhını tiledi ünümedi
11 aḫīr ḫudāyār kenti-din mollā ṣaliş imām tolandı yüz bėşi mollā meşhūr
12 imām-lar kirip aḫunluḳḳa naṣīḥat-āmīz sözler ḳıldı ceraki mollā
13 ṣāliş imām senne sālelik ḫıred-mend kişi irdi ve hem ehl-i devlet aġniyā
14 kişi irdi söz āġāz ḳıldı ve aydı kim ay aḫunum bu dünyā fānīdür
15 anıng devlet ve āb-rūyı hem fānīdür neççend uluġ devlet-mendler yėr sözini
16 sorap āḫiride zīr zemīn-de ḫāk ālūde bolup yėtipdür meṣelen şāh
17 cemşīd ve ferīdūn ferruḫ ve menucehr ve żeḥḥāk ve keyḳavus ve kiḫserü

ve zalzer
18 ve rüstem ve küẕer ibn keşvād ve anuşirvan bes pādişāhlarġa himmet-lig
īrānlar
19 ve ʿāḳıl vezīrler lāzımdur çeraki vezīr ḳābil ve ʿāḳıl bolsa pādişāh
20 āsāyiş-de bolur elbette aʿlā ḫān-nıng̃ manṣıbı-nı ʿināyet ḳılsunlar meger
21 andaġ ḳılmasalar yurt ḳoldın kėter iş-ning̃ āḫiri fesādġa tartar
22 ol vaḳtıda feşīmān fāyide ḳılmas devlet ḳoldın kėtse yanıp kėlmes
137 1 her kişi tüvānālıġ vaḳtıda dārū-yı kār içip ʿādete ḳılsa elbette kesel-lerdin
2 emān raf[refʿ] bolur mebādā aġrıp yatḳan-dın kėyin dārū-yı kār içken birle
3 fat nefʿa yėtküralmas meṣelen tiryāḳ dārūsını zehr içmes-din ilgeri
4 rāst ḳılıp ḳoysa yaḫşı bolur mebādā zehr içkendin song̃ tiryāḳ
5 dārūsını rāslap icgünçe yürek baġrı izilür ol vaḳtıda içken birle
6 sūd ḳılmas elbette helāk bolur ay aḫunum mundın özgesini özleri
7 bilsün-ler didi sulṭān şevket aḫun aydı ay imām aḫun rāst
8 itedür siz ammā aʿlā ḫānġa manṣıb bėrmes mėn didi mollā ṣāliş imām
9 aḫun ve tunkanī-ler soradılar kim emīr aʿlā ḫānda nėme günāh bar irdi kim
10 anga munça ġażab ḳıladurlar dip irdi aḫunluḳ idi anıng̃ günāhını
11 özüm biledür mėn didi bular aydı mundaġ ġażab özge ziyān ḳılur
12 dip nā-ʿilāc bolup yanıp çıḳtı barça uluġ kiçik-ning̃ köngli
13 şevket aḫun-dın ḳaldı mollā ṣāliş aḫun öz kenti-ġa yanıp çıḳtı
14 yurt ḫalḳı yıġılıp kėldi sordılar kim nėçük boldı dip aḫun bolġan
15 vāḳıʿāt-nı bularġa beyān ḳıldı barça leşkerning̃ aççıġı kėldi nurġun
16 leşker ḳaş boyı-ġa bardı emīr aʿlā ḫānġa köründi ḫalāyıḳ-lar aʿlā
17 ḫānġa aydılar kim sizni özümizġa sulṭān ḳılduḳ şevket aḫun-nı
18 ʿazle manṣıb ḳılduḳ didi aʿlā ḫān aydı bir nėçe kün ṣabr ḳılınglar
19 tā ki aḫunluġ-nıng̃ aççıġı fest bolsun didi ḫalāyıḳ-lar ünümey emīr
20 aʿlā ḫān-nı sulṭān köterdi her ṭarafdın leşker-i islām çoḳ çoḳ
21 yıġılıp kėlip aʿlā ḫān-nı mübārek bādlıġ ḳıldı barça sipā ve reʿāyā şevket
22 aḫundın yüz öyürdi barçası aʿlā ḫānġa mülāzemet ḳıldı ḥattā ki
138 1 ṣatıldı fanṣad hem şehrni taşlap ṣaḫrāġa çıḳıp kėtti bikẕāt bik
2 ḫocam niyāz ʿalī foçı-larnı alıp zenbūrek-çi-lerni başlap aʿlā
3 ḫān-nıng̃ ḫiẕmetide boldı sulṭān aʿlā ḫān aḥmed ḫān ḫocam-nıng̃
4 günāhıdın ötüp ėmdi siz ay ḫocam ḫalāyıḳ-larġa duʿā ḳılıp bėrip

5 üyüng͡üzde tinç yatıng͡ dip ṣaḥrādıki üyi-ge iberdi aḥmed ḫān
6 ḫocam-nıng͡ ini-si toḫta aḫun-nı emīr-i leşker-i islām ḳıldı mollā rūzī
7 aḫun-nı yine müftī ḳıldı ṭāhir bik ʿabduʾllāh bik ʿabduʾr-raḥmān bik
8 ʾʿabduʾl-vāḥid bik-lerni ġazneçi ḳıldı miġfer bik-ni dādḫ͡ūh bik ḳıldı
9 mühreʾd-dīn bik ʿaẓīm bik ṣatıldı bik-lerni şang bėki ḳıldı
10 her ḳaysı sipāhlarnı birer manṣıb-ka muḳarrer ḳıldı andın song͡ sulṭān aʿlā
11 ḫān leşker-i enbūh birle şehr ṭarafıga yüzlendi bu ḫaberni mollā ṣalīş imām
12 aḫun işitip toland yüz bėki mollā meşhūr imām aḥmed ʿalī-lerni alıp
13 nurġun ḫalḳ birle sulṭān aʿlā ḫān-nıng͡ aldıġa pīş-bāz çıḳtı-lar naẓm
14 ki sulṭān ki boldı şehrge revān
alıp bī-ʿaded leşker-i müʾminān
15 çıḳıp pīş-bāz mollā ṣāliş imām
körüşmek rüsūmını ḳıldı tamam
16 köründi ki ḫānġa bu şīrīn zebān
ḳılıp pend-āmīz bolup nükte-dān
17 didi ay şehā ʿömrüng͡ olsun uzun
taḫı devleting͡ hem ʿadeddin füzūn
18 binā-gāh şehr içre kirse kişi
ki hīç ḳılmasunlar yamanlıḳ işi
19 şehrning͡ içinde köp ehl-i edeb
olarġa birev ḳılmasun-lar taʿab
20 bu leşker şehrge ziyān ḳılmasun
birevning͡ taḫusını öltürmesün
21 eger uçrasa iṭ anı ḳılma ḳan
şehr içre ḳan tökse bolġay yaman
22 birevning͡ fūlını tālān ḳılmasun
bu leşker şehrni bulan ḳılmasun

139 1 şehrdin birev bizge ger atsa oḳ
ang͡a ṣabrı iyleng͡ ki hīç bākī yoḳ
2 ʿadāvet ḳılıp ḳılmaġay siz ḳışāṣ
uluġluḳ ḳılıp ḳılmaġay siz ʿaṣāṣ
3 bu ḳısmī nasīḥat ʿayān iyledi

ki sulṭānġa pendin beyān iyledi
4 ki andın boluban şehrge revān
şehrge kirip leşker-i bī-kerān
5 didi çıḳmasun aḫunum üyidin
ḫamūş iyleben tüşmesün töridin
6 alıp aḫunum-dın ki naḳḳāreni
nefīr birle kārnāy dabūl barını
7 celāleʾd-dīn ḫalfem-ni ḳāḍī gilān
ḳılıp maḳṣūd aḫun-nı müftī-yi zamān
8 ki sulṭān ki çıḳtı ikiz taḫtıġa
bėrip zīb ziynet cihān raḫtıġa
9 ser-āncām iylep ki ḳalmay gümān
ḫudāyā bu nāẓım-nı tutḳıl amān
10 bu ḳısmī ikendük felek-ning̃ işi
cefā ẓulm irmiş felek verzişi
11 ʿazīzni ḳılur ḫᵛār ḫudāy cihān
gedānı ḳılur pādişāh-ı zamān
12 ḳılıp murġ-ı zerrīn-ni ḳāf içre bend
yine taz ḳıranı ḳılıp ser-bülend
13 ʿaceb-dür ʿaceb-dür zamāne işi
ġarīb-dür ġarīb-dür felek verzişi
14 gedā dėk bolupdur nė ḫoş bay-lar
gedālar miner tīz rū ṭay-lar
15 içalmay gedā badyan cay-nı
tapalmay aşıġa ziġir mayı-nı
16 içerler bukün-lerde aṭ başı çay
işek minmegenler miner boldı ṭāy
17 bolup faḳr-ı baylar balası tola
gedānın̄g bukünde kelesi tola
18 gedālar içip süt-ni ḳaymaḳ yėdi
ʿazīzler müdām nān-ı ḳaḳ yėdi
19 dirīġā dirīġā ṣafā ḳalmadı
ḳarındaş içinde vefā ḳalmadı

20 yigit-ler ḫaṭun dėk kiyer basmanı
uluġ-lar bėlige taḳar tāsmanı
21 ki bed aṣlı bed-ẕāt boldı ʿazīz
çöküp hem möküp yördi ehl-i temīz
22 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
yaḳın-dur ḫazān faṣlı tīz kėtti yaz

140 1 ḳılıp barçanı terk delāʾil oḳun͡g
ḫudā raḥmeti-din müdām köz tutun͡g
2 ḫudāvend-i ʿālem kerem iylegey
dü ʿālem ara muḥterem iylegey
3 **ḳorġas cihādı-nın͡g beyānı**
4 yine nāẓımī ḳıṣṣa ḳıldı beyān
ki fūṣīde sözni ḳılurlar ʿayān
5 ḳılıp şāhlar bir küni meşveret
nėdür meşveret bel ḳılıp maṣlaḥat
6 alıp şāhlar leşker-i bī-kerān
ki ḳorġas diyārıġa boldı revān
7 ki menzil merāḥil-ni köp ṭay ḳılıp
ki tīz bardılar ger sumunġa yėtip
8 tėgip bāre-gāhlarnı gerġolıġa
ḳıyup ehl-i bidʿat-nı cān hevliġa
9 ki çangfanza taşını ġāret ḳılıp
ḫıṭay başını ġuldı birle yarıp
10 ki müʾmin çėrigi alıp olca ha
ki olca dime zer bile nuḳre ha
11 ḳılıp ehl-i beddin bile saḫt ceng
ḫıṭay mergī boldı zemīn birle tėn͡g
12 bu ḳısmī iken resm-i rūzigār
ʿazīz pehlevān boldı-lar zaḫm-dār
13 ki tīz ġulcaġa yėtkürüben anı
bir hafta aḳıp fırḳa serdin ḳanı
14 ki andın bolup bister üzre şehīd
munı zaḫm urġan idi bir pelīd

15 tėmürçi idi usta ḳutluḳ niyāz
ki soytaḳ laḳab-nı ḳıyup an͡ga bāz
16 bu ḳorġas-da soytaḳ-nı ḳıldı şehīd
ki cennet sayanıġa ḳıldı ferīd
17 kigiz berāt oġlı bile ol busāḳ
ʿalī birle ʿuḳbā-nı ḳıldı viṣāḳ
18 ḳılıp küfrī ehlini zemīn-din-mü fest
şehrni bozup bėrdi andaġ şikest
19 muṭīʿ boldı çizġan çuʾci taḫı
ki ṣamul ve türgün ve tayçı taḫı
20 be-nevʿ ḳalʿ alarnı musaḥḥar ḳılıp
ġanī boldı müʾmin zer-i sürḫ alıp
21 emīr birle sulṭān tamām müʾminān
barı ġulca şehriġa boldı revān

141 1 çıḳıp pīş-bāz müftī ve ḳāḍī-lar
her üylüg üyi-ge tüşip ġāzīler
2 ki bir nėçe kün leşker-i müʾminān
ki öz şehride boldılar tinç amān
3 kėtür sāḳıyā mey bile cām hūş
anı ẕevḳ-i aḥmedde iylep ki nūş
4 ibergüm ki aḥmedge ca[ā]ndan dürūd
bu aytḳan dürūd fī-sebīl-i vedūd
5 **emīr toḫta aḫun köküsün kiçik yulduz çon͡g**
6 yulduz digen yėrge barıp mūġ-lar birle ceng ḳılġanı emīr toḫta aḫun
7 ʿaẓīm şang biki emīr şāh bik ʿabduʾl-bāḳī min͡g bėki irke min͡g bėki
8 ṭāhir yüz bėki toḳan yüz bėki ʿabduʾllāh yüz bėki baḫtiyār yüz bėki
9 ʿalī baylar şehrdin alte yüz leşker alıp ve ṣaḥrādın hem leşker alıp
10 revān bolġanı ve feṯḥ-i nuṣret bile yanġanı
11 āyā ʿandelib sayra gül vaḳtıda
maḳāṣıdġa şāyed yėtürgey ḫudā
12 tilin͡g barıda vasf-ı gül iylegil
ʿibādet ḳılıp özni ḳul iylegil
13 mebādā yėtişse bu bād-ı ḫazān

ḳızıl gül yüzi hem bolur zaʿferān
14 ki ol demde feryād sūd iylemes
ḳul ölgende āzād sūd iylemes
15 naṣīḥat-nı ḳoy nāẓımī başla söz
her iş-ni körür ādemī bolsa köz
16 maʿ el-ḳıṣṣa boldı ki faṣl-ı ḫazān
ki mūġdın birev kėldi tīz nā-gehān
17 bu mūġ pādişāhlarġa bėrdi ḫaber
ḫaber ḳıldı şehlerġa ca[ā]ndan eṣer
18 gül-i zoḫu cāyıdıki mūġ-lar
şere boġacıġa kilür boldı-lar
19 ḫayāli ḳotan-nı helāk iylemek
bulap māl-ların derd-nāk iylemek
20 bu nevʿ mūġ-larnıng̃ ḫayāli yaman
ḫayālini bildim ki kėldim bu yan
21 işitti munı çong̃ kiçik ġāzīler
bu ḳalmaḳḳa köp nuḳre zer bėrdi-ler
142 1 ki sulṭān didi bolsa bir yaḫşı ir
gül-i zoḫuġa barsa ol şīr-i ner
2 barıp anda ḳalmaḳ bile ḳılsa ceng
ki altun bėrür mėn boyı birle tėng̃
3 şerīk iyleben yarta ḫānlıġ bėrey
ki aṭ u kala ming̃çe cānlıġ bėrey
4 ḳopup toḫta aḫun emīr-i zamān
didi ḥükm-i şeh bolsa bolġum revān
5 ki sulṭān emīrġa duʿā iyledi
ṭaleb ḳılġanını revā iyledi
6 ḳoşuldı emīrġa yine irke bik
ki mūġ-lar başıġa bolup merek bik
7 ʿaẓīm şang bėki hem toḳan yüz bėki
ki ḳaş kenti-din baḫtiyār yüz bėki
8 ʿabduʾl-bāḳī ming̃ bik ḳoşuldı taḫı
ḫudāyār yüzidin bahādır ʿalī

9 ʿalī-dür ki ibn-i muḥammed ʿazīz
ʿazīz ibn-i islām ṣāḥib-temīz
10 bu islām taḫı ibn-i devlet hemān
bu devlet ki şeyḫ hefte muḥammedān
11 bular aṣlı yurtı ki yarkend idi
ili şehriġa köç-de kėlgen idi
12 bular neslidin ḳalġan irdi ʿalī
oşol ʿalī-ni ḫaṭġa fitdim ḥalī
13 ṭāhir yüz bėki hem ḳoşuldı kėlip
şehrdin yine alte yüz ir alıp
14 bularġa bolup baş emīr-i zamān
gül-i zoḫu sarıġa boldı revān
15 receb-ning ki on törti yolġa çıḳıp
mezār-ı mamat ḫān ḫocamġa yėtip
16 turup anda üç kün yıġıp köp çėrig
bular her biri irdi şīrġa şerīk
17 receb ayı-nıng irdi on sėkkizi
revān boldı yolġa tolup aṭ izi
18 ki on toḳuzıda tümen gū bėrip
gül-i zoḫuġa kėldi leşker yėtip
19 çėrig-ler bu tün munda ārām alıp
yigirm-side ġol içige kirip
20 barur irdi leşker gürūh der-gürūh
bu ġolda nėçe mūġ bolup rū-be-rū
21 bu mūġ-lar bile ḳıldılar saḫt-ı ceng
bėrip kūh sengi-ge ḳan birle reng
22 biri-sini ḳoymay helāk iyledi
ki mūġ-dın bu yėrlerni pāk iyledi
143 1 ki emvāl mūġ-larnı ġāret ḳılıp
ki leşker tive ve kala ḳoy alıp
2 yigirm biride kirip rāhı-ġa
yėtip bardılar kaşḳarī bāġıġa
3 ḳoyup anda mālı ġanīmet bular

anı saḳlaban nėçe ten ḳaldı-lar
4 ki tün yar[ı]mıda barça ḳozġaldı-lar
ġurbun çirġalanġa yėtip bardı-lar
5 kiçik yulduzı üzre üç ten laʿīn
bu ḳalmaḳ-lardın yörürler yaḳın
6 bu üç ten laʿīn-ni tutup kėldiler
nė iş-de yörür sėn diben sordılar
7 bu üç ten ḳılıp zār közin ḳıldı āb
uluġ-larġa bėrdi bu ḳısmī cevāb
8 aġa vani biz otunçı idik
zebān-larnı bilmek-ke tünekçi irdik
9 didi ḳaydadur beyli bey-si digen
didi uşbu taġ tüfeside iken
10 çıḳıp aldı mūġ-lar bu taġ üzre köp
ki ḳorḳup ḳotandın yörürlermü köp
11 bu üç-ning birini oşol taġ sayan
ki bolsun muṭīʿ dip iberdi revān
12 bu ḳalmaḳ kėtiben yanıp kėlmedi
lamasun bu ṭay-dın tėnip kėlmedi
13 yigirm üçünçi kiçesi idi
oşol irke bik-ni emīr buyrudı
14 didi siz çıḳıp mūġ bile ceng ḳılıng
cihān-nı közige hemān teng ḳılıng
15 didi irke bik ez berāy-ı ḫudā
ḫudānıng yolıġa tümen cān fedā
16 ḳoşup irke bik-ke çü yüz pehlevān
yine yüz kişi aldı ḳolġa sinān
17 ki ėllig kişi irdi şimşīr zen
tamām iki yüz ėllig irdi bu ten
18 kėlip barçası irke bik ḳaşıġa
revān boldı-lar uşbu taġ başıġa
19 yarım kiçedin tā ki bāmdād yörüp
ḳılıp tīz ceng mūġ-larnı körüp

20 ki caş vaḳtıġa tėgrü ceng iyledi
ölüg-ni bu taġ birle tėn͡g iyledi
21 çıdalmay bu mūġ ḳaçtı arḳa bėrip
ḳavup sün͡gidin irke bik aṭ salıp
22 sürüp tīz tīz toḫta aḫun ḫocam
yaḳın iyledi iylemek-ke tamam

144 1 emīr şāh mīr-āb bik çafıp mūġ-nı
felek-ke çıḳardı bu mūġ tuġını
2 ʿabduʾl-bāḳī min͡g bik toḳan yüz bėşi
yine ṭāhir-i pehlevān-lar başı
3 çon͡g yulduzġa yėtkünçe mūġ-nı sürüp
hezārān bu mūġ ḫaylī-ni öltürüp
4 tamām mūg-nın͡g aṭ kalasın alıp
çirāylıġ körüngen balasın alıp
5 berāʿat ayı-ġa idi b[ī]st çār
yanıp öz viṣāḳıġa taftı ḳarār
6 yigirm bėşi gül-i zoḫu kėlip
taḫı altesi bāġ-ı kaşḳar yėtip
7 şaʿbān ayı-ġa b[ī]st hafta idi
mezār-ı mamat ḫānġa kėlgen idi
8 turup iki kün anda şādlıġ ḳılıp
şaʿbān āḫiride şehrge kėlip
9 köründi kirip şāh sulṭānıġa
heme fīş-keş-ni bėrip ḫānıġa
10 tamām vāḳıʿat-larnı ḳıldı beyān
taḫı fetḥ-i nuṣret-ni ḳıldı ʿayān
11 bularġa bėrip meclis-i şāh cem
ki iḥsān ḳılıp iyledi muḥterem
12 kėtür sāḳıyā mey bile cām şād
kön͡gül cām şād birle tafḳay murād
13 bu meydin açılıp murādım güli
nevā-sāz ḳılġay zebān bülbüli
14 nevāsın işitmek-ke ʿāşıḳ kilür

nevā bī-riyā bolsa maʿ şūḳ kilür

ėmdi sözni aġayas-nıng̃ ḳalmaḳ-larıdın işitmek

kėrek ḳaçan kim emīr toḫta aḫun kiçik yulduznıng̃ ḳalmaḳ-larını çafıp
māl menāl-larını ġāret ḳılıp yandı bu vākıʿ alar tamām yaraḳ yaḳın-nıng̃
ḳalmaḳ-ları işitip yürek baġrı-ġa ot tutaştı aytur irdi ki dirīġ
hezār dirīġ ki ḳotan-lar ejdehā dėk boldı ėmdi dem tartıp bizlerni
helāket-ka yėtkürür yürek baġrımızġa ḳatıġ dāġ-lar ḳoydı nė ṭarīḳa ve nė
ḥikmet birle biz olardın ḳışşāşmızını alur miz dir irdi aġayas-nıng̃
145 bir munça bī-bāk ḥarāmī ḳalmaḳ-ları idi kim ḥalī ḳotan-larnıng̃ leşkeri
ġulcada sulṭān aʿlā ḫān-nıng̃ ḳatıda ḥażırdur kent-lerning̃ içide
ḫatun balalar bī-ḳaru ḳarı-lar ḳalġandur ḫuṣūṣen ketmen açanuḳu ġalcat
digen kent-leride leşker azdur māl menāl köpdür ol kent-lerge tıyuḳsız
barıp irenlerini öltürüp māl emvāl-larını ġāret ḳılıp zen ferzend-
lerini esīr ḳılıp alıp kėlsik olarġa dāġ mundın artuḳ bolurmu
didi barça ḳalmaḳḳa bu söz maʿ ḳūl boldı tīz nėçe yüz ḳalmaḳ-lar
aṭlanıp tekes birle ketmen-ke yüzlendi naẓm
tekes birle kėldi bu ḳalmaḳ-lar
ḳoşuldı mung̃a nėçe aymaḳ-lar
yoḳ irdi bu ḳalmaḳ-lardın eṣer
çü ketmen ili irdi-ler bī-ḫaber
ki bir kün idi vaḳt ḥammām buġ
tekes sarıdın çıḳtı çang̃ birle tuġ
bu ketmen ili ḳıldı tuġ-ġa nažar
yėtip kėldi bed-kār ḳalmaḳ-lar
muḥammed niyāz yüz bėki-ler körüp
alıp mılṭıġın filteġa ot ḳoyup
bu mūġ birle ḳıldı tüfek birle ceng
bu bed-kārlar ḳıldı müʾmin-ni teng
kilür irdi ġūl birle iki ḫatun
şehīd iyledi iki-sin tökdi ḫūn
ki düş-vār boldı bu ketmen işi
kirip ḫālī üyge ḳaçıp bėş kişi
atıp mılṭıġı birle tam-nı tişip

ki öltürdi ḳalmaḳnı ḥaddin aşıp
18 binā-gāh tıyup anı ḳalmaḳ-lar
tutup bėş kişi-ni şehīd ḳıldı-lar
19 mamat niyāz pehlevān nė ḫoş nev-cevān
şehīd boldı cennet-ke boldı revān
20 ki andın işitti belüs toḳalık
kėlip mūġ ḳalmaḳnı ḳıldı helāk
21 ki ḳurbān niyāz bik ḳılıp cürʾeti
şecāʿat ḳılıp musyar mi͡ng bėki
22 bular iyledi küfrni ḫūrd u ḫām
tola mūġ-lar boldı dūzaḫḳa rām

146 1 bu ḳalmaḳ-ḳa tüşti ʿaceb reste ḫīz
ki ġalcat sarı mūġ-lar ḳaçtı tīz
2 ki ġalcat-da mūġ soḳuş iyledi
bu ġalcat ili terk-i hūş iyledi
3 ki ir birle ḫatun ki neççend tenān
şehīd boldı bu kėnt ara bėrdi cān
4 bu ġalcat-nı͡ng mālı menālın alıp
aġayasġa kėtti bu mūġ-lar yanıp
5 sü͡ngidin ḳavup tīz aḳ ḳuzı bik
nė aḳ ḳuzı bik-dür buraḳ ḳuzı bik
6 alıp leşkerin toḳalık şang bėki
sürüp mūġ-nı musyar mi͡ng bėki
7 ḳurbān niyāz bik birle ʿoṯmān dilīr
bu ʿoṯmān idi yüz bėki şīr-gīr
8 sülep taġḳa ḳalmaḳnı ḳıldı soḳuş
ḫuṣūṣ aḳ ḳuzı bik ḳılıp köp turuş
9 körü͡ng aḳ ḳuzı bik-ke yėtti ḳażā
aġasıġa ʿoṯmān ḳılıp cān fedā
10 bu ikev bu taġ icre boldı şehīd
ḫalāyıḳ közidin bolup nā-pedīd
11 toḳalık kilür irdi aṭın çafıp

ki açrap aṭıdın bu hem yıḳılıp
12 bu bik-ke aturlar tüfek kīne kīn
munı aṭġa mindürdi bir çāre kīn
13 ḳaçıp çıḳtı bu bik bu ḳalmaḳıdın
ḳutuldı ḳaçıp bu ḳażādın imīn
14 ḳaçıp yandı arḳaġa ḳalmaḳ-lar
ki ḳallāş evbāş ḳaltaḳ-lar
15 toḳalık kėlip tīz ġalcatıġa
ki hīç bir işi kėlmeyin yādıġa
16 ḳurbān niyāz bik musyar bik yine
debīriġa boldı kėlip ilticā
17 debīr yazıp bu ṣıfat nāmeni
ki cārī ḳılıp nāmeġa ḫāmeni
18 tamām ser-güzeşteni iylep beyān
ki sulṭān cenābıġa ḳıldı revān
19 merāḥil ḳılıp ṭay ėtip cürʿeti
ki sulṭānġa yėtti ḳılıp sürʿati
20 tutup bėrdi sulṭānġa bu nāmeni
oḳup kördi bu ṭurfe henġameni
21 dirīġ-ler yėdi dest be[ā]zā[ū]nı soḳup
ḳızıl ḳan yaşını közidin töküp
22 oḳup çoŋ̄ kiçik barçası yıġladı
ḳılur ḳılmasını taḫı bilmedi

147 1 munı aŋ̄laban nāẓımī ḳıldı zār
bu defterge aldı bolup bī-karār
2 kėtür sāḳıyā bāde şevḳ cāmıdın
icip mest bolup bāde gül-fāmıdın
3 bolup ʿandelīb gül-ni yād iyleyin
bu gül yādıda dil-ni şād iyleyin
4 ki irdi bu ḫoşluḳ müdām defʿa ġam
bu ḫoşluḳ-nı tafġan bolur muḥterem
5 sulṭān aʿlā ḫān tīz mihman-dārlıḳ esbābı-nı rāst
6 ḳıldı barça uluġ uşşaḳ ser-dārlarnı carlap kėltürmek-ke kişi

çapdurdı meşelen emīr toḫta aḫun ḳāḍī gilān müftī rūzī aḫun
müftī maḳṣūd aḫun ḳāḍī ʿasker şeyḫ manṣūr aḫun kiçik aḫun
ḥācı nāṣır aḫun mollā imīn aḫun mütevellī mesʿūd aḫun ḥācı
ḳavaş aḫun faḫreʾd-dīn aḫun ḳāsım ʿaşir aḫun barça çong kiçik
aḫun-larnı cemʿ ḳıldı ve yine ḥācı ṭāhir ġazneçi bik ḥācı ʿabduʾlllāh
ġazneçi bik ʿabduʾr-raḥmān ġazneçi bik ʿabduʾl-vāḥid ġazneçi bik
miġfer
şang bėki ʿaẕīm şang bėki ġanī şang bėki ṣatıldı şang bėki
mühreʾd-dīn şang bėki büşir bik emīr şāh mīr-āb cabbaş mīr-āb ḫudā
bėrdi mīr-āb bikẕāt bik behrām bik ḳavaş ḳāḍī ḳavaş ėl bėki
ḳavaş ming bėki ḳavaş yüz bėki faltu ming bėki sāḳī mīr-āb ḥüseyin
bik mamat ʿalī mīr-āb kāyıd bāzār bėki ʿalī bāzār bėki ve yine ḳolı
işḳa tėggen aḫun-larnı ve bik-lerni yıġdı bular kėlip cā-be-cā olturdı
baʾd-ez maḥāẕ[z]īr sulṭān aʿlā ḫān söz āġāz ḳıldı ve aydı ay
aḫun-larım ve ay bik-lerim nėçük ḳılmaḳ kėrek ḫıṭay-nı ber-ṭaraf
ḳılsaḳ mançu çenfen-ler hücūm ḳıldı bularnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ solan
şiberler tėprep idi olarnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ nėççe aymaḳ çaḳar ḳalmaḳ-lar
148 ḳaṣdımızda boldı olarnı ber-ṭaraf ḳılsaḳ ėmdi turġut beyli beysi-ler
ḳozġaldı yine bir ṭarafdın zurġan şumun arbun şumun-ning
ḳalmaḳ-ları ḫurūc ḳıldı olarnı defʿ ḳılsaḳ ėmdi ġine bir nėççe kün
tinç amān bolurmikin dip idim mına aġayas-ning ḳalmaḳ-ları bu ḳısmī
cefālarnı ḳılıp-dur aḳ ḳuzı bik ʿoṣmān yüz başı-nı muḥammed niyāz
yüz
başı-larnı şehīd ḳılıp-dur dip meẕkūr nāmeni oḳudı ve köp yıġladı
barça ehl-i meclis-ler yıġlaştı-lar āḫiri aydılar kim şāha ġam yėmesün-ler
kim bizler cihādnı fī-sebīluʾllāh ḳılġandur miz şāyed allāhu teʿālā yana ol
kāfirlerġa ġālib ḳılsa allāhu teʿālā-ning ḳudretiġa çün ü çirā yoḳtur
eger allāhu teʿālā-ning bizlerge faẓl-ı ʿināyeti bolmasa munça enbūh-ı
kāfirlerni
nėçük ḳılur irdük bu ḫaḳan-ı çin birle nėçük der-fütāda bolur idük dip
teşellī ḫāṭır bėrdi sulṭān aʿlā ḫān aydı perverdigārā özüng
bilür sėn ḳādir-i tüvānādur sėn özüng biz ʿāciz bendelering ġa hādī
bolup islām dīni-ni ḳuvvetlig ḳılıp müʾmin-ler üzre feṭḥ-i nuṣret ʿaṭā

15 ḳılıp şerīʿat-ı beyżāġa özüng revāç bėrgey sėn didi barça ser-dārlarnıng
16 maşlaḥatı birle mühreʾd-dīn şang bėki birle bikẕāt bik-ni neççend sipālar
17 birle leşker-i bī-kerān birle aġayasġa iberdi-ler mühreʾd-dīn bik bu nurġun
18 leşker birle bikẕāt bik-ler birle deryādın ötüp aġayas taġıġa
19 revān boldılar naẓm
20 mühreʾd-dīn dil-āver alıp köp çėrig
nėdür kim çėrig köç-de şīrġa şerīk
21 ki neççend merāḥil-ni ḳaṭʿ ḳılıp
ki aʿdā şürūrını defʿ ḳılıp
22 bu yollarda uçrap köp aymaḳıġa
yėtip aġayas-nıng ki ḳalmaḳıġa

149 1 bularnı körüp lamalar lömşedi
tamām zengī-ler başını ong̃şadı
2 bu mūġ-nı körüp barça islāmiyān
dilīrler şimāl dėk boluştı revān
3 aralap bu mūġġa ḳılıp saḫt-ı ceng
bu taġ taşıġa ḳan bile bėrdi reng
4 bu mūġ-nı ḳılıp anca ḫ̆ār u ẕelīl
bu taġnı ḳılıp lāle dėk ḳıpḳızıl
5 bolup barça ḳalmaḳ çü iṭdin beter
kėsildi başı miṣl-i ḫıyār tėr
6 bu ḳısm yėtip taġ ara kāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
7 tenidin ḳopardı tili tosḳalan
ki say-nıng arıḳı şıfat aḳtı ḳan
8 ki müʾmin alıp ança māl u menāl
ḫalāyıḳ-nıng ʿaḳlı bolup māl-ġa lāl
9 ki olca talaşıp ḳılıp hay hūy
ḳolıġa tüşüp aṭ kala birle ḳoy
10 tükenip bu ḳalmaḳ-nı nuṣret bile
yanıp yolġa kirdi şerāfet bile
11 ḳılıp yolda köp uġa maġrūrluġ
kiçik çong bolup ṭurfe mesrūrluġ

12 yėtip kėldi-ler şādlıḳ iyleşip
bu şādlıġ-ları ṭurfe ḥaddin aşıp
13 ki sulṭānġa bik-ler köründi kirip
heme vāḳıʿāt-larnı taḳrīr itip
14 bularġa bėrip şeh müzeyyen libās
tafıp her biri iltifāt bī-ḳıyās
15 nėçe kün yine boldı müʾmin amān
ḳılıp fazl-ı raḥmet ḫudā-yı cihān
16 ʿaṭā ḳılsa bendege nusret-ni ḥaḳ
bu ḫaḳan-ı aʿẓam-ga bėrgey sayaḳ
17 icābet nişānıġa tigse ḫadeng
bolur şīrġa ġālib żaʿīf mūr leng
18 çıbın ḳılġusı ḥürrī-lerni şikār
ḳılavurġa ḫiẕmet ḳılur kėrekser
19 tutun͡g sāḳıyā nāẓımī-ġa ḳadeḥ
içip mey-ni bolġay ki andaġ feraḥ
20 ili gülistānıda gūgū digey
ḥikāyet ġarāyib-ni nev nev digey

150 1 **ve yine leşker-i islām ulastayda kalmaḳlar birle ceng ḳılġanı**

2 yine nevʿ ḥikāyet-ni naẓm iyleyin
gülistān-ı naẓmıda bezm iyleyin
3 küni kėldi sulṭānġa nā-ḫoş ḫaber
ḫaber nė dimek-dür ki ġamdın eṣer
4 ki nilḫa ve ḳaş-nın͡g ki ser-dārları
dilīr baḫtiyār nīk-i gīrdārları
5 ki ḫālī töreler bile nėçe ir
ki sulṭān emīrlerġa bėrdi ḫaber
6 işitkey ki şeh nėçe aymaḳ-lar
yıġılmış nėçe zengī ḳalmaḳ-lar
7 ki ser-dār-ı mūġ kökşin embal imiş
ḳotan-lar bile ceng ḳılur miz dimiş
8 mun͡ga yār imiş-ler ki munku tėmür
yine da lama sü lama bī-ḥużūr

9 ki turġut-dın almış nėçe yüz çėrig
bularnıng̃ sözidür tiken-din mayruk
10 yıġılmış bu ḳalmaḳ neççend hezār
felek-ning̃ yüzini ḳılıban ġubār
11 kilürmiş bu ḳalmaḳ ḳaş başıdın
ötüp taġ-larnıng̃ uluġ taşıdın
12 āyā şāh salġıl bu sözlerge semʿ
tėmürlük digen yėrde bolmış ki cemʿ
13 işitip bu sözlerni şāh-ı zamān
yıḳıldı başıġa bu heft āsmān
14 ki sulṭān ʿacāyib ferīşān bolup
emīr toḫta aḫun-nı tīz kėltürüp
15 didi nė ḳılur miz munı yā emīr
mangã körseting̃ yol āyā şīr-gīr
16 emīr aydı leşkerni yıġmaḳ kėrek
bu düşmen sarı tīz barmaḳ kėrek
17 barıp anda islām ṣafını tüzüp
olarġa bu dīn ḳuvvetin körsetüp
18 yarıp kökşin embalı-nıng̃ başını
bėrip lamalarġa ecel aşını
19 ki munku tėmürning̃ başını üzüp
kilür miz iren-ler işin körgüzüp
20 bu sözlerni ḳıldı emīr-i zamān
ki sulṭān işitip bolup şād-mān
21 tamāmı dilīr ġāzī-ler cemʿ olup
şehrni ḫazāyinçiġa tafşurup

151 1 alıp şāhlar leşker-i bī-kerān
tėmürlük sarı tīz boldı revān
2 yörüp rāh menāzil-ni ṭay ḳıldı-lar
ulastayġa tīz tün yėtip bardı-lar
3 bolup ḳāḍī aṣġar bu leşkerge baş
ki yoldaş bolup ḫācı aḫun ḳavaş
4 ulastay ġolıġa tikip bāre-gāh

ki sulṭān emīr tüşti-ler cā-be-cā
oşol dem kėlip mūġıdın nāme
fitip nāmeġa ṭurfe hengāme
oḳup kördi sulṭān nāme açıp
töben ḳıldı başın boyun-nı ḳaşıp
uluġ-lar soradı nėçük dip sözi
barur miz mu anda kilür mü özi
bu nāme sözin ḳıldı şeh āşkār
ḫalāyıḳ dili anda boldı ġubār
dimiş nāmede ay emīr-i ḳotan
mėning leşkerim-dür yamandın yaman
ibersem çėrigim ḳotan sarıġa
tamāmı ḳotan-lar ḳaçar ġārıġa
sizler birle ḳılġay bu nevʿ ʿāmile
yarur ḳarnını bolsa zen ḫāmile
tamāming-nı mūġ-lar ḳılur derd-nāk
ki ferzend zen-ni ḳılurlar helāk
ki aldımġa tīzrek kėlip yalbarıng
ki altun kümüş yaḫşı ḳızlar bėring
bu sözni işitti tamām müʾminān
ġażab birle ḳalmaḳḳa boldı revān
barıp çaftı ḳalmaḳnı evvel emīr
süngidin çafıp şāh ṣāḥib-serīr
barıp barça müʾmin ḫurūş iyledi
ḳazan ḳaynaġan dėk ki cūş iyledi
alıp baʿżı ḳolġa sinān u dırāz
sinān birle ḳalmaḳnı ḳıldı güdāz
çafıp baʿżı müʾmin ki şimşīr-zen
bu şimşīr bile fāre iylep beden
ki baʿżı ʿadūlarġa şeş-fer salıp
ki baʿżı başı üzre ḫancer salıp
ki baʿżı tüfek-da atıp mūġ-nı
felek-ke çıḳardı bu mūġ tuġını

21 miṣāl bir sürüg yılḳı-ġa tėgdi şīr
tutuşḳan ṣıfat şīr birle dilīr
22 ki yaġdurdımu tīr-i merg-i bulut
veyā tüşti bolġay neyistānġa ot

152 1 veyā böriler kirdimü ḳoy ara
veyā zal ẕer ḳıldımu mācerā
2 veyā ot saçıp yėtimü ejderi
ki ṭāġūn vebā kirdimü mūġ seri
3 bu ḳısmī yatıp yėr üzre ḳāfirān
ser-i bī-tenān u ten-i bī-serān
4 çünān müʾminān ḳıldı-lar saḫt-ı ceng
bu mūġ ḳanıdın boldı yėr lāle-reng
5 ki bārān suyı dėk bolup aḳtı ḳan
ki bir nėçe ḳalmaḳ ḳutuldı aran
6 ki müʾmin alıp esb-ha bī-şümār
ki mūġ-lar közige cihān boldı tar
7 ki bir kiçe kündüz sürüp küfrīni
savurdı felek-ke bu mūg tuġını
8 ki müʾmin heme yandı-lar şād olup
tamām ḳayġu ġam-lardın āzād olup
9 kėlip tüşti sulṭān ferruḫ nejād
ṭabl şād-yāne çalıp boldı şād
10 kerem iyleben ḳādir ü ẕüʾl-celāl
ki şirʿ nebī taftı andaġ kemāl
11 yörüp mollā ʿoṣmān turduş reʾīs
ḳılıp pāk güẕerlerni ḳoymay ḫabīṣ
12 tüşip kün bukünde zenān başıġa
çıḳalmay üyi-din işik taşıġa
13 feraḫ cāmıdın sāḳī inʿām ḳıl
unutmay bu nāẓım-ġa iḥsan ḳıl
14 bu mey neşʾesidin bolup şād-mān
bu dūn-nıng̃ ġamıdın bolayın amān
15 **mollā şevket aḫun birle aḥmed ḫān ḫocam-larnıng̃**

16 cedeli beyānıda
17 kün-i yıl-başı kėldi nev-rūz olup
semen-zārlıḳ ʿālem efrūz olup
18 çemen ġonçesi açılur çaġladı
zebān bülbüli sayramaḳ ḫ̆ahladı
19 dehān bāġı içre zebān bülbüli
ki şekker-feşānlıḳ ḳılıban besī
20 devāt çeşmege ser soḳuban ḳalem
ṣaḥāʾif yüzige çėkiben raḳam
21 pedīd ėtti bir ḳıṣṣa-i cān söz
bu ḳıṣṣanı a͡nglap töker āb köz

153 1 körü͡ng bir küni ol emīr-i zamān
oşol toḫta aḫun cihān pehlevān
2 körünmek üçün kėldi sulṭānıġa
kėlip tüşti tīz ḫāne-i mihmānġa
3 ḳılıp irdi sulṭān aṭ may-ı aş
salıp zencebīl aṭ göşide maʿāş
4 emīr aldıda ḳoydı bu aşını
yėdi köp kötermey emīr başını
5 bu aş-nı͡ng mizācı idi köp assıġ
emīr toyġuça yėp kikirdi sasıġ
6 emīr boldı ol dem üyi-ge revān
şikem aġrıdı boldı başı kerān
7 bu aġrıḳ çerāyın saman iyledi
zehr bėrdi şeh dip gümān iyledi
8 aḫmed hān ḫocam-dur emīrġa taġa
emīrġa ḥaḳīḳat-da irdi ata
9 emīrni͡ng diliġa tüşip köp her iş
aḫmed hān ḫocamġa ḳılıp nāme rāst
10 bu nāmeni bėrdi ʿalī törege
ʿalī vehme birle alıp ḳolıġa
11 didi anda barsam alıp nāmeni
kişi körse tartıp alur ḫāmeni

12 mėni tılçı-dur dip helāk iylegey
cihāndın vücūdum-nı pāk iylegey
13 bu endīşede irdiler bu ʿalī
nėçük iş bile yėtkürey nāmeni
14 yūsuf aḫun ol vaḳtıda didi pend
ki aṭ ḳuyruġıġa ḳılın͡g anı bend
15 ʿalī nāmeni bu ṣıfat bend ḳılıp
aḥmed ḫān ḫocam sarı bardı yėtip
16 ḫocamġa tutup bėrdi bu nāmeni
yüz endīşe birle bu hengāmeni
17 oḳup nāmeni ḫalḳ-ġa ḳıldı ḫaber
didi şāh emīrġa bėrip-dür zehr
18 didiler yıġılsun ki ḫuddāmeler
ki mektep yüzin körmegen ʿāmalar
19 ara östen͡g ü ḳaş-dın yıġıldı bular
ḳoyup bėrse her birsi yüz ḳan töker
20 alıp yordı bir munça evbāşı-nı
maʿāş-sız libās-sız ḳallāşı-nı
21 yėtip kėldi şeb-de emīr ḳaşıġa
kirip būse ḳıldı emīr başıġa
22 yine şevket aḫunġa bėrdi ḫaber
kėlip maṣlaḥat ḳıldı boldı seḥer

154 1 aḥmed hān ḫocam tīz aṭlandı-lar
şehrnin͡g içige kėlip kirdilar
2 kėlip tīz uşatıp soraġ ḫāneni
ki ṣayid ṣadīrnin͡g alıp cānı-nı
3 ki ṣayid ṣadīr tīz üyige kėlip
saḳaydı ḳırḳ nėçe öfke ḳaḳıp
4 bu ġavġānı an͡glap tamām ḳaçtı-lar
heme ḳaşıḳa ḳaçıp ki tarḳaştı-lar
5 ḳalıp yekke yalġuz bu sulṭān bikim
yine yıġılıp kėldi neççend nedīm
6 bāzār bėki kāyıd bolur yarlıġ

kėlip şehġa ḳıldı ki dil-dārlıġ
7 bu şeh birle iküv tüfek attı tīz
aḥmed ḫān aḫun ḳıldı gürīz
8 ḳoşuldı kėlip mollā ṣāliş imām
ḫalāyıḳ heme boldı sulṭānġa rām
9 ʿalī töre aḫun ḳoşuldı taḫı
heme dīn bülendrek idi himmeti
10 ki ḳāḍī ve müftī yıġıldı tamām
tutun͡glar tutun͡glar diben ḫāṣ u ʿām
11 aḥmed hān ḫocam birle ḳāḍī gilān
tunkan mescidi sarı boldı revān
12 ḫalāyıḳ bularnı tutar miz didi
ki ejder boluşup yutar miz didi
13 bularnı ki bėrmey bu tunkanī-ler
ki iḫlāṣ ḳılışıp dil efkārlar
14 bu ikevni soydungġa ḳıldı revān
ki soydungda turdı ki neççend zamān
15 bozup uşbu tunkanī-ler vaʿdeni
yine toldurup kīnedin miʿdeni
16 didi ḫoyzenin͡g iki ser-dārı hem
bolup bizge bu iki ser-dār behem
17 ki ėmdi ḳoyar miz başımızġa tāc
tamāmı tarançi bėrür bizge bāc
18 ki tunkan bolup barçası bed-niyet
didi bizge bolġay tamām mülkiyet
19 ki yagur bu vaḳtıda sulṭān idi
ki tunkanī-ler üzre bu ḫān idi
20 bu yagurġa irdi kener taz vezīr
ki lubar mayanza irdi debīr
21 bular bėrdi soydungġa bir nāme
tarançi-ni çafmaḳġa hengāme
22 taḫı barça tunkan sözin ḳıldı bir
özidin ḳılur boldı ṣāḥib-serīr

155 1 ki sulṭān bu iş-din bolup köp hirās
ki ṣulḥ üçün ḳılıp nāme rāst
2 ki çarlattı-lar mollā ẕolyarnı tīz
mun͡ga ḳoştı üç ėlçi bik-lerni nīz
3 bu tört ėlçi-ge bėrdi şol nāmeni
alıp bar didi uşbu hengāmeni
4 ki soydungġa barıp uluġlarġa bėr
ki ḳāḍī gilān-nı alıp munda kil
5 eger kėlmese tīz kėlgil bu yan
ki her sözni ḳılsa man͡ga ḳıl ʿayān
6 bu aḫun-ġa ḳoştı yine üç kişi
ki zeynāl yasavul bu üç-nin͡g başı
7 bular tört kişi boldı yolġa revān
ki ḳorḳup nė bolġay diben ten-de cān
8 nihān yol bile bardı anda yėtip
körüp şevket aḫun-nı hūşı kėtip
9 tutup bėrdi aḫunġa bu nāmeni
ki sulṭān ibergen bu hengāmeni
10 oḳup nāmeni boldı köp der-ġażab
didi nėme kėldin͡g āyā bī-edeb
11 bu sulṭān tutalmas şerīʿat-nı pās
ibermiş sėni mėndin iylep hirās
12 bu aʿlā man͡ga köp taʿaddī ḳılıp
şehen-şāhlıġ manṣıbım-nı alıp
13 ḳılıp irdi sulṭān mėni ança ḫˇār
mėni ḳıldı ḥaḳ munda köp iʿtibār
14 ḫocam-nı bu tunkanī sulṭān ḳılur
mėni hem emīr-i müselmān ḳılur
15 aʿlā birle ḫūb bolmaġay mėn taḫı
an͡ga yalbarıp barmaġay mėn taḫı
16 āyā ẕolyar tīz arḳan͡gġa yan
ki yoḳsa işin͡g bolġusıdur yaman
17 imām ẕolyar didi ay aḫunum

budur mu ki faʿāl-i ehl-i ʿulūm
18 ki sulṭānmu sizlerġa rāġıb irür
yaraşturmaḳım bizge vācib irür
19 kėlip miz ki sizni yaraşturġalı
taḫı kėlmedük biz talaşturġalı
20 ki sulṭānġa sizni kėter miz alıp
şerāfet tapar siz şehrge barıp
21 ḳısm ḳıldı sulṭān ḳılur sizni çong
heme kār-bārlar kilür ki öng
22 munı angladı mollā tunkanī-ler
didi kār-ı ḫayrdur imes kār-ı şer
156 1 ḫocam munda tursun siz anda barıng
barıp anda şerʿīni cārī ḳılıng
2 munı angladı ʿāma tunkanī-ler
didi bėrse bolmasmu bizge żarar
3 ki sulṭān birlen ḳılur miz uruş
bu törtini öltür nėdür şük turuş
4 munı angladı törtidin kėtti hūş
ölüm vehmidin barça boldı ḫamūş
5 bahāne ḳılıp ḳaçtı bu törti tīz
şehr sarıġa tīz ḳıldı gürīz
6 kėlip şahġa aydı budur vāḳıʿāt
ki tunkanī şek-siz ḳılurlar cihād
7 munı angladı boldı sulṭān amān
salıp aldıġa leşker-i bī-kerān
8 barıp tustı şeh rāh-ı çangfanzanı
ki açtı ḳapuġı kühen kenzeni
9 müselmān ḳılıp uşbu yėrni kemīn
didi kėlse tunkan bolur miz imīn
10 **emīr toḫta aḫun-nıng bendge tüşkeni**
11 oşol kün şehrdin ḳaçıp çıḳtı-lar
emīr ḫān ḫayāl birle aṭlandı-lar
12 ḫayāl ḳıldı ḫalfem ḳaşıġa baray

ölüm-din ḳutulmaḳḳa tedbīr ḳılay
13 ki ḫalfem ḳaşıġa barıp yıġladı
mėninḡ-de tarıḳ-ça günāh yoḳ didi
14 emīrni tutup der-maḥāl saldı ġūl
bu işdin ili ḫalḳı boldı melūl
15 emīrni ara östenḡ-da üyge sülep
ki her kün bėrür nān ḳaḳ birle āb
16 anınḡ ḫām ḫayāli yėtip başıġa
ki zaḳḳum ḳoşuldı içer aşıġa
17 eger bolsa kimdin ki devlet kėter
anınḡ başıġa ṭurfe miḥnet yėter
18 kişige eger yėtse ḥaḳdın ḳażā
anḡa hīç nėmerse bolalmas penā

157 1 **aḫmed hān ḫocam-nı nėçe minḡ tunkanī özige ser-dār**
2 ḳılıp kėlip müselmān-lar birle cihād ḳılıp helāk bolġanı-nınḡ beyānı
3 aḫmed hān ḫocam minḡçe tunkanīni
alıp ḳurşadı ḳalʿa ḳurġanını
4 ki nurġun çėrig birle aḫun kėlip
ḫocamġa ḳoşuldı ʿadāvet ḳılıp
5 ki müʿmin öltürmek üçün bu ḫocam
müselmān ṣafı-ka sürüben ḫırām
6 ki müʾmin ü tunkan bolup rū-be-rū
ʿadāvet ḳılışıp bu iki kirü
7 biri birsi birle ḳılıp saḫt-ı ceng
zemīn-ni ḳılıp ḳan bile lāle-reng
8 şehr içre yagur dilīri idi
şehr-i tunkanī-ninḡ emīri idi
9 kener taz bu yagurġa bėrdi ḫaber
didi iş yamandur ḳılınḡlar ḥaẕer
10 bu yagur ʿaşūrlar ʿadāvet ḳılıp
ki bī-baş tunkanī-lerni yıġıp
11 şehr ḫalḳı birle soḳuştı bular
kener taz ve lu bar lu ḫuzalar

12 ki ġālib kėlip nėçe tunkanī-ler
sürüp aḳ tufaġa yėtip bardı-lar
13 ḳavaş bik ve islām mollā ʿaşūr
tusup aldını ḳıldı-lar sa[ā]ḫte zōr
14 sürüp arḳaġa munça tunkanīni
üzüp başını ve yarıp ḳarnını
15 sülep barça tunkannı çangfanzaga
başını kėsiben ḳadap cenzega
16 bu ḳalʿanı ḳurşap tamām müʾminān
ʿadūnıng̃ ḳanını ḳılıp köp revān
17 bu ḳalʿaġa tunkanī-lerni sülep
bu leşker bu tunkannı turdı ḳuşap
18 **yagur sulṭān-nıng̃ helākı**
19 işitgil ki yagurı-nıng̃ ḥālini
anıng̃ bed-gümān birle efʿāli-ni
20 şehr leşkeri munda ġālib bolup
kener taz yagur mu maġlūb bolup
21 ki tunkannı ḳavup şehr leşkeri
helāk boldı tunkanī yaş u ḳarı

158 1 sürüp barça müʾmin bu yagurnı
ḫudā ḳıldı maḥva anıng̃ rūyını
2 anı ḫatunı birle ḳıldı helāk
ʿadū ehli-ni çün ḳılıp derd-nāk
3 ʿaşūrġa bu müʾmin sinān-lar salıp
kener taz başını fıçaḳda yarıp
4 aḥmed ḫān irdi ehl-i saʿīd
anı kėltürüp sayda ḳıldı şehīd
5 tutup şevket aḫun-nı kėltürdi tīz
ḳılıp bend zindān ara anı nīz
6 nėçe kün sülep bu belā ḳaʿrı-ġa
taġarġa sülep taşladı baḥrıga
7 emīrni tutuban şehīd iyledi
cihāndın anı nā-pedīd iyledi

8 bu ḳısmī iken barçasıġa ḳażā
nėdür çāre bolmay ḳażāġa rıżā
9 bu ḳısmī ikendük felek-ning̃ işi
cefā ẓulm irmiş felek verzişi
10 bu defter oḳup ḳılmaġıl iʿtirāż
ʿömr yėte künlük irür ḳılma nāz
11 her iş ötse ḥaḳ-nıng̃ irür ḫ̌āhişi
bu ḫ̌āhiş bile bendening̃ nė işi
12 dime uşbu iş bolġan irmiş yaman
bu nevʿ sözüng̃dür yamandın yaman
13 eger ḫ̌āhlasa birni ḥaḳ tirgüzür
ve ger ḫ̌āhlasa der-maḥāl öltürür
14 ki ölmek tirilmek ḫudānıng̃ işi
falān iş-de oldı dime ay kişi
15 sang̃a kėlse miḥnet ang̃a bol rıżā
eger kėlse ferzendge ḥaḳdın ḳażā
16 körüp bu elem-ni melūl bolmaġıl
bolup nā-rıżā ehl-i hevl bolmaġıl
17 āyā nāẓımī sözni ḳılma dırāz
tiling̃ barıda iylegil nükte bāz
18 **el-ḳıṣṣa tunkanī-lerning̃ düvüm bāre kėlip müselmānlar birle**
19 ceng ḳılġanı
20 ḳaçıp barça tunkan küre şehriġa
özin taşlamaḳḳa belā baḥrıga
21 müselmānġa ḳattıġ ʿadāvet ḳılıp
ki tunkan heme çong̃ kiçik yıġılıp
159 1 yine ḳıldı-lar barça müʾmin-ġa ḳaṣd
ḫayāli müselmānġa bėrgey şikest
2 munı ang̃ladı çong̃ kiçik barça nās
uluġ-lar heme ḳıldı bir nāme rāst
3 ki mażmūn nāme bu ay müʾminān
ki şeyṭān sözi birle bolmang̃ yaman
4 bu iş-ler ikevmizge kėlgen ḳażā

ḳażāġa boyun sunmaġan nā-sezā
ḳılıp tevbe iyleng ki yaḫşı niyet
ṭaleb ḳılmangızlar ḳışāş u diyet
bolup ikimiz sarıdın köp şehīd
mung rāżı bolġıl ki bolsang ʿabīd
rıżā bolmasang bar burunġı çėrig
bu nevbet berī[n]nglerni ḳoymas tirig
bu mażmūnda ḳıldım ki nāme tamām
ki tunkanī-lerġa duʿā ve selām
alıp nāmeni ḳāṣıdı tīz rū
bu tunkanī-lerġa bolup rū-be-rū
oşol nāmeni bir uluġġa bėrip
yėtip kėldi tīz tün cevābın alıp
tutup bėrdi şehġa cevāb-nāmeni
ki sulṭān oḳup bildi bu ḫāmeni
cevāb-nāmede bu ṣıfat-lig dimiş
cihāddın bölek bizge yoḳ başḳa iş
eger ḳorḳsa sulṭān bizdin besī
angа ürkütür miz budur çāresi
ibersün bu yan şāhlıġ mührni
ki bizlerge bėrsün tamām şehrni
köngül tınmaġay intiḳām almasaḳ
boyı ḳat ḫaṭun ḳarnını yarmasaḳ
munı angladı boldı şeh köp ḫafā
didi öz özige ḳılıp-dur cefā
didi mėn olarġa ḳılay bir ḳılıġ
olarġa ḳılay bir ḳatar yaḫşılıġ
ki şāyed ḳılurlar ʿadāvet-ni terk
ʿaceb yoḳ ki ḳılsa żalālet-ni terk
didi şehke çıḳtı oru[n]ng üzre tīz
taḫı çarlatıp mīr ḳa[ā]sım şāhnı nīz
angа sordı çün şāhlıġ ḥükm-ni
tunkanġa ozuḳ ḳoy alıp bar didi

21 bu bėrgenni yėp ḳursaḳın toydurup
uruş iylesün bā-şecāʿat bolup
22 olar başıda bolsa nā-geh ḫıred
ki elbette ḳılġay ʿadāvetni red

160 1 bularġa bėrip köp gürünç birle un
bu ḳoy-lar bile bāz alıp tīz tun
2 birevni taḫı mīr ḳa[ā]sım-ġa ḳatıp
iberdi bulardın ki nāme fitip
3 bular un gürünç birle māl-nı alıp
ki tunkan-lar üzre bardı yėtip
4 alıp barġanın bėrdi tunkanġa tīz
yine nāmeni tafşurup bėrdi nīz
5 ki tunkan ulugı didi ḳāşıda
nėçe bizge yalbarsa bolmas revā
6 aramızda yoḳtur ḳılınç-dın bölek
ki kej-düm-de yoḳ hīç nīş-din bölek
7 eger ḳança bėrse munıng̃ dėk-lani
bu sulṭān-nıng̃ hergiz ḳutulmas cānı
8 taḫı ikeving̃izni ḳılur miz şehīd
cihāndın bolur siz ḥalī nā-pedīd
9 didi ikisini tutup baġladı
ḫūnını hemān tökkeli çaġladı
10 didi baʿżı-sı tuġ-nı tikken hemān
bu tuġ aldıda iylegey miz ki ḳan
11 didi baʿżı-sı ḳondurur miz bütün
ki irte şehīd ḳılġu miz çıḳsa kün
12 heme iki ḳāşıdnı bėrdi an̂ga
didi irte çaşkada ḳılġıl tebāh
13 didi mīr ḳa[ā]sım şāh kerim-ā-kerīm
irür ism-i z̤ātın̂g raʿūfuʾr-raḥīm
14 biz iki ġarīb-lerni āzād ḳıl
ḫalāş iyleben kön̂glümiz şād ḳıl
15 be-ḥaḳ-ı ḫudā-yā ḳalem birle levḥ

yine ʿarş-ı kürsī ṣafı birle nūḥ
16 be-ḥaḳ-ı ḫalīl ü be-ḥaḳ-ı ḥabīb
duʿāmız icābet-ke ḳılġıl ḳarīb
17 münācāt-nı ḳıldı bolup zār zār
ölüm ḫavfıdın boldı köp bī-ḳarār
18 munı saḳlaġan ir teraḥḥum ḳılıp
ḳoyup attı tün-da ḳolını yazıp
19 bular kirdi yolġa fiyāde ḳaçıp
közi-ning yaşını buluṭ dėk saçıp
20 kiçeçe yörüp iyleşip āh vā[h]
yėtip kėldi aḫīr be-nezdīk şāh
21 tamām vākıʿāt-nı beyān iyledi
ʿadūlar faʿālin ʿayān iyledi
22 ki anglap bu şehġa ġażab yüzlenip
tamāmı sipāh reʿa[ā]ya[ā]larnı yıġıp
161 1 yıġıp leşkeri nėçe aymaḳı-nı
kötertip alem tuġ bayraḳı-nı
2 ki aṭlandı leşker ʿadedsiz bolup
gürūhā gürūhā cihānġa tolup
3 tusup barça tunkanī-ler rāhnı
tikip reh-güẕārlarġa ḫar-gāhnı
4 turup irdi nā-gāh köründi ḳara
ki tunkan yėtişti ḳılıp mācerā
5 bu tunkanī-ler aṭların oynatıp
müselmānġa oḳ zenbūrek-ler atıp
6 ki tunkanī ḫaylī kėlip fevc fevc
müselmān cėrigi bolup mevc mevc
7 ki ṣaf-lar tüzetip bu iki kirü
biri birsi birle bolup rū-be-rū
8 biri birsige tīz bārān itip
bu dūn āb-rūsıġa cān-nı satıp
9 ki lāle ṣıfat bar beden ḳan bolup
muṣāf-gāh içige ölüg toldurup

10 alıp tīġ bile birbirin cānını
ḳılınç-lar çafıp aḳturup ḳanını
11 biri birsige ḳılmayın merḥamet
ġażab deştide iyleşip menzilet
12 gahī birsige birsi ġālib bolup
gahī birsige birsi maġlūb bolup
13 gahī bu sürüp aldıda ol ḳaçıp
gahī ol munıng̑ ḳan-larını saçıp
14 bu yėrde ḳılıştı ʿaceb saḫt-ı ceng
aḳıp ḳanı boldı zemīn lāle-reng
15 ki āḫir bu tunkanī boldı ḫarāb
firār iyledi çong̑ kürege ḳarap
16 müselmān çėrigi sürüp arḳıdın
bozup nėçe yėrde ʿadūlar ṣafın
17 bu tunkanī-lerni kürege sülep
bozup ḳalʿalarnı fūlını talap
18 biri birsi birlen ḳılıp saḫt-ı ceng
ḳanı yėrni ḳıldı ki gül-nār reng
19 çıdalmay ki tunkanī ḳıldı gürīz
küredin çıḳıp kėtti soydungġa tīz
20 ki aḫīrde şehġa kėlip yalbarıp
ki fermān u ber-dār u boldı kėlip
21 çü şeh hem bularnıng̑ günāhın kėcip
özige özidin nėçe çong̑ ėtip
22 tamāmıġa cusen-ni ser-dār ėtip
ki lev curni hem nīk gīrdār ėtip

162 1 heme boldı evvelḳı dėk yek cihet
oru[n]ng̑ üzre tuttı bu şeh menzilet
2 ki sulṭān bolup şāh āzāde baḫt
nė āzāde baḫt belki āmāde baḫt
3 şerīʿat revācıġa kūşiş itip
ki her kün reʿāyānı pürsīş ėtip
4 açıp faḳrı sarı seḫā ilgini

yetīm bī-nevāġa vefā ilgi-ni
bu resmide ötti nėçe rūzigār
amānlıḳda ilṭāf ėtip bir ü bār
āyā muġ-beçe tīz tīz mey tutun͡g
felek devri bukünde çevrüldi on͡g
tutun͡g mey bu dem-ni ġanīmet bilip
ki cām-ı feraḥ-ka leb-ā-leb alıp
bolun͡g tīz bu devlet-mü turmas müdām
ki mihnet-mü yėtkey sürüp tīz ḫırām
bu miḥnet yėtişkende devlet kėter
ki hīç sūd bėrmes feşīmān yatar
āyā nāẓımī sözni ḳıl muḫtaṣar
yine başḳa iş ötse bėrgil ḫaber
nāẓım-nın͡g naẓma diger birle ḳılġan ḫ[ḥ]ikāyeti
küni bolup irdi ḍaḥā dėk ebyaż
hem-çü yarup bu dil-meh murġ beyāż
verd-i aḥmer kibi irdim ki şād
ḳolda ḳalem nezdime irdi midād
uşbu zamān içre aydım münferid
ḳılur idim yėn͡gi bisāṭ üzre ḫaṭ
kirdi ḳapuġdın selām iylep kişi
irdi mėnin͡g birle berāber yaşı
ḳıldı duʿā itti man͡ga ʿarż-ı ḥāl
sürdi zebānıġa bu yan͡glıġ maḳāl
kim ḳıla bėrgil ki kitābet man͡ga
mėnmü ḳılay anca rifāyet san͡ga
leyl-i nehār birle kilür mėn san͡ga
her nė tiler sėn ki bėrür mėn san͡ga
didi bu sözlerni ʿadeddin füzūn
mevcūd aydı kim uzun andın uzun
didim an͡ga ayt ki atan͡g atı kim
atını ayt son͡gra anın͡g ẕātı kim

21 didi özüm atı muḥammed ʿalī
atamız atı ʿazīzdür ḥa[ā]li

163 1 dir ki babam ism-ni islām dilīr
devlet imiş çon͡g babamız şīr-gīr

2 yarkend ara heft muḥammed pīrim
heft muḥammedke bu devlet nedim

3 çon͡g babamız devlet irür bā-ḥużūr
heft muḥammed pīrimiz şeyḫi-dür

4 ḳıldı beyān bizge bu ejdādnı
taḳrīr ėtip mėn ki olar atını

5 bir yıl ötüp uşbu ḫayālāt ile
başlap idim müşterā sāʿāt ile

6 cāy-ı ʿalī kent ḫudāyār idi
anda ḫıred-mendī töre bar idi

7 uşbu töreni͡ng atı irdi ʿalī
nerm-i zebān rūyı gülistān güli

8 nūşīrevān-dur ki ʿadālet ara
ḥāṭem-i ṭay-dur ki seḫāvat ara

9 mollā ṣalīş aḫun atası anın͡g
bibi ṣafuradur anası anın͡g

10 ḥacı zaḫire bibi-dür ḫālası
barça saʿādet-mend irür āl-sı

11 barçası ʿādil ve kāmil saḫī
ceddi mu kin başdaki ḫoca aḫi

12 sāḳī kėtür bāde ber-bād ġam
ḳılġalı dil közgüsini cām-ı cem

13 lafẓa-yı ġarṣaç-da tārīḫ çıḳar
bolsa ḫıred-mendī ḥesābda tapar

14 ay-ġa cemādüʾṣ-ṣānīġa irdi bir
ḳıldı tamām naẓm-nı nāẓım faḳīr

15 kim oḳusa yā ki işitse munı
yād ḳılur dip ki duʿāda meni

16 uşbu ümīd birle ḳılıp mėn tamām

barça muḥib-lerġa faḳīrdin selām
17 belki cihān ḫalḳı-da yoḳtur vefā
her işide zerreçe yoḳtur ṣafā
18 līk raʾūf-dur ki ḫudāvend özi
rāh-nümādur ki kelām u sözi
19 her ki dürūdnı ḳıla alsa vesiʿ
a͡nga muḥammed dü cihānda şefīʿ
20 barça işin ta͡ngrı tamām iylegey
luṭf ėtip emrige rām iylegey
21 ḫasta bilāl künde delāʾil oḳu͡ng
fāyidesi yoḳ naẓm-nı ėmdi ḳoyu͡ng
22 kündüzide ḫalḳ-ġa aysa͡ng āfitāb
kiçeleri şefḳat ėtip māh-tāb
164 1 zerreçe ḫalḳ sizge vefā ėtmegey
şükri ḳılı͡ng belki cefā ėtmegey
2 eselüke allāh ḫudā-yı cihān
aʿṭani emin emān el-amān
3 faḳīr ʿiyāl-mend ġarīb bende mėn
ẕenb-i ʿaẓīm bī-rūy şermende mėn
4 aç yüzime tevbe ḳapuġın müdām
tevbe üzre tevbe ḳılay ṣubḥ şām
5 her digenimde tevbeni ḳıl ḳabūl
ta͡ngla resūl aldıda ḳılma melūl
6 ḥürmeti-din ḫoca ḥasan māterīd
ġavṣ zamān ḳuṭb-ı cihān bāyezīd
7 ḥürmeti-din seyyid emīr-i kelāl
ḫoca-yı büzürg ki ṣāḥib-kemāl
8 barça nebī şefḳati-ni ḳıl ʿaṭā
cümle velī-ni ḳılıban reh-nümā
9 ḫasta bilāl nāẓımī-ġa ḳıl kerem
cism ile cānını ḳıl muhterem
10 **bu kitāb-nı yigirm varaḳ-ça fitilgende ʿalī bay-nı͡ng körgen**
11 tüşini bu defterni͡ng āḫiride taḳrīr ḳılduḳ ki a͡nglaġay sizler **naẓm**

12 olturuban ḫaṭ fitüdüm der revāḳ
çün fitilip irdi yigirm varak
13 nā-geh kirip kėldi işikdin ʿalī
rūyı bolup miṣl-i gülistān güli
14 didi körüp mėn ki bu şeb ṭurfe tüş
uşbu tüşüm vehmidin oldum ḫamūş
15 ʿabdresul bik-ni körüp mėn kiçe
ordasıda man͡ga ḳılur söz nėçe
16 çün iberey alte şehrge sėni
barġıl tīz ėlçi bolup ay ʿalī
17 an͡ga didim munda bukün yoḳ ulaġ
ḳay barayın alte şehrge yayaġ
18 didi barın͡g orda-yı sulṭānıġa
tīz muʾaẓẓam hakīm aldıġa
19 bardım tīz tün bu şeh ḳaşıġa
aṭ-nı sürep belki bu meh ḳaşıġa
20 tīz san͡ga bėrgeli aṭ yoḳ didi
yandurup attı man͡ga aṭ bėrmedi
21 ʿabdresul bik didim bėrmedi
ḫükmī-lerin semʿeġa hīç almadı

165 1 dip aydım ilgide bar irken tüfek
naḳş-nigār birle nė ḫoş zenbūrek
2 bėrdi man͡ga didi alıp kėt munı
aldım iligim-ġa uyandım didi
3 mėn didim rūḥ-ı emīr şād iken
cümle-yi ġam ẓulmıdın āzād iken
4 bolsa şehīd tüşke kirip bėrse şey
mėn ki anın͡g taʿbīrini sizge dėy
5 rāżı bolupdur ki sėnin͡g-din şehīd
uşbu kitābet-ke bolupdur ḫarīd
6 sizdin olupdur ki emīr rūḥ şād
yoḳ ki ʿaceb taşsan͡gız ėmdi murād
7 rūḥ-ı emīr bėrse san͡ga zenbūrek

uşbu kitābet-ke imes tīġ kėrek
8 rūḥ-ı emīriġa duʿā iyledük
şükri ḳılıp ḥaḳ-ġa ṣenā iyledük
9 **uşbu kitābet tamām bolġanda ʿalī bay-nıng yana körgen**
10 tüşini beyān ḳılduḳ naẓm
11 bolġan idi uşbu kitābet tamam
kėldi ʿalī bėrdi faḳīrġa selam
12 didi kitāb taşını satḳun alıp
yatıp aydım laḥẓa üyümge kirip
13 kėtti közüm uyḳuġa andaġ ki tīz
bardım andaġ ʿimāret-ke nīz
14 kördüm aḥmed ḫān ḫocam-nı ṣarīḥ
ong yanıġa aldı mėni ol taḫı
15 bar yanıda ol ki ini-si emīr
iki-si-ning rengi ʿacāyib münīr
16 taşıġa yaşıl içige aḳ kėyip
baḳtı manga uşbu ḫocam söz kılıp
17 didi oşol iş-dç özüng barmadıng
didi ki rāst bizge cevābın bėring
18 anga didim yoḳ idim anda mėn
rāst kelāmım-nı didim sizge mėn
19 bir kişi kėldi ki ḳolıda fıçaḳ
sançıdı ilgimge na[ā]vek-i fıçaḳ
20 zerre-i ḳan çıḳtı gül-i ġonce dėk
turdı ḳolumdaki bolup yomça dėk
21 didi aḥmed ḫān nė iş bile sėn
mėnmü didim nėçe oyun bile mėn
166 1 zerre-i çöb nėy ki oynap turup
fıçaġı bar kişi başıġa soḳup
2 irdim ḳahḳah[a] külüşti heme
külgü bile tīz uyandım yine
3 çünki didim uşbu tamām yaḫşı tüş
yaḫşı biling siz da eger bolsa ḥ[ḫ]ōş

4 rūḥ-ı ḫocam hem bolupdur ki ḫoş
sizge mededlik irür uşbu tüş
5 barça şehīd rūḥı bolupdur ki şād
yaḫşı ʿamel iyle tapar sėn murād
6 ḫaṭġa fitip ḳoydı munı yādigār
dehri ara ḳalġusı köp rūzigār
7 her kişi iş ḳılsa imes maʿni siz
maʿni-siz bilgüsi-dür batımız
8 her sözi kim ötse fitip mėn tamām
ehl-i ḫıredlerġa didim mėn selam
9 bu defterni evvel iki üç ay ʿalī bay taḳrīr ḳılıp sözini faḳīr
10 mollā bilāl nāẓīm neşir boyunça fitip andın furça tėggençe naẓm ḳılıp
11 ġazāt ḳılġan müselmān-larnıng̃ evlādlarıġa yād nāme ḳılıp ḳoyduḳ
12 ġazāt der mülk-i çin aṭ ḳoyduḳ temmetüʾl-tamām bi-ʿavniʾl-melikiʾl-vehhāb
13 tārīḫ bir ming̃ iki yüz toḳsan üç-de ili ḥesābıda
14 bars yılı-da bu defter tamāmıġa yėtken allāhümme rabbenā
15 evṣilnā ilā makasidinā ve tüb ʿaleynā
16 inneke entettevvābüʾr-
raḥīm

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİZİN

-A-

āb Far. Su.

ā. 61/12, 104/3, 123/3, 130/6, 143/7, 152/2, 156/15

ā. ḳıl- : Ağlamak. 61/12, 143/7

ā. -ı çeşm Far. Göz suyu. 34/2

ā. -ı efyūn Far. Afyon suyu. 43/15

ābā Ar. Babalar, atalar, büyükler.

ā. 49/15, 88/11

ā. ḳıl-: Atalık, babalık etmek. 88/11

Abā Bekr Hz. Ebubekir.

A. B. +dür 5/5

A. +ni 5/8

Abā Bekrī Özel ad.

A. B. +lar 84/6

A.M. A. 122/13

ābād Far. Bayındır, mamur.

ā. bol-: Bayındırlaşmak, bayındır hale getirmek. 8/10

ā. ḳıl-: Bayındırlaştırmak. 9/5

ʿabd Ar. Kul, köle.

ʿa. 51/3

ʿAbd Ḥaḳ Özel ad.

ʿA. Ḥ. 54/13

ʿAbd Ḳādir Özel ad.

ʿA. Ḳ. 104/5

ʿAbd Kayd Özel ad.

ʿA. K. 54/6

ʿAbd Nāṣır Özel ad.

ʿA. N. 20/16, 54/12, 73/18

ʿA. N. +nı 85/8

ʿAbd Vāriş Özel ad.

A. V. 54/13

ʿAbd Vāriş Dilīr Özel ad.

ʿA. V. D. 67/13

ʿAbd Vāriş [İ]srāʾil Dilīr Özel ad.

ʿA. V. İ. D. 51/3

ābdān Far. Güzel, iyi. 38/10

ā. imasdur 38/10

āb-dār Far. Güzel, parlak.

ā. 45/3, 127/7

ʿAbdraḫman Ḫazāyin Bėki Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 122/18

ʿAbdresul Özel ad.

ʿA. 54/3

ʿAbdresul Bik Özel ad.

ʿA. B. 20/19, 51/9, 55/19, 59/20, 164/21

ʿA. B. +ni 24/11, 164/15

ʿAbdresul Bik Ḫākim Özel ad.

ʿA. B. Ḥ. 13/4

ʿAbdresul Dilīr Özel ad.

ʿA. D. 17/17

ʿAbdresul Emīr Özel ad.

ʿA. E. 61/15

ʿAbdresul Ḫākim Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. B. 12/8

ʿA. Ḥ. B. +ka 34/11

ʿAbduʾl-bāḳī Ḳāḍī Özel ad.

ʿA. Ḳ. 76/12

ʿAbduʾl-bāḳī Min͡g Bėki Özel ad.

ʿA. M. B. 141/7

ʿAbduʾl-bāḳī Min͡g Bik Özel ad.

ʿA. M. B. 142/8, 144/2

ʿAbduʾl-ḥaḳ Celāleʾd-dīn Şīr-dil Özel ad.

ʿA. C. Ş. 20/17

ʿAbduʾllāh Ḫelfet Özel ad.

ʿA. Ḫ. 49/14

ʿAbduʾllāh Bik Özel ad.

ʿA. B. 138/7

ʿAbduʾllāh Ḫācı Defāin-çi Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. D. B. 122/16

ʿAbduʾllāh Ḫācı Ḫazāyin-çi Bik Özel ad.

ʿA. Ḥ. Ḫ. B. 117/9

ʿAbduʾllāh Ḫazāne Özel ad.

ʿA. Ḫ. 116/15

ʿAbduʾllāh Töre Bik Özel ad.

ʿA. T. B. 76/12

ʿAbduʾllāhYüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. 141/8

ʿAbduʾl-laṭīf Ḫalīfe Özel ad.

ʿA. Ḫ. +m 77/15

ʿAbduʾl-muṭṭalib Özel ad.

ʿA. 49/15

ʿAbduʾl-vāḥid Bik Özel ad.

ʿA. B. +larnı 138/8

ʿAbduʾl-vāḥid Ġazneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ġ. B. 147/12

ʿAbduʾl-vāḥid Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 21/15, 122/19

ʿA. Ḫ. B. +lar 116/16

ʿAbduʾrāmān Caḳum Özel ad.

ʿA. C. 66/1

ʿAbduʾr-raḥīm Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 116/15

ʿAbduʾr-raḥmān Bik Özel ad.

ʿA. B. 138/7

ʿAbduʾr-raḥmān Defāin-çi Bik Özel ad.

ʿA. D. B. 117/9

ʿAbduʾr-raḥmān Ġazneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ġ. B. 147/12

ʿAbduʾr-raḥmān Ḫazāneçi Bik Özel ad.

ʿA. Ḫ. B. 21/14

ʿAbdu Şūfī Min͡g Bik Özel ad.

ʿA. Ş. M. B. 70/7

ʿAbdüʾr-reşīd Özel ad.

ʿA. 54/12

ʿAbdüʾṣ-ṣamed Özel ad.

ʿA. 54/9, 73/18

ʿA. +lerni 85/7

ʿAbdüʾṣ-ṣamed Fān-ṣad Özel ad.

ʿA. F. 20/16

ʿAbd[üʾs-]settār Aḳsaḳal Özel ad.

ʿA. A. 32/17

ʿabid Ar. Kul, köle, bende.

ʿa. 75/4, 75/8

ʿAbid Güli Özel ad.

ʿA. G. 84/8

ʿAbid Ḳahhār İmām Özel ad.

ʿA. Ḳ. İ. 75/22

ʿAbid Vahāb Ḳa[ā]ḍī Özel ad.

ʿA. V. Ḳ. 75/21

ʿabīd Ar. Kullar, köleler.

ʿa. 55/20

ʿa. bol- Kul, köle olmak. 159/6

ʿa. +i 71/8

ʿābid Ar. Tapan, tapınan, ibadet eden.

ʿā. 90/14

ʿĀbid Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. 90/14

ʿAblā ʿAzīz Özel ad.

ʿA. ʿA. 74/22

Ablaş Yer adı.

A.76/1

āb-rū Far. Şeref, onur, haysiyet.

ā. +sıġa 161/8

āb-rūy Far. Yüz suyu, yüz aklığı.

ā. 88/18

ā. +ı 136/15

Acanuḳu Yer adı.

A.134/11, 145/3

ʿacāyib Ar. Çok tuhaf, şaşılacak şey.

ʿa. 82/11, 86/18, 109/14, 120/8, 150/14, 165/15

ʿaceb Ar. Acaba, hayret.

ʿa. 39/2, 47/9, 53/11, 56/13, 57/15, 115/7, 126/10, 133/11, 146/1, 159/18, 161/14, 165/6

ʿa. +dür 139/13

ʿAcem Ar. İranlı, Fars olan kimse.

ʿA. 100/2

ʿāciz Ar. Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz.

ʿā. 128/17, 148/13

acun Soğd. Dünya.

a. 96/19, 96/20

aç Yemek yemesi gereken (kimse), tok karşıtı.

a.69/6, 105/1, 105/4, 105/5, 106/19, 107/11, 118/21

a. bol- Aç olmak, acıkmak. 105/1, 105/5

a. +ıdın 106/21

a. +ını 110/7

aç- 1. Açmak, yaymak.

a. +ın͡g 13/15

2. Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

a. 164/4

a. -ıp 19/16, 59/6, 92/16, 96/3, 102/17, 126/11, 130/11, 132/17, 151/6, 162/4

a. -madı 132/10, 132/11

a. -mas sizlar 132/14

a. -tı 156/8

3. Söylemek, ortaya koymak.

a. -ıp 43/12

a. -ḳalı 58/22

a. -ma 88/21

a. -tı 13/10

3. Yarmak.

a. -ıp 130/16

4. Alanını genişletmek.

a. -ıp 132/6

açal- Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirebilmek.

a. -may 86/13

aççıġ Acı, üzüntü.

a. +ı 137/19

a. +ı kėl-: Daralmak, kahırlanmak. 137/15

aççıġlan- Kızmak, öfkelenmek.

a. -ıp 70/16

aççıḳ Acı, üzüntü.

a. +ı 59/1

açıl- 1. Açma işine konu olmak.

a. -dı 40/12

a. -ıp 9/18, 80/22, 144/13

a. -ıp bėr- Açıvermek. 132/17

a. b. -mak ol- Açıverecek olmak.131/20

a. -maġay 50/9

a. -sun 49/5, 69/9, 99/11, 126/17

a. -ur 43/11, 50/10, 152/18

2. Sıkılması, çekinmesi, tutukluğu kalmamak.

a. -sun 78/13

3. Bir konu ile ilgili konuşmak.

a. -dı 116/20

4. Yeni bir bakış açısı getirmek.

a. -dı 121/7

açış- Söyleşmek, ortaya koymak.

a.-ıp 17/1

açlıġ Açlık.

a. +ġa 120/2

açlıḳ Açlık.

a. +da 120/3

açra- Ayrılmak.

a. -dı 95/15

a. -p 146/11

açrat- Ayırmak.

a. -ıp 17/9, 22/22, 94/8, 103/21, 118/16

açurġa Açacak.

a.13/18

aʿdā Ar. Düşman, düşmanlar.

a.16/4, 28/5, 57/2, 57/18, 121/1, 127/9, 127/13, 148/21

a. +ġa 73/15, 77/1

a. +la[r]nı 47/14

a. +nı 67/21, 127/10

ādāb Ar. 1. Zarafet, naziklik.

a.131/19

2. Töre, yol, yordam.

ā. -ı şerāʿiṭ Ar. Şartların düzeni.

ā. +lar 38/11

ʿadālet Ar. Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme.

ʿa. 5/13, 163/8

ʿa. ḳıl- Hak ve hukuka uymak, hakkı gözetmek. 99/20

ʿa. +da 15/4

ʿadālet-meāb Ar. Hak ve hukukun olduğu, hakkın gözetildiği yer ve kimse.

ʿa. 99/19

adam (<ādem) Ar. Adam, insan, kişi, insanoğlu.

a. 2/9, 9/5, 17/3, 18/8, 59/19, 76/21, 78/11, 78/19, 83/4, 94/7, 97/22, 98/2, 98/8, 1072, 107/7, 108/4, 130/4, 130/16

a. +lar 22/8, 124/9

a. +nı 2/9, 3/17, 78/9

ʿadāvet Ar. Düşmanlık.

ʿa. 94/22

ʿa. ḳıl- Düşmanlık etmek. 51/1, 139/2, 157/4, 157/6, 157/10, 158/21

ʿa. +i 26/1

ʿa. +ları 118/9

ʿa. +ni 159/18, 159/22

ʿaded Ar. Sayı.

ʿa. 94/16

ʿa. +din 13/11, 84/21, 114/6, 138/17, 162/19

ʿa. +i 41/14

ʿadedsiz Ar.+T. Sayısız.

ʿa. 4/10, 68/20, 161/2

ʿa. idi 74/11

ʿadem Ar. Yokluk, bulunmama.

ʿa. +din 2/3

ādemī Ar.+Far. Adem oğlu, insan.

ā. 20/11, 86/3, 141/15

ā. +lar 6/11

ʿAden Aden, Kızıldeniz sahilinde bir şehirdir.

ʿA. 93/18

ʿādete Ar. Adet olarak, alışmış olarak.

ʿā. ḳıl- Alışkanlık etmek. 137/1

ʿadīd Ar. Çok, pek çok.

ʿa. +i 53/19

ʿa. +i irür 35/18

ʿādil Ar. Adaletli, doğru.

ʿā. 163/11

ʿadl Ar. Adalet, doğruluk.

a. 81/14, 95/1

ʿadū Ar. Düşman.

ʿa. 14/1, 27/16, 39/17, 45/11, 46/21, 67/19, 68/17, 74/15, 77/4, 81/20, 101/19, 104/13, 109/8, 114/2, 118/2, 126/11, 127/7, 133/19, 158/2

ʿa. +ġa 3/2, 68/17, 117/17

ʿa. +lar 44/22, 47/8, 104/11, 127/12, 160/21, 161/16

ʿa. +larġa151/19

ʿa. +nı 57/16, 127/11

ʿa. +nıng͡ 48/15, 157/16

āferīn Far. Aferin, alkış.

ā. ḳıl- Teşekkür etmek, beğenmek, takdir etmek. 39/4

āfet Ar. Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım.

ā. +da 110/6

affaḳ Eş, kadın.

A. 90/7

āfitāb Far. Güneş.

ā. 4/13, 163/22

ā. + ı 99/4

ʿafv Ar. Af, bağışlama.

ʿa. 60/5

aġa Ağa, ağabey.

a.143/8

a. +sıġa 146/9

aġaçe Ağa hatunu, bey karısı.

a. 28/13, 29/11, 63/2, 63/5

a. +m 63/4

āgāh Far. Haberli, bilgili.

ā. ol- Bilgilenmek. 15/3

āgāhlıġ Far.+T. Haberlilik, bilgililik.

ā.129/15

Aġaladay Özel ad.

A. +larnı 132/8

Aġayas Yer adı.

a.148/18

a. +ġa 146/4, 148/17

a. +nın͡g144/15, 144/21, 148/4,148/22

āġāz Far. Başlama, işe koyulma.

ā. 55/5

ā. ėt- Anlatmak, anlatmaya başlamak. 82/11

ā. ḳıl- Yapmak, etmek, başlamak, göstermek. 10/18, 17/10, 43/12, 136/14, 147/19

aġır Ağır (hacim bakımından).

a. 48/9

aġız 1.Ağız.

a. +ı 18/5, 110/17

a. +ıdın 114/5, 121/2

a. +ıġa 101/17, 101/20

a. +ını 58/22

2. Çıkış yeri.

a. +ıda 101/8

aġniyā Ar. Zenginler.

a.136/13

aġrı- Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak.

a. -dı 153/6

a. -p yat- Ağrımak.137/2

aġrıġ Ağrı, sızı, dert, hastalık.

a. + ının͡g 4/11

aġrıḳ Ağrı, hastalık.

a.153/7

āġuşte Far. Bulaştırılmış, kirletilmiş.

ā. 63/7

ā. bol- Bulaştırılmak, kirletilmek. 72/6, 89/20

āh Far. Yazık, ah, eyvah.

ā. 28/14, 51/9, 63/5, 111/22

ā. cėk- Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. 105/4,119/6

ā. vāh cėk- Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. 80/12

ā. vāh iyle- İnlemek, feryat etmek. 29/16

ā. vā[h] iyleş- Hayıflanmak. 160/20

ā. u fiġān ḳıl-Ağlamak, inlemek. 130/7

ā. ur- Ah çekmek. 57/19, 71/13, 71/16, 77/16, 90/8, 90/19, 106/13, 106/21, 107/1, 107/4, 114/16, 124/7

ā. -ı serd Far. Sert, haşin ah, eyvah. 92/4

ā. -ı serd ur- Ah çekmek. 114/16

ā. +lar ur- Ah çekmek 4/2, 124/15

ʿah (<āh) İç çekme, figan.

ʿa.132/8

aḥad Ar. 1.Bir (sayı).

a. 7/19, 88/15

2. Kimse.

a. 10/8, 16/5

Aḥad Bāḳī Özel ad.

A. 89/4, 89/17

aḥafaẓüʾl-ḥāfıẓīn Ar. Koruyan, saklayan.

a.103/15

aḫbār Ar. Haberler.

a. +nı 109/2

āheng Far. Nağme.

a. 50/10

āhengerān Far. Demirciler.

ā. 73/13

ahenin Far. Demirden.

a. +din 84/11

aḫi Ar. Kardeş.

a.163/11

āḫir Ar. Son.

ā. 9/14, 13/2, 15/11, 17/1, 32/13, 55/18, 64/2, 65/19, 71/1, 86/14, 95/19, 99/7, 161/15

ā. +i 23/5, 64/3, 136/21, 148/7

ā. +ida 136/16, 144/8, 164/11

aḫīr Ar. En sonraki, en son.

a. 7/18, 11/16, 36/7, 63/17, 77/19, 98/15, 135/6, 136/11, 160/20

a. +da 161/20

āḫirī[n] Ar. Sonradan gelenler, sonrakiler.

ā. 33/2

aḫlāḳ Ar. Yaratılış, ahlak.

a. 3/19

Aḥmed Özel ad.

A. 5/2, 26/13

A. +de141/3

A. +ge 5/3, 5/4, 141/4

Aḥmed ʿAlī Özel ad.

A.ʿA. +lerni 138/12

Aḥmed Ḫān Özel ad.

A.18/2, 21/6, 25/10, 25/11, 25/12, 26/12, 26/15, 29/15, 47/17, 48/8, 60/9, 61/14, 61/16, 61/22, 63/18, 85/6, 91/1, 91/2, 91/5, 96/4, 158/4, 165/21

A.Ḫ. +ġa 26/15, 29/14, 60/8

A. Ḫ. +nı 21/20, 26/16, 86/7, 95/20

Aḥmed Ḫān Aḫun Özel ad.

A.H.A.154/7

Aḥmed Ḫān Ḫoca Özel ad.

A.H.H. 27/3

A.H.H. +m 17/19, 26/10, 47/21, 50/11, 84/14, 84/15, 91/13, 95/20, 153/15, 154/1, 154/11, 157/3

A.H.H. +mdur 153/8

A.H.H. +mġa 46/9, 47/12,153/9

A.H.H. +mlarnıng͡ 152/15

A.H.H. +mnı 25/5, 27/11, 60/20, 84/12, 157/1, 165/14

A.H.H. +mnıng͡ 138/3, 138/5

Aḥmed Ḫazneçi Özel ad.

A.H. +ning͡ 26/13

Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

A. 21/13, 21/22, 25/6, 25/15, 27/4, 27/10

A.H.B. +ni 25/12, 25/13

A.H.B. +ning͡ 27/3

Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

A.16/11

Aḥmed Ḫoca Özel ad.

A.H. +m 94/10

Aḥmed Ḫoca Ḫān Özel ad.

A.H.+m H.+lar17/6

aḥmer Ar. Kırmızı.

a. 162/13

aḥsen Ar. Pek güzel, daha iyi.

a. 2/10

aḫşam Akşam.

a. +da126/4

āhū Far. Ceylan.

ā. 63/7, 87/14

aḫun Far. Efendi, hoca.

a. 12/7, 12/8, 13/18, 16/10, 20/16, 21/10, 21/11, 21/12, 21/13, 21/21, 22/6, 24/3, 25/17, 28/4, 30/20, 31/1, 31/12, 31/13, 32/17, 34/6, 38/7, 39/5, 39/16, 49/18, 50/1, 50/3, 50/5, 54/4, 54/5, 54/7, 54/10, 54/11, 54/14, 54/17, 55/1, 58/3, 58/5, 62/4, 62/19, 64/9, 66/1, 66/2, 69/1, 74/2, 74/7, 74/18, 77/13, 78/8, 78/18, 79/18, 85/9, 86/21, 87/22, 88/8, 88/12, 89/14, 90/3, 90/8, 90/11, 90/14, 90/21, 91/1, 95/4, 96/11, 96/12, 96/14, 96/20, 97/1, 97/7, 98/3, 98/16, 98/17, 99/18, 99/20, 100/1, 100/10, 102/6, 102/21, 103/21, 104/1, 104/10, 104/11, 104/13, 104/18, 104/21, 105/9, 105/22, 106/5, 106/14, 107/13, 111/1, 111/10, 117/4, 117/6, 120/14, 121/6, 122/3, 122/4, 122/7, 122/8, 122/9, 122/10, 122/12, 122/13, 123/2, 123/5, 123/11, 123/13, 133/18, 133/20, 134/9, 136/1, 136/3, 137/7, 137/9, 137/13, 137/14, 138/12, 141/5, 141/6, 142/4, 143/22, 144/16, 147/7,147/8, 147/9, 147/10, 152/15, 153/1, 153/14, 154/7,154/9,157/4, 163/9,

a. +dın 136/7, 137/13, 137/22

a. +ġa 31/1, 60/12, 81/8, 88/10, 89/10, 89/16, 89/17, 103/12, 107/15, 110/21, 118/7, 132/4, 136/8,153/22, 155/6, 155/9

a. +lar 38/9

a. +larım 147/20

a. +larnı 147/11, 147/18

a. +larnın͡g 30/20

a. +mu 75/15, 100/12

a. +nı 13/5, 30/1, 34/10, 34/12, 34/13, 41/22, 42/5, 64/11, 64/13, 78/17, 78/18, 79/15, 97/2, 97/6, 98/11, 99/13, 100/17, 102/16, 108/2, 137/17, 138/6, 138/7, 139/7, 150/14, 155/8, 158/5

a. +nın͡g 90/18, 123/12, 156/10

a. +um 13/10, 21/10, 62/14, 62/22, 64/4, 66/1, 87/3, 89/9, 89/11, 89/12, 89/13, 89/18, 97/4, 98/1, 111/8, 112/17, 122/5, 122/7, 122/8, 122/9, 136/14, 137/6, 139/5, 155/17

a. +umdın 139/6

a. +umġa 88/13, 88/16, 89/14

a. +umlar 98/14

a. +umnı 64/6

a. +umnın͡g 87/1

Aḫun Bik Özel ad.

A.B. +ni 28/4

Aḫun Fo Özel ad.

A.F. +lar 20/17

aḫunluġ Far.+T. Efendilik, hocalık.

a. +nın͡g 137/19

a. +um 13/5, 13/7, 64/1, 64/12, 87/20, 89/8

a. +umdın 12/15

a. +umnı 88/7

aḫunluḳ Far.+T.Efendilik, hocalık.

a. +dın 136/10

a. idi 137/10

a. +ḳa 136/12

Aḫun Şeyḫ Özel ad.

A. Ş. +ler 31/13

aḥvāl Ar. Durumlar, hâller, vaziyetler.

a. +imiz 120/2

a. +ini 29/12

aḳ- 1. Sıvı maddeler aşağıya yönelmek.

a. -ar 125/7

a. -ıp 140/13

a. -tı 152/5

2. Sıvı bir madde bir yerden çıkmak.

a. -ıp 16/20, 18/5, 115/7, 115/18, 161/14

a. -tılar 33/14

3. Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek.

a. -tı 11/15, 16/19, 48/16, 58/19, 77/3, 112/4, 149/7

aḳ Beyaz.

a. 6/15, 55/3, 56/18, 59/11, 78/5, 103/11, 106/22, 123/7, 165/16, 102/15

a. +mudur 82/14

aḳa Büyük kardeş.

a. +m 80/11

aḳar- Beyazlaşmak.

a. -dı 105/5

ʿAkaşe Şeyḫ Özel ad.

ʿA. Ş. 31/13

aḳ ev Asya'da kabilelerin iskan ettikleri bir nevi çadır.

a.e. +i103/11, 111/11

ʿāḳıbet Ar. Sonunda.

ʿā. 72/20

ʿaḳıdāt Ar. Bir sözleşmeyi imzalayanlardan her biri.

ʿa. 87/19

ʿaḳıl Ar. (ʿaḳl) Akıl, us.

ʿa. 73/2

ʿāḳıl Ar. Akıllı, bilinçli.

ʿā. 25/16, 122/20

ʿā. bol- Akıllı olmak, akıllanmak. 136/19

ʿā. +ı 80/21, 96/15, 99/16

ʿā. idi 96/18

ʿāḳılān Ar. Akıllılar.

ʿā. -ı suḫan Ar.+Far. Sözün akıllıları. 129/12

aḳız- Akıtmak.

a. -durdı 87/18

a. -ġay 10/2

a. -ıp 107/7

akīde Ar. İnanış.

a. ḳıl- İnanmak. 82/17

ʿaḳl Ar. Akıl, us.

ʿa. +ı 22/14, 37/2, 49/10, 90/11, 93/7, 95/4, 149/8

ʿa. -ı dāniş Ar.+Far. Bilen akıl. 25/19

ʿa. +ıġa 37/5, 84/3

ʿa. +ı kėt- Üzülmek, korkmak. 71/19, 90/11

ʿa. +ın 23/14

Aḳ Ḳuzı Özel ad.

A. Ḳ.19/3

Aḳ Ḳuzı Bik Özel ad.

A.K.B 18/16, 146/5, 146/8, 148/5

A.K.B. +dür 146/5

A.K.B. +ka 146/9

A.K.B. +ni 19/9

akrabaAr. Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler.

a.112/13, 124/7

a. +lar 98/18

a. +sı 90/18

ʿaks Ar. Işığın ve suretin bir yere vurup geri dönmesi veya orada görünmesi, yansıma.

ʿa. +ni 118/12

aḳsaḳal Sakalı ak olan (kimse), ihtiyar kişi.

a.89/21

Aḳsaḳal Büşrī Bik Özel ad.

A.B.B. 20/15

Aḳsu Türkistan'da Kaşgar'a yakın bir şehrin ve nehrin adıdır.

A. 9/4, 31/5

A. +nın͡g 79/19

Aḳ Tam Yer adı.

A.T. +ıdın 76/2

Aḳ Tufa (<aḳ tepe) Ak Tepe, Türkistan'da bir yer ismi.

A.T. 40/1

A.T. +dın 20/18

A.T. +ġa157/12

Aḳ Tufalıḳ Ak Tepelik, yer adı.

A.T. 73/21, 125/21

aḳtur- Aramak.

a. -dı 104/12

a. -up 18/12, 58/14, 161/10

akuz (<aġuz) Henüz doğuran hayvanın ilk verdiği süt.

a. +lar 66/8

aḳ üy Asya'da kabilelerin iskan ettikleri bir nevi çadır.

a.ü. +nin͡g 95/16

Aḳyol Özel ad.

A. +ġa 34/3

Aḳyol Şeyḫ Özel ad.

A.Ş. 33/6

Aḳyol Şeyḫmüze Özel ad.

A.Ş.32/20

al- 1. Nefes almak.

a. -ay 17/16

a. -ıp 9/7, 12/16, 17/16, 142/19

a. -may 77/12, 95/5, 103/14, 103/19, 118/11, 127/21

2. Gidermek, yok etmek.

a. -ay 29/13, 95/11

a. -durdı 23/14

a. -ġalı 33/16, 43/8, 114/9

a. -ın 7/11

a. -ıp 18/12, 43/7, 58/14, 95/22, 154/2, 161/10

a. -ur mėn 52/9

a. -ur miz 96/1

3. Kendine ulaştırılmak, iletilmek.

a. -ay mėn 97/4

a. -ın͡g 101/16

a. -ıp 68/10

4. Bir şeyi veya bir kimseyi bulunduğu yerden ayırmak.

a. -dı 9/15, 77/5,165/14

a. -dılar 93/4
a. -ın͡g 24/20, 85/5
a. -ınġanı 82/7
a. -ıp 19/4, 20/18, 20/21, 21/3, 21/18, 22/1, 22/2, 22/4, 22/5, 25/5, 25/11, 27/4, 32/21, 36/13, 39/8, 41/11, 44/5, 50/14, 51/16, 60/20, 65/19, 67/22, 71/13, 84/1, 85/6, 88/10, 89/4, 91/8, 93/2, 94/10, 98/20, 99/8, 102/15, 103/9, 107/10, 109/1, 110/19, 111/8, 111/9, 111/10, 112/1, 117/10, 118/1, 119/8, 125/1, 125/8, 132/18, 135/20, 138/12, 138/14, 140/6, 140/10, 141/9, 141/9, 142/13, 145/6, 146/6, 148/20, 151/1, 152/6, 153/20, 155/4, 155/20, 157/3, 165/2, 138/2
a. -ıp yür- Alıp yürümek. 99/8, 103/8, 111/10
a. -maḳ irür 98/2
a. -ur 22/22
5. Almak, temin etmek, elde etmek.
a. -dı16/3, 32/10, 56/12, 64/18, 66/3, 95/18, 102/17, 102/19, 105/9, 117/11, 136/3, 143/10, 143/16, 147/1
a. -dılar 18/1/ 18/8, 50/13, 53/12
a. -dım 165/2
a. -ġalı 41/12
a. -ġan 23/13, 35/5
a. -ġanı 118/16, 17/19
a. -ġanını 24/14
a. -ġay 95/1
a. -ġıl 108/21
a. -ġuca 41/5
a. -ıban 120/22
a. -ın͡g 13/13, 35/10, 61/4
a. -ıp 9/9, 9/14, 17/3, 17/12, 17/19, 18/2, 18/9, 21/8, 26/7, 37/20, 37/21, 38/3, 39/7, 39/17, 40/1, 41/12, 42/3, 45/3, 48/1, 55/4, 55/14, 56/18, 58/11, 58/15, 61/3, 62/2, 62/20, 64/11, 64/12, 64/15, 64/18, 66/7, 68/8, 71/6, 73/12, 73/13, 73/14, 75/13, 75/13, 75/14, 76/22, 83/11, 83/14, 84/1, 86/7, 91/9, 94/19, 95/17, 96/7, 98/6, 102/17, 103/2, 103/8, 105/19, 106/1, 108/5, 112/19, 116/11, 117/2, 117/7, 117/15, 118/7, 119/13, 119/17, 120/7, 120/18, 121/3, 122/14, 122/15, 123/7, 126/12, 126/21, 127/7, 128/9, 129/14, 132/10, 135/9, 139/6, 140/20, 143/1, 144/4, 145/13, 146/4, 149/8, 151/17, 153/10, 153/11, 155/3, 155/12, 159/9, 159/10, 159/20, 160/1, 160/3, 160/4, 165/12
a. -maġan 51/20
a. -maḳ 81/7
a. -masdımı 57/7
a. -masun 108/19, 129/5
a. -mış 150/9
a. -ur 114/3, 144/21, 153/11
a. -ur mėn 52/10
a. -ur miz 68/16
a. -urlar 9/11
6. İçeri sızmak, içine çekmek.
a. -dı 27/9
a. -may 70/15
a. -maylı 35/4

7. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.
a. -dı 27/21
a. -ın͡g 94/11
a. -ıp 32/9
8. Kabul etmek.
a. -dı 64/9, 83/1, 124/21
a. -ın͡g 111/6
a. -ıp 54/2, 55/13, 80/2, 80/10, 101/8, 121/18
9. Aklına almak, aklında tutmak.
a. -ġay 7/11
a. -madı 164/21
a. -maġay 7/11
a. -n͡g 58/5
a. -ıp 88/9, 89/15
a. -ur miz144/21
10. (Hedef, nişan) Almak.
a. -ıp 59/3
11. Bürümek, sarmak, kaplamak.
a. 67/8
a. -ıp 111/11, 162/7
a. -masaḳ 159/15
12. Evlenmek.
a. -ıp 128/5
a. -sa 52/3
13. -e bilmek, yeterlilik fiili.
a. -ġalı 7/9
a. -madı 50/17
a. -maġan 78/3
a. -maġay 7/8
a. -mas 43/22, 83/17, 156/18
a. -may 37/3, 47/4, 67/3, 86/13

āl Ar. Aile.
ā. 6/5, 6/6
ā. +sı 163/10
ā.-i ʿAlī Ar. Hz.Ali'nin ailesi. 6/5
ā.-i dīn Ar. Din ailesi 6/6
ā. +ġa 96/7

ala Karışık, çeşitli, alacalı.
a.14/8, 59/11, 81/3, 111/11

aʿlā Ar. Saygın, büyük ve itibarlı kimse.
a. 33/18, 51/2

Aʿlā Özel ad.
A.155/12, 155/15

Aʿlā Aḳsaḳal Özel ad.
A.A.123/10

Aʿlā Dil-āver Özel ad.
A.D. 92/17, 93/2

ʿĀlā Ḫān Özel ad.
ʿĀ. Ḫ. 116/16

Aʿlā Ḫān Özel ad.
A.Ḫ. 44/12, 51/3, 67/12, 111/10, 118/9, 122/1, 122/6, 136/5, 137/18
A.Ḫ. +ġa 137/16, 137/8, 137/22,
A.Ḫ. +nı 137/21
A.Ḫ. +nın͡g 136/7, 136/10, 136/20, 138/2

Aʿlā Ḫān Dil-āver Özel ad.
A.H.D.117/17
A.H.D. +ni 118/5

Aʿlā Ṣūfī Özel ad.
A.S. 67/12

alal- Alabilmek.

a. -may 94/14

alala Al renkte olma.

a. bol- Ala renkte olmak.53/8

alālā Far. (<ʿalālā) Gürültü, velvele.

a. 65/15, 88/3, 134/15

ʿalāmet Ar. İz, nişan, belirti.

ʿa. +lerni 22/12

ālāt Ar. Aletler.

ā. 16/3, 18/1, 59/9, 77/21, 117/7, 118/4, 119/15

ā. +ı 42/15

ā. -ı ceng Ar.+Far.Savaş aletleri.16/3, 18/1, 59/9, 77/21, 118/4, 119/15

ā. +ni 52/22

Alatar Türkistan'da bir dağ ismi.

A. +nın͡g 30/13

Alcal Yer adı.

A.38/8

ald Ön, huzur.

a. +ıda 19/16, 24/7, 46/7, 66/8, 66/12, 70/20, 101/21, 103/11, 128/19, 153/4, 160/10, 161/13, 164/5

a. +ıġa 13/7, 21/17, 22/14, 27/12, 38/2, 47/22, 68/20, 79/21, 82/10, 82/15, 82/18, 98/3, 100/22, 101/21, 102/15, 102/16, 111/12, 138/13, 156/7, 164/18

a. +ımda 35/20, 113/14

a. +ımġa 151/13

a. +n͡ga 108/15

a. +ın͡gızlarġa101/6

a. +ını 113/4, 119/9, 120/5, 157/13

aldıra- Mo. 1. Çok sevinmek, meczup olmak.

a. -p 95/15

2. Acele etmek

a. -p 104/12, 104/14

alem Ar. (<ʿalem) Bayrak.

a. 26/5, 26/15, 55/3, 85/8, 88/2, 161/1

a. +ler 24/5, 39/7, 55/4, 56/18, 86/7, 122/14, 122/15

a. +lerni 20/21, 32/9

a. +ni 71/6, 91/9, 123/7

Alemdārʿ Abdü'ṣ-ṣamed Özel ad.

A.A. 20/15

alem-ha Ar. Sürekli elde olan hem silah hem de sembol olarak kullanılan bir tür balta, teber.

a. +yı 117/15

Alem Şāh Özel ad.

A. Ş. 20/5, 134/2

Alem Şāh Dilīr Özel ad.

A.Ş.D.117/16

ʿālem Ar. Alem, dünya.

ʿā. 5/2, 13/16, 60/17, 86/13, 140/2, 152/17

ʿā. +de 60/4

ʿā. +idür 30/8

ʿā. +ni 2/3

ʿā. +nin͡g 2/2

ʿalem-dār Ar. +Far. Bayrağı veya sancağı taşıyan.

ʿa. -ı İslām Ar.+Far.+Ar. İslam bayrağını taşıyan. 54/8

ʿālem-efrūz Ar. +Far. Cihanı parlatan, bütün aleme ışık saçan.

ʿā. 80/18

ʿā. idi 81/1

ʿAlem Şāh Özel ad.

ʿA. Ş. 113/3

ʿālemiyān Ar.+Far. İnsanlar, aleme mensup olanlar.

ʿā. 69/12

ʿā. +nıng͡ 135/19

ʿaleyhimā Ar. Onun üzerine.

ʿa. +nıng͡ 31/16

ʿaleyk Ar. Senin üzerine anlamında.

ʿa. al- Selam almak. 83/1

alındur- Alma işi yaptırılmak.

a. -dı 83/18

alış- Birlikte almak, temin etmek.

a. -ıp 73/11, 105/19, 128/3, 65/14

a. -tı 32/11

ʿālī Ar. Yüce, ulu; yüksek.

ʿā. 29/21, 85/3

ʿā. +ġa 96/7

ʿAlī Hz. Ali Peygamber.

ʿA. 5/18, 5/20, 6/1, 6/2, 6/3, 6/5, 6/18, 7/7

ʿAlī Özel ad.

ʿA. 54/15, 54/20, 67/13, 69/19, 78/8, 120/9, 121/5, 140/17, 142/12, 153/10, 153/13, 153/15, 163/6, 164/13, 164/16, 165/11

ʿA. +dür 142/9

ʿA. irdi 142/12, 163/7

ʿA. +ler 66/5

ʿA. +lerni 138/12

ʿA. +ni 142/12

ʿAlī Aḫun Özel ad.

ʿA. A. 69/1

ʿAlī Bay Özel ad.

ʿA. B. 166/9

ʿA. B. +lar 141/9

ʿA. B. +nıng͡ 164/10, 165/9

ʿAlī Bāzār Bėki Özel ad.

ʿA. B. B. 147/17

ʿAlī Bik Özel ad.

ʿA. B. 111/2, 123/4, 123/10

ʿAlī Çaḳḳan Töre Özel ad.

ʿA. Ç. T. 75/7

ʿAlī Fīl-ten Özel ad.

ʿA. F. 74/6

ʿAlī Foçı Özel ad.

ʿA. F. +larnı 138/2

ʿAlī Ḥācı Özel ad.

ʿA. Ḥ. 122/10

ʿAlī Ḥācı Ḫelfet Özel ad.

ʿA. Ḥ. +m 122/10

ʿAlī Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

ʿA. Ḫ. A. 123/11

ʿAlī ibn Fīrūz Özel ad.

ʿA. ibn F. idi 49/13

ʿAlī Töre Özel ad.

ʿA. T. +ge 153/10

ʿA. T. +ler 76/11

ʿAlī Töre Aḫun Özel ad.

ʿA. T. A. 154/9

ʿAlī Yüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. +dür 84/9

ʿĀlim Nuh Peygamber'in oğlu Sam'in ikinci oğlu.

ʿA. 55/7

ʿālimān Ar. Alimler, bilginler.
ʿā. 16/10
ʿAlīş Özel ad.
ʿA. 54/8, 73/19
ʿAlīş Bāy Özel ad.
ʿA. B. 6/6
ʿAlīş Dil-āver Özel ad.
ʿA. D. 20/15
ʿaliyye Ar. Çok yüce ve ulu, büyük.
ʿa. +da 31/11
Allāh Ar. Tanrı, Yaradan, Rab.
A. 27/22, 30/7, 30/8, 31/8, 47/18, 71/11, 135/18, 164/2
A. +ġa 2/16
A. irür 135/18
Allāhu ekber Ar. Allah en büyüktür.
A. 16/9, 62/9, 71/9, 95/13, 120/19
Allāhu teʿālā Ar. Yüce olan Allah, Allah yücedir.
A. 56/8, 107/20, 148/8
A.t. +nıng͡ 148/9, 148/10
Allāhümme Ar. Allahım, Ya Allah.
a.166/14
Allah-yār Mollā Özel ad.
A.M. 74/21
Almatu Kazakistan'da bir şehir adı.
A.31/19, 31/20
alt Alt, alt tarafı.
a. +ı 104/15
alte Altı (6) sayısı.
a.9/1, 19/19, 47/1, 59/10, 78/17, 79/11, 80/17, 95/19, 100/4, 100/13, 105/4, 113/18, 141/9, 142/13, 164/16, 164/17, 112/5
a. +si 144/6
a. yüz Altıyüz sayısı. 47/1, 141/9, 142/13
altun Altın.
a.79/10, 102/19, 107/13, 128/6, 142/2, 151/13
ālūde Far. Bulaşmış, bulaşık.
ā. 63/6, 63/7, 136/16
ā. bol- Bulaşmak. 63/7, 136/16
Alum Biġ Özel ad.
A.B. 58/17
ʿām Ar. (<āmm) Herkese özgü, halka ait.
ʿā. 6/6, 7/10, 14/3, 28/10, 29/9, 58/10, 68/13, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 77/12, 78/6, 81/11, 90/3, 91/22, 100/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/7, 119/13, 120/18, 123/1, 133/10, 134/6, 134/9, 134/19, 154/10
ʿā. +lar 75/20, 92/15
ʿām Ar. Sene, yıl.
ʿā. 61/1
ʿāma Ar. (<aʿmā) Kör.
ʿā. 156/2
ʿā. +lar 153/18
āmāde Far. Hazır, hazırlanmış.ā.162/2
ā. bol- Hazırlanmak. 162/2
amān Ar. Eminlik, korkusuzluk.
a. 20/8, 33/3, 46/3, 86/4, 86/6, 92/20, 93/4, 96/10, 99/20, 99/21, 103/17,

131/6, 139/9, 141/2, 148/4, 149/15, 152/14, 156/7, 164/2

a. bėr- Müsaade etmek, fırsat vermek.131/6

a. bol-Emin olmak, korkusuz olmak. 33/3, 86/6, 92/20, 96/10, 141/2, 148/4, 149/15, 152/14, 156/7

a. iyle- Korumak. 99/20

a. ḳıl- Korkusuz kılmak. 20/8

a. ol- Emin olmak, korunmak. 46/3, 99/21

a. tut- Güvenliğini sağlamak. 103/17, 139/9

amānlıḳ Ar.+T.Korkusuzluk.

a. +da 162/5

ambal Çin. Amaban(Çin Türkistanında kaza amiri.)

a.17/11

ʿamel Ar. İş, eylem.

ʿa. iyle- Davranmak, iş görmek. 166/5

ʿāmile İşleyen.

ʿā. 151/11

ammā Ar. Ama, fakat.

a. 26/1, 32/20, 137/8

ān Far. Şu, bu.

ā. 69/13

ān Ar. O zaman.

ā.135/13, 135/19

ana Anne.

a. 28/12, 93/15, 98/22, 99/2

a. +nıng͡ 99/5

a. +sı 82/1, 99/1, 163/9

a. +sını103/20

ʿanāṣır Ar. Unsurlar, elemanlar.

ʿa. 2/7

ʿa. +da 2/9

anbār Far. Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer.

a.78/1

a. +ını130/11

ança 1.O kadar, onca.

a. 49/4, 87/7, 149/4, 149/8, 155/13, 162/17

2.Böylece, bu biçimde.

a.114/22

anda 1. Orada.

a. 9/19, 10/1, 20/3, 24/20, 38/18, 40/13, 40/18, 41/16, 49/6, 50/17, 62/10, 64/16, 69/3, 70/10, 71/12, 81/3, 81/6, 94/14, 94/15, 97/18, 100/5, 101/18, 112/17, 125/13, 128/14, 129/9, 142/16, 143/3, 144/8, 163/6, 165/18

a. +dur 111/5

2. Oraya.

a.17/20, 81/11, 84/14, 84/19, 97/19, 112/12, 142/2, 150/17, 151/7, 155/8, 156/1

3. O zaman.

a. 28/1, 28/2, 28/9, 46/1, 62/8, 69/17, 77/18, 93/19, 106/18, 151/8, 153/11

andaġ O şekilde, öyle.

a.12/15, 18/10, 23/14, 45/6, 48/3, 50/3, 56/13, 58/13, 59/4, 81/22, 88/19, 95/1, 101/16, 103/22, 109/17, 110/16, 116/9, 116/20, 117/19, 117/22, 126/5, 136/2, 136/21, 140/18, 149/19, 152/10, 165/13

a. irse 101/16

ʿandelib Ar. (<ʿandelīb) Bülbül. bk. ʿandelīb.

ʿa. 10/18, 17/10, 50/8, 107/21, 141/11

ʿandelīb Ar. Bülbül. bk. ʿandelib.

ʿa. 43/12, 60/15, 72/14, 80/3, 141/11

ʿa. bol- Bülbül gibi olmak. 147/3

ʿa. dėk bol- Bülbül gibi olmak, bülbüle benzemek. 81/22

ʿandelīb-vār Ar.+Far. Bülbül gibi.ʿa. 77/18

andın 1.Ondan.

a. 2/12, 35/2, 145/20, 162/19

2. Sonra, ondan sonra.

a. 8/18, 14/10, 17/16, 22/6, 25/4, 27/17, 30/14, 35/19, 41/13, 52/14, 53/16, 61/4, 84/16, 131/6, 132/17, 139/4, 140/14, 166/10

a. kėyin 8/16, 61/8

a. son͡g 138/10

3. Oradan.

a. 42/9, 65/21, 101/8

Andican Özbekistan'da Kaşgar'a giden ticari bir yol üzerinde bulunan şehir.

A. 65/11, 114/7

anı Onu.

a. 2/15, 2/17, 3/1, 3/16, 8/13, 10/14, 25/6, 25/8, 30/8, 32/19, 37/5, 37/20, 39/21, 53/21, 59/4, 59/20, 60/20, 64/7, 64/20, 77/5, 78/1, 78/11, 82/20, 83/12, 83/16, 86/12, 87/16, 87/19, 91/21, 94/7, 98/16, 99/18, 106/14, 106/15, 107/13, 116/7, 135/2, 138/21, 140/13, 141/3, 143/3, 145/18, 153/14, 158/2, 158/4, 158/5, 158/7

anın͡g Onun.

a. 3/12, 4/1, 4/2, 6/2, 8/11, 15/10, 22/2, 22/3, 22/4, 25/7, 36/10, 37/5, 40/15, 52/20, 64/14, 71/1, 71/4, 82/5, 82/18, 87/15, 87/16, 87/21, 89/11, 90/1, 95/4, 98/1, 103/3, 104/16, 121/14, 124/6, 124/8, 136/15, 137/10, 156/16, 156/17, 157/19, 158/1, 162/20, 163/9, 165/4

a.-dın 29/13

an͡ga Ona

a. 2/1, 2/10, 2/11, 2/13, 2/14, 3/11, 22/17, 36/9, 40/21, 52/9, 52/18, 52/21, 54/3, 61/9, 64/13, 67/12, 70/3, 71/5, 71/18, 74/12, 79/8, 83/11, 83/14, 84/5, 85/7, 85/9, 87/13, 93/5, 94/5, 94/6, 100/1, 100/8, 106/3, 108/2, 108/22, 109/4, 115/16, 117/1, 137/10, 139/1, 140/15, 155/15, 156/18, 158/15, 159/13, 159/20, 160/12, 162/20, 163/19, 164/17, 165/18

an͡gaġaça O arada.

a.112/9

an͡gança O vakte kadar.

a. 32/11

an͡gla- Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.

a. -ban 28/10, 147/1

a. -dı 11/10, 11/11, 17/17, 36/11, 37/3, 37/10, 41/6, 63/2, 111/14, 111/20, 130/7, 131/9, 133/3, 155/22, 156/2, 156/4, 156/7, 159/2, 159/16

a. -dım 82/15, 82/16
a. -duk 37/12
a. -ġan 89/21
a. -ġay sizlar 164/11
a. -ndı 31/19
a. -p 8/13, 21/10, 24/1, 24/14, 52/15, 55/9, 57/1, 62/11, 62/13, 66/18, 70/20, 89/3, 94/7, 124/6, 125/11, 131/13, 132/18, 152/21, 154/4, 160/22
a. -p irdim 8/13
a. -sang͡ 7/1
ang͡lar Onlar.
a. +ġa 26/14, 71/4
ʿanḳā Ar. Anka kuşu.
ʿa. 13/12
ʿa. bol- Anka kuşu gibi olmak. 121/13
ʿa. +nı 135/13
anḳa Fark etme.
a. ḳılal- Anlayabilmek, fark edebilmek.106/22
Anuşirvan Özel ad.
A.136/18
ār Ar. (<ʿār) Utanma, utanç.
ā. +ı 30/5
ar Far. Yüz metrekarelik yüzölçüsü birimi.
a.44/9
ʿar ʿar Ar. Ardıç ağacı, mecazen sevgilinin boyu.
ʿa. 135/10
ara 1. Ara, arası, içi.
a.3/21, 4/3, 5/12, 5/16, 6/14, 7/16, 13/16, 16/18, 19/5, 19/20, 28/18, 34/19, 35/13, 35/17, 37/13, 47/10, 49/10, 49/13, 49/20, 58/13, 67/16, 68/10, 75/8, 76/14, 97/16, 97/17, 98/12, 102/16, 108/8, 109/6, 124/1, 124/5, 129/17, 129/20, 152/1, 158/5, 163/8, 166/6
a. +dın 108/18
a. +mızda 47/15, 160/6
a. +sıda 22/10, 45/7
2. Ara, orta.
a. 5/1, 10/10, 36/16, 58/13, 76/14, 90/16, 92/19, 97/17, 140/2, 146/3, 149/6
a. +da 57/18, 116/14
a. +ġa 67/8
3. Mahal, yer, mekân.
a. 40/18, 41/8, 44/18, 75/14, 163/2
ʿaraba El, hayvan, buhar, elektrik ile yürür tekerlekli binit.
ʿa. 88/1, 88/4, 119/7
ʿa. +da 59/10, 118/15
Ara Boz Yer adı.
A.B. 44/18, 97/8, 134/5
ʿaraḳ Ar.1. Rakı. bk. ʿarāḳ.
ʿa. +lar 114/22
2. Ter.
ʿa. +lar 115/18
ʿarāḳ Ar. (<ʿaraḳ) Rakı. bk. ʿaraḳ.
ʿa. 66/11, 103/12
ʿaraḳçı Ar.+ T. Rakıcı, içkici, rakı içen.
ʿa. 105/21
ʿa. idi 52/1
arala- 1.Araya girip ayırmak.
a. -p 109/12

2.Aralıklı duruma getirmek, seyrekleştirmek.

a. -p 114/14, 149/3

ārām Far. Durma, dinlenme.

ā. 108/5, 142/19

ā. al- Dinlenmek.17/16

ā. bol- Dinlenmek, durmak. 116/14

ā. +da 79/17

aran Zor, güç.

a. 37/8, 112/10, 127/22, 152/5

Ara Östeng͡ Yer adı.

A.Ö. 22/2, 44/17, 75/14, 77/3, 95/7, 134/4, 153/19

A.Ö. +da 156/15

A. Ö. +ning͡ 95/9

Arbun Yer adı.

A.148/2

ard-bān Far. Değirmenci.

a. 79/18

arfa Arpa.

a. 9/7

ʿArgular Topluluk adı.

ʿA. 112/8

arı Temiz, saf, pak.

a.60/17

arıġ Temiz, saf.

a. 36/8

arıḳ (arıġ) Ark, su yolu, su kanalı.

a. 77/3

a. +ı11/15, 16/19, 48/16, 149/7

ārī Far. Elbette.

a. 64/20

ʿāriyetī Ar. Ödünç, eğreti.

ʿā. 24/11

arḳa 1. Art, peş.

a. 9/2

a. +sıdın 22/2, 22/3, 22/5

2. Kayıran, destekleyen.

a. bėr-Desteklemek. 143/21

3. Arka, arka taraf.

a. +da58/21

a. +dın 59/7, 68/19, 68/22, 76/8, 134/5,

a. +ġa 35/7, 57/16, 58/8, 68/21, 102/8, 109/15, 146/14, 157/14,

a. +mızdın 32/19

a. +n͡gġa 155/16

a. +sıġa 82/6, 98/14

arḳı Arka, arka taraf.

a. +dın 161/16

arslan Arslan.

a.121/4

a.-ı zaman Ar. Zamanın aslanı. 133/21

ʿarş Ar. Allah'ın dokuzuncu kat gökte tasavvur olunan kudret ve azamet tahtı.

ʿa. 4/12

ʿa. +dın 84/7

ʿa. -ı kürsī Ar. Gökyüzündeki taht. 160/15

ʿarşü'l-ʿaẓīm En yüksek gök tabakası, Tanrı'nın katı.

ʿa. +ning͡ 4/12

ʿĀruf Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. 24/3

art- Çoğalmak.

a. -ar 72/13

arttur- Arttırmak, çoğaltmak.

a. -dı 50/12

a. -up 3/18

artuḳ Çok fazla, pek çok.

a.7/1, 39/1

a. bol- Artmak, fazlalaşmak. 145/6

aru İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe.

a.44/9

aruḳla- Zayıflamak, halsiz düşmek.

a. -p 113/20

arun İyi, saf, temiz, pak.

a. 83/1

ʿarż Ar. Yüksek bir makama anlatma, bildirme.

ʿa. ėt- Bir büyüğe sunmak, anlatmak. 29/12

ʿa. -ı ḥāl Ar. Durumunu anlatma.

ʿa. -ı ḥ. it- Durumunu anlatmak. 162/16

ʿa. +ım 100/4

ʿa. +nı 28/20

ʿa. +nı ḳıl- Arz etmek, sunmak, aktarmak, söylemek, istemek. 13/9

Ārżū Özel ad.

Ā. 54/20

Ārżū Aḫun Özel ad.

Ā. A. 55/1

Ārżū Bik Özel ad.

Ā.B.73/19

Ārżū Mi͡ng Bik Özel ad.

Ā.M.B. 62/17

as- 1.Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak.

a.- ı͡ng 103/7

a. -ıp 45/11

a. -ḳalı 103/8

a. -tı 132/21

2. Bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek.

a. -ıp 94/18, 133/15

ʿaṣā Ar. Asa, sopa, değnek.

ʿa. 3/2

ʿa. +nı 3/2

ʿaṣāṣ Ar. Mağrur, kibirli.

ʿa. ḳıl- Kibirlenmek. 139/2

ʿa. +lar 88/5

āsāyiş Far. Bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması durumu, düzenlilik, güvenlik.

ā. +da bol- Güvenli, rahat olmak.136/20

asıl- Asılı olmak.

a. -dı 23/5

ʿĀṣım Aḫun Özel ad.

ʿĀ. A. idi 54/14

ʿasker Ar. Orduda görev yapan erden generale kadar herkes.

ʿa. +ları 32/1

aṣl Ar. 1.Temel, kök, gerçek.

a. 82/14, 135/7, 139/21, 142/11, 16/12

a. +ı 57/12

a. -ı nesl Ar. Soysop 16/12

2.Soy.

a.107/6

āsmān Far. Gökyüzü.

ā. 33/13, 150/13

ā. +dın 23/14

ā. +ġa133/12

ʿaşr Ar. Yüzyıl.

ʿa. +ıda 11/4, 118/10

asra- Mo. Korumak, kollamak, saklamak.

a. -dı 39/21

assıġ Fayda.

a. idi 153/5

ast 1. Alt, aşağı.

a. +ıdaki 91/5

a. +ıdın 51/11

a. +ıġa132/22

a. +ını133/8

2. Birine göre alt aşamada olan kimse.

a. +nıġa 106/4

āstāne Far. Allah'a yakın kimselerin kabri.

ā. 20/3

aş Aş, yemek.

a. 63/3,119/3, 153/3,

a. +ıġa139/15, 156/16

a. +ım 72/3

a. +ımdın 124/20

a. +ını 40/21, 150/18, 153/4

a. +nın͡g153/5

aş- Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek.

a. -ıp 9/8, 26/13, 97/12, 97/16, 105/7, 145/17, 149/12

ʿaşā Ar. Akşam yemeği.

ʿa. 16/7

ʿāşıḳ Ar. Aşık.

ʿā. 144/14

ʿā. bol- Aşık olmak. 87/2, 88/10

ʿāşir Ar. Müslüman korucu.

ʿā. idi 50/1

ʿaşḳ Ar. Sevgi.

ʿa. +ıda 4/1, 4/2, 88/10, 118/11

āşkār Far. Belli, açık.

ā. bolmas irdi Belli olmamak. 5/10

ā. ḳıl- Göstermek, açığa çıkarmak. 87/8, 151/8

ā. ḳılmas irdi Açığa vurmamak, belirtmemek. 5/1

aşlık Tahıl, hububat, yemeklik malzeme.

a. 118/14, 118/15, 118/16

ʿAşr Bik Özel ad.

ʿA. B. 133/20

ʿAşūr Özel ad.

ʿA. +ġa 158/3

ʿAşūr Bāḳī Özel ad.

ʿA. B. 112/5

ʿAşūr Bāḳī Bik Min͡g Bėki Özel ad.

ʿA. B. B. M. B. 111/2

ʿAşūr Carub Özel ad.

ʿA. C. 76/6

ʿAşūr Cusen Özel ad.

ʿA. C. +ler 22/6

ʿAşūr Ḫançe Aḫun Özel ad.

ʿA. Ḫ. A. 12/7

ʿAşūr Ḫoca Özel ad.

ʿA. Ḫ. 66/2

ʿAşūr İsmāʿīl Aḫun Özel ad.

ʿA. İ. A. +lar 31/1

ʿAşūr Mamat Pehlevān Özel ad.

ʿA. M. P. 73/19

ʿAşūr Mi͡ng Başı Özel ad.

ʿA. M. B. 74/18

ʿAşūr Muḥammed Alemdār Özel ad.

ʿA. M. A. 20/16

ʿAşūr Muḥammed Dilīr Özel ad.

ʿA. M. D. 54/8

at Ad, isim.

a. 99/15

a. +ı 28/18, 52/4, 52/11, 52/20, 74/5, 101/1,110/18, 162/20, 162/21, 163/7

a. +ıdur 94/17

a. +ım 107/5

a. +ım irdi 104/20

a. +ımız 7/3

a. +ın 57/9

a. +ını 16/12, 53/22, 54/2, 57/12, 97/1, 162/20, 163/4

a. +ı͡ngız107/3

aṭ (<at) Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan.

a.15/17, 17/12, 30/12, 40/1, 59/11, 68/9, 68/10, 74/11, 75/17, 75/18, 76/17, 77/20, 78/19, 88/4, 89/15, 94/6, 94/14, 96/19, 100/18, 101/18, 106/18, 107/15, 113/9, 118/3, 128/2, 128/3, 139/16, 142/3, 142/17, 143/21, 144/4, 149/9, 153/3, 153/14, 164/20, 166/12

a. +dın 89/16

a. +ġa 74/2, 89/10, 93/21, 94/9, 96/2, 146/12

a. +ı 102/13, 103/18,

a. +ıġa 126/14

a. +ıdın 146/11

a. +ım 101/3

a. +ın 18/4, 56/10, 91/18, 96/3, 98/4, 98/14, 102/12, 120/19, 146/11

a. +ını 85/22, 114/21

a. +lar 37/14, 47/4, 127/19, 134/13

a. +larġa126/20

a. +ların 161/5

a. +larnı͡ng 22/9

a. +mu 89/19

a. +nı 17/8, 17/15, 18/8, 21/8, 38/3, 74/10, 164/19

a. +nı͡ng 37/22, 94/13

at- 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak.

a. -ar 63/20, 70/5, 70/9

a. -arlar 97/19

a. -ar irdi 39/12

a. -ay 59/2

a. -ıp 30/19, 33/6, 56/1, 70/15, 73/9, 84/2, 85/13, 85/16

a. -ḳu 12/11

a. -sa 139/1

a. -tı 51/1, 57/15, 118/7, 160/18

2.Top, tüfek gibi silahları patlatmak

a. -ar mėn 83/12

a. -arlar 54/4

a. -a başla- Atmaya başlamak. 23/4

a. -ıp 32/12, 39/15, 45/6, 48/4, 48/5, 50/18, 53/12, 67/15, 70/14, 77/1, 85/19, 86/11, 91/13, 91/14, 109/11, 112/10, 117/21, 123/21, 127/11, 129/18, 129/19, 130/18, 145/17, 151/20, 161/5

a. -ḳalı 30/11, 30/12, 59/3, 67/6

a. -tı 59/4, 67/5, 89/16, 91/13, 112/17, 112/21, 121/6, 132/19, 154/7, 164/20

a. -tılar 67/14, 123/20

a. -urlar 146/12

3. Çıkarmak, dışarıya vermek

a. -ar 51/6

a. -ıp 51/16, 70/2, 104/13

a. -ıp irdi 104/10

a. -ḳuça 91/6, 127/21

a. -ḳunça 134/19

a. -tı 32/8, 64/3

4. Koymak (ad koymak)

a. -arlar 38/14, 38/15, 38/16

ata Baba, ata.

a.11/1, 26/3, 27/22, 28/4, 29/12, 49/11, 90/8, 93/6, 93/7, 93/8, 93/15, 96/19, 98/21, 99/2, 99/5, 153/8

a. +dın 91/20

a. +dır 3/8

a. +dur 49/11

a. +ġa 28/12

a. irdi 153/8

a. +m 28/21, 63/14, 90/12, 90/13

a. +mız162/21

a. +ndı 53/17

a. +n͡g 162/20

a. +n͡gnın͡g 29/13

a. +nı 93/20

a. +sı 4/15, 10/3, 52/1, 82/1, 91/20, 95/21, 99/1, 104/8, 163/9

a. +sıġa 59/2, 127/11

ata- Birini bir göreve getirmek, tayin etmek.

a. -dılar 34/11, 34/13

ʿatā Ar. İhsan, bağış.

ʿa. 6/15, 40/3, 128/17

ʿa. iyle- Bağışlamak. 3/8, 20/4, 60/5, 128/22

ʿa. ḳıl- Bağışlamak, ihsan etmek. 2/11, 40/3, 56/9, 69/14, 93/14, 100/3, 107/20, 119/17, 148/14, 149/16, 164/8

ʿa. -yı kerīm Ar. Cömertlik bağışı. 119/18

atalıġ Babalık.

a. 47/16

a. kıl-Babalık etmek. 47/16

atan- 1.Bir göreve getirilmek, tayin edilmek.

a. -dı 59/17, 86/20

2. Adlandırılmak.

a. -dı 53/17

āteş Far. Ateş.

ā.-i merg Far. Ölüm ateşi. 33/12

ā. +inin͡g 72/13

ā. +ni 2/18

āteşīn Far. Ateşten, ateşlik.

ā. 27/3

atıl- Atma işine konu olmak.

a. -ġaymu 84/3

atış- Atışmak, tartışmak.

a. -tı19/13, 44/10

atız Mezra, çalılık.

a. +ıġa 89/15

aṭlan- 1.Ata binmek.

a. -dı 16/4, 47/17

a. -dılar 44/8, 57/2, 65/21, 109/10, 129/16

a. -ıban 55/4

a. -ıp 64/4, 66/6, 89/5, 123/4

a. -ur 16/1

2. Sefere çıkmak.

a. -dı117/7, 117/8, 122/5, 123/1, 161/2

a. -dılar 89/3, 123/19, 154/1, 156/11

a. -ıp 122/15, 145/8

3. Düşman üzerine asker sevk etmek.

a. -ġanı 110/10

aṭlandur- Ata bindirmek.

a. -up 21/9

aṭlıġ Atlı, süvari.

a. 56/16, 126/21

ʿavām Ar. Herkes, halk.

ʿa. bol- Halktan olmak. 91/22

āvāz Far. Yüksek ses, nara, avaze.

ā. 44/4, 95/14, 109/13

ā. +ıdın 22/9, 22/11

ʿavret Ar. Açığı haram olan vücut uzvu.

ʿa. 104/22

āvvāre Far. (<āvāre) Serseri, başıboş gezen.

ā. bol- Başıboş olmak, boş boş gezinmek. 72/9

ā. +ni 4/8

ay 1.Ey, hey.

a.7/7, 7/8, 7/14, 9/17, 12/10, 13/11, 13/16, 14/5, 22/15, 24/19, 27/13, 27/18, 29/17, 30/6, 32/1, 34/1, 35/14, 37/12, 37/18, 38/8, 47/13, 55/6, 56/15, 56/20, 58/5, 61/1, 69/19, 70/21, 77/15, 84/20, 87/10, 90/8, 90/12, 92/10, 94/5, 96/1, 97/4, 100/2, 102/20, 103/15, 104/6, 105/20, 107/2, 108/15, 113/17, 114/12, 114/16, 120/1, 130/22, 132/14, 132/15, 132/22, 135/3, 136/14, 137/6, 137/7, 138/4, 138/17, 147/19, 147/20, 151/9, 155/17, 158/14, 159/3, 164/16

2.Bir aylık zaman.

a. 41/4, 41/20, 42/14, 61/22, 80/17, 84/3, 100/4, 121/9, 166/9

a. +ġa163/14

a. +ı 56/15

a. +ıġa 144/5, 144/7

a. +ınıng͡ 68/7, 142/17

a. +nıng͡ 127/1

3.Ay, ay gibi parlak.

a. 63/7, 99/2

a. +nıng͡ 35/2

ay- Söylemek, konuşmak.

a. -dı 3/6, 14/5, 15/15, 17/11, 22/15, 32/1, 32/6, 32/15, 32/18, 33/5, 34/1, 34/17, 38/8, 55/6, 58/5, 62/3, 87/10, 100/1, 101/10, 101/13, 102/2, 105/22, 132/15, 133/20, 135/1, 136/14, 137/7, 137/11, 137/18, 147/19, 148/12, 150/16, 156/6, 162/19

a. -dılar 5/18, 132/13, 132/22, 137/17, 148/7

a. -dım 162/14, 165/1, 165/12

a. -dıng͡ 63/8

a. -dung͡ 41/15

a. -ġuça 41/19

a. -sa 117/1

a. -sang͡ 163/22

Ay Döng͡ Yer adı.

A. D. 94/8

āyā Far. Hey, ey.

ā. 7/1, 8/7, 10/18, 14/14, 17/10, 19/1, 19/2, 28/21, 34/21, 35/18, 42/19, 43/12, 43/18, 50/8, 56/17, 57/11, 60/15, 61/13, 65/3, 66/15, 70/18, 78/22, 86/21, 92/11, 93/13, 105/15, 107/21, 114/20, 129/7, 135/16, 139/22, 141/11, 150/12, 150/15, 155/10, 155/16, 158/17, 162/6, 162/10

ayaġ Ayak.

a. 126/13

a. +ı 87/11, 103/20, 105/18

a. +ıda 87/11, 88/17, 127/19

a. +ıġa 60/18

a. +ın 2/12, 14/12, 29/11, 71/13

ayaḳçı Hizmetçi.

a. 84/5

Ayaḳçı ʿAẕīm Ḫoca Özel ad.

A. ʿA. Ḫ. +lar 84/5

ʿayān Ar. Açık, belli, meydanda.

ʿa. 57/12, 69/20

ʿa. iyle- Belli etmek, apaçık etmek. 6/20, 10/13, 48/21, 79/1, 87/17, 98/16, 106/8, 116/2, 131/14, 139/3, 160/21

ʿa. iyleş- Belli etmek, apaçık etmek. 16/12

ʿa. ḳıl- Belli, apaçık etmek. 40/2, 106/11, 107/6, 131/3, 131/6, 140/4, 144/10, 155/5

ayan Gelir, kazanç

a. +ınġ͡ 35/6

āyāt Ar. Ayetler.

ā. 20/1, 31/10

ʿayb-nāk Ar.+Far. Ayıplı, kusurlu.

ʿa. 4/5

Ay Döng͡ Ay Tepe, yer adı.

A.D. 94/8

āyen Far. Demir.

ā.14/8

āyet Ar. İşaret, belirti.

ā. 55/3

ayıḳ Ayı.

a.104/15

ayla- Dönmek.

a. -p 27/1

aylan- Dönmek, dolanmak.

a. -ıp 24/17, 72/11

aymaḳ Oymak, kabile.

a. 22/7, 22/8, 81/15, 97/21, 112/9, 147/22

a. +ı 19/14, 19/19, 91/4

a. +ıġa 36/21, 37/22, 148/22

a. +ını 117/8, 161/1

a. +ḳa 81/15

a. +lar 97/21, 102/4, 145/9, 150/6

ʿayn Ar. Göz, aslı, kendisi.

ʿa. 6/3

ayrıl- Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.
a. -dım 124/11, 124/12, 124/14, 124/16, 124/18, 124/20, 124/22
a. -ıp 72/3
a. -ıp-dur 10/4
ayrıştur- Ayrıştırmak, ayırmak.
a. -up 89/5
ayt- Söylemek.
a.162/20
a. -adur- Söyleyedurmak.
132/16
a. -ıp 32/5, 36/18
a. -ḳan 141/4
a. -ḳanı 14/16
a. -ur irdi 144/18
ʿayyār Ar. Zeki, kurnaz, hilekar, dolandırıcı.
ʿa. 53/1, 70/1, 89/7
ʿa. +nıng͡ 52/4
ʿayyār-kār Ar.+Far. Dolandırıcı, hilebaz, hilekar.
ʿa. 51/10, 51/19, 52/6
az 1. Az, nadir.
a. 32/15, 55/15, 101/6, 101/19
a. azdın Daha az.106/4
a. +dur 145/4
2.Az, süre olarak az.
a.105/8
āz Far. Kötü.
ā. ėtme- Kötü etmemek. 50/7
aʿżā Ar. Organlar, uzuvlar.
a. +sı 104/16
ʿazā Ar. Ölüm anında sabır ve tahammül gösterme, matem, yas.
ʿa. tutuş- Yas tutmak, mateme bürünmek. 29/5, 45/13, 90/3, 90/6, 98/18
āzād Far. Kurtulmuş, hür.
ā.10/7, 57/20, 118/6, 141/14, 152/8, 160/14,
ā. iken 165/3
ā. ḳıl- Serbest bırakmak. 57/20, 160/14
ā. ol- Serbest olmak, kurtulmak. 10/7, 118/6, 152/8
āẕ[z]āde Far. Serbest.
ā. bol- Serbest kalmak.162/2
ā. +ġa 28/7
ā. +ni 28/5
aʿẓam Ar. Ulu, büyük.
a. +ga 149/16
Aʿẓam Ṣūfī Özel ad.
A.S.74/3
ʿazāyim Ar. Dualar, tılsımlar.
ʿa. 83/15
ʿaẓīm Ar. Çok, fazla, hadden fazla.
ʿa. 69/14, 77/19, 164/3
ʿAẓīm Özel ad.
ʿA. 54/19, 74/12, 97/8
ʿA. -i nev-cevān Yiğit Azim. 55/19
ʿAẓīm Bik Özel ad.
ʿA. B. 75/17, 122/22, 138/9
ʿAẓīm Şāh Özel ad
ʿA. Ş. 50/15, 134/2
ʿAẓīm Şāh Bik Özel ad.
ʿA. Ş. B. 22/5

ʿAẕīm Şang Biki Özel ad.

ʿA. Ş. B. 141/7

ʿAẕīm Şang Bėki Özel ad.

ʿA. Ş. B. 142/7, 147/13

ʿazīz Ar. Değerli, muhterem.

ʿa. 4/4, 62/17, 69/2, 102/1, 129/7, 139/21

ʿa. iyle- Değer vermek, saygıda bulunmak. 2/17

ʿa. +i idim 95/9

ʿa. +lar 139/18

ʿAzīz Özel ad.

ʿA. 142/9

ʿA. +dür 162/21

ʿA. irdi 123/5

ʿA. +ni 139/11

ʿAzīz Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

ʿA. Ḫ. A. 122/12

ʿAzīz Ḳor başı Özel ad.

ʿA. Ḳ. 66/4

ʿAzīz Ming̑ Bėki Özel ad.

ʿA. M. B. +dür 74/21

ʿAzīz Pehlevān Özel ad.

ʿA. P. 51/3, 59/4, 67/13, 73/22, 96/2, 140/12

ʿA. P. +lar 125/20

ʿA. P. +nı 39/4

ʿAzīz Yüz Bėki Özel ad.

ʿA. Y. B. 100/16, 101/3

ʿA. Y. B. +lar 100/22

ʿazīzraḳ Ar. Çok değerli.

ʿa. 9/13, 10/4

ʿazle Ar. İşten çıkarma, görevden alma.

ʿa. 137/18

ʿazm Ar. Bir işteki engelleri yenme kararlılığı.

ʿa. 87/5

ʿa. ḳıl- Karar vermek, niyetlenmek. 40/10, 116/19, 126/16

ʿAzrā (<ʿażrā) Özel ad.

ʿA. idi 28/18

ʿAzrā Ḫanım (<ʿażrā) Özel ad.

ʿA. Ḫ. +nı 63/12

azraḳ Az, daha az.

a. 69/3, 113/22, 123/12

ʿazzā Ar. (<ʿazā) Ölüm anında sabır ve tahammül gösterme, matem, yas.

ʿa. +sıġa 45/22

-B-

bāb Ar. 1. Kapı.

b.131/19

b.-ı nuṣret Ar. İyilik, yardım kapısı. 126/11

2. Konu, husus.

b. +dın 38/6

baba Baba.

b. +m163/1

b. +mız163/1, 163/3

bāc Far. Vergi veya resmi işlemlerden alınan haraç.

b.110/2, 154/17

b. +nı 81/7

bāc-ḫāne Far. Vergi toplanan yer.

b. +de 81/7

bād Far. Rüzgar.
b.3/7
b. +ını 121/10
b-ı ḫazān Far. Sonbahar rüzgarı. 141/13
Badarin Ç. Ba cenapları. Özel ad.
B. 22/19, 23/8, 45/12, 66/12, 77/8
B. +ġa 43/5
B. +ning͡ 22/14, 22/22
bāde Far. Şarap, içki.
b.147/2, 163/12
baʿde Ar. Sonra, bundan sonra.
b. 8/17, 17/16, 19/1, 27/17, 93/11
baʿd-ez Ar.+Far. Bundan sonra.
b. 3/11, 13/9, 32/8, 52/6, 80/18, 147/19
bādlıġ Far.+T. Nefesli.
b.137/21
badyan İlaç için kullanılan bir bitkidir.
b.78/3, 139/15
bāġ Far. Bağ, büyük bahçe.
b. 97/17
b. +ġa 21/9
b. +ı 152/19
b. +ıġa 79/19, 143/2
b.-ı Kaşḳar Kaşkar bağı, bahçesi. 144/6
b.-ı ʿömr Ar. Ömür bağı. 63/8
b. +lar 3/14
baġ İlgi, alaka, bağ.
b. +ınıng͡ 99/3
baġır Bağır, yürek, göğüs.
b. 72/7, 99/4
b. +nı 117/11
b. +ı 23/11, 93/22, 137/5
b. +ıġa 144/18
b. +ımızġa144/20
b. +ımnı 72/18, 121/11
bağışla- Herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek.
b. -y 35/3
bağla- 1.Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak.
b. -ban 37/19, 61/7, 93/2, 102/14
b.-dı15/14, 103/11, 130/17, 160/9
b. -p 38/2
b. -p ḳoy- Bağlayıp koymak. 102/15
2. Uyulması zorunlu olmak.
b. -dı 87/22
3. Geçişi engellemek
b. -ġan 65/5
4. Başka bir işle uğraşamaz durumda olmak.
b. -p 52/9
bağlıḳ Bağlı, kapalı.
b.103/18
Bağladay Yer adı
B.132/8
bahādır Far. Yürekli, yiğit.
b. 5/18, 20/18, 34/5, 47/11, 57/8, 59/1, 59/17, 70/8, 85/8, 85/10, 132/15
b. idi 32/14, 55/1
b. irür 87/15
b. +ları 113/2, 134/8
Bahādır ʿAlī Özel ad.
B.A.51/4, 54/6, 142/8
Bahādır ʿAşūrmet Özel ad.
B.A. +ka 85/8
Bahādır ʿAzīz Özel ad.

B. ʿA. 59/1

Bahādır Celāl Özel ad.

B.C. 54/15

bahādırlıġ Far.+T. Yiğitlik.

b. +ın 86/1

bahādur Far. Yürekli, yiğit.

b. 51/4, 55/6, 84/17

Bahādur ʿAlī Özel ad.

B. ʿA. 51/4, 54/6

bahāne Far. Bir şeyin gerçek sebebi gizlenerek ileri sürülen uydurma sebep.

b. 8/1, 82/9, 89/2, 91/8, 156/5

b. irür 60/2

b. ḳıl- Bahane etmek. 7/8, 91/8, 156/5

bahār Far. Bahar, ilk yaz.

b.60/16, 60/17, 80/22

b-ı cemen Far. Yeşil bahar. 81/1

Bahāüʾd-dīn Özel ad.

B. +lar 32/18

Bahāʾüd-dīn Fān-ṣad Özel ad.

B.F. +lar 31/6

Bahāʾüd-dīn Ḳādir Nādir Özel ad.

B.K.N. 54/16

bā-heybet Far.+Ar. Azametli, korku ve hürmet hissi uyandıran görünüş ile.

b. +i 57/5

baḥḥārī-lıḳ Ar.+T. Denizcilik, gemicilik.

b. ḳıl- Denizcilik yapmak. 98/12

bā-ḥıred Far. Akıl ile.

b. 7/14, 92/4, 122/20

b. idi 37/2, 50/2

baḥīl-lıḳ Ar.+T. (<baḫīl-lıḳ) Cimrilik.

b. 32/11

baḥr Ar. Deniz.

b. +ıdın 25/3, 42/8, 97/13, 104/20, 105/2, 117/14

b. +ıga 46/15, 158/6, 158/20, 104/17, 106/1

b. -ı Ḳulzüm Kızıldeniz.58/19

b. +ını 104/3

b. +ınıng͡ 104/17

baḥrī Ar. Denize ait.

b.114/8

baḫt Far. Talih.

b.26/4, 108/16

b. bol- Talihli olmak. 162/2

b.+ı 135/11

baḫtiyār Far. (<baḫt-yār) İyi, iyi talihli.

b. 150/4

b.-lar 76/10

Baḫtiyār Yüz Bėki Özel ad.

B.Y.B.141/8, 142/7

baḫt-yār Far. İyi, iyi talihli.bk. baḫtiyār.

b. 85/9

bā-ḥużūr Far.+Ar. Padişah katında.

b. irür 163/3

baḳ- 1. Aramak.

b. -ınglar 94/3

b. -sa 104/7

b. -sa imiş 105/10

b. -tılar 106/17

2. Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

b. -ıp 38/1, 82/12, 88/6, 104/11, 104/13, 106/18, 115/17, 115/18, 133/13

b. -ıp kėl- Bakıp gelmek.104/11

b. -sanḡ 69/18, 110/18

b. -tı 26/15, 38/8, 71/6, 85/5, 165/16

3. Beslemek, geçindirmek.

b. -may 28/12

4. Uğraşmak, meşgul olmak

b. -mayın 28/15

5. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek.

b. -sanḡ 87/13

baḳaş (<baḳış) Bakma, bakış. bk. baḳış.

b. idi 74/10

bākī Ar. Sonsuz, sonu olmayan, ebedi.

b. 83/21, 139/1

Bāḳī Özel ad.

B. 97/9

B. idi 54/20

Bāḳī Mīr-āb Özel ad.

B.M.75/1

Bāḳī Şerīf Özel ad.

B.Ş.74/6

baḳtur- Bakmasına yol açmak, bakmasını sağlamak.

b. -mayın 92/9

bāl Far. Kanat

b. 3/9, 73/3, 84/9

bala Yavru, çocuk.

b. +lar 88/4, 145/3

b. +ları 51/16

b. +larnıng 130/15

b. +m 24/19, 52/11, 99/2, 99/3, 99/4, 99/5, 104/6

b. +ng 70/19

b. +sı 10/3, 90/18

b. +sı bol- Çocuğu doğmak. 139/17

b. +sın 144/4

balıḳ Balık.

b.104/15

Balukay Özel ad.

B.44/20, 75/5, 134/6

bāmdād Far. Sabah vakti, sabahleyin.

b.32/8, 143/19

b.-ġa126/11

b.-nı 32/8

bā-murād Far.+Ar. İstekli.

b.84/7

bang Far. Ses, seda.

b.57/5, 64/3, 70/3, 88/6, 89/10, 119/10

b-ı heybet Far.+Ar. Korkulacak ses. 44/13

b. ur- Ses çıkarmak. 132/13

bānī Ar. Yapan, yapıcı, kuran (kimse).

b.121/7

bar Var, mevcut, var olan.

b. 6/13, 7/1, 11/9, 36/12, 47/1, 56/21, 58/21, 64/21, 84/20, 101/4, 101/16, 114/19, 123/12, 165/15, 166/1

b. +dur 37/13, 38/9, 38/11, 38/17

b. idi 52/17, 163/6

b. iken 101/18

b. irdi 11/6, 51/19, 9617, 109/6, 111/17, 137/9

b. irken 165/1

b. irmiş 35/17

bār Far. Defa, kez.

b.72/15

bar- Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

b.111/8, 155/3, 159/7, 159/20, 161/9

b. -ay 17/16, 76/15,156/12

b. -ayın 164/17

b. -ay mėn 95/11, 97/4

b. -dı 20/3, 39/9, 56/11, 65/22, 81/3, 86/8, 92/18, 97/3, 98/4, 101/17, 101/21, 102/15, 106/12, 117/15, 123/5, 131/2, 137/16, 153/15, 155/8, 160/3,

b. -dılar 44/8, 55/12, 57/2, 65/13, 66/6, 66/7, 101/17, 112/13, 129/16, 140/7, 143/2, 143/4, 151/2, 157/12

b. -dım 164/19, 165/13

b. -ġalı 109/4

b.-ġan 37/19, 97/4, 106/1, 132/20

b. -ġandur 33/4

b. -ġanı 78/20, 116/1

b. -ġanın 94/1, 160/4

b. -ġanını 37/3

b. -ġan idi 37/1

b. -ġan irdi 79/3

b. -ġay 123/19, 132/18

b. -ġıl 88/7, 101/7, 164/16

b. -ġuca 111/3

b. -ıng͡ 17/11, 24/20, 27/17, 85/5, 101/16, 131/10, 156/1, 164/18,

b. -ıng͡ız17/18

b. -ıng͡lar 61/20, 90/2, 117/62

b. -ıp 17/7, 17/20, 21/7, 24/20, 36/5, 39/11, 41/7, 42/8, 83/20, 84/16, 93/6, 98/5, 103/9, 108/20, 121/20, 125/16, 131/13, 141/6, 142/2, 145/5, 150/17, 151/15, 151/16, 155/4, 155/20, 156/1, 156/8, 156/13,

b. -ıp irdi 103/9

b. -ıp tüş- Varmak. 20/18

b. -madım 82/15

b. -madıng͡165/17

b. -maġay 155/15

b. -maġay mėn 155/15

b. -maķ 98/3, 125/10, 150/16

b. -maķ bol- Varacak olmak. 96/12

b. -mamķa 26/5

b. -may 32/4

b. -mu104/13, 113/16

b. -mudur 125/15

b. -sa 40/15, 40/18, 100/11, 142/1

b. -sam153/11

b. -sang͡ız 97/2

b. -sun 100/11, 100/14, 100/16, 100/17

b. -ur 15/17, 62/21, 84/14, 101/2, 151/7

b. -ur idi 90/19

b. -ur irdi 26/9, 142/20

b. -urġa 125/21

bārān Far. Yağmur.

b.12/11, 57/15, 70/14, 73/9, 103/19, 104/1, 152/5

b. it- Yağdırmak. 161/8

b. +nı 77/9

barça Bütün, hep.

b. 6/5, 8/16, 9/5, 11/11, 11/13, 11/16, 13/18, 18/4, 19/14, 21/17, 22/14, 27/16, 28/10, 28/12, 30/10, 30/14, 33/4, 39/3, 40/14, 41/17, 44/16, 45/20, 46/15, 47/12, 47/22, 48/7, 48/20, 52/11, 52/22, 58/6, 59/19, 62/11, 62/16, 66/22, 68/15, 70/6, 78/1, 79/5, 82/6, 86/14, 87/4, 94/7, 96/6, 97/11, 98/2, 98/18, 99/17, 104/16, 106/2, 108/11, 109/10, 109/19, 112/6, 119/10,123/14,123/19,125/12,125/17,126/12,128/2,130/3,130/4,130/8,130/11,131/5,131/9,133/10,135/20,135/21,136/4,136/7,137/12,137/15,137/21,143/4,145/7, 147/6,147/10,148/7,148/15,149/2,149/5, 151/16,154/22,156/4,157/15,158/1,158/20,159/1,159/2,161/3,163/10,163/16,163/20, 164/8,166/5

b. +dın 37/2, 41/6

b. +ġa 32/20, 53/4, 74/14, 77/19

b. +ları 39/4

b. +mız 22/19, 130/3

b. +mızның 23/12, 130/4

b. +nı 3/16, 47/14, 140/1

b. +sı 11/12, 21/16, 22/15, 33/9, 41/4, 55/2, 63/3, 73/16, 97/10, 102/7, 134/22, 137/22, 143/18, 146/22, 154/18, 163/11

b. +sıġa 34/10, 112/20, 158/8

b. +sın 92/3

b. +sını 125/11

bāre Far. Dönüş, dönme zamanı.

b. 72/8, 72/12, 158/18

bāre-gā Far. Saray, otağ.

b.30/13, 34/18

b. +ġa 21/3, 25/13, 26/20, 53/15, 59/16, 66/6, 81/12, 108/4, 109/11

bāre-gāh Far. Saray, otağ.

b. 21/1, 30/14, 46/17, 59/11, 62/1, 66/7, 80/20, 81/3, 81/4, 81/5, 86/19, 88/13, 91/10, 107/14, 108/3, 108/5, 109/12, 111/11, 151/4

b. +ı 4/17

b. +ıġa 46/2, 64/4

b. ḳıl- Padişah otağı yapmak. 46/17

b. +lar 81/11

b. +larnı 81/10, 140/8

b. +nı 107/18

barı Bütün, hepsi, tamamı.

b.33/19, 83/16, 101/10, 125/19, 140/21

b. +da 141/12, 158/17

b. +nı 130/11, 139/6

b. +sı 119/18

barmaġ Parmak.

b. +ın 45/19

bars Pars, kaplan.

b. yılı Türk takvimine göre üçüncü yılın adı.166/14

Bartuḳay Türkistan'da bir şehir adı.

B.T. 44/19, 126/1

B.T. +dın 76/5,134/6

bas- 1. Baskın yapmak.

b. -ıp 57/18, 114/3, 133/15

b. -tı 45/6

2.Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.

b. -ıp 97/16

b. -ıp irdi 88/6

3.Çevreyi kaplamak, çökmek.

b. -tı 73/2

basma Üzerinde bası ile yapılmış renkli biçimler bulunan pamuklu kumaş.

b. +nı139/20

baş 1.Baş, kafa.

b.13/3, 27/2, 28/3, 36/11,45/22, 69/4, 71/13, 76/20, 87/18, 95/11, 105/18, 126/13, 128/2, 130/10

b. al- Öldürmek. 43/8

b. bėr- Ölmek. 95/11

b. +dın 2/12, 87/11

b. +ı 23/12, 24/17, 39/9, 44/15, 48/15, 85/13, 91/19, 120/20, 127/14, 127/19, 139/16, 149/5, 151/19, 153/6, 155/6

b. +ıda 159/22

b. +ıdın 22/14, 91/15

b. +ıġa 15/2, 17/3, 19/16, 23/9, 24/1, 27/21, 44/14, 62/7, 68/4, 70/4, 71/17, 82/22, 94/5, 101/12, 115/6, 118/8, 120/21, 150/13, 152/12, 153/21, 156/16, 156/17, 166/1

b. +ım 63/11, 90/13

b. +ım aylan- Başı dönmek. 72/11

b. +ımda 72/19

b. +ımġa 7/17, 29/17, 72/17,

b. +ımġa kėl- Kötü bir durumla karşı karşıya kalmak. 135/2

b. +ımız 15/5

b. +ımızġa 32/19, 111/7, 154/17

b. +ın 11/20, 13/1, 29/11, 58/1, 103/8, 120/19, 151/6

b. +ın al- Öldürmek. 95/11

b. +ın͡g 35/16, 57/7

b. +ın͡gġa 90/10, 114/2

b. +ın͡gnı 96/1

b. +ını 14/12, 17/20, 19/5, 22/15, 24/7, 25/7, 28/2, 29/16, 33/8, 38/7, 43/17, 43/20, 45/1, 45/11, 48/9, 62/21, 66/12, 73/14, 93/10, 94/11, 95/17, 95/18, 103/7, 110/4, 110/15, 115/17, 119/22, 120/21, 127/6, 127/13, 130/1, 132/20, 133/16, 149/1, 150/18, 150/19, 153/4, 157/14, 157/15, 158/3

b. +ını al- Öldürmek. 43/7, 95/22

b. +ını bėr- Ölmek. 43/8

b. ķoy- Bir şey uğruna ölümü göze almak. 115/12, 116/1

b. +larıġa37/20

b. +larını 19/16, 133/22

b. +mız114/9

b. +nı 45/12

2. Başkan, öncü, komutan, bir topluluğu yöneten kimse.

b. 58/12, 100/12,142/14

b. bol- Baş olmak, başa geçmek, önde gelmek, lider olmak.14/7, 31/4, 31/6, 54/1, 58/6, 58/12, 67/12, 74/14, 75/5, 85/10, 100/1, 100/15, 108/22, 112/20, 113/3

b. +daki 163/11

b. ėt- Başkan yapmak. 80/16, 131/17

b. +ı 29/9, 34/17, 42/6, 54/19, 73/13, 74/18, 109/7, 112/5, 120/9, 125/4, 144/2
b. +ıġa 142/6
b. +ılarnı 148/6
b. +ını 148/5
b. idi 70/7, 74/10, 75/2, 84/5
b. irdi 73/15, 123/9
b. ḳıl- Başa getirmek, komutan yapmak. 22/21, 43/6, 79/8, 132/2
b. ol- Baş olmak, başa geçmek, önde gelmek, lider olmak. 151/3
b. +sız 99/12, 108/17
3.Temel, esas.
b. +da 52/8
4. Önce, evvel.
b. +da 95/9, 96/19
5. Baş, üst taraf.
b. +ı 85/14
b. +ıdın 85/13, 123/21, 132/19, 133/5
b. +ıġa 26/5, 88/2, 130/21
6. Bir şeyin yakını veya çevresi.
b. +ıda 61/5, 93/7, 120/7,125/3
b. +ıdın 126/5, 150/11
b. +ıġa 16/13, 25/4, 53/5, 93/6, 134/13
b. +ımdın 124/12
b. +ın͡gdın 113/18
b. +ını 140/9
7. Başlangıç.
b. +ıda 134/13
8. Arazide en yüksek nokta.
b. +ıġa143/18
9. Kendi, öz.
b. +ımızġa 43/14
b. +ını 44/3

bā-şecāʿat Far.+Ar. Yiğitlik ile.
b. bol- Yiğitlik ile olmak, yiğit olmak. 159/21

başḳa Başka, ayrı, gayrı.
b. 8/7, 67/20, 70/2, 74/22, 81/9, 89/2, 159/12, 162/10

başla- Bir işe girişmek, harekete geçmek.
b.141/15
b. -ban 133/21
b. -dı 51/18, 133/4
b. -ġıl 65/3
b. -p 20/14, 22/3, 22/7, 116/6, 138/2
b. -p idim 163/5
2.Çalışır, işler, yürür duruma girmek.
b. -dı 50/18
b. -p 24/4, 31/2
3.Etkisini göstermek.
b. -p 39/7

bat- Görünmez olmak, gömülmek. b. -tı 28/9

bā-temīz Far.+Ar. Temiz, kirli olmayan.
b. 24/19, 37/2, 93/21, 123/ 5, 166/7

baṭ[ı]n Ar. Karın, mide.
b. +ıda 3/4

baṭṭal Ar. Cesur.
b. +lar 75/6

bay 1.Bey.
b.24/2, 31/6, 66/2, 66/3, 66/5, 79/8, 83/21, 123/17, 164/10, 165/9, 166/9

b.-ı Gilān Gilan eyaletinin zengini.123/9

b. +lar 9/9, 65/22, 66/4, 78/20, 123/8, 141/9

b. +larġa 123/9

2. Zengin.

b. bol- Zengin olmak. 78/2

b. +ıdın 9/9

b. irdi 74/11, 123/13

b. +lar 139/14, 139/17

Bay Türkistan da bir şehir adı.

B. +dın 9/4

Bay Yūsuf Özel ad.

B.Y. 66/5

Bayaḳ Aḫun Ḫoca Özel ad.

B.A.H. 66/2

Bayaḳ Ḫoca Ḫān Özel ad.

B.H.H. 94/17

bayandag (<baydag) Sürü, hayvan sürüsü.

b.77/11

Bayanday Rusya'da bir yer adı.

B.17/4, 22/10, 24/1, 51/7, 65/21, 69/14, 69/20, 77/7, 78/17

B. +da 20/11

B. +dın 80/19

B. +ġa 20/14, 20/18, 20/19, 26/5, 55/8, 56/7

B. +nı 50/6, 22/8, 24/13

B. +nıng͡ 20/12, 21/1, 21/3, 43/5, 49/7, 133/1

bāyezīd Büyük erenlerden ve sufilerden Bayezid-i Bistami.

b.164/6

bayrak Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş.

b. +ını161/1

bāz Far. 1. Açma, açış.

b. ėt- Açmak. 80/7

b. eyle- Açmak. 8/7

2.Tekrar, yeniden

b.65/3, 76/8, 79/5, 79/20, 80/11, 117/16, 140/15, 158/17, 160/1

b. ḳıl- Tekrarlamak. 107/21, 128/12

baz[r]al- Varabilmek.

b. -madı 33/7

bāzār Far. Pazar, çarşı. (Yer adı)

b. 23/4, 44/12, 51/16, 54/6, 85/10, 116/17, 123/6

Bāzār Bėki Borsayı idare eden bey.

B.B. 147/17, 154/6

B.B. +dür 54/6

Bāzār Bėki Kāyıd Özel ad.

B.B.K.154/6

Bāzār Biki Borsayı idare eden bey.

B.B.44/12, 54/6

bāzārlıġ Far.+T. Hediye, armağan.

b.125/20

bāzende Far. Oyuncu.

b. +dür 54/10

bazġan Büyük çekiç.

b.73/13

baʿżı Ar. Bazı, bir kısmı, birazı, birkaç, birtakım.
b.16/6, 54/1, 67/2, 70/10, 73/12, 113/22, 120/22, 126/21, 127/11, 127/12, 127/13, 127/14, 151/17, 151/18, 151/19, 151/20
b. +lar 128/5
b. +ları 32/12, 73/14
b. +larnıng͡10/3
b. +ları-nıng͡ 89/7
b. +ng͡ 113/22
b. +sı 32/6, 76/22, 160/10, 160/11

bebre Far.(<bebr) Yırtıcı hayvan, kaplan.
b. 77/11

bed Far. Fena, kötü, yaramaz.
b.14/10, 139/21
b. +din 140/11

bedā Far. Şanssız, talihsiz.
b. iyle- Şansız eylemek. 8/12

beden Ar. Gövde, beden, vücut.
b. 49/4, 90/15, 151/18, 161/9
b. +din 105/8
b. +i 99/5
b. +lerni 39/22
b. +ni 94/18, 99/7, 125/1

bed-gümān Far. Kötü şüphede bulunan.
b. 157/19
b. bol- Şüphelenmek. 61/6
b. iyle- Zanda bulunmak, şüphelenmek. 14/14

bed-gümānlıḳ Far.+T. Şüphecilik.
b. ḳıl- Şüphecilik etmek.16/1

bed-ḥāl Far.+Ar. Hali kötü olan, düşkün.
b. bol- Düşkün olmak. 73/2

bed-kār Far. İşi, hareketi kötü. b.145/12
b. +lar 145/14

bed-niyet Far.+Ar. Kötü düşünce.
b.bol- Kötü niyetli olmak. 154/18

bedr Ar. Dolunay.
b. 63/5

bedrek Far.+T. Daha kötü.
b.123/20

bed-terin Far. Daha kötü, çok kötü.
b.11/4

bed-ẕāt Far.+Ar Fena, kötü kişi. b.139/21

be-fażl Far.+Ar. Fazla, ziyade, artık. b. 7/19, 16/5

befet İpek
b.119/16

be-ġāyet Far.+Ar. Son derece, çok çok.
b.11/11, 51/19

be-Ḫaḳ Far.+Ar. Allah ile birlikte.

b. -ı Ḫabīb Far.+Ar. Habib'in Allahı'ı ile birlikte. 160/16

b. -ı Ḫalīl Far.+Ar. Halil'in Allah'ı ile birlikte. 160/16

b. -ı Ḫudā-yā Far.+Ar.+Far Ey Allah'ım seninle birlikte.160/15

b. -ı nebī Far.+Ar. Peygamber ve Allah ile.103/17

behem Far. Bile, birlikte.
b.154/16

b. bol- Birlikte olmak. 5/16, 85/4, 116/8

beḥil-lıḳ Far.+Ar.+T. Haklılık, meşruluk.

b. 97/12

BehrāmFar. İran hükümdarlarına verilen ad

Behrām Bik Özel ad.

B.B. 21/16, 22/1, 147/15

B.B. +ka 92/21

Behrām Ḫoca Özel ad.

B.H. +m 123/1

be-ḥükm Far.+Ar. Hükm ile.

b. -i Ḫudā Far.+Ar. Allah'ın hükmü ile. 25/10

b. -i Ḫudāvend Far.+Ar. Allah'ın emri ile.128/8

bėk Bey. bk. biġ, bik.

b.75/2

b. +dür 54/6, 74/21, 84/9

b. +i 20/5, 20/14, 20/20, 21/15, 41/15, 44/12, 50/13, 54/7, 62/4, 73/22, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/5, 75/8, 75/9, 75/20, 77/14, 92/1, 92/2, 93/5, 93/11, 97/7, 100/16, 106/10, 111/2, 122/22, 123/2, 141/7, 141/8, 142/7, 146/6, 147/13, 147/14, 147/15, 147/16, 147/17, 21/15, 22/4, 49/20, 50/1, 50/2, 62/4, 62/8, 70/8, 75/12, 76/8, 76/10, 78/11, 93/5, 95/6, 101/3, 101/13, 122/20, 138/9, 138/12, 142/7, 142/13, 145/21,146/7, 147/17, 148/16, 154/6

b. +i irür 122/18

b. +ler 100/22, 145/13

b. +ni 78/7

beḳā Ar. Ebedilik.

b. 8/16, 27/5, 28/6

Bel Yer adı.

B.123/2

B. +i 134/11

B. +ni͡ng 116/17

bel Ar. Belki.

b.140/5

bėl İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

b.bağla- Güvenmek. 87/22

b. +i 119/2

b. +iġa 139/20

b. +in bağla- Güvenmek. 15/14

belā Ar. Gam, keder, sıkıntı.

b. 2/15, 3/8, 19/17, 45/20, 106/1, 114/17, 158/6, 158/20

b. bol- Kederlenmek, tasalanmak. 66/14

b. +dur 36/10

b. +ġa 104/19

b. +lar 107/4

b. +n͡gnı 29/3

b. +sını 9/11

belī Far. Evet, elbette.

b.19/11, 44/22, 96/20

belīd Ar. Akılsız, ahmak, bön.

b. 98/13

belki Far. Belki, umulur.

b.10/1, 10/5, 28/16, 30/6, 33/13, 40/4, 47/6, 49/6, 74/12, 76/9, 78/7, 78/12, 82/17, 88/20, 125/12, 133/14, 162/2, 163/17, 164/1, 164/19

bėl leşkeri Ketmen, Gulca va Hanahaya gibi dağlık bölgelerde yaşayan halktan oluşan ordu.
b.l. 115/20, 134/1

belus Toplumun önde gelen lideri.
b.145/20

bėn Ben (şahıs zamiri).
b. +em 71/8

be-nām Far. Namlı, ünlü.
b.18/18

bend Far. 1.Bağ, düğüm.
b. 33/5, 62/22, 87/11
b. bol- Takılmak, bağlanmak. 19/20, 33/1, 33/5, 36/16
b. +de 87/16
b. +din 87/2
b. et- Düğümlemek, bağlamak. 38/4
b. +ge 47/19
b. -i girān Far. Usandırıcı bağ. 103/21
b. iyle- Bağlamak. 30/1, 61/7, 63/1
b. ḳıl- Bağlamak, tutmak, ele geçirmek. 3/10, 19/17, 24/10, 64/12, 139/12, 153/14, 153/15, 158/5
b. ḳılġan irdi 24/11.
2. Bela, sıkıntı.
b. +ga 156/10
b. +ini 5/7

bende Far. Kul, köle, esir.
b. 43/1, 60/4, 128/16, 164/3
b. +din 135/14
b. +dür 103/16
b. +ge 30/9, 57/21, 93/15, 119/19, 128/22, 129/1, 149/16
b. +ler 48/10
b. +leriṅġa148/13
b. +lerniṅ 128/21
b. +ni 119/20
b. +niṅ 158/11
b. +si 128/17
b. +sige119/18

bendelik Far.+T. Kulluk, kölelik.
b.35/1

be-nevʿ Far.+Ar. Çeşidinden, türünden.
b. 95/19, 127/8, 140/20

be-nezdīk Far. Yakından, yakında.
b. 68/11, 160/20

bengī Far. Esrarkeş, tiryaki, serseri. b. +ler 37/10

bėr- 1.Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek
b. 36/12, 155/4
b. -di 3/2, 27/15,34/19, 38/1,41/3, 59/16, 64/13, 85/8, 118/4, 132/9, 146/20, 153/10, 153/16, 154/21, 155/3, 155/9, 159/11, 160/4, 160/12, 165/2
b. -diler 17/15, 80/1, 141/21
b. -ey 66/17
b. -genni 159/21
b. -gil 37/19
b. -iben 35/21, 106/3
b. -iṅ 52/14
b. -ip 26/15, 35/7, 42/7, 65/20, 100/8, 100/9, 100/18, 103/3, 106/4, 144/9, 150/18, 159/10, 160/1
b. -ipdür 103/4

b. -maḳ bol- İletecek olmak. 132/3
b. -meseng͡ 36/9
b. -medi 96/8
b. -medin͡g 100/6
b. -se 40/19, 165/7
2. Sahip olmasını sağlamak.
b. 41/15
b. -ey 142/3
b. -di 2/10, 3/6, 39/20, 55/11, 107/15
b. -diler 65/19
b. -ey 37/14
b. -geli 164/20
b. -geni 12/6
b. -gey 149/16
b. -iben 94/2
b. -ince 41/5
b. -in͡g 35/10, 120/13, 151/13
b. -ip 3/4, 3/9, 41/20, 68/9, 75/19, 80/8, 96/9, 100/3, 106/6, 107/14, 118/3, 120/10, 149/14
b. -mes mėn 137/8
b. -medi 25/13, 41/16, 164/20, 164/21
b. -se 160/7
b. -seng͡ 36/8
b. -sün 12/10
b. -ür 47/18, 79/11, 135/12, 156/15
b. -ür mėn 142/2, 162/18
b. -ürge 120/5
3. Herhangi bir duruma yol açmak.
b. -elin 35/11
b. -ey 95/11
b. -di 2/15, 33/15, 88/15,148/12, 153/7
b. -geni 68/2
b. -gey 159/1
b. -güm 80/16
b. -ip 113/13, 126/13, 139/8
b. -ip-dür 153/17
b. -mes 162/9
b. -megen 52/3
b. -se 56/22
4. Bırakmak veya bağışlamak.
b. -ay 100/4
b. -geni 43/8
b. -in͡g 35/3,
b. -in͡gler 37/20
b. -ip 57/20, 113/9
b. -mey 154/13
b. -sang͡ız 131/11
b. -sün 159/14
b. -ürġa 88/16
5. Yaymak.
b. -di 18/11, 58/16
b. -ip 142/18
b. -ip-dür 104/5
6. Bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek.
b. -di 53/11, 67/19, 74/15, 102/5, 115/7, 133/11, 149/3
b. -ip 41/8, 126/10, 133/19, 142/21
7. Kabul etmek.
b. -dim 61/19
b. -iben 63/17
9. Sunmak.
b. -ip 12/1, 144/11
b. -se 116/11
9. Ödemek.

b. -mediṅg 110/2

b. -ür 154/17

10. Yardımcı fiil.

b. -ey 126/14

b. -di 33/4, 38/2, 41/3, 42/14, 44/7, 53/4, 71/5, 77/14, 77/19, 83/1, 107/7, 108/13, 109/2, 111/17, 126/20, 140/18, 141/17,143/7, 146/3, 150/5, 153/22, 157/9

b. -diler 101/20

b. -gey 30/4

b. -gey sėn 148/15

b. -gil 162/10, 162/17

b. -iṅg 25/15, 41/10, 43/19, 44/5, 62/21, 70/21, 111/6, 117/5, 120/4, 120/11, 165/11, 165/17

b. -ip 5/9, 13/18, 74/2, 89/10, 91/11, 92/1, 138/4, 143/21

b. -mek 111/9, 131/20

b. -megen 52/3

b. -sek 132/17

b. -se 7/13, 30/3, 40/20, 71/2, 131/6, 153/19, 156/2, 165/4

b. -seṅgiz 58/6

b. -ür 78/11

b. -ür mėn 80/15

ber Ar. Kara toprak, toprak, bahr karşıtı.

b. 46/15

berāber Far. 1.Aynı düzeyde.

b. 114/19

b. irdi 162/15

2.Birlikte, bir arada.

b. 114/20

berā'at Ar. (<berāt) Hz. Muhammed'e peygamberliğin bildirildiği Şaban ayının on beşinci gecesi. bk. berāt.

b. 68/7, 144/5

berāt bk. berā'at.

b. 61/22

berāy Far. İçin, maksadıyla.

b. 5/6.

b.-ı ġazāt Far.+Ar. Savaş için. 68/9

b. -ı Ḫudā Far. Allah için. 35/2, 143/15

ber-bād Far. Perişan, harap.

b.163/12

Berber Uç Tufan, yer adı.

B.31/5

Berberī Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır (Siwa) ile Mali ve Nijer'deki küçük Berber toplulukları.

B.114/7

ber-dār Far. Asılmış, asılı.

b.bol- Asılmak, asılmış olmak. 161/20

berdaş Far. Sebat, metanet, dayanık.

b.ḳılal- Dayanabilmek. 125/19

Bėrdi Ḳāḍī Özel ad.

B.K.74/16

berg Far. Yaprak.

b. +i 118/20

berī[n]ng Far. (<berīn) En yüce, en üstün.

b. +lerni159/7

berḳ Ar. Şimşek, kıvılcım.

b. 85/19

bėrkit- Sağlamlaştırmak, kapatmak,

kuvvetlendirmek.

b. -ip 53/12, 85/12, 88/1, 95/21, 132/10

ber-pā Far. Ayakta, ayak üzerinde.

b. 30/14, 107/18

b. ėt- Ayakta durmak, ayak üzerinde durmak. 81/3, 81/8, 81/10,

b. it- Ayakta durmak, ayak üzerinde durmak. 79/14

b. ḳıl- Ayakta durmak, ayak üzerinde durdurmak. 21/1, 30/15, 47/3, 67/11, 107/19

berr Ar. Kara. 46/15

b. +larda 93/1

ber-ṭaraf Far.+Ar. Bir yana atılan, lazım değil.

b. 147/20

b. ḳıl- Saf dışı etmek, gidermek. 20/13, 147/21, 147/22, 148/1

b. bol- Saf dışı edilmek, giderilmek. 73/6

bėrü Öte, bu taraf.

b. 44/9

bes Far. 1. Çok fazla.

b. 136/18

b. irür 6/4

2. Evet.

b.132/1

besī Far. Pek, çok, çok fazla.

b. 9/8, 12/18, 19/15, 20/6, 21/19, 67/15, 79/11, 98/17, 107/2, 113/4, 152/19, 159/13

best Far. Düğüm.

b. +da 3/8

bėş Beş (5) sayısı.

b. 20/10, 53/19, 71/10, 78/19, 83/12, 84/1, 85/18, 88/2, 96/12, 101/18, 110/10, 114/15, 115/11,145/16, 145/18

b. +ce 83/12

b. +i 15/15, 54/19, 61/22, 74/19, 76/4, 144/2, 144/6

b. +inçi 46/9

bėş Beş.

b. mi͡ng Beş bin (5000) sayısı.85/18

b. yüz Beş yüz (500) sayısı.20/10

b.y. +din 53/20

b. y. irdi 53/19

beşāret Ar. Müjde.

b.bėr- Müjde vermek, sevindirmek.104/5

beşer Ar. İnsan, insanlar.

b. +ka 3/18

b. +ni͡ng 118/10

Bėş Salar Tarançi ağzında Beş Sala diye okunan bir yer adıdır.

B.S. +dın111/13, 111/18

beter Far. Daha kötü, fena.

b.149/5

beyābān Far. Kır, çöl.

b. 94/3

b. +dur 3/14

beyābānī Far. Çöl adamı, çölde gezen.

b. 38/16

beyān Ar. Anlatma, açıklama, bildirme.

b. +ġa 8/14

b. +ı 8/11, 10/17, 110/14, 129/9,136/2, 140/3, 157/2

b. +ıda 31/17, 51/17, 152/16

b. +ımda 10/14

b. -ı nem Ar. Dedikodunun beyanı, açıklanması. 124/9

b.-ıʿöẕrnāme Ar. Özür mektubunun açıklaması. 6/7

b. iyle- Anlatmak, açıklamak. 8/2, 10/13, 16/12, 34/2, 35/15, 48/21, 55/8, 57/12, 69/20, 69/21, 79/1, 84/20, 87/17, 98/16, 106/8, 116/2, 131/14, 139/3, 146/18, 160/21,

b. ḳıl- Anlatmak, bildirmek. 10/19, 17/14, 21/19, 36/5, 40/2, 46/11, 53/21, 53/22, 57/9, 60/14, 64/2, 68/11, 99/16, 106/11, 107/6, 110/16, 131/3, 131/7, 132/4, 137/15, 140/4, 144/10, 163/4, 165/10,

beyāż Ar. Beyaz, ak.

b.162/12

Bey Dişang Özel ad.

B. D. 38/13, 39/9

B. D. +nı 38/5

Beyli Beysi Özel ad.

B.B. 81/17, 143/9, 148/1

beyt Ar. Beyit.

b. +lar 23/10

b. +ni 8/5, 71/20, 92/12

beytüʾl-māl Ar. Devlet hazinesi.

b.108/2

Bey Yang Ku Özel ad.

B.Y.K. 38/14

beyżā Ar. Bembeyaz, apak.

b. +ġa148/15

b. +nı 34/9

bez Far. Kumaş.

b. 55/3

bezā Far. (<bāzū) Pazı.

b.146/21

bezdan Far. Bir tür giyecek kumaş.

b. 29/21

bezm Far. Topluluk, içkili meclis.

b. 40/10

b. +ide 116/20

b. it- Toplanmak. 56/11

b. iyle- Toplamak, biraraya getirmek. 7/2, 10/9, 150/2

b. ḳıl- Toplanmak. 6/16, 60/19, 87/5, 116/19, 126/16

bī-ābā Far.+Ar. Atasız, babasız.

b. 68/1, 79/20

bī-ʿaded Far.+Ar. Sayısız, hesapsız.

b.50/2, 106/16, 138/14

bī-ʿaḳl Far.+Ar. Akılsız.

b. 22/22

bī-bāk Far. Korkusuz, cüretkar, arsız, edepsiz.

b. 145/1

b. +lar 28/9

bī-baş Far.+T. Başsız, başkansız, öndersiz.

b.28/3, 157/10

bī-beḍāʿat Far.+Ar. (<bī-bedāʿat) Güzelliği olmayan.

b.128/7

bī-bedel Far. Eşsiz, benzersiz.
b.92/5
bī-beżā‘at Far.+ Ar. Metasız.
b. 6/7
bibi Far. Nine, saygıdeğer kadın.
b. +dür 163/10
Bibi Şafura Özel ad.
B.S. +dur163/9
bī-çāre Far. Çaresiz, zavallı.
b. 89/14
b. bol- Çaresiz olmak, zavallı olmak. 72/7
b. +ġa 93/18
b. +lar 11/11, 43/4
b. +larġa13/13
bīd Far. Söğüt ağacı.
b. +ler 23/15
bī-dād Far. Zalim, adaletsiz.
b. irür 28/11
bid‘at Ar. Hz.Muhammed zamanından sonra dinde meydana çıkan şey.
b. +nı140/8
bide Biçilmiş ot, kuru ot.
b.105/10, 105/15
b. +ni 105/10
bī-derd Far. Dertsiz.
b. 124/19
bī-dil Far. Korkak, gönülsüz.
b. 22/13
b. +ları 13/1
bī-dimāġ Far.+Ar. Akılsız, şuursuz.
b. bol- Aklını kaybetmek, şuursuzlaşmak. 26/19, 26/20, 28/10, 49/1, 56/4, 56/5, 69/7
b. irdi 26/1
bī-dirīġ Far. Esirgenmeyen,
b. 27/21, 62/6, 91/19, 92/1, 127/13
bīd-lerzān Far. Söğüt ağacı gibi titreyen.
b. bol- Söğüt ağacı gibi titremek. 48/19
bī-edeb Far.+Ar. Edepsiz, terbiyesiz.
b.155/10
bī-fehm Far.+Ar. Anlayışsız.
b. 124/19
bī-fer Far. Güçsüz, kuvvetsiz.
b. 99/17
b. imiş108/10
biġ (<bik) Bey. bk. bėk, bik.
b. 58/17
bī-gümān Far. Şüphesiz.
b.14/2, 34/16, 37/12, 40/14, 44/6, 55/19, 71/10, 75/16, 120/14
b. bol- Şüphesiz olmak, şüphelenmemek. 16/19, 68/15, 117/3
b. irür 15/16
bī-ġaber Far.+Ar. Habersiz.
b. 95/12
b. bol- Habersiz olmak. 67/16
b. idi 66/22
b. irdiler 71/15, 145/10
b. irür 127/14
bī-ḥad Far.+Ar. (<ḥadd) Sınırsız, hadsiz.
b. bol- Hadsizleşmek. 28/12

bī-hayā Far.+Ar. Utanmaz, edepsiz.
b. 92/11, 114/20
bī-ḫıred Far. Akılsız, kafasız.
b. 7/15, 114/16
bihraḳ Far.+T. Daha iyi, daha üstün.
b.34/9
b. +ı 38/13
bihter Far. Pek iyi, daha güzel.
b. +i 57/10
bi-ḫudāvend Far. Sahipsiz.
b.15/10
bī-hūş Far. Şaşkın, sersem, deli.
b. bol- Sersemlemek, şaşırmak. 83/16
bī-ḫużūr Far.+Ar. Huzursuz, rahatsız.
b. 41/4, 150/8
b. ḳıl- Rahatsız etmek. 114/13
bī-istiṭāʿat Far.+Ar. Kudretsiz, takatsiz, güçsüz.
b. 6/8
bik Bey. bk. biġ, bėk.
b. 12/5, 12/8, 13/4, 16/11, 18/15, 18/16, 19/2, 19/3, 20/5, 20/8, 20/12, 20/14, 20/18, 21/2, 21/10, 21/13, 21/14, 21/15, 21/16, 21/18, 21/19, 21/21, 21/22, 22/1, 22/5, 23/3, 24/9, 25/6, 25/13, 25/15, 26/2, 26/4, 27/4, 27/6, 27/10, 27/12, 27/16, 27/18, 27/19, 27/21, 27/22, 31/18, 34/6, 37/22, 38/2, 38/3, 38/7, 40/14, 44/12, 50/4, 51/9, 54/3, 54/4, 54/14, 54/18, 55/19, 59/20, 60/11, 61/5, 61/11, 62/17, 63/13, 70/7, 73/17, 73/19, 74/5, 74/22, 75/10, 75/12, 75/16, 75/17, 75/19, 76/1, 76/4, 76/5, 76/12, 76/13, 80/12, 85/9, 85/10, 91/21, 92/9, 92/11, 93/6, 93/12, 95/11, 95/17, 100/14, 102/9, 111/2, 112/18, 112/20, 112/21, 113/3, 116/16, 117/9, 117/16, 120/8, 120/11, 122/16, 122/17, 122/19, 122/21, 122/22, 123/3, 123/4, 123/5, 123/9, 123/10, 124/8, 125/1, 125/6, 126/1, 130/22, 131/2, 131/9, 132/3, 132/11, 132/12, 133/20, 134/1, 138/1, 138/7, 138/8, 138/9, 141/7, 142/6, 142/8, 143/15, 143/18, 143/21, 144/1, 144/2, 145/21, 146/5, 146/7, 146/8, 146/13, 146/16, 147/11, 147/12, 147/14, 147/15, 147/17, 148/5, 148/17, 157/13, 164/21
b. +dür 146/5
b. +i 44/12, 54/6, 92/2, 111/2, 123/4, 123/14, 141/7
b. +idin 97/8
b. idi 74/22
b. +im 92/4, 92/10, 154/5
b. irdi 123/9
b. +ke 19/7, 25/20, 26/2, 27/15, 34/12, 49/21, 92/13, 92/21, 125/6, 143/16, 146/9, 146/12
b. +ler 20/12, 21/16, 22/1, 37/21, 40/8, 42/6, 42/19, 49/20, 74/13, 76/6, 76/11, 76/12, 80/8, 91/20, 92/16, 116/16, 120/10, 120/16, 132/3, 132/18, 132/20, 148/18, 149/13
b. +lerdin 15/13
b. +lerge 18/17, 111/9
b. +leri 20/5
b. +lerim 147/20

b. +lerni 42/12, 79/16, 92/15, 138/8, 138/9, 147/18, 155/2

b. +likke12/4

b. +mü 13/7, 61/2, 75/18, 102/8

b. +ni 19/9, 24/11, 25/11, 25/12, 25/14, 28/3, 28/4, 29/22, 41/10, 60/7, 60/21, 62/10, 64/15, 92/14, 93/10, 94/18, 120/15, 125/8, 131/17, 138/8, 143/13, 148/16, 164/15

b. +ning͡ 27/3, 14/16, 21/17, 25/17, 25/19, 28/2, 28/18, 39/3, 124/10, 124/21

b. +zādeġa

bī-karār Far.+Ar. Kararsız.

b. bol- Kararsız olmak, karar verememek. 28/19, 29/4, 61/21, 62/14, 63/4, 63/13, 63/16, 65/16, 90/5, 90/11, 98/17, 105/1, 147/1, 160/17

b. bolur irdi 59/13

bī-kerān Far. Uçsuz, bucaksız, sonsuz. b.18/2, 25/11, 111/10, 139/4, 140/6, 148/17, 151/1, 156/7

bī-kes Far. Kimsesiz, yalnız.

b. 82/16, 83/5,

b. ėt- Kimsesiz, yalnız etmek. 90/9

b. +i 107/2

bī-ḳıyās Far.+Ar. mukayese etmeden, karşılaştırmasız.

b. 149/14

bik-z̧āde T.+Far. Bey oğlu.

b. +ġa 28/7

b. +ni 28/5

Bikzāt Bik Özel ad.

B.B. 21/16, 22/1, 132/12, 138/1, 147/15

B.B. +lar 132/3, 148/18

B.B. +ni 148/16

Bikz̧āt Dilīr Özel ad.

B.D. 92/21

Bikz̧āt Mīr-āb Özel ad.

B.M.123/1

Bikz̧āt Mīr-āb Bik Özel ad.

B.M.B.120/8

B.M.B. +ni 131/17

bī-ḳaru Far.+T. Zehirsiz.

b.145/3

bil- 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

b. 7/12

b. -e 165/21

b. -edür 137/11

b. -güsidür 166/7

b. -ing͡ 43/2

b. -ing͡ler 60/2, 101/14

b. -ip 88/22, 114/1

b. -elin 131/1

b. -megey 97/1

b. -mekke 143/8

b. -mes mėn 72/11

b. -mes idi 94/1

b. -medi 15/12, 68/16, 93/7, 146/22

b. -megey 7/9

b. -seng͡ 88/20

b. -sünler 137/7

b. -ür 30/8, 37/4

b. -ür mėn 15/7

b. -ür sėn 148/13

2.Sanmak, varsaymak, farz etmek.
b.35/20
b. -in͡g 114/17, 166/3
b. -ip 82/17, 93/8, 162/7
b. -mek 30/9
3. Tanımak, hatırlamak.
b.114/17
b. -di 159/11
b. -gey 3/16
4. Tahmin etmek.
b. -diler 47/21
b. -dim 7/7, 141/20
b. -gey 3/16
b. -ip 26/18, 45/20
b. -medi 56/2, 68/19, 97/3
5.Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek.
b. -güsi 44/2
6. Bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak.
b. -ür 82/13
b. -ür mėn 83/7, 83/8

bilal- Bilebilmek.
b. -mas 43/22, 83/17
b. -may 37/3, 67/3

Bilāl Mollā Bilâl Nâzımî
B. 4/8, 9/15, 9/17, 22/3, 50/7, 55/3, 60/3, 71/15, 75/20, 129/5, 163/21

B.-ı zāl Far. Yaşlı Bilal. 73/4

Bilāl Nāẓımī Mollā Bilâl Nâzımî
B.N. 86/3
B.N. +ġa 164/9

Bilālī Mollā Bilâl Nâzımî'ye ait.
B.72/1, 124/21

Bilāl ibn-i Yūsuf Yusuf oğlu Bilal.
B. i. Y. 60/3

bildür- 1. Anlatmak, ifade etmek
b. -mes irdi 26/2
b. -üp 79/15
2. Herhangi bir şeyi haber vermek
b. -üp 2/13

bile 1.Birlikte, beraber, ile. bk. birle.
b. 6/9, 6/12, 6/16, 9/17, 14/7, 17/19, 18/14, 18/17, 20/19, 21/7, 23/10, 24/20, 32/18, 41/5, 42/10, 44/1, 45/19, 46/2, 46/16, 46/20, 50/10, 51/1, 51/13, 54/14, 54/17, 56/6, 56/8, 56/19, 64/4, 64/11, 67/7, 73/19, 74/1, 74/3, 74/4, 75/4, 75/16, 75/20, 76/9, 76/10, 77/13, 78/5, 78/12, 78/19, 78/20, 79/7, 79/18, 80/1, 82/21, 83/9, 83/12, 87/21, 89/2, 90/18, 91/2, 91/10, 91/14, 92/9, 96/12, 96/13, 97/8, 98/8, 100/10, 100/15, 101/17, 102/5, 102/6, 106/14, 107/13, 107/15, 109/21, 111/10, 112/7, 112/8, 112/21, 113/3, 115/9, 116/7, 116/17, 120/16, 122/3, 122/7, 122/8, 122/22, 123/6, 123/18, 125/4, 125/20, 125/21, 130/12, 131/19, 133/20, 134/7, 140/10, 140/11, 140/17, 141/3, 141/10, 142/2, 142/21, 143/14, 144/12, 149/3, 149/10, 150/5, 150/7, 151/18, 153/13, 155/8, 157/7, 158/11, 160/1, 161/10, 166/2
2. Bile, dahi.
b. 24/16

bilek-lig Bilekli, güçlü.

b. 29/17

bilen İle, birlikte, ve.

b. 8/12, 57/3, 59/15, 113/10

bilge Bilge, alim.

b. 25/8

bilişlig Eş, dost, tanıdık.

b. 74/8

bī-maʿāş Far.+Ar. Maaşsız.

b. 29/9

bī-melāl Far.+Ar. Usanmaksızın.

b. 8/13

bī-melūl Far.+Ar. Usanmadan.

b. ḳıl- Usanmadan yapmak. 79/12

bī-miṣl Far.+Ar. Eşsiz, benzersiz.

b.103/16

bī-murāde Far.+Ar. Dostu, arkadaşı olmayan.

b.82/16, 83/5

bināgāh Ar.+Far. . Bir meseleyi ya da bir davayı bir şeyin üzerine kondurma zamanı.

b. 6/17, 94/19, 96/2, 124/2, 138/18, 145/18

Binā-gāh Ḥasan Ġazneçi Özel ad.

B. H. G.124/2

bī-naẓīr Far. Eşsiz, benzersiz.

b. irdi 136/6

bī-nevā Far. Çaresiz, muhtaç.

b.70/19, 106/12, 107/1

b. + dın 81/21

b. + dur 124/15

b. ėt- Çaresiz, muhtaç etmek. 90/9

b. +ġa 162/4

b. +lar 24/12

bī-niyāz Far. Yakarmasız, duasız.

b. +ġa 93/12

bī-orun Far.+T. Yersiz, mekansız.

b. bol- Yersiz olmak, yeri olmamak. 53/14

bir[z] bk. biz.

b. +ga 66/4

bir 1. Bir sayısı (isim).

b. +i 61/22, 70/11

b. +ide 143/2

2.Bir (Sayı sıfatı).

b. 3/6, 11/5, 12/6, 14/6,15/2, 22/19, 26/15, 27/15, 34/19, 47/1, 47/8, 47/15, 56/6, 56/17, 67/4, 67/21, 71/8, 73/2, 78/22, 92/8, 94/17, 96/17, 100/8, 121/2, 140/13, 140/14, 154/21, 159/2, 159/17, 163/5

b. mi͡ng Bin sayısı. 21/2, 166/13

b. mi͡ng iki yüz Bin iki yüz sayısı. 17/8, 21/8

b. mi͡ng iki yüz toḳsan üc Bin iki yüz doksan üç sayısı.

b.m.i.y.t.ü. +da 166/13

b. mi͡ng bėş yüz Bin beş yüz sayısı. 110/9, 110/10

b. yüz yigirmi Yüz yirmi sayısı. 53/20

3. Bir (Belirsizlik sıfatı).

b. 5/13, 8/12, 15/14, 17/18, 18/8, 22/17, 25/13, 30/20, 31/2, 31/5, 31/21, 38/2, 38/4, 38/6, 38/10, 39/10, 39/16, 43/13, 43/15, 44/11, 44/13, 44/16, 45/17, 47/15, 47/19, 48/1, 51/11, 52/17, 52/21,

53/2, 54/1, 57/8, 58/21, 62/4, 64/21, 65/21, 67/20, 69/19, 70/1, 70/2, 70/11, 73/10, 74/2, 74/10, 78/15, 80/13, 82/10, 82/20, 82/22, 89/8, 92/13, 93/21, 95/12, 97/19, 98/15, 100/1, 101/5, 102/10, 102/22, 103/4, 104/1, 104/14, 105/18, 117/3, 126/19, 132/22, 133/18, 134/4, 134/5, 134/16, 140/5, 142/1, 145/11, 146/12, 148/2, 152/7, 152/21, 153/1, 159/10, 159/17

4. Diğer, başka.

b. 36/10, 114/17

5. Aynı, eş

b. 5/3

b. bol- Aynı olmak, benzemek. 102/9

b. irdi 163/14

b. ḳıl- Aynı etmek, benzetmek. 11/12, 91/5, 122/1, 154/22,

b.b. +ġa (teker teker, birer birer, ayrı ayrı) 7/17

b. nėççe 148/3

b. nėçe (birçok) 22/19, 26/8, 43/9, 94/2, 110/8, 121/9, 130/20, 133/12, 137/18, 141/2, 152/5

b. nėçe (birçok) 6/17

b. munça 32/21, 38/18, 38/19, 39/6, 44/5, 53/21, 101/4, 103/9, 112/2, 145/1, 153/20

b. sürüg 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

birāder Far. Dost, arkadaş.

b. +ler 30/6

bī-raḥme Far.+Ar. Acımasız, merhametsiz.

b. +lerdin103/17

bir bir 1.Birbiri

b. 9/2

2.Tek tek, ayrı ayrı.

b.42/13, 64/18, 91/4, 99/8, 116/2, 131/8, 132/4

b. -in b. -in 54/13

birbir[i] Birbiri, karşılıklı olarak bir diğeri.

b. 32/11, 86/10, 88/9, 91/15,

b. +ge 7/17, 19/13, 26/12, 39/14, 47/3, 86/11

b. +mizge 42/19

b. +n 29/6, 74/17, 108/9, 161/10

b. +ni 130/14

b. +ning͡ 77/2

b. +simizdin 130/6

bi-rehne (<bī-rehne) Far.+Ar. Rehin olmayan.

b. 58/11

birer Herkese bir.

b.138/10

birev Birisi, bir kimse.

b. 2/8, 4/5, 8/6, 10/4, 33/4, 33/11, 37/7, 40/15, 51/20, 53/4,53/5, 82/10, 87/10, 93/18, 100/21, 105/16, 138/19, 139/1, 141/16

b. +ġa 3/9, 106/19

b. +i 51/20

b. +ni 3/9, 3/10, 4/1, 4/3, 4/4, 4/5, 4/6, 26/17, 26/18, 52/13, 160/2

b. +ning͡ 10/3, 138/20, 138/22

b. +sini 4/6

birge Birlikte, beraber.

b. 25/8, 40/17, 75/7, 75/22, 78/8, 79/6, 84/14, 101/16, 124/14, 132/18,

b. idi 33/21

biri 1. Öteki, diğeri.

b. 2/7, 54/4, 54/13

b. +ni 130/3

b. +si 126/4, 157/7, 161/7, 161/12, 161/18

b. +sige 105/17, 161/8, 161/11

b. +sini 29/21

2.Herhangi biri, birisi.

b. 29/21, 49/16, 54/4, 54/6, 54/7, 54/11, 54/13, 54/14, 80/13, 104/22, 105/17, 108/19, 116/4, 123/9, 126/4,157/7, 161/7, 161/8, 161/11, 161/18

b. +dür 49/13, 49/14, 54/3, 123/10

b. +ġa 114/20

b. +i 130/3

b. +mizġa114/15

b. +n 3/20

b. +n͡g 113/19

b. +ni 2/7, 3/20, 3/21, 38/14, 143/11, 158/13

b. +si 115/22

birinçi Zaman, yer, sıra bakımından başkalarından önce gelen kimse, şey.

b. 76/15, 77/4, 127/1

birisi Biri, birisi, herhangi biri.

b. 6/18, 80/13, 104/22

b. +ġa 3/20

b. +ni 142/22

bī-riyā Far.+Ar. İki yüzlü olmayan.

b.144/14

birle Birlikte, beraber, ile. bk. bile.

b. 2/7, 2/8, 2/15, 3/5, 3/7, 3/12, 3/17, 9/1, 9/4, 11/14, 11/16, 11/17, 12/6, 13/8, 13/15, 16/4, 16/13, 16/17, 17/13, 17/19, 18/2, 18/6, 20/9, 21/4, 21/6, 21/8, 21/9, 21/17, 21/20, 21/21, 22/16, 22/21, 24/4, 24/5, 25/16, 25/20, 27/6, 27/13, 29/19, 30/15, 30/18, 31/13, 31/15, 31/18, 32/1, 32/7, 32/11, 32/12, 32/21, 33/17, 34/5, 34/16, 34/18, 37/8, 38/7, 38/9, 38/17, 38/19, 39/2, 39/6, 39/20, 40/11, 40/14, 40/15, 40/16, 40/17, 40/18, 41/8, 41/17, 42/8, 42/17, 43/3, 44/12, 45/5, 47/13, 47/17, 50/10, 50/13, 50/16, 50/19, 52/7, 52/12, 53/5, 53/13, 54/8, 54/15, 54/20, 55/9, 55/20, 57/2, 59/6, 59/11, 60/14, 61/12, 61/16, 62/18, 64/9, 65/4, 65/7, 65/22, 66/5, 66/17, 67/5, 68/6, 69/3, 69/11, 69/14, 70/7, 70/8, 71/12, 73/19, 73/22, 75/6, 77/10, 78/8, 78/14, 78/20, 80/5, 80/9, 80/10, 80/11, 80/12, 81/4, 82/19, 82/21, 83/11, 84/4, 84/7, 84/8, 84/9, 86/10, 86/13, 87/3, 87/6, 88/7, 88/9, 89/4, 89/9, 91/4, 91/12, 91/15, 91/18, 91/19, 93/4, 96/14, 97/9, 98/4, 98/5, 100/13, 101/5, 102/8, 102/18, 105/1, 107/12, 109/21, 111/6, 111/7, 111/14, 112/14, 112/19, 113/1, 113/9, 115/5, 116/13, 116/17, 116/18, 117/8, 117/12, 117/13, 117/18, 117/19, 118/2,

118/4, 119/7, 119/14, 119/16, 120/19, 121/1, 121/14, 121/19, 121/20, 122/5, 123/1, 123/14, 124/7, 124/22, 125/4, 126/2, 126/4, 126/7, 120/9, 126/10, 126/21, 127/3, 127/6, 127/14, 127/18, 128/4, 128/6, 128/16, 128/20, 129/13, 129/16, 131/8, 132/1, 132/2, 132/8, 133/7, 133/14, 133/19, 134/11, 134/12, 134/14, 135/19, 136/1, 137/2, 137/5, 138/11, 138/13, 139/6, 140/9, 140/11, 140/17, 140/21, 141/6, 142/2, 142/21,143/20, 144/12, 144/21, 145/8, 145/9, 145/11, 145/14, 145/15, 145/17, 146/3, 146/7, 148/11, 148/16, 148/17, 148/18, 149/9, 150/1, 151/11, 151/14, 151/17, 151/21, 152/15, 153/10, 153/16, 154/7, 154/11, 155/15, 156/11, 156/15, 157/2, 157/4, 157/7, 157/11, 157/19, 158/2, 158/18, 159/3, 160/1, 160/3, 160/15, 161/7, 162/11, 162/15, 162/18, 163/16, 165/1

b. +siga 161/12

birlen Birlikte, beraber, ile.

b. 80/13, 83/11, 83/13, 104/22, 156/3, 161/18

bīrūn Far. Dışarı, hariç.

b.114/6

bī-rūy Far. Yüzsüz, arsız.

b.164/3

bir ü bar T. + Far. Tanrı.

b. 2/17, 5/8, 128/22, 162/5

bī-saʿāde Far.+Ar. Mutsuz.

b.129/5

bisāṭ Ar. Döşeme, kilim, halı.

b.162/14

bī-ser Far. Dağınık, başsız.

b. 99/17

b. imiş 108/10

bī-serān Far. Başsızlar.

b.39/19, 45/9, 58/18, 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

bīst Far. Yirmi sayısı.

b. 144/7

b. çār Far. Yirmi dört sayısı.

b.ç. idi 144/5

b. ü penc Far. Yirmi beş sayısı. 97/10

bister Far. Yatak, döşek.

b.140/14

bī-sütūn Direksiz, dayanaksız.

b.72/19

bisyār Far. Çok, bol.

b. 6/18, 31/21, 33/2, 120/2

bī-şümār Far. Sayısız, hesapsız, pek çok.

b.17/3, 59/12, 152/6

bī-temīz Far. Temiz olmayan, kirli, sabıkalı.

b.4/8, 35/14, 67/18, 117/20, 129/7, 124/19

bī-tenān Far. Vücutsuzlar.

b.39/19, 45/9, 58/18, 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3

bīve Far. Dul kadın, kocasız kadın.

b. +lerning 4/15

bī-vefālıġ Far.+Ar.+T. Vefasızlık, hayırsızlık.

b. durur 64/19

biz Biz. (şahıs zamiri)

b. 12/13, 13/4, 14/14, 15/3, 15/18, 23/12, 23/15, 35/10, 35/11, 37/13, 41/5, 41/15, 42/21, 43/1, 43/2, 45/16, 46/6, 47/16, 57/21, 62/21, 70/22, 105/14, 105/22, 111/3, 113/15, 115/15, 120/1, 128/17, 131/1, 143/8, 144/21, 148/13, 155/19, 160/14

b. +de 130/5

b. +din 7/5, 35/1, 159/13

b. +ge 6/17, 7/14, 10/8, 10/10, 12/12, 13/4, 15/18, 16/1, 28/14, 30/4, 42/16, 42/18, 44/1, 61/1, 62/22, 65/12, 66/14, 69/6, 69/8, 87/19, 94/4, 96/15, 99/10, 101/3, 108/16, 116/8, 119/21, 128/18, 130/22, 139/1, 154/16, 154/17, 154/18, 155/18, 156/2, 159/12, 160/5, 163/4, 165/17

b. +gedür 18/18

b. +ler 12/14, 22/16, 32/7, 32/15, 40/19, 114/12, 114/13, 148/8

b. +lerge 11/8, 22/16, 22/18, 22/20, 30/2, 32/1, 43/21, 58/8, 59/19, 79/11, 114/14, 116/14, 131/5, 131/6, 131/11, 135/3, 148/10, 159/14

b. +lerġa 23/13, 101/11

b. +lerni 12/11, 14/15, 22/22, 32/6, 58/9, 144/19

b. +lege 35/3

b. +ni 23/13, 23/16, 29/19, 35/20, 36/7, 46/7, 61/14, 61/19, 81/20, 110/1, 113/14, 128/19

boġaz Boğaz.

b. +ıġa 92/3

boġuzla- Boğazlamak, öldürmek.

b. -r idi 47/3

bol Çok.

b.129/1

bol- 1.Yardımcı fiil.

b. 93/15, 158/15

b. -alı 22/19

b. -alı͡ng 42/19

b. -ay 14/7, 71/3, 116/9, 135/16

b. -ayın 43/18, 71/8, 152/14

b. -dı 7/15, 9/14, 11/8, 11/11, 11/21, 16/4, 16/20, 16/21, 17/14, 18/2, 18/5, 18/7, 19/10, 19/15, 19/20, 22/4, 22/5, 22/9, 22/10, 22/12, 22/17, 23/1, 23/11, 23/12, 23/13, 23/14, 23/15, 23/16, 24/1, 24/17, 25/2, 25/11, 26/1, 26/19, 27/21, 29/15, 29/18, 29/20, 30/3, 30/13, 31/10, 31/11, 31/20, 32/4, 32/13, 32/20, 33/1, 33/3, 33/9, 33/10, 33/14, 33/17, 34/10, 34/12, 34/14, 36/11, 36/15, 36/16, 37/8, 37/10, 37/12, 39/7, 39/8, 40/5, 40/12, 41/9, 43/16, 44/5, 45/12, 45/15, 45/16, 46/15, 47/5, 48/5, 48/6, 48/8, 48/10, 48/17, 51/7, 51/9, 53/9, 53/11, 55/14, 55/20, 56/3, 58/20, 59/18, 59/21, 60/19, 62/9, 63/16, 63/17, 64/3, 66/9, 66/14, 68/13, 70/13, 70/15, 70/20, 71/11, 71/20, 72/3, 72/4, 72/10, 72/14, 73/6, 77/7, 77/8, 77/10, 77/13, 77/19, 78/6, 80/22, 81/16, 81/17, 81/19, 85/14, 85/15, 85/16, 85/17, 85/18, 85/21,

85/22, 86/3, 86/6, 86/17, 86/18, 88/22, 89/16, 89/19, 89/20, 89/21, 90/1, 90/7, 91/3, 91/19, 91/22, 92/1, 92/14, 92/17, 92/20, 92/21, 93/2, 93/5, 94/12, 95/2, 95/13, 95/19, 96/2, 96/10, 97/14, 97/21, 98/10, 100/19, 102/3, 102/7, 102/9, 102/14, 103/5, 103/20, 103/22, 104/4, 104/6, 104/10, 104/12, 104/14, 104/16, 107/12, 108/7, 108/12, 109/14, 109/20, 110/5, 111/9, 111/11, 111/14, 112/3, 112/6, 112/7, 112/8, 112/18, 114/10, 114/11, 115/3, 115/9, 115/16, 115/19, 118/8, 118/9, 118/10, 119/5, 119/8, 119/10, 120/2, 120/20, 122/4, 124/3, 125/5, 127/3, 127/22, 128/10, 129/19, 129/21, 130/3, 131/7, 131/9, 131/20, 132/3, 132/5, 132/20, 134/19, 135/19, 136/4, 138/14, 139/16, 140/6, 140/11, 140/19, 140/20, 140/21, 142/14, 142/17, 145/7, 145/16, 145/19, 145/19, 145/22, 146/3, 146/10, 146/16, 149/15, 151/1, 151/8, 151/14, 152/4, 152/6, 152/9, 153/6, 153/6, 153/22, 154/8, 154/11, 154/22, 155/7, 155/10, 156/4, 156/7, 156/14, 157/21, 159/16, 160/17, 161/14, 161/15, 161/20, 162/1

b. -dılar 6/1, 11/10, 16/19, 18/3, 21/20, 22/7, 26/8, 31/14, 40/1, 51/8, 55/12, 56/4, 56/4, 57/3, 63/16, 63/22, 65/21, 69/1, 69/7, 69/7, 77/14, 112/8, 123/4, 123/7, 140/12, 141/2, 141/18, 143/18, 148/19

b. -duk 130/3, 131/5

b. -ġan 36/2, 78/9, 87/12

b. -ġanda 52/14, 165/9

b. -ġanı 68/3, 69/14, 70/18, 82/6, 84/18, 87/4, 110/12, 126/18, 129/8, 129/10, 141/10

b. -ġanıda 68/2

b. -ġanını 24/13

b. -ġanının͡g110/14, 157/2

b. -ġan idi 165/11

b. -ġan irmiş 158/12

b. -ġay 7/11, 40/20, 45/4, 53/9, 58/8, 102/2, 115/4, 133/1, 138/21, 149/19, 154/18

b. -ġıl 159/6

b. -ġum 142/4

b. -ġunca 21/4

b. -ġusı 66/10

b. -ġusıdur 15/16, 34/8, 155/16

b. -madı 31/7, 136/8

b. -maġanıġa 78/17

b. -maġay 7/11, 52/7, 155/15

b. -maġıl 158/16

b. -man͡g 13/14, 159/3

b. -mas 5/10, 116/14, 116/15, 160/5

b. -mas irdi 31/7

b. -masa 35/11, 119/19

b. -masa irdi 5/10

b. -masan͡g 159/7

b. -may 51/8, 104/7, 158/8

b. -mış 5/20, 8/16, 62/13, 88/17, 107/1, 108/11 108/16, 120/12, 125/14, 150/12

b. -sa 8/3, 8/4, 10/8, 14/17, 36/7, 60/4, 60/18, 61/17, 85/4, 88/17, 94/6, 102/20,

116/8, 136/19, 141/15, 151/11, 163/13, 165/4, 166/3
b. -salar 7/10
b. -sam 10/11, 25/9, 61/17, 71/3
b. -sa͡ng 159/6
b. -sun 12/14, 130/2, 137/19, 143/11
b. -uban 5/4, 53/8, 53/18, 68/6, 78/11, 86/6, 99/10, 100/15, 106/20, 106/21, 112/15, 128/7, 139/4
b. -un͡g 19/2, 25/15, 101/22, 162/8
b. -un͡glar 89/1, 108/17
b. -up 5/9, 5/11, 5/16, 5/19, 6/16, 7/13, 7/19, 8/10, 10/3, 13/10, 16/14, 16/14, 16/15, 17/7, 19/14, 19/17, 22/13, 23/1, 23/15, 24/6, 25/2, 25/10, 25/19, 26/16, 26/19, 26/20, 27/12, 28/10, 28/12, 28/13, 28/19, 29/4, 30/10, 31/4, 31/6, 32/8, 33/14, 36/2, 36/15, 36/15, 36/17, 37/4, 38/6, 38/9, 40/3, 41/9, 43/4, 44/7, 45/2, 45/7, 45/13, 46/9, 46/10, 47/6, 47/8, 48/7, 48/15, 48/19, 49/1, 49/2, 50/18, 51/16, 52/15, 53/7, 53/13, 53/14, 54/1, 55/2, 55/18, 56/5, 57/17, 58/6, 58/12, 58/17, 59/21, 60/10, 61/6, 61/21, 62/14, 63/4, 63/6, 63/7, 63/13, 65/16, 67/3, 67/12, 67/16, 68/12, 68/14, 69/16, 71/16, 72/6, 72/7, 72/9, 72/14, 72/21, 73/2, 73/10, 74/14, 74/16, 75/5, 76/3, 76/5, 76/14, 76/17, 78/2, 78/17, 79/18, 80/17, 81/1, 81/22, 82/5, 82/22, 83/19, 84/13, 85/9, 85/10, 86/3, 86/5, 86/16, 86/17, 86/18, 86/20, 87/2, 88/10, 88/12, 88/16, 90/5, 90/11, 90/17, 91/17, 92/16, 92/20, 93/22, 94/2, 95/3, 95/10, 96/10, 96/12, 96/13, 96/14, 97/5, 97/7, 97/10, 97/13, 98/17, 98/21, 99/13, 99/20, 100/12, 100/13, 100/19, 101/19, 103/19, 104/21, 105/1, 105/1, 105/5, 105/12, 106/9, 108/6, 108/7, 108/9, 108/22, 108/22, 109/8, 109/14, 109/16, 110/9, 112/6, 112/9, 112/20, 112/20, 113/3, 113/12, 113/16, 113/19, 114/1, 114/8, 114/10, 114/21, 115/17, 115/19, 116/11, 116/12, 116/14, 117/3, 117/17, 118/5, 118/9, 119/11, 119/21, 121/3, 121/8, 121/13,121/14,121/19, 125/7, 126/4, 126/20, 127/1, 129/10, 130/4, 131/1, 131/18, 133/14, 134/3, 134/17, 135/21, 136/16, 137/12, 139/17, 140/14, 142/20, 146/10, 147/1, 147/2, 147/3, 148/14, 149/5, 149/8, 149/11, 150/14, 150/20, 151/3, 152/14, 154/16, 154/18, 155/1, 157/6, 157/20, 158/16, 159/6, 159/9, 159/21, 160/17, 161/6, 161/7, 161/9, 161/12, 162/2, 162/12
b. -updur 6/15, 10/3, 33/3, 33/5, 39/20, 61/13, 66/13, 75/19, 77/15, 86/21, 89/14, 95/19, 103/19, 123/12, 135/3, 165/5, 166/4, 166/5
b.-up irdi 49/12, 77/8, 85/19, 103/22, 115/1
b. -ur 7/14, 10/5, 10/12, 60/17, 68/15, 70/19, 79/11, 83/16, 103/4, 134/14, 136/20, 137/2, 137/4, 137/6, 141/13, 149/17
b. -ur idük 148/11

b. -ur irdi 47/4, 59/13
b. -ur irdimü 119/19
b. -urlar 43/10
b. -urmikin 148/4
b. -ur miz 22/16, 120/1, 156/9
b. -urmu 145/6
b. -ur sėn 27/18, 114/18
b. -ur siz 13/16, 160/8
2. Bir durumdan başka bir duruma geçmek.
b. -ay 135/2
b. -dı 3/5, 5/4, 5/16,11/7, 16/20, 23/5, 33/11, 39/13, 53/8, 118/2, 121/21, 139/21, 141/16, 144/19
b. -dum 124/16
b. -sa 52/12
b. -uban 26/8
b. -up 86/18
b. -up 29/5, 44/10, 57/13, 58/19, 104/15, 105/21, 113/20, 121/4, 121/13, 127/8, 127/9, 133/21, 134/16, 134/17, 138/16, 152/5, 164/13
b. -updur 139/14
b. -ur 34/10, 154/6
3. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.
b. -dı 11/1, 138/3
b. -ġalı 114/9
b. -ġay 7/19
b. -masan͡g102/22
b. -sa 6/1, 6/6
b. -sam 25/9
b. -san͡g 103/1
b. -up 8/17, 142/6, 142/14, 164/16
b. -ur 55/7, 147/4
b. -ur irdi 26/3
4. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak.
b. -adur- Olma işlevinin devam etmesi. 32/3
b. -dı 29/18, 55/14, 63/6, 67/3, 79/4, 79/17, 87/21, 95/2, 100/5,102/4, 127/2, 133/11, 133/12, 137/14, 148/1
b. -ġan 10/17, 21/18, 29/12, 118/13, 129/9, 137/14
b. -ġanda 78/17
b. -ġanıdın 99/22
b. -ġan irdi 75/1
b. -ġay 16/16, 25/7, 39/18, 58/6, 151/22, 155/7
b. -ġusıdur 39/1
b. -mağan irdi 96/16
b. -sa 16/6, 85/3, 131/3, 142/1,142/4, 156/17, 159/22
b. -salar 56/22, 62/15
b. -sun 16/6
b. -up 4/14, 5/19, 58/11, 66/19, 67/15, 77/11, 91/3, 104/2, 161/2, 165/20
b. -updur 84/11, 102/21, 128/16
b. -up ḳal- Olup kalmak, oluşup kalmak. 78/2
b. -up tur- Olup durmak (süreklilik fiili) 56/6, 121/19
b. -ur 88/19
b. -ur siz 25/9
5. Gerçekleşmek veya yapılmak.

b. -dı 67/19, 108/15, 34/14, 53/9
b. -ġanını 97/3
b. -ġay 126/8
b. -maġanıġa 78/17
b. -masa 148/10
b. -up 125/10
6. Yaklaşmak, gelip çatmak.
b. -dı 118/20
7.Uygun düşmek, yerinde görülmek.
b. -masmu 156/2
8. Olmak. (Ek fiil anlamında)
b. -sa 91/21
9. Herhangi bir durumda bulunmak.
b. -sa 144/14
b. -up 126/20, 126/21
b. -ur 107/3
bolal- Yardımcı fiil.
b. -mas 156/18
b. -may 47/4
bola al- Olabilmek.
b. 7/8
bolaçi Tahmin eden.
b. durur 101/3
bolķa Çekiç.
b. +larnı 73/14
boluş- Yardımcı fiil.
b. -ıp 65/22
b. -tı 129/21, 149/2
b. -up 46/3, 154/12
Bora Boġasun Yer adı.
B.B. +dın idi 75/11
B.B. +nın͡ŋ 22/4
Bora Boġasunluķ Yer adı.
B.B. 134/7
boran Kasırga.
b. 57/13
bōstān Far. Bahçe, sebze bahçesi.
b. 97/17
boş 1.Serbest.
b. bol- Serbest olmak. 103/20
2. İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı.
b. 125/18
boy 1. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık.
b. 15/5
b. +ı 159/15
b. +ıda 112/11
b. +ıġa 21/1, 110/11, 110/13
2. Vücut, beden.
boy bėr- Büyümek 52/3
3. Kenar, kıyı.
b. +ıda 55/10
b. +ıġa 137/16
boy Oymak, boy.
b. +ı 142/2
boyal- Boyanmak.
b. -ıp 134/16
boyun Boyun, gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.
b. 40/5, 159/4
b. +da 87/11
b. +nı 151/6
boyunça Süresince.
b. 166/10
boz- 1.Bozmak,dağıtmak, feshetmek.

b. -ar 15/8

b. -maḳḳa14/9

b. -up 86/1, 108/20, 154/15

2. Bozguna uğratmak, yenmek, mağlup etmek.

b. -maḳḳa 55/14, 129/19

b. -saḳ 129/14

3. Bozmak, yıkmak, tahrip etmek.

b. -dı 55/17

b. -ġalı 30/17

b. -ġunça 55/20

b. -up 23/8

4. Dokunmak, zarar vermek.

b. -ġalı 133/4

b. -ġıl 133/1

b. -up 50/20, 70/10, 133/4, 140/18, 161/17

5. Biçimini ve kullanılışını değiştirmek.

b. -up 51/15

6. Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak.

b. -up 55/15, 161/16

7. Kötü duruma getirmek.

b. -up 66/16, 127/4

8. Bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek.

b. -up 116/5, 116/12

boza Darıdan yapılan bir içki.

b. +nı 66/11

Boz Bora Boġasun Yer adı.

B.B.B. 44/18

bozġan (<bozġun) Bozgun, yıkılma.

b. 133/1

bozuḳ İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

b. 30/5

bozuḳluḳ Bozuk olma durumu

b. 90/22

bozul- 1. İyi ve değerli niteliğini yitirmek.

b. -dı 30/5, 95/1

b. -updur 8/11

2. Dağılmak, bozguna uğramak.

b. -dı 32/2

b. -ġanını 24/13

bögcür (<bögür) Çit.

b. 20/7

bölek 1. Bölük, bir alay.

b. 19/4

2. Başka, ayrı.

b. 91/3, 123/14, 160/6, 108/3

3. Nasip, pay.

b.103/5, 159/12

b. -ni 47/20

böri Kurt.

b. +lar 91/22, 152/1

b. dėk bol- Kurt gibi olmak, kurda benzemek. 134/3

börte Kiracı hayvanı.

b. 51/10

bu 1. Bu (sıfat).

b. 2/4, 2/8, 3/8, 3/12, 4/8, 5/9, 5/10, 5/13, 6/4, 6/6, 6/7, 6/14, 6/18, 7/5, 7/8, 7/15, 7/18, 8/6, 8/10, 8/13, 8/14, 8/17, 9/6, 9/11, 9/12, 9/15, 9/18, 10/8, 10/10, 10/14, 10/15, 10/19, 10/20, 11/1, 11/2,

11/3, 11/4, 11/5, 11/7, 11/8, 11/19, 12/13, 12/17, 13/4, 13/5, 13/7, 13/9, 13/12, 13/13, 13/17, 14/3, 14/7, 14/9, 14/10, 14/11, 15/11, 15/12, 15/15, 15/16, 16/2, 16/19, 17/4, 17/11, 17/13, 17/14, 17/20, 18/1, 18/4, 18/6, 18/17, 18/18, 19/2, 19/3, 19/7, 20/9, 20/10, 21/5, 22/12, 22/21, 22/22, 23/11, 23/13, 23/15, 24/1, 24/11, 24/20, 25/2, 25/9, 25/10, 26/1, 26/8, 26/16, 26/17, 26/18, 26/19, 27/9, 27/15, 27/16, 27/17, 27/19, 27/20, 27/21, 27/22, 28/5, 28/7, 28/15, 28/18, 28/19, 29/7, 29/8, 29/20, 30/2, 30/3, 30/6, 30/11, 30/13, 31/7, 31/8, 31/14, 31/18, 32/20, 33/13, 33/15, 33/21, 34/2, 34/10, 34/17, 34/21, 35/6, 35/7, 35/10, 35/12, 35/19, 36/2, 36/5, 36/10, 36/13, 37/2, 37/14, 37/16, 37/21, 37/22, 38/1, 38/2, 38/3, 38/4, 38/16, 39/2, 39/3, 39/6, 39/10, 39/19, 40/3, 40/5, 40/11, 40/12, 40/13, 40/19, 40/20, 41/9, 41/17, 41/19, 42/1, 42/6, 42/7, 42/12, 42/16, 43/4, 43/9, 43/13, 43/14, 43/16, 43/21, 43/22, 44/1, 44/2, 44/4, 44/19, 45/9, 45/12, 45/17, 47/7, 47/14, 48/2, 48/8, 48/10, 48/14, 48/17, 49/2, 49/21, 50/2, 50/15, 51/5, 51/7, 51/8, 51/11, 52/4, 52/5, 52/16, 52/21, 53/1, 53/4, 53/5, 53/6, 53/19, 53/20, 54/4, 54/9, 54/11, 55/9, 55/10, 55/12, 55/17, 56/8, 56/14, 56/20, 57/12, 57/14, 58/5, 58/10, 58/18, 58/22, 59/10, 59/13, 59/17, 60/1, 60/2, 60/3, 60/4, 61/1, 61/4, 61/5, 61/8, 61/9, 62/5, 62/6, 62/7, 62/11, 62/13, 62/14, 62/20, 63/2, 63/9, 63/13, 63/15, 63/17, 63/21, 64/1, 64/2, 64/6, 64/8, 64/9, 64/10, 64/11, 64/12, 64/19, 64/21, 65/1, 65/2, 65/9, 65/10, 65/12, 66/9, 66/11, 66/13, 66/18, 66/22, 67/19, 67/20, 68/6, 68/8, 68/10, 68/14, 69/1, 69/4, 69/5, 69/12, 69/21, 70/20, 71/5, 71/6, 71/13, 71/14, 71/20, 72/6, 72/10, 72/11, 72/13, 72/19, 73/6, 74/10, 74/11, 74/18, 77/15, 77/19, 79/12, 80/1, 80/8, 80/21, 81/19, 82/8, 82/12, 82/13, 82/17, 82/19, 83/2, 83/12, 83/18, 83/20, 84/13, 84/14, 84/21, 84/22, 85/2, 85/14, 85/18, 85/21, 86/3, 86/20, 86/21, 87/12, 87/17, 87/20, 87/21, 87/22, 88/10, 88/15, 88/16, 88/20, 88/22, 89/3, 89/6, 89/8, 89/12, 89/14, 89/17, 89/19, 90/2, 90/3, 90/18, 91/1, 91/2, 91/10, 91/11, 91/12, 91/22, 92/5, 92/9, 92/12, 92/14, 92/18, 92/19, 92/21, 93/1, 93/4, 93/5, 93/10, 93/12, 93/18, 93/22, 94/1, 94/3, 94/7, 94/13, 94/14, 94/15, 94/19, 95/2, 95/4, 95/8, 95/13, 95/14, 95/22, 96/1, 96/15, 96/20, 97/5, 98/1, 98/2, 98/10, 98/13, 99/6, 99/11, 99/16, 99/20, 100/4, 100/7, 100/17, 100/21, 100/22, 101/2, 101/4, 101/6, 101/10, 101/11, 101/14, 101/15, 101/17, 101/19, 102/2, 102/10, 102/16, 102/21, 103/2, 103/5, 103/6, 103/12, 103/17, 103/21, 104/1, 104/3, 104/4, 104/5, 104/7, 104/9, 104/12, 104/13, 104/18, 104/21, 105/6, 105/7, 105/8,

105/16, 105/19, 106/13, 106/14, 107/2, 107/7, 108/8, 108/12, 108/16, 109/2, 109/8, 109/10, 109/12, 109/14, 110/3, 110/16, 110/20, 111/1, 111/2, 111/9, 111/12, 111/14, 112/2, 112/4, 112/9, 112/14, 112/15, 112/16, 112/20, 112/22, 113/1, 113/2, 113/7, 113/11, 113/16, 113/17, 113/18, 114/4, 114/10, 114/14, 114/21, 115/2, 115/7, 115/10, 115/15, 115/16, 116/3, 116/6, 116/20, 116/21, 117/21, 118/10, 118/12, 118/16, 118/19, 118/20, 119/4, 119/11, 119/18, 119/21, 120/2, 120/4, 120/10, 120/11, 120/14, 120/16, 120/17, 121/15, 122/4, 122/5, 122/17, 123/6, 123/11, 123/20, 124/9, 125/1, 125/8, 125/14, 125/17, 125/18, 126/4, 126/9, 127/20, 128/16, 129/2, 129/12, 129/16, 129/19, 130/4, 130/8, 131/7, 131/9, 131/10, 131/13, 132/9, 132/17, 133/6, 134/1, 134/15, 134/18, 134/22, 135/5, 135/6, 135/7, 135/15, 135/17, 136/2, 136/4, 136/7, 136/14, 138/11, 138/16, 138/20, 138/22, 139/3, 139/9, 139/10, 140/12, 140/16, 141/4, 141/13, 141/17, 141/20, 142/10, 141/21, 142/10, 142/19, 142/20, 142/21, 142/22, 143/5, 143/6, 143/7, 143/10, 143/11, 143/12, 143/17, 143/20, 143/21, 144/1, 144/3, 144/13, 144/17, 145/7, 145/9, 145/10, 145/12, 145/14, 145/16, 146/1, 146/2, 146/3, 146/4, 146/7, 146/10, 146/11, 146/12, 146/13, 146/17, 146/20, 147/1, 147/3, 147/4, 148/4, 148/11, 148/17, 148/22, 149/2, 149/3, 149/4, 149/6, 149/10, 149/12, 149/16, 150/10, 150/11, 150/12, 150/13, 150/16, 150/17, 150/20, 151/3, 151/8, 151/11, 151/14, 151/18, 151/20, 152/3, 152/4, 152/7, 152/13, 152/14, 152/21, 153/4, 153/5, 153/7, 153/10, 153/13, 153/15, 153/16, 154/4, 154/5, 154/7, 154/13, 154/14, 154/16, 154/19, 154/20, 155/1, 155/3, 155/5, 155/6, 155/9, 155/11, 155/12, 155/14, 156/3, 156/5, 156/14, 157/5, 157/6, 157/9, 157/10, 157/16, 157/17, 158/1, 158/3, 158/6, 158/8, 158/9, 158/10, 158/11, 158/12, 158/16, 159/3, 159/4, 159/7, 159/8, 159/9, 159/11, 159/12, 159/14, 159/21, 160/1, 160/7, 160/10, 160/22, 161/5, 161/7, 161/8, 161/13, 161/14, 161/15, 161/17, 162/1, 162/5, 162/7, 162/8, 162/9, 162/12, 162/16, 162/19, 163/2, 163/4, 164/10, 164/11, 164/14, 164/19, 166/9, 166/14

b. dem (bu an, şimdi) 26/15, 90/1, 95/11, 114/16, 125/12, 162/7

b. irdi 26/6

2. Bu (zamir)

b. 26/6, 28/11, 86/12, 101/2

b. +dur10/10, 13/16, 23/10, 27/8, 38/11, 82/3, 128/17, 155/17, 156/6, 159/13

budun Millet, halk, cemaat, ahali.

b. 13/14

buġ Duman.

b. 145/11

buġday Bu bitkinin başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi.
b. 9/7, 107/15
Buġra Yer adı.
B. +nıng͡ 44/22
buġrı (<buġra) Deve.
b. +lar 114/5
bukün İçinde bulunulan gün
b. 12/16, 15/18, 32/18, 43/15, 61/14, 94/3, 95/10, 103/1, 105/11, 106/1, 111/6, 111/8, 114/2, 114/3, 117/2, 117/6, 125/6, 127/21, 133/11, 139/16, 139/17, 152/12, 162/6, 164/17
bul Bu.
b. 77/2
bula- 1. Karıştırmak, bozmak.
b. -p 94/20, 141/19
2. Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.
b. -p 95/18
bulaḳ Pınar, çeşme.
b. 25/4, 75/1
bulal- Bir şeyi elde edebilmek.
b. -may 125/19
bulan Yağma, çapulculuk, soygunculuk.
b. ḳıl- Yağmalamak. 138/22
bulan- Karışmak.
b. -ıp 7/18
bular Bunlar
b. 6/4, 6/6, 6/17, 9/2, 11/12, 15/12, 20/3, 20/10, 21/18, 24/7, 26/11, 31/14, 32/4, 37/13, 39/8, 42/6, 42/8, 44/18, 44/20, 45/2, 46/15, 47/21, 48/2, 48/11, 49/17, 49/19, 50/5, 53/15, 53/18, 55/3, 55/16, 55/17, 55/20, 56/2, 58/4, 58/11, 58/12, 61/12, 61/21, 62/20, 65/19, 66/12, 68/13, 68/19, 70/10, 70/15, 73/16, 74/1, 74/7, 74/9, 74/14, 75/11, 75/13, 75/17, 78/9, 79/3, 80/10, 80/11, 84/1, 84/11, 84/22, 85/1, 89/18, 93/12, 97/11, 97/12, 98/8, 98/9, 98/11, 98/12, 99/6, 100/19, 102/20, 106/5, 111/21, 117/13, 117/14, 119/7, 119/7, 122/14, 122/15, 123/1, 123/5, 123/15, 125/5, 126/3, 130/22, 131/2, 131/7, 132/13, 133/4, 133/21, 134/22, 137/11, 142/11, 142/12, 142/16, 143/3, 145/22, 147/18, 153/19, 154/21, 155/7, 157/11, 160/3, 160/19
b. +lardın 6/18, 44/22, 49/12, 78/10, 113/11, 123/14, 160/2
b. +larġa 12/5, 26/22, 40/3, 41/20, 55/2, 55/9, 55/11, 66/11, 95/8, 100/18, 100/21, 106/3, 112/6, 112/9, 113/9, 131/8, 137/15, 142/14, 144/11, 149/14, 160/1
b. +larnı 36/13, 39/6, 40/4, 41/1, 42/2, 55/8, 79/11, 83/14, 92/3, 103/4, 119/8, 130/21, 147/21, 149/1, 154/12, 154/13
b. +nıng͡ 26/11, 26/14, 30/1, 51/14, 110/12, 150/9, 161/21
buluş- Bir araya gelmek, karşılaşmak.
b. -tı 44/9, 62/1
b. -up 104/21
bulut Bulut. bk.buluṭ

b. 16/16, 33/11, 39/13, 39/18, 45/4, 45/7, 67/15, 115/4, 127/2, 127/17, 151/22

buluṭ Bulut. bk. bulut.

b. 109/5, 126/8, 133/12, 160/19

bunuʿ (<bunu) Bunu.

b. 28/10

Buraḳ Ḳuzı Bik Özel ad.

B.K.B 146/5

Burhāne'd-dīn Şeyḫ Özel ad.

B.Ş. 32/16

bur[u]n 1. Burun.

b. +ıdın18/5

b. +ıġa 46/19

b. +un͡gızdın 114/3

2. Önce, evvel.

b. 3/11

burunġı Önceki, evvelki.

b. 159/7

burunraḳ İlk, daha önce.

b. 71/8

Busāḳ Özel ad.

B.140/17

būse Far. Öpücük.

b. ḳıl- Öpmek. 153/21

būstān Far. Bağ, bahçe.

b. -ları 49/5

busu Pusu, tuzak.

b.-yı Ḫoten Hoten tuzağı. 59/14

Busurġa Niyāz Özel ad.

B.N. +dur 49/18, 74/20

būy Far. Koku.

b. +dın 69/16

b.-ı mişk-i Ḫoten Far.+Ar. Hoten şehrinin miskinin kokusu. 69/15

b-ı vefā Far.+Ar. Vefa kokusu.15/7

buyru- (<buyur-) 1. Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek. bk. buyur-

b. -dı 98/19, 143/13

b. -ġanı 43/7

b. -p 35/14, 36/12, 37/17, 67/10

b. -sa 37/14

b. -ur 12/15

2. Söylemek, demek, düşüncesini bildirmek.

b. -sa 52/13

büdün[e] Mo. Bıldırcın

b. 28/8

bülbül Ar. Bülbül.

b. 13/10, 65/10, 121/11

b. +i 9/19, 40/13, 43/10, 63/8, 63/10, 69/9, 69/19, 99/11, 107/17, 110/16, 122/21, 124/6, 126/17, 144/13, 152/18, 152/19

b. +i idi 5/13

b. +inin͡g 65/9

bülendrek Far.+T. Daha yüksek, daha yüce.

b. idi 154/9

bünyād Far. Temel, esas.

b. irür 28/11

b. ol- Esas olmak. 80/2

büride Ar. (<bürde) Arapların giydikleri bir tür hırka.

b. 31/9

bürrā Ar. (<bürrān) Keskin, bilenmiş.
b. 16/13, 62/20, 134/13
Büşer Bik Özel ad.
B.B. 44/12, 54/4, 147/14
B. B. irdi 123/9
B. B. +ka 125/6
Büşrā Bik Özel ad.
B.B. 73/17, 133/20
büţ Far. (<büt) Heykel, put.
b. 43/21, 43/22, 48/11, 66/15, 67/1, 69/5, 109/5, 109/9, 135/6
b. +dın 44/2
b. +ı 19/16
b. +ıġa116/1
b. +lar 44/4, 57/11
b. +larıdın 47/10
büt-ẖāne Far. Putperestlerin ibadet ettikleri bina.
b. 45/22
b. +larnı 46/18
bütün Hep, bütün, tam.
b. 63/16, 65/18, 91/2, 103/19, 120/1, 160/11
büzürg Far. Büyük, ulu.
b. 164/7
büzürg-vār Far. Celâl ve azamet sahibi, büyük mertebeli.
b. 31/15
b. +nın͡g 32/9

-C-

Cabaş Mīr-āb Özel ad.
C.M. 123/3
Cabbaş Mīr-āb Özel ad.
C.M.131/2, 147/14
cā-be-cā Far. Yer yer, ara ara.
c. 147/18, 151/4
c. ķıl- Ara ara yerleştirmek.
108/3
Cacin Hükümdarın oğlunun adı, şehzade.
C.idi 10/20
Caġustay Yer adı.
C.19/18, 134/10
cāh Ar. İtibar, makam, mevki.
c. 3/4
cāhil Ar. Bilmeyen, bilmez.
c. idi 89/6
cāhilān Ar. Bilmeyenler, bilmezler.
c. 92/14
cāhilī Ar. Cahillikle ilgili.
c. 92/13
cām Far. Cam, şarap kadehi.
c. 9/17, 15/2, 78/4, 80/4, 107/16, 121/10, 141/3, 144/12
c. -ı Cem Far. Şarabı bulduğu öne sürülen Cem'in kadehi. 163/12
c. +ıda 56/12
c. +ıdın 65/8, 81/21, 110/8, 118/11, 135/16, 147/2, 152/13
c.-ı ferah Far.+Ar. Rahatlama, hoşluk kadehi. 162/7
c. +ıġa 7/18, 27/5
c. +ını 39/14, 100/9, 102/17
c.-ı gül-fām Far. Gül renkli kadeh. 135/16

c.-ı mesrūr Far.+Ar. Sevinç kadehi. 49/3

c-ı mey Far. Şarap kadehi. 78/13

cāme Far. Elbise, çamaşır.

c. 80/9, 90/6

c. +ler 94/5, 100/18

c. +ni 102/18

cān Far. 1.İnsan ve hayvanın hayat belirtisi, ruh.

c. 2/11, 15/10, 49/9, 70/14, 102/1, 102/20, 104/18, 105/8, 113/19, 124/14, 143/15, 146/9, 155/7

c. al- Öldürmek. 33/16

c. bėr- Ölmek. 77/14, 78/11, 146/3

c. çıḳ- Ölmek. 105/12

c. +dın 9/13, 10/4

c. +ġa 36/9

c. +ı 59/4, 94/18, 99/5, 109/20, 123/12, 133/6, 160/7

c. -ı cānān Far. Sevgilinin canı, ruhu. 89/20

c. +ıdın 23/9, 33/9, 77/9

c. +ıdın kėc- Ölmek için hazır olmak. 130/13

c. -ı dil Far. Gönlünün canı, ruhu. 92/4

c. +ıġa 45/20, 55/5, 103/3, 104/9

c. +ım 25/6, 63/14, 71/3, 90/12

c. -ımnı al- Öldürmek. 35/5

c. -ın 5/6

c. -ın bėr- Ölmek. 92/1

c. -ını 18/12, 58/14, 59/22, 164/9

c. -ını al- Öldürmek. 154/2, 161/10

c. +ın͡gnı 29/3, 50/8

c. +larıdın 32/10, 129/20

c. +nı 161/8

2. Gönül, yürek, kalp.

c. 12/4, 25/16, 25/20, 29/14, 33/13, 36/18, 52/7, 62/15, 140/8,

3. Yaşayış, hayat.

c. 63/9

4. Kişi, birey.

c.152/21

canān bk. cānān

c. +ıġa 29/15

cānān Far. Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili. bk. canān

c. 89/20, 128/4

ca[ā]ndan İçten, yürekten, gönülden, samimi.

c. 56/21, 75/19, 125/13, 141/4, 141/17

Cangcun Ç. General.

C. 11/20, 17/11, 22/20, 24/10, 24/12, 34/21, 36/3, 36/5, 36/11, 37/13, 43/5, 43/13, 43/17, 43/21, 45/17, 45/22, 46/16, 56/6, 67/21, 68/8, 108/7, 108/14, 109/22, 110/4, 113/9, 113/21, 114/9, 114/11, 114/16, 115/12, 115/13, 115/18, 118/13, 119/1, 119/22, 120/4, 129/10, 130/10, 132/7, 132/16, 134/21, 135/1, 135/5, 135/6

C. +dın 32/1, 131/11

C. +ġa11/7, 45/15, 130/1, 131/12

C. +ıġa11/5

C. +nı 132/1, 132/2, 134/20

C. +nın͡g 36/2, 132/1, 132/3

Cangza Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hebei eyaletinde bulunan il düzeyinde şehirdir.
C. 121/17, 122/4, 122/14, 127/3
C. +daki 121/20
C. +ġa123/18, 123/19
C. +nıng͡ 121/17, 126/18

cānī Ar. Cinayet işleyen, acımasızca öldüren
c. 92/14

cānlıġ Far.+T. Canlı.
c. 142/3

cānsız Far.+T. Cansız, ruhsuz.
c. 44/2, 83/4

Caʿfer Özel ad.
C. 67/14, 76/8

cārī Ar. 1. Kullanılan, tedavülde olan.
c. bol- Kullanmak. 7/19
2. Yürürlükte olan, geçmekte olan.
c. ḳıl- Geçirmek, yürürlüğe sokmak. 34/9
3. Akan, akıcı.
c. bol- Akmak, yazmak. 68/6
c. ḳıl- Yazmak. 146/17, 156/1

Cāruʾl-lāh Bik Özel ad.
C. B. 20/19, 54/3

cāsūz Ar. (<cāsūs) Casus, ajan.
c. + mudur 101/2

caş Harman.
c. 143/20

caş-gāh T.+Far. Harman yeri.
c. bol- İzdiham yeri olmak. 109/14

cāy Far. Yer, mekân.
c. 41/20, 65/19, 97/18, 128/2, 128/3, 134/21
c. +da 3/15
c. +ġa 30/14
c. -ı ʿAlī Ali'nin yeri. 163/6
c. +ıda116/4
c. +ıdıki 141/18
c. +ıdın 94/8
c. +ıġa 125/3

cebe Mo. Zırh.
c. 56/18

cebīn Ar. 1. Alın.
c. 49/15, 89/19, 128/5
2. Cesaretsiz, yüreksiz, korkak.
c. +ġa135/13

Cebreʾīl Peygamberlere emir ve vahye vasıta ve memur olan dört büyük melekten biri.
C. 6/4

cedd Ar. Ata, dede.
c. +i 163/11

cedel Ar. Savaş, kavga.
c. 136/2
c. +de 109/14
c. +i 152/16

cefā Ar. Eziyet, incitme.
c. 64/14, 95/2, 139/10
c. ėt- Eziyet etmek, sıkıntı vermek. 164/1
c. irmiş 158/9
c. iyle- Eziyet etmek, incitmek. 15/7

c. ḳıl- Eziyet etmek, incitmek. 36/9, 92/11, 159/16

c. tart- Eziyet edilmek, zulmedilmek. 64/21

c. +lar kör- Eziyet çekmek. 9/8

c. +larnı ḳıl- Eziyet etmek, incitmek. 148/5

cehālet Ar. Cahillik, bilmezlik.

c. 60/9, 65/2

cehd Ar. Çalışma, çabalama.

c. ḳıl- Çalışmak, çabalamak. 13/15

cehennem Ar. Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu.

c. +ga 123/20

cehl Ar. Bilmezlik, cehalet, bilgisizlik.

c. 3/8

Celāl Özel ad.

C.70/20, 71/6, 71/7, 71/8

C. +dın 71/15

Celāl Dorġa Özel ad.

C. D. 52/22, 62/18, 70/16

C. D. +lar 61/10

C.D. +nı 51/14, 52/21

Celāleʾd-dīn Özel ad.

C. 73/5, 139/7

Celīl Özel ad.

C. +ning͡ 74/21

cem Ar. Çok, çokluk.

c. 144/11

Cem Şarabı bulduğu öne sürülen kişi.

C. 163/12

cemʿ Ar. Toplama, biriktirme, yığma.

c. 5/15

c. bol- Toplanmak, biraraya gelmek. 30/10, 31/20, 32/8, 38/6, 38/9, 46/15, 47/8, 51/16, 55/2, 85/21, 99/13, 110/9, 110/11, 150/12

c. ėt- Toplamak, biraraya getirmek. 5/15

c. ḳıl- Toplamak, biraraya getirmek. 6/9, 20/20, 67/21, 147/11

c. ol- Toplanmak, biraraya gelmek. 150/21

cemādüʾṣ-ṣānī Ar. Hicri kameri aylardan biri.

c. +ġa163/14

cemāl Ar. Yüz güzelliği, yüz.

c. 2/10

c. +ġa 88/12

c. +i 121/12

cemāẕi-yel-evvel Ar. Arabi ayların beşincisi.

c. +ning͡ 16/7

cemīʿ Ar. Cümle, hep, bütün.

c. 24/4

Cemşīd Özel ad.

C. 89/1, 136/17

cenāb Ar. Saygı, onur ve büyüklük anlamıyla kullanılan bir söz.

c. +ıda 3/13, 88/17

c. +ıġa 146/18

c. +ın͡g 42/20

c. +ın͡gġa 43/20

ceng Far. Savaş, vuruşma.

c. 13/1, 16/3, 18/1, 21/22, 23/5, 30/19, 31/7, 32/13, 41/8, 50/18, 53/11, 56/8, 57/15, 58/13, 59/9, 67/19, 77/21, 89/22, 115/7, 118/4, 119/15, 126/10, 133/11

c. -i cidāl Far.+Ar. Savaş, mücadele.

c. -i c. ḳıl- Savaşmak, mücadele etmek. 55/17

c. -i cihād Far.+Ar. Din uğruna yapılan savaş.

c. -i c. +lar ḳıl- Din uğruna savaşmak. 113/4

c. -i maġlūbe Far.+Ar. Yenilmiş savaşçı. 86/18

c. -i süyüm Far. Üçüncü savaş. 68/15

c. +de 44/18, 45/15, 51/8, 51/19, 69/1, 85/9

c. +de 57/17, 59/17, 77/15, 86/3, 86/15, 86/21

c. +din 32/14, 125/7, 125/8

c. +ġa 23/1, 58/12

c. +ga 75/13, 87/12

c. iyle- Savaşmak, mücadele etmek. 66/16, 71/2, 117/18, 128/20, 143/20,

c. ḳıl- Savaşmak. 18/17, 19/13, 20/11, 24/14, 32/19, 45/8, 46/8, 46/16, 51/1, 51/16, 53/18, 56/8, 65/7, 70/15, 74/14, 74/15, 75/7, 75/11, 77/10, 84/16, 85/19, 86/10, 86/15, 91/14, 101/19, 102/5, 109/12, 111/4, 111/21, 112/21, 116/18, 117/22, 123/6, 124/2, 125/11, 132/21, 133/19, 133/21, 134/16, 136/6, 140/11, 141/6, 142/2, 142/21, 143/14, 143/19, 145/14, 149/3, 150/1, 150/7, 152/4, 157/7, 158/19, 161/14, 161/18

c. +lar ḳıl- Savaşmak. 21/4, 119/12

c. +ni 40/5, 41/9, 59/13, 117/7

c. +ni ḳıl- Savaşmak. 70/22, 127/21

ceng-ara Far.+T. Savaş içinde.

c. 58/13

cengī Far. Cenkçi, dövüşken.

c.122/19, 122/4

c. +lar 37/18

cennet Ar. Dinî inanışlara göre imanlı, dünyada iyi işler yapmış kimselerin öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt.

c. 92/14, 129/2, 129/3, 140/16

c. +ka 124/3, 133/6, 145/19

c. +ni 11/17, 33/17, 53/13

cenūb Ar. Güney.

c. 30/13, 50/12, 81/18

cenze Makas gibi bir alet.

c. +ga 157/15

cerāḥat Ar. Yara, irinli yara.

c. bol- Yaralanmak. 55/18,

c. it- Yaralamak. 102/13

Ceraki Özel ad.

C. 25/16, 38/10, 125/17, 136/4, 136/5, 136/12, 136/19

Ceraki Aḥmed Ḫazāneçi Bik Özel ad.

C.A.H.B. 26/2

Ceraki Bahādır Özel ad.

C.B. 21/20

cesed Ar. Ölü vücut.

c. +ni 99/9

cevāb Ar. Bir soruya karşı söylenilen söz, karşılık.
c. 42/14, 100/6
c. bėr- Karşılık olarak bildirmek veya söylemek. 42/12, 143/7
c. +ı 14/13, 15/1, 15/9
c. +ıġa 63/21
c. +ın 159/10, 165/17

cevāb-nāme Ar.+Far. Cevap mektubu.
c. 35/14
c. +de 35/14, 159/12
c. +ni 35/21, 159/11

cevān Far. Genç, delikanlı.
c. 70/18, 92/17, 96/17, 100/16
c. bol- Genç olmak, gençleşmek. 70/18

cevānān Far. Gençler, delikanlılar.
c. 134/4

cevelān Ar. Dolaşma, gezip tozma.
c. ḳıl- Dolaşmak, gezinmek. 60/11, 87/7, 96/4

cevher Ar. Asıl, öz, maya.
c. +i idi 5/17

cevr Ar. Haksızlık, eziyet.
c. iyle- Haksızlık etmek, eziyet etmek. 29/1

cevşen Ar. Örme zırh, savaş giysisi.
c. 56/18, 97/10

Ceyḥūn Ar. Ceyhun nehri.
C. 11/15, 16/19, 48/16
C. +ġa 18/11, 58/16

cezm Ar. Kesin karar, niyet.
c. bol- Karar vermek, niyet etmek. 60/19
c. ḳıl- Aklına koymak. 82/8

Cıfaş Bik Özel ad.
C.B.132/11

cidāl Ar. Savaş, mücadele. bk. cidel.
c. 55/17

cidel Ar. (<cidāl) Savaş, mücadele. bk. cidāl.
c. +lar 30/19
c. +lar ḳılış- Savaşmak, mücadele etmek. 30/20

ciger Far. Ciğer, yürek, bağır.
c. 10/2, 107/7, 128/14

ciger-bend Far. Ciğer parçası, evlat.
c. 134/14
c. +lerining͡ 82/1
c. +ni 9/13
c. +si 90/14

cihād Ar. Din uğruna yapılan savaş. c. 9/15, 37/4, 58/7, 69/10, 112/14, 128/20
c. +dın 159/12
c. +ġa10/14, 15/14, 49/1, 122/9, 125/21
c. +ıġa 20/12, 49/7, 85/4
c. +ını 7/2, 7/6, 10/9, 10/13, 10/18
c. +ının 140/3
c. iyle- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 26/6, 41/5, 41/7, 74/17, 76/3, 85/1, 91/8, 117/19, 125/5, 130/5
c. ḳıl- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 12/14, 30/14, 46/20, 47/13, 48/13, 75/3, 75/20, 76/11, 80/20, 84/22, 89/2, 109/3, 113/1, 121/7, 121/20, 156/6, 157/2
c. +lar 113/4

c. +lar ḳıl- Cihat etmek, din uğruna savaşmak. 75/21, 113/13
c. +nı 84/22, 148/8
c. +nıng͡ 10/17, 38/10, 38/11,

cihān Far. Dünya, alem.
c. 3/4, 3/9, 3/14, 7/3, 14/12, 14/14, 16/8, 29/20, 43/17, 57/11, 62/8, 63/9, 66/12, 73/17, 76/1, 77/7, 81/14, 86/20, 92/7, 92/21, 99/21, 103/10, 103/22, 113/15, 116/20, 122/6, 133/18, 139/8, 139/11, 149/15, 152/6, 163/17, 164/2, 164/6
c. +da 83/7, 107/4, 163/19
c. +dın 9/2, 14/15, 89/18, 116/11, 153/12, 158/7, 160/8
c. +ġa 56/19, 81/2, 83/6, 94/21, 109/13, 110/5, 117/4, 161/2
c. +larnı 46/1
c. +nı 48/14, 71/2, 81/13, 143/14,

Cihān Pehlevān Özel ad.
C.P.153/1

cihet Ar. Taraf.
c. bol- Taraf olmak. 162/1
c. +din 63/20, 118/13, 136/7
c. +idin 24/10

ciḳ Çok.
c. 22/17

cilve Ar. Görünme.
c. ḳıl- Görünmek. 91/9
c. +lar ḳıl- Görünmek, dolaşmak. 91/11

cin Ar. (<cinn) İnsandan farklı olarak görünmez bir cins yaratı, ecinni.
c. 3/6
c. +mü 105/20

cins Ar. Cins, soy, sop.
c. idi 5/3

cism Ar. Beden, vücut.
c. 164/9

civān Far. Genç, delikanlı.
c. 37/17
c. +lar 6/12

cön Becerikli, değerli.
c. 74/18

cöp Mo. Uygun, elverişli.
c. 88/1, 92/9

cūd Far. El açıklığı, cömert.
c. 60/6, 135/15
c. iḥsān ḳıl- Cömertlik ve iyilik yapmak. 26/22

cumʿa Ar. Cuma günü.
c. +da15/15
c. idi 61/22
c. +nıng͡ 16/7

cumus Hepsi, tamamı.
c. 97/14

Cunçi Ç. Orta devir.
c. 44/17, 97/9

Cunçi-lig Orta devirli, orta devire ait olan.
C. 134/7

Curuḳ Özel ad.
C. 97/9

Cusen Bayan-Şey Özel ad.
C.B136/9

Cusen Mūsā Aḫun Özel ad.
C. M. A. 31/1

Cusen-lar Topluluk adı.

C.22/7

C. +ni 161/22

Cusi Ç. Reis. (Yer adı)

C. 108/3

cūş Far. Coşma, kaynama, taşma.

c. 41/6

c. iyle- Coşmak, coşturmak.

18/10, 126/19, 151/16

c. ḳıl- Coşmak, coşturmak. 119/11

c. u ḫurūş ḳıl- Çoşmak. 11/14, 39/11

c. ur- Coşmak, kaynamak, taşmak. 76/16

cübbe Ar. Hocaların giydikleri üst giysisi.

c. 54/10, 77/17, 97/10, 128/12

cüdā Far. Ayrı, ayrılmış.

c. ḳıl- Ayırmak, uzaklaştırmak. 34/20, 44/3, 72/2, 72/18, 93/10

c. bol- Ayrılmak, uzaklaşmak. 91/19

cüffaş Far. İkisi.

c. 70/7

cüft Far. Çift, ikili, eşi olan, benzer

c. bol- Benzemek. 5/20

c. ḳıl- Çiftlemek, benzetmek. 5/7

cümle Ar. Bütün, hep.

c. 4/7, 22/7, 30/7, 44/7, 48/3, 60/7, 67/8, 71/7, 73/13, 89/6, 100/17, 102/21, 108/10, 108/11, 109/19, 117/10, 117/14, 119/6, 120/16, 121/15, 130/1, 164/8

c. -i zād-rāh Ar.+Ar.+Far, Yolluk azık, yiyeceklerin hepsi. 97/5

c. +ki 74/9, 123/4

c. +ni 3/3, 19/5, 109/1

c. +si 25/18, 73/7, 73/20, 75/11, 112/2, 113/4, 126/3, 127/1

c. -yi ġam Ar. Gamın hepsi, bütünü.165/3

cünd Ar. Asker, ordu.

c.-i rūzī Ar.+Far.+Ar. Gündüzkü asker.11/21

cündān Ar. Askerler, ordular.

c. 117/8, 117/10

cünne Ar. Eski savaş silahlarından kalkan.

c.128/4

cünūn Ar. Delirme, çıldırma, delilik.

c. 114/16, 130/3

c. bol- Delirmek, çıldırmak. 19/10, 23/14, 45/12, 103/19, 105/12, 130/3

c. ḳıl- Delirtmek, çıldırtmak. 72/20, 44/18

c. ol- Delirmek, çıldırmak. 89/21

cürʿet Ar. Cesaret, atılganlık.

c. +i 11/2, 52/20, 57/5, 146/19

c. +i ḳıl- Cesurca hareket etmek, cesurca davranmak. 100/14, 145/21,

c. +in 56/10

c. +in͡g 113/17

cüzʾü Ar. (<cüzʾī) Az miktarda, pek az.

c. 128/22

-Ç-

çaç- Saçmak, serpmek.

ç. -ıp 110/3

çadır Far. (<çāder) Çadır, otak.

ç. +ı 62/2

ç. +lar 81/12

çādū Far. (<cādū) Kötü huylu.
ç. 76/6

çaf- (<çap-) 1. Akın yapmak.
ç. -ıp18/4
2. At sürmek, atla gitmek, seğirtmek.
ç. -ġalı 114/21
ç. -ıp 91/18, 96/3, 98/4, 106/18, 126/15, 134/13, 146/11
3. Baş kesmek.
ç. -ıp 133/22
ç. -sa 44/15
ç. -sam 57/7
4. Vurmak, elle vurmak.
ç. -ar irdi 111/22
ç. -ıp 61/3, 77/12, 94/18, 101/12, 144/1, 144/16, 151/15, 151/18, 161/10
ç. -maḳḳa154/21
c. -tı 45/14, 151/15

çaf çaf Yansıma kelime.
ç. 127/15

çafġu (<çapḳu) Döğüş, muharebe.
ç. 12/11

çafış- (<çapış-)1.Vuruşmak, döğüşmek.
ç. -ıp 76/21
2. At ile hızlı gitmek.
ç. -ıp 85/22
3. At sürmek.
ç. -ıp 102/12

Çaġaladay Özel isim.
C. 48/2, 132/7

çaġan (<çakan) İşleme.
ç. 119/16

çaġla- 1. Nişan ve hedefe iyice dikkat etmek.
c. -dı 59/3, 160/9
2.Tahmin etmek, ayarlamak.
c. -dı 87/22, 130/17, 152/18

çaġlıġ Zaman, vakit.
c. 92/8

Çaġustay Yer adı.
Ç. 44/21, 113/2

çaḳ (<çaġ) Tam.
ç. +um 66/1

çāk Far. Yarık, yırtık, parça.
ç. 24/18, 114/11, 134/3
ç. ėt- Yarmak, parçalamak, yırtmak. 28/13, 28/17, 63/4, 63/13, 90/11, 134/3
ç. ḳıl- Yırtmak, parçalamak, yarmak. 45/18, 71/16
ç. ç. ḳıl- Yırtmak, parçalamak. 114/11

çaḳ- Yakmak, sürtmek.
ç. -arlar 111/19

çakācāk Far. (<çākāçāk) Silah çatışmalarından çıkan ses.
ç. 16/15, 58/17, 115/3

çakar Far. (<çāker) Kul, köle, işçi.
c. 40/5, 147/22
c. bol- Köle olmak. 40/5
c. +lar 40/6

çaḳar Mo. Kalmuk boylarından birinin adı.
c. 40/5, 40/6, 81/18, 147/22

çaḳın Yıldırım, şimşek.
ç. 45/7, 71/17

ç. dėk bol- Şimşek gibi olmak, şimşeğe benzemek. 45/7

çal- 1.Vurarak veya sürterek ses çıkartmak.

ç. -dı 69/3, 128/14

ç. -ıp 46/3, 86/19, 99/20, 128/11, 152/9

ç. -lar 86/4

2. Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak.

ç. -ġusı 65/8

ç. -ıp 11/21, 25/18

3. Eğmek.

ç. -ıp 24/7

4. Vurmak, çarpmak.

ç. -ıp 45/22, 66/12

5. Üzerine sürmek.

ç. -ıp 69/4

6. Kesmek.

ç. -ıp 119/22

7. Atmak.

c. -ıp 28/19

çala Tam değil, yarı, yarım yamalak.

ç. 14/8

çalab Kesmik ile kesilmiş sütün suyunun karıştırılması ile yapılan içecek. ç. 22/17

çālāk Far. Hızlı atik, çevik, tez canlı olan.

ç. 28/14, 28/15

çaldur- (Müzik aleti) Çaldırmak.

ç. -up 25/18

Çalukay Özel ad.

Ç. 44/20, 75/5, 134/6

çan͡g Ç. 1.Gürültü, yüksek ses.

ç. 70/3, 88/6, 145/11

2. Toz.

c. 22/10, 104/10

çan͡gal Pençe, hayvan pençesindeki kıvrık tırnaklar.

ç. +ıdın 114/1

çan͡gāl Far. Orman.

ç. 115/22

ç. +nı104/12

Çang Cangcun Özel ad.

Ç. C. 22/20, 24/10, 132/7

Ç. C. +nı 132/2

Çang Loya Özel ad.

Ç.L. 131/7, 131/10

Ç. L. +ġa 131/10, 131/13

Ç. L. +lar 108/14, 108/22, 109/21

Ç. L. +nı 130/20, 131/16

Çang Da Loya Özel ad.

Ç. D. L. 132/15

Ç. D. L. +nı 132/18, 132/20

Çangfanza Horgosom ile Alimtu arasında bulunan bu yer Gulca ilinin eski adıdır.

Ç. 140/9

Ç. +ga157/15

Ç. +nı 156/8

Çantu Çin. Çinlilerin Türk soylu müslümanlara verdiği isim.

Ç. +ġa 23/13

çap- Kazmak, açmak, oymak.

ç. -duġını 52/14

çapdur- Koşturmak.

c. 147/7

çār Far. Dört.

ç. 144/5

çaraḳḳa Yansıma kelime.

ç. 76/19, 76/20, 126/6, 127/16

çaraḳḳa-çuruḳḳa Yansıma ses.

ç. 76/19, 76/20, 115/6, 126/6, 127/16

çarasla- Çuturdamak. (Ses yansımalı kelime).

ç. -p 70/12

çāre Far. 1. Çare, deva.

ç. vü ʿilāc bol- Çare ve ilaç olmak. 31/7

2. Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu.

ç. 146/12, 158/8

ç. +si 159/13

çāre-sāz Far. Çare bulan.

ç. bol- Çare bulmak. 27/12

çarḫ Far. Teker.

c. 88/1

çarla- Çağırmak, davet etmek.

ç.147/6

çarlat- Çağırtmak, davet etmek.

ç. -ıp 41/10, 79/6, 97/2, 159/19

ç. -tı 24/19, 40/21, 42/5, 95/6

ç. -tılar155/2

çarmaş- Karışmak, sarmaş dolaş olmak.

ç. -tılar 48/3

çaşka Far. Sabah.

ç. +da 160/12

çat- Sataşmak.

c. -ıp 47/3

çatış Birleşme.

ç. 60/18

çay Ç. Çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir içecek türü.

ç. 97/18, 139/16

ç. +ını 78/3

ç. +nı 78/3, 139/15

çay Irmağın küçüğü.

ç. +ıġa 53/16

ç. -nıng͡ 80/19

çehri Far. (<çehre) Yüz, surat.

c. +din 105/2

c. +m 7/15

çėk- 1. Güç durumlara dayanmak, katlanmak.

ç. -er 5/7

ç. -ip 33/2, 116/1

2.Çizgi durumunda uzatmak.

ç. -iben 152/20

ç. -ip 40/11, 87/6

3. Ses çıkarmak, şarkı söylemek.

c. -ip 16/13, 44/13, 45/2, 75/17, 76/21, 80/12, 111/22, 119/6, 125/1, 134/14

c. -ti 40/13

4. İçmek.

c. -ip 45/6

5. Bir duyguyu içinde yaşatmak.

c. -ti 105/4

çemberik Far.+T. (<çember) Küçük çember.

c. 84/11

c. ėt- Küçük çember yapmak. 84/10

c. +lar 83/10

çemen Far. Çimen, yeşillik.

c. 40/12, 81/1, 152/18

c. +da 40/12

ç. +ining͡124/5

çenfen Suçlu.

ç. 48/11, 135/3

ç. +lar 121/18, 147/21

ç. +mu 123/20

Çen Lung Mançu imparatorluğunun son imparatoru.

Ç. L. 9/3, 10/20

Çengşuy Ḫoza Yer adı.

Ç. H. +nıng͡ 46/13

çerāġ Far. Fitil, mum, ışık.

ç. 69/16

c. +ı 10/12, 32/7

c. +ı bol- Işık olmak. 5/11

çerāy Far. (<çerāġ) 1.Otlak. bk. çerāġ.

ç. 16/8

ç. +ı 82/14

ç. +ıġa 87/13

ç. +ın 153/7

ç. +ıng͡ 29/18

ç. +ını 52/18

ç. +lar 52/18, 87/13

2.Mum, ışık.

ç. -ı siyāḳ Far.+Ar. Sözün ışığı. 110/18

çėrig Asker.

ç. 12/12, 41/12, 41/15, 45/15, 50/16, 57/1, 60/22, 61/5, 63/19, 67/2, 85/6, 86/7, 111/12, 111/14, 112/9, 115/2, 117/10, 134/7, 142/16, 148/20, 150/9, 157/4, 159/7

ç. +din 134/15

ç. +ge 96/8

ç. +i 12/3, 19/18, 39/20, 53/13, 57/18, 85/19, 91/11, 115/14, 116/17, 134/5, 134/9, 140/10, 161/6, 161/16

ç. +iġa120/17

ç. +im151/10

ç +in 79/22, 118/1

ç. +ler 53/10, 84/21, 98/20, 134/18, 142/19

ç. +lerge 135/8

ç. +ni 39/8, 61/4, 68/8, 134/18

ç +ning͡ 111/4

çeşm Far. Göz.

ç. +in 34/2

çeşme Far. Göz. bk. çeşm.

ç. +ni 61/12

çeşme Far. Pınar, su kaynağı.

ç. +ga152/20

ç. +sidin 27/6

çeşme-vār Far. Çeşme gibi.

ç. bol- Çeşme gibi olmak, akmak. 33/14

çetr Far. Gece.

ç. -i siyā[h] Far. Kara gece. 68/4

çevirül- Kendini çevirmek, birine dönmek.

ç. -üp 98/21

çevrül- Dönmek, kendini çevirmek, birine dönmek.

ç. -di162/6

ç. -üp 91/10

çıbın Sinek, kara sinek.

ç.149/18

çıdal- Mo.Dayanabilmek, sabredebilmek.

ç. -may 9/12, 9/14, 110/3, 110/4, 117/20, 118/17, 119/1, 143/21, 161/19

çıḳ- 1.Ortaya çıkmak.

ç. 96/1

ç. -ıp 2/17, 65/15, 66/15, 117/16, 138/15, 141/1, 143/14

ç. -ḳalı 135/4

ç. -maḳ 96/1

ç. -sa19/5

ç. -tı 47/9, 132/15, 159/19

ç. -tılar106/17

2. Bir yere varmak, ulaşmak, oturmak.

ç. -ıban 51/6

ç. -ıp 14/2, 43/13, 67/11, 67/12, 79/22, 81/14, 129/18, 130/15

ç. -tı 67/1, 67/4, 139/8

3. Yayılmak, duyulmak.

ç. -ıp 53/8, 65/15, 70/3, 80/6, 134/15

ç. -tı 70/3, 103/9, 133/12, 145/11

4. Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak.

ç. -ıp 26/9, 50/19, 59/4, 96/6, 104/13, 107/19, 114/22, 120/7, 132/3, 138/1, 161/19

c. -ıpdur 120/12

c. -ıp kėl- Çıkıp gelmek. 32/9, 88/8

ç. -ḳanını 125/10

ç. -tı 36/13, 44/6, 55/13, 96/5, 125/7, 125/8, 135/6, 137/12, 137/13, 146/13

ç. -tılar71/13, 156/11

5. Bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

ç. -ıp 23/7, 50/18, 73/9

ç. -maḳ 71/10

ç. -tı 51/2

6. İçeriden dışarıya varmak, gitmek.

ç. -ıp 120/17, 121/2

ç. -mas38/12

ç. -maslar 38/13

ç. -masun 139/5

ç -tı 85/18, 96/3, 97/11

7. Güneş, ay görünmek.

ç. -sa160/11

ç. -tı 14/1, 91/7

8. Yetkili birinin makamına varmak.

ç. -ıp 47/22, 82/19, 83/21

ç. -sun 82/18

ç. -tı 13/7, 27/12, 68/20, 79/21

ç. -tılar21/17, 138/13

9. Belirmek.

ç. -tı 165/20

10. Yok olmak.

ç. -arda 105/12

11. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek.

ç. -ıp 9/3, 125/9

12. Yerinden oynamak.

ç. -tı 29/14

13. Yok olmak.

ç. -alı 105/8

14. Meydana gelmek.

ç. -ıp 134/15

15. Belirmek, yaklaşmak.
ç. -ıp 142/15, 143/10
çıḳal- İçeriden dışarıya varabilmek, gidebilmek.
ç. -mas irdi 21/5
ç. -may 152/12
çıḳar- 1. Bulmak, ortaya koymak.
ç. 36/12, 120/5, 163/13
ç. -dı 131/16
ç. -ġıl11/9
c. -ıp 35/17, 131/11, 132/2, 132/8
2. Göstermek.
c. -dı 35/21, 99/19, 151/20
c. -ıp 102/12
ç. -sun 49/5
3. Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.
ç. -dı 45/3, 130/21
c. -maḳ 94/12
ç. -maḳçı bol- Çıkarmak istiyor olmak, çıkaracak olmak. 131/20
ç. -mas idi 50/6
4. Söylemek.
c. -dı 69/17
5. Gidermek.
c. -ġıl 88/7
6. Çıkarmak, yukarı çekmek.
ç. -dı 3/10, 144/1
çın Çin. Gerçek, doğru.
ç. 15/12
Çıngṭay Özel ad.
Ç. 37/1, 37/6, 37/13
Ç. +mu 38/2
Ç. +nı 36/19, 37/19, 38/4
Ç. +nıng͡ 36/18
çırlat- Çırlatmak, bağırtmak.
ç. -ıp 13/5
çi Far. Ne kadar, kaç, ne.
ç. 12/14, 48/5
Çin Çin ülkesi.
Ç. 10/20, 11/14, 135/11, 148/11, 166/12
Ç. +dan 38/17
Ç. +ġa 11/1
Ç. +lar 23/11, 23/14
Ç. +larnı 23/12
Çing͡ Daluya Özel ad.
Ç. D. 22/20
çirā Far. Nasıl.
ç.148/9
çirāylıġ Mo.+T. Güzel
ç.144/4
çirāylıḳ Mo.+T. Güzel.
ç. 74/19, 74/20
çirkīn Far. Kötü.
ç. 59/4
çivin Sinek.
ç. 23/15
Çiyek Nilha'nın arkasında bir yerdir.
Ç. 96/12, 97/19
Çizġan Yer adı.
Ç. 31/19, 140/19
çoḳ Çok, fazla.
ç. 137/20
çong͡ Büyük, ulu.
ç. 7/10, 21/12, 22/14, 22/17, 47/14, 52/11, 53/15, 65/16, 67/11, 70/2, 83/10,

89/1, 96/20, 97/2, 104/15, 109/10, 122/3, 122/9, 131/5, 133/9, 141/21, 141/5,146/22, 147/10, 149/11, 158/21, 159/2, 161/15, 163/1, 163/3

ç. bol- Büyük olmak, büyümek. 66/10

ç. ėt- Büyütmek. 161/21

ç. +ı 66/10, 110/17

ç. ḳıl- Büyütmek. 155/21

ç. +lar 23/3, 86/20

ç. +ları 12/7, 58/3

ç. +ların 42/13

ç. +sı 35/7

ç. +sısı 45/10

Çong͡ Acun Büyük dünya (lakab)

Ç. A. 96/19, 98/3, 106/5

Çong͡ Acun Ahun Özel ad.

Ç.A.A. 96/20

Çong͡ Loya Özel ad.

Ç.L. +lar 109/21

Çong͡ Suluḳ Özel ad.

Ç.S. 58/21

Ç.S. +nı 59/2

Çong͡ Yulduz Yer adı.

Ç. Y.141/6

Ç.Y. +ġa144/3

çöb Far. (<çūb) Çöp, çalı çırpı.

ç. 166/1

ç. + din 3/2

çök- 1. Oturmak.

ç. -ti 75/21

2. Bulunduğu düzeyden aşağı inmek.

ç. -üp 104/17, 115/22

3. Çökmek, dalmak.

ç. -üp 139/21

çöl Mo. Memleket.

ç. +in 42/10

çöp ġūş Far. Ağaç kulak (Tarançilerin lakabıdır).

ç. ġ. +lar 92/9

Çuʿci Yer adı.

Ç. 31/19, 140/19

çulam Zaman.

ç. +nı 80/15

çura Lenker'e varmadan Gulca tarafında bir set.

ç. +sını 81/4

çü Far. 1.Sonunda, nihayet.

ç. 40/19, 45/22, 120/19

2. Nitekim, zira, çünkü.

ç. 12/20, 65/10, 87/6, 87/8, 93/13, 103/11, 108/8, 113/1, 113/14, 114/9, 114/13, 118/19, 121/21, 129/5, 145/10, 149/51, 161/21

3. Nice.

ç. 111/5, 143/16

4. (çekimli fiil önünde iken) -DI4ğI4ndA, -DI4ğI4 vakit, -(y)I4ncA

c. 93/19, 105/8, 108/17, 112/18

4. Eğer.

c. 101/16

çün Far (<çūn) 1. Nitekim, zira, çünkü.

ç. 8/17, 18/5, 33/21, 37/10, 59/12, 62/1, 64/13, 66/18, 68/9, 76/13, 93/7, 117/13, 118/18, 124/5, 124/22, 159/20, 164/12

2. Nice, nasıl.

ç. 16/13, 18/8, 24/1, 34/17

3. Gibi.

ç. 12/9, 17/17, 23/15, 24/6, 44/10, 49/8, 52/4, 95/3

4. (çekimli fiil önünde iken) -DI4ğI4ndA, -DI4ğI4 vakit, -(y)I4ncA

ç. 43/4, 47/17, 63/15, 67/6, 68/17, 71/17, 76/3, 76/14, 79/8, 89/22, 97/6, 107/17, 115/1, 117/15, 122/15, 125/3, 131/4, 158/2, 164/16

5. Sonunda, nihayet.

ç. 75/19, 81/2

ç. ü cirā Far. Niçin ve neden. 148/9

çünān Far. (<çūnān) Bunun gibi, bu şekilde.

ç. 39/19, 68/17, 71/9, 77/19, 85/14, 106/17, 115/4, 122/16, 127/17, 127/19, 133/11, 152/4

çünki Far. Sebep, neden ve niçin ifade eder.

ç.166/3

çüst Far. Çabuk hareketli, çevk.

ç. 28/14

-D-

da Dahi, da/de.

d. 166/3

daban Mo. Dağ, tepe.

d.+nı 42/9

dabūl Far. Davul.

d. 139/6

dāc Ar. Karanlık.

d. 104/1, 126/7

dād Far. 1. Doğruluk, Adalet.

d. ėt- Adil olmak, adaletli davranmak. 130/2

d. ḳıl- Adaleti yerine getirmek, adaletli davranmak. 45/15, 78/21, 100/1

2. Ağlayıp sızlanma.

d. ėt- Ağlamak, sızlamak. 90/5

3. Sızlanma, şikayet.

d. it- Şikayet etmek. 28/20

Dādḫˇāh Bik Özel ad.

D.B. 138/8

daġ Dağ.

d. 44/21

dāġ Far. 1. Yara, yanık yarası.

d. 145/6

d. bol- Yaralanmak, yanmak. 26/19, 56/4

daġdaġa Ar. Gürültü, patırtı, boş yere telaş ve acı. bk. daldaġa.

d. 13/18

d. iyle- Gürültü patırtı etmek. 122/9

d. ḳıl- Gürültü patırtı yapmak. 13/18, 125/21

d. +lar 144/20

daġı Bundan başka, aynı zamanda, ayrıca, hem de, ve.

d.2/7

ḍaḫā Kuşluk vakti.

ḍ. 162/12

ḍaḫāmet Ar. Büyük olma, kalınlık, irilik.

ḍ. 124/4

ḍ. +da 13/6, 52/19

dā'imā Ar. Sürekli, her zaman.

d. 10/12

dāl Ar. Dal harfi gibi iki kat olmuş.

d. ḳıl- İkiye katlamak. 73/1

Da Lama Özel ad.

D. 150/8

daldaġa Ar. Gürültü, patırtı, boş yere telaş ve acı. bk. daġdaġa.

d. 38/2,102/8, 109/15

dāl-dār Ar.+Far. Darağacını gösteren, işaret eden.

d. 23/6

Da Loya Özel ad.

D.L. +lar 109/21, 130/9

D. L. +nı 130/20

dām Far. Tuzak, ağ.

d. +ıġa 82/7, 83/18

damar İnsan bedeninde kanın dolaştığı yerler.

d. 45/3

dāniş Far. Bilme, biliş.

d. +iġa Far. Bilme, biliş. 25/19

d.-i bī-ʿaded Far.+Far.+Ar. Sayısız bilme.

d. -i bī-ʿaded idi 50/2

Danyal Özel ad.

D. +nı 19/9

Danyal Bik Özel ad.

D. B.18/16, 61/5

D. B. +mü 61/2

D. B. +ni 94/18

Danyal Musyar Özel ad.

D. M. 19/3

Dar Tamtu Yer adı.

D.T.19/11, 45/1, 134/12

Dārā Aḫun Özel ad.

D.A. +nı 78/18

Dārā Ḫaṭīb Özel ad.

D. Ḫ. 100/12, 101/10, 102/2, 102/10, 102/11

D. Ḫ. +ġa 100/9

D. Ḫ. +larnı 79/6

D. Ḫ. +larnıng͡ 99/14

D. Ḫ. +ning͡ 99/22, 106/2

darin Sayın.

d. 24/1, 76/15, 77/6, 108/14, 130/8

dārū Far. İlaç, em, deva.

d. 59/10, 70/2, 83/11, 83/14, 132/22

d. +dın 70/3

d. +sıdın 109/13

d. +sını 91/16, 137/3, 137/5

daru Tahılın Türklerce eskiden en çok bilinen ufak biçimi, zahire.

d. 30/18, 51/15

d. +larnıng͡ 22/10, 67/15

d.-yı cānān Far. Sevgilinin ilacı.128/4

d.-yı kār Far. Etkili, tesirli ilaç.137/1, 137/2

daruġa Mo. Emniyet amirliği.

d. 53/3, 53/6, 133/8

dārü'ṣ-selām Ar. Cennet.

d. 93/14

dāverād Far. Ey hükümdar.

d. 20/1

Dāvud Hz. Davud peygamber.

D. 3/5

Dāvud Aḫun Özel ad.

D. A. 90/14

dāyim Ar. Daim, sürekli.

d. 59/19, 108/6

dė- Demek, söylemek.

d. -pdür 119/3

d. -y 67/20, 165/4

debīr Ar. Katip, yazıcı.

d. 35/13, 79/13, 79/14, 146/17

d. +i 35/13

d. +iġa 35/14, 37/17, 146/16

d. irdi 154/20

d. -i ʿUṭārid Ar. Merkür gibi katib. 79/13

defʿ Ar. (<deffʿ) Giderme, savma.

d. -i ġam Ar. Kaygıyı, kederi giderme.116/8

d. -i ḫavl Ar. Yılları savma.

d. -i ḫ. iyle- Yılları uzaklaştımak.14/18

d. ḳıl- Uzaklaştırmak, kovmak. 148/3, 148/21

defʿa Ar. Kez, kere, defa.

d. 147/4

defāin Ar. Hazineler, gömüler.

d. -ları135/8

defāinçi Ar.+T. Hazineleri koruyan.

d. 117/9, 122/16

defʿe Ar. (<defʿ) Giderme, savma.

d. it- Uzaklaştırmak, kovmak. 121/15

defn Ar. Gömme, defnetme.

d. ėt- Gömmek, defnetmek. 78/9

defter Ar. Defter.

d. 158/10, 166/14

d. +de 10/19

d. +ge 147/1

d. +i 9/15

d. +ige 54/2, 64/18

d. +iġa 36/4

d. +ni 166/9

d. +ni͡ng 164/11

dehān Far. Ağız.

d. 152/19

dehḳançılıḳ Ar.+T. Çiftçilik.

d. ḳıl- Çiftçilik yapmak. 38/17

dehḳat Ar. (<diḳḳat) İnceden inceye düşünme veya bakma. bk. diḳḳat

d. ḳıl- Dikkat etmek. 51/14

dehr Ar. Dünya, devir, zaman.

d. 5/1

dehri Ar. Dünya.

d. 166/6

d. +ni 3/12

dėk 1. Gibi.

d.12/11, 16/14, 22/17, 23/16, 24/12, 25/3, 29/19, 31/1, 42/14, 45/7, 45/8, 46/20, 58/15, 61/14, 63/7, 65/15, 66/19, 67/15, 70/18, 71/17, 72/14, 72/21, 73/1, 77/11, 80/3, 81/22, 83/6, 85/19, 88/3, 99/17, 104/15, 113/12, 113/20, 114/8, 114/14, 120/20, 126/19, 128/12, 128/14, 133/1, 133/9, 134/3, 134/15, 134/17, 139/14, 139/20, 144/19, 149/4, 152/5, 160/19, 162/1, 162/12, 165/20

d. idi 52/20

d. +lani 160/7

2. Kadar.

d. 15/2, 18/10, 23/13, 35/9, 45/21, 115/2, 129/7, 149/2, 151/16

del Tam, aynen, uygun.

d. +ü125/10

delā'il Ar. Deliller.

d. 100/8, 140/1, 163/21

d. ü'l-ẖayrāt Ar. Sevap için yapılan işlerin delilleri. 31/13

delālet Ar. Yol gösterme, işaret, iz.

d. +ini 6/9

dėli Akıl ve bilinci yerinde olmayan.

d. bol- Delirmek. 43/16

delīl Ar. Belge, şahit.

d. 6/4

dellāl Ar. Tellal, satılacak şeyi satan.

d. -ı mergī Ar. + Far. Ölüm tellalı. 16/15

dem Far. 1. Nefes, soluk.

d. 77/12,118/11, 127/21, 144/19

d. al- Nefes almak, dinlenmek. 70/15, 95/5, 103/14, 103/19, 118/11, 127/21

d. tart- nefes çekmek, soluk almak. 23/12.

d. -i tīġ Far. Kılıcın nefesi. 58/16

d. -i tīġ-i ẖancer Far.+Ar. Hançer ve kılıç nefesi.18/11

2. Zaman, an.

d. 25/2, 26/15, 27/9, 51/12, 71/5, 80/10, 90/1, 95/11, 118/7, 125/12, 126/17, 151/5, 153/6

d. +de 141/14

d. +de 56/2, 114/16

d. +din 9/6

d. +ġa 9/6

d-i ṣubḥ Far.+Ar. Sabah vakti. 53/14, 64/1

d. +ni 162/7

demār Far. Helak, ölüm, yok olma.

d. 11/9

dem-be-dem Far. Zaman zaman.

d. 71/20, 124/9, 125/7

dem-beste Far. Nefesi bağlanmış, susmuş, sessiz.

d. 24/5, 28/12

d. bol- Susmak, suskunlaşmak. 2476, 28/12

dem dem Far. Zaman zaman.

d.118/21

demī Far. Bir an, bir zaman, bir soluk. d. 28/8, 91/1, 93/11

demīde Far. Bitmiş, çıkmış, yetişmiş.

d. ḳıl- Yetişmek. 83/15

deng Ç. Konuk yeri, kervansaray.

d. 46/17, 46/18

d. +da 108/3

d. +ini 46/17

deng Far. Hayran, şaşkın, ahmak, sersem.

d. +ni͡ng 17/4

dep Ar. Uzaklaştırma, çıkarma.

d. bėr- Binek veya koşum hayvanlarını yürütmek için söz söylemek. 74/2, 89/10, 126/14, 126/20

d. ḳıl- Uzaklaştırmak, çıkarmak. 114/21

der Far. Kendisinden sonra gelen kelimeye içinde anlamı katan çekim unsuru.
d. 28/9
der Far. 1. Kapı.
d.164/12
d. -i bāre-gāh Far. Otağın kapısı. 64/4
d. -i siḥir Far.+Ar. Sihir kapısı. 3/3
2. Hakkında.
d. 6/7
Derbend[e] Hazar Denizi'nin batı sahilinde bir şehir.
D. 50/15
D. +i 71/9
D. +ni 62/22, 127/4
derd Far. Keder, sıkıntı, üzüntü.
d. 29/18, 50/10, 103/12, 130/12
d. bol- Üzülmek. 119/21
d. -i söz Far. Sözün kederi, acısı. 65/10
d. +i söz irür 65/10
d. ḳıl- Sıkıntı etmek. 54/9, 63/12
derdlik Far.+T. Dertli.
d. 28/19
derd-mend Far. Dertli, tasalı, dert sahibi.
d. 10/2
derd-nāk Far.+Far. Kederli, sıkıntılı.
d. 4/5, 16/9
d. bol- Dertlenmek. 28/13, 71/16, 77/8, 86/17, 95/3, 95/10, 129/21
d. ėt- Dertli etmek. 60/21
d. imiş 108/11
d. iyle- Dertli yapmak. 18/13, 29/22, 58/9, 67/9, 86/2, 110/1, 115/21, 125/16, 130/19, 141/19
d. ḳıl- Dertli etmek. 25/1, 62/10, 133/17, 151/12, 158/2
derdsüz Far. +T. Dertsiz.
d. 69/18
der-encümen Far. Cemiyet, meclis içinde.
d. 60/3
der-fütāde Far. Zavallı, biçare halde, düşkünlük içinde.
d. bol- Düşkünlük içinde olmak, zavallı olmak. 22/16, 96/13, 148/11
dergāh Far. Dergah, saray.
d. 52/11
d. +ıdın 69/12
der-ġażab Far.+Ar. Dargınlık, kızgınlık içinde.
d. bol- Kızgın olmak, öfke içinde olmak. 27/21, 94/2, 114/21, 116/14, 126/20, 155/10
der-gürūh Far. Topluluk, bölük içinde.
d. 142/20
der-izdihām Far.+Ar. Aşırı kalabalık içinde sıkışma, bunalma
d. 28/10
der-maḥāl Far.+Ar. Mahaller, yerler içinde.
d. 156/14, 158/13
dermān Far. Güç, takat, mecal.
d. 105/4
d. +ı 33/8

der-mülk Far.+Ar. Ülke içinde.

d. -i çin Far.+Ar. Çin ülkesinin içinde.166/12

der-seḫer Far.+Ar. Tan yeri ağarmadan önceki vakit içinde.

d. 95/12

dervāze Far. Büyük kapı, kale kapısı.

d.16/4, 71/10, 127/2, 132/5

d. +de 71/11

d. +din 120/17

d. +ġa 31/4, 31/6, 70/11

d. +lerni 63/1

d. +ni 132/14, 132/17

d. +sin 63/22, 85/12

d. +sini 132/10, 132/11

d. -yi ġarb Far.+Ar. Batı kapısı. 50/13

d. -yi maşrıḳ Far.+Ar. Doğu kapısı. 50/14

deryā Far. Derya, deniz.

d. 58/14, 83/19, 110/11, 110/13, 112/3, 112/4, 112/11

d. +da 110/14

d. +dın 97/14, 110/11, 116/17, 148/18

d. +ġa 110/13, 112/4

d. +nın͡g 18/15

d. +yı 65/11

d. -yı ḫūn-ḫˇār Far. Kana susamış, kan döken, zalim deniz. 18/3, 79/17, 113/7

d. -yı ḳulzüm Far.+Ar. Kızıldeniz. 47/9

deryāb Far.Akıllı, anlayışlı.

d. 80/10, 88/9

der-zelzele Far.+Ar. Felaketler içinde.

d. 62/16

dest Far. El.

d. 30/3, 77/19, 146/21

d.bėr- Desteklemek. 30/4

destār Far. Sarık, tülbent.

d. 106/6

dest-gīr Far. Elinden tutan, yardımcı.

d. ḳıl- Ele geçirmek. 50/15

destūre Far. İzin, ruhsat.

d. 13/8

deşt Far. Çöl, bozkır.

d. +ida161/11

devām Ar. Daim olma, sürme, süreklilik.

d. 2/6

d. ėt- Devam etmek, sürdürmek. 52/12

devāmet Ar. Sürekli olma, sürme, kesilmeme.

d. 60/16, 110/7

devāt Ar. Divit takımı.

d. 152/20

Dev Çey Yi Özel ad.

D. Ç. Y. irdi 34/17

D. Ç. Y. +ni 36/12

devlet Ar. 1. Makam, mevki, servet, saltanat.

d. 25/20, 33/18,136/15, 156/17, 162/9

d. +in͡g 13/11, 138/17

d. -i ḫaḳan-ı Çin Çin hakanlarının gücü. 23/11

d. +mü 162/8

2. Hüküm süren sülâle, hanedan hükümdarı, sultan.

d. 136/13

d. +iğa13/14

d. +ini 113/19

3. Bağımsız idare olunan hükümet ve ülkesi.

d. 25/17, 136/22

d. +de 25/9

d. +im 43/3

d. +imnin͡g 63/11

d. +ü 19/11, 44/22, 134/10

4. Mutluluk, baht, talih, saadet.

d. 60/18, 88/18, 100/3

d. +i 60/18

Devlet Özel ad.

D. 142/10,163/2, 163/3

D. imiş 163/1

devlet-mend Ar.+Far. Devletli.

d. +ler 136/15

Devlet Ṣūfī Özel ad.

D.S. 61/12, 62/18, 71/12

devr Ar. 1. Zaman.

d. 64/8, 64/10

d. -i şehlıḳ Ar.+Far. Padişahlık zamanı. 99/21

2. Dönme, dönüp dolaşma.

d. 72/19

d. +i 162/6

devrān Ar. Talih.

d. 43/3

devril- Devirme işi yapılmak.

d. -di 89/19

devvām Ar. (<devām) Daim olma, sürme, süreklilik.

d. 5/9

deyn Ar. Borçlanma, borç.

d. 14/8

dırāz Far. Uzun.

d. 16/3, 55/15, 73/11, 105/8, 120/22, 151/17

d. +da 18/12

d. ėt- Uzun etmek, uzatmak. 50/7

d. ḳıl- Uzun etmek. 8/7, 65/3, 139/22, 158/17

d. ol- Uzamak. 50/7

di- 1. Demek, söylemek.

d. -ban 82/16, 92/13, 127/15, 143/6, 154/10, 155/7

d. -di 6/6, 6/18, 7/12, 8/15, 10/19, 12/10, 12/14, 13/11, 13/17, 15/3, 15/12, 16/2, 16/6, 17/16, 17/18, 18/4, 19/6, 22/22, 24/19, 25/5, 25/15, 27/14, 27/16, 27/18, 27/19, 27/22, 28/3, 28/11, 28/14, 28/20, 29/5, 29/8, 29/13, 29/17, 29/19, 29/22, 30/3, 30/4, 32/4, 32/6, 32/7, 32/16, 32/20, 33/5, 35/14, 36/6, 36/12, 37/7, 37/12, 37/18, 39/3, 40/21, 41/4, 41/11, 41/14, 41/15, 41/18, 42/19, 43/3, 43/16, 43/18, 43/21, 45/15, 47/13, 48/13, 51/9, 51/12, 52/6, 56/21, 57/19, 58/1, 59/2, 59/3, 59/19, 60/21, 61/1, 61/2, 61/15, 61/20, 62/13, 62/15, 62/21, 62/22, 63/5, 63/14, 63/20, 64/6, 64/7, 64/22, 66/13, 68/16, 69/6, 70/21, 71/6, 76/15, 79/12, 80/14, 80/15, 82/12, 82/13, 82/15, 82/17, 82/18, 83/4, 83/5, 84/20, 85/3, 85/5, 87/16, 88/7, 89/1, 89/12, 89/13, 89/18, 90/2, 90/8, 91/21,

92/5, 92/10, 92/11, 93/3, 93/11, 93/17, 94/3, 94/4, 95/8, 95/11, 96/1, 96/15, 97/2, 97/4, 98/1, 98/2, 100/2, 100/10, 100/17, 101/1, 101/3, 101/7, 101/16, 101/19, 101/22, 102/20, 102/21, 103/2, 103/6, 103/11, 103/14, 104/7, 104/9, 104/18, 104/19, 105/11, 105/12, 105/14, 105/18, 105/20, 106/12, 106/15, 107/2, 107/3, 107/6, 107/11, 108/12, 108/15, 108/16, 109/3, 109/22, 111/3, 111/8, 111/18, 113/10, 113/11, 113/12, 113/21, 114/5, 114/12, 114/16, 115/13, 117/1, 117/6, 119/21, 120/11, 125/13, 125/15, 129/12, 129/14, 130/3, 130/8, 130/22, 131/1, 131/3, 131/4, 131/5, 131/8, 131/10, 131/13, 131/15, 132/17, 133/1, 135/2, 135/3, 137/7, 137/8, 137/11, 137/18, 137/19, 138/17, 139/5, 142/1, 142/4, 143/9, 143/14, 143/15, 145/7, 148/15, 150/15, 153/11, 153/14, 153/17, 154/12, 154/12, 154/16, 154/18, 155/3, 155/10, 155/17, 155/22, 156/2, 156/9, 156/13, 157/9, 159/16, 159/17, 159/19, 159/20, 160/5, 160/9, 160/10, 160/11, 160/12, 160/13, 162/19, 162/21, 164/14, 164/18, 164/20, 165/2, 165/12, 165/17, 165/21

d. -dilar 17/1, 34/10, 40/15, 48/14, 49/1, 57/6, 57/10, 61/13, 64/5, 68/15, 70/17, 78/22, 79/1, 79/2, 80/21, 94/11, 98/3, 107/4, 117/5, 120/1, 131/16, 153/18

d. -dim7/7, 7/8, 7/13, 7/14, 10/15, 162/20, 164/17, 164/21, 165/3, 165/18, 165/21, 166/3, 166/8

d. -dük 42/19

d. -dün͡g 41/15

d. -gen 9/3, 31/19, 33/1, 37/1, 37/13, 38/13, 39/11, 41/5, 57/4, 81/3, 82/12, 94/8, 96/13, 102/11, 107/5, 107/18, 108/22, 110/17, 111/15, 111/18, 115/15, 121/17, 141/6, 143/9, 145/4, 150/12

d. -gendin 7/15

d. -genge100/20

d. -genimde164/5

d. -genler 47/20

d. -gey 10/1, 30/7, 49/6, 97/1, 149/20

d. -geyler 61/6

d. -gil 102/20

d. -me 88/19

d. -mek irdi 96/20

d. -men͡g 65/1

d. -men͡gler 30/6, 60/1

d. -mes 60/22, 92/12

d. -mey 47/18

d. -me 50/9, 128/20, 140/10, 158/12, 158/14

d. -meyin 33/15

d. -miş 99/16, 104/6, 121/21, 150/7, 151/9, 159/12

d. -ip 8/16, 10/14, 16/9, 22/19, 26/18, 27/11, 30/14, 31/8, 32/3, 32/21, 34/14, 37/12, 42/14, 42/20, 43/7, 44/5, 44/6, 47/22, 50/9, 59/14, 61/8, 62/1, 62/9, 66/22, 67/3, 71/9, 71/11, 73/6, 82/15,

82/19, 84/17, 89/10, 91/8, 93/20, 95/13, 96/19, 99/15, 100/8, 103/4, 103/9, 104/13, 106/11, 108/19, 110/2, 110/11, 120/5, 120/19, 121/19, 124/12, 129/1, 129/2, 130/14, 131/16, 133/1, 137/10, 137/12, 137/14, 138/5, 143/11, 148/6, 148/11, 151/7, 153/7, 153/12, 163/15, 165/1

d. -p idim 148/4

d. -p irdi 137/10

d. -pdür 34/21

d. -r 69/19, 87/19,124/6,163/1,

d. -r idi 37/4, 99/2

d. -r irdi 90/12, 144/21

d. -rler 38/14, 94/15

d. -se 29/9, 47/20, 58/21

2. Bir dilde karşılığı olmak.

d. -mekdür 6/11, 150/3

dīde Far. Göz.

d. 105/22

didür- Denilmesini sağlamak

d. 93/13, 107/11, 132/17

diger Far. Başka, öteki.

d.162/11

digi Denilen, adlandırılan

d. 20/2

digi Kadar, degin.

d. 21/1

dil Far. Gönül, yürek.

d.19/1, 61/15, 90/10, 99/4, 106/9, 125/15, 136/4, 154/13, 163/12

d. +da 30/5, 92/4, 116/10, 118/9

d. +de 89/2

d. +ġa 94/22

d. +i 10/5, 25/16, 25/20, 48/6, 59/18, 59/20, 80/2, 87/9, 122/19, 151/8

d. -i āfitāb Far. Güneşin gönlü. 4/13

d. +ide 30/5

d. +idin 88/22, 129/6

d. +idür 59/20

d. -i efgāre Far. Yaralı gönüller. 14/5

d. +iġa 26/19, 29/8, 153/9

d. +im 78/13

d. +imġa 49/4

d. +ini 4/2, 93/19

d. +ining͡ 4/18

d. +ing͡ler 14/8

d. +lerġa 12/13

d. +ni 94/9, 147/3

dil Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı.

d. 69/17, 98/1

d. +im 27/19

d. +imġa 7/16

d. +ni 14/17

dil-āver Far. Yiğit, yürekli.

d. 53/22, 54/4, 54/9, 55/6, 55/20, 57/8, 73/18, 92/17, 93/2, 115/9, 117/17, 122/1, 122/6, 122/22, 125/20, 133/20, 148/20

d. idi 54/12

d. +ler 18/10, 47/11, 116/17

d. +leri30/15, 46/14, 50/19, 74/2, 109/16, 120/6

d. +lerini 54/2, 95/7

d. +lerni 30/19

d. +ni 118/5, 120/15, 120/16, 122/1

dil-bend Far. Gönül bağlayan.

d. idi 74/12

d. +ni 25/8, 27/4

dil-dār Far. Sevgili, aşık eden güzel, gönül kapan.

d. ėt- Sevgili olmak. 97/6

d. +i͡ngiz 55/7

d. ol- Sevgili olmak. 12/13, 13/12, 37/15, 49/21, 75/15, 113/6, 116/6

dil-dārlıġ Far.+T. Sevgili olma, birinin gönlünü alma.

d. ḳıl- Birinin gönlünü almak, sevgili olmak. 154/6

dilīr Far. Yürekli, yiğit.

d. 13/6, 13/17, 16/17, 17/17, 18/2, 33/21, 44/12, 45/5, 45/8, 47/17, 49/8, 49/18, 50/15, 51/3, 52/19, 54/8, 54/17, 54/18, 58/15, 67/13, 71/11, 74/13, 75/4, 76/3, 92/21, 93/1, 94/17, 102/9, 106/10, 113/15, 115/5, 117/12, 117/16, 121/4, 121/6, 127/18, 128/12, 146/7, 150/4, 150/21, 151/21, 163/1

d. +ġa 98/7

d. +i 134/4

d. +i idi 157/8

d. -i zamān Far.+Ar. Çağın yüreklisi, yiğidi. 54/5, 115/9

d. -i zamān irdi 52/17

d. +lar 20/18, 39/11, 39/17, 40/2, 54/3, 57/12, 59/7, 67/11, 67/15, 68/17, 70/5, 74/15, 76/22, 86/1, 127/5, 127/9, 149/2

d. +larġa 44/7, 59/16, 126/13

d. +ları 30/16

d. +larını 31/2

d. +ni 57/1, 85/7, 117/10, 120/14

dilīrān Far. Yiğitler, cesurlar.

d.134/5

dil-lıġ Far.+T. Gönüllü.

d. 69/7

dil-meh Far. Ay gibi gönül.

d. 162/12

dil-peẕīr Far. Gönle hoş gelen, gönlün beğendiği.

d. 33/21

d. irdi 122/17

dil-sūz Far. Gönül yakan, yürek yakan.

d. idi 49/13

d. +lar 77/13

dimāġ Ar. Beyin, akıl.

d. 69/16, 70/1

din Esir boynuna takılan ip.

d. 2/15

dīn Ar. Allah'a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol.

d. 5/10, 6/6, 19/5, 130/22, 150/17, 154/9

d. -i islām Ar. İslam dini. 5/11, 5/12, 17/2

d. +ini 148/14

din-dār Ar.+Far. Dinin hükümlerini eksiksiz yerine getirmeye çalışan, itikadı sağlam olan kimse.
d. 35/20
direm Far. Akçe, para, gümüş para.
d. 9/7, 9/11, 96/9
dirīġ Far. Eyvah, yazık.
d. 90/10, 144/18, 144/19
d. +lar 146/21
dirīġā Far. Eyvah, yazıklar olsun.
d. 23/11, 90/10, 139/19
diş-vār T.+Far. Diş gibi.
d. bol- Diş gibi olmak, zorlamak. 145/16
dīvān-ḫāne Ar.+ Far. Odalar üstündeki geniş ve iyi döşenmiş sofa.
d. +da 50/4
dive Deve.
d. 134/17
d. dėk bol- Deve gibi olmak. 16/14
diyār Ar. Yurt, memleket.
d. +ıda 74/20
d. +ıġa 39/9, 117/15, 140/6
diyet Ar. İslam hukukuna göre, öldürme ve yaralamalarda suçlunun ödemek zorunda olduğu para veya mal, kan pahası, kan parası, kefaret.
d. 95/1, 159/5
diyil- Söylenmek, sözü edilmek.
d. -di 61/9
diyiş- Söyleşmek, konuşmak.
d. -ti 26/17, 47/18
diyiş- Değiştirmek.
d. -ip 65/17
dorġa Far. Amirler, üstler.
d. 52/22, 62/18, 70/7, 70/16, 76/7, 92/2
d. +lar 61/10
d. +nı 51/14, 52/21
dost Far. Sevilen kimse, yakın arkadaş.
d. 6/17, 28/14, 59/20, 84/12, 136/5
d. ḳıl- Dost, arkadaş etmek. 84/12
d. +lar 72/10
d. +larnıng͡ 6/8
d. tut- Dost ve arkadaş edinmek. 136/5
dos[t]luḳ Far.+T. Dost olma durumu.
d. +ı 6/17
dök- Akıtmak.
d. -an 16/21
döng͡ Tepe, sırt.
d. 81/3, 94/8
d. +ġa 80/19
Dörvencin (<Dörbiljin) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeyinde Tarbagatay İli toprakları içinde bir ilçedir.
D. 111/15
duʿā Ar. Allah'a yakarma ve yalvarma.
d. 27/1, 52/6, 60/4, 70/16, 159/8
d. +da 163/15
d. +dın 82/11
d. iyle- Dua etmek. 7/4, 10/6, 29/16, 55/5, 59/18, 82/2, 83/2, 93/17, 103/3, 142/5, 165/8

d. ḳıl- Dua etmek. 10/7, 10/10, 20/3, 52/5, 60/3, 82/10, 85/3, 88/21,162/16

d. ḳılıp bėr- Dua edivermek. 138/4

d. ḳılış- Dua etmek. 71/5

d. +lar 101/8

d. +mız160/16

d. +sıda 83/2, 93/13

d. +sın 2/16, 10/11

d. +sını 7/4, 10/6, 20/4, 82/2, 93/17

d. +yımnı 93/16

duʿā-gīr Ar.+Far. Dua tutan, dua tutucu.

d. 65/5

Duang Özel ad.

D. +ġa 11/2

D. idi 11/1

dube Ç. (<duben) Hudut bölgelerindeki askeri saha komutanı.

d. ḳıl- Komutan yapmak. 109/17

Dubun Yer adı.

D.134/12

dūçār Far. Tutulmuş, yakalanmış.

d. bol- Yakalanmak, tutulmak. 89/14, 104/14

d. +ı 107/4

dūçārī Far. Tutulan, yakalanan.

d. 104/19

dūd Far. Duman, tütün.

d. 46/19

d. iyle- Duman eylemek. 83/16

dugan Her yer.

d. +larġa 127/5

duḫter Far. Kız, kız çocuğu.

d. -i nāzenīn Far. Nazlı kız çocuğu. 39/21, 128/5

duḫterī Far. Evlenmemiş kız.

d. 112/1, 135/9

duḫūl Ar. İçine girme, dahil olma.

d. irdi 54/3

dūn Ar. Aşağı, aşağılık.

d. 161/8

d. +nın͡g 152/14

durur Yardımcı fiil olarak (Bildirme ifade eder).

d. 3/15, 4/7, 4/11, 5/2, 61/18, 64/19, 101/3

dutar Far. Tambur gibi bir çalgı aleti.

d. +ı128/13

Du Yu Fu Yer adı.

D.Y.F. 44/9, 57/4, 68/14

Du Yu Fuad Yer adı.

D.Y.F. 35/10

Duz Özel ad.

D. 51/13

dūz Far. Diken, dikici.

d. 51/19

d. irdi 89/7

dūzaḫ Far. Cehennem.

d. 109/20

d. +daki 59/2, 127/11

d. +ḳa 145/22

Duzılar Topluluk adı.

D. 77/13

Duzlar Topluluk adı.

D. 66/13, 66/18, 66/20, 66/22

D. +dın 51/12

D. +larnı 67/9

dü Far. İki (2) sayısı.

d. 2/2, 2/3, 13/16, 15/2, 16/5, 34/20, 35/9, 45/21, 60/4, 100/15, 140/2, 163/19

dübe Toplama.

d. ķıl- Toplamak. 119/12

dükān Far. Dükkan.

d. +ı 46/19

d. +lar 81/7

düm Yüzükoyun.

d. 67/17

dünyā Ar. Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü.

d. 136/14

d. +nı 46/21

dür Ar. (<dürr) İnci.

d. 3/13, 49/11, 56/14

d. -i şemen Ar. Değerli, kıymetli inci. 118/18

d. +ini 27/9

dürdün Ç. İpek kumaş.

d. 128/6

dürūd Far. Dua, medih, selam.

d. 4/10, 141/4

d. -ı delā'il Far.+Ar. Delillerin duası. 100/8

d. +nı 163/19

dürūġ Far. Yalan.

d. +mu 63/21

dürüst Far. Dürüst, sağ, salim,doğru.

d. 59/20, 84/12

d. irdi 6/17

d. ķıl- Doğru yapmak. 84/12

düşmen Far. Düşman.

d. 13/15, 27/14, 27/19, 29/6, 45/1, 51/1, 53/11, 56/19, 57/3, 73/11, 83/8, 120/22, 150/16

d. bol- Düşman olmak. 108/9

d. +ġa 46/21

d. +im 25/6

d. +ni 73/20

düşmenlıġ Far.+T. Düşmanlık.

d. +ın116/5

düvüm Far. İkinci.

d. 49/9, 158/18

d. +ġa 77/4

düz Düz, doğru.

d. 32/20, 51/10, 52/12, 105/17, 105/20

d. +müdür 101/2, 105/18

düzen Nizam, tertip.

d. +i 66/11

-E-

Ebābekir Bik Özel ad.

E.B. 75/12

ebr Far. Bulut.

e. -i nev-bahār Far. İlkbahar bulutu. 12/9, 24/6

Ebū Leyş-i Ca'fer Özel ad.

E.L.C. 54/18

Ebu'l-'Abīd Özel ad.

E.A.77/15

Ebū'l-'Aṭā Ḫaṭīb Özel ad.

E.A.Ḫ.122/12

Ebū'l Ḥasan Özel ad.

E.H. 62/17

Ebū'l Ḫayrī Özel ad.

E. H. 97/8

E. H. +ler 67/14

Ebū'l-Ḫayrī Caʿfer Özel ad.

E.H.C. 51/4

Ebū'l-Ġāzī Özel ad.

E. Ġ. +lar 76/7

ebyāt Ar. Beyitler.

e.7/6, 124/9

e. +nı 73/6

ebyaż Ar. Beyaz, ak.

e. 162/12

ecel Ar. Hayatın sonu, ölüm zamanı.

e. 27/10, 39/14, 115/3, 150/18

e. +ning͡ 23/12

edā Ar. Yapma, yerine getirme.

e. ḳıl- Yapmak, yerine getirmek. 32/8, 33/20

ed-duā Ar. Dua.

e. 6/6, 19/6, 35/12

edeb Ar. İyi ahlak, incelik, terbiye.

e. 39/20, 64/9, 120/5, 138/19

e. bėr- Edep vermek, edepli olmasını sağlamak. 75/19, 94/2

efʿā Ar. Engerek yılanı.

e. 66/19

efʿāl Ar. İşler,hareketler, ameller, davranışlar.

e. 14/14

e. +ini 157/19

efġān Far. İnleme, acıyla bağırma.

e. 98/8, 111/22

e. iyle- İnlemek, acıyla bağırmak, feryad etmek. 60/15

efgāre Far. Yaralı.

e. +lar 14/5

efkār Ar. Tasa, kaygı.

e. +lar 154/13

eflāk Ar. Felekler.

e. 70/20, 116/9

e. +ġa 4/10, 81/13

e. -ı dil Far.+Ar. Gönlün göğü. 99/4

efrūz Far. Şule, parıltı.

e. ol- Parıldamak. 152/17

efsūs Far. Yazık, eyvah.

e. 129/7

efyūn Far. Afyon, bir çeşit uyuşturucu.

e. 19/20, 22/17, 22/18, 35/9, 43/15, 45/21, 130/6, 130/13

eger Far. Şayet, eğer.

e. 8/3, 8/4, 10/8, 19/5, 35/11, 37/14, 38/12, 39/21, 44/3, 46/4, 56/22, 58/8, 59/13, 59/14, 109/3, 113/15, 119/19, 135/13, 138/21, 148/10, 155/5, 156/17, 156/18, 158/13, 158/15, 159/13, 160/7, 166/3

ehl Ar. Sahip, malik, maharetli usta.

e. 155/17

e. -i 87/4, 126/20, 129/13, 129/17

e. -i ʿadū Ar. Düşman ehli. 57/16

e. -i bed Ar.+Far. Kötülerin ehli. 140/11

e. -i bidʿat Ar. Bidat ehli. 140/8

e. -i büṭ Ar.+Far. Put ehli. 48/11, 57/11, 66/15, 67/1, 69/5, 109/5, 109/9, 135/6

e. -i devlet Ar. Güç, makam sahibi. 136/13

e. -i dīn Ar. Din sahibi. 130/22

e. -i edeb Ar. Terbiye sahibi. 64/9, 138/19

e. +iġa 92/7

e. -i ḫāfıẓa Ar. Bellek, zihin sahibi. 128/11

e. -i ḫāyin Ar. İhanet edenlerin ehli. 108/14

e. -i hevl Ar. Korku sahibi.

e. -i h. bol- Korku ehli olmak. 158/16

e. -i ḫıred Ar.+Far. Akıl ehilleri.166/8

e. -i īmān Ar. İman sahipleri. 105/22, 123/18

e. -i İslāmī Ar. Müslümanlar. 91/3

e. -i küffār Ar. Kafirlerin ehli. 124/1, 129/21

e. -i meclis Ar. Toplulukların ehli. 148/7

e. +ini 130/18, 140/18, 158/2

e. +ining 4/13

e. -i saʿīd Ar.Mutluluk sahibi. 158/4

e. -i saḳar Cehennem sahibi. 108/13

e. -i şūre Ar.+Far. Çorak toprak sahibi. 51/16

e. -i temīz Ar. Sabıkalı olmayanların ehli. 139/21

e-i Tunkanī Tunkanilerin ehli. 14/5

e. -i tüccār Ar. Satıcıların ustası. 2474, 98/13

e. -i ʿulūm Ar. İlim sahibi. 64/6

ehlī Ar. Uzman, elinden iş gelen (kimse).

e. 30/16

ehrimen Far. Zerdüşt dinine mensup olanların inancına göre kötülük ve karanlık tanrısı, şeytan.

e. 16/14, 134/17

e. bol- Şeytan olmak. 47/8

e. +lar 97/20

ejdād Ar. (<ecdād) Dedeler.

e. +dın 44/1

e. +nı 163/4

ejdehā Far. Ejderha.

e. 3/7, 36/6, 114/17, 134/14, 144/19

e. ḳıl- Ejderha gibi yapmak, ejderhaya benzetmek. 3/2

ejder Far. Ejderha.

e. +i 23/12, 152/2

e. boluş- Ejder gibi olmak, ejdere benzemek.154/12

ekābir Ar. Rütbece büyük olanlar.

e. -ler 21/17

e. +leri 126/15

e. +lerini 14/2

ekşer Ar. En çok, daha ziyade.

e. 13/14

elʿabīd Ar. Kullar, köleler.

e. 86/21

el-amān Ar. Bıktım artık, usandım, yeter.

e. 17/1, 89/12, 103/17, 164/2

el-ʿaṭā Ar. İhsan, bağış.

e. 49/18

el-ʿazīzi Ar. Değerli, muhterem.

e. +da 31/12

El Bėki Özel ad.

E. B.147/15

elbette Ar. Her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet.

e. 38/21, 58/8, 137/1, 137/6, 136/20, 159/22

ėlçi Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir.

ė. 34/14, 42/6, 42/7, 42/12, 42/19, 79/16, 79/21, 80/8, 97/3, 155/2, 164/16

ė. ḳıl- Elçi yapmak. 130/20

ė. +ge 155/3

ė. +ler 35/21, 36/5, 80/1,

ė. +leri 36/1

ė. +lerni 36/14

ė. +ni 34/16

ė. +si 34/17

ė. +sidin 34/15

elem Ar. Sıkıntı, ıstırap, keder.

e. 63/15, 64/20

e. +din 72/16

e. +ni 158/16

ėlet- Götürmek, ulaştırmak, nakletmek, geçirmek.

ė. -ip125/2

el-firāḳ Ar. Elveda.

e. 92/13

el-ḥaẕer Ar. Sakıncalı.

e. 59/14

elif Ar. Elif harfi gibi doğru, düz boy.

e.73/1

el-ḳıṣṣa Ar. Sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre.

e. 8/9, 12/2, 17/5, 18/15, 20/12, 21/6, 21/21, 24/2, 25/12, 30/10, 34/6, 78/15, 97/14, 99/12, 107/18, 110/9, 129/8, 136/1, 158/18

ellig Kabile sahibi, kabilesi olan bey.

e. 54/19

ėllig Elli sayısı.

e. 54/19, 59/10, 76/4, 100/13, 102/7, 143/17

ė. alte Elli altı sayısı. 100/13

ė. bėş Elli beş sayısı. 54/19, 76/4

elṭāf Ar. Lütuflar, nezaketler, iyi muameleler. bk. ilṭāf.

e. it- İyi muamele etmek. 2/11

elvān elvān Ar. Renkli renkli, türlü türlü.

e. e. ḳıl- Çeşit çeşit yemekler yapmak. 79/16

emān Ar. Emniyet, eminlik.

e. 12/17, 70/18, 137/2

e. bol- Emin olmak, emniyette olmak. 11/21

e. +ını 36/19

emānet Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse vb.

e. iken 103/5

ėmdi Şimdi, şu anda.

ė. 20/12, 21/6, 22/16, 24/8, 29/21, 32/3, 34/7, 37/6, 50/7, 60/15, 69/6, 76/15, 116/8, 129/14, 138/4, 144/15, 144/19, 148/1, 148/3, 154/17, 163/21, 165/6

emr Ar. Buyruk, komut, talimat, ferman.
e. +ide 3/15
e. +ige 163/20
e. -i Ḫaḳ Ar. Allahın emri. 5/19, 65/1
emīr Ar. Emir, bey.
e. 12/4, 12/5, 13/9, 14/2, 14/4, 14/5, 14/14, 14/16, 15/12,15/14,15/15, 16/8, 17/5, 18/15, 21/10, 21/16, 21/17, 21/19, 21/21, 24/9, 25/13, 25/17, 25/18, 25/20, 26/2, 26/10, 26/11, 26/14, 26/20, 26/22, 27/2, 29/4, 29/10, 29/19, 31/18, 34/1,34/3, 34/4, 34/6, 34/16, 34/18, 37/3, 37/4,38/7, 39/3, 39/5, 40/7, 44/6, 44/11, 50/11, 55/6, 56/4, 57/2, 57/8, 57/19, 58/2, 58/4, 58/5, 59/17, 59/19, 60/7, 60/10, 61/4, 61/5, 61/10, 61/15, 62/2, 62/3, 62/5, 62/7, 62/9, 62/15, 63/5, 63/10, 63/11, 64/17, 84/1, 108/11, 118/7, 122/1,122/6, 122/17, 123/3, 131/2, 131/7, 131/8, 132/4, 132/12, 133/18, 134/2, 136/1, 136/3, 136/5, 137/9, 137/16, 137/19, 137/20, 138/6, 140/21, 141/5, 141/6, 141/7, 142/4, 143/13, 144/1, 144/16, 147/7, 147/14, 150/14, 150/15, 150/16, 150/20, 151/4, 151/9, 151/15, 153/1, 153/4, 153/5, 153/6, 153/21, 153/21, 156/10, 156/11, 164/7, 165/3, 165/6, 165/7, 165/15
e. +din 58/10, 59/18
e. +ġa 21/18, 26/21, 27/1, 33/22, 52/5, 55/4, 60/2, 62/6, 62/8, 131/9, 142/6, 153/8, 153/17
e. ḳıl- Hükümdar etmek. 118/5
e. +ler 42/4, 131/17
e. +ni 29/22, 59/21, 59/22, 60/9, 60/19, 60/21, 61/3, 61/6, 156/14, 156/15, 158/7
e. +ning 14/12, 15/6, 17/7, 26/19, 29/11, 29/14, 39/4, 55/5, 58/1, 60/10, 60/11, 61/22, 62/12, 64/15, 118/8, 153/9
e. +iġa 109/2, 165/8
e. +i idi 157/8
e. -i kelāl Ar. Yorgunluk, bıkkınlık emiri. 164/7
e. -i Ḳotan Kotan'ın emiri. 151/9
e. -i leşker-i İslām Ar.+Far.+Ar. İslam askerinin emiri. 138/6
e. -i müselmān Ar. Müslümanların emiri. 155/14
e. -i şāh Ar.+Far. Hükümdarın emiri. 59/17, 61/15
e. -i tāc-dār Ar.+Ar.+Far. Padişah emiri. 29/4
e. -i zamān Ar. Zamanın hükümdarı. 14/2, 14/14, 15/12, 16/8, 34/16, 44/6, 50/11, 122/6, 133/18, 142/4, 150/20, 153/1
e. -i zamāne Ar.+Far. Şimdiki emir. 14/4
Emīr ʿAbdresul Bik Özel ad.
E.ʿA. B.12/5, 17/5, 18/15, 21/10,21/16, 21/17, 21/19, 21/21, 24/9, 25/13, 31/18, 34/6, 38/7
E. ʿA. Ḫ. +ġa132/4
E. ʿA. B. +ka 12/4, 25/20, 26/2
E. ʿA. B. +lar 40/7

E. ʿA. B. +ni 60/7

E. ʿA. B. +ni͡ng 14/16, 21/17 25/17, 25/18, 39/3

Emīr Aʿlā Ḫān Özel ad.

E.A. Ḫ. +da 137/9

E. A. Ḫ. +ġa 136/3, 137/16

E. A. Ḫ. +nı 136/5, 137/20

E. A. Ḫ. +nın͡g136/1

Emīr Ḫān Özel ad.

E.H.156/11

Emīr Şāh Özel ad.

E.Ş. 39/5, 134/2

Emīr Şāh Bik Özel ad.

E. Ş. B.132/12,141/7

Emīr Şāh Mīr-āb Özel ad.

E. Ş. M.131/2, 147/14

Emīr Şāh Mīr-āb Bik Özel ad.

E. Ş. M. B. 144/1

Emīr Şāh Yasavul Özel ad.

E. Ş. Y. 123/3

E. Ş. Y. +nı 39/5

Emīr Şevket Aḫun Özel ad.

E. Ş. A. +ġa118/7

Emīr Toḫta Aḫun Özel ad.

E. T. A. 141/5, 141/6, 144/16, 147/7

E. T. A. +nı 150/14

E. T. A. +nın͡g 156/10

emīrān Ar. Emirler.

e. 84/20

emīrlıḳ Ar.+T. Emirlik, beylik.

e. 136/3

e. +nı 118/7

emlāk Ar. Sahip olunan gayrimenkul.

e. 3/19, 38/18

emvāl Ar. Mallar, mülkler, eşyalar.

e. 43/1

e. +ġa119/19

e. +larını 38/20, 94/20, 110/12, 145/5

e. +nı 33/19, 112/1, 128/2

e. +ını 64/17, 108/21

enār Far. Nar ağacı ve meyvesi.

e. 128/6

enbiyā Ar. Nebiler, peygamberler.

e. 2/12

e. +lar 4/12

enbūh Far. Çok kalabalık, çokluk, meclis.

e. 20/21, 24/2, 134/12, 138/11

e. -ı kāfir Far.+Ar. Kafirlerin meclisi. 148/10

encām Ar. Nihayet, son.

e. ėt- Sonlandırmak. 91/6

e. imes 42/15

encüm Ar. Yıldızlar.

e. +ni 2/5

encümen Far. Cemiyet, meclis.

e. +lerde 7/3

endīşe Far. Merak, kaygı.

e. 153/16

e. bol- Endişelenmek. 36/11

e. +de irdilar 153/13

e. +din 7/15, 31/8

e. +miz 113/15

e. tüş- Endişelenmek. 32/5

endūh Far. Gam, keder, sıkıntı.

e. +da irdi 24/2

e. +ġa 90/1

ėn͡g[i]l (<ėg[i]n) Omuz, sırt.

ė. +imda 6/13

ėn͡g[i]l (<ėn͡gil) Üniforma.

ė. +ini 27/2

enīs Ar. Dost, arkadaş, sevgili.

e. +im 124/18

Enşārī Aḫun Özel ad.

E. A. 86/21

erḥame'r-raḥimīn Ar. Merhametlilerin en merhametlisi (olan Allah).

e. 103/15

ervāḥ Ar. Ruhlar, canlar.

e. -ı ḥażarāt Ar. Hazretlerin ruhları. 55/7

es Hafıza.

e. +idin100/7

esb Far. At, beygir.

e. 81/13, 107/9

e. +lar 500 79/10

esbāb Ar. Sebepler, vasıtalar.

e. 42/15

e. +ını 147/5

esb-ha Far. Sayısız at.

e. 79/9,152/6

eṣer Ar. Alamet, iz.

e. 34/15, 71/15, 79/4, 90/4, 111/16, 125/12, 141/17, 145/10, 150/3

e. ḳıl- Tesir etmek, etkilemek. 89/17

esīr Ar. Esir, tutsak, köle.

e. bol- Tutsak olmak, esir düşmek. 36/2

e. iyle- Tutsak etmek. 134/20

e. ḳıl- Tutsak olarak almak, esir etmek. 11/18, 39/22, 128/8, 145/6

eş'ār Ar. Şiirler, vezinli ve kafiyeli sözler.

e. 10/10, 49/5, 60/3, 69/9, 124/22,

eşk Far. Göz yaşı.

e. +ide 4/1

eşyā Ar. Nesneler, mevcut olan şeyler.

e. -yı mü'min Ar. Müminin eşyası. 94/22

ėt İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

ė. +in͡g 63/6

ėt- Yapmak, etmek, kılmak (Yardımcı fiil)

e. 52/12

ė. -eben 5/8

ė. -iben 42/10, 146/19

ė. -in͡g 92/10

ė. -ip 12/4, 17/4, 19/9, 28/17, 29/12, 38/4, 52/21, 53/18, 62/12, 63/3, 63/4, 63/18, 64/16, 70/2, 71/19, 78/1, 79/10, 80/4, 80/5, 80/7, 80/15, 80/16, 81/3, 81/5, 81/8, 81/10, 82/11, 82/20, 83/9, 83/20, 85/8, 88/1, 90/5, 90/11, 91/6, 93/19, 97/6, 107/13, 107/14, 109/15, 120/15, 130/2, 131/17, 161/21, 161/22, 162/3, 162/5, 163/4, 163/20, 163/22

ė. -işti 49/2

ė. -keli 25/12, 78/9, 87/21

ė. -küm 124/13

ė. -megil 50/7
ė. -mek 117/3
ė. -mek irdi 92/18
ė. -mekke 59/22
ė. -mey 69/17
ė. -me 4/8, 65/2, 92/8, 124/12
ė. -megen 78/4, 78/5
ė. -megey 164/1
ė. -sek 30/2
ė. -sen͡giz 60/21
ė. -sün 82/18
ė. -ti 28/1464/1, 68/21, 90/9, 128/18, 152/21
ė. -tiler 84/10

ėtküçi Yapan, eden.
ė. 5/15, 49/17

eṭfāl Ar. Çocuklar.
e. +ını108/19

eṭrāf Ar. Taraflar, yanlar.
e. 57/18
e. +ını 32/10
e. +ımızda 29/6

ėttür- Etme işini yaptırmak (Yardımcı fiil).
ė. -üp 3/9

ev Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane.
e. +i 59/11, 103/11, 111/11

evbāş Ar. Ayaktakımı, korkusuzlar.
e. 146/14
e. +ını 153/20
e.+lar 28/1, 62/22
e. +larnı 63/18

evc Ar. Tepe, doruk, göğün en yüksek noktası.
e. +iġa 3/10, 33/13

evlād Ar. Çocuklar.
e. +ı 96/20, 101/1
e. +ımız 7/3
e. +larıġa 166/11

evrād Ar. Dualar.
e. +ġa 31/11

evṣāf Ar. Özellikler, vasıflar.
e. +larını 87/2

evvār Far. Divan defteri. bk. evār.
e. 77/17

evvel Ar. Önce, eski, evvel.
e. 15/18, 58/9, 65/5, 104/7, 126/4, 151/15, 166/9
e. +de 125/14
e. +ġı 6/15
e. +ḳı 162/1

eyle- Yardımcı fiil.
e. 8/7

Eyūb ʿAzīz Özel ad.
E. ʿA. 39/15

Eyūb Dilīr Özel ad.
E. D. +lar 20/19

Eyyūb Özel ad.
E. 74/1

ez Far. Farsça ayrılma hali edatı -dan, -den.
e. 6/6, 14/3

ezān Ar. Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı.

e. 64/3, 105/16

ezelī Ar. Başlangıcı olmayacak surette eski.

e. 87/3

e. +ning͡ 30/7

-F-

fā Far. (<pā) Ayak. bk. pā.

f. 126/13

faʿāl Ar. Çalışan, işleyen, hareket halinde olan.

f. 49/16, 122/13

f. irdi 54/11

f. -i ehl ʿulūm Ar. İlimler ehlinin çalışanı. 155/17

f. +in 116/5, 160/21

f. +ini 116/12

faġfūr Far. Çin İmparatorlarına verilen ad.

f.128/15

Faḫreʾd-dīn Aḫun Özel ad.

F.A. 90/8, 147/10

Faḫr-ı dīn Özel ad.

F. 49/9

faḳa (<paḳa) Sinir otu.

f. 104/22

faḳīr Ar. Yoksul, zavallı, biçare.

f. 6/7, 6/11, 28/21, 52/2, 81/21, 82/2, 82/16, 83/4, 83/5, 85/1, 94/6, 123/15, 164/3, 163/14, 166/9

f. +din 163/16

f. +ġa 93/14, 165/11

f. +i idim 6/11

f. +ler 9/10

f. +ni 9/10

faḳr Ar. Yoksulluk, fakirlik.

f. +ı 162/4

f. -ı bay Ar. T. Yoksullar ve zenginler. 139/17

falaḳ-mān Ar.+Far. Ağaç ev.

f. +ġa 47/2

falān Ar. İsmi söylenmek istenmeyen veya her kim olursa anlamında genel olarak kast edilen şahıs ve şey.

f. 158/14

faltu Mo. (<baltu) Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç.

f. +nı 83/21

Faltu Özel ad.

F. +ġa 52/13

Faltu Bik Özel ad.

F. B. 50/4, 54/14, 123/5

Faltu Ming͡ Bėki Özel ad.

F. M. B.147/16

fāni Ar. Ölümlü, geçici.

f. 64/22

f. +da 64/21, 71/1

f. +dür 136/14, 136/15

fān-ṣad Far. (<pān-ṣad) Beş yüz.

f. 20/14, 20/15

fān-ṣadlar Topluluk adı.

f. 24/4, 31/6

fārça Far. (<pārça) Parça.

f. 27/15

fāre Far. (<pāre) Parça. bk. pāre.

f. 62/6, 72/7

f. bol- Parçalanmak. 36/17

f. +lar bol- Parçalanmak. 106/9

f. iyle- Parçalamak.151/18

f. ḳıl- Parçalamak. 94/9

fāre fāre Far. (<pāre pāre) Parça parça.

f. f. ḳıl- Parçalamak, parçalara ayırmak. 24/18, 67/7, 98/22

f. f. bol- Parçalamak, parça parça olmak. 53/7

f. f. ol- Parçalamak, parça parça olmak. 33/12

farḳ Ar. Fark, başkalık, ayırma.

f. ėt- Ayırmak. 78/4, 78/5

f. +ıġa 89/17

farḳı (<parḫı) Mızrak.

f. 62/7

fas (<pas) Madenlerin rutubetten tutukları kir.

f. 70/2

fās Far. (<pās) Bekleme, gözetleme. bk. pās.

f. ėt- Bekleme, gözetleme. 81/5

faṣl Ar. Mevsim.

f. 60/16

f. +da 125/10

f. +ı 121/21, 139/22

f. -ı baḥār Ar.+Far. Bahar mevsimi.

f. -ı b. bol- Bahar mevsimi gelmek. 80/22

f. -ı ḫazān Ar.+Far. Sonbahar mevsimi. 60/15, 141/16

f. -ı nev-rūz Ar.+Far. Nevruz zamanı.

f. -ı n. idi 81/1

fāṣ Far. Meydana çıkmış, açığa vurma.

f. iyle- Açığa vurmak, açıklamak. 60/6

fat (<pat) Birdenbire, ansızın.

f. 66/21, 89/15, 108/12, 113/1, 137/3

fat- (<pat-) Batmak.

f. -ḳuça 127/21

f. -tı 103/18

fāyide Ar. Yarar.

f. +si 63/21

f. ḳıl- Yarar sağlamak. 136/22

fażīlet Ar. Erdem, değer.

f. +idin 69/13

fażl Ar. Fazlalık, üstünlük, fazilet, erdem.

f. 28/3, 135/19

f. bol- Üstün olmak. 10/8, 119/19

f. +ıġa 6/4

f. -ı ilāh Ar. Tanrı'nın fazileti, erdemi. 128/17

f. -ı ʿināyet Ar. Yardımın, iyiliğin üstünlüğü. 148/10

f. -ı kerem Ar. Cömertliğin fazileti. 69/14

f. -ı raḥmet Ar. Merhamet etmenin üstünlüğü. 149/15

f. -ı ẓāhir Ar. Görünen üstünlük, erdem. 5/20

fażlu'llāh Ar. Allah'ın ihsânı, fazlına ulaşan.

f. 105/11

fedā Ar. Feda etme, adama, gözden çıkarma.

f. 62/15, 143/15

f. +dur 63/9, 90/12

f. ḳıl- Feda etmek, adamak, gözden çıkarmak. 5/6, 29/3, 50/8, 113/19, 146/9

f. +sı irür 71/7

fehm Ar. Anlama, kavrama, idrak etme.

f. 39/4, 56/21

f. -i tīz Ar.+Far. Keskin anlayış.

f. -i tīz idi 50/2

f. ḳıl- Anlamak. 26/14

fehüveʾl-murād Ar. Murat odur.

f. 109/3

felek Ar. 1. Eski inanca göre dokuz gök tabakası.

f. +ni 2/4

2. Gökyüzü, gök, sema.

f. 2/5, 39/13

f. +ka 53/6, 98/9, 144/1, 151/20, 152/7

3. Baht, kader, talih.

f. 3/10, 28/14, 55/1, 64/10, 64/14, 69/6, 72/2, 92/5, 95/2, 139/10, 139/13, 158/9, 162/6

f. +din 28/6, 124/8

f. +ni͡ng 69/5, 139/10, 158/9

f. +ke 69/6

4. Evren, dünya.

f. 3/12, 48/4, 70/3

f. +ke 92/5

f. +ni͡ng 150/10

felīd Far. (<pelīd) Alçak, rezil, basit. bk. pelīd.

f. 94/15

fencüm Far. (<pencüm) Beşinci.

f. 74/11

f. +ġa 74/10

fend Far. Yalan, hile.

f. 42/17, 62/22

f. +i 55/8

fend Far. (<pend) Öğüt, nasihat. bk. pend.

f. 47/20

f. bėr- Nasihat etmek. 91/11

f. +iġa 69/5

f. iyle- Öğüt etmek, nasihat etmek. 56/14

fer Far. (<perr) Kanat. bk. perr.

f. 50/17

f. +im 84/9

f. ur- Kanat çırpmak.127/12

fer Far.Kuvvet, nüfuz, iktidar.

f. 110/5

ferāġat Ar. Vazgeçme, el çekme, bırakma.

f. 72/4, 78/12, 135/21

f. +da 78/6

feraḫ Ar. Kalp, gönül, iç vb.nin sıkıntısız, tasasız olma durumu.

f. 56/12, 135/16, 152/13

f. bol- Sevinmek. 149/19

f. +ka 162/7

ferāhen Far. (<ferāhem) Toplu, birleştirilmiş, bir arada olan.

f. 65/17

ferākende Far. (<perākende) Dağınık, darmadağın.

f. 17/5

f. iyle- Dağıtmak. 81/15

f. ḳıl- Dağıtmak. 17/6

Ferhād Ṣūfī Ḳavaş Özel ad.

F.Ś.K. 32/16

ferīce Far. (<perīce) Peçe.

f.106/6

ferīd Ar. Tek, eşsiz, eşi olmayan.

f. 133/6, 140/16

Ferīdūn Pişdadi saltanatının altıncı şahı olan ve Ferruh olarak da ünlenen İran mitolojisinin bir kahramanı.

F. 57/3

Ferīdūn Ferruḫ Özel ad.

F.F.136/17

Ferīdūn Şükūh Özel ad.

F. Ş.117/17

ferīşān Far. (<perīşān) Dağınık, perişan.

f. bol- Dağılmak, perişan olmak. 150/14

ferişte Far. Melek.

f. 88/8

fermān Far. Ferman, buyruk.

f. 161/20

f. +ıda 3/6

ferrāş Ar. Döşeyen, döşemeci, hizmetçi.

f. +ını 95/18

f. +lar 88/13

ferrende Far. (<perrende) Uçan, uçucu.

f. 50/17

fervā Far. Korku, çekingenlik.

f. ḳıl- Korkmak, çekinmek. 23/7

fervāne Far. (<pervāne) Kelebek, ışığın çevresinde dönen küçük kelebek.

f. 69/17

fervār Far. (<pervār) Besili, beslenmiş.

f. itel- Beslenebilmek. 124/17

fer-ver Far. Gösteriş sahibi.

f. +ları 27/7

feryād Far. Bağırma, haykırış, çığlık.

f.141/14

f. ėt- Bağırmak, feryat etmek. 90/5

f. it- Bağırmak, feryad etmek. 28/20

ferzend Far. Çocuk, oğul.

f. 11/2, 11/18, 27/4, 39/22, 46/18, 98/17, 100/5, 100/15, 128/8, 129/21, 132/8, 133/17, 134/20, 151/12,

f. -i 10/20, 63/2, 74/12

f. -i cān Far. Canın, gönlün çocuğu. 49/9

f. idi 74/12

f. +idür 5/7, 49/9

f. +iġa 2/18

f. +ini 5/7, 27/6, 28/1

f. +ge 158/15

f. +leri 22/13, 27/5, 38/17

f. +lerim 35/8, 101/5

f. +lerin 18/13

f. +lerini 25/1, 32/21, 38/20, 62/10, 145/5

f. +lerinin͡g 33/9, 118/17

f. +ni 9/13, 25/8

ferzende Far. Kız çocuk.

f. 86/17

f. +lar 48/10

fesād Ar. Bozukluk, karışıklık.
f. +ġa 136/21
fesend Far. (<pesend) Beğenme.
f. ḳıl- Beğenmek. 104/9
fesende Far. (<pesend) Beğenme, beğenen.
f. 49/16, 122/13
fesendīde Far. (<pesendīde) Beğenilmiş, seçilmiş
f. bol- Beğenilmek, seçilmek. 7/11
fest Far. (<pest) Alçak, aşağı, bayağı. bk. pest.
f. 70/20, 77/19, 96/10
f. bol- Alçalmak. 63/17, 77/19, 116/9, 137/19
f. ḳıl- Alçaltmak. 140/18
feş (<peş) Arka, art.
f. +lerin 121/3
feşīmān Far. (<peşīmān) Pişman.
f. 136/22, 162/9
feşşe Far. (<peşşe) Sivrisinek.
f. +ġa135/12
fetḥ Ar. Bir yeri veya ülkeyi savaşarak alma. bk. fetih.
f. 31/10
f. bol- Zapt etmek, ele geçirmek. 31/7, 41/9, 51/8, 69/14, 78/17, 129/8, 126/18, 135/19
f. -i Bayanday Bayanday'ın fethi. 69/20
f -i Ḫayber Hayber'in fethi.
f. -i Ḫ. irür 6/2
f. -i nuṣret Ar. Allah'ın yardımıyla zaptetme. 18/14, 20/1, 20/4, 46/2, 46/9, 47/18, 56/9, 57/20, 107/20, 141/10, 144/10, 148/14
f. ḳıl- Zapt etmek, ele geçirmek. 38/5
fetiḥ Ar. (<fetḥ) Başlama, işe girişme. bk. fetḥ.
f. 9/16
fettāḥ Ar. Açan, açıcı, fetheden.
f. 57/21
fetvā Ar. Fetva, müftünün verdiği şerî hüküm veya karar.
f. 13/16
f. +yı bėr- Fetva vermek, dini bir hüküm vermek. 13/18
fevc fevc Ar. Bölük bölük, takım takım.
f. 19/12, 22/8, 32/9, 47/9, 76/14, 83/19, 97/11,123/18, 161/6
f. f. bol- Toplanmak.114/8
fevḳ Ar. Üst, yukarı.
f. +ini 130/16
feyām Far. (<peyām) Haber, bilgi, malumat.
f. iber- Herhangi bir araçla bildirmek. 120/11
f. iyle- Haber vermek, haber etmek. 79/5
feydā Far. Meydanda, ortada. bk. peydā
f. 68/6
f. bol- Ortaya çıkmak. 23/12, 25/10, 40/12
f. idi 61/22
f. ḳıl- Bir kuralı, bir aleti, tesis etmek, kurmak. 3/12, 3/14, 68/6

feyż Ar. Bolluk, çokluk, verimlilik. f. 30/13

fıçaḳ (<pıçaḳ) Kesici ve delici alet.

f. 165/19

f. +ı 166/1

f. +da158/3

fırḳa Ar. Tümen.

f. 140/13

fısḳ Ar. Doğru yoldan çıkma, hainlik, dinsizlik.

f. +ıġa 4/6

fiġān Far. İnleme, feryad.

f. 53/18, 90/19, 130/7

f. +ıda 110/16

f. +ını 124/21

f. iyle- Ağlamak, inlemek. 95/5, 121/11

f. +lar 125/1

f. nāle iyle- Ağlamak, inlemek. 93/9

f. ḳıl- Ağlamak, inlemek. 90/21, 110/16, 114/12, 119/22

f. ur- Bağırarak ağlamak.106/13

fi'l Ar. İş, davranış, amel.

f. +in͡gizdin 14/9

f. +in͡gizlerġa14/10

fīl Ar. Fil, iri kıyım hayvan.

f. bol- Fil gibi olmak. 36/7

f. +ġa 46/5

filte R. (<pilte) Fitil.

f. 53/5

f. +ġa 96/2, 145/13

f. +lerni 53/3

f. +ni 133/8

fīl-ten Far. (<pīl-ten) Rüstem-i Dastan'ın lakaplarından biri, attan kinaye olunur, fil tenli.

f. 46/20, 74/6, 74/10,115/14

fī-na't Ar. Övmede, överek anlatmada. 4/9

f. -ı nebīnā Ar. Hz. Muhammed'i övmek ve onun vasıflarını anlatmak amacıyla kaleme alınan kaside veya şiir.

firāḳ Ar. Ayrılık.

f. 103/12, 111/3,

f. +ı 121/12

f. +ıda 90/21

f. +ın͡g 72/13

firār Ar. Kaçma, savuşma.

f. iyle- Kaçmak, kurtulmak. 161/15

f. ḳıl- Kaçmak, uzaklaşmak. 85/20, 98/14

firīfte Far. Aldatılmış, aldanmış.

f. bol- Aldanmak. 23/1, 82/5

f. ḳıl- Aldatmak, kandırmak. 3/19, 82/5

fī-sebīl Ar. Karşılık beklemeksizin.

f. -i vedūd Ar. Allah için, karşılık beklemeksizin. 141/4

fī-sebīlu'llāh Ar. Allah için, karşılık beklemeksizin.

f. ḳıl- Karşılık beklemeksizin yapmak. 148/8

fīş-bāz Far. (<pīş-bāz) Ön, ileri, öntarafı açma. bk. pīş-bāz.

f. 27/12, 65/13, 82/19

fīş-keş Far. (<pīş-keş) Peşkeş, hediye.

f. +ni 144/9

fit- Yazmak.
f. -dim 142/12
fiti- (<piti-) Yazmak.
f.-düm 164/12
f.-p 9/15, 11/6, 15/13, 37/11, 37/16, 54/2, 79/5, 79/13, 106/14, 110/21, 119/1, 151/5, 160/2, 166/6, 166/8, 166/10
f. -pdür 35/2
fitil- (<pitil-) Yazılmak.
f.-ganda 164/10
f. -ip irdi 164/12
fitne Ar. Kötülük, bela, sıkıntı.
f. 25/10, 26/13,
fiyāde Far. (<piyāde) Yaya, yürüyen.
f. 16/1, 92/16, 130/9, 160/19
f. bol- Yaya olmak, yürümek. 121/3, 127/1
f. ḳıl- Yürütmek. 94/8, 102/14
f. +larını 21/9
fiyāzlıġ Far.+T. Soğanlık.
f. 102/11
f. +da 102/14
fo Ç. (<po) Top.
f. 44/10, 48/5, 59/9, 59/10, 77/21, 83/10, 83/12, 84/2, 84/3, 84/11, 86/11, 88/2, 119/15, 123/22
f. +lar 20/16, 22/11, 53/12
f. +larnı 57/14, 88/1
f. +larnıng͡ 30/11
f. +nı 83/12
f. +sıġa 91/16
f. +sını 91/16
foçı Ç.+T. (<po) Topçu.
f. 82/4, 82/6, 82/12, 83/3, 83/5, 83/20, 84/12, 84/14, 84/15, 85/2, 85/6, 85/11, 86/5, 86/20, 87/1, 87/9, 87/16, 88/2, 88/6, 88/9, 88/10, 88/11, 88/12, 89/8, 90/1, 90/2, 91/1, 91/2, 91/5, 91/8, 91/9, 91/10, 91/11, 91/12, 91/13, 91/14, 91/16, 91/18, 91/19, 91/21, 93/2, 93/3, 94/2, 95/5, 95/8, 95/19, 95/22
f. +dın 95/15
f. +ġa 84/18, 91/3, 91/4, 95/17
f. +larnı 138/2
f. +nı 84/17, 95/10
Foçı Bik Özel ad.
F.B. 91/21
Foçı Maḥmūd Özel ad.
F.M. 82/12, 84/15, 85/2, 85/6, 85/11, 87/9, 88/9, 90/1, 94/2, 95/22
F. M. +ġa 83/20
F. M. +nıng͡ 82/4
Foçı Maḥmūd Ḫān Özel ad.
F.M.Ḫ. 87/1
Folad (<polat) Özel ad.
F. 31/5
Folad Bay Özel ad.
F. B. 24/2, 31/6, 66/1, 123/17
fota (<pota) Kuşak.
f.113/9
foya Ayak.
f. +lar ur- Secde etmek.130/9
fuḫş (<fuḥş) Haddini aşma.
f. 63/12
fuḫte Far. Pişmiş, pişkin.

f. bol- Pişmek, olgunlaşmak. 56/3

ful Far. (<pūl) Para, pul, akçe.

f. +ı 52/11

fūl Far. (<pūl) Para, pul, akçe.

f. +ın 52/9

f. +ını 138/22, 161/17

furça (<fırça) Fırça.

f. 166/10

furḳan Ar. İyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren her şey.

f. idi 5/14

furḳat Ar. Ayrılma, ayrılık.

f. + ın͡g 72/15

fūst Far. (<pūst) Deri, cilt.

f. +ını 121/1

fūşīde Far. (<pūşīde) Örtülmüş, gizlenmiş.

f. 79/15, 140/4

fut (<put) But.

f. 76/20

f. +ı 94/13, 105/7

f. +ını 94/14

fūta Far. (<fūṭa) Bir iş işlerken öne takılan veya hamamda bağlanan peştamal, kuşak.

f. 102/18

fu ṭay Uzun menzilli top.

f. t. +nı 55/13, 55/14, 55/15, 55/17, 55/20

futlaş- (<putlaş-) Ayağı takılmak.

f. -tı 102/13

Fuv Çey Özel ad.

F. Ç. 48/5

füt- (<püt-) Tamamlamak.

f. -küçe 53/2

füt (<püt-) İyi olmak.

f. -masan͡g 44/3

Fütük Özel ad.

F. +ler 123/15

fütün (<pütün) Tam.

f. 65/18

füzūn Far. Çok, fazla.

f. 13/11, 84/21, 114/6, 138/17, 162/19

-G/Ġ-

ġab Kap.

ġ. 15/2, 35/9, 45/21

ġabrā Ar. Yeryüzü.

ġ. +nı 133/11

gāh gāh Far. Ara sıra, zaman zaman, bazen.

g. 6/16

gahī Far. (<gāhī) Ara sıra, bazen.

g. 57/16, 57/17, 71/19, 76/22, 77/1, 77/2, 86/12, 97/16, 97/17, 116/9, 116/10, 134/18, 161/12, 161/13

gāhī Far. Ara sıra, bazen.

g. 71/19, 86/12, 90/11, 97/16

ġaladay Ordular.

ġ. 24/16, 130/9

ġalaṭ Ar. Yanlış, hata.

ġ. 27/15, 43/21, 101/15

Ġalcat Yer adı.

Ġ.19/11, 134/11, 145/3, 146/1, 146/2

Ġ. +da 146/2

Ġ. +ıġa 146/15

Ġ. +nın͡g 146/4

ġalçi (<ġalça) Köylü, bedevi.
ġ. +si idi 134/22
ġalebe Ar. Galibiyet, üstünlük.
ġ. 32/4
ġ. bol- Galip olmak. 96/10
ġ. +sinig͡ 136/2
ġālib Ar. Yenen, üstün gelen. bk. ḳālib.
ġ. 96/14, 109/9, 135/12,
ġ. bol- Yenmek, üstün gelmek. 19/14, 57/17, 149/17, 157/20, 161/12
ġ. it- Yendirmek, üstün getirmek. 46/5
ġ. kėl- Kazanmak. 22/18, 96/14, 109/9, 157/12
ġ. ḳıl- Yendirmek, üstün getirmek. 135/12, 148/9
ġam Ar. (<ġamm) Tasa, kaygı, keder, sıkıntı.
ġ. 7/17, 24/2, 41/6, 46/12, 47/10, 72/4, 72/17, 73/2, 78/14, 111/7, 116/8, 163/12, 165/3,
ġ. irdi 147/4
ġ. +da 13/1, 58/1, 72/11, 110/15, 116/3
ġ. +dın 10/7, 10/15, 46/3, 57/20, 59/18, 71/20, 72/10, 85/13, 114/10, 150/3
ġ. +dur 83/8, 116/8
ġ. +ı 73/1
ġ. +ıda idi 87/9
ġ. +ıdın 152/14
ġ. +ını 27/1
ġ. +lardın 118/6, 152/8
ġ. +nı 121/15
ġ. +nın͡g 119/4
ġ. yė- Tasalanmak, endişelenmek. 19/19, 148/7
ġamīn Ar.+Far. Kaygılı, tasalı.
ġ. 36/11, 51/7, 58/20, 63/22
ġ. bol- Kederlenmek, tasalanmak. 24/17, 36/11, 51/7, 58/20, 63/22
ġam-istān Ar.+Far. Tasa, kaygı, keder yeri.
ġ. 99/8
ġanī Ar. Zengin, varlıklı.
ġ. 4/3, 52/2, 75/22, 83/4, 84/8, 123/10, 123/12
ġ. bol- Zengin olmak, zenginleşmek. 123/12, 128/7, 128/10, 140/20
ġanīmet Ar. Savaşta düşmandan zorla ele geçirilen mal.
ġ.143/3, 162/7
ġ. +ni 119/17
Ġanī Şang Bėki Özel ad.
Ġ. Ş. B. 147/13
ġār Ar. Mağara.
ġ. 5/8
ġ. +ıġa 151/10
ġarab-ça Ar.+T. Batı tarafı.
ġ. 95/16
ġarāyib Ar. Tuhaf, şaşılacak şeyler.
ġ. +ni 149/20
ġaraż Ar. Gaye, meyil, istek.
ġ. 4/7, 10/13, 98/2
ġ. +dur 10/15
ġarb Ar. Batı.
ġ. +nı 50/13
ġāret Ar. Yağma.

ġ. ḳıl- Yağma etmek, talanlamak. 33/19, 38/20, 38/21, 64/18, 94/22, 110/12, 112/1, 128/2, 140/9, 143/1, 144/17, 145/5

ġarıc (<ḳarış) Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık.

ġ. 121/2

ġarīb Ar. 1. Garip, zavallı, kimsesiz.

ġ. 24/12, 47/19, 107/2, 108/10, 129/4, 164/3

ġ. +lerġa 15/3

ġ. +lerni 160/14

ġ. bol- Garip olmak. 106/20

2. Acayip.

ġ. -dür139/13

ġarḳ Ar. Suya batma, boğulma.

ġ. bol- Suya batmak, boğulmak. 112/6

ġ. bolur irdimü Boğulmak. 119/19

ġarrān Far. Homurdanan, kükreyen.

ġ. 47/6, 57/13, 73/10

ġarşac Ar. Arap yazısında sayı ifadesi için harflerden yararlanılan sistem olan ebced hesabına göre غ 1000, ر 200, ص 90 ve ج 3 sayılarına denk gelmektedir. Bu kelime ise Hicrî 1293 tarihine tekabül etmektedir.

ġ. +da 163/13

ġat- (<ḳat-) Koşmak.

ġ. -tı 58/21

ġavġa Far. Kavga, gürültü, savaş.

ġ. 22/12, 65/15, 88/3, 134/15

ġ. +nı 62/11, 62/13, 110/20, 154/4

ġ. +sı 22/9, 97/12

ġ. +sınıŋ͡g 60/22

ġ. -yı ʿām Far.+Ar. Halkın savaşı. 133/10

ġ. -yı ʿā. iyle- Halk kavgası yapmak. 134/19

ġ. -yı ʿā. ḳıl- Halk kavgası yapmak. 61/1

ġavş Ar. Yardım, muavenet.

ġ. 164/6

ġavş-zāde Ar.+Far. Yardımcı oğlu.

ġ. 82/16, 83/5

ġavvāş Ar. Dalgıç.

ġ. 104/2

ġayb Ar. Göz önünde olmayan, bilinmeyen, gizli.

ġ. bol- Kaybolmak, görünmemek. 133/14

ġāyet Ar. Nihayet, son.

ġ. ol- Sonlanmak. 67/16

ġāyibāne Ar.+Far. Görmeyerek, görünmeyerek.

ġ. 87/2

ġayret Ar. Çalışma, çabalama.

ġ. +i kėl- Çalışmak. 88/14

ġayretlen- Ar.+T. Çalışma isteği duymak veya çalışma isteği artmak.

ġ. -ıp 73/7, 75/18

ġazā Ar. Din uğruna yapılan savaş ve kazanılan galibiyet.

ġ. 33/20, 45/13, 106/22

ġ. ḳıl- Savaşmak. 45/13, 106/22

ġażab Ar. Öfke, kızgınlık, hiddet.
ġ. 3/10, 16/13, 35/6, 57/2, 60/10, 61/14, 91/19, 127/14, 137/11, 151/14, 160/22, 161/11
ġ. bol- Dargın, kızgın olmak. 39/20, 75/19
ġ. ḳıl- Hiddetlenmek, öfkelenmek. 35/6
ġ. ḳıladur- Hiddetlenmek, öfkelenmek. 137/10
ġ. + nın͡g 29/19
ġażab-lik Ar.+T. Öfkeli, kızgın.
ġ. 11/6, 16/18
ġażab-nāk Ar.+Far. Öfkeli, kızgın.
ġ. 96/4
ġazāt Ar. Din uğruna yapılan savaş ve kazanılan galibiyet.
ġ. 13/14, 68/9, 89/3, 166/12
ġ. iyle- Savaşmak. 47/7
ġ. ḳıl- Din uğruna savaşmak ve galibiyet kazanmak. 166/11
ġazel Ar. Divan edebiyatında 5-10 beyit arasında değişen, ilk beytinin dizeleri birbiriyle, sonraki beyitlerinin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklı, genellikle lirik konularda yazılan nazım biçimi.
ġ. 92/5, 124/8
ġ. +i 92/6
ġ. ḳıl- Gazel yazmak. 124/10
ġāzī Ar. Gaza eden, düşmana karşı savaşa giden hükümdar veya mücahit.
ġ. 46/13, 71/3, 77/11, 81/13, 126/19, 133/15
ġ. bol- Savaşta yaralanmak. 71/3
ġ. +dür 75/10
ġ. +lar 48/17, 55/6, 57/10, 62/11, 65/13, 76/2, 76/7, 86/19, 89/3, 109/10, 111/12, 125/2, 141/1, 141/21, 150/21
ġ. +larġa 70/21
ġ. +larnı 10/13
Ġāzī Bik Özel ad.
Ġ. B. 76/12
ġāzīlıḳ Ar.+T. Savaştan sağ ve muzaffer dönmek.
ġ. 26/7
ġ. +nı 13/13
Ġazīz Yüz Bėki Özel ad.
Ġ. Y. B. 101/13
Ġazneçi Özel ad.
Ġ. 122/21, 124/3, 138/8, 147/11, 147/12
gedā Far. Dilenci, yoksul.
g. 4/3, 139/14, 139/15
g. +lar 4/1, 139/14, 139/18
g. +larnı 80/5
g. +nı 139/11
g. +nın͡g 139/17
g. +sı 71/7
gedāy Far. Dilenciler.
g. +lar 128/7
gehvāre Far. Beşik.
g. +sin 6/4
gendüm Far. Buğday.
g.119/14
gėn͡g-rū T.+Far. Geniş yüz.
g. 29/20
ger Far. Eğer, şayet.

g. 31/19, 33/7, 92/7, 124/9, 139/1, 158/13

gerden Far. Boyun.

g. +iga 17/2, 40/6

g. +in͡gġa 35/19

gerdiş Far. Dönüş, dönme, dolaşma.

g. +i 64/14

gerdūn Far. Gök.

g. 72/17, 72/18, 72/19, 72/20

g. +nın͡g 22/9

Gerġol Nehir adı.

G. +ıġa 140/8

Ger Sumun Korgas şehri yakınlarında yer alan bir bölgedir.

G. +ġa140/7

geşt Far. Gezme, seyretme, dolaşma.

g. 69/3, 86/4

gevher Far. Cevher, inci, değerli taş.

g. 3/13

g. +i idi 5/17

g. +in 116/21

gevherī Far. İnci gibi.

g. 26/7

g. ḳıl- İnci gibi yapmak. 8/1

gezend Far. Zarar, ziyan, elem.

g. 104/9

g. iyle- Zarar eylemek. 8/5, 27/20

g. ḳıl- Zarar vermek. 19/17

ġılāflıḳ Ar.+T. Kılıflı.

ġ.102/19

Gikiz Berāt Özel ad.

G. B.140/17

Gilān İran'da Hazar Denizi'nin güney-batı kıyısında, Elbruz etekleri düzlüğünde bir bölge ve eski bir eyalet.

G. 34/11, 34/16, 40/14, 49/8, 49/21, 50/11, 62/13, 63/22,123/9

G. +ġa 61/7

G. +lıġ 64/13

G. +nın͡g 62/20, 64/17

ġine (<yine) Yeniden, bir daha, tekrar, gene. bk. yine.

ġ.148/3

girān Far. Usandırıcı, sert, katı.

g. +dın 103/21

gird-āb Far. Anafor, çevrinti.

g. -ı āfet Far.+Ar. Ters akıntıların oluşturduğu dönme nedeniyle oluşan yıkım. 110/6

gīrdār Far. Tarz, tavır.

g. ėt- Tavır kazandırmak. 161/22

g. +ları150/4

giribān Far. Elbise yakası.

g. +ını 98/22

giriftār Far. Tutulmuş, yakalanmış, esir. g.14/5, 42/21

g. ol- Tutulmak. 130/12

girīzān Far. Kaçıcı, kaçan.

g. ḳıl- Kaçmak. 96/4

girye Far. Ağlama, gözyaşı.

g. 20/1, 28/17, 65/16, 66/14, 67/17, 93/8, 114/11, 115/12, 116/3,

g. iyle- Ağlamak. 116/3

g. ḳıl- Ağlamak. 16/2, 19/16, 20/1, 93/8, 114/11,

g. +sini 124/9

girye-zār Far. Ağlayıp sızlayarak gözyaşıdöken (kimse).

g. ḳıl- Ağlamak, inlemek. 29/11, 65/16, 71/16, 95/8

giyāh Far. Taze ot, yeni bitki.

g.105/9, 106/22

ġol Far. Boğaz, dağ boğazı.

ġ. +ıġa 151/4

ġol Mo. Askerde saf ve alay.

ġ. 142/19

ġ. +da 142/20

ġ. +dur 38/14

ġ. +ı 38/14

ġ. +lar 500 39/7

ġ. +nı 38/14, 38/15

ġ. +nıng͡ 38/16

ġoldı Mo. Genellikle, çoğunlukla, daha çok, başlıca.

ġ. +ġa 9/12

ġonce Far. Tomurcuk, açılmamış çiçek.

ġ. 28/15, 50/9, 63/10, 165/20,

ġ. +si 9/18, 28/8, 49/11, 50/10, 152/18

ġ. +siġa 50/8

ġonce-leb Far. Dudakları gonca gibi olan, gonca dudaklı.

ġ. 94/16, 128/5

ġoru Sokma.

ġ.115/1

göş Far. Et.

g. +ide153/3

g. +ini 118/17

gū Far. Söz söyleyen.

g. 10/1, 142/18, 149/20

gū bėr- Herhangi bir sesi çıkarmak. 142/18

ġubār Ar. Toz.

ġ. bol- Tozlanmak. 151/8

ġ. ḳıl- Tozutmak. 150/10

gūgū Far. Kumrunun öterken çıkardığı ses.

g. 49/6, 149/20

ġūl Far. Ahmak, aptal.

ġ.145/15

ġūl Tenhalarda ve karanlıkta korkudan insanın gözü önünde beliren ürkütücü hayal.

ġ. 156/14

Ġulca Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeyinde İli Kazak Özerk İli toprakları içinde bir ilçedir.

Ġ. 8/10, 12/7, 20/20, 31/18, 32/18, 48/8, 48/18, 71/14, 74/2, 107/12, 132/9, 134/4, 135/20, 140/21

Ġ. +da 145/2

Ġ. +ġa 20/11, 48/7, 106/7, 112/13, 128/1, 128/9, 140/13

Ġulcalig Gulca ilinden olan kimse.

Ġ. 44/19

ġuldı Mo. Uzunluğuna, boyuna, boylama.

ġ. 126/21, 127/6, 140/9

ġ. +nı 76/19, 115/6, 126/6, 127/16

ġulġule Ar. Gürültü, şamata.

ġ. 56/19, 62/16, 63/17, 81/2, 85/11, 94/21, 117/4, 117/18

ġ. İyle- Gürültü yapmak. 76/9

güne gün Far. Çeşit çeşit, türlü türlü.

g. 2/6, 91/11

güne güne Far. Çeşit çeşit, türlü türlü.

ġ. 9/19, 65/20, 80/4, 80/7

Ġurbun Çirġalan Yer adı.

Ġ. Ç. +ġa 143/4

gūr Far. Mezar.

ġ. +da 78/11

gurfe Ar. Yere kadar açılan pencere.

g. 95/18

gurla- Mezar, çukur kazmak.

g. -ban 52/7, 53/2

g. -dı 53/1

g. -ġanı 51/13, 133/2

g. -maḳ 52/8, 52/13, 52/14

g. -maḳḳa 70/1, 133/7

g. -sa 51/11

g. -sa͡ng 132/22

ġurūr Ar. Gurur, kendini beğenmişlik.

ġ. bol- Gururlanmak, kendini beğenmek.13/14, 104/7

ġ. imes 42/14

gūrustān Far. Mezarlık.

g. 90/16, 99/8, 125/2

g. +ġa 90/19

ġuṣṣa Ar. Keder, tasa.

ġ. +nın͡g 110/7

gūş Far. Kulak.

g. +ı 130/4

g. +ını 130/14, 130/16

gūyā Far. Söyleyen, söyleyici.

g. 56/4, 77/7

g. ḳıl- Söylemek, söyletmek. 3/20

ġuzāt Ar. Ordunun, başına geçen, savaşan.

ġ. 46/20

ġuzīr Far. (<güzīr) Çare, derman.

ġ. 20/18

Güdarin Gü cenapları.

G. 108/22, 109/21

güdāz Far. Eriten, yakan, mahveden.

g. 73/11, 120/22

g. ḳıl- Eritmek, yakmak. 151/17

güft-gū Far. Dedi kodu, söz, lakırdı.

g. 32/7

g. +lar ḳıl- Söylemek, lakırdı etmek. 105/16

gül Far. Çiçek.

g. 3/21, 13/10, 16/8, 28/5, 28/7, 28/9, 43/11, 50/8, 52/18, 58/1, 60/15, 63/6, 70/19, 87/13, 87/14, 141/11, 141/12, 141/13, 147/3

g. idi 5/13, 49/11

g. +i 5/13, 5/14, 7/7, 26/4, 43/10, 63/8, 63/10, 69/9, 99/11, 122/10, 122/21, 124/6, 126/17, 144/13, 163/7, 164/13

g. -i bülbül Far. Bübülün gülü. 122/21

g. -i çerāy Far. Otlağın gülü. 52/18

g. -i ġonce Far. Gonca gül. 165/20

g. +i irdi 124/6

g. +i irdi͡ng 63/8

G. -i Zoḫu Memnuniyet gülü. (Yer adı)

G. Z. 141/18, 142/1, 142/14, 142/18, 144/6
g. +ni 147/3
g. +üm 63/8
gül-ābī Far. Bir gül suyu gibi.
g. 43/11
gül-fām Far. Gül renkli, gül gibi rengi kızıl.
g. +ıdın 135/16, 147/2
gül-güne Far. Gül renkli.
g. 69/8
gülistān Far. Gül bahçesi.
g. 7/7, 10/9, 26/4, 56/11, 122/10, 122/21, 163/7, 164/13
g. bol- Gül bahçesi olmak. 60/17
g. +ıda 43/11, 116/19, 149/20
g. +ım 72/14
g. -ı naẓm Far.+Ar. Nazmın gül bahçesi. 7/2, 150/2,
g. +ınıng͡ 5/13
g. -ı ṣafḥa Far.+Ar. Görünen gül bahçesi. 126/16
g. +ları 49/5
gül'izār Far. Gül yanaklı, al yanaklı.
g. +ım 63/10
gül-nār Far. Nar çiçeği.
g. reng ḳıl- Nar çiçeği rengi yapmak. 161/18
gül-şen Far. Gül bahçesi.
g. +ining͡ 99/3
gülū Far. Boğaz, boyun.
g. 77/4
g. +da 77/10
g. +ġa 76/15, 77/5
gülūçı Far.+T. Boyuncu.
g. 77/4
gül-ẕār Far. Gül bahçesi.
g. it- Gül bahçesi yapmak. 2/18
gümān Far. Şüphe, kuşku, sanma.
g. 18/7, 87/20, 139/9
g. ėt- Şüphelenmek. 124/12
g. iyle- Sanmak, zannetmek. 41/19, 104/12, 153/7
g. ḳıl- Sanmak, zannetmek, şüphelenmek. 50/9, 66/22
g. tüş- Şüpheye kapılmak. 26/17
gümān-sız Far.+T. Şüphesiz.
g. 69/1,
g. irür 101/15
güm-rāh Far. Yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış.
g. +ıġa 113/8
güm-rehān Far. Yolunu şaşıranlar, doğru yoldan ayrılmış olanlar.
g. 4/15
günā Far. Günah.
g. 64/10
günāh Far. Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.
g. 24/10, 29/1, 64/6, 136/3, 137/9, 156/13
g. +ı 87/16
g. +ıdın 138/4
g. +ın 64/9, 161/21
g. +ınğ͡ 29/1, 90/8
g. +ını 136/8, 136/10, 137/10

güna[ā]hsız Far.+T. Günahı veya suçu olmayan.
g. 64/10, 92/11
gün[m]bez Far. Kubbe, yuvarlak.
g. 33/6, 33/11
g. +ge 33/5, 33/7, 33/10
g. +lerinin͡g 33/1
g. +nin͡g 33/4
güng Far. Dilsiz.
g. ḳıl- Dilsizleştirmek. 35/7
gürbe Far. Kedi.
g. 127/8
gürīz Far. Kaçma, kaçış.
g. ḳıl- Kaçmak, kaçışmak. 86/14, 88/5, 95/20, 154/7, 156/5, 161/19
gürūh Far. Topluluk, bölük.
g. 40/15, 126/4, 142/20
gürūhā Far. Daha kalabalık topluluk, daha kalabalık bölük.
g.161/2
gürünç (<gürüç) Pirinç.
g. 55/9, 59/12, 89/15, 119/1, 119/14, 160/1, 160/3
güvāh Far. Şahit, tanık.
g. bol- Şahit olmak, tanık olmak. 93/15
g. +ım durur 61/18
güyā Far. Sözde, sanki.
g. 113/8
güẕer Geçme, geçiş.
g. +ġa130/15
g. +lar 16/21
g. +larnı 152/11

-H/Ḥ/Ḫ-

ha Süreklilik ifade eder.
h. 75/14, 119/13, 140/10
h. +lar 16/13, 45/2, 75/17
ḫ̆āb Far. Uyku.
ḫ. 42/9, 53/18
ḫ. -ı rāḥat Far.+Ar. Rahatlık uykusu. 13/3, 27/2
ḫaber Ar. (<ḥaber)Son ve yeni bilgi.
ḥ. 27/13, 34/14, 34/15, 37/7, 39/10, 47/12, 53/9, 56/15, 56/16, 66/6, 78/16, 79/4, 90/4, 108/8, 111/12, 111/16, 125/12, 150/3, 153/17
ḫ. al- Bilgilenmek, bilgi almak. 97/4
ḫ. bėr- Haber vermek, bilgilendirmek. 5/9, 33/4, 44/7, 53/4, 101/20, 107/7, 108/13, 109/2, 111/17, 150/5, 153/22, 157/9, 162/10
ḫ. +din 79/4, 111/16
ḫ. +ġa 27/11, 40/9, 120/13
ḫ. iber- Herhangi bir araçla bildirmek. 110/20, 120/10
ḫ. +ini 24/14, 36/18, 101/16
ḫ. kėl- Ulaşmak. 79/3, 79/4
ḫ. ḳıl- Haber etmek, haber vermek. 56/16, 141/17, 153/17
ḫ. +lerni 82/11
ḫ. +ġa yiber- Herhangi bir araçla bildirmek. 120/13
ḫ. +ni 12/3, 68/10, 138/11
ḫaber-dār Ar.+Far. Haberli, haberi olan, bilgisi bulunan.
ḫ. bol- Haberli olmak. 25/15

ḫ̌āb-gāh Far. Yatak odası, uyunacak yer.

ḫ. 46/17, 66/7, 81/5, 88/13, 107/14

ḫ. +ler ḳıl- Uykunacak yer yapmak. 108/4

ḥabīb Ar. Dost, sevgili, Hz. Muhammed.

ḥ. 160/16

ḥ. + 5/5

ḥ. +i durur 4/11

ḥ. -i Ḫudā Ar.+Far. Allah'ın sevgilisi. 4/10

ḥ. +lar 5/5

ḥabībā Ar. Dostlar.

ḥ. 60/1

ḫabīṣ Ar. Kötü, pis.

ḫ. 152/11

ḫacālāt Ar. (<ḫacālet) Utanma, sıkılma, mahcup olma. bk. ḫacālet.

ḫ. +ı 123/15

ḫacālet Ar. Utanma, utanç. bk. ħacālāt.

ḫ. 100/7

ḥacer Ar. Taş.

ḥ. 3/13, 16/20

ḥ. +din 16/20

ḥācı Ar. Hacı, hacca giden.

ḥ. 20/14, 21/11, 21/13, 21/14, 54/5, 75/12, 75/15, 76/1, 76/11, 78/17, 96/12, 117/9, 122/10, 122/11, 122/16, 123/12, 147/9, 147/11, 151/3, 163/10

ḥ. +dur 75/9

ḥ. +lar 122/11

ḥ. +m 122/10, 122/11

ḥ. +nı 79/6

Ḥācı ʿAbduʾlllāh Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. A. Ġ. B. 147/11

Ḥācı ʿAbduʾl-llāh Ḫazāneçi Bik Özel ad.

Ḥ. ʿA. Ḫ. B. 21/14

Ḥācı Aḫun ʿAlī Özel ad.

Ḥ. A. ʿA. 122/10

Ḥācı Aḫun Ḳavaş Özel ad.

Ḥ. A. Ḳ. 151/3

Ḥācı Ḳavaş Aḫun Özel ad.

Ḥ. Ḳ. A.147/9

Ḥācı Mesʿūd Muḥtesib Aḫun Özel ad.

Ḥ. M. M. A. 21/11

Ḥācı Nāṣır Aḫun Özel ad.

Ḥ. N. A. 147/9

Ḥ. N. A. +nı 78/17

Ḥācı Saʿid Vaḳḳāṣ Özel ad.

Ḥ. S. V. 122/11

Ḥācı Ṭāhir Özel ad.

Ḥ. Ṭ. 54/5

Ḥācı Ṭāhir Fān-şad Özel ad.

Ḥ. Ṭ. F. 20/15

Ḥācı Ṭāhir Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ġ. B. 147/11

Ḥācı Ṭāhir Ḫazāneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ḫ. B. 21/13

Ḥācı Ṭāhir Ḫazāyinçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ṭ. Ḫ. B.122/16

Ḥācı Zaḫire Bibi Özel ad.

Ḥ. Z. B. +dür 163/10

ḫacil Ar. Utanma.

ḫ. bol- Utanmak, utanmaktan yüzü kızarmak. 11/19

ḫacil-lıḳ Ar.+T. Utanma, utançtan yüzü kızarmış.

ḫ. +da 115/17

Ḫadarin Ha hazretleri.

Ḫ. +ni 56/7

ḥadd Ar. Sınır.

ḥ. +i 81/18

ḥ. +idin 105/7

ḥ. +in 97/12, 114/6, 145/17, 149/12

ḥ. aş- Sınırı aşmak, azmak. 9/8, 26/13

ḥ. +in͡gizlarnı 114/1

ḫadeng Far. Kayın ağacından yapılan ok.

ḫ. 16/3, 19/13, 51/1, 57/15, 59/9, 77/21, 91/14, 109/12, 112/21, 118/4, 119/15, 149/17

hādī Ar. Doğru yolu gösteren.

h. bol- Doğru yolu göstermek. 148/13

ḫafā Ar. Gizli olma, gizlilik, kapalılık.

ḫ. bol- Gizli olmak. 118/8, 159/16

ḫāfıẓa Ar. Bellek, zihin gücü.

ḫ. 128/11

ḫafī Ar. Gizli, saklı.

ḫ. idi 54/1

Ḫafīẓe Ḳara Özel ad.

Ḫ. Ḳ. 77/16

hafta Far. Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem.

h. 140/13

h. idi 144/7

Ḫaġladay Özel ad.

Ḫ. 132/7

ḫᵛāhiş Far. İstek, arzu.

ḫ.158/11

ḫ. +i 68/16, 128/21

ḫ. +in͡g 131/3

ḫ. irür 158/11

ḫᵛahla- Far.+T. İstemek.

ḫ. -dı 33/6, 152/18

ḫ. -dılar 132/18

ḫ. -sa 135/13, 158/13

Ḫaḳ Ar. (<Ḥaḳḳ) 1. Allah, Tanrı.

Ḫ. 2/10, 2/14, 3/1, 4/17, 5/19, 46/6, 100/3, 112/6, 119/19, 149/16, 155/13, 158/13

Ḫ. +dın 65/1, 156/18, 158/15

Ḫ. +ġa165/8

Ḫ. -ı yā kerīm Ar. Ey cömert Allah. 57/21

Ḫ. +nın͡g 158/11

2. Doğruluk, doğru ve gerçek olan şey.

ḥ. 6/15

ḫāk Far. Toprak.

ḫ. 28/9, 136/16

ḫ. +dur 44/2

ḫaḳan Çin hükümdarlarının ünvanı olup sonradan Moğol, Tatar ve Türklerin büyük hanlarına da bu ad verilmiştir.

ḫ. 23/11, 23/14

ḫ. +ġa 9/6

ḫ. -ı aʿẓam T. +Ar. En büyük hakan. 149/16

ḫ. -ı Çin Çin hakanı. 23/12, 135/11, 148/11

ḫ. +nın͡g 23/11

ḥaḳīḳat Ar. Gerçek, asıl.

ḥ. +da 5/3, 88/20, 153/8

ḥākim Ar. Hükümdar, başkan, hüküm veren. bk. ḥākīm.

ḥ. 13/4, 34/11

ḥ irdi 24/9

ḥ.-i bā-temīz Ar.+Far. Temiz hakim 24/19.

ḥ. -i kār-dār Ar.+Far. İş yapan hükümdar. 12/14, 16/2

ḥ. ḳılġan irdi Hükmetmek, yönetmek. 24/11

ḥākīm bk. ḥākim.

ḥ. 102/22

Ḥākim Bik Özel ad.

Ḥ. B. 13/7

ḥaḳīr Ar. Değersiz, hor gözle bakılan.

ḥ. 4/4, 6/8,

ḥ. imesdür 123/15

ḥ. +i idim 6/11

ḥāl Ar. Hal, oluş, durum.

ḥ. 76/6, 113/14, 130/5, 162/16

ḥ. +i 51/9, 119/5, 130/3

ḥ. +idin 129/15

ḥ. +iġa 23/10

ḥ. +im 6/15

ḥ. +imiz ḳalma- Gücü, takati, eski durumu olmamak. 120/2

ḥ. +imizdin 15/3

ḥ. +in 27/22

ḥ. +ini 29/12, 105/3, 157/19

ḥ. +in͡g 34/1, 115/16

ḫāla Ar. Babanın kız kardeşi.

ḫ. idi 95/4

ḫalāṣ Ar. Kurtulma, kurtuluş.

ḫ. 160/14

ḫ. ėt- Kurtarmak. 87/21

ḫ. +ı 163/10

ḫ. +iġa 87/22

ḫ. ḳıl- Kurtarmak. 87/2, 87/19

ḥalāvet Ar. Yumuşaklık, tatlılık, şirinlik.

ḥ. irür 88/18

ḥ. +ni 60/12

ḫalāyıḳ Ar. İnsanlar, yaratıklar, mahluklar.

ḫ. 6/14, 8/8, 26/16, 27/14, 60/7, 64/15, 67/3, 83/19, 90/17, 95/16, 96/3, 96/19, 125/8, 136/5, 146/10, 151/8, 154/8, 154/12

ḫ. +da 90/4

ḫ. +ġa 26/17, 26/18, 63/1, 71/6

ḫ. +lar 137/16, 137/19

ḫ. +larġa 138/4

ḫ. +nı 82/4, 84/3, 96/4

ḫ. +nın͡g 149/8

Ḫaleb Özel ad.

Ḫ. 35/6

ḫalef Far. Babadan sonra kalan oğul.

ḫ. 30/2

ḫ. +din 91/20

ḫ. +im 104/5

ḫ. +miz 102/6

ḥalī Ar. (<ḥālī) Şimdiki. bk. ḥālī.

ḥ. 27/18, 38/11, 41/4, 80/14, 108/10, 108/11, 142/12, 145/1, 160/8, 162/21

ḥālī Şimdiki. bk. ḥalī.

ḥ. 108/16

ḫālī Ar. Tenha, boş.

ḫ. 58/20, 59/5, 62/1, 116/13, 145/16, 150/5

ḫ. +dür 62/1

Ḫālī Töre Özel ad.

Ḫ. T. 75/7

Ḫ. T. +lar 150/5

ḫalīfe Ar. Vekil, birinin yerine geçen kişi.

ḫ. 75/14

ḫ. +m 18/1, 77/15, 100/15

ḫ. +mni 80/16

ḫ. +ni 108/1

ḫāliḳ Ar. Yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.

ḫ. irür 2/2

ḫāliḳā Ar. (<ḫalīḳa) Tabiat, varlık, yaratık.

ḫ. 93/13

ḫalīl Ar. Cana yakın, samimi (dost).

ḫ. 160/16

ḫ. +iġa 2/18

Ḫalīl Aḫun Özel ad.

Ḫ. A.122/8

Ḫalīl Şīr-gīr Özel ad.

Ḫ. Ş.117/12

ḫalḳ Ar. Halk, ahali.

ḫ. 4/3, 7/15, 9/8, 36/10, 59/20, 64/8, 65/9, 66/22, 82/6, 83/20, 83/21, 95/20, 97/11, 106/18, 126/12, 138/13, 164/1

ḫ. irdi 93/20

ḫ. +dın 93/22

ḫ. +dın irür 65/1

ḫ. +ġa10/13, 49/12, 70/7, 73/16, 94/1, 153/17, 163/22

ḫ. +ı 19/10, 19/12, 20/9, 63/16, 99/13, 99/17, 107/11, 112/18, 113/6, 116/3, 116/5, 116/12, 118/14, 118/16, 137/14, 156/14, 157/11

ḫ. +ıda 163/17

ḫ. +ıdın 3/18, 112/22

ḫ. +ıġa 85/10, 90/4

ḫ. +ıma 37/20

ḫ. +ımġa 58/6

ḫ. +ımız 119/5

ḫ. +ın 130/12

ḫ. +ını 19/1, 32/2, 111/19, 116/18, 133/9

ḫ. +ın͡gızını 41/11

ḫ. +ının͡g 57/10, 130/11

ḫ. irdi 31/21

ḫ. +ḳa 10/15

ḫ. +lar 82/19

ḫ. +ları 95/15

ḫ. +nı 20/8, 69/2, 82/18, 111/21

ḫ. +nın͡g 52/11, 101/4

ḫalta Kese, torba.

ḫ. 103/5

ḫam Far. Eğri, bükülmüş.

ḫ. bol- Eğrilmek, bükülmek. 71/20

ḫ. ḳıl- Eğmek, bükmek, kıvırmak. 45/1

ḫām Far. 1. Tecrübesiz, acemi.

ḫ. idi 56/2

2. Far. Nafile, boş, beyhude.

ḫ. 62/3, 78/4, 156/16

ḫ. +lar 92/15

3. Olmamış, olgunlaşmamış.

ḫ. 145/22

ḥamā'il Ar. Muska, tılsım, gizli dua.

ḥ. 100/8

ḥamd Ar. 1. Tanrıya şükür.

ḥ. it- Şükretmek. 3/20

2. Övme, övgü.

ḥ. ü ṣenā Hamd ve övgü. 55/5, 83/2

ḥ. ṣ. iyle- Şükür ve dua etmek. 55/5, 83/2

ḥamdan Ar. Daha çok övme, övüş.

ḥ.105/11

ḫāme Far. Kalem.

ḫ. +ni 100/9, 119/1, 146/17, 153/11, 159/11

ḫ. +sin 42/13

ḥāmile Ar. Gebe.

ḥ. bol- Gebe kalmak. 151/11

ḥammām Ar. Hamam, banyo.

ḥ.145/11

ḫamr Ar. Şarap, içki.

ḫ.12/1

Ḫamr Özel ad.

Ḫ. 97/9

ḫamūş Far. Suskun, sessiz.

ḫ. bol- Susukun olmak, sessiz kalmak. 156/4

ḫ. iyle- Susturmak. 139/5

ḫ. ol- Suskun olmak, sessiz kalmak. 164/14

ḫān Far. Hakan, hükümdar.

ḫ. 8/16, 8/18, 9/3, 17/15, 18/2, 23/1, 24/11, 24/9, 25/5, 25/9, 25/10, 25/11, 25/12, 26/1, 26/10, 26/12, 26/15, 27/3, 27/11, 28/14, 29/15, 29/17, 31/16, 34/7, 40/7, 41/12, 41/14, 41/18, 41/20, 43/3, 44/12, 46/9, 47/12, 47/17, 47/21, 48/8, 50/11, 51/3, 60/20, 60/9, 61/14, 61/16, 61/22, 63/18, 65/12, 65/4, 67/10, 67/12, 68/13, 69/2, 70/17, 79/22, 80/14, 81/14, 81/9, 84/12, 84/14, 84/15, 85/15, 85/6, 87/1, 91/1, 91/13, 91/2, 91/5, 92/6, 93/20, 94/12, 94/17, 95/20, 96/4, 99/14, 100/15,102/9, 103/4, 106/11, 106/15, 107/9, 111/10, 112/13, 113/19, 114/9, 116/15, 116/16, 117/7, 117/17, 118/5, 118/9, 122/1, 122/4, 122/5, 122/6, 123/22, 136/5, 137/18, 138/11, 138/3, 138/5, 142/15, 147/19, 147/5, 148/12, 152/15, 153/8, 153/9, 153/15, 154/1, 154/7, 154/11, 154/19, 157/1, 157/3, 156/11, 158/4, 165/14, 165/21

ḫ. +da137/9

ḫ. +dın 8/9, 24/8, 94/4

ḫ. +ġa 8/9, 17/14, 24/10, 26/15, 29/14, 38/8, 41/13, 42/2, 60/8, 79/5, 132/4,136/3, 137/16, 137/17, 137/22, 137/8, 138/16, 144/7

ḫ. +ı 15/17, 17/14, 24/19, 100/1

ḫ. +ıdın 17/12, 99/22

ḫ. +ıġa 18/14, 34/18, 42/4, 83/18, 103/3, 144/9

ḫ. idi 12/4, 154/19

ḫ. +lar 17/6

ḫ. +nı 21/20, 26/16, 34/11, 80/16, 86/7, 94/3, 95/20, 106/17,136/5,137/20, 137/21

ḫ. +nıng͡ 8/10, 8/11, 78/15, 136/1, 10/20, 136/10, 136/20, 136/8, 138/13, 138/3, 145/2

Ḫanca Aḫun Yagur Kişi adı.

Ḫ. A. 22/6, 30/20, 58/3, 58/5

ḫançer Ar. Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü.

ḫ. 16/15, 18/11, 58/16, 58/17, 62/2, 67/7, 75/13, 77/21, 115/3, 151/19

ḫ. -i āb-dār Ar.+Far. Güzel hançer. 45/3, 127/7

ḫ. +ım 57/7

ḫ. +nı 76/18

ḫançerlet- Ar.+T. Hançerletmek, öldürtmek.

ḫ. -ip 42/12

ḫāne Far. Ev, hane, mesken.

ḫ. 99/8

ḫ. -i mihmān Far.+Ar. Misafir evi. 153/2

ḫ. +lar 81/6

ḫ. +ni 38/1, 108/20, 154/2

ḫanım Kadınlara verilen saygı ve onur sözü.

ḫ. +nı 63/12

ḫānlıḳ Far.+T. Hanlık, hükümdarlık.

ḫ. 33/4, 142/3

ḫ. +nın͡g 33/1

ḫar Far. Eşek.

ḫ. 77/20, 127/9

ḫ̌ār Far. Hor, hakir, aşağı, bayağı.

ḫ. 6/14, 19/1, 36/7, 128/19, 149/4

ḫ. it- Horlamak, hakir görmek. 4/1

ḫ. ḳıl- Horlamak hakir görmek. 46/7, 81/20, 95/8, 127/7, 128/19, 139/11, 155/13

ḫ. u zār Far. Hor, zavallı.

ḫ. u zār bol- Zavallı olmak, horlanmak. 6/1

ḫ. u ẕelīl Far.+Ar. Hor ve alçak. 16/21

ḫ. u ẕelīl iyle-Aşağılamak, alçaltmak. 19/1

ḫ. u ẕelīl ḳıl- Aşağılamak, hor ve hakir görmek. 36/7, 149/4

ḫār Far. Diken.

ḫ. u ḫas Far. Ot kırıntısı, çalı çırpı, çerçöp.

ḫ. u ḫası ḳıl- Çöp gibi doğramak. 73/20

ḫarāb Ar. Yıkıntı, yıkılmış, bakımsız.

ḫ. bol- Bitkin olmak, yorulmak. 120/2, 161/15

ḫ. ḳıl- Yıkmak, viran etmek. 46/18, 115/20

ḫarābāt Ar. Viraneler, yıkıntılar.

ḫ. 6/12

ḫarācāt Ar. Müslüman olmayan kimselerden alınan vergi.

ḫ. +ın͡gızlarġa 66/17

ḥarām Ar. Dince yasak edilmiş şey.ḥ. 52/12

ḥarāmī Ar. Yol kesen, hırsız.

ḥ. 145/1

ḥ. idi 22/19

ḥareket Ar. Davranış, iş, tutum.

ḥ. 44/4

ḫar-gāh Far. Büyük çadır, otağ.

ḫ. ėt- Otağ kurmak. 81/10

ḫ. +nı 161/3

ḥarīf Ar. 1. Bayağı, soysuz, adi (kimse).

ḥ. 51/19, 125/6

2. Rakip.

ḥ. ḳıl- Rakip etmek. 46/6

ḫarīd Far. Satın alma.

ḫ. ḳıl- Satın almak. 11/17, 33/17

ḫarīd Ar. Dokunulmamış, bozulmamış.

ḫ. bol- Bozulmamış olmak. 165/5

ḫ. ḳıl- Dokunmamak, bozmamak. 53/13

ḥarīm Ar. Ev içi, başkasına kapalı olan yer.

ḥ. +i 4/17

ḥarīr Ar. İpek, ipekli.

ḥ. -i Ḫıṭay Çin ipeği. 77/20

ḫ˅ārlıḳ Far.+T. Aşağılık, hakirlik.

ḫ. ḳıl- Aşağılamak. 98/12

ḫas Far. Ot kırıntısı, çerçöp.

ḫ. 7/16

ḫ. +ı 73/20

ḫāṣ Ar. (<ḫāṣṣ) 1. Özel, mahsus, has.

ḫ. 30/10

ḫ. u ʿām Ar. Herkes.

ḫ. u ʿā. 6/6, 14/3, 58/10, 68/13, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 77/12, 78/6, 81/11, 90/3, 91/22, 100/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/7, 119/13, 120/18, 123/1, 134/6, 134/9, 154/10

ḫ. u ʿā. +lar 75/20, 79/21

2. Eren, ermiş kişi.

ḫ. +lar 4/13, 7/10, 26/8, 53/15, 64/4, 64/9, 66/6, 93/4

ḫ. +nı 90/15

3. Saf, katışıksız.

ḫ. 53/20

Ḥasan 1. Hz. Hasan.

Ḥ. 6/3

2. Özel ad.

Ḥ. 62/17

Ḥasan Aḫun Özel ad.

Ḥ. A. 32/17, 122/8

Ḥasan Bik Özel ad.

Ḥ. B. 15/13, 85/10

Ḥasan Ġazneçi Bik Özel ad.

Ḥ. Ġ. B. 122/21

ḥased Ar. Kıskançlık, çekemezlik.

ḥ. 27/3, 59/13

ḥ. +ni͡ng 88/14

ḥāṣıl Ar. Olmuş, ortaya çıkmış.

ḥ. 81/17, 94/7

ḥasret Ar. Özlem, özleyiş.

ḥ. 45/19

ḫāṣṣiyet Ar. (<ḫāṣṣiyyet) Etki, kuvvet.

ḫ. 30/5

ḫasta Far. Hasta, sağlıklı olmayan.
ḫ. 12/13, 113/14, 163/21, 164/9
ḫ. +ga 35/10
ḫ. +larġa 43/2
Ḥāşe Özel ad.
Ḥ. 28/13
Ḥ. Ḫān 28/14
ḫaşr Ar. Kıyamet.
ḫ. +ıda 64/20
Ḫaşūr Bāḳī Özel ad.
Ḫ. B. 76/10
ḫaşver Far. Güzel koku.
ḫ. 84/9
ḫaṭ Ar. (<ḫaṭṭ) 1. Çizgi.
ḫ. 28/8, 94/16, 106/14
2. Yazı, ferman.
ḫ. 27/15, 27/16, 27/17, 32/1, 42/4, 61/2, 79/13, 103/2, 106/16, 164/12
ḫ. +ġa 142/12, 166/6
ḫ. +ıġa 54/2
ḫ. ḳıl- Yazı yazmak. 6/15, 162/14
ḫ. +larnı 79/14
ḫ. +nı 34/20, 61/3, 61/4, 61/5, 103/3, 111/1
ḫaṭā Ar. Hata, kusur, yanlış.
ḫ. 60/5, 129/1
ḫ. bol- Kusurlu olmak, hatalı olmak.8/3
ḫ. +dur 88/20
ḫ. ḳıl- Yanlış yapmak, kusur işlemek. 30/6
ḫ. +nı 8/4, 60/6
Ḫatan (<Ḫoten) Doğu Türkistan'da miski ile ünlü bir şehir. bk. Ḫoten.
Ḫ. 46/6
Ḥātem-i Ṭay Cömertliği ile tanınmış Hatem-i Tayy.
Ḥ. -i Ṭ. +dur 163/8
ḫāṭır Ar. Hatır, gönül.
ḫ. 148/12
ḫ. +ıġa 78/16
ḫaṭīb Ar. Hutbe veren, düzgün ve güzel konuşan.
ḫ. 42/11, 79/6, 96/11, 97/6, 100/12, 100/17, 101/10, 102/2, 102/10, 102/11, 102/12, 102/13, 122/12, 123/11
ḫ. +din 104/16
ḫ. +ġa 100/9, 100/10
ḫ. +lerni 79/6
ḫ. +lerni͡g 99/14
ḫ. +ni 98/7
ḫ. +ni͡ng 99/22, 106/2
Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.
Ḫ. A. 102/21, 105/9, 105/22, 107/15
ḫāṭibü ʾl-aṭā Ar. İhsan, bağış öğüdü veren.
ḫ. 62/17
ḫaṭm Ar. (<ḫatm) Kur'an-ı Kerim'i sonuna kadar okuma.
ḫ. -i Ḳurān Ar. Kur'an-ı Kerim'i sonuna kadar okuma. 99/9
ḫaṭme Ar. (<ḫatme) Hatim etme, bitirme.
ḫ. 12/18, 33/20, 93/8
ḫattā Ar. Bundan başka, dahi, üstelik, hem de, bile.
ḫ. 20/21, 136/8, 137/22

ḫaṭun bk. ḫatun.

ḫ. 88/4, 139/20, 159/15

ḫ. +un͡g 70/19

ḫatun Kadın. bk. ḫaṭun.

ḫ. 52/3, 130/15, 132/8, 145/3, 145/15, 146/3

ḫ. +ı 158/2

ḫaṭūr Ar. (<ḫatūr) Hilekâr.

ḫ. bol- Hilekar olmak. 102/2

ḫavāṣ Ar. (<ḫavāṣṣ) 1. Birçok şeyin birçok özelliği.

ḫ. 70/9

2. Seçkin kimseler.

ḫ. 28/10

ḫāverān Far. Doğu ile batı.

ḫ. 56/20

ḫavf Ar. Korku.

ḫ. 18/3, 57/19, 104/13

ḫ. +dın 14/11, 41/6, 86/8,

ḫ. ėt- Korkmak. 62/12, 63/18, 68/21, 109/15

ḫ. +ıdın 6/13, 20/8, 98/1, 110/3, 160/17

ḫ. it- Korkmak. 48/9, 60/22

ḫ. ḳıl- Korkutmak, korku salmak. 37/1

ḫ.-ı Nīl Nil korkusu, Firavun'un ve askerlerinin Nil nehrinde boğulması olayına telmihte bulunmak için bu tür bir tamlama kullanılmıştır. 18/ 3.

ḫavf-nāk Ar.+Far. Korkulu.

ḫ. bol- Korkulu olmak, korkmak. 91/17

ḫavl Ar. Yıl, sene

ḫ. 14/18

ḫavla Çakmak, lamba, parıltı.

ḫ. 78/4

hay Vah, eyvah.

h. 104/18, 134/14, 149/9

h. hūy ḳıl- Gürültü çıkarmak, vay, eyvah demek. 76/21, 149/9

ḥay Ar. (<ḥayy) Tanrı'nın adlarından; diri, canlı.

ḥ. 97/15

hāy Far. Yas tutan kimsenin iniltisi.

h. 43/13, 71/18, 76/21, 135/5

ḥayā Ar. Utanma, utanma duygusu, sıkılma.

ḥ. 5/17

ḥ. +nın͡g 5/14

ḫayāl Ar. Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya.

ḫ. 43/11, 103/18, 156/11

ḫ. +i 26/6, 116/10, 133/10, 141/19, 141/20, 156/16, 159/1

ḫ. +i irür 26/11

ḫ. +ide 87/19

ḫ. -i kebk Ar.+Far. Kekliğin hayali. 107/21

ḫ. +in͡g 131/1

ḫ. +ini 141/20

ḫ. ḳıl- Hayal etmek, gerçekleşmeyecek düşünceye dalmak. 55/17, 113/14, 156/12

ḫ. +ni 7/7

ḫayālāt Ar. Hayaller.

ḫ. 163/5

Ḫayālī Özel ad.

Ḫ. 101/7, 104/17

ḥayātlıġ Ar.+T. Canlılık.

ḥ. +ġa 59/6

Ḫayber Medine'ye 150 km uzaklıkta bir yer.

Ḫ. 6/2

ḥayda- Hay huy etmek, sürüp akın etmek.

ḥ. -p 17/15, 102/15, 108/21

ḥ. -p kėl- Akın edip gelmek. 108/2

ḥaydar Hz. Ali.

ḥ. 6/2

Ḫayd Bāḳī Ḫācı Özel ad.

Ḫ. B. Ḫ.76/1

ḥayıf Ar. Acıma, üzülme.

ḥ. 34/3

ḫayır Ar. (<ḫayr) İyi, faydalı.

ḫ. 60/6

ḫ. +dur 155/22

ḫayır-bād Ar+Far. Hayırlı olsun.

ḫ. iyle- Hayırlı olsun demek. 97/12

ḫ. ḳıl- Hayırlı olsun kılmak. 78/14

ḫāyin Ar. İhabet eden.

ḫ. 108/14

ḫayl Ar. Zümre, topluluk.

ḫ. +ını 46/21

ḫaylī Far. Çok, birçok, epeyce, bir hayli.

ḫ. 27/16, 33/19, 36/21, 78/14, 90/18, 118/19, 133/19, 161/6

ḫ. +ġa 36/16,

ḫ. +ni 127/7, 144/3

ḥayret Ar. Beklenmedik, garip bir şeyin sebep olduğu şaşkınlık, şaşırma.

Ĥ. +da 133/13

ḫayrü'n-nāṣır Ar. Yardım edenlerin en iyisi, en faydalısı, Allah.

ḫ. +ın 69/13

ḥayyü'l-ḳadīm Ar. Eski, çok eski ve diri, canlı.

ḥ. 128/18

ḫazān Far. Sonbahar, güz.

ḫ. 60/15, 60/17, 120/20, 121/21, 139/22, 141/13, 141/16

ḫ. bol- Sonbahar gelmek. 72/14

ḫ. -ı faṣl Far. +Ar. Sonbahar mevsimi. 60/16

ḫazāneçi Ar.+T. Hazineci. bk. ḫazneçi.

ḫ. 25/6, 25/12, 25/13, 25/15, 26/2, 27/3, 27/4, 27/10, 116/15, 116/16, 122/19

ḥażarāt Ar. Hazretler.

ḥ. 55/7

ḫazāyin Ar. Hazineler.

ḫ. 122/18

ḫ. +ġa 64/18, 108/21

ḫ. +ları 135/8

ḫ. +ni 36/8

ḫazāyinçi Ar.+T. Hazineleri koruyan.

ḫ. 117/9, 122/16

ḫ. +ġa150/21

ḥaẕer Ar. Sakınma, kaçınma.

ḥ. iyle- Sakınmak, kaçınmak, korunmak. 39/10, 53/4

ḥ. ḳıl- Sakınmak, kaçınmak, korunmak. 36/10, 37/7, 157/9

ḥāżır Ar. Hazır, mevcut, amade.
ḥ. 3/15, 117/1
ḥ. +dur 145/2
ḥ. idi 54/1, 71/12, 91/12
ḥ. irdi 35/13
ḥ. ḳıl- Hazırlamak. 55/10
ḥ. +ları 86/15

ḫazneçi Ar. (<ḫazāne)+T. Hazineci.bk. ḫazāneçi.
ḫ. +ni͡ng 26/13

ḥażret Ar. Saygı için büyüklere verilen unvan.
ḥ. 31/10, 31/11, 31/15, 31/16, 32/21, 33/4

ḥ. -i ḫānlıḳ Ar.+Far.+T. Hükümdarlığın yüceliği. 33/1, 33/4

Ḥ. -i Mevlāna Özel ad. 31/10

Ḥ. -i Mevlāna-yı Şeyḫ Yūsuf Sekkākī Özel ad. 31/10

Ḥ. -i Şeyḫ Muḥammed Özel ad. 31/15

Ḥ. -i Tuġluḳ Tėmür Ḫān Özel ad. 31/16

Ḥażret Sulṭān Üveys Özel ad.
Ḥ. S. Ü. 31/12

hėc Hiç, yok.
h. 7/9

heft Far. Yedi.
h. 150/13, 163/2, 163/3

Heft Muḥammed Özel ad.
H. M.+ga 163/2

Heft Muḥammed Özel ad.
H. M. 163/2, 163/3

helāk Ar. Mahvolma, harcanma, çok yorulma.
h. bol- Mahvolmak. 16/21, 18/5, 22/19, 24/13, 30/13, 47/5, 77/8, 85/17, 86/17, 108/11, 129/21, 137/6, 157/2, 157/21
h. ėt- Mahvetmek. 25/12, 60/21
h. ėt- irdi 92/18
h. +ı 157/18
h. +ıġa 30/1, 95/5
h. +ın 24/17
h. +ını 17/10, 116/2
h. it- Mahvetmek. 25/6, 25/7
h. iyle- Öldürmek, mahvetmek. 12/12, 14/15, 18/13, 26/18, 29/22, 67/9, 86/2, 109/20, 110/1, 115/21, 121/5, 125/16, 130/19, 133/16, 133/17, 135/7, 141/19, 142/22, 153/12
h. ḳıl- Öldürmek, mahvetmek. 17/8, 25/1, 25/8, 25/11, 28/2, 28/9, 29/21, 32/2, 32/3, 32/13, 33/7, 38/20, 58/9, 60/9, 62/10, 95/10, 125/11, 145/20, 151/12, 158/2

helāket Ar. Mahvolma, yok olma.
h. +ka144/20

ḫelfe Ar. (<ḫelpe) Öğretmen.
ḫ. 75/15, 95/3, 95/8
ḫ. +m 17/6, 21/11, 21/20, 156/12, 156/13
ḫ. +mġa 17/18
ḫ. +mlarnı͡ng 21/7
ḫ. +mni 139/7
ḫ. +ni͡ng 25/4

ḫelfet Ar. (<ḫelpe) Öğretmen.

ḫ. 49/14, 122/10

ḫ. +im 49/14, 122/12

hem Far. Hem, aynı zamanda, bir de, ayrıca.

h. 5/19, 9/2, 8/17, 9/17, 11/12, 13/7, 13/11, 14/1, 15/14, 18/5, 25/8, 26/1, 26/10, 28/6, 29/20, 29/22, 30/17, 32/12, 35/1, 35/5, 38/12, 39/12, 42/3, 42/15, 45/1, 51/4, 51/8, 51/10, 52/1, 52/3, 54/3, 55/16, 58/9, 59/15, 60/21, 62/10, 63/4, 63/16, 64/15, 67/13, 68/13, 69/4, 75/15, 75/17, 75/20, 76/17, 76/18, 79/7, 79/15, 80/2, 80/9, 81/12, 85/8, 85/17, 86/9, 87/12, 88/2, 88/18, 89/8, 91/13, 93/21, 94/20, 97/18 ,98/11, 100/19, 102/20, 104/1, 106/6, 107/6, 107/14, 107/17, 109/8, 114/6, 114/8, 118/20, 120/15, 121/6, 121/17, 121/21, 122/2, 123/11, 123/14, 123/17, 123/21, 123/22, 124/4, 126/1, 130/17, 131/2, 131/7, 131/13, 133/5, 136/6, 136/13, 136/15, 138/1, 138/17, 139/21, 141/9, 141/13, 142/7, 142/13, 146/11, 154/16, 155/14, 161/21, 161/22, 166/4

hemān Far. Derhal, o anda, çarçabuk.

h. 5/10, 48/8, 52/5, 70/13, 71/10, 83/9, 85/2, 87/18, 87/20, 94/12, 96/1, 97/14, 101/6, 104/19, 106/13, 111/9, 111/10, 112/7, 120/14, 131/18, 142/10, 143/14, 160/9, 160/10

hemānā Far. Hemen, derhal.

h. 133/15

hem-çü Far. Aynı, tıpkı, gibi.

h. 162/12

heme Far. Cümle, hep, bütün.

h. 2/2, 3/18, 5/2, 9/2, 10/7, 13/18, 14/11, 17/2, 18/3, 23/11, 29/9, 36/16, 41/17, 45/16, 46/3, 52/18, 59/11, 64/8, 68/19, 69/7, 73/21, 79/16, 81/2, 87/13, 90/14, 90/18, 91/6, 97/10, 101/9,103/16, 107/8, 117/20, 117/4, 118/6, 119/20, 121/8, 122/9, 129/20, 130/10, 134/1, 134/2, 134/10, 135/18, 144/9, 149/13, 152/8, 154/4, 154/8, 154/9, 155/21, 158/21, 159/2, 160/12, 162/1, 166/2

h. +mizġa 117/5

h. +mizni 14/15

h. +ning͡ 59/18

hemedīn Far. Sürekli, devamlı.

h. 5/4

Ḥemek Özel ad.

Ḥ. +ler123/16

hem-nişīn Far. Teklifsiz arkadaş, birlikte oturulup kalkılan kişi.

h. bol- Arkadaş olmak. 5/4

h. ḳıl- Arkadaşlık etmek. 40/4

hem-rāh Far. Yoldaş, yol arkadaşı.

h. 27/4

h. bol- Yol arkadaşı olmak. 65/22, 97/7

h. ėt- Yol arkadaşlığı yapmak. 85/8

h. idi 28/1

h. ḳıl- Yol arkadaşlığı yapmak. 38/3, 86/7

ḫendek Far. Hendek, çukur.

ḫ. 81/4, 133/7,

ḫ. +ning̑ 132/20

hengāme Far. Kavga, gürültü.

h. 11/5, 151/5, 154/21

h. +ġa 7/18

h. +ler 79/2, 81/15

h. +ni 34/19, 37/11, 40/19, 110/21, 146/20, 153/16, 155/3, 155/9

henüz Far. Şimdiye kadar.

h. 42/15, 105/17

her Far. 1. Cümle, hep, bütün.

h. 3/15, 5/3, 9/18, 12/17, 17/5, 25/19, 29/6, 30/8, 35/11, 36/21, 38/6, 43/1, 43/11, 50/9, 52/12, 58/2, 60/18, 67/3, 72/8, 72/12, 72/15, 79/1, 85/1, 88/21, 89/9, 90/2, 91/20, 96/3, 96/4, 101/4, 102/4, 104/13, 105/5, 105/7, 106/18, 107/1, 113/5, 120/7, 124/2, 128/10, 128/21, 131/15, 131/19, 133/13, 137/20, 141/1, 141/15, 153/9, 155/5, 158/11, 163/17, 164/5, 166/8

2. Her bir.

h. 44/15, 45/8, 58/15, 65/1, 88/4, 134/13, 135/14

h. adam 18/8, 78/11, 108/4

h. ḳaysı 57/4, 138/10

h. ki 163/19

h. kişi 137/1, 166/7

h. kün 21/3, 30/15, 110/7, 120/3, 156/15, 162/3

h. nė 162/18

her bir (Far. her) Her bir, çeşitli, ayrı ayrı.

h. b. 16/14, 32/14, 34/8, 34/13, 47/8, 50/5, 81/10, 134/17

h. b. +i 36/6, 57/13, 66/19, 73/10, 114/17, 123/8, 128/15, 133/22, 142/16, 149/14

h. b. +ing̑ 113/19

h. b. +si 49/12, 153/19

h. b. +sidür 14/6

h.b. +sige 68/9

ḫerc Ar.Masraf.

ḫ. 86/18

hergiz Far. Asla, katiyyen, hiçbir vakit.

h. 105/15, 160/7

ḫesāb Ar. 1. Hesap, sayma.

ḫ. +da 59/10, 163/13

ḫ. ḳıl- Hesap etmek, hesaplamak. 58/2

2. Tahmin.

ḫ. +ıda 166/13

hestī Far. Varolma, varlık.

h. 5/2

heşt Far. Sekiz sayısı.

h. 133/6

heştād Far. Seksen (80) sayısı.

h. 15/13

hevā Ar. 1. Hava.

h.18/11, 58/16, 127/2

h. +sıda 49/17

2. Boş, beyhude.

h. +dur 88/20

3. Şarkı ve çalgı makamı.

h. +lar 129/6

heves Ar. Arzu, istek, gelip geçici istek.

h. 7/16

hevl Ar. Korku.

h. 158/16

h. +iġa 140/8

heybet Ar. Azamet, korku ve hürmet hissi uyandıran görünüş.

h. 22/13, 44/13

h. +i 38/21, 39/2

h. +idin 36/17

h. ḳıl- Büyüklenmek, azamet etmek. 119/10

hezār Far. Pek çok, bin.

h. 6/1, 16/5, 46/7, 81/20, 119/20, 128/19, 144/19, 150/10

hezārān Far. Binler, binlerce.

h. 77/3, 116/1, 119/20, 128/19, 144/3

hezle Ar. Şaka, eğlence.

h. ḳıl- Şaka yapmak, eğlenmek. 105/13

ḫına Ar. (<ḫınnā) Kına.

ḫ. 128/4

ḫırām Far. Nazlı, edalı, salına salına gitme veya yürüme.

ḫ. 11/19, 57/5, 66/4, 157/5, 162/8

ḫ. +ın 57/9

ḫıred Far. Akıl.

ḫ. 9/18, 10/1, 56/10, 63/12, 75/12, 99/3, 110/8, 118/19, 124/4, 124/5, 159/22,

ḫ. +din 90/4

ḫ. +lerġa 166/8

ḫıredlik Far.+T. Akıllılık.

ḫ. 28/21

ḫıred-mend Far. Akıllı, anlayışlı.

ḫ. 73/17, 136/13

ḫ. +lardın 8/13

ḫıred-mendī Far.+Ar. Akıllılık.

ḫ. 100/2, 163/6,

ḫ. bol- Akıllı olmak. 163/13

ḫ. +ler 92/12

ḫırmen Far. Harman.

ḫ. +i 27/4, 60/10

ḫırş Ar. Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku.

ḫ. -ı hevā Ar. Şarkıların aşırı tutkusu. 129/6

ḫışāl Ar. Huylar, tabiatlar.

ḫ. 49/16, 122/13

ḫışm Ar. Birbirine kan, evlenme, evlatlık gibi yollarla akraba veya soyca yakın olma.

ḫ. +ı 89/11

ḫ. +ılar 89/13

ḫ. +ını 89/4

ḫīş Far. Akraba, soy.

ḫ. 124/7

ḫışt Tuğla, kerpiç.

ḫ. 70/4

ḫ. +lar 30/18

Ḫıṭay Çinli.

Ḫ. 9/14, 12/3, 12/18, 15/16, 15/18, 16/1, 16/13, 17/13, 18/6, 34/15, 34/17, 36/1, 41/8, 43/13, 44/8, 46/7, 46/16, 47/10, 47/13, 47/15, 48/1, 48/2, 48/4, 50/17, 55/18, 56/2, 56/17, 56/21, 56/22, 58/11, 68/19, 68/20, 69/2, 70/4, 73/12, 76/15, 77/5, 81/18, 83/17, 85/14, 86/17, 86/9, 86/14, 89/22, 109/7, 109/11, 109/12,

109/18, 110/6, 118/21, 119/10, 120/18, 120/21, 121/9, 125/13, 125/14, 126/10, 127/6, 128/2, 128/19, 131/18, 133/9, 133/11, 133/13, 133/17, 134/3, 134/13, 134/18, 134/21, 135/5, 140/9, 140/11
Ğ. +dın 9/8, 12/12, 47/5, 48/13, 70/5, 85/17, 119/21, 127/10, 127/15, 129/14
Ğ. +ı 77/20, 85/12
Ğ. +lar 9/11, 16/1, 16/14, 16/21, 17/1, 21/8, 44/10, 45/13, 46/20, 49/2, 53/14, 55/16, 56/1, 59/5, 67/16, 67/17, 67/18, 68/22, 70/4, 70/5, 70/6, 85/13, 86/13, 89/2, 119/6, 119/12, 120/8, 121/2, 125/10, 127/5, 129/20, 134/19
Ğ. +largȧ 44/21, 48/14, 54/9, 71/2, 75/19, 86/18, 127/12,
Ğ. +larmu 39/12
Ğ. +larnı 67/9, 109/4, 125/16, 130/19, 133/10, 133/15
Ğ. +nı 51/6, 73/8, 124/2, 127/6, 128/18, 128/20, 129/18, 133/22, 134/18, 147/20,
Ğ. +nıng͡ 46/19, 86/16, 109/17, 119/2, 120/19

ğıyār Far. Kabakgillerden, uzun, iri meyveli, sürüngen, bir yıllık otsu bir bitki. bk. ğıyyār.
ğ. 149/5

ğıyyār bk. ğıyār.
ğ. 44/15

ğīz Far. Coşkunluk, dalgalanma.
ğ. 68/17, 26/16, 146/1
ğ. ḳıl- Coşmak, dalgalanmak. 18/1, 68/17, 71/9, 73/15, 89/13

ğız Çabukluk, sürat.
ğ. 19/7
ğ. ḳıl- Hızlanmak, süratlanmak. 47/17

Ğıżır Ğān Özel ad.
Ğ. Ğ. 93/20, 94/3, 94/4, 94/12, 94/17

ḥicāb Ar. Utanma, sıkılma.
ḥ. ḳıl- Utanmak. 2/16

Ḥiccāz Arabistan'da Kızıldeniz'in kuzeyinde bir bölge.
Ḥ. +ġa 8/15

hicr Ar. Ayrılık.
h. +i 121/12

hicrān Ar. Ayrılık.
h. 27/5

hīç Far. Yok denecek kadar az.
h. 6/13, 30/2, 32/2, 32/4, 32/6, 32/7, 35/4, 39/12, 41/16, 44/4, 44/19, 65/18, 70/14, 78/10, 78/16, 79/4, 97/1, 109/4, 116/4, 119/3, 119/21, 120/2, 135/1, 135/4, 138/18, 139/1, 146/15, 156/18, 160/6, 162/9, 164/21

ḥikāyāt Ar. Hikayeler, öyküler.
ḥ. +ini 37/6
ḥ. +leri 27/8

ḥikāyet Ar. Bir olayı ve macerayı sırasıyla anlatma, dile getirme, nakletme. ḥ. 69/18, 149/20
ğ[ḥ]. +i 162/11
ḥ. +ni 150/2

ḥikmet Ar. Bilgelik, sebep.
ḥ. durur 4/7
2. Gizli sebep.
ḥ. 144/21

ḫilāf Ar. Karşı, zıt, uyuşmazlık.
ḫ. +ıda 28/11
ḫilāfet Ar. Halifelik.
ḫ. 2/14
ḥīle Ar. Oyun, aldatmaca.
ḥ. 42/17, 83/3, 101/10
ḥ. +dür 102/2
ḥ. iyle- Hile yapmak, aldatmak. 42/16
ḥ. ḳıl- Hile yapmak, aldatmak. 68/2, 132/14
ḥ. +lar ḳıl- Hile yapmak, aldatmak. 82/4, 91/11
ḥ. +larnı 84/12
ḥ. +siġa 82/5
ḥ. +sini 15/12, 56/2, 68/19
ḥilm Ar. Sakin tabiatlılık, durgunluk, yavaşlık.
ḥ. 49/10
himmet Ar. 1. Yardım, kayırma.
h. ḳıl- Yardım etmek. 112/18
2. Gayret, çalışma, çabalama.
h. +i 154/9
h. +iga 71/5
himmet-lig Ar.+T. Gayretli.
h.136/18
hine Ar. (<hīne) Onurluluk, şerefli olma durumu.
h. 104/1, 105/18
hirās Far. Korku.
h. bol- Korkmak.155/1
h. iyle- Korkutmak, ürkütmek. 155/11
h. ḳıl- Korkmak. 133/3
ḥiṣṣe Ar. Pay, hisse, nasip.
ḥ. +din 115/22
ḫizām Far. Dizgin.
ḫ. +ın 84/14, 85/11
ḫiẕmet Ar. Hizmet, iş görme.
ḫ. 85/4
ḫ. ėt- İş yapmak. 83/20
ḫ. ḳıl- Hizmet etmek, iş yapmak. 3/7, 9/6, 149/18
ḫ. +ida 138/3
ḫ. +ida idi 49/19
ḫ. +iġa 42/6
ḫ. +i ḳıl- Hizmet etmek. 49/19
ḫ. +ni 35/20, 40/6
ḫo Ç. 64 kilo ağırlığındaki ölçü birimi.
ḫ. 107/15
ḫoca Far. Efendi.
ḫ. 4/10, 19/10, 24/3, 27/12, 27/13, 27/18, 27/21, 27/3, 31/6, 32/17, 59/1, 61/1, 62/1, 62/2, 62/3, 62/6, 63/19, 65/11, 66/2, 66/3, 66/5, 94/17, 95/12, 95/13, 96/1, 96/2, 96/8, 96/10, 99/14, 101/21, 102/22, 107/5, 163/11, 164/6
ḫ. +ġa 25/5, 96/9, 99/14, 107/14
ḫ. -i nik-ḫū Far. İyi, güzel huylu hoca. 87/10
ḫ. +lar 66/3, 84/5
ḫ. +largа101/20
ḫ. +m 17/6, 17/19,18/2, 18/7, 21/6, 26/10, 29/17, 40/8, 40/17, 41/10, 41/22, 42/5, 42/11, 47/13, 47/18, 47/21, 47/22, 48/1, 48/9, 48/19, 48/20, 50/11, 62/5, 65/4, 65/12, 65/13, 65/22, 66/8, 66/9, 67/10, 68/13, 70/17, 70/21, 74/16, 75/2,

80/11, 80/12, 84/14, 84/15, 91/13, 94/10, 95/20, 99/15, 100/12, 100/14, 100/22, 102/6, 102/8, 102/9, 106/10, 107/11, 112/13, 112/15, 116/15, 117/7, 117/8, 118/1, 118/5, 123/1, 124/1, 138/2, 138/4, 143/22, 153/15, 154/1, 154/11, 156/1, 157/3, 157/5, 165/16, 166/4

ḫ. +mdın 65/20, 107/10

ḫ. +mdur 153/8

ḫ. +mġa 46/9, 47/12, 65/20, 81/9, 107/9, 118/3, 142/15, 153/9, 153/16, 157/4

ḫ. +mlar 8/18, 18/14, 65/6, 65/14, 73/9, 84/16, 101/7

ḫ. +mlarnın͡g 65/5, 152/15

ḫ. +mnı 25/5, 27/11, 60/20, 65/19, 84/12, 96/8, 155/14, 157/1, 165/14

ḫ. +mnın͡g 65/18, 138/3, 138/6

ḫ. +nı 29/9, 29/13, 96/6, 106/15

ḫ. +nın͡g 39/15, 62/21, 78/19, 96/7

ḫ. -yı büzürg Far. Büyük, ulu hoca. 164/7

Ḫoca Ger özel ad

Ḫ. G. 19/10

Ḫoca Ḥasan māterīd Özel ad.

Ḫ. Ḥ. M.164/6

Ḫoca Levlāk Özel ad.

Ḫ. L. +ġa 4/10

Ḫoca Ṣayid Özel ad.

Ḫ. Ṣ. 107/5

Ḫoca Ṣāh Özel ad.

Ḫ. Ṣ. 134/2

Ḫocam Niyāz Özel ad.

Ḫ. N. 75/2, 80/12, 138/2

Ḫocam Niyāz Aḫun Özel ad.

Ḫ. N. A.102/6

Ḫ. N. A. +mu 100/12

Ḫ. N. A. +nı 41/22, 42/5

Ḫocam Niyāz Bik Özel ad.

Ḫ. N. B. +ni 41/10

Ḫocam Niyāz Ṣāduḳ Ḳurbān Özel ad.

Ḫ. N. Ṣ. Ḳ. 42/11

Ḫocam Niyāz Yüz Bėki Özel ad.

Ḫ. N. Y. B. 106/10

Ḫ. N. Y. B. +larnı 40/8

Ḫocam Niyāz Yüz Bik Özel ad.

Ḫ. N. Y. B.100/14, 102/8, 102/9

Ḫ.N. Y.B. +ni 40/17

Ḫocam Turdı Özel ad.

Ḫ. T. +lar 48/1

ḫodbīn Far. Kendini beğenmiş, bencil.

ḫ. -mü 105/20

Ḫonoḫoy Yer adı.

Ḫ. 19/11, 44/21, 134/10

ḫorek Far. Yemek.

ḫ. iyle- Yemek yapmak.130/4

ḫ. ḳıl- Yemek yapmak. 118/17

ḫoş Far. Güzel, iyi.

ḫ. 5/20, 33/18, 40/9, 69/7, 77/14, 88/11, 88/12, 88/18, 122/17, 122/19, 124/4, 125/17, 139/14, 145/19, 165/1

ḫ. bol- Güzel olmak, iyi olmak. 32/4, 79/11, 88/12, 133/1, 166/4

ḫ. kėl- İyi bir etki yaratmak. 39/3

ḥoş Far. (<ḫoş) Güzel, iyi.

ḫ. bol- Memnun olmak, iyi olmak. 166/3

ḫoş-ḥāl Far.+Ar. Mutlu, hali vakti yerinde.

ḫ. bol- Mutlu olmak, iyi durumda olmak. 21/20

ḫoş-ḫūy Far. İyi, güzel huy, yaratılış.

ḫ. 96/18

ḫoşluḳ Far.+T. Hoşluk, iyilik, güzellik.

ḫ. 80/2, 108/6, 147/4,

ḫ. +nı 147/4

ḫoş-vaḳt Far.+Ar. Zamanı hoş geçen, mutlu, rahat.

ḫ. bol- Mutlu olmak, rahatlamak. 40/3

hoş-yār Far. Mutlu, huzurlu sevgili.

h. bol- Mutlu sevgili olmak. 37/10

Ḫoten Doğu Türkstan'da miski ile ünlü bir şehir.bk. Ḫatan.

Ḫ. 9/4, 31/5, 59/14, 69/15, 114/7

Ḫoyze Özel ad.

Ḫ. + ning͡ 154/16

hū Ar. Allah.

h. 10/1, 114/2, 126/11

ḫūb Far. Güzel, hoş, iyi.

ḫ. 37/4, 61/9, 70/18

ḫ. bol- Güzel olmak, iyi olmak. 7/14, 155/15

ḫūblaş- Far.+T. Güzelleşmek.

ḥ. -ıp 100/19

ḫūbraḳ Far.+T. Daha güzel, daha iyi.

ḫ. 34/9

ḫ. +ı 38/13

Ḫudā Far. Tanrı, Allah.

Ḫ. 3/2, 3/3, 3/5, 3/6, 4/10, 5/1, 5/6, 5/15, 6/13, 10/16, 12/14, 13/13, 18/18, 25/10, 56/21, 61/16, 68/16, 71/2, 93/4, 100/2, 119/18, 128/16, 128/21, 131/5, 140/1, 141/11, 143/15, 147/14, 158/1

Ḫ. +dın 9/16, 47/20

Ḫ. +ġa 5/19, 13/2, 29/3, 46/7, 81/20, 103/13, 103/21, 119/20, 128/19

Ḫ. +nı 15/2, 47/20, 84/13

Ḫ. +nıng͡ 4/11, 61/19, 71/8, 88/17, 135/15, 143/15, 158/14

Ḫ. -yı cihān Far. Dünyanın Hudası. 149/15

Ḫudāberdi Özel ad.

Ḫ. 75/2

Ḫ. +lar 75/3, 126/2

Ḫudāberdi Aḫun Özel ad.

Ḫ. A. 21/11

Ḫudāberdi Bik Özel ad.

Ḫ. B. 21/16, 76/5, 123/3, 126/1, 131/2

Ḫudābėrdi Mịr-āb Özel ad.

Ḫ. M. 147/15

Ḫudā Şükri Özel ad.

Ḫ. Ş. +lar 117/12

Ḫudāvend Far. Sahip, malik, Allah.

Ḫ. 10/11, 55/7, 61/18, 103/16, 128/8, 135/14, 163/18

Ḫ. +ga 47/19

Ḫ. -i ʿālem Far.+Ar. Dünyanın sahibi. 140/2

Ḫ. +iġa 33/10

Ḫudāvendi-gār Far. Amir, hakim, hükümdar.

Ḫ. + ın͡gġa 12/10

Ḫudāy Far. Allah, Tanrı.

Ḫ. 35/2, 100/4, 135/13, 135/19, 139/11, 164/2.

ḫ.+ı ʿālemiyan Far.+Ar. Âlemlerin Rabbi. 69/2.

Ḫudāyā Far. Ey Tanrı.

Ḫ. 4/8, 129/3, 139/9, 160/15

Ḫudāyār Yer ismi

Ḫ. 74/5, 115/8, 120/9, 126/2, 136/11, 142/8

Ḫ. idi 163/6

ḫuddāme Ar. Hizmet edenler, hizmetçiler.

ḫ. 107/14

ḫ. +ler 153/18

Ḫudek Özel ad.

Ḫ.123/16

hūhū Ar. Zikir ve mukabelede dervişin Allah adı niyetine tekrar ettiği söz.

h. 49/6

ḫulḳ Ar. Yaratılış, huy.

ḫ. -ı aḫlāḳ Ar. Yaratılış huyu. 3/19

Ḫumur Ḳāḍī Özel ad.

Ḥ. Ḳ.+lar 76/2

ḫūn Far. Kan, öldürme.

ḫ. 15/15, 30/2, 61/8, 89/6

ḫ. bol- Ölmek, öldürmek. 23/11, 45/12, 48/6, 89/21, 93/22

ḫ. +ġa 63/7

ḫ. -ı ciger Far. Ciğer kanı. 107/7

ḫ. +ın 26/13

ḫ. +ını 160/9

ḫ. ḳıl- Öldürmek. 72/18, 111/19, 112/12

ḫ. +ları 33/14

ḫ. tök- Ölüme yol açmak, cana kıymak. 145/15

ḫūn-ābeler Far. Kanlı su.

ḫ. +lar 73/4

ḫūn-ḫᵛār Far. Kan döken, zalim.

ḫ. 97/21

ḫ. +dın18/3

ḫ. +ıdın 65/11, 79/17, 113/7

ḫurç Ar. Meşinden yapılmış heybe.

ḫ. +un 119/16

ḫ. +unnı 102/17

ḫūrd Far. Yemiş.

ḫ. 30/10

ḫ. u ḫᵛāb Far. Yiyecek ve uyku. 42/9, 53/18

ḫ. u ḫām Far. Yiyecek ve olgunlaşmamış. 145/22

ḫurrem Far. Mutlu, huzurlu.

ḫ. 132/5

ḫūrşid Far. Güneş.

ħ. 91/7

ḫūrşīd-tāb Far. Güneş parlaklığı, ışığı.

ḫ. 14/1

ḫurūc Ar. Ayaklanma.

ḫ. ḳıl- Ayaklanmak. 31/18, 97/11, 148/3

ḫurūş Far. Coşma, çağıltı, gürültü, şamata.

ḫ. 11/14, 39/11

ḫ. iyle- Coşmak, şamata çıkarmak. 18/9, 18/10, 126/19, 151/16

ḫ. ḳıl- Coşmak, şamata çıkarmak. 44/11, 56/21, 106/5

ḫuṣūl Ar. Üreme, türeme, çıkma.

ḫ. 17/2, 24/10, 35/4, 35/19, 40/6

ḫ. bol- Üremek, türemek. 35/11

ḫ. +ġa 9/13

ḫuṣūṣ Ar. 1. Kendine özgü olma, has ve mahsus olma.

ḫ. 112/21

2. İş, keyfiyet.

ḫ. 146/8

ḫuṣūṣen Ar. Ayrıca.

ḫ. 145/3

hūş Far. Akıl, zihin, bellek.

h. 56/21, 91/15, 121/10, 126/5, 141/3, 146/2, 156/4

h. +ı 155/8

h. +ıdın 63/12, 90/7

h. +ıġa 95/4

h. +ını 93/7

hūy Far. Gürültü, çığlık.

h. 76/21, 114/2, 134/14, 149/9

h. hū ḳıl- Allah Allah demek. 114/2

ḫūy Far. Yaratılış, tabiat.

ḫ. 23/15, 23/16

ḫ. +ı 101/4

ḫ. +lar 23/15, 23/16

hūylu Far.+T. (<ḫūylu) Güzel ahlaklı, iyi yaratılışlı.

ḫ. durur 5/2

Ḫuyza Ç. (<Ḫuysu) Tunkan, Çin müslümanı.

Ḫ. 23/15, 23/16

Ḫ. +larġa 24/20

Ḫ. +nı 108/18

Ḫuyze Ç. (<Ḫuysu) Tunkan, Çin müslümanı.

Ḫ. +lar 36/6

Ḫ. +lardın 131/15

Ḫ. +ni 35/3

ḫużūr Ar. Rahatlık.

ḫ. 49/4

ḫ. +ı 4/18

hücūm Ar. Hücum, saldırı.

h. ḳıl- Saldırmak, hücum etmek. 83/8, 147/21

h. +lar ḳıl- Saldırmak, hücum etmek. 33/19

hükm Ar. Emir, hüküm.

ḫ. 52/6, 132/1

ḫ. +ike 25/19

ḫ. -i revāneçi Ar.+Far.+T. Devam eden hüküm. 16/11

ḫ. -i şeh Ar.+Far. Hükümdarın kararı. 142/4

ḫ. ḳıl- Hükmetmek, emir vermek. 35/11, 43/1

ḫ. +ni 159/20

ḫükmī Ar. Hükme ait, hükümle

ḫ. +ların 164/21

ḫükūmet Ar. Hüküm sürme, padişahlık.

ḫ. 34/8, 50/4

ḫüküm Ar. Emir, hüküm.

ḫ. 69/3

ḫükümrān Ar.+Far. Hüküm süren.

ḫ. 49/20

ḥ. idi 50/4

ḥüküm-rānlıḳ Ar.+Far.+T. Sultanlık, şahlık.

ḥ. ḳıl- Sultanlık yapmak. 19/8, 25/18

hümāyūn Far. Mübarek, kutlu, padişah.

h. 26/5

ḥürmet Ar. Hürmet, saygı.

ḥ. 88/18

ḥ. +idin 164/6, 164/7

ḥürrī Ar. Köle olmayan, serbest, hür.

ḥ. +larnı 149/18

Ḫüseyin Hz. Hüseyin.

Ḫ. 6/3

Ḫüseyin Baḳşı Özel ad.

Ḫ. B. 28/4

Ḫüseyin Bik Özel ad.

Ḫ. B. 15/13, 20/13,124/8, 125/1, 124/10, 124/21

Ḫ. B. idi 122/21

Ḫ. B. +lar 20/13

Ḫüseyin Ḫoca Özel ad.

Ḫ. Ḫ. 66/3

ḥüsn Ar.(<ḥüsün)Güzellik.

Ḫ. +i 28/18

hüveydā Far. Açık, belli, meydanda h.

it- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/9

h. ḳıl- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/3

-I-

ʿıṭr Ar. Güzel koku.

ʿı. +ın 81/14

ıṭṭılā Ar. Öğrenme, tanıma.

ı. bol- Öğrenmek, tanımak. 17/7

ʿIyd Bāḳī Ḫācı Özel ad.

ʿI. B. Ḫ. +m 122/11

ʿIyd Ṣūfī Özel ad.

ʿI. Ṣ. 74/4, 77/14

ʿIyd Ṣūfī Ming Bėki Özel ad.

ʿI. Ṣ. M. B. 77/14

-İ-

i- İmek fiili, ek fiil. bk. ir-

1. İsimlerle kullanılan şekilleri.

i. -di 5/3, 5/13, 5/14, 5/17, 6/3, 6/18, 8/15, 10/14, 10/20, 11/1, 11/2, 11/4, 13/6, 17/17, 22/19, 25/14, 28/1, 28/18, 33/21, 37/1, 37/2, 37/5, 39/10, 41/17, 46/1, 47/11, 49/8, 49/10, 49/11, 49/13, 49/19, 49/20, 50/1, 50/2, 50/3, 50/4, 50/5, 52/1, 52/4, 52/16, 52/17, 52/20, 54/5, 54/7, 54/8, 54/12, 54/14, 54/20, 55/1, 56/2, 56/15, 59/10, 61/22, 64/8, 66/22, 69/21, 70/7, 71/12, 72/21, 74/10, 74/11, 74/12, 74/13, 74/21, 74/22, 75/2, 75/8, 75/11, 81/1, 84/5, 87/9, 89/6, 89/7, 91/12, 94/1, 95/4, 96/18, 104/1, 107/16, 111/2, 113/11, 114/4, 116/21, 122/4, 122/21, 123/2, 124/5, 134/22, 137/10, 140/14, 140/15, 142/11, 143/13, 144/5, 144/7, 145/1, 145/11, 146/7, 147/22, 153/5, 154/9, 154/19, 157/8, 163/6, 165/11

i. -dik 143/8

i. -diler 30/11, 34/7

i. -dim 6/11, 7/16, 95/9, 101/5, 107/5, 148/4, 163/5

i. -ding 63/5

i. -dük 79/2
i. -ken 30/12, 62/1, 63/6, 84/17, 115/14, 130/14, 140/12,143/9, 158/8, 165/3
i. -mes 7/9, 27/19,42/14, 42/15, 64/8, 92/12, 114/20, 155/22, 165/7, 166/7
i. -mesdür 5/20, 38/10, 39/2, 123/15, 128/21
i. -miş 40/18, 108/9, 108/10, 108/11, 150/7, 163/1
i. -mişler 150/8
i. -seng 96/1
2. Fiillerle birleşik çekim yapan şekilleri.
i. -di 32/20, 33/3, 37/4, 46/1, 47/3, 50/6, 51/10, 52/18, 70/14, 90/19, 94/1, 99/2, 111/1, 163/6
i. -dim 162/14, 165/18
i. -dük 148/11

ʿibādet Ar. Bir dinin buyruklarını yerine getirme.
ʿi. ḳıl- Dinin buyruklarını yerine getirmek. 141/12
ʿi. +de 3/17, 4/6

iber- Göndermek.
i. 36/10
i. -ay 37/14, 164/16
i. -dı 11/5, 37/11, 47/12, 55/1, 63/19, 106/14, 106/15, 110/20, 110/21, 116/7, 119/1, 119/7, 120/10, 120/11, 132/10, 132/13, 138/5, 143/11, 160/2
i. -diler 148/17
i. -dim 37/18
i.-edür-Gönderedurmak. 22/21
i. -gen 40/19, 78/16, 155/9
i. -geni 18/17, 36/19, 36/20, 40/9, 42/2, 56/7, 67/22, 78/20, 118/14, 118/15
i. -genini 36/3, 116/13
i. -gen idük 79/2
i. -gil 35/17, 35/18, 36/9, 119/3
i. -güm 80/15, 141/4
i. -ip 120/4
i. -mes idi 111/1
i. -megeni 42/3
i. -miş 155/11
i. -sek 38/19, 40/15, 79/11
i. -sem 151/10
i. -sün 159/14

İbla Özel ad.
İ.112/7

iblīs-lıḳ Ar.+T. Şeytanlık, hilekarlık.
i. 101/11

ibn Ar. Oğul.
i. 60/3, 67/5, 74/3, 142/9, 142/10

ibn-i Devlet Devlet oğlu.
i. -i D.142/10

ibn-i İslām İslam oğlu.
i. -i İ. 142/9

ibn-i Mama Yār Töre Mama Yar Töre oğlu
i. -i M.Y.T. 74/3

ibn-i Muḥammed ʿAzīz Muhammed Aziz oğlu.
i. -i M. ʿA. 142/9

ibn-i Ṣūfī Sufi oğlu.
i. -i Ṣ. irdi 67/5

ibn-i Yūsuf Yusuf oğlu.

i. -i Y. +ka 60/3

İbrāhim Aḫun Özel ad.

İ.A. 50/3, 54/5

ibtidā Ar. Başlangıç, ilk olarak, ilk önce.

i. 87/12

i. ḳıl- İlk olarak başlamak. 81/21, 129/4

icābet Ar. Kabul etme, kabul edilme.

i. 149/17

i. +ka 160/16

icāzet Ar. İzin, ruhsat.

i. 80/1

iç İç, iç kısım, iç taraf.

i. 65/17

i. +de 38/16, 53/21, 74/11, 121/18

i. +din 85/18, 113/2, 121/4, 123/7

i. +i 72/16, 77/7, 81/4

i. +ide 145/2

i. +ige 14/11, 33/1, 33/4, 62/16, 70/2, 73/9, 77/1, 88/3, 90/22, 94/21, 103/8, 117/18, 142/19, 154/1, 161/9, 165/16,

i. +ike19/7, 51/15

i. +inde 68/7, 68/16, 75/4, 93/3, 138/19, 139/19

i. +ini 53/3, 83/11, 84/2, 105/3

iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

i. -er 72/3, 124/20, 129/6, 156/16

i. -erler 139/16

i. -gen 137/2, 137/5

i. -gendin 137/4

i. -günce 137/5

i. -iben 121/10

i. -ip 22/18, 35/9, 43/15, 45/21, 56/12, 65/8, 67/20, 69/8, 81/22, 97/18, 99/10, 110/8, 114/22, 116/9, 126/14, 130/6, 130/13, 135/16, 137/1, 139/18, 147/2, 149/19

i. -mekdin 24/15

i. -mesdin 137/3

i. -se 9/17

i. -ti 103/12

i. -ürdi 66/11

içal- Bir sıvıyı ağza alıp yutabilmek.

i. -may 139/15

içkeri İçeri.

i. 62/3

i. + ġa 29/16

içre İçeri, içine, arasında, içinde.

i. 2/10, 3/4, 3/9, 3/14, 6/12, 9/15, 19/6, 43/4, 46/18, 49/4, 49/19, 49/21, 53/7, 62/2, 69/16, 73/21, 74/4, 80/2, 88/4, 90/17, 99/5, 103/7, 104/4, 104/11, 108/5, 109/12, 113/15, 121/8, 128/20, 138/18, 138/21, 139/12, 146/10, 152/19, 157/8, 162/14

idrāk Ar. Anlayış, yetişme, olgunlaşma.

i. +ıġa 39/4

İdrīs Hz. İdris peygamber.

İ. 2/15

iger Eyer, at takımı.

i. 79/10

iḥāṭa Ar. Bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma.

i. ḳıl- Etrafını sarmak, çevirmek, kuşatmak.19/4, 19/12, 117/21

iḫbār Ar. Haber verme, bildirme.

i. +nı 68/11

iḫlāṣ Ar. Temiz sevgi ve yürekten bağlılık.

i. 26/8, 69/11, 82/6, 96/18

i. it- Bağlanmak, dost olmak. 65/13, 96/7

i. ḳıl- Bağlılık, dostluk kurmak. 82/6, 84/18, 154/13

i. +nı 66/9

iḥsān Ar. İyilik etme.

i. 26/22

i. +ıġa 135/15

i. ḳıl- İyilik etmek, iyi davranmak. 144/11, 152/13

ihtimām Ar. Bitirme, sona erdirme.

i. ḳıl- Özen göstermek. 67/10

iḫtiyār Ar. 1. Seçme.

i. ḳıl- Seçmek. 85/20

2. Kulun Allah'ı ya da Allah'ın kulu seçmesi.

i.128/22

3.Yaşlı, kocamış olan kimse.

i. 128/22

iḫṭiyāt Ar (<iḥtiyāṭ) Savaş sırasında her an savaşa girebilecek şekilde hazır bulundurulan birliklere verilen ad.

i. ḳıl- Savaşmak için hazır bekleyen birlik oluşturmak. 66/21

iḫyā Ar. Canlandırma, can verme.

i. ḳıl- Diriltmek, canlandırmak. 2/5

iken imiş, idi, olduğu.

i. +din 116/15

iken- Bir şeye temayül etmek, yönelmek.

i. -dük 101/19, 118/10, 139/10, 158/9

ikev Her ikisi.

i. 5/3, 26/12, 54/9, 71/13, 84/13, 88/9, 105/2, 105/16, 105/18, 105/20, 105/22, 111/2, 122/17, 146/10, 154/7

i. +ġa 106/6, 120/10

i. +mizġa 120/13

i. +mizga159/4

i. +mizni 120/13

i. +ni 154/14

i. +n͡gizni 160/8

iki İki (2) sayısı

i. 5/2, 5/16, 6/5, 15/17, 17/8, 17/11, 17/12, 17/13, 17/15, 17/16,17/20, 18/4, 18/6, 18/8, 19/8, 21/8, 26/14, 28/1, 29/14, 32/2, 32/9, 32/14, 34/21, 35/12, 35/18, 36/3, 36/10, 37/16, 39/8, 40/3, 44/9, 47/1, 49/10, 49/11, 50/15, 51/2, 54/4, 54/11, 56/21, 57/3, 64/16, 65/7, 67/5, 67/10, 67/11, 68/14, 74/3, 74/6, 74/9, 78/1, 85/2, 86/11, 90/7, 90/18, 91/3, 92/20, 93/1, 94/15, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 101/22, 102/6, 105/5, 105/7, 105/17, 106/7, 107/15, 111/5, 115/11, 120/11, 123/10, 124/1, 126/4, 129/1, 129/17, 130/17, 131/15, 131/18, 143/17, 144/8, 145/15, 154/16, 157/6, 160/12, 160/14, 161/7, 166/9, 166/13

i. min͡g İki bin sayısı. 17/12, 47/1

i. +miz159/6

i. +nci 77/5

i. +nçi 38/14

i. +si 16/7, 45/10, 49/11, 73/7, 75/11, 127/1, 145/15

i. +sini 160/9

i. +sining 165/15

i. yüz İki yüz sayısı. 35/18, 36/3, 36/10

i. yüz bėş İki yüz beş sayısı. 115/11

i. yüz ėllig İki yüz elli sayısı.

i. y. ė. irdi 143/17

İki Buġra Yer adı.

İ. B. +nıng 19/12

İki Buġraluķ Yer adı.

İ. B.134/11

ikin Acaba.

i. 68/16, 79/4, 100/5

ikiz İkiz, çift.

i. 125/18, 139/8

iķlim Ar. Diyar, ülke.

i. +iġa 27/5

ikrām Ar. Konuğu ağırlama.

i. ķıl- Konuğu ağırlamak. 96/6

il Ülke, memleket, halk.

i. 118/2, 135/2

i. +i 19/11, 19/18, 44/22, 113/2, 119/2, 129/15, 134/11, 145/10, 145/12, 146/2

i. +de 6/12

i. +din 61/3

i. +ge 75/2, 87/8

i. +idin 126/1

i. +ige 105/14

i. +ining 4/17, 134/8

il bėki Memleket işleriyle ilgilenen bey.

i. b. 73/22

i. b. idi 54/7, 123/2

il Yabancı, başkası.

i. +i 106/6, 112/12

il- Dikkate almak, gözönünde bulundurmak.

i. -may 68/1

i. -medi 109/4

ʿilāc Ar. İlaç, çare.

i. 31/7, 39/12, 135/5,

ʿi. +ın 43/14, 90/20

ʿi. +ın ķıl- Çare bulmak, önlem almak. 56/20

ʿi. +ını ķıl- Derman bulmak. 130/8

ilāh Ar. Tanrı.

i. 128/17

ile ile, birlikte.

i. 3/19, 7/10, 26/8, 26/9, 50/12, 58/14, 77/17, 121/5, 129/3, 163/5, 164/9

ilt- Göndermek, nakletmek.

i.+mes iyle- Göndermez eylemek. 70/16

İli İli Kazak Özerk İli Moğolistan'nın batısında, Rusya'nın güneyinde ve Kazakistan'nın doğusundadır.

İ. 8/9, 8/15, 9/1, 9/3, 10/17, 11/5, 11/9, 24/9, 27/7, 30/4, 32/1, 52/12, 57/10, 62/22, 81/19, 99/17, 100/12, 100/14, 100/17, 103/2, 142/11, 149/20, 156/14, 166/13

İ. +ġa 9/5, 8/17

İ. +ning 7/2, 10/9, 10/18

il[i]g (<ilig) El.

i. +ide 165/1

i. +ide 6/1, 105/10

i. +idin 33/8

i. +iga 16/3, 26/7, 39/17, 45/3, 56/12, 62/20, 71/6, 98/6, 102/17, 126/21, 127/7, 129/5

i. +iġa 42/7, 73/12, 80/4

i. +imde 6/13

i. +imge 165/19

i. +imġa 165/2

i. +imizdin 29/7

i. +ini 162/4

ilgeri Önce, evvel.

i. 137/3

illā ʾllāḫ Ar. Allah'tan başka ilah yoktur.

i. 105/11

ʿilm Ar. İlim, bilgi.

ʿi. 49/10, 82/13, 83/9

ʿi. -i ḫāṣ Ar. Özel ilim. 30/10

ʿi. -i nā-renc Ar. +Far. Sıkıntısız ilim. 83/7, 83/9

ʿi. -i nücūm Ar. Yıldızların ilmi. 83/8

ʿi. -i ẓāhir Ar. Görünen, meydandaki bilgi. 49/17

ʿi. +ni 49/12

ilṭāf Ar. (<elṭāf) İyilikler, güzellikler. bk. elṭāf.

i. 63/1

i. ėt- İyilik etmek. 162/5

i. it- İyi davranmak. 40/21

ilticā Ar. Sığınma, barınma.

i. bol- Sığınmak, barınmak. 146/16

iltifāt Ar. Gönül alma, iltifat.

i. 149/14

i. iyle- İlgi göstermek, meyletmek. 126/13, 131/8

i. ḳıl- İlgi göstermek, meyletmek. 52/15, 107/15, 113/9,131/12

imām Ar. İmam, hoca.

i. 6/5, 20/2, 31/12, 32/16, 74/1, 74/5, 74/8, 74/14, 74/17, 74/18, 74/19, 75/22, 76/13, 112/19, 112/22, 113/3, 117/11, 117/16, 136/11, 136/13, 137/8, 138/11, 138/12, 138/15, 154/8, 155/17

i. +ı 75/4, 76/4

i. -ı şīr-gīr Ar.+Far. Aslanı kaldıracak kadar güçlü imam. 49/18

i. +lar 75/20, 136/12

İmām Aḫun Özel ad.

İ.A.74/18, 137/7

İmām Bāḳī Ṣādıḳ Özel ad.

İ. B. Ś. 75/8

İmām Başlaġın Özel ad.

İ. B. 74/14

İmām Ḳāḍī Bik Özel ad.

İ. Ḳ. B. 74/5

İmām Niyāz Özel ad.

İ.N. 117/11

İmām Ẕolyar Özel ad.

İ. Ź. 155/17

imāmān Ar. İmamlar, hocalar.

i. 6/3

ʿimāme Ar. Sarık, tesbih gibi şeylerin başına geçirilen şey. bk. ʿimmāme

ʿi. 80/9, 107/8

ʿi. +lar 94/5

ʿimārāt Ar. Şehir.

ʿi. +ıġa 77/6

ʿimāret Ar. Bayındırlık, şehir.

ʿi. +ka 165/13

ʿi. +lar 100/18

ʿi. +ni 102/18

īmān Ar. Dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, din inancı.

ī. 2/11, 105/22, 123/18

imīn Ar. Emin, kaygısız.

i. 146/13

i. bol- Emin olmak, kaygı taşımak. 18/3, 97/13, 114/1, 156/9

i. iyle- Korkmamak, emin olmak. 64/11

i. ḳıl- Kaygısız etmek.131/12

İmīn Ṣūfī Özel ad.

İ. Ś. 125/4

İmīn Toḫta Özel ad.

İ. T. 94/15

ʿimmāme Ar. (<imāme) Fes, arakıye ve ve taç üzerine sarılan sarığa verilen ad. bk.imāme.

ʿi. 79/10

imtihān Ar. Deneme, sınama.

i. iyle- Denemek, sınamak. 41/19

īn Far. Bu.

Ī. 14/8

in- İtaat etmek.

i. -gil 106/3

inʿām Ar. İhsan etme, iyilik etme.

i. +ıġa 135/15

i. ḳıl- İyilik etmek. 152/13

ʿināyet Ar. İyilik, bağış, yardım.

ʿi. 34/4,

ʿi. it- İyilik etmek. 47/16

ʿi. ḳıl- Yardım etmek, iyilikte bulunmak. 34/4, 40/20, 42/21, 55/11, 100/9, 131/4, 136/20

ʿi. +i 148/10

ince Tiz (ses), pes karşıtı.

i.128/12

İncinān Özel ad.

İ. 43/16, 46/16, 98/12, 127/7

inek İnek.

i.59/11

ingil Elbise.

i.106/3

ini Kardeş, küçük erkek kardeş.

i. +mni 29/2

i. +ni͡ngdin 61/9

i. +si 65/4, 71/15, 138/6, 165/15

ins Ar. İnsan, beşer.

i. ü cin İnsan ve cin. 3/6

i. ü cān İnsan ve can.

i. ü c. irür 15/10

inṣāf Ar. Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet.

i.101/9

i. +mudur 113/17

insān Ar. Adam, kişi, olgun kimse.

i.104/18, 104/19

inşā Ar. Düzyazı veya şiir kaleme alma, yazıya dökme.

i. ḳıl- Şiir kaleme almak. 124/8

inşāʾallāḫu teʿālā Ar. Yüce Allah isterse.

i. 46/11

intiḳām Ar. Öç.

i. al- Öç almak.159/15

iʿtibār Ar. Saygın, ehemmiyetli.

i. ḳıl- Saygı göstermek, değer vermek. 155/13

iʿtimād Ar. Güvenme.

i. ėt- Güvenmek. 92/8

i. ḳıl- Güvenmek. 46/9

iʿtirāż Ar. Karşı çıkma.

i. ḳıl- Karşı çıkmak, kabul etmemek. 158/10

iʿzāz Ar. Saygı gösterme, ağırlama.

i. it- Saygı göstermek, ağırlamak. 3/17

ir Er, erkek.

i. 74/10, 74/11, 110/10, 114/14, 115/15, 125/15, 134/21, 142/1, 142/13, 146/3, 150/5, 160/18

i. bol- Er olmak, erkek olmak. 113/19

i. +ga 5/16, 41/1

i. iken 115/14

i. iseng͡ 96/1

i. +lar133/15

i. +ni 96/20

i. +ning͡ 71/14

ir- İmek fiili, ek fiil. bk. i-

1. İsimlerle kullanılan şekilleri.

i. -di 6/17, 8/14, 11/4, 13/5, 16/5, 16/6, 16/8, 20/9, 20/10, 20/19, 21/2, 21/20, 24/2, 24/9, 24/11, 25/16, 26/1, 26/2, 26/3, 26/6, 27/2, 31/21, 32/14, 34/14, 34/15, 34/17, 35/13, 38/2, 38/7, 41/14, 45/10, 46/6, 47/7, 48/2, 48/4, 49/12, 50/2, 51/19, 51/20, 52/17, 52/18, 52/20, 53/18, 53/19, 53/20, 53/21, 54/3, 54/11, 57/19, 67/4, 67/5, 68/7, 73/15, 73/16, 74/11, 75/1, 77/8, 78/21, 79/3, 81/19, 82/10, 84/19, 85/19, 87/12, 88/6, 89/7, 89/22, 90/12, 91/19, 92/18, 92/21, 93/20, 93/21, 94/13, 95/22, 96/16, 96/17, 96/20, 98/11, 99/17, 100/20, 101/13, 102/11, 103/9, 103/22, 104/10, 104/20, 105/1, 106/16, 108/7, 109/7, 112/5, 112/6, 115/1, 115/8, 115/12, 117/22, 121/17, 122/17, 123/5, 123/9, 124/2, 124/4, 124/5, 124/6, 131/9, 135/1, 136/6, 136/7, 136/13, 136/14, 137/10, 142/12, 142/16, 142/17, 143/8, 143/17, 147/4, 153/3, 153/8, 154/20, 155/13, 158/4, 161/4, 162/12, 162/13, 162/15, 163/7, 163/14, 164/12

i. -diler 11/8, 51/6, 62/5, 67/2, 71/15, 93/9, 145/10, 153/13

i. -dim 8/13, 162/13

i. -ding͡ 63/8, 63/11, 90/13

i. -dük 13/4, 46/6

i. -ken 165/1

i. -mes 63/9

i. -miş 35/17, 64/14, 71/1, 139/10, 158/9, 158/12

i. -se 101/16

i. -ür 2/1, 2/2, 5/2, 5/12, 6/2, 6/4, 7/7, 7/12, 14/9, 15/10, 15/16, 19/3, 26/11, 27/16, 27/19, 28/11, 29/10, 33/18, 35/18, 60/2, 65/1, 65/10, 65/12, 71/7, 87/13, 87/14, 87/15, 88/18, 93/16, 98/2,

101/14, 101/15, 104/7, 107/3, 113/14, 122/17, 122/18, 123/13, 127/14, 135/18, 155/18, 158/10, 158/11, 160/13, 163/3, 163/10, 166/4

2. Fiillerle birleşik çekim yapan şekilleri.

i. -di 5/1, 5/10, 11/6, 11/15, 13/3, 21/4, 21/5, 21/22, 23/7, 23/8, 23/10, 24/6, 24/7, 24/12, 24/15, 24/16, 25/18, 25/20, 26/9, 30/17, 30/19, 31/2, 31/5, 31/7, 31/9, 37/4, 39/12, 40/20, 44/14, 47/4, 58/3, 59/13, 69/6, 71/20, 73/14, 85/1, 88/19, 92/16, 95/12, 97/22, 103/19, 106/18, 108/6, 109/6, 110/7, 111/17, 111/22, 118/21, 121/2, 127/8, 127/9, 130/13, 136/5, 137/9, 144/18, 144/21, 145/10, 145/15, 146/11

i. -diler 30/17, 97/18

i. -dimü 119/19

i. -dük 148/11

i. -miş 105/10

i. 132/5

ir- 1.Erişmek, kavuşmak.

i. -di 26/9, 125/18

i. -dim 166/2

i. -ür 83/6

2. İnsan veya bitki büyüyüp gelişmek, yetişmek.

i. -ür 87/13

irāde Ar. 1. İstek, dilek, talep.

i. ḳıl- İstemek. 46/4

2. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü.

i. 30/7

i. +si 30/9

3. Buyruk, ferman.

i. -i ezelī Ar. Eski buyruk, ferman. 30/7, 87/3

Īrān Far. İran halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

Ī. +lar 136/18

Ī. +larnı 113/21

Īrānlig Far.+T. İran halkından veya bu halkın soyundan olan (kimse).

Ī. 115/16

Īrān-yān Far.+Ar. İranlılar.

Ī. 57/6

irem Şeddad'ın cennete benzeterek yaptığı bahçe.

i. bāġ Şeddad'ın cennete benzeterek yaptığı bahçe. 21/9

iren Eren, olgun insan.

i. +lar 150/19

i. +larını 145/5

iri İri, büyük, kaba.

i. 70/11

İrke Bik Özel ad.

İ. B. 20/8, 112/18, 112/20, 112/21, 117/16, 142/6, 143/15, 143/18, 143/21

İ. B. +ka143/16

İ. B. +ni 143/13

irkek Erkek.

i. 62/16

İrke Mi͡ng Bėki Özel ad.

İ. M. B. 141/7

irte Yarın, sabah.

i. 95/10, 114/2, 114/3, 160/11, 160/12

i. +ga111/8

irtelik Yarın, sabah.

i. +ka 12/16

irtesi Bir günün, haftanın, ayın, mevsimin, yılın ardından gelen (gün, hafta, ay, mevsim, yıl)

i. 132/5

is Dumanın değdiği yerde bıraktığı kara leke.

i. +i 67/15

ʿĪsā Özel ad.

ʿĪ. 100/11, 104/20, 105/12

ʿĪ. +nı 79/7

ʿĪsā Aḫun Özel ad.

ʿĪ. A. 66/1, 78/18

ʿĪsā Ḥācı Özel ad.

ʿĪ. Ḥ. 75/12

İsfendiyār Fars krallarının ilk sülalesi olan Keyanilerden Güştasb'ın oğlu olup meşhur Rüstem'le yaptığı savaş sonucu ölen kişi.

İ. 6/1, 52/20, 59/13

İsḥāḳ Bik Özel ad.

İ. B. +ni 29/22, 60/21, 62/10, 64/15

İsḥāḳ Ḥācı Özel ad.

İ. Ḥ. 123/12

İsḥāḳ Ḫazāneçi Bik Özel ad.

İ. Ḫ. B. 21/2, 60/11

İsḥāḳ Ḥükm-i Revāneçi Bik Özel ad.

İ. Ḥ. R. B.16/11

İslām Ar. İslam, islamiyet.

i. 5/11, 5/12, 13/15, 13/18, 22/7, 30/14, 36/17, 36/21, 38/8, 38/21, 39/1, 39/5, 39/20, 49/18, 53/13, 54/8, 57/18, 61/11, 62/18, 68/1, 80/19, 85/19, 87/4, 108/8, 114/6, 115/14, 118/15, 120/17, 121/18, 121/19, 125/10, 135/21, 136/4, 137/20, 138/6, 148/14, 150/1, 150/17

İ. +da 34/9

İ. +ġa 12/1, 19/2, 23/5, 24/5, 36/20, 37/6, 40/5, 57/14, 59/12, 77/21, 81/16, 81/17, 116/5, 118/4, 121/7

İ. +nı 17/2, 20/17, 22/12, 35/19, 39/2, 39/7, 39/14, 63/20

İ. +nıng͡ 25/14, 36/1, 56/7, 67/22

İslām Özel ad.

İ.142/9, 142/10

İslām Dilīr Özel ad.

İ. D.163/1

İslām Ḳavaş Özel ad.

İ. Ḳ. 73/22

İslām Mollā ʿĀşūr Özel ad.

İ. M. ʿĀ.157/13

İslāmī Ar. İslâm diniyle ilgili olan, İslâm'a özgü.

İ.16/14, 85/15, 85/20, 86/12, 91/3, 110/1, 117/22, 121/8, 129/16, 133/10, 134/17

İ. +ġa115/1

İ. +ler 22/18, 39/12, 39/13, 44/10, 45/14, 58/12, 68/21, 76/14, 89/22, 91/15, 108/16, 109/19, 117/14, 123/6, 130/17

İ. +lerġa 57/19

İ. +lerning 43/20, 108/19, 113/13

İslāmiyān Ar.+Far. İslam dinini mensup olanlar.

İ. 67/8, 68/12, 68/15, 108/17, 149/2

ism Ar. Ad.

i. 13/6, 97/9

i. +i 8/12

i. +ing 57/21

i. -i ẕāt Ar.Saygıdeğer kişinin ismi. 93/16, 103/14, 160/13

i. +larnı 2/13

i. +ni 163/1

İsmaʿīl Özel ad.

İ. +lar 84/4

İsmāʿīl Aḫun Özel ad.

İ. A.12/8

İsmāʿīl ʿAzīz Yüz Bėki Özel ad.

İ. ʿA. Y. B.100/16

İsrāʾīl Bahādır Özel ad.

İ. B. 85/10

İsrāʾīl Dil-āver Özel ad.

İ. D. 125/20

İsrāʾīl Dilīr Özel ad.

İ. D. 33/21

İsrāʾīl Şeyḫ Özel ad.

İ. Ş. 32/14

istiʿānet Ar. Yardım isteme.

i. 24/7, 69/12

istiḳāmet Ar. Yön.

i. 69/10

istirāḥāt Ar. Rahat etmeler, dinlenmeler.

i. ḳıl- Dinlenmek. 12/16

iş Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.

i.15/16, 26/19, 30/8, 37/7, 44/2, 61/13, 66/13, 67/3, 88/15, 88/19, 88/21, 91/6, 97/3, 98/16, 108/15, 128/21, 153/9, 153/13, 157/9, 158/11, 158/12, 159/12, 162/10, 165/21

i. ḳıl- İş yapmak. 128/16, 166/7

i. +de 52/16, 143/6, 158/14, 165/17

i. +din 26/16, 26/17, 155/1, 156/14

i. +ġa 26/1, 65/2, 136/4

i. +i 20/10, 34/8, 40/20, 71/1, 92/18, 95/2, 109/7, 118/10, 126/7, 128/21, 139/10, 139/13, 145/16, 146/15, 158/9, 158/11, 158/14

i. +i bol- Uğraşma zorunda olmak. 130/4

i. +ide 50/4,163/17

i. +ide idi 50/5

i. +i ḳıl- Çalışmak. 138/18

i. +im 6/16

i. +im bol- Uğraşma zorunda olmak. 6/16

i. +in 87/22, 150/19, 163/20

i. +ing 7/12, 155/16

i. +ini 17/4, 20/13, 106/8, 106/11

i. +ḳa 7/8, 41/14, 62/5, 82/13, 101/9, 147/18

i. +ler 26/18, 60/2, 64/19, 87/17, 88/16, 119/18, 119/21, 159/4

i. +lerde 12/13

i. +lerni 45/17, 65/1, 83/17

i. +ni 12/15, 30/3, 48/21, 62/3, 79/12, 88/11, 88/22, 94/11, 108/2, 135/4, 135/14, 141/15

i. +ni ḳıl- Çalışmak. 62/3

i. +ni͡ng 38/13, 130/8, 136/21

işen- Güvenmek.

i. -ip 68/1

i. -me103/1

işençi İtimat, güven.

i. ḳıl- Güvenmek, itimat etmek. 47/19

işek Eşek.

i. 78/2, 139/16

işik Eşik, kapı.

i. 95/21, 152/12

i. +din 164/13

i. +iġa 88/5

i. +ini 88/6

i. +ke 103/7

i. +ni 96/3

i. +iga 33/11

işik-aġa Kapıcı başı, kapı ağası.

i. irdi 24/9

işit- İşitmek, duymak.

i. -dük 56/20

i. -gil 19/1, 99/22, 105/15, 157/19

i. -ip 10/15, 11/7, 11/20, 12/3, 12/17, 13/10, 21/19, 24/14, 25/2, 29/20, 30/6, 40/5, 43/16, 47/17, 49/1, 59/21, 65/13, 86/5, 87/2, 87/18, 103/6, 104/21, 106/9, 108/12, 110/20, 116/3, 116/13, 138/12, 144/18, 150/13, 150/20,

i. -kec 52/5

i. -ken 8/8, 16/2, 33/20, 61/6, 119/6

i. -ken idi 39/10

i. -ke͡ng 119/2

i. -key 10/2, 150/6

i. -mek 24/8, 106/13, 120/14, 144/15

i. -mekke 144/14

i. -se 7/10, 10/5, 35/4, 39/1, 82/1

i. -sem 131/15

i. -se͡ng 66/15, 69/18, 77/15, 86/21, 100/4

i. -se 163/15

i. -se͡ng 78/22

i. -sün 65/9

i. -ti 14/11, 24/17, 27/10, 29/4, 34/16, 44/6, 45/17, 58/10, 66/10, 85/2, 90/1, 90/7, 91/22, 93/20, 95/14, 108/8, 109/2, 114/10, 120/5, 135/5, 141/21, 145/20, 151/14

işkāl Ar. Ağır şey yükletme, yükletilme.

i. 87/11

işlet- İşletmek, çalıştırmak.

i. -ti 84/3

ʿişret Ar. İçki içmek, eğlenmek.

ʿi. ḳıl- Eğlenmek, içki içmek. 108/5

iştan İç donu.

i. +ıġa 45/20

iṭ (<it) Köpek.

i. 114/2, 138/21

i. +din 149/5

it- 1. Yardımcı fiil.

i. -er 46/5, 101/8, 118/19, 121/15

i. -ey 83/12, 116/11, 124/15

i. -e 92/10

i. -ip 2/4, 2/6, 2/9, 2/11, 2/18, 3/17, 3/19, 4/1, 4/6, 28/20, 29/2, 40/17, 40/21, 41/1, 41/2, 42/9, 47/16, 48/9, 56/11, 60/22, 65/13, 79/14, 79/16, 79/20, 85/7, 96/7, 97/5, 97/15, 98/15, 100/19, 100/20, 102/13, 120/15, 149/13, 161/8, 162/3,

i. -maḳ 105/13

i. -maḳḳa 3/20

i. -sen͡giz 25/7

i. -se 25/6

i. -ti 162/16

i. -ür 8/6

2. Yapmak, etmek.

i.-edür sizYapadurmak. 137/8

i. -ip 47/2

i. -sem 54/13

iṭā‘at Ar. Söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma.

i. ḳıl- Söz dinlemek, boyun eğmek, buyruğa uymak. 131/4

ital- Yapmaya gücü yetmek

i. -gay mėn 124/17

iy Ey ünlemi.

i. 72/10

‘iyāl Ar. Hanım, eş.

i. +ini 119/4

‘a. +ların͡ga32/3

‘iyāl-mend Ar.+Far. Bakmakla zorunlu olunan kadınlı, çouklu.

‘i. 119/4, 164/3

iyle- 1. Yardımcı fiil.

i. 19/1, 61/7, 89/18, 166/5

i. -ben 3/18, 8/3, 30/1, 42/13, 76/9, 139/5, 142/3, 152/10, 160/14

i. -di 2/7, 2/14, 3/1, 5/8, 10/16, 12/1, 13/17, 18/9, 18/10, 18/13, 20/4, 28/4, 29/16, 34/2, 34/5, 41/7, 41/19, 46/21, 48/21, 55/5, 56/14, 59/18, 59/22, 63/1, 67/6, 69/21, 73/12, 74/17, 76/3, 83/2, 86/2, 87/17, 92/3, 93/12, 93/17, 95/5, 98/16, 106/8, 109/20, 110/1, 115/21, 116/2, 121/5, 122/9, 126/13, 126/19, 128/22, 129/13, 130/19, 131/8, 131/14, 133/16, 135/7, 139/3, 142/5, 142/22, 143/20, 143/22, 144/11, 145/15, 146/2, 151/16, 153/7, 158/7, 160/21, 161/15

i. -diler 70/16

i. -dim 8/12, 69/21, 103/3

i. -din͡g 63/14

i. -dük 128/20, 130/4, 165/8

i. -gen 42/16

i. -gey 7/4, 10/6, 14/15, 15/7, 26/6, 26/18, 27/20, 58/9, 68/5, 82/2, 140/2, 153/12, 160/10, 163/20

i. -geyler 43/10

i. -gil 69/20, 141/12, 158/17

i. -güm 44/1, 91/8

i. -mek 10/13, 59/21, 60/19, 141/19

i. -mekke 2/17, 130/5, 133/9, 143/22

i. -mes 141/14

i. -mey 43/2

i. -me 42/20

i. -miş 12/12, 29/1, 35/15, 64/20, 100/2

i. -n͡g 60/15, 93/11, 139/1, 159/5

i. -n͡giz 7/6, 41/5, 66/16, 79/1

i. -p 3/11, 5/6, 9/11, 10/16, 11/9, 14/1, 14/10, 15/4, 39/10, 47/7, 52/22, 55/8, 57/12, 61/2, 64/11, 68/18, 72/19, 81/15, 82/21, 85/1, 85/6, 91/7, 93/9, 95/5, 99/20, 104/2, 109/5, 110/15, 113/5, 116/3, 117/18, 117/19, 118/2, 125/5, 133/17, 134/19, 134/20, 139/9, 141/3, 146/18, 151/18, 155/11, 162/15

i. -r 24/16, 90/19

i. -sek 30/4, 129/15

i. -sek 14/14

i. -sem 83/16

i. -seŋ͡g 7/2, 29/22, 79/5

i. -sün 60/6, 78/14, 107/17, 125/16, 125/17, 159/21

i. -sünler 8/3, 8/5, 60/5, 69/9

i. -y 84/20, 135/17

i. -yin 8/2, 10/9, 14/18, 71/2, 81/22, 93/11, 121/11, 147/3, 150/2

2.Yapmak, etmek.

i. -di 145/22

i. -p 105/3

iylen- Neşeli, hoşça vakit geçirmek.

i. -iŋ͡g 42/13

iyleş- Yardımcı fiil.

i. -ip 16/12, 39/17, 97/12, 149/12, 160/20, 161/11

İymen Aḫun Özel ad.

İ. A. +um 122/8

iz Bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare.

i. 104/11

i. +i 142/17

izār Ar. Bele bağlanıp bedenin alt yanını örten giysi.

i. 65/17

izda[i]- Aramak, araştırmak.

i. -dı 94/7

i. -p 106/17, 112/11

izdi- İstemek.

i. -me 28/6

i. -diseŋ͡g 28/6

iẓhār Ar. Göstermek, açığa vurmak.

i. 4/7

i. it- Göstermek, ortaya çıkarmak. 2/6, 2/18

i. ḳıl- Göstermek, ortaya çıkarmak. 6/10, 35/20

izil- Ezme işine konu olmak.

i. -ür 137/5

iẕin Ar. Bir şey yapmak için verilen veya alınan özgürlük, müsaade, ruhsat.

i. +i 93/4, 128/16

ʿizzet Ar. Büyüklük, yücelik, ululuk.

ʿi. 18/14, 46/2, 59/15, 100/3

-K/Ḳ-

ḳāb Far. Uzaklık, mesafe.

ḳ. 23/6

ḳabaḳ Kaş ile kirpik arası, göz kapağı.

ḳ. +ın 83/3

ḳabal- Kapamak.

ḳ. -dı 110/6

ḳ. -ıp ḳal- Kapatıp kalmak. 45/19

Kaʿbe Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kıble olarak kabul

edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer.
K.135/18

ḳābil Ar. Olan, olabilir, mümkün, kabul edici.
ḳ. bol- Mümkün olmak. 136/19
ḳ. it- Kabul etmek, mümkün hale getirmek. 4/6

ḳabr Ar. Mezar.
ḳ. +i 93/8

ḳabuġ Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm.
ḳ. +larnı 131/20

ḳabūl Ar. Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma.ḳ.
ḳ. bol- Onaylanmak. 60/4
ḳ. iyle- Kabul etmek, razı olmak, onaylamak.13/17
ḳ. ḳıl- Razı olmak, kabul etmek, onaylamak. 10/11, 17/2, 25/16, 25/20, 35/11, 35/19, 39/2, 40/6, 52/7, 79/12, 164/5

kāc Far. Tokat, darbe, yıkım.
k. 44/20, 64/14, 69/6, 110/2, 118/21
k. +ıġa 110/3
k. +ını yė- Tokat yemek. 110/7
k. ur- Tokat atmak, tokatlamak. 118/21

ḳaç- Kaçmak, uzaklaşmak.
ḳ. -alı 32/18, 33/1
ḳ. -ar 59/14, 89/14, 121/2, 151/10
ḳ. -ar irdi 121/2, 127/8, 127/9
ḳ. -ay 58/21
ḳ. -ıp 32/6, 33/21, 43/15, 48/8, 48/13, 62/12, 77/2, 85/12, 88/4, 91/17, 91/20, 92/16, 92/17, 92/21, 93/1, 93/5, 93/21, 94/12, 95/15, 96/3, 98/10, 102/8, 102/10, 102/11, 103/22, 104/11, 110/3, 110/11, 127/22, 130/6, 135/6, 145/16, 146/13, 146/14, 154/4, 156/11, 158/20, 160/19, 161/13, 104/16
ḳ. -ıp irdi 92/21, 102/1
ḳ. -ıpmu 115/22
ḳ. -ḳalı 58/22, 59/6, 85/21, 109/15
ḳ. -ḳan 45/15, 135/7
ḳ. -madı 48/12, 55/16
ḳ. -mayın 32/21
ḳ. -tı 33/2, 45/14, 48/5, 68/18, 68/21, 89/10, 89/13, 98/8, 109/18, 115/11, 117/20, 143/21, 146/1, 156/5
ḳ. -tılar 48/6, 48/7, 67/3, 102/10, 111/22, 116/4, 154/4
ḳ. -up 99/1

ḳaçan Ne zaman, nasıl.
ḳ. 14/14, 21/7, 31/18, 32/2, 77/8, 144/16
ḳ. kim Ne zaman ki. 21/7

Ḳaçar İran'da aslen Azerbaycan Türkleri olan Kaçar tayfasının kollarından olan Kovanlı kolu tarafından kurulmuş ve 1794 ile 1925 yıllar arasında hükümü sürmüş devlettin adı. Ḳ. 59/5
Ḳ. +ġa 58/20

ḳaçır Mo. (<ḥaçir) Katır.
ḳ. +ga 77/20

ḳaçḳar- Kaçırmak.

ḳ. -ıp 95/6

ḳaçur- Kaçırmak, uzaklaştırmak.

ḳ. 47/18

ḳ. -dı 112/10

ḳ. -duḳ 47/14

ḳ. -may 32/2

ḳad Ar. (<ḳadd) Boy, endam.

ḳ. +i 28/7, 71/20, 88/12,135/10

ḳ. -ı ḳāmet Ar. Boy pos. 2/10

ḳ. +ni 83/1

ḳada- Mo. Batırmak, çivilemek.

ḳ. -p 83/10, 88/2, 95/18, 157/15

ḳadal- Mo. Batırılmak, saplanmak.

ḳ. -ġanı 36/2

ḳaddesa'llāhu Ar. Temizlik, mübareklik.

ḳ. sırrahu'l-'azīz Ar. Sırrı mukaddes olan. 31/12

ḳadeḥ Ar. Kadeh, içki bardağı.

ḳ. 118/11, 129/5, 149/19

ḳadem Ar. Ayak, adım.

ḳ. 7/18, 26/5, 70/13, 71/9, 85/4, 87/7, 128/1

ḳadī Ar. (<ḳādī) Hakim. bk. ḳādī.

ḳ. 75/21

ḳāḍī Ar. Hakim. bk. ḳadī.

ḳ. 12/15, 30/1, 34/11, 34/16, 40/14, 49/16, 60/12, 62/13, 62/20, 63/22, 70/8, 87/1, 87/3, 139/7, 147/7, 147/15, 154/10, 154/11,155/4

ḳ. +dur 75/10

ḳ. idi 75/8

ḳ. +lar 76/12, 141/1

ḳ. +nı 63/19, 131/17

ḳ. +nın͡g 49/19

ḳ. +sı 87/12

Ḳāḍī Aḫun Özel ad.

Ḳ. A.13/17, 50/5,

Ḳ. A. +nı 13/5

ḳāḍī aṣġar Ar. Kazasker, devlet görevlisi.bk. ḳāḍī'asker.

ḳ. 34/12, 51/3

ḳ. ḳıl- Kazasker yapmak, kazasker olmasını sağlamak. 108/1

ḳ. +mu 122/5

ḳāḍī'asker Ar. Kazasker, devlet görevlisi.bk. ḳāḍī aṣġar.

ḳ. 75/14

Ḳāḍī 'Asker Şeyḫ Manṣūr Aḫun Özel ad.

Ḳ. 'A. Ş. M. A.147/8

Ḳāḍī Bėki Özel ad.

Ḳ. B. 76/10

Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ḳ. B. 76/1

Ḳāḍī Gilān Özel ad.

Ḳ. G. 49/21, 50/11, 62/13, 63/22, 139/7, 154/11

Ḳ. G. +ġa 61/7

Ḳ. G. +lıġ 64/13

Ḳ. G. +nı 155/4

Ḳ. G. +nın͡g 62/20, 64/17

Ḳāḍī Gilān Müftī Özel ad.

Ḳ. G. M.147/7

Ḳāḍī Gilān Nāṣıre'd-Dīn Özel ad.

Ḳ. G. N. 49/8

Ḳāḍī Meşhūr İmām Özel ad.
Ḳ. M. İ. 74/8
Ḳaḍı Nāşır Aḫun Özel ad.
Ḳ. N. A. 34/6, 38/7, 40/7
Ḳ. N. A. +nı 30/1, 34/10
Ḳāḍī Nāşıre'd-dīn Aḫun Özel ad.
Ḳ. N. A. 21/21, 25/16, 34/6, 38/7, 40/7,
Ḳ. N. A. +ġa 60/12
Ḳ. N. A. +nı 34/10
Ḳ. N. A. +um 21/10, 87/3
Ḳ. N. A. +umnıng͡ 87/1
ḳāḍī-lıḳ Ar.+T. Kadılık.
ḳ. 64/11
ḳādir Ar. Kudret sahibi olan Allah.
ḳ. 135/11, 152/10
ḳ. durur 3/15
ḳ. -i tüvana Ar.+Far. Güçlü, kudret ve kuvvet sahibi. 148/13
Ḳādīr Ebū'l-Ġāzī Özel ad.
Ḳ. E. Ġ. +lar 76/7
ḳadr Ar. Değer, itibar, şeref.
ḳ. +ini 7/9
ḳaf (<ḳap) Torba, kap, kılıf.
ḳ.119/16
Ḳāf Masallarda geçen ve Anka kuşunun yaşadığı varsayılan dağ.
Ḳ. 7/17, 139/12
ḳāf Far. Yaran, yarıcı.
ḳ.113/21
ḳ. +ıng͡115/15
ḳafes Ar. Hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme.
ḳ. 103/7
ḳ. +ġa 94/11
ḳ. +ke 45/11
ḳ. +ning͡ 103/8
kāfir Ar. Küfre giren, Allah'a inanmayan, iyilik bilmeyen.
k. 36/13, 40/20, 45/16, 127/22
k. +i 24/1
k. idi 37/2
k. irdi 21/20
k. -i ẓālim-i bed-ter Ar.+Far. Kafir ve zalimlerin daha kötüsü. 11/4
k. +ler 22/12, 22/14, 22/22, 32/11, 32/15, 32/19, 33/3, 33/5, 33/7, 33/10, 38/12, 38/17, 39/1, 121/19, 132/11
k. +lerġa 148/9
k. +leri 21/3, 31/20
k. +lerni 38/19, 148/10
k. +lerning͡ 30/11, 30/12, 38/19
k. +ni 33/6
kāfirān Ar. Allah'a inanmayanlar, iyilik bilmeyenler.
k.39/19, 43/18, 45/9, 48/5, 57/14, 58/8, 58/18, 67/4, 67/8, 70/14, 77/3, 77/9, 108/7, 114/12, 115/10, 119/8, 120/1, 120/12, 123/22, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3
kāfūr Ar. Hekimlikte kullanılan saydam ve güzel kokulu bir madde.
k. 87/15, 88/8, 89/21
Ḳaġunçı Yer adı.
Ḳ. 20/2, 113/2
ḳahḳah[a] Ar. Sesli ve çok gülme.

Ḳ. 91/10, 166/2

ḳahr Ar. Zorlama, helak etme.

ḳ. +ıda 66/19

ḳ. +ıdın 97/13

ḳaḫṭ-lık Ar.+T. Kıtlık, kuraklık.

ḳ. 118/13

ḳ. +ka 118/17

ḳā'ide Ar. Esas, usul, nizam, yol.

ḳ. +si 6/9, 38/11

ḳ. +sin 37/4

ḳā'imā Ar. Ferman, buyruk.

ḳ. bol- Ferman olmak. 10/12

ḳaḳ Güneş ve ateşten kurumuş olan nesne.

ḳ. 139/18, 156/15

ḳaḳ- Azarlamak, kızmak.

ḳ. -ıp154/3

ḳaḳşat- Gevşetmek.

ḳ. -mağan 51/20

ḳāl Ar. Söz, lakırdı.

ḳ. +i͡ng 34/1

ḳal- 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek.

ḳ. -dı 11/18, 39/9, 40/10, 42/7, 43/4, 48/10, 110/6, 118/21, 133/13, 137/13,

ḳ. -dılar 86/4, 92/19, 93/4, 143/3

ḳ. -duḳ 23/16

ḳ. -ġan 31/3, 41/17, 44/1, 112/2, 125/9, 125/13, 142/12

ḳ. -ġanda 99/12

ḳ. -ġandur 145/3

ḳ. -ġanı 17/1, 45/14

ḳ. -ġanıdın 44/14

ḳ. -ġanını 37/3

ḳ. -ġan idi 37/1

ḳ. -ġan irür 27/16

ḳ. -ġusı 166/6

ḳ. -ı͡ng 117/5

ḳ. -ıp 8/18, 57/18, 91/4, 94/17, 97/3, 99/17, 116/3, 124/12, 128/9, 154/5

ḳ. -ıpdur 8/9, 108/17

ḳ. -ıp kėl- Kalmak, devam etmek. 97/3

ḳ. -ıp irdi 20/10

ḳ. -madı 128/4, 130/5

ḳ. -mağan irdi 51/20

ḳ. -mağay 30/2, 61/8

ḳ. -masdımı 57/7

ḳ. -masun 129/5

ḳ. -may18/7, 90/4, 99/12

ḳ.-mış 59/5

ḳ. -sa 71/3

ḳ. -sun 100/17

ḳ. -ur 7/3, 7/5

2. Yapamamak.

ḳ. -dı 24/15

3. Yardımcı fiil.

ḳ. -dı 59/8, 78/2, 80/17, 84/21, 121/9

ḳ. -dılar 41/20, 43/4

ḳ. -ıp 45/19

4. Miras olarak geçmek.

ḳ. -dı 59/9, 77/21

5. İşlemez, yürümez duruma gelmek.

ḳ. -ıpdur 105/5

6. Varlığını korumak, sürdürmek.

ḳ. -madı 33/8, 108/8, 116/4, 120/2, 139/19

ḳ. -madılar 119/3

ḳ. -masun 108/19

ḳ. -may 29/15, 139/9

7. Eğleşmek.

ḳ. -mağıl 111/8

kala Büyükbaş hayvan.

k. 40/1, 74/11, 128/3, 142/3, 143/1, 149/9

k. +sı 139/17

k. +sın 144/4

ḳal'a Ar. Kale, hisar.

ḳ. 6/16, 20/11, 38/12, 48/4, 50/18, 55/14, 63/22, 76/14, 81/16, 82/20, 83/16, 85/12, 86/4, 120/1, 120/17, 132/10, 132/13, 157/3

ḳ. +dın 26/9, 97/11

ḳ. +ġa 53/10, 53/11, 55/18, 68/20, 70/14, 70/22, 73/20, 74/15, 119/12, 133/12, 157/17

ḳ. +larnı 140/20, 161/17

ḳ. +nı 41/5, 117/21, 129/19, 133/4, 157/16

ḳ. +sı 86/14

ḳ. +sıdın 21/4, 118/14

ḳ. +sıġa19/15, 69/4, 110/6

ḳ. +sı irdi 48/4

ḳ. +sın 19/17, 131/12

ḳ. +sını 19/4, 19/12, 108/20

ḳ. +sınıng͡ 27/7

k. -yı Bayanday Bayanday kalesi. 56/7

ḳ. -yı küffār Ar. Kafirlerin kalesi. 20/19, 20/20, 20/21, 22/1, 22/3, 30/16, 31/7, 38/10, 38/12, 51/15, 65/5, 65/6, 69/14, 129/8, 135/9

kaldarang͡ Diğerleri, avam takımı.

k. 84/5

ḳalem Ar. Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç.

ḳ. 8/1, 40/11, 56/13, 68/4, 68/6,82/9, 87/6, 87/7, 110/15, 152/20, 160/15, 162/13

ḳ. +ni 117/2

ḳalı Artık, nihayet, şayet.

ḳ. 62/8

ḳālib Ar. (<ġālib) Yenen, üstün gelen. bk. ġālib.

ḳ. 41/16, 4/3

ḳ. kėl- Yenmek. 41/16

ḳallāş Ar. Kalleş, hileci, dönek.

ḳ. 146/14

ḳ. +ı 29/9

ḳ. +ını 153/20

Ḳalmaḳ Oyrat diye de adlandırılan bir Moğol kavmi.

Ḳ. 20/7, 40/5, 100/21, 101/4, 101/15, 101/17, 105/15, 106/8, 110/9, 112/10, 112/21, 115/17, 142/2, 143/12, 149/5, 150/10, 150/11, 152/5

Ḳ. +ıdın 146/13

Ḳ. +ıġa 36/21, 37/22, 148/22

Ḳ. irür 98/2

Ḳ. +ḳa 98/4, 141/21, 145/7, 146/1, 151/14

Ḳ. +lar 18/17, 36/17, 36/18, 36/19, 96/13, 97/21, 102/4, 110/12, 113/1,

145/7, 145/9, 145/12, 145/18, 146/14, 147/22, 150/1, 150/6
Ḳ. +lardın 143/5, 145/10
Ḳ. +larġa 116/12, 116/6
Ḳ. +ları 144/18, 148/3, 148/4
Ḳ. +larıdın 144/15
Ḳ. +ları idi 145/1
Ḳ. +larını 144/16
Ḳ. +larnı 116/13
Ḳ. +nı 145/17, 145/20, 146/8, 149/10, 151/15, 151/17
ḳaltaḳ Edepsiz, hayasız.
ḳ. +lar 146/14
kām Far. 1. Zevk.
k. 25/14
2. İstek, arzu.
k. +ı 40/11, 87/6
kamar Far. Kemer
k. 104/11
k. +dın 104/13
Ḳamber Töre Özel ad.
Ḳ. T. 75/7
ḳamçıla- Kamçılamak, kamçıyla vurmak.
ḳ. -p 89/13, 98/14
ḳamer Ar. Ay.
ḳ. 3/13
ḳamer-i dīn Ar. Dinin ayı.
ḳ. 75/15
ḳāmet Ar. Boy.
ḳ. 2/10
ḳ. +i 114/10
ḳ. +imni 73/1
ḳ. +in͡g 63/6
kāmil Ar. Olgun, eksiksiz, tam.
k. 163/11
k. idi 49/10, 89/6, 96/18
kām-kār Far. İsteğine ulaşmış.
k. bol- İsteğine ulaşmak. 13/16
kām-raḳ Far.+T. Daha mutlu.
k. bol- Daha mutlu olmak. 69/7
ḳamuġ Bütün, hep.
ḳ. 3/14
ḳamuş Kamış.
ḳ. +lar 76/18
Kan Yer adı.
K. +nın͡g 20/5
ḳan Kan.
ḳ. 11/15, 16/19, 29/15, 34/3, 43/16, 48/16, 58/19, 76/16, 76/17, 77/3, 89/5, 89/20, 102/5, 104/16, 125/7, 142/21, 146/21, 149/3, 149/7, 152/5, 153/19, 157/7, 165/20
ḳ. bol- Kan olmak, kanlanmak. 16/20, 47/4, 161/9
ḳ. +ı 11/17, 14/1, 18/5, 18/11, 33/17, 41/8, 53/11, 53/13, 58/16, 64/5, 91/7, 101/9, 126/10, 133/11, 133/19, 140/13, 161/14, 161/18
ḳ. +ıda 67/19, 74/15
ḳ. +ıdın 152/4
ḳ. +ıġa susa- Belasını aramak. 97/22, 120/8
ḳ. +ımġa 93/15
ḳ. +ın 39/21, 48/13
ḳ. +ın͡gġa 63/9

ķ. +ını 10/2, 13/15, 18/12, 29/7, 29/13, 39/17, 58/14, 68/17, 73/12, 77/2, 130/15, 157/16, 161/10

ķ. iyle- Kan dökmek, cana kıymak. 121/11, 160/10

ķ. +ġa 63/6, 72/6, 75/21, 134/16

ķ. +ları115/7

ķ. +larını 161/13

ķ. kėt- Çok azap çekmek. 105/2

ķ. ķıl- Kanatmak. 138/21

ķ. +nı 29/2

ķ. tök- Ölüme yol açmak, cana kıymak. 73/8, 138/21

ķ. yut- Sabretmek. 63/3, 71/13

kān Far. Maden ocağı.

k. +ı 4/14, 97/14

k. +ıdın 134/9

k. +ınıng͡ 5/17

ķanat Kanat.

ķ. 73/3

ķanatsız Kanadı olmayan.

ķ. 124/16

ķança Ne kadar.

ķ. 11/9, 160/7

ķand Ar. Şeker.

ķ. 47/20, 128/6

ķ. bol- Şeker olmak, şekerlenmek. 19/20, 36/16

Kang Özel ad.

K. 38/14

ķanı Hani, nerede.

ķ. 113/19, 115/15

ķānūn Ar. Müzik aleti.

ķ. +ı 107/17

ķap Tam, düz, doğru.

ķ. bol- Doğru olmak, tam olmak. 4/14

ķap- Kapamak, örtmek.

ķ. -up 82/21, 91/16

ķapuġ Kapı.

ķ. 70/12

ķ. +dın 162/15

ķ. +ı 156/8

ķ. +ın 164/4

ķ. +nı 56/1, 70/12

kār Far. 1.Etki, tesir.

k. 137/1, 137/2

2. Fayda, yarar.

k. +ıdın 63/18

k. +ıġa 90/20

k. -ı ẖayr İyinin yararı. Far.+Ar. 155/22

k. +ım 52/8

k. -ı şer Far. +Ar. Kavganın yararı. 155/22

ķaʿr Ar. Yerin ve çukur şeyin dibi, dip.

ķ. +ıga104/17

ķ. +ıġa158/6

ķara 1. Siyah.

ķ. 27/2, 52/21, 73/5, 77/18, 82/14, 83/13, 90/6, 98/18, 106/21, 106/22, 124/7, 128/3

ķ. bol- Kararmak. 106/20

ķ. iyle- Karartmak. 68/5

ķ. ķıl- Karartmak. 68/4

2. Esmer.

ķ. 28/6

3. Kötü, yaramaz, uğursuz.

ḳ. 40/17

ḳ. iyle- Kötülemek. 110/15

4. Avam, halktan olan.

ḳ. 80/12

Ḳara Özel ad.

Ḳ. 100/13, 102/8

ḳara Kuru yer, kara, sahil.

ḳ.106/18, 161/4

ḳara- Mo. Bakmak.

ḳ. -p 38/10, 58/2, 105/9, 105/10, 105/17, 109/18, 161/15

ḳ. -r 98/14

Ḳara Cāy Yer adı.

Ḳ. C.128/3

ḳaraġ Mo. Göz, göz bebeği.

ḳ. +ı 5/11

ḳaraḳçı Çapulcu, talancı.

ḳ. 105/21

ḳ. idi 52/1

Ḳaraḳol Yer adı.

Ḳ. 42/10

ḳarang̑gu Karanlık.

ḳ. 57/11, 62/8, 77/7, 103/22, 105/6

ḳarār Ar. Karar, durma, yerleşme.

ḳ. 89/9, 135/20

ḳ. +ı 71/4, 88/22

ḳ. taf- Durmak, karar etmek, karar kılmak. 11/3, 144/5

ḳarasla- (<ġarasla-) Çatırdamak.

ḳ. -p 70/12

ḳaravul Mo. Bekçi, koruyucu.

ḳ.109/6, 109/7

ḳ. +da 78/7

ḳ. +ġa 109/8

ḳ. +ları 109/6

ḳaravulçı Mo.+T. Bekçi, Koruyucu.

ḳ. +lar 109/8, 109/9, 111/17

ḳ. +larnıng̑ 107/19

Ḳara Yıġaç Gulca şehri ile Çimpandzi yolu üzerindeki bir yerdir.

Ḳ. Y. 55/10

kār-bār Far. Kazanç, iş yükü.

k. +ı 64/10

k. +ın 64/2

k. +lar 155/21

kār-dār Far. İş tutan, işi elinde tutan, becerikli.

k. 12/14, 13/16, 16/2, 19/3

k. idi 37/2, 52/16

k. irür 19/3

Kardīde Özel ad.

K. 25/16

kār-ger Far. 1. İş yapan, iş bilen, uzman.

k. irür 19/3

k. +de 28/21

2. Nüfuz sahibi, etkili (kimse).

k. +de 58/7

ḳa[hhā]r Ar. Kahredici.

ḳ. 75/4

ḳarı İhtiyar, yaşlı.

ḳ. 157/21

ḳ. +ġa 86/5

ḳ. +lar 145/3

ḳarı- Yaşlanmak.

ḳ. -dım 124/22

kārı-bar Far. Kazancının hepsi, bütünü.

k. +ını 91/6

Ḳārī İmām Özel ad.

Ḳ. İ. 76/13

ḳarın Karın, göbek.

ḳ. 110/7, 118/21

ḳ. +ı 130/16

ḳ. +ıġa 76/22

ḳ. +ını 28/2, 151/11, 157/14, 159/15

ḳarın Ar. (<ḳarīn) Yakın, bir şeye sahip olan.

ḳ. +ıda 31/12

ḳarındaş Kardeş.

ḳ. 72/5, 72/8, 73/4, 123/5, 124/6, 124/18, 139/19

ḳ. bol- Kardeş olmak. 84/13

ḳ. +dın 7/1, 72/18

ḳ. +ıdın 10/4

ḳ. +ı irdi 123/5

ḳ. +ım 72/2, 73/1

ḳ. +ımdın 124/11

ḳ. +ını 97/1

ḳ. +ınıng͡ 29/12

ḳarīb Ar. Yakın, yakın olan.

ḳ. 122/12

ḳ. bol- Yakın olmak. 7/8

ḳ. +i 5/5

ḳ. ḳıl- Yakın etmek. 160/16

ḳ. +ler 5/5

kārlıġ Far.+T. Etkili, tesirli.

k. 53/17

ḳarmaş- Uzaklaşmak, aralaşmak.

ḳ. -tılar 48/3

kārnāy Far. Orkestra.

k. 139/6

k. +lar 22/11

ḳarun Ar. Zaman, vakit.

ḳ. 53/14

ḳaṣd Ar. Kasdetme, kıyma; niyet.

ḳ. 68/6, 89/9

ḳ. +ı 87/21

ḳ. +ıda 110/10

ḳ. +ımızda 148/1

ḳ. -ı eṣʿār Ar. Niyet ettiğim şiirler. 124/22

ḳ. iyle- Kasdetmek, niyetlenmek.12/1, 59/22

ḳ. ḳıl- Niyet etmek. 30/17, 159/1

ḳasem Ar. Yemin, ant.

ḳ. ḳıl- Yemin etmek, ant vermek. 14/17, 61/16

ḳ. +lar ḳıl- Yemin etmek, ant vermek. 84/13

ḳāṣıd Ar. . Mektup ve haber götüren, postacı, ulak.

ḳ. +a 160/5

ḳ. +ı 159/9

ḳ. +nı 160/12

ḳāsım Ar. Taksim eden, ölen, ayıran.

ḳ. ḳıl- Bölmek, ayırmak. 128/14

Ḳāsım Öze ad.

Ḳ. 23/3, 39/5, 50/1, 54/15, 67/14, 73/16

Ḳāsım Aḫun Özel ad.

Ḳ. A. 50/1, 54/4, 54/7, 54/17, 123/2, 133/20

Ḳāsım ʿAşir Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿA. A.1122/13, 47/10

Ḳāsım Bik Özel ad.

Ḳ. B. +ni 28/3

Ḳāsım Cekirdek Özel ad.

Ḳ. C. 54/7

Ḳāsım Güli Özel ad.

Ḳ. G. 84/4

ḳaṣīde Ar. Yedi veya on beyitten oluşan Arap edebiyatında bir şiir türü.

ḳ. -i büride Ar. Hırka kasidesi. 31/9

ḳ. -i meymūneʾ Ar. Uğurlu kaside. 31/9

ḳ. -i şerīf Ar. Soylu kaside. 31/13

ḳaş Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

ḳ. 83/3, 104/2

ḳ. +ı 76/20

ḳ. +ım 73/5

Ḳaş Gulca ilinin doğusunda bir yerdir.

Ḳ. 44/17, 111/12, 134/8, 137/16, 142/7

Ḳ. +dın 153/19

Ḳ. +nın͡g 150/4

ḳaş Ön, huzur.

ḳ. 22/4

ḳ. +ıda 61/5, 127/8

ḳ. +ıda idi 50/5

ḳ. +ıġa 25/4, 36/5, 41/11, 44/14, 48/20, 55/12, 58/4, 61/10, 62/7, 62/20, 70/4, 71/17, 82/22, 93/6, 94/10, 96/8, 99/18, 109/22, 115/12, 117/4, 119/22, 120/21, 131/2, 143/18, 153/21, 156/12, 156/13, 164/19

ḳ. +ıḳa 154/4

ḳ. +ımda 115/15

ḳaş Baraj, su bendi.

ḳ. 150/11

ḳaşı- Vücudun herhangi bir yerindeki kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak.

ḳ. -p 151/6

ḳaşḳa Bahadır.

ḳ. +larġa 74/22, 81/9

ḳaş- Kaçmak, uzaklaşmak.

ḳ. -ḳan 121/9

ḳ. -ḳanını 48/11

ḳ. -tın͡gız 115/13

Kaşḳar Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin güneybatısındaki bir şehir.

K. 9/4, 144/6

Kaşḳarī Kaşgara ait, aşgar ile ilgili.

K. 114/7, 123/17, 143/2

K. +larġa 31/5

kāşki Far. Keşke, ne olurdu.

k. 63/15

ḳaşḳu Mo. Birinin hizmetinde veya maiyetinde olan kimse.

ḳ. 81/9

ḳaşla- Kaşımak.

ḳ. -dı 48/9, 110/4

ḳat 1. Sıra, tabaka, birbiri üstüne dizilen sıraların beheri.

ḳ. 94/5, 126/13

2. Seviye.

ḳ.159/15

3. Ön, huzur, makam.

ḳ. +ıda 81/20, 145/2

ḳ. +ıdın 132/3

ḳ. +ıġa 131/18, 132/13

ḳ. +ımda 114/18

ḳ. +ın͡gda 43/1

ḳaṭ‘ Ar. 1. Sona erdirme, bitirme.

ḳ. ḳıl- İlerlemek, geçmek. 148/21

ḳ. -ı rāh Ar.+Far. Bitmiş yol. 79/20

ḳ. -ı rāh it- Yolu bitirmek. 79/20

ḳ. -ı rāh ḳıl- Yolu bitirmek. 122/15

2. Geçme, ilerleme, yol alma.

ḳ. -i menzil Ar. Yerleşilecek yere ilerleme.

ḳ. -i menzil it- Yerleşilecek yere ilerlemek. 100/20

ḳat- Katmak, koymak, ilave etmek, eklemek. bk. ġat-

ḳ. -ar 63/20

ḳ. -ay 59/2

ḳ. -ıp 13/1, 19/9, 39/9, 40/17, 79/6, 83/14, 85/13, 88/4, 127/11, 160/2

ḳ. -tı 58/1

ḳatar Sıra, dizi.

ḳ. 110/21, 159/17

ḳatarlıġ Gibi, yanısıra.

ḳ. 96/12

ḳatıġ Katı, sert,acımasız.

ḳ. 12/13, 21/4, 33/15, 51/16, 63/15, 90/7, 116/18, 125/11, 144/20,

ḳatıḳ Katı, sert, acımasız.

ḳ. 23/5, 29/5, 32/13, 56/5

ḳatış Katma işi, karışık, katılmış.

ḳ. bol- Karışık olmak. 60/18

ḳatl Ar. Öldürme.

ḳ. +ini 62/15

ḳ. iyle- Öldürmek, katletmek. 11/9

ḳ. ḳıl- Katl etmek, öldürmek. 90/9

ḳ. +sıġa 27/12

ḳattāl Ar. Çok katleden, çok öldüren.

ḳ. +lar 75/6

ḳattıġ Güç, zor, çetin.

ḳ. 45/12, 118/8, 158/21

ḳ. bol- Güç olmak, zor olmak. 110/5

ḳav- Kovmak, sürmek.

ḳ. -up 92/18, 109/19, 143/21, 146/5, 157/21

ḳavaş Ar. Büyük komutanlar veya vezirlerin hizmetinde bulunan çavuş, emir çavuşu.

ḳ. 20/18, 32/16, 39/5, 39/16, 70/8, 75/5, 75/15, 97/6, 109/7, 122/11, 125/21, 131/17, 132/3, 132/12, 147/15, 147/16, 157/13

Ḳavaş Bik Özel ad.

Ḳ. B. 132/3, 132/12, 157/13

Ḳavaş El Bėki Özel ad.

Ḳ. E. B.147/15

Ḳavaş Ḫācı Özel ad.

Ḳ. Ḫ.122/11

Ḳavaş Ḫācı Aḫun Özel ad.

Ḳ. Ḫ. A. 96/11, 75/15

Ḳavaş Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.

Ḳ. Ḫ. A. 97/6

Ḳavaş Ḳāḍī Özel ad.

Ḳ. Ḳ. 70/8, 131/17, 147/15

Ḳ. Ḳ. irdi 109/7

Ḳavaş Mi͡ng Bėki Özel ad.

Ḳ. M. B. 70/8, 147/16

Ḳavaş Pehlevān Ḳāsım Özel ad.

Ḳ.P. Ḳ. 39/5

Ḳavaş Yüz Bėki Özel ad.

Ḳ. Y. B. 147/16

ḳavl Ar. Söz.

ḳ. iyle- Sözleşmek. 14/18

ḳavm Ar. Topluluk, kavim, insan toluluğu.

ḳ. 25/7, 90/18

ḳ. +ni 3/3

ḳavs Ar. Kavis, yay.

ḳ. +in 4/14

ḳay Hangi, nereye.

ḳ. 164/17

ḳayan Nereye.

ḳ. 33/4, 94/1, 113/17, 114/14, 124/12

ḳ. +dur 72/2

ḳ. +ġa 55/1, 84/14, 89/14

ḳayda Nerede.

ḳ. 37/3, 63/14, 76/15, 106/12, 114/19

ḳ. +dur 113/17, 143/9

ḳaydaġ Ne cins, ne tarz.

ḳ. 88/19

ḳayġu Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa.

ḳ. 118/6, 152/8

ḳ. +da 67/2

ḳ. +ġa103/18

Kayıd Bāzār Bėki Özel ad.

K.B.B. 147/17

Kāyıd Bāzār Biki Özel ad.

K.B.B. 123/13

ḳayın Hısım, akraba.

ḳ. ata Kayınpeder.

ḳ. ata bol- Kayınpeder olmak. 26/3

ḳaymaḳ Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman.

ḳ. 139/18

ḳayna- Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.

ḳ. -ġan 18/10, 126/19, 151/16

Ḳaynuḳ Gulca'da mahalle adı.

Ḳ. 19/18, 44/21, 113/2, 134/10

ḳayrı Arka, , eski, önceki.

ḳ.129/10

ḳaysı Hangi, hangisi.

ḳ. 8/9, 8/10, 8/11, 57/4, 138/10

ḳayt- Dönmek, dönüp gitmek.

ḳ. -ıp 111/14

ḳaytar- Geri döndürmek, çevirmek.

ḳ. -ıp 15/8

ḳayu Hangi, o ki.

ḳ. 8/9, 28/16, 61/19, 90/9, 90/10

Kayyūm Ar. (<ḳayyūm) Ebedi ve ezeli olan Allah.

K. 124/13

ḳaz- Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak.

ḳ. -ıp 53/16, 64/16, 81/4, 112/11

ḳażā Ar. Olacağı önceden Tanrı tarafından takdir olunan şeylerin gerçekleşmesi, hüküm.
ḳ. 88/19, 89/14, 90/20, 94/14, 146/9, 156/18, 158/15, 159/4
ḳ. iken 158/8
ḳ. +dın 146/13
ḳ. +ġa 63/17, 158/8, 159/4
ḳ. +sıġa 61/19
ḳ. -yı aḥad Ar. Bir hüküm. 88/15
ḳ. -yı ḫudāvendiġa Ar.+Far. Hükümdarın hükmü. 33/10
ḳ. -yı yegāne Ar.+Far. Biricik kaza, hüküm.
ḳ. -yı yegāne irür 60/2
Ḳazaḳ Kazak, bir Türk boyunun adı.
Ḳ. +dın 81/18
ḳazan Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap.
ḳ. 18/10, 22/17, 126/19, 151/16
ḳażārā Ar. Kaza olarak, bilmeyerek, istemeyerek.
ḳ. 24/12
Kazgerde Özel ad.
K. 25/16
kebīr Ar. Büyük, ulu.
k. 4/4
kebk Far. Keklik.
k. 107/21, 128/12
k. bol- Keklik gibi olmak. 98/21
kec Far. Eğri, çarpık, büklüm.
k. bol- Eğrilmek, çarpık olmak. 21/4
kec Far. Hile, tuzak.
k. 72/19
kėc Geç.
k. bol- Geç olmak, (vakit) geçmek. 53/14, 86/18
kėç- 1. Bitmek, sona ermek.
k. -ġıça 127/6
2. Bir yerden başka bir yere gitmek.
k. -ip 76/17, 97/16
k. -üp 48/18, 81/11
3. Bırakmak, vazgeçmek.
k. -ip 130/13, 161/21
4. Bir duruma uğramak, konu olmak.
k. -sa 3/16
5. Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek.
k. -üp 55/12, 80/19
kėçele- Gecelemek, geceyi geçirmek.
k. -p 120/5
kėd- Gitmek, uzaklaşmak.
k. -ay 35/5
kefek Kepek.
k. 36/16
k. +ler 114/5
Kefek Yer adı.
K. 74/16
kefīl Ar. Kefalet eden.
k. 70/17
keh-keşān Far. Saman yolu.
k. -ı felek Far.+Ar. Dünyanın saman yolu. 70/3
kej-düm Far. Eğri kuyruklu.
k. +da 160/6

kėl- 1. Varmak, ulaşmak.

k. -di 11/7, 13/7, 22/15, 25/3, 25/4, 25/12, 27/11, 32/1, 32/9, 39/3, 47/22, 48/19, 56/15, 58/4, 59/15, 61/21, 62/5, 62/12, 64/4, 64/6, 66/21, 68/10, 69/2, 71/14, 81/11, 88/5, 88/8, 89/15, 95/20, 95/22, 98/15, 98/20, 102/11, 104/11, 106/10, 107/7, 108/15, 109/8, 111/12, 111/23, 112/3, 114/5, 117/16, 118/1, 118/6, 120/17, 134/12, 137/14, 141/16, 142/18, 145/9, 145/12, 150/3, 152/17, 153/2, 153/21,154/5, 159/10, 160/20, 164/13, 165/11, 165/19

k. -dik 25/19

k. -dilar 12/8, 17/15, 20/11. 27/13, 38/3, 47/21, 48/20, 61/10, 64/2, 66/6, 84/1, 93/9, 101/20, 106/7, 107/10, 143/6, 149/12

k. -dim 141/20

k. -di͡ng 155/10

k. -di͡ngiz 113/10

k. -dük 49/7, 56/20, 110/3

k. -gen 41/14, 41/17, 56/8, 159/4

k. -gen idi 142/11, 144/7

k. -gen idim 107/5

k. -geni 65/5, 82/4, 96/14, 99/14, 110/13

k. -genin 27/17, 65/13

k. -genini 46/11, 47/21

k. -gey 60/17

k. -gil 155/5

k. -gü 114/14

k. -güce 26/11

k. -güsi 37/20

k. -iben 107/8

k. -i͡ng 12/16, 14/10, 43/7, 58/5

k. -i͡ngler 108/21

k. -ip 8/18, 9/5, 12/11, 12/12, 17/12, 18/9, 18/14, 19/12, 19/19, 20/18, 21/3, 21/9, 22/8, 22/22, 24/5, 26/10, 26/20, 26/21, 29/10, 33/10, 33/22, 34/18, 36/13, 40/2, 41/14, 42/20, 43/8, 46/19, 47/16, 48/11, 50/14, 51/17, 53/10, 56/16, 59/16, 62/2, 62/20, 65/11, 69/19, 70/16, 79/17, 81/12, 88/9, 91/4, 94/19, 95/14, 99/6, 99/18, 102/4, 104/5, 104/22, 106/2, 106/6, 107/13, 108/4, 108/14, 109/5, 110/19, 111/15, 111/17, 112/2, 113/22, 114/13, 114/14, 115/2, 117/1, 117/4, 119/22, 122/14, 126/12, 130/2, 132/13, 136/10, 137/21, 142/13, 143/18, 144/6, 144/8, 145/20, 146/15, 146/16, 147/18, 151/5, 151/13, 152/9, 153/2, 153/22, 154/1, 154/2, 154/3, 154/6, 154/8, 155/19, 156/6, 157/2, 157/4, 158/18, 161/6, 161/20

k. -ipdür 27/14, 93/10, 114/9

k. -ip irdi 100/20

k. -medi 79/4, 97/3, 143/12

k. -mediler 66/13

k. -medük 155/19

k. -mek 52/5, 87/20

k. -mes 79/3, 136/22

k. -mese 109/3, 155/5

k. -meyin 125/17

k. -sek 145/6

k. -se 32/19, 37/4, 47/18, 90/13, 109/3, 111/4, 113/15, 114/2, 121/18, 156/9, 158/15
k. -seler 38/21
k. -sün 130/22
k. -ür 61/2
2. Ziyarete gitmek.
k. -di 34/14
3. Ortaya çıkmak, doğmak.
k. -di 59/1, 137/15
k. -gen 37/6
k. -genini 45/20
k. -güsi 44/2
k. -i͡ng 52/14
k. -ip 88/14
k. -mes103/10
k. -se 22/18
4. Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek.
k. -dük 20/12, 21/6
5. Bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, kabul etmek.
k. -galı 63/21
6. Sanılmak.
k. -ip 26/18
7. Kazanılmak, sağlanılmak.
k. -ip 60/8, 96/14
k. -medi 41/16
8. Olmak, -e uğramak.
k. -ip 109/9, 157/12
k. -ipdür 29/18
k. -medi 143/12
k. -se 30/8, 32/19, 135/2
9. Hatırlamak.
k. -meyin 146/15
10. İsabet etmek.
k. -megey 36/7, 114/15

kelāl Ar. Yorgunluk, bıkkınlık.
k. 164/7

kelām Ar. Söz, kelam.
k. 15/2, 58/10, 61/17, 65/20, 74/8, 80/13, 81/17, 94/7, 163/18
k. +ıda 5/8
k. -ı Ḫudā Ar.+Far. Allah'ın sözü. 61/16, 84/13
k. -ı Ḫudāvend Ar. +Far. Allah'ın sözü. 61/18
k. +imni 165/18
k. ḳıl- Konuşmak. 41/3, 78/22, 80/13
k. -ı mecīd Ar. Yüce söz. 5/15
k. -ı rabbānī Ar. İlahi söz. 31/11
k. -ı sitem Ar. +Far. Sitem sözü. 68/6

kelān Far. İri görünüşlü, iri kıyım (kimse)
k. 30/10

kelime Ar. Söz, cümle.
k. -i şerīf Ar. Soylu cümle, söz (Lā-ilāhe illāllāh Muĥammed resūluǿl-llāh). 69/13

kėliş- Birlikte gelmek.
k. -ti 130/9

kėlişlig Geliş, gelme.
k. 74/8

kėltür- Gelmesini sağlamak.
k. 63/19, 103/11, 108/12

k. -ay 14/6, 43/20, 69/8
k. -di 14/3, 158/5
k. -makka 147/6
k. -mayın 68/18
k. -medi 96/8
k. -mese 5/1
k. -se 94/4
k. -ün͡glar 64/5
k. -üp 64/13, 79/15, 100/5, 100/6, 102/16, 108/2, 150/14, 158/4
k. -ür 15/17

kėltüral- Getirme ihtimali veya imkânı bulunmak.
k. -may 23/6, 109/18

kemāl Ar. Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik.
k. 10/16, 152/10, 164/7
k. +ıġa 88/12
k. +i 99/3
k. iyle- Olgun davranmak. 43/2

k. -i savuḳ Sert soğuk. 125/18

kemend Far. Bağ.
k. 61/7, 87/11

kemer-bend Far. Kemer bağı.
k. 80/9

kemīn Ar. Pusu.
k. iyle- Pusu kurmak. 113/5
k. ḳıl- Pusu kurmak. 50/16, 156/9

kemīn Far. Çok az, pek az.
k. ḳıl- Azaltmak. 70/6

kem-rāh Far. Kötü yol.
k. +larga 93/13

kėmür Kömür.
k. 110/18

kenā[r] Far. Kenar, kıyı, çevre.
k. +mızdın 131/4

kener taz Özel ad.
K. T. 154/20, 157/9, 157/11, 157/20, 158/3
K. T.+lar 31/1

kent Sog.Kent, şehir.
k. 42/8, 113/5, 146/3, 163/6
k. +de 111/4, 113/5,
k. +din 113/1, 136/11, 142/7
k. +iġa 111/12, 137/13
k.+i Ġalcat 42/8
k. +ler 19/7, 111/2, 113/2
k. +lerdeki 31/20
k. +lerge15/13, 145/4
k. +leride 145/4
k. +lerning͡18/15, 145/2
k. +miz 111/6

kenz Ar. Hazine.
k. +eni 156/8

ker Far. Sağır.
k. bol- Sağır olmak. 22/9

kėr- Dışarıdan içeriye geçmek.
k. -ip 58/12
k. -ip ber- Dışarıdan içeriye geçmek. 58/6

kerān Far. Şan.
k. 60/8
k. bol- Ünlenmek, şişmek. 153/6

kėrek Gerek, lazım.

k. 24/8, 32/15, 43/14, 45/18, 63/9, 85/5, 98/3, 102/20, 144/16, 147/20, 150/16, 165/7

k. bol- Lazım olmak. 102/20, 103/5

k. -mes 35/16

kėreklig Gerekli, lazım.

k. 59/19

k. idi 50/3

kėreklik Gerekli, lazım.

k. bol- Lazım olmak. 103/4

kėrekser Gerekirse.

k.149/18

kerem Ar. Cömert, cömertlik; soyluluk.

k. 2/14, 44/21, 60/5, 129/3, 140/2, 152/10

k. +i 69/14, 135/19

k. iyle- Cömertlik yapmak, cömertçe davranmak. 2/14, 8/3, 140/2, 152/10

k. ḳıl- Cömertlik yapmak, cömertçe davranmak. 164/9

keremlik Ar. +T. Cömertlik.

k. 5/18

kerīm Ar. Çok kerem sahibi, cömert.

k. 57/21, 78/6, 93/16, 103/14, 119/18, 128/18, 135/13

k. +i 4/17, 103/16

kerim-ā-kerīm Ar.+Far. Çok cömert.

k. 160/13

kerīmü'r-raḥīm Ar. Mümin kullarını esirgeyen, koruyan, kerem sahibi Allah.

k. irür 93/16

kerk Gergedan.

k. 76/5

kerrār Ar. Savaşta döne döne saldıran.

k. -ı Ḥaydar Ar. Hz. Ali'nin lakabı.

k. -ı ḥ. irür 6/2

kėrü İlerinin karşıtı.

k. 44/9

kes Far. İnsan, kişi.

k. 7/9

kes (<kez) Defa, kere.

k. 49/12, 87/17

kės- Vahşice öldürmek.

k. -iban 94/11, 157/15

k. -in͡g 103/7

k. -ip 28/2, 35/16, 62/6, 95/17, 133/16

k. -kalı 103/8

k. -san͡gız 25/7

kėsek Kalıp halinde yapılmış toprak tabakası.

k. 70/5

k. +lar 70/4

kesel Ar. Hastalık.

k. +lardın 137/1

kėsil- Kesme işi yapılmak.

k. -di 149/5

k. -gay 44/15

keşte Far. Güneş battıktan sonra, gece.

k. +din 47/3

kėt- 1.Bir yere doğru yönelmek.

k. 165/2

k. -elin 43/15

k. -er 29/7, 101/8, 155/20

k. -iben 143/12

k. -in͡g 61/13

k. -ip 83/20, 90/7
k. -ipdür 9/2
k. -keli 78/9
k. -küm 124/13
k. -medi 78/10
k. -se 60/5
k. -ti 33/19, 37/21, 48/18, 59/4, 72/5, 88/10, 93/21, 96/5, 103/18, 104/8, 112/2, 113/1, 113/17, 123/20, 129/7, 138/1, 146/4, 161/19
k. -tiler 97/15, 106/12
2. Yok olmak, elden çıkmak.
k. -er 116/10, 121/15, 129/6, 136/21, 155/20, 156/17, 162/9
k. -iben 116/10
k. -ip 60/15, 71/19, 88/22, 90/11, 93/7, 95/1, 105/2, 155/8
k. -medi 113/18
k. -se 136/22
k. -ti 41/6, 72/4, 73/3, 73/5, 91/15, 110/5, 126/5, 139/22, 156/4
3. Bir yerden veya bir işten ayrılmak.
k. -ey 116/11
k. -ip 63/12
k. -mesen͡g 104/9
4. Yürümek, yol almak.
k. -in͡gler 41/11
k. -ip 26/9
k. -ti 32/5
5. Geçmek.
k. -ip 80/22
6. Bir şey zarar görmüş olmak.
k. -ti 22/14
7. Herhangi bir durumda olmak.
k. -ti 165/13

Ketmen Kırgızistan'ın Celal-Abad ilinde yer alan bir şehirdir.
K. 19/11, 45/1, 134/11, 145/3, 145/10, 145/12, 145/16
K. +ka 145/8

kėtür- Gelmesini sağlamak.
k. 49/3, 78/13, 107/16, 126/14, 141/3, 144/12, 147/2, 163/12,
k. -di 69/15, 79/13, 91/16, 100/22, 103/6
k. -gen 8/14
k. -mek 98/19
k. -se 94/4

kevākib Ar.Yıldızlar.
k. 33/14

kevn Ar. Olma, varlık, dünya.
k. ü mekān Ar. Varlık, kainat. 15/10

kėy- Giymek.
k. -di 90/6, 124/7
k. -ip 56/18, 165/16

kėyin 1. Sonra, arka, peş.
k. 8/16, 15/8, 56/3, 61/8, 67/6, 82/11, 137/2
2. Asla
k. 55/16, 91/1, 129/5

Keyḳavus Özel ad.
K. 136/17

kėz- Bir yerde dolaşmak, yürümek.
k. -di 105/4
k. -ip 106/17

ḳıbāb Ar. Kubbeler.

ḳ. 115/20

ḳıble Ar. Bulunulan yerden Kâbe'nin bulunduğu yön.

ḳ. 21/1, 71/19, 127/4, 132/5

ḳıble-gā Ar.+Far. Kıble, sıkıntılı bir durumda yardım umarak başvurulan yer.

ḳ. +ġa 13/2

ḳ. +ġa ḳıl- Kıbleye dönmek. 103/13

ḳıçḳır- Öfkelenmek.

k. -ıp130/22

ḳıl Pek az miktar.

ḳ. 58/21

ḳīl Ar. Söz.

ḳ. ü ḳāl Ar. Dedikodu. 34/1

ḳıl- Yardımcı fiil (etmek, yapmak).

ḳ. 7/12, 10/18, 17/10, 25/8, 29/13, 35/20, 43/12, 44/3, 57/20, 60/3, 70/17, 79/18, 88/21, 93/14, 93/16, 100/8, 103/15, 107/21, 152/13, 155/5, 160/14, 162/10, 164/5, 164/8, 164/9

ḳ. -a al- Yapabilmek. 7/9, 43/22, 50/17, 101/19, 105/6, 106/22, 125/19, 128/16, 163/19

ḳ. -a bėr- Yapıvermek. 162/17

ḳıladur- Yapadurmak. 137/10

ḳ. -alı 32/19

ḳ. -alın 131/1

ḳ. -am 42/18

ḳ. -ap 91/21

ḳ. -ay 7/13, 7/14, 12/15, 35/7, 37/6, 49/3, 78/14, 102/1, 156/12, 159/17, 162/17, 164/4

ḳ. -ayın 121/10

ḳ. -dı 2/11, 3/1, 3/3, 3/4, 3/11, 6/15, 7/19, 11/3, 11/14, 11/17, 17/2, 17/14, 18/1, 19/17, 20/3, 20/8, 25/16, 27/1, 28/2, 28/5, 28/7, 28/9, 28/13, 28/16, 29/5, 31/18, 32/8, 32/13, 33/7, 33/17, 34/13, 34/14, 36/5, 37/9, 39/11, 39/22, 40/2, 40/3, 40/6, 40/10, 40/13, 41/1, 41/3, 41/10, 44/11, 44/12, 44/17, 44/18, 45/15, 46/6, 46/12, 46/16, 46/20, 47/17, 47/22, 50/16, 50/17, 51/1, 52/5, 53/13, 54/9, 55/3, 55/8, 56/1, 57/9, 57/14, 58/2, 58/4, 58/11, 60/19, 61/12, 62/10, 67/18, 68/11, 68/12, 68/17, 70/15, 71/9, 71/16, 72/2, 72/18, 72/20, 73/1, 73/15, 73/20, 74/14, 75/7, 75/11, 76/16, 77/5, 77/6, 77/9, 77/12, 78/21, 79/12, 81/19, 82/8, 82/10, 85/3, 85/19, 85/20, 86/14, 87/5, 87/8, 88/5, 88/11, 89/13, 89/17, 90/9, 90/21, 91/14, 91/15, 92/14, 92/15, 93/20, 94/15, 95/8, 95/20, 97/11, 98/8, 98/12, 98/13, 99/16, 100/1, 100/3, 101/6, 101/11, 102/5, 106/5, 106/9, 106/11, 107/6, 109/12, 109/17, 110/16, 111/19, 111/21, 112/14, 112/21, 113/1, 114/21, 116/19, 118/5, 119/11, 119/12, 119/13, 119/17, 120/16, 121/7, 121/13, 122/1, 123/6, 123/22, 124/8, 125/17, 126/5, 127/7, 127/10, 130/7, 131/5, 131/7, 132/4, 132/11, 133/6, 134/3,

136/12, 136/14, 137/15, 137/21, 137/22, 138/6, 138/7, 138/8, 138/9, 138/10, 138/15, 140/4, 140/16, 140/17, 141/17, 143/7, 144/10, 145/12, 145/14, 145/20, 146/8, 146/18, 147/1, 147/6, 147/11, 147/19, 147/21, 148/3, 150/20, 151/6, 151/8, 151/17, 153/17, 153/21, 153/22, 154/6, 154/7, 154/14, 154/22, 155/13, 155/21, 156/5, 156/12, 158/1, 158/2, 158/4, 159/2, 160/17, 161/18, 161/19, 162/16, 163/4, 163/14
ķ. -dılar 13/9, 20/11, 21/19, 21/21, 30/15, 39/4, 41/8, 48/14, 56/16, 64/2, 75/3, 76/11, 85/20, 119/22, 135/21, 142/21, 145/18, 151/2, 152/4, 157/13, 159/1
ķ. -dım 10/19, 159/8
ķ. -dımu 16/18, 152/1
ķ. -dın 110/16
ķ. -dırup 2/13, 78/4
ķ. -duķ 47/13, 137/17, 137/18, 164/11, 165/10
ķ. -durdı 51/12
ķ. -durġanı 51/14
ķ. -durup 60/13
ķ. -ġalı 25/11, 163/12
ķ. -ġan 6/9, 24/10, 24/14, 27/8, 27/19, 27/20, 45/13, 60/4, 61/16, 101/10, 101/14, 101/15, 136/6, 162/11, 166/11,
ķ. -ġandur 148/8
ķ. -ġan irdi 24/11
ķ. -ġanı 17/6, 18/17, 27/5, 27/6, 38/5, 51/15, 51/16, 51/17, 56/9, 60/9, 60/11, 60/12, 60/14, 65/7, 69/12, 80/20, 82/5, 84/17, 107/19, 107/20, 116/18, 118/17, 121/20, 124/10, 125/11, 141/6, 150/1, 158/19
ķ. -ġanıda 60/8, 87/2, 87/4
ķ. -ġanımnı 72/11
ķ. -ġanın͡g 113/19
ķ. -ġanını 142/5
ķ. -ġay 9/19, 15/18, 29/21, 36/9, 58/9, 95/1, 135/13, 144/13, 151/11, 159/22
ķ. -ġıl 35/19, 119/4, 131/3, 160/12, 160/16
ķ. -ġu 42/18, 48/13, 160/11
ķ. -ġum 25/9, 83/7, 109/3
ķ. -ġusı 149/18
ķ. -ıban 11/12, 11/18, 11/19, 34/20, 39/22, 46/18, 55/11, 61/20, 88/15, 90/15, 99/7, 99/19, 106/22, 113/4, 117/10, 117/19, 128/8, 134/20, 150/10, 152/19, 164/8
ķ. -ıp 2/3, 2/5, 2/10, 2/12, 2/16, 3/2, 3/5, 3/10, 3/12, 3/14, 3/19, 3/20, 3/21, 4/3, 5/6, 5/7, 6/9, 6/18, 7/8, 7/17, 8/1, 8/7, 9/6, 9/7, 9/16, 11/12, 12/5, 12/11, 13/1, 13/2, 13/15, 13/18, 14/17, 16/2, 17/8, 19/4, 19/6, 19/8, 19/12, 19/13, 19/16, 20/1, 20/13, 20/20, 21/1, 21/18, 22/20, 22/21, 24/18, 26/21, 26/22, 27/17, 28/17, 29/3, 29/11, 30/3, 33/19, 33/20, 34/4, 34/20, 35/12, 36/14, 37/1, 37/11, 37/21, 38/3, 38/20, 40/4, 40/14, 41/6, 41/21, 42/4, 42/6, 42/7, 42/12, 43/6, 44/11, 45/8, 45/18, 46/8, 46/9, 46/16,

46/17, 46/20, 47/2, 47/3, 47/12, 47/19, 48/1, 48/17, 49/19, 50/8, 50/15, 50/16, 50/20, 51/1, 52/2, 52/10, 52/15, 52/22, 53/3, 55/3, 55/10, 55/17,56/8, 57/1, 58/13, 58/15, 59/16, 60/6, 60/20, 62/3, 62/10, 63/12, 63/13, 64/12, 64/18, 65/3, 65/16, 66/7, 66/21, 67/7, 67/10, 67/11, 67/21, 68/2, 68/17, 69/4, 69/11, 69/14, 70/1, 70/6, 71/16, 72/18, 73/17, 74/15, 74/17, 75/20, 75/21, 76/21, 77/10, 77/11, 77/18, 78/1, 79/8, 79/16, 80/8, 81/2, 82/4, 82/6, 82/17, 82/19, 83/1, 83/3, 83/15, 83/18, 84/12, 84/16, 84/18, 84/19, 86/7, 86/10, 86/15, 87/7, 87/8, 91/5, 91/8, 91/9, 91/10, 91/11, 93/8, 94/8, 94/9, 94/22, 95/8, 95/12, 96/4, 96/6, 98/12, 98/14, 98/22, 99/1, 99/18, 99/20, 100/9, 100/14, 102/14, 103/2, 103/13, 103/21, 104/22, 105/16, 107/8, 107/15, 108/1, 108/3, 108/4, 108/5, 110/12, 112/1, 112/12, 112/17, 112/18, 113/9, 113/12, 113/13, 114/4, 114/11, 114/13, 115/12, 115/20, 116/18, 117/21, 118/8, 118/18, 118/20, 119/6, 119/10, 119/12, 122/3, 122/15, 124/7, 124/8, 125/11, 127/21, 128/2, 128/11, 128/12, 128/13, 128/14, 129/4, 129/13, 130/20, 131/4, 131/12, 132/2, 132/14, 133/9, 133/10, 133/17, 133/19, 133/21, 134/16, 135/12, 137/4, 138/16, 139/2, 139/7, 139/12, 140/1, 140/5, 140/7, 140/9, 140/11, 140/18, 140/20, 141/12, 143/1, 143/7, 143/19, 144/8, 144/11, 144/17, 145/5, 145/6, 145/21, 146/8, 146/9, 146/17, 146/19, 148/14, 148/15, 148/21, 149/3, 149/4, 149/9, 149/11, 149/15, 152/11, 153/9, 153/15, 155/1, 155/12, 156/5, 156/9, 157/2, 157/4, 157/7, 157/10, 157/16, 158/2, 158/5, 158/21, 159/5, 160/18, 161/4, 161/18, 163/16, 165/8, 165/16, 166/9, 166/10

ķ. -ıp bėr- Yapıvermek.138/4

ķ. -ıpdur 2/7, 9/5, 30/6, 45/1, 148/5, 148/6, 159/16

ķ. -ıp irdi 47/7, 89/22, 117/22, 124/2, 153/3, 155/13

ķ. -ıp ķoy- Yapmak. 166/11

ķ. +lar 76/19, 115/6, 121/3, 126/6, 127/16, 161/10

ķ. -ma 8/7, 50/9, 65/3, 135/4, 138/21, 139/22, 158/10, 158/17, 164/5

ķ. -madı 46/7, 81/20, 88/11, 109/22, 119/21, 128/19

ķ. -madın͡g 104/9

ķ. -madın͡glar 115/16

ķ. -maduķ 32/7

ķ. -maġay 35/6, 66/14, 101/14, 139/2

ķ. -maġıl 119/20, 158/10

ķ. -maķ 6/16, 7/16, 32/15, 43/6, 43/14, 64/8, 81/7, 98/3, 105/13, 133/10, 147/20

ķ. -maķda 82/3

ķ. -maķı 6/10

ķ. maķķa 34/9, 60/9, 101/9

ķ. -maķnı 7/12

ķ. -man͡g 8/6, 113/14

ķ. -man͡gızlar 159/5

ḳ. -map 135/1
ḳ. -mas 32/7, 43/21, 44/3, 101/15, 132/15, 136/22, 137/6
ḳ. -mas irdi 5/1
ḳ. -masa irdi 88/19
ḳ. -masaḳ 15/18, 70/22
ḳ. -masalar 136/21
ḳ. -masını 146/22
ḳ. -masun 138/20, 138/22
ḳ. -masunlar 138/18, 138/19
ḳ. -may 23/7, 26/14, 32/4, 47/19, 52/9, 55/17, 60/1, 62/3, 84/22, 94/10, 133/3
ḳ. -mayın 161/11
ḳ. -medi 109/4
ḳ. -mış 3/8, 9/1, 28/16, 29/1
ḳ. -sa 7/14, 10/8, 10/10, 10/11, 25/19, 30/8, 35/11, 39/2, 43/19, 44/3, 46/4, 52/6, 56/21, 83/8, 83/17, 87/20, 131/15, 135/14, 137/1, 142/2, 148/9, 149/16, 155/5, 159/18, 166/7
ḳ. -saḳ 15/5, 30/14, 32/3, 34/8, 34/9, 95/10, 131/6, 147/21, 147/22, 148/1, 148/3
ḳ. -salar 132/17
ḳ. -sam 87/19
ḳ. -sa͡ng 43/1
ḳ. -sun 99/11, 125/5, 126/16, 126/17, 130/8
ḳ. -sunlar 136/20
ḳ. -up 106/2
ḳ. -updur 68/6
ḳ. -ur 3/7, 15/11, 16/1, 23/8, 30/3, 30/17, 31/8, 35/11, 36/7, 42/21, 46/4, 46/11, 46/12, 48/13, 52/7, 53/18, 53/21, 53/22, 61/1, 61/2, 67/17, 70/22, 72/15, 78/22, 84/22, 89/2, 92/11, 98/1, 101/7, 111/4, 114/2, 114/12, 125/21, 131/12, 135/14, 137/11, 139/11, 146/22, 149/18, 150/7, 150/15, 151/12, 155/14, 155/21, 156/3, 160/8, 162/14, 163/15, 164/15
ḳ. -ur bol- Yapar olmak.154/22
ḳ. -urġa 62/15, 68/4, 80/6, 93/10, 117/8
ḳ. -ur idim 162/14
ḳ. -ur irdi 21/4, 21/22, 23/8, 24/16, 25/18, 25/20, 108/6
ḳ. -ur irdük 148/11
ḳ. -urlar 26/17, 38/17, 53/22, 105/17, 140/4, 151/12, 156/6, 159/18
ḳ. -urmu105/12

ḳılal- Yapabilmek.
ḳ. -alın 131/1
ḳ. -gay 128/16
ḳ. -ġay 101/19
ḳ. -mas 43/22
ḳ. -may 105/6, 106/22, 125/19

ḳılaş- Birlikte yapmak.
ḳ. -ıp 34/7
ḳ. -ıp idilar 30/11

ḳılavur Bahadır.
ḳ. +ġa 149/18

ḳılġuçı Yapan, eden.
ḳ. 10/7, 118/12

ḳılıġ Kıyafet.
ḳ. 159/17

ḳılınç Kılıç.
ḳ. 39/20, 102/19, 109/19

ḳ. +dın 160/6

ḳ. +ı 29/17

ḳ. +ın͡g 12/16, 13/13, 14/10, 25/1, 27/17, 36/8, 43/2, 43/19, 47/16, 56/20, 70/21, 79/12, 81/21, 94/11, 131/10, 143/14, 153/14, 156/1, 164/1

ḳ. +ın͡glar 14/17, 25/1, 32/2, 36/10, 37/7, 49/1, 66/16, 137/18, 157/9

ḳ. +ının͡g 36/17

ḳılış- Yardımcı fiil, birlikte yapmak.

ḳ. -ıp 11/14, 47/10, 48/12, 65/14, 68/14, 80/13, 84/13, 86/10, 91/2, 98/6, 131/19, 154/13, 157/6

ḳ. -ḳan 27/8

ḳ. -may 66/22

ḳ. -saḳ 35/2

ḳ. -tı 57/15, 71/5, 132/21, 161/14

ḳ. -tılar30/20

ḳ. -up 10/6

ḳıltaġ Tuzak.

ḳ. +a 133/8

ḳıl-ten T.+Far. Bedeninin çok azı.

ḳ. 59/14

ḳıpḳızıl Her yanı kızıl, çok kızıl.

ḳ. 16/21, 149/4

ḳ. ḳıl- Her yanı kızıl etmek. 45/8, 58/15

ḳır- 1. Kırmak, bozguna uğratmak.

ḳ. -ıban 8/4

ḳ. -ıp 127/6

2. Gücünü, etkisini azaltmak.

ḳ. -ıp 47/1

Ḳırġız Bay Özel ad.

Ḳ. B.123/17

ḳırġu Yırtıcı bir kuş.

ḳ. 83/11

ḳ. +da 84/4

ḳırıl- Savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek.

ḳ. -dı 39/19

ḳırḳ Kırk (40) sayısı.

ḳ. 16/8, 40/16, 41/1, 41/15, 68/22, 154/3

ḳ. bir Kırk bir sayısı. 41/15

ḳışāṣ Ar. Kısas, öldürmeye ceza olarak ölüm cezası verme.

ḳ. 159/5

ḳ. +ın 91/1

ḳ. ḳıl- Öldürmeye ceza olarak ölüm cezası vermek. 95/1, 139/2

ḳ. +mızını 144/21

ḳısm Ar. Parçalara ayrılmış bir şeyin her parçası, parça, bölük.

ḳ. 15/10, 35/6, 58/18, 149/6

ḳ. ḳıl- Bölmek, dağıtmak. 155/21

ḳ. ḳılış- Parçalara ayırmak. 47/10

ḳ. +nı 15/2

ḳısmī Ar. Bir bölük, bir parça.

ḳ. 2/4, 6/14, 6/18, 13/17, 24/1, 40/13, 55/17, 58/10, 65/10, 69/21, 80/8, 80/21, 81/19, 99/16, 109/14, 115/10, 115/16, 118/10, 121/21, 129/12, 130/4, 139/3, 139/10, 140/12, 143/7, 148/4, 152/3, 158/8,158/9

ḳ. +de 3/8, 9/11, 11/6, 47/7, 67/19, 94/1, 95/2, 118/20

ḳıṣṣa Ar. 1.Kıssa, hikaye, rivayet.

ḳ. 7/5, 140/4

2. Ders çıkarılması gereken anlatı, olay.

ḳ. -i cān Ar.+Far. Kişinin ders çıkarılması gereken olayı.152/21

ḳ. +nı 152/21

ḳıstur- Kaçamayacak bir duruma getirmek.

ḳ. -up 121/3

ḳış Kış mevsimi.

ḳ. 80/18, 121/21

ḳ. +nı 78/12

ḳışla- Kışı bir yerde geçirmek.

ḳ. -dı 45/19

ḳıvām Ar. Duruş.

ḳ. 91/12

ḳıvan Mutlu.

ḳ. bol- Mutlu olmak. 23/16

ḳıvan- Güvenmek, inanmak.

ḳ. -ıp 69/6

ḳıy- Kıymak, kesmek, zulmetmek.

ḳ. -up 24/10, 51/14, 136/3, 140/8, 140/15

ḳıyāmet Ar. Kıyamet.

ḳ. ḳopar- Bir olay karşısında aşırı derecede bağırıp çağırarak yolsuzluk veya haksızlık yapıldığına işaret etmek, çok sinirlenmek.58/13

ḳıyın Zor, zahmet, cereme.

ḳ. 23/13

ḳız Kız, kız çocuk.

ḳ. +ġa 28/12

ḳ. +ı 19/15, 28/18

ḳ. +lar 110/11, 151/13

ḳ. +larım 35/8

ḳız- Öfkelenmek, sinirlenmek.

ḳ. -ıp 114/22

ḳızay Kırgız kabilesi.

ḳ. 81/18

ḳızıġ Hararetli, kızgın.

ḳ. 30/18, 133/5

ḳ. bol- Hararetlenmek, kızmak. 16/15, 58/17, 109/14, 115/3

ḳızıl Kızıl, kırmızı.

ḳ. 16/8, 16/21, 29/2, 56/18, 60/15, 76/16, 76/17, 76/18, 141/13, 146/21

Ḳızıl Dөn̆g Kızıl Tepe, yer adı.

Ḳ. D. 81/3

Ḳ. D. +ġa 80/19

ḳızılça Kırmızı, kırmızı gibi.

ḳ. 75/1

Ḳızılça Bulaḳ Kızılca pınar, yer adı.

Ḳ. B. 75/1

ki Far. ki (bağlama edatı, bağlama zamiri).

k. 2/6, 2/11, 2/12, 2/16, 2/18, 3/1, 3/3, 3/5, 3/7, 3/8, 3/15, 4/7, 4/12, 4/13, 4/14, 4/16, 4/17, 5/4, 5/6, 5/18, 5/19, 6/4, 6/15, 6/17, 7/5, 7/6, 7/9, 7/11, 7/15, 7/16, 7/19, 8/2, 8/6, 8/12, 8/13, 8/15, 8/16, 8/18, 9/3, 9/4, 9/5, 9/6, 9/8, 9/9, 9/13, 9/16, 10/4, 10/7, 10/11, 10/15, 10/16, 11/2, 11/5, 11/8, 11/10, 11/14, 11/15, 11/16, 11/18, 11/19, 11/20, 11/21, 12/8, 12/11, 12/13, 12/14, 12/16,13/1, 13/2, 13/6, 13/9, 13/12, 13/14, 13/15, 13/16, 13/18, 14/3, 14/4, 14/6, 14/8, 14/15, 15/2, 15/3, 15/4, 15/5,

15/7, 15/8, 15/11, 15/13, 15/14, 15/15, 15/16, 15/17, 15/18, 16/4, 16/5, 16/10, 16/11, 16/15, 16/16, 16/19, 16/20, 17/1, 17/3, 17/11, 17/12, 17/15, 17/16, 17/18, 17/20, 18/1, 18/8, 18/9, 18/10, 18/13, 19/1, 19/8, 19/10, 19/11, 19/13, 19/14, 19/19, 19/20, 20/2, 20/5, 20/7, 20/8, 20/9, 20/11, 20/20, 21/2, 22/17, 22/20, 23/10, 23/13, 23/15, 23/16, 24/2, 25/1, 25/9, 26/6, 27/1, 27/9, 27/10, 27/11, 27/14, 27/17, 27/19, 28/1, 28/3, 28/9, 28/13, 28/15, 28/18, 29/6, 29/7, 29/12, 29/14, 29/15, 30/2, 30/4, 30/5, 30/6, 30/7, 33/6, 33/16, 33/21, 34/3, 34/5, 34/14, 34/15, 34/17, 34/18, 34/19, 34/20, 34/21, 35/1, 35/2, 35/3, 35/4, 35/5, 35/9, 35/10, 35/11, 35/13, 35/15, 35/17, 35/19, 35/20, 36/5, 36/6, 36/7, 36/8, 36/12, 36/13, 36/16, 37/1, 37/6, 37/10, 37/13, 37/15, 37/19, 37/22, 38/2, 38/3, 38/4, 38/10, 38/13, 38/17, 39/10, 39/13, 39/16, 39/18, 39/20, 39/22, 40/4, 40/5, 40/12, 40/14, 40/15, 40/16, 40/18, 40/19, 40/21, 41/2, 41/4, 41/5, 41/7, 41/8, 41/9, 41/10, 41/11, 41/12, 41/13, 41/15, 41/16, 41/20, 42/4, 42/6, 42/7, 42/9, 42/11, 42/13, 42/15, 42/20, 42/21, 43/1, 43/2, 43/17, 43/20, 43/21, 44/1, 44/2, 44/5, 44/6, 44/8, 44/10, 44/11, 44/13, 44/16, 44/17, 44/18, 44/19, 44/20, 44/22, 45/1, 45/3, 45/4, 45/9, 45/10, 45/13, 45/14, 45/15, 45/16, 45/18, 45/19, 45/21, 45/22, 46/3, 46/6, 46/7, 46/14, 46/16, 46/17, 46/18, 46/21, 47/1, 47/4, 47/5, 47/6, 47/7, 47/8, 47/9, 47/11, 47/13, 47/14, 48/3, 48/4, 48/12, 48/16, 48/20, 48/21, 49/2, 49/4, 49/5, 49/8, 49/9, 49/10, 49/12, 49/13, 49/14, 49/15, 49/20, 49/21, 50/1, 50/3, 50/5, 50/7, 50/10, 50/12, 50/13, 50/14, 50/15, 50/15, 50/16, 50/18, 51/1, 51/2, 51/4, 51/9, 52/6, 52/8, 52/10, 52/14, 52/15, 52/20, 52/21, 52/22, 53/1, 53/3, 53/4, 53/6, 53/9, 53/11, 53/12, 53/13, 53/16, 54/3, 54/5, 54/6, 54/7, 54/9, 54/10, 54/11, 54/12, 54/14, 54/15, 54/17, 54/18, 54/19, 54/20, 55/5, 55/7, 55/8, 55/11, 55/12, 55/14, 55/19, 55/20, 56/3, 56/4, 56/13, 56/15, 56/16, 56/19, 56/20, 57/2, 57/3, 57/4, 57/5, 57/7, 57/8, 57/9, 57/14, 57/15, 57/18, 57/19, 57/21, 58/2, 58/8, 58/9, 58/10, 58/13, 58/14, 58/20, 59/2, 59/10, 59/11, 59/15, 59/16, 59/19, 59/20, 59/21, 60/1, 60/5, 60/6, 60/17, 60/18, 60/22, 61/2, 61/3, 61/7, 61/8, 61/11, 61/12, 61/17, 61/19, 61/20, 61/21, 62/1, 62/3, 62/7, 62/10, 62/13, 62/16, 62/21, 62/22, 63/1, 63/3, 63/7, 63/10, 63/12, 63/14, 63/17, 63/18, 63/20, 63/22, 64/2, 64/5, 64/7, 64/8, 64/9, 64/12, 64/17, 64/18, 64/20, 64/21, 64/22, 65/1, 65/10, 65/13, 65/15, 65/19, 65/22, 66/8, 66/14, 66/16, 66/19, 66/21, 67/1, 67/2, 67/5, 67/7, 67/12, 67/14, 67/18, 68/5, 68/6, 68/7, 68/8, 68/9, 68/10, 68/12, 68/16, 68/18, 68/19,

68/20, 69/2, 69/3, 69/7, 69/15, 69/17, 69/18, 69/20, 70/9, 70/10, 70/11, 70/17, 70/22, 71/1, 71/3, 71/9, 71/10, 71/12, 71/14, 71/15, 73/6, 73/7, 73/8, 73/12, 73/13, 73/14, 73/15, 73/16, 73/18, 73/20, 73/22, 74/1, 74/2, 74/3, 74/6, 74/8, 74/10, 74/11, 74/15, 74/22, 75/1, 75/3, 75/6, 75/7, 75/8, 75/9, 75/13, 75/16, 75/22, 76/2, 76/4, 76/5, 76/6, 76/8, 76/9, 76/11, 76/13, 76/14, 76/15, 76/17, 76/18, 77/1, 77/5, 77/8, 77/10, 77/11, 77/12, 77/14, 77/16, 77/17, 77/19, 77/21, 78/2, 78/3, 78/5, 78/10, 78/12, 78/14, 78/21, 79/1, 79/3, 79/6, 79/7, 79/8, 79/9, 79/10, 79/11, 79/12, 79/13, 79/15, 79/17, 79/18, 79/19, 79/20, 79/21, 79/22, 80/1, 80/2, 80/7, 80/9, 80/11, 80/12, 80/13, 80/15, 80/16, 81/5, 81/7, 81/8, 81/10, 81/12, 81/15, 81/16, 81/17, 81/20, 82/3, 82/13, 82/14, 82/20, 82/21, 83/2, 83/4, 83/8, 83/15, 83/16, 83/17, 83/19, 84/6, 84/8, 84/9, 84/11, 84/20, 84/22, 85/2, 85/4, 85/7, 85/8, 85/11, 85/12, 85/15, 85/19, 86/5, 86/7, 86/9, 86/10, 86/11, 86/12, 86/14, 86/15, 86/17, 86/21, 87/10, 87/11, 88/1, 88/2, 88/4, 88/6, 88/9, 88/22, 89/4, 89/5, 89/7, 89/9, 89/10, 89/12, 89/15, 89/16, 89/19, 89/20, 89/21, 89/22, 90/7, 90/8, 90/12, 90/13, 90/14, 90/21, 90/22, 91/2, 91/4, 91/6, 91/7, 91/8, 91/9, 91/12, 91/14, 91/15, 91/16, 91/18, 92/2, 92/9, 92/12, 92/13, 92/15, 92/17, 92/21, 93/2, 93/14, 93/21, 94/2, 94/7, 94/13, 94/16, 94/19, 94/20, 94/22, 95/3, 95/5, 95/6, 95/9, 95/11, 95/15, 95/18, 95/19, 96/1, 96/5, 96/6, 96/7, 96/9, 96/10, 96/18, 97/1, 97/4, 97/6, 97/7, 97/9, 97/13, 97/14, 97/18, 97/19, 98/3, 98/5, 98/6, 98/9, 98/12, 98/15, 98/17, 98/20, 99/2, 99/4, 99/5, 99/7, 99/9, 99/17, 99/18, 99/21, 99/22, 100/4, 100/6, 100/9, 100/10, 100/11, 100/15, 100/16, 100/19, 100/21, 101/1, 101/2, 101/4, 101/5, 101/10, 101/11, 101/12, 101/14, 101/18, 102/1, 102/2, 102/4, 102/6, 102/7, 102/10, 102/11, 102/13, 102/15, 102/17, 102/18, 102/22, 103/6, 103/9, 103/13, 103/16, 103/18, 103/20, 104/1, 104/10, 104/12, 104/14, 104/18, 105/1, 105/3, 105/4, 105/7, 105/9, 105/11, 105/12, 105/14, 105/15, 105/16, 106/2, 106/7, 106/8, 106/20, 106/22, 107/1, 107/2, 107/7, 108/3, 108/5, 108/6, 108/11, 108/13, 108/14, 108/16, 108/17, 108/18, 108/19, 108/21, 108/22, 109/5, 109/9, 109/11, 109/13, 109/17, 109/18, 109/21, 109/22, 110/1, 110/2, 110/4, 110/6, 110/17, 110/20, 111/1, 111/3, 111/4, 111/5, 111/13, 111/16, 111/18, 111/19, 111/21, 112/2, 112/3, 112/7, 112/11, 112/12, 112/14, 112/15, 112/17, 112/18, 112/19, 112/21, 112/22, 113/4, 113/5, 113/7, 113/8, 113/9, 113/10, 113/12, 113/13, 113/14, 113/15, 113/16, 113/18, 113/19, 113/21, 113/22, 114/1, 114/4,

114/6, 114/8, 114/11, 114/12, 114/13, 114/14, 114/15, 114/16, 114/17, 115/12, 115/13, 115/14, 115/15, 115/18, 115/20, 115/22, 116/4, 116/5, 116/6, 116/7, 116/8, 116/9, 117/7, 117/9, 117/18, 117/19, 117/22, 118/2, 118/8, 118/10, 118/18, 119/1, 119/3, 119/9, 119/10, 119/11, 119/12, 119/13, 119/20, 119/22, 120/1, 120/2, 120/3, 120/4, 120/5, 120/6, 120/7, 120/8, 120/12, 120/13, 120/14,120/15, 120/16, 120/17, 120/21, 120/22, 121/1, 121/4, 121/7, 121/9, 121/11, 121/12, 121/13,121/15, 122/6, 122/7, 122/9, 122/12, 122/13, 122/16, 122/19, 123/1, 123/3, 123/9, 123/11, 123/12, 123/13, 123/15, 123/17, 123/18, 124/4, 124/7, 124/16, 124/19, 125/2, 125/5, 125/18, 125/19, 126/3, 126/5, 126/7, 126/8, 126/11, 126/12, 126/15, 126/16, 126/17, 126/19, 127/1, 127/2, 127/3, 127/11, 127/12, 127/13, 127/14, 127/15, 127/19, 127/22, 128/1, 128/2, 128/5, 128/6, 128/8, 128/11, 128/13, 128/14, 128/19, 129/1, 129/2, 129/6, 129/7, 129/20, 129/21, 130/2, 130/6, 130/10, 130/12, 130/14, 130/16, 130/17, 130/18, 130/20, 131/6, 131/9, 131/10, 131/11, 131/12, 131/13, 131/15, 131/16, 131/17, 131/19, 132/16, 132/18, 133/3, 133/5, 133/7, 133/12, 133/14, 133/17, 134/1, 134/4, 134/7, 134/8, 134/9, 134/12, 134/13, 134/14, 134/16, 134/19, 134/20, 134/21, 134/22, 135/1, 135/3, 135/4, 135/9, 135/11, 135/13, 135/14, 135/15, 135/17, 135/18, 136/8, 137/19, 137/22, 138/14, 138/16, 138/18, 139/1, 139/3, 139/4, 139/6, 139/8, 139/9, 139/21, 140/4, 140/6, 140/7, 140/9, 140/10, 140/13, 140/14, 140/15, 140/16, 140/19, 141/2, 141/3, 141/4, 141/14, 141/16, 141/20, 142/1, 142/2, 142/3, 142/5, 142/6, 142/7, 142/9, 142/10, 142/11, 142/15, 142/18, 142/22, 143/1, 143/4, 143/10, 143/11, 143/17, 143/19, 143/20, 144/11, 144/18, 144/19, 145/11, 145/16, 145/17, 145/20, 145/21, 146/1, 146/2, 146/3, 146/11, 146/14, 146/15, 146/17, 146/18, 146/19, 147/4, 148/21, 148/22, 149/7, 149/8, 149/9, 149/13, 149/19, 150/3, 150/4, 150/5, 150/6, 150/7, 150/8, 150/9, 150/12, 150/14, 150/19, 150/20, 151/3, 151/4, 151/12, 151/13, 151/16, 151/18, 151/19, 151/20, 151/22, 152/2, 152/5, 152/6, 152/7, 152/8, 152/10, 152/19, 153/14, 153/18, 154/2, 154/3, 154/4, 154/6, 154/10, 154/12, 154/13, 154/14, 154/17, 154/18, 154/19, 154/20, 155/1, 155/2, 155/4, 155/5, 155/6, 155/7, 155/9, 155/16, 155/17, 155/18, 155/19, 155/20, 155/21, 156/3, 156/6, 156/8, 156/13, 156/15, 156/16, 156/17, 157/4, 157/5, 157/6, 157/10, 157/12, 157/19, 157/21, 158/14, 158/21, 159/3, 159/5, 159/6, 159/8, 159/11, 159/14, 159/18, 159/22, 160/2, 160/3, 160/5, 160/6, 160/10, 160/11,

160/22, 161/2, 161/4, 161/6, 161/7, 161/9, 161/15, 161/18, 161/19, 161/20, 161/22, 162/2, 162/3, 162/7, 162/8, 162/9, 162/13, 162/17, 162/18, 162/20, 163/1, 163/4, 163/8, 163/15, 163/18, 164/7, 164/11, 164/14, 165/4, 165/5, 165/6, 165/13, 165/15, 165/17, 165/19, 166/1, 166/4, 166/5

her k. 163/19

kibi Gibi

k. 3/21, 4/1, 66/19, 108/10, 114/2, 124/16, 162/13

kibür-dūn Ar. (<kibr) Kibirlenip alçalma.

k. bol- Kibirlenip alçalmak. 24/1

kiç Gece.

k. bol- Gece olmak. 32/13

kiçe Gece.

k. 3/13, 12/16, 12/18, 13/524/15, 32/18, 65/21, 66/20, 69/11, 77/12, 91/7, 127/21, 134/16, 152/7, 164/15

k. bol- Gece olmak. 104/4

k. +ce 160/20

k. +da 32/6

k. +din 143/19

k. +lar 46/19, 52/2, 53/2

k. +ları 31/8, 163/22

k. +si 16/7

k. +si idi 143/13

kiçele- Gecelemek, geceyi geçirmek.

k. -p 48/18, 92/20

kiçi Gece.

k. 77/7

kiçik Küçük, ufak, yaşça küçük olma.

k. 7/10, 11/2, 21/12, 22/14, 47/14, 53/15, 75/18, 97/1, 109/10, 122/9, 131/5, 141/21, 146/22, 147/10, 149/11, 158/21, 159/2

k. +lar 65/16, 122/3

k. +ning͡ 137/12

Kiçik Aḫun Özel ad.

K. A.147/8

Kiçik Yulduz Doğu Türkistan'da yer adı olup aynı zamanda bu bölgede aynı adda bir nehir de bulunmaktadır.

K.Y. 141/5

K.Y. +ı 143/5

K. Y. +nıng͡ 144/16

kigiz Keçe, palas.

k. 23/6, 67/18, 140/17

k. +ni 67/18

Kigizçi Keçeci.

K. 126/2

Kigizçi ʿAlī Özel ad.

K. ʿA.126/2

Kiḫserü Özel ad.

K. 136/17

ḳiḳas Çağırmak.

ḳ. 109/13

kikir- Geğirmek.

k. -di 153/5

kil Kaygan bir cins toprak.

k. -i ḳayġu Keder toprağı.103/18

kil- 1. Ulaşmak, varmak.

k. 9/17, 155/4

k. -adur- Gelmeyi sürdürmek. 89/11

k. -ür 20/6, 20/7, 26/12, 34/16, 56/19, 65/11, 66/22, 82/13, 82/15, 100/21, 101/2, 101/7, 141/18, 144/14, 150/19, 151/7, 155/21, 162/18

k. -ür bol- Gelir olmak. 141/18

k. -ür irdi 145/15, 146/11

k. -ürlar 114/3

k. -ürmiş 82/12, 150/11

2. Olmak, -e uğramak.

k. -ür 135/14,

kilal- Gelebilmek.

k. -may 70/4, 70/6

kim 1. Ki (Bağlama edatı)

k. 8/12, 18/18, 21/7, 22/15, 25/14, 27/8, 28/16, 29/19, 29/22, 30/11, 31/18, 32/6, 32/8, 33/3, 33/4, 34/7, 36/12, 38/8, 38/11, 40/6, 43/18, 49/8, 56/14, 59/17, 60/21, 61/15, 69/15, 72/12, 73/11, 74/19, 78/14, 80/21, 90/6, 90/8, 92/8, 99/16, 101/1, 111/16, 120/22, 124/15, 125/12, 129/6, 132/14, 132/15, 135/2, 136/2, 136/14, 137/9, 137/14, 137/17, 144/16, 145/1, 148/7, 148/8, 148/20, 162/17, 162/19, 166/8

2. Kim (Soru zamiri)

k. 5/7, 25/6, 70/22, 101/1, 111/4, 162/20, 163/15

k. +din 156/17

k. +e 124/15

k. +lar 70/22

k. irür 107/3

3. Ki, ki o (Bağlama zamiri)

k. 2/8, 17/17, 74/12

kime Gemi.

k. 42/8

k. +ka 25/3

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi.

k. 94/1, 96/8

k. +ning͡ 102/20

kīn Far. Gizli düşmanlık, garez.

k. 36/11, 146/12

kīne Far. Gizli düşmanlık, gönülde gizlenen düşmanlık.

k. 4/11, 88/15, 90/21, 146/12

k. +din 154/15

kinge͡ş Görüşme, tanışıp anlaşma.

k. +lar ḳıl- Görüşmek, anlaşmak. 11/12

kinze R. (<kinez) Prens.

k. +ni 156/8

kir- 1.Dışarıdan içeriye geçmek.

k. -di 58/12, 62/2, 62/3, 65/19, 76/2, 80/1, 82/10, 82/22, 94/10, 96/7, 104/11, 109/16, 114/4, 127/4, 162/15

k. -dilar 21/18, 154/1

k. -dimü 16/18, 152/1

k. -e 53/10

k. -edur- Girme işini devam ettirmek. 53/10

k. -geli 26/7

k. -güçe 53/10

k. -iben 80/11

k. -ip 11/20, 12/9, 24/6, 25/4, 29/16, 33/22, 41/3, 45/22, 55/13, 68/11, 73/8, 80/10, 92/9, 95/17, 95/21, 106/7, 109/22, 110/5, 110/6, 113/8, 115/12,

120/11, 130/1, 130/10, 131/14, 131/15, 131/19, 134/21, 136/12, 138/18, 142/19, 144/9, 145/16, 149/13, 153/21, 164/13, 165/12

k. -ip bėr- Ansızın veya çabucak girmek. 58/6,165/4

k. -ürge 70/18

2. Bir işe başlamak, girişmek.

k. -di 75/17, 76/4, 76/8, 120/18, 149/10, 160/19

k. -diler 73/21, 74/7, 75/5, 75/13, 74/9

k. -ip 73/20, 75/16, 75/19, 75/22, 76/5, 134/1, 143/2

k. -se 129/2

k. -ür 129/2

3. Sulu bir şeyin veya su dolu bir yerin içine batmak veya dalmak.

k. -di 104/2, 112/4

4. Bulaşmak.

k. -dimü 152/2

5. Sığmak

k. -ip 33/1

6. Uymak.

k. -ip 55/4

7. Katılmak.

k. -ip 73/10, 104/5

k. -ipdür 104/8

8. Girmek, saklanmak.

k. -ip 82/6

9. Almak, fethetmek.

k. -mesek 70/22

k. -ip 133/15, 139/4

k. -ür 70/22

10. Erişmek, ulaşmak.

k. -ip 133/18

kiral- Girebilmek.

k. -mas 70/15

k. -mas idi 70/14

kirfe (<kirpi) Kirpi.

k. +ni 83/13

kirgüz- Sokmak.

k. -ün͡g 19/5

kirisne Çok.

k. 105/2, 105/7, 105/13, 106/20, 124/20

k. bol- Çoğalmak. 108/7

kirü Geri, tekrar.

k. 157/6, 161/7

kişi Kişi, insan.

k. 20/10, 34/17, 40/20, 41/16, 42/1, 42/6, 50/5, 52/10, 53/2, 71/1, 78/10, 79/4, 79/8, 92/18, 97/1, 97/3, 98/4, 98/10, 98/19, 101/17, 102/7, 105/12, 105/13, 105/19, 106/19, 111/5, 112/5, 113/11, 114/19, 116/7, 125/4, 129/6, 137/1, 138/18, 143/16, 145/16, 147/6, 153/11, 155/6, 155/7, 158/14, 162/15, 165/19, 166/1, 166/7

k. +din 61/9, 65/15, 97/4

k. irdi 96/20, 98/11, 136/13, 136/14, 143/17

k. +ga 42/1, 61/9, 64/10, 66/20, 92/11, 156/18

k. +lar 8/8, 61/6, 85/1

k. +ni 145/18

k. +nin͡g 41/14, 52/8

k. +sini 36/9, 36/10, 36/12

kişmiş Kuru üzüm.
k. 128/6
kişneş- Kişirdi etmek, kişnemek.
k. -kan 22/9
kit- Bir yere doğru yönelmek.
k. -eli 32/6
k. -ip 28/15, 67/17
kitāb Ar. Herhangi bir konuda yazılmış eser.
k. 165/12
k. +nı 164/10
kitābet Ar. Yazmanlık, kâtiplik.
k.162/17, 165/9, 165/11
k. +ka165/5, 165/7
Kitid Bir boy adı.
K. +ni 37/15
kiy- Giymek, takmak.
k. -ar 102/22, 139/20
k. -di 77/18, 94/5
k. -gan irdi 27/2
k. -ip 77/16, 97/10
k. -ipdür 84/22
kiydür- Giyme işini yaptırmak.
k. -üp 106/3, 107/9
kiyiş- Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek.
k. -ti 98/18
kiẕb Ar. Yalan.
k. 101/14
ḳof- (<ḳop-) Çıkmak. bk. ḳop-
ḳ. -tı 104/10
ḳ. -up 104/6, 109/13
ḳofar- (<ḳopar-) Koparmak, ayırmak. bk. ḳopar-
ḳ. -ıp 115/1
ḳ. -up 47/5
ḳoġla- Arkasından gitmek, kovalamak.
ḳ. -dı 28/1, 68/19
ḳ. -p 32/19, 92/15,
ḳ. -p kėl- Kovalama işini devam ettirmek. 32/19
ḳoġlaş- Kovalaşmak.
ḳ. -ıp 69/2, 110/13
ḳ. -ıp kėl- Kovalaşma işini devam ettirmek. 69/2
Ḳoġunçı Gulca'da mahalle adı.
Ḳ. 19/18, 44/21, 134/10
Ḳ. +ġa 25/3
Ḳoḳand Bugünkü Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırları içinde kalan bir alanda yer alan Özbek devleti.
Ḳ. 31/3
ḳoḳta (<ḳoḳtu) Çukur, oyuk yer.
ḳ. +ġa 50/19
ḳ. +larıġa 23/6
ḳ. +larnı 23/7, 50/20
ḳ. +nı 55/15
ḳ. +sını 70/10
ḳol Kol, el.
ḳ. 76/20, 105/2
ḳ. +da 162/13
ḳ. +dın 136/21, 136/22
ḳ. +ġa 76/22, 87/20, 105/9, 117/2, 143/16, 151/17
ḳ. +ı 103/20, 147/17

ḳ. +ıda 3/5, 165/19

ḳ. +ıdaki 52/11

ḳ. +ıġa 18/9, 26/15, 35/21, 37/21, 58/15, 73/11, 91/9, 95/16, 120/18, 149/9, 153/10

ḳ. +ın 37/19, 52/9, 61/7, 93/2, 102/14

ḳ. +ını 65/14, 160/18

ḳ. +umdaki 165/20

ḳ. +un͡gda 35/16, 42/21

ḳ. +un͡guzġa 102/21

ḳol Dağ eteği, vadi.

ḳ. 91/5

ḳon- Kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek.

ḳ. -dı 80/13, 104/4

ḳ. -dılar 12/17

ḳ. -up 65/21, 82/21,

ḳonaḳ Misafir.

ḳ. 9/7

ḳ. +ıġa 35/21

ḳonaḳ Mısır.

ḳ. 119/7, 119/14

ḳondur- Yerleştirmek.

ḳ. -ur 160/11

ḳon͡gı Karganın bir türü.

ḳ. 66/10

ḳ. +dın 59/4

Ḳon͡gtaçı Şāh Özel ad.

Ḳ. Ş. 8/17

ḳop- 1.Çıkmak. bk. ḳof-

ḳ. -tı 105/16

ḳ. -up 104/7, 142/4

2. Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak.

ḳ. -up 85/3

3. Ayağa kalkmak.

ḳ. -up 100/1

ḳopar- Kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak, ayırmak. bk. ḳofar-

ḳ. -dı 48/16, 51/2, 58/13, 58/19, 85/15, 86/16, 124/1, 149/7

ḳ. -ġan 66/14

ḳ. -ıp 65/7, 117/21, 129/17

ḳor başı Zabıta memuru.

ḳ. 24/3, 66/4

Ḳorġas Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında İli Kazak Özerk İli toprakları içinde bir İlçedir.

Ḳ. 125/14, 134/8, 140/3,140/6

Ḳ. +da 140/16

Ḳ. +daki 31/15, 31/20

Ḳ. +ġa125/10

Ḳ. +ḳa 31/19

ḳorḳ- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak.

ḳ. -adur- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak. 35/8, 114/15, 132/16

ḳ. -madı 55/16

ḳ. -sa 159/13

ḳ. -tı 64/1

ḳ. -up 19/10, 22/11, 78/10, 143/10, 155/7

ḳorḳa- Korkmak.

ḳ. 14/9

ḳorḳaş- Korkmak, korkuşmak.

ḳ. -ıban 88/4

ḳ. -ıp 45/21, 66/20

ḳorḳunç Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren, müthiş.

ḳ. 39/2, 56/22

ḳ. +ıdın 12/4

ḳorḳuş- Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak.

ḳ. -ıp 35/9, 116/4

ḳ. -up 12/18, 119/10

ḳorḳut- Korkmasına yol açmak.

ḳ. -ıp130/18

ḳ. -up 20/6, 100/22

ḳorul Nişan, hedef.

ḳ. +ġa 59/3

ḳoş- Katmak.

ḳ. -tı 155/2, 155/6

ḳ. -tılar 52/16

ḳoş- Bir yere ivedilikle gitmek.

ḳ. -up 25/8, 42/1, 130/20, 143/16

ḳoşul- Eklenmek, katılmak.

ḳ. -dı 24/5, 33/22, 55/2, 85/9, 142/6, 142/8, 142/13, 145/9, 154/8, 154/9, 156/16, 157/4

ḳ. -up 33/3

Ḳotan bk. Ḫoten.

Ḳ. 37/8, 37/15, 102/20, 103/6, 114/15, 151/9, 151/10

Ḳ. +dın 113/22, 114/15, 143/10

Ḳ. +ġa 113/18, 114/19

Ḳ. +lar 114/14, 114/19, 144/19, 150/7, 151/10

Ḳ. +larġa 114/13

Ḳ. +larnı 114/17

Ḳ. +larnıng͡ 145/1

Ḳ. +nı 141/19

Ḳotan Tam Özel ad.

Ḳ. T. 74/20

Ḳ. T. +ıdın 74/18

ḳovġunçı İz süren, kovalayan.

ḳ. 117/15

ḳoy Koyun.

ḳ. 16/18, 40/1, 46/5, 55/9, 59/11, 66/8, 74/11, 77/20, 91/22, 101/18, 102/1, 143/1, 149/9, 152/1, 159/20

ḳ. bol- Koyun gibi olmak. 91/22

ḳ. +lar 160/1

ḳoy- 1. Koymak, yerleştirmek, bir yere bırakmak.

ḳ. 16/6

ḳ. -alı 22/18

ḳ. -ar 154/17

ḳ. -dı 18/4, 26/5, 33/8, 33/10, 33/11, 39/13, 45/11, 67/1, 70/11, 70/13, 71/9, 77/6, 87/7, 87/18, 109/9, 115/12, 127/2, 130/10, 133/12, 135/6, 153/4

ḳ. -dılar 13/3, 27/2, 53/5, 64/6

ḳ. -dum 7/18

ḳ. -ġan 33/6

ḳ. -madı 105/3

ḳ. -sa 137/4

ḳ. -ung͡ 108/20

ḳ. -ung͡lar 33/5

ḳ. -up 20/7, 42/12, 46/19, 50/20, 53/3, 53/10, 65/6, 66/8, 90/16, 99/9, 101/21, 110/13, 111/18, 116/1, 129/11, 132/22, 133/8, 143/3, 145/13, 153/19,
ḳ. up idi 25/14
ḳ. -updur 90/20, 94/18
ḳ. -urlar 64/10, 128/1
2. İkram etmek, sunmak.
ḳ. -up 13/8
3. Bırakmak, terk etmek, vazgeçmek.
ḳ. 141/15
ḳ. -ar 78/11, 83/9
ḳ. -dı 48/11, 49/21, 55/15, 166/6
ḳ. -madı 44/19, 65/18, 78/9, 91/1
ḳ. -maġan 52/2
ḳ. -maġay 23/13, 58/22, 135/4
ḳ. -maġaylar 12/12
ḳ. -mas 58/22, 159/7
ḳ. -may 142/22, 152/11
ḳ. -up 78/7, 78/8, 160/18
ḳ. -up bėr- Koyup vermek. 153/19
4. Etkilemek, dokunmak.
ḳ. -dı 144/20
ḳ. -up 55/15
5. Ad koymak
ḳ. -dılar 107/10
ḳ. -duḳ 166/12
ḳ. -ġan 96/19
ḳ. -ġanı 107/20
ḳ. -ġum 85/4
ḳ. -updur 96/19
6. Katmak, eklemek.
ḳ. -mayın 29/1
7. Göstermek, meydana çıkarmak.
ḳ. -un͡g 163/21
8. Yardımcı fiil.
ḳ. -duḳ 166/11
ḳ. -up 102/15

ḳoymaḳ Koyma, yapma.
ḳ. +ḳa ḳıl- Ortaya koymak, yapmak. 6/9

ḳoyul- Koyulmak, verilmek.
ḳ. -ġanı 99/15

ḳozġal- Harekete gelmek, ayaklanmak.
ḳ. -an 86/9
ḳ. -dı 148/2
ḳ. -dılar 62/11, 143/4
ḳ. -ıp 31/20, 115/2, 123/7

köç Göç, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi.
k. +da 142/11, 148/20

köç- Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek.
k. -üp 9/5, 42/9

köçmen Her zaman göçer olan, bedevi.
k. 9/3

köhne Far. Yıpranmış, eski, eskimiş.
k. 123/13, 132/1, 132/7, 134/20

kök Mavi, yeşil
k. 58/21

kök İlaç yerine kullanılan değişik bitkilerin yumru biçiminde olan dipleri.
k. 78/3

kökaldaş Mo.+T. Süt kardeş.
k. +ıdın 10/4

kökbī T.+Far. Gök olmayan.
k. 23/14

kökcāy T.+Far. Gök, mevi yer.
k. +nı 128/3
Kökşin Embal Özel ad.
K. E.150/7
K. E. +ınıng͡150/18
Kökşün Embal Özel ad.
K. E. 110/17
Köküsün Yer adı.
k. 81/18, 141/5
köldaş (<kong͡üldaş) Candan dost.
k. it- Can dostu etmek. 29/2
köl[i]k (<kölik) Yük hayvanı.
k. +iga 98/6
kömdür- Gömdürmek.
k. -di 63/22
kong͡ül Gönül.
k. 9/18, 65/9, 107/16, 107/17, 111/7, 144/12, 159/15
k. +de 3/16
k. +da kėç- Bir şeyin olmasını veya bir şey yapmayı istemek. 3/16
k. +daşım 72/5
k. +i 37/5, 89/7, 137/12
k. +ler 5/11, 90/22
k. +lerige 39/1
k. +lerni 14/10, 34/5
k. +ni 90/20
k. +ümde 14/18
k. +ümiz 160/14
köni Dürüst, doğru, samimi, içten, sadık.
k. 26/4
köp Çok fazla, pek çok.
k. 5/16, 9/10, 9/15, 11/7, 15/16, 16/1, 16/15, 19/19, 24/2, 26/1, 29/9, 32/12, 34/3, 40/1, 42/9, 44/11, 46/10, 47/5, 47/22, 48/10, 50/2, 51/1, 51/2, 53/13, 54/9, 57/1, 58/7, 58/17, 59/13, 59/21, 63/2, 63/16, 63/22, 66/17, 67/9, 68/8, 73/21, 74/4, 75/3, 75/20, 76/2, 77/8, 84/12, 98/15, 100/2, 100/3, 102/4, 102/12, 106/9, 106/21, 108/7, 111/3, 112/19, 113/6, 113/22, 114/5, 114/11, 114/22, 115/19, 115/20, 115/21, 115/22, 118/10, 119/3, 119/8, 119/17, 119/22, 121/8, 122/15, 123/1, 125/16, 127/3, 127/4, 127/6, 127/10, 129/20, 129/21, 130/19, 134/7, 138/19, 140/7, 141/21, 142/16, 143/10, 146/8, 148/6, 148/20, 148/22, 149/11, 153/4, 153/5, 153/9, 155/1, 155/10, 155/12, 155/13, 157/16, 159/6, 159/16, 160/1, 160/17, 166/6
k. +dür 32/15, 38/18, 145/4
k. idi 113/11
k. irdi 38/2
köprek Fazlası.
k. +ni 68/8
köprük İki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey.
k. +ining͡ 132/21
k. +ke 94/13
kör Kör, gözü görmeyen.
k. ėt Kör etmek. 83/9
kör- 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.
k. -eli 22/20, 32/19

k. -er 62/1, 71/4, 89/9, 89/11, 104/10
k. -erler 59/5, 104/16, 111/3, 118/12
k. -di 47/10, 58/20, 59/1, 66/9, 68/21, 77/6, 85/20, 88/5, 88/14, 91/17, 91/20, 92/4, 97/17, 109/16, 119/2, 146/20
k. -düm 165/14
k. -geli 82/15
k. -gen 105/19
k. -gil 72/17
k. -mek 101/6
k. -mey 113/21
k. -megen 58/7, 116/7, 153/18
k. -mek 48/8
k. -mesem 63/15
k. -miş 103/20
k. -sa 83/1
k. -se 33/3, 59/13, 71/1, 105/17, 153/11
k. -seler 59/14
k. seng̃ idi 52/18
k. -üng̃ 19/21, 28/9, 41/18, 57/3, 64/14, 77/13, 78/4, 86/4, 88/11, 91/15, 93/20, 111/1, 146/9, 153/1
k. -üng̃ler 64/19
k. -üp 8/6, 9/8, 9/15, 19/19, 22/13, 23/9, 23/15, 24/5, 27/22, 39/9, 41/9, 41/14, 45/12, 48/11, 59/6, 68/15, 71/13, 85/18, 93/3, 96/3, 96/6, 98/14, 98/21, 102/18, 109/10, 114/18, 143/19, 145/13, 149/1, 149/2, 155/8, 164/14, 164/15
k. -üptür 35/15
k. -ür 141/15
2. Yaşamak, başından geçmek.
k. irdi 110/7
k. -üp 113/19, 114/2
3. Anlamak, kavramak, sezmek.
k. -er 111/16
k. -erler 32/8
k. -di 34/20, 151/6
k. -gen 164/10, 165/9
k. -me 129/3
k. -se 27/15
k. -üng̃ 125/6, 128/11, 128/18, 135/11
k. -üp 158/16, 164/14
4. Yardım etmek.
k. -ey 135/2
5. Kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.
k. -di 98/11
6. Bir şeye erişmek.
k. -megenler 78/2
7. Bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek.
k. -üng̃ 37/9
k. -üp 9/10

köral- Görememek.
k. -mas 83/17

körengleş- Kibirlenmek.
k. -ip 114/22

körfe (<körpe) Taze, genç.
k. +sin 106/4

körgüz- Gözükmek, göstermek.
k. -seng̃92/7
k. -üng̃15/5, 17/20
k. -üp 57/4, 66/16, 69/10, 86/1, 116/5, 133/22, 150/19
k. -ür 35/15

köriş- Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek.
k. -ti 88/9
körpe Kirpi.
k. +ni 83/13
körset- Göstermek.
k. -ın͡g 150/15
k. -ıp 2/6, 56/10, 57/5, 129/1
k. -üp 150/17
körün- Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.
k. -di 26/21, 33/22, 34/18, 55/4, 55/13, 62/8, 70/20, 102/3, 103/10, 105/6, 106/7, 108/14, 113/8, 118/7, 126/12, 131/19, 137/16, 138/16, 144/9, 149/13, 161/4
k. -gen 51/6, 98/1, 129/18, 144/4
k. -gey 57/11
k. -mek 153/2
k. -mes idi 94/1
k. -mey 66/20
k. -se106/18
k. -üp 45/7
körüş- Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek.
k. -mek 138/15
k. -ti 27/13, 80/10, 80/11, 80/12, 80/13, 104/22, 106/2, 106/6, 107/13
k. -tiler 21/17
kös Ar. Kös, büyük davul.
k. +ni 25/14
köt Popo.
k. +in 110/4
köter- Götürmek, kaldırmak, yükseltmek.
k. -di 17/2, 34/11, 38/7, 40/6,137/20
k. -geni 99/13
k. -gil 35/19, 108/18

k. -ıp 26/5, 128/7, 161/1
k. -mek 99/18
k. -mesek 116/14
k. -mey 153/4
kötert- Götürtmek, kaldırtmak, yükseltmek.
k. -ip 20/21
köy- Yanmak, tutuşmak.
k. -gay 72/8
köydür- Yakmak, yandırmak.
k. 91/21, 93/3
k. -gende 65/6
k. -gü 29/19, 61/14
k. -megil 101/13
k. -üben 70/12
k. -üng͡ler 64/7, 101/12
k. -üp 4/2, 108/20
k. -ür bol- Yakar olmak. 11/10
köz Göz, görme organı.
k. 35/16, 58/1, 59/6, 103/18, 104/8, 118/20, 124/7, 140/1, 152/21
k. bol- Göz olmak, görmek. 141/15
k. tik- Göz dikmek, bakmak. 85/2
k. tut- Ummak, beklemek. 109/15
k. +din 115/12, 133/14
k. +i 24/18, 29/14, 94/10, 105/5

k. +idin 10/2, 87/18, 130/10, 146/10, 146/21
k. +ige 29/20, 68/1, 103/10, 105/10, 109/4, 127/5, 143/14, 152/6,
k. +in 52/8, 86/13, 143/7
k. +in tikip tur- Göz dikmek, bakıp durmak. 26/14
k. +ini 28/17, 53/1, 112/4
k. +ining 5/11, 160/19
k. +leridin 34/3
k. +lerin 51/11
k. +lerini 20/7, 133/16
k. +ni 5/15
k. +üm 165/13
k. +ümdin 121/13
k. +üng 63/7, 29/21
k. +ünge 57/11
k. +ünġler 113/20
k. +ünglerni 14/17

közgü Ayna.
k. +sini 163/12

közle- Korumak.
k. -p 36/19, 128/1

közleş- Gizlice bakışmak, gözetlemek.
k. -ip 26/13
k. -tiler 98/5

közlüg Gözlü.
k. irür 87/14

ḳuç- Kucaklamak, sarılmak.
ḳ. -up 29/11, 43/17

Kuçar Eskiden Budizm dini yaygın olan şehir, Taklamakan Çölü'nün kuzey kenarından geçen İpek Yolu güzergahı üzerinde konak yeridir.
K. 9/4, 42/4, 41/18, 43/4, 79/2, 97/2, 99/13, 100/1, 103/3, 104/20, 106/1, 107/5
K. +da 41/18, 41/20, 80/17
K. +daki 42/1
K. +ġa 41/21, 42/11, 78/16, 78/19, 79/20, 96/12, 103/2
K. +nıng 42/10

Kuçar Ḫān Özel ad.
K. Ḫ. 99/22

Kuçarī Kuçarlı, Kuçara ait.
K. 104/19, 107/4

ḳudret Ar. Güç, erk, erke, iktidar.
ḳ. 44/4
ḳ. durur 4/7
ḳ. +i 29/21, 128/18
ḳ. +ide 15/10
ḳ. +iġa 148/9

ḳ. -i ḳādir Ar. Kudret sahibi olan Allah'ın gücü. 135/11
ḳ. +in 2/6
ḳ. +ini 2/3

kūh Far. Dağ.
k. 92/17, 92/19, 97/16, 106/17, 142/21

kūh-ken Far. Dağcı, dağı kazan.
k. idi 124/5

ḳul Kul, köle, insan, kişi.
ḳ. 32/14, 141/14
ḳ. +ġa 10/8
ḳ. +ı 52/11, 62/4
ḳ. irdi 52/18

ḳ. irür 87/13

ḳ. iyle- Kul, köle etmek. 141/12

ḳ. +un͡glarġa 66/17

ḳulaġ Kulak, işitme organı.

ḳ. +ı 22/9

ḳulaḳ kulak, işitme organı.

ḳ. +ıġa 7/11, 95/14

ḳ. +ın 95/14

ḳ. +ḳa 58/5, 97/20

Ḳulzüm Kızıldeniz.

Ḳ. 47/9, 58/19

ḳumāş Ar. İpekten veya yün ve ketenden dokuma.

ḳ. 55/11

ḳumluḳ Kumlu yer.

ḳ. +da 115/7

ḳ. +ḳa 115/7

ḳumrı Ar. Kumru.

ḳ. +sı 10/1, 49/6

ḳur- Kurmak, oluşturmak, düzenlemek.

ḳ. -ġanını 157/3

Ḳurān Hz. Muhammed'e inen kutsal kitap, Kuran-ı Kerim.

Ḳ. 12/18, 33/20, 99/9

Ḳ. +ın͡g 103/7

Ḳurbān Aḫun Özel ad.

Ḳ. A. 41/21

Ḳurbān Niyāz Bik Özel ad.

Ḳ. N. B.145/21, 146/7, 146/16

ḳursak Karın.

ḳ. 106/21

ḳ. +ı 106/19, 107/11

ḳ. +ın 159/21

ḳurşa- Kuşatmak, ortaya almak. bk. ḳuşa-

ḳ. -dı 19/19

ḳ. -p 20/20, 22/8, 24/13, 24/14, 32/10, 50/6, 157/16

ḳuruġ Koru, bağ, bahçe.

ḳ. 59/5

ḳuru- Cılızlaşmak, azalmak.

ḳ. -p 105/4

ḳurul Bir işi yapmak, yönetmek veya bir kurum ve kuruluşu temsil etmek için görevlendirilmiş kişilerden oluşmuş topluluk, heyet.

ḳ. +da 78/7

ḳuş Kuş.

ḳ. 108/10, 124/16

ḳuşa- (<ḳurşa-) Kuşatmak. bk. ḳuşa-

ḳ. -p 157/17

kūşiş Far. Çalışma, çabalama.

k. it- Çalışmak, çabalamak. 162/3

ḳuṭb Ar. Bir konuda yüksek bilgisi ve yetkisi olan kimse.

ḳ. -ı cihān Ar.+Far. Dünyanın yetkilisi. 164/6

Ḳuṭbe'd-dīn ʿOṯmān Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿO. A. 62/19

ḳutḳaz- Kurtarmak.

ḳ. -dı 28/3

ḳutluḳ Kutlu, mesut.

ḳ. 140/15

Ḳutluḳ Mīr-āb Özel ad.

Ḳ. M. 95/6

Ḳutluḳ Niyāz Özel ad.

Ḳ. N. 84/8

Ḳuṭbe'd-dīn Özel ad.

Ḳ. 61/10

Ḳuṭbe'd-dīn ʿOşmān Aḫun Özel ad.

Ḳ. ʿO. A. 62/19

ḳutul- (<ḳurtul-) Kurtulmak.

ḳ. -dı 93/1, 98/10, 120/4, 127/22, 146/13, 152/5

ḳ. -duḳ 45/16

ḳ. -dum 37/8

ḳ. -ġay 104/17

ḳ. -maḳḳa101/11, 156/12

ḳ. -mas160/7

ḳ. -sun 10/15

ḳuvvet Ar. Güç, takat.

ḳ. +i 94/13

ḳ. +iġa 68/1, 103/1

ḳ. +im 83/6

ḳ. +in 150/17

ḳ. +in͡g113/17

ḳ. +ini 43/17

ḳ. ḳıl- Kuvvetlenmek. 113/12

ḳuvvetlig Ar.+T. Kuvvetli, güçlü.

ḳ. 148/14

ḳ. ḳıl- Kuvvetlendirmek.148/14

ḳuyaş Güneş.

ḳ. 27/2

ḳ. +ça 92/7

ḳuyruġ Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ.

ḳ. +ıġa 153/14

ḳuyu Aşağı.

ḳ. ḳıl- Aşağılamak. 29/5

küç Güç, zor.

k. ḳıl- Zorlaştırmak, güçleştirmek. 81/2

k. +idin 134/4

k. +ün͡g 113/18

küçe Far. Sokak, mahalle.

k. 134/13

k. +lerde 72/9

küçük Küçük.

k. 120/9

küffār Ar. Kafirler.

k. 11/15, 19/5, 19/13, 19/20, 20/20, 20/21, 21/4, 22/11, 23/5, 24/2, 24/5, 31/7, 32/5, 32/9, 36/15, 45/10, 47/18, 48/17, 51/7, 51/15, 56/8, 58/20, 63/20, 65/5, 65/7, 68/2, 69/14, 73/14, 76/16, 107/19, 109/18, 120/17, 123/6, 124/1, 127/8, 127/22, 129/8, 129/21, 130/13, 135/19

k. +din 44/19, 118/15

k. +ġa 19/20, 22/1, 22/3, 30/16, 32/7, 38/10, 43/6, 57/13, 65/5, 68/1, 70/16, 108/13

k. +ler 9/12, 30/17, 50/12, 51/11, 121/20, 132/5, 132/10

k. +lerni͡ng 129/9

k. +mü 69/4

k. +nı 19/17, 20/19, 44/18, 51/15, 51/17, 58/22, 68/1

k. +nı͡ng 23/8, 38/12, 38/21, 65/6, 132/6, 132/13

küffārī Ar. Kafirler ile ilgili.

k. +ler 53/1
k. +lerdin 45/3
k. +lerġa 63/20
k. +lerni 41/7
k. +lerning 119/9
küffaryān Ar.+Ar. Kafirler tarafı.
k. 22/16, 57/9, 130/7
küffāriyān Ar.+Ar. Kafirler tarafı.
k. 78/1, 120/16
küfr Ar. 1. Dinsizlik.
k. 36/16, 12/1, 39/14
k. bol- Dinsizleşmek, inanmamak. 62/13
k. -i aymaḳ Ar.+T. Oymağın kafiri. 19/19
k. -i sarı Ar. +T. Kâfirlere doğru. 39/15
k. +ni 39/16, 83/12, 121/5, 145/22
2. Kötü söz söyleme.
k. +i ḳıl- Kötü söz söylemek. 9/7
3. Kara, karanlık.
k. -i tāb Ar.+Far. Işığın karalığı. 68/18
küfrī Ar. Dinsizler, Allah'a inanmayanlar.
k. 36/16, 45/13, 47/8, 47/9, 48/13, 50/16, 53/9, 67/6, 81/16, 85/15, 108/13, 120/5, 125/6, 126/3, 129/17, 130/2, 131/18, 133/5, 140/18
k. +ġa 44/16, 44/20, 83/16, 86/8, 108/22, 109/17, 110/2, 120/4, 121/6, 129/19
k. +ler 9/8, 39/9, 39/10, 44/14, 57/16, 57/17, 58/14, 59/6, 66/11, 67/17, 70/15, 73/21, 74/4, 86/16, 113/8, 119/11, 119/22, 121/8, 126/5, 128/20
k. +lerġa 131/14
k. +lerni 18/13, 47/7, 125/16, 127/15, 130/19, 134/3
k. +lerning 66/10, 117/11, 127/19
k. +ni 39/14, 47/1, 50/6, 67/5, 68/20, 77/12, 83/9, 86/2, 86/12, 109/1, 109/20, 123/6, 152/7
k. +ning 83/16
kühen Far. Eski.
k. 156/8
kül Kül, ateş külü.
k. bol- Kül renginde olmak. 70/19
kül- Biriyle alay etmek, gülmek.
k. -gey 124/19
k. -üp 91/10
külāh Far. Başa giyilen şey.
k. 102/18
küleḫmiç Gübre, dışkı.
k. 36/15
külfet Ar. Sıkıntı, zorluk.
k. 97/17, 130/12
külgü Gülüş, gülme.
k. 166/2
külüş- Karşılıklı veya birlikte gülmek.
k. -ti 166/2
kümüş Gümüş.
k. 128/6, 151/13
k. +larnı 35/5
kün Gün.
k. 12/16, 15/18, 17/16, 22/20, 36/15, 41/13, 41/18, 43/3, 54/1, 61/14, 68/7,

78/17, 79/3, 80/14, 82/10, 86/6, 86/10, 86/18, 92/20, 93/22, 94/3, 95/10, 95/19, 100/1, 101/22, 103/1, 105/1, 105/4, 105/11, 106/7, 108/6, 110/7, 111/6, 111/8, 111/15, 112/11, 114/2, 114/3, 117/2, 117/3, 117/6, 125/6, 126/19, 127/6, 127/21, 131/6, 132/11, 132/16, 137/18, 141/2, 142/16, 144/8, 148/3, 149/15, 152/12, 156/11, 156/15, 158/6, 160/11, 162/3
k. +da 84/22, 162/6
k. idi 145/11
k. -i yıl-başı Ocak ayının birinci günü. 152/17
k. +lar 30/19, 80/8
k. +larda133/11, 139/16
kün Halayık.
k. +ġa 56/15
künc Far. Köşe, bucak.
k. +ide 60/13
k. +ining͡ 99/4
k. +ni 83/7, 87/8
k. +re 119/5
künde Günde, her gün.
k. 3/7, 21/3, 77/5, 79/19, 98/15, 98/20, 106/1, 120/3, 139/17, 152/12, 163/21
kündüz Gündüz.
k. 24/15, 69/11, 134/16, 152/7
k. +da 77/12
k. +ide 163/22
künġaça Gün kadar.
k. 33/7, 134/22
küni Bir gün.
k. 12/7, 17/11, 25/13, 30/15, 31/21, 34/15, 38/6, 68/7, 69/19, 78/15, 86/16, 87/9, 88/1, 94/2, 95/6, 95/12, 97/2, 103/4, 140/5, 150/3, 153/1, 162/12
k. irdi 84/19, 108/7
künlük Günlük.
k. irür 158/10
Küre Sur ile çevrilmiş şehir, yer adı.
K. 4/6, 24/12, 46/8, 46/13, 46/15, 48/7, 56/6, 66/13, 68/12, 68/14, 68/18, 85/17, 86/8, 86/9, 107/19, 113/6, 113/7, 115/11, 118/13, 118/16, 119/8, 121/16, 121/18, 125/9, 128/9, 129/8, 129/14, 129/16, 158/20
K. +deki 33/2
K. +din 114/22, 120/12, 161/19
K. +ge 84/16, 86/6, 89/1, 119/13, 161/15, 161/17
K. +ġa 59/8, 109/18
K. +ke 36/14
K. +ning͡ 47/2, 126/18
kürsī Ar. Gökyüzünde arşın altında bir tabaka.
k. 160/15
Ḳürşad Özel ad.
Ḳ. +ı 157/3
küş Far. Öldüren, öldürücü.
k. +lar 92/9
küte Far. Kısa.
k. bol- Kısalmak. 8/4
Küẕer ibn Keşvād Özel ad.
K. K.136/18

-L-

laçin Bir tür şahin, doğan.
l. 126/3
lāf Far. Konuşma, söz.
l. 113/21, 114/18, 115/15
l. +ın͡g 115/15
lāf ur- Laf atmak, konuşmak. 113/21, 114/1, 114/18, 114/20
lafẓa Ar. Bir tek söz veya kelime, kavram.
l. 163/13
laḥid Ar. Mezar, kabir, sin.
l. 90/17, 125/3
l. +lar 112/11
laḥẓa Ar. An, zaman, müddet.
l. 68/16, 165/12
l. +da15/14
Lā-ilāhe illāllāh Ar. Tanrı'dan başka Tanrı yoktur.
L. 69/11
laḳab Ar. Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.
l. 34/5, 96/19, 107/10, 107/12,
l. +nı 140/15
laḳ[ġ]ım Ar. Savaşta bir tabyayı vurmak için barutla doldurulup ateş vermek üzere açılmış yer.
l. 51/11, 51/13, 52/7, 52/8, 52/13, 52/14, 53/1, 53/2, 53/3, 70/1, 70/2, 132/22, 133/2, 133/7
l. +nın͡g 51/14
lāl Ar. Dilsiz.
l. bol- Dilsiz olmak, konuşamamak. 149/8
lāle Far. Türlü renkte bir süs bitkisi.
l. 45/8, 58/15, 134/16, 149/4, 161/9
lāle-reng Far. Lale renkli.
l. 47/2
l. bol- Lale rengi gibi olmak. 152/4, 161/14
l. ḳıl- Lale gibi renklendirmek. 47/2, 157/7
lāle-zār Far. Lale bahçesi.
l. bol- Lale bahçesine çevirmek, lale bahçesi olmak. 80/22
lām Ar. Lam harfinden kinaye olarak eğrilik.
l. 60/22
Lama Tibet. Moğollarla Tibetlerde Buda dininin lideri, Buda din adamı.
L. 22/17, 37/9, 37/10, 37/18, 38/1, 102/16, 103/12, 110/17, 114/20, 115/1, 115/11, 115/19, 115/20
L. +lar 37/8, 114/12, 114/16, 114/21, 115/6, 115/18, 149/1
L. +larġa 115/2, 150/18
L. +larnı 115/21
L. +nın͡g 37/9
L. +sun 143/12
Lama Sunda Özel ad.
L. S. 37/9
L. S. +ki 22/17
Lama Zengī Özel ad.
L. Z.103/12
lamḥa Far. Bir anlık bakış.

l. +da 15/15

lā-ʿilāc Ar. Dermansız, çaresiz, çaresi olmayan.

l. bol- İlaçsız, çaresiz olmak. 19/17, 50/18, 80/17, 119/11

laʿīn Ar. Lanetlenmiş, kovulmuş.

l. 11/3, 11/4, 17/11, 17/13, 18/4, 18/6, 24/17, 34/21, 45/12, 45/17, 66/11, 67/21, 68/8, 97/22, 108/8, 108/12, 108/16, 110/18, 110/19, 113/5, 114/10, 143/5

l. +ġa 37/13

l. +ler 45/12, 134/17

l. +lerni 18/7

l. +ni 37/14, 38/3, 135/7, 143/6

l. +ning͡ 17/20, 134/22

laʿl Ar. 1. Yakut gibi kırmızı renkli bir tür kıymetli taşa benzer olan. bk. laʿle.

l. 3/13, 35/7

laʿle Ar. 1. Kırmızı, al. bk. laʿl.

l. 54/10, 77/17

2. Yakut gibi kırmızı renkli bir tür kıymetli taşa benzer olan.

l. 102/19, 128/12

laʿn Ar. Küfür, beddua, kargıma. l. 60/1

laʿne Ar. Küfür, beddua, kargıma.

l. 65/2

Lāt Ar. Arapların İslamiyetten önce Kabe'de bulundurdukları putlardan biri.

L. 11/20, 24/7, 43/19, 45/22, 109/22, 119/21, 130/18

L. +ıġa 69/4

Lāt Ziza Özel ad.

L.Z. 11/20, 24/7, 109/22

L.Z. +sıġa 45/22

laṭīf Ar. Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan.

l.106/4

Lav Ṭayi Özel ad.

L. Ṭ. 41/4

L. Ṭ. +ga 41/3

Lav Ṭayyi Özel ad.

L. Ṭ. 40/18, 41/9

L. Ṭ. +ġa 40/19

lavsı Öğretmen.

l. 70/9

Lavtav Özel ad.

L. 46/17

Layen-Şey Özel ad.

L. +ler 136/10

lāyıḳ Ar. Bir kimseye uygun olan, yaraşan.

l. bol- Uygun düşmek, münasip olmak. 135/3

l. +ı 26/4

l. -ı dārü'ṣ-selām Ar. Cennete uygun. 93/14

l. -ı taḫt Ar.+Far. Hükümdarlığa uygun. 122/17

lāyı Far. Çamur, tortu.

l. +nı 105/3

lāzım Ar. Lazım, gerekli.

l. bol- Gerekmek, lazım olmak. 22/17

l. +dur 30/9, 136/19

leb Far. Dudak.

l. -i ġonce Far. Açılmamış dudak. 28/8

l. +im 63/10

l. +imge 28/15

l. +in͡g 28/15

leb-ā-leb Far. Ağzına kadar dolu.

l. 162/7

leken Ar. Leğen.

l. 128/4

lendi Kötü adamlar, düşman.

l. +ni 127/4

leng Far. Topal, aksak.

l. 149/17

lenger Far. Kervansaray.

l. +ga 69/2

leşker Far. Asker, ordu.

l. 12/6, 14/7, 17/19, 18/9, 20/18, 21/9, 22/16, 22/21, 23/13, 24/20, 38/9, 39/6, 41/21, 42/20, 44/5, 50/12, 53/5, 55/13, 56/6, 58/2, 61/1, 64/2, 67/22, 69/3, 79/3, 79/11, 84/21, 84/22, 85/5, 85/18, 85/21, 86/8, 90/22, 91/10, 94/19, 95/22, 96/10, 111/1, 111/20, 117/21, 118/6, 120/13, 120/18, 120/21, 125/19, 137/16, 138/11, 138/20, 138/22, 141/9, 142/18, 142/20, 143/1, 145/4, 148/18, 157/17, 161/2

l. +ga 58/2, 151/3

l. +i 11/14, 15/16, 23/4, 44/6, 44/8, 46/12, 48/1, 50/6, 66/13, 73/10, 85/21, 86/14, 86/17, 109/11, 109/18, 111/23, 112/14, 115/20, 116/17, 118/21, 123/6, 127/4, 134/1, 134/12, 145/1, 157/20, 157/21, 161/1

l. -i aʿdā Far.+Ar. Düşmanların askeri. 67/21

l. -i bī-ʿaded Far.+Far.+Ar. Sayısız asker. 106/16

l. -i bī-kerān Far. Uçsuz bucaksız asker. 18/2, 25/11, 111/10, 139/4, 140/6, 148/17, 151/1, 156/7

l. +idin 12/18

l. -i ehl-i büṭ Far.+Ar.+Far. Put ehlinin askeri. 109/9

l. -i enbūh Far. Çok kalabalık asker. 20/21

l. +ġa 48/11

l. +ga 33/22, 86/9

l. -i İslām Far.+Ar. İslam askeri. 20/17, 22/7, 22/12, 23/5, 24/5, 25/14, 30/14, 36/1, 36/20, 38/8, 39/6, 67/22, 68/1, 80/19,121/18, 121/19, 125/10, 135/21, 136/4, 137/20, 150/1

l. +ka14/7, 24/2

l. -i kāfirān Far.+Ar. Kafirlerin askeri. 57/14

l. -i küffār Far.+Ar. Kafirlerin askeri. 21/4, 22/11, 23/8, 24/5, 30/17, 32/5, 32/9, 43/6, 56/8, 107/19, 132/6

l. +im 14/6, 35/9, 37/19, 41/4, 42/15, 51/9, 57/20, 58/7, 80/15, 111/5, 111/6

l. +imdür 151/9

l. +imni 41/18

l. +imnin͡g 80/14

l. -i müʾminān Far.+Ar. Müminlerin askeri. 114/8, 119/9, 138/14, 141/2

l. +in 15/14, 111/9, 146/6

l. +in͡g 45/16

l. +in͡gni 111/8

l. +ini 19/4, 19/8, 20/13, 22/1, 22/2, 22/4, 22/5, 46/16, 50/14, 50/17, 86/2, 89/22, 91/5, 91/8, 133/21, 135/20

l. +inin͡g 30/15, 53/19

l. +lar 38/19

l. +ni 12/1, 23/15, 35/7, 36/5, 53/12, 55/10, 56/1, 57/18, 68/12, 83/18, 88/2, 90/2, 150/16

l. +nin͡g 137/15

leşker-gāh Far. Askerlerin bulunduğu yer.

l. +ġa 48/11

leṭāfet Ar. Latiflik, hoşluk.

l. 3/21, 124/5

Lev Cur Özel ad.

L. C. +ni 161/22

levḥ Ar. Levha, üzerinde yazı yazılan düz nesne.

l. 160/15

levlāk Ar. Bir kudsi hadisten alınmış olup, Hz. Muhammed'e hitaptır.

l. +nı 3/11

Levsi Özel ad.

L. 112/7

Levsin Özel ad.

L.112/8

leyl Ar. Gece.

l. -i nehār Ar. Gündüzün gecesi. 162/18

Leylā Leyla ile Mecnun hikayesinin kadın kahramanı.

L. 121/13

lezzet Ar. Tatlı, çeşni.

l. +ini 28/8

libās Ar. Elbise.

l. 65/17, 107/9, 149/14

libās-sız Ar.+T. Elbisesiz.

l.153/20

līk Far. Ancak, fakat, lakin.

l. 163/18

liḳā Ar. Yüz, çehre.

l. +sı 88/12

lilḫudāvend Ar.+Far. Allah'a özgü, Allah için.

l. 2/1

Lingku Yer adı.

L. 111/18

L. +ġa 27/14

lisān Ar. Dil, lisan.

l. 9/19, 69/17, 126/17

Lo'cur Yen-Şey Özel ad.

L. Y. 136/9

loya Ç. Bölük komutanı.

l. 114/4

l. +lar 108/14, 130/9

l. +nı 110/1

lömşe- Kaynamak, bol olmak.

l. -dı 149/1

lömşeş- Kaynamak, kaynaşmak, bol olmak.

l. -ıp 115/1

Lubar Özel ad.

L. 31/1, 70/9, 154/20, 157/11

Luḫar Yer adı.

L. 70/9

Lu Ḫuza Özel ad.
L. Ḫ. +lar 157/11
Lusen Dilīr Özel ad.
L. D.121/4
Lūṭ Hz. Lut peygamber.
L. 3/3
luṭf Ar. İyilik, ihsan.
l. ėt- İyilik, etmek, iyilikte bulunmak. 163/20
lüngi Boyun atkısı, eşarp.
l. +ni 82/22

-M-

maʿ Ar. İle, birlikte.
m. 48/18
maʿānī Ar. Anlamlar.
m. 87/16
maʿāş Ar. 1. Yaşayış, dirlik.
m. 55/11, 96/9, 153/3
2. Geçinecek şey, hayat sebebi.
m. 119/3, 119/5, 119/7, 119/14
maʿāş-sız Ar.+T. Dirliksiz, parasız.
m. 153/20
mācerā Ar. Cereyan etmiş, geçmiş.
m. 16/18, 16/19, 63/17, 94/21
m. iyle- Cereyan etmek, geçmek. 68/5
m. ḳıl- Cereyan etmek, geçmek. 48/17, 58/13, 152/1, 161/4
Maçin Ar. Çin ülkesinin güney bölgesine verilen bir ad olup sürekli olarak "Çin" sözü ile birlikte kullanılır.
M. idi 10/20
maʿ el-ḳıṣṣa Ar. Kısaca, kıssa olarak.
m. 13/4, 43/13, 50/11, 55/2, 60/19, 70/1, 89/1, 109/5, 117/3, 141/16
maġlūb Ar. Yenilmiş.
m. bol- Yenilmek, bir şey veya kişi karşısında yenik düşmek. 19/14, 57/17, 112/15, 157/20, 161/12
m. it- Yenmek, üstün gelmek. 46/5
m. ḳıl- Yenmek, üstün gelmek. 135/12
maġlūbe Ar. Yenilmiş.
m. 86/18
maġrib Ar. Batı.
m. 81/16
maġrūr Ar. Gururlu, mağrur.
m. ḳıl- Gururlanmak, kendini beğenmek. 60/20
m. ḳılış- Gururlanmak, kendini beğendirmek. 98/6
m. ol- Gururlanmak. 69/5, 86/5
maġrūrluġ Ar.+T. Gururluluk.
m. ḳıl- Gururlanmak. 149/11
maġz Ar. Beyin.
m. 72/20
m. +ı 92/15
m. -ı ḫām Ar. + Far. Boş beyin. 78/4
m. -ı ser Ar. + Far. Kafanın içi, beyni. 83/14
māh Far. Ay.
m. -ı şerīf Far. + Ar. Mübarek ay. 70/11
maḥal Ar. Yer, mevki.
m. irdi 20/20, 21/2, 34/14
maḥāẓ[z]īr Ar. Sakınılacak, çekinilecek şeyler.

m. 42/12, 147/19

maḫāżır Ar. Başvurular, dilekçeler, müracaatlar.

m. 13/8, 13/9

m. ḳıl- Başvurmak. 55/10

māhī Far. Balık.

m. 3/4

Maḫmūd Özel ad.

M. 78/11, 82/13, 83/2, 87/22, 95/14

M. +nıng͡ 82/4

Maḫmūd Ḫoca Özel ad.

M. Ḫ. 95/12, 95/13

māh-rūy Far. Ay yüzlü, ay gibi güzel olan.

m. 55/9, 124/4, 135/9

māh-tāb Far. Ay ışığı, mehtab.

m. 163/22

m. +ı 4/13, 99/4

maḫva Ar. Yok etme, ortadan kaldırma.

m. ḳıl- Yok etmek, ortadan kaldırmak. 158/1

maḫż Ar. Katıksız, tam, halis.

m. -ı nūr Ar. Halis ışık

m. -ı nūr ḳıl- Tamamen ışıklandırmak. 2/12

maḫzūn Ar. Kaygılı, hüzünlü.

m. 34/5

m. ėt- Kaygılandırmak, kederlendirmek. 93/19

maḳāl Ar. Söz, söyleyiş.

m. 8/13, 71/6, 162/16

maḳālāt Ar. Sözler.

m. +ları 8/14

m. +nı iyle- Sözler söylemek. 52/22

maḳām Ar. 1. Durulan yer, durak, mekân.

m. 60/13, 78/22, 93/14

m. +ıda 96/18

m. +ını 88/16

m. +lar 4/16

2. Bir velinin veya büyük zatın kabrinin bulunduğu veya bulunduğuna inanılan yer.

m. 61/17

maḳāṣıd Ar. Maksatlar, niyetler.

m. +ġa 141/11

maḳbere Ar. Mezar, kabir.

m. 53/17

maḳṣad Ar. İstenilen şey, amaç, gaye.

m. 124/13, 135/18

m. +ġa 135/17

Maḳṣūd Aḫun Özel ad.

M. A. 122/7, 139/7

maḳtūl Ar. Öldürülen.

m. bol- Öldürülmek. 45/16

maʿḳūl Ar. Akıllıca, akla uygun.

m. bol- Akla yatmak, uygun olmak. 32/20, 34/10, 136/8, 145/7

māl Ar. Mal, valık, servet.

m. 5/6, 38/18, 38/20, 52/11, 60/20, 94/20, 95/18, 110/12, 112/1, 119/17, 132/8, 144/17, 145/4, 145/5, 149/8

m. +ġa 149/8

m. +ı 143/3, 146/4

m. -ı tüccār Ar. Tüccarın malı. 98/2

m. +ımız 111/5

m. +ını 51/20, 52/2, 52/10, 64/17, 94/19, 108/21, 128/2

m. +ların 141/19

m. +nı 160/3

māl-dār Ar.+Far. Varlıklı, zengin.

m. 52/8

mālik Ar. Sahip, bir şeye sahip.

m. irür 2/2

mālikü'l-mülk Ar. Mülk sahibi.

m. irür 2/1

Mamat ʿAlī Bik Özel ad.

M. ʿA. B. 123/4

Mamat ʿAlī Mīr-āb Özel ad.

M. ʿA. M. 147/17

Mamat Bāḳī Özel ad.

M. B. +ler 84/10

Mamat Bāḳī Bik Özel ad.

M. B. B. +lar 76/6

Mamat Bāḳī Töre Özel ad.

M. B. T. 76/7

Mamat Ḫān Özel ad.

M. Ḫ. +ġa144/7

Mamat Ḫān Ḫocam Özel ad.

M. Ḫ. Ḫ. +ġa 142/15

Mamat Ḳādir Özel ad.

M. Ḳ. irdi 115/8

Mamat Ḳurbān Özel ad.

M. Ḳ. 74/3

Mamat Ḳurbān Aḫun Özel ad.

M. Ḳ. A. 42/5, 100/10

Mamat Niyāz Pehlevān Özel ad.

M. N. P. 145/19

Mamat Ṣanī Özel ad.

M. Ṣ. +lar 73/15

Mamat Ṣāh Özel ad.

M. Ṣ. 61/11, 62/18, 97/8, 98/7, 134/2

Mamat Ṣeyḫ Özel ad.

M. Ṣ. 77/17

Mamat Toḫta Bik Özel ad.

M. T. B. 75/10, 126/1

Mamat Toḫta Sāḳī Özel ad.

M. T. S. 74/9

mamelik Özel ad.

m. 54/16, 123/16

manan Sis, duman.

m. 22/10

Manas Yer adı.

M. 40/18

M. +ġa 40/8

M. +ḳa 40/15

Mançu 644-1911 yılları arasında Çin'de hüküm sürmüş hanedandır. Kurucusu Çin'in kuzeydoğusunda yaşayan Mançuların Aisin Gioro klanıdır; bu nedenle Mançu Hanedanı olarak da adlandırılır. Çin'in son imparatorluk hanedanıdır.

M. 12/11, 86/9, 113/16, 147/21

M. irür 113/14

Mançuça Tunguz dillerinden Kuzey Çin'de (Mançurya)'da konuşulan dil. Mançuların ana dili genelde Çince'dir. Günümüzde dünya üzerinde sadece 60 kişinin ana dili Mançuca'dır. Mançuca'nın kendine özgü bir alfabesi

vardır. Mançuca bugün ölmek üzere olan dillerden biridir.
M. 61/2
mānende Far. Benzeyen.
m. 23/15, 103/16
mang͡ Yürü!, Git!
m. 104/6
mang͡a Bana.
m. 7/7, 7/9, 8/6, 15/8, 17/12, 28/15, 28/16, 34/1, 35/6, 35/8, 35/15, 35/16, 35/17, 42/16, 43/19, 52/6, 56/22, 52/13, 60/22, 63/5, 63/9, 69/19, 82/3, 83/8, 85/3, 85/4, 101/9, 103/4, 119/3, 124/19, 150/15, 155/5, 155/12, 162/16, 162/17, 164/15, 164/20, 165/2, 165/16
mang͡ġalı Sessizce yaklaşmak.
m. 130/5
maʿni Ar. Engel.
m. imes 166/7
maʿni-siz Ar.+T. Engelsiz.
m. 166/7
mansıb Ar. Makam, derece.
m. 34/8, 34/13, 60/12, 137/8, 137/18
m. bol- Hizmet etmek, makamı olmak. 34/12
m. idi 49/20
m. +ga 60/20
m. +ımnı 155/12
m. +ın 64/11
m. +ını 64/12, 136/3, 136/20
m. +ka 138/10
manşıb-dār Ar.+Far. Memuriyette bulunan kimse.
m. +lar132/2, 136/7
Manşūr Özel ad.
M. 92/2, 96/19
mār Far. Yılan.
m. 3/7, 46/4, 66/19
m. -ı küffār Far. +Ar. Kafir yılan. 19/17
maʿrifet Ar. Bilgi, ilahi sırları bilme, ustalık, beceri.
m. +nin͡g 4/14
maşlaḥat Ar. Barış, güven ve huzur yolu, iyilik yolu.
m. 30/10, 32/15
m. +ı 148/16
m. iyle- Güven, huzur sağlamak. 129/13
m. ḳıl- Güven, huzur sağlamak. 24/16, 34/7, 40/14, 41/21, 42/4, 81/2, 91/2, 95/12, 122/3, 140/5, 153/22
m. +lar ḳıl- Güven, huzur sağlamak. 30/3, 37/11
māş Far. Börülceye benzeyen fasulyenin iki türü.
m. 119/7, 119/14
maşrıḳ Ar. Doğu.
m. 81/17
m. +ġa16/4, 127/2
m. +nı 50/14
Maʿşūm Aḫun Özel ad.
M. A. 54/10, 128/13
maʿşūḳ Ar. Sevilen, âşık olunan.
m. 116/10, 144/14
māt Far. Satranç oyununda yenilme.

m. iyle- Yenmek. 41/7

m. ḳıl- Yenmek, üstün gelmek. 47/7

mātem Ar. Yas, keder.

m. 77/19, 98/8

m. +ide 95/3

m. +mü 73/6

m. tut- Yas tutmak. 63/3, 98/18

mātem-vār Ar.+Far. Yaslı, kederli.

m. bol- Yaslı olmak, kederlenmek. 87/4

maṭla‘ Ar. Ortaya çıkacak, doğacak yer.

m. bol- Ortaya çıkmak. 68/12

may Yağ.

m. -ı aş Yemeğin yağı. 153/3

m. +ını139/15

Mayanza Yer adı.

M. 154/20

māyil Ar. Eğilen, meyleden, istekli, hevesli.

m. it- Meyletmek, heveslenmek. 4/6

mayruk Mo. Delici.

m. 150/9

maẓlūm Ar. Zulüm görmüş, kendisine zulmedilmiş.

m. 110/10, 134/21

mażmūn Ar. Divan edebiyatında bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz.

m. 11/8, 159/3

m. +da 8/14, 35/12, 37/16, 37/21, 159/8

m. +da irdi 8/14

m. +ı 23/10

mebādā Far. Sakın, olmaya...

m. 22/18, 32/18, 137/2, 137/4, 141/13

mecāl Ar. Güç, kuvvet, derman, takat.

m.130/5

m. +i 80/14

mecālis Ar. Meclisler.

m. +da 27/8

mecīd Ar. Allah'ın adlarından; büyük, ulu.

m. +ini 5/15

meclis Ar. Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için bir araya gelmiş kimseler topluluğu.

m. 10/10

m. ḳıl- Meclis kurmak, toplanmak. 59/16, 84/19

m. +ler 148/7

m. -i şāh Ar. + Far. Hükümdar meclisi. 144/11

mecnūn Ar. Deli, divane.

m. bol- Delirmek, divane olmak. 114/10

Mecnūn Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı.

M. 121/13

meded Ar. Yardım, himmet.

m. 33/15, 88/15

m. ḳıl- Yardım etmek, yardımda bulunmak. 7/19, 7/14, 10/8, 43/5, 43/19, 43/21, 109/22, 119/21

m. +ni ḳılal- Yardım edebilmek. 43/22

mededlik Ar.+T. Yardımcı.

m. 28/21

m. irür 166/4

medfūn Ar. Gömülmüş, defnedilmiş.

m. ėt- Gömmek, defnetmek. 64/16, 71/19, 93/19

m. ḳıl- Gömmek, defnetmek. 112/12

medrese Ar. Medrese, İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

m. -yi ʿālī Ar. Yüce, yüksek medrese. 96/7

meger Far. Meğer, halbuki, oysaki.

m. 26/7, 36/9, 109/3, 128/4, 136/20

meh Far. Ay.

m. 49/15, 89/19, 128/5, 164/19

m. +im90/13

mehmān-dārlıḳ Far.+T. Konuk ağırlayıcılık.

m. ḳıl- Konuk ağırlamak. 21/21

mekān Ar. Yer, oturulan yer.

m. 15/10

m. +ı 4/14

mekes Far. Sinek.

m. +ni 46/5

mekr Ar. Oyun, hile, dalavere.

m. -i dām Ar. + Far. Tuzak oyunu. 82/7

mektep Ar. Okul.

m. 153/18

melāl Ar. Bıkma, üzüntü, dert, sıkıntı.

m. ol- Bıkmak, üzülmek. 8/8

melālet Ar. Sıkıntı, dert, üzüntü, keder. m.100/7

melāmet Ar. Ayıplama, azarlama.

m. 65/2

m. +ka 88/21

melāʾik Ar. Melekler.

m. +lerini 2/13

melek Ar. Allah katında bulnan ve nur olarak yaratılan varlıkları her biri.

m. 33/15, 33/16

melekūt Ar. Ruhların ve meleklerin alemi.

m. 30/7

melik Ar. Padişah, sultan.

m. 3/17

m. +ni 3/17

melle Sarı.

m. +ni 78/5

melūl Ar. Mahzun, usanmış, üzülmüş.

m. bol- Üzülmek, mahzunlaşmak. 11/11, 28/12, 52/7, 56/5, 59/21, 88/22, 90/7, 156/14, 158/16

m. ḳıl- Üzmek, usandırmak. 164/5

memāt Ar. Ölüm.

m. bol- Ölmek. 45/15

m. ḳıl- Öldürmek.112/14, 117/19

mėn Ben (Şahıs Zamiri)

m. 7/1, 7/8, 7/13, 7/15, 7/16, 8/1, 8/13, 10/14, 12/15, 15/7, 27/18, 29/13, 32/21, 35/5, 35/11, 35/12, 35/15, 37/8, 42/14, 43/18, 52/7, 52/9, 52/10, 52/12, 57/11, 62/3, 63/15, 69/21, 72/7, 72/11, 72/14, 72/15, 72/21, 73/2, 80/15, 82/9, 83/7, 83/8, 83/9, 83/12, 89/2, 89/12, 94/6, 95/11, 97/4, 103/2, 103/3, 104/20, 116/9, 121/14, 124/14, 124/15, 124/17, 124/20, 126/14, 131/12, 131/15, 135/2,

137/8, 137/11, 142/2, 155/15, 159/17, 162/18, 163/4, 163/16, 164/3, 164/14, 164/15, 165/3, 165/4, 165/18, 165/21, 166/8
m. +din 155/11
m. +em 16/9, 16/10, 16/11, 37/15, 57/6, 57/10, 83/5, 107/4
m. +i 27/18, 27/20, 57/20, 61/17, 72/5, 72/15, 73/5, 78/14, 87/20, 90/9, 93/11, 93/15, 95/8, 101/6, 101/9, 103/15, 103/17, 121/13, 153/12, 155/13, 155/14, 163/15, 165/14
m. idim 107/5
m. +im14/18
m. +in͡g 25/6, 37/19, 41/17, 42/17, 43/3, 52/8, 52/11, 57/7, 58/5, 58/6, 58/7, 61/18, 63/8, 63/11, 83/6, 88/7, 101/13, 102/21, 123/4, 151/9, 162/15
m. +in͡gde103/5, 156/13
m. +mü 95/10, 162/17, 165/21
mena Ar. Mana, anlam.
m. 148/4
menāl Ar. Ele geçirilen, kazanılan şey.
m. 145/4, 149/8
m. +in 146/4
m. +leri 38/18, 132/8
m. +lerini 144/17
menār Ar. Işık bulunan veya aydınlık yer.
m. 47/5, 86/16
menāt Ar. Cahiliye döneminde Ka'be içinde yaptırılan ve tapınılan büyük putlardan biri.
m.130/18
menāzil Ar. Menziller, duraklar, konak yerleri.
m. +ni 151/2
mend Far. -li.
m. +i 56/10
mėn͡gilik Kutlu, mesut, mutlu, memnun.
m. 22/3
Mėn͡gilik Dilīr Özel ad.
M.D. 76/3
Mėn͡gilik Şang Bėki Özel ad.
M. Ş. B. 21/15, 22/4, 92/1
Mėn͡g[i]lik Yüz Bėki Özel ad.
M.Y.B. 75/12
Menucehr Özel ad.
M. 136/17
menzil Ar. Yerleşecek yer, konak yeri.
m. 41/2, 100/20, 140/7
m. +ide 99/9
menzilet Ar. Konak, ev, hane.
m. 162/1
m. iyleş- Konaklamak. 161/11
merāḫil Ar. Konaklar, menziller.
m. 79/18
m. ḳıl- Konaklamak. 146/19
m. +ların 41/2
m. +ni 140/7, 148/21
mercān Ar. Mercan hayvanının iskeletinden yapılan süs eşyası.
m. +dın irdi 45/10
merd Far. Adam, yiğit.
m. 122/20, 125/21
m. +lar127/10

merdlıġ Far.+T. Mertlik, insanlık.
m.133/22
merdlik Far.+T. Mertlik, insanlık.
m. 17/20, 66/16
Merek Bik Özel ad.
M. B. 142/6
merg Far. Ölüm.
m. 16/16, 33/12, 39/18, 43/14, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17
m. -i düşmen Far. Düşmanın ölümü. 120/22, 151/22
m. +ning͡ 43/14
mergī Far. Ölümle ilgili.
m. 16/15, 140/11
merḫamet Ar. Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.
m. ḳıl- Acımak. 161/11
mertebe Ar. Derece, rütbe.
m. 46/8
meşālik Ar. (<mesālik) Bağlanılan yollar.
m. +e 36/15
mescid Ar. Namaz kılınacak yer, küçük cami.
m. +i 154/11
m. +idin 96/6
meşel Ar. Benzer, eş.
m. 135/10
meşelen Ar. Örneğin, söz gelimi.
m. 132/6, 136/16, 137/3, 147/7
Mesʿūd Özel ad.
M. 82/12
Mesʿūd Aḫun Özel ad.
M. A. 122/7
mesrūr Ar. Sevinmiş, memnun, sevinçli, neşeli.
m. 97/5, 108/5, 116/11, 128/15
m. bol-Sevinmek, memnun olmak. 46/3, 86/5
m. +ıdın 49/3, 78/13
m. ḳıl- Sevindirmek, memnun etmek. 41/10
m. ol- Sevinmek, memnun olmak. 11/20, 69/5, 108/5
mesrūrluġ Ar.+T. Memnunluk.
m. bol- Memnun olmak. 149/11
mest Far. Sarhoş
m. 12/1, 16/14,
m. bol- Sarhoş olmak, aklı başından gitmek. 70/20, 103/19, 116/9, 134/17, 135/16, 147/2
m. idi 107/16
m. iyle- Sarhoş etmek, kendinden geçirmek. 12/1
mestlig Far.+T. Sarhoşluk.
m. +da 135/17
meşġūl Ar. Meşgul, bir işle uğraşan.
m. bol-Meşgul olmak, bir işle uğraşmak. 23/1, 31/10, 31/11, 31/14
meşk Ar. (<meşḳ) Yazı örneği.
m. +in 56/13
meşreb Ar. Yaradılış, huy, karakter, mizaç.
m. 97/7

meşveret Ar. Bir konu hakkında birinin düşüncesini sorma, danışma.
m. 91/2
m. ḳıl- Danışmak. 122/3, 129/13, 140/5
meṭāʿ Ar. Mal, sermaye, elde bulunan varlık.
m.-yı sim zer Altın ve gümüş eşya .77/20
metīn Ar. Kuvvetli, güçlü, dayanıklı.
m. 52/13
mevc Ar. Dalga.
m. +iġa 3/10
mevc mevc Dalga dalga. 114/8
m. mevc bol- Ar. Dalga dalga olmak. 47/9, 76/14, 83/19, 161/6
mevcūd Ar. Var olan, bulunan.
m. 162/19
mey Far. Şarap.
m. 9/17, 9/18, 43/9, 49/2, 49/3, 56/12, 65/8, 67/20, 69/8, 78/13, 81/21, 99/10, 107/16, 110/8, 116/8, 116/11, 121/14, 141/3, 144/12, 152/14, 162/6, 162/7
m. +da 118/12
m. +din 49/4, 99/11, 129/4, 129/6, 144/13
m. +ġa 126/14
m. +i 78/14, 121/15
m. +ni 81/22, 116/9, 149/19
meydān Ar.Meydan, alan.
m. 58/13
m. +ıda 60/11
meyde Far. Ufak, küçük.
m. ḳıl- Ufaltmak, küçültmek. 83/15
meymūneʾ Ar. Kutlu, uğurlu.
m. 31/9
mey-siz Far.+T. Şarapsız.
m. 129/5
mezār Ar. 1. Ziyaret yeri, mezar.
m. 30/13, 71/19, 85/10
m. +da 31/9
m. +ıdaki 19/21
m. +ını 71/18
2. Cenazenin konulduğu yer, kabir.
m. 53/17, 78/7
m. +ı 112/16
m. -ı Mamat Ḫān Mamat Han'ın mezarı. 144/7
m. -ı Mamat Ḫān Ḫocam Mamat Han hocamın mezarı. 142/15
mezārlıġ Ar.+T. Mezarların bulunduğu yer, kabristan, gömütlük.
m. 125/20, 134/6
meẕkūr Ar. Söz konusu olmuş.
m. 21/3, 30/14, 31/9, 39/7, 48/21, 73/8, 74/15, 148/6
mezrā Ar. Kırsalda birkaç evden oluşan en küçük yerleşim birimi.
m. +nın͡g 32/2
mīḫ Far. Çivi.
m. 83/10
mılṭıġ (<mıltıḳ)Tüfek. bk. mıltıḳ.
m. +ı 145/17
m. +ın 39/15, 59/3, 145/13
mıltıḳ Tüfek. bk. mılṭıġ.
m. 32/12, 105/19, 132/19
Mışır Ar. (<Mışr) Şehir, ülke.

M. +da 3/1

midād Ar. Yazı mürekkebi.

m.162/13

mi'de Ar. Mide, karın.

m. +ni 154/15

miġfer Ar. Miğfer, çelik başlık.

m. 21/15

m. -i nev-cevān Ar.+Far. Çelik başlıklı yiğit. 49/20

Miġfer Bik Özel ad.

M. B.138/8

Miġfer Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 122/20, 147/12

Miġfer Şang Bėki Bik Özel ad.

M. Ş. B. B. 21/15

mihmān Far. Konuk, misafir.

m. 42/12, 66/8, 82/17, 101/7

m. +ġa 153/2

m. irür 65/12

m. it- Misafir etmek. 79/16

m. ḳıl- Konuk etmek, misafir olarak ağırlamak. 42/12, 101/7, 102/1

mihman-dārlıḳ Far.+T. Konuk ağırlayıcılık.

m.147/5

miḥnet Ar. Sıkıntı, acı, dert.

m. 14/5, 60/18, 64/22, 111/7, 121/15, 129/2, 129/3, 156/17, 158/15, 162/9

m. +lar 33/2

m. +mü162/8

mihr Far. Güneş.

m. 92/7

m. +iġa 37/16

mihr-bān Far. Merhametli, güzel yüzlü.

m. 72/5

m. +ım 63/14, 90/12, 124/13

mihr-bānlıġ Far.+T. Güler yüzlülük, şefkatlilik.

m. 80/3

mihr-bānlıḳ Far.+T. Güler yüzlülük, şefkatlilik.

m. 26/21

Mihridīn Bik Özel ad.

M. B. 75/16

Mihridīn Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 122/22

min- Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

m. -er 139/14

m. -er boldı 139/16

m. -di 93/21, 122/6

m. -diler 18/8

m. -ip 25/3, 65/22, 123/8

m. -ip yör- Binmek. 78/2

m. -megenler 139/16

m. -megenler 78/2

mindür- Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak.

m. -di 146/12

m. -üp 52/21, 107/9

m. -ür 94/6

mi͡ng Bin (1000) sayısı.

m. 15/17, 17/8, 17/12, 17/15, 18/8, 19/8, 20/11, 21/2, 21/8, 35/12, 43/6, 47/1,

56/6, 64/21, 70/7, 72/10, 85/5, 85/18, 92/7, 102/4, 104/19, 109/1, 110/10, 111/5, 120/3, 121/1, 125/14, 157/1, 166/13

m. +çe 40/20, 128/9, 142/3, 157/3

m. +din 20/9

m. iki yüz Bin iki yüz (1200) sayısı. 15/17, 17/15, 18/8, 19/8, 111/5

min͡g başı Binbaşı.

m. b. 74/18

min͡g bėki Binbeyi, kaymakam.

m. b. 20/5, 44/12, 70/8, 75/5, 77/14, 111/2, 141/7, 145/21, 146/6, 147/16

m. b. +dür 74/21

min͡g bik Binbeyi, kaymakam.

m. b. 62/17, 70/7, 142/8, 144/2

min͡g biki Binbeyi, kaymakam.

m. b. 92/2

mīr Far. Bey, efendi, başkan, baş, komutan.

m. 83/21

m. -i āb Far. Su dağıtım işlerine bakan kimse. 123/3

m. -iʿAbdresul Bik Abdresul Bey'in komutanı. 26/4

m. -i Īrān-yān Far. İranlıların komutanı. 57/6

Mīr ʿAbdʾullāh Özel ad.

M. ʿA. 31/4

Mīr ʿAbdullāh Bay Özel ad.

M. ʿA. B. 66/5

Mīr ʿAlī Özel ad.

M. ʿA. +ler 66/5

Mir Ġunan Özbekistan'da bir yer adı.

M. Ġ. 114/7

Mīr Ġunanī Mir Gunalili.

M. Ġ. +lerdin 31/3

Mīr Ḳa[ā]sım Özel ad.

M. Ḳ. 24/3, 31/4

M. Ḳ. +ġa 160/2

Mīr Ḳa[ā]sım Şāh Özel ad.

M. Ḳ. Ş.160/13

M. Ḳ. Ş. +nı 159/19

Mīr Ṣāliḥ Özel ad.

M. Ṣ. 123/11

M. Ṣ. +lar 66/5

mīr-āb Far. Bir şehrin su işlerine bakan kimse.

m. 75/1, 75/6, 123/1, 123/3, 131/2, 131/17, 144/1, 147/14, 147/15, 147/16, 147/17

miʿrāc Ar. Göğe çıkma, miraç.

m. 5/19

mīrzā Far. İran mitolojisinde bir unvan.

m. 66/4

Mīrzā Bay Özel ad.

M. B. +lar 66/4

Mīr-ẕāt Far.+Ar. Komutan, saygıdeğer kişi. (Özel ad)

M. 50/15

Mīr-ẕāt Bik Özel ad.

M. B. 21/22, 92/11

M. B. +im 92/4

Mīr-ẕāt Ḫān Özel ad.

M. Ḫ. 92/6

Mīr-ẕāt Şang Bėki Özel ad.
M. Ş. B. 21/15
miṣāl Ar. Örnek.
m.151/21
m. +i 48/15, 126/3
m. +ice 13/12
miṣl Ar. Eş, benzer.
m. seyl ḳıl- Sel gibi akıtmak. 124/8
m. -i bedr-i münīr Ar. Parlak dolunaya benzer.
m. b. m. iding͡ 63/5
m. -i buluṭ Ar. +T. Buluta benzer.
m. buluṭ iyle- Buluta benzetmek. 109/5
m. -i eflāk Ar. Göklere benzer, gökler gibi. 116/9
m. -i felek Ar. Dünyanın benzeri, eşi. 48/4
m. -i gülistān güli Ar.+Far. Gülistan gülü gibi. 164/13
m -i ḫas Ar. +Far. Ot kırıntısına benzer.
m. ḫ. idim 7/16
miṣl-i ḫıyār Ar. + Far. Hıyara benzer, hıyar gibi. 149/5
m. -i kāfūr Ar. Kafur gibi güzel kokan.
m. k. irür 87/15
m. -i kerk Ar. +T. Gergedan gibi.
m. k. bol- Gergedan gibi olmak. 76/5
m. -i mār Ar. +Far. Yılana benzer.
m. m. ḳıl- Yılana benzetmek. 46/4
m. -i nigīn Ar. +Far. Mühüre benzer.
m. n. ḳıl- Mühüre benzetmek.50/16
m. -i tācı Ar. Taca benzeyen. 5/12
miṣlī Ar. Eşine özgü.
m. 44/15
mişk Ar. (<misk) Misk, güzel koku.
m -i Ḥ[Ḫ]oten Hoten'in miski. 69/15
miyān Far. Vücudun ortası, bel.
m. 128/5, 135/9
miz Biz.
m.14/9, 15/11, 22/16, 30/3, 42/20, 46/11, 48/13, 53/21, 62/21, 66/14, 68/16, 78/22, 96/1, 100/4, 100/5, 103/16, 105/14, 106/1, 110/11, 113/12, 114/13, 120/1, 121/19, 130/6, 135/4, 144/21, 148/8, 150/7, 150/15, 150/19, 151/7, 154/12, 154/17, 155/19, 155/20, 156/3, 156/9, 159/13, 160/8, 160/10, 160/11
mīz Far. Konuk, misafir.
m. 79/5
mizāc Ar. Yaratılış, tabiat.
m. +ı 153/5
mīz-bānlıḳ Far.+T. Ev sahipliği.
m. it- Ev sahipliği etmek. 101/8
mollā Ar. En kıdemli, en büyük kadı, büyük bilgin.
m. 7/9, 7/16, 49/13
Mollā Aḥad Özel ad.
M. A. 54/19, 73/18
Mollā Aḥad Töre Bik Özel ad.
M. A. T. B. 75/16
Mollā Aḳyol İmām Özel ad.
M. A. İ.112/19
Mollā ʿAlī Tāc[ed]dīn Özel ad.
M. +m ʿA. T. 32/17

Mollā ʿĀlim Özel ad.
M. ʿĀ. 77/16
Mollā ʿAşūr Özel ad.
M. ʿA. 39/5, 61/11, 62/18, 73/22, 92/2, 157/13
Mollā ʿAşūr Bāḳī Özel ad.
M. ʿA. B. 61/11
Mollā Bilāl Molla Bilal Nazım.
M. B. 10/16, 124/10
Mollā Bilāl ibn Yūsuf Yusuf oğlu Molla Bilal
M. B. Y. 60/13
Mollā Bilāl ibn Mollā Yūsuf Molla Yusuf oğlu Molla Bilal.
M. B. M. Y. 36/4
Mollā Bilāl Nāẓīm Özel ad.
M. B. N. 166/10
Mollā Celāl Özel ad.
M. C. irdi 52/20
Mollā Çuruḳ Özel ad.
M. C. 76/9
Mollā Eymen Aḫun Özel ad.
M. E. A. 21/12
Mollā Ġanī Özel ad.
M. Ġ. 20/2
M. Ġ. +larmu 112/20
Mollā Ḫalīl Aḫun Özel ad.
M. Ḫ. A. 21/13
Mollā Ḫayd Bāḳī Özel ad.
M. Ĥ. B. 76/2
Mollā Ḫocam Niyāz Özel ad.
M. Ḫ. N.80/11
Mollā İdrīs Özel ad.
M. İ. 76/3
Mollā İmīn Aḫun Özel ad.
M. İ. A. 147/9
Mollā Ḳurbān Ḫatīb Özel ad.
M. Ḳ. Ḫ. 80/10
Mollā Ḳutluḳ Özel ad.
M. Ḳ. 75/22
Mollā Meşhūr İmām Özel ad.
M. M. İ. +lar136/11, 138/12
Mollā Muḥammed Ḳurbān Aḫun Özel ad.
M. M. Ḳ. A. +nı 41/21
Mollā Nuruş Özel ad.
M. N. 112/19
Mollā ʿOşmān Turduş Reʾīs Özel ad.
M. ʿO. T. R. 152/11
Mollā Rūzī Aḫun Özel ad.
M. R. A. +nı 34/13, 138/6
Mollā Rūzī İmām Özel ad.
M. R. İ. 20/2, 113/3, 117/16
Mollā Rūzī Müftī Özel ad.
M. R. M. 21/11
Mollā Ṣāḍıḳ İmām Özel ad.
M. Ṣ. İ. 74/17
Mollā Ṣāliş Aḫun Özel ad.
M. Ṣ. A. 137/13, 163/9
Mollā Ṣaliş İmām Özel ad.
M. Ṣ. İ.136/11, 136/13, 138/15, 154/8
Mollā Ṣāliş İmām Aḫun Özel ad.
M. Ṣ. İ. A.137/8, 138/11
Mollā Ṣatı Özel ad.
M. Ṣ. 112/22
Mollā Şemseʾd-dīn Ḫalfe Özel ad.

M. Ş. Ḫ. +m 17/6

Mollā Şevket Aḫun Özel ad.

M. Ş. A. 152/15

M. Ş. A. +nı 34/12, 99/13

Mollā Şevket Müftī Aḫun Özel ad.

M. Ş. M. A. 21/10

Mollā Toḫta Özel ad.

M. T. 75/1

Mollā Tunkanī Özel ad.

M. T. +lar 155/22

Mollā Turdı Özel ad.

M. T. 76/13

Mollā Zeynel Ba[ā]ḳī Ġāzī Bik Özel ad.

M. Z. B. Ġ. B.74/5

Mollā Ẕolyar Özel ad.

M. Ẕ. +nı 155/2

Mollā Ẕulya İmām Özel ad.

M. Ẕ. İ. 74/1

moluy Alim-i kamil, ders makamında en büyük hoca.

m. 7/14, 7/18, 7/19, 10/8, 19/21, 100/9, 102/17

moma Direk, sütun.

m. +ġa 103/11

mök- Gizlenmek, saklanmak.

m. -üp 139/21

muʿallāḳ Ar. Asılı, asılmış.

m. it- Asmak. 2/4

muʿarrif Ar. Tarif eden, anlatan.

m. 44/15

muʿaṭṭar Ar. Itırlı, kokulu.

m. bol- Itırlanmak, kokmak. 69/16

muʿayyen Ar. Belirli.

m. ėt- Belirlemek. 107/14, 118/18

Muʿaẓẓam Hakīm Özel ad.

M. H. 164/18

Muʿaẓẓam Ḫān Özel ad.

M. Ḫ. 24/8, 24/11, 26/1, 26/10, 26/12, 26/15, 29/15, 29/17, 34/7, 61/16, 81/14

M. Ḫ. +dın 24/8

M. Ḫ. +ġa 24/10, 60/8

M. Ḫ. +ı 24/19

M. Ḫ. +nı 34/11

mūġ Far. Ateşe tapan, Zerdüşt.

m. 20/7, 20/8, 20/10, 86/9, 98/7, 98/12, 101/2, 101/16, 101/21, 102/13, 102/20, 104/10, 111/4, 111/23, 112/13, 112/15, 112/16, 112/17, 112/21, 113/12, 116/3, 141/17, 142/20, 143/14, 143/21, 144/1, 144/3, 145/14, 145/20, 146/2, 150/7, 151/20, 152/2, 152/4, 152/7

m. +dın 100/21, 141/16, 142/22

m. +ġa 37/1, 37/3, 149/3

m. +ıdın 151/5

m. +lar 20/6, 96/14, 98/5, 98/6, 98/9, 98/12, 101/6, 101/22, 102/5, 102/12, 103/8, 103/19, 110/17, 111/13, 111/18, 111/21, 111/22, 112/2, 113/1, 113/4, 113/7, 141/6, 141/18, 142/6, 142/21, 143/10, 145/22, 146/1, 146/4, 151/12, 152/6

m. +lardın 111/16

m. +larġa 37/7, 113/6, 116/2

m. +larnı 110/19, 112/10, 115/21, 143/1, 143/19

m. +larnıng͡ 20/6, 141/20

m. +nı 100/22, 103/6, 112/14, 115/8, 116/7, 144/1, 144/3, 146/6, 149/2, 149/4, 151/20

m. +nıng͡ 144/4

muġāneci Far.+T. Ateşe tapanların ayinini yapan.

m. 122/19

muġannī Ar.Şarkıcı.

m. 80/3

m. +ları 80/5

muġ-bece Far. Meyhaneci çırağı.

m. 43/9, 56/12, 65/8, 78/13, 110/8, 162/6

mūġiyā Ey Mug.

m.113/21

muḥabbet Ar. Sevgi.

m. 121/15, 129/4, 129/6

Muḥammed Hz. Muhammed.

M. 4/11, 51/4, 163/19

M. +ke 5/7

M. +ni 5/1

Muḥammed ʿAlī Özel ad.

M. ʿA.162/21

Muḥammed ʿAlī Aḫun Özel ad.

M. ʿA. A. +um 66/1

Muḥammed ʿAzīz Özel ad.

M. ʿA. 142/9

Muḥammed İmīn Özel ad.

M. İ. 71/12, 73/16

Muḥammed İmīn Dorġa Özel ad.

M. İ. D. 70/7

Muḥammed Na[ā]ẓır İmām Özel ad.

M. N. İ. 32/16

Muḥammed Niyāz Yüz Başı Özel ad.

M. N. Y. B. +larnı 148/5

Muḥammed Niyāz Yüz Bėki Özel ad.

M. N. Y. B. +lar 145/13

Muḥammed Raḫīm Töre Bik Özel ad.

M. R. T. B. 75/10

Muḥammed resūlu'l-llāh Ar. Muhammed Allah'ın resulüdür.

M. r. +nı 69/11

Muḥammed Ṣūfī Özel ad.

M. Ṣ. 20/14, 54/1, 67/13, 74/13

Muḥammed Ṣūfī Pehlevān Özel ad.

M. Ṣ. P. 23/1

Muḥammed Şerīf Özel ad.

M. Ş. +lar 31/4

muḫammes Ar. Her bendi beş dizeden oluşan manzume.

m. -i Bilālī Molla Bilal Nazımi'nin muhammesi. 72/1

muḥib Ar. (<muḥibb) Seven, dost.

m. 7/8, 7/14

m. +ler 6/16, 7/12, 29/8, 33/20, 93/19

m. +lerġa 163/16

muḫtaşar Ar. Kısaltılmış, kısa, özet.

m. ḳıl- Kısaltmak. 8/7, 65/3, 162/10

muḥterem Ar. Saygıdeğer, saygın.

m. 96/9, 123/11, 147/4

m. bol- Saygın olmak. 5/16

m. iyle- Saygın davranmak. 2/14, 64/20, 100/2, 140/2, 144/11

m. ḳıl- Saygıdeğer, saygın etmek. 164/9

muḫtesib Ar. Kollukçu, güvenlik görevlisi.
m. 21/12, 21/13, 75/18
muḳarrem Ar. Değerli.
m. 76/13
muḳarrer Ar. Kesin, sağlam.
m. ḳıl- Kesinleştirmek. 138/10
muḳīm Ar. İkamet eden, oturan.
m. iyle- İkamet etmek. 15/4
Mu Kin Özel ad.
M. K. 163/11
mūm Far. Mum.
m. 3/5, 23/15
munça Bunca.
m. 9/6, 22/16, 29/1, 29/18, 32/21, 38/9, 38/18, 38/19, 39/6, 44/5, 100/3, 101/4, 103/9, 119/17, 119/19, 137/10, 145/1, 148/10, 153/20, 157/14
m. +sı 53/21, 112/2
munda Bunda.
m. 17/16, 27/13, 36/19, 41/4, 42/7, 42/14, 58/17, 61/2, 63/19, 96/10, 100/11, 101/4, 103/11, 107/5, 108/12, 115/3, 126/7, 142/19, 155/4, 155/13, 156/1, 157/20, 164/17
m. +dur 111/4, 111/5, 129/1
mundaġ Böyle, bu şekilde.
m. 8/15, 22/12, 56/5, 88/19, 95/10, 120/3, 135/4, 137/11
mundın Bundan.
m. 137/6, 145/6
mun͡ga Buna.
m. 19/9, 52/15, 52/16, 83/19, 85/5, 113/3, 130/20, 145/9, 150/8, 155/2, 159/6
mun͡gdaş (<bun͡gdaş) Sırdaş, yakın dost.
m. +ımdın 124/16
munı Bunu.
m. 8/18, 10/2, 11/7, 11/10, 11/11, 17/17, 23/8, 24/1, 24/5, 29/4, 29/5, 29/8, 36/11, 37/10, 40/21, 41/6, 44/5, 47/10, 57/1, 58/20, 59/1, 63/2, 64/5, 64/8, 66/10, 68/21, 77/6, 82/1, 82/1, 84/4, 85/20, 86/12, 88/5, 88/14, 89/21, 90/1, 91/17, 91/20, 92/4, 101/12, 109/16, 111/14, 111/20, 116/3, 118/12, 119/9, 130/7, 130/17, 131/9, 131/16, 133/3, 140/14, 141/21, 146/12, 147/1, 150/15, 155/22, 156/2, 156/4, 156/7, 159/2, 159/16, 160/18, 163/15, 165/2, 166/6,
munın͡g Bunun.
m. 11/1, 11/3, 32/15, 37/3, 74/19, 94/11, 101/1, 121/5, 160/7, 161/13
mūnis Ar. Candan, içten, can yoldaşı.
m. idi 5/3
m. +im124/18
Mun[g]ku Tėmür Özel ad.
M. T. 110/18, 150/8
M. T. +nin͡g 150/19
munun͡g Bunun.
m. 42/14
mūr Far. Karınca.
m. 149/17
murād Ar. İstek, dilek.

m. 12/10, 41/9, 58/7, 66/9, 82/3, 85/1, 89/2, 94/6, 118/3, 121/7, 135/18, 165/6
m. +ım 144/13
m. irdi 131/9
m. taf- Dilemek, dileğine kavuşmak. 2/15, 135/17, 144/12, 166/5
Murād Berāt Özel ad
M. B. 32/17
mūrçe Far. Küçük karınca.
m. 46/4, 128/5, 135/9
m. +ni 135/12
murdār Far. Kirli, pis.
m. +ıġa 53/9, 130/2
murġ Ar. Kuş.
m. 73/3, 99/17, 162/12
m. -ı zerrīn Ar. + Far. Altın gibi parlak, sarı kuş. 139/12
Mūsā Hz. Musa peygamber.
M. 75/4
M. +ġa 3/2
Mūsā Aḫun Özel ad.
M. A. 31/1
Mūsā Ġanī Özel ad.
M. Ġ. 123/10
Mūsā Müftī Aḫun Özel ad.
M. M. A. +nı 78/18
muṣāf-gāh Ar. (<muṣāb) Hastalığa yakalanmış, tutulmuşların bulunduğu yer.
m. 161/9
musaḫḫar Ar. Elde edilmiş.
m. ḳıl- Elde etmek. 140/20
Musyar Bik Özel ad.
M. B. 134/1, 146/16
M. B. +larga 18/16
Musyar Danyal Özel ad.
M. D. +nı 19/9
Musyar Mi͡ng Bėki Özel ad.
M. M. B. 145/21, 146/6
muş Far. Yumruk.
m. +lar 76/18
muṭābaʿat Ar. (<mutābaʿat) İzleme, birini takip etme.
m. +ıda 21/17, 60/11
muṭabbaḳ Ar. Kapak gibi kapatmak.
m. it- Kapatmak. 2/4
muṭāliʿ Ar. Herhangi bir yazı veya kitap okuyan.
m. ḳıl- Okutmak. 34/20
muṭīʿ Ar. Bağlı, itaat eden.
m. 43/1
m. bol- İtaat edilmek, bağlanılmak. 81/16, 81/17, 84/18, 129/10, 131/5, 140/19, 143/11
m. ḳıl- İtaat etmek, bağlanmak, bağlamak. 81/19, 116/18
Muz Bėki Özel ad
M.B. 62/4
Muzaṭ Gulca ile Aksu arasında bir yerdir.
M. 79/19, 104/2
M. +dın 79/19, 100/20
mużṭar Ar. (<mużṭarr) Çaresizlik içinde kalan.
m. 107/2
mübārek Ar. Hayırlı, uğurlu, kutlu.

m. 31/10, 89/20, 93/8, 122/2, 137/21

mübāzir Ar. Çiftçi.

m. +leri 86/15

mübīn Ar. Açıklayan, beyan eden.

m. irdi 73/16

müctehid Ar. Ayet ve hadislerden şer'i hükümler çıkaran din bilgini.

m. +ler 5/9

müdām Ar. Daima, sürekli, devamlı.

m. 4/2, 5/4, 9/9, 13/12, 47/20, 72/19, 97/15, 113/18, 139/18, 140/1, 147/4, 162/8, 164/4

müʾezzin Ar. Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi, ezancı.

m. 97/8

m. +mü 64/3

müftī Ar. Dinî konularda fetva veren kimse.

m. 16/10, 98/17, 122/7, 141/1, 147/7, 154/10

m. ḳıl- Müftü yapmak. 34/13

m. -yi zamān Ar. Zamanın, dönemin müftüsü. 139/7

Müftī Maḳṣūd Aḫun Özel ad.

M. M. A. 147/8

Müftī Mūsā Özel ad.

M. M. 100/11

M. M. +nı 79/7

Müftī Rūzī Aḫun Özel ad.

M. R. A. +nı 108/2

M. -yi R. A. +ġa 81/8

müheyyā Ar. Hazır, hazırlanmış.

m. bol- Hazır olmak, hazırlanmak. 97/10, 121/19

m. ėt- Hazır etmek, hazırlamak. 80/4

m. it- Hazır etmek, hazırlamak. 79/14, 97/5

m. ḳıl- Hazır etmek, hazırlamak. 107/8, 119/6

mühr Ar. Mühür.

m. +ni 3/12, 159/14

Mühreʾd-dīn Bik Özel ad.

M. B. 138/9, 148/17

Mühreʾd-dīn Dil-āver Özel ad.

M. D. 148/20

Mühreʾd-dīn Şang Bėki Özel ad.

M. Ş. B. 97/7, 147/14, 148/16

müküp Saklanmak.

m. 102/8

mülāl Far. Dert, sıkıntı.

m. ol- Dertlenmemek. 8/8

mülāzemet Ar. Bir yere veya bir kimseye sıkıca bağlanma.

m. ḳıl- Sımsıkı bağlanmak. 137/22

mülāzim Ar. Birine bağlı, bir işe maaşsız devam eden.

m. +leri 62/12

mülk Ar. Mal, taşınmaz mal, ülke.

m. 30/7, 38/18

m. +i 81/19

m. -i emlāk Ar. Sahip olunan mal.3/19

m. +iġa 2/2, 33/16, 111/7

mülkiyet Ar. Sahiplik.

m. bol- Sahip olmak. 154/18

mü'min Ar. İnanan, iman etmiş, müslüman.
m. 17/3, 19/13, 19/14, 29/7, 46/10, 46/14, 47/5, 47/6, 47/10, 56/2, 56/3, 57/15, 57/16, 64/21, 68/19, 69/7, 70/6, 71/7, 83/17, 89/21, 91/14, 96/13, 96/14, 105/14, 108/11, 112/3, 112/12, 126/7, 126/20, 128/1, 128/9, 129/3, 140/10, 140/20, 149/8, 149/15, 151/16, 151/18, 152/6, 152/8, 157/5, 157/6, 158/1, 158/3
m. bol- İnanan, müslüman olmak. 37/4
m. +ga 68/18
m. +ġa 9/7, 59/9, 69/13, 119/15, 119/17, 125/17, 159/1
m. +ler 35/17, 46/10, 69/10, 82/5, 148/14
m. +lerge 107/20
m. +lerġa 56/8
m. +ni 36/3, 68/22, 94/22, 111/22, 133/6, 145/14
mü'minān Ar. İnananlar, iman edenler, müslümanlar.
m. 51/2, 62/13, 73/7, 73/8, 77/18, 78/1, 85/22, 90/21, 95/13, 102/3, 108/6, 109/15, 111/20, 111/23, 114/8, 117/3, 117/4, 119/10, 127/3, 128/10, 128/15, 138/14, 140/21, 141/2, 151/14, 152/4, 157/16, 159/3
mü'minīn Ar. Müminler, inanmış kimseler.
m. 96/12,127/1
m. +ler 119/9
mümtāz Ar. Seçkin, imtiyazlı.
m. ėt- Seçmek, imtiyazlı hale getirmek. 80/5
m. it- Seçmek, imtiyazlı hale getirmek. 3/17
münācāt Ar. Allah'a dua etme.
m. +nı ḳıl- Allah'a dua etmek. 160/17
münādī Ar. Nida eden, tellallık yapan.
m. +ġa 51/12
münfa'il Ar. Gücenmiş, kırılmış.
m. bol- Gücenmek, kırılmak. 115/19
münferid Ar. Yalnız, tek.
m. 162/14
münīr Ar. Işık veren, parlak.
m. 63/5, 165/15
mürīd Ar. Bir şeye bağlı olan kimse.
m. bol- Bir şeyhe bağlanmak. 82/6
m. +ler 77/18
müselmān Far. Müslüman.
m. 29/7, 32/21, 43/18, 46/3, 48/6, 68/10, 76/16, 85/14, 105/22, 108/9, 109/2, 109/6, 110/14, 113/11, 123/21, 124/2, 129/15, 155/14, 156/9, 157/5, 161/6, 161/16
m. idi 41/17
m. +ca 46/17
m. +ġa 36/7, 64/20, 77/4, 108/9, 123/22, 126/11, 135/1, 135/2, 135/10, 158/21, 159/1, 161/5
m. +lar 31/8, 31/21, 32/8, 32/10, 32/11, 32/12, 33/1, 33/7, 36/3, 36/18, 56/7, 68/3, 84/17, 107/18, 110/13, 116/13, 132/4, 132/10, 157/2, 158/18
m. +lardın 23/1

m. +larġa 32/5, 32/14, 68/2, 132/9

m. +larnıng͡ 21/8, 43/7, 56/5, 110/10, 166/11

m. +nı 11/17

müslimīn Ar. Müslümanlar.

m. 49/15

müstaķīm Ar. Doğru, düz, dik.

m. 15/4

müstecāb Ar. Kabul olunmuş (dileği).

m. ķıl- Kabul etmek. 2/16, 93/16

müşg-būy Far. Misk kokan.

m. 135/9

müştāķ Ar. Özleyen, can atan.

m. bol- Özlemek. 25/19

müşterā Ar. Satın alınmış.

m.163/5

müşük Far. 1. Fişek.

m. 113/20

2. Kedi.

m. 23/13

mütevellī Ar. Birine vekalet eden, onun yerine geçen.

Mütevellī Aġun Özel ad.

M. A. 106/5

Mütevellī Mesʿūd Aġun Özel ad.

M. M. A. 147/9

müzeyyen Ar. Süslenmiş, bezenmiş.

m. 149/14

-N-

nācī Ar. Kurtulan, selamete erişen.

n. durur 101/3

n. +m irdi 101/13,

n. +m irür 101/14

nā-cinslıġ Far.+Ar.+T. Aşağalık, sıradanlık, soysuzluk.

n. 42/18

nā-dān Far. Cahil, kaba, bilgisiz.

n. +nı 89/5

nā-fesend Far. Beğenilmez, hoş karşılanmayan.

n. 8/5

nā-feydā Far.+Ar. Faydasız.

n. bol- Faydasız olmak. 22/10

nā-gāh Far. Ansızın, birdenbire

n. 161/4

nā-geh Far. Ansızın.

n.159/22, 164/13

nā-gehān Far. Ansızın, birdenbire.

n. 53/6, 104/14, 111/23, 112/3, 141/16

naġme Ar. Ahenk, ezgi.

n. +lar 80/5

n. +din 80/6

n. +sin 80/7

naġme-sāz Ar.+Far. Şarkı söyleyen.

n. ķıl- Şarkı söylemek. 10/18, 17/10, 43/12, 107/21

naġra Ar. Davul.

n. +nı 117/11

n. +sın 86/4

naġraçı Ar. +T. Davulcı.

n. 117/13

nā-ḥaķ Far.+Ar. Haksız.

n. +ġa 89/6

nahīf Ar. (<naḥīf) Zayıf, cılız, bakımsız. bk. naḥīf.

n. 135/14

n. +lar 128/17

naḫīf Ar. Zayıf, cılız. bk. nahīf.

n. bol- Zayıflamak. 113/16

nā-ḫōş Far. Beğenilmeyen, kötü.

n.150/3

n. kėl- Beğenilmemek. 26/18

naḫşı Şarkı.

n. 92/12

n. +nı 92/10

n. +nı ite- Şarkı söylemek. 92/10

nā-ḫūn Far. Kansız.

n. 54/14

nāḳa Ar. Dişi deve.

n. 2/16, 2/17

nā-kes Far. İnsaniyetsiz, alçak.

n. +lar 132/14

nāḳil Ar. Nakleden, anlatan.

n. 69/15, 87/8, 118/19

n. +i 80/21, 87/5, 96/15, 99/16, 116/19, 121/21

nāḳilān Ar. Anlatanlar, çevirenler.

n. 69/21, 99/16, 129/12

n. ı suḫan Ar. +Far. Söz anlatanlar. 129/12

n. +lar 118/20

naḳḳāre Ar. Dümbelek.

n. +ni 139/6

n. +sini 25/17

naḳḳāş Ar. Nakış yapan, süsleme ustası.

n. 128/14

Naḳḳāş Ḥasan Özel ad.

N. Ḥ. 128/14

naḳlen Ar. Nakil yoluyla, anlatma tarzıyla.

n. +i 56/13

n. +sin 82/8

naḳl (<naḳil) Ar. Taşıma, aktarma, anlatma.

n. +i 40/10, 82/8

naḳş Ar. Nakış, süs.

n. +dın 40/12

n. +ıdur 123/14

n. +nı 40/11, 87/6

naḳş-dār Ar.+Ar. Dokuma ustalarının evi.

n. 2/17

naḳş-nigār Ar.+Far. Çok güzel süs, nakış.

n. 165/1

Naḳşī Aḫun Özel ad.

N. A. 123/13

nāle Far. İnleme, inilti.

n. 90/5, 93/9

nām Far. Ad, ün, lakap.

n. 16/11, 52/12

n. idi 6/18

namāz Far. Namaz.

n. 48/17

n. iyle- Namaz kılmak. 93/11, 93/12

n. -ı bāmdād Far. Sabah namazı. 32/8

n. +ın 53/16, 112/12, 125/2

nām-dār Far. Tanınmış, namlı, meşhur.

n. 51/10, 75/9, 114/19, 129/18

nāme Far. Mektup

n. 7/5, 11/5, 11/7, 11/8, 15/13, 17/18, 18/1, 18/17, 19/2, 19/6, 19/7, 34/19, 35/12, 36/19, 37/16, 37/17, 42/2, 42/4, 42/7, 78/20, 79/5, 79/13, 79/14, 103/3, 106/1, 106/5, 118/14, 151/5, 151/6, 151/8, 153/9, 154/21, 155/1, 159/2, 159/3, 159/8, 160/2
n. ḳıl- Mektup yazmak. 47/12, 166/11
n. +da 34/21, 37/12, 37/18, 47/13, 151/9,
n. +dür 18/18
n. +ġa11/6, 146/17, 151/5
n. +lar 17/5, 78/16, 79/2, 81/15
n. +ni 34/19, 37/11, 37/17, 37/21, 38/1, 40/19, 41/3, 43/2, 80/2, 100/6, 102/17, 106/14, 110/21, 119/1, 119/2, 146/17, 146/20, 148/6, 153/10, 153/11, 153/13, 153/15, 153/16, 153/17, 155/3, 155/9, 155/10, 159/9, 159/10, 160/4
n. +sidin 17/7
n. +sin 42/13, 80/1
nā-murād Far. Muradına erişmemiş.
n. 101/5
n. bol- Muradına erişememek. 94/6
n. +lar 66/9, 118/3
nāmūs Ar. Dürüstlük, doğruluk.
n. 86/10
n. ḳıl- Dürüst, doğru olmak. 48/12, 118/8
nān Far. Ekmek.
n. 13/8, 63/3, 66/8, 81/6, 105/1, 119/14, 156/15
n -ı ḳaḳ Far. +T. Kuru ekmek. 139/18
nā-ʿilāc Far.+Ar. Çaresiz, ilaçsız.
n. bol- Çaresiz olmak. 7/13, 137/12
naʿleyn Ar. Ayakkabı.
n. 80/9
nā-pedīd Far. Açık olmayan, belli olmayan, belirsiz.
n. 3/16
n. bol- Görünmemek, belirsiz olmak. 146/10, 160/8
n. iyle- Göstermemek, belli etmemek.158/7
nār Ar. Ateş.
n. 29/8, 37/22, 66/19, 129/2
n. +ı 125/20
naʿre Ar. Yüksek sesle bağırma.bk. nare.
n. 16/13, 44/16, 45/2, 67/1, 75/17, 134/14
n. ur- Yüksek sesle bağırmak. 57/8, 57/9
nare Ar. (<naʿre) bk. naʿre.
n. -i s sūz Ar.+Far. Yakıcı bağırtılar. 66/18
nā-renc Far. Sıkıntısız, eziyetsiz.
n. 83/9
n. +ni 83/7
nā-resīde Far. Yetimemiş, erişkin olmayan.
n. 110/11
nā-rıżā Far.+Ar. Razı olmama, memnun olmama
n. bol- Razı olmamak, memnun olmamak. 158/16

nārlıġ Ar.+T. Cehennemlik.
n. 44/20
nās Ar. İnsanlar, adamlar, halk.
n. 87/19, 87/21, 105/15, 133/3, 159/2
n. +lar 7/10, 53/15, 79/21
nā-sezā Far. Yakışmaz, uygun olmayan.
n. 29/5, 61/19, 90/9, 159/4
Nāṣır Aḫun Özel ad.
N. A. 21/12, 79/18, 100/1, 122/8
Nāṣıreʾd-dīn Özel ad.
N. 16/10
Nāṣıreʾd-dīn Dilīr Özel ad.
N. D. 49/8
N. D. idi 13/6**Nāṣır Ḫaṭīb** Özel ad.
N. Ḫ. +ġa 100/10
Nāṣır Ḫaṭīb Aḫun Özel ad.
N. Ḫ. A. +nı 100/17
Nāṣır Ḫaṭīb Ḥācı Özel ad.
N. Ḫ. Ḥ. +nı 79/6
naṣīḥat Ar. Öğüt.
n. 130/12, 139/3
n. +nı 55/8, 71/4, 141/15
naṣīḥat-āmīz Ar.+Far. Öğüt alınacak söz.
n. 136/12
naṣr Ar. Yardım, destek.
n. +ını 7/17
n. +nı 9/16, 82/8
naʿş Ar. Cenaze, kefene sarılarak tabuta konmuş ölü.
n. 64/15, 71/14, 125/1
n. +ġa 99/7
n. +ka 90/15
n. +nı 90/16, 92/10, 125/2
nāṭır Ar. Bağ, bahçe bekçisi.
n. durur 3/15
nā-tüvān Far. Zayıf, kuvvetsiz.
n. bol- Zayıf olmak, kuvvetsiz olmak. 108/7
n. +ġa 28/21
nā-ümīd Far. Ümitsiz.
n. bol- Ümitsiz olmak. 118/9
navek Far. (<nāvek) Ok.
n. -i fıcaḳ Far.+T. Bıçağın ucu.165/19
nāz Far. Naz, eda.
n. 13/8
n. ḳıl- Nazlanmak. 158/10
naẓar Ar. Bakma, göz atma.
n. 24/10, 64/12
n. iyle- Neşeyle bakmak. 42/13
n. ḳıl- Bakmak. 145/12
nāzenīn Far. İşveli, albenili, nazlı.
n. 39/21, 128/5
n. +ni 112/1
Nāẓım Molla Bilal Nazım.
N. 6/6, 6/8, 27/9, 36/3, 82/8, 163/14
N. +ġa 43/9, 67/20, 152/13
N. +nı 139/9
N. +nıng͡ 162/11
Nāẓım Bilāl Molla Bilal Nazım.
N. B. 54/15
Nāẓımī Molla Bilal Nazımi.
N. 7/1, 8/7, 46/12, 51/18, 53/22, 56/12, 65/3, 65/8, 139/22, 140/4, 141/15, 147/1, 158/17, 162/10
N. +din 129/4

N. +ġa 69/19, 149/19

nāẓır Ar. Bakan, gözeten.

n. idi 71/12

naẓīr Ar. Benzer, eş.

n. 35/13, 79/13,

n. idi 91/12

naẓm Ar. Dizme, vezinli ve kafiyeli şiir.

n. 6/9, 6/10, 8/11, 8/12, 10/17, 24/16, 26/3, 34/14, 39/7, 49/5, 60/14, 133/2, 138/13, 145/8, 148/19, 150/2, 164/11, 165/10

n. iyle- Dizmek, vezinli ve kafiyeli şiir dizmek. 7/2, 10/9, 150/2

n. ḳıl- Dizmek, vezinli ve kafiyeli şiir dizmek. 6/16, 7/12, 7/16, 9/16, 82/3, 82/8, 166/10

n. +a 162/11

n. +da 60/5

n. +ıda 7/2, 10/9, 150/2

n. -ı ebyāt Ar. Şiir beyitleri. 7/6

n. -ı ebyāt iyle- Şiir beyitleri yapmak, şiir yazmak.7/6

n. +ıġa 56/11, 82/2

n. +ıḳa 124/21

n. +ım 8/6

n. +ımda 8/3

n. +nı 8/5, 163/14, 163/21

nāzük Far. İnce, narin, güzel.

n. 39/22

nė 1. Ne.

n. 3/16, 6/11, 10/1, 10/5, 10/14, 25/7, 29/18, 30/8, 43/14, 48/13, 49/6, 53/9, 58/6, 63/6, 66/10, 67/7, 68/16, 72/11, 74/12, 79/4, 79/20, 83/7, 88/11, 88/18, 98/3, 99/22, 100/5, 114/12, 116/8, 122/17, 124/4, 135/14, 139/14, 145/19, 146/5, 150/3, 150/15, 155/7, 158/11, 162/2, 162/18, 165/1

n. +dür 17/17, 27/7, 28/16, 29/1, 34/1, 47/6, 49/8, 52/19, 56/14 , 59/17, 61/15, 62/4, 69/15, 73/11, 80/21, 82/3, 87/16, 90/8, 97/20, 105/13, 108/1, 111/16, 113/8, 117/13, 120/22, 125/12, 129/12, 131/1, 140/5, 148/20, 156/3, 158/8

n. irür 7/12, 29/10

n. +ler 35/15

n. ücün 115/13, 132/15

2. Nasıl, ne şekilde.

n. 5/7, 5/20, 12/15, 56/22, 83/4, 83/8, 97/21, 98/16

3. Hangi.

n. 41/14, 44/2, 62/5, 67/3, 82/13, 83/17, 87/17, 97/3, 107/3, 108/15, 113/10, 115/22, 128/16, 130/2, 131/3, 143/6, 165/21

4. Ne… ne.

n. 6/13, 11/18, 33/18, 44/4, 65/2, 88/18, 95/1, 101/2, 144/20

nebāt Ar. Bitki.

n. 128/6

nebī Ar. Peygamber.

n. 2/15, 3/3, 18/18, 103/17, 152/10, 164/8

n. +ġa 16/5

n. +ler 4/18

Nebī Aḫun Özel ad.

N. A. 85/9

nebīr Ar. Erkek torun.

n. 51/3

necād Ar. Kurtarmak, kurtuluş.

n. bėr- Kurtarmak. 2/15

necāt Ar. Kurtuluş.

n. 59/18

n. +ıġa 119/4

nėçe 1. Kaç.

n. 6/14, 6/17, 8/17, 9/6, 22/19, 26/8, 36/15, 41/4, 41/13, 41/18, 41/19, 41/20, 43/3, 43/9, 47/17, 68/22, 80/8, 80/14, 84/3, 85/5, 85/16, 86/6, 93/22, 94/5, 97/3, 98/9, 98/15, 98/20, 102/4, 108/6, 110/8, 111/15, 112/11, 113/5, 118/15, 120/14, 121/9, 125/14, 130/20, 132/16, 133/12, 134/21, 137/18, 141/2, 145/7, 149/15, 150/9, 152/5, 157/1, 158/6

n. +lerġa 94/2

2. Nice, ne kadar.

n. 6/14, 7/17, 8/16, 9/3, 30/12, 33/21, 37/22, 41/7, 42/14, 45/16, 49/12, 51/8, 52/16, 56/16, 64/4, 67/4, 79/9, 79/10, 81/16, 89/4, 89/5, 93/4, 93/9, 97/22, 101/16, 101/18, 104/11, 107/14, 109/6, 109/21, 110/14, 111/11, 112/1, 112/8, 112/9, 115/8, 116/11, 117/1, 117/13, 117/19, 118/21, 121/18, 127/22, 130/22, 133/3, 133/6, 142/20, 143/3, 145/9, 150/5, 150/6, 154/3, 157/12, 160/5, 161/1, 161/16, 161/21, 162/5, 164/15, 165/21

n. irdi 41/14

nėççe 1.Ne kadar.

n. 147/22

2. Kaç.

n. 48/3

neççend Far. Kaç.

n. 17/13, 18/6, 21/7, 28/2, 30/19, 31/9, 31/11, 38/13, 40/15, 55/20, 67/19, 68/3, 77/13, 85/17, 92/18, 96/10, 99/21, 115/9, 123/15, 129/9, 132/2, 135/21, 136/15, 146/3, 148/16, 148/21, 150/10, 154/5, 154/14

nėçük 1. Nasıl.

n. 28/11, 64/19, 72/15, 104/18, 113/10, 115/14, 124/12, 124/13, 124/17, 131/3, 134/14, 137/14, 147/20, 148/11, 151/7, 153/13

2. Niçin.

n. 22/16, 83/4, 101/19, 108/15, 113/11

n. +din 29/18, 102/22

nedīm Ar. Sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı, tatlı konuşan.

n. 97/8, 154/5, 163/2

n. ėt- Arkadaş, dost edinmek. 128/18

n. irdük 13/4

n. ḳıl- Arkadaş etmek. 3/11, 135/13

nėdin Neden, niçin.

n. 27/13, 27/20, 29/18, 66/14, 115/13, 115/16, 124/14

nefʿa Ar. Fayda, yarar.

n. 137/3

nefes Ar. Soluk.

n. al- Dinlenmek. 27/9

nefīr Far. Boynuzdan yapılmış üflemeli bir saz.
n. 22/11, 128/14, 139/6
nehār Ar. Gündüz.
n. 14/1, 162/18
nem Far. Nem, hafif ıslaklık.
n. ėt- Islatmak, nemlendirmek. 5/15
n. ḳıl- Islatmak, nemlendirmek. 14/17
nem Far. Dedikodu yapma, kovuculuk etme.
n.124/9
nemā Ar. Çoğalma, kazanç.
n. 135/15
Nemankan Bugünkü Özbekistan'da bir eyalettir, ülkenin doğusundaki Fergana Vadisinin kuzeyinde bulunmaktadır.
N. 31/3
nėme Her ne kadar, nasıl.
n. 16/6, 32/6, 32/7, 32/19, 98/1, 135/2, 137/9, 155/10
n. +dür32/16
n. +ġa132/14
nėmerse Nesne, şey, eşya.
n. 156/18
neng Far. Ayıp, utanma.
n. ḳıl- Ayıplamak, utanmak. 86/10
ner Far. Er, erkek.
n. 27/13, 44/7, 44/15, 115/14, 125/15, 127/9, 142/1
nerd Far. Tavla, tavla oyunu.
n. 42/17
nerd-bān Far. Merdiven.
n. +lar 50/20
Nerīmān İran'ın efsanevi kahramanlarından Sam'ın babası, Rüstem'in dedesi.
N. 47/6
nerm Far. Yumuşak.
n. ḳıl- Yumuşatmak. 14/17
n. -i zebān Far. Dili yumuşak. 163/7
nerre-şīr Far. Erkek aslan.
n. bol- Erkek aslan olmak. 44/10, 76/3
n. idi 17/17
nesīmī Ar. Rüzgar, hafif rüzgar.
n. 50/10, 69/15
neṣir Ar. Nesir, düz yazı.
n. 166/10
nesl Ar. (<nesil) Nesil, soy, kuşak.
n. +i 104/19
n. +idin 94/17, 142/12
n. +in 16/12
n. +ini 57/12, 89/18, 107/6, 135/7
neş'e Ar. Neşe, sevinç.
n. +sidin 9/18, 152/14
nev Far. Taze, körpe, yeni.
n. 99/3, 149/20
nev' Ar. Çeşit, tür, cins.
n. 12/13, 12/15, 14/9, 16/19, 30/8, 42/16, 45/9, 51/8, 53/4, 71/5, 79/1, 99/6, 118/19, 121/15, 141/20, 150/2, 151/11, 158/12
n. +ge 125/1
n. irdiler 11/8
nevā Far. Ses, ahenk, nağme, inilti.
n. 40/13, 80/3, 144/14
n. iyle- 43/10, 69/9, 81/22, 107/17

n. ḳıl- Seslenmek, name söylemek. 9/19, 77/18, 80/6

n. tüz- Şarkı söylemek. 9/19

n. +lar ḳıl- Ses, nağme çıkarmak. 128/11, 128/13

n. +sı 65/10

n. +sıda 40/13

n. +sın 144/14

n. +sını 65/9

nevā-sāz Far. Ezgi yapan, nağme düzen.

n. ḳıl- Ezgi yapmak, nağme düzmek. 99/11, 126/17, 144/13

Nevāyī Çağatay edebiyatının en büyük şairi Ali Şir Nevāyī.

N. 80/6

N. +din 92/6

nev-bahār Far. İlkbahar.

n. 12/9, 24/6

nevʿ-be-nevʿ Ar. Çeşit çeşit.

n. 79/9

nevbet Ar. Sıra, defa, kez.

n. 47/14, 159/7

n. +da 46/9

nev-cevān Far. Yiğit, genç.

n. 20/8, 37/12, 39/16, 49/9, 49/20, 50/4, 52/17, 54/19, 55/19, 70/13, 70/18, 73/13, 73/17, 73/19, 74/12, 75/16, 75/18, 76/1, 84/7, 106/19, 123/5, 123/9, 124/3, 135/1, 136/6, 145/19

n. idi 54/5

n. irdi 93/21, 124/4

n. -ı sīm-ber Far. Gerdanı ak yiğit. 49/14

n. +nıng͡ 64/17

nev-cevānān Far. Genç, delikanlılar.

n. +ları 46/13

nevḥ Ar. Ölünün ardndan feryat ederek ağlama.

n. iyle- Ölünün ardından feryat ederek ağlamak. 90/19

nevʿī Ar. Çeşitle, cinsle, sınıfla ilgili.

n. 5/9

nevk Far. Sivri uç.

n. +i 56/13

nevm Ar. Uyku.

n. 3/5, 64/1

nev-rūz Far. Eski takvimlere göre yılın ve baharın ilk günü sayılan martın yirmi birine rastlayan gün.

n. 80/18, 81/1, 152/17

nev-şükūfe Far. Taze, körpe çiçek.

n. 63/8

ney Far. Üflemeli çalgı, ney.

n. 56/12, 65/8, 116/11, 166/1

n. +ning͡ 65/9, 65/10

ney-gū Far. Ney çalan.

n. 49/16, 56/17, 122/13, 124/4

n. irdi 54/11

neyistān Far. Sazlık, kamışlık.

n. +ġa 16/16, 39/18, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17, 151/22

ney-kān Far. Neyin kaynağı.

n. 56/17

nezd Far. Yan, yakın.

n. +ime irdi 162/13

nezdīk Far. Yakın.

n. 120/10

neẕr Ar. Adak, adama.

n. 101/21

n. +ide 13/13

nıṣıf Ar. Yarım, bir bütünün yarısı.

n. 86/17

ni Ne.

n. 63/20

niʿamü'n-naṣīr Ar. Yardım edem nimetler.

n. 128/8

niçük 1. Nasıl.

n. 27/19

2. Niçin.

n. 28/7, 32/15

nidā Ar. Seslenme.

n. ḳıldur- Seslenmek, çağırmak. 51/12

n. +nı 52/5

nigār Far. Çok güzel, sevgili.

n. 121/10

nigīn Far. Mühür, yüzük.

n. 3/6, 50/16

nihāl Far. Taze, düzgün fidan.

n. +ı 99/3

nihān Far. Gizli, saklı görünmeyen.

n. 26/12, 43/22, 61/3, 155/8

n. bol- Gizlenmek, saklanmak. 112/7

nihayet Ar. Son, son derece.

n. +i 53/21

nihāyet-siz Ar.+T. Sonsuz, sonu olmayan.

n. irdi 11/15

nīk Far. İyi, güzel.

n. 12/10, 14/14, 47/13, 161/22

n. -i bāre-gāh Far. İyi, güzel padişah otağı. 88/13

n. -i gīrdār Far. Tarzı güzel, iyi. 150/4

nīk-ḫū Far. İyi, güzey huy.

n. 87/10

nīk-ḫūy Far.+Far. İyi huy, güzel huy.

n. 3/21, 49/15, 124/4

nīk-nām Far. Ad ve şöhret.

n. 61/1, 75/22, 77/14

nīk-rūy Far. İyi yüz, güzel yüz.

n. 3/21, 124/4

Nil Nil nehri.

N. +din 18/3

Nilay Özel ad.

N. 124/10

nīl-gūn Far. Mavi renkli.

n. 72/17

Nilḫa (<Nilka) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında, İli Kazak Özerk İline bağlı bir İlçedir.

N. 22/5, 44/17, 75/6, 111/13, 111/14, 111/15, 134/7, 150/4

nimāl Ar. Karıncalar.

n. 63/10

niʿme'l-vekīl Far.+Ar. Ne güzel vekil.

n. ḳıl- Ne güzel vekil yapmak. 3/8

niʿmet Ar. Yiyecek içecek şeyler.

n. 13/8, 66/8

n. +in 3/18

niṣār Ar. Saçma, serpme.

n. ḳıl- Saçmak, serpmek. 87/8

nīş Far. Zehir.

n. +din 160/6

nişān Far. İşaret, iz, belirti, alamet.

n. +ıġa 149/17

nişīn Far. Oturan, oturmuş.

n. ḳıl- Oturtmak. 40/4

niyāz Far. Dua, yalvarma.

n. 101/21, 145/13

n. iyle- Dua etmek, yalvarmak. 93/12

n. ḳıl- Dua etmek, yalvarmak. 82/19

Niyāz Bāḳī Özel ad.

N. B. 117/12

Niyāz Ḥācı Bik Özel ad.

N. Ĥ. B. +lar 76/11

Niyāz Mamat Aḫun Özel ad.

N. M. A. 74/2

Niyāzmet Mīr-āb Özel ad.

N. M. 75/6

niyet Ar. (<niyyet) Bir şeyi yapmayı önceden isteyip düşünme, maksat.

n. 30/5, 95/1

n. iyle- Düşünmek. 159/5

n. +ide 43/6

nīz Far. Kendisinden önceki isme -de, -da anlamı katar.

n. 28/4, 38/4, 41/13, 42/5, 45/14, 75/14, 118/7, 122/5, 131/20, 155/2, 158/5, 159/19, 160/4, 165/13

Niẓāme'd-dīn Özel ad.

N. 49/9

Niẓāme'd-dīn Aḫun Özel ad.

N. A. 90/11

Niẓāmī Mīr-āb Bik Özel ad.

N. M. B. +mü 75/18

nizār Far. Zayıf.

n.104/21

n. ėt- Zayıflatmak. 4/8

nīze Far. Kargı, mızrak, süngü.

n. 75/14, 76/22, 95/17, 95/18

n. +de 134/3

n. +ni 108/18

nīzelik Far.+T. Kargılık, mızraklık.

n. 40/16

no Far. Oluk, su oluğu.

n. 84/2

nöker Mo. Birinin hizmetinde veya maiyetinde olan kimse.

n. 81/9

nūḥ Ar. Her sınıftan insanların karışık topluluğu.

n. 160/15

Nūḥ Hz. Nuh peygamber.

N. +ġa 2/15

nuḳre Ar. 1. Gümüş, gümüş külçesi.

n. 9/9, 63/6, 78/4, 119/13, 135/9, 135/10, 140/10, 141/21

n. +ġa 78/5

n. +ni 128/7

2. Yerde küçük çukur.

n. 52/15

nuḳūlāt Ar. Nakiller, nakledilenler, rivayetler.

n. 87/7

nūn Ar. Nun harfi gibi olmak.

n. 71/20

n. bol- Nun harfi gibi olmak. 114/10

n. ḳıl- Nun harfi gibi yapmak. 83/1

nūr Ar. Nur, parlaklık, ışık.

n. 2/12, 5/16, 62/18

n. +ı 5/14

n. -ı ʿayn Ar. Göz nuru, pek sevgili kimse (özellikle evlat için).

n. -ı ʿayn idi 6/3

n. +ıdın 2/11, 78/13

n. -ı īmān Ar. İman ışığı. 2/11

Nūr Aḫun Özel ad.

N. A. 123/5

Nūr Mamat Mi͡ng Biki Özel ad.

N. M. M. B. 92/2

Nūr Muḥammed İmām Özel ad.

N. M. İ. 31/12

nurġun Çok.

n. 12/12, 15/18, 20/17, 20/19, 21/9, 22/16, 22/21, 23/3, 38/9, 50/16, 65/15, 86/7, 98/13, 98/20, 107/19, 109/8, 111/12, 111/14, 112/9, 115/2, 134/15, 137/15, 138/13, 148/17, 157/4

nuṣret Ar. 1. Allah yardımı ve desteği.

n. 9/16, 18/14, 20/4, 46/2, 46/9, 56/9, 56/22, 57/20, 59/15, 107/20, 125/12, 126/11, 135/15, 141/10, 148/14, 149/10

n. -i ʿaẓīm Ar. Allah'ın büyük desteği. 69/14

n. +ġa 31/10, 70/17

n. +ge 40/3, 86/20

n. +ni 20/1, 47/18, 119/17, 144/10, 149/16

2. Başarı, üstünlük.

n. -i eṣer Ar. Eserin üstünlüğü. 34/15

nūş Far. Tatlı içki.

n. ėtiş- İşret yapmak, eğlenmek. 49/2

n. it- İşret yapmak, eğlenmek. 116/11

n. iyle- İşret yapmak, eğlenmek. 141/3

n. ḳıl- İşret yapmak, eğlenmek. 41/6, 60/12, 87/4

Nūşīrevān Adaletiyle meşhur Sasani Şahı Nuşirevan.

N. +dur 163/8

nücūm Ar. Yıldızlar.

n. 83/8

nühüft Far. Gizli.

n. 5/20

nükte Ar. Nükte, herkesin anlayamadığı ince mana.

n. 8/12, 27/7, 36/1, 43/12, 46/12, 51/18, 56/14, 65/3, 67/20

n. iyle- Herkesin anlayamadığı ince manayı söylemek. 158/17

n. -i şādlıġ Ar.+Far.+T. Mutluluk nüktesi. 69/8

n. +lar 36/2

nükte-dān Ar.+Far. Nükteden anlayan, zarif(kimse).

n. 10/19, 53/22, 138/16

-O-

o O (işaret sıfatı)

o. 6/12, 9/6, 28/3, 29/9, 85/14, 127/6

o ve

o. 97/10

obdan Far. İyi.

o. 105/9

oġ[u]l (<oġul) Evlat, oğul.

o. 19/15, 28/12, 35/8, 90/7, 110/11

o. +ı 11/1, 27/22, 39/15, 49/10, 51/13, 52/1, 59/1, 74/3, 76/9, 78/18, 79/7, 102/6, 140/17

o. +ıdur 74/19

o. +ınıng͡ 98/21

oġrı Hırsız.

o. 101/10

o. +lar 114/5

oḳ Ok.

o. 12/11, 33/6, 33/8, 70/2, 70/19, 71/10, 77/14, 83/11, 85/19, 89/16, 91/16, 109/13, 125/6, 139/1, 161/5

o. +ı 30/12, 32/12, 51/5, 59/10

o. +ıda 30/12

o. +ın 95/16, 129/19

o. +ını 32/12

o. +lar 56/1

o. +nı 70/14

oḳu- Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek.

o. -dı 148/6

o. -ġan 8/8, 92/6

o. -ġay 61/5

o. -maḳḳa 105/16

o. -up 7/4, 12/18, 20/1, 23/10, 27/15, 37/17, 42/13, 53/16, 100/8, 111/1, 119/2, 119/9, 151/6, 153/17, 155/10, 158/10, 159/11

o. -pdur 92/5

o. -r 7/3

o. -r bol- Okur olmak. 7/10

o. -r irdi 71/20

o. -sa 163/15

2. Dua okumak.

o. -uban 83/15

o. -up 90/17, 99/9, 112/12, 122/2, 125/2, 125/3

3. Değerlendirmek.

o. -un͡g 140/1, 163/21

o. -up 122/2

4. Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek.

o. -up 49/12

5. Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek.

o. -up 146/20, 146/22

okul- Okunmak, okuma işine konu olmak.

o. -sa 10/10, 60/3

o. -sun 10/15

ol 1. O (şahıs zamir)

o. 3/16, 59/21, 67/18, 77/2, 82/15, 84/3, 86/12, 161/13, 165/14

o. +dur 25/6, 38/13, 128/21

o. idi 5/17

o. irdi 124/6

o. ki 165/15

2. O (işaret sıfatı)

o. 6/3, 18/2, 18/15, 18/18, 22/18, 29/4, 33/6, 39/6, 48/2, 55/10, 55/11, 62/9, 70/13, 80/18, 80/19, 86/10, 86/16,

87/12, 90/15, 90/16, 92/14, 96/16, 97/8, 97/21, 98/10, 98/13, 102/7, 107/1, 109/3, 111/4, 123/2, 123/9, 124/5, 125/5, 128/21, 140/17, 142/1, 145/4, 148/8, 153/1

o. dem (o vakit, o an) 25/2, 51/12, 118/7, 141/14, 153/6,

o. vaḳt 136/22, 137/5, 153/14

o. zaman (o vakit, o an) 41/1

ol- 1. Yardımcı fiil.

o. -ay 37/15

o. -dı 46/3, 63/12, 67/16, 89/21, 91/4, 99/21, 111/20, 131/20

o. -dum 164/14

o. -ġan 83/6

o. -maġay 60/16

o. -mas 2/8

o. -masun 8/8

o. -sa 50/7

o. -sun 13/11, 138/17

o. -un͡g 12/13, 13/12

o. -up 11/20, 14/18, 33/12, 49/21, 67/20, 69/5, 71/19, 75/15, 80/2, 86/5, 99/10, 108/5, 113/6, 116/6, 118/6, 128/15, 130/12, 150/21, 152/8, 152/17

o. -updur 165/6

o- ur 10/7

2. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak.

o. -dı 14/1, 126/7, 158/14

o. -sa 85/5, 88/19

o. -sun 50/7

3. Bir durumdan başka bir duruma geçmek.

o. -maġay 60/16

o. -sa 115/22

o. -un͡g 15/3

4. Bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

o. -up 128/15

5. Yaklaşmak, gelip çatmak.

o. -up 152/17

olar Onlar.

o. 45/10, 52/12, 108/17, 121/19, 159/22, 163/4

o. +dın 144/21

o. +ġa36/8, 138/19, 145/6, 150/17, 159/17

o. +nı 35/17, 35/18, 114/18, 147/22, 148/1, 148/3

o. +nın͡g 38/16

olca Ganimet, kazanç. bk.olc̱a.

o. 40/1, 59/12, 108/19, 140/10, 149/9

o. +ġa 128/1

o. +larnı 126/12, 128/9

o. +nı 17/3

olc̱a (<olca) Ganimet. bk. olca.

o. 119/13, 135/9

oltur- Oturmak.

o. -dı 79/22, 147/18

o. -uban 164/12

o. -un͡g 100/10

o. -up 38/21, 39/2

o. -up irdi 38/7

on On (10) sayısı.

o. 6/5, 16/7, 38/12, 40/16, 42/1, 42/6, 56/15, 68/7, 70/11, 73/7, 79/19, 94/16, 96/13, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 115/22, 127/1, 133/3, 133/6, 142/15, 142/17, 142/18

o. +ca 101/18

o. +nı 59/7

o. bėş Onbeş sayısı. 42/1, 42/6

o. bir On bir sayısı. 70/11

o. iki On iki sayısı. 6/5, 16/7, 73/7, 96/14, 98/4, 98/8, 98/10, 127/1

o. sėkkiz On sekiz sayısı.142/17

o. toḳuz On dokuz sayısı. 68/7

o. tört On dört sayısı. 142/15

o. üç On üç sayısı. 96/13, 98/10

o. yėte On yedi. 56/15, 94/16

on (<on͡g) Sağ. bk. on͡g.

o. 20/20

ona- İstemek, kabul etmek, razı olmak.

o. -madı idi 32/20

on başı Onbaşı.

o. 120/9

onda Orada.

o. 91/21

on͡g Sağ, sağ taraf. bk. on.

o. 103/20, 121/5, 165/14

o. +ıga 92/9.

on͡gşa- Onarmak.

o. -dı 149/1

orda Hanların ve devlet büyüklerinin karagahı.

o. 35/13, 61/20

o. +ġa 12/9, 13/7, 14/3, 61/21, 88/2, 106/7

o. +sıda 25/17, 164/15

o. +sıġa 29/10, 84/1

o. +sını 94/20

o. -yı sulṭān T. +Ar. Sultanın karargahı. 164/18

orda bėki Harem kethüdası.

o. b. 50/2

o. b. idi 50/1

orġan R. Alet, vasıta, araç.

o. 115/15

or[u]n (<orun) Rütbe sahibine ait olan döşenmiş yer.

o. 64/13, 159/19, 162/1

o. +ıda 11/1

o. +ıdın 18/5, 85/3, 95/15, 115/2

o. +ıġa15/7, 60/6, 64/21

o. +un͡gġa 114/9

ʿOṣma Özel ad.

ʿO. 89/11, 89/15

ʿO. +nı 89/4

ʿOṣmān Hz. Osman peygamber.

ʿO. idi 5/14

ʿOṣmān Özel ad.

ʿO. 102/6, 146/9

ʿO. idi 146/7

ʿOṣmān Aḫun Özel ad.

ʿO. A. 54/14

ʿOṣmān Dilīr Özel ad.

ʿO. D. 146/7

ʿOṣmān Ḫalīfe Özel ad.

ʿO. Ḫ. +m 100/15

ʿO. Ḫ. +mni 80/16

ʿOṣmān Yüz Başı Özel ad.

ʿO. Y. B. 125/4

ʿO. Y. B. +nı 148/5

oşol O nesne, o kimse.

o. 8/5, 27/9, 38/19, 51/19, 53/17, 56/2, 63/18, 80/10, 81/4, 96/16, 96/17, 99/8, 103/4, 104/20, 106/12, 112/10, 125/7, 126/5, 126/10, 142/12, 143/11, 143/13, 151/5, 153/1, 156/11, 159/10, 165/17

oşuḳ- Izdırap ile acele eylemek.

o. -ma 70/18

o. -sa 101/22

ot 1. Ateş.

o. 2/8, 16/16, 18/4, 33/5, 33/6, 33/10, 33/11, 33/13, 39/13, 39/18, 45/4, 45/7, 46/19, 48/11, 53/5, 53/6, 55/16, 65/6, 66/15, 67/1, 67/16, 70/3, 70/11, 77/6, 91/21, 93/3, 96/2, 103/10, 107/20, 108/20, 109/9, 110/12, 111/19, 115/4, 126/8, 127/2, 127/17, 129/10, 133/5, 133/5, 133/8, 133/12, 133/13, 135/6, 144/18, 145/13, 151/22, 152/2

o. bol- Ateş olmak. 115/4

o. +da 33/17

o. +dın 125/19

o. +ġa 11/10, 33/15, 101/12

o. +ı 29/19, 88/14, 105/7

o. +ıda 61/14

o. +ıġa 23/7

o. +ını 60/10

o. +ḳa 64/7

o. ḳıl- Ateş yakmak. 91/21

o. +lar 23/7, 53/7, 111/18, 127/5, 133/14

o. +nı 109/10

o. tüş- Ateş düşmek, yakmak. 16/6

ot Şifalı bitki, ilaç, derman.

o. 30/18

otla- Otlamak.

o. -p 101/18

otluġ Ateşli.

o. 124/15

otunçı Oduncu, odun işiyle uğraşan.

o. idik 143/8

o. idim 101/5

otuz Otuz sayısı.

o. 41/13

o. alte Otuz altı sayısı. 95/19

oy- Keskin, sivri uçlu bir cisimle bir şeyi yontarak veya delerek çukur oluşturmak.

o. -up 20/7, 28/17, 45/18, 63/4, 84/4, 133/16

oyna- Aldatmak.

o. -dıng͡mu 42/17

o. -p tur- Bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak ona dokunmak.166/1

oynat- Kımıldamasına yol açmak.

o. -ıp 161/5, 75/17

oyun 1. Oyun, eğlence.

o. bol- Oyun olmak, eğlence olmak. 23/13

o. ḳıl- Oynamak, eğlenmek. 80/8, 108/6

2. Hile, düzen, desise, entrika

o. 98/6
o. +ıġa 91/12
o. +lar ḳıl- Hile yapmak. 91/10, 105/12
ozuḳ Evvelki.
o. 159/20
-Ö-
öfke Öfke, kahır.
ö. 154/3
öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.
ö. -di 37/9, 74/18, 113/5
ö. -diler 35/9
ö. -dim 105/9
ö. -elin 43/15
ö. -gen 76/21, 94/19
ö. -gende 141/14
ö. -geni 129/11
ö. -ganını 21/19
ö. -güçe 120/3
ö. -günçe 63/15
ö. -mek 158/14
ö. -mek irmiş 71/1
ö. -se 61/4
ö. -üp 37/8, 45/10, 63/15, 77/3, 77/17, 113/22, 115/11, 130/6
ö. -üpdür 59/5
ö. -ür irdi 130/13
ölgün Ölü ve ölmüş.
ö. 90/3, 116/5, 117/22, 128/10
ö. -gün bol- Ölü olmak, ölmek. 53/11
ö. +i 32/10, 32/13, 45/8, 53/14, 56/3, 115/11, 121/4
ölgür Ölü.
ö. 67/6
öltür- Öldürmek.
ö. 91/21, 93/3, 93/11, 156/3,
ö. -di 115/8, 127/4, 145/17
ö. -diler 59/7, 68/22
ö. -gen 12/3
ö. -gü 29/19, 61/14
ö. -megil 101/13
ö. -mek 157/5
ö. -meyin 103/11
ö. -me 103/9
ö. -mesün 138/20
ö. -se 61/19
ö. -ün͡g 25/8
ö. -ün͡gler 64/7, 101/12
ö. -üp 29/6, 73/8, 92/3, 94/4, 102/1, 102/16, 108/9, 132/20, 144/3, 145/5
ö. -üp irdiler 62/5
ö. -ür 61/17, 158/13
ö. -ür bol- Öldürür olmak. 11/10, 61/16
ölüg Ölü.
ö. 43/21, 161/9
ö. +din 47/5
ö. +ge 59/8
ö. +ġa 47/4
ö. +in 55/18
ö. +ini 119/12
ö. +ler 77/10
ö. +lerġa 51/7
ö. +ni 143/20
ö+üp
ölüm Hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi.

ö. 64/5, 64/6, 92/10, 103/10, 105/13, 105/14, 110/2, 110/3, 112/17, 120/3, 156/4, 160/17
ö. +din 64/11, 101/11, 131/12, 156/12
ö. +ge 24/6, 107/1
ö. +ni 9/10
ʿÖmer Hz. Ömer.
ʿÖ. 5/9, 5/10, 5/11, 5/12, 122/12
ʿÖmer Özel ad.
ʿÖ. +nin͡g 88/17
ʿÖmer Ḫān Özel ad.
ʿÖ. Ḫ. 69/2
ʿÖ. Ḫ. irür 65/12
ʿÖ. Ḫ. +nı 85/6
ʿÖmer Ḫān Ḫoca Özel ad.
ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +m 65/12, 67/10, 68/13, 70/17, 112/13, 117/7, 118/5, 124/1
ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +mġa 81/9
ʿÖmer Ḫelfet Özel ad.
ʿÖ. Ḫ. +im 49/14, 122/12
ʿÖmer Ḫoca Özel ad.
ʿÖ. Ḫ. 66/3
ʿömr Ar. Yaşam
ʿö. 71/1, 158/10
ʿö. -i ʿazīz Ar. Değerli ömür. 129/7
ʿö. +imiz 6/14
ʿö. +ümda 63/8
ʿö. +ün͡g 13/11, 138/17
ön͡g Evvel, ön.
ö. 96/20, 155/21, 162/6
ö. +idin 26/10
ö. +iġa 92/9
ö. +leri 12/7, 58/3
ön͡ge Muhtelif, çeşitli.
ö. 92/16
ördek Ördek.
ö. +ni 126/3
ört- Örtmek, kaplamak.
ö. -er 72/15
ö. -üp 88/14
örten- Yanmak, yakılıp kavrulmak, hiddetlenmek.
ö. -di 33/17
ö. -ip 72/16, 106/13
örün͡g Çadırın ortsındaki delik, pencere.
ö. 82/10, 99/19
ösme Ar. Kadınların kaşlarına veya saçlarına sürdükleri siyah boya, sürme.
ö. 128/4
östen͡g Kanal.
ö. 22/1, 22/2, 44/17, 75/12, 75/14, 77/3, 95/7, 134/4, 134/5, 153/19
ö. +da 156/15
ö. +nin͡g 95/9
öt- Geçmek, ayrılmak.
ö. -er 110/11
ö. -medı 78/10
ö. -mek 97/14
ö. -se 88/21
ö. -se 38/12, 60/17, 131/4, 158/11, 162/10, 166/8
ö. -ti 8/16, 62/7, 65/11, 80/18, 98/16, 117/14, 162/5
ö. -ün͡giz 113/10
ö. -ün͡gizler 113/11

ö. -üp 6/14, 18/3, 25/3, 25/13, 33/13, 42/8, 44/14, 62/7, 79/3, 79/19, 100/20, 105/2, 105/14, 111/13, 111/18, 113/1, 113/7, 113/12, 113/22, 116/17, 117/14, 129/7, 133/7, 138/4, 148/18, 163/5, 150/11
ö. -üpdür 9/2, 87/17
ö. -üp irdi 105/1
ö. -üp kėt- Geçip gitmek. 113/1, 129/7
ötal- Geçilebilmek.
ö. -may 104/20
öte Öte taraf, o yan.
ö. 58/21
ötker- Geçirmek.
ö. -di 78/12
ö. -ip 97/13
ötkür- Geçirmek.
ö. -ip 79/17
ötküz- Geçirmek.
ö. -di 113/6
ötrü Sonra.
ö. 90/13
öyür- Çevirmek, döndürmek.
ö. -di 137/22
öz Kendi, öz.
ö. 2/11, 11/19, 23/9, 23/10, 35/16, 50/5, 57/4, 59/22, 65/2, 68/1, 69/14, 83/18, 86/14, 91/4, 99/9, 112/14, 116/4, 116/7, 116/13, 135/20, 137/13, 141/2, 144/5, 159/16
ö. +i 3/15, 19/15, 27/12, 30/8, 51/10, 63/21, 73/5, 75/1, 77/6, 82/13, 93/21, 96/17, 101/10, 101/15, 106/19, 108/4, 115/8, 133/13, 135/6, 151/7, 163/18
ö. +idin 67/16, 154/22, 161/21
ö. +idür 70/17
ö. +ige 40/4, 57/1, 77/6, 86/7, 118/1, 129/10, 135/6, 157/1, 159/16, 161/21
ö. +in 2/3, 5/1, 19/15, 28/19, 28/20, 45/17, 51/18, 57/13, 63/18, 65/16, 69/17, 103/21, 104/17, 107/6, 109/17, 110/4, 130/16, 158/20
ö. +ini 24/14, 110/13, 141/12
ö. +ining͡ 6/8, 36/19, 43/8, 94/9, 133/13
ö. +leri 137/6
ö. +üm 6/11, 7/1, 14/7, 61/16, 101/5, 104/19, 137/11, 162/21
ö. +ümizge 15/11
ö. +ümizġa137/17
ö. +üng͡ 93/13, 93/15, 103/1, 148/12, 148/13, 148/15, 165/17
ö. +üng͡ge 29/3
ö. +üng͡gege 29/2
ö. +üng͡iz 117/5
özge Başka, ayrı, diğer, farklı.
ö. 12/2, 34/7, 40/8, 78/15, 81/10, 84/12, 131/11
ö. +ce 26/11
ö. +lerge 34/4
ö. +ning͡ 97/9
ö. +sini 137/6
ʿöẕr Ar. Özür, kusur, eksiklik.
ʿö. ḳıl- Özür dilemek. 6/18
ʿöẕre Ar. Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret.

ʿö. ḳıl- Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek. 106/2

ʿöẕrnāme Ar.+Far. Özür mektubu

ʿö. 6/7

-P-

pā Far. Ayak. bk. fā.

p. +yıġa 125/6

p. -yı ṭābūt Far. + Ar. Tabutun ayağı, ucu. 99/1

pādişāh Far. Padişah, hükümdar.

p. 11/1, 20/3, 34/20, 82/14, 87/20, 136/19

p. -ġa 82/12

p. -ı ḫayrü'n-nāṣır Far. +Ar. Yardım edenlerin en iyisi, en faydalısı padişah. 69/13

p. -ı nīk-nām Far. Adı ve şöhreti padişah (olan). 61/1

p. -ı zamān Far. + Ar. Zamanın, dönemin padişahı. 139/11

p. +ımġa 78/6

p. imiş 40/18

p. ḳıl- Padişah, hükümdar yapmak. 4/3

p. +larġa136/18, 141/17

pāk Far. Pak, temiz, saf, halis.

p. 14/15, 16/9, 29/21, 89/18, 135/7, 142/22

p. iyle- Temizlemek, saflaştırmak. 8/18, 14/15, 135/7, 142/22, 153/12

p. ḳıl- Temizlemek. 152/11

pāre Far. Parça, kısım. bk. fāre.

p. bol- Parçalanmak, parça parça olmak. 10/5, 72/10

pās Far. Bekleme. bk.fās.

p. 155/11

p. tutal- Bekleyebilmek.155/11

pā-şāh Far. Hükümdar ayağı.

p. 112/16

pedīd Far. Açık, belli, görünür

p. 3/16

p. bol- Belli olmak, belirmek, görünmek. 85/17, 97/21, 104/10, 118/9

p. ėt- Açık, belli etmek. 152/21

p. iyle- Belli etmek, meydana çıkarmak. 2/7

pehlevān Far. Cesur, yiğit, kahraman.

p. 16/8, 20/18, 20/16, 23/1, 23/2, 23/3, 37/18, 40/16, 51/2, 51/5, 55/6, 59/4, 67/4, 67/13, 73/19, 73/22, 76/1, 86/20, 96/2, 100/16, 114/19, 122/6, 133/18, 140/12, 143/16, 145/19, 153/1

p. +ı 77/1

p. -ı cihān Far. Cihan pehlivanı. 73/17

p. -ı dilīr Far. Yiğit pehlivan. 74/13

p. -ı nebīr Far. + Ar. Yiğit, güçlü erkek torun. 51/3

p. +ini 11/16

p. +ler 23/4, 125/20, 144/2

p. +ları 11/13, 19/18, 48/12, 134/4

p. +nı 39/5

Pehlevān ʿAbdu'l-vāriṣ Özel ad.

P. ʿA. 20/16, 23/3

Pehlevān Aʿlā Ḫān Özel ad.

P. A. Ḫ. 23/1

Pehlevān Caʿfer Bik Özel ad.

P. C. B. 23/3

Pehlevān Ebü-l-Ḫayrī Özel ad.

P. E. 23/2

Pehlevān Ḳāsım Özel ad.

P. Ḳ. 23/3

Pehlevān Muḥammed Toḫta Özel ad.

P. M. T. 23/2

Pehlevān Ṭāliʿ Muḥammed ʿAlī Özel ad.

P. Ṭ. M. ʿA. 23/2

pelīd Far. Murdar, pis. bk. felīd.

p. 140/14

penā Far. Sığınma.

p. 27/4

p. bolal- Sığınabilmek.156/18

penc Far. Beş sayısı.

p. 97/10

pend Far. Öğüt, nasihat. bk. fend.

p. 56/14, 153/14

p. +in 139/3

p. iyle- Nasihat vermek, öğütlemek. 30/1

pend-āmīz Far. Öğüt, nasihat veren.

p. ḳıl- Nasihat vermek. 138/16

perī Far. Peri, güzel.

p. 104/18, 105/18

perī-zād Far. Peri çocuğu, çok güzel.

p. 84/10

perverdigār Far. Tanrı, yaratan, var eden.

p. 46/4

perverdgārā Far. Ey Tanrı, yaratan, var eden.

p. 148/12

perverīş Far. Besleme, beslenme.

p. iyle- Beslemek. 44/1

pest Far. Alçak sesle söylenen. bk. fest.

p. bol- Alçalmak, yüksekliği azalmak. 30/3

peydā Far. Meydanda, ortada. bk. feydā.

p. it- Meydana getirmek, yapmak. 2/9

p. ḳıl- Tesis etmek, kurmak. 2/3, 2/5

peyker Far. Yüz, surat.

p. 117/15

pīr Far. Yaşlı, tarikat kurucusu.

p. dėk bol- Yaşlanmak. 72/21

p. +im 7/18, 7/19, 10/8, 163/2

p. +imiz 163/3

pīş Far. Asıl, esas.

p. 108/15

pīş-bāz Far. Önü, ön tarafı açma. bk. fīş-bāz.

p. 101/21, 117/16, 138/13, 138/15, 141/1

pīşe Far. Sanat, meslek, iş, huy.

p. +ni 46/5

pür Far. 1. Sahip, malik

p. ol- Sahip olmak. 83/6

2. Çok, çok fazla.

p. 134/8

pür-cefā Far.+Ar. Çok eziyetli.

p. 92/5

pür-cefālıġ Far.+Ar.+T. Çok eziyetli.

p. durur 64/19

pür-dil Far. Yürekli, cesur.

p. 20/14, 20/16, 23/7, 31/21, 32/14, 38/18, 47/11, 53/21, 54/10, 120/9, 122/20
p. irdi 136/7
p. +ini 95/7
p. +ler 39/6
p. +leri 13/1, 23/4, 30/15, 109/6, 109/16
p. +lerini 21/2
p. +lerġa 31/3

pür-kemāl Far.+Ar. Olgunluk sahibi.
p. ḳıl- Olgunlaştırmak. 2/10

pürsīş Far. Sorma, soruşturma.
p. ėt- 162/3

püser Far. Oğul, erkek çocuk.
p. 56/15

püşte Far. Yığın, tepe.
p. 47/3

-R-

Rab Ar. (<rabb) Tanrı, Allah.
R. 88/16
R. +i 128/18

R. -i Yezdān Ar. + Far. Tanrı, Allah. 89/18

rabbānī Ar. Rab'la ilgili, ilahi.
r. 31/11

raʿd Ar. Yıldırım, gök gürlemesi.
r. 45/2, 52/4

raf Ar. (<refʿ) Yüceltme, kaldırma. bk. refʿ.
r. 137/2

rāġıb Ar. İstekli, isteyen.
r. idi 37/5
r. irür 155/18

rāh Far. 1. Yol.
r. 8/17, 79/20, 89/5, 103/9, 105/4, 119/6, 122/15, 151/2, 133/9
r. +ı 27/10

r. -ı çangfanza Çangfanza yolu. 156/8.
r. +ıġa 143/2
r. +ın 126/3
r. +ını 109/7
r. +lar 97/15, 98/15
r. +nı 20/6, 102/5, 161/3

2. Meslek, uğraşı.
r. +ıda 56/10

rāḥat Ar. İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur.
r. 12/16, 78/12, 82/21, 97/17, 135/21
r. +ka13/3, 27/2

raḥm Ar. Esirgeme, koruma.
r. ḳıl- Acımak, esirgemek. 58/4, 52/9, 94/10

raḥmet Ar. Acıma, esirgeme, koruma.
r. 149/15
r. iyle- Bağışlamak. 10/16
r. +idin 140/1

raḥmetuʾllah Ar. Allah'ın rahmeti.
r. 31/11, 78/20, 100/16, 102/9, 106/10

r. -i ʿaleyhimā Allahın rahmeti onun üzerine olsun. 31/16
r. +nı 79/8

rāh-nümā Far. Yol gösteren.
r. +dur 163/18

raḫş Far. Gösterişli, güzel at.
r. +ġa 90/15, 99/7, 122/6
r. +nı 40/11, 87/6, 90/16

r. +sı 72/12

raḫt Far. Örtünecek şey, örtü.

r. +ıġa 81/14, 110/2, 139/8,

rāh-zen Far. Yol kesen, eşkıya.

r. 97/13, 97/20

r. +ler 97/20

raʿiyyet Ar. Halk, teba.

r. 9/14

raʿiyyet-penāh Ar.+Far. Padişahın koruduğu kimse.

r. 57/6, 99/19

raḳam Ar. Yazma, yazıp çizme.

r. 152/20

r. ḳıl- Yazı yazmak, işaretlemek. 55/3

raḳīb Ar. Süvari.

r. 28/2

Rakīstān Yer adı.

R. 97/17

rām Far. Boyun eğen, itaat eden.

r. bol- İtaat etmek. 145/22, 154/8

r. iyle- İtaat etmek. 163/20

ramażān Ar. Ay takviminin dokuzuncu ayı, oruç tutulan ay.

r. 70/11, 73/7

raʿnā Ar. Güzel, hoş.

r. idi 28/18

raʾūf Ar. Merhamet edici Allah.

r. 57/19

r. +dur 163/18

raʾūfuʾr-raḥīm Ar. Mümin kullarını esirgeyen, koruyan, merhamet eden Allah.

r. 57/21, 103/14, 119/18,

r. irür 160/13

rās Far. (<rāst) Doğru, uygun. bk. rāst.

r. ėt- Rastlamak, denk gelmek. 70/2

rasla- 1. Gerçekleştirmek, uygun hale getirmek, onaylamak.

r. -ban 88/13

2. Bir kimse ile karşı karşıya gelmek, karşılaşmak, rast gelmek, tesadüf etmek. r. -ban 81/6

r. -dı 15/14, 42/4

r. -p 137/5

r. -p bėr- Karşılaşıvermek 25/15

3.Vurmak, hedefi bulmak.

r. -dı 59/3

rāst Far. 1. Doğru, düzgün, düzenli, uygun. bk. rās.

r. 14/18, 42/17, 43/2, 47/12, 92/12, 97/1, 165/17, 165/18

r. bol- Doğru olmak, uygun olmak. 14/17

r. ėt- Düzenlemek, uygun hale getirmek. 81/5

r. itadur- Düzenleyedurmak, uygun hale getiredurmak. 137/8

r. ḳıl- Düzenlemek, uygun hale getirmek. 55/3, 66/7, 137/4, 147/5, 153/9, 155/1, 159/2

r. +mudur 63/21

r. +ını 102/20

2. Karşılaşma, tesadüf, isabet.

r. ėt- Karşılaşmak. 80/15

rastla- Herhangi bir şeyle karşı karşıya gelmek.
r. -sak 79/9
Rāşidīn Ḫān Özel ad.
R. Ḫ. 41/12, 43/3, 80/14
R. Ḫ. +ġa 41/13, 42/2, 79/5
Rāşidīn Ḫoca Özel ad.
R. Ḫ. 42/2
R. Ḫ. +nıng͡ 78/19
rāvī Ar. Rivayet eden, anlatan, aktaran.
r. 8/15, 10/19
rāy Ar. Görüş, fikir.
r. 35/2
rāyī Far. Fikre dayanan, bir düşünce.
r. 71/4
rāżı Ar. Kabul eden, boyun eğen.
r. bol- Kabul etmek. 24/6, 33/10, 71/3, 90/17, 159/6, 165/5
Rażına Özel ad.
R. 93/17
receb Ar. Arabi ayların yedincisi ve kutsal sayılan üç ayların birincisi.
r. 56/15, 142/17
r. +ning͡ 142/15
red Ar. (<redd) Kabul etmeme, geri çevirme.
r. ḳıl- Kabul etmemek. 159/22
refʿ bk. raf.
r. bol- Kalkmak. 137/2
refīḳā Ar. (<refīḳa) Kadın, eş.
r. 124/10
refiʿ Ar. Yüksek, yüce.
r. ḳıl- Yükseltmek, yüceltmek. 131/5
r. +i 4/16
reftār Far. Gidiş.
r. 64/14
rehā Far. Kurtulma.
r. bol- Kurtulmak. 6/15
r. iyle-Kurtulmak, kurtarmak. 8/3
r. ḳıl- Kurtarmak. 27/1
reh-güzār Far. (<reh-güẕār) Geçit, geçecek yol.
r. +larġa161/3
r. +larnı 52/9
reh-nümā Far. Yol gösteren, kılavuz.
r. 15/11, 18/18, 93/13, 47/15
r. ḳıl- Yol göstermek. 29/3, 164/8
r. +sı 4/15
r. +yım durur 61/18
reh-nümālıġ Far.+T. Yol göstericilik, kılavuzluk.
r. ḳıl- Kılavuzluk yapmak. 47/16
reh-nümūn Far. Yol gösteren, kılavuz.r. bol- Kılavuz olmak, kılavuzluk etmek. 121/14
reme Ar. Ürkek, ürken.
r. bol- Ürkmek, korkmak. 85/15
reng Far. Renk.
r. 41/8, 67/19, 74/15, 123/14, 126/10, 133/11, 133/19, 134/16, 142/21, 149/3, 152/4, 157/7, 161/14, 161/18
r. bėr- Renk vermek, renklendirmek. 53/11, 102/5, 115/7
r. +i 165/15
reng-be-reng Far. Renk renk.

r. 2/6

reʿāyā Ar. Bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren hükümdar. bk. reʿaya.

r. 9/12, 11/13, 11/18, 27/1, 59/15, 107/8, 137/21

r. +ları 11/16

r. +larnıng͡ 25/18

r. +nı 162/3

r. +nıng͡ 129/15

reʿaya Ar. (<reʿāyā) Bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren hükümdar. bk. reʿāyā.

r. +larġa 26/22

r. +larnı 160/22

reʾīs Ar. Başkan, amir.

r. 152/11

reʾs Ar. Baş, başkan.

r. bol- Başkan olmak. 49/12

resā Far. Erişen, ulaşan.

r. 51/12

resīde Far. Yetişmiş, erişmiş.

r. 110/10

resm Ar. Biçim, şekil.

r. +i 8/12

r. -i ādāb Ar. Zerafet usulü. 131/19

r. +ide 162/5

r. -i rūzigār Ar. +Far. Zamanın eseri. 140/12

r. +ni 82/20

reste Far. Hür, özgür olan, kurtulmuş.

r. 19/7

r. bol- Özgür olmak. 26/16

resūl Ar. Peygamber, Allah'ın elçisi, Hz. Muhammed.

r. 4/12, 4/13, 4/14, 4/15, 4/16, 4/17, 4/18, 5/13, 164/5

r. +ġa 5/4, 5/6, 5/9, 5/10

r. -i Ḫudā Ar. + Far. Allah'ın resulü. 5/19

Resūluʾl-llāh Ar. Allah'ın elçisi Hz. Muhammed.

r. +nı 69/11

Reşīd Yūsuf Aḫun özel ad.

R. Y. A. 62/19

revā Far. Yakışır, yerinde, uygun.

r. bol- Uygun olmak. 160/5

r. iyle- Yakıştırmak, uydurmak. 7/4, 10/6, 20/4, 82/2, 93/17, 142/5

r. kör- Bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek. 129/3

revāc Ar. Geçerlilik, kıymet.

r. 7/13, 126/7

r. bėr- Birini, bir şeyi değerli olarak kabul etmek, değerlendirmek. 148/15

r. +ı 4/12, 5/12, 63/11

r. +ıġa 162/3

r. +ım 90/13

revāḳ Ar. Üstü örtülü önü açık yer.

r. 164/12

revān Far. Yürüyen, giden, akan.

r. bol- Gitmek, yürümek. 8/16, 16/4, 17/14, 18/2, 18/7, 22/4, 22/5, 22/7, 25/2, 25/11, 26/8, 26/19, 29/15, 39/7, 39/8, 40/1, 43/18, 44/5, 48/5, 48/7, 48/8, 55/12, 55/14, 65/21, 68/13, 79/18,

85/16, 85/18, 85/22, 86/6, 89/1, 89/20, 92/14, 92/17, 92/20, 93/2, 94/12, 95/13, 97/14, 100/19, 102/3, 102/14, 103/22, 104/12, 104/14, 104/16, 107/12, 108/17, 109/1, 109/20, 111/9, 111/11, 111/14, 112/3, 119/8, 120/1, 120/12, 122/4, 123/4, 123/7, 124/3, 125/14, 127/3, 127/22, 128/10, 131/7, 131/18, 138/14, 139/4, 140/6, 140/21, 141/10, 142/4, 142/14, 142/17, 143/11, 143/18, 145/19, 148/19, 149/2, 151/1, 151/14, 153/6, 154/11, 155/7

r. bolal- Gidebilmek, yürüyebilmek. 47/4

r. iyle- Yürümek, gitmek. 34/2

r. ḳıl- Yürümek, gitmek. 36/14, 41/1, 55/8, 57/14, 68/12, 77/9, 101/6, 120/16, 123/22, 127/10, 146/18, 154/14, 157/16

r. ol- Gitmek. 111/20

r. +ı 99/5

revāne Far. Yürüyen, akan.

r. 2/7

r. bol- Yürümek, gitmek. 82/22, 101/22

r. ḳıl- Yürümek, gitmek. 42/7

revāneçi Far.+T. Devam ettiren.

r. 16/11, 27/10

revzek Özel ad.

r. +ler 123/16

rezm-gāh Far. Savaş yeri.

r. 109/14

Rezzāḳ Özel ad.

R. 102/8

rıżā Ar. Razı olma, memnuniyet.

r. 27/5, 90/20

r. bėr- Müsaade etmek. 61/19, 63/17

r. bol- Razı olmak, memnun olmak. 158/8, 158/15, 159/7

rifāyet Ar. (<rivāyet) Anlatılan şey, söylenti. bk. rivāyet.

r. ḳıl- Anlatmak. 34/4, 162/17

rişte Far. İplik, tel.

r. 117/1

r. +ġa 116/21, 118/18

rişti Far. İplik, tel.

r. +ġa 117/2

rivāyāt Ar. Rivayetler, söylentiler.

r. +ları 8/14, 27/8

r. +nı 37/6

rivāyet Anlatılan şey, söylenti. bk. rifāyet.

r. 99/22

r. ḳıl- Anlatmak. 53/22

r. +da 8/15

riyā Ar. İki yüzlülük.

r. ḳıl- İki yüzlü davranmak. 88/11

rīz Far. Döken, saçan, parçalayan.

r. iyle- Saçmak, akıtmak. 39/17, 73/12

r. ḳıl- Parçalamak. 58/11, 68/17, 77/5, 99/1, 114/4

r[z]īr ü zeber Far. Altüst.

r. ḳıl- Altüst etmek. 50/17

rū Far. Yüz, çehre.

r. 139/14, 159/9

rū-be-rū Far. Yüz yüze.

r. 100/21

r. bol- Yüz yüze olmak. 57/3, 68/2, 68/14, 101/19, 109/8, 115/1, 117/17, 126/4, 131/1, 142/20, 157/6, 159/9, 161/7

r. +sıġa 45/11, 65/6

rūḥ Ar. İnsan ve hayvandaki hayatın özü, can, nefes.

r. 10/12, 49/4, 165/6

r. +ı 93/18, 166/5

r. -ı emīr Ar. Emirin canı, ruhu. 165/3, 165/7, 165/8

r. +iġa 33/20

r. -ı ḫoca Ar. + Far. Hocamın canı. 166/4

r. +ını 8/2, 125/5

r -ı revān Ar. + Far. Gidenin canı. 99/5

r-ı şehīd Ar. Şehidin canı. 7/6

r. -ı şehīdan Ar. Şehitlerin canı. 10/7, 26/6

r. +mızġa 7/4

r. +umnı 93/14

ruḫṣat Ar. İzin, müsaade.

r. 62/21, 70/21, 80/15, 120/4

r. al- Müsaade almak, izin almak. 41/12, 55/14

r. bėr- Müsaade etmek, fırsat vermek. 41/10, 43/19, 44/5, 62/21, 70/21, 71/5, 80/15, 111/6, 117/5, 120/4

r. -ı ʿālī Ar. Yüksek izin.85/3

r. +ıġa 85/2

r. +nı 71/2, 111/9

rumūz Ar. İşaretler, remizler; manası gizli olan sözler.

r. 11/6, 56/17, 65/10, 69/18

rū-siyā Far. Yüzü kara, ayıbı olan.

r. 35/18, 64/10, 115/11, 55/1

rust Far. Sağlam.

r. 59/20

rūstāyī Far. Köylü.

r. 93/9

rūy Far. Yüz, çehre.

r. 3/21, 55/9, 135/9

r. +ı 163/7, 164/13

r. +ını 158/1

r. -ı zemin Far. Zeminin yüzeyi. 34/21, 59/8, 105/6

rūyīş Far. Şekil, tarz, suret.

r. 44/1

rūz Far. Gün, gündüz.

r. 46/1, 79/20, 95/5

rūzāne Far. Gündelik, her gün.

r. 105/3

rūze Far. Oruç.

r. 9/16

rūzī Far.+Ar. Gündüze özgü, gündüzle ilgili.

r. 11/21

Rūzī Aḫun Özel ad.

R. A. 54/17, 122/7, 147/7

Rūzī Aḫun Dilīr Özel ad.

R. A. D. 121/6

Rūzī Bāḳī İmām Özel ad.

R. B. İ. 20/2, 112/22

rūzigār Far. Zaman, vakit.

r. 7/5, 51/19, 140/12, 162/5, 166/6

r. -ı suḫan Far. Sözün zamanı. 118/18

Rūzī Mamat Yüz Bėki Özel ad.
R. M. Y. B. 92/2
Rūzīmet Yüz Bėki Özel adı.
R. Y. B. 74/16
Rūzī Yüz Bik Özel ad.
R. Y. B. 85/9
rüste-ḫīz Far. Kıyamet günü, mahşer.
r. 1/7
Rüstem İranlı meşhur pehlivan.
R. 13/6, 52/19, 136/18
R. -i fīl-ten Far. Fil tenli Rüstem. Rüstem'in lakaplarından biri. 46/20
R. -i ḳıl-ten Far. +T. +Far. Rüstem'in bedeninin çok azı. 59/14
Rüstemī Far. İranlı meşhur pehlivan ile ilgili.
R. 6/1, 14/6
rüsūm Ar. Tören, merasim.
r. +ını 80/3, 138/15
rütbe Ar. Sıra, derece, basamak.
r. 33/18

-S/Ṣ/Ş-

saʿādet Ar. Saadet, mutluluk.
s. 19/2, 25/20, 33/18, 64/22, 100/3
s. irür 88/18
s. +ka 88/21
saʿādet-mend Ar. Mutlu, bahtiyar.
s. irür 163/10
sāʿāt Ar. Saatler, vakitler.
s. 163/5
Ṣābir Aḫun Özel ad.
Ṣ. A. 74/7, 123/10
Ṣābir Dilīr Özel ad.
Ṣ. D. 54/17
Ṣābir Yūsuf Özel ad.
Ṣ. Y. 54/16
ṣabr Ar. Sabır, katlanma, tahammül.
ṣ. iyle- Dayanmak, tahammül etmek. 93/11
ṣ. +ı iyle- Dayanmak, tahammül etmek. 139/1
ṣ. ḳıl- Dayanmak, tahammül etmek. 22/20, 29/13, 70/17, 132/11, 132/17, 137/18
ṣ. +ı 88/22
Ṣabuncı Ḥasan Özel ad.
Ṣ. Ḥ. 62/17
saç Saç.
s. +ın 28/13
s. +ını 28/17
saç- Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek, saçmak, dökmek, serpmek.
s. -ar irdi 23/7
s. -ın͡g 13/15
s. +maḳḳa14/1
s. -ıp 19/16, 23/9, 24/1, 30/18, 48/13, 58/1, 77/2, 81/14, 93/1, 114/5, 152/2, 160/19, 161/13
s. -ıpdur 110/15
s. -maḳḳa 91/7
s. -tın͡gız 115/13
saçıl- Etrafa dağılmak, yayılmak. Yayılmak. bk. sacıl-
s. -dı 73/2, 116/20
s. -ġan 6/8, 82/9
s. -ıp 9/18

s. -maġay 50/9

s. -ur 43/11, 50/10

saçra- Sıçramak, fırlamak.

s. -dı 95/15

s. -p 16/20

şad Far. Yüz (100) sayısı.

ş. 3/8, 16/5

saʿd Ar. Kutlu, uğurlu.

s. -ı vaḳḳāṣ Ar. Kutlu, uğurlu savaşçı. 49/16

şadā Ar. Ses, seda, ahenk.

ş. 9/19, 18/11, 58/16, 80/6, 103/9

ş. iyle-Ses çıkarmak, seslenmek. 81/22, 107/17

ş. ḳıl- Seslenmek. 40/13, 44/3

ş. +lar 45/2

ş. +lar ḳıl- Ses, nağme çıkarmak. 128/13

ş. +sı 65/10

ş. +sını65/9

Sadarin Sa cenapları.

S. 132/7

şadef Ar. Sedef, inci kabuğu.

ş. 49/11

ş. +ining͡ 5/17

şādıḳ Ar. Bağlı, sadakatli.

ş. 31/15

ş. bol- Sadakatli olmak. 88/10

Ṣādıḳ Özel ad.

Ṣ. 75/4, 102/7, 128/13

Ṣ. +ġa 64/1

Ṣādıḳ Aḳa Özel ad.

Ṣ. A. +m 80/11

Ṣādıḳ aḳḳan Özel ad.

Ṣ. C. +nı 41/22

Ṣādıḳ Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. 117/12

Ṣādıḳ Rezzāḳ Özel ad.

Ṣ. R. 100/13

şadır Ar. Göğüs, yürek.

ş. 128/14

Ṣādir Özel ad.

Ṣ. 52/6, 53/1, 70/1, 132/22, 133/1, 133/7

Ṣ. +ġa 132/21

Ṣ. idi 52/4

Ṣādir Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. 54/18

Ṣādir Dorġa Özel ad.

Ṣ. D. 76/7

Ṣādir Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ṣ. Ḳ. B. +lar 74/13

Ṣādir Ḳangruḳ Duz Özel ad.

Ṣ. Ḳ. D. 51/13

Ṣādir Kemāl Özel ad.

Ṣ. K. 54/15

Ṣādir Ṣatı Özel ad.

Ṣ. Ṣ. 100/14, 102/7

Saʿdu'l-ḫaṭīb Özel ad.

S. 98/4

Saʿdullāh Aḫun Özel ad.

S. A. +nı 97/6

Saʿdullāh Ḫaṭīb Özel ad.

S. Ḫ. 96/11

S. Ḫ. +ni 98/7

şaf Ar. (<ṣaff) Sıra, dizi.

ş. 117/17

ş. +ı 85/22, 160/15

ṣ. +ıka 157/5
ṣ. +ın 161/16
ṣ. +ını 86/1, 150/17
ṣ. +lar 57/4, 161/7
ṣ. +larıġa 58/11
ṣ. +ların 44/9
ṣ. +larını 113/13

ṣāf Ar. Temiz, pak, katıksız, halis.
ṣ. iyle- Arındırmak, temizlemek. 14/10

ṣafā Ar. Gönül şenliği, mutluluk.
ṣ. 139/19, 163/17
ṣ. tap- Şenlenmek, mutlu olmak. 60/4

ṣafḥa Ar. 1. Evre.
ṣ. +sıda 7/3
ṣ. +sıġa 116/20
2. Yazılmış veya yazılabilir sayfa.
ṣ. 116/21
s. +ġa 56/13, 117/1
3. Bir nesnenin görünen yüzü ve yönü.
ṣ. +da126/16
ṣ. +larnı 68/5

safıl- (<sapıl-) Mazgala takılmak., çukura saplanmak.
s. -dı 94/13

ṣāflıḳ Ar.+T. En iyi, halis.
ś. 102/19

Saftay Yer adı.
S. 134/8

saġıl Ar. (<sāḥil) Kıyı, kenar.
s. +dın 66/20

ṣaġīr Ar. Küçük, ufak.
ṣ. 4/4

Saġladay Özel ad.
S. 17/13, 18/6
S. +ġa 17/19
S. +nı 17/8, 21/7
S. +nıng͡ 24/13

saḫā Ar. Cömertlik, el açıklık.
s. 5/18

ṣaḥābe Ar. Hz. Muhammed'in meclislerinde ve konuşmalarında bulunan kimseler.
ṣ. 5/12, 5/16

ṣaḥā'if Ar. Sayfalar.
ṣ. 40/10, 56/11, 68/4, 87/5, 110/15, 116/19, 152/20
ṣ. +da 69/9

saḫī Ar. Cömert, eli açık.
s. 163/11

ṣāḥib Ar. Sahip, malik, koruyan.
ṣ. 4/16

ṣāḥib-kemāl Ar. Olgunluk sahibi.
ṣ. 164/7

ṣāḥib-ḳırān Ar.+Far. Üstünlük kazanan hükümdar.
ṣ. 36/14, 68/11

ṣāḥib-serīr Ar. Taht sahibi.
ṣ. 11/18, 13/17, 26/20, 29/10, 59/17, 61/15, 151/15, 154/22

Ṣāḥib Tekbīr Aḫun Özel ad.
Ṣ. T. A. 31/13

ṣāḥib-temīẓ Ar. Sabıkalı olmayan, temiz.
ṣ. 13/5, 37/17, 142/9
ṣ. irdi 13/5
ṣ. +i idim 95/9

ṣaḫrā Ar. Kır, ova, çöl.
ṣ. 50/19, 106/17
ṣ. +dın 141/9
ṣ. +dıki 138/5
ṣ. +ġa 138/1
ṣ. +nın͡g 23/4, 30/15
ṣaḫrāyī Ar.+Far. Çöle, ovaya.
ṣ. +din 86/15
ṣ. +lar 120/6
saḫt Far. Katı, sert, çetin.
s. 44/20, 45/8, 46/16, 51/9, 53/11, 55/17, 74/15, 77/10, 77/16, 90/8, 90/19, 106/21, 107/1, 117/22, 119/6, 119/21, 124/2, 124/7, 126/10, 133/19, 134/16, 140/11, 142/21, 149/3, 152/4, 157/7, 161/14, 161/18
s. bol- Katılaşmak, sertleşmek. 108/16
s. -ı āh Far. Sert iç çekiş.
s. -ı āh ur- Sert bir şekilde iç çekmek. 51/9
s. -ı ceng Far. Çetin savaş. 115/7, 133/11
s. -ı ceng ḳıl- Çetin savaş yapmak. 41/8, 57/15, 89/22
saḫt-seng Far. Sert taş.
s. 47/2
saḫte Far. (<sāḫte) Yapma, uyduruk, yalandan.
s. 157/13
saḫtī Far.+Ar. Güçlük, sıkıntı.
s. ḳıl- Sıkıntı etmek. 28/17
saʿīd Ar. 1. Mutlu, uğurlu.
s. bol- Mutlu , uğurlu olmak. 88/17
2. Ahiretini hazırlamış (kimse)
s. 158/4
saḳ Taraf, yan.
s. 51/5
saḳal Sakal.
s. 76/6, 87/15
s. +ın 45/18
s. +ları 88/8
saḳar Cehennem.
s. 108/13
s. +ġa 67/17, 85/16
saḳay- İyileşmek.
s. -dı 154/3
sāḳıyā Ar. Ey içki sunan güzel, ey saki.
s. 9/17, 49/3, 67/20, 69/8, 81/21, 99/10, 107/16, 118/11, 121/10, 126/14, 129/4, 135/16, 141/3, 144/12, 147/2, 149/19
sāḳī Ar. İçki sunan, su veren.
s. 54/20, 116/8, 147/16, 152/13, 163/12
s. idi 54/20
s. +lar 80/4
Sāḳī Aḫun Özel ad.
S. A. +nın͡g 123/12
Sāḳī Mīr-āb Özel ad.
S. M.147/16
saḳla- 1. Korumak, esirgemek.
s. 103/15
s. -ġan 160/18
2.Gizli tutmak, duyurmamak.
s. -ban 143/3
sal- 1. Salmak, göndermek, yollamak.

s. -dı 13/8, 27/21, 32/15, 62/6, 62/8, 64/12, 72/17, 89/17, 92/13, 97/19, 126/6, 156/14
s. -ġanda 76/18
s. -ġıl 150/12
s. -ın͡glar 61/7
s. -ıp 16/13, 29/16, 45/11, 47/2, 48/19, 54/2, 56/19, 61/3, 64/15, 68/10, 71/14, 73/21, 74/4, 75/18, 76/19, 76/22, 81/2, 83/11, 85/11, 88/3, 88/13, 90/15, 94/21, 95/14, 95/17, 98/7, 99/7, 102/13, 103/7, 103/8, 106/4, 108/18, 115/6, 115/17, 125/1, 143/21, 156/7
s. -ıp bėr- Salıvermek. 38/2
s. -ıp irdi 91/19
s. -sa 83/17
s. -ur 57/11, 86/11
2. Koymak, katmak.
s. -ġalı 33/16
s. -ıp 153/3
3. Bina tesis etmek.
s. -ıp 81/6, 81/7, 81/8, 81/9, 83/10
4. Uğratmak.
s. -ıp 112/16, 117/4, 117/18, 124/1, 129/17,
5. Saldırmak.
s. -dı 127/14
s. -dılar 127/13
s. -ıp 121/6, 127/10, 127/15, 127/16, 134/13, 151/19, 158/3
s. -ur 120/21

sālelig Far.+T. Senelik, yıllık.
s. 136/13

Ṣāliḥ Salih Peygamber.
Ṣ. 2/16

Ṣāliḥ Ḫoca Özel ad.
Ṣ. Ḫ. 59/1
Ṣ. Ḫ. +nın͡g 39/15

ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ar. Allah'ın selamı onun üzerine olsun.
ṣ. 4/9

salṭanat Ar. Bir ülkede hükümdarın, padişahın, sultanın egemen olması.
s. 129/14

saman Saman.
s. 23/16
s. iyle- Saman etmek. 153/7

Ṣamed Ġāzī Özel ad.
Ṣ. Ġ. +lar 76/7

Samsaḳ Aḫun Özel ad.
S. A. +nı 98/11

Samsaḳ Tüngşi Özel ad.
S. T. +larnı 132/12
S. T. +ġa132/19

Ṣamul Yer adı.
Ṣ. 31/19, 140/19

sana- Saymak, hesap etmek.
s. -p 64/18, 110/2

ṣanʿat Ar. Sanat, hüner, marifet.
ṣ. +ın 2/6

sancaḳ Bayrak.
s. 22/8

Ṣanci Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeydoğusunda Sanci Hui Özerk İli'inde bir şehirdir.

Ṣ. 41/5, 41/7, 41/8, 41/9

sançı- Saplamak, sokmak.

s. -dı 165/19

şandel Ar. Hindistan'dan getirilen bir tür kokulu ağaç.

ş. 40/4

Şandu Ḫoza Çin'de bir şehir adı.

Ṣ. Ḫ. +daki 12/2

Ṣ. Ḫ. +nıng͡ 11/13

Şandung Çin'in doğu sahilinde bir eyalettir.

Ṣ. 122/4, 122/14, 123/18, 123/19, 127/3

sang͡ Tahıl ambarı.

s. +da 119/3

sang͡a Sana

s. 7/1, 8/6, 14/18, 28/16, 29/1, 29/18, 35/15, 37/18, 37/19, 60/22, 70/19, 78/22, 80/16, 90/12, 100/3, 100/6, 103/4, 103/5, 108/15, 158/15, 162/17, 162/18, 164/20, 165/7

sang͡ ḳula- Sendelemek, sersem olmak.

s. ḳ. -p 36/11

Şangdung Çin'in doğu sahilinde bir eyalettir.

Ṣ. 121/17, 121/20, 126/18

Sanglenker Yer adı.

S. +ġa104/4

S. +i 104/4

şānī Ar. İkinci, birinciden sonra gelen.

ş. 50/1

sanki Far.+T. Farz edelim ki, güya.

s. 85/14

sarang͡ Deli, akılsız.

s. 105/18

s. bol- Deli olmak, delirmek. 119/10

şarf Ar. Harcama.

ṣ. ėt- Harcamak, kullanmak. 78/1

sarġa- (<sarıġar-) Sararmak.

s. -yıp 48/19

sarġar- (<sarıġar-) Sarı olmak, rengi sarıya dönmek.

s. -dı 118/20

s. -ıp 106/20

s. -ıp ḳal- Sararmak, sararıp kalmak. 23/16

sarı Taraf, tarafına.

s. 15/17, 17/4, 17/18, 18/7, 26/16, 39/12, 39/15, 48/18, 61/20, 71/9, 81/16, 81/17, 81/18, 82/20, 86/14, 89/20, 91/14, 91/17, 92/19, 95/13, 96/5, 99/8, 100/12, 100/14, 100/17, 112/3, 113/6, 115/11, 116/4, 116/7, 116/19, 120/4, 121/2, 125/2, 126/16, 128/10, 131/7, 131/10, 131/18, 146/1, 150/16, 151/1, 153/15, 154/11, 162/4

s. +dın 9/4, 65/11, 145/11, 159/6

s. +ġa 8/16, 11/19, 14/4, 17/14, 25/2, 39/8, 48/8, 51/18, 65/21, 68/18, 71/19, 72/12, 82/18, 86/19, 92/14, 92/17, 93/2, 93/18, 97/14, 102/15, 109/20, 112/15, 112/17, 119/8, 123/21, 127/3, 127/12, 142/14, 151/10, 156/5

s. +nı 50/12

sarıġ Sarı.

s. 82/14, 113/9

şarīḥ Ar. Açık, meydanda.

ṣ. 165/14

sarpā[y] Far. Şeref bildiren resmi elbise.(Sarık ya da takke, kaftan ve çizmeleri de içerir.)

s.+lar 78/19

sasıġ Kötü koku, kokmuş. bk. sasıḳ.

s. 153/5

sasıḳ (<sasıġ) Kötü koku, kokmuş.bk. sasıġ

s. 54/19, 84/9

sat- 1. Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek.

s. -ıp 9/11, 9/13

2. Bir çıkar karşılığında bir şeyi gözden çıkarmak, feda etmek.

s. -ıp 35/5, 161/8

saṭḥ Ar. Dış yüzey.

s. +ıga 87/7

Ṣatı Bik Özel ad.

Ś. B. 93/6

Ṣatı Şang Bėki Özel ad.

Ṣ. Ş. B. 50/13, 93/5, 147/13

Ṣatıldı Bik Özel ad.

Ṣ. B. +lar 116/16

Ṣ. B. +larnı 138/9

Ṣatıldı Dil-āver Özel ad.

Ṣ. D. 54/9, 73/18, 122/22, 133/20

Ṣatıldı Dilīr Özel ad.

Ṣ. D. +ni 85/7, 117/10, 120/15

Ṣatıldı Fanṣad Özel ad.

Ṣ. F. 138/1

Ṣatıldı Şang Bėki Özel ad.

Ṣ. Ş. B. 147/13

satḳun Satış.

s. al- Bir nesneyi belirlenen fiyatını ödeyerek kendine mal etmek. 165/12

ṣavāb Ar. Doğruluk, dürüstlük, doğru, dürüst.

ṣ. 65/14, 129/1

ṣ. irdi 53/18

ṣ. +lar 13/14

ṣ. +nı 8/4

savrurġa (<savur-) Savurma.

bk. savur-

s. 23/16

savuḳ Soğuk.

s. 62/4, 125/17, 125/18

s. +da 125/11

s. +ġa 125/19

s. +nı 42/5

savuḳluḳ Soğukluk.

s. 90/22

savur- Sallamak, uçurmak, dalgalandırmak.

s. -dı 152/7

s. -ġıl 103/6

say Çay, nehir, ırmak.

s. 85/14

s. +da 158/4

s. +ġa 26/9

s. +nıng͡ 48/15, 120/20, 127/19, 149/7

sayaḳ Dayanacak yer, dayanak.

s. 149/16

Sayan Türkistan 'da bir dağın adı.

S. 39/16,

sayan Yön, taraf.

s. 41/12, 43/18, 48/7, 55/14, 57/2, 78/10, 106/11, 107/12, 111/13, 111/14, 112/10, 112/13, 125/14, 143/11

s. +ıġa 120/12, 140/16

Ṣayid Ḫān Özel ad.

Ṣ. Ḫ. 100/15, 106/11

Ṣ. Ḫ. +nı 80/16, 106/17

Ṣayid Ḫān Ḫoca Özel ad.

Ṣ. Ḫ. Ḫ. 99/14

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +ġa 99/14

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +m 102/9

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +nı 106/15

Ṣ. Ḫ. Ḫ. +mġa107/9

Ṣayid Ṣadīr Özel ad.

Ṣ. Ś. 154/3

Ṣ. Ṣ. +ning͡ 154/2

Sayid-sān Ar. +Far. Sayid gibi.

S. 55/19

saylıḳ Seçilmiş.

s. 74/20

sayra- Ötmek, şakımak.

s. 50/8, 141/11

s. -maḳ 152/18

sāz Far. 1. Kuvvet, güç.

s. 44/4

2. Çalgı aleti.

s. ėt- Müzik aletini çalmak. 80/5, 80/7, 128/12

3. Sıra.

s. ėt- Sıralamak. 82/11

sāzende Far. Çalgıcı.

s. +dür 54/10

s. +lar 80/7

sebeb Ar. Sebep, neden, bahane.

s. 10/14

s. bol- Sebep olmak. 87/12, 88/16

s. iyle- Neden olmak. 95/5

s. ḳıl- Neden olmak. 119/4

sebze Far. Yeşillik, çimen.

s. 60/16

sebze-zār Far. Yeşillik, çayırlık, çimenlik.

s. bol- Yeşillenmek. 81/1

sėç- Benzerleri arasında hoşa gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak.

s. -ip 56/13

sefer Ar. Yolculuk.

s. ḳıl- Savaş için sefere çıkmak. 27/5

sėfil (<sėpil) Kale.

s. 30/17, 53/8, 67/18, 77/10, 85/13, 123/21, 130/21, 132/19, 133/5, 133/8

s. +ġa 23/7, 31/2, 31/4, 55/15, 67/19, 73/9, 133/3

s. +ini 133/1

s. +lerġa 23/5

s. +ni 30/17, 51/15, 133/4, 133/9

s. +ning͡ 23/6, 132/22

seg Far. Köpek, it.

s. 85/16

sėġil (<seki) Sekerek, basıp yükselerek çıkılan yüksek yer.

s. +ġa 50/20

seḫā Ar. Cömertlik.

s. 162/4

seḥāb Ar. Bulut.

s. 3/7

seḫāvat Ar. (<seḫāvet) Cömert, eli açık. bk. seḫāvet.

s. 163/8

seḫāvet Ar. Cömert, eli açık.bk. seḫāvat.

s. 4/17

seḥer Ar. Sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, seher vakti.

s. bol- Sabah olmak. 153/22

s. +da 101/22

seḥerlig Ar.+T. Sabah vakti.

s. +da 134/19

sehve Ar. Yanlışlıkla, bilmeyerek.

s. 8/3, 60/5

sėkiz Sekiz kadar.

s. +ce 83/14

sėkkiz Sekiz sayısı.

s. +i 142/17

sėksen Seksen sayısı.

s. 110/14, 112/5

s. irdi 16/5

selām Ar. Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma.

s. 79/5, 83/1, 159/8, 163/16, 166/8

s. bėr- Selamlamak. 41/3, 83/1, 120/11, 165/11

s. iyle- Selamlamak. 162/15

s. ḳıl- Selamlamak. 62/3

selāsil Ar. Zincirler.

s. +da 87/11

selīm Ar. Sağlam, kusursuz, doğru, dürüst.

s. 76/13

sem‘ Ar. Kulak, işitme organı.

s. 150/12

semā Ar. Gök, gökyüzü.

s. 33/11, 118/8

s. +dın 33/16

sem‘a Ar. Kulak, işitme organı.

s. +ġa 164/21

semā‘cı Ar. +T.Mevlevi ayinlerinde arikat mensuplaının cezbe halinde dönmesi.

s. +ları 80/7

ṣemen Ar. Değer, kıymet.

ṣ. 74/6, 118/18

ṣ. irdi 124/5

ṣ. iyle- Değer, kıymet vermek. 63/1

semen-zārlıḳ Far.+T. Yasemenlik.

s. 152/17

semend Far. Çevik ve güzel at.

s. -i ḳalem Far. +Ar. Kalemi çevik ve güzel bir ata benzetme. 87/7

sem‘ī Ar. Duyma ve işitme ile ilgili, işitme duyusuna ilişkin.

s. +ġa 118/19

sėn Sen.

s. 7/7, 27/18, 29/3, 35/15, 36/12, 57/21, 60/3, 63/5, 63/11, 63/14, 63/15, 72/2, 72/12, 93/15, 100/6, 102/22, 103/16, 104/6, 104/18, 105/20, 105/21, 114/12, 114/15, 114/18, 114/20, 129/7, 135/4,

143/6, 148/13, 148/15, 162/18, 165/21, 166/5
s. irdi͡ng 63/11
s. +din 72/2
s. +i 90/9, 135/4, 164/16, 155/11
s. +i͡ng 70/18, 102/21, 113/17
s. +i͡ngdin 165/5
s. +i͡ngsiz 63/9
s. +mü 107/21
ṣenā Ar. Övme, övüş.
ŝ. 2/1, 9/1, 55/5, 83/2,
ŝ. iyle- Övmek. 165/8
ŝ. +ġa 8/18
seng Far. Taş.
s. -i dil Far. Kalbi taşlaşmış. 90/10
s. +iga142/21
senne Ar. Yıl.
s. 136/13
ser Far. 1. Baş, başkan, öncü.
s. 8/2, 108/8, 126/13
s. +i 12/8, 39/19, 45/9, 58/18, 92/15, 152/2
s. -i ʿālimān Far. +Ar. Alimlerin başı. 16/10
s. +i ḳıl- Baş, başkan yapmak. 87/5
2. Baş, kafa.
s. 94/4, 124/5
s. +din 140/13
s -i bī-tenān Far. Vücutsuzların başı. 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3
s. +idin 62/7
s. +ni 72/20, 83/14
3. Uç.
s. 152/20
ser-āncām Far. Başına gelen olay.
s. iyle- Anlatmak, hikaye etmek. 139/9
serāy Far. Saray, köşk.
s. -ı saʿādet Far. + Ar. Mutluluk sarayı. 64/22
s. -ı suḫan Far. Söz sarayı. 69/16
ser-bülend Far. Şan ve şöhret sahibi, öğünücü.
s. ḳıl- Yüceltmek, şan ve şöhrete ulaştırmak. 139/12
ser-bülendlig Far.+T. Yükseklik, yücelik.
s. 87/9
serd Far. Sert, haşin.
s. 92/4, 114/16
ser-dār Far. Başkan, komutan.
s. 22/15, 112/5, 117/10, 130/2, 154/16
s. bol- Başkan, komutan olmak. 53/9, 130/2
s. ėt- Başkan yapmak. 19/9, 52/21, 120/15, 161/22
s. irdi 112/5
s. it- Komutan etmek. 40/17, 41/1, 85/7, 157/1
s. +ġa 34/8, 34/13, 53/9, 125/12, 130/2
s. +ı 23/8, 154/16
s. -ı küffār Far. + Ar. Kafirin komutanı. 45/10, 108/13
s. -ı Mūġ Far. Mugların askeri. 150/7
s. +lar 18/17, 38/8, 40/8, 50/13, 110/20, 132/11, 135/20
s. +larġa 111/17, 126/12

s. +ları 18/16, 150/4

s. +larıdın 132/6

s. +larınıng͡ 43/7, 129/9

s. +larnı 108/3, 132/9, 147/6

s. +larnıng͡ 148/15

ser-dāriyān Far. Komutanlar.

s. 84/20

ser-efgendelik Far.+T. Başını eğen, mahcubiyet.

s. 35/1

ser-efgetde Far. (<ser-efkende) Baş eğen, itaat eden (kimse).

s. 43/1

ser-efrāz Far. Başını yukarı kaldıran, diğerlerinden üstün olan.

s. it- Üstün olmak, yükselmek, yücelmek. 3/19

ser-encām Far. Bir işin sonu.

s. ėt- Sona erdirmek. 17/4, 91/6

s. imes 42/15

ser-firāz Başını yukarı kaldıran, benzerinden üstün olan.

s. ėt- Başını yukarı kaldırmak. 107/13

ser-güzeşte Far. Macera, serüven.

s. +ni 40/2, 146/18

serī[ʿ] Ar. (<serīʿ) Çabuk, hızlı.

s. 40/10

serīr Ar. Taht.

s. +ide 500 15/5

s. -i şecāʿat Ar. Yiğitlik tahtı. 15/4

ser-nigūn Far. Baş aşağı, ters dönmüş.

s. bol- Ters dönmek. 23/11

server Far. Başkan, önder.

s. 46/12, 62/1, 65/8

s. ḳıl- Başkan yapmak, önder olmasını sağlamak. 108/1

s. +i 4/18, 43/18, 44/13, 57/10, 125/2

s. -i mü'minān Far. +Ar. Müminlerin başkanı. 111/20

s. +i irdi 48/2

s. +ini 117/19

serverī Far. Başkanlık.

s. 108/1

serv Far. Servi ağacı.

s. -i āẕ[z]āde Far. Serbest büyümüş servi. 28/5, 28/7

se-şenbih Far. Haftanın üçüncü günü, salı.

s. irdi 68/7

setr Ar. Örtme, gizleme.

s. ḳıl- Örtmek. 104/22

sevdā Ar. Aşırı ve güçlü tutku, istek.

s. +sı 115/3

sevdā-ger Far. Tüccar.

s. +lerdin 31/3

sevḍā-gerī Far. Tüccarlık, ticaret.

s. 123/17

Seyftāyī Özel ad.

S. +ler 75/5

seyl Ar. Sel.

s. 124/8

s. iyle- Sel etmek. 118/2

seyr Ar. Seyir, bakma, gezme, gezinti.

s. ėt- Bakmak, seyretmek. 49/17

s. ėttür-Baktırmak, seyrettirmek. 3/9

seyyid Ar. Efendi, bey, ileri gelen.
s. 82/14, 164/7
Seyyid Celāl Aḫun Özel ad.
S. C. A. +um 122/5
Seyyid Celāleʾd-dīn Ḫalfe Özel ad.
S. C. Ḫ. +m 21/11
Seyyid ʿÖmer Ḫān Özel ad.
S. ʿÖ. Ḫ. 85/15
Seyyid ʿÖmer Ḫān Ḫoca Özel ad
S. ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +m 65/4, 116/15
S. ʿÖ. Ḫ. Ḫ. +mlar 84/15
seyyid-zāde Ar.+Far. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan.
s. 103/1
s. +dür 82/19
s. +lerġa 66/7
sezā Far. Uygun, yaraşır, bir şeye değer.
s. +sın bėr- Değerli saymak, önem vermek. 113/13
sezā-vār Far. Yakışır, uygun, yaraşır.
s. 42/21
sıçḳan Sıçan, fare.
s. 83/13, 127/8
s. +nı 23/13
Ṣıddıḳ Turdı Özel ad.
Ṣ. T. +lar 75/9
ṣıdḳ Ar. Doğruluk.
ṣ-ı iḫlāṣ Ar. Bağlılık ve doğruluk. 69/11
ṣıfat Ar. 1. Hal, nitelik, şekil, kılık.
ṣ. 11/15, 12/7, 13/10, 16/19, 18/12, 23/16, 28/5, 47/6, 47/9, 48/17, 57/13, 57/15, 58/3, 58/14, 58/19, 61/8, 63/6, 68/15, 70/14, 71/20, 73/10, 77/3, 83/18, 87/14, 88/8, 89/21, 104/2, 104/7, 105/21, 113/14, 114/10, 126/9, 127/9, 127/20, 146/17, 149/7, 151/21, 153/15, 161/9
ṣ. bol- Şekillenmek. 33/14
ṣ. +ı 6/2
ṣ. +ıda 60/7
2. Gibi.
ś. 48/16
ṣıfat-lig Ar.+T. Niteliği olan.
ṣ. 83/19, 84/2, 108/8, 113/15, 113/16, 121/11, 159/12
ṣ. irdi 121/17
sın- Kırılmak.
s. -dı 73/3
s. -ıpdur 119/2
Sınap Özel ad.
S. 36/12, 59/7
sındır- Kırdırmak, parçalamak.
s. -up 95/16
sınuḳ Kırık, kırılmış.
s. 76/20
sır Ar. (<sırr) Bilinmesi veya açıklanması istenmeyen, gizli kalan şey, giz.
s. +ı 124/13
s. +larımnı 43/22
sırdaş Birinin sırrını bilecek kadar ona yakın olan kimse, mahrem.
s. +ımdın 124/18
sırrahu Ar. Sır, gizli tutulan şey.

s. 31/12

Ṣıtıldı Şang Bėki Özel ad.

Ṣ. Ş. B. 20/15

sız- Yazmak.

s. 117/1

s. -dım 117/2

s. -ıban 69/20

s. -ıp 8/4, 27/9, 81/4

sızġuçı Yazıcı, yazan.

s. 8/1, 82/9, 116/21

sızıḳ Çizgi.

s. +nıng͡ 81/4

siçek Çiçek açan kır veya bahçe bitkisi.

s. 80/22

s. +lar 2/5

sifer Far. (<siper) Siper.

s. ḳıl- Kendini korumak. 67/18

siftay Özel ad.

s. 44/18

siḥir Ar. (<siḥr) Büyü sihir.

s. 3/3, 82/21

Sikender Makedonya kralı Filip'in oğlu olup milattan önce 356-323 yılları arasında yaşamış kimse

S. +n 3/4

sile- Sıvazlamak, okşamak.

s. -p 105/9

sīm Far. Gümüş.

s. 77/20, 119/16, 120/10

s. +ni 40/3

sīm-ber Far. Gümüş göğüslü, geranı ak (sevgili).

s. 49/14

sin Mezar, kabir.

s. -i mübārek T. +Ar. Uğurlu, mübarek mezar. 93/8

s. +in͡gdin 72/3

sin Dış görüntü.

s. +i 92/16

sin- Saklanmak.

s. -ipdür 44/22

sinān Ar. Mızrak süngü gibi kesici aletlerin sivri ucu.

s. 16/3, 18/12, 39/20, 57/11, 62/8, 73/11, 98/7, 120/22, 121/1, 127/10, 127/13, 143/16, 151/17

s.+ı merg Ölüm mızrağı. 73/11.

s. +ın 102/13

s. +lar 18/9, 120/18, 158/3

sīne Far. Gönül, kalp.

s. +si 114/22

s. +sin 28/13, 59/3, 134/3

sīne-cāk Far. Yüreği yaralı.

s.16/9

sinelik Korkaklık.

s. +din 33/7

sipā Far. Tabya, siper.

s. 11/13, 44/8, 73/9, 75/14, 81/10, 107/8, 117/8, 122/15, 137/21

s. bol- Asker olmak. 91/22, 95/19

s. irdi 25/16

s. +ler 9/10, 78/21, 81/2, 94/19, 106/16, 129/13, 148/16

s. +lerġa 26/21, 52/3, 107/7

s. +lerni 84/19, 108/12

sipāh Far. Asker, ordu.
s. 160/22
s. +lar 26/21, 34/7, 81/5, 132/9
s. +larnı 131/20, 138/10

sīr-āb Far. Suya karışmış.
s. ḳıl- Su içirmek. 27/6

sirişt Far. Yaratılış, huy, tabiat.
s. 64/22, 88/8

sirṭan (<sirtan) Dışarıdan.
s. 110/5

sitem Far. Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtme.
s. 64/19, 68/6, 98/11, 105/22
s. iyle- Azarlamak, çıkışmak. 9/11
s. ḳıl- Azarlamak, çıkışmak. 9/7
s. +lar 72/4, 116/1

situz Ç. Taş.
s. 70/9

situza Özel ad.
s. 31/1

siy Ar. (<siyy) Eşit, ikisi bir.
s. 107/21

siyā Far. (<siyāh) Kara, siyah.
s. 68/4, 110/15

siyāḳ Ar. Sözün gelişi, anlatım biçimi.
s. +ıġa 110/18

siyān Far. Eşit şeyler.
s. 16/4

Siydeng Yer adı.
S. 107/18

siyüm Far. Üçüncü. bk.siyyüm.
s. +i 5/14

siyyüm Far. (<siyüm) Üçüncü. bk. siyüm.
s. 68/15

siz Siz.
s. 12/13, 12/16, 13/16, 15/3, 15/7, 15/8, 17/12, 25/9, 25/14, 27/20, 28/15, 35/6, 35/7, 41/14, 42/18, 42/21, 58/11, 83/4, 92/10, 92/11, 100/10, 101/8, 105/12, 107/2, 113/16, 113/20, 113/22, 114/1, 114/2, 120/13, 137/8, 138/4, 139/2, 143/14, 155/20, 156/1, 160/8, 166/3, 166/7
s. +de 15/7
s. +din 165/6
s. +ge 14/7, 14/14, 120/11, 164/1, 165/4, 165/18, 166/4
s. +gedür 27/20
s. +ler 30/7, 32/3, 32/4, 35/10, 58/7, 132/14, 132/15, 151/11, 164/11
s. +lerdedür 14/8
s. +lerdin 132/16
s. +lerġa155/18
s. +lerga 84/20
s. +lerni 58/9
s. +le[r]ge 35/3
s. +ni 15/11, 25/9, 35/7, 61/14, 100/2, 101/6, 102/1, 131/5, 137/17, 155/19, 155/20, 155/21

soḳ- 1. Sokmak, vurmak, darp etmek.
s. -tılar 84/6
s. -up 84/10, 91/9, 146/21

2. İçine veya arasına girmesini sağlamak, saplamak.
s. -uban 152/20
s. -up 166/1
Soḳur Yer adı.
S. 127/12
S. +ġa127/10
soḳuş Dövüş, kavga, savaş.
s. 9/1
s. iyle- Dövüşmek, kavga etmek. 146/2
s. ḳıl- Dövüşmek, kavga etmek. 11/14, 15/18, 39/11, 76/16, 91/15, 119/11, 126/5, 146/8
soḳuş- 1. Savaşmak, dövüşmek.
s. -maḳda 48/3
2. Sokmak, hançer veya mızrak ucunu dürtmek.
s. -up 118/16, 121/19
s. -tı 157/11
sol Sol, sol taraf.
s. 92/9
Solan Özel ad.
S. 33/19
S. +lar 85/22
S. +larnıng̃ 31/21
Solan Yer adı.
S. 67/22, 68/8, 85/18, 85/19, 86/2, 86/9, 89/10, 147/21
S. +ġa 86/1
S. +nı 32/13
S. +nıng̃ 86/1
solan- Hapsedilmek.
s. -dı 117/20
song̃ Sonra, sonraki.
s. 137/4, 138/10
s. +ıdın 16/7, 26/10, 19/6, 48/20, 53/15, 58/12, 74/1, 74/7, 74/9, 75/11, 89/13, 91/18, 117/14, 122/15
s. +ıġa 92/9, 111/20, 112/2, 131/13
songıça Ardınca.
s. 68/13, 89/11, 98/9
songra Sonra.
s.162/20
sor- Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.
s. -dı 27/13, 159/20
s. -dılar 137/14, 143/6
s. -ganı15/6, 36/1
s. -sa 101/3
s. -up 28/1, 57/9, 57/16.
sora- 1. Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.
s. -ar 87/19
s. -ay 12/15
s. -dı 107/3, 151/7
s. -dılar 137/9
s. -nglar 64/5, 101/1
s. -p 64/6, 136/16
2. Hatır sormak.
s. -p 65/20
soraġ Araştırma, soru, haber. bk. sorġa.
s. 154/2
soy Soy, nesil, silsile.

s. -ı küffar-yān T. +Ar. Kafirlerin nesli. 57/9

soy- Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak.

s. -up 66/8, 83/14, 133/16

Soydung Tunkanların yaşadığı şehir.

S. 85/4, 85/12, 86/4, 118/14, 119/1, 119/2, 119/11, 120/1, 120/4, 120/12, 121/2

S. +da 46/14, 121/9, 125/9, 125/13, 154/14

S. +ġa 84/16

S. +ġa 85/11, 121/7, 121/9, 154/14, 154/21, 155/4, 161/19

S. +nın͡g 118/14

soytaḳ Soytarı (lakap).

s. 84/8, 140/15

s. +nı 140/16

söz Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı.

s. 7/9, 8/7, 11/6, 12/14, 21/5, 27/9, 32/20, 34/10, 40/10, 40/11, 46/17, 47/1, 50/10, 53/5, 61/9, 65/10, 82/19, 83/18, 85/2, 87/5, 87/6, 88/20, 92/12, 96/15, 99/16, 106/10, 116/19, 116/20, 116/21, 121/21, 125/17, 126/14, 126/16, 129/16, 136/14, 141/15, 145/7, 147/19, 152/21

s. irür 27/19

s. ḳıl- Konuşmak. 101/14, 105/17, 118/20, 131/1, 164/15, 165/16

s. +de idi 114/4

s. +din 97/5, 100/7, 114/21

s. +dür 42/17, 79/1, 92/12

s. +ge 82/17, 103/10

s. +i 29/14, 39/3, 63/21, 99/16, 101/10, 101/15, 105/5, 151/7, 159/3, 163/18, 166/8

s. +ide11/6

s. +idür 150/9

s. +ige 22/22, 104/9

s. +in 11/12, 15/12, 19/6, 26/14, 69/17, 91/5, 122/1, 151/8, 154/22

s. +ini 69/18, 87/8, 99/18, 101/14, 131/14, 136/15, 166/9

s +ler ḳıl- Konuşmak. 136/12

s. +lerge 25/10, 150/12

s. +leri͡ng 42/16

s. +lerni 6/9, 10/19, 14/11, 28/20, 32/5, 41/19, 70/20, 79/12, 79/15, 89/3, 94/7, 131/7, 132/17, 150/13, 162/19

s. +lerni ḳıl- Konuşmak. 150/20

s. +ni 8/1, 8/7, 10/16, 12/17, 16/2, 17/14, 24/8, 25/2, 29/20, 42/20, 43/16, 48/14, 50/7, 56/20, 61/8, 65/3, 91/22, 101/15, 106/13, 108/12, 110/16, 118/19, 120/14, 135/5, 139/22, 140/4, 144/15, 151/14, 158/17, 162/10

s. +ni ḳıl- Konuşmak. 131/10, 131/15, 155/5

s. +ni͡ng 63/21, 126/15

s. +üm 7/1, 7/10, 27/20, 35/4, 84/20

s. +ümdin 58/7

s. +ümizni 131/6

s. +ümni 58/5, 66/15, 105/15

s. +ü͡ng 14/17, 131/3

s. +ü͡ngdür 43/21, 158/12

s. +ün͡gġa 42/14

sözle- Söylemek, demek, ifade etmek.

s. -dı 7/13

s. -gay 43/9

s. -gil 34/1

s. -mey 62/6

s. -p 38/6

sözleş- Herhangi bir iş konusunda birbirine karşılıklı söz vermek.

s. -ıp 26/12

s. -tılar 98/5

sözlüg Sözlü.

s. irür 87/14

su Su.

s. 2/8, 27/6

s. bol- Su olmak, sulanmak. 22/12

s. + da 112/6

s. + ġa 104/16

s. + lar 97/16

s. + nın͡g 105/3

s. + yı 19/20, 152/5

s. + yıġa104/2

s. +yını 22/18, 35/9, 45/21, 130/13

ṣubḥ Ar. Sabah, sabah vakti.

ṣ. 64/1, 164/4

ṣ. u ṣām Sabah akşam. 116/3

ṣ. +da 109/10

ṣ. +dın 53/14

sūd Far. Fayda.

s. 162/9

s. iyle- Fayda etmek. 141/14

s. ḳıl- Fayda etmek. 137/6

sūd-mend Far. Faydalı.

s. 27/20

sūdā Far. Ticaret.

s. ḳıl- Ticaret yapmak. 81/7

ṣūfī Ar. Sofu, dindar.

ṣ. 20/14, 23/2, 32/16, 51/4, 54/1, 61/12, 62/18, 67/5, 67/12, 67/13, 70/7, 71/12, 74/3, 74/4, 74/13, 74/19, 76/8, 77/14, 125/4

Ṣūfī Niyāz Özel ad.

Ṣ. N. 76/8

Ṣufurgay Özel ad.

Ṣ. 76/8

Sufurgay Ḳa[ā]ḍī Özel ad.

S. Ḳ. 75/21

sūg-vār Far. Matemli.

s. 29/5

suḫan Far. Söz, lakırdı.

s. 40/10, 68/5, 69/15, 69/16, 69/19, 80/21, 82/8, 87/5, 87/8, 100/5, 116/19, 118/18, 129/12

s. iyle-Söz etmek, söz söylemek. 56/14

s. -ı nāḳil Far. + Ar. Anlatılan söz. 80/21

s. +larnı 82/9

suḫan-ver Far. Düzgün konuşan.

s. +leri 27/7

ṣulḥ Ar. Barış.

ṣ. 35/15, 155/1

ṣ. ḳıl- Barışmak. 35/2

sulṭān Ar. Hükümdar.

s. 34/11, 35/20, 41/11, 42/4, 44/6, 44/11, 48/20, 50/11, 55/12, 56/4, 57/5, 59/21, 64/5, 64/7, 79/1, 79/12, 81/5,

83/20, 85/5, 86/5, 88/14, 88/22, 89/4, 89/9, 89/10, 91/2, 91/4, 91/12, 91/14, 99/13, 106/13, 120/10, 131/9, 137/17, 137/20, 138/14, 139/8, 140/21, 142/1, 146/18, 150/14, 150/20, 151/6, 153/3, 154/5, 155/1, 155/9, 155/11, 155/13, 155/14, 155/21, 156/3, 156/7, 159/11, 159/13, 162/2

s. idi 154/19

s. +ġa 60/1, 78/21, 90/21, 91/13, 91/17, 95/4, 131/8, 139/3, 146/19, 146/20, 149/13, 150/2, 154/8, 155/20

s. -ı din-dār Ar. +Ar. Dindar sultan. 35/20

s. +ıġa 34/18, 110/20, 144/9, 153/3, 16418

s. +ınıng͡ 80/1

s. -ı ṣāḥib-ḳırān Ar. + Far. Üstünlük kazanan hükümdar. 68/11

s. +mu 83/4, 155/18,

s. +nıng͡ 94/20, 160/7

Sulṭān Aʿlā Dil-āver Özel ad.

S. A. D. 92/17

Sulṭān Aʿlā Ḫān Özel ad.

S. A. Ḫ. 138/3, 138/10, 147/5, 147/19, 148/12

S. A. Ḫ. +nıng͡ 138/13, 145/2

Sulṭān Cemşīd Özel ad.

S. C. 89/1

Sulṭān Ferruḫ Nejād Özel ad.

S. F. N. 152/9

Sulṭān Emīr Özel ad.

S. E. 40/14, 57/2, 108/11, 151/4

S. E. +ġa 56/16, 131/16, 142/5

S. E.+lerġa 150/5

Sulṭān Ḥayāt Özel ad.

S. Ḥ. irdi 96/16

Sulṭān Köni Özel ad.

S. K. 60/19, 78/21

S. K. irdi 34/15, 84/19

Sulṭān Mollā Şevket Aḫun Özel ad.

S. M. Ş.A. 136/2

Sulṭān Muʿaẓẓam Ḫān Özel ad.

S. M. Ḫ. 40/7

S. M. Ḫ. +ġa 38/8, 60/8, 78/21

S. M. Ḫ. +nıng͡ 78/15

Sulṭān Şevket Aḫun Özel ad.

S. Ş. A. 136/1, 137/7

S. Ş. A. +dın 136/7

S. Ş. A. +ġa 132/4

Sulṭān Yagur Özel ad.

S. Y. 96/9, 123/18

Sulṭaş Yüz Bik Özel ad.

S. Y. B.76/4

sumāḳ Ar. Antep fıstığıgillerden sıcak bölgelerde yetişen kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç. s. 119/14

Şumun Türkistan'da bir şehir ismi.

Ṣ. 19/10, 31/19, 148/2

Ṣ. +ġa 31/20, 117/20

Ṣ. +lar 19/20

Ṣ. +nı 19/19

Ṣ. +nıng͡ 148/2

sun- Sunmak, arz etmek.

s. -maġan 159/4

şūret Ar. Biçim, görünüş.
ş. +ida 84/11
susa- Çok istemek, özlemek.
s. -p 97/22, 120/8
susluḳ Far.+T. Kuvvetizlik, gevşeklik, uyuşukluk.
s. 89/17
suvaḳ Sıva.
s. +ı 76/17
sūy Far. Taraf, cihet, yön.
s. 111/11
s. -ı küffāriyān Far. + Ar. Kafirlerin tarafı. 120/16
s. -ı Toḳuz Tara Dokuztara tarafına.106/12
sūz Far. 1. Dert.
s. 110/5
2. Yakıcı.
s. +lar 66/18
sūzeş Far. (<sūziş) Yanma, yakma.
s. +i 72/13
sü Asker.
s. 110/17
s. +ning̀ 123/2
s. +yi 125/14
sücūd Secde etme.
s. ḳıldır- Secde ettirmek. 2/13
süçüg Tatlı, hoş.
s. +dür 14/8
Sü Lama Özel ad.
S. 37/9, 110/17, 150/8
süle- Asker sevk etmek.
s. -p 46/18, 146/8, 156/15, 157/15, 157/17, 161/17
s. -p taşla- Asker sevk etmek. 158/6
sülen- Asker sevk etmek.
s. -di 19/15, 121/9,
s -ġan 125/13
s. -ip 33/5, 113/16,125/9, 134/22
s. -ip yėt-Asker sevk etmek. 113/20
Süleymān Hz. Süleyman peygamber.
S. +ġa 3/6
sülk Ar. (<sülūk) Bir yola girme, bir yol tutma.
s. +iga 26/7
sün- Sünmek, gerilmek.
s. -di 40/5
süǹgi Kargı, tüfeğe ve mızrağa takılan kesici ve delici alet.
s. +din 2/17, 45/14, 102/12, 109/19, 143/21, 146/5, 151/15
s. +ġa 120/18
sür- 1. Yönetip yürütmek, sevk etmek, devam etmek.
s. -ep 164/19
s. -di 11/19, 66/4, 98/9, 102/12
s. -se 74/10
s. -ür 84/14
s. -üben 157/5
s. -üp 40/11, 59/8, 85/11, 86/12, 87/6, 99/21, 143/22
2. Dokundurmak, değdirmek.
s. -di 162/16
s. -üp 92/3, 105/10
3. Kovmak, uzaklaştırmak.

s. -diler 59/7, 68/22

s. -üp 39/14, 39/16, 127/15, 134/3, 134/18, 144/3, 146/6, 152/7, 157/12, 157/14, 158/1, 161/13, 161/16, 162/8

4. Herhangi bir durum içinde bulunmak.

s. +ün͡g43/3

5. Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak.

s. -üp 105/3

sürʿat Ar. Hız, çabukluk.

s. +i ḳıl- Hızlanmak. 146/19

sürḫ Far. Kırmızı, kızıl.

s. 140/20

sürūc Ar. Eğerler, at takımları.

s. 74/6

sürūr Ar. Sevinç.

s. 49/4, 73/3, 81/21, 118/11

sürüg Sürü, hayvan sürüsü.

s. 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

süst Far. Gevşek.

s. 111/1

süt Süt.

s. +ni 139/18

Sütük Özel ad.

S. +ler 123/15

süvār Far. Binici.

s. bol- Binmek. 96/2

süvāre Far. Atlı, süvari.

s. 26/8, 99/7, 126/20

s. bol- Süvari olmak, atlanmak. 60/9, 44/7

s. ḳıl- Atlanmak. 90/15, 94/9

süyü- Dayamak.

s. -p 71/17

süz- Gözle inceleyerek dikkatle bakmak.

s. -üp 83/3

süzük Berrak.

s. 58/21

-Ş-

şaʿbān Ar. Ay takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi.

ş. 144/7, 144/8

Şābdın Ẓār Özel ad.

Ş. Ẓ. 77/17

Şacu Aḫun Özel ad.

Ş. A. 22/6

şād Far. Sevinçli, huzurlu, memnun.

ş. 4/5, 100/1, 118/5, 128/15, 144/12

ş. bol- Memnun olmak, mutlu olmak. 41/9, 49/2, 52/15, 59/18, 66/9, 97/5, 99/10, 108/12, 118/5, 131/9, 121/8, 152/9, 166/5

ş. ḫurrem bol- Mutlu olmak. 132/5

ş. iken 165/3

ş. irdi 78/21

ş. irdim 162/13

ş. iyle- Sevindirmek, mutlu etmek. 7/6, 8/2, 26/6, 34/5, 78/14, 147/3

ş. ḳıl- Mutlu etmek. 57/20, 125/5, 160/14

ş. ol- Mutu olmak. 10/7, 67/20, 80/2, 99/10, 118/6, 152/8, 165/6

ş. mesrūr bol- Sevinmek, mutlu olmak. 116/11

ş. mesrūr ol- Sevinmek, mutlu olmak. 128/15

şādevī Yemek.

ş. 97/18

şādlıġ Far. T. Sevinçlilik.

ş. 69/8, 77/19, 90/1, 108/15

ş. ḳıl- Sevinçli olmasını sağlamak. 36/14, 69/4, 144/8

ş. +lar ḳıl- Sevinçli olmasını sağlamak. 43/19

ş. +ları 149/12

şādlıḳ Far.+T. Sevinçlilik.

ş. iyleş- Sevinçli olmasını sağlamak. 149/12

şād-mān Far. Sevinçli.

ş. bol- Mutlu olmak, memnun olmak, sevinmek. 25/2, 86/20, 100/19, 150/20, 152/14

şād-yān Far. Sevinçli.

ş. 11/21, 46/3, 81/6, 99/20

şād-yāne Far. Sevinçle.

ş. 86/19, 128/11, 152/9

şāf Far. İlaç, fitil.

ş. 16/15, 58/17

şaf şaf Yansıma kelime.

ş. 127/15

şafa şaf Yansıma kelime.

ş. 115/3

şāh Far. Şah, padişah. bk. şeh.

ş. 8/17, 11/1, 13/17, 15/3, 20/3, 40/3, 56/17, 59/17, 61/15, 80/3, 82/10, 89/5, 97/5, 100/3, 113/8, 144/9, 144/11, 150/12, 151/15, 153/17, 160/20, 162/2

ş. +a 148/7

ş. bol- Şah olmak. 99/20

ş. +dın 100/5, 100/6

ş.+ġa 156/6

ş. + ı126/16, 131/18

ş. irdi 11/4

ş. ḳıl- Şah yapmak, padişah yapmak. 3/4, 15/11, 99/19

ş. +lar 125/15, 140/5, 140/6, 151/1

ş. -ı ʿAcem İran şahının akıllısı.100/2

ş. -ı ʿĀlī Özel ad. 78/22

ş. -ı cihan Far. Cihanın padişahı.14/14

ş. +ıġa 36/3, 36/18, 113/8

ş -ı İslāmiyān Far. +Ar. + Far. İslam dinine mensup olaların hükümdarı. 68/12

ş. -ı mend Far. En görkemlisi. 56/10

ş. -ı ṣāḥib-ḳırān Far. +Ar. +Far. Üstünlük kazanan şah. 36/14

ş. -ı ṣāḥib-serīr Far. +Ar. Taht sahibi şah. 29/10

ş. -ı ṣāḥib-temīz Far. + Ar. Sabıkalı olmayan, temiz şah. 37/17

ş. -ı Tunkan Tunkan'ın hükümdarı. 91/17

ş. -ı Ṭūrān-yān Turanlılar ülkesinin hükümdarı. 57/6

ş. -ı zaman Far. +Ar. Zamanın şahı. 150/13

ş. +nı 20/6

ş. +mız 131/4

ş +mızġa 37/15

Şāh ʿĀrūf Özel ad.

Ş. ʿĀ. 128/12

Şāh Cemşīd Özel ad.

Ş. C. 136/16

Şāh Cong Aḫun Özel ad.

Ş. C. A. +nı 97/2

Şāh Lav Ṭay Özel ad.

Ş. L. T. +iga 41/3

Şāh Levlāk Özel ad.

Ş. L. +nı 3/11

Şāh Muḥammed Özel ad.

Ş. M. 24/4

Şāh Ṣāḥib Özel ad.

Ş. Ṣ. 35/4

Şāh Şebu Tokuz Tara bölgesinde bir yer adı.

Ş. Ş. 18/7

Şāḫ Şuġa Özel ad.

Ş. Ş. 18/9

şāḫ Far. Dal, budak.

ş. 83/21

ş. -ı naẓm Far. +Ar. Şiirin dalı, budağı. 49/5

şāhī Far.+ Ar. Şaha özgü, hükümdara ait, şahla ilgili.

ş. 61/13, 112/16, 128/15, 130/7

şāhlıġ Far.+T. Hükümdarlık.

ş. 159/14, 159/20

ş. iyle- Hükümdarlık etmek. 129/15

şāhlıḳ Far.+T. Padişalık, hükümdarlık.

ş. 15/5

şāh-rāh Far. Büyük işlek yol.

ş. 56/19

Şaḫūl İrge Biḳ Özel ad.

Ş. İ. B. 20/5

şāh-zāde Far. Şah oğlu, prens.

ş. 37/16

şāʿir Ar. Şiir söyleyen veya yazan kimse, ozan.

ş. 20/16, 60/14, 124/10

şaḳal Çakal, köpeğe benzeyen yabani bir hayvan.

ş. 16/18

şaḳḳa Ar. (fecr) Görünme.

ş. +ġa 55/3

şām Far. Akşam.

ş. 116/3, 164/4

ş. +ġaça 48/17

şamdaġayraḳ Daha çok vurucu.

ş. 105/21

şāmil Ar. İçine alan, kaplayan.

ş. 4/7

şāʾn Ar. (<şān) Durum, hal, suret.

ş. +ıda 124/8

Şang Mo. Ödül, mükafat.

Şang Bėki Şang beyi.

Ş. B. 20/21, 49/20, 93/11, 138/9

Şangfang Ku Yer adı.

Ş. K. 38/15, 39/11

Şangiv ʿAzīz Ḳurbaşı Özel ad.

Ş. ʿA. Ḳ. 24/3

şarāb Ar. İçilecek şey, şarap.

ş. +ını 41/6

şarḳ Ar. Doğu.

ş. +nı 85/20

şarṭ Ar. Şart, koşul.

ş. +ı 38/11

şātır Ar. Mevki sahibi bir kişinin yanında, atına refakat etmek, haber götürmekle görevli kimse.

ş. idi 52/4

şātraḳ Far.+T. (<şādraḳ) Daha mutlu, daha sevinçli.

ş. 45/20

şatu Yer adı

ş.100/20

şavṭ Ar. Tavaf.

ş. ḳıl- Tavaf etmek. 77/6

Şayar Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeyinde, Aksu İli'inde bir ilçedir.

Ş. 9/4

şāyed Far. Eğer, şayet, olabilir.

ş. 8/6, 10/11, 60/4, 141/11, 148/8, 159/18

Şayşt [şeşt] Adem'in oğlu.

Ş. 2/15

şeb Far. Gece, karanlık.

ş. 9/16, 15/15, 30/19, 46/1, 64/1, 95/5, 164/14

ş. +da 153/21

ş. -i dāc Far. + Ar. Karanlık gece.

ş. -i dāc idi 104/1

ş. -i evvel Far. + Ar. Önceki gece.125/14

ş. -i evvel irür 104/7

ş. -i tārīk Far. Karanlık gece. 126/7

şebistān Far. Karanlık dünya, iç karanlığı.

ş. +ıda 40/10, 56/11, 87/5

ş. +ınıng͡ 96/15

şecāʿat Ar. Yiğitlik.

ş. 15/4, 49/17

ş. ḳıl- Yiğitlik etmek. 68/14, 73/17, 74/17, 77/11, 112/17, 113/12, 145/21

ş. +da 13/6, 52/17, 52/19

şecāʿat-lig Ar.+T. Yürekli, cesur.

ş. irdi 53/21

şecer Ar. Ağaç.

ş. 16/20, 118/20

şeddād Ar. Şiddetli.

ş. 49/2

şedīd Ar. 1. Bela, felaket, sıkıntı.

ş. 49/2

2. Şiddetli, acımasız.

ş. 92/4

şefīʿ Ar. Şefaat eden, şefaatçi, bağışlayan.

ş. 163/19

ş. +i 4/16

şefḳat Ar. Acıyarak ve koruyarak sevme.

ş. ėt- Korumak, şefkat etmek. 163/22

ş. +ini 164/8

şeh Far. Şeh, hükümdar. bk. şāh.

ş. 19/6, 29/8, 40/21, 42/7, 68/13, 82/13, 82/17, 82/22, 83/1, 83/4, 85/2, 89/6, 89/8, 91/7, 91/18, 92/19, 95/3, 99/18, 102/22, 106/9, 109/4, 113/17, 126/13, 142/4, 149/14, 150/6, 151/8, 153/7, 154/7, 156/8, 159/16, 161/21, 162/1, 164/19

ş. -i ḫāverān Far. Doğu ile batının padişahı. 56/20

ş. -i kāfirān Far. + Ar. Kafirlerin hükümdarı. 108/7

ş. -i māh-rūy Far. Ay gibi güzel yüzlü şah. 55/9

ş. -i mihr-bānlıḳ Far. + Far. T. Güler yüzlü hükümdar.

ş.-i mihr-bānlıḳ ḳıl- Güler yüzlü hükümdar yapmak. 26/21

ş. +ke 159/19

ş. +lar 40/4, 57/1, 59/15, 125/18, 128/11

ş. +larġa 34/19, 35/1, 36/13, 37/16, 141/17

ş. +larnı 3/11

ş. +ni 92/18, 93/3, 93/4, 94/8

ş. ning͡ 91/18

Şeh Mamat Özel ad.

Ş. M. 96/16

Şeh Nāṣır Aḫun Özel ad.

Ş. N. A. +nı 79/15

şehā Far. Ey şeh, ey padişah.

ş. 13/11, 97/4, 108/15, 138/17

şehādet Ar. Şehitlik.

ş. 60/11

ş. irür 33/18

ş. +din 88/11

ş. +ġa 35/12, 40/2, 83/1, 83/2, 85/3, 92/19, 93/20, 100/7, 106/7, 120/11, 122/12, 154/6, 159/11, 160/22, 161/20,

ş. +i 10/20

ş. +ni 87/3

şeh-bāz Far. Yiğit, gösterişli, şanlı.

ş. +lar 55/6

şehen-şāhlıġ Far. Şahlar şahılık.

ş. 155/12

şehī Far. Bir padişah.

ş. 13/16, 37/12, 110/21, 114/12, 120/1

şehīd Ar. Şehit.

ş. 53/17, 56/3, 98/10, 102/7, 112/8, 148/6, 165/5, 166/5

ş. bol- Şehit olmak. 10/3, 33/17, 46/10, 48/10, 51/8, 53/13, 53/18, 55/20, 61/17, 62/9, 68/3, 69/1, 70/13, 71/3, 71/11, 77/13, 77/14, 77/15, 78/9, 78/11, 86/3, 86/21, 88/17, 89/19, 92/1, 96/14, 102/7, 110/14, 112/6, 112/7, 112/8, 115/9, 124/3, 125/5, 132/20, 140/14, 145/19, 146/3, 146/10, 159/6, 165/4

ş. iyle- Şehit etmek. 28/4, 59/21, 60/19, 67/6, 92/3, 145/15, 158/7

ş. ḳıl- Şehit etmek. 11/17, 28/5, 56/1, 92/14, 92/15, 93/20, 94/15, 98/8, 98/13, 133/6, 140/16, 158/4, 145/18, 160/8, 160/11

ş. +i 71/15

ş. +i bol- Şehidi olmak. 71/8

ş. +lar 53/16, 82/1, 98/19, 106/9, 122/2

ş. +larnı 7/6, 107/6, 112/11

ş. +larnıng͡ 8/2

ş. +ni 98/20

şehīdān Ar.+Far. Şehitler.

ş. 10/7

ş. +nı 26/6

şehīdlıġ Ar.+T. Şehitlik, kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölmek.

ş. 88/16, 93/14

şehīdlig Ar.+T. Şehitlik, kutsal bir ülkü veya inanç uğruna savaşırken ölmek.

ş. 60/10

şehlıġ Far.+T. Padişahlık, şahlık.

ş. +ı 30/4

şehlıḳ Far.+T. Padişahlık, şahlık.

ş. +da 99/21

Şehmeh Aḫun Özel ad.

Ş. A. 123/12

şehr Ar. İl, kent, belde, ülke.

ş. 26/16, 30/15, 49/19, 49/21, 50/6, 50/19, 51/8, 53/19, 63/16, 64/16, 67/16, 70/10, 71/17, 73/9, 73/10, 76/14, 82/18, 85/21, 87/12, 90/4, 95/7, 107/11, 121/17, 127/4, 133/14, 133/21, 138/11, 138/18, 138/21, 156/5, 157/8, 157/11, 157/20, 157/21

ş. +da 21/22, 25/14, 95/21

ş. +din 96/5, 121/6, 139/1, 141/9, 142/13, 156/11

ş. +ga 21/18, 25/12, 61/13, 62/12, 63/19, 70/15, 85/12, 98/20, 113/16, 127/22, 133/14, 138/14, 138/20, 139/4, 144/8, 155/20, 164/16, 164/17

ş. -i Bayanday Bayanday şehri. 43/5

ş. -i Kuçar Kuçar şehri. 80/17

ş. -i leşker Ar. + Far. Askerin şehri. 33/22

ş. -i Soydung Soydung şehri. 125/13

ş. -i Tunkanī Tunkani şehri. 48/5, 48/6, 157/8

ş. +i 8/9, 8/15, 11/19, 19/10, 32/2, 113/7, 118/13, 129/16

ş. +ide 9/1, 10/17, 11/9, 24/12, 31/18, 45/19, 46/8, 52/12, 128/9, 135/20, 141/2

ş. +idin 27/5, 56/6, 85/17, 99/13, 103/2, 104/20, 107/5, 107/19, 125/9

ş. +iġa 9/3, 24/9, 45/14, 71/14, 86/8, 106/1, 140/21, 142/11, 158/20

ş. +ige 32/18, 46/15, 97/2, 132/9

ş. in͡g 35/17

ş. +in͡gde 100/4

ş. +in͡ggȧ 114/5

ş. +in͡giz 107/3

ş. +ini 41/18, 50/16, 129/14

ş. +inin͡g 46/13, 57/10, 108/20, 118/16, 121/16, 121/18, 129/8, 130/21

ş. +ge 94/19

ş. +lerni 81/19

ş. +lerin͡g 12/2

ş. +ni 94/3, 133/15, 138/1, 138/22, 140/18, 150/21, 159/14

ş. +nin͡g 20/13, 20/14, 62/16, 86/15, 88/3, 94/12, 94/21, 95/9, 120/6, 121/16, 123/7, 138/19, 154/1

şehrlig Ar.+T. Şehirli.

ş. irdi 53/20

şehr-yār Far. Padişah, hükümdar. bk. şeh-yār.

ş. 42/19, 52/6

şeh-süvār Far. Ata iyi binen., binici.

ş. +ı 35/6

şeh-yār Far. Padişah, hükümdar. bk. şehr- yār.

ş. 57/3

şeh-zāde Far. Hükümdar oğlu.

ş. 34/21, 56/21, 93/22

ş. +ni 94/15

şek Ar. (<şekk) Şüphe.

ş. 29/7

şeker Far. Şeker, tatlı.

ş. 128/6

şekker-feşānlıḳ Far.+T. Şekeryağdıran.

ş. ḳıl- Şeker yağdırmak. 152/19

şek-siz Ar.+T. (<şekk) Şüphesiz.

ş. 156/6

Şemse'd-dīn Ḫalfe Özel ad.

Ş. Ḫ. +mlarnıng͡ 21/6

Şemse'd-dīn Ḫalīfe Özel ad.

Ş. Ḫ. 75/14, 95/3

Ş. Ḫ. +ni 108/1

şenbih Far. Cumartesi günü.

ş. idi 56/15

Şenfong Özel ad.

Ş. idi 11/2

Ş. +nı 11/3

şer' Ar. Allah'ın emri doğrultusunda dini inançlara göre belirlenmiş kurallar.

ş. 152/10

şer Ar. (<şerr) 1. Kötülük.

ş. 60/6

2. Kavga, gürültü

ş. 155/22

şerāfet Ar. Şereflilik.

ş. 149/10, 155/20

ş. irür 33/18

şerā'iṭ Ar. Şartlar, koşullar.

ş. +lar 38/11

ş. 28/19

şerāre Ar. Kıvılcım.

ş. 33/12, 53/7, 111/19

şerbet Ar. Şerbet. 87/3

ş. -i şehādet Ar. Şehitlik şerbeti. 87/3

ş. +ini 60/12

Şere Baġ Yer adı.

Ş. B. 19/18, 44/21, 134/10

Şere Boġacı Yer adı.

Ş. B. 20/9

Ş. B. +ġa 106/14, 106/15, 106/16, 107/10, 141/18

Şereh Boġacı Yer adı.

Ş. B. 76/4

şer'ī Ar. Şeriata ait olan, şeriata uygun.

ş. +ni 156/1

şerī'āt Ar. Allah'ın emri olan din kaideleri, doğru yol.

ş. 28/11, 34/9, 162/3

ş. +da 88/20

ş. -ı beyżā Ar. Beyaz, aydınlık yol. 148/15

ş. +nı 155/11

şerīf Ar. Şerefli, soylu.

ş. 31/9, 70/11, 73/7, 74/8

ş. +ġa 31/14

ş. +ning͡ 69/13

Şerīf Aḫun Özel ad.

Ş. A. 78/8

Şerīf Baha'ad-dīn Özel ad.

Ş. B. 24/4

Şerīf Mīr Ḳasīm Bay Özel ad.
Ş. M. Ḳ. B. 66/2
şerīk Ar. Ortak.
ş. 42/3, 148/20
ş. bol- Ortak olmak. 112/9
ş. irdi 142/16
ş. iyle- Ortak etmek. 85/6
ş. ḳıl- Ortak etmek. 25/9, 57/1, 117/10
şerm Far. Utanma, ar.
ş. 85/21
şermende Far. Utangaç, mahcup.
ş. 164/3
şerm-sār Far. Utangaç.
ş. ḳıl- Utandırmak. 119/20
şerm-sāz[r] Far. Utangaç.
ş. bol- Utangaç olmak. 115/17
şeş-fer (<şeş-per) Altı dilimli topuz.
ş. 66/17, 75/13, 98/5, 98/6, 127/12, 151/19
şevḳ Ar. İstek, heves.
ş. 147/2
ş. +idin 107/16
şevket Ar. Büyüklük, heybet.
ş. +im 83/6
Şevket Aḫun Özel ad.
Ş. A. 16/10, 99/18, 107/13, 111/1, 117/4, 117/6, 122/3, 122/4
Ş. A. +dın 137/13, 137/21
Ş. A. +ġa 81/8, 110/21, 136/8, 153/22
Ş. A. +nı 64/13, 137/17, 155/8, 158/5
şey Ar. Şey, nesne.
ş. 165/4
şeyāṭīn Ar. Şeytanlar.
ş. 104/18
şeydā Far. Deli, divane, şaşkın.
ş. bol- Deli divane olmak, şaşmak. 25/10
ş. ḳıl- Deli divane etmek, şaşkına çevirmek. 3/20
şeyḫ Ar. Yaşlı, tarikat büyüğü, tekke reisi.
ş. 34/1, 34/2,104/9
ş. +ġa 34/4
ş. +idür 163/3
ş. +ler 32/1, 33/3, 33/4
ş. +leriġa 112/16
Şeyḫ Aḫun Özel ad.
Ş. A. +um 112/17
Şeyḫ Aḳyol Özel ad.
Ş. A. +ġa 34/3
Şeyḫ Carub Özel ad.
Ş. C. +ları 19/21, 31/16
Şeyḫ Hefte Muḥammedān Özel ad.
Ş. H. M. 142/10
Şeyḫ Ḫoca ʿAbdu ʾr-raḥīm Özel ad.
Ş. Ḫ. ʿA. 32/17
Şeyḫ Yūsuf Özel ad.
Ş. Y. 19/21
Şeyḫī Muḥammed Gedāy Özel ad.
Ş. M. G. 71/18
şeyḫü ʾl-İslām Ar. İslam dünyasında din işlerine bakmakla görevli ve en üst düzeyde yetkili kimse.
ş. 96/17, 106/3
Şeyḫü ʾl-İslām Manşūr Aḫun Özel ad.
Ş. M. A. 96/14

Şeyḫü'l-İslām Muḥammed Manṣūr Aḫun Özel ad.
Ş. M. M. A. 96/11
şeyṭān Ar. Kötü ruhların tipik örneği.
ş.159/3
şıḫavul Gardiyan.
Ş. 113/3
Şıḫavul Bik Özel ad.
Ş. B. 113/3
şiʿār Ar. Esas, kural.
ş. 19/2
Şibe (<Sibo) Çin Halk Cumhuriyeti'ni meydana getiren 56 resmî etnik gruptan birinin adı olup Çin'in kuzeybatısında ve Sincan Eyaleti'nde yaşarlar.
Ş.18/17, 19/1, 19/4, 19/10, 19/12, 19/14, 25/2, 51/2, 65/7, 66/4, 66/14, 67/1, 67/4, 67/10, 67/11, 85/15, 85/16, 117/21, 124/1, 129/17, 129/18, 130/17, 130/18
Ş. +din 51/5, 67/8
Ş. +ġa 65/5, 67/12
Ş. +ge 24/20, 51/6
Ş. +lerġa 66/15
Ş. +ni 66/16
Ş. +ni͡ŋ 66/21
Şiber (<Sibo) Çin Halk Cumhuriyeti'ni meydana getiren 56 resmî etnik gruptan birinin adı olup Çin'in kuzeybatısında ve Sincan Eyaleti'nde yaşarlar.
Ş. 86/9, 113/6, 116/5, 116/6, 116/12, 116/18, 117/8, 117/18, 117/19, 118/2
Ş. +din 68/8
Ş. +ga 117/5
Ş. +lar 116/18, 117/6, 117/18, 117/20, 147/22
Ş. +lerdin 67/22
Ş. +lerni 116/14, 117/22
Ş. +ni 117/3
Şidarin Şi cenapları.
Ş. 43/8, 43/16, 45/11, 45/15
Ş. +larnı 22/21
Ş. +ni Şi cenapları. 43/6
şiddet Ar. Yeğinlik, sertlik.
ş. +i 125/17
şifā Ar. Hastalıktan kurtulma, iyi olma.
ş. 16/15, 58/17
şikār Far. Av, avlama.
ş. ḳıl- Avlamak. 149/18
şikāyet Ar. Yakınma, sızlanma.
ş. ḳıl- Yakınmak, sızlanmak. 124/8
şikem Far. Karın.
ş. 153/6
şikest Far. Kırık, kırma, kırılma.
ş. 46/10, 68/2, 69/3, 140/18, 159/1
ş. iyle- Kırılmak. 30/4, 59/22
şikeste Far. Kırılmış, kırık.
ş. 43/1, 103/13
şimāl Ar. 1. Rüzgar, hava, yel.
ş. 2/8, 25/3, 33/12, 33/15, 53/7, 115/2, 129/7, 149/2
2. Kuzey.
ş. 81/18, 121/16
ş. +ini 50/15

ş. +ning͡ 132/5

şimşīr Far. Kılıç.

ş. 143/17, 151/18

şimşīr-zen Far. Kılıçla vuran, kılıç çeken.

ş. 151/18

şināverlik Far.+T. Suda yüzen, yüzgeç

ş. iyle- Suda yüzmek.104/2

şīr Far. Arslan.

ş. 6/2, 13/6, 16/17, 45/5, 47/6, 52/19, 57/8, 85/15, 113/15, 114/1, 115/5, 117/15, 121/4, 127/18, 151/21

ş. dėk bol- Aslan gibi olmak. 113/12

ş. irdi 46/6

ş. +ġa 46/6, 135/12, 142/16, 148/20, 149/17

ş. -i ġarrān Far. Kükreyen aslan. 57/13

ş. -i ġarrān bol- Homurdayan, kükreyen aslan olmak. 73/10

ş. -i ġarrān śıfat bol- Kükreyen aslan gibi olmak. 47/6

ş -i ner Far. Erkek aslan. 27/13, 44/7, 44/15, 51/8, 125/15, 127/9, 142/1

şīre-[i] ner Far. Erkek aslan.

ş. -i ner iken 115/14

ş. -i zūr Far. Güçlü aslan. 73/22

ş. +ler 83/6, 114/3

ş. +ni 46/5, 135/12

şīr-dil Far. Aslan yürekli, cesur.

ş. 19/1, 61/15, 112/18, 125/15

ş. +lar 121/3

şīr-gīr Far. Aslanı tutacak derecede kuvvetli ve cesur olan.

ş. 49/18, 51/3, 52/19, 57/8, 62/9, 67/13, 71/11, 75/4, 94/17, 118/5, 146/7, 150/15, 163/1

ş. idi 49/8, 54/8, 74/13

ş. -i dilīr Far. Yiğit, aslanı tutcak kadar kuvvetli. 52/19

ş. +leri 30/16

şīrīn Far. Tatlı, sevimli.

ş. 96/17, 99/2, 138/16

şīr-merd Far. Aslan yürekli, cesur, yiğit.

ş. 75/12, 125/21

ş. +ler 127/10

şīr-peyker Far. Aslan şekilli.

ş. 122/14

şīr-vār Far. Aslan gibi.

ş. bol- Aslan gibi olmak. 45/2

şiş Şişmiş, şişkin, kabarık.

ş. -i cām Kabarık şarap kadehi. 80/4

şiş- Şişmek, kabarmak.

ş. -ip 104/15

şitāb Far. Acele etme, çabukluk.

ş. 16/4, 91/18

ş. iyle- Acele etmek, hızlandırmak. 14/1, 68/18, 91/7

şol Şu, o.

ş. 20/19, 21/2, 33/10, 34/14, 98/7, 121/20, 132/19, 155/3

şora Far. Şura, meclis.

ş. 53/8, 70/4,

ş. +ġa 70/6

ş. +nı 53/12

şorba Çorba.

ş. +sın 106/4

şota Merdiven, iskele.

ş. 101/8, 101/17, 101/20, 102/15

şotha Rus. (<şotka) Fırça.

ş. -yı dırāz Rus. + Far. Uzun fırça. 55/15

şöhret Ar. Ün.

ş. 107/12

şu İşaret sıfatı.

ş. 115/22

şubu Tam bu.

ş. 32/5, 32/7

Şufang Ku Yer adı.

Ş. K. 38/15

Şungḳar Yer adı.

Ş. 19/11, 134/11

şūr Far. Şamata, gürültü.

ş. 65/15, 88/3, 97/12, 134/15

ş. ḳıl- Şamata, gürültü etmek. 46/12

şūrā Ar. Konuşma yeri.

ş. 133/9

şūre Far. Çorak, verimsiz.

ş. 23/8

ş. ḳıl- Çorak, verimsiz hale getirmek. 23/8, 51/15

ş. +ni 51/16

şūreş Far. (<şūriş) Karışıklık, kargaşalık. bk. şūriş.

ş. +i 118/10

şūrīda Far. (<şūrīde) Dağınık, karışık, perişan.

ş. 70/6

şūriş Far. Karmaşa, kargaşalık. bk. şūreş.

ş. 68/5

ş. +i 33/16

ş. +ni 48/8

şühedā Ar. Şehitler.

ş. 26/7

şük Sakin, sessiz.

ş. 156/3

şükr Ar. Şükür, minnettarlık.

ş. 119/20, 128/19, 135/15

ş. -i ḫudā Ar. + Far. Allah'a şükür. 46/7, 81/20

ş. +i it- Allah'a verdiği sağlık ve nimetlerinden dolayı dua etmek. 105/13

ş. +i ḳıl- Şükretmek. 164/1, 165/8

ş. -i tamām Ar. Tam bir şükür. 78/6

şükran Ar. Allah'a duyulan minneti dile getirme.

ş. 105/11

şükūfe Far. Çiçek.

ş. bol- Çiçek olmak. 43/10

şükūh Far. Ululuk, heybet, haşmet. ş. 57/3, 117/17

şürūr Ar. Kötülükler.

ş. +ını 148/21

-T/Ṭ-

tā Far. -a kadar, -ıncaya kadar, çünkü, sebebiyle.

t. 18/11, 24/11, 53/14, 53/18, 58/16, 59/8, 127/21

t. ki Far.+T. -ıncaya kadar. 116/14, 137/19, 143/19

taʿab Ar. Zahmet, eziyet.

t. ḳıl- Eziyet etmek. 138/19

taʿaddī Ar. Saldırma, zulmetme, adaletsizlik.

t. ḳıl- Zulmetmek. 155/12

taʿalluḳ Ar. İlgisi olma.

t. 118/1

ṭaʿām Ar. Yemek, aş.

ṭ. 65/20, 78/4, 80/4

ṭ. +ı 106/3

ṭaʿām-ha Ar. Yemek, sürekli yemek.

ṭ. +yı 79/16

tāb Far. 1. Güç, kuvvet.

t. 23/6, 109/18, 114/14

2. Parlaklık, ışık.

t. 36/7, 68/18, 91/7, 163/22

ṭabʿ Ar. Tabiat, huy, yaratılış.

ṭ. +ım 8/2

ṭabaḳ Ar. Tabaka.

ṭ. bol- Tabaka olmak. 5/19

ṭābiʿ Ar. (<tābiʿ) Uyan, bağlı kalan.

ṭ. idi 8/15

ṭ. +ları 63/3, 75/13, 77/8, 90/14

ṭ. +larınıng͡ 23/11

tābiʿāt Ar. (<ṭabīʿat) Alışkanlık, huy, adet.

t. 48/18

ṭabīb Ar. Hekim, doktor.

ṭ. +i durur 4/11

taʿbīr Ar. Düş yorma.

t. +ini 165/4

tābiş Far. Parlayış, parıldayış.

t. +idin 106/21

ṭabl Ar. Davul.

ṭ. 11/21, 117/11, 128/11, 152/9

ṭ. -ı şād-yān Ar. + Far. Sevinç davulları. 81/6

ṭ. -ı şādyāne Ar. + Far. Sevinç davulu. 86/19

ṭabl-bāz Ar.+Far. Davulcu, davul çalan kimse.

ṭ. 69/3, 86/4

ṭābūt Ar. Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal.

ṭ. +ını 98/21

ṭ. +nı 99/1

tāc Ar. Tac.

t. 154/17

t. +ı 4/12, 5/12, 63/11

t. -ı eflāk Ar. Feleklerin tacı. 4/10

t. -ı emīr Ar. Hükümdarın tacı. 122/17

t. +ım 90/13

t. -ı taḫt Ar. + Far. Hükümdarlık tacı. 26/4

t. -ı Tunkan Tunkanların tacı. 48/12, 48/18

tāc-dār Ar.+Far. Padişah, hükümdar.

t. 29/4, 47/5

t. iyle- Padişah, hükümdar yapmak. 3/1

taf- (<tap-) Bulmak. bk. tap-

t. -ġalı 37/5

t. -ġan 147/4

t. -ınglar 51/12, 94/3, 106/15

t. -ıp 2/15, 35/21, 46/10, 69/3, 80/15, 83/13, 94/8, 94/18, 95/7, 107/12, 112/11, 149/14

t. -ḳay 144/12

t. -mayın 39/12, 135/5

t. -sa 8/5, 90/19

t. -sun 10/16, 49/4, 94/6

t. -tı 2/12, 11/3, 34/15, 41/9, 59/18, 126/7, 135/11, 144/5, 152/10

tafıl- (<tapıl-) Bulunmak, rastlanmak, görülmek.

t. -sa idi 51/10

tafış- (<tapış-) Birbirini bulmak, rast gelmek, karşılaşmak.

t. -ıp 118/3

t. -tı 66/9

tafşır- (<tapşır-) Ulaştırmak, teslim etmek, vermek.

t. -up 125/3

tafşur- (<tapşur-) Ulaştırmak, vermek, teslim etmek.

t. -dı 36/13, 38/4, 90/17

t. -up 37/20, 53/16, 108/2, 132/9, 150/21, 160/4

t. -ut[p] 17/12

taf[u]ḳ (<tapuġ) Kat, huzur, makam.

t. +um 61/17

tağ Dağ.

t. 33/2, 39/8, 48/7, 86/13, 111/17, 112/15, 116/4, 143/9, 143/10, 143/11, 143/18, 143/20, 146/10, 149/3, 149/6

t. +lar 3/14

t. +ıġa 79/19

t. -ı Sayan Sayan dağı. 39/16

t. +ıça 7/17

t. +ıġa 148/18

t. +ḳa 146/8

t. +larnıng͡ 150/11

t. +nı 38/16, 149/4

Tağ Bağrı Özel isim.

T. B. 32/18

tağa Dayı.

t. 153/8

tağar Mülk, servet; çuval, torba.

t. 17/3, 59/12, 119/16

Tağar Yer adı.

T. +ġa 158/6

ṭāġūn Ar. Asiler, azgın kimseler.

ṭ. 152/2

taḫayyül Ar. Hayal etme, sembolleştirme.

t. 43/10, 51/18, 56/10, 72/12, 87/18, 99/11

taḫı Bundan başka, aynı zamanda, ayrıca, hem de, ve.

t. 5/2, 5/14, 9/2, 13/11, 17/2, 19/9, 26/1, 35/19, 35/20, 40/6, 42/10, 42/18, 43/11, 46/1, 47/3, 54/17, 58/22, 64/13, 71/3, 73/6, 75/15, 75/17, 83/7, 83/10, 90/6, 93/12, 94/5, 94/6, 94/10, 94/16, 95/22, 96/16, 100/5, 100/11, 100/16, 100/18, 103/10, 103/14, 103/20, 114/20, 119/5, 123/12, 129/1, 130/5, 130/17, 134/12, 138/17, 140/19, 142/8, 142/10, 144/6, 144/10, 146/22, 154/9, 154/22, 155/15, 155/19, 159/19, 160/2, 160/8, 165/14

ṭāhir Ar. Temiz, pak, arınmış.

ṭ. -i pehlevān Ar. + Far. Pehlivanların arınmışı, temizi.144/2

Ṭāhir Aḫun Özel ad.

Ṭ. A. 31/12

Ṭāhir Bik Özel ad.

Ṭ. B. 138/7

Ṭāhir Dilīr Özel ad.

Ṭ. D. 54/18

Ṭāhir Ḥācı Özel ad.

Ṭ. Ḥ. +lar 122/11

Ṭāhir Ḳāḍī Bik Özel ad.

Ṭ. Ḳ. B. 76/13

Ṭāhir Ḳara Özel ad.

Ṭ. Ḳ. 84/6

Ṭāhir Tive Özel ad.

Ṭ. T. 75/2

Ṭāhir Yüz Bėki Özel ad.

Ṭ. Y. B. 141/8, 142/13

taḥḳīḳ Ar. Bir şeyin doğruluğunu araştırma.

t. ḳıl- Araştırmak, incelemek, doğruluğunu araştırmak. 27/17

taḥrīr Ar. Yazma, kaleme alma.

t. it- Yazmak, kaleme almak. 118/19

taḥsīn Ar. Beğenme, taktir etme.

t. ḳıl- Beğenmek, taktir etmek. 39/4

taḫt Ar. Taht, hükümdarlık.

t. 3/6, 26/4, 122/17

t. +ı 14/2

t. -ı ʿadālet Ar. Doğruluk tahtı. 15/4

t. +ıda 11/3, 62/5, 78/21, 125/19

t. +ıdın 24/14, 45/17, 110/4

t. +ıġa 43/13, 69/18, 81/14, 139/8

t. +ını 129/14

t. -ı zer Ar. + Far. Altın taht. 79/22

taḫu Tavuk.

t. +sını 138/20

ṭā'ife Ar. Topluluk, grup.

ṭ. +si 110/9

ṭaḳ Eksilme, azalma.

ṭ. bol- Azalmak. 33/9

taḳ- Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştirmek, geçirmek.

t. -ar 139/20

ṭāḳat Ar. Güç, kuvvet.

ṭ. ėt- Gücü yetmemek, derman bulamamak. 69/17

ṭ. ḳıl- Güç vermek. 72/15

ṭ. +i 33/9

taḳāżā Ar. Sıkıştırma, çıkışma, sık boğaz etme.

t. ḳıl- Sıkıştırmak, çıkışmak. 88/15

t. +şı 87/3

t. +sıdur 30/7

taḳdīr Ar. Değer biçme.

t. -i Ḥaḳ Ar. Allah'ın takdiri. 112/6

taḳrīr Ar. 1. Yerleştirme, yerini bulma.

t. it- Yerleştirmek. 118/19

2. Sözle ifade etme, anlatma, uzun uzadıya tarif etme.

t. ėt- Anlatmak. 163/4

t. it- Anlatmak. 149/13

t. ḳıl- Anlatmak. 164/11, 166/9

tal Dal.

t. nı 52/10

tala- Talan etmek, yağmalamak.

t. -p 94/20, 161/17

tālān Far. Talan, yağma.

t. ḳıl- Talan etmek, yağmalamak. 138/22

talaş Kavga, dövüş, telaş.

t. ḳıl- Kavga etmek, dalaşmak. 44/17

t. +ın͡gnı 16/6

talaş- Dalaşmak, soymak, yağma etmek.

t. -ıp 128/3, 130/16, 149/9

talaştur- Dövüştürmek, kavga ettirmek.

t. -ġalı 155/19

ṭaleb Ar. Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme, dileme, istem.

ṭ. 30/2, 61/8

ṭ. ḳıl- İstemek. 142/5, 159/5

ṭ. +de 31/14

ṭ. +ler 31/9, 31/11

ṭālemī Ar. Ömrü uzun olan.

ṭ. 28/16

Tāli‘ Şūfī Özel ad.

T. Ş. 74/19

ṭālib Ar. İsteyen, istekli.

ṭ. idi 37/5

tam Ev, dam, çatı, duvar.

t. +ıdın 74/18, 76/2

t. +lar 76/17

t. larını 123/21

t. +nı 145/17

tām Ar. (<tāmm) Tam, bütün, eksiksiz.

t. 16/21

tam- Damlamak.

t. -ıp 18/11, 58/16

tamām Ar. (<temām)Tamam, eksiksiz.

t. 2/12, 2/13, 4/12, 4/14, 4/15, 4/16, 10/2, 11/9, 12/10, 12/17, 13/3, 14/3, 15/3, 16/3, 16/12, 18/13, 23/14, 33/17, 34/2, 35/3, 36/9, 37/10, 38/1, 40/2, 45/16, 45/21, 48/9, 48/21, 53/15, 55/4, 56/2, 56/3, 57/12, 57/20, 59/7, 59/9, 59/15, 59/16, 62/11, 62/13, 64/2, 64/9, 64/16, 64/17, 65/16, 65/22, 66/4, 66/6, 66/9, 66/18, 66/20, 67/1, 67/9, 69/5, 69/18, 70/12, 70/21, 71/7, 74/7, 74/22, 76/13, 77/18, 77/21, 78/21, 79/14, 79/21, 80/13, 81/10, 81/11, 81/17, 83/9, 83/20, 85/12, 85/22, 86/2, 86/5, 86/19, 89/3, 89/13, 90/3, 90/5, 90/6, 91/8, 91/22, 92/19, 94/7, 94/20, 95/13, 95/21, 97/13, 98/18, 100/13, 102/3, 106/8, 106/17, 108/6, 108/13, 108/18, 108/20, 108/21, 109/10, 109/15, 110/1, 111/4, 111/13, 111/20, 111/22, 111/23, 112/1, 112/4, 112/5, 112/13, 114/9, 114/19, 115/11, 115/19, 116/2, 116/3, 116/4, 117/3, 117/20, 118/3, 118/6, 120/18, 121/3, 122/3, 123/2, 123/8, 123/22, 125/3, 125/8, 126/5, 126/19, 126/20, 128/1, 128/7, 128/15, 134/6, 134/9, 135/6, 135/7, 135/12, 138/15, 140/21, 143/17, 144/4, 144/10, 144/17, 146/18, 149/1, 151/14, 152/8, 154/4, 154/10, 154/18, 157/16, 159/14, 160/21, 166/3, 166/8 166/12

t. bol- Tamamlamak. 64/3, 78/6, 134/19, 165/9, 165/11

t. iyle- Tamamlamak. 10/16, 143/22, 163/20

t. ḳıl- Tamamlamak. 11/19, 19/6, 35/12, 77/12, 119/13, 133/10, 138/15, 159/8, 163/14, 163/16

t. +ı 4/7, 7/12, 11/14, 11/17, 13/2, 27/15, 40/16, 44/7, 45/13, 52/16, 55/4, 56/18, 61/6, 81/12, 84/19, 89/3, 108/4, 120/6, 122/1, 122/2, 150/21, 151/10, 154/17, 160/22

t. +ıda 44/4

t. +ıġa 161/22, 166/14

t. +ın 68/9, 131/12

t. +ın͡g 14/9, 88/7

t. +ın͡gnı 101/7, 151/12

t. +ını 37/9, 117/2

t. +lar 16/1

tamāme Ar. Tamamı, büsbütün.

t. +sidür 6/5

tambal İç donu, don.

t. 110/17

t. +ımġa 110/3

tamuġ Cehennem.

t. 70/12, 135/3

ṭaʿn Ar. Ayıplama, kınama.

ṭ. ḳıl- Ayıplamak, kınamak. 60/1

ṭaʿne Ar. Kötüleme, sövme; çekiştirme, yerme.

ṭ. 65/2, 113/18

ṭ. it- Kötülemek, sövmek. 8/6

ṭ. ḳıl- Kötülemek, sövmek. 8/6

tan͡g Şafak, sabah.

t. 104/6

t. at- Şafak sökmek, tan ağarmak. 32/7, 64/3, 91/6, 104/10, 127/21, 134/19

tan͡g- Sarmak.

t. -ıp 125/8

tan͡gla Sabahleyin, ertesi gün, yarın.

t. 61/17

t. +sı 33/3

tan͡gla- Şaşırmak, hayret etmek.

t. 164/5

Tan͡grı Tanrı, Allah.

T. 7/13, 8/12, 125/5, 163/20

T. +ga 28/20

T. +ġa 90/5

T. +m 7/4, 10/6, 14/15, 20/4, 70/17, 82/2, 93/17

tap- Bulmak. bk. taf-

t. -a al- Bulabilmek. 58/20, 78/3, 90/20, 139/15

t. -ar129/2, 155/20, 163/13, 166/5

t. -ar irdi 85/1

t. -ġum135/17

t. -ḳay 60/4

t. -mayın 6/13

t. -tı 71/15

tar Dar.

t. bol- Dar olmak. 29/20, 152/6

t. irdi 81/19

tār Far. Karanlık.

t. iyle- Karanlık etmek. 46/21

ṭaraf Ar. Yan, yön.

ṭ. 9/18, 32/14, 43/11, 67/3, 74/2, 89/8, 91/20, 102/10,
ṭ. +dın 30/20, 31/2, 31/5, 39/16, 44/11, 48/2, 73/10, 86/11, 102/4, 104/10, 124/2, 133/18, 137/20, 148/2
ṭ. +ı 21/1, 40/1
ṭ. +ıdaki 80/19
ṭ. +ıdın 65/4
ṭ. +ıga 30/13, 32/11, 33/2, 39/7, 138/11
ṭ. +ını 121/16, 132/5
ṭ. +ka 17/5, 39/6, 43/15, 58/2, 96/3, 104/13, 120/7
ṭ. +larda 85/1
ṭ. +larga 50/9
ṭ. +nı 35/10, 48/1, 106/18
t. +ini 165/4

taraḳḳa Yansıma ses.
t. 76/19, 126/6, 127/16
t. turuḳ Taklidi ses. 76/20

Tarançi Yedisu ve İli havzası Uygurları'nın Bolşevik İhtilali'nden önceki adlarıdır.
T. 154/17
T. +ni 154/21
T. +ni͡ng 46/14

tarat- Mo. (<tarḳat-) Dağıtmak, paylaştırmak.
t. -tı 67/18

tarı- Saçmak, serpmek.
t. -ġan 105/10
t. -mas 105/15

tarıḳ Ekin, darı.
t. +ca 156/13

taʿrīf Ar. Tanımlama, ayrıntılarıyla anlatma.
t. +ide 36/1

tārīḫ Ar. Bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı.
t. 163/13, 166/13
t. -i nebī Ar. Peygamber tarihi. 16/5

tārīk Far. Karanlık.
t. 126/7

ṭarīḳa Ar. 1. Yol.
ṭ. 113/10
ṭ. +da 30/19
2. Adet, örf, töre.
ṭ. 144/20

tarḳa- Mo. Dağılmak, ayrılmak.
t. -dı 93/19

tarḳaş- Mo. Ayrılmak, dağılmak.
t. -tı 27/1
t. -tılar 61/8, 99/9, 154/4

tarmala- Dağıtma, savurmak.
t. -p 65/18

tarmat Tırmanma.
t. ḳıl- Tırmandırmak, zorlukla kale ve duvara çıkarmak. 51/17

ṭarrār Ar. Dolandırıcı, yankesici.
ṭ. 51/10

tart- 1. Çekmek.
t. -ar 72/12
t. -ıp 9/9, 23/6, 144/19, 153/11
t. -maḳ 82/3
t. -sa 64/21
2. Getirmek.
t. -ar 136/21

3. Can çekişmek.
t. -ıp 105/8
4. Çekmek, çizmek.
t. -maġan 28/8, 94/16
t. -tı 68/4
5. Bilmemek, tanımamak.
t. -maġan 28/8

tartı- Çekmek
t. 23/12, 31/7

taṣadduḳ Ar. Sadaka verme.
t. 102/1

taṣdīḳ Ar. Onay, onaylama.
t. iyle- Onaylamak. 5/6

taṣḳa- Elemek.
t. -p 83/15

tāsma Far. Kulan kayışı.
t. +nı 139/20

taş Dış.
t. +nı 2/16

taş Taş.
t. 18/12, 30/18, 39/12, 70/5, 97/16
t. bol- Taş olmak, taşa benzemek. 48/15
t. +ı 48/15, 120/20, 126/18, 127/19
t. +ıda 64/16, 103/7
t. +ıdın 150/11
t. +ıġa 38/12, 71/17, 94/12, 130/21, 149/3, 152/12, 165/16
t. +ım 72/16
t. +ın 47/2, 121/16, 140/9, 165/12

taş- Artmak, çoğalmak.
t. -sa͡ngız 165/6

taşḳarı Dışarı, dışarıya.
t. 21/5, 50/6

Taşkend Özbekistan Cumhuriyeti'nin başkenti. Özbekistan'ın doğusunda yer alır.
T. 31/3, 66/5

taşla- 1. Def etmek, çıkartmak, atmak, fırlatmak.
t. -dı 45/17, 48/9, 51/19, 55/16, 110/4, 133/5
t. -ġay 104/17
t. -maḳḳa 158/20
t. -p 24/15, 30/18, 65/16, 72/5, 73/5, 110/14, 138/1
2. Yardımcı fiil.
t. -dı 158/6

Taş Östen͡g Yer adı.
T. Ö. 22/1, 44/17, 75/12, 134/5

tatlıġ Tatlı.
t. 130/14

ṭavāf Ar. Bir yerin etrafında dolaşma.
ṭ. ḳıl- Etrafında dolaşmak, tavaf etmek. 65/14

tavaḳ Yaprak.
t. +ı 76/17

tavar İpek, Çin kumaşı.
t. 119/16, 128/6

tavışḳan Tavşan.
t. 127/8

tavuşḳan Tavşan.
t. bol- Tavşan olmak, tavşana benzemek. 114/18

Ṭay Şeddat'ın yedi oğlundan biri olan Suhhar'ın yerleştiği yer.
Ṭ. 119/15, 139/16

Ṭ. +dın 143/12

ṭay Ar. (<ṭayy)1. Üzerinden geçme.

ṭ. ėt- Üzerinden geçmek. 42/10, 146/19

ṭ. it- Üzerinden geçmek. 41/2, 97/15, 98/15, 100/19

ṭ. ḳıl- Üzerinden geçmek. 79/18, 103/2, 140/7, 151/2

ṭay Üç yaşına kadar olan at yavrusu.bk.tay.

ṭ. 59/9

tay Üç yaşına kadar olan at yavrusu.bk. ṭay.

t. 74/11, 78/2

t. +ıdın 9/9, 94/8

t. +lar 65/22, 123/8, 139/14

t. +nı 128/3

tayaḳ Değnek, destek, sopa, dayak.

t. 9/10, 9/12, 92/13, 126/21

t. +lar 95/16, 105/19

Taycı Yer adı.

T.140/19

taʿyīn Ar. Belli etme, tayin, atama.

t. ḳıl- Belli etmek, tayin etmek. 34/8, 34/14

ṭayr Ar. Uçma, uçuş.

ṭ. ėt- Uçurmak, uçmak. 49/17

ṭ. ėttür- Uçurmak. 3/9

ṭarıḳ Darı.

ṭ. 119/14

ṭayyār Ar. Uçan, uçucu.

ṭ. ėt- Uçurmak. 88/1

ṭ. ḳıl- Uçurmak. 37/21

ṭayyār Ar. (<teyyār) Tamamlanmış, hazırlanmış.

ṭ. bol- Hazırlanmak, hazır olmak.52/14

ṭ. ėt- Hazırlamak. 79/10

ṭ. ḳıl- Hazırlanmak. 52/22, 53/3

t. iyle- Hazırlamak. 133/9

Ṭayyib Bik Özel ad.

Ṭ. B. 54/18, 63/13

tażarruʿ Ar. Yalvarmak, kendini hiçe sayarak yakarma.

t. ḳıl- Yalvarmak, yakarmak. 10/6

t. +lar ḳıl- Yalvarmak, yakarmak. 69/12

tāze Far. Taze, körpe, genç, yeni.

t. 52/18, 87/13

t. ḳıl- Tazelemek, yenilemek. 3/21

tazı Far. Tazı, av köpeği.

t. 81/13, 107/9

taʿziyet Ar. Başsağlığı dileme.

t. 99/6

t. +lar tut- Başsağlığı dilemek. 99/6

taz ḳıranı Tarançi ağzında bir kuş adı.

t. 139/12

tė- Söylemek, demek.

t. -mayın 67/6

teʿālā Allah adıyla birlikte kullanılır.

t. +ning͡ 30/8, 30/9

tebā[ʿ] (<tebāʿ) Tabi olma, uyma.

t. bol- Boyun eymek, uymak. 48/17, 51/9, 95/19, 115/16

t. ḳıl- Uydurmak, boyun eğdirmek. 62/15, 64/8, 93/10, 117/8

tebāh Far. Yıkılma, mahvolma, bozuk.

t. ḳıl- Yıkmak, bozmak, harap etmek. 37/9, 160/12

tebārek Ar. Kur'an-ı Kerim'de bir surenin adı.

t. 90/17, 122/2, 125/3

t. ḳıl- Tebareke duasını okumak. 93/8

tėbe Zirve, yüksek.

t. bol- Yükselmek. 119/5

teber Far. Balta, nacak.

t. 89/17, 105/19, 127/14

teberrük Ar. Bereketli addetme, uğurlu sayma.

t. 65/17

tecemmül Ar. Süs, süsleme.

t. 79/22

tedbīr Ar. Çare, önlem.

t. 42/16, 87/21

t. iyle- Çare aramak, önlem almak. 82/21

t. ḳıl- Önlem almak. 156/12

t. +i 32/16

tefāvüt Ar. İki şey arasındaki fark, ayrılık.

t. ḳılal- Ayırabilmek, farkı ortaya çıkarabilmek. 105/6

tefriḳa Ar. Ayrılık.

t. bol- Ayrılmak. 67/3

t. +ġa 48/10

tėg- Değmek, ulaşmak, dokunmak.

t. -di 16/17, 28/19, 45/5, 89/16, 115/2, 115/5, 125/6, 127/18, 132/19, 151/21

t. -dilar 44/16, 48/14, 71/10, 74/1, 77/11

t. -gen 147/18

t. -gençe 166/10

t. -ip 77/14, 81/11, 81/12, 88/13, 140/8

t. -se 70/19

tėgi Temelinden, altından.

t. +din 133/7

tėgrü Doğru, kadar.

t. 126/11, 143/20

tekāver Far. Koşucu, koşan; at.

t.10/12

t. +ları 126/15

tekellüm Ar. Söyleme, konuşma.

t. 14/4, 15/6, 87/14, 96/15, 99/10, 110/8, 126/15, 126/17

t. ḳıl- Söylemek, konuşmak. 49/3, 131/19

t. +da 83/3

t. +ġa 13/10

Tekes Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin kuzeybatısında, İli Kazak özerk iline bağlı bir ilçedir. Bu bölgede Tekes He Nehri bulunur.

T. 102/5, 104/3,145/8, 145/9, 145/11

T. +ka104/3

T. +ning͡ 102/3

teklīf Ar. Yapması için birinden bir iş isteme.

t. ėt- Teklif etmek, teklifte bulunmak. 82/18, 82/20

t. ḳıl- Teklif etmek, teklifte bulunmak. 21/18

tėkürmen Değirmen.

t. 23/12

tėl- Delik açmak, delik duruma getirmek.
t. -ip 121/1
tel Ar. Tepe, yüksek, bayır.
t. 81/11, 85/21
t. -i şarḳ Ar. Şark tepesi. 85/20
telbīs-lıġ Ar.+T. Hilekarlık.
t. ḳıl- Hilekarlık etmek. 42/18
telbīs-lıḳ Ar.+T. Hilekarlık.
t. ḳıl- Hilekarlık etmek. 101/11
tėlim Çok, pek çok.
t. 7/5
t. +dür 8/1
temāşā Far. Bakıp seyretme, gezme yürüme.
t. +sıġa 79/21
temīz Ar. Ahlakça lekesiz, nezih.
t. 13/5, 139/21, 142/9
t. +i idim 95/9
temmet Ar. Genellikle el yazması kitapların sonuna konulan ve tamam oldu bitti anlamına gelen Arapça "temm"fiilinin geçmiş zaman çekimi.
t. 166/12
temmūz Ar. Miladi takvimin yedinci ayı.
t. 106/21, 110/5
tėmür Demir.
t. 3/5, 56/18, 83/10, 83/11, 84/6, 97/19
t. +ni 84/10
Tėmür Şāh Özel ad.
T. Ş. 134/2
tėmürçi Demirci.
t. idi 140/15
Tėmürlük Yer adı.
T. 150/12, 151/1
ten Far. Ten, vücut, beden.
t. 33/16, 33/21, 51/8, 104/11, 117/1, 124/12, 127/14, 131/15, 131/18, 133/12, 135/9, 135/10, 143/3, 143/5, 143/6, 143/7, 143/17
t. +da 57/7, 155/7
t. +de 90/12
t. +din 91/19
t. +i 28/9, 39/19, 45/9, 58/18, 89/20
t. -i bī-serān Ar. Başsızların vücudu. 115/10, 126/9, 127/20, 149/6, 152/3
t. +idin 33/13, 48/15, 58/19, 86/16, 93/10, 149/7
t. -i mü'min Far. + Ar. İnananın vücudu. 96/13
t. -i mü'minīn Far. + Ar. Müminlerin vücudu. 96/12
t. +in 71/14
t. +ini 64/15, 93/3, 98/19
t. +ni 67/7, 98/13
t. +ning͡ 53/20
tėn- Söylenmek.
t. -ip 143/12
tenān Far. Tenler, vücutlar.
t. 146/3
teng Far. Sıkışık, dar, hareket imkanı olmayan.
t. bol- Sıkışmak, zor durumda kalmak. 70/15, 85/19, 136/4
t. iyle- Dar etmek. 71/2, 128/20

t. ḳıl- Sıkıştırmak, daraltmak. 46/16, 48/14, 89/22, 111/21, 117/22, 123/6, 124/2, 143/14, 145/14

tėn͡g Eşit, denk.

t. 142/2

t. bol- Eşit olmak. 77/10, 134/14, 140/11

t. iyle- Eşitlemek. 143/20

t. kėl- Rastlamak. 114/15

tėn͡glig Denklik, eşitlik.

t. 15/8

tennūr Ar. Ekmek pişirmeye yarayan topraktan yuvarlak fırın, tandır.

t. +lar 81/6

tėpre- Hareket etmek, kımıldanmak.

t. -mey 18/5

t. -p idi 147/22

tėpren- Kımıldanmak.

t. -ip 97/19

tėpret- Hareket ettirmek, kımıldatmak.

t. -ti 6/4

ter Far. Yaş, nemli, sulu.

t. 44/15

tėr Taze.

t. 149/5

tėr- Dermek, toplamak.

t. -ip 9/5, 94/22

teraḥḥum Ar. Merhamet etme, acıma.

t. ḳıl- Merhamet etmek, acımak. 12/5, 13/13, 26/22, 43/2, 70/21, 103/15, 160/18

terek Kavak ağacı.

t. +din 83/10

terġīb Ar. Arzu ettirme, isteklendirme.

t. ḳıl- Arzu ettirmek, isteklendirmek. 60/9

terk Ar. Terk, bırakma.

t.146/2

t. ėt- Terk etmek, bırakmak. 53/18, 63/3, 64/1

t. it- Terketmek, bırakmak. 42/9

t ḳıl- Terketmek, bırakmak. 3/5, 60/13, 140/1, 159/18

t. -i hūş Ar. + Far. Aklını bırakma. 146/2

t.-i hūş iyle- Aklını bırakmak, terk etmek. 146/2

t. -i nās Ar. İnsanları bırakma. 105/15

terrār Ar. Koparan.

t. 105/20

teşellī Ar. (<tesellī) Rahat olma, emin olma.

t. 148/12

tėş- Oymak, delmek, yara açmak, içini açmak, karıştırmak, kazmak.

t. -ip 114/3, 123/21, 132/6

teşne Far. Susamış.

t. 106/20

teşne-leb Far. Dudağı kurumuş, susamış.

t. 126/14

t. bol- Susamak. 92/16

t. +dür 124/20

tevbe Ar. İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.

t. 69/12, 164/4

t. ḳıl- Tövbe etmek, geri dönmek. 14/10, 159/5, 164/4

t. +ni 164/5

tevekkül Ar. Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.

t. ḳıl- İşi Allah'a bırakıp kadere razı olmak. 61/20, 103/13, 103/21

t. +ni ḳıl- İşi Allah'a bırakıp kadere razı olmak. 47/19

tevelik Ar+T. Bağlılık, aitlik.

t. 54/16

tevlek Özel ad.

t.123/16

tevsen Far. Başı sert at, serkeş.

t. +iġa 60/9

tezvīr Ar. Alan dolan, ara bozmak.

t. 42/16

tıl Ar. Tepe.

t. 85/20

tılçı Casus.

t. +dur 153/12

tın- Dinlenmek, rahata kavuşmak.

t. -maġay 159/15

tırāş Far. Üstten yontma.

t. iyle- Yontmak. 60/6

tırmala- Tırnaklarıyla çizmek veya hırpalamak, tırnaklamak, tırmıklamak, cırmalamak.

t. -p 98/22, 130/7

tıy- Önlemek, engel olmak.

t. -up 145/18

tıyuḳsız (<tuyuḳsuz) Aniden, ansızın.

t. 145/4

ti- Söylemek, demek.

t. -ben 83/1

t. -p 17/15

tig Tam, gibi.

t. 100/4

tīġ Far. Kılıç.

t. 13/15, 16/15, 18/11, 27/18, 27/21, 39/17, 44/14, 57/7, 58/11, 58/14, 58/16, 58/17, 62/2, 62/6, 62/7, 66/17, 67/6, 71/6, 75/13, 76/22, 83/17, 90/10, 91/19, 92/1, 92/3, 95/17, 115/3, 120/19, 120/21, 121/1, 121/5, 121/6, 127/13, 161/10, 165/7

t. -ı bürrā Far. + Ar. Keskin kılıç. 16/13, 62/20, 134/13

t. -ı İslām Far. + Ar. İslam kılıcı. 36/21

t. -ı tīz Far. Keskin kılıç. 58/15, 73/12

t. +ini 112/19

t. +lar 86/11, 120/7, 127/15

t. +lar idi 46/1

t. +nı 93/18

tig- Değmek, dokunmak.

t. -ip 57/14, 80/20, 134/5

t. -se 149/17

tigen Diken.

t. bol- Diken olmak. 36/2

tiġla- Kılıçlamak, kılıçla vurmak.

t. -dı 43/17, 66/12

tiġlaş- Kılıçla vurmak, savaşmak, dövüşmek.

t. -ıp 14/12, 130/1

tigür- Döndürmek, dolaştırmak.

t. -üp 90/16

tik- 1. Bakmak.

t. -ip 85/2

t. -ip tur- Bakıp durmak. 26/14

2. Yapı kurmak, inşa etmek.

t. -ip 30/13, 81/9, 127/5, 151/4, 161/3

tiken Diken.

t. +din150/9

tikken Bir cismi dik olarak durduran (kimse).

t. 160/10

til Dil, konuşma organı.

t. 7/19, 13/10, 88/21

t. +i 48/16, 58/19, 149/7

t. +ide 97/15, 124/9

t. +imdür 82/9

t. +in 65/2

t. +in͡g 141/12, 158/17

t. +in͡gler 14/8, 60/1

t. +leri 121/2

til- Kesmek.

t. -ip 66/3

tile- Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek.

t. -di 136/10

t. -diler 136/8

t. -p 9/16, 20/1, 20/3, 41/21, 42/20, 64/9, 69/12, 79/3, 93/4, 97/12, 118/14

t. -r 162/18

t. -r irdi 24/7

tille Altın para.

t. +ni 78/5

timen Dinç, sağlam.

t. 35/1

tinç Rahat, dinç, dinlenmiş.

t. 32/4, 32/10, 38/10, 138/5, 141/2, 148/4

t. bol- Dinlenmek, rahatlamak. 36/15, 108/6, 135/21

tīr Far. Ok.

t. 32/11, 44/10, 120/13, 121/6

t. bol- Ok olmak. 92/21

t. -i bārān Far. Ok yağmuru. 73/9, 77/9

t.-i bārān ḳıl- Ok yağdırmak. 12/11

t. -i ḫadeng Far. Kayın ağacından yapılmış ok. 16/3, 19/13, 51/1, 57/15, 59/9, 77/21, 109/12, 118/4, 119/15

t. -i merk-i bulut Bulutun ölüm okları.16/16, 39/18, 45/4, 115/4, 126/8, 127/17, 151/22

t. -i ölüm Ölüm oku.112/17

tire Deri.

t. +sini 133/16

tirek Direk, düz ağaç, sütun.

t. 84/11

t. +ler 84/2

t. +ni 84/1

tirgüz- Diriltmek, can vermek.

t. -ür158/13

tirig Diri, canlı, sağlam.

t. 12/12, 17/1, 44/19, 45/14, 63/19, 71/3, 120/3, 124/11, 159/7

t. bol- Canlı olmak, dirilmek. 25/9

tiril- Öldüğü sanılan şey canlanmak.

t. -di 80/6

t. -mak 158/14

tiryāḳ Ar. Panzehir.

t. 137/3, 137/4

tiş- Deşmek, delmek.

t. -ip 56/1, 145/17

tişi Dişi, kadın.

t. 62/16

tişle- Bir şeyin bir parçasını ısırmak veya koparmak.

t. -di 45/19

titre- Titremek, hareket etmek.

t. -di 22/13

tive Deve.

t. 46/17, 59/11, 77/20, 128/3, 134/17, 143/1

t. dėk bol- Deve gibi olmak 16/14

tiz- Dizmek, tanzim etmek.

t. 117/1

t. -dim 117/2

t. -ip 27/9, 102/19, 118/18

tīz Far. 1.Tez, çabuk.

t. 10/5, 11/7, 13/5, 13/7, 13/15, 15/15, 17/12, 17/18, 18/1, 18/3, 19/7, 24/19, 25/3, 26/16, 27/21, 28/4, 29/10, 33/15, 33/22, 35/14, 36/13, 37/17, 38/4, 39/4, 39/18, 41/2, 41/10, 41/13, 42/5, 42/9, 43/9, 43/20, 44/8, 45/14, 47/17, 47/21, 48/6, 53/6, 53/9, 53/12, 55/12, 58/4, 58/11, 59/1, 61/10, 61/20, 62/7, 63/19, 63/22, 68/10, 68/20, 69/2, 70/13, 70/21, 71/9, 71/14, 77/5, 79/5, 79/12, 79/15, 83/5, 85/5, 86/14, 88/5, 88/7, 88/9, 89/11, 89/13, 89/16, 89/17, 93/3, 93/5, 93/6, 93/21, 94/11, 95/15, 95/20, 96/7, 97/2, 98/14, 98/19, 99/1, 100/6, 101/7, 101/20, 102/16, 104/3, 104/6, 104/8, 104/10, 104/11, 104/12, 104/14, 106/11, 106/18, 108/2, 108/17, 110/20, 111/11, 111/12, 113/7, 114/4, 117/7, 117/20, 118/1, 118/7, 120/13, 122/5, 124/1, 126/2, 126/14, 126/15, 127/2, 131/10, 131/11, 131/20, 133/3, 133/17, 139/14, 139/22, 140/7, 140/13, 141/16, 143/19, 145/7, 146/1, 146/5, 146/15, 147/5, 150/14, 150/16, 151/1, 151/2, 153/2, 154/1, 154/2, 154/3, 154/7, 155/2, 155/5, 155/16, 156/5, 158/5, 159/9, 159/10, 159/19, 160/1, 160/4, 161/8, 161/19, 162/6, 164/16, 164/18, 164/19, 164/20, 165/13, 166/2

t. bol- Çabuk olmak.162/8

t. irür 14/9

t. tīz Acele acele. 100/21, 102/10, 103/22, 143/22, 162/6

2. Keskin.

t. 37/2, 37/5, 39/15, 39/17, 49/10, 50/2, 56/21, 58/15, 73/12

tiz Diz, ayak üstü.

t. +i 75/21

t. +iġa 33/8, 87/18

tizġuçı Dizen, tanzim eden.

t. 8/1, 82/9, 116/21

tīzrek Daha çabuk.

t. 151/13

tīz-rev Far. Çabuk yürüyen.

t. 79/9

tof (<top) Top, yığın, yuvarlak.

t. 77/1

tofraḳ (<toprak) Toprak.

t. 2/8, 16/20, 19/16, 23/9, 23/16, 24/1

t. +ġa 63/7

t. +ḳa 22/15

Toḫta Aḫun Özel ad.

T. A. 62/4, 67/5, 111/10, 133/18, 142/4, 153/1

T. A. +nı 138/6

Toḫta Aḫun Ḫoca Özel ad.

T. A. Ḫ. +m 143/22

Toḫta Mamat Özel ad.

T. M. 51/4, 67/5

Toḫta Muḥammed Ebū'l Ḫayrī Özel ad.

T. M. E. Ḫ. +lar 67/14

Toḫta Zehrāb Saʿīd Özel ad.

T. Z. S. 62/19

toḫta- Saklanmak, yerleşmek, durmak.

t. -dılar 26/11

toḫtat- Durdurmak.

t. -tı 69/2

toḫu Tavuk.

t. 106/4

Toḳalık Özel ad.

T. 145/20, 146/11, 146/15

Toḳalık Şang Bėki Özel ad.

T. Ş. B. 146/6

Toḳan Yüz Bėki Özel ad.

T. Y. B.141/8, 142/7,

Toḳan Yüz Bėşi Özel ad.

T. Y. B.144/2

toḳsan Doksan sayısı.

t. 166/13

t. alte Doksanaltı sayısı.

t. a. idi 59/10

t. üc Doksan üç sayısı. 79/3

Toḳsun Töre Özel ad.

T. T. 76/9

toḳu- Bağlamak.

t. -p 79/10

toḳuz Dokuz (9) sayısı.

t. 2/4, 72/21, 81/13

t. +ı 68/7

t. +ıda142/18

Toḳuz Tara Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesinin kuzeybatısında İli Kazak Özerk İline bağlı bir ilçedir.

T. T. 20/9, 44/19, 106/12, 111/11, 111/19, 111/21

T. T. +dıki 110/9

T. T. +dın 76/11,113/10

T. T. +ġa110/19

T. T. +nı 114/13

T. T. +nıng͡ 21/2

tol- Bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

t. -dı 51/7, 77/7

t. -up 46/15, 47/4, 59/8, 94/21, 109/13, 133/14, 142/17, 161/2

t. -up ḳal- Dolup kalmak. 59/8

t. -urlar 54/13

tola Çok.

t. 7/13, 7/15, 35/8, 35/9, 35/18, 36/6, 43/19, 47/7, 47/15, 81/15, 104/6, 110/19, 112/14, 115/21,120/12, 123/20, 129/18, 129/21, 130/19, 135/10, 136/6, 139/17, 145/22,

t. irdi 20/9

t. +sı 111/4

Toland Ḳāḍī Aḥmed Özel ad.

T. Ḳ. A. 74/6

Toland Yüz Bėki Özel ad.

T.138/12

Tolandı Özel ad.

T. 54/18, 73/19, 123/16

Tolandı Yüz Bėşi Özel ad.

T. Y. B. 136/11

tolaraḳ Biraz çok.

t. 67/2, 136/4

t. +ı 89/7, 91/3

toldur- Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek.

t. -up 27/6, 51/15, 53/3, 55/18, 133/8, 154/15,161/9

t. -ur 78/5

Tumşuḳ Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne doğrudan bağlı ilçe düzeyinde bir şehirdir.

T. 75/3

tomur Damar.

t. +ıda 29/15

ton Elbise.

t. 6/13, 80/8, 84/10, 96/9, 97/10

t. +ını 65/17, 65/18

t. +um 6/15

tonġuz Türk yıl adlarından onikinci yıl.

t. irdi 16/6

tonu- Tanımak.

t. -p 106/2

tonuş- Tanışmak.

t. -up 104/21

ṭoplu Düzenli giyinmiş ve terbiyeli duran (kimse).

ṭ. irür 5/2

ṭor Ağ veya örgü biçiminde yapılmış, balık ağı, tuzak.

ṭ. ėt- Tuzağa düşürmek. 83/9

torla- Ağ atmak, örmek, dolaştırıp bağlamak.

t. -dı 53/1

t. -mak 52/8

t. -sa 51/11

torus Tavan.

t. +lar 76/18

tosḳalan Mo. Himaye, koruma, refakatla muhafaza etme.

t. 48/16, 58/19, 149/7

tosun Sağlıklı, tıknaz delikanlı.

t. 73/13

toy Düğün, eğlence.

t. 52/3

toy- İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak.

t. -ġuca153/5

t. -ġunça 9/17

t. -madı 65/18

toydur- Açlığını gidermek.

t. -up 130/11, 159/21

toz- Tozmak.

t. -up 23/16

töben Aşağı, alt.

t. ḳıl- Aşağı eğmek. 151/6

töfe Tepe.

t. +side 51/14

töhmet Ar. Suç, kabahat.

t. iyle- Suçlamak. 61/2

t. +in 14/6

tök- Dökmek, akıtmak.

t. -er 29/7, 152/21, 153/19

t. -di 145/15

t. -keli 89/5, 160/9

t. -mey 39/21

t. -se 138/21

t. -ti 73/8, 130/10

t. -üp 12/9, 34/3, 51/5, 146/21,

t. -üp irdi 115/12

tökül- Dökülmek, saçılmak.

t. -di 72/6

t. -gen 29/2, 63/9, 76/16, 93/15

t. -sün 64/5

tör Evin köşesi, misafire ait yer.

t. +idin 139/5

törd Dört (4) sayısı.

t. +i 102/6

t. +ini 95/6

töre Hanzadelere, beyzadelere mahsus unvan.

t. 163/6

t. +ning͡ 163/7

Töre ʿAbid Ḳahhār Özel ad.

T. ʿA. Ḳ. 75/8

Töre Baḫti-yār Özel ad.

T. B. +lar 76/7

Töre Tuḳank Özel ad.

T. T. 19/8

tört Dört (4) sayısı.

t. 2/7, 34/17, 38/16, 46/8, 46/20, 47/7, 47/13, 47/14, 72/21, 73/16, 88/1, 88/4, 98/11, 98/13, 101/17, 103/6, 110/21, 155/3, 155/7

t. toḳuz Otuzaltı sayısı.

t. t. idi 72/21

t. +din 2/8

t. +i 142/15, 156/5

t. +idin 156/4

t. +ini 156/3

t. +ning͡ 34/17

törtünçi Dördüncü.

t. 38/15, 5/18

töş Döş.

t. +ini 130/14

Tudarin Tu cenapları.

T. 22/20, 132/7

tuġ Far. (<ṭuġ) Bayrak, sancak.

t. 24/4, 39/7, 85/17, 86/7, 145/11, 160/10, 161/1

t. +ġa 145/12

t. +ını 103/6, 144/1, 151/20, 152/7

t. +lar 98/9, 102/12

t. +nı 85/18, 160/10

tuḥfe Ar. Hediye.

t. 80/2

t. +lerni 79/14

Tuḳang Bik Özel ad.
T. B. 18/16, 19/2, 134/1
T. B. +ke 19/7
tul Dul, eri olmayan kadın.
t. bol- Dul olmak, kocası olmamak. 70/19
tuman Duman.
t. 53/6, 85/18, 102/3
t. +da 86/13
tun İlk.
t. 160/1
tun-çı Birinci.
t. idim 101/5
Tung-ji Özel ad.
T.11/3, 11/4
Tunkan Çin müslümanları.
T. 14/11, 40/16, 46/15, 48/7, 91/17, 96/5,109/12, 109/16, 112/8, 121/4, 123/18, 154/11, 154/18, 154/22, 156/9, 157/6, 158/20, 158/21, 160/5, 161/4
T. idi 41/17, 47/11
T. +dın 78/18
T. +ġa 38/4, 159/20, 160/4
T. +lar 160/3
T. +ları 11/13, 12/2, 12/7, 46/13, 48/12, 48/18
T. +larnı 12/3
T. +nı 157/17, 157/15, 157/21
Tunkanī Çin Müslümanları ile ilgili.
T. 11/9, 23/13, 30/20, 37/8, 48/5, 48/6, 48/7, 96/5, 114/8, 155/14, 156/6, 157/1, 157/21, 161/6, 161/15, 161/19
T. +din 79/7
T. +lar 11/11, 11/8, 13/9, 14/4, 14/5, 31/18, 38/8, 41/16, 44/16, 46/8, 47/12, 47/22, 48/3, 48/20, 50/14, 56/16, 58/3, 58/10, 58/12, 68/10, 68/21, 77/11, 81/12, 82/5, 84/17, 96/6, 109/2, 109/19, 114/6, 117/14, 127/3, 137/9, 154/13, 154/15, 154/19, 156/2, 157/12, 161/3, 161/5
T. +lerdin 11/21, 66/21, 112/7
T. +lerdinmü 70/9
T. +lerġa 12/6, 13/12, 33/2, 41/15, 108/18, 109/11, 159/8, 159/9
T. +lerni 11/19, 14/3, 22/7, 25/1, 35/3, 114/17, 157/10, 157/17, 161/17
T. +lerning͡ 14/13, 15/1, 15/9, 22/6, 30/16, 136/9, 158/18
T. +ni 11/16, 157/3, 157/14
T. +ning͡ 36/6157/8,
Tunkanī Aḫun Özel ad.
T. A. 134/9
tur- 1. Varlığını sürdürmek.
t. 41/4, 42/14
t. -dı 54/20, 165/20
t. -sun 21/5
t. -ung͡ 41/18, 43/3
t. -ung͡lar 32/4
t. -up 41/20, 43/4, 89/12
2. Beklemek, dikilmek.
t. 53/4
t. -adur- Bekleyedurmak. 30/12
t. -alı 22/20
t. -ar 89/9, 100/11
t. -ar irdi 58/3, 97/22

t. -ardı 120/8

t. -dı 22/2, 48/1, 54/19, 70/10, 93/12, 97/22, 115/17, 154/14, 157/17

t. -dılar 13/9, 53/5, 80/17

t. -duḳ 23/15

t. -mas 162/8

t. -sun 31/14, 156/1

t. -un͡g 80/14, 100/10, 101/22

t. -up 21/22, 25/14, 29/6, 61/5, 62/14, 96/10, 100/4, 103/18, 106/7, 114/12, 142/16, 144/8

t. -up ḳal- Durup kalmak. 43/4, 80/17, 84/21, 121/9

t. -up irdi 82/10, 95/22, 161/4

t. -up irdiler 93/9

t. -ur 58/2, 114/18

3. Durmak (Yardımcı Fiil).

t. -dı 26/14

t. -ġan 56/6, 121/19

t. -sun 24/8

t. -up 166/1

t. -ur 67/2

Ṭūrān-yān Far.+Ar. (<tūrān) İranlılar tarafından Türkistan ve Tataristan yöresine verilen ad.

T. 57/6, 61/13

Turdı Özel ad.

T. 49/19, 54/19, 66/3, 75/19

Turdı Aḫun Özel ad.

T. A. 74/7

Turdı Bāḳī Özel ad.

T. B. 70/13, 77/16

Turdı Mamat Ḥācı Özel ad

T. M. Ḥ. +dur 75/9

Turdı Yüz Bik Özel ad.

T. Y. B. 75/19, 95/11, 95/17

Ṭurfan Türkistan'da bir şehir adı.

Ṭ. 41/12, 41/13, 42/10, 74/8, 126/1

ṭurfe Ar. Görülmemiş, tuhaf, yeni.

ṭ. 2/10, 19/13, 24/17, 28/18, 34/19, 42/12, 46/21, 49/2, 49/13, 52/15, 63/13, 65/8, 65/20, 69/5, 72/7, 78/14, 80/6, 86/16, 91/9, 95/8, 100/1, 104/21, 111/7, 113/12, 128/12, 132/5, 146/20, 149/11, 149/12, 151/5, 156/17, 164/14

turġut Mevzi.

t. +da 27/16, 37/1

t. +dın 150/9

Turġut Özel isim.

T. 17/11

Turġut Beyli Beysi Özel ad.

T. B. B. +lar 148/1

Turġut Ḫān Özel ad.

T. Ḫ. +ı 15/17, 17/14

T. Ḫ. +ıdın 17/12

turuḳḳa Yansıma ses.

t. 76/19, 126/6, 127/16

turuş Sabır ve takat, durma.

t. 106/5, 156/3

t. ḳıl- Sabır göstermek. 15/18, 44/11, 146/8

tus- Yolunu kesmek, engellemek.

t. -ap 97/22, 120/8, 125/11,

t. -maġıl 27/18

t. -mak irdi 20/10, 109/7

t. -tı 50/14, 112/21, 156/8

t. -up 20/6, 20/8, 50/12, 58/22, 78/8, 78/9, 102/5, 113/4, 118/16, 119/9, 120/7, 126/3, 157/13, 161/3

tut- 1. Tutmak, sunmak.

t. 9/17, 67/20, 118/11, 121/14

t. -sa 65/8

t. -tı 56/12

t. -un͡g 43/9, 69/8, 81/21, 99/10, 110/8, 116/8, 121/10, 129/4, 149/19, 162/6, 162/7

t. -up 80/4

2. Ele geçirmek, yakalamak.

t. 18/4, 28/3

t. -ar 154/12

t. -ay 29/9, 29/13

t. -tı 28/4, 85/21, 102/14

t. -uban 158/7

t. -un͡glar 154/10

t. -up 11/16, 14/12, 18/8, 37/14, 73/8, 91/21, 92/1, 92/3, 96/8, 98/7, 98/13, 100/22, 130/14, 130/15, 143/6, 145/18, 156/14, 158/5, 160/9

t. -up al- Elde etmek, almak. 42/3

3. Ele almak.

t. 135/16

t. -up 27/15, 38/1, 39/14, 41/3, 71/13, 95/16, 146/20, 153/16, 155/9, 159/11

t. -up bėr- Ele alıp vermek. 34/19, 40/19

4. Gereğini yapmak, yerine getirmek.

t. 103/17

t. -al- Gereğini yapabilmek. 155/11

t. -ḳay 61/17

t. -ḳıl 139/9

t. -tı 29/5

t. -tılar 135/20

t. -up 63/3, 98/18, 99/6, 111/1

5. Kabul etmek, saymak.

t. -ar irdi136/5

t. -ḳalı 8/18

t. -maḳḳa 95/20

t. -tı 59/20, 162/1

t. -up 4/5, 15/2, 96/9

6. Yanında bulundurmak, alıkoymak.

t. -maḳ 87/16

t. -up 63/19, 134/20

7. Herhangi bir durumda bulundurmak.

t. -maḳḳa 88/15

t. -tı 90/3

t. -un͡g 140/1

t. -up 90/21, 109/15

8. (Yol) Tutmak, gitmek.

t. -tı 8/17, 42/10, 59/6, 89/5

9. Sarmak, bürümek, kapatmak.

t. -tı 86/13, 134/21

t. -up 52/9, 81/13, 112/4

10. Hizmet almak veya kiralamak.

t. -up 15/11, 44/15, 133/7

11. Beddua, dua, ah vb. etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek, varmak.

t. -up 84/13

tutḳan Tutan, alıkoyan

t. 133/15

tut tut Yansıma ses.

t. 95/14

tutaş- Tutuşmak, ateş almak.

t. -ḳan 127/17

t. -tı 144/18

tuttur- Bir işe başlayıp sürdürmek, bir şeyi yapmakta olmak

t. -ġanı 60/13

tutuş- 1. Birşeye başlamak, girişmek.

t. -ḳan 151/21

t. -tı 16/17, 33/20, 45/5, 45/13, 90/6, 98/18, 115/5, 105/2

2. Tutuşmak, ateş almak.

t. -tı 127/18

tuvaḳ Tırnak.

t. +ı 47/4

tuy- İşitmek, ses almak.

t. -madı 53/2

tuyuḳsız (<tuyuḳsuz) Aniden, ani, ansızın.

t. 56/1

ṭuyūr Ar. Kuşlar.

ṭ. 3/7

tüccār Ar. Ticaret yapan, ticaretle uğraşan kimse, tacir.

t. 30/16

t. +larnı 24/4

t. +nı 98/2, 98/13

tüfe Tepe.

t. +sida 143/9

tüfek Far. (< tufang)Tüfek, silah.

t. 22/11, 23/4, 30/11, 54/4, 67/5, 67/14, 77/1, 77/9, 89/16, 91/13, 118/4, 145/14, 146/12, 154/7, 165/1

t. +de 59/2, 127/11, 129/18, 151/20

t. +ler 109/11, 123/21

tüfek-dār Far. Tüfekli.

t. +lar 51/6

tüfek-zenlig T.+Far. Tüfek atanların bulunduğu yer.

t. +da136/5

tüke- Tükenmek, bitmek.

t. -p 119/3

tüket- Tüketmek, bitirmek, sona erdirmek.

t. -tı 45/18

tükel Tam, tamam, bütün.

t. 13/2, 61/18

tüken- 1.Güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak.

t. -di 67/17

t. -ip 149/10

2. Bitmek, sona ermek, kalmamak.

t. -di 91/7, 104/3, 126/11,

t. -dük 130/6

t. -ip 121/21

t. -ip imiş 108/9

t. -ür iken 29/6

tüket- Kullanarak, harcayarak yok etmek, bitirmek, yoğaltmak.

t. -ip 18/7, 119/4

tükür- Tükürüğü ağız içinden dışarıya atmak.

t. -di 115/18

tüm Ar. Bir şeyin bütünü, tamamı.

t. 13/3

tümen Binlerce, çok

t. 22/11, 44/10, 59/9, 77/21, 119/15

tümen Ar. Tugay ile kolordu arasında on bin kişiden oluşan askeri birlik.
t. 12/6, 14/6, 22/11, 25/5, 30/11, 40/12, 45/6, 47/1, 47/8, 48/5, 56/6, 56/17, 56/19, 56/22, 67/21, 72/17, 83/10, 84/2, 86/11, 114/18, 119/15, 123/19, 123/22, 126/7, 142/18, 143/15
t. +ce 38/9, 85/6
t. +din 47/15, 36/6
tümen fo Fo tümeni.
T. F. 30/11, 83/10, 84/2, 86/11, 123/22
tümenle- Zengin olmak, zenginleşmek.
t. -p 123/19
tün 1.Gece.
t. 15/15, 17/12, 36/13, 41/2, 42/9, 48/6, 63/18, 64/3, 79/9, 104/5, 104/9, 107/8, 117/7, 118/1, 142/19, 143/4, 151/2, 159/10, 164/19
t. +de 62/12, 62/14, 66/15, 82/21, 103/12, 126/5, 126/10, 119/8, 160/18
2. Dün.
t. 104/7, 109/5, 125/14, 126/4
t. +ide 5/19
t. +idin 34/20
tünekçi Geceye mahsus; gecenin geçirileceği yeri bekleyen.
t. irdik 143/8
tünglük Pencere, baca.
t. +ini 95/21
Tüngşi Özel ad.
T. +ler 131/13
T. +lerni 132/12
Tüngşi Bik Özel ad.
T. B. 130/22
tünük Far. ince
t. 45/5.
Türgün Çinlilerin kalesi olan bir yer adı.
T. 31/19, 140/19
T. +ġaça 81/16
Türk Türk.
T. +müdür 82/13
Türiḳçe Türkçe.
T. 43/22
Türk-lik Türklük.
T. +ini 6/8
tüş Düş, rüya.
t. 103/20, 164/14, 166/3, 166/4
t. +iga 104/5, 104/8, 164/11, 165/10
t. +ke 104/7, 165/4
t. +üm 164/14
tüş Arka.
t. 115/20
t. +idin 115/20
tüş- 1. Düşmek, inmek.
t. -er 109/12, 111/7
t. -er irdi 13/3
t. -er irdiler 97/18
t. -ip 46/2, 106/1
t. -mesün 139/5
t. -ti 25/13, 33/8, 33/16, 39/18, 41/2, 122/14, 126/8
t. -ti bol- Düşmüş olmak. 45/4
t. -tiler 21/1, 21/3, 21/9, 22/8, 42/8, 59/16, 151/4
t. -üp 66/20, 70/10, 81/12

2. Aklına gelmek, aklına takılmak.
t. -ip 7/16, 14/11, 153/9
t. -ti 47/10
3. Olmak, olumsuz bir duruma girmek.
t. ip 7/17, 90/22
t. -ti 34/18, 115/4
t. -tilar 79/20,
4. Ortaya çıkmak.
t. -ip 19/7, 152/12
t. -ti 16/16, 20/19, 29/10, 120/5, 151/22
5. Uğramak, kapılmak.
t. -ip 36/21, 57/19, 62/11, 62/16, 86/8, 121/8, 141/1
t. -kanı 156/10
t. -ti 26/17, 32/5, 42/11, 110/19, 111/15, 129/20
6. Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak.
t. -ipdür 102/21
t. -ip irdi 57/19
t. -ti 77/4, 119/15, 135/8, 135/10, 146/1
t. -üp 149/9
7. Savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak.
t. -ip 86/9
8. Yere devrilmek, yere serilmek.
t. -ip yat- Yere devrilmek.102/2
t. -ti 152/9
9. Olumsuz duruma girmek.
t. -ip 106/1
10. İlgi göstermek
t. -ti 18/14, 153/2
11. Yardımcı fiil.
t. -ti 55/18
t. -tiler 20/18, 26/20

tüşküçe (<çüşkiçe) Öğlene kadar.
t. 67/8

tüşkün İflas eden, zor durumda olan.
t. 65/19

tüşkün Tutulmuş, bağımlı, mağlup.
t. +da 41/20
t. +ġa 42/11

tüşük Oyuk, delik.
t. 113/20, 132/6, 133/7
t. +din 73/8
t. +ni 70/10

tüşür- Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.
t. -di 82/20

tütün Tütün, duman.
t. 53/7, 67/16, 86/13, 111/19, 133/12, 133/14
t. +idin 22/10
t. +lar 33/11, 39/13, 45/6, 45/7, 53/8, 109/13, 127/2
t. -larġa 77/7
t. +larnı 109/5
t. +ni 127/5

tüvānā Far. Güçlü, kuvvetli.
t. 4/5
t. +dur 148/13

tüvānālıġ Far.+T. Güçlü, kuvvetli.
t. 137/1

tüz Doğru, düzgün.
t. 101/14
t. idi 89/7

t. irür 27/19

tüz Düzlük, ova.

t. +iga 102/5

tüz- 1. Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek.

t. -ey 99/10, 110/8

t. -geli 133/4

t. -miş 108/3

t. -üp 44/9, 57/4, 66/7, 67/10, 80/3, 117/17, 150/17

2. Söylemek.

t. -galı 9/19

t. -üp 14/4

3. Şiir, destan, şarkı vb. yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek.

t. -üp 80/3, 82/20, 83/3

tüzet- Düzenlemek.

t. -ip 161/7

-U-

u Far. ve (Bağlaç)

u. 3/8, 6/1, 6/6, 6/14, 9/7, 11/14, 14/3, 16/21, 17/3, 19/1, 36/7, 39/11, 39/20, 40/1, 42/9, 45/1, 45/9, 46/1, 50/11, 51/19, 53/18, 55/11, 56/18, 58/10, 58/18, 59/12, 62/19, 66/1, 66/3, 68/13, 70/8, 70/9, 71/16, 73/11, 73/16, 73/20, 74/1, 74/7, 74/17, 74/19, 75/20, 76/16, 76/20, 77/12, 78/4, 78/5, 78/6, 81/11, 81/15, 81/18, 83/3, 83/15, 84/8, 90/3, 91/22, 95/1, 95/5, 95/14, 96/4, 96/18, 97/17, 98/8, 99/19, 100/13, 105/6, 112/19, 112/22, 113/3, 115/10, 116/3, 117/7, 119/13, 119/14, 119/16, 120/18, 120/22, 122/10, 122/20, 123/1, 128/2, 130/7, 134/6, 134/9, 134/10, 135/21, 142/3, 145/22, 149/4, 149/6, 149/8, 151/17,152/3, 154/10, 157/21, 159/5, 161/20, 163/18

uç Uç, bir şeyin bitim noktası.

u. +ıġa 95/18

uç- 1. Çok hızlı gitmek.

u. -up 93/18

2. Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

u. -updur 121/13

uçra- Mo. Rast gelmek, tesadüf etmek.

u. -ġannı 130/15

u. -p 148/22

u. -sa 20/7, 39/21, 133/17, 138/21

Udarin U cenapları.

U. 15/17, 17/10, 17/13, 17/19, 18/6, 21/7, 24/15, 24/17

U. +ġa 17/11

U. +ni 17/8

U. +ning͡ 21/19, 24/12

Udutu Yer adı.

U. 45/1, 134/12

ʿuhde Ar. Sorumluluk, bir iş üzerine alma.

ʿu. 14/9, 55/13

ʿu. +ge132/14

ʿu. +sidür 52/13, 60/22

ʿu. +sini 111/6, 121/18

uẖla- Uyumak, uyuklamak.

u. -may 12/18

uġa Küçük erkek kardeş.

u. 149/11

Uġalcat Yer adı.

U. 44/22

uġurla- Çalmak, hırsızlık yapmak.

u. -p 52/10

uġurluk Bereket, saadetli.

u. ḳıl- Bereketlendirmek. 52/2

ʿuḳbā Ar. Ahiret, öbür dünya.

ʿu. 64/22

ʿu. +nı 140/17

uḳtur- Anlatmak.

u. -ur mėn 10/14

uḳul- Anlaşılmak.

u. -may 105/5

ukurda Başçavuş.

u. 118/3

u. +sı 118/2

ulaġ At, deve, öküz gibi yük taşıyan hayvan.

u. 30/12, 164/17

ulan- Ulama işi yapılmak, ulaştırılmak.

u. -dı 104/3

Ulastay Doğu Türkistan'da bir yer adı.

U. 22/5, 134/7, 151/4,

U. +da 150/1

U. +ġa 151/2

U. +ı 44/17, 75/6

ʿulemā Ar. Alimler, ilim sahipleri.

ʿu. 64/8, 64/22

ʿu. irdi 87/12

ʿulūm Ar. İlimler bilgiler.

ʿu. 4/13, 64/6, 129/13, 155/17

uluġ Ulu, yüce, büyük, değerli.

u. 20/4, 26/9, 53/8, 56/8, 58/1, 58/21, 59/5, 85/17, 135/3, 136/15, 137/12, 147/6, 150/11

u. +ġa159/10

u. +ı 22/14, 43/5, 65/12, 136/9, 160/5

u. +lar 16/12, 30/5, 38/6, 41/21, 46/2, 49/1, 52/15, 71/4, 71/5, 79/17, 99/6, 99/12, 122/2, 131/14, 132/21, 139/20, 151/7, 159/2,

u. +larġa 37/11, 39/3, 55/13, 56/4, 98/16, 135/8, 143/7, 155/4,

u. +ları 22/6, 30/20, 31/21

u. +larnı 131/11

u. +larnıng͡ 78/15

uluġluḳ Büyüklük, yücelik.

u. ḳıl- Büyüklük etmek. 139/2

umūr Ar. İşler, hususlar.

u. +ı 8/18, 9/1

un Un, buğday unu.

u. 107/15, 119/14, 160/1, 160/3

u. bol- Un olmak. 23/12

u. +lar 59/12

unu- (<una-) Razı olmak, kabul etmek.

u. -may 137/19

u. -medi 136/10

unut- Aklında kalmamak, hatırlamamak.

u. -may 152/13

ur- 1. Vurmak, elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak.
u. -alın 15/15
u. -ar 27/18,
u. -ar irdi 118/21
u. -dı 57/8, 57/13, 57/19, 69/17, 92/1, 110/2
u. -dılar 109/17
u. -mas 69/6
u. -up 9/10, 11/20, 14/4, 14/12, 22/15, 29/11, 33/12, 37/20, 45/20, 57/5, 57/9, 67/6, 83/21, 130/1
u. -ur 76/12, 127/12
2. Takmak, koymak, bağlamak.
u. -ap 82/22
3. Manevi olarak yaralamak.
u. -ar 114/20
u. -ma 113/21
u. -mağıl 114/1
u. -masun 62/22
u. -up 113/21, 114/18
4. Ses çıkarmak.
u. -ar 127/12
u. -dı 64/3, 106/13, 119/10, 132/13
u. -dılar 44/13
u. -mayın 124/14
u. -up 4/2, 44/16, 51/9, 71/13, 71/16, 76/16, 77/16, 88/6, 89/10, 90/8, 90/19, 106/21, 107/1, 107/4, 114/16, 124/6, 130/9
5. Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.
u. -dı 90/10, 93/18
u. -ur irdi 44/14
6. Peyda olmak, çıkmak.
u. -up 53/7, 111/19
7. Kalp, vuru durumunda olmak, çarpmak.
u. -up 92/4

urdbāl Far. Cennet.
u. +lar 97/16

urġan Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.
u. idi 140/14

urla- Çıkmak, yükselmek.
u. -p 53/6

uruġ Tohum.
u. +ını 94/22

urul- Manevi olarak yaralanmak.
u. -dı 72/16

uruş Savaş, vuruş, kavga.
u. iyle- Savaşmak, dövüşmek. 159/21
u. ḳıl- Savaşmak, dövüşmek, mücadele etmek. 9/1, 156/3

uruş- Savaşmak, vuruşmak, mücadele etmek.
u. -maḳnı 98/5
u. -up 67/1, 76/21

usta Far. Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse.
u. 128/21

Ustaʿ Aşūrmet Özel ad.
U. ʿA. 84/6

Usta ʿAzīz Özel ad.
U. ʿA. 73/15, 84/9

Usta Ġanī Özel ad.
U. Ġ. 84/8
Usta Ḳāṣım Baḳi Özel ad.
U. Ḳ. B. 51/5
Usta Ḳutluḳ Niyāz Özel ad.
U. Ḳ. N. 140/15
Usta ʿOṣmān Özel ad.
U. ʿO. 125/4
Usta Ṣābir Özel ad.
U. Ṣ. 73/13
Usta Ṣābir Yūsuf Özel ad.
U. Ṣ. Y. 54/16, 84/7
uşat- Parçalamak.
u. -ıp 154/2
uşbu Bu, işte bu, o nesne.
u. 5/16, 11/6, 12/14, 26/20, 28/20, 34/4, 44/9, 49/3, 61/3, 68/11, 69/16, 73/6, 82/21, 85/4, 85/13, 90/4, 101/15, 107/16, 108/10, 111/2, 121/21, 122/21, 143/9, 143/18, 154/15, 155/3, 156/9, 158/12, 162/14, 163/5, 163/7, 163/16, 164/14, 165/5, 165/7, 165/9, 165/11, 165/16, 166/3, 166/4
u. +lar 73/20 yėr
u. +larnı 30/4
uşḳun (<uçkun) Kıvılcım.
u. +ları 33/14
uşşaḳ Delikanlı, genç.
u. 32/3, 147/6
ʿuṭārid Ar. Merkür.
ʿu. 79/13
ʿu. irdi 35/13
uy Sığır.
u. 16/6, 59/11, 134/14
uy- Tabi olmak.
u. -madı 91/1
uy- (<uyu-) Uyumak. bk. uyu-
u. -madı 53/2
u. -maġan 52/2
uyan- Uyku durumundan çıkmak.
u. -dım 165/2, 166/2
uyġan- Uyku durumundan çıkmak.
u. -sa 103/20
uyḳu Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu.
u. +da irdilar 67/2
u. +ġa 103/18, 104/8, 165/13
uyu- Uyumak. bk. uy-
u. -may 31/8.
u. -may tur- Uyumamak. 67/2.
uzaḳ Uzak.
u. +ḳa 31/7
uzat- 1. Uzatmak.
u. -ḳıl 88/21
2. Uğurlamak.
u. -maḳ 97/11
uzın Uzun, kısa olmayan.
u. 44/13
uzun 1. Uzun., kısa olmayan.
u. 76/22
u. ol- Uzamak, uzun olmak. 13/11
u. +dın 87/10
2. Uzun, (süre olarak) çok.

u. 84/21

3. Başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan, çok süren.

u. ol- Uzamak, uzun olmak. 138/17

4. Ayrıntılı.

u.162/19

uzunraḳ Daha uzun.

u. 8/4

-Ü-

ü Far. ve (Bağlaç)

ü. 3/3, 3/6, 3/7, 4/3, 5/18, 9/16, 11/13, 15/10, 18/17, 18/18, 19/13, 19/18, 23/4, 25/20, 30/19, 31/9, 31/10, 39/4, 44/10, 44/17, 46/7, 46/15, 48/10, 49/2, 52/2, 54/18, 56/5, 57/17, 59/9, 59/11, 62/18, 63/2, 65/17, 67/14, 74/1, 77/21, 81/13, 81/20, 82/16, 83/2, 83/5, 84/9, 84/20, 88/12, 88/18, 103/12, 104/21, 110/5, 124/5, 126/9, 127/20, 128/7, 135/11, 148/9, 152/10, 153/19, 157/6, 160/16

üç Üç (3) sayısı.

ü. 19/3, 19/4, 33/7, 35/4, 36/6, 38/9, 39/8, 42/1, 42/7, 42/12, 51/13, 52/1, 65/11, 77/12, 79/3, 86/3, 92/20, 96/13, 98/10, 101/22, 102/10, 105/1, 105/19, 110/19, 111/5, 125/4, 131/6, 132/10, 134/22, 142/16, 143/5, 143/6, 143/7, 155/2, 155/6, 166/9

ü. +de 166/13

ü. +i 19/4, 102/9, 102/10

ü. +ni 42/6

ü. +ning͡ 65/12, 143/11, 155/6

ü. yüz Üç yüz sayısı. 111/5

üç Üçü.

ü. +ni 30/2

ücün İçin.

u. 13/8, 59/20, 64/3, 65/19, 66/8, 79/22, 81/5, 81/7, 97/11, 98/17, 98/19, 106/9, 115/13, 122/2, 132/15, 153/2, 155/1, 157/5,

üçünçi Üçüncü.

ü. 38/14, 77/5, 77/10, 110/18, 143/13

ül[ü]g (<ülüg) Pay, nasip.

ü. +ini 130/11

Ülgçeding Yer adı.

Ü. +ning͡ 20/12

ülken Büyük, ulu.

ü. idi 47/11

ümīd Far. (<ümmīd) Umut. bk. ümmīd

ü. 23/9, 59/6, 163/16

ü. +im 10/10, 10/12

ü. +in 77/9

ü. üz- Ümit kesmek. 32/10

ü. +ni üz- 33/9

ümmet Ar. Peygambere bağlı topluluk, cemaat, grup.

ü. +ika 4/16

ümmīd Far. Umut. bk. ümīd

ü. 82/3, 129/20

ün Ses.

ü. +i 76/19, 81/13, 97/20, 115/6, 126/6, 127/16

ü. +idin 106/2

ürküt- Ürkütmek, korkutmak.

ü. -ür 159/13

Ürümçi Çin'in kuzeydoğusunda yer alan, Doğu Türkistan adıyla da bilinen, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin başkentidir.
Ü. 40/8, 40/18, 79/2
Ü. +ge 41/1, 41/2
Ü. +ġa 78/16

üst Üst, üst taraf.
ü. +ide 67/4, 85/21
ü. +ideki 38/16
ü. +idin 33/6, 130/18
ü. +ige 51/2, 71/10, 90/6, 108/17, 122/14
ü. +in͡g 44/17
ü. +ün͡g 18/12

üstād-kār Far. Usta, sanatkar.
ü. 52/16

üstkü (<üstki) Yukarı.
ü. 75/3

üy Ev.
ü. 78/10, 81/8, 81/9, 101/18, 102/16
ü. ḳıl- Ev yapmak. 52/10
ü. +da 12/17
ü. +de 35/8
ü. +din 103/9
ü. +ge 38/4, 82/20, 92/20, 145/16, 156/15
ü. +i 101/4, 102/15, 128/10
ü. +ide 92/20
ü. +ide idi 87/9
ü. +idin 139/5, 152/12
ü. +iga 18/4, 90/2, 95/21, 107/20, 109/9, 133/13, 134/21, 138/5, 141/1, 153/6, 154/3
ü. +lerge 39/13
ü. +lerige 110/12
ü. +nin͡g 95/16
ü. +ümge165/12
ü. +ün͡güzde 138/5

üylüg Evli, ev sahibi.
ü. 12/17, 90/2, 110/10, 128/10, 141/1

üz- Kesmek, koparmak.
ü. -ay 43/20
ü. -di 32/11, 33/9
ü. +ün͡g 15/5, 17/20, 19/5
ü. -üp 23/9, 65/18, 77/9, 127/13, 129/20, 133/22, 150/19, 157/14

üz Usta.
ü. 74/16

üz bėki Usta beyi.
ü. bėki bol- Usta beyi olmak. 74/16

üze Üzerine, üstüne, üzerinde.
ü. 15/4, 22/13, 46/19, 58/18, 88/1, 90/16, 107/9, 112/16, 126/9
ü. +din 48/4
ü. +sidin 30/18, 85/16
ü. +sige 38/19, 38/21, 56/7, 67/11, 67/22

üzre Üzere, üzerine, üstüne; üzerinde, üstünde.
ü. 2/5, 3/12, 10/12, 14/2, 19/14, 27/10, 28/8, 33/11, 39/13, 41/7, 44/8, 45/9, 46/12, 50/18, 55/16, 63/11, 64/15, 67/1, 67/4, 68/12, 69/10, 70/3, 71/14, 79/2,

79/10, 81/11, 82/10, 85/22, 89/3, 90/13, 94/16, 99/19, 111/15, 111/17, 112/3, 113/7, 115/10, 125/1, 127/2, 127/20, 128/17, 129/16, 129/18, 140/14, 143/5, 143/10, 148/14, 151/19, 152/3, 154/19, 159/19, 160/3, 162/1, 162/14, 164/4

ü. +dür 13/14

üzül- Koparılmak, kesilmek.

ü. -di 48/15, 120/20, 127/19

ü. -gan 120/20

ü. -se 127/14

-V-

vā Far. Vah, yazık.

v.160/20

vācib Ar. Gerekli olan, yapılması gerekli.

v. irür155/18

vade Ar. (<vaʿde) Ecel, ölüm vakti. bk. vaʿde.

v. +siġa 87/6

vaʿde Ar. Söz verme. bk. vade.

v. +ni 66/18, 154/15

vāde Ar. (<vādī) Alan, yol.

v. +siġa 40/11

vāh Ar. Vah!, Yazık!

v. 29/16, 80/12

v. ḳıl- Vahlamak. 66/14

vāhime Ar. Kuruntu yapma duyusu.

v. ḳıl- Kuruntu yapmak. 98/1

vaḫşet Ar. Korku, üzüntü, vahşilik.

v. 99/8, 111/7

v. +i 38/21

vaḳʿa Ar. Olup, geçen olay.

v. +dur 136/2

v. +larnı 21/18

v. +nı 34/2, 55/9

v. +sıġa 21/7

vāḳıʿ Ar. Vuku bulan, olagelen, geçen.

v. bol- Vuku bulmak, geçmek. 2/13

vāḳıʿa Ar. Olmuş, olgu, gerçek.

v. 31/18, 65/1

v. +lar 144/17

v. +larnıng͡ 129/9

vāḳıʿāt Ar. Baştan geçen olaylar.

v. 28/10, 156/6

v. +larınıng͡ 31/17

v. +larnı 30/6, 144/10, 149/13

v. +nı 48/21, 87/17, 106/8, 137/15, 160/21

vaḳḳāṣ Ar. Okçu, savaşçı.

v. 49/16

vaḳt Ar. Çağ, zaman.

v. 25/12, 90/19, 118/21, 145/11

v. +da 96/16

v. +ġaça 24/11

v. +ıda 8/11, 15/11, 51/7, 56/6, 62/5, 92/10, 96/17, 105/13, 108/10, 122/4, 125/18, 136/22, 137/1, 137/5, 141/11, 153/14, 154/19

v. +ıdın 105/14

v. +ıġa 143/20

vāle Far. Serap.

v. idi 95/4

Vani Özel ad.

V. 143/8

varaḳ Ar. Kağıt veya kitap yaprağı.
v. 54/13, 164/12
v. +ca 164/10
v. +ġa 69/20
v. +ḳa 27/9

vāriş Ar. Ölen bir kimsenin yakını veya vesayet yoluyla mal ve mülküne sahip olan kimse.
v. 51/3

varʿiyyet T.+Ar. (<variyet) Varlık, zenginlik.
v. 44/8

vaṣf Ar. Nitelik, övme.
v. 87/1

v. -ı gül Ar. + Far. Gülün vasfı.
v. -ı gül iyle- Gülün vasfını anlatmak. 41/12
v. +ını 124/6
v. +lar 82/11

vasīʿ Ar. Geniş.
v. bol- Genişlemek. 81/19

vaṣl Ar. Ulaşma, kavuşma.
v. 4/2

vāy Far. Eyvah, yazık.
v. 84/3, 99/2
v. vuy cėk- Hey, eyvah diye ses çıkarmak. 76/21

vāzeler Topluluk adı.
v. 55/19

ve Ar. Ve, hem, ayrıca, bir de.
v. 6/8, 12/5, 20/14, 21/4, 22/9, 22/10, 22/11, 22/12, 22/15, 23/2, 23/3, 23/4, 24/12, 25/15, 25/16, 25/19, 30/11, 30/16, 30/17, 30/18, 31/4, 31/9, 31/10, 31/11, 31/12, 31/13, 32/1,32/12, 32/15, 34/7, 34/9, 38/8, 38/13, 39/5, 40/7, 40/8, 44/17, 44/21, 51/14, 54/1, 59/1, 67/22, 68/1, 68/3, 69/12, 73/9, 77/2, 77/20, 78/15, 82/5, 83/15, 84/6, 84/8, 84/17, 86/12, 90/7, 91/1, 91/5, 93/15, 93/17, 99/2,99/13,99/14,100/3,105/11,106/6,107/8, 107/20, 113/2, 116/16, 116/17, 116/20, 119/15, 126/21, 129/9, 132/13, 132/14, 132/15, 132/16, 136/6, 136/13, 136/14, 136/15, 136/17, 136/18, 136/19, 137/9, 137/21, 140/19, 141/1, 141/9, 141/10, 143/1, 144/20, 147/11, 147/17, 147/18, 147/19, 147/20, 148/6, 150/1, 150/4, 154/10, 157/11, 157/13, 157/14, 158/13, 159/8, 163/11

vebā Ar. Veba hastalığı.
v. 152/2

vebāl Ar. Günah.
v. 32/3, 33/15

vech Ar. Yüz, surat.
v. 44/1

veche Ar. Yüz, taraf.
v. idi 10/14, 69/21

vechī Ar. Sebep, neden.
v. +din 72/6, 72/13

ved Ar. (<vedd) Dostluk, arkadaşlık.
v. 28/3

vedūd Ar. Allah'ın sıfatlarından biri.
v. 141/4

vefā Ar. Sözünde durma.

v. 5/17, 15/7, 28/6, 64/21, 92/8, 139/19, 162/4, 163/17

v. ėt- Vefa gösterme, sözünde durma. 164/1

v. ḳıl- Sözünde durmak, bağlılık göstermek. 132/15

v. +nı 15/8

vefāsız Ar.+T. Vefasız, sözünde durmayan.

v. 92/5

vefāt Ar. İnsan için ölüm.

v. +ı 90/3

vefāyın Ar. Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı.

v. 122/18

vehm Ar. Yersiz korku, şüphe.

v. 122/20

v. +idin 29/14, 36/18, 48/6, 103/10, 156/4,164/14

vehme Ar. Şüphe.

v. 153/10

v. ėt- Şüphe etmek, korkmak. 12/4

vehm-nāk Ar. Kuruntulu, vesveseli.

v. 42/20, 91/17

v. bol- Kuruntulanmak. 19/15, 95/3, 114/11

vekīl Ar. Birinin yetki verdiği kimse.

v. 3/8

velī Ar. Veli, sahip, ermiş.

v. 5/18, 6/15, 18/18, 19/21, 128/22

v. +lar 4/18

v. +ni 164/8

velī Ar. Fakat, ama, lakin.

v. 13/3, 48/12, 52/7, 59/22, 82/16, 83/6, 89/6, 101/18, 116/21

Velī Özel ad.

V. 123/10

Velī Bay Özel ad.

V. B. 123/17

Velī Ḫoca Özel ad.

V. Ḫ. 24/3, 31/6, 66/2

Velī Ḳāḍī Aḫunluġ Özel ad.

V. Ḳ. A. +umdın 12/15

verd Ar. Gül.

v. -i aḥmer Ar. Kırmızı gül. 162/13

verziş Far. Çalışma, işletme, uğraşarak durma.

v. +i 64/14, 95/2, 139/10, 139/13, 158/9

vesiʿ Ar. Bol, geniş, enli.

v. 163/19

veʿs-selām Ar. Mektubun sonuna yazılan selam sözü.

v. 6/6, 19/6, 35/12

veyā Ar. Veya.

v. 8/5, 16/16, 16/17, 16/18, 19/5, 23/16, 37/14, 39/18, 42/17, 42/18, 43/15, 45/4, 45/5, 63/21, 82/14, 94/4, 95/11, 102/22, 105/20, 111/6, 115/4, 115/5, 126/8, 127/18, 151/22, 152/1, 152/2

vezir Ar. Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse.

v. 136/19

v. irdi 154/20

v. +ler 136/19

vezn Ar. Ağırlık.

v. -i ferzend Ar. +Far. Çoçuk ağırlığı. 27/5

vilāyet Ar. İl, memleket.

v. 65/4

vīrān Far. Yıkık, harap.

v. ḳıl- Harap etmek, yıkmak. 66/16

vird Ar. Dua, belli zamanlarda okunması gereken Kuran cüzleri.

v.-i evrād Ar. Her zaman tekrar edilen dualar. 31/11

v. ḳıl- Dua etmek. 69/11, 100/8

viṣāḳ Ar. Antlaşmalar, yemin etmeler.

v. ḳıl- Anlaşmak, sözleşmek. 140/17

v. +ıġa 144/5

viṣāl Ar. Kavuşma, ulaşma.

v. +ıġa 10/11

v. +i 116/10, 121/12

vuḫūş Ar. (<vuḥūş) Yabani hayvanlar.

v. 3/7

vuḳū‘ Ar. Olma, oluş.

v. +ġa 30/8

vuṣūl Ar. Ulaşma, varma.

v. 35/4

v. bol- Ulaşmak, varmak. 10/11

vuy Hey.

v. 76/21

vü ve.

v. 31/7

vücūd Ar. Beden, varlık.

v. 99/3

v. +ıġa 27/4, 60/10

v. +umnı 153/12

vulḥad Özel ad.

v. 93/6

-Y-

ya Yay.

y. 32/12, 33/8

yā Ar. Ey, hey, ya.

y. 3/14, 57/19, 57/21, 63/10, 93/16, 103/14, 103/15, 150/15

yā Far. Ya da, yahut, veya.

y. 7/11, 79/4, 82/13, 82/14, 83/4, 95/11, 101/2, 102/22, 104/18, 105/18, 121/4, 163/15

yād Far. Anma, hatırlama.

y. 166/11

y. ėt- Zikretmek, anmak, hatırlamak. 92/10

y. iyle- Zikretmek, anmak, hatırlamak. 5/8, 34/5, 135/17, 147/3

y. ḳıl- Hatırlamak, anmak. 60/8, 84/22, 163/15

y. +ı 3/5, 105/1, 121/14

y. -ı ḫay Far. + Ar. Tanrı'nın adını hatırlama.

y. -ı ḫay it- Tanrı'nın adını hatırlamak. 97/15

y. -ı nāme Far. Mektubu anma. 7/5

y. +ıda 4/2, 5/15, 50/8, 72/8, 73/4, 121/11, 147/3

y. +ıġa 146/15

y. +ımda 97/9

y. +ını ḳıl- Hatırlamak, anmak. 121/10

yādigār Far. Bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey.

y. 7/5, 166/6

yafraġ (<yapraġ) Yaprak.

y. +ı 120/20

y. +ıġa 83/21

y. +ın 104/22

yaġ- 1. Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

y. -ar 104/1

y. -ar irdi 103/19

2. Toz, mermi vb. yüksekten çokça düşmek.

y. -ıp 70/4

yaġ Yağ.

y. 59/12

y. +larnı 30/18

y. +nı 133/5

Yaġ Çay Yer adı.

Y. Ç. +nın͡g 80/19

yaġdur- Yağdırmak, yağmasını sağlamak.

y. -dı 32/12

y. -dılar 126/8

y. -dımu 16/16, 39/18, 45/4, 151/22

y. -up 115/4, 127/17

yaġı Düşman, yabancı.

y. 37/8,

y. bol- Düşman olmak. 9/14, 11/8, 37/8, 37/12

y. +ġa 83/21

Yagur Özel ad.

Y. 22/6, 157/20, 154/19

Y. +ġa 157/9, 154/20, 157/10

Y. +ının͡g 157/19

Y. +nı 158/1

Yagur ʿAşūr Özel ad.

Y. ʿA. +lar 157/10

Yagur Dilīr Özel ad.

Y. D. +i 157/8

Yagur Ḫançe Aḫun Özel ad.

Y. Ḫ. A. 58/3

Yagur Sulṭān Özel ad.

Y. S. 96/5, 136/9

Y. S. +nın͡g 157/18

yaḫşı İyi, güzel.

y. 9/13, 15/17, 25/15, 27/17, 37/14, 47/15, 64/8, 65/19, 68/9, 83/8, 94/6, 97/18, 100/18, 101/9, 108/8, 113/9, 118/3, 120/3, 122/20, 125/15,142/1, 151/13, 159/5, 166/3, 166/5

y. bol- İyi olmak. 34/8, 137/4

y. imes 64/8

y. +dur 123/14

y. +larnın͡g 71/7

y. +sı 55/2

y. +sın 11/12

yaḫşı-lıġ İyilik, güzellik.

y. 159/17

yaḫşı-lıḳ İyilik, güzellik.

y. 60/7

y. ḳıl- İyilik etmek. 36/8

yaḫşıraḳ Daha iyi.

y. 9/10

yaḳ- 1.Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

y. -ar 96/2

y. -ġıl 66/15

y. -ıp 11/10, 64/7, 70/3, 101/12, 127/5, 133/13

y. -ḳalı 81/6

2. Sürmek, dokunmak.

y. -ḳanı 60/10

y. -mayın 28/15

yaḳ- Beğenmek.

y. -ḳanı 27/4

yaḳa Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü.

y. 28/17, 63/4, 90/11

y. +sın 45/18, 63/13, 114/11

y. +sını 24/18, 71/16

yaḳala- Aynı düzeye gelmek.

y. -p 104/3

yaḳıl- Yakılmak, tutuşturulmak.

y. -dı 29/8

yaḳın Uzak olmayan, yaklaşık.

y. 33/7, 59/8, 70/6, 86/8, 105/6, 110/19, 120/17, 130/22, 143/5

y. bol- Yaklaşmak, uzak olmamak. 5/4, 56/3, 104/6, 107/1, 129/19

y. iyle- Yakınlaştırmak. 143/22

y. +daki 39/1

y. +dur 43/14, 121/12, 139/22

y. +nın͡g 144/17

Yaʿḳūb Hz. Yakub peygamber.

Y. +nı 3/1

Yaḳūb Özel ad.

Y. 98/11

Y. +lar 69/1

Yaʿḳūba Özel ad.

Y. +lar 12/8

Yaḳūb Aḫun Özel ad.

Y. A. 77/13

Yaʿḳūb ʿAlī Özel ad.

Y. ʿA. 54/20

Yaʿḳūb Mīr-āb Özel ad.

Y. M. 61/12

Y. M. +lar 76/5

Yaʿḳūb Mirāb Bik Özel ad.

Y. M. B. +ni 120/15

Yaʿḳūb Sarıḳ Özel ad.

Y. S. 78/8

yalan͡g Yalın, çıplak.

y. 105/17, 105/18

yalangaç Çıplak, uryan.

y. 104/15, 105/21, 106/19, 106/20, 107/2, 107/12

y. bol- Çıplak olmak,çıplak kalmak. 109/16

y. idi 104/1

Yalangaç Ḫoca Özel ad.

Y. Ḫ. +m 99/14, 107/11, 118/1

Y. Ḫ. +mdın 107/10

yalbar- Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek.

y. -ġanı 12/5

y. -ın͡g 151/13

y. -ıp 15/8, 25/5, 36/8, 60/8, 95/7, 155/15, 161/20

y. -sa 160/5

yalġan Yalan.

y. 27/11, 41/19, 101/10,

y. irür 27/16

yalġuz Yalnız, tek.
y. 89/9, 89/12, 102/11, 115/8, 154/5
Yalġuz Yıġaç Yer adı.
Y. Y. 20/5, 44/20, 112/18, 112/22, 134/9
yaman Kötü, fena.
y. 8/5, 11/12, 14/9, 55/2, 61/6, 64/1, 66/20, 89/12, 114/15, 132/16, 135/4, 141/20, 151/9
y. bol- Kötü, fena olmak. 15/16, 58/8, 61/13, 66/13, 138/21, 155/16, 158/12, 159/3
y. ḳıl- Kötüleştirmek. 26/17
y. +dın 151/9, 158/12
y. +dur 37/7, 157/9
y. +ıġa 25/15
y. +lar 6/12
yamanlıġ Fenalık, kötülük.
y. +da 52/4
yamanlıḳ Fenalık, kötülük.
y. 138/18
y. +da 66/18
y. +nı ḳıl- Kötülük yapmak. 15/5
Yamato Japonya'da bir şehir.
Y. 17/15, 17/18, 106/6, 106/11
Y. +ġa 17/7, 21/7, 111/23
yambuluḳ Ç.+T. Bir yambu değerinde; değeri bir yambu kadar. (Yambu At toynağına benzer şekilde dökülmüş gümüş para).
y. 123/8
yan Taraf, yön, birlikte, beraberinde.
y. 11/15, 52/5, 56/20, 66/13, 89/9, 96/1, 96/4, 107/1, 114/14, 133/13, 141/20, 155/5, 159/14
y. +dın 33/21, 48/2, 49/2, 57/12, 57/14, 63/2, 63/13, 85/14, 92/21, 93/5, 134/1
y. +ıda 28/4, 53/17, 78/7, 119/11, 121/5, 165/15
y. +ıdın 44/11, 44/13, 44/16, 57/8, 83/20, 134/5
y. +ıġa 24/19, 25/5, 60/20, 66/21, 78/19, 89/4, 130/10, 132/21, 165/14
y. +ını 35/10
yan- Dönmek.
y. 155/16
y. -ar 10/12, 109/15
y. -dı 59/15, 121/8, 131/13, 144/17, 146/14
y. -dılar 12/17, 61/21, 64/16, 86/19, 92/19, 97/13, 112/13, 112/15, 118/9, 125/3, 152/8
y. -ġan 141/10
y. -ın͡glar 61/20, 90/2
y. -ıp 18/14, 27/11, 32/5, 33/12, 33/19, 46/2, 46/11, 48/14, 48/19, 53/15, 55/13, 67/8, 68/21, 68/22, 69/4, 83/18, 91/13, 93/19, 96/14, 101/20, 112/2, 115/19,118/6,125/7,125/8,128/9, 135/20, 136/22, 137/12, 137/13, 143/12, 144/5, 146/4, 149/10
y. -ıp tüş- Dönmek. 55/18
y. -maḳnı 128/1
y. -mas 36/8
y. -masa 58/8

y. -may 86/10

yan- Yanmak, tutuşmak.

y. -dı 69/16

yana Yine, tekrar, bir kere daha.

y. 9/17, 34/7, 40/8, 148/8

yanç- Ufalamak, döğmek, yumuşatmak.

y. -ıp 83/15

yançı Yandaş.

y. +lar 36/5

yançuḳ Çanta, kese, cep .

y. +ıdın 61/4

y. +ıġa 61/3

yandaş-Yaklaşmak, yakınlaşmak, yanaşmak.

y. -ıp 26/12

yandur- Döndürmek, geri çevirmek.

y. -ay 35/5, 53/12, 130/12

y. -dı 26/16

y. -un͡g 35/7

y. -up 30/19, 57/16, 134/18, 164/20

y. -ur irdi 30/19

Yanġay Özel ad.

Y. +lar 132/18

yan͡glıġ Çin.+T. Gibi, benzer.

y. 8/13, 10/19, 45/2, 56/14, 73/3, 96/15, 98/21,162/16

yanış- Yönelmek.

y. -tı 90/17

yaʿni Ar. "Sözün kısası, doğrusu" anlamlarında bir söz.

y. 20/21, 129/8, 132/2, 135/19

yar Uçurum.

y. 21/1

yār Far. Yar, sevgili.

y. 25/12

y. bol- Sevgili olmak. 5/10, 12/14, 19/2, 42/19, 46/9, 85/9, 116/12

y. ėt- Sevmek, dost edinmek. 97/6

y. imişlar 150/8

y. it- Sevmek, dost edinmek. 85/7, 120/15

y. ol- Sevgili olmak. 12/13, 13/12, 14/18, 37/15, 49/21, 75/15, 91/4, 113/6, 116/6

y. +dur 37/13

y. +ı 5/18

y.-ı devvām Far. + Ar. Daimi dost.

y.-ı devvām bol- Daimi dost olmak. 5/9

y. -ı ġār Far. + Ar. Mağara dostu Hz. Ebubekir. 5/8

y. -ı siyüm Far. Üçüncü sevgili. 5/14

y. +ın͡gız 55/7

y. +imni 135/17

y. +nın͡g 118/11, 118/12

yar- Yarmak, yırtmak, parçalamak.

y. -ġu 65/15, 88/3, 134/15

y. -ın͡glar 117/6

y. -ıp 28/2, 73/14, 113/13, 117/11, 120/19, 120/21, 121/1, 127/6, 140/9, 150/18, 157/14, 158/3

y. -ıpdur 27/14

y. -masaḳ 159/15

y. -up 162/12

y. -ur 62/21, 151/11

yara Yara.

y. bol- Yaralanmak. 10/5

yaraġ Silah, hazırlık.

y. ḳıl- Hazırlık yapmak. 49/1, 70/1, 109/4

y. +ın ḳıl- Hazırlık yapmak. 13/1

y. +ını ḳıl- Hazırlık yapmak 21/22

yaraḳ Silah, hazırlık.

y. 144/17

yaraşa Layık.

y. 23/10

yaraştur- Uyuşturmak, anlaştırmak.

y. -ġalı 155/19

y. -maḳım155/18

yarat- Sevmek, beğenmek.

y. -may 78/3

yāre Far. Yara

y. 10/5, 72/7

y. ḳıl- Yaralamak. 24/18, 67/7, 98/22

yarġuçı Yarma işini yapan.

y. 117/13

yarıl- Yarma işi yapılmak.

y. -dı 45/21

yarım Tam ve istenildiği gibi olmayan, eksik, noksan.

y. 76/21, 130/11

y. +ıda 143/4

yarım Saatte on iki otuz.

y.143/19

Yarkend Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesinde nahiye düzeyine düşürülmüş bir şehirdir.

Y. 9/4, 31/5, 142/11, 163/2

Y. idi 141/11

Yarkendī Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sincan Uygur Özerk Bölgesinde bir nahiye düzeyine düşürülmüş bir şehirli olan.

Y. 114/7

yarlıġ Ferman.

y. 20/3, 154/6

yārmendçilik Far.+Ar. Arkadaş, dost kadar.

y. 12/6

yarta (<yartı) Yarım.

y. 142/3

yaruḳ Yarık, çatlak.

y. 76/20

yarut- Parlatmak, aydınlatmak.

y. -up 3/12

y. -tı 3/13

yasa- Düzenlemek, hazırlamak.

y. -p 83/10, 83/12, 84/11

yasal Saf, dizi.

y. ḳıl- Askerleri sıraya dizmek. 48/1

yasavul Yasak memuru, çavuş, zabıta memuru.

y. 61/10, 61/11,123/3,155/6

y. +nı 39/5

yāşemen Far. (<yāsemen) Güzel kokulu beyaz çiçek açan bir ağaç.

y. 40/12, 135/10

yaş Yaş, göz yaşı.

y. 13/3, 87/18, 115/12, 115/13,

y. tök- Ağlamak. 130/10

y. +ıġa 58/4, 94/10

y. +ım 72/6

y. +ın 58/1, 93/1, 118/2, 124/8
y. +ın͡g 35/16
y. +ını 34/3, 99/1, 112/12, 114/4, 146/21, 160/19
y. +nı 12/9

yaş Yaş, insanın yaşı, ömür.
y. +da irdi 16/8
y. +ı 11/2, 162/15
y. +ıda 24/18
y. +ım 72/21
y. +ımdın 124/22
y. +ḳa 94/16

yaş Çocuk, taze, genç.
y. 136/6, 157/21
y. nev-cevān irdi 135/1

yaşa- Yaşamak, ömür sürmek, yaşında olmak.
y. -r 72/21

yaşıl Yeşil.
y. 56/18, 82/22, 84/10, 165/16

yaşun- Saklanmak, gizlenmek.
y. -ma103/1

yaşurun Gizli, gizlice.
y. 62/2, 93/22

yat- 1.Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.
y. -ar 162/9
y. -ar irdi 95/12
y. -ın͡g 138/5
y. -ıp 67/17, 105/21, 111/15, 120/7, 126/9, 127/20, 152/3, 165/12
y. -ḳandın 137/2
y. -ḳanı 38/10
y. -ḳuça 127/21
y. -maġay 104/6
y. -tı 32/10, 45/9
y. -ur 105/17

2. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak.
y. -mış 87/10

3. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.
y. -tı 104/8

4. Yardımcı fiil.
y. -ar 119/5
y. -sa 102/2

yatal- Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzabilmek.
y. -mas 125/18
y. -may 92/19

yavuḳ Yakın.
y. bol- Yaklaşmak, yakınlaşmak. 89/16

yayaġ Yaya.
y. 164/17
y. 126/21

yayıl- Yayılmak, dağılmak.
y. -dı 61/9, 90/3, 110/5

yaz Yaz mevsimi.
y. 139/22

yaz- 1. Yazmak, yazı yazmak.
y. -dı 17/18
y. -ġanı 36/4
y. -ıp 8/4, 56/13, 146/17
y. -urġa 79/13

2. Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek.
y. -ıp 119/1

3. Açmak, yaymak.
y. -ıp 160/18
yazı Ova, bozkır.
y. +da 107/11
yė- 1.Yemek.
y. -di 19/19, 130/14, 130/16, 139/18, 146/21, 153/4
y. -mas 129/7
y. +masunlar 148/7
y. -p 97/18, 130/3, 153/5, 159/21
y. -p yat- Yiyip durmak. 119/5
y. -r 52/12, 78/4
y. -timü 152/2
2. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, tutulmak.
y. -di 34/3, 110/7
y. -p 59/13, 119/4
yegāne Far. Biricik, tek.
y. 60/2
yek Far. Tek, bir.
y.162/1
yekke Far. Tek, bir, yalnız.
y. 89/9, 154/5
yėl bėki Yel beyi.
y. b. idi 54/7
yėmek Yemek.
y. 24/15
y. +da 36/15
yemiş Ar. Meyve.
y. 13/8
yėn- Yemek yenmek.
y. -gil 106/3
yėn͡gi Yeni.
y. 108/4, 108/5, 129/10, 132/1, 135/1, 162/14.
yen-şey Askeri bir rütbe.
y. 136/9, 136/10.
yėr 1. Gezinilen, ayakla basılan taban, üzerinde bulunulan yer.
y. 14/12, 43/17, 45/9, 66/12, 90/16, 115/10, 126/9, 127/20, 130/1, 152/3, 152/4
y. imiş 30/12
y. +da 70/13, 76/16
y. +damu 113/22
y. +din 30/13, 53/4, 101/2
y. +ga 28/19, 29/11, 30/11, 33/8, 39/10, 39/17, 39/21, 41/8, 65/16, 68/17, 73/12, 99/1, 114/4, 115/13, 115/17, 126/10
y. +ka 23/14, 24/14
y. +ni 64/16, 161/18
2. Bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge.
y. 46/1, 53/17, 115/22, 136/15
y. +da 31/14, 38/6, 39/11, 39/19, 55/10, 55/11, 62/9, 80/13, 84/21, 89/12, 89/19, 97/21, 98/10, 98/13, 101/4, 101/19, 102/2, 102/7, 105/16, 112/14, 125/5, 150/12, 161/14, 161/16
y. +de 57/4
y. +din 55/12, 107/3
y. +ga 32/4, 65/7, 67/10, 81/3, 96/13, 97/19, 101/2, 102/11, 107/18, 111/15, 111/18, 115/22, 129/17, 130/17, 133/19, 141/6
y. +ide 68/14
y. +larnı 142/22

y. +ni 62/6, 156/9

3. Ekime elverişli toprak parçası, arazi.

y. 80/22

4. Yer, yeryüzü.

y. 58/18

y. +da 21/5

y. +ga 13/3

5. Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal.

y. +da 9/1

y. +ga 27/22, 71/10,

yesīr Ar. Az.

y. ḳıl- Azaltmak. 38/20, 39/22, 134/20

yėt- 1. Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak.

y. -ar 121/15

y. -madı 113/18

2. Yetişmek, ulaşmak.

y. -ar 116/10, 156/17

y. -iban 37/22

y. -i͡nglar 41/11

y. -ip 9/3, 11/7, 17/14, 17/19, 18/11, 19/7, 25/3, 25/4, 26/9, 27/11, 30/12, 36/21, 38/3, 39/9, 41/2, 42/11, 44/14, 46/1, 47/21, 48/20, 55/12, 56/11, 58/16, 58/18, 61/10, 62/12, 64/2, 64/4, 66/6, 66/21, 71/14, 71/17, 78/16, 79/20, 81/3, 81/13, 86/11, 88/5, 89/15, 91/18, 93/9, 95/22, 97/20, 98/4, 98/9, 98/15, 98/20, 100/7, 100/20, 101/20, 102/11, 103/2, 104/4, 105/14, 106/10, 109/11, 111/8, 111/22, 111/23, 112/3, 112/16, 113/7, 115/10, 116/1, 117/15, 118/1, 123/19, 126/12, 129/16, 140/7, 142/15, 142/18, 143/2, 143/4, 144/6, 145/12, 148/22, 149/6, 149/12, 151/2, 153/15, 153/21, 155/8, 156/16, 157/12, 159/10, 160/3, 160/20

y. irdi 67/4, 106/16, 112/6

y. -ipdür 136/16

y. -ip turadur- Yetişip durmak. 30/12

y. -kac 19/2

y. -kan 166/14

y. -kande 96/13

y. -kay 104/9, 162/8

y. -küçe 111/21, 119/12

y. -küm 124/13

y. -künçe 121/7, 144/3

y. -sa 60/16

y. -sam135/17

y. -se 64/20, 156/18

y. -ti 29/14, 53/6, 60/15, 72/4, 79/19, 85/11, 86/18, 90/4, 94/14, 97/19, 111/12, 112/9, 125/12, 131/18, 146/9, 146/19

3. Yardımcı fiil.

y. -ip 113/20

y. -ti 41/13

yėte Yedi sayısı.

y. 56/6, 56/17, 59/7, 83/14, 94/16, 109/1, 109/20, 110/2, 110/14, 112/5, 158/10

y. mi͡ng Yedi bin sayısı. 43/6, 56/6

y. mi͡ng yėte yüz Yedi bin yedi yüz sayısı. 109/1

y. yüz Yedi yüz sayısı. 56/17, 109/20, 110/2

y. yüz on Yedi yüz on sayısı. 59/7

y. yüz sėksen Yedi yüz seksen sayısı. 110/14

y. yüz sėksen alte Yedi yüz seksen altı sayısı. 112/5

y. +si 56/15

yetīm Ar. Yalnız, babası ölmüş olan.

y. 4/15, 162/4

y. ėt- Babasız bırakmak. 90/9

y. iyle- Yalnız etmek. 3/11, 63/14

y. +ġa 47/16

yėtiş- Yetişmek, ulaşmak.

y. -keç 18/1

y. -kende 162/9

y. -key 43/14

y. -mey 94/16

y. -se 8/2, 141/13

y. -sün 49/4

y. -ti 26/10, 33/13, 33/15, 105/11, 161/4

yėtkür- Ulaştırmak.

y. -diler 68/20

y. -ey 153/13

y. -üben 140/13

y. -üp 71/18, 144/20

yėtküral- Ulaştırabilmek.

y. -mas137/3

yėtküz- Götürmek, ulaştırmak.

y. -üp 37/7, 59/8, 99/6,120/21

yėtür- Yetiştirmek, ulaştırmak.

y. -gey 141/11

y. -mek 98/19, 119/13

Yezdān Far. Allah.

Y. 16/9, 89/18

Yıdarin Yı cenapları.

Y. 132/7

yıġ- 1. Engel olmak, men etmek.

y. -ın͡glar 60/1

y. -ıp 63/18, 66/11

2. Toplamak, biraraya getirmek.

y. -dı 32/14, 147/18

y. -ın͡g 61/4

y. -ıp 14/2, 14/6, 19/8, 47/14, 57/1, 68/8, 79/22, 83/7, 84/19, 88/2, 91/5, 95/7, 106/16, 120/14, 142/16, 157/10, 160/22, 161/1

y. -maḳ 150/16

yıġaç Ağaç.

y. 20/5, 44/20, 55/10, 84/2, 84/3, 90/15, 90/16, 91/16, 99/7

Yıġaç-çı Yūsuf Özel ad.

Y. Y. 84/4

yıġıl- Çok sayıda birikmek, toplanmak.

y. -dı 14/3, 76/15, 77/4, 83/19, 130/9, 135/3, 153/19, 154/10

y. -ġan 84/21

y. -ġay 62/15

y. -ıp 56/17, 114/6, 137/14, 137/21, 154/5, 158/21

y. -mış Toplamak, bir araya getirmek. 39/10, 47/15, 150/6, 150/10,

y -sun 130/8, 153/18

yıġla- Ağlamak.

y. -ban 71/18, 90/6, 115/13

y. -dı 24/1, 25/4, 27/22, 29/4, 29/8, 43/13, 43/16, 43/17, 62/14, 63/2, 66/12, 93/7, 98/17, 109/22,135/5, 146/22, 148/6,156/13

y. -ġan 35/16

y. -maŋ͡g 43/19

y. -may 124/10

y. -p 22/15, 24/7, 29/12, 72/9, 103/13, 114/4, 124/15

y. -p tur- Ağlayıp durmak. 24/8

y. -p yörü- Ağlamak. 73/6.

y. -r idi 46/1

y. -r irdi 23/10, 24/15

yıġlaş- Ağlaşmak.

y. -ıp 12/9, 12/10, 14/12, 22/13, 58/10, 61/12, 61/21, 63/16, 90/5, 106/5, 118/2, 130/1, 130/10,

y. -tı 22/19

y. -tılar 148/7

y. -ur irdi 24/6

y. -urlar 35/8

yıķ- Yıkmak, devirmek.

y. -tı 84/1

yıķıl- 1. Yıkılmak, devrilmek.

y. -dı 23/14, 27/22, 62/9, 71/11, 92/13, 94/14, 102/13, 105/8

y. -ıp 146/11

y. -maķķa 89/16

2. Herhangi bir sebeple çökmek, göçmek.

y. -dı 70/12, 89/19, 118/8, 150/13

3. Yok olmak, mahvolmak.

y. -dı 108/13

y. -ıp 53/8

yıl Yıl, sene.

y. 6/14, 8/17, 9/6, 38/12, 71/1, 78/1, 163/5

y. +ı 16/6

y. +ıda 166/14

yıl-başı Ocak ayının birinci günü.

y. 152/17

yıl-ġaça Yıl kadar.

y. 35/4

yıldız Işıklı gök cisimlerinden her biri.

y. +ını 106/22

yılķı Başı boş gezen at.

y. +ġa 16/17, 45/5, 115/5, 127/18, 151/21

yıraķ Uzak, yakın olmayan.

y. 39/1, 53/4, 53/5, 105/6, 111/3, 121/12

y. +dın 70/5, 105/20

yırtul- Parçalanmak.

y. -up 114/3

yi- Yemek.

y. -gay 47/20

yibar- Göndemek.

y. -dı 44/5, 55/9, 101/9, 120/13

y. -gil 35/16

y. -ıp 117/5

yigirm Yirmi saysısı.

y. 53/20, 78/19, 79/8, 96/12, 143/2, 143/13, 144/6, 164/10, 164/12

y. bėş Yirmi beş sayısı. 78/19, 96/12, 144/6

y. bir Yirmi bir sayısı. 143/2

y. üçünçi Yirmiüç sayısı. 143/13

y. +miz 41/16
y. +side 142/19
yigirmi Yirmi sayısı.
y. 40/16
y. +si 53/20
yigit Yiğit, genç, delikanlı.
y. 52/17, 57/8, 73/17, 74/20
y. +lar 23/7, 132/16, 139/20
y. +larıdın 20/13
y. +larnı 38/18
yine Yine, tekrar, bir kere daha. bk. ġine.
y. 6/3, 12/1, 16/5, 19/3, 31/2, 31/5, 34/4, 45/16, 46/14, 47/8, 47/9, 49/7, 49/18, 50/1, 51/3, 51/18, 52/17, 54/5, 54/10, 54/12, 54/16, 54/20, 62/4, 62/17, 62/19, 65/6, 65/7, 67/6, 67/10, 67/11, 67/21, 70/2, 73/18, 73/21, 75/3, 75/7, 75/22, 76/3, 77/16, 77/17, 77/20, 84/5, 84/7, 85/9, 85/11, 85/15, 86/6, 94/18, 95/6, 97/7, 97/9, 100/11, 100/15, 102/19, 104/8, 105/4, 105/19, 106/10, 107/19, 109/18, 110/17, 112/8, 114/7, 116/17, 117/9, 118/4, 119/7, 119/15, 121/6, 122/5, 122/18, 122/19, 123/2, 123/4, 123/11, 123/13, 125/4, 125/13, 128/13, 129/13, 129/17, 130/21, 131/6, 132/10, 132/11, 132/16, 132/21, 132/22, 133/2, 133/18, 133/20, 134/6, 134/8, 134/10, 134/21, 138/7, 139/12, 140/4, 142/6, 142/13, 143/16, 144/2, 146/16, 147/11, 147/17, 148/2, 148/3, 149/15, 150/1,150/2, 150/8, 153/22,154/5, 154/15, 155/6, 159/1, 160/4, 160/15, 162/10, 165/9, 166/2,
yoġan Kalın, yoğun, fazla kalın, büyük.
y. 55/3, 83/11, 84/1
yok Yok, olmayan, varın karşıtı.
y. 2/1, 15/7, 29/7, 30/5, 44/4, 47/15, 71/4, 94/18, 97/9, 111/16, 113/15, 125/6, 139/1, 156/13, 159/12, 159/18, 160/6, 163/21, 164/17, 164/20, 165/6
y. bol- Yok olmak. 33/3
y. ėt- Ortadan kaldırmak, ifna etmek, izale etmek. 30/2, 59/22, 117/3
y. +ıdın 119/5
y. idi 11/2, 116/21
y. idim 165/18
y. irdi 94/13,145/10
y. it- Yok etmek. 83/12
y. -sa 15/16, 42/21, 44/2, 82/3, 128/16, 135/14, 155/16
y. +tur 87/20, 101/17, 111/16, 123/15, 148/9, 160/6, 163/17
yoķat- Kaybetmek.
y. -ıp 37/15,72/20
yol 1. Yol.
y. 26/9, 47/4, 56/19, 78/8, 78/9, 100/19, 116/7, 120/7, 129/1, 129/2, 155/8
y. körsat- Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek. 150/15
y. +da 78/7, 113/11, 149/11
y. +ġa 20/7, 26/19, 79/18, 94/12, 100/19, 102/3,102/14, 103/22, 104/6, 104/12, 104/14, 105/7, 109/1, 111/9,

125/10, 129/2, 142/17, 149/10, 155/7, 160/19,

y. +ġa cıḳ- Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek. 142/15

y. +ı 111/3

y. +ıġa 143/15

y. +ın 20/10, 42/10, 129/3, 112/21

y. +ını 125/11

y. +lar 116/13

y. +larda 52/10, 148/22

y. +ları 59/5

y. +nı 20/8, 97/22, 103/2, 118/15, 120/7

y. +un͡gda102/1

2. Kez, defa.

y. 46/20, 47/7, 47/13, 47/14

y. +ı 22/19, 73/2

yol- Bitki, tüy vb.ni çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak.

y. -up 28/13, 28/17, 45/18

yola- Yaklaşmak, yakınlaşmak.

y. -p 50/20, 107/9

yoldaş Yol arkadaşı, dost.

y. 100/12, 131/17, 151/3

y. bol- Yol arkadaşı olmak. 14/7, 58/6, 67/12, 74/14, 93/5, 100/12, 108/22, 112/20, 151/3

y. ėt- Yol arkadaşlığı etmek. 80/16, 131/17

y. idi 84/5

y. it- Yol arkadaşlığı etmek. 29/2

y. ḳıl- Yol arkadaşlığı etmek. 79/8

y. +ı 89/6

y. +ım bol- Arkadaş olmak.72/4

y. +ımdın 124/14

y. +ını 25/7

yoluḳ- Karşı karşıya gelmek, raslamak.

y. -sa 97/18

y. -tı 6/17, 100/21, 106/19

y. -up 37/22

yolun- Yolunmak, koparılmak.

y. -dı 73/3

yom (<yom) Uğur, talih.

y. +ca 165/20

y. +cası 49/11

yon- Yontmak, gerekli biçimi vermek için kesmek.

y. -up 84/2

yor- 1. Yürümek, hareket etmek.

y. -ar 94/13, 130/6

y. -dı 104/3, 108/5, 117/13, 119/8, 123/15, 139/21, 153/20

y. -dılar 123/7, 126/2

y. -mak 101/4

y. -up 23/6

2. Tabir etmek, yormak.

y. -up 27/9

yorġan Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü.

y. +ı 52/21

yoru- Yürümek, gezmek, yayan yürümek.

y. -ban 121/5

y. -rlar 78/3, 143/5

y. -rlarmu 143/10

yölek Destek, yardım.
y. bol- Destek olmak. 91/3
yör- 1.Yürümek.
yöral- Yürüyebilmek. 105/7
y. -erge 105/4
y. -di 41/12, 79/20, 89/15, 93/1, 93/22, 99/8, 103/8
y. -diler 17/4, 68/13, 89/8, 111/10
y. -güçe120/3
2. Yardımcı fiil
y. -di 78/2
yörü- 1. Yürümek, gezmek, yayan yürümek.
y. -p 8/17, 9/15, 37/21, 38/17, 42/9, 72/9, 82/8, 92/20, 93/1, 93/22, 97/15, 104/20, 105/2, 107/2, 111/15, 123/18, 133/22,143/19, 151/2, 152/11, 160/20
y. -pdür 104/15, 106/20, 107/1, 111/13
y. -p yėt- Yürümek. 41/13
y. -r 9/10, 95/10, 99/17, 101/18, 128/15, 143/6
y. -r irdi 24/12, 69/6, 73/14, 92/16, 106/18, 130/13
2. Yardımcı fiil.
y. -p 73/6, 92/15.
yörüt- Yürütmek.
y. -ti 39/6, 68/9
y. -üp 109/19
yötke- Yerini değiştirmek.
y. -p 107/18
yötkel- Yer değiştirmek.
y. -ip 30/13
yum- Kapamak, yummak.
y. -up 112/4
Yūnus Hz. Yunus peygamber.
Y. +ġa 3/4
Yūnus Bāḳī Özel ad.
Y. B. 76/10
Yūnus Ḳāḍī Özel ad.
Y. Ḳ. +lar 76/12
yurd Vatan, vilayet.
y. +ı 89/10
y. +um 6/12
yurt Yurt, vatan, vilayet.
y. 20/9, 24/13, 29/7, 99/12, 99/18, 111/3,136/21, 137/14
y. +da 20/10
y. +ı 74/14, 75/3, 116/7, 142/11,
y. +ıġa 52/3, 75/10, 115/19, 116/1, 116/6, 116/13
y. +ımızn͡ıng 111/3
y. +nı 99/20
y. +n͡ıng 74/18
Yūsuf Hz. Yusuf peygamber.
Y. +ka 3/1
Yūsuf Özel ad.
Y. 54/11, 54/15,
Y. +nı 78/8
Yūsuf Aḫun Özel ad.
Y. A. 50/3, 54/11, 62/19, 97/7, 153/14
Yūsuf Bay Özel ad.
Y. B. 123/17
Yūsuf Bik Özel ad.
Y. B. 21/16, 123/3, 132/12
Yūsuf Ḫoca Özel ad.
Y. Ḫ. 66/5

Yūsuf Saḳal Özel ad.
Y. S. 54/11
Yūsuf Şangiv Özel ad.
Y. Ş. 31/3
Yūsuf Şangyu Özel ad.
Y. Ş. +lar 24/3
Yūsuf Şibeci Özel ad.
Y. Ş. 66/4
yut- 1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.
y. -ar 154/12
y. -ay 118/11
y. -tı 73/4
y. -up 15/2, 63/3, 130/15
2. Söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek.
y. -up 71/13
yügür- Koşmak, seğirtmek, hareket etmek.
y. -di 52/5, 71/17, 133/3
y. -sün 126/15
y. -ür 30/16, 31/2, 31/5, 31/6
y. -ür irdi 30/17, 31/2, 31/5, 31/7
yügürt- Koşturmak, seğirtmek.
y. -üp 57/5, 89/15, 120/19
yük Yük, ağırlık.
y. +lerini 48/9
yürek Kalp, gönül.
y. 65/15, 72/7,72/8, 72/10, 88/3, 97/19, 106/13, 117/11, 117/13, 134/15, 137/5, 144/18, 144/20
y. +i 36/17, 45/21, 48/19
y. +iġa 28/19
y. +iġe 36/2
y. +in 27/14, 117/6, 121/1
y. +ini 88/14
y. +ları 22/12
yüreklig Yürekli, cesur, yiğit.
y. 29/17, 31/2, 59/19, 87/15,
y. idi 50/3
yürgüz- Tereddüt etmek.
y. -üp 15/13
yüz Yüz (100) sayısı.
y. 9/6, 15/17, 17/8, 17/15, 18/8, 19/8, 20/10, 21/8, 25/5, 36/3, 36/10, 39/8, 47/1, 47/17, 53/19, 53/20, 56/17, 56/19, 56/22, 59/6, 59/7, 70/8, 71/1, 72/17, 72/21, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/2, 75/8, 75/9, 75/12, 75/19, 75/20, 76/4, 76/8, 76/10, 78/7, 78/11, 80/12, 84/9, 85/9, 85/16, 92/2, 92/7, 93/5, 95/6, 95/11, 95/17, 97/22, 98/9, 100/14, 100/16, 100/22, 101/3, 101/13, 102/8, 102/9, 106/10, 109/1, 109/20, 110/2, 110/10,110/14,111/5,112/5,113/5, 114/20, 115/11, 118/15, 119/7, 120/14, 121/1, 127/22, 134/21, 142/13, 143/16, 143/17, 144/2, 145/7, 145/13, 150/9, 153/19, 166/13
y. +çe 38/3
y. +din 35/18, 53/20
y. +ga 56/3
y. mi͡ng Yüz bin sayısı.92/7
y. yigirm Yüzyirmi sayısı. 53/20
y. y. +si 53/20
2. Yüz, surat, çehre.

y. 14/4, 28/6, 28/17, 102/4, 137/22, 141/8,141/9, 142/7,153/16

yüz tut- Gelmek, bir şeyi istemek için gururu bir tarafa bırakıp birinin huzuruna çıkmak. 59/6

yüz ur- Yönelmek. 14/4

y. +i 28/5, 28/7, 48/19, 87/14, 106/20, 115/8, 135/10, 141/13

y. +idin 115/18

y. +iga 25/19, 58/1, 115/18

y. +ime 164/4

y. +in 13/2, 82/15, 103/13, 130/7

y. +ini 45/18, 63/4

y. +ları 99/2

y. +ni 24/18, 98/22

y. +üng͡ 63/7, 70/19

3. Taraf.

y. +i 74/8, 74/21, 75/1, 75/4,

y. +idaki 18/15

y. +ide 102/3

y. +idin 74/5, 74/16, 76/1, 120/9, 123/2, 126/2,142/8

y. +ni 20/19

4. Yüzey.

y. +iga 110/15, 152/20

y. +in 86/13, 153/18

y. +ini 68/4, 112/4, 150/10

yüz başı Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 76/8, 125/4, 136/11

y. b. +larnı 148/5

y. b. +nı 40/21, 148/5

yüz bėk Yüz ailenin vergisini toplayan bey.

y. b. 75/2

yüz bėki Yüz ailenin vergisini toplayan bey.

y. b. 22/2, 41/15, 62/4, 62/8, 70/8, 74/9, 74/16, 74/21, 74/22, 75/8, 75/9, 75/12, 75/20, 76/8, 76/10, 78/11, 92/2, 93/5, 95/6, 100/16, 101/3, 101/13, 106/10, 138/12, 141/8, 142/7, 142/13, 146/7, 147/16

y. b. +dür 84/9

y. b.+lar 22/3, 100/22, 145/13

y. b. +larnı 40/8

y. b. +ni 78/7

Yüz Bėki Ḳaşḳa Bik Özel ad.

Y. B. Ḳ. B. 74/22

yüz bėşi Orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 136/11, 144/2

yüz bik Yüz beyi, orduda rütbesi üsteğmenle binbaşı arasında olan subay.

y. b. 75/19, 76/4, 80/12, 85/9, 95/11, 95/17,100/14, 102/8, 102/9

yüzlen- Yönelmek, gelmek, yüzünü dönmek.

y. -di 20/14, 22/2, 22/3, 25/20, 103/12, 108/16, 138/11, 145/8

y. -diler 112/15

y. -ip 17/4, 24/2, 39/8, 107/12, 160/22

y. -üp 111/13

yüzlik Taraf, yön.

y. +i 126/1

-Z/Ż/Ẓ/Ẕ-

żabṭ Ar. Ele geçirme, yakalama, hakim olma.

ż. ḳıl- Ele geçirmek, elde etmek. 34/9

ż.-ı nās Ar. İnsanlara hakim olma.

ż. -ı nās ėt- İnsanlara hakim olmak. 87/21

zād Ar. Azık, yiyecek.

z. 119/6

zād-rāh Ar.+Far. Yolluk azığı, yiyecek.

z. 97/5

zāġ Far. Karga.

z. +larnıng͡ 66/10

zāhid Ar. Aşırı dindar.

z. 84/8

ẓāhir Ar. Görünen, açık, meydanda.

ẓ. 5/20

ẓ. +da 49/17

ẓāhiren Ar. Açık olarak, belli bir şekilde.

ẓ. 26/2

zaḫm Far. Yara.

z. ur- Yaralamak. 140/14

z. +dın 125/7

z. +ın 125/8

zaḫm-dār Far. Yaralı.

z. 104/14

z. bol- Yaralanmak. 86/3, 125/7, 140/12

z. +larġa 47/1

zaḳḳum Ar. Meyvesi acı bir cins ağaç.

z. 72/3, 156/16

z. bol- Zakkum gibi acı olmak. 45/13

zāl Far. Ak sakallı ihtiyar.

z. 16/18, 73/4

zal ẕer Gürültü patırtı.

z. 152/1

żalālet Ar. Doğru yoldan sapma, sapkınlık.

ż. +ni 159/18

ẓālim Ar. Haksızlık yapan, zulm eden.

ẓ. 11/4, 11/5

Zalzer Özel ad.

Z.136/17

żam Ar. (<żamm) Katma, ekleme.

ż. bol- Artmak, eklenmek. 90/1

ż. ḳıl- Katmak, eklemek. 7/17

zamān Ar. (<zemān) Devir, an.

z. 14/2, 15/12, 16/8, 16/10, 30/3, 33/10, 34/16, 37/19, 41/1, 44/6, 50/11, 52/17, 54/5, 66/22, 67/19, 96/10, 89/1, 98/7, 99/21, 115/9, 122/6, 122/7, 125/15, 132/19, 133/18, 133/21, 135/21, 139/7, 139/11, 142/4, 142/14, 150/13, 150/20, 153/1, 154/14, 162/14, 164/6,

z. +da 15/8

z. +ıda 87/14

zamāne Ar. (<zemāne) Şimdiki zaman.

z. 9/3, 14/4, 86/6, 87/22, 95/2, 139/13

z. +sida 8/10

zāndek Abdest bozma.

z. bol- Abdesti bozmak. 22/13, 23/15

zaʿferān Ar. Safran.

z. bol- Safran olmak. 141/13

żaʾīf Ar. Zayıf, güçsüz, takatsiz.

ż. 46/4, 46/5, 113/16, 149/17

ż. irdük 46/6

ż. +larnı 46/6

zār Ar. Ağlayan, inleyen, dermansız.

z. 4/8, 65/16, 105/4, 114/11, 130/1

z. bol- Ağlamak, feryat etmek. 29/20, 63/13, 72/14, 86/16, 104/21, 105/1

z. it- Ağlamak, inlemek, feryad etmek. 4/1

z. iyle- Ağlamak, inlemek. 42/20, 46/21

z. ḳıl- Ağlamak, inlemek, feryad etmek. 3/1, 11/3, 67/17, 143/7, 147/1

z. ol- Zayıf, dermansız olmamak. 60/16, 71/19

z. +ını 50/12

z. +nı 4/8

z. +nın͡g 118/12

ẕar Far. Küçük.

ẕ. ḳıl- Küçük kılmak., küçültmek. 16/18

zār zār Zar zar ağlamak, feryad etmek.

z. 12/9, 16/2, 24/6, 24/15, 29/4, 29/8, 61/21, 62/14, 63/4, 98/17

z. z. bol- Ağlamak, inlemek. 63/16, 160/17

z. z. yıġla- Zar zar ağlamak, feryad etmek. 22/15

żarar Ar. Ziyan, kötü sonuç.

ż. bėr- Kötülük etmek. 156/2

zāre Far. Ağlayan, inleyen.

z. +lar ḳıl- Ağlamak, inlemek, feryat etmek. 47/22, 106/9

ẕarīf Ar. Nazik, zarif.

ẕ. 78/7

Żarīf Yüz Bėk Özel ad.

Ż. Y. B. 93/5

zārlıġ Far.+T. Ağlayıcı, inleyici.

z. 53/17

zārlıḳ Far.+T. Ağlarlık, inlerlik.

z. +lar ḳılur irdi Ağlamak, feryat etmek. 31/9

zārūr Ar. (<żarūr) Zaruri, kaçınılmaz, zorunlu.

z. 20/1

ẕāt Ar. Kimse, kişi, saygıdeğer kişi.

ẕ. 12/10, 35/6, 47/13, 84/7

ẕ. +ı 101/1, 162/20

ẕ. +ın͡g 93/16, 103/14, 160/13

ẕ. +ın͡gız 107/3

Ẓāyid Turdı Özel ad.

Ẓ. T. 74/4

zāyil Ar. Yok olan, sona eren.

z. ol- Gitmek, sona ermek. 63/12

zebān Far. Dil.

z. 17/1, 40/13, 43/10, 49/6, 56/10, 69/9, 96/17, 99/2, 99/11, 103/10, 107/17, 110/16, 124/6, 126/16, 138/16, 144/13, 152/18, 152/19, 163/7

z. +ı 23/10, 105/5

z. +ıġa 162/16

z. +ın 87/19

z. +ın͡g 43/12

z. +larnı 143/8

zebān-dār Far. Dil alan, dil çeken.

z. 87/15, 96/18, 122/20

zeber Far. Üst.

z. 3/3

zebḥ Ar. (<ẕebḥ) Boğazlama.

z. 2/18

zebūn Far. Zayıf, güçsüz.

z. 80/14

z. bol- Aciz olmak, güçsüz bırakılmak. 40/20, 121/14, 130/3

zebūnluḳ Far.+T. Güçsüzlük.

z. +da 121/14

Żeḥḥāk Özel ad.

Ż. 136/17

zehr Far. Zehir, ağu.

z.137/3, 137/4, 153/7, 153/17

z. zaḳḳum bol- Zehir, zıkkım olmak. 72/3

Zehrā Hz. Zehra.

Z. +ġa 5/20

zehrelıġ Far.+T. Zehirli.

z. 66/19

ẕelīl Ar. Alçak, aşağılık, hakir.

ẕ. 6/14, 16/21, 19/1, 36/7, 149/4

ẕ. bol- Aşağılanmak. 27/18, 112/18

zelzele Ar. Yer sarsıntısı, deprem.

z. 36/21, 62/11, 73/21, 74/4, 86/8, 94/21, 112/16, 117/18, 121/8, 124/1, 129/17, 129/20

zemīn Far. Zemin, yeryüzü.

z. 2/5, 34/21, 42/8, 45/17, 51/7, 51/11, 58/20, 59/8, 89/19,105/6, 140/11, 161/14

z. +da 136/16

z. +din 53/6

z. +dinmü 140/18

z. +ġa105/8

z. +ni 2/4, 9/5, 45/8, 53/16, 58/15, 105/9, 157/7

zemistān Far. Kış mevsimi.

z. 80/22

zemzeme Ar. Ezgili, nağmeli ses, nağme.

z. 14/11

zen Far. Kadın.

z. 22/13, 32/21, 33/8, 38/17, 38/20, 48/10, 100/5, 118/17, 129/21, 143/17, 145/5, 151/11

z. +ini 133/17

z. +lar 11/18, 39/22, 46/18, 86/17, 128/8, 134/20, 151/12

zenān Far. Kadınlar.

z. 152/12

ẕenb Ar. Günah, suç, kabahat.

ẕ. -i ʿaẓīm Ar. Haddinden fazla, suç, günah. 164/3

zenbūrek Far. Hayvan üzerinde taşınan küçük top.

z. 22/11, 30/11, 48/4, 70/5, 77/1, 85/16, 91/13, 118/4, 123/20, 165/1, 165/7

z. +lar 23/4, 45/6, 50/18, 51/5, 53/10, 67/15, 85/13, 117/21, 129/19, 130/18, 161/5

z. +larnı 112/10

zenbūrekçi Far.+T. Zemberekçi.

z. +lerrni 138/2

zencebīl Ar. Baharat türü bir bitki.

z. 153/3

Zengī Far. Zenci, siyah adam.

Z. 38/1, 115/19, 150/6

Z. +lar 37/10, 37/18, 102/16, 103/12, 149/1

Z. +larnı 115/20

Z. +ġa 38/1

zer Far. Altın. bk. ẕer.

z. 40/3, 66/17, 77/20, 78/2, 78/4, 78/5, 79/10, 80/5, 80/9, 102/18, 107/15,119/16, 120/10, 128/7, 140/10, 141/21

z. +ġa 79/22

z. -i sürḫ Far. Kırmızı, kızıl altın. 140/20

z. +lar 9/9

ẕer Far. (<zer) Altın. bk. zer.

ẕ. 6/13

zerd Far. Sarı, solgun, soluk. bk. ẕerd.

z. bol- Sararmak. 7/15

ẕerd Far. Sarı, solgun. bk. zerd.

ẕ. bol- Sararmak. 29/18

zerd-āb Far. Yara, irin.

z. +ġa 72/16

zer-ger Far. Kuyumcu.

z. +ga 73/15

zer-nigār Far. Altınla işlenmiş, yaldızlı, süslü.

z. 81/14, 100/18

zerrāḳ Ar. İki yüzlü.

z. 80/12

z. +nı 40/17

zerre Ar. (<ẕerre) Çok küçük parça.

z. 52/3

z. -i caġlıġ Zamanın çok azı. 92/8

z. -i cöb Ar. + Far. Çalı çırpı parçası. 166/1

z. -i ḳan Kan zerresi. 165/20

z-i nükte Ar. Az nükteli. 46/12

zerreçe Ar.+T. Zerre kadar.

z. 163/17, 164/1

zerrīn Far. (<zerīn) Altından veya altına benzer olan, altın gibi sarı.

z. 80/9, 94/5, 100/18, 102/18

z. +ni 139/12

zerrīne Far. (<zerīne) Altına benzer olan.

z. 79/9, 80/8, 102/19

zevāl Ar. Yok olma, ayrılıp gitme; sona erme; yenilme.

z. 2/1

z. taf- Yok olmak. 135/11

ẕevḳ Ar. Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz.

ẕ. -i Aḥmed Ahmed'in zevki. 141/3

ẕ. +idin 107/16

Zeynāl Yasavul Özel ad.

Z. Y. 155/6

Zeynel Bāḳī Özel ad.

Z. B. 49/16

żıd Ar. (<żıdd) Zıt, karşıt.

ż. ḳıl- Karşıt yapmak. 2/7

zırh Far. Zırh.

z. 84/22

zīb Far. Süs, bezek.

z. 139/8

ziġir Keten, susam.

z. 139/15

zihne Cimri.

z. 123/13

ẕikr Ar. Anma, adını söyleme.

ẕ. 69/10, 128/16

zindān Far. Karanlık ve havasız yer. bk. zīndān.

z. 88/5, 88/6,158/5

z. +da 61/7, 87/10

z. +ġa 64/12, 88/6

zindan Özel ad.

z. 81/18

zīndān bk. zindān.

z. 60/13

ẕī-nefs Ar. Canlı.

ẕ. +larġa 2/2

zīnet Ar. Süs, bezek.

z. +in 3/18

zinhār Far. Sakın, asla.

z. 92/8

zīr Far. Alt, aşağı.

z. 28/9, 136/16

z. ü zeber ḳıl- Altüst etmek. 3/3

Zir[z]a Özel ad.

Z. +sıġa 45/22

Żiyā Özel ad.

Ż. 55/1, 69/1

żiyā Ar. Işık, aydınlık.

ż. 68/5

ziyāde Ar. Artma, çoğalma.

z. bol- Artmak, fazlalaşmak. 26/1

z. ol- Artmak, fazlalaşmak. 2/8

ziyān Far. Zarar.

z. ḳıl- Zarar vermek. 135/1, 137/11, 138/20

ziyāret Ar. Görmeye gitme, görüşmeye gitme.

z. ḳılış- Görüşmek, ziyaret etmek. 65/14

ziynet Ar. Süs, bezek.

z. 139/8

ẕoḫu Ar. Memnuniyet, hoşnutluk.

z. 141/18, 144/6

z. +ġa142/1, 142/18

Ẕolyar Özel ad.

Ẕ. 155/16

zōr Far. Kuvvet, güç.

z. ḳıl- Güç kullanmak. 157/13

z. +ıġa 9/14

zūd Far. Çabuk, tez. bk. ẕūd.

z. 83/16

ẕūd bk. zūd.

ẕ. 133/5

ẕuhūr Ar. Görünme, meydana çıkma.

ẕ. 2/12

ẕulm Ar. Eziyet.

ẕ. 9/8, 28/11, 82/3, 158/9

ẕ. bol- Eziyet olmak. 95/2

ẕ. ėt- Eziyet etmek, zulmetmek. 28/14

ẕ. irmiş 64/14, 139/10

ẕ. ḳıl- Eziyet etmek, zulmetmek. 9/7, 28/7, 28/16, 29/1, 101/9

ẕ. +ġa 9/12

ẕ. +ıdın 165/3

ẕ. +ıġa 9/14

ẕ. +lar 94/9

ẓ. +lar ḳıl- Eziyet etmek, zulmetmek. 4/9

ẕulmāt Ar. Karanlıklar.

ẓ. 22/10

ẓ. +ın 3/13

zur Far. (<zūr) Kuvvet, zor, güç. bk. zūr.

z. 52/15

zūr Far. Kuvvet, güç. bk. zur.

z. 61/11, 64/11, 73/22, 114/13

z. ḳıl- Güç kullanmak. 46/12

z. +ıdın 33/12, 43/9, 49/3, 53/7,

z. +ını 57/4

z. +ları 134/8

zūr-āver Far. Güçlük, zorluk getiren.

z. 115/9, 122/18

z. idi 54/12

z. +ları 46/14, 50/19, 120/6

Zurġan Ṣumun Yer adı.

Z. Ṣ. 19/10, 148/2

zūrluḳ Far.+T. Zorluk, güçlük.

z. 50/20

Zübeyde Özel ad.

Z. 98/11

zühre Çobanyıldızı.

z. +diġa 6/3

ẕü'l-celāl Ar. Celal, ululuk sahibi olan Allah.

ẕ. 2/1, 135/11, 152/10

ẕü'l-metin Ar. Yazma gücü.

ź. 56/22

ẕürriyāt Ar. Soylar, nesiller, kuşaklar.

ẕ. -ı adam Ar. İnsan soyları. 2/9

ẕ. -ı ʿAlī Ali'nin soyu. 6/5

ẕ. +ını 2/14

SONUÇ

"Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin" adlı çalışmanın imlâ ve gramer özellikleri ile gramatikal dizininin incelenmesi neticesinde şunları söyleyebiliriz

1. İncelemeye esas alınan metinde Uygur imlâ geleneğine ait ünlülerin yazımı, nazal n sesi için **نك** grubunun kullanılması, kalın sıradan kelimelerde **س** ve **ت** kullanılması, bazı eklerin tabandan ayrı yazılması gibi özelliklerin olduğu görülmüştür **علم نينك** ʿalem-ning͡ (2/2), **بولماسا** bolmasa (5/10), **سونكره** son͡gra (162/20), **تاقار** taḳar (139/20),**تانك** tan͡g (104/6).

2. Türkçe kelimelerde ilk hecedeki /e/'ler **ى** /ye/ harfi ile gösterilirken bu harfin kullanılmadığı kelimelerde ise kapalı e /ė/ olarak okunmuş, dolayısıyla bu ünlünün varlığı tarafımızca incelenen metinde de tespit edilmiştir.**بيك** bik (18/15), **بش** bėş (20/10), **ایر** ir (74/10), **دلى** dėli (43/16).

3. Çağatay Türkçesinin karakteristik özellikleri arasında gösterilen, ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle ilk hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaşması olayı çalışmaya esas alınan metinde de tespit edilmiştir evlük > üylük (110/10), tamır > tamur > tomur (29/15).

4.Çağatay Türkçesinde kalınlık-incelik uyumunun sık sık bozulması özelliği metinde de tespit edilmiştir işḳa (7/8), itmaḳ (105/13), emīriġa 165/8. Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça ve Farsçadan alıntı ince ünlülü kelime tabanlarına kalın ünlülü ekler geldiği görülmüştür emīrlıḳ (34/12), merdlıġ (133/22), telbīs-lıġ (42/18).

5. Eski Türkçenin kelime başı /b-/ sesleri /n/ ve /n͡g/ gibi art damak ünsüzlerinin etkisiyle /m/ olmuştur bėn > mėn (7/1), bunça > munça (9/6), bun͡gdaş > mun͡gdaş (124/16), bin > min͡g (15/17), bin- > min- 139/14.

6. Batı Türkçesinin ilk devresinde ortaya çıkan ve daha sonra Batı Türkçesinin Azerbaycan ve Osmanlı sahaları arasındaki belirli ses farklarının başında yer alan -ḳ- > -ḫ- değişikliğine metnimizde rastlanmıştır. Çağatay Türkçesindeki bu ünsüz değişmesinin Batı Türkçesinin etkisiyle oluştuğu düşünülmektedir akşam > aḫşam 126/4, Nilka > Nilḫa "Yer adı" 22/5, taḳı > taḫı 5/2, taḳuḳ > taḫu 138/20.

7. Orhun, Uygur, Karahanlı, Harezm, Kıpçak, Çağatay Türkçesi ile bugünkü Doğu ve Kuzeydoğu grubu Türk lehçelerinde bol- şeklinin tercih edildiği bu fiilin

Oğuzcada ol- şeklinde kullanımı çalışmamızda Oğuzca bir özellik olarak kabul edilmiştir ol- 14/1, 37/15, 63/12, 89/21 vs.

8. Eski Türkçenin kelime başı /b-/ seslerinin metnimizde de muhafaza edildiği görülmektedir bėr- (36/12), bar- (111/8), bar (6/13).

9. Dudak ünsüzü /p/ sesinin diş-dudak ünsüzü /f/ sesine dönüştüğü görülmektedir çap- > çaf- (111/2), toprak > tofraḳ (2/8), yapraġ > yafraġ (120/20), körpe > körfe (106/4).

10. Eski Türkçenin kelime başındaki /t-/ sesleri korunmakla birlikte metinde sık sık /d-/li örneklerle de karşılaşılmaktadır taġ (33/2) ~ daġ (44/21), taḫı (19/9) ~ daḫı (2/7), tomur (9/15)~damar 45/3, tė- (67/6) ~ dė- (119/3), til (7/19) ~ dil (69/17), tive (16/14) ~ dive (134/17), tüz (27/19) ~ düz (32/20).

11. Geniş zamanın olumsuz çekiminde ötümlü /z/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /s/ olduğu görülmüştür ḳoymas (159/7), köralmas (83/17), tarımas (105/15), olmas (2/8), körünmas (94/1), turmas (162/8), yanmas (36/8).

12. İsimden sıfat türetme eki +lIk, +lUk ekinin aslî şeklini muhafaza etttiği tespit edilmiştir şehrlig (53/20), üylüg (110/10), tėn͡glig (15/8).

13. Çağatay Türkçesinin önemli ses özelliklerinden biri olarak gösterilen ünsüz ikizleşmesi çalışmamızda da görülmektedir aççıġ (137/15), ḳattıġ (45/12), nėççe (147/22), sėkkiz (112/17), uşşaḳ (32/3).

14. Düzlük-yuvarlaklık uyumunun tam olarak gelişmediği Çağatay Türkçesinde I. ve II. teklik şahıs iyelik ekleri genellikle bu uyuma uyar. Ancak Eski Türkçeden itibaren yalnızca düz şekilleri mevcut olan III. teklik şahıs iyelik eki, Çağatay Türkçesinde olduğu gibi çalışmamızda da aynı şeklini muhafaza eder üstige (71/10), üyi-ge (109/9), taḫusını (138/20). Yine düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık teşkil eden eklerden birisi de yuvarlak ünlülü isim kök ve gövdelerine getirilen I. çokluk şahıs iyelik ekidir. Bu ekin yuvarlak ünlülü +mUz şeklinden çok, düz ünlülü +mIz şekli kullanılmıştır yurtımızını͡g (111/3), ʿömrimiz (6/14). II. çokluk şahıs iyelik eki ise genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarken kimi zaman bu uyuma aykırı olarak ekin ünlüsünde düzleşmeler görülebilir üyün͡güzde (138/5), ḳolun͡guzġa (102/21), burnun͡gızdın (114/3).

15. Eski Türkçe döneminden beri gördüğümüz zamir n'sinin isim çekiminde ortaya çıkması durumu, ilk kez Çağatay dönemi eserlerinde farklılık göstermeye başlar. Çağatay dönemine ait mensur eserlerde III. teklik şahıs iyelik eki ile yönelme, bulunma

ve çıkma hâli ekleri arasına çoğunlukla zamir n'si gelmez. Bu durum incelemeye esas alınan metnimizde de tespit edilmiştir yürekiġa (28/19), ķanıda (74/15), şehridin (27/5).

16. Çağatay Türkçesinde ilgi hâli eki ünsüzle biten kelimelerden sonra da +nI͡ng şeklinde kullanılır. Bu durum Eski Türkçe ve Batı Türkçesinden farklılık gösterir. Ancak ilgi hâlinin zamirlerle çekiminde +I͡ng'lı şekiller de görülebilir ḫaķan-nı͡ng (23/11), iş-ni͡ng (38/13), mėni͡ng (102/21), sėni͡ng (102/21).

17. Çağatay Türkçesi Eski Türkçenin zamirlere getirdiği +nI ekini yükleme hâli olarak genelleştirir giryesini (124/9), gül-ni (147/3), ḫalķ-nı (69/2), ibarganı-nı (36/3), içi-ni (83/11). Ek, III. teklik şahıs iyelik ekini almış isimlerden sonra +n biçiminde de görülür nāmesin (42/13), oķın (95/16), özin (5/1), sözin (11/12), tilin (65/2), yaşın (58/1), yolın (112/21), yürekin (117/6).

18. Tarih boyunca herhangi bir ses değişikliğine uğramayan bulunma hâli eki, Çağatay Türkçesinde ve çalışmamızda +dA şeklindedir. Ekin bu şekli ünlü uyumlarına uyarken ünsüz uyumu için aykırılık gösterir ķayġuda (67/2), kent-de (113/5), köç-de (148/20), künde (163/21), mey-de (118/12), munda (36/19).

19. Çağatay Türkçesi eserlerinde, çıkma hâli ekinin yaygın olarak görülen +dIn şekli metnimizde de görülmüştür semādın (33/16), sėndin (72/2), sėni͡ng-din (165/5), serdin (140/13) , sırdaşımdın (124/18).

20. Köktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerinde yön gösterme hâli için işlek olarak kullanılan +GArI, +gerü, +KarI, +ķaru, +rA Çağatay Türkçesinde canlılığını kaybedip birkaç kelimede kalıplaşarak kullanılmaya devam etmiştir içkeri (62/3), içre (6/12), içkeri-ġa (29/16), ilgeri (137/3), taşķarı (50/6).

21. Metnimizde ir- ve i- ek-fiili birlikte kullanılır yoķ bolupdur idi (33/3), kilür irdi (145/15), közlüg irür (87/14), assıġ idi (153/5). Ek-fiilin olumsuz çekimi imes "değil" kelimesiyle yapılır ġurūr imes mėn (42/14), düşmen imes mėn (27/19), ḫaķīr imes-dür (123/15), ẓāhir imes-dür (5/20).

22. Metnimizde gelecek zaman çekiminin -ġu/-gü sıfat-fiil eki + iyelik ekleri ile de yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak Çağatay Türkçesinde de görülen bu şekil yaygın olarak kullanılmaz. Nitekim metnimizde sadece iki örnekte kullanılmıştır iylegüm (44/1), ķoyġum (85/4). Metinde birkaç yerde kullanılan şu örnekler ise bu şeklin unutulmakta olduğunu göstermektedir ķılġu miz (48/13), ķılġu siz (42/18).

23. Çalışmamızda yeterlik fiili çekiminin al- yardımcı fiili ile yapıldığı görülmüştür ḳıla al- (7/9), bola alma- (7/8), ḳıla alma- (50/17), tapa alma- (78/3).

24. Bölgedeki Türk kültür izlerini tanımada ve tanıtmada yer adlarının önemi dikkate alındığında metinde geçen Türkçe şu yer adları esere daha bir değer kazandırmıştır Aḳsu (31/5), Aḳ Tam (76/2), Aḳ Tufa (40/1), Aḳyol (34/3), Alatar 30/13), Ara Boz (34/5), Çong Yulduz (141/6), Ḳaġunçı (20/2), Ḳaraḳol (42/10), Ḳara Yıġaç (55/10).

25. Savaş, askerlik, devlet yönetimi ve meslek adlarıyla ilgili, metinde tespit edilen kelimeler şunlardır ming bėki (141/7), bik (122/ 16), yüz bėki (141/8), ağaça (63/4), aḳsaḳal (89/21), bay (24/2), ėlçi (34/14), ming başı (74/18), ayakçı (84/5), ẖazneçi (26/ 13), işik-aġası (24/9), otunçı (143/8), tėmürçi (140/5), bāzār biki (44/12), şang bėki (20/21), dorġa (51/14), ḳaravul (78/7).

26. Çalışmamızda, Türk dili ile aynı dil ailesine mensup Moğolcaya ait şu kelime ve yer adları tespit edilmiştir aldırap (95/15), asradı (39/21), büdün[e] (28/8), çakar 81/18, çıdalmay (9/12), çöp (88/1), çirāylıḳ (74/18), ḳadap (83/10), ḳadalġanı (36/2), ḳaravul (109/6), dabannı (42/9), ġol (142/19), ḳaravulçı (109/8), nöker (81/9), tarançi (154/17), şang (20/21), kökeldaş 10/4, Caġustay (19/18), Saftay (134/8), Ulastay (22/5).

Son olarak diyebiliriz ki canlı bir varlık olan dil, geçmişten günümüze değişerek gelişen geniş kapsamlı bir sistemler bütünüdür. Bu bütün içinde her dil unsurunun önemli bir görevi vardır. Bu unsurlar üzerinde yapılacak çalışmalar, onun derin yapısının ortaya konmasında etkili olacaktır. Çağdaş Türk Lehçelerinin oluşmasında da çok önemli bir rol oynayan Çağatay Türkçesinden çağdaş Türk yazı dillerine geçişin nasıl gerçekleştiğinin tespit edilebilmesi de eski ile yeni arasındaki bağlantının kurulması ve karşılaştırılması bakımından çok önemlidir. Eserimizde genel olarak farklı bir özellik tespit etmemiş olmakla birlikte, yukarıdaki maddelerde verilen özelliklerin, dönemin diğer eserlerinin dili hakkında da az çok fikir sahibi olmamıza vesile olacağını ve çalışmamızın Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçeleri alanında yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edeceğini umut ediyoruz.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	NACİYE KARAHAN KÖK
Öğrenci Numarası	121213201
Enstitü Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Doktora
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
Tez Başlığı (Türkçe)	Kitâb-ı Gazât der Mülk-i Çin (İnceleme-Metin-Dizinler)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 397 sayfalık kısmına ilişkin, 17/04/2017 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. Çimen ÖZÇAM
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet BURAN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla **%10**, "alıntılar dâhil" **% 30'u** geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Ek 2. Orijinal Metin

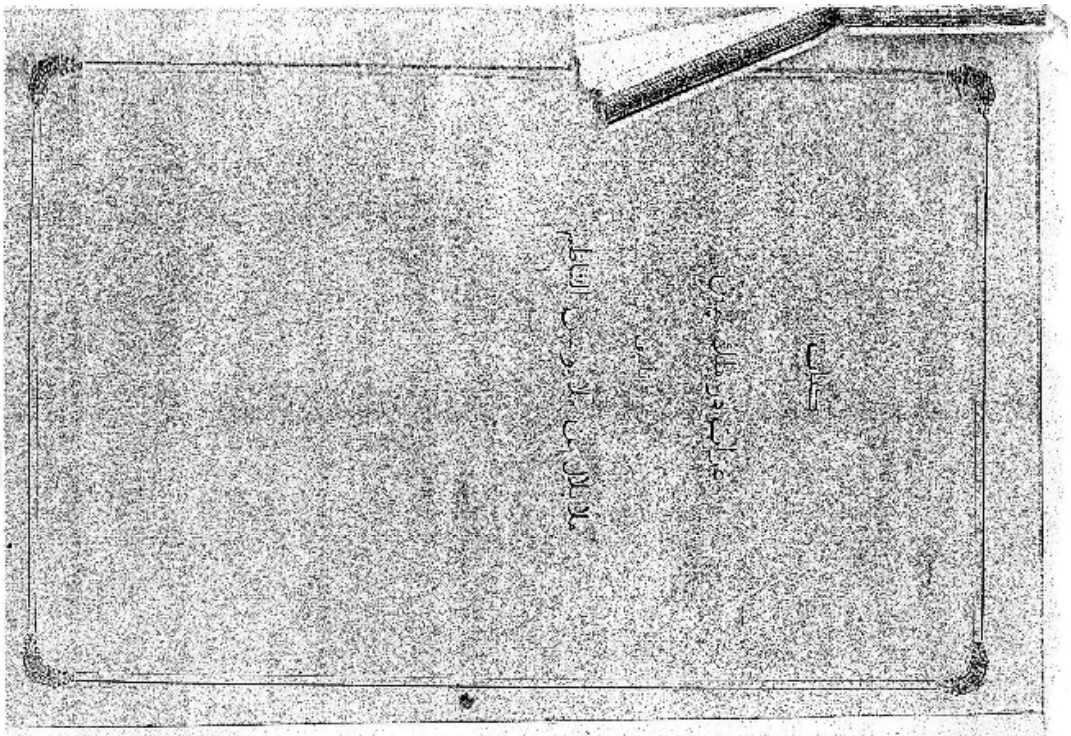

بسم الله الرحمن الرحيم

تقه الخداوند ذو الجلال ابرور مالك الملك آنكا يوق زوال
دو عالم‌نينك ملكيغه مالك ايزور همه ذى نفس‌لارغه خالق ابرور
علم‌دين دو عالمنى پيدا قيلب اوزين قدرتيمى هويدا قيلب
بو توقوز فلكنى معلّق ايتب زمين‌نى بو قسمى مطبّق ايتب
فلك اوزره انجمنى پيدا قيلب سيمك‌لار زمين اوزره احيا قيلب
كه اظهار ايتب(1) كونه كون قدرتين دوام كورسانيب رنك برنك صنعتين
داغى ايلادى نورت عناصر بنديب قيلب‌دور برينى برى قهره ضد
شمال برله تفراق اوتت برله سو زياده كم اولماس بو نورتدين درو
عناصردا آدمنى پيدا ايتب ذريات آدم هويدا ايتب
آنكا بردى حق طرفه احسن جمال فدى قامت انچره قيلب پركمال
عطا قيلدى اوز نوريدين جان انكا كه الطاف ايتب نور ايمان آنكا
كه باش‌دين آياغين قيلب محض نور تمام انبياء نافئى آندين ظهور
تمام اسم‌لارنى آنكا بيلدوروب ملائك‌لارينى سجود قيلدوروب
آنكا حق خلافت كرم ايلادى دربانينى محترم ايلادى
نافيب‌شيصت(2) نبى برله‌ادريس مراد بلا آنى دين نوحغه بردى نجاد
كه صالح دعاسين قيلب مستجاب قيلب ناقه الله‌غه تاشنى حجاب
عزيز ايلامك‌كا آنى بيرو بار چقيب سنكى‌دين ناقه نقش دار
خليلى‌غه آتش‌نى كلذار ايتب كه فرزندىغه زبح اظهار ايتب

(1) Въ другомъ экземплярѣ: قيلب
(2) ——— ششت

كه يعقوب‌نى حق قيلدى يوسف‌كا زار آنى مضريدا ايلادى تاجدار
خدا بردى موسى‌غه جوبدين عصا عدوغه عصانى قيلمه آژدها
كه لوط نبى قومنى در سحر خدا جمله‌نى قيلدى زيرو زبر
يونس‌غه بريب ماهى بطنيدا جاه سكندرنى قيلدى جهان انچره شاه
كه داود قولينا نور بولدى موم خدا بادى برله قيلب ترك دوم
سليمانغه بردى خدا بر تكين ايدى تخت فرماندا انس جن
كه خدمت قيلور كوناه وخوش وطيور سحاب برله باد ازدها مار مار
بلا صدو بست‌دا آنا در جهل بوقسمينا قيلمش كه نعم‌الوكيل
بروغه بريب بال طير انثوروب برونى جهان انچره سير انثوروب
برونى چقاردى فلك آوجيغه برونى قيلب بند غضب موجيغه
بورون شاه اولاك‌نى ايلاب يتيم آنكا قيلدى سه‌لارنى بعد از نديم
فلك اوزره پيدا قيلب مهرنى پاروتوب آتينك برله بو دهرنى
كيچه ظلمانين ياروتى قمر جنابيدا دور لعل كوهر حجر
جهان انچره پيدا قيلب تاغ‌لار بيابان دور يا قهوغ ياغ لار
كه هر امريده اوزى قادر درور كه هر جايدا حاضر ناظر درور
يديدن‌اوديد بارچه‌نى بيلكاى(1) اول كونكلدا نه كيبى آنى بيلكاى اول
ملك برله آدمنى (عزاز؟) ايتب ملائكنى عبادتدا مختار ايتب
بشركا عطا ايلابان نعمتين همه خلقيدين(2) آرتوروب زينتين
سرافراز ايتب جلق اخلاق ايله فريضه قيلب ملك املاك ايله
برين حمد ايتمافقه كويا قيلب برينى برى‌سيغه شيدا قيلب
برينى قيلب كل‌دين نازه‌روى لطافت ارا نيك‌روى نيكخوى

(1) Въ другомъ экземплярѣ: كوركاى
(2) ——— اغزار
(3) ——— حلق‌دين

برونی آنینك عشقیدا زار ایتب کنالار کبی ایشکیده خوار ایتب
مدام وصل یادیدا آه‌لار اورو ب دلینی آنینك عشقیده کویدیروب
برونی قیلب خلقی آرا پاده شاه(1) برونی غنی وبرونی گدا
برونی صغیر برونی کبیر درونی عزیز درونی حقیر
برونی توانا برو عیب تك برونی نوتوب شاد برو درد تاك
برونی عبادتدا قابل ایتب بروسینی فسقیغه مایل ایتب
غرض جمله اظهار قدرت درور تمامیکه شامل حکمت درور
خدایا نزار اتمه بو زارنی(2)
بلال بی تمیز زار اوّارنی

فی نعت نبینا صلی الله علیه وسلم

عدد سیز درود خوجه لولاکغه حبیبی خدا تاج افلاکغه
محمد خدانینك حبیبی درور که آغزیغی نینك طبیبی درور
که عرش العظیم نینك که تاجی رسول تمام انبیالار رواجی رسول
که خاص لار دلی افتابی رسول علوم اهلی نینك ماهتابی رسول
بولوب قاب قوسین مکانی رسول تمام معرفت نینك که کانی رسول
یتیم بیوه لارنینك آنلسی رسول تمام کمرهان رهنماسی رسول
تمام امّتی کا شفیعی رسول که صاحب مقام لار رفیعی رسول
سخاوت ایلی نینك کریمی رسول که حق یاره کاهی حریمی رسول
نبی لار دلی نینك سروری رسول ولی لار دلی نینك حضوری(3) رسول

(1) На другомъ экземплярѣ: خار
(2) ——— بادشاه
(3) ——— زاری نی
(4) ——— بی نینك که نوری رسول

محمدنی کلنورمسه دهره آرا اوزین آشکار قیلماس ایردی خدا
همه هسنی احمد طفیلی ایرور تخی ایکی عالم هویلی درور
ابا بکر احمدکا مونسین ایدی حقیقتدا هر ایکو بر جنس ایدی
رسولغه بولوبن مدام همنشین که احمدکا بولدی همه‌دین یقین
قریب لار قریبی ابا بکر دور حبیب لار حبیبی ابا بکر دور
که تصدیق ایلاب برای(1) خدا رسولغه قیلب مال جانین فدا
قیلب جفت محمدکا فرزندیغی نه فرزندی دور کم چکر بندیغی
انابان ابا بکرنی یاری غار کلامیدا یاد ایلادی بیریار
رسولغه بولوب یار دوّم عمر بریب مجتهدلار بو نوعین خبر
رسولغه عمر بولماسا ایردی یار همان بولماس ایردی بو دین آشکار
بولوب دین اسلام چراغی عمر کونکللار کوزی نینك قراغی عمر
صحابه آرا مثلی تاجی عمر ایرور دین اسلام رواجی عمر
عدالت گلستانی نینك(2) برگلی رسول گل ایدی بو ایدی بلبلی
تخی یار سیومی عثمان ایدی حیانینك کلی نوری فرقان ایدی
کلامی مجیدیمی جمع ایتکوچی خدا یادیدا کوزنی نم اتکوچی
بولوب ایکی نور اوشبو ایرکا بهم صحابه آرا بولدی کوب محترم
حیا کانی نینك اول ایدی جوهری وفا صدفی نینك ایدی گوهری
که نورنوچی یاری ایدیلار علی سخا وکرم لینك بهادر ولی
که معراج تونده بوارب امری حق رسولی خدانه بولوب هم طبق
نه خوش فضل بونش زهرانه جفت علی فضل ظاهر ایماس دور نهفت

(1) На другомъ экземплярѣ: برای
(2) گلستانی اجره کلی ———

هزار رستمی بولسه اسفندیار — علی ایلکیده بولدیلار خوار(1) زار
علی شیر کرار حیدر ایروز — صفای اینیك فتح خیبر ایرور
یمه اول امامان حسن حسین — علی زهره‌دیغه ایدی نور عین
بولار فضلیغه بس ایرور دو دلیل — که تیرانی کهواره‌دین جبرئیل
اون ایکی امام بارچه آل علی — نمامه‌سیدور درّ یاق علی
بولار آل دین بولسه از خاص عام — بو ناظم دیدی الدّعا والسّلام

در بیان علن نامه بو فقیر بی‌بضاعت

وفقیر بی‌استطاعت ناظم اوری‌نیمك ترك‌لکی‌نی ودوست‌لارینمك ساحبلغان سوزلارنی نظم قاصده‌سی بله(2) جمع قیلیب قریمافقه قیلغان دلالتی‌نی اظهار قیلماق نظم

اوزوم آدمیلار فقیری ایدیم — فقیر نه دیماکدور حقیری ایدیم
اوایلدا یوردوم همان‌لار بله — خرابات انجره جوان‌لار بله
نه انکلیمدا تون بار نه ایلکیمدا تر — خدا خوفیدین تاپمایون هیچ خبر
بو قسمی اوزوب عمریمز نچه یل — خلایق آرا نچه(3) خوار(4) ودلیل
ولی قیلدی حق خط نوازانی عطا — که ارلغی حالیم بولوبدور رها
بولوب کاه کاه نظم قیلمانی ایشیم — محب‌لار(5) بله بزم قیلمانی ایشیم
بنا کاه بولوقتی که بر نچه دوست — بولار دوسلوقی بزکا ایردی درست
بولاردین بریسی علی نام ایدی — قیلب عذر بسیار بو قسمی دیدی

(1) Въ другомъ экземплярѣ: خار
(2) ——— برله
(3) ——— انجه
(4) ——— خار
(5) ——— محب

ایا ناظمی آنکلاسانك بار سوزوم — قریندالیس‌دین آرتوق سکالیس اوزوم
ایلانیمك جوادینی نظم ایلاسمك — کلستان(1) تنلمیغه نزم ایلاسمك
جهان صفحه‌سیده قالور آنیمیز — اوقور انیمن‌لاردا اولادیمیز
اوقوب رومیزغه دعا ایلاکای — دعاسینی تنکریم روا ایلاکای
که بردین بو قصه قالور یادکار — که یاد نامه قالغای تلیم روزکار
که رومی شهیدلارنی داد ایلانیمز — جهادینی نظم ایپات ایلانکلیز
خیالنی بیلدیم دیدیم ای علی — منکا من ایروسن کلیسان کلی
بو له قیلب من دیدیم ای محیب(2) — بو ایشقه بولا آلغایمن قریب
قیلا آلغالی منکه ملا ایولیس — که سوز قدرنی بلمکای هیکس
اوقور بولسه‌لار عام ایله خاص‌لار — ایشیتسا سوزوم چونك کیمك تاس‌لار
قسندیده بولغایکه یا بولغای — قولاقیغه آلغایکه(3) یا آلغای
نه‌لمی محب‌لار(4) دیدی نظم قیل — ایشیمك نه ایروز نظم قیلمانی بیل
تولا سوزلادی من بولوب ناعلاج — دیدم من قیلای تنکری یرسه رواج
دیدیم خوب بولور ای محیب باخره — قیلای مولوی بزکا قیلسه مدد
تولا خلق دیکاندیس که من باخره — که مهرم بواندیشه‌دین تولدی زرد
دلیغه توشب نظم قیلمانی هوس — که ملا ارامس ایدیم مثل خس
باشیمغه توشیب قانی ناغیچه غم — قیلب نچه تصرفی بر یرغه ضم
بولاتیب بیریم مولوی جامیغه — قدم قویدیم آخیر بو هنکامه‌غه
که جاری بولوب نیل بفضل احد — بیریم مولوی قیلدی بولغای مدد

(1) Въ другомъ экземплярѣ: کلستانی
(2) ——— محب
(3) ——— آلغای یا
(4) ——— محب

قیلب(1) کوهری سوزلی من تیرغوچی قلیمدور بوانده قلم سیرعوچی
که طوقیم یانیش سه بیان ایلاین شهیدلارینك روحینی شاد ایلاین
اکر بولسه نظمیمدا سهوه خطا کرم ایلابان ایلاسون لار رضا
خطان قریبان صواب‌ی یازیب اکر بولسه کونه اوزوراق سیزیب
بیان بیت‌ی یانلسا ویا ناقصیب اوشل نظمی ایلاسون‌لار کرك
بونظم کوروب طعنه قیلمانك منکا برو طعنه ایتور که شاید سنکا
انا نظمی سوزلی قیلمه دراز قیلب مختصر باشقه دور ایلاز
ایشیتکان خلایق ملال اولماسون اوقوغان کشی‌لار ملال اولماسون

القصه ایله شهری قایسی خاندین قیو خانه‌قه قالیب دور قایسی خان‌نینك زمانه‌سیدا بوعوله آباد بولوب قایسی خان‌نینك وقتیدا بوزولوب دور آنینك بیانی نظم

بنا ایلادیم تنکری اسمی بیلان که بر لکه کیم نظم رسمی بیلان
خرد مندلار دین بو یکلیغ مقال که من آنکلاب ایردیم آی‌ی ملال
بو معمولنا اوودی مقالات‌لاری یتکنچ کتورکان روایات‌لاری
که راوی روایت(2) دا مونداغ دیدی ایلا شهری (3) حیاغه طایع ایدی
که آندین کین اوتی دیب چه جان بقا سایقه بارچه یولیش روان
ایلاغه بولوب بعده قونکتاس ساه نچه یل بوروب چون بوهم توتی راه
که آندین اموری تناغه قالیب موتی تونغالی خان دوملار کلیب

(1) Въ другомъ экземпляр: بولوب
(2) خان‌نینك وقتیدا آباد بولوب
(3) روایات
(4) حجاج

ایلاشهریده انه ایردا سوقوش(1) اموری ئنا برله قیلیلیش (2) اوروش
بولار هم جهاندین کیتیب دور تخی همه بر بر آرقه اوتوب‌دور نخی
کوچن اونك دیکان خان زمانه‌یتیب ایلا شهریغه نچه کومن جغیب
کوچار برله آقسو غابار بایدین که یارکند کاشغر ختن یارپدین
کوچوب بارچه آدم ایلاغه کلیب که آباد قیلب‌دور زمین‌ی تریب
او ئه‌دین بو دمغه که بور نچه یل که خاقانغه خدمت قیلب مونچه یل
قیلب کفری مومن‌غه ظلم ستم آلیب آرقه بغدای قوناق درم
که هدین اتیب کفریلار ظلم‌سی خطایدین جهالار کوروب خلق بسی
مدام تفره زولار آلیب بایدین که‌ترتیب آلیب بای‌لار تاپی‌دین
فقیرلار اولومی کوروب چشراق سیالار فقیرلی اوروب کوب شیاق
خطای‌لار بوقسمیده ایلاب ستم بلاشیبی سانیب آلورلار درم
چیدالای یو که‌لار ظلم غه رعایا چیدالای تیاق غولای‌غه
حضولغه سانیب یخشی فرزندی که جاندین عزیزراق بکر بندی
چیدالای رعیت خطای ظلمیغه(3) یانی یولای آخر آلیب زوریغه
بوروب بو بلال بوجهاده(4) اچره کوب فتنیب‌دفتری اچره آلدی کوروب
که نصرت وفتح خدین تیلب که تیلم قیلب نصرتی روزه شب
کیل ای ساقیا می بیل جام تورت بلال تویغونچه اچسه هم یانه توت
بومی نشه سیدین کونکل آچلیب خرد عجمسی هر طرف ساچلیب
لسان بلبلی آندا قیلغای نوا نوا توزکالی کونه کونه صدا

(1) Въ другомъ экземпляр: اوروش
(2) سوقوش
(3) جوریغه
(4) بو بلای جهاد

دردِ قمریسی آندا کوکرر دیکای نه کوکو دیکای بنده اهوهو دیکای
تیام درد مندی ایشتکای موفی کوزیدین آغیرغای دگر فالمش
برونینك بولوبدور آتاسی شهید بولوب بعضه‌لارنینك بلاسی شهید
برو آیریلیب دور قریندانیدین کیمدین غریبراق کوکالدانیدین
ایشتسا بلی تیر پاره بولور نه پاره بولور بلکه پاره پاره بولور
تضرع قیلیوب دعا ایلاکای دعاسینی تکریم روا ایلاکای
که روح شهیدان همه شاد اولور دعا قیلغوچی غمدین آزاد اولور
اگر بولسه بو قلغه فضل الله پیریم مولوی برکا قیلسه مدد
ایلاینك جهادینی نظم ایلاین کلستان نظمیدا بزم ایلاین
اوقولسا بو اشعار مجلس آرا امیدیم بو دور برکا قیلسه دعا
دعاسین خداوند قیلسه قبول که شاید وصایغه بولدم وصول
امیدیم چراغی بنار دائما بولور روح تکاور اوزره قائما
غرض غازیلارنی بیان ایلامك جهادینی خلق‌غه عیان ایلامك
نه وجهه ایدی بو جهادغه سبب آتی اوقمور ورمن(1) بیامیدا دیب
غرض دورکه خلق‌قه اوقولسون دیدیم ایشیتب بوغمدین قولسون دیدیم

تمام ایلادی بوزنی ملا بلال
خدا رحمت ایلاب‌که تاپسون کمال

ایلا شهریدا بولغان جهادنینك بیانی نظم

آیا عندلیب نغمه ساز قبل ایلانینك جهادینی آغاز قیل
بو بنکلیغ دیدی راوی تکنه‌دان بوسوزلارنی دفتردا قیلدیم بیان
چن اونك‌دان‌نینك فرزندی‌جانجین‌ایدی بو جانجین شهی جین ماجین ایدی

(1) Въ другомъ экземплярѣ: بیلك‌ورورمن

مونینك اوغلی دوانك ایدی جین غه‌شاه آتا اورنیدا بولدی بو پادشاه
بودوانکغه فرزند شفونك ایدی کیشی کچیك یوق ایدی مرعتی
مونینك نجنیدا تونك زی نافتی قرار بوتونك‌زی‌لعین قیلدی شفونك‌فی‌زار
بوعصر ینده شاه ایردی تونك‌زی‌لعین ایدی کافری ظالمی بك ترین
بو ظالم ایپاردیکه بن نامه ایلا چکجونیغه که همکامه
مینب نامه‌غه اوشبو قسمیدا سوز سوزیدا بار ایردی غضب‌ایلك رموز
بونامه یتیب کلدی(1) چکجونغه تیز ایشتیب‌موی‌بولدی کوب رسته‌میز
که مضمون(2) نامه بو نوع ایردی‌لار یغی بولدی برلارکا تونکانی‌لار
ایلا شهریده فنچه تونکانی بار تمام قتل ایلاب چغارغین دمار
موی آتکلادی اولتورور بولدی‌لار که اونیغه یاقیب کویدوروز بولدیلار
موی آتکلادی بارچه تونکانی‌لار یغیب ملول بولدی بیچاره‌لار
بولازهم کینکاش‌لار قیلب بارچه‌سن سوزین بزقیلیان بیان عشق‌سن
صانلدو خوزابینك بارچه تونکان‌لاری سپا ورعایا وبهادران لاری
قیلشیب تمامیکه جوش خروش کمین لشکری برله قیلدی سوقوش
نهایت‌سیز ایردیکه کفار بان که چکون آریق صفت آقتی قان
که آحیر تونوب بارچه تونکانی‌نی رعایالاری برله بهادانی نی
تمامی مسلمان‌نی قیلدی شهید قانی برله جنت‌نی قیلدی خرید
که قیرلدی زن‌نی قیلیان اسیر رعایا نه قالدی نه صاحب سریر
بو تونکانی لارنی قیلیان تمام که اوزشهری ساریغه سوردی خرام
کمیانکچون ایشیتب‌که مسرور اولوب کریب لات زیراغه باشین‌اوروب
چالیب جنبه روزی جیل شادیان که بولدیکه تونکانی لاردین امان

(1) Въ другихъ экземплярахъ: ایردی
(2) ——— مضمونی

یئنه کتری اسلامغه قصد ایلادی بریب خبر لشکرنی مست ایلادی

القصه اوزکا شهرلارنینك تونکان‌لاری صاندوغوزاداکی تونکان‌لارنی خطای جریکی اولتورکان خبرنی(1) ایشتیب جان قورقونچی‌دین وهمه اتیب امیرعبدرسل بیك‌لیك‌کا یالبارغانی وامیر عبدرسل بیك بولارغه ترحّم قیلب برتمن لشکر برله تونکانی‌لارغه یارمندیلیك برکانی

کونی‌غولچه تونکان‌لاری جونك‌لاری عشورخجه آخون صفت اورنك‌لاری
که اسماعیل آخون که(2) یعقوبه‌لار عبدرسل حاکیم بیك‌سری کلدیلار
کریب اورداغه یغلاشیب زارزار توکوب یاشی چون ابر نوبهار
تمام یغلاشیب دیدی ای‌نیك ذات خداوند کاربنکفه برسون مراد
که برلارنی مانجو کلیب جافغوك قیلب تیری باران اوقی آتقوك
خطایدین کلیب برکا تورغون هر بیك هلاك ایلامیش(3) قویمغیلار تریك
که درشته دلارغه سین یار اولونك یولوع قانیغ ایش‌لاردا دلدار اولونك
دیدی اوشبو سوز حاکمین کاردار خدا یار بولسونکه برلار جه کار
ولی قاضی آخونلوغه‌دین سورای نه‌نوع ایش‌نی بورورمن آنداغ قیلای
بوکون کیجه سیز استراحت قلینك که‌راحت آلیب ایرته‌لیك‌کا کلینك
بوسوزنی ایشتیب تمام یاندیلار هراوبوك اویی‌دا امان قوندیلار
کیجه اوخلامای خطمه قرآن اوقوب خدای شکریدین بسی فورقوشوب

(1) Въ другомъ экземплярѣ: عمرلارنینك تونکان‌لاری یوخبری
(2) ———— که
(3) ———— ایلاکای

که بردیلاری جنك یراغین قلیب که دیبل‌لاری عبدا یاشین قتیب
که آخر نوکل خدغه قیلب تمامی یوزین قیله کاغه قیلب
تمام قویدیلار(1) خواب‌راحت‌کاباش ولی برکا نم تم توشار ایردی یاش
مع القصه عبدرسل بیك حاکیم دو بیك(2) برکاحاکیم بز ایردوك تدیم
کیجه جرلانیب قاضی آخونی تیز بو آخونلوغوم ایردی صاحب نمیز
که اسم ایدی ناصرالدین دلیر ضخامت‌دا رستم شجاعت‌دا شیر
بو آخونلوغوم کلدی(3) تیز اوردغه حاکیم بیك‌مو هم چقتی نیز آلدیغه
محاضیر اوچون سالدی(4) دستورخوان قیوب نار نعمت پیش برله نان
که بعداز محاضر امیر توردی‌لار بو تونکانی‌لار عرضی قیلدی‌لار
ایشتیب بولوب آخونوم کل صفت تکلّم‌غه نیل آچتی بایل صفت
دیدی‌ای‌شهامیرونك اولسون اوزون نغی دولتینك هم عددین فزون
نو تونکانی‌لارغه میام یار اولونك که جنقا مثالیچه دلدار اولونك
بوبیچاره لارغه ترحم قیلینك خدا اندریده غازی‌لیق‌نی آلینك
که اکبر سواب‌لارغزات اوزره‌دور بودون دولتی‌غه که بولنك غرور
که جهد قیلب نیز اسلام آچینك که تیغ برله دوشمن قانین ساچینك
که فتوی بودور ای شهی کاردار بولور سین دو عالم ارا کامکار
بوقسمی دیدی قاضی(5) آخون دلیر قبول ایلادی شاه صاحب سریر
که فترای بریب بارچه آخون همه که اسلام آچورغه قیلب دعدغه

(1) Въ другомъ экземплярѣ: تمامی قویوب خاب
(2) ———— بوشه
(3) ———— کلیب
(4) ———— سالدوروب استه
(5) ———— اعلم

تهاراولدی هم چقتی خورشید تاب عدو قانی شاپماقده ایلاب شتاب
چقیب تختی اوزره امیری زمان اکابرلاربتی بیکمان
که کلتوردی تونکای لارنی تمام بعیلدی بواورداغه از خاص عام
امیری زمانه تکلّم تورُوب که تونکای لار شربعه یورُ اوروب
امیر ایدی ای اهلی تونکای لار گرفتار محنت دل افکاره لار
یغیب لشکریم کلتورای برتمن که هر درسیدور دشمنی تهمتن
اوزدم لشکریکا اوزدم باش بولای بولشکر بیله میرکا بولداش بولای
که سیرلاردا دور دین آین چالا تلینك لار سوچوکدور دلینکلار آلا
تمامینك ایرور عهده بوزه افقه تبر بونوع فعلینکردین یان قور قامین
بو بد فعلینکر لارعه توبه قیلنك کونکلارنی صاف ایلاب آندین کلینك
ایشیتی بو سوزلارنی تونکان همه اجیکا نوشیب خوفدین زمزمه
امیرینك آیاغین تورُوب (1) یغلاشیب باشینی اوروب یر جهان تیغلاشیب

تونکای لارنینك جوابی

ایا نیك افعال شاهی جهان (2) فحق سیرکا برایلاسك بد گمان
همه میزنی تنکریم هلاك ایلاکای جوانلین که بیرلارنی پاك ایلاکای

امیر عبد رسل (3) بیك نینك اینقای

سوزونك راست بولسه قلینك لار قسم قیلیب دلنی نرم کورونکلارنی نم
منم راست کونکلوم دا قول ایلاین سنکا یاراولوب دفع حول ایلاین

(1) Въ другомъ экземпляр: فوچوب
(2) ——— زمان
(3) ——— امیرینك اینقای

تونکای لارنینك (1) جوابی

کلام خدانی باشیعه تونوب که برحام قسمنی دوغابدك یوتوب
دیدی برغریب لارغه سیز شاه اولونك تمام جلمیردین که آکاه اولونك
که تختی عدالت ایلاب مقیم بربری شجاعت اوزه مستقیم
که شاه لیق سریربله بوی کورکوزونك یمانلیقنی قیلسانگ یاشمیر اوزونك

امیرینك تکلّم سوزکای

بیلورمن که یوق سیزدا بوی وفا وفا اورنیغه (2) ایلاکای سین رجا
که تنکیك زمانده منکا یاربب وفان بورارسین کین قایتاربب

تونکای لارنینك جوابی

قسم بعد اولنك کون مکان آنیك قدرینی اورور انس جان
بو وقتیدا میری تونوب رهنما قیلورمیز که آخر اورومیرکا شه
امیری زمان بوسوزین چین دیدی بولار حیله سیسی امیر بیلدی
که هشته کیتلارکا دمه فتیب حسن حسین بیك لاردین یوزکوروب
که برلطه دا لشکرین راسلادی امیرهم جمدغه بلین باغلادی
امیر ایدی تیز تون یشی چمعدا که شب خون اورالین که بوهفته دا
که بوقسه بو اینش بولغوسی دور یمان خطای (3) لشکری کوب ایرور بیکسان
اودارین تورغوت خانی ساری بارور که مینك ایکی یوز حشی آه کلتورور
که اول بوکون قیلماسای تیز سوقوش بولورغون خطای برکا قیلغای تورُوش

(1) Въ другомъ экземпляр: تونکای لار جواب
(2) ——— اورنیدا
(3) ——— عدو

فیاده خطای‌لار تمام‌لار آطلانور — خطای(*) برکا کوب بدکه‌دلیف قیلور
بو سوزنی دیدی حاکمی کاردار — ایشیتکان قلیب‌ملکیرگه زار زار
تمام آلدی ایلکیکا آلات جنك — سنان دراز تیغ تیری خدنك
شتاب برله آطلاندی اعداسین — که دروازه مشرقی‌غه یولدی روان
که تارتقی نمی‌غه هذار دو صد — یته سکسن ایردی بفضل احد
یلی‌ایردی تونغوز دیدی بعضی اوی — نمه بولسه بولسون تالاشینك‌نی قوی
جمادی الاوّل‌نینك اون ایکی‌سی — عشا سوندیدین جمعه‌سینك کیچه‌سی
فرق پاش‌دا ایردی امیری زمان — جرای قزیل کل جهان بولوان
دیب الله اکبر یزدان پاك — منم دردنك منم سینه جاك
منّم ناصرالدین سری عالمان — منم شوکت آخون‌که معنی زمان
منم نام احمد خزانه‌چی بیك — که اسحاق حکمی روانه‌چی بیك
اولوغ‌لار آتینی عیان ایلاشیب — تمام اصل نسلین بیان ایلاشیب
غضب برله جون نعره هالار جکیب — خطای(*) لشیغه تیغ تیرا سالیب
بولوب هر بر اسلامی مست تیوه‌دك — همایلار بولوب اهریمن دیوه‌دك
جکاجك خنجر شها شانی تیغ — که دلّال مرکی بولوب کوب قزیغ
که یاغلیوردیمو تیر مرکی بلوت — ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
ویا هر سروك یلفی‌غه تکدی شیر — ویا شیر برله تونوشتی دلیر
غضب‌لیك شغال کردیمو قوی آرا — ویا زال فر قیلدیمو ما جرا
بو نوع ما جرا بولغیلار بیکمان — که جیحون اریغی صفت آقتی قان
اقیب قان تغراق خجر بولدی قان — خجردین که ساپراب شجر بولدی قان
کنرلار قزیل نام دوکان‌قیب‌قزیل — خطایلار هلاك بولدی خوار ذلیل

(*) Въ другомъ экземплярѣ: خطای

که آخر خطایلار آجیشیب زبان — تریك قالغانی دیدیلار الامان
همه دین اسلامی قیلدی قبول — تغی کردنیکا کونارلی حصول
که مؤمن آلیب اولجه‌نی بیشمار — که آدم باشیغه تغار تغار
بودنك‌نینك اشینی سرانجام الیب — بیاندای ساری یوردیلار یورلاتیب

القصه امیر عبد رسل بیك هر طرفکا نامه‌لار فراکنده قیلغانی ملا شمس‌الدّین خلفم احمد خواجام خان لار امیرنینك نامه‌سیدین اطلاع بولوب یماتوغه یاریب اودارین‌نی ساغلادای‌نی هلاك‌قیلب برمینك ایکی یوز آطنی آجراتیب آلغانی

ایا جندلب نعمه ساز قیل — اودارین هلاکینی آغاز قیل
کوی‌جانکیون امیال(*) بوایکی لعین — اودارین‌غه‌ایدیکه نورغوت بارینك
نورغوت‌خانیدین ایکی مینك آط آلیب — منکا تافشور وت‌سز که تیز نون کلیب
اودارین خطای برله ساغلادای — بو ایکی لعین برله مجتمع خطای
نورغوت خانی ساریغه یولدی روان — یتیب خانغه بوسوزنی قیلدی بیان
که مینك ایکی‌یوز آطنی خان بردیلار — که حاضراب یماتو قیب کلدیلار
دیدی‌ایکی کون موندا آرام آلای — که آرام آلیب بعده آندین بارای
مونی آنکلادی عبد رسل دلیر — دیورکم دلیر جون ایدی تره شیر
که برنامه یازدیکه خلفم‌غه تیز — دیدی تیز یماتو ساری بارینکیز
احمد خان خوجام برله لشکر آلیب — اودارین بیله ساغلادایغه یتیب
که آندایاریب مردلیك کورکوزوتك — بو ایکی لعین‌نینك یاشینی اوزوتك

(*) Въ другомъ экземплярѣ: امیان

بو نامه یتیشکاچ خلقم‌دو تیز که آلات جنك آلدیلار قیلنی خیز
آلیب اول دلیر لشکری بیکران احمدخان خونخوام برله بولدی روان
اوتوب تیز دریانی خونخواردین همه بولدیلار خوف قیلدین ایمین
جاقیب بارجه آطین دیدی توت‌توت بوایکی لعین اویکا قولیدی اوت
هلاك بولدی جون تیرامای اورتیدین آذیب‌قالی‌هم (1) آغری‌هم‌بورتیدین
اودارین لعین برله یاغلادای بو ایکی لعین برله نجند خطای (2)
توکاتیب لعین‌لارنی قالای کمان خوجام‌شاخ شبو ساری بولدی روان
که‌مینك‌ایکی‌یوز آطنی جون‌آلدیلار هر آدم بر آطنی تونوب مندیلار
که لشکر قولیغه سنان‌لار آلیب خروش‌ایلادی‌شاخ شبوغه کلیب (3)
دلاورلار آتداغ خروش ایلادی قزن قایناغاندك که جوش ایلادی
دمی تیغ خنجر بتیب تاهوا تیب قانی جیحونغه بردی صدا
سنان درازدا آلیب جانینی تاش اوستینك صت آقتوروب قانینی
تمام کفریلارنی هلاك ایلادی که فرزندلارین دردنك ایلادی
خوجام‌لار یاتیب فتح نصرت بله کلیب (4) توشنی خانیغه عزت بله

القصه امیر عبد رسل بیك دریانینك اول یوزیدا کی کنت‌لار نینك سردارلاری توقتك بیك آق قوزی بیك دانیال بیك موسیار بیکلارکانامه‌ایبارکانی بوسردارلارشیبه (5) وقالماقلاربله‌جنك قیلغانی

بو اول نامه دور کم بنام خدا نبی ولی بسزکا دور رهنما

(1) В другомъ экземплярѣ: جون
(2) هلاك بولدی اول جاینده نجند خطای
(3) ———— یتیب
(4) ———— یاتیب
(5) ———— برله

که بعد اینشتکیل ایا شیر دل شیبه خلقی‌نی ایله خوار وذلیل
ایا تونك بیك سعادت شعار بولونك نامه بتکاچ بو اسلامغه یار
یتنه آق قوزی دانیال موسیار بو اوچ بیك ایرلر کارکر کاردار
اوچی اوچ بولك لشکرینی آلیب شیبه قلعه سینی احاطه قیلیب
ایکی جفسه کفر خاینی اوزونك ویا جمله‌لی دین آرا کین‌توزونك
قیلیب شه سوزین نامه اینجره تمام سونتیدین دیدی الدعا والسلام
بونامه یتیب توقتك بیك‌کا تیز بوکتب‌لار ایجکا توشیب رسته‌بین
توره توقتك (1) حکمرانیسق قیلیب که‌مینك ایکی یوز لشکرینی یغیب
مونکا آق‌قوزی بیك‌لی سردار لشیب تمی موسیار دانیالنی قتیب
شیبه شهری‌خوجه کبرزورغان صمون شیبه خلقی قورقوبکه بولدی جنون
دار نامتوکه شونکغار کتمن ایلی که عالمات دولابو خونه‌خای بلی
ایکی‌یوزلرینك‌دلاقی فوج‌فوج کلیب شیبه قلعه سینی احاطه قیلیب
که‌مومین وکفار قیلب طرقه جنك دری برکا آتیشنی تیری خدنك
که‌مومین‌شیبه (2) اورره غالیب‌بولوب شیبه آیماقی بارجه مغلوب بولوب
اوزین قلعه‌سیغه سولاندی اوزی بسی جمعنك بولدی اوغول قزی
بولی آلدیدا باش‌لارینی آجیب قیلب کبریه باشیغه نفراق سجیب
بولوب لاعلاج قلعه‌سین قیلدی بند بلا ماری کفارنی قیلدی کزند
جاغوستای وقاپنوق قوغونجی ایلی شره باغ جریکی وبهادرلاری
که آلته صمونی کلیب فورشادی کوروب کفری آیماقی کوب غم بلدی
که کفار صمون‌لار آرا بولدی بند که‌اقیمون صوبی بولدی کفارغه قند
کورونك مولوی شیخ یوسف ولی مزاریندا کی شیخ جاروب‌لاری

(1) Въ другомъ экземплярѣ: توقمنك
(2) ———— ملو

تیلب فتح نصرت‌لی آیات اوقوب قیلب کیریه یارووزد اوزاد اوقوب
که ملا اغنی روزی باقی امام قاغوبجی دیکی ملا روزی امام
بولار باردی آستانه شاه پادشاه تیلب بارلیغ آندا قیلدی دعا
دعاسینی تنکریم روا ایلادی اولوغ فتح نصرت عطا ایلادی
که یالغوز یفاج کان‌نینك بیك‌لاری الم‌شاه‌شغول ایرکه بیك مینك یکی
توسوب موغ‌لارنینك کیلور راهی بسی قورقوتوب موغ‌لار شاهی
که قالمای کیلور بولغه بوکجور قبوب که موغ اوجراسا کوزلارینی اویوب
که‌مولی‌توسوب ایرکه بیك نوجوان که‌موغ‌خوبدین‌خلقی[1] قیلدی آمان
که شره بوغامی برله توقوز ترا بوپورت‌خلقی ایردیکه مینك‌دین تولا
بوپورت‌دافالیب‌ایردی بش یوزکشی بولار موغ‌یولین توسماق ایردی ایشی
که مینك آدمی غولمغه کلدیلار که قلعه بیناایدا مینك قیلدیلار

القصه امدی کلدوك بیاندای‌نینك جهادیغه اولکجه‌دنك‌نینك

ایشینی بر طرفی قیلب شهرنینك لشکرینی مسین بیك حسین بیك‌لار
باشلاب بیاندایغه یورلاندی وشهرنینك یردل یکیت‌لاری دین محمد صوفی
آقبغال بشری بیك حاجی طاهر قاضد صنلدی شانك یکی علیش دلاور
عاشور محمد المدار عبدالصمد قاضد عبد ناصر یردل پهلوان عبدالوارث
شاعر عبدالحق جلال‌الدّین شیردل آخون فولاد نورغون لشکری اسلامی
آلیب بیاندایغه باریب نوشتی‌لار آق توقادین قوانش بهادر غزیز پهلوان
عبدالرسل بیك جاروالله بیك ایوب دلیرلار نورغون لشکر برله بیاندایغه کلیب
قلعه‌کنارنی قورشاب نوشتی شول محل ایردیکه غرجه اون یوزلی جمع قیلب
لشکری افیوه آلیب حتی شانك یکی الملارنی کوترتیب قلعه‌کفار یعنی

[1] Вм. другихъ экземпляровъ: ایل‌نی

بیاندای‌نینك قبله طرفی‌دیکی یار بویغه باره‌کاه بر یا قیلب توشتی‌لار
شول محل ایردیکه اسحاق خزانه‌می بیك برمینك توقوز ترانینك یردل‌لاریني
آلیب کلیب مذکور باره‌کاغه توشتی‌لار هر کونده بیاندای‌نینك کافرلاری
برله کیچ بولغوچه قانیغ جنك‌لار قیلسور ایردی واشکری کفار قلعه‌سینین
قاشقاری جبه‌الماس ایردی بوسوز بو یردا تورسون°

القصه امدی کلدوك احمدخان خوجام برله شمس الدین

خلیم‌لارنینك واقعه‌سیغه قیاتکم یاتوغه باریب اوداریدن بله ساغلادای‌نی محمد
خطای‌لار برله اولتوروب بر مینك ایکی یوز آلتی آلیب مسلمانلارنینك
فیاده‌لاریني آللانیوروب اورغون لشکر برله کیلب ارم باغ‌غه توشتی‌لار
امیر عبدرسل بیك آنکلاب قاضی ناصرالدین آخونم ملا شوکت مفتی آخون ملا
روزی مفتی سید جلال‌الدین خلفم‌خدا بردی آخون حاجی مسعود محتسب
آخون ناصیر آخون ملا ایمن آخون چونك محتسب آخون کیجیك آخون کیجیك
محتسب آخون ملا خلیل آخون حاجی طاهر خزانه‌می بیك احمد خزانه‌می
بیك عبدالرحمن خزانه‌می بیك حاجی عبدالله خزانه‌می بیك عبدالواحد
خزانه‌می بیك مقرر شانك یکی بیك منکلیك شانك یکی میردات شانك یکی
بیکدات بیك بهرام بیك یوسف بیك خدابردی بیك‌لار بارچه‌سی امیر عبدرسل
بیك‌نینك مطابعنیدا آلدیغه چقتی‌لار بارچه اکابرلار برله کیوروشیلار امیر
عبد رسل بیك‌شهرکا تکلیب‌قیلب آلیب کیردیلار بولار امیرغه بولغان واقعه‌لارنی
بیان قیلدی‌لار امیر عبدرسل بیك اوداریدن‌نینك اولکانینی ایشیتب بسی
خوشحال بولدی‌لار جرا که بهادر کافر ایردی خلفم برله احمدخانی مهمان‌دارلیق
قیلدیلار القصه امیر عبدرسل بیك برله قاضی ناصرالدین آخونم احمد
خزانه‌می بیك شهردا تورووب جنك براغینی قیلسور ایردی میردات بیك

بیکلرات بیك بهسرام بیك‌لار تاش اوستینك لشکرینی آلیب قلعه‌ء کمارغه
یورلاندی آنینك آرقه‌سیدین ارا اوستینك لشکرینی آلیب توردی یور بکی
بلال یون بکی‌لار باشلاب قلعه کمارغه یورلاندی. آنینك آرقه‌سیدین منکلیك
شانك بکی قاش بورا یوعاشون‌نینك لشکرینی آلیب روان بولدی آنینك
آرقه‌سیدین عظیم شاه بیك نیاخا اولایسای لشکرینی آلیب روان بولدی
آندین تونکای‌لارنینك اولوغ‌لاری شاجو آخون خجه آخون یاکسور عاشور
جوشن‌لار جمله تونکای‌لارنی باشلاب روان بولدی‌لار لشکری اسلام ایمای
ایمای سنجاق سنجاق فوج فوج کلیب بیتدای‌نی قورشاب توشتی‌لار آدم‌لار
غوغاسی وآطلارنینك کیشناشن‌کان آوازی‌دین گردون‌نینك قولاغی کر بولدی
وجانك متان وداروللارنینك توتونیدین بیادای ظلمات آرتسیدا تاقیدا بولدی
وتفك زنبورك تمن فولار وتفیر کارذای‌لار آیاز بدین لشکری کفار قورقوب
بورك‌لاری سو بولدی کافرلار بوغوعا علامت‌لارنی ونشکری اسلامنی موتداغ
هیبت اوزه کوروب بیدك داندك بولوب نترادی زن فرزندلاری یغلاشیب
عقلی باشیدین کتی بارچه جونك کیجیك کافرلار اولوغی یادارین‌نینك آلتیغه
کلدی وباشینی ثفراقه اوروب زار زار یغلاب بارچه‌سی ایدیکم ای سردار
کفاریان برلار موجه نورغون لشکر برله نجوك درقناده بولورمیز امدی برلارکا
بر جونك لاماسوندا کی قزاندك قران لازم بولدیکه آنکا چیق افیون چلاب
قویالی مبادا اسلامی‌لار بسرلارکا غالیب کلسه اول افیون سوینی انجیب
دارچه‌میز بر بولی هلاك بولالی دیب یغلاشتی یادارین حرامی ایدی بر نجه
کون صبر قیلاب تورالی کورالی‌که جانك مانکجون برلارکا چینك دالوبه تودارین
شیدارین‌لارنی باش قیلاب نورغون لشکر ایبارا دور بو نورغون لشکر برله
کلیب برلارنی آجراتیب آلور دیدی یادارین‌نینك بو سوزیکا بی عقل کافرلار

فریقته بولوب جنك‌غه مشغول بولدی مسلمان‌لاردین پهلوان اعلی خان محمد
صوفی پهلوان پهلوان طالع محمد علی وپهلوان محمد توخته وپهلوان ابو الخیری
وپهلوان جعفر بیك وپهلوان عبدالوارث پهلوان قاسم جوبك‌لار نورغون
پهلوان‌لار تفك وزنبورك‌لار آتا باشلادی وبازار لشکری وصحرانینك بردللاری
سفیل‌لارغه آسیلدی قاتیق جنك بولدی آخری لشکری کفار لشکری اسلامغه
تاب کلتورالمای سفیل‌نینك فوقته‌لاریغه کیکسر تارتیب دالدار قاب یوروب
اوت‌لار ساچار ایردی بردل یکیت‌لار اونیغه فرزا قینی‌ای سفیل‌غه جفیب فوقته
لارنی یوروب شوره قیلور ایردی مونی لشکری کفارنینك سردارلری یادارین
کوروب جانیدین امید اوزوب یاشیغه ثفراق ساجیب اوز حالیغه پشیمان اوز
زبانی بله نیت‌لار اوقوب یغلار ایردی مضمونی بوموزکه

دریغا دولتی خاقان چین‌لار سرنگون بولدی
بوخاقان‌نینك همه‌طابع لاری‌نینك باغری خون بولدی
اجل‌نینك ارذری دم تارقی بر خاقان چین‌لارنی
نکورین بولدی‌قیدا بارجه‌میزنینك باشی اون بولدی
موجك سجقان‌نی آلغاندك بو لشکر قومغای بزنی
که برلارغه قیین تونکای چاتنوغه اویون بولدی
یقیلدی آسماندین یرکا آنداغ کوکبی خاقان
تمام خاقان چین‌لار عقلین آلدوردی جنون بولدی
بو لشکرنی کوروب بزبیدلر زاندك بولوب تورذوق
که بزمنلاموم‌جون‌خوی زاهوی‌خوی‌لار چیون‌بولدی
سماندك سارغاریب قالدوق ویانه‌قراق صفت‌نوزوب
که‌برلی‌ساوزورغه خویز اخوی‌خوی‌لار قیون بولدی

بو قسمی یغلادی دارین باشیغه جون سیب نغراق
مونی آنکلاب بیاندای کافری کب وردون بولدی

القصه کفار لشکریکا انبوه غم یورلانیب کوب اندوه‌دا ایردیکه فولاد بای یوسی شانکبولار عازوف آخون ولی خوجه شانکیو عز یر فوریاشی میر قسیم شاه محمد شریفی بهاءالدین قاضیلار برله جمیع اهلی تجارلارنی باشلاب توغ الملار برله کلیب لشکری اسلامغه قوشولدی لشکری کفار مونی کوروب دم بسته بولوب اولوم‌کا راضی بولوب زار زار جون ایره‌تو بهار یغلاشور ایردی کریب لات زیرا آلیدا باشینی چالیب استعانت بیلار ایردی بولارلات آلیدا یغلاب تورمون امدی سوزنی معظم خاندین ایشتمالك کرك معظم خان ایلاشهریغه حاکیم ایردی امیر عبد رسل بیك ایشکاغه ایردی سچانك چانکون معظم خانفه حصول جهتدین کناه قیوب نظر بند قیلغان ایردی عبد رسل بیك‌نی عاریتی حاکیم قیلغان ایردی تا بو وقعه معظم خان کوره شهریده غریب وب نوالاردك پورور ایردی فضارا چانکون اودارین‌نینك ساغلادای‌نینك هلاك بولغانینی یورت یورولغانینی بیاندای‌نی قورشاب آلغانینی جنك قیلغان خبرینی آنکلاب ایشتیب اورینی تختیدین یرکا ناشلاب یوك ایچماکدین قالدی بیچه کوندز زار زار یغلار ایردی وداربن غلادایلار دله مضامت قیلور ایردی

نظم

اودارین هلاکین ایشتی لعین — باشی ایلانیب بولدی طرفه غمین
یقاسنی چك قاره داره قیلب — کوزی یاشیدا یوزنی یاره قیلب
معظم خانی چرلاتی یانیغه تیز — دیدی ای بلام حاکی یانیز
شیمکا یارب آندا لشکر آلینك — یو لشکر بل خوبرولارغه بارینك

که نوکانی‌لارنی قیلنکلار هلاك — که فرزندلارینی قیلنك دردناك
ایشتیب بوسوزنی بولوب شادمان — شیمه ساریغه بولدی اولدم روان
کیمه‌کا منیب نحریدین نیر اوتوب — قوغونچی‌غه کلدی شمالدك یتیب
یتیب کلدی آندین بولاق باشیغه — کریب یغلادی خلقنینك قاشیغه
احمد خان خوجامنی یانیغه آلیب [1] - دیدی خوجه‌غه یوز تمن یالبارب
احمد خزانه‌جی بیك منینك دوشمنیم — انی کم هلاك ایتسه اول دور جانیم
نه بولغای آنینك کسانکیز باشینی — هلاك ایتسانکیز قوم بولداشینی
انی قیل هلاك برکه فرزندنی هم — قوشوب اولتورونك بلکه دلبندنی هم
که بولسام که خان سیزنی قیلغوم شریك — بولورسیز بو دولتدا بولسام نریك
احمدخان بو سوزلارکا شیدا بولوب — محکم خدا فتنه فیدا بولوب
احمدخان [2] آلیب لشکری بیکران — هلاك قیلغالی بیك‌نی بولدی روان

القصه احمدخان احمد خزانه‌جی بیك‌نی هلاك ایتکالی شهرکا کلدی وقت‌یار برمدی اوتوب باره‌کاغه توشتی برکوئی امیر عبد رسل بیك احمد خزانه‌جی بیك‌نی شهردا قیوب ایدیکم سیز شهردا تورو ب لشکری اسلام‌نینك کام‌کوشتی راسلاب بربنك وبخشی یمانیغه میردار بولونك دیدی احمد خزانه‌جی بیك جان دلی برله قبول قیلدی قیلدی چراکه کازکرده وکاردیده عاقیل سیااایردی وقاضی ناصرالدین آخون امیر عبد رسل بیك‌نینك اوردا سیدا دولت تقاره‌سینی چالدوروب حکمرانلیق قیلور ایردی رعایالارنینك جمله‌سی امیر عبد رسل بیك‌نینك کلنك یوزیکا وعقلی دانشی‌غه مشتاق بولوب هر حکمیکه قیلسه جان دلی برله قبول قیلور ایردی دولت وسعادة امیر عبد رسل بیك‌کا یورلاندی

(1) احمد خان‌نی اول دم یانیغه آلیب
(2) В другомъ экземплярѣ: یعنی

معظم‌خان بوایشغه کوب پین‌ماغ ایردی عذاری تنمی هم زیاده یولدی اما ظاهراً بیلدورماس ایردی چراکه احمد خزانه‌جی بیك امیرلکدن رسل بیك‌کا قین آتا بولور ایردی (نظم)

کوی میری عبد رسل نیك بخت — کلستان کلی لایقی تاج تخت
باشیغه کونارتیب همایون الم — بیاندایغه بارمایغه قویدی قدم
خیالی بو ایردی جهاد ایلاکای — که روح شهیدانی شاد ایلاکای
آلیب کوهری عازیلیق ایلکیکا — مکر کیرکالی شهدا سلکی کا
بولوبان سواره بو اخلاص ایله — روان بولدیلار برنجه خاص ایله
بقیب قلعه‌دین ایردی سایغه ینیب — اولوغ یول ایله بارور ایردی کنیب
معظم خان یتمشنی امیر سونکیدین — احمدخان خوجنم هم کلیب اونکیدین
امیر نوختادیلار بولار کلسکوچه — بولارتینك خیالی ایرور اورکاچه
معظم‌خان احمد خان ایکو یاندا شیب — کیلور بر بریکا نهان سوزلاشیب
احمدخزنجی‌نینك خوتین کوزلاشیب — خوتین‌کوزلاشیب فتنه جدین اشیب
امیر غهم قیلمای بولارنینك سوزین — تیکب نوردی آنلارغه ایکی کوزین
معظم خان احمد خانغه باقتی بودم — احمد خان قولیغه بریب درالم
شهرساری‌احمدخان‌نی یاندوردی‌تیز — بو ایش‌دین خلایق بولوب رستخیز
بو ایش‌دین خلایق‌غه نوشتی کمان — دیمشتی برونی قیلورلار یمان
بو ایش‌لار خلایق‌غه ناخوش کلیب — برونی هلاك ایلاکای دیب بلیب
روان بولدی یولغه بولوب بیدماغ — امیرنینك دلیغه بوایش بولدی داغ
کلیب توشتی‌لار بارمکاغه امیر — بولوب بیدماغ اوشبو صاحب سریر
امیرغه سپاهلار کوروندی کلیب — سپالارغه شه مهربانلیق قیلیب
قیلیب جود احسان بولارغه امیر — ترحم قیلیب رعیه لارغه امیر

رعایا غمینی که قیلدی رها — که تارقاتمنی ایلاب امیرغه دعا
امیر قویدیلار خواب راحتکا باش — قرا انکلینی کیکان ایردی قیاش

احمد خان خوجه عسد آتشین احمد خزانه‌جی بیك‌نینك

خرمنی وجودیغه یاققانی احمد خزانه‌جی بیك فرزند دلبندی همراه آلیب پنا شهریندین بیا اقلمی‌غه سفر قیلغانی وزن فرزندلاری رضا جامی‌غه همران چشمه‌سیندین سوتولدوروب بیك دره فرزندینی میراب قیلغانی

ایلا قلعه‌سی‌نینك سخن ورلاری — سخن‌ور نه دور نکته فرورلاری
بودورکم قیلشقان روایت‌لاری — مجلیس‌دا قیلغان حکایت‌لاری
بوناظیم یوروب سوزدرینی تزیب — که آلدی اوشولدم ورقه سیزیب
ایشتیکه احمد خزانه‌جی بیك — اجل راهی اوزره روانه‌جی بیك
احمدخان‌خوجه‌نی یانیب کلدی‌دیب — که یالغان خبرغه ینیب کلدی دیب
خوجه آلدیغه چقتی بیك قیش‌دا — بولوب قتل سیغه اوزی چاره ساز
کوروشتی خوجه برله سوردی خبر — ندین کلدیلار مونقا ای شیر نر
که لمنکلوغه دوشمن کلیب‌دور دیدی — خلایق یوره‌کین یاریب‌دور دیدی
تولوب بردی بوبیك‌کا بر فارجه خط — اوقوب کورسه بو خط تمامی غلط
دیدی‌بیك بوخط یارچه یالغان‌ایرور — عدو خیلی تورغوت‌دا قالغان ایرور
بوخط کلکانین بخشی تحقیق قیلینك — که تحقیق قیلب بعد آندین بارینك
دیدی خوجه ای‌بیك منی توسماغیل — دلی تیغ اورارمن بولورسن دلیل
دیدی‌بیك‌بوقیلغان تجوك‌سوز ایرور — که دوشمن ایماسمن دلیم تور ایرور
بوقیلغان سوزدم سیزکا دیر سودمند — ندین‌سیز منی ایلاکای‌سیز کزند
خوجه‌درغضب بولدی تیز آلدی تیغ — بو بیك باشیغه سالدی تیغ بی‌دریغ
یقیلدی بو بیك برکا الله دیدی — آنا جالین اوغلی کوروب یغلادی

که اوباش‌لار آندا همراه ایدی — سوروب ایکی فرزندینی قوغلادی
هلاك قیلدی بیك نینك باشینی کسیب — یاریب قارنینی اندا یغدی رقیب
که اوباش بی‌باش دیدی توت توت — قاسیم بیك‌نی قوتقاردی فضل ودود
آخون بیك‌نی توتی حسین باقشی‌نیز — شهید ایلادی آنا پاندا نیز
شهید قیلدی اعدا نو بیك ذاده‌نی — یوزی کل صفت سروه آزاده‌نی
قرا بوز فلکدین وفا ایزدیمه — وفا ایزدیسانك هم بقا ایزدیمه
نجوك ظلم قیلدی بو بیك ذاده‌غه — یوزی کل قدی سروه آزاده‌غه ؟
نبی قوغجه‌سی اوزره خط تارتماغان — بودون اتّنبی دمی تارتماغان
که بی‌باك‌لار آندا قیلدی هلاك — کورونك کل تنی باقی در زیر خاك
بولوغ واقعات آنکلایان خواص عام — بولوب بیدماغ بارچه در ازدهام
دیدی یوتجوك ظلم بیداد ایرور — شریعت خلافیدا بنیاد ایرور
بولوب بارچه دم‌بسته بیحد ملول — آنا قیرغه باقمای آناغه اوغول
که ساغه آغاجه بولوب ، دردناك — ساجین بولوب سینه‌سین قیلدی چاك
دیدی حسنه جان آهدوست آهدوست — فلك برکا ظلم انّی جلاك جُست
کیتب سیرکه جلاك منکا یاقه‌یین — بو غوغه لیمکا لیمنك یاقه‌ایین
قیو ظالمی ظلم قیلدی سنکا — ندورکم سنکا بلکه قلمیش منکا
قیلب سعنی کیریه ساجینی بولوب — یناجاك انیب یوز کوزینی اویوب
بویبك‌نینك قزی آنی عزرا ایدی — که حسنی ارا طرفه رعنا ایدی
جوره‌یغه تکدی بو دردلیك خرار — اوزین برکا جالیب بولوب بیقرار
اوزین عرض‌نی تکریکا داد اینب — دیدی اوشبو سوزلارنی فریاد اینب
اپا کارکرده خردلیك آنام — فقیر ناتوان‌غه مددلیك انسام

(۲) Ils pyrons assommaph. فد قامنی سروه آزاده‌غه

سنکا ظلم قیلمش کناهنك ندور — کنه قویماین ایلامیش موجه جور
اینمنی اوزونك‌کا کا کولداش اینب — توکولکان قزیل قانی یولداش اینب
بلانك‌نی اوزونك‌کا قیلب رهنما — خداغه قیلب سن جانینك‌نی فدا
بولوب بیقرار یغلادی زار زار — ایشتی مونی اول امیر تاجدار
بولوب سوکوار توتی قانیق عزا — دیدی مونی قیلدی قیو ناسزا
که دوشمن هز اطراف‌میزدا توروب — توکانور ایکان دربرین اولتوروب
که مؤمن مسلمان قانینی توکار — که‌شك یوق بویورت ایلنکیمز دین کتار
مونی دیدی شه یغلادی زار زار — محب‌لار دلیغه یاقیلدی بو نار
خوجه‌نی توتایدیسه اوباشی کوب — همه بی‌معاش عام قلّاشی کوب
کلیب توشتی تیز اورداسیغه امیر — امیر نه ایرور شاه صاحب سریر
آغاجه امیرنینك آیاغین قوجوب — قیلب کیریه زار برکا باشین اوروب
که عرض اتی یغلاب آنا حالی‌نی — فریاداشی‌نینك بولغان احوالی‌نی
دیدی صبر قیل خوجه‌نی من توتای — آتانك‌نینك قانینی آنینك دین آلای
احمد خانغه یتی امیرنینك سوزی — کیمان وهمیدین جبقتی ایکی کوزی
احمد خان تمور بدا قالایکه قان — معظم‌خان جنایغه بولدی روان
کریب اچکاری‌غه دعا ایلادی — باشینی سالیب آه واه ایلادی
معظم‌خان دیدی ای یورکلیك خوجام — باشیغه قلنج بیلك‌لیك خوجام
نجوکدین کلیب‌دور سنکا موجه درد — نه‌بولدی جرایینك ندین بولدی‌درد
دیدیکم امیر برلی اولتورکودك — غضب‌نینك ارق برله کویدورکودك
ایشتیب بوسوزنی بوهم بولدی زار — بو کنکرو جهان بولدی کوزیکا تار
کوزنك قدرنی عالی بزدان بیك — بری برسی‌نی ایدی قیلغای هلاك
دیدیکم امیرنی هلاك ایلاسنك — اسیای بیك‌نی هم دردناك ایلاسك

700

بولارنینك هلاکیغه بند ایلایان قاضی ناصر آخوندی بند ایلایان
بو اوچنی یوق انساك خالی قالماغای نه برلارکا هیچ خون طلب قالماغای
بوایشنی فیلور میز زمان برله دست دیدی مصلحت لار قیلب بولدی پست
دیدی ایلاسك اوشبولارنی شکست ایلا شیطانی برکا برکایکه دست
اولوغلار دلیدا بوزولمدی ثبت که آری بوزولی دلدا بوق خاصیت

ای برادرلار بوواقعات لارنی ایشتیب دیمانکلارکه خطا قیلیب دور بلکه دیکای سیرلارکه اراده ازلی نینك تقاضاسی چورکه جمله ملك ملکوت الله تعالی نینك عالمی دور نه قیلسه ایزی بیلور هر نوع ایش وقوعغه کلسه آنی الله تعالی نینك ارادهسی بیلمك بندهکا لازم دور

القصه بارچه عام خاص خورد کلان جمع بولوب مصلحت

قیلاشیب ایدیلار کم بویرکا کافرلار نینك انقان تفك زینورك ونمن فولارنینك اوق یتب تورا خورغان برایکان کافرلارنینك آتقان اوقیدا بحه آ اولوغ هلاك بولدی بویردین یونکالیب مزار فیض آثارنینك جنوب طروفیکا بارهکا تیکیب آندین جهاد قیلماق دیب بارچه لشکری اسلام مذکور جایغه بارهکاه برپا قیلیلار هرکونی شهر لشکری نینك بردلاری برله صحرانینك دلاورلاری واهلی تجار شیرکیرلاری وتونکاقی لارنینك دلیرلاری قلعه کذارغه بوکورور ایردی وسفیلنی بوزغالی قصد قیلور ایردی لار لشکری کفارلار هم سفیل اوزمیدین دار وبرله اوت ناشلاب ( ) قریغ باغ لارنی ساجیب وتاش خیشت لار آتیب دلاورلارنی یاندورور ایردی نجه کون لار شیوطر یقدا جنك وجدل لار قیلشنی لار برطرفدین تونکاقی آخون لارنینك اولوغلاری خلقه آخون یاکور

(?) Въ другомъ экземплярѣ: قاپماق

جوبس موسی آخون عاشور اسماعیل آخون لار سیتوزالو بار کتز نرلارك بورکلیك دلیرلارینی باشلاب سفیلغه بوکورور ایردی بنه بر طرفدین سودا کرلاردین قوقند تاشکند نمانکان میرغدانی لاردین کلکان بردللارغه یوسف شاکیو میر قسم میر عبدالله محمد غریبلار باش تولوب سفیلغه بذروازهغه بوکورور ایردی بنا بر طرفدین آفسو بریر خش بارکنت کاشغری لارغه فولادیای ولی خوجه بهاوالدین فتصلار باش تولوب دروازهغه بوکزور ایردی چاره وعلاج تولماس ایردی یوجنك اوزاقده تارتی قلعه کذار فتح بولدی مسلمان لار بوالدیشه دین کیه لاری اویموای الله الله دیب زارلیق لار قیلور ایزدی مذکور مزاردا محمد طالب لار قصیده بریده شریف وقصیده میمونه مبارك وآیات فتح ونصرتغه مشغول بولدی وحضرت مولانای شیخ یوسف سکاکی رحمة الله علیه دائمجه طالب لار کلام ربانی وزرد اورادغه مشغول بولدی وحضرت سلطان اویس قرنی دا قدس الله سره العزیزدا تورمحمد امام وطاهر آخون وحکاشه شیخ وصاحب تکبیر آخون وآخون شیخ لار دلائل الخیرات برله قصیده غریبغه مشغول بولدیلار بولار بویردا طلب دا تورسون

قوزغاس داکی حضرت شیخ محمد صادق بزرکوار برله حضرت توغلوق تمورخان رحمة الله علیهمانینك شیخ جاروب لاری نینك واقعات لاری نینك بیانیدا

فجان کم امیر عبد رسل بیك تونکاقی لار برله غوجه شهریغه چروح قیلدی بو واقعه قورغاسقه آنکلاندی آلمالیغ کرصون جغتای چرغان صاحول تورکون دیکان کنت لاردا کی کافرلاری قوزغالیب آلمالو صونقا جمع بولدی قوزغاس داکی مسلمان لار بسیار بردل خلق ایردی برکونی سولان لارنینك اولوغلاری

701

عسکرلاری برله کلدی وایدی ای شیخ‌لار برلارکا جانکوتدیلر خط کلدی ایله
شهری بوزولدی ایدی مرارتینك خلقینی هیچ قیلمادی هلاك قیلینکلار
دیب امدی سیرلارلی هلاك قیلماق اوشاق عیال‌لارینکه ویران بولادور امدی
سیرلار هیچ برکا بارمای غلبه قیلمای هیچ تورلنکلار دیدی بولارخوش بولدی
لشکری کفار شبو سوزلارنی ایتیب یانیب کتی مسلمانلارغه اندیشه توشتی
بعضه‌سی ایدی کجدا تجیب کیتلی دیدی بعضه‌سی ایدیکم برلارنی هیچ نمه
قیلماس چراکی برلار کفارغه هیچ نمه قیلادیلر دیدی شبو کفتکو برله تابك
آنی مسلمان‌لار نماز بامداد جمع بولوب ادا قیلدی بعداز بامداد کورلارکم
لشکری کفار الم‌لارنی آلیب فوج فوج جیب کلدی ایکی یزر کوارتینك
اطرافینی فورشاب آلدی اولکون [1] تیج یاقی مسلمان‌لار جان‌لاریدین امید
اوزدی برسری برله تحمل‌لیق ایتتی آنکاجه کافرلار مسلمان‌لار طره‌یکا تیر
اوقینی یاغدوردی مسلمان‌لار هم میطیف انیب وبعضه‌لاری یا اوقی برله کوب
سولاندی هلاك قیلدی اولکون قاتیق جنك واقع بولدی آخر کیچ بولدی
هر ایکی‌طرف جنك‌دین قول بعدی اسرائیل شیخ بردل بهادر اردی مسلمانلارغه
مصلحت سالدی وایدی بحوك قیلماق کرك برلار آز کافرلار کوب‌دور مونینك
تدبیری نمه‌دور دیدی همه نظر امام برهان الدین شیخ فرهاد صوفی قوانش
شیخ خوجه عبدالرحیم حسن آخون مراد برات مولام‌علی ناجدین عبدستار اقسقال
وجیهاالدین‌لار ایدی بوکون کجه تاغ باعری برله غولجه شهریکا قاچالی مبادا
آره دیزدین کافرلار قوغلاب کلسه جنك قیلالی باشمرغه نمه کلسه آنی کورالی
دیدی بوسوز بارچه‌غه معقول بولدی اما آقیول شیخ موزه‌دوز اوغلانی ایدی
من قاچمابن دیب بر موجه مسلمان برله زن فرزندلارینی آلیب حضرت

(1) Be aprioms экземпляре: فورشاب

خلیفه‌نینك کبدلاری‌نینك ایچیکا کریب بندبولدی قاچالی دیکان مسلمان‌لار
تاغ طره‌یکا قاچتی بسیار محنت‌لار چکیب آخری کوره‌داکی تورنکانی‌لارغه
قوشولوب آمان بولدی تنکلاسی کافرلار کورسه شیخ‌لار بوق‌بولوبدور ایدیکم
قیلمان بارغاندور یرو خبر بردیکم بارچه شیخ‌لار حضرت خانلیق کنبذینك ایچیکا
سولانیب بند بولوبدور دیدی کافرلار ایدی کنبذکا ایت قورینکلار دیدی
خواه‌لادیکه اوت قویغای کنبذ اوستیدین آقیول شیخ اوق انیب اول کافرف
هلاك قیلدی اوچ‌نوبچه کافرلار کنبذکا یقین بارالمادی مسلمان‌لار کرسه‌لیکدین
درمانی قالمادی اوق یاغدیلکیدین برکا توشتی باشینی بریغه قویدی زن
فرزندلاری‌نینك طاقتی طاق بولدی بارچه‌سی جانیدین امیدنی اوزدی
قضا خداوندیغه راضی بولدی شول زمان کافرلار کلیب کنبذکا اوت قویدی

برو قویدی کنبذ ایشکیکا اوت — سما اوزره بولدی دونون‌لار بلوت
یانیب آتشی مرکن شراره اوروب — شمال زوزیدین فاره فاره اولوب
یتیشتی بو اوت آسمان اوچیغه — تنبذدین اوتوب بلکه جان آوچیغه
کواکب صفت بولدی اوشقون‌لاری — بولوب جشمه وار آقتی لار خون‌لاری
مدد بردی بو اوتغه قاتیغ شمال — یتیشتی ملك تیز دیمابن وبال
سیادین ملك توشتی جان آلغالی — که تن ملکیغه شورش سالغالی
تمام اوتدا اورتندی بولدی شهید — قالی برله چنت‌نی قیلدی خرید
نه دولت سعادة شرافت ایرور — نه خوش رتبه اعلی شهادة ایرور
سولان حیلی باری هجوم‌لار قیلب — یانیب کتی اموالی غارت قیلب
ایشینکان عجب‌لار تونوشتی غزا — قلیب روجیغه خلقه قرآن ادا
بوراندین تجیب جون اسرائیل دلیر — که برکا ایدی نجه تن دل پذیر
شهر لشکریکا قوشولدی کلیب — کلیب تیز امیرغه کورونذی کریب

702

امیر ایدی ای شیخ عالیمك ندور منکا سوزلاکیل قیل قالیمك ندور
بو شیخ آبی چشمین روان ایلادی تمام واقعه‌نی بیان ایلادی
امیر یدی خیف شیخ آقبولغه کوب که‌قان یاشینی کوزلاریدین توکوب
امیر اوشبو شیخ‌غه عنایت قیلب پنه اوزکالارکا رفایت قیلب
که محزون کونکللارنی شاد ایلادی بهادر لقب برله یاد ایلادی

القصه امیر عبد رسل بیك قاضی ناصر الدّین آخون

ومعظم خان وینه اوزکا سپاه‌لار مصلحت قیلاشیب ایدیلار کم امدی
هربر سردارغه برمنصب تعین قیلساق حکومت ایشی یخشی بولغوسیدور
وشریعت بیضانی جاری قیلساق اسلامدا ضبط قیلماقه بهراق وخوبراق
بولور دیدیلار بارجه‌سیغه بوسوز معقول بولدی قاضی ناصر الدین آخونی
قاضی کلان آتادیلار معظم خانی سلطان کوتردی عبد رسل حاکیم
بیك‌کا امیرلیق منصب بولدی ملا پوکت آخونی قاضی اصغر
آتادیلار ملا روزی آخونی مفتی قیلدی هربر سردارغه بر منصب
تعین قیلدی شول محل ایردیکه الجی کلدی دیب خبر بولدی نظم

کونی ایردی سلطان نصرت اثر خطای الجی‌سیدین که تافتی خبر
امیری زمان برله قاضی کلان ایشنی کیلور الجی‌نی بیکمان
خطای الجی‌سی جون ایدی تورت کشی بوتورت نینك که دوچی‌لی ایردی باش
که توشتی کلیب باره‌کا خانیغه کورونمدی امیر برله سلطانیغه
تونوب بردی شه‌لارغه بر نامه‌نی که نامه ارا طرفه هنکامه‌نی
که خطنی تونیدین قیلیبان جدا مطالع قیلب کوردی دو پادشاه
بو نامه‌دا دیندورکه جانکجون لعین ایا ایکی شهزاده روی زمین

که شه‌لارغه بزدین تمن بنده‌لیك تمن بنده‌لیك هم سیر افکنده لیك
که آندین فتیب‌دورکه ای نیك رای که صلح قلیشسانی برای خدای
که تونکانی‌لارنی یرینك برله کا یغیشلای تمام خوب‌روی سیرلیکا
ایشتسا سوزوم شاه صاحب وصول که آلمای‌لی اوج پل‌غه هیچ حصول
که آلغان کموش‌لارنی هم یاندورای جانیم‌نی الاین سنیب من کدای
ایا نیك ذات شهسواری طلب منکا قیلماغای‌سین بو قسم غضب
بولشکرنی سیز آرقاغه یاندورونك لعل‌جونکسی‌بریب‌قیلای‌سین‌نی‌کونك
تولا فورقادور اوینه قرزللاریم منکا یغلاشورلار اوغول قیرلاریم
تولا لشکریم اولدیلار قورقوشیب که‌افیون سوبی‌نی دوغابدك اعجیب
دو یوفواد یانینی سیزلار آلینك که بر خسته‌کا بو طرفنی بریمك
اکر بولماسا بز یالین حصول که هر حکم قیلسه قیلور من قبول
قیلب من بو مضمونده نامه تمام ایکی شه‌غه مینك الدعا والسلام
که اوردا ارا حاضیر ایردی دبیر دبیریکه ایردی عطارد نظیر
دبیریغه بویوروب جواب نامه تیز جواب نامه‌دا دیدی ای به تمیز
بیان ایلامیش من که صلح منکا کورورب‌تور نه‌لارکورکورمن سنکا
کرك‌ماس منکا یغلاغان کوز یاشینك کسیب اوز قولونکدا بیارکیل باشینك
مؤمنلار یارابرمیش‌که شهرینك ارا اولارنی جفاریب ایبارکیل منکا
عدیدی ایرور ایکی یوزدین تولا بیارکیل اولارنی ایبا روسیبا
که آندین بواسلامنی قیلغل قبول تغی کردنینکغه کوترکیل حصول
تغی برنی سلطان دیندار بیل که آلدیمدا خدمتنی اظهار قیل
جواب نامه‌نی الجی‌لار قولیغه بریبان جفاردی تغیب قولنکیغه

خطای الجی لارنی لشکری اسلام ینك تعریفیدا نکته سورکانی

جانکجون ینك بوره کبغه بو نکته لار تکن بولوب قادالغانی اسیر بولغان ایکی یوز مؤمین نی جانکجون مسلمان لار شاهبغه ایبارکانی نی ناظم (ملا بلال ابن ملا یوسف) دفتر بغه یازغانی

که جانکجون قاشبغه باریب الجی لار — بیان قیلدی لشکرنی بو یانجی لار
دیدی خویره لار اوج تین دین تولا — که تونکانی ینك هر بری ازدها
میلیانغه ناب کلمکای بولسه فیل — که آخیر فیلور بزنی خارو ذلیل
اولارغه قلینك یالیاریب یخشی ایق — که یانماس خراسان نی برینك اریغ
تمام کشی سینی ایبارکبل آنکا — مکر برمسانك جانغه قیلغای جفا
آنینك ایکی یوز کشی سنی بیلر — بو خلق بر بلادور قلینکلار حذر
مونی آنکلادی بولدی جانکجون غمین — باش سانکلاب بولدی اندیشه کین
دیدیکم مناب کشی سینی جفار — دوچی بوب بوپروبکه سین رکه بار
بو کافر که حقنی بولارنی آلیب — بوشه لارغه نافشوردی نیز نون کایب
قیلب شادلیغ شه صاحب قران — قیاب الجی لارنی کوره کا روان
یمك دا بولوب بچه کون بولدی نوبج — مثالیکه کمار بولوب کاحیج
همه کفری قلعه ارا بولدی بند — که بولدی ینك کفر خیلیغه فتن

اسلام قلنچی ینك همیشه دین قالماق لار یوره کی فاره بولوب

قالماق لار جن وهمیدین ینك طی ینك خبر بنی ایشیب مسلمان لار شاهبغه نامه ایبارکانی قالماق لار اوزینك اماتینی کوزلب ینك طی نی موندا لشکری اسلامغه ایبارکانی

یتیب تیغ اسلام هر ایماقیغه — توشیب زلزله خیلی قالماقیغه

که ینك طی دیکان موغه یارغان ایدی — قیلب خوف نور عوتدا قالغان ایدی
بوکافر ایدی بارچه دین عقلی تیز — ایدی کاردار باخرد بانمیز
بیلالمای مونینك قایدا قالغانینی — امیر آنکلادی موغه یارغانینی
امیر دیر ایدی کلسه مؤمین بولوب — جهاد قاعده سین بیلور ایدی خوب
آنینك نیز عقلیغه طالب ایدی — آنی نافعالی کونکلی راغب ایدی
قیلای امدی چنك طی حکایانینی — که اسلامغه کلکان روایات نی
برو بتکوزوب موغلارغه خبر — دیدی ایش یماندور قلینکلار حذر
یاغی بولدی تونکانی یرله قونان — لامالار اولوب من قتولدوم ارزان
لامانسوندا اولدی کورونك سولاما — لامانینك تمامینی قیلدی تباه
موفی آنکلادی جون لاما رنکی لار — که هوشیار بولدی تمام بنکی لار
قیلب مصلحت لار فتیب نامه نی — ایباردی اولوغ لارغه هنکامه نی
دیدی نامه دا ای شهی نوجوان — یغی بولدی دیب آنکلادوق بیکمان
که چنك طی دیکان بزارا باردور — که جانکجون لعین غه بولار یاردور
اکر بویروسا بخشی آطلار برکی — وبا بو لعین نی نوتوب یمرای
قونان شهمیرغه منم یار اولای — کتنی یوقاتیب که دلدار اولای
بو مضمونده نامه فتیب شه لارغه — ایکی شاه زاده ایکی مهری غه
اوقوب نامه نی شاه صاحب قیران — دیبر یغه بویروب جواب نامه نیز
دیدی نامه دا ای لاما رنکی لار — ایباردیسم سنکا بارغان زمان
مینینك لشکریم سنکا بارغان زمان — که چنك طی نی برکیل قولین باعلابان
برینکلار انی خلقه نافشوروب — آلیب کلسکوسی باش لاریغه اوروب
بو مضمونده نامه نی طیار قیلیب — بوروب کنی بیك لار قولیغه آلیب
بولوقوب بو بیك نچه ایماقیغه — یتیبان نارات ینك که قالماقیغه

تونوب بردی زنکن‌غه بر نامه‌نی یاتیب لاما زنکی تمام خانه‌نی
کمچنك‌طی موکوب ایردی بر دالداغه سالیب بردی باعلاب بو بیك آلدیغه
بو بیك بو لعین‌نی که همراه قیلیب یتیب کلدی‌لار بوزجه آطی آلیب
بوچنك‌طی‌نی تونکانغه تاقشوردی تیز که براویکا چنك‌طی‌نی بتد الی تیز

بَیْ دیشانك‌نی فتح قیلغانی

برکونی اولوغ‌لار جمع بولوب بر یردا هر باب‌دین سوزلاب اولتوروب ایردی امیر عبد رسل بیك باشینی کوتاردی قاضی ناصرالدین آخون برله سلطان معظم خانغه بافتی وایدیکم ای سردارلار الحال لشکری اسلام تونکانی‌لار آخون‌لار برله جمع بولوب اوج تمن‌جه لشکر باردور مونجه نورغون لشکر بر قلعه‌ده کفارغه قاراب تنج یاتقانی اویدان ایماس‌دور جراکه جهادنینك قاعده‌سی ادابی شرایطلاری باردور جهادنینك شرطی بو دورکم طی قلعه‌ده کفارنینك تاشیغه کافرلار چقماس اکر اون یل اوتسه هم قلعه تاشیغه چقماسلار ایش‌نینك بهراق وخوبراق اولدورکه بَی‌دیشانك دیکان تخند غولدور دیرلی کانك کولی‌دیرلار ایکه‌سی غولی‌نی بَی‌بانك‌کو انارلار اوجوبجی غولی‌نی شوقانك‌کو آنارلار نورتوبجی غولی‌نی شانکه‌انك‌کو آنارلار اولارننك اوستیدا کی تاغی بابالی آنارلار بو تورت غول‌نینك اعیدا چندان کافرلار باردورکه زن فرزندلاری برله یوروب دهقانچیلق قیلورلار آنلرا ملك املاك مال منالاری کوب‌دور برمونجه پردل یکیت‌لاری برمونجه لشکرلار برله اوشول کافرلارنینك اوزه‌سیکا ایدرسك کافرلارنی هلاك قیلب زن فرزندلارینی بسیر قیلب مال اموال‌لارینی غارت قیلب کلسه‌لار البته لشکری کفارنینك اوزه‌سیکا اسلام هیبتی اولتوروب دهشتی

آرتوق بولغوسی‌دور یراق یقین‌داکی کافرلار ایشیتسا کرتکلاریکا اسلام هیبتی اولتوروب بوقورقونج برله اسلامغی قبول قیلسه عجب ایماس‌دور دیدی امیر عبد رسل بیك‌نینك بوسوزی بارچه اولوغلارغه خوش کلدی بارچه‌لاری امیرنینك فهم ادراکیغه تحسین وآفرین قیلدی‌لار نیز عزیز پهلوانغی امیرشاه بسلولغی قواش پهلوان قاسم وآخون واسلام وملا عاشور بولارنی برمونجه لشکر برله اول طرفکا یورتغه بو یردیلار لشکری اسلامغی باشلاب مذکور غول‌لار طرفیکا توغ الم‌لار آلیب روان بولدی نظم

بولار ایکی اوج یوز مرد جریك‌غی آلیب روان بولدی تاغ ساریغه یوزلانیب
بَی دیشانك دیاریغه باردی یتیب کورتوب کفرلار قالدی باشی قاتیب
ایشتکان ایدی کفرلار بو خبر یغیلمیش‌که بر برکا ایلاب حذر
دلیرلار باریب قیلدی جوش‌خروش شانکه‌انك‌کودیکان بردا قیلدی‌سوقوش
خطابلار موهم نافمابن هیچ علاج آتار ایردی اسلامی‌لار ساری تاش
کفه‌اسلامی‌لار قوردی اویلارکا اوت تونون‌لار فلك اوزره بولدی بلوت
سوروب کفرینی کفر اسلام‌غی تونوب بر بریکا اجل جامینی
صالح خوجه‌نینك اوغلی ایوب عزیز انیب مبلغین کفری ساری تیز
سوروب بر طرفدین قواش نوجوان که آخون سوروب کفرنی تاغ سیان
دلیرلار آلیب ایلکیکا اتبع تیز عذر قانینی ایلاشیب برکا ریز
که یاغی‌وردیمو تیز مرکی بلوت ویا توشتی تولغای نبیستانغه اوت
قریلدی بو یردا جوقان کافران سری بی‌تندن تنی بی‌سران
که اسلام جریکی بولوب درغضب سنان فتح برله بردی ادب
اکر اوجراسا دهشتی نازنین آنی آسزادی برکا توکسای قانین
که فرزند زن‌نی قلیبان اسیر که نازوك بدن‌لارنی قیلدی بسیر

705

آلیب اولجه کوب قوی آط کلا روان بولدی‌لار ماری آی توا
دیرلار کلیب شعفه قیلدی بیان تمام سرگذشته‌نی قیلدی عیان
بوندین‌کا خوشوقت بولوب ایکی شاه بولارغه زر سیم‌نی قیلدی عطا
بولارنی قیلب بلکه صدل نشین که شه‌لار قلیب اوزیکا همنشین
بوجنك‌نی ایشتیب که قاناق چاقار بویون سوندی اسلامغه بولدی چکار
چاقارلار کیم خدمت‌نی قیلدی قبول نجی کردیکا کونردی حصول

قاضی ناصرالدین آخون سلطان معظم خان ولیعهد عیلك رسل بیك‌لار وینه اورکا سردارلار اورومچی مناس‌غه خوجام نیاز بوز بکی‌لارنی خوش خبرغه ایبارکانی

سخن ناقلی سوز سزی قیلدی عزم صحایف شبستانیدا قلدی برم
بو سوز وادیسیغه سوروب رخش‌نی قلم کافی برله چکیب نقش‌نی
که بونقش‌دین دونیدی فیدا جمن جمن‌دا آجیلدی تمن یاسمن
زبان بلبلی آندا چکتی نوا نواسیندا قیلدی بو قسمی صدا
که سلطان امیر برله قاضی کلان قیلب مصالحت بارچه بیك بیکمان
دیدیلار ایبارسالك مصلحه برو آنینك برله بارسا که نجند کرو
که اون بهلوان برله اون نیره‌لیك که تونکان بکرم تمامی قرق
خوجام نیاز بوز بیك‌نی سردار اینب قرا برله زرآق‌نی برکا قانیب
مناس برله بارسا اورومچی ارا که آوطی آندا ایمیش پادشا
که یارلار ایبارکان چو بو نامه‌نی تونوب برسه آوطی‌غه همکامه‌نی
عنایت قیلب برسه مبنکجه کشی زبون بولغای ایبردی بو کافر ایشی
موی دیدی چرلاتی بوز باشینی که ایلطی اینب شه آنکا آشینی

قرق ایرکا سردار اینب اولزمان اورومچیکا قیلدی بولارنی روان
که منزل مرادلارین طی اینب اورومچیکا توشتیکه نیز تون یتب
کریب شاه اوطی‌کا بردی سلام تونوب نامه‌نی بردی قیلدی کلام
که اوطی دیدی بجه ای موندا تور حلی لشکریم بارمه‌سی بی حضور
که صاحبی دیکان قلعه‌نی آلغوچه جهاد ایلانکز بز بیله برابچه
مونی آنکلادی بارچه‌دین کنی جوش قیلب خوفدین غم شرابینی نوش
باریب صاحبی اوزره جهاد ایلادی بجه کمریلارنی که مات ایلادی
که صاحبی ارا قیلب‌لار سخنی چنك خطای قانی برله بریب برکا رنك
بولوب فتح صاحبی که نافتی مراد بوجنك‌نی کوروب بولدی اوطی شاد
خوجام نیاز بیك‌نیکه نیز چرلاتیب که مسرور قیلدیکه رخصت بریب
آلیب خلقینکزنی کتینکلار دیدی که سلطان قاشیغه یتینکلار دیدی
کفرخصت آلیب بوردی طورفان‌سیان جریك آلغالی راشدین خان سیان
بجه کون یوروب یتی طورفانغه نیز که آندین اوتوب راشدین خانغه نیز
کوروب خان‌نه‌ایشغه کلیب‌سیر دیدی بجه ایردی کلکان کشینك عددی
دیدی یوز یکی بز قرق بر ایدوك که تونکانی‌لارغه جریك بر دیدوك
که تونکانی‌لار هیچ کشی بردی بکرم میز آندا قالیب کلدی
بو قالغان همه بارچه تونکان ایدی منینك برله کلکان مسلمان ایدی
دیدی‌لار کوجارا بجه کون تورونك کوجار شهرینی لشکریم‌نی کورونك
بو سوزلارنی یالغان کمان ایلادی بجه آیغچه امتهان ایلادی
بریب خان بولارغه‌که تونکوندا جای کوچارا تورو قالدیلار بجه آی

اولوغ‌لار مصالحت قیلب کوچارغه لشکر تیلب ملا محمد قربان آخون‌نی خوجام نیاز آخون‌نی صادق جاقان‌نی

بو اوج کشیکا اون بش کشی قوشوب کوچارداکی راشیدین خانغه نامه ایبارکانی راشیدین خوجه بولارنی هم توتوب الیب قالیب ایبارمکانی

که سلطان امیرلار قیلب مصلحت — کوچار خانبغه راسلادی نامه خط
مت قربان آخونی چرلاتّ تیز — خوجام نیاز آخونی صاوقنی تیز
بواوجنی قیلب الجی بیك‌لار باشی — بولار خدمتی‌غه که اون بش کشی
بو اوج الجی ایلکیغه نامه بریب — که بشه موندا قالدی روانه قیلب
بولار کیمه برله اونوب تعریدین — باریب توشتی‌لار کثت غالبات زمین
که آندین کوجوب کوب داباغی داباب — یوروب تیز دون ترك ایتب خوردخواب
قرا قول یله توقّ طورغان یولین — تخی طی ایتیان کوچارنینك چولین
خوجام نیاز صادق قربان خطیب — که توشکونغه توشتی کوچارغه یتیب
بوادج الجی بیك‌لارنی خان چرلاتیب — محاطیر قیوب طرفه مهمان قیلب
اونوب ایلنینك جونك‌لارین نامه‌سین — که بربر نظر ایلابان خامه‌سین
جواب بردی دیب نجه آی موندا تور — مونینك دك سوزونکه ایماسمن غرور
هنوز لشکریم هم سرانجام ایماس — که اسباب آلاق انجام ایماس
بونوع سوزلارینك برکا تدبیرمو دور — منکا ایلاکان حیله تزویرمو دور
ویا راست سوزدور ویا حیله فند — ویا اویندانکمو منینك برله فرد
قیلام سیز تخی برکا تلبیس‌لیغ — ویا قیلغوسیز برکا نا جنس‌لیغ
دیدی الجی بیك‌لار ایا شهر یار — بولالینك دیدوك بربریمیزکا یار
کلیب‌میز جنابنغکه اشکر تیلب — که زار ایلامه وهمنك سوزنی دیب
عنایت قیلورسز سزاوار بیز — که بوقسه قولونکدا کریفتار بیز

که هر حکم قیلسانك مطیع بنده‌میز — قانینکدا شکسته سراقکنده بیز
کمان ایلامای نامه‌نی راست یلینك — که بز خسته‌لارغه ترحم قلینك
دیدی راشیده‌بن‌خان مجکون نورونك — منینك دولتیم برله دوران سورونك
براوب ناعلاج جون توروب قالدیلار — کوچار انجره قالدی بو بیچاره‌لار

جانکجون شهر بیاندای‌نینك اولوغی باداربن‌غه ملند

قیلمای تینی‌دا شی‌داربن‌نی بته مینك لشکری کفارغه باشی قلیب
مسلمان‌لارنینك سردارلاری‌نینك باشینی آلیب کلینك دیب بویروغانی
شی‌داربن باش آلغانی کلیب اوزی‌نینك باشینی برکانی

بوناظم‌غه نیزمی تونرنك موغ بجه — بومی زوریدین سوزلاکای برنجه
نوا ایلاکای‌لار زبان بلیلی — شکوفه بولوزلار تخیل کلی
خیال کلسه‌انیسدا کل آجیلور — کلاب تخی هر طرف ساچیلور
ایا عندلیب نغمه‌ساز قیل — زبانینك آجیب نکته آغاز قیل
مع القصه برکون بو جانکجون خطای — جفیب تخی‌غه یغلادی های های
یقین‌دور یاتیشکای باشیمزغه مرك — بومرك‌نینك علامین نه قیلماق کرك
اولالین بوکون آب افیون انجیب — ویا بر طرفکا کنالین قیچیب
بوسوزنی دیدی یغلادی انجنان — شی‌داربن ایشتیب دلی بولدی قان
که جانکجون قونینی قوچوب یغلادی — باشینی چالیب بر جهان نیغلادی
دیدیکم ایا سروری کافران — مسلمان سیان من بولاین روان
دولا یغلامانك منکا رخصت بیرنك — مدد قیلسه لات شادلیغ‌لار قیلینك
که اسلامی‌لارنینك باشینی اوزای — جنابینکغه تیز باشینی کلنورای
که جانکجون دیدی بوسوزونکدورغلط — اراوك بوط که برلارکا قیلماس مدد
نهان سیرلاریسم‌نی بیلاماس بو بوط — تریقجه مددنی قیلاماس بو بوط

که ارداد دین برکا قالغان رویش — بو وجه بله ایلا کوم پرورویش
که یوقسه بو بوطدین نه ایش کلسکوسی — که جان سبز خالدن ورنه ایش بیلکوسی
اکر فوتماسنك باشینی قیل جدا — باشینی جدا قیاسه قیلماس صدا
بو بوطلار تمامیدا هیچ سار یوق — نه حرکت نه قدرت آوار یوق
مولی دیب بیردیکم رخصت بریب — اروان بولدی برموجه لشکر آلیب
ایشتیکه سلطان امیری زمان — کوره لشکری چقتی دیب بیکمان
تمامی دلیرلارغه بردی خبر — سواره بولوب جمله شیر نر
سپا ورعیت که آسلانلیلار — خبای لشکری اوزره تیر بارلیلار
توزوب صفلارین اوشبوایکی کرو — بولوشتی دویسوفسو ار ارو بیرو
خطای لار آتیشتی ثمن فو وتیر — که اسلامی لار چون بولوب نره شیر
که بر یانیدین قیلدی سلطان خروش — اشیر بر طرفدین قیلب کوب تهروش
اعلی خان دلیر برله بازار بیکی — قیلدی دلیر بشر بیك مینك یکی
که بر یانیدین سروری عزیلار — چکیب بانکی هیبت اوزین اوردیلار
اورور ایردی تیغ کنری لار باشیغه — اوتوب قالغانیدین یتیب قاشیغه
معرف دوتوب یاقسه هر شیر نر — کسیلکای باش مثلی خیار تیر
که بر یانیدین برجه تونکانی لار — که نعره اوروب کنریغه تکدیلار
ارا اوستنك تاش اوستنك وجوبجی وقاش — که نیلما اولاستنی قیلدی الاش
که سیمدی ارا بوز بورا بوعاسون — بولار چنکدا کفاری قیلدی جنون
که توقور نرا یار توقای غولغایلیك — برکفاردین قوبمادی هیچ تریك
چلوقای بلوکای که یاغور یغج — بولار کنریغه تریلیغ سخت کاج
قوغرنجی وقاینوق کرم شره داغ — خونخای چاغوستای خطایلارغه داغ
که بوغرا دولانو وغالجات ایلی — بولاردین سینیب دور عدولار یلی

اودوتو وکتمسن ودار تامتو هیم — که دوشمن باشینی قیلب دورکه خم
بولار رعد ینکلیغ صدالار چکیب — بولوب شیر وار نعره هالار چکیب
آلیب ایلکیکا خنجری آبدار — چقاردی که اکسارپلار دیسن دمار
یاغدور دیمو تیر صرکی بلوت — ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت
ویا شیر برسروك یاقی غه تکدی شیر — ویا شیر برله توتوشتی دلیر
ثمن فوتنك زهورك لار آتیب — ثومان باشینی آتداغ توتون لار جقیب
چورتوب توتون لار آراسیدا اوت — بولوب اوت چاقین دك توتون لار یاوت
قیلب اولکونی سخت چنك هر دلیر — زمین نی قیلب لاله دك قیب قزیل
که بر اوزره یاتی بو نوع کافران — سری بی تنن تنی بی سران
که سردار کفار اولوب ایکی سی — که مرداندین ایردی اولار یوزلکسی سی
شن دارین باشینی قیلسا کا سالیب — عدو روبروسیغه قویدی آسیب
لعین لار بو باشنی کوروب بولدی خون — باذار بن العین بولدی قانیغ جنون
تمامی خطای لار توتوشتی عبرا — که زقیم بولوب کنری قیلغان غدا
تریك قالغای شهریغه قاچتی تیز — که اسلامی لار سونکیدین چاقتی نیز
که قاچقان تریك قیلدی چانکچونغه داد — دیدی شی دارین چنکدا بولدی مات
تمام لشکر بنك بولدی منتول همه — که بز همه کافر قوتولدوق بنه
ایشنی بو ایش لارنی چانکچون لعین — اوزین تختیدین تاشلادی بر زمین
یغاسین قیلب چاك یوزینی اویوب — توکاتی که اکرکی سقالین بولوب
که حسرت دله بارماغین تیشلادی — قیالیب قالیب شهریده قیشلادی
بلا کاکاتینی بیلب جانیغه — اوروب شاتراق بارجه ایشنانیغه
پوره کی بارلیدی تمام فورقاشیب — که افیون سوی نی دوغا بدك ایچیب
که چانکچون جو یونغانه عزاسیغه — کریب باش چالیب لات زیراسیغه

نچی روزو شب آندا یغلار ایدی یتیب بر جهان‌لارنی تیغلار ایدی
اولوغلاز یاتیب فتح نصرت بیله توشیب باره‌کاهیغه عزّت بیله
کیسرور بولوشوب چالیب شادیان مسلمان همه عیدین اولدی امان
اراده اگر قیلسه پروردکار ضعیف مورچه‌لارنی قیلور مثلی مار
ضعیف پیشه‌نی فیل‌غه غالب ایتار مگس‌نی قوی شیرنی مغلوب ایتار
کیخاقان شیر ایردی بز ایردوك ضعیف ضعیف‌لارنی‌حق‌قیلدی شیرغه‌حریف
که شکری خداغه هزار وهزار خطای آلدیدا قیلدی بزنی خوار

کوره شهریده تونکانی‌لار جنك قیلب تورت مرتبه فتح

نصرت یار بُلوب پشه‌چی نوبت‌دا احمد خان خوجامغه اعتماد قیلب مؤمین‌لار شکست نائیب کوب مؤمین شهید بولوب مؤمین‌لار یاتیب کلکانینی بیان قیلورمیز انشاء الله تعالی

قیلور ناظمی زرّهٔ نکته شور سرورلشکری اوزره غم‌قیلدی زور
کوره‌شهری‌نینك غازی تونکان‌لاری چنکشوی خوره‌نینك نوجوانان‌لاری
که سویندونکدا مؤمین دلاورلاری بنه نارچی‌نینك زور آورلاری
بولار جمع بولدی کوره شهریکا تولوب بارچه تونکان بر صحریکا
کیچنکچون بیله انچنان قیلدی جنك خطای لشکرینی قیلب سخت ننك
که آوتو دنکینی قیلب باره‌کاه مسلمانچه سوز تیوه‌دنك خوابکاه
کیفرزند زنی دنك انجره سولاب که بتخانه‌لارنی قلیبان خراب
خطای‌نینك دوکانی‌اوزه اوت قیوب کیجه‌لار کلیب بورنیغه دود قویوب
خطایلاربیله قیلدی تورت‌یول غزات قلیب رُستمی قیلمن دك جهاد
عدو خیلی‌نی طرفه زار ایلادی که دوشمن‌غه دنیانی تار ایلادی

قریب کفریتی برنمن آلته یوز که‌بارایکی‌مینك‌زخمدارلارغه سوز
کوره‌نینك تاشینی قیلب لاله‌رنك فلقه‌غه سالیب ایتب سخت ستك
تخی کشته‌دین پشته برپا قیلب بوغوزلار ایدی بربریکا جانیب
اولوك‌غه تولوب یول بولامای روان که آطلار نواق بولور ایردی قان
که مؤمین قوقاروب اولوکدین منار خطاینی‌دین هلاك‌بولدی کوب نامدار
که مؤمین بولوب شیر غرّان صفت ندور شیر بلکه نرپلنگ صفت
بوقسمیدا ایلاب‌که تورت یول غزات تولا کفریلارنی قیلب ایردی مات
بنه کفری جمع بولوب بر نمن که هر بر عدولار بولوب اهرمن
بنه کفری چقتی عجب فوج فوج که دریانی قارنم صفت موج موج
قلیشیب خطای بوطلاریدین قسم موتی کوردی مؤمین ارا توشتی غم
بهادر دلاورلار که تونکان ایدی که پردل دلاورلار اولکان ایدی
قیلب نامه راست بارچه تونکانی‌لار احمد خان خوجامغه ایماردی خبر
دیدی نامه‌دا ای خوجام نیك‌ذات خطای‌برله قیلدوق‌که تورت یول‌جهاد
بو نوبت یول قاچوردوق‌که اعدالانی بونوبت یغیب‌جوتك کیچیك بارچه‌نی
یغلمیش خطای برنمن دین تولا ارامیزدا یوق یغشی بر رهنما
کلیب بز یتیم‌غه آنالیغ قیلنك عنایت ایتب رهنمالیغ قلینك
احمدخان ایشتیب آطلاندی تیز نچه یوزدلیر برله چون قیلدی خیز
دیشتی خوجام کاسه کفّار قاچور دیمای فتح نصرت‌نی الله بیرور
ایشانچی قیلب برغریب بنده‌کا توکّل‌نی قیلمای خداوندکا
خدای دیکان‌لار مدام فتد یکای خدادین بولك‌نی دیسه فتد یکای
احمد خان خوجام تیز یتیب کلدیلار خوجم کلکانینی بولار بیلدیلار
خوجام کلدی دیب بارچه تونکانی‌لار جقیب آلدیغه قیلدی کوب زاره‌لار

خوجام نوردی‌لار بر طرفنی آلیب — خطای لشکری نوردی یاسال قیلب
بوبادین بولار اُول طرفدین خطای — خطای سروری ایردی جاغلادای
سوقوشماقدا آنداغکه چرماشتی لار — که تونکای‌لار جمله قارماغتی‌لار
خطای قلعه‌سی ایردی مثلی فلك — که قلعه اوزه دین اتیب زنبورك
تمن قووچی‌فو اتیب کافران — شهر تونکای قاچتی بولدی روان
شهر تونکای قاچتی‌لار تیز تون — مسلمان دلی وهیبتدین بولدی خون
بولوب غولغه بارچه تونکان روان — کوره تونکای قاچتی‌لار تاغ سیان
اجمدن بوشوریش‌نی کورمك همان — قیچ غولغه ساریغه بولدی روان
اغیر یوك‌لاریني تمام تشلادی — خوجام خوف اینب باشینی قاشلادی
بو نعریغه قالدی بو بنده‌لار — شهید بولدی کوب زن فرزنده‌لار
بولار قاشقاینی کوروب اهل بوط — لشکرکاه‌ه جنفن کلیب قوینی اوت
ا ولی قاجمادی تاجی تونکان‌لاری — که ناموس قیلشیب که پهلوان‌لاری
دیدی نه قیلورمز خطایدین قچیب — جهاد قیلورمیز کفری قانین سچیب
دیدیلار یوسوزلی بتیب تکه‌یلار — جهانی خطایلارغه تنك قیلدیلار
اوزلندی عدونینك تنیدین باشی — مثالی بولوب باشی سای‌نینك تاشی
تنیدین قوپاردی تلی تسقلاك — که چیحون اریقی صفت آقنی قان
قیلب غازی‌لار بو صفت ماجرا — نمار شام غچه بولدی کفار تیما
کیچمایب کوب تاجی تونکان‌لاری — مع تابعات کتی غولغه ساری
خوجام کلدی یانیب پوره‌کی سالیب — بولوب بید لرزان بوزی سرعیب
خوجام سوتکیدین بارچه تونکای‌لار — که سلطان قاشغه بتیب کلدیلار
تمام واقعاتنی بیان ایلادی — که مذکور ایشنی عیان ایلادی

(1) Въ другомъ экземплярѣ: بلی

ایشیب اولوغ‌لار بولوب بیدماغ — دیدیلار قلینکلار جهادغه یراغ
بوبادین خطایلار بولوب طرفه شاد — که می نوش ایشنی شدید شاد
کدور ساقیا جام مسرورندین — نکلم قیلای اوشبو می زوریدین
که می دین دایمغه یتیش‌سون سرور — بدن انجره روح انجه نافسون حضور
آچلسونکه اشعار کلستان‌لاری — چمارسونکه شاخ نظم بوستان لاری
زبان قمری‌سی آندا کوکو دیکای — نه کوکو دیکای بلکه هوهو دیکای

ینه کلدوك بیاندای نینك جهادیغه

که قاضی کلان ناصر الدین دلیر — نه‌وزکم دلیر چون ایدی شیرکیر
که فرزندی دورفخریدین نوجوان — که دوم نظام الدین فرزند جان
ایکی اوغلی کامیل ایدی علم ارا — که عالم ارا عقلی تیز حلم ارا
انا کل ایدی ایکی‌سی عجمی — آنادور ضدف ایکی دور یوچمسی
بولاردین اوقوب علمنی نجه کسن — کوهر برسن خلقغه بولوب ایردی رئس
بریدور علی ابن فیروز ایدی — که ملا ارا طرفه داسوز ایدی
که عبد الله خلقت دریدور عمر — عمرا خلقتم نوجوان ایسمین
که عبد المطلب ایا مسلمین — ایا مسلمین نیکخوی مه جبین
بری سعدین وقاص نیکو خصال — زینال بقی قاضی فسنده فعال
بولار علم ظاهردا سین اتکوچی — شجاعت هواسیدا طین اتکوچی
بنه ابو العطا اسلام آخون دلیر — بوسورغا نیازدوزه امام شیر کیر
بولار قاضی‌نینك خدمتیدا ایدی — شهر انجره توردی قیلب خدمتین
که بیك‌لار ارا مغفرای نوجوان — ایدی منصبی شانك یکی حکمران
بوبیك‌کا بو قاضی کلان یار اولوب — شهر انجره قویدیکه دلدار اولوب

بنه فاسیم آخون که عاشیر ایدی ایدی نانی فاسیم که اوردا یکی
بو اوردا یکن ایردی کوب باغرد ایدی فهم تیز ذانشی بیعدد
یوسف آخون آنداغ بورکلیك ایدی که ابراهیم آخون کرکلیك ایدی
دیوان خانمدا فالتو بیك نوجوان حکومت اشمدا ایدی حکمران
بولار قاضی آخون قاشمدا ایدی که هریرکشی اوز ایشمدا ایدی
بیاندای فی قورشاب شهر لشکری جعارماس ایدی کفرینی ناشقاری

بلال امدی سوزنی دراز اتماکیل
دراز اولسه اولسونکه آز اتماکیل

ایا عندلیب سایرا کل یادیدا فیلپ غوجه سیغه جانیمك فی فدا
کمان فیلمه دیب غوجه آجیلماغای دیمه هر طرفلارکا ساچیلماغای
که درد برله سوز غوجه لی آجیلور که آهنك نسیمی بله ساچیلور
مع القصه سلطان قاضی کلان جمله خان غوجام امیری زمان
نوسوب اشکر ایله جنوب ساریغی که آزغوردی کفارلار زارلغی
صنی نشانك یکی برله سردارلار که دروازه غربی آلدیلار
که تونکای لار لشکرینی آلیب که دروازه مشرقی تولغی کلیب
که میردات عظیم شاه بو ایکی دلیرا که درینه شمالغی قلیب دستکیر
قلیب کفری شهرینی مثلی نکین کفنورغون حریك برله فیلغی کمین
قیلا الادی آنی فرنسه فر خطای لشکرینی فیلدی زیر زبر
بولوب لاعلاج قلعه اوزره جیب که جنك باشلادی زنبورك لار اتیب
شهر برله صحرا دلاورلاری جیب قوقنده زور آورلاری
سغیلغه بولاب نردبان لار قیوب قیلیب زور لوق قوقنه لاری بوزوب

(٦) Въ другомъ оказывается: توستیلار.

که دوشمن بله قیلدی کوب سخت جنك عیادت قیلب آنی تیری چدنك
قویار دیکه ایکی شیه موماتان شیه اوسنیکا چقتی کوب بهادان
علی خان عربن بهادانی نبیه بنه عمی وارث سرائیل ولیه
که توخله مت هم محمد صوفی ابو الحسری جعفی بوزورعلی
یوساف بهادان اوسته قاسم بقی نوکوب شیه دین زمارك لار اوقی
جمیعن اوچمکا نفسك دار لار کورونکان خطابنی آنار اوردلار
بو وقتیدا کفار بولدی غمین اولوك لارغه توابی بیانسای زمین
بو نوع جنك دا هرفتح بولای شور شهید بهادیلار نجه تن تن بر
که عبد رسل بیك اوروب سختی آه دیدی لشکریم بولدی حالی تبا
تاقیلسا ایدی برتبه عمارکار اوزی دون طوان هم ناپدار
زمین آسمینین برلغم کورلاسا بوکارلار اوزلاریس نورلاسا
نادیك لار دیدی دوزلاردین برسا منادیفه قیلدوردی اولیم فدا

فهادیر قانکروق دوز اوج اوصلی بله لغم کوزلاغای

وبلال دوزغای بولارنیك توقمیده قیوب دهشت قیلدورغای لغم نیك
ایچیکا دارو تولدوروب سغیلی بوزوب قلعه کفارنی شوره قیلغای کفار
اهلی شوزنی اتیب الیب قاتیغ جنك قیلغای بازار نالالاری جمع بولوب
کلیب لشکری کفارنی نارمات قیلغای بیاندا

بنه ناظمی نکته باشلادی تخیل ساریغه اوزین ناشلادی
بار ایردی اوشل جنکدا عیار کار بغایت حریف دونر روزکار
بری قالماغان ایردی قاشدامغان براوی قالماغان مالینی آلماغان

(٧) Въ другомъ оказывается: شیر کیر.

اوج اوغلی آتاسی عراقی ایدی عراقی ایدی هم قراقی ایدی
اوغوزلوق قیلب کچه‌لار اویماغان فقیر غنی مالینی قویماغان
سنپالارغه هم زره بری برمکان خاتون آلسا یورتیغه نوی برمکان
بو عیار تینك آتی صادیر ایدی یمانلیغ‌دا چون رعد شاطر ایدی
ندانی ایشتکاچ یوکوردی بویان امیرغه دعا قیلدی کلماك همان
که بعد از دعا صادیر عیار کار دیدی حکم قیلسه منکا شهریار
ولی جان برله قیلور من قبول لقم کورلانان بولماغایمن ملول
متینك باشدا کاریم لقم کورلاماق که مالدار کشی تینك کوزین تورلاماق
تونوب ره‌کدرلارنی باغلاب قولین آنکا رحم قیلمای آلورمن قولین
که بول‌لاردا من اوی قیلب تالنی اوغورلاب آلورمن کشی مالینی
متینك بونك بلام آتی درگاه قلی قولیداکی مال بارچه خلق‌تینك قلی
ایلا شهریغه بولسه هر دور نم اولار بزله یرزمن دوامت حرام
لقم کورلاماق عهده سیدور منکا برونی بربورسا متین قالتوغا
لقم کورلاماق چابدوغینی بریتك که طیار بولغانیدا آندین کلمتك
که آنکلاب اولوغلار بولوب طرفه شاد مونکا زر نقره قیلب التفات
مونکا قوشتی‌لار بچه اوستاد کار بو ایش‌دا تمامی ایدی کاردار
یتمه بار ایدی بر یکیت نوجوان شجاعت‌دا ایردی دلیری زمان
چرایی‌ق کورسنك ایدی تازه کل همه کل چرایلار آنکا ایردی قل
شجاعت‌دا رستم شجاعت‌دا شیر تلور شیرکبر غیر کبری دلیر
که ملا جلال ایردی آتینك آتی که اسفندیار دك ایدی جرعتی
که سردار اتیب بوجلال دورغانی آنکا میندوروب بر قرا بورغانی
جلای دورغا ایلاب مقالاتنی که طیار قیلب بارچه آلاتنی

که عیار صادیر لقم کورلادی بو کمارپلار کوزینی تورلادی
لقم کورلابان کچه‌لار اویمادی لقم قونکوچه برکشی تویمادی
لقم ایچتی دارواغه تولدوروب که طیار قیلب قیلته‌لارنی قیلوب
برو بارچه‌غه بردی بو نوع خبر یراق تور بو بردین که ایلات حذر
بو سوز برله لشکر یراق توردیلار برو قیلته باشیغه اوت قویدیلار
بو اوت بتی تیز دارواغه تاکدی که اورلاب زمین‌دین فلك‌کا دُمان
تونون اچره اوت‌لار شراره اوروب شمال زوریدین فاره بولوب
آلالا بولوبان تونون‌لار چقیب اولوغ شوله پولدی سفیل یقیلیب
خبر بولدی تیز کفری سردار یغه نه سردار بولغایکه موردار یغه
مریك‌لار کلیب قلعه‌غه کیرکوچه قیتوب زنبورك‌لار کزه در کزه
که بولدیکه اولکون عجب سخت جنك که دوشمن قانی بردی قلعه‌غه رنك
که یاندیوردی لشکرنی فولار اتیب که تیر شوزنی آلتیلار برکتیب
که اسلام جریکی بولوب کوب شهید قانی برله جنت‌نی قیلدی خرید
خطای‌لار بولوب اولکونی تالوزون دنی صبح‌دین تا بولوتب کچ قرون
یتیب باره‌کاشغه تمام خاص‌لار بولار سونکیدین جونك کچیك ناس‌لار
که آندین شهیدلار نثارین اوقوب زمین‌نی قارتیب جای‌غه تاشوروب
مزار بانیدا مقبره زارلیغ آناندی اوشل بر شهید کارلیغ
بولار نرك اتیبا جنك قیلور خورد خواب بولوبان شهید تا قعان ایردی صواب

شهر لشکری تینك عدیدی بش یوز ایردی بو بش
یوزدین بریوز یکرمسی خاص شهرلیك ایردی بو بر یوز یکرم نن تینك
ایچیده بر موچقسی نهایتی پردل شجاعت‌لیك ایردی انی بیان قیلورمیز
روایت قیلور ناظمی نکته‌دان دلاور آتینی قیلورلار بیان

بولوب باش بر کون عبد صوفی ایدی بعضه ماضیر وبعضی خفی
دلاور لاریندن خطیفه آلیب اینبی فتیله دفتریکا صالیب
دلیرلار بر یلدیر که عبد رسل آنکا ایردی جار والله ایدک هم دخول
برای قاسیم آخون بری یشن یاشک بو ایکی دلاور آه ارلار نمک
بنه حاجی طاهر دلیری زمان که ابراهیم آخون ایدی نوجوان
بری عبد کایت که بارار یکی که بارار یکن دور بهادر علی
بری قاسیم آخون ایدی ایلر یکن که قاسیم حکیردک ایدی یل یکن
علیش برله عاشور عبد دلیر عامدار اسلام ایدی شیر کبر
صفیاندی دلاور که عبد الصمد بوایکی خطای لارغه کوب قیدی درد
بنه معصوم آخونکا سارندی خور لعله چیه بردلکی بارنده دور
بری یوسف آخونکه یوسف سکال بو ایکی یوسف ایردی نیکو فعال
بنه عبد ناصیر دلاور ایدی که عبد الرشید زور آور ایدی
بری عبد وارث بری عبد حق بویین بویین اینسام تولولار ورق
بری فالنو بیک عثمان آخون بله ایدی عاصم آخون که قاسیم بله
بهادر جلال نزله ناظم جلال یوسف علی قاسیم که صادیر کمال
بنه اوسته صابر یوسف مملک بهاوالدین قادیر تولمک
که صابر دلیر ایروزی آخون بله که آخون تعی قاسیم آخون بله
طیب بیک تولدی که صادیر دلیر ابرایمث جعفر وطاهر دلیر
که ملا احد ساسیق اللیک باشی عظیم نوجوان توردی اللیک یشی
که یعقوب علی توردی باقی ایدی بنه آرضو برله ساقی ایدی

(1) Въ другомъ экземплярѣ: غفار

بهادر ایلدی آرضو آخون ضیا قیلانغه ایلدی فلک توشنا
مع الغصه جمع بولوب بارجه سن قبولدی بولارغه یمان یخشی لسن
بولار راضی قیلاب بر یوغان آق الم یلال قیلدی عقدغه آیتب رقم
تمام آطلانیبان الملار آلیب تعالی کوروندی امیرغه کریسب
امیرنینك جانیغه دعا ایلادی که آغلر عبد ثنا ایلادی
امیر ایدی ای بهلوان غازی لار بهادر دلاور شوبازلار
خداوند عالم بولور یاریشکر که ارواح حضرات دلدار بیکر
که قندی نصیحت لی ایلاب ایمان بیتدیغه قیلدی بولارنی روان
بو واقعه آنکلاب شهی مه روی یمادی بولارغه کرونج برله قوی
قرا یغاج بویدا مماضیر قیلاب بو لشکرنی اول بردا ماضیر قیلاب
که اول بردا بردی بولارغه معاش عنایت قلیبان قیلش قماش
بویردین کوب تیز ربان بولدیلار که سلطان قاشیغه یتیب باردیلار
اولوغلارغه لشکر کورندی کریب یتیب چتی قوطی نی عهده آلیب
که رخصت آلیب بولدی قلعه سیان که قوطی نی بورمافقه بولدی روان
سقیلغه قیوب شوتهایی داراز بورویب قوقتمه قویدی قوطی نی آز
خمایلار بولار اوزره اوت تاشلادی بولار قورقادی هم کین قیلمادی
بو قسمی قیلاب سخت جنکی جدال بولار بوزدی قوطی نی قیلمای حیال
خطای اولوکین قلعه نی تولدوروب یتیب توشتی آخر جراحت بولوب
که عبد رسل بیک عظیم نوجوان که ساین سان وارهلار بیکمان
بولار برله بحمد دلاور عبید که قوطی نی بورعوجه بولادی شهید

(1) Въ другомъ экземплярѣ: اصبان

(2) بو لشکرغه آش

اخطایلار نوبوزف سین قموغ فل نیشیب تهید قیلدی لشکرنی اوقلار اتیب
خطای ده مهله سینی بولار رجا ملدی اوشل دمده مومنین تمام خام ایدی
که مؤمنین تمام فخته بولدی کیرن شلیب اولکونی بولدی یورکا یغین
که سلطان امیر بیدماغ بولدیلار اولاوغلارغه کویاکی داغ بولدیلار

مسلمان لارنینك موندای قاتیق ملول و بیدماغ بولوب

تورغان وقتیدا کوره شهریدین جانکیون برتمن یته منینك لشکر یله خادارین فی قلعه بیندایغه لشکری اسلام نینك اوزه سیکا ایبارکانی مسلمان لار بوکلکان لشکری کفار یله جنك قیلسه مؤمنین لارغه الله تعالی اولوغ فتح نصرت عطا قیلغانی

خرد شاهی مندی تحمل اطین زبان راهیدا کورسانیب حرمتین
کلستان نطمیغه باردی یتیب صحابی شمسنایدا برم ایتیب
فرح جامیدا موغ بچه نوف می ایچیب ناظمی ایلکیمکا آلدی فی
قلم نوکی آنداغده مشکین سحیب یازیب صفحه غه نافلای عجیب
بو بنکلیغ سخن در سخن ایلادی تدورکم سخن تکته قند ایلادی
رجب ای اون یتمسی ای پسر که شنبه ایدی کونغه کلدی خبر
که آطلیغ کلیب بچه تونکانی لار که سلطان امیرغه خبر قیلدیلار
ایا شاه نیکان نیکو رموز یغیلب حصای برتمن یته یوز
تمامی تیور جبه چوشن کیبب فزیل پاشلی آف الملار آلیب
جهانغه سالیب یوز تمن غلغله که دوشمن کیلور شاه راه یول یله
بوسورنی ایشتدوك که کلدوك بو یان علاجین قیلینك ای شهی خاوران
دیدی ایکی شهزاده تیز فهم هوش خدا یارخطای قیلسا جندان خروش
اکر برسه نصرت منکا ذوالمنن نه قورقونج خطای بولسه لار یوز تمن

مولی شه لار آنکلاب یغیب کوب جریك قیلب کوب دلیرنی اورنیکا شریك
که سلطان امیر برله آطلاندی لار غضب برله اعدا سپاه یار دیلار
کورونك ایکی شهیار فریدون شکوه که دوشمن بیلان بولدیلار روبرو
دوپوپو دیکان پرده صف لار توزوب که هر قایسی اوز زوریتی کورکوزوب
که سلطان اورویب پانك باهیبتی یوکورتوب غرام کورسانیب جرعتی
دیدیلار منم شاه طورانیان رعیت پناه میر ایرانیان
منینك خنجریم تیغ آغاس دمی که جفسام باشینك تن دا قالماس دمی
که بر یانیدین نعره اوردی امیر بهادر دلاور یکیت شیر کیر
خرامین سوروب سوی کفاریان که نعره اوروب قیلدی آنین بیان (؟)
دیدیلار منم غازیلار سروری ایلا شهر بنینك خلقی نینك بهتری
ایا اهلی بوطلار سالورمن سنان قرانکغو کورونکای کوزونکا جهان
بو یاندین دلیرلار انینی عیان تمام اصلی نسلینی ایلاب بیان
اوزین اوردی کفارغه یوران صفت بولوب هر بری شیر غران صفت
بویاندین تیکیب لشکری کافران که اسلامغه فولارنی قیلدی روان
که باران صفت اق تیری خدنك که مؤمنین قلیشتی عجب سختی جنك
کهی مؤمنین اهلی عدونی سوروب کهی کفریلار آرقه غه یاندوروب
کهی کفریلار چنکده غالب بولوب کهی غالب کاهی مغلوب بولوب
که اطراف لشکرنی اعدا یاسیب که اسلام جریکی ارادا قالیب
که اسلامی لارغه توشیب ایردی خوف امین آه اوردی دیدی یا رؤوف
بریب فتح نصرت منی شاد قیل تمام لشکریم غمدین آزاد قیل
که فتاح اسمینك حقی یا کریم که بر بنده کا سن رؤوف الرحیم

(?) Вследствие ошибки переписчика.

دیلدی کل یوزیکا صاحب کور یاشین — اولوغ عمدا قانی امیرینك یاشین
که اشکرکا قیلدی امیر سر حساب — که اشکر تورغوز هر طرفکا قاراب
تورار ایردی تونکانی لار یونك لاری — یاکورر تاجه آخون صفت اونك لاری
امیر نیز کلدی بولار قاشیقه — بولار رهم قیلدی امیر یاشیقه
امیر ایدی ای خاجه آخون کلینك — منینك بو سوزوم دن قولاقده آلینك
نه بولغای کز یمب برستیکیز داش بولوب — منینك بارجه خاقیمغه بولداش بولوب
منینك اشکریم کورمکان کوب جهاد — بولار کار کرده سوزومدین مراد
اکر آرقمغه یاتماسلار کافران — که برلارغه البته بولغای یمان
که اول امیرلارنی قیلغای هلاك — که برلارنی هم ایلکای دردناك
ایشتی امیردین بو قسمی کلام — که تونکانی لار یغلاشیب خاص عام
بولوب سر بره نهمه آلیب تیغ تیز — خطای صف لاریغه بولار قیلدی ریز
کز یب داش اولوب جنك غه تونکانی لار — بولار سونکیدین کیردی اسلامی لار
که آتماغ قیلب جنك آرا ماجرا — قیامت قوپاردیکه میدان دارا
آلیب تیغ ایلی اکمر بلاز جالیشی — که دریا صفت آقتوروب قانیشی
قولیغه آلیب تیغ زمن هر دلیر — زمین نی قیلب لاله ك قیب قزیل
دمی تیغ خاجر یتیب تا هوا — تیب قانی جیحونغه بردی صدا
شعاعی خاجر جکا چاك تیغ — الوم تیغ موتا بولوب کوب فروغ
بو قسم یتیب یز اوزه کافران — سری بن تنان قنی بی سران
تنیدین قوپاردی تلی تسملان — بولوب بحر قلزم صفت آقتی قان
مولی کوردی کفار بولدی غمین — فاجارغه تیللای که حق زمین
فاجای دیسه بار آرقادا یز اولوغ — اونه خانی قیل کرك سوزوك دونکلولوغ
بو کفارنی قویماس توسوب فاجغالی — تغی قویماغای آغزینی آجغالی

صالح خوجه اوغلی بهادر کا عزیز — مولی کوردی واجغی کلدی تیز
دیدی جونکسولوغنی تنك دا آتای — که دورغه الکی آتاسیغه مادای
دیدی مسلطغین آتالی راسلادی — فورولغه آلیب شیبسین جاغلادی
عزیز بهادران آتلاغ آتی آق — قولنکیدین جقب کتی چرکین یاقی
خطالار کورازلار اولوب دور اولوغ — فاجار یولکلاری خالی قالیش فروغ
کوروب کفر بلار فاجغالی توتی یور — امدی برله آجیب حیاتلیغه کور
دیلار نمام آرقادین سوردیلار — سراب بنه دور اونی اولتوردیلار
سوروب بنکوروب تا کوروغه یقین — اولوکا تولوب قالدی روی زمین
تمام قالدی مومن غه آلات جنك — تمن قوروطی قوردیکی مینك
مسلمدا بوقو نفسان التمه ایدی — که الیك عرابه دا دارو اوقی
آلا برکاه برله آتی آری همه — که آط نیوه قوی اینالك توی همه
کرونیچ بنغ اولار نغار وتغار — نوشب اولغه اسلامغه چون بیشمار
بو جنك نی اکر کورسه اسفندیار — حسب یب بولور ایردی کوب بیقرار
اکر کورسه لار رستمی قیلتن — قاچار الحذر دیب پسوریلی خشن
که شه لارهم یاندی نصرت بیلان — رعایا تمام کلدی عزت بلان
تمام نوشتی لار بارمکاغه کلیب — دلیرلارغه بردیکه مجلس قیلب
بهادر آتاندی بو جنکده امیر — دلیورکم ایمر شه صاحب سریر
امیردین همینك دلی بولدی شاد — دعا ایلادی نافتی غمدین نجات
دیدی بارجه آدم بورکلیك امیر — که برلارکا دایم کرکلیك امیر
که عبد رسل بیك دلیدور دروست — دلی دوست اوچون نوف خلق آی دوست
که سلطان ایشتیب بولوب کوب ملول — امیرنی شهید ایلامك بولدی اول
امیرنی بوق اتماکا قصد ایلادی — ولی اوز جانینی شکست ایلادی

حبیبا دیمانك‌لار بو سلطانغه لعن تیلنك‌لار یغینك‌لار که قیلمایکه طعن
بلینکلار بو ایش‌لار بهانه ایرور امیرغه قضائی ریکانه ایرور
اقولسه بو اشعار در انجمن دعا قیل بلال ابن یوسف‌کا سن
قبول بولسه شاید بو قیلغان دعا دو عالمدا بو بنده نایقای صفا
اکر کتسه نظم‌دا سهوه خطا که عفو کرم ایلاسونلار عطا
قیاس جود خطائی تراش ایلاسون که شراورنیغه غیر فاش ایلاسون

امیر عبد رسل بیك‌نی جمله خلایق یخشی‌لیق صفتی‌دا

یاد قیلغانیدا سلطان معظم خانقه کران کلیب احمد خانقه یالبارسب
امیرنی هلاك قیلمافقه ترغیب قیلغانی احمد خان جهالت توشی‌غه سواره
بولوب غضب اوتینی امیرنیمك خرمنی وجودیغه یاقغانی امیر شهیدلیك
میدانیدا جولان قیلغانی استاق خرانه‌جی بیك امیرنیمك مطابعتیدا شهادة
شربتینی نوش قیلغانی قاضی ناصرالدین آخوندغه منصب حلافتی‌نی
ترك قیلدوروب زیندان کتجیدا مقام نوتورغانی‌نی ملا بلال ابن یوسف
شاعر نظم بزله بیان قیلغانی

ایا عندلیب امدی ایلانك افغان قزیل کل کتیب یتی فصل خزان
دوامت بهار سبزه زار اولغای خزان فصل یتسا بهار اولغای
که آری بهار اوتسه کلکای خزان خزان اوتسه عالم بولور کلستان
ك هرذولتی بولسه همت قاتیش که همت آیغه دولت چاتیش
مع القصه سلطان کونی قیلدی بزم امیرنی شهید ایلامك بولدی جزم
احمد خان خوجامنی یانیغه آلیب انی مال منصب‌کا مغرور قیلیب
دیدیکم امیرنی هلاك انسانکیز اسحق بیك‌نی هم دردنك انسانکیز
جریك خوف ایتیب لام دیماس سنکا که غوغاسز نیك عهده‌سیدور منکا

دیدی خوجه ای پادشاه نیکنام بو لشکر اقیلور برکا غوغای عام
دیدی دانیال بیك‌مو موندا کلور که مانجوجه خط تهمت ایلاب قیلور
امیرنی چاقیب اوشبو خطنی آلیب که ایلدین نهان دانجوقیغه سالیب
امیر اولسه آندین جریك‌نی یغینك امیر یانجوقیدین یوخطنی آلینك
تورونب دانیال بیك امیر دیشیدا بو خطنی اوقوغای جریك قاشیدا
ایشیکان کشی‌لار یولوب بدکمان تمامی دیکای‌لار امیرنی یمان
که قاضی کلانغه سالینك‌لار کمند قولین باغلابان ایله زندانیدا بند
که آندین کین قالماغای خون طلب که تارقاشتی‌لار بو صفت سوزنی دیب
انینکدین انکا خوب دیبلدی بوسوز کشیدین کشیکا پایبلدی بو سوز
قطب الدین یساول جلال دوغالار امیر قاشیغه تین یتیب کلدی‌لار
که ملا عاشور باقی ملا عاشور همت شاه پاسول بیك که ایلام زور
که دولت صوفی برله یعقوب میرابه بولار یغلاشیب قیلدی چشمه‌ی آب
دیدیلار ایا شاهی طورانیان شهرکا کتینك ایش بولاوبدور چنان
احمدخان بوکون سیزنی اولتورکودك غضب اوتیدا برلی کوبدورکو دك
دیدی شیردل عبد رسل امیر تاورکم امیر شاه صاحب سریر
مظفر خان احمد خان برله اوزم کلامی خدا برله قیلغان قسم
منی اولتورور بولسه توتقای کلام که بولسام شهید تانکلا تاقوم مقام
کلامی خداوند کواهم دورور توکل منینك رهنمایلم دورور
که اولتورسه برلی قیو تاسرا خدانینك قضاسیغه بردیم رضا
توکل قلیبان یانیکلار دیدی که تیر اوردا ساری بارینکلار دیدی
بولار یغلاشیب یاندیلار زار زار که اوزداغه کلدی بولوب بیقرار
برات ای بری یشی جمعه ایدی احمدخان امیر نیمك قتی‌دا ایدی

كورار خوجه لرون بارمكاه خالى دور — كه خالى ايكان ديسه اولوشتى سرور
خوجه ياشورون تيغ خنجر آليب — امير لماعوى راطره كلبرى كليب
خوجه انجكرى كيردى قيلباى سلام — امرا ايدى ايشنى قيلب من يكه خام
بنه توغه آخون قلى يوز يكن — نه اوزر يوز يكن بى طاوف موز يكن
امير اولتورروب ايزدى لار تخت يدا — نه ايشقه خوجام اكلدى بو وقتيدا
امير غه خوجه سوز لاماى سالدى تيغ — كيسيب قاره يرلى بو زيغ بى دريغ
بو تيغ تيز اوقى امرا ياشيغه — كه قرقى تورندين اوتلوب قاشيغه
قلى يوز يكى آندام بالابى سنان — امير غه كورونماى قراتكغو جهان
ديب الله اكبر يقيلدى امير — شهيد بولدى اول بردا الغال شير كبيرا
اسحاق بيك نى هم آيدا قيلدى هلاك — كه فرزندلارينى قيلب لاردينك
بو غوغائى آتكلاب تمام غار بلار — نوشيب زلزله ياره غورغالدى لار
امرا نينك ملازملارى خوفله اتيب — قيلب كلدى توندا شهركا اينيت
بو غوغائى آتكلاب كه قاضى كلان — ديدى كفر بولديش اتلم مولمتان
تورروب آخونوم زار زار يغلادى — بو تونيدا بولوب بيقرار يغلادى
يغلغاى ديدى بولسه لار جان فدا — امير ا قاتلى نى قيلورغه تيا
شهرنينك ايچيكا توشيب غلغله — كه ايركلك تشى بولدى هر زلزله
عزيز غاطين بوالعطا بوالحسن — يتى آرضومينك بيك صايونجى حسن
جلال دورغا اسلام ملا عاشور — ميت شاه دولت صوفى برله نوار
بنه قطب الدين عثمان آخون رشيد — يوسف آخون نوخته زهراب سعيد
بولار ايلكيكا تيغ ايرا البب — بوقاضى كلان نينك قاشيغه كليب
كه رخصت برينك بزيارو رمز ديدى — خوجه نينك ياشيغى يارورغه ديدى
ديدى آخونوم ايله دربندنى بند — كه اوبلش لار اورماسون بركا فنيد

كه دروازه لارنيكه بند ايلادى — جلاديغه ايتيلدى تيز ايلادى
بو ياندين آغاجه مولى آتكلادى — آغاجه وفرريدى كوب يغلادى
كه طابع لارى بارجه سى قان يوتوب — اتيب تيرك آش قان مانم توتوب
يوزينى اوتوب آغام زار زار — يقا چاك اتيب هم بولوب بيقرار
ديدى آغاجه آه امير آه امير — منكا سن اينينك مثلى يوق منير
نه بولدى اينكن كل صفت قامتينك — بولوب قانغه آلوده بزم اتينك
بولوب جوزغه آلوده آيدك يوزونك — كه نيزاغه اغوشنو آهو كوزونك
منينك باغ عمروم دا ايردينك كلى — اينينك نوشكوفه كلوم بلبلى
سنينك سير منكا كرك ايرماس جوان — توكولكان قانينكغه قيادور بو جان
نمال كلعزارم كلى يا امير — كه طوتمه لينم بلبلى يا امير
سن ايردينك باشيم اوزره نامى امير — منينك دولتوم نينك رواجى امير
كه عزرا خانيمنى قلب قحش درد — كتيب هوشيدين زايل اولدى خرد
بو ياندين طبيبيك بولوب طرفه زار — بقاسين قيلب چاك بولوب بيقرار
ديدى قايدا سن مهربانيم آنام — يتيم ايلادينك سن كه جانيم آنام
سن اولكونجه من جون اولوب كاشكى — بو قانيغ الم كور مسام كاشكى
بوتون يغلاشيب بولدىلار زار زار — شهر خلقى هم بولدى كوب بيقرار
كه اجمير قضاغه برمهان رضا — كه قسمت دولدى بو غلغله ماجرا
احمد خان اوزبين كاربدين خوف اتيب — كه اوباش لارنى اوشول تون يغيب
خوجه تيز شوركا ايبارديجريك — نوتوب قاضى نى مونداكلتورتريك
ديدى نى جهتدين كه كفار آتاو — كه اسلامنى كفار يلارغه قتار
بو سوزنينك جوابيغه كلكاى اوزى — دروغمو ويراست مودور بو سوزى
كه قاضى كلان بولدىلار كوب غمين — كه كومدوردى تيز قلعه دروازه سين

یمان فورقتی بو شب بو آخون اوغوم — دمی صبح صادق‌غه ترك ائتی توم
که آخر بولشکر یتیب کلدیلار — تمام کار بزین بیان قیلدی‌لار
تمام بولدی تُون آخری آتی دنك — مؤذین مو آزان اوچون اوردی بانك
بحه خاص بله آخوندوم آطلانیب — درِ بارگاهیغه کلدی یتیب
که سلطان دیدیلار سوزلرنك لار مونی — اولوم کلنورونك‌لار نوکولسون دنی
سوراب آخوندنی بو اهلی علوم — کناه قویدی‌لار دیدی کلدی اولوم
که سلطان دیدی اولنورونك‌لار آنی — که اوتغه یاقیب کویدورونك‌لار آنی
همه خلق ایدی بو دور علما — که یخشی ایماس موتی قیلماق نما
که آلدی بو آخون کتابین تیلب — تمام خاص‌لار برله اهلی ادب
بو دور کار باری فلك روسیا — کنه سیر کشیکا قوپورلار کتا
اولوم‌دین بو آخون‌نی ایلاب ایمین — آلیب زور بله قاضی‌لیق منصبین
بو آخوندوم منصبی‌نی آلیب — که رندانغه سالدی نظر بند قیلیب
تعنی کلنوروب شوکت آخون‌نی جون — آنکا بردی قاضی کلان‌لیغ ازون
کورونك کاج رفتار فلك کردشی — جفا ظلم ایرمیش آنینك ورزشی
خلایق امیرتیمك تنی‌نی آلیب — اسحاقی بیك‌نی هم بعضی اوزره سالیب
شهر ناشیدا ایکی یزنی قزیب — تمام یاندیلار آندا مدفون اتیب
امیر نوجوان‌نینك تمام مالی‌نی — که قاضی کلان‌نینك که اموالی‌نی
که بربر سانیاب دفتر یکا آلیب — خزاین‌غه آلدیکه غارت قیلیب
کورونکلار عموك بیوفالیغ درور — بوایش‌لار ستم پُر جفالیغ دورور
که آری مسلمانغه یتسه الم — آتی ایلامیش حشر ده محترم
که مومین بو فانیدا تارتسا جفا — که بار بر جفا اورنیغه مینك وفا
علما دیدی فانی همت سریشت — که عقبی سرای سعادة سریشت

دیمانك بوایش‌لارنی خلق دین ایرور — که هر واقعه امر حقدین ایرور
اوزانمه بو ایش‌غه ملامت تلین — نه طعنه نه لَعْن جهالت تلین
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز — قیلب مختصر باشلاغیل تکنه باز

ولایت طره‌قیدین سید عمرخان خوجام اینی‌سی برله

دعاکیر خوجام‌لارنینك کلکانی قلعه‌ء کفارغه اوّل باغلاغان شیبه‌غه کفّار
اوت قیوب کویدورکانده خوجام‌لار ینه قلعه‌ء کفارنینك روبروسیغه
ینه ایکی یرکا شیبه قوپاریب کفار برله جنك قیلغانی

سرور جامیدین مُعَبّه توتسه مَنْ — ایجیب ناظمی چالغوسی طرفه نی
ایشتسون بو نی‌نینك صداسینی خلق — کونکل بلبلی‌نینك نواسینی خلق
جو نی‌نینك صداسی ایرور درد سوز — که بلبل نواسی بو قسمی رموز
کیلور اوج خوجه اندجان سارییدین — کلیب اوتی دریای هونخاریدین
بواوج‌نینك اولوغی عمر خان ایرور — عمر خان خوجام برکا مهمان ایرور
ایشتیب خوجام کلکانین غازیلار — که اخلاص اینیب قیش‌باز بارییلار
خوجام‌لار قولینی قلیشیب طواف — زیارت قلیشیب آلیشیب صواب
که نورغون کشیدین آلالا جقیب — یورك یارغودك غور غوغا چقیب
تمام جونك کیجه‌لار قیلب کریه زار — اوزین برکا تاشلاب بولوب بیقرار
نبرك دیمیشیب لبلس تونینی — فراهن ایزار ایچ تونینی
خوجام‌نینك تونینی اوزوب تویمادی — اوزوب ترمالاب هیچ قتون قویمادی
آلیب کیردی آخر خوجامنی بولار — که‌توشکون اوچون بخشی جای بردیلار
خوجامغه بریب کونه کونه طعام — خوجامدین سوراب طرفه کلام
قتوب برکچه آندین آطلاندی‌لار — بیاندای ساریغه روان بولدی‌لار
خوجام برله باردی تمام بای‌لار — که همراه بولوشیب منیب نای‌لار

فولاد بای محمد علی آخونوم حبسی آخون عبد رامان جقوم
ولی خوجه بایاق آخون خوجه شریف میرقسیم بای عاشور خوجه
تلپالدی توردی حسین خوجه‌لار عمر خوجه بای حسین خوجه‌لار
یوسف شیبه‌جی میرزا بایلار تیمم عزیز قورباشن برکا سوردی خرام
تاشکند بای یوسف خوجه میرصالح‌لار میر عبدالله بای برله میر عالی‌لار
خیر باردیلار باره‌کاغه یتیب تمام خاص‌لار کلدیلار آلالانیب
آلیب باردیلار راست قیلاب باره‌کاه میر زاده‌لارغه توزوب خوابکاه
کهمهمان اوجون قوی اکوزلارسویوب خوجام آلدیدا دان نعمت قیوب
بواخلاص‌لی کوردی‌خوجام بولدی شاد تمام نامرادلار تاقیشتی مراد
ایشنی موفی کفریلارنینك جونکی نه‌جونك بولغوسی زاغ‌لارنینك قونکی

یغیب بو لعین کفری‌لار دورلی ایجوردی بولارغه عراق بوزلی
بادارین بولار آلدیدا یغلادی باشینی چالیب بر جهان تبغلادی
دیدی دورلار ایش بولوبدور بهان کوره لشکری کلدیلار بو پان
ندین قیلماغایمیز که کبریه وآه قوپارغان شیبه برکا بولدی بلا
سوزومنی ایشتسانك ایا اهلی بوط جقیب تونده یاقفیل شیبه‌لارغه اوت
که ویران قیلنکلار شیبه‌لی بوزوب کهمنك ایلاتیکن مردلیك کورکوزوب
قولونك‌لارغه تیغ برله ششر بری خراجانینکسزلارغه کوب زر برای
بو وعده‌لی آنکلاب تمام دورلار بهادلیق‌دا جون اره سوزلار
بولوب هر بری فهریده ناردك که افعی کبی زهره‌لیغ ماردك
تمام دورلارکیجه سفیلدین توشوب کورونمای کشیکا یمان قورقاشیب
که تونکانی‌لاردین قیلاب احطیات شیبه‌نینك یانبغه یتیب کلدی فات
ایدای یخیی بارچه خلق ایو زمان بودورلار کبلور دیب قیلشمای کمان

شیبه اوزره جیقتی تمام اهلی یوت که‌نعره اورتوشوب تمام‌قوبدی اوت
که بعضی اویومای تورور قایغودا تولاراق چریك ایزیلار اویغودا
بیلالمای خلایق نه‌ایش بولدی دیب بولوب نعره فاجتی‌لار هر طرف
شیبه اوزره جیقتی نجه کافران یتیب ایردی اوستیدا بر پهلوان
که توخته محمد ایردی ابن صوفی تفك برله آتی ایکی کفرینی‌ق
یته آتقالی کفری اولکور تمامین شهیدایلادی جون اوروب تیغ کین
که خنجر یله تن‌ق باره قیلاب نه یاره قیلاب فاره فاره قیلاب
یانیب شیبه‌دین توشکوجه کافران آراغه آلیب جمله اسلامیان
تمام دورلارنی هلاك ایلادی خطای‌لارنی کوب دردناك ایلادی
یته شیبه بویروب عمرخان خوجام توزوب ایکی برکا قیلاب اهتمام
یته ایکی جونك شیبه برپا قیلاب شیبه اوزه‌سیکا دلیرلار جقیب
اعلی خان شیبه‌غه جقیب باش بولوب که اعلی صوفی آنکا یولداش بولوب
عزیز پهلوان عبد وارث دلیر محمد صوفی هم علی شیر کبر
که توخته محمد ابوالخیری لار که جعفر وقاسیم تفك آتی‌لار
دلیرلار انیب زنبورك‌لار بسی بلوت‌دك بولوب دارولارنینك ایسی
نوتون اوت ارا عایب اولدی شور خطایلار اوزیدین بولوب بیخبر
قیلورکبریه زار کری‌لار دم یانیب توکاندی خطایلار سفرغه کیتیب
که تازنی خطایلار سفیلغه کیکن کیکزنی صفر قیلدی اول بی‌تمیز
سفیلغه عدو قانیدا بردی رنك بو قسمیدا تمدد زمان بولدی جنك
بو نظم‌غه توت سافیا باشغه می انجیب شاد اولوب باشغه برنکنه دی

جمانکجون لعین یته برتمن اشکری اعدانی جمع قیلب
سولان وشیرلاردین لشکر آلیب لشکری اسلام‌نینك اوزه‌سیکا ایمارکانی

ولشکری اسلام کفارنی کوریکا اینلمای اوز قوتیغه اینانیب بی‌ایا کفارغه
روبرو بولغانیدا لشکری کفار اجیله قیلب مسلمانلارغه شکست برکانی
ونجنی مسلمانلار شهید بولغانی

قلم تارنی باشیغه چمری سپا — صحایف یوزینی قیلورغه فرا
ضیا صفحه‌لارنی قرا ایلاکای — که شورپش سخن ماجرا ایلاکای
بو قصد برله جاری بولوبان قلم — که فیدا قیلب‌دور کلامی سئم
براءت آینی‌نینك که اون توقوزی — کون اجنده سشنبه ایردی کوفی
بوجانکجون‌لعین‌کوب‌جریك‌نی یغیب — که کوبراك‌نی سولان شیردین آلیب
که‌هربرسیکا جون بریب بخشی آط — یوروش تمامین برای غزات
که ثونکانی‌لار بو خبرنی آلیب — مسلمان ارا کلدی تیز آط سالیب
به نزدیك سلطان صاحب قران — کریب اوشبو اخباری قیلدی بیان
که مطلع بولوب شاه اسلامیان — کوره اوزره لشکرنی قیلدی روان
روان بولدی شه هم عمرخان هوجام — بولار سونکیجه یوردیلار خاص عام
شجاعت قیلشیب تو ایکی کروه — دیوفو تریزده بولوب روبرو
دیدیلار کوروب بارجه اسلامیان — بولور جنکی سیوم صعت بیکمان
که لحظه اجنده آلورمیز دینی — خدا خواهشی نه ایکین بیلمدی
دلیرلار عدوغه چنان قیلدی خیز — عدو قالینی جون قیلب برکا ریز
که موءمین‌کا کلتورماین کفری ناب — کوره ساریغه قاچتی ایلاب شتاب
که موءمین همه آرقادین قوغلادی — خطای هیله‌سینی بولار بیلمدی
که یتکوردی‌لار کفرینی قلعه‌غه — عددسیز خطای جقتی تیز آلدیغه
موفی کوردی خوف اتی اسلامی‌لار — یانیب آرقه‌غه قاچتی ثونکانی‌لار
خطایلار یانیب آرقه‌دین یوردیلار — فرق بجه موءمین‌نی اولتوردیلار

ضیا علی آخون یعقوب لار — بوجنك‌دا کمان‌سیز شهید بولدیلار
خطای قوغلاشیب کلدی لشکرکا تیز — که توختاتّی خانی‌نی عمر خان عزیز
که‌لشکر نافیب آندا آزراق شکست — حکوم برله چالدی طبل بازکشت
بو کفّارمو هم قلعه‌سیغه یانیب — قیلب شادلیغ لاتیغه باش چالیب
تمام اهلی بوط طرفه مسرور اولوب — فلك‌نینك بو فتحیغه مغرور اولوب
دیدی امری اورماس فلك برکا کاج — قوانیب فلك‌کا بورور ایردی آج
که موءمین همه بیك‌ماغ بولدیلار — که خوش دلغ کامراق بولدیلار
ثوتونك ساقیا برکا کلشکوده مَی — اعجیب نکته شادلیغ کلتورای
آهیلسون صحایف‌دا اشعار کلی — نوا ایلاسون‌لار زبان بلبلی

موءمین‌لار جهاد اوزره استقامت کورکوزوب ذکر

لا اله الّا الله محمد رسول الله‌نی ورد قیلب کیچه کوندوز صدق اخلاص برله
خدای عالمیان درکاهیدین استعانت تیلب توبه نضرع‌لار قیلغانی وبو
کلمه شریف‌نینك فضیلتی‌دین آن پادشاهی خیر الناصرین موءمین‌غه
اوز فضلی کرمی برله نصرت عظیم عطا قیلب قلعه کفّار بیاندای فتح برلغانی

که ناقبل انسینی کتوردی سخن — ثوروکم سخن بویی مشك ختن
بولوب اوشبو بویدین معطّر دماغ — سرایی سخن اجره یاندی چراغ
که فرزانه دل اوردی آندا اوزین — لسان ناطقه انمای جقاردی سوزین
سوزینی ایشتسانك حکایت رموز — که تحتیغه بافسانك تمام درد سوز
کلیب بر کونی فاطمی‌غه علی — علی دیر منکا ای سخن بلبلی
که فتح بیاندای بیان ایلاکیل — ورقعه سزیدان عیان ایلاکیل
بو وجهه ایدی ایلادیم من بیان — بو قسمی بیان ایلادی ناقلان

مع القصه عیّار صادیر دماغ — قلیب برلقم کورلامیقه ایراغ
یته باشقه برجونك لقم راس اتیب — لقم ایچیکا داروداوق فاس اتیب
آنکاوت یاقیب دار ودین چقتی یانك — جقیب کیکشانی فلك اورره چانك
یاغیب خیشت کسك لار خطای باشیغه — کیلالمای خطایلار شوره قاشیغه
خطایلار براق دین آثار تاش کسك — خطایغه دلیرلار آثار زنبورك
شوره غه کیلالمای خطایلار یقین — قلیب بارچه مؤمنین شوریدا کمین
عید صوفی مینك بیك ایدی خلق غه باش — محمد ایمین دورغا برله چغاش
قواش قاضی برله قواش مینك یکن — بهادر قواش قواش بوز یکی
که تونکای لار دین مو سیتوز اثار — که لوبار ولوغار ولوسی حواض
بولار توردی آندا توشوك ای توسوب — که بغض شهر قوقته سینی بوزوب
که ماه شریف رمضان اون بری — که دروازه غه قویدی اوت برایری
قاراسلاب چاراسلاب یقیلدی قموغ — تمام کویك وروبان قبوغ ای تموغ
قدم قویدی تیز توردی باقی همان — شهید بولدی اول بردا اول نوجوان
اتیب اوق ای باران صفت کافران — کیرالماس ایدی قلعه غه هیچ جان
دم آمای انیب کفر یلار قیلدی جنك — کیرامای شهرکا بولار بولدی ننك
جلال دورغا کفار غه آجیغ لانیب — دعا ایلتماس ایلادیلار کلیب
دیب بلار عمر خان خوجام صبر قیل — که نصرتغه تنکریم اوزیدور کفیل
اوشوقمه کیروکا ایا نوجوان — سنینك دك جوان بولغای خوب امان
سنکا تکسه اوق کل یوزونك کول دولور — بلانك بی نوا خاطونونك تول بولور
یوسوز لارنی آنکلاب جلال بولدی مست — کوروندی یو افلاك آلدیدا فست
دیدی ای خوجام تیز رخصت بریتك — تمام غازیلارغه نرحم قلینك
که بز کیرماساك قلعه غه کیم کیرور — کیرقیلماساق جنك ای کیم لار قیلور

عمر کورسه فایدا یوز یل کشی — که آخر آنینك اولك ایرمیش ایشی
خدا برسه رخصت ای جنك ایلاین — جهان ای خطایلارغه تنك ایلاین
تریك ذالسه جانیم که غازی بولای — که بولسام شهید تاشی راضی بولای
اولوغ لار کورار یوق قراری آنینك — نصیحت ای آنکلارغه زاپ آتینك
اولوغ لار یو دم بردی رخصت آنکا — یو نوع همّتی کا قلیشتی دعا
آلیب ایلکیکا تیغ الب جلال — خلایق غه باقتی دیدی یو مقال
ایروز جمله مؤمنین قداسی جلال — تمام یاخشی لار دینك کداسی جلال
بنم در جنانك عبیدی جلال — مبولاین بوروراق شهیدی جلال
دیب الله اکبر قدم قویدی تیز — که دربندی ساری جوان قیلدی غیز
که دروازه اوستیکا چغتی همان — که بش یزکا اوق تکدیلار یکمان
دیب الله الله یقیلدی دلیر — شهید بولدی دروازه ده شیر کیر
که دولت صوفی آندا حاضر ایدی — کمال ایمین برله ناظر ایدی
یو ایکو کوروب آه اوروب قان یوتوب — آلیب چغتی لار باش آیاغین نوتوب
یو ایرنینك تنین نعش اوزره سالیب — که تیز غوله شهریغه کاتی یتیب
ای سی بلال ایردیلار بی نصیر — شهیدی جلال دین که تاپتی اثر
قیلب کیریه زار و بولوب دردناك — اوروب آه قیلدی یقاسینی چاك
یوکوردی چاغین دك شهر تاشیغه — یتیب قاشیغه جون سویوب باشیغه
مزاریکی شیخ محمد کدای — آنکا یتکوروب یغلابان هی های
مزار قبله ساریغه مدفون اتیب — کهی زار اولوب کاهی مغلی کتیب
یوغمادین قدی نون صفت دولدی خم — یوییتی اوقوز ایردی یو دمبدم

مخمّس بلالی

ایدا قیلدی فلك سندین قیامتورسن قرینداشیم
سنینکدین آیریلیب بولدی زهرزقوم ایچار آغیم
قراغت کتّی غم بتّی سنملار بولدی یولداشیم
قرینداش مهربان کتّی منی تاشلاب ککولداشیم
بو وجهیدین توکولدی قانقه آغوشته بولوب یاشیم
یورك قره بغیر یازه بولوبسن طرفه بیچاره
یورك کویکای قرینداش یادیده هرباره هرباره
کوجه‌لاردا یوروب یغلاب بولوب اوّاره اوّاره
یوغدین بولدی ایدوست‌لار یورك مینك پاره مینك پاره
نه قیلغایم‌نی بیلماسمن بو غمدا آیلانیب باشیم
تخیّل رخش‌سی هر باره کم‌سن باریغه تازتار
بو وجهیدین قراقینك آتشی‌نینك سوزه‌بی آرتار
کلستانم خزان بولدی بولوبمن عندلیب‌دك زار
تموك طاقت قیلورمن قرقینك اورتر منی هربار
الم‌دین اورته‌نیب زرداب‌غه اورولدی ایچی تاشیم
باشیمغه یوز تمن غم سالیبی کورکیل تیلکون کردون
قرینداشین‌دین جدا قیلدی قیلیب داغزیم‌نی خون کردون
باشیمدا دوری کج ایلاب مدام بو بی‌ستون کردون
یوقاتیب مغز سرنی عاقبت قیلدی جنون کردون
بولوبمن یوزیشار پردك نورت توقوز ایدی یاشیم

قرینداشیم غمی قیلدی الفدك قامتیم‌نی دال
عقیل ساچیلدی غم باستی بلوبمن بر یولی بدحال
سرورکتّی قمات سندی یولوندی مرغ بنکلیغ بال
قرینداش یادیدا خونابه‌لار یوتی بلالی زال
اوزی کتّی منی تاشلاب جلال الدّین قرا قاشیم

کهیغلاب یوروب اوشبو ابیات‌نی دیب — بو ماتم‌دو بولدی تعی بر طرف
رمضان شریف‌نینك که اون ایکی‌سی — که غیرت‌لانیب مؤمنان جمله‌سی
که‌مذکور توشوکدین کریب مؤمنان — غطای‌نی تونوب اولشوروب توکتی قان
سپا وخوجالار سفیلغه جقیب — شهر ایچیکا نیری باران انیب
کریب بر طرفدین شهر لشکری — بولوب شیر غرّان صفت هر بری
قولیغه آلیشیب سنان دراز — نیورکم سنان مرك دوشمن گداز
که بعضی آلیب ایلکیغه تیغ تیز — غطای قانینی ایلادی یرکا ریز
که بازغان آلیب جمله آهنکران — باشی اوسته صابر توسون نوجوان
که بعضی‌لاری بولغه‌لارنی آلیب — یورور ایردی کفار باشینی یاریب
که زرکرکا باش ایردی اوسته عزیز — ممت صنی‌لار قیلدی اعداغه خیز
که نورت قسم نورت محمد ایمین — بولار بارجه‌سی خلق‌غه ایردی مبین
شجاعت قیلب بشری بیك نوجوان — خردمند یکیت پهلوانی جهان
صنیلدی دلاور که ملا احد — بنه عبد ناصر که عبد الصمد
علیش برله عاشور ممت پهلوان — تولندی بیله آرضو بیك نوجوان
کریب قلعه‌غه اوشبولار جمله‌سی — که دوشمن‌نی قیلدی که خار وخسی
بنه کردی‌لار آق توغالیغ همه — سالیب کفریلار ایچره کوب زلزله
عزیز پهلوان برله ملا عاشور — که اسلام قواش ایل بکی شیر زور

كه ايّوب بله ملا دولبا امام
بولار سونكيدين بكديلار خاص عام

كه غوغه دلاورلاري برطرف
تيز مت آخون بريب آطه دب

مت قربان ابن مه يار توره
كه اعظم صوفى ايكى اوغلى بله

عبد صوفى ذايد نوردى بله
سالديب كربلار اجره كوب زاره

خدايار بوزيدين امام قاضى بيك
اقى ملا زينل بقى غازى بيك

تولبند قاضى احمد على فيلتن
كه باقى شريف ايكى سروه ثمن

صابر آخون نوردى آخون تمام
بولار سونكيدين كربلار خاص عام

كه طورغان بوزى قاضى مشهور امام
بلمشليك كلمشليك كه شيرينى كلام

مت توخته ساقى ايكى يوز بكرى
بولار سونكيدين كربلار جمله كن

كه فتحمغه بر فيلتن باش ايدى
بو ابر آبنى سورسه ياغش ايدى

كه فتحم انجيده بو ابر ايردى باى
عدد سيز ايدى قوى كلا آط تاى

عظيم نوجوان آنكا فرزند ايدى
نه فرزندى كم بلكه دلبند ايدى

محمد صوفى پهلوانى دلير
صادير قاضى بيك لار ايدى شير كير

بولار تيلدى جنك بارمغه باش بولوب
امام باشلاغين يورتى بولداش بولوب

كه مذكور دايرلار قيلب سخت جنك
عدو قاچيدا قلعه غه بردى رنك

كمك بوزيدين روزيمت يوز بكى
خوجام بردى قاضى بولوب اوز بكى

شجاعت قيلب ملا صادق امام
جهاد ايلادى در بزين خاص عام

قوتان نامبدين جون عاشور مينك باشى
امام آخون اولدى بو يورت نينك باشى

طالع صوفى اللبك بشى خاص عام
مونبنك اوغلى دور كم جرايليف امام

بو سورغا تيز دور جرايليف يكيت
قوتان نام ديار بدا سايليف يكيت

عزيز مينك بكى دور جليل نينك بوزى
الله يار ملا ايدى ياز بكى

كه عبلا عزيز يوز بكى فاشقا بيك
تمام قاشقالارغه ايدى باشغه بيك

قل ياجه بولاق ملا توخته يوزى
كه باقى ميراب بولغان ايردى اوزى

خوجام تهاز بوزبك ايدى ايلكا باش
خدا بردى يوز بك ظاهر نيوه باش

بنه اوشكر نومشوق خدا بردبلار
كه يورتى بله كوب جهاد قيلدى لار

صادق بوزى ايجده موسى دلير
امامى بله عبد قار شير كير

چلموفاى بلوكاى سيمسايلار
قواش مينك بكى باش بولوب كيردبلار

يوزمت ميرآب برله بقالار
كه دباغا اولاسنباى قتللار

كه خالى توره على جفّان توره
بنه بركا جنك قيلدى قيمر توره

توره عبد قهار آرا يوز بكى
امام باقى صادق كه قاضى ايدى

كه نوردى مت حاجى دور اون بكى
ضديف نوردبلار نامدار يوز بكى

محمد رحيم توره بيك غازى دور
مت توخته بيك يوزيمه قاضى دور

بورا بوغاسوندين ايدى ايكى سى
بولار سونكيدين قيلدى جنك جملهسى

تاش اوستنك ابابكر بيك شير مرد
منكلينك بوز بكى عيسى حاجى خرد

بولار كبردبلار جنك كا خنجر آليب
كه طابع لارى تيغ مشغر آليب

ارا اوستنك ارا قاضى عسكر سپا
شمس الدين خليفه آليب نيزها

نجى قمريدين خلفه هم بار اولوب
قواش حاجى آخون مو دادار اولوب

كه ملا احد توره بيك نوجوان
كريب مهريدين بيك بله بيكمان

بولار هم نجى نعره هالار جكيب
عظيم بيك نجى كبردى آط اويناتيب

نظامى ميراب بيك مو عبرت لانيب
كجيك منسيب نوجوان آط سالديب

كريب نوردى يوز بيك بولوب درغضب
بريب چون خط بلارغه جنداى ادب

بلال يوز بكى هم امام لار بله
قيلب كوب جهاد خاص عام لار بله

سنوركى قضى عبد وهاب قضى
جهادلار قيلب قلعه جوكش تزى

بنه ملا قوتلوق غنى نيك نام
كه بركا كريب عبد قهار امام

آبلاش پور زیدبن قاضی بیك نوجوان
که آق تلمیدبن کیردی توب غازی‌لار
یته ملا ادریس منکلیك دلیسز
که سلطانش یوز بیك شره بوغاجی
کریب بارتوقایدین خدا بردی بیك
همت باقی بیك‌لارکه چادو سفسان
صادیر دورغا قادیر ابوالغازی‌لار
صفورکی‌که یوز باشی صوفی نیاز
که ملا جوروق بلکه اوغلی بله
توره بختی‌یارلار بله یوز یکی
که توقوز نرادین علی توره‌لار
عبد الله توره بیك یرنس قاضی‌لار
سلیم جون مقرم که غازی امام
که اسلامین‌لار شهر آرا فوج فوج
برنجی کلوغه یغیلدی خطای
مسلمان کفار قیلدی سقوش
یولوب آط کیپب قان توافی قزیل
تورونس‌لار قزیل هم قموش‌لار قزیل
پاراقا جوروقا قلیچ‌لار اوی
پاراقا جوروقا پاراقا تیروق
سافیتیب اورروب قیلب های‌هوی
دلیرلار اوزون تیره قولغه آلیب

حید باقی یاشی جهان پهلوان
که ملا حید باقی حمر قاضی‌لار
جهاد ایلادی جون بولوب نره شیر
امامی بله کیردی اللیك یشی
که یعقوب میراب‌لار بولوب مثلی کرك
علیش بای عاشور جاروب حال
همت باقی توره صمد غازی‌لار
جعفر یوز یکی آرقه‌دین کیردی باز
که توقسون توره ایسلامان غافله
یونس باقی حشور باقی قاضی یکی
نیاز حاجی بیك‌لار جهاد قیلادی‌لار
عبد المنافی قاضی اورور غازی بیك‌لار
باخر قاضی بیك ملا نوردی تمام
که قلعه ارا جون بولوب موج موج
که دارین دیدی امدی قایدا پرای
توکولکان قزیل قان اوروب بردا جوش
که ناملار قزیل هم سوواقی قزیل
که هنجرلی سالقاندا موشلار قزیل
پاراقا تورونقا سلیب غولدینی
قول قوت سنوف قاشی قلشی پاروق
پارلیم اولکان آدم چکیب وای وری
کهی بعضمسی قارنیغه تیغ سلیب

که پهلوانی اعداغه آتیب ثلك
کهی اول قاچیب کهی بول قاچیب
هزاران هزاران اولوب کافران
مسلمانغه توشتی برنجی کلو
که ایکنجی کونده آنی آلتدی تیز
موتی کوردی داریرن اورزی قیلدی شوط
توتون‌لازغه تولدی بیاندای انجی
جان بولوب ایردی بودارین هلاك
امیدین اورروب جانیدین کافران
اوچونجی کلودا قیلب سخت چنك
شجاعت قیلب غازی توکلی‌لار
دم آلمای چاپیب کفرینی خاص عام
کورونك یاتوب اخون بله دوزیلار
عبدصوفی مینك یکی‌که خوش نیکنام
بو جنکده ایشیتسنك ایا بو العبید
کیپیب توردی باقی که خافیظه قرا
همت شیخ ایله شایدین زار اولوب
تمام مؤمنان کیدی آندا قرا
که آخیر یومانم جوان بولدی فست
جریری خطایی مطاع سیم زر
تمام قالدی اسلامغه آلات جنك

کهی توف انچیکا ایتیب رنبورك
کهی بر بری‌نینك قانینی ساچیب
آر اوستنك اریغ صفت آقتی قان
کلوچی دوّمغه یغیلدی (1) عدو
اوچونجی کلوغه خطای قیلدی ریز
عمارتیغه اوزیکا قوبدی اوت
جهان بولدی کویا قرانکغو کچی
که طابع‌لاری بولدی کوب دردناك
نفك تیری‌یاران‌نی قیلدی روان
که بولدی اولوك‌لار سفیل برله تنك
که بیره بیاندك بولوب تکب‌یلار
که اوچ کیچه کوندوزدا قیلدی تمام
شهید بولدی نچّند دلسوزلار
شهید بولدی‌لار اوق تکیب بردی جان
عبد اللّطیف خلیفم بولوبدور شهید
یته ملا عالم اوروب سخنی آه
یته لعله چیّکه اژار اولوب
مریدلار قیلب عندلیب‌دار نوا
عظیم شادلیغ بارچه‌غه بردی دست
یته تیوه آط قوی قیمیر کاو خر
تمن قوو عنجر که تیری خنك

(1) Въ другомъ экземплярѣ: كروه

قلیب بارچه انبار کهدریسان
آنی ایکی یل صرف اتیب مومنان

که زرکورمکان‌لار بولوب فالدی بای
ایشك مینمکان‌لار مینب بوردی تای

تپه آلمغان بادیسان چایی‌ن
بارانمای بورولارکه کوك چای‌ی‌ن

زر خوله فرق انمکان مغزی شام
طعام‌بر کورزك قیلدوروب نغره جام

که فرق انمکان آنی بله مله‌ی‌ن
زر نغره‌غه تولدوروب نله‌ی‌ن

کریم پادشاهمغه شکری تمام
فراغت‌دا بولدی تمام خاص عام

ظریف بوز یکی‌ن قوروتدا قبوب
مزار یانیدا بلکه یولدا قیوب

علی برله یوسف‌ی‌ن برکا قیوب
شریف آخون یعقوب‌سریق‌پول‌توسوب

بولار پول توسوب قویمادی کتکای
شهید بولغان آدم‌ی دفن انکای

که‌قورقوب بولاردین کشی اونمادی
که هیچ برکشی اوی سنان کشمدی

هر آدم شهید بولوبن جان بردر
محمود نور یکی آنی کوردا قویور

که اونکاردی قیش‌ی‌ن فراغت بله
فراغت بله بلکه راحت بله

کتور مغجه جام مسرور یدین
آچلسون دلیم جام می نوریدین

مین کم منی ایلاسون مارغه شاد
که غم خیلی براه قیلای غیر یاد

القصه برکونی سلطان معظم خان‌نینك واوزکا اولوغ‌لارنینك

خاطریغه اورومچی‌غه کوچارغه ایماركان نمه‌لار خاطریغه یتیب هیچ خبر
بولماغانیغه بیندای فتح بولوب آلته‌کون بولغاندا حاجی ناصیر آخون‌ی‌ن
دارا آخون‌ی‌ن تونکاندین موسی منتی آخون‌ی‌ن اوغلی عیسی آخون
برله یکرم بش آدم بله کویارغه راشیدین خوجه‌نینك یانیغه آط سرپالار
برله نامه ایماركانی رحمة الله بای‌لار برله یارغانی

که سلطان کونی تعنبدا ایردی شاد سپالار تمام قیلدی سلطانغه داد
دیدیلار ای شاه علی مقام ایشیت‌سنك قیلورمیز سنکا برکلام

که سلطان دیدیلار بیان ایلانکیز
که هرنوع سوز دور عیان ایلانکیز

دیدیلار ایماركان ایدوك نامه‌لاز
اورومچی کوچار اوزره هنکامه‌لار

اونوب‌نفسان اوج‌کون‌که کماس خبر
که لشکر نیاب یارغان ایردی بولار

نه بولدی ایکین هیچ خبر کلمدی
کشی یا خبردین اثر کلمدی

فتیب نامه باز راشیدین خانغه تیز
سلام قیام ایلاسنك یارچه میز

که ناصیرخطیب حاجی‌ی‌ن چرلاتیب
که دارا خطیب‌لارنی برکا فتیب

که تونکانیدین مفتی موسی‌ی‌ن هم
که مفتی برله اوغلی عیسی‌ی‌ن هم

که یای‌رحمت‌الله‌ی‌ن جون باش قیلب
یکرم کشی آنکا بولداش قیلب

بجه راست‌لاساق اسپها تیز رو
که زرینه تون راسلاساق نوع بنوع

توقوب اسپ‌لار اوزره آلتون ایکر
که طیار اتیب بجه عمامه زر

بولارنی ایمارسك بسی خوش بولور
که برلارکا الته لشکر بردور

که سلطان بو سوزلارنی قیلدی قبول
دیدی تیز بوایش‌ی‌ن قلینك پی‌ملول

که نامه یازورغه کتوردی دبیر
فتیب خط دبیری عطارد نظیر

دبیر نامه خطلارنی ترپا اینیب
تمام تحفه‌لارنی مهیا اتیب

که شه ناصیر آخون‌ی‌ن تیز کلتوروب
که فوغیده سوزلارنی هم بیلدوروب

همه الجی بیك‌لارنی مهمان اینب
طعامهای الوان الوان قیلب

که دریای خوشخواریدین اونکوریب
که آرام‌دا بولدی اولوغ‌لار کلیب

بولوب ناصیر آخونکه بولغه روان
قیلب طی مراحیل بیله آردیان

که ایزن کوندیه یتی موز آط تاغیغه
موز آطدین‌اونوب آقسونینك باغیغه

که باز یوردی نه روز ایتب قطع راه
کوچارغه یتیب نوشتی‌لار پی‌ایا

که آلدیغه چقتی تمام خاص‌لار
که الجی تماشاسیغه تماس‌لار

تجمل اوجون خان چریکین یغیب
که اولتوردی خان تخت زرغه جغیب

اجازت بله کیردی بو الچی‌لار — که سلطانی‌نینك نامه‌سین بردیلار
آلیب نجه هم نامه‌ی شاد اولوب — که خوشلوق دلی اجره بنیاد اولوب
نوروب مهربانلیغ رسومینی شاه — مغنی نوروب عندلیب‌دك نوا
میها اتیب کونه کونه طعام — نوتوب ساقی‌لار ایلکیغه شیشی جام
مغنی‌لاری نغمه‌لار ساز اتیب — کدالاری زر برله ممتاز اینیب
جقیب نغمه دین طرفه طرفه صدا — نوابی نیریلدی قیلورغه نوا
که سازنده‌لار نغمه‌سین ساز اتیب — سماع‌جیلاری کونه کون باز اتیب
قیلب نجه کون‌لار بو قسمی اویون — بریب الچی بیك‌لار زرینه تون
کمر بند زر برله عمامه زر — که نعلین زرین هم جامه زر
اوشولدم کریب ملا قربان خطیب — کوروشنی بولار برله دریاب آلیب
که صادق اکام ملا خوجام نیاز — کوروشنی کریبان بولار برله باز
خوجام نیاز بوز بیك بسرله فسرا — که زراق کوروشنی جکیب آه واه
بری برسی برلان کوروشتی تمام — که بر پردا قوندی قلیشیب کلام
دیدی‌راشیدبن‌خان تورونك نجه‌کون — حلی لشکریم‌نینك مجالی زبون
که رخصت بروررمن چولامغی تافیب — ایبارکوم دیدی لشکریم راست اتیب
صاید خان‌نی برکوم سنکا باش اتیب — که عثمان خلیفه‌نی بولداش اتیب
توروب قالدی شهری کوچاردا بولار — بولوب لاعلاج آلنه ای توردی‌لار

اُول قیش اوتّی بعد ازنوروز عالم افروز لشکری

اسلام بیاندای‌دین کجوب یاغ چای‌نینك اُول طرفی‌داکی قزیل دونکغه باره‌کاه تکیب جهاد قیلغانی

بو قسمی دیدیلار سخن ناقلی — ندورکم سخن ناقلی عاقلی
زمستان کتیب بولدی فصلی بهار — سجك آچیلب بولدی بر لاله‌زار

بهاری جمن فصلی نوروز ایدی — بولوب سروزار عالم افروز ایدی
قیلب کاملا مصلحت چون سپاه‌لار عمه — قیلب توج جهانه شاهانه علامه
قزیل دونك دیکان یرکا باردی بتیب — آلا باره‌کاه آندا برپا اینیب
اوشول باره‌کاه حورمجتی بتیب — سریر بیك اینی برله عندلیب قریب
که سلطان اوجون باره‌کاه راست اتیب — سپاه‌لار اوجون خوابکاه واس اتیب
طبل شادیان خانه‌لار راسلابن — تنورلار سالیب بافه‌لی آندا زان
دوکان‌لار سالیب سودا قیلمانی اوجون — که باج‌خانه‌دا باج‌نی آلمق اوجون
که بریا اتیب شوکت آخونغه اوی — سالیب متّی روزی آخونغه اوی
عمرخان خوجه‌مغه نیکلب باشقا اوی — دوکر قاشقالارغه سالیب قاشمو اوی
تمام باره‌کاه‌لارنی برپا اینیب — که هرنرسه‌نی اوزکا خرکاه اینیب
بل اوزره تکیب باره‌کاه‌لار تمام — کجوب کلدی آندا تمام خاص عام
که تونکای‌لار هم جدیرلار تکیب — توشیب باره‌کاغه تمامی کلیب
جهانی توتوب آسب تازی اوی — یتیب نوروز افلاکغه غازی اوی
معظم خان جقیب زر نکار تخیغه — ساجیب علیل عطرین جهان رخشیغه
فراکنده ایلاب نوله نامه لار — که ایمانی ایمغه هنکامه لار
که مغرب ساری قلعه تورتونجه — مطیع بولدی اسلامغه کفری نجه
که مشرق ساری یرلی قیسی تمام — مطیع بولدی اسلامغه حاصیل کلام
جنوب حدی کوتوسون زیندان حدای — شمال ساری جاغار فراقدین فرای
بو قسمی شهرلارنی قیلدی مطیع — ایلا ملکی تار ایردی بولدی وسیع
که شکری خداغه هزار وهزار — عدو فانیدا قیلمدی برنی خوار
سرور جامیدین می تونوتك ساقیا — فقیر پ نوادین قلیتك ابتدا
ایجیب می‌نی آنداغ صدا ایلایین — بولوب عندلیب دك نوا ایلایین

ایشتسا شهیبلار آناسی موبی جکر بندلاری‌نینك اناسی موبی
فقیر ناظمی‌غه دعا ایلاکای دعاسیش تنگریم روا ایلاکای
مراد نظم قیلمقدا امید بو دور که یوقسه منکا ظلم نارتوق تدور

فوجی محمود نینك کلکانی وحیله‌لار قیلیب خلایق‌نی

فریفته قیلغانی ومومنین‌لار ونوتکانی‌لار آنینك حیله‌سیغه فریفته بولوب اخلاص قیلب مرید بولغانی بارچه خلق فوجی‌نینك آرقه‌سیغه کریب مکری دامیغه آیلنغانی

سخن ناقلی نقلاسین قیلدی جزم بو ناظم یوروب نصرنی قیلدی نظم
سامبلغان سخن‌لارنی من تیرغوچی تلیمدور بهانه قلم سیرغوچی
توروب‌ایردی برکون‌اورنك اوزره شاه برو کیردی آلدیغه قیلدی دعا
دعادین کین وصف‌لار ساز اتیب عجایب خبرلارنی آغاز اتیب
رقیب بادشاهغه یو مسعود دیکان کیلورمش دیدی فوجی محمود دیکان
دیدی شه یو محمود نه ایشقه کیلور اوزی ترك مودور یاکه علم بیلور
که اصل سیر مو ویا بادشاه چراق ساریغ آق مو دور یا قیرا
دیدی اول کیلور دیب خبر آنکلادیم بوزین کورکالی آلدیغه بارمدیم
ولی آنکلادیم غوث زاده دیمان فقیر بی کس بی مراده دیمان
دیدی شه یو سوزکا عقیده قیلب عقیده قیلب بلکه مهمان بیلب
آنینك آلدیغه‌خلقنی چقسون‌دیدی شهر ساریغه تکلیف انسون دیدی
یوسوز برله خلقلار جقیب قیش بز سید زاده دور دیب قیلب نیاز
که تکلیف اتیب قلعه ساری آق توشوردی بر اویکا توروب رسمنی
که راحت برله اوشبو تون‌دا قنوب سحر برله تدبیر ایلاب قیوب
اوراب بر یاشیل لونکنی باشیغه روانه بولوب کیردی شه قاشیغه

سلام بردی شه‌غه قیلب قدنی نون علیك آلدی شه کوریشتیلر اردون
یو محمود که شه‌غه دعا ایلادی دعاسیندا حبیب ثنا ایلادی
قیلب فوجی حیله تکلم توروب تکلم‌دا قاش قباقین اسوروب
دیدی شه نه آدم نجوك جان سین فقیر یا غنی یا که سلطانمو سین
دیدی فوجی تیز غوث‌زاده منم فقیر بیکس بی مراده منم
ولی شهرلاردك ایسرور قوانم جماعه بر اولغان امینك شوکتیم
نه قیلغوم جهاندا یغیب لنجی من بیلور من تخی علم نارنجی من
نه غمدور منکا قیلسه دوشمن هجوم که بحشی بیلورمن که علم نجوم
همان علم نارنج یله طبور اتیب قوبارمن نمام کمرینی کور اتیب
تخی جونك ترکدین تمن فو یاساب نمور جمبرکلار سالیب میخ قاداب
تیور قیرغو برلان انجی‌نی آلیب آنکا دارو برله یوغان اوق سالیب
یاساب بش‌چه قوبی آتارمن آنی بو بش فو یله یوق اینای کمرنی
تاقیب قرا سیچقان قرا کزیه‌نی قرا قارغه برلان قرا کیرگه‌نی
بولارنی بیوب مقری سرنی آتیب آنکا بنه سکن‌جه دارو قتیب
که یغیب وتاسقاب میده قیلب عزایم اوقوبان دمیده قیلب
آنی ایلاسم قلعه کمریغه دود که بیهوش بولور کمری‌نینك بارنی‌زود
نه ایش‌لارنی قیلسه بیلاسی خطای کتبع السنة مومنین‌کوز الماس خطای)
قیلیب بو صفت سوز یانیب حنیغه ایندوردی لشکرنی اوز دامیغه
یغیلدی خلایق مونکا فوج فوج که دریا صفت‌لینك بولوب موج موج
تمام خلق بو سلطان رانیدین کتیب باریب فوجی محمودغه خدمت اتیب
جقیب خلق مبر یاقی بای یاغیغه اوزوب فالتوبی شاخ یغراغیغه

1) Bis zu Ende des Verses: عفو

یوغان بس ترکی یعنی بولار امیر اوردا سیغه آلیب کلدیلار
ترک‌لار انجی‌نی یوتوب تو آلیب تمن قو صفت‌لیك یغاج قو آلیب
خلایق‌نی ایشلاتی اول نچه آی یغاج قو آتیلغایلو عظیمه وای
یغاج‌چی یوسف برله قاسم کلدی اوچوب قیرغودا اسمعیل‌لار موتی
آیاقچی عظیم خوجه‌لار باش ایدی یمه کالدارانك آنکا بولداش ایدی
که طاهر قرا وایا بکری لار که اوسته عاشورمت تمور سوقتی‌لار
یمه عرشبین نوجوان برله ذات یمه اوسته صابر یوسف با مراد
که سویندی راهب واوسته غنی که قوتلوق لیار برله عبد کلی
حشور برله سلیف که اوسته عظیم علی یور بکی دور که بال فریم
یاشیل تون پرنزاد مت باقی‌لار تمورلی سوقوب جمبرك اق‌لار
بولار آهنین‌دین یاساب جمبرك بولوبدور که قو صوره‌تیدا تورك
قلیب فوجی کوب خیله‌لارلی دروست احمد خان خوجام‌نی قیلب اورکا دوست
بو ایکو کلامی خدائی توتوب قسملار قلیشیب قریشداش بولوب
بو فوجی قیانغه حرامین سورور احمد خان خوجام آنیدا برکا بارور

فوجی‌ء محمود احمد خان خوجام سید عمر خان

خوجام‌لار سویندیلکه باریب جنك قلیب آندین کورمکا باریب جنك
قیلغانی ومسلمان‌لار تونکانی‌لار فوجی‌نی بهادور ایسکان دیب اخلاص
قیلب فوجیغه مطیع بولغانی

کوتی ایردی سلطان مجلیس قیلیب تمامی سپاهلاری آندا یغیلیب
دیدی ای امیران سردارلیسان سوزوم بارکه سیزلارکا ایلای یمان
توروب قالدی لشکر بو پردا اوزون یغیلغان حربیك‌لار عددین فزون
بولار زیره کیب دور که قیلمای جهاد جهادنی بو لشکر قیلور کوندا یاد

بولار هر طرفی‌لاردا ایلاب جهاد تابار ایردی فقیر کشی‌لار مراد
همان فوجی محمود ایشتی بو سوز که شه رخصتیغه تیکب ایکی کوز
قیوب اوردیدین شهغه قیلدی دعا دیدی رخصتی عالی بولسه منکا
که بولسه منکا اوشبو خدمت بهم که سویندونك جهادیغه قویغوم قدم
مواکانافتی سلطان‌دیدی تیز بارینك کرك بیه مینك لشکر اولسه آلینك
آلیب فوجی محمود تمن‌به جریك احمد خان عمرخان‌نی ایلاب شریك
که عبد الصمدلارنی سردار ایتیب صنبلدی دلیرنی آنکا یار ایتیب
بهادر کاشور مت‌کا بردی الم که همراه ایتیب عبد ناصیرنی هم
آنکاروزی یوزینك بولوب چندا یار نبی آخون قوشولدی یمه بخت یار
مسن‌دین بولوب باش بزار خلیفه اسرائیل بهادر مزار خلفی‌غه
حرامین سوروب فوجی محمود یته که سویندونکه یتی سلیب غلغله
که سویندونك خطابی شهرکا قیتیب تمام قلعه دروازه سین ترکتیب
خطایلار باشی اوشبو عبدین قتیب سفیل باشیدین زنبورك‌لار اتیب
بو یاندین مسلمان او یاندین خطای خطای باشی بولدی جونان سنگی‌سای
که اسلامی شیر کفری بولدی رمه یته سید عمرخان قوپردی شیبه
شیبه اوزه سیدین اتیب زنبورك سقرغه روان بولدی یوز نچه سنك
خطایدین هلاك بولدی چند اولوغ کوره‌شهریدین هم‌یدید بولدی قوغ
بوتوغی‌کوروب بولدی لشکر روان ثمان‌اچیدین‌چقتی بش مینك سولان
سولان اوق اتیب برقی‌دك قیلدی چنك که‌اسلام چریکی بواوب ایردی‌تنك
موتی کوردی اسلامی قیلدی فرار تلی شرفی قیلدیلار اختیار
بولشکر بو تل اوستیدا بولدی جمع شهر لشکری قاچقالی توتی شرم
آطینی چاقیشیب تمام مومنان سولان‌لار صفی اوزره بولدی روان

دلیرلار سولان‌نینك صفی‌نی یوزوب
سولانعه یهادرانین کوزکوزوب

سولان لشکرینی هلاك ایلادی
تمام کفرینی دردناك ایلادی

شهید بولدی یو جنکده اوچ آدمی
بولوب زخمدار بو بلال ناطمی

طبل باز کشت ناغراسین چالدی‌لار
کورونك قلعه‌سویدونك امان‌قالدی‌لار

که سلطان ایشتیب‌که مسرور بولوب
تمام فوجی کاریغه مغرور اولوب

نجه کون زمانه بولوبان امان
یته فوجی بولسدی کوره‌کا روان

احمد خان‌نی اوزیکا همراه قیلب
که نورغون جریك نوغ الرلار آلیب

کوره شهریغه باردی لشکر یغین
توشیب راسله کفریغه خوفدین

کوره لشکریکا توشیب فوزغالان
که مانجو خطای موغ شبیرهم سولان

که اولکون قیلب دریری براه جنك
که یانمای قیلیشیب که ناموس تنك

که ایکی طرفدین تمن فوانیب
که تیغلار سلور بر بریکا یتیب

که اسلامی کاهی سوروب کفر ینی
کهی بو آنی وکهی اول سوکی

توتون براه توغ نوکی عالم یوزین
خطایلار آجالای نماندا کوزین

که آخر خطای لشکری یارجه تیز
که اوز قلعه‌سی ساری قیلدی کریز

قیلب جنك شهرینینك مبارزلاری
که صحرای‌دین جنکده حاضرلاری

قوباردی خطای‌نینك تنی دین منار
بولوب اولکونی کفریلار طرفه زار

خطای لشکری نصف بولدی هلاك
که قرزنده زن‌لار بولوب دردناك

بولوب جنکی مغلوبه کون بولدی کج
خطایلارغه یتی عجایب حرج

طبل شادیانه چالیب غازیلار
تمام باره‌کاه ساریغه یتدی‌لار

بو نصرت‌کا جونك‌لار بولوب شادمان
آتلدی بو فوجی جهان پهلوان

ایشیتسانك بو جنکده ایا بو العبید
که انصاری آخون بولوبدور شهید

فوجی محمودخان قاضی ناصر الدین آخوندوم‌نینك وصفی

اوصافلاریغی ایشیتیب غایبانه عاشیق بولوب بندین خلاص قیلغانیدا
یارادهٔ ازلی تقاضاسی بزله قاضی ناصرالدین آخوندوم شهریغی شهادتی
نوش قیلغانی‌دا یارجه اسلام اهلی ماتم‌وار بولغانی

سخن دانلی سوز سری قیلدی عزم
صحابی شیبه‌لیدا قیلدی برم

جو سوز وادهٔ سیغه سوروب رخش‌نی
قلم کامی بزله چکیب نقش‌نی

قیلب انجه جولان سپندی قلم
تفولات سطحی‌کا قویندی قدم

جو ناقیل سوزینی قیلب آشکار
سخن کنجی قیلندی ایلکا نثار

کوئی فوجی محمود اریده ایدی
دلی سر بلندلیك غمیده ایدی

برو ایدی ای هوجه نیکخو
که زیندانیدا یانمیش اورونلدین برو

که باش دین آیاغی سلاسل‌دا بند
آیاغیدا ایشکال بویونیدا کمند

بو جنك‌کا سبب بولغان اول اندا
شهر قاضی‌سی ایردی هم علما

چرابی‌عه یافسانك ایرور تازه کل
همه کل‌چرای‌لار ایرور آنکا قل

تکلم زمانیدا سوزلوك ایرور
یوزی کل صفت آهو کوزلوك ایرور

سخالی آتینك مثلی کافور ایرور
یورکلیك زبانلدار بهادر ایرور

دیدی فوجی آتینك کماهی تدور
آنی بندا توتمای مغانی تدور

بو کس واقعانی بیان ایلادی
نه ایش‌لار اوتوبدور عیان ایلادی

ایشتیب کوزیدین اقیزوردی یاش
تخیل تزیغه همان قوبدی باش

خیالیدا دیر آی فیلسام خلاص
عقیدات زبانین سوزار برکا ناس

بو آخوندلوغوم قولغه کلمای همان
منی پادشاه قیلسا بوقدور کمان

آتینك قصدی بولدی خلاص انکا
بو تدبیر بله ضبط ناس انکا

بو محمود زمانه ایشین جاغلادی
بو آخون خلاصیغه بل باغلادی

کوئی چوب فولادنی غبار اتیب که دورت درج عرابه اوزه رکتیب
که بتن قو باشیغه قتاب بش الم یغیب قوجی اوردا غه لشکرنی هم
شورلنیك (یجمکا آلالا سالیب بورك بارغودك تورت غوغا سالیب
که هر عرابه اچره تورت آط قشیب خاطون بلالاری قورقاشیبان نهیب
یتیب کلدی زیندان ایشکیغه تیز موفی کوردی قیلدی عصی لار کریز
یاسیب ایردی زیندان ایشیکنی چانك که زیندانغه یاغیب اوروب قوجی دنك
تیز آخونلوغرمنی جفارغیل دیدی تمامینك منینك برله بارغیل دیدی
یغیب کلدی آخون فریشته صفت سفالاری کافور سیرشته صفت
که تیز قوجی محمود کوروشتی کلیب ایکو بر بری برله دریاب آلیب
بو قوجی بو آخوندغه عاشیق بولوب آلیب کتی عشقیدا صادق ابولوب
کورونك قوجی شهدین ابا قیلدی نهخوشی ایشنی قیلدی ریا قیلدی
بولوب قوجی آخون جمالیغه خوش لقاسی وفدی کمالیغه خوش
تکیب آخوندغه نیکی باره کاه فراش لار سالیب راسلایان خوابکاه
موفی کوردی سلطان کلیب غیرتی بوره کینی اورتب حسدنینك اوتی
بو ایش کینه توتمافته بردی مدد تقاضا قلیبان قضای احمد
پرورغه شهیدلیغ مقامینی رب بولوب آخونوغه بو ایش لار سبب
عمرنینك آیاغیدا بواسه شهید خدانینك جنابیدا بولیش سعید
نه خوش دولت هم سعادة ابرور نه حرمت نه آبروی حلاوة ابرور
قضا قایداغ اولسه ایش آنداغ بولور دیب قیلماسا ایردی موندای بولور
حقیقتدا بیلسانك هوا دور بو سوز شریعتدا بلکه خطا دور بو سوز
هر ایش اوتسا آچما ملامت کا تیل دعا قیل اوزانغیل سعادتکا تیل
ملول بولدی سلطان بو ایشنی بیلیب که صبری قراری دلیدین کتیب

مع القصه سلطان جمشید زمان دیدی جونك کوره کاه بولونکلار روان
خطاولار که من قیلور امن اجهاد بهانه جهاد دلیم یاشقه مراد
بو سورلارنی آنکلاب تمام غار بلار تمامی غرات اورزه آطلانیدی لار
که سلطان آلیب یانیغه عصمه نی احب باقی برله نجه عصمه نی
که ابراشتوروب نجه نادان نی شاه که قان توکالی آطلانیب توتی راه
یوشه بولماشی جمله جاهل ایدی بلی خون ناحق غه کامل ایدی
که بعضی لاری ثبنك ایدی کونکلی تور تولالاراقی ایردیکه عیار دور
بو شه ر طرف قوجلی هم بر طرف بو آخونلوغوم یورد یلار بر طرف
که سلطان قصب برله هر یان قرار کورار آخونوم یکه یالغون تورار
که سلطان اوروب پانك بولدان قاچتی دیب که آخونغه یوردی بر یتب آطغه دیب
کورار آخونوم کیلادور عصمه تیز آنینك سوتکیجه کیلادور عصمه تیز
دیدی آخونوم الامان الامان که یالغون بو بردا تورومن یمان
دیدی خانمی لاب آخونوم قاچتی تیز سوتکیدین تمام عصمه لار قیلدی خیز
بو دیماه آخون قیلغه قایتار قضا آخونوغه ابولوب یور دو چار
کرولیج اتیمیغه آلیب بوردی آط که عصمه بوکور نوب یتیب کلدی فات
ثبنك آتی تیز تکدای آخونغه اوق که آطدین یقیلماغه بولدی یاوق
احب باقی قارقیغه سالدی تیز بو آخونغه تیز قیلدی سوسلوق اثر
دیدی آخونوم رق بزدان پاك جهاندین بولار نسلنی ایلا پاك
که آطمو دوریلدی یقیلدی زمین بو بردا شهید بولدی بو مه جبین
که جانی جنان ساری بولدی روان مبارك تنی بولدی آغوشه قان
که کافور صفت آقیغاك بولدی خون موفی آنکلاغان مومین اولدی جنون
که اسلامی لار جون قیلب سخنی تمك خطای اشکرینی قیلب ایردی تمك

ایشتی موئی فوجی محمود بو دم
آتینك شادلغ بولدی اندوه‌غه ضم

بو لشکرلی فوجی یانینك‌لار دیدی
هر اویاوك اولی کار یتکلار دیدی

بو آخون وفاتی یایبلدی تمام
عزا توتوب اولکون تمام خاص عام

شهر خلقیغه یتی اوشبو خبر
خلایق‌دا قالمای خرد دین اثر

تمام یغلاشیب ناله فریاد اتیب
بولوب بیقرار تکریغه داد اتیب

تمام یغلایان کم تونوشتی مرا
زنی جانه اوستیمکا کیلدی قرا

ایشتیکه آفاق واپکی اوغول
کتیب هوشیدین بولدی فانیغ ملول

که فخر الدین آخون اوروب سخت آه
دیدیکم کناهینك ندور ای آنا

قیو ناسزا فتل قیلدی منی
یتیم بی‌نوا بیکس اتی منی

دریغا دریغا دریغا دریغ
قیو سنکی دل اوردی باشینکغه تیغ

نظام الدین آخون یقا چاك اتیب
بولوب بیقرار کاهی عقلی کتیب

دیر ایردیکه ای مهربانیم آتام
فدا دور سنکا تنده جانم آتام

باشیم اوزره ایردینك که تاپیم آتام
مهیم اوتزو کلسه رواجم آتام

که طابع لاری داود آخون همه
بکر بنده‌سی عابد آخون همه

سالیب اول بدن خاص‌نی نعشکا
سواره قلیبان یغاج رخش غمی

کوروستان ارا تیکوروب نعشنی
قیوب بر اوزه اول یغاج رخشنی

لحد ایچره نافشوردی راضی بولوب
خلایق یاتیشتی تیراك اوقوب

بو آخون‌تینك ایکی بلاسی بله
همه خیلی قوم اقربالری بله

کوروستانغه باروایدی نافسه وقت
فغان اوج ایلار اوروب آه سخت

علاجین تپادای قضا کاریغه
کوتکلی قیوبدور رضا کاریغه

که سلطانغه کینه توتوب مومنان
که آخون فراقیدا قیلدی فغان

که لشکرایچیکا ساووقلوق توشیب
کونکللار ایچیکا بوروقلوق توشیب

احمد خان وفوجی دنی اویلدی
بو آخون قصاصین کنی قیلدی

که سلطان قیلشیب بوتون مصلحت
احمد شان بو فوجی بله مشورت

بولوب اهلی اسلامی انکی بولاك
تولاراقی فوجیغه بولدی یولداك

که سلطان اوزی ایمانی برله قالیب
که فوجیغه بار اولدی بربر کلیب

احمد خان وفوجی سوزین بر قیلیب
قول آستیداکی لشکرینی یغیب

که تانك آنفوجه ایش بر انجام اتیب
همه کاری باریشی انجام اتیب

توکاندی کیچه چغتی فورشید تاب
که شه قنی ساچمافغه ایلاب شتاب

که فوجی تمام لشکرینی آلیب
جهاد ایلاکوم دیب بهانه قیلیب

که فوجی قولیغه الیب آلیب
الیب سوقوب طرفه جاوه قیلیب

بو لشکر بله بارکاه جورولوب
اوبونلار قیلیب فوجی هفته کولوب

بو فوجی قیلیب کوله کون جاولار
جریلکا بریب قند قیلیب حیله‌لار

که سلطان قرام برله حاضیر ایدی
بو فوجی اوبونیغه ناظور ایدی

یانیب فوجی سلطانغه آتی تفنك
احمد خان هوام هم اتیب زنبورك

که سلطان اتیب فوجی ساری خدنك
که موامین بله قیلیب جنك

کوزونك بریرن برله قیلدی سفوش
که اسلامی‌لار باشیدین کتی هوش

که فوجی کتوردی یغاج قوسینی
قیوب فوجیغه اوق دار وسینی

موئی کوردی سلطان بولوب خوفناك
فیجیب شاه تونکان ساری وهمناك

که شه سونکیدین فوجی آملین یافیب
شتاب برله شهنینك سونکیدین یتیب

غضب برله فوجی سالیب ایردی تیغ
هدا بولدی تن‌دین باشی جا دریغ

موئی کوردی بیك‌لار قیجیب هر طرف
آتاسی خلی دین آتادین خلی

دیدی فوجی بیك برله اولتور آنی
توقوب اوق‌قلاب اوقدا کویدور آنی

بو سوزنی ایشتی تمام خاص عام
سما بولدی قوی بوری بولدی عوام

منکلیك شانك یکی تونوب اوردی تیغ
شهید بولدی مانین دریب ب دریغ

که ملا عاشور نور همت مینك بیکی
منصور حور غلمانی همت یوز یکی

بولارنی تونوب اوغرلیغه تیغ سوزوب
شهید ایلادی یارمجه تمین الوانور توب

مولی کوردی میر ذات بیکم باخرد
اوروب جان دلدا شدید آه سرد

دیدی یو فلك پرجفا بی بنك
وفاسین فلك کا اوقوبدور غزل

میرذات خان نوای دین اوتوغان غزل

جهان اهلیغه کریون مینك اقوباشیمه مهر کورکوزمنك

وفا زنهار کم بر زاده جاهلغ اعتماد انمه
کریب چوب کوش لار تو بیك یوزنکی غه که یاقمز رمانین سول بله اولکیمه

دیدی ای یکم راه انینك یعشی نی اولوم وقتیدا ایتاسیز یاخشی نی
دیدی میرذات بیك ایا بی حیا کیمسین کشیکا قیلور مین دغا

بوسوز راست بولدی دورکه فحش ایماس خرد منیدی لار بیت نی فحشی دیماس
که بر ماهلی ایبك کا سالدی نوای یعلدی دیمین الفراق الفراق

شهید قیلدی پوریشانی اول جاهلان جانی بولدی جنت سار یغه روان
کمیبك لارنی قوغلاب بوروب عالملار شهید قیلدی مونی سری خالملار

بوزوب ایردی ایبك لاری قیاده قاچیب بوراوب تشلیب اونکه سینی اچیب
که سلطان اعلی دلاور جوان قاچیب کزه سار یغه بولدی روان

بو شهنی قاوب باردی مجلد کشی بو شهنی هلاك ایتمك ایردی ایشی
یتادی یو شهغه تمام یاندیلار بو شه کوه سارنی قارار قالدی لار

کیجه لب بوروب بولدی اویکا روان اوبی دل بوراوب ایکی اوج کون امان
بوایکن قاچیب ایردی دیکرایت دلیر که بهرام بیك کا جهان بولدی نیر

بوایکن دلیر بوردی یاشین ساجیب یوروب یرلارنی قنولدی قاچیب
که اعلی دلاور قولین ناغلابان آلیب فوجی سار یغه بولدی روان

کوروب فوجی تیز شهنی اولتوردیدی تنی نی اوك اجنده کلوبدور دیدی
نجه خلق یوشنی تیلب آلدی لار خدا ایتنی برله آمان قالدی لار

بویاندین قاچیب تیز صنع شانك یکن آنکا بولدی بولداشی ضریف یوزیکی
صلی بیك باریب تیز آنا باشیغه آنا باشیغه ولحد قاشیغه

آنا باشیغدا اعیان یغلادی کتیب عقلی یون کوشنی یلادی
آنا قبره سینی مبارك قیلب قیلیب کیربه خطمه تبارك قیلیب

فغان داله ایلاب دور وب ایردیلار نجه روستای یشیب کلدی لار
کلیب دور ربوبیك نی قیلورغه دعا تیلیدیلن یاشینی قیلمورغه جدا

دیدی شانك یکی سن ایلانك دمی نمار ایلادین بعده اولتور منی
بولار دوردی وشیك نمان ایلادی تخی بی تبارغه نمان ایلادی

دعا ایتدی دیدی دور آیا خالقا جو کمراه لارغه اوزونك رهنما
عطا قیل قبرغه شهیدالبغ مقام که روحوم نی لایقی دار السلام

منی بنده کا سن آنا وآنا توکولکان قانیغه اوزونك بول کواه
دعا ایتی قبل مستجاب بارکلریم ایرون اسم خالیتك کزیم الرحیم

رضیدا دیدی آمین دعا ایلادی دعاسینی تکریم روا ایلادی
بزو تیغ نی اوردی بدو بیچارهغه اوجوب باردی زوهن تعلن سار یغه

مصیبلار دالینی جو محزون اتیب یانیب دار قادی آندا مدفون اتیب
کوروك خضرخان ایردی شهغه خلق کلیب آنای شهید قیلدی دیب

که بر آطهغه مندی قاچیب کتی تیز اورای نوجوان ایردی لم یاتمین
بوشهزاده یوردی بوراوب باغری خون نجه کون یوروب خلق دین یاشورون

بو قسمیدا خلق‌غه کوز رنماین ایدی
قیان بارغاین کیمسه‌یه یلماین ایدی

کونی فوجی محمود بولوب درغضب
که بیر نجه‌لارغه بریان ادب

بوکون خضرخان‌نی تافینکلار دیدی
یرلان شهرنی تافینکلار دیدی

دیدی خضرخان‌بن کتورسه خبر
وبا اولتورلوب برکل کلتورسه سر

آنکا کیب‌ورای نجه قلت جامه‌لار
نخی بندورور من آنکا بخشی آت

بو سوزلارنی آنکلاب که حاصل کلام
فیلب ظلم‌لار دلنی فاره فیلب

تافیب‌شه‌نی آی دونلك دیکان جای‌دین
آجرا تیب نای‌دین

اوزی‌نینك آطیغه سواره فیلب
نخی رحم فیلمای کوزی پاشیغه

آلیب کیردی احمد خوجام قاشیغه
کسیلان قفس‌غه پاشینی آلینك

دیب‌یلار مونینك تیز ایشینی قلینك
فجیب خضرخان بولغه بولدی روان

شهرنینك ناشیغه جفارماق همان
که اوبر وکا آطینك سافیلدی فوق

بو آطینك بوق ایردی یوزار قوق
فونینی آلالمای یقیلدی بو آط

قصا بتی آندا تقیلدی بو آط
بو شهزاده‌نی آندا قیلدی شهید

ایمین توخته دیرلار بو آچکی فاید
که اون یته یاشغه یتیشمای عاید

نخی نارنماعان عجه‌لب اوزره خط
بوانی خوجه خان آتیدون شیرکیر

قالیب خضرخان نسلیدین بردلیر
جانی یوقه بیدنی قیوبدور یاسیب

ینه دانیال بیك‌نی تافیب جاقیمه
که اولکان شهلار مالینی آلیب

بناکاه بو لشکر شهرکا کلیب
تمام مال اموال لارینی تالاب

که سلطان‌نینك هم اوردا سینی بولاب
شهرنینك ایچیکا سالیب زلزله

جهانغه تولوب ما جرا غلغله
عداوت اورغینی دلغه نریب

که اشیاء مومین‌نی غارت قلیب

کتیب عدل آتناغ بوراولدی غیبت
نه قیلغای قصاص‌نی آلغای دیب

بو قسمیدا بولدی زمانه اپشی
جفا ظلم بولدی فلك یوزینی

بولوب شمس‌الدین خلقه یون وهمناك
که شه مانمیدا بولوب دردناك

بو آخون بو سلطانغه حاله ایدی
آنینك عقلی هوشیغه واله ایدی

دم آلای فغان ایلادی روز شب
که فوجی هلاکیغه ایلاب سیب

که بیرلانی فوتوق میراب‌نی کونی
ینه قهریب بوز یکی فوردی‌نی

ارا اوستنك دلاورلارینی یقیب
شهر ایر دلینی تافیب یرلاریب

بو خلقه بولازغه قیلب کبر به زار
دیدی قیلای فوجی منی طرفه خوار

که باش‌دا شهرنینك هریری ایدیم
ارا اوستنك‌نینك صاحب تیریی ایدیم

بوزورمنمو مونداغ بولوب دردناك
بو کون ایرنه فوجیتی قیلساق هلاك

بودم توردی بوز بیك دیدی من برای
وبا باش برای یاکه باشین آلای

قیلب مصلحت بر کونی درسحر
یانار ایردی محمود خوجه یخبر

دیب الله اکبر تمام مومنن
بو محمود خوجه ساری بولدی روان

ایشنی بو محمود قولافین سالیب
قولاقیغه توت توت آوار کلیب

که تیز آلدیراب اورنیدین شاجرادی
قجیب فوجیدین خلق‌لاری آجرادی

خلایق قولیغه تیاق‌لار توتوب
آق‌اوی‌نینك غاراب‌جه اوقین‌سیندروب

کریب فوجیغه تیغ لیره سالیب
کسیب باشینی توردی بوز بیك آلیب

که نیره اوجیغه قداب باشینی
بولاب آلدی مال کورغه فراشینی

اوتون آلنه کون فوجی بولدی سپا
که آخر بولوندور بلوغ تپا

احمد خان‌نی تونماقه خلق کلدی تیز
احمد خان خوجام تیز قیلدی کریز

شهردا آتاسی اوبی‌کا کریب
ایشیك تونکاوکینی تمام برکتیب

تورووب ایردی کلدی بواشکر یتیب
نخی فوجی محمود باشینی آلیب

دیدی ابر ایشانك ای خواجه دیبی دریان باشیمنی یاآلور رزقله چشمای همان
بنا کاه عوجه آطفه بولدی انوار عربیرا پلوان فیلسفه اوت بیقار
ایشیك ای آچیب چقتی آطین چاپیب خلایق کوروب هر طرفکا قچیلر
امتحان غصه‌لك جولان قیلیب خلایقی هر یان کروبران قیلیب
شهردین چقیب کتی تونکان شاری که تونکای بیاکور بغداد شاری
کوروب دوبه‌ی مسجدی دین چقیب که تونکای لار بارچه اکرام قیلیب
البت کیردی تیز مدرسه عالیغه که اخلاص رایتب خواجه نیك آل‌غه
خواجام ایریك کا توروب ارمدی خواجه قتیغه یکمسه کلمورمدی
که سلطان باکور توروب محترام بریب خوجه‌غه تسون مغلین حرم
که خوجه توروب مونداتحمل رمان بولوب غلبه قیلیب ایرانی لشکر امان

شیخ الاسلام محمد منصور آخوند سعدالله عطیب قوانس

حاجی آخوند فایغ حکیم پیشین بله مومنین بله کوچارغه بارماقی بولوب جیك
دیکان برکا یتکانده قالماق لار بله درفدم بولوب اول نوح نبی مومنین
شهید بولوب هوغلار عالیب کلیب شیخ الاسلام منصور آخوند اول ایکی
نبی مومنین بیرله بالیب کلکانی
بو یتکلیغ دیدی برکا سون نافلی تکلم شیسنانی نیمك عاقلی
اوشول وقت دا سلطان ایردی حیات نبی بولماغان ایردی ماول بیه ممات
بار ایردی اوشل وقتیدا رجوان اوزی شیخ الاسلام شیرین زبان
ریاندار موشکوری عقل ایدی که اعلاش بغدادیدا کامیل ایدی
انا قوبغان آط باش دا منصور دیب خلایق قیون دور جونك آخوند تیب
بلی جونك کشی ایردی اولادی جونك بولارنی جونك آخوند ایردی اونك

قرینداشینی کیمك آخوند دیکای که راست آتینی هیچ کشی بیلما کای
کوبی پرلاتیب شه جونك آخوندین دیدی تیز کوچار شهریکا بارسانکیز
بچه الجی بارذی قالیب کلمدی نه ایش بولغانینی کشی بلمدی
دیدی آخوندم ای شها من بارای که بارغان کشیدین خبر من آلای
بوسوردین بولوب شاد مسرور شاه مهیا ایتب جمله زاد راه
قوانش عطیب آخوندین چون بار اتیب که سعدالله آخوندی دلدار اتیب
که همراه بولوب مورالدین سالك بکی بنه یوسی آخوند که مشرب بکی
ابوالخیری موزمین بله اول عظیم ارابور بکی دین مت شا ندیم
که چونجی حمر باق برله جوروق بنه اورکا تیمك اسم یادیمدا یوق
مهیا بولوب بیست وبیخ تن همه کیپیب بارچه‌سی جمه جوشن همه
بولار قلعه‌دین بارچه قیلدی خروج اوزاتماق اوجون چقتی خلق فوج فوج
بولار شور غوغاسی حددین آشیب تحیل لیق تبلب خیریاد ایلاشیب
تمام یاندی لار اونکاریب بحریدین که ایمین بولوب راه زن قهریدین
که القصه دریادین اونماك همان جومیس کافی ساریغه بولدی روان
بوروب کتی لار راه لار طی ایتب تلبغه مدام یادی می ایتب
کهی کوه ارا اردبال لار آشیب کهی تاش باسیب کاهی سولار کچیب
کهی راحت باغ بوستان ارا کهی کوردی کلنب ریکستان ارا
بولوفسا توشار ایردیلار بخشی جای که یب شادوی هم اتجیب آتنا چای
که بریرکا یتی آتارلار جمك تمور تمرانیب سالدی آتدا پورك
قولاقغه یتیب راه‌زن لار اونی تدور راه‌زن اهریمن لار اونی
پدید بولدی اول یردا ایماق لار نه ایماق حیوانخوار قالماق لار
نجه‌یوز لعین توردی بولغی توساب تورار ایردی آدم قانیغه سوساب

دیدی آخونوم بو کورونکان نمه انینك خوفیدین دل قیلور واهمه
دیدی بارچه آدم بو قالماق ایرور غرض مال تجارتی آلماق ایرور
چونك آخون دیدیلار نه قیلماق کرك دیدیلارکه آلدیغه بارماق کرك
اون ایکی کشی برله سعد الخطیب یتیب باردی قلمافقه آطین چالیب
باریب موغلار برله سوزلاشتیلار کهششفر اوزوشمانی کوزلاشتیلار
که ششفر البپ موغلار آیلکیکا که مغرور قلیشیب اویون کولکن کا
سالیب موغ همت شاه دلیرغه سنان سعد الله خطیبنی تونوب شولزمان
شهید قیلدی اون ایکی آدم بله بولار قاچتی افغان ماتم یله
بولار سونکیچه بچه یتوز موغلار که سوردی فلکا یتیب توغلار
قتولدی قاچب بو اون ایکی کشی شهید بولدی اول بردا اون اوچ کشی
زبیده یقوب سلمانی آخونی هم بولار تورت کشی ایردی کوردی ستم
بولار موغ ارا قیلدی تجاری لیق که موغلار قیلب انجنان خوارلیق
تونوب اهلی تجارتی تورغون بلید بو تورت نفری اول بردا قیلدی شهید
کوروب آخونوملار قیلب تیز فرار آطین قاچی لاب آرقه سیغه قرار
که بر کونده کوب راهلار طی ایتیب که آخیر بچه کونده کلدی یتیب
اولوغلارغه آخون بیان ایلادی نه ایش اوق آی عیان ایلادی
بولوب مفتی آخون بسی بیقرار که قرزند اوچون یغلادی زار زار
تمام اقربالار تونوشتی عزا تونوب بارچه ماتم کیبشتی قرا
شهیدلار تنی کنورمك اوچون کشی بویرودی تیز یتورمك اوچون
که تورغون جریك لار شهیدی البپ بچه کونده کلدی شوکا یتیب
انا اوغلی تینك طابوتینی کوروب انا کبك یتکلیغ بولوب چویرولوب
کریبانینی فاره فاره قیلب انا تیرمالاب یوزنی یاره قیلب

آتاسی یاشینی قیلب برکا ریز اناسی قجوب پای طابوتی تیز
انا وانا دیر ایدی وای بلام که شیرین زبان یوزلاری آی بلام
وجود باقی تینك نو نهالی بسلام خرد کلشی تینك کمالی بلام
که افلاك دل آفتاب بسلام بغیر کمی تینك ماهنالی بسلام
انا بده لی ایجره جانی بلام انا تینك که روح روانی بلام
بو نوع بولار تعریف لار توزوب اولوغلار کلیب تعزیت بنکوزوب
که آخر دنیا سالیب نعشغه سواره قیلیبان یغاچ رخشغه
البپ یوردی بر بر کوروستان سری اوشل خانه وحشت عمیستان سری
جسدنی که اوز عزیزنده قیوب که تار قاشتی لار خطم قرآن اوقوب
تونوبك ساقیا شاد اولوب برکا می انجب شاد بولوبن کلیم نورای
بو می دین آجیلسون نخیل کلی نوا سز قیلسون زبان بلبلی

القصه اولوغلار قالمای یورت باش سین قالغاندا یورت

خلقی جمع بولوب ملا شوکت آخونی سلطان کوترکانی وکوچار شهر یدین صایدخان خوجه ودارا خطیب لارتینك کلکانی صایدخان خوجه غه بلانکاج خوجام دیب آط قیولغانی

سوزیکم بیان قیلدی سوز تاقلی بو قسمی دیمیش تاقلان عاقلی
ایلا خلقی ایردیکه بسسر قالیب یورور مرغدك بارچه بی فر قالیب
که یورت شوکت آخون قاشیغه کلیب انی شه کونره لك سوزینی قیلب
جفاردی قلیبان اورنك اوزره شاه عدالت مآب رعیت پناه
بو آخون بولوب شاه چالیب شادیان عدالت قیلب یورتنی ایلاب آمان
سوروب دوری شه لیقدا بجند زمان که بجند زمان امان اولدی جهان
ایشتکیل روایت کوچار خانیدین که دارا خطیب تینك غه بولغانیدین

کوچار خانی برکون ایدی طرفه شاد
فیوب ناصر آخون آنکا قیلدی داد

دیدی ای خردمندی شاهی عجم
خدا ایلامیش سیزنی کوب محترم

عطا قیلدی حق مونچه دولت سنکا
بریب کوب سعادة وعزّت سنکا

که عرضیم ایشیتسانك برای خدای
تورو ب میز بوشهر ینکدانیك آلنه آی

نه بولدی ایکین آندا فرزند زن
تغی شاهدین کلتوروب میز سخن

سنکا کلتوروب شاهدین نامه‌نی
که تیز برمدینك سن جواب نامه‌نی

بو سوزدین بو شه‌غه خجالت یتیب
خجالت ایدین ملالست یتیب

بریب بر درودی دلائل آنکا
اوقوب ورد قیل دیب حمایل آنکا

که دارا خطیب‌غه بزیب خامه‌نی
عنایت قیلب مولوی جامی‌نی

که‌ناصر خطیب‌غه دیدی سیز تورونك
مت قربان آخون بله اولتورونك

که موندا تورار مفتی موسی تغی
ینه بارسا بارسون که عیسی تغی

ایلا ساری دارا خطیب باش بولوب
خوجام نیاز آخون مویولداش بولوب

قرا برله صادق رزاق تمام
بولوب اللهك الته تمام خاص عام

خوجام نیاز بوز بیك صادیر صنی
ایلا ساری بارسون قیلب جرعتی

صاید خان باش بولوبان ینه
که عثمان خلیفم دو فرزند بله

که بارسون تغی رحمة الله جوان
اسماعیل عزیز بوز بکی پهلوان

بو جمله ایلا ساری بارسون دیدی
ناصر خطیب آخون‌نی قالسون دیدی

بولارغه بریب زرین عمامه‌لار
تغی بخشی اط زرنگار جامه‌لار

بولار خوبلاشیب یولغه بولدی روان
که‌یول طی ایتیب‌هم بولوب شادمان

موراطدین اوتوب قطع منزل ایتب
کلیب ایردی شاتو دیکان‌کا یتیب

که موغ‌دین بولارغه یولوقتی برو
بو قالماق کیلور تیز تیز روبرو

عزیز بوزبکی لار بو موغ‌نی توتوب
کتوردی خوجام آلدیغه فورقوتوب

دیدیکم سورانك‌لار مونینك آطی کیم
که اولادی کم آطی کم ذاتی کیم

نه یردین کیلور بو نه برکا بارور
بو موغ دوزمو دوریا که جاسوزمدور

دیدی سورسه آطیم بولاجی درور
عزیز بوز بکی برکا ذاتی درور

که یار موندا برمونچه نالماق اوزی
که‌هر یردا پورماك بوخلق‌نینك‌خوبی

اوزوم نامراد بر اوتونچی ایدیم
که فرزندلاریم برله تون‌چی ایدیم

بو آزموغ‌لار سیزنی کورماك همان
منی آلدینکز لارغه قیلدی روان

دیدی تیز بارغیل خوجه‌لار کیلور
خیالی تمامینك‌نی مهمان قیلور

شونا آغزیدا میزبانلیق اینار
دعالار ایلیب سیز آندین کنار

همه چشی ایشقه بیاردی منی
منکا ظلم قیلماقده انصاف قنی

که دارا خطیب ایدی اوغری اوزی
باری حیله یالغان بو قیلغان سوزی

که بیرلارغه قیلدی بو تلبیس‌لیق
اولوم‌دین قتولماقده ایلیس‌لیق

باشیغه چاقیب اولتورونك‌لار مونی
که‌اوتغه‌یاقیب کویدورونك‌لار مونی

عزیز بوز بکی ایدی اولتورما کیل
منینك ذاتیم ایردی که کویدورما کیل

بوزلاجیم ایرور قیلماغای کذب سوز
بو قیلغان سوزینی بلینکلارکه توز

غلط سوزنی قیلماس بوقاماق اوزی
کمان‌سیز ایرور اوشبو قیلغان سوزی

دیدی آندا غ ایرسه جو برکا بارینك
بجه موغ بار خبرینی آلینك

بوقالماق بله باردیلار تورت کشی
شونا آغزیغه باردی یوقتور کشی

ولی بار ایکان آندا بش اونچه اوی
که اونلاب یورور نچه آط نچه قوی

دیدی آز ایکانسوك بو یردا عدو
بوك جنك قیلالغای بولوب روبرو

یتیب خوجه‌لارغه خبر بردیلار
شونا آغزیغه تیز یتیب کلدیلار

خوجه آلدیغه باردی موغ پیش‌باز
قیوب خوجه آلدیدا نذر نیاز

دیدی‌موغ‌لار ایکی‌اوچ‌کون تورونك
اوشوقسه سحردا روانه بولونك

که قوی اولتوروب سیرتی مهمان قیلای
یولونکدا تصدّق عزیز جان قیلای

که دارا خطیب ایدی بو حیله دور
بو یردا توشیب یانسا بولغای خطور

تمام مؤمنان بولدی یولغه روان
تککس نینك توزینه کورندی نُمان

کلیب هرطرفدین کوب ایماق‌لار
که مینك نچه یوز بولدی قالماق لار

توسوب راهنی موغ‌لار قیلدی جنك
تکس تورمکا فان بله بردی رنك

عثمان خلفه‌نیز ایکی اوغلی بله
خوجام نیاز آخون‌که توردی بله

که صادق صدیر متنی بارجه‌سی
شهید بولدی اُرل یزدا الینك کشی

قرا برله رزّاق قاچیب آرقه‌غه
خوجام نیاز یوزینك موکوب دانداغه

صابر خان خوجام رحمة الله دلیر
خوجام‌نیاز یوزینك اوچی تولدی بر

قاچیب تیز تیز بواوچی اوج طرف
که دارا خطیب قاچتی‌لار بر طرف

که یالغوز قاچیب ایردی دارا خطیب
قیارلیغ دیکان برکا کلدی یتیب

خطیب سُونکیدین سوردی کوب موغ‌لار
آطین چاقیشیب جفاریب توغ‌لار

که قوتلاشتی آطی یقیلدی خطیب
سالیب موغ سنانین حرامت ایتیب

قیارلیغدا توقّی قولین یاغلابان
قیاده قیلب بولدی یولغه روان

الیب باردی حایداب شوتا ساریغه
که یاغلاب قیوب آق اوی آلدیغه

لاما زنکی‌لار اوی ارا اولتوروب
بو آخون‌نی تیز آلدیغه کلتوروب

که خورجون‌نی آلدی آجیب نامه‌نی
الیب ایلکیکا مولوی جامی‌نی

کوروب زر قونه برله زر جامه‌نی
که زرّین کلاه زرّین عمامه‌نی

ینه آلدی آلنون غلافلیق قلنج
نزیب لعله زرّینه صافلیق قلنج

دیدی موغ بولار کیمسه‌نینك ای قوتان
دیکیل راستی‌نی هم کرك بولسه جان

دیدی خطیب آخون بوجمله مینك
قولونکده توشیب دور بولوب دور سنینك

نچوکدین کیارسن خوجه بولماسانك
وبا بر حاکیم باکه شه بولماسانك

سیّدزاده بولسانك یاشونمه بو کون
اوزونك قوّتیغه ایشانمه بوکون

دیدی من ایلا شهربدین خط الیب
قیلیب طی بویولنی کوچارغه یتیب

بریب نامه خط نی کوچار حانیغه
دعا ایلادیم من النبك جانیغه

بولارنی اوشول خان بریب دور منکا
بولور برکوی دیب کرك لیك سنکا

منینکدا امانت ایکان بو بولك
بوخالنه بولك سنکا بولدی کرك

ایشتیب کتوردیکه تورت موغ نی
ساوُرغیل دیدی بو قوتان توغینی

قورانینك تاشیدا باشینی کسینك
قفس اینجره سالیب ایشیكا آسینك

الیب بوردی موغ‌لار باشین کسکالی
قفس‌نینك ایچیکا سالیب آسمالی

الیب باریب ایردیکه بر موجه راه
که اولتورمه دیب جقتی اویدین صدا

اولوم وهمیدین سوزکا کلماس زبان
نچی اوت کوروندی کوزیکا جهان

چواولتورماین موندا کلتور دیدی
آق آوی آلندا موماغه یاغلادی

لاما زنکی‌لار ایچتی توشه عراق
بو آخونغه یوزلاندی درد فراق

که یغلاب توکل خداغه قیلب
شکسته بوزین قبله کاغه قیلب

دم آلمای دیدی یاکریم یاکریم
نچی اسم دانینك رؤف الرّحیم

منی ساقلا یا احفظ الحافظین
ترحم قیل ای ارحم الراحمین

کریمیکی بی مثل مانند سن
همه بنده دورمیز خداوند سن

بو بن رحمه‌لاردین منی توت امان
بحقی نبی الامان الامان

خیال آطی فانّی کیلی قایغوغه
که یاغلیق نوروب کنّی کوز اویقوغه

دم آلمای یاغار ایردی باران بوتون
بولوب مست موغ‌لار بولوبدور جنون

که اویغانسا کورمیش انلاسینی توش
نچی اونك ایاغی اونك قولی بولدی بوش

بو آخون توکل خداغه قیلب
بو بندی کران‌دین اوزین آجرانیب

بولوب ایردی آنداغ قرانکغو جهان
قاچیب تیز تیز یولغه بولدی روان

که باران یاغار هم شبی داج ایدی
بو آخون برهنه یلانکاج ایدی

موزات سویی غه کبردی غرّاض صفت
شناورلیك ایلاب بولوب قاض صفت

تکس کا اولاندی توکانیدی بو آب
تکس تحریمی یوردی تیز یغلاب

یتیب سانك لنکرغه بولدی کچه
بو سانك لنکری ایچره قوندی کچه

بو تون عبد قادر خلقیم کلیب
بشارة بریب دور توشیکا کریب

دیمیش ای بلام تیز قوقوب بولغه مانك
بولا یانماغای سن یقین بولدی نانك

قیلوب باقسا تون شبی اوّل ایرور
دیدی بو صفت توشکا بولای غرور

بنه یاقّی تیز کتی کون اویقوغه
کریب دور توشیکا اناسی بنه

دیدی قیلمادینك شیخ سوز بکا فسند
بو تون کتهلسنك جانغه یتکای کرند

که تیز قوفتی آخون اتیب ایردی نانك
کورار موغ طرفدین پدید بولدی جانك

عجیب کبردی آخون کامار ایچره تیز
بچه تن علولار باقیب کلدی ایز

بو جنکالی آفتوردی ایلاب کمان
که تیز آلدیراب بولغه بولدی روان

بو آخون اتیب خوف کامار دین جقیب
علو یارمو دیب هر طرفکا باقیب

که تیز آلدیراب بولغه بولدی روان
دوچار اولدی بر زخم دار یاکهان

شیشیب آلتی چونك یلیق دك بولوب
بوروبنور یلانکاج ایپك دك بولوب

کورارلار اینك بارچه اعضای قان
خطیب دین عجیب بولدی سوغه روان

غیالی اوزین ناشلاغای تحریغه
قوذولغای دوکوب تحری نینك قعریکا

بو آخون دیدی های نجوك جان سن
شیاطین بری یاکه انسان سن

دیدی نسلی انسان کوچاری اوزم
همان مینك بلاغه دوچاری اوزم

آتیم ایردی عیسی کوچار شهریدین
اونالمای پوروبمن اوشول تحریدین

بو آخون ایشتیب بولوب طرفه زار
نوذوشوب بولوشوب زار و نزار

فقا یغراغین سنر عورت قیلب
بری برسی برلان کوروشتی کلیب

اوتوب ایردی اوچ کون بولوب آچ زار
که نان یادی برله بولوب بیقرار

ایکو قول نوتوشوب اوتوب تحریدین
کرسنه یوروب فان کتیب جهریدین

که روزانه ایلاب سونینك لاچنی
انچنی سوروب قویمدی حالینی

بنه آلته کون آچ زار کزدی راه
که درمان بولارکا قوروب چکتی آه

بولوب آچ آقاردی هر ایکی کوزی
زبانی قالیب دور اوقولمای سوزی

نفاوت قیلالمای یراق یقین
قرانکغو کورولدی بو ردی زمین

آشیب حدّیدین بو کرسنه اوتی
که یولغه بورالمای هر ایکی قوتی

یقیلدی زمین غه جو نارتیب دارار
بدن دین بو جان جقالی قالدی آز

خطیب آخون اولدم زمین نی سیلاب
کیاه قولغه آلدیکه اوبدان قاراب

قاراب باقسا ایرمیش تاریغان بیده
بیده نی کوزیکا سوروب ایلکیده

که حمدًا وشکرًا الی الله دیدی
یاتیشتی بو کون فضل الله دیدی

که عیسی دیدی سیز بولوب میز جنون
کشی جان چغاردا قیلورمو اویون

کرسنه کشی شکری اینمای نفور
اولوم وقتیدا هزله قیلمای فتور

اولوم وقتیدین بز اوتوب میز دیدی
که مؤمین الیکا یتیب میز دیدی

ایشتکیل سوزومنی ایا ترکی ناس
که قالمای هرکیز بیده تاریماس

قیلب کفتکولار بو یردا ایکسو
که آدان اوقومافقه قوبتی بر و

قاراب کورسه یاتور یلانك ایکی دور
بری برسیکا سوز قیلورلار هنوز

برهنه ایکو باش ایاغی یلانك
دیدی دوز مودور یاپری یا سرانك

الیب تیر میلطیق بو کورکان کشن
تیاق لار الیشیب بنه اوج کشی

براقدین دیدی ای ایکو جن موسن
ویا دوز تراز خود بین موسن

یلانکاج یانیب سن عراقچی صفت
بولوب شام داغای راق قراقچی صفت

خطیب آخون ایدی مسلمان ایکو
ستم دیده بز اهلی ایمان ایکو

الیب نامه بارغان کوچار شهریغه
بو کونده توشیب میز بلا تحریغه

که دارا خطیب‌نینك اوندین تونوب
کوروشتی کلیب بارچه عذره قولوب

آنکا کیدوروب شیخ الاسلام اینکل
بولارغه بریبان طعامی بنکل

سالیب آستنیغه لطیف کورفه‌سین
بریب آز آزدین توخو شوربا‌سین

جونك آخون فتوای آخون توروش
بولار یغلاشیب قیلدی ناله خروش

ایکوغه فرجه ودستار بریسب
بمانو ایلی هم کوروشتی کلیب

ایکن کون ثوروب کلدیلار غوجه‌غه
کورونذیکه شه‌غه کریب اورداغه

تمام واقعات‌نی بیان ایلادی
که قالمق ایشینی عیان ایلادی

ایشتیب دل شه یولوب فاره‌لار
شهنه‌لار اوجون قیلدی‌کوب زاره‌لار

یتیب کلدی خوجام نیاز یوزیکی
بنه رحمة‌الله دلیر سوز یکی

صایدخان اشینی عیان قیلدی تیز
بمانو سیمان دیب بیان قلدی تیز

دیدی قایدا باردی اوشول بی‌نوا
دیدی کتی‌لار سوبی توقوز ترا

بوسلطان بو سوزنی ایشتمك همان
یورك اورته‌نیب اوردی آه فغان

بو آخون فتیب خط بله نامه‌نی
شره بوغاجیغه ایباردی انی

شره بوغاجیغه ایباردی انی
نافینکلار دیدی صایدخان خوجه‌نی

شره بوغاجیغه یتیب ایردی خط
سپالار یغیب لشکری بیعدد

صایدخان‌نی ایزدیب تمام چفتی‌لار
جوان کوه صحرا کزیب باقتی‌لار

یورور ایردی‌خلق هرطرفی‌نی یاقیب
کورونسه قرا آندا تیزاق چاقیب

بروغه یولوقتی بلانکاج کشی
اوزی نوجوان قورساق آج کشی

بلانکاج یوروبدور بولوبان غریب
که نشنه کرسنه یوزی سارغریب

نموز نابشی‌دین بولوبان قرا
قورساق آجیدین‌کوب‌اوروب‌سخت آه

کیاه یلدیسزینی قیلیبان غرا
که انقا قیلالمای کسه آق قرا

اولومکا یقین بولیبن اول بینوا
که‌هزیان‌بوروبدورا‌وروب سخت آه

بو آدم دیدی ای غریب بیکسی
یلانکاج یوروب بیبزکه مضطر بینی

سورادی دیدی کیم ایزور آخینکز
ته پردین بولور شهرینکز دانینکز

اوروب آه دیدیلار کوچاری منم
جهاندا بلالار دوچاری منم

آخیم خوجه صایدخان من ایدیم
کوچار شهریدین مونذا کلکان ایدیم

دیدی هم شهیدلارنی قیلدی بیان
اوزین اصل نسلینی قیلدی عیان

بو آدم آقیریب‌که خوفی چکر
سپالارغه کلدیکه بردی خبر

کلیبان سپا ورعایا همه
قیلب تون مهیا عمامه همه

صایدخان خوجامغه لباس کیدوروب
یولاب اسب نازی اوزه مینه‌دوروب

شره بوغاجیغه آلیب کلدی‌لار
یلانکاج خوجام‌دیب لقب قویدی‌لار

بازیدا دیدی قورساق آج خوجام
شهر خلقی دیدور یلانکاج خوجام

یلانکاج لقب برله شهرت تاقیب
زوان بولدی غوجه سیمان اوزلانیب

کورشتی کلیب شرکت آخون بله
سر فراز انیب آنی آلتون بله

معین انیب خوجه‌غه باره کاه
بریب بچه خدامه هم خواب کاه

قیلب خطیب آخونغه زر ایلتفات
ایکن اون خو یغدای بله بردی آط

کتور ساقیا جام شوقیدین
کونکل مست‌ایدی اوشبومی ذوقیدین

کونکل قانوتی جون صدا ایلاسون
زبان بلبلی هم نوا ایلاسون

القصه مسلمانلار باره‌کانی یوتکاب سی‌دنك دیکان یرکا بر پا قیلغانی بنه کوره شهریدین تورغون لشکری کفار جقیب قزاول جیلار نینك اویکا اوت قویغانی ومؤمنین لارکا الله تعالی فتح نصرت عطا قیلغانی

ایا عندلیب نغمه ساز قیل
خیال کبك سی سنمو باز قیل

شمس الدّین خلیفه‌نی سرور قیلب ندور سروری قاضی اصغر قیلب
مفتی روزی آخون‌نی تیز کلتوروب بیت المال ایشنی آنکا تاپشوروب
که سردارلارنی قیلب جا بجا جوملی دنکذا توزمیش بولك بارەکاه
بنکی بارەکاغه تمامی کلیب هر آدم اوزی دوابکاه لار قیلب
بنکن بارەکاه اچره آرام آلیب که مسرور اولوب بوردی عشرت قلیب
تمام مؤمنان تنج بولوب نجه کون قیلور ایردی دایم‌که خوشلوق اویون
کونی ایردی چانکجون شهی کافران کرسته بولوب بولدی کوب ناتوان
ایشتی لعین بو صفت‌لیك خبر چو اسلام ارا قالمادی پشی سر
توکانیب ایمیش بربرین اولتوروب مسلمان مسلمانغه دوشمن بولوب
حلی اوشبو وقتدا بی سر ایمیش غریب قوش‌کبی جمله بی‌فر ایمیش
که سلطان امیر جمله بولیش هلاك حلی بارچه مؤمنین ایمیش دردناك
بزسوزنی ایشیتیب لعین بولدی شاد سپاه‌لارنی کلتور دیدی مونذا فات
که سردار کەّارغه بردی خبر یقیلدی تمام کفری اهلی سقر
کوار ولدیکه چانکجون دارین کلیب که چنك لوبه‌لار اهلی خاین کلیب
دیدی ای شهر سنکا برادی نه ایش نجوك شادلیغ آلدینکا کلدی پیش
دیدی بو لعین برکا بورلادی بخت که اسلامی‌لار خالی بولیش که رخت
چو باش‌سیز قالیب‌دور که اسلامیان اولار ارسنیکا تیز بوانوك‌لار روان
ارادین کوارکیل تمام خویزانی که تونکانی‌لارغه سالیب تیزنی
که اسلامی‌لارنینك بری قالمایون که اخمالینی اولجه دیب آلمایون
بارینب شهری‌نك قلعه‌سینی بوزوب تمام خانلق اوت قیونك کویدوروب
که آلغیل خزاین‌غه اموالینی که خایداب کلینکلار تمام مالینی
کودارین دیکان کفریغه باش بولوب که‌چنك لوبه‌لار آنکا یولداش بولوب

الیب ینه مینك ینه یوز کفرینی روان بولدی یولغه الیب جملەنی
ایشتی بو اخباری تونکانی‌لار مسلمان امیریغه بردی خبر
دیدی شاه اکر کلسه قیلغوم جهاد مکر کلماسه اول فهو المراد
خطایلارنی شه کوزیکا ایلمدی انکا بارغانی هیچ یراغ قیلمدی
مع القصه تونده کلیب اهلی بوط تونون‌لارنی ایلاب که مثلی بلوط
باز ایردی مسلمان قراول‌لاری قراول ارا نجه پتردل‌لاری
قواش قاصی ایردی قراول بشی خطای راهبنی توسماق ایردی ایشی
قراولغه کلدی بو بورغون عدو قراول‌جی‌لار هم بولوب رو برو
که غالیب کلیب لشکری اهلی بوط قراول‌جیلار اوپکا قویدی اوت
بواوت‌نی کوروب ضبع‌دا غازیلار تمام جونك کجیك بارجه اطلاندی‌لار
خطای لشکری باره کاغه یتیب که تونکانی‌لارغه تفك‌لار اتیب
توشار بارەکاه ایچره تیری خدنك بو تونکان خطای ارالاب قیلدی جنك
که اوق‌دار وسیدین توتون‌لار قوقوب که آواز قیقاس جهانغه تولوب
بو قسمی جدلدا بولوب جاشکاه عجایب قریغ بولدی بو رزمکاه
پنار خوف اتیب مؤمنان آرقەغه تمام کوز توتوب قاچقانی دالداغه
مونی کوردی تونکان دلاورلاری پلانکاج بولوب کبردی پردل‌لاری
که آتداغ اوزین اوردیلار کفریغه خطای‌نینك اولوکینی قیلدی دوبه
خطای لشکری کلتورالمای‌که تاب ینه قاچتی کفّار کوره‌غه قرار
سونکیدین قاووب بارجه اسلامی‌لار قلیچ بوروتوب جمله تونکانی‌لار
هلاك ایلادی ینه یوز کفرینی روان بولدی دوزخ سار یغه جانی
کودارین بله نجه جونك لوبه‌لار که دالوبه‌لار برله چنك لوبه‌لار
که چانکجون قاشیغه کریب یغلادی دیدی لات زیرا مدد قیلمادی

که اسلامی بزنی هلاك ایلادی تمام لویه‌نی دردناك ایلادی
اولوم رخنیغه برمه‌ینك‌دیب که باج سانلاب یته یوز کفریغه اوردی کاج
جیدالدای بو کاجیغه کلدیك نجیب اولوم خوفیدین نامه‌الیم‌غه عجیب
که چنگیزخان‌تختیدین اوزین ناشلادی جیدالدای کوتن باشینی قاشلادی
یاییلدی جهانغه فر وکتی سوز سرطان کریب بولدی قانیغ نمور
کریب قاعه‌سیغه قیالدی خطای که کبرداب آفت‌دا قالدی خطای
کورار ایردی هر کون قرین آچینی دوامت یدی غصه‌نینك کاچینی
خرد جامیدین می نونونك مفیجه تکلم تورای می ایچیب برنجه

القصه قالماق طائفه‌سی جمع بولوب توقزترادیکی بر

مینك‌یش‌یوز اویلوك مسلمان‌لارنینك قصدیدا آطلانغانی ایر مظلوم رسیده
نارسیده اوغول قیزلار قاچیب دریادین اوتارمیزدیب دریا بویی‌غه جمع
بولغانی قالماقلار بولارنینك مال اموال‌لارینی غارت قیلب اویلاریکا اوت
قیوب دریا بویی‌غه قوغلاشیب کلکانی مسلمان‌لار اوزینی دریاغه
تاشلاب یته یوز سکسن نجه مسلمان دریادا شهید بولغانی‌نینك بیانی

قلم غمدا باشینی ایلاب قرا صحایف یوزیکا سچیب دور سیا
زبان بلبلی قیلدی آتداغ فغان فغانیدا قیلدن بو سوزنی بیان
که‌موغلار چونکی کوکشون امبال دیکان یته سولامه آغزی نامبال دیکان
اوجونچی لعین آتی مونکلو نمور چراپی سیاقیغه باقسانك کمور
تولا موغلارنی الیب اوج لعین کلیب توشتی توقوز نراغه یقین
ایشتیب بو غوغانی سردارلار ده سلطانیغه تیز ایبارادی خبر
ایبارادی فیتب تورت قنار نامه‌نی شهی شوکت آخونغه هنکامه‌نی

کورونك شوکت آخون بوخطنی اوقوب که لشکر ایبارماس ایدی سوست توتوب
علی‌بیك عاشورباق بیك مینك یکی بوایکو ایدی اوشبو کنت‌لار بیکی
دیدی یورتیمزنینك یولی کوب یراق که بز بارغوچه یورت کورارلار فراق
چریك نینك تولاسی تمام موندادور که‌موغ کلسه اول کنت‌دا کیم‌مینك قیلور
که‌مینك ایکی یوز لشکریم موندادور چو اوچ یوز کشی مالیمیز آندادور
بوکون لشکریم برله رخصت بریمك ویا کنت‌میز عهده‌سینی آلینك
کونکل ملکیغه طرفه وحشت توشار باشیمزغه غیم برله محنت توشار
دیدی آخوندوم لشکرینك‌نی الیب بو کون ایرنه‌کا قالماغیل بار یتیب
بو بیك‌لارکا رخصت‌نی برمك همان الیب لشکرین بولدی یولغه روان
اعلی خان بله توخته آخون همان الیب یوردیلار لشکری بیکران
الیب نچه آق آوی آلا بارەکاه روان بولدی تیز سوی توقوز ترا
بو نورغون جریك یتی قاش کنتی‌غه خبر کلدی تیز غازیلار آلدیغه
تمام موغلار بش‌سلاردین اوتوب یورویدورکه نیاغا سیان یوزلانوب
مونی آنکلادی بولدی قاتیب روان بوتورغون جریك برله نیاغا سیان
نچه کون یوروب نیاغا اوزره یاتیب دورنون‌جین‌دیکان یرکا توشتی کلیب
کورار موغلاردین که بوقتور خبر نذور کم خبر یوق خبردین اثر
تاغ اوزره بار ایردی قراول‌جیلار کلیب بردی سردارلارغه خبر
دیدی موغلاریش سالاردین اوتوب که لینکدو دیکان یرکا اوت‌لار قیوب
که توقوز ترا خلقی‌نی قیلدی خون شراره اوروب اوت چغارلار توتون
مونی آنکلادی سروری مؤمنان تمام لشکر اولدی سونکیغه روان
بولار یتکوچه موغلار قیلدی جنك که توقوز ترا خلقی قیلدی ننك
تمام قاچقی‌لار آه افغان چکیب چاقار ایردی مؤمین‌نی موغلار یتیب
یماتوغه کلدی تمام مؤمنان یتیب کلدی موغ لشکری ناگهان

تمام مال اموالنی غارت قیلب بچه دختری دارتبن‌نی الیب
یانیب سوتکیچه کتّی بر موچه سی که قالغن بوموغلار کلیب جمله‌سی
یتیب کلدی مؤمین اوزه ناگهان که دریا سری بولدی مؤمین روان
بو دریاغه کیردی کوزینی یومیوب تمام آقتی دریا بوزینی نوتوب
عاشور باقی سردار ایردی باشی تمام یته یوز سکسن آلته کشی
شهید بولدی بارچه بولوب سودا غرق بولارغه یتیب ایردی تقدیر حق
شهید بولدی تونکالی‌لاردین همان که‌إلّا بلله آلوسی بولدی نهان
شهید بولدی لوسن بیله عرکولار یته بچه تونکان شهید بولدی‌لار
آنکا بچه یتّی بونورغون جریك بولوب بچه آیماق بولارغه شریك
اتیب زنبورك‌لارنی قالاق سیان اوشول موغ لارنی قاموردی آران
بچه کون شهیدلارنی ایردیب تاپیب که دریا بویدا لحدلار قازیب
که مؤمین ایلی یاشینی خون قیلب نمازین اوقوب آندا مدفون قیلب
تمام اقربا غولچه‌غه یانیبلار عمر خان خوجام موغ سیان باردی‌لار
که اوز لشکری برله قیلدی جهاد تولا موغنی قیلدی بو بردا مات
ده مغلوب بولوبان خوجام یانیبلار بو موغ تاغ ساریغه بوزلاندی‌لار
یتیب شاهی پاشاه مزاری اوزه بو موغ شیخ‌لاریغه سالیب زلزله
شجاعت قیلب آندا شیخ آخونوم که موغ ساریغه اتّی تیری اولوم
که یالغوز یغاج خلقی بولدی ذلیل جو همت قیلب ایرکه بیك شیر دل
الیب تیغی‌نی ملا آقبول امام که ملا نوروش برله کوب خاص عام
بوبارچه‌شیغه ایرکه بیك باش بولوب چو ملا غنی‌لارمو بولداش بولوب
که قالماق بولین توستی آتی خدنك خصوص ایرکه‌بیك‌موغ‌یله قیلدی جنك
که ملا صنی روزی باقی امام بو یالغوزیغاج خلقی‌دین خاص عام

بو قالماق‌لار برله قیلدی جهاد جو موغ‌لار بوکنت‌دین اوتوب کتّی قات
قاغوبکی وقاینوق چاغوسه‌ای ایلی بو کنت‌لار ایچیدین بهادرلاری
بولوب باش موتکا ملا روزی امام علم شاه شیخول بیك بله خاص عام
توسوب موغ‌لار آلدینی جمله‌سی که جنکی جهادلار قلیلان بسی
که هرکنت‌دا اولدی بچه یوز لعین که هر کنت کنت‌دا ایلاب کیین
شیبر خلقی موغ‌لارغه کوب یار اولوب کوره ساری اوتکوردی ذلدار اولوب
بوموغ‌لار کوره شهری اوزه یتیب که دریای خوتخوار یدین تیز اوتوب
کوروندی کریب کفریلار شاهیغه زنبور شاه کوباکی کمراهیغه
که چانکچون بولارغه قیلب ایلتفات ساریغ قوته برله بریب یخشی آت
دیدی نه طریقه بلان کلب‌یتکیز که توقوز ترادین نجوك اوتونکیز
بو بولدا مسلمان کشی کوب ایدی نجوك اوتونکیزلار بولاردین دیدی
دیدی موغ اوتوبمین شجاعت قیلب که شیردك بولوب طرفه قوّت قلیب
جهادلار قیلب صف‌لارینی یاریب که اسلامی‌لارتینك سزاسین بریب
که مانجو صفت برقی قیلمانك خیال جو آلدیمدا مانجو ایرور خسته حال
جهان ایچره یوق بز صفت‌لیك دلیر که انی‌یشمیز یوق اکر کلسه شیر
شهرکا سولانیب بولوب بیز نهیب که بارمو بو مانجو صفت‌لیك ضعیف
قیان کتی ای شه سنینك جُرعتینك بو انصاف مو دور قایدا دور قوّتینك
که آلنه قوتانغه کوجونك یتمادی بو طعنه یاشینکدین مقام کتمادی
که خان دولتینی کوروب هر بریدك قنی ایر بولوب جان فدا قیلغانینك
سولانیب یتیب‌سیز موشوکدك بولوب ارقلاب کوزونك‌لار توشوك‌دك بولوب
که چانکچون دیدی موغیا اورمه لاف ایرانلارنی کوزمای اوروب لاف قاف
کلیب‌سیزکه آزراق قوتاندین اوتوب که بعضینك اولوب بعضی یردا موکوب

بلیب حدّینکزلارنی لافی اورمغیل
بو کون ایرته باشینکغه کلسه عدو
بو کون ایرته شیرلار کیلورلار باسیب
بو سوزدا ایمدی کیردی بر لویه تیز
دیدی کلدی شهر ینکغه کوب اوغریلار
یغیلب که اسلام حدّین فزون
ینه یارکندی خشن کاشغری
بولوب لشکری مومنان فوج فوج
کلیب دور تمام باشمیز آیغالی
ایشتی لعین بولدی مجنون صفت
که جانکجون یقاسین قیلب جاك جاك
لامالار دیدی ای شهی کافران
که برلار کلیب میز قونان لارغه زور
قونان لار آرالاب کلیب میز بو یان
بریمیزغه تنك کلمکای بش قونان
که جانکجون بو دمده اوروب آه سرد
قونان لارنی ییل هر بری بر بلا
نورورسن قانیمدا تمن لافی اورمیب
قونان لار تمام پهلوان نامدار
بریغه برابر ایماس یوز لاما
لامالار بو سوزدین بولوب درغضب
قیزیب سینمسی کوب عراقلار اعجیب

که شیر چانکالیدین بولوب میز ایمین
قیلورمیز کوروب ایط کبی هوی هو
برقوب آلور بورتونکیزدین تشیب
که یغلاب باشینی قیلب برکا ریز
کوکلار ساجیب آغزیدین بوغری لار
که تونکانی لار هم عدد دین بیرون
ینه اندیجان میرغنان بربری
که تونکانی هم بحریدك موج موج
جو اورتونکغه جانکجون خان بولغالی
بو غمدین بولوب قامتی نون صمت
قیلب کیریه زار بولدی کوب وهمناك
که برلار توروب نه قیلورسن فغان
جو توقوز تراني قیلب بی حضور
که برلارکا ناب کلکودك ایر قیان
که قورقادور سن قونلدین یمان
دیدی ای لامالار جنون بی خرد
که تونکانی لارنی بلینك ازدها
تاویشغان بولورسن اولارنی کوروب
قوتانغه برا بر کشی قایدا بار
تمی لافی اورارسن ایا بی حیا
منیب آطینی چاغالی قیلدی دب
کوره دین جغیب آنجه کورتك لاشیب

لاما لوم شاشیب چون قوقاریب غزو
بوتوزغون چریك اورنیدین قوزغالیب
شفا شانی خنجر جکاجاك تیغ
جونان یاغدوروب تیری مرکی بلوت
ویا بر سروك یاغیغه تکدی شبر
جاراقا جوروقا قالیغ لار اوتی
بوقوملوقدا بولدی عجب سخت جنك
همت قادیر ایردی خدایار یوزی
شهید بولدی نجند دلاور بله
بو قسمی یتیب بر اوزه کافران
اولوب اولکونی ایکی یوز بش لاما
که جانکجون قاشیغه کریب قویدی باش
که جانکجون دیدی نه اوجون قاشینکیز
که اسلام جریکی نجوك ایر ایکان
که اورغان بو قاشیمدا لافینك قتی
ندین قیلمادینك لار ایرانلیك آنکا
خجیل لیقدا قالمای باشینی سالیب
که جانکجون نوکوردی بوزیکا یاقیب
تمام لاما زنکی بولوب کوب خجیل
که بل لشکری توش توشیدین قباب
نولا موغلارنی هلاك ایلادی
که اون حصه دین برسی ناجیب موکوب

بولوب ایردی اسلامی غه رو بارو
شمالدك لایه لارغه تکدی کلیب
اجل سوداسی موندا بولدی قریغ
ویا توشمی بولغای یستانغه اوت
ویا شیر برله توتوشتی دلیر
لامالار باشیغه سالیب غولدی لی
آقیب قان لاری بردی قوماوقده رنك
نجه موغلی اولتوردی یالغوز اوزی
دلیری زمان زور آور بله
سری بی تنان تنی بی سران
کوره سازی قالمتی تمام روسیا
قلیب کیریه کوزدین توکوب ایردی یاش
ندین یغلاتن برکا یاش ساچتینکیز
نجوك قیلتن شیره نر ایکان
که بز ایر دیکان لافی قافینك قتی
ندین بولدی حالینك بو قسمی تبا
بولوب شرمسار توردی برکا یاقیب
لامالار یوزیدین عرق لار آقیب
یاتیب یورتیغه بولدی کوب منفعیل
لاما زنکی لارنی قیلب کوب خراب
لامالارنی کوب درد نك ایلادی
نه بر جانکال اولسه شو یرغه جوکوب

هزاران ستملار جکیب یورتیغه یتیب بارغانی یاش قیوب بوطیغه
تمام موغ لارغه بیان ایلادی علا کینی بر بر عیان ایلادی
ایشتیب موتی کبریه ایلاب تمام بو موغ خلقی غمده قالیب صبح شام
تمام قورقوشیب قاچتی‌لار تاغ ساری که اوز جایدا قالمادی هیچ بری
شیبر خلقی اولکون فعالین بوزوب که اسلامغه دوشمن‌لغین کورکوزوب
بو قالماق‌لارغه شیبر یار اولوب که یورتیغه باشلاب که دلدار اولوب
کشی کورمکان یول بله موغ‌نی که اوز یورتی ساری ایبارادی آنی
توتونك امدی ساق مَی دفع غم نه غمدور که مَی برکا یولسه بهم
که آنداغ ایجب می‌نی‌من مست بولای کهی مثل افلاك کهی فست بولای
کهی دلدا معشوق خیالی کتار خیالی کتیبان وصالی یتمار
نجه برسه می‌نی آلیب نوش ایتای بولوب شاد مسرور جهاندین کتای

شیبر خلقی فعالینی بوزوب قالماق‌لارغه یار بولوب

خانی یول‌لار برله قالماق‌لارنی اوز یورتیغه ایبارکانی‌نی مسلمان‌لار ایشتیب درغضب بولوب تاکه شیبرلارنی ارادین کونارماسلك برلارکا آرام بولماس ایکاندیب سید عمرخان خوجام عبد الله خزانه بیك عبد الرحمن خزانه‌جی بیك عبدالواحد خزانه‌جی بیك‌لار وصتیلغی بیك‌لار واعلی خان دلاورلار بازار جریکی بله وینه بلنیمك لشکری برله درپادین اوتوب شیبرلار برله قاتیغ جنك قیلیب شیبر خلقینی مطیع قیلغانی

سخن ناقلی سوز ساری قیلدی عزم صحایف کلستانیدا قیلدی بزم
و بزمیدا آنداغ آجیلدی بو سوز جهان صفحه‌سیغه ساجیلدی بو سوز
ولی یوق ایدی صفحه سیرغوجی بو سوز کوهربن ریشته‌غه تیزغوجی

کلیب نجه تن صفحه‌غه سیز دیدی ایسه ریشته حاضیر آنکا تیز دیدی
قلمنی آلیب قولغه سیز دیم بو کون تمامیتی ریشتی‌غه تیز دیم بو کون
مع القصه بر کون تمام مومنان شیبرنی بوق اتماك بولوب بیکمان
جمانغه سالیب مومنان غلغله کلیب شوکت آخون قاشیغه همه
دیدیلار همه میرغه رخصت بریمك شیبرکا بیاریب اوزونکین قالیمك
دیدی شوکت آخون بارینکلار بوکون شیبرلار بورهکین بارینکلار بوکون
که آطلاندی تیز تون عمرخان خوجام که آلات جنك‌نی آلیب خاص عام
خوجام برله آطلاندی جندان سپا شیبر آیماقینی قیلورغه تیا
که عبد الله حاجی خزاین‌جی بیك بنه عبد الرحمن دفاین‌جی بیك
آلیب جمله سردار جندان چریك صتیلدی دلیرنی قلیبان شریك
امام نیاز آلدی طبل ناغرانی یاریب کهر یلارنیمك یورك باغیرنی
خدا شکر یلار برله صادق دلیر نیز باق برله خلیل شیر کیر
بولار برله یوردی نجه ناغراجی ندور ناغراجی جورنه یورك یارغوجی
اوتوب بحریدین جمله اسلامی‌لار بولار سونکیدین اوق تونکانی‌لار
المهنی جون شیر پیکر آلیب قوغوجی دیاریغه باردی یتیب
جفیب ملا روزی امام پیش باز الم شاه دلیر ایرکه بیك کلدی باز
اعلی خان دلاور فریدون شکوه تورزوب صف عدوغه بولوب رو برو
شیبر برله ایلاب که جنك غلغله شیبرلار ایجیکا سالیب زلزله
شیبر برله ایلاب‌که آنداغ جهاد نجه سرزرینی قلیبان مات
جیدالمای شیبرلار تمام قاچتی تیز صمونغه سولاندی همه بی تمیز
بو قلعه‌نی لشکر احاطه قیلیب شیبه قویاریب زنبورك‌لار اتیب
که‌اسلامی اولکون قیلب سخت جنك شیبرلارنی آنداغ قیلب ایردی تنك

یلانکاچ خوجام کلدی تیز تون یتیب — اوزبکا ثعلّی یه جریکین آلیب
عدو یغلاشیب یاشین ایلاب که سیل — اوکورداسن برله شیبر بولدی ایل
خوجامغه اوکوردا بزیب یخشی آط — تمام نا مرادلار تاقیشیب مراد
یتدی بردی اسلامغه آلات جنك — ثلث زنبورك برله تیری خدنك
بولوب شاد عمرخان خوجام شیر کبر — اعلی خان دلاورلی قیلدی امیر
یانیب کلدی لشکر تمام شاد اولوب — همه قایغو غملاردین آزاد اولوب
کورونمدی امیر شوکت آخوندغه تیز — آلیب آتی اولدم امیرلیقنی نیز
امیرلینك باشیغه یغیلدی سما — که ناموس قلیب بولدی قانّیغ خفا
عداوت‌لاری بولدی دلدا پدید — اعلی خان بولوب یاندی‌لار نا امید
یو عصریدا بولدیکه کوب شورهش — یو قسمی ایکاندوك بشرلینك ایشی
سرور جامیدین ساقیا توت قدح — دم آلمای یوتای یارلینك عشقیده
یو مَی‌دا کورای یارلینك عکسنی — منی قیلغوجی زارلینك عکسنی

جانکچون کوره شهری قحطلیك بولغان جهتدین

سویندونك فلعه‌سی‌دین آشلیق تیلب نامه ایبارکانی سویندونك‌لینك خلقی نجه یوز عرابه‌دا لشکری کفاردین آشلیق ایبارکانی لشکری اسلام بولنی توسوب سوقوشوب یو آشلیق‌لارنی آجرانیب آلغانی کوره‌شهری‌لینك خلقی قحطلیك‌کا جیدالمای زن فرزندلاری‌نینك کوشینی خورك قیلغانی

معیّن قیلب روزکاری سخن — تزیب ریشنه‌غه جونکه دُرّی ثمن
جو ناقیل بونوع سوزنی تحریر ایتار — خرد خیلی سعیغه تقریر ایتار
قیلب ناقلان‌لار یو قسمیدا سوز — شجر برکی سارغاردی هم بولدی کوز
خطای لشکری نجه وقت قالدی آج — قرین آجی دمدم اورار ایردی کاج

جیدالمای که جانکچون فتیب نامه‌نی — که‌سویندونك ایبارذی بارنیب خامه‌نی
اوقوب‌کوردی نامه‌نی سویندونك ایلی — ایشتکانك خطای‌نینك سنیب‌دورملی
که دیدور ایمارکیل منکا کوب معاش — که هیچ قالمادیلار توکاب سانکدا آش
توکاتی عیالمنی یوب — یو غمنینك نجاتیغه قلغیل سبب
تغی یب یتار خلقمیز کتره — معاش یوقیدین بولدی حالی تبه
ایشینکان خطایلار جکیب سخت آه — مهیّا قیلب حیله زاد راه
ایمارذی بولار یوز عرابه معاش — یتمه یوز عرابه قوناق برله ماش
بولارنی آلیب یوردی کوب کافران — کوره ساریغه تون‌دا بولدی روان
مونی لشکری مؤمنین‌لار اوقوب — که آلدینی کفاری‌لارنینك تونوب
که‌هیبت قیلب مؤمنان اوردی بانك — خطای‌قورقوشوب بارجه‌بولدی سارانك
بولوب لاعلاج کفرپلار قیلدی جوش — که‌سویندونك بربانیدا قیلدی‌سوقوش
که جنك‌لار قیلب قلعه‌غه یتکوچه — خطایلار اولوکینی قیلدی دویه
کوره‌کا یتوره‌ای که قیلدی تمام — آلیب اولجا نقره‌دا خاص عام
کرونج برله اون نان کتدوم معاش — قوناق طیریق سماق برله ماش
یتمه توشتی مؤمین‌کا آلات جنك — تسن فو وطی فو وتیری خدنك
زرُ سیم برله زر بفت توار — جفان برله خورجون قانی تغار
آلیب موجه مال غنیمت‌نی کوب — عطا قیلدی مؤمین‌غه تصرف‌نی کوب
یو ایش‌لار باریسی عطایی کریم — خدا بنده‌سیکا رءوف رحیم
اکر بنده‌کا بولسه فضل حق — بولور ایردیمو موجه اموالغه غرق
که شکر خداغه هزاران هزار — همه بنده‌نی قیلماغیل شرمسار
خطایغه یو ایش‌لار بولوب سخت درد — دیدی قیلمدی بزکا لات هیچ مدد
که جانکچون قاشیغه کلیب کفرپلار — باشینی چالیب کوب فغان قیلدی‌لار

دیدیلار که بر ای شهن کافران بولورمیز بو تون قلعه سویدونك روان
که آجلیغ غه تیغ قالمادی حالیمیز خراب بولدی بسیار بو احوالیمز
که آجلیق دا هرکونده مینك اولکوچه اولوم چشی موندا غ تریك بورکوچه
بوجه نکچون بو کفریغه رخصت بریب قتولدیکه سویدونك ناری ایمان ریب
ایشتی کجه لب جقار کفری دیب که آلدینی توستی بروکا ادب
تمامی شهرنینك دلاورلاری که صحرایلار زور آورلاری
که یولنی توسوب هر طرفکا جقیب آلیب تیغ لار یول باشیدا یاتیب
که بیکلرات میراب بیك نوراردی توساب خطایلار قالیغه عجایب سوساب
خدایار بوزیدین کوجوك اون یشی کجوك اری یشن مرله پردل علی
بو ایکوغه بیك لار بریب سیم زر به نزدیك سلطان ایمان دی خبر
بو ایکی کریب شهغه بردی سلام ایمانردی دیدی سیرکا بیك پیام
کوره دین جقیب دور تولا کافران که سویدونك میانیغه بولیش روان
خبرغه بیاردی ایکومیرزانی تیز که لشکر بریتك تیز ایکومیرغه سیز
که آخون بوسوزنی ایشتمك همان بخه یوز دلیرنی یغیب بیکمان
که یعقوب میراب بیك نی سردار انیب صنبلدی دلاورنی هم یار اینیب
بو جمله دلاورنی قیلدی روان که بیك لار دله سوبی کفاربان
بو کفار جقیب قلعه دروازه دین که اسلام جریکی غه کلدی یغین
خطای سونکیغه کیردی لشکر تمام قولیغه سنان لار آلیب خاص عام
دیب الله اکبر بوکورنوب آطین جو تیغ مرله یاریب خطای نینك باشین
خزان یغراغینك اوزدلدی باشی اوزولکان باشی بولدی ساینینك داشی
که لشکر سالور تیغ خطای باشیغه یاریب باشینی یتکوزوب قاشیغه
که بعضی آلیمان سنان مار از تلورکم سنان مرك دوشن کداز

سنان مرله اعدا یوراکین یاریب که تیغ فوستینی یوز مینك تلیب
خطای لار قایمار ایردی سویدونك سری جقیب آغزیدین برغریج تیل لاری
تمام شیردل لار فیاده بولوب قالیغ لار الیب قش لارنین قیستوروب
که تونکان ایجدین که اوسن دلیر بولوب اولکونی ارسلان یاکه شیر
مونینك اونك یانیدا یوروبان علی هلاك ایلادی تیغ ایله کفرنی
شهردین بنه روزی آخون دلیر سالیب تیغ کفریغه هم آتی تیر
که سویدونکغه یتکوجه قیلدی جهاد آجیلدی که اسلامغه یانی مراد
بولوب شاد اسلامی یاندی همه توشیب کفریلار ایجره کوب زلزله
سولاندیکه سویدونکغه قاشقان خطای توروب قالدی سویدونکدا برنجه آی
تونونك ساقیا جام هوش یادینی ایجیبان قیلایین نکار یادی نی
که بلبل صفت لیك فغان ایلایین که یادیدا یاغریمنی قان ایلایین
که هجری یقین دور جمالی یراق فراق یقین دور وصالی یراق
منی قیلدی مجنون که لیلا بولوب کوزومدین اوجوبدورکه عنقا بولوب
انینك یادی مرله بولوبمن زبون زبونلوقدا می نوت بولوب رهنمون
میی که بو نوع غمنی دفعه ایتار محبت یتار جمله محنت کتار

کوره شهری نینك شمال طرفینی شهرنینك تاشینی

صانکدونك جانکزا دیکان هم شهر صعت لیك ایردی صانکدونك جانکرانینك
ایجده نجه چنغن لار کوره شهری نینك عهده سینی الیب لشکری اسلام کلسه
اولار مرله سقوشورمیز دیب مهیا بولوب تورغان کافرلار مرله لشکری اسلام
یاریب شول صانکدونك جانراداکی کفارلار مرله جهاد قیلغانی
جو سوز ناقلی اوشبو قسمی دیمیش توکانیب خزان فصلی هم بولدی فیش

تمامی دلاور سوزین قیلدی بر
اعلی خان دلاورنی قیلدی امیر

تمامی اولوغلار مبارك اولغوب
شهیدلار اوجون هم تبارك اولغوب

تمام جونك كجیك لار قیلیب مصاحبت
قیلب شوكت آخون بله مشورت

صاندونك جانكز اجنكی غه بولدی روان
ایدی شوكت آخون بو وقتیدا خان

بو خان سیف جلال آخونوم برله تیز
یمه قاضی اصغرمو آطلانیدی نیز

اعلی خان دلاور امیری زمان
كه رخشی غه مندی جهان پهلوان

كه منتی زمان روزی آخون بله
مقصود آخونوم مسعود آخون بله

ایمن اخونوم ناصر آخون بله
خلیل آخونوم حسن اخون بله

كه جونك آخونوم كجیك اخون همه
جهادغه بولار ایلادی دعاغه

علی حاجیم حاجی آخون علی
علی حاجی خلفت گلستان گلی

حاجی سعد وقاص قواش حاجی لار
عید باقی حاجیم طاهر حاجی لار

عمر خاتم ابوالعطا خطیب
عزیز خطیب آخون كهشغه قریب

ابا مسلم آخون كه نیكو خصال
قاسیم عاشیر اخون فسنده فعال

بولار شیر پیكر اسملار الیب
صاندونك جانكز اوستیكا توشتی كلیب

بولار سونكیدین آطلانیب كوب سپا
الملار الیب جون قیلب قطع راه

جودان حاجی طاهر خزاین جی بیك
كه عبدالله حاجی دفاین جی بیك

بوایكو بیك ایردی نه خوش دل پذیر
ایرور لایق تخت تاجی امیر

بنه عبد رحمن خزاین بكی
ایرور زور آور وفاین بكی

بنه عبد واحد خزانه جی بیك
دلی خوش كه جنكی مغانه جی بیك

مغفر شانك بكی عاقل باخرد
زبانكار بردل وهم بخشی مرد

حسن غرغجی بیك گلستان گلی
حسین بیك ایدی اوشبو گلی بلیلی

عظیم بیك بله مهربندین شانك بكی
صنیلدی دلاور غنی شانك بكی

كه بیكدات میراب برله بهرام خوجام
بولار برله آطلانیدی كوب خاص عام

بنه قاسیم آخون ایدی ایل بكی
سونیلنك اول یوزیندین قدم بل بكی

امیر شاه پساول كه جماس میراب
یوسف بیك خدابردی بیك میری آب

محمد علی بیك علی بیك منیك بیكی
روان بولدی لار آطلانیب جمكی

بنه فالنو بیك نو جوان باتمیز
نور آخون فرزندلری ابردی عزیز

بولار باردی كفار بله قیلدی جنك
بو اسلامی لار قیلدی كفرینی تنك

بازار لشكری بوردیلار قوزغالیب
روان بولدی لار آف الهی الیب

شهر نینك امجیدین تمام رای لار
منیب هر بری بامبولوق تای لار

بری بشر بیك ابردی بای كلان
كه باش ابردی بای لارغه اول نوجوان

اعلی آقسقال ایكی موس غنی
بریندور علی بیك بریندور ولی

بری صابر آخون كه میر صالح هم
علی خطیب اخون بو هم محترم

بنه اسحاق حاجی بولوبدور غنی
كه باراق آخون نینك آزراق جانی

تمی شمه آخون ابرور كهنه بای
بنه نقشی آخون ابرور زهنه بای

كه كاید بازار بیكی هم بخشی دور
بولاردین بولنك بارچه رنك نقشی دور

بولار برله بوردیكی نجند فقیر
خیالاتی بوقتور ایماس دور حقیر

ستك لار فنك لار خودك همه لك
حمك لار روزك لار تولدی تولك

یوسف بای قیرغیز بای سوداكری
فولاد بای ولی بای هم كاشغری

كه سلطان یاكورگه تونكان بله
پوروب فوج فوج اهلی ایمان بله

صاندونك جانكزاغه یارچه آطلانیدی لار
تمن تمناب یتیب باردی لار

صاندونك جانكزاغه آف لار زنبورك
جهنم كا كتتی تولا بندرك

بو چغتی مو هم تملازینی تشیب
مسلمان ساریغه توفك لار اتیب

سفیل باشیدین هم تمام كافران
تمن فو مسلمانغه قیلدی روان

عمر خان خوجام تیز قوپاردی شیبه سالیب اهلی یکدار ارا زلزله
هر ایکی طرفدین قیلب سخت جنك مسلمان خطاینی قیلب ایردی تنك
بناکاه حسن غزنجی نو جوان شهید بولدی جنتکا بولدی روان
نه خوش نو جوان ایردی هم ماه روی که نیلدوخرد نیك خوی نیك روی
ضخامت ارا چون ایدی کوهکن لطافت ارا ایردی سرو ثمن
خرد چمنی نینك اُول ایردی گلی انینك وصفینی دیر زبان بلبلی
قریندا شی انکلاب اوزوب سخت آه که خویش اقربا برله کیدی قرا
حسین بیك قیلب کوز یاشین مثل سیل انینك شاعنیده قیلدی انشا غزل
فلکدین شکایت قیلب دمبدم نیلدا بو ابیات کربهلی نسم

حسین بیك نینك کیریه سینی ملا بلال شاعر غزل قیلشانی

رفیقا بغلاهی نیلای فریند اشیمدین آیریلدیم
کمان انمه تریك دیب تن قالیب باشیمدین آیریلدیم
نجوك انکوم قیلن کنکوم نجوك مقصد سزی ینکوم
کیوچوان مهربانیم برکه بولمه اشیمدین آیریلدیم
ندین من اورماین کیم اوتاوغ آه لار بیتوادورمن
کیم یغلاب کیمه اینایکه مونکدا اشیمدین آیریلدیم
قنات سین قوش کبی بولدوم نجوك فروار اینالکایمن
انیسیم مونسیم فرداش سیرداشیمدین آیریلدیم
که بی درد بی نمیز بی فهم آدملار منکا کولکای
کرسه تشمه لب دور من ایچار آشیمدین آیریلدیم
حسین بیك نینك فغانینی بلالی نظمیکا آلدی
قرندیم قصد اشعار برله چون باشیمدین آیریلدیم

حسین بیك بو نوعکا فغانلار چکیب بدن‌نی الیب نعش اوزره سالیب
نمازین اوقوب غازیلار سروری که نعش‌نی التیب کوروستان ساری
لحد باشیدا جون تبارك اوقوب تمام یاندیلار جایغه تاشروب
ایمجن صوفی برله عثمان یوز یشی ینه اوسته عثمان بله اوچ کشی
شهید بولدی اُول بردا ایلاب جهاد بولار روحینی تنکری قیلسونکه شاد
کورونك بشر بیك کا حربی کفری یوق بوکون بشر بیك پایغه نکدی اوق
ینیب چقتی جنکدین بولوب زخمدار اوشل زخمیدین دمبدم قان آقار
الیب چقتی بو بیك‌نی زخمین تانکیب خلایق تمام چقتی جنکدین یانیب

کوره شهریدین جقیب سویدونکدا سولانب قالغان

خطابلار دلو فصلدا قورغاس‌غه بارمای بولوب یولغه جقانینی لشکری اسلام
آنکلاب یولینی توساب قانیغ ساوغدا ایچنك قیلب بارجه‌سینی هلاك قیلغانی

بو دم بارجه سردارغه یتّی خبر قدور کم خبر بلکه نصرت اثر
دیدی شهری سویدونکدا قالغان خطای ینه آندا جندان سولانغان خطای
نجه مینك خطای سوبی قورغاس سیان بو قون شبی اوّلدا بولمیش روان
دیدی شاه‌لار بارمو دور یخشی ایر دیدی زمان شیر دل شیر فر
بارپ کفریلارنی هلاك ایلاسون خطایلارنی کوب دردنك ایلاسون
بوسوزکلماین بارجه مؤمین‌غه خوش چراکه ساوق شدتی قیلدی بوش
کمالی ساوق ایردی بو وقتیدا یتالماسکه شه‌لار ایکز تختی دا
که برداش قیلالمای ساوق‌غه باری که لشکر بولالمایکه اوندین ناری
اسرائیل دلاور مزارلیغ بله عزیز پهلوانلار بازارلیغ بله
قواش شیر مرد آق نوقالیق بله جهادغه بارورغه قیلور دغدغه

طورفان یورلکی هم همت توخته بیلك
بار توفای ابلی دین خدا بردی بیلك

خدایار یوزیدین خدا بردی لار
کیکزمی علی برله تیز یوردیلار

دولار جمله‌سی کفری راهین توسوب
مثالیکه اوردك‌نی لاجین توسوب

بو تون اوّل آخشامدا ایکی کروه
بری یرسی برله بولوب رو بروه

تمام کفریلار باشیدین کتّی هوش
اوشول توندا فیلدیکه آتدای مغوش

جاراقا جوروقا قلیچلار اوتی
تاراقا توروقا سالدی غولدی‌نی

شمی تاریك اولدی تُمان برله داج
که مؤمین ایشی موندا تافتی زواج

که باغدوردیلار تیز مدکی بولوط
ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت

یتیب بر اوزه بو صفت کافران
سری بی تنان تنی بی سران

اوشل توندا بولدی عجب سخت جنك
خطای قانی برله بریب یرکا رنك

که بامدادغه تکرو توکاندی عدو
آجیب باب نصرت مسلمانغه هو

یتیب بارجه خلق اولجه‌لاری الیب
که سردارلارغه کوروندی کلیب

دلیرلارغه شه ایلادی ایلتمان
بریب باش اداغ سرفا قات قات

کتور ساقیا می‌غه من تشنه لب
اجیب سوز اطیغه برای تیز دب

برکورسونکه سوزنینك تکاورلاری
چاقیب تیز تکلّم اکابرلاری

زبان شاهی فیلسونکه سوزساری عزم
کلشتان صفحه‌دا فیلسون که یزم

آجیلسونکه دمدم تکلّم کلی
نوا ساز فیلسون لسان بلبلی

کوره‌نینك تاشی صاندونك جانکزانینك فتح بولغانی

تمام غازی بر کون خروش ایلادی
قران قایناغانتك کسه جوش ایلادی

تمام مؤمین اهلی بولوب درغضب
سواره بولوب بردی اطلارغه دب

بولوب بعضی آطلیغ وبعضی پیاق
الیب ایلکیکا غولدی برله ایاق

برجی آی نینك که اون ایکی‌سی
قیاده بولوب مؤمنین جمله‌سی

که‌درواژه مشرق‌غه تیز قویدی اوت
تونون‌لار هوا ارزه بولدی بولوت

که تونکای‌لار برله کوب مؤمنان
صدتونك جانکزا ساریغه بولدی روان

شهر لشکری قبله درینده‌ق
بوزوب کیردی اوشوردی کوب‌لنده‌نی

دلیرلار دوکان‌لارغه اونلار یاقیب
خطایلار کوزیکا تونون‌نی تتیب

او کون کج عجه کوب خطایغی قریب
خطای باشینی غولدی برله یاریب

الیب ایلکیکا خنجری آبدار
عدو جیلی‌نی ایچنان قیلدی خوار

قاچار ایردی کفّار ثوشقان بولوب
بنوع کریه قاشیدا سچقان بولوب

دلیرلار بولوب شیر نر صفت
قاچار ایردی اعدا بولوب خر صفت

سالیب شیر مردلار خطایغه سنان
کوب اعدانی قیلدی سقرغه روان

که بعضی عدونی نعلکدا اتیب
که دوزخداکی اتلیغه قتیب

که بعضی خطایلارغه شفقر اورار
عدولار سقر ساریغه قر اورار

که بعضی سنان سالدیلار بعضی تیغ
که اعدا باشینی اوزوب بی دریغ

که بعضی غضب برله سالدی تیر
اوزولسه باشی تن ایرور بیخبر

سوروب کفریلارنی دیبان جاق جاق
که تیغلار خطایغه سالیب شاق شاق

جراقا جوروقا قلیچلار اوتی
تراقا توروقا سالیب غولدی‌نی

جنان باغدوروب تیز مرکی بلوت
توناشقان صفت‌لیك تیستانغه اوت

ویا بر سروك یلقی‌غه نکدی شیر
ویا شیر برله توتوشتی دلیر

جونان کفریلارنینك اوزولدی باشی
که آطلار ایاغیدا سای تینك تاشی

بر اوزه یتیب بو صفت کافران
سری بی تنان تنی بی سران

بوکون قانقوجه کیجه تانك آتقوجه
دم آلدی قیلیب جنك‌نی تا یانقوجه

قاچب بولدی کفّار شهرکا روان
که بوز نچه کافر قونولدی آران

که مؤمنین قیوشدی قدم اولجه‌غه — که پانداقی کیزلاب تمام غولجه‌غه
که غارت قیلب بارجه اموالنی — که آط باش جای خطای مالینی
تالاشیب قرا جای کوکجه‌ای‌نی — المشیب تیوه آط کلا نای‌نی
لکن برله داروی جادن جنه — مکر قالمادی اوسمه برله خنه
الیب بعضی‌لار دختری نازنین — که ورمه‌میان عجیلب معجبین
که آلتون کموش برله دوردون توار — شکر برله کشمیش ثبات قند انار
تمام بی‌بضاعت بولوبان غنی — خدایلار کوتاریب زر نقره‌نی
بحکم خداوند نعم النّصیر — که فرزند زن‌نی قیلمان اسیر
کوره شهربنده مبانجه مؤمنین قالیب — پانیب غولجه‌غه اولجه‌لارنی الیب
هر اوبیاوك اوبی ساری بولدی روان — غنی بولدی اولکون مؤمنان
که شه‌لار طبل شادیانه چالیب — کورونك اهلی حافیظه توالار قیلیب
قیلب لعله جبه دلبر طرفه ساز — شاه عاروق قیلب کیك دك انجه باز
بنه معصوم آخون توالار قیلب — که صادق دوتاری صدالار قیلب
که نقلش حسین چالدی آغدا نفیر — قیلب آغدا قاسیم چکردك صدیر
تمام مؤمنان شاد مسرور اولوب — یورورهر بری شاهی غفور اولوب
خدا اینتی برله بولوبدور بو ایش — خدر یوقسه بنده قیلالغای ده ایش
بو جور بنده‌سی اوزره فضلی الله — بر عاجز نویف‌لار بو دور عطا
کورونك قدرتی ربی حیّ القدیم — خطایتی ندیم انّی برکا کریم
که شکر خدانغه هزاران هزار — خطای آلدیدا قیلمدی برف خوار
دیمه کفریلار برله جنك ایلادوك — خطایتی جهاد ایچره تنك ایلادوك
هر ایش اوسه اولدور خدا خواهشی — ایماس دور اول ایش بنه‌لارنینك ایشی
ولی بنده‌کا جزوء اختیار — عطا ایلادی اختیار بیروبار

تمی کورساتیب بنده‌کا ایکی یول — صراب موندادوردیب خطادیب که یول
بو یول دیب که کیرسه جنّت نهار — بو یولغه کیرور زار محنت نهار
خدایا کرم ایله جنت یولین — روا کورمه مؤمنین محنت یولین
محبّت مَی دین توتونك صافیا — غریب ناطمی دین قیلب ابتدا
بلال بی سعاده کین قالاسون — جو من سیز فتح ایلکیکا آماسون
کشیکم محبت مین دین اچار — که حرص هوالار دلیدین کتار
شمالدك اوتوب کتی عمری عزیز — که افسوس بماس سن ایا بی‌تمیز

القصه قلعهٔ کفار یعنی کوره شهری‌نینك فتح بولغانی

وآندا بولغان واقعه‌لارنینك بیانی — ونجند کفارلارنینك سردارلاری‌نینك
مطیع برلغانی فبری جانکجون مطیع — بولوب بنکی جانکجون اوزبکا اوت
قیوب اولکانی

بو قسمی دیدی ناقلانی سخن — ندور ناقلان عاقلانی سخن
سپا لارینه ایلادی مصاحبت — علوم اهلی برله قیلب مشورت
دیدی امدی بوزسانی کوره شهرینی — خطایدین آلیب سلطنت تختی‌نی
مسلمان ایلی ایلاسانك شاملیغ — رعایتینك حالیدین آکاملیغ
بو سوز برله اسلامی آطلانمدی‌لار — کوره شهری اوزره یتیب باردی‌لار
قوپاریب بنه ایکی برکا شیبه — سالیب کفری اهلی ارا زلزله
تولا نامدار شیبه اوزره جفیب — کوزونکان خطایتی تنك‌دا انیب
آنیب کفریغه زنبورك‌لار اوقین — بو قلعه‌نی بوزماقغه بولدی یقین
خطایلار ارا توشتی کوب زلزله — که امید اوزوب جان‌لاریدین همه
تولا اهلی کفار بولوشتی هلاك — که فرزند زن بولدی کوب دردناك

750

کریب جمله جانکجو نغه زاریغلاشیب باشینی اوروب یر جهان تیغلاشیب
کلیب داد اتیب کفری سرداریغه نه سردار بولسونکه مر داریغه
دیدی بارچه‌میز حالی بولدی زبون بری‌برنی یب بارچه بولدوق جنون
خورك ایلادوك بارچه آدم کوشی بو قسمی‌بولوب بارچه‌میز نینك ایشی
جهاد ایلامكا مجال قالمادی نعی مانکغالی بردا حال قالمادی
یورارمیز که بر برسی‌میز دین تجیب نوکاندوك اولوب آب افیون ایچیب
مونی آنکلادی شاهی کفاریان یوزین تیرمالاب قیلدی آه فغان
دیدی بارچه دارین یغیلسون دیدی بوایش‌نینك علاجینی قیلسون‌دیدی
یغیلدی غلادای دالویه لار قیاده کلیشتی اوروب قویه‌لار
که‌جانکجون‌یانیغه کریب قویدی‌باش همه‌یغلاشیب کوزیدین توکنی یاش
آجیب اولکونی بارچه انباریغی یاریم‌تویدوروب خلقی‌نینك باریغی
که یاندوردی خلقین نصیحت بله کریغتار اولوب درد کلفت بله
یوروز ایزدی کفّار جانیدین کجیب اولور ایزدی افیون سویغی ایچیب
نوتوب بر بری‌نی کوشیغی یدی که تانلیغ ایکاندیب توشیغی یدی
کلّرغه جقیب اوجراغان‌نی نوتوب خاتون بلالارنینك قانینی یوتوب
که آدم کوشیغی تالاشیب یدی اوزین فوقینی قارنی آجیب یدی
که اسلامی‌لار هم مونی جاغلادی نعی ایکی برکا شیبه باغلادی
شیبه اوستیدین زنبورك‌لار اتیب که لاتُ منات اهلی‌نی قورقوتیب
نولا کفریلارنی هلاك ایلادی خطای‌لارنی کوب دردناك ایلادی
که جانکجون قیلب الجی‌چنك لویه‌نی قوشوب مونکا بر نجه دالویه‌نی
بولارنی چقاردی سفیل باشیغه جغاردی یته شهری‌نینك تاشیغه
بولار تورّیب دیدی ای اهلی دین نجه تونکشی بیك برکا کلسون یقین

بولوب رو برو سوز قیلالین دیدی خیالینك ندور بز بلالین دیدی
بولار قاشیغه باردی جاّش میراب خدا بردی بینك هم امیر شاه میراب
دیدی ته‌سوزونك‌بولسه قیلغیل بیان محوك خواهشینك بولسه قیلغیل عیان
دیدی شاهمیز جون ایطاعت قیلب کنامیزدین اوتسه عنایت قیلب
دیدی مونك کجیك‌بارچه‌بوانوق مطیع خدا قیلدی بزلارکا بیزنی رفیع
یته پرسه بزلارکا اوج کون امان که آیدین سوزومیزنی قیلسانق عیان
بوسوزلارنی چنك اویه قیلدی بیان بولار هم امیر ساری بولدی روان
امیر برله سلطانغه بر بر دیدی بولارغه امیر ایلتغات ایلادی
مونی آنکلادی بارچه بیك‌بولدی شاد که سلطان امیرغه یو ایردی مراد
دیدی نیز چنك‌اویه ساری بارینك که چنك‌اویه‌غه نیز بوسوزنی قلینك
که‌جانکجون‌دین‌اوزکا اولوغ‌لارنی نیز جغاریب که بزلارکا نیز برسانکیز
که‌جانکجون‌غه ایلطاف قلیب‌قلعه‌سین نمامین قیلورمن اولومدین ایمین
باریب‌تونکشی‌لاردیدی چنك‌اویه‌غه که آنکلاب که یاندی یو هم سونکیغه
کریب کفرلارغه بیان ایلادی اولوغ‌لار سوزینی عیان ایلادی
دیدی خویزلاردین کریب ایکی‌تن که هرسوزنی قیلسه ایشتسام که من
مونی دیب جغاردیکه چنك اویه‌نی که سلطان امیرغه دیب‌بلار مونی
امیرلار قواش قاضی‌نی باش اتیب که‌بیکدات‌میراب‌بیك‌نی‌بولداش‌اتیب
بولوب ایکی تن کفری ساری روان خطای شاهی قاتیغه یتی هیان
کوروندی کریب رسم آداب بله نکلّم قلیشیب که هر باب بله
جغارمانچی بولدی سپاه‌لارنی نیز آجیب برمك اولدی قیوغ‌لارنی نیز

بس ینکی جانکجون‌نینك حکم برله کهنه جانکجون‌نی

یعنی چنك جانکجون‌نی باش قیلمه مجلد منصب‌دارلار برله جقاریب برماك بولدی قواش بیك یکدات بیك‌لار جانکجون‌نینك قاتیدین جقیب سلطان شوکت آهونفه امیر اعلی خانفه بر بر بیان قیلدی مسلمان‌لار طرفه شاد خرم بولدی ایرتهسی کفارلار دروازه شمال‌نینك قبله طرفی تشیب توشوك آجیب لشکری کفارنینك سردارلاریدین مثلاً جانك جانکجون تودارین بی‌دارین کهنه جانکجون سادارین خاغلادای خاغلادای باغلادای عه‌آغلادای لارنی خانون فرزند مال منال‌لاری برله جقاریب مسلمان‌لارغه تاقشوروب بردی سپاهلار بو سردارلارنی غولجه شهریکا ایبارردی ینه کفارلار قلعه دروازه‌سینی برکتیب آلیب آجمادی مسلمان‌لار اوج کون صبر قیلدی کافرلار دروازه‌سینی آجمادی ینه سردارلار جقاش بیك قواش بیك یوسف بیك امیرشاه بیك بیکدات بیك سامساق تونکشی لارنی ایبارردی بولار قلعه کفارنینك قاتیغه کلیب بانك اوردی وایدی‌لار کم ای ناکس‌لار نهفه حیله قیلب دروازه‌نی آچماس‌سیزلار وعده‌کا نه اوچون وفا قیلماس‌سیزلار دیدی چنك دالویه چقتی وایدیکم ای بهادر یکیت‌لار جانکجون سیزلاردین نمان قورقادور وایتادورکه ینه بنه کون صبر قیلسالار آندین دروازه‌نی آجیب برسك دیدون دیدی بو سوزلارنی آنکلاب بیك‌لار خواه‌لادیلارکه یانغایلار چنك دالویه‌نی برکا آلیب یارغای شول زمان سفیل باشیدین مباطیق آق سمساق تونکشی‌غه نکدی شهیف بولدی یارغان بیك‌لار چنك دالویه‌نی اولتوروب باشینی خندك‌نینك کوبروکی‌نینك یانیغه آستی ینه جنك قلیشتی اولوغ‌لار صادیرغه ایبدیلار ای صادیر ینه برلغم کورلاسانك سفیل‌نینك آستیغه دارو قیوب

بیانداى‌نینك سفیلی‌نی بوزغانداك بوزغیل دیدی صادیر خوش بولغایدیب ینه لغم کورلاغانی

نظم

مونی آنکلادی تیز اون نجه داس — سفیلفه یوکوردیکه فیلمای هراس
سفیل‌نی بولار بوزغالی باشلادی — بوزوب قلعه‌نی توزکالی باشلادی
سفیل باشیدین کفری اوت ناشلادی — که اوت همفزیغ یاغنی دود تاشلادی
بو اون نجه مومین‌نی قبلدی شهید — جانی هشت جنت‌کا قبلدی فرید
که صادیر لغم کورلاماقفه توتوب — توشوك برله خندك تکیدین اوتوب
سفیل آستینی داروغه تولدوروب — قیوب فیلته‌نی فیلته‌غه اوت قیوب
سفیل‌نی قباب راه‌دك چونك شورا — خطای خلقی‌نی ایلامانکا تیا
قیلب وارجه اسلامی غوغایی عالم — خیالی خطایلارنی قیلماق تمام
بو کونلاردا بولدی عجب سخته جنك — خطای‌قانی غیرانی جوشان بردی رنك
که برنجه تن قلعه‌غه قویدی اوت — تونون چقتی آسمانفه بولدی بلوط
خطای قالدی حیرت‌دا هر یان باقیب — اوزی‌نینك اوبی‌کا اوزی اوت یقیب
تونون برله اوتلار شهرکا تولوب — که کوزدین شهر بلکه غایب بولوب
کریب غازی ایرلار شهرنی باسیب — خطایلارنی توتقان همانا آسیب
هلاك ایلادی تیره‌سینی سریوب — کسیب باشینی کوزلارینی اویوب
خطای اوجراسا تیز ایلاب هلاك — که قرزند زنی‌نی قیلب دردناك
کریب بر طرفدین امیری زمان — ینه توخته آخون جهان پهلوان
عدو خیلی برله قیلب سخت جنك — عدو قانی برله کریب یرکا رنك
صنیلدی دلاور یله بشری بیك — ینه قاسیم آخون ایدی عشر بیك
شهر لشکرینی بولار باشلایان — قیلب جنك بولوب آرسلانی زمان
خطایغی جاقیب باشلارینی اوزوب — بوروب هر بری مردلیغ کورکوزوب

بو یاندین کریب توقتمك بیك همه که بل لشکری موسیار بیك همه
عظیم شاه الم شاه امیر شاه همه همت شاه خوجه شاه تمور شاه همه
سوروب کفریلارنی بولوب بوربتمك خدای سینمسین نیزه‌دا قیلدی جك
که بر کوجیدین غوجه بهلوان‌لاری ارا اوستنك دلیری جوانان لاری
تاتن اوستنك دلیرانی بر یاندین ارا بوز جریکی نیکیب آرقادین
چاوقای بولوکای مرارایغ تمام ینه بار تو قایدین تمام خاص عام
که تیلغا اولاستای بله جوبجی‌لیك بورا بوغاسونلوق بله کوب جریك
ینه قاس سفتسای بهادرلاری که‌قورغاس‌ایلی‌نینك که پرزورلاری
چکه تونکانی آخون جریکی تمام که بالغور یغاج کانیدین خاص عام
شره باغ قوغونچی وقاینوق همه جاغوستای دولاتو خونغای ینه
ایکی بوغرالوق برله غالجات ایلی آجانوقو شونکقار کتمن بلی
که دار تام دو برله اودوتو تخی دوبون لشکری کلدیکه انبوه تخی
که هر کوجه باشیدا آطلاز جاقیب خطای باشیغه تیغ برّا سالیب
که نعره جکرینك چکیب های هوی نجوك تنك بولور ارّدها برله اوی
بو تورغون جریکدین آلالا جقیب یورك یارغودك شور غوغا جقیب
که قانغه بویالیب بولوب لاله رنك که برکجه کوندوز قلیب سحت جنك
بولوب هر بری اسلامی مست تیوه‌دك لعین‌لار بولوب اهریمن دیوه‌دك
کهی بوجریك‌لار خطاینی سوروب کهی بو جریك‌نی خطای یاندوروب
تاتك آتقونچه ایلاب که غوغای عام سحرلیکدا بولدی خطایلار تمام
تونوب کهنه جانکچون‌نی ایلاب اسیر که فرزند زن‌نی قلیبان یسیر
ینه نچه یوز اهل مظلوم خطای که‌جانکچون اویکا کریب توقی جای
سولانیب که اوج کونغچه بارچه‌سی بولار بو لعین‌نینك ایدی غالجی‌سی

ینکی جانکچون ایردیکه یاش نوجوان مسلمانغه قیلماب ایدی هیچ زیان
دیدیکم مسلمانغه من ایل بولای نمه کلسه باشیمغه آنی کورای
که چنغن یغیلدی دیدی آی اولوغ که برلارکا لایق بولوبدور تموغ
که‌سن‌قیلمه موداع یمان‌ایش‌نی هیچ سنی چغالی قویماغایمز که هیچ
بوسوزنی ایشتی بو جانکچون خطای علاج تاقماین یغلادی های های
بوجانکچون‌اوزیکا اوزی‌قوبدی‌اوت قالیب چقتی آخیر تمام اهلی بوط
بو قاچقان لعین‌نی هلاك ایلادی تمام اصل نسلینی پاك ایلادی
بولوغلارغه توشتی خراین لاری جریك‌لارکا توشتی دفاین‌لاری
آلیب اولجا دخترى ماه روى که موزجه‌میان نقره‌تن مشکبوی
مسلمانغه توشتی تولا نعره تمن قدی مثل عرعر بوزی یاتمن
کورونك قدرتی قادرُ ذوالجلال که هاقتن جبین تختی تاقتی زوال
تمام مورچه‌نی شیرغه غالیب قیلب برور قشغه شیرنی مغلوب قیلب
اکر خواه‌لاسه آن خدای کریم که عنقای قیلغای جبین‌غه ندیم
هر ایش‌نیکه قیلسا خداوند قیلور که یوقسه تهیف بنده‌دین نه کیلور
که شکر خدانینك بو انعامیغه که نصرت‌نما جود احسانیغه
ایا ساقیا توت فرح جامیدین بولای مست ایجیب جام کُل قامیدین
بو مست‌لیکدا ایلای که یاریمنی یاد که مقصدغه یتسم که تاپغوم مراد
که مقصد همه کعبة الله ایردور مراد کعبة الله الله ایردور

یعنی آن خدای عالمیان‌نینك فضل کرمی برله قلعه کفّار فتح بولدی
بارچه سردارلار اوز لشکرینی آلیب یانیب غوجه شهری‌دا قرار توقّی‌لار
بارچه لشکری اسلام نچند زمان تاج بولوب راحت وفراغت قیلیب‌لار

القصه سلطان شوکت آخون برله امیر اعلی خان‌نینك

جنك غلبه‌سی‌نینك بیانی بو آنداغ واقعه دورکم سلطان ملا شوکت آخون امیر اعلی خانقه کناه قبسوب امیرلیغی منصبی‌نی آلدی بارچه لشکری اسلام بو ایش‌غه دل تلك بولدی چراکه تولاراق خلایق امیر اعلی خان‌نی دوست توتار ایردی چراکه اعلی خان زمانه‌نینك‌دا بی‌نظیر ایردی وهم تولا جنك قیلغان یاش نوجوان پُردل ایردی بو جهتدین بارچه منصب‌دارلار سلطان شوکت آخوندین اعلی خان‌نینك کناهینی تیلادیلار شوکت آخونغه معقول بولدی حتّی که تونکانی‌لارنینك اولوغی باکور سلطان چرسن بایَنْ شَیْ لوجوز یَنْشَیْ لَایَنْ شَیْ‌لار کلیب آخونلوقدین اعلی خان‌نینك کناهینی تیلادی اونومدی آخیر خدایار کنتی‌دین ملا صالش امام تولدی پوز بشی ملا مشهور امام‌لار کریب آخونلوقغه نصیحت‌آمیز سوزلار قیلدی چراکه ملا صالش امام سنّه سنه‌لیك خردمند کشی ایردی وهم اعلی دولت اغتیا کشی ایردی سوز آغاز قیلدی وایدیکم ای آخوندوم دو دنیا فائیدور آنینك دولت وآبرویی هم فائیدور بجنك اولوغ دولتمندلار یر سوزینی سوراب آخریدا زیر زمین‌دا خاك آلوده بولوب یتیب دور مثلاً شاه جمشید وفریدون فرخ ومنوچهر وضحاك وکیکاوس وکیخسرو وزال زر ورستم وکودز ابن کشواد وانوشروان بس پادشاه‌لارغه همت‌لیك ایرانلار وعاقل وزیرلار لازیم دور چراکه وزیر فیل وعاقل بولسه پادشاه آسایش‌دا بولور البته اعلی خان‌نینك منصبی‌نی عنایت قیلسونلار مکر آنداغ قیلمامسه‌لار یورت قولدین کتار ایش‌نینك آخری فسادغه تارتار اول وقتیدا قشیمان فایده قیلماس دولت قولدین کتسه یانیب کلماس

هرکشی توانالیغ وقتیدا داروبی کار ایجیب عادة قیلسه البته کسل‌لاردین امان‌راق بولور مبادا آغریب یاتقان‌دین کین داروبی کار ایجکان برله فائدهٔ نفعه یتکورالماس مثلاً تریاق داروسینی زهر ایچماس‌دین ایلکری راست قیلب قویسه یخشی بولور مبادا زهر ایچکاندین سونك تریاق داروسینی راسلاب ایچکونچه یورك یاغری ایزیلور اول وقتیدا ایچکان برله سود قیلماس البته هلاك بولور ای آخوندوم موندین اورکاسینی اورلاری بیلسون‌لار دیدی سلطان شوکت آخون ایدی ای امام آخون راست ایتا دورسیز امّا اعلی خانقه منصب برماسمن دیدی ملا صالش امام آخون وتونکانی‌لار سوردیلارکم امیر اعلی خانغا نمه کناه بار ایردیکم آنکا موجبه غضب قیلادورلار دیب ایردی آخونلوق ایدی انینك کناهینی اورزوم بیلادورمن دیدی بولار ایدی موندا غ غضب اورکا زیان قیلور دیب ناعلاج بولوب یانیسب چقتی بارچه اولوغ کچیك‌نینك کونکلی شوکت آخون‌دین قالدی ملا صالش آخون اوز کنتی‌غه یانیب چقتی پورت خلقی یغیلیب کلدی سوردیلارکم نجرك بولدی دیب آخون بولغان واقعات‌نی بولارغه بیان قیلدی بارچه لشکرنینك آچقی کلدی نورغون لشکر قاش بویی‌غه بارذی امیر اعلی خانقه کورونمدی خلایق‌لار اعلی خانقه ایدیلارکم سیزنی اورومیرغه سلطان قیلدوق شوکت آخون‌نی عرله منصب قیلدوق دیدی اعلی خان ایدی برنچه کون صبر قیلینکلار تا که آخونلوغ‌نینك آچقی فست بولسون دیدی خلایق‌لار اوتومای امیر اعلی خان‌نی سلطان کوتردی هر طرفدین لشکری اسلام جوق جوق یغیلب کلیب اعلی خان‌نی مبارك بادلیغ قیلدی بارچه سپاه ورعایا شوکت آخوندین یوز اویوردی بارچه‌سی اعلی خانقه ملازمت قیلدی حتّی که

صتیلدی فالمصدهم شهرنی ناخلاب صحراغه چقیب کتّی بیکذات بیك
خوجام نیز علی فوجی‌لارنی آلیب زنبورك‌جی‌لارنی باشلاب اعلی
خان‌نینك خدمتیدا بولدی سلطان اعلی خان احمد خان خوجام‌نینك
کناهیدین اوتوب امدی سیز ای خوجام خلایق‌لارغه دعا قیلب بربب
اوبولکزدا تنج یاتینك دیب صحرادیکی اویکا ایسارددی احمد خان
خوجام‌نینك اینی‌سی توخته آخونی‌نی امیر لشکر اسلام قیلدی ملا روزی
آخونی بنه مفتی قیلدی طاهر بیك عبد الله بیك عبد الرحمن بیك
عبدالواحد بیك‌لارنی غزنچی قیلدی مغفر بیك‌نی داد خواه بیك قیلدی
مهر الدّین بیك عظیم بیك صتیلدی بیك‌لارنی شانك بکی قیلدی
حرّقاپسی سپاه‌لارنی برر منصب‌کا مقرّر قیلدی آندین سونك سلطان اعلی
خان لشکر انبوه برله شهر طاره‌فیکا یوزلاندی بو خبرنی ملا صلیش امام
آخون ایشتیب تولتك یوز بکی ملا مشهور امام احمد علی‌لارنی آلیب
تورغون خلق برله سلطان اعلی خان‌نینك آلدیغه پیش‌باز چقتی‌لار نظم

کیه سلطان که بولدی شهرکا روان — آلیب بیعدد لشکری مؤمنان
چقیب پیش باز ملا صالش امام — کورورشماك رسومینی قیلدی تمام
کورونددیکه خانغه بو شیرین زبان — قلیب پند آمیز بولوب نکته دان
دیدی‌ای‌شهامور وتك اولسون‌اوزون — تخی دولتنك هم عدد دین فزون
بناکاه شور ایچره کیرسه کشی — که هیچ قیلماسونلار بمانلیق ایشی
شهرتینك ایچنده کوب اهلی ادب — اولارغه برو قیلمسون‌لار تعب
بو لشکر شهرکا زیان قیلماسون — برونینك ناخوشینی اولتورمسون
اکر اوجراسا ایبط آنی قیلمه فان — شور ایچره قان توکسه بولغای یمان
برونینك فولینی تالان قیلماسون — بو لشکر شهرنی بولان قیلماسون

شهردین برو برکا کر آتسه اوق — آنکاصیری ایلانتك که هیچ باکی یوق
عداوت قیلب قیلمغای سیز قصاص — اولوغلوق قیلب قیلماغای سیز عصاص
بو قسمی نصیحت عیان ایلادی — که سلطانغه بندین بیان ایلادی
که آندین بولودان شهرکا روان — شهرکا کریب لشکری بیکران
دیدی جفاسون آخونوم اویبدین — خموش ایلادین توشماسون تورینمدین
آلیب آخونوم دین که تقاره نی — تغیر برله کازندی دون داربنی
جلال الدین علمی قاضی کلان — قیلب مقصود آخونی مفتی زمان
که سلطان که چقتی ایکیز نخته‌غه — بربب زیب زینت جهان رفتینه
سرانجام ایلاب که قالمای کمان — خدایا بو ناظمی تونغیل امان
بو قسمی ایکانسوك فلك‌نینك ایشی — جفا ظلم ابرمیش فلك ورزیشی
عزیزنی قیلور خوار خدای جهان — کدای قیلور پادشاهی زمان
قلیب مرغ زرّینی قان ایچره بند — بنه زاغ قرانی قیلب سر بلند
عجب دور عجب دور زمانه ایشی — غریب‌دورغریب‌دور فلك ورزیشی
کدادك بولوبدور نه خوش پای‌لار — کدالار مینار تیز رو طای‌لار
ایجالمای کدا بادیان جای‌نی — تپالمای آشیغه زغیر مای‌نی
ایجارلار بوکون‌لاردا آت باشی چای — ایشك مینماکاندلار مینار بولدی طای
بولوب فقری بایلار بلاسی تولا — کدانینك بو کونده کلاسی تولا
کدالار ایچب سوتنی قایماق یدی — عزیزلار مدام نانی قاق یدی
دریغا دریغا صفا قالمادی — قریندانش ایچنده وفا قالمادی
یکیت‌لار خاطرندك کیار باسمدی — اولوغلار بلیکا ناقار تاسمدی
که بداصلی بدذات بولدی عزیز — جوکوب هم‌موکوب‌یوردی اهلی تمیز
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز — بقین‌دور خزان فصلی تیز کتّی یاز

قیلب یارمه‌یی ترك دلائل ارقونك خدا رحمتی‌دین یتام کوز توتونك
خداوند عالم کرم ایلاکای در عالم ارا محترم ایلاکای

قورغاس جهادی‌نینك بیانی

یمه ناظمی قصه فیلدی بیان که فوشیده سوزنی فیلورلار عیان
قلیب شاهلار بر کونی مشورت ندور مشورت بل قیلیب مصلحت
آلیب شاهلار لشکری بیکران که قورغاس دیاریغه بولدی روان
که منزل مراحلنی کوب طی قیلیب که تیز باردیلار کرصمونغه یتیب
تکیب باره‌کاهلارنی کرّ غولیغه قیوب اهلی بدعت‌نی جان هولیغه
حکمینك فتنه تاتمیشی غارت قیلیب خطای باتمیشی غولدی برله یاریب
که مؤمین جرکی آلیب اولجا که اولجه دیمه زر برله نقره ها
قلیب اهلی بددین برله سخت جنك خطای مرکی بولدی زمین برله تنك
بو قسمی ایکان رسمه روزکار عزیز پولوان بولدی‌لار زخمدار
که تیز غولجغه یتکوروبان آنی برهنه آقیب فرقه سردین قانی
که آندین بولوب بستر اوزره شهید مونی زخمه اورغان ایدی بر پلید
تمورجی ایدی اوسته قولوق نیاز که سوینای لقبی‌نی قیوب آنکا باز
بو قورغاس‌دا سوینای‌نی قیلدی شهید که جنب سیلیغه قیلدی فریب
کیکز برات اوغلی برله اول یوساق آنی برله عنبی‌نی قیلدی وثاق
قیلب کوری اهلینی زمین‌دین موقست شهری بوزوب بردی آندغ شکست
مطیع بولدی چرغان چعبی تغی که صامول ونورکون وزابعی تغی
بنوع قلعه‌لارنی مسخر قلیب غنی بولدی مؤمین زرسرخ آلیب
امیر برله سلطان تمام مؤمنن باری غوجه شهریغه بولدی روان

چقیب پیش‌باز مفتی وقاضی‌لار هر اویلوك اوبی‌کا توشیب غازیلار
که بر نچه کون لشکری مؤمنان که اوز شهریدا بولدیلار تنج امان
کتور ساقیا مَی بله جام هوش آنی ذوق احمدا ایلاب که نوش
ایمارکوم که احمدکا جندان درود بو اینغان درود فی سبیلی ردود

امیر توخته اغون کوکوسون کجیك یولدوز چونك

یولدوز دیکان یرکا باریب موغلار برله جنك قیلغانی امیر توخته آخون عظیم شانك بیکی امیر شاه بیك عبدالباقی مینك بکی ایرکه مینك بکی طاهر یوز بکی توقان یوز بکی عبد الله یوز بکی مختیار یوز بکی علی بایلار شهردین آلته یوز لشکر آلیب وصمرادین هم لشکر آلیب روان بولغانی وفتح نصرت بله یانغانی

ایا عندلیب سایرا کل وقتیدا مفاصدغه شاید یتورکای خدا
نیلنك باریدا وصی کل ایلاکیل عبادة قیلب اوزنی قل ایلاکیل
مبادا یتیشسا بو بادی خزان قزیل کل یوزی هم بولور زعفران
که اولدم‌دا فریاد سود ایلاماس قل اولکاندا آزاد سود ایلاماس
نصیحت‌نی قوی ظالمی باشلا سوز هرایش‌نی کورور آخری بولسه کوز
مع القصه بولدیکه فصل خزان که موغلین برو کلدی تیز ناکهان
بو موغ پادشاهلارغه بردی خبر خبر قیلدی شهلارغه جندان اثر
کلی زوخو جابی‌دیکی موغلار شره بوغاجیغه کیلوز بولدی‌لار
خیالی قوتان‌نی هلاك ایلاماك بولاب مال‌لارین دردنك ایلاماك
بو نوع موغلارنینك خیالی یمان خیالینی بیلدیم که کلدیم بو یان
ایشتی مونی جونك کجیك غازیلار بو قالماقه کوب نقره زر بردی‌لار

که سلطان‌دیدی بولسه دریغشی ایر
باریب آندا قالاق بله قیلسه جنك
شریك ایلایان بارته خائلیغ برای
قیوب نوخته اخون امیری زمان
که سلطان امیرغه دعا ایلادی
قشوادی امیرغه ینه ایرکه بیك
عظیم شانك بکی هم نوقان یوز یکی
عبدالباقی مینك بیك قوشولدی تخی
علی دور که ابن محمد عزیز
بو اسلام تخی این دولت همان
بولار اصلی پورتیکه بارکند ایدی
بولار نسلیدین قالغان ایردی علی
طاهر یوز یکی هم قوشولدی کلیب
بولارغه بولوب باش امیری زمان
رجب‌نینك‌که اون‌تورتی یولغه جقیب
تورووب آندا اوچ‌کون‌یغیب‌کوب‌جریك
رجب آی‌نینك ایردی اون سکّزی
که اون توقوز یدا تمن کو بریب
جریك‌لار بو نون مؤندا آرام آلیب
بارور ایردی لشکر کروه درکروه
بو موغ‌لار بیله قیلیچ‌لار سخت جنك
بری‌سینی قویمای هلاك ایلادی

کلی زوخوغه بارسه اول شیر نر
که آلتون بروزمن بوب برله تنك
که آنا کلا مینکچه جانلیغ برای
دیدی حکم شه بولسه بولغوم روان
طلب قیلغانینی روا ایلادی
که موغ‌لار باشیغه بولوب مرك بیك
که فاش کنتی دین بختیار یوز یکی
خدایار یوزیدین بهادر علی
عزیز ابن اسلام صاحب نمیز
بو دولت که شیخ هفته محمدان
ایلا شهریغه کوچدا کلکان ایدی
اوشول علی‌نی خطغه قندیم دلی
شهردین ینه آلته یوز ایر آلیب
کلی زوخو ساریغه بولدی روان
مزاری همت خان خوجامغه یتیب
بولارهر بری ایردی شیرغه شریك
روان‌بولدی یولغه تولوب آط‌ایری
کلی زوخوغه کلدی لشکر یتیب
یکرم شبده غول ایچیکا کریب
بو غولدا نچه موغ بولوب رو برو
بریب کوه سنکی‌کا قان برله رنك
که موغ‌دین بو برلارنی پاك ایلادی

که اموال موغ‌لارنی غارت قیلیب
یکرم بریده کریب راهی غه
قیوب آندا مالی غنیمت بولار
که تون یارمیدا بارچه قورغالدی‌لار
کچیك یولدوزی اورره اوچ‌تن لعین
بو اوچ تن لعین‌نی تونوب کان‌یلار
بواوچ‌تن‌قیلیب‌زارکوزین‌قیلدی آب
اغا وانی بز اوتوچی ایدك
دیدی فایدا دور بیلی بیسی دیکان
جقیب آلدی موغ‌لار بوتاغ اوزره کوب
بو اوچ‌نینك بریسی اوشل تاغ سیان
بو قالماق کتیبان یانیب کلمدی
یکرم اوچوچی کچمسی ایدی
دیدی‌سیز جقیب موغ‌بله جنك‌قلینك
دیدی ایرکه بیك از برای خدا
قوشوب ایرکه بیك‌کا جو بوز بهادران
که اللیك کشی ایردی شمشیرزن
کلیب بارچه‌سی ایرکه بیك قاشیغه
یاریم کچه‌دین تاکه بامداد یوروب
که جاش وقتیغه تکرو جنك ایلادی
جبدالمای بوموغ قاچتی آرقه بریب
سوروب تیز تیز نوخته آخون خوجام

که لشکر نیوه بوکلا قوی آلیب
یتیب باردیلار کاشغری یاغیغه
آنی سافلابان بچه تن قالدی‌لار
غوربون چرغیلانغه یتیب باردی‌لار
بو قالماق لاردین یوروزلار یقین
نه‌ایش‌دا یوزورسن دیهان‌سوردیلار
اولوغ‌لارغه بردی بو قسمی جواب
زبان‌لارنی بیلمامکا تونکچی ایردك
دیدی اوشبو تاغ نوقه‌سیدا ایکان
که‌قورقوب‌قوتاندین‌یوروزلار موکوب
که‌بولسون مطیع‌دیب ایبارادی روان
لامسون بولی‌دین تنیب کلمدی
اوشل ایرکه بیك‌نی امیر بویرودی
جهان‌نی کوزیکا همان تنك قلینك
خدانینك یولیغه تمن جان فدا
ینه یوز کشی آلدی قولغه سنان
تمام ایکی یوز اللیك ایردی بو تن
روان بولدی‌لار اوشبو تاغ یاشیغه
قلیب نیز جنك موغ‌لارنی کوروب
اولوك‌نی بو تاغ برله تنك ایلادی
قاروب‌سونکیدین‌ایرکه بیك آطسالیب
یقین ایلادی ایلهامکا تمام

امیر شاه میراب بیك جافیب موغلی — فلك‌کا چفاردی بو موغ توغمش
عبدالباقی میتك بیك توغان یوزباشی — یمه طاهری پهلوانلار باشی
جونك بولدی رغه یتکوبچه موغلی سوروب — هزاران بو موغ خیلی‌نی اولتوروب
تمام موغ نینك آما کلاسین آلیب — چرایلیغ تورونکان بلاسین آلیب
براق آی‌غه ایدی بست چار — بالیب اوز وثاقیغه تافتی قرار
یکرمی یشی کلسی زوشو کلیب — نخی آلتمسی باغ کاشغر یتیب
شعبان آی‌غه بست هفته ایدی — مزاری هت خانغه کلکان ایدی
تورروب ایکی کون آندا شادلیغ قیلب — شعبان آخریدا شهرکا کلیب
کورولدی کریب شاه سلطانیغه — همه فیش‌کش‌نی بریب خانیغه
تمام واقعات‌لارنی قیلدی بیان — نخی فتح نصرت‌نی قیلدی عیان
بولارغه بریب مجلسی شاه جم — که احسان قیلب ایلادی محترم
کتور ساقیا می بله جام شاد — کونکل جام شاه برله تافقای مراد
بو میدین آچیلب مرادیم کلی — نوا ساز قیلغای زبان بلبلی
نواسین ایشتمك‌کا عاشق کیلور — نوا مجربا بولسه معشوق کیلور

امدی سوزنی آغاباس‌نینك قالماق لاریدین ایشتمك

کرك فجانکم امیر توخته آخون کیمك یولدورنینك قالماق‌لارینی جافیب مال منال‌لارینی غارت قیلب یاندی بو واقعه‌لار تمام یراق یغین‌نینك قالماق‌لاری ایشتیب بورك باغری‌غه اوت توتاشتی ایتور ایردیکه دریغ هزار دریغ که قوزان‌لار ازدهادك بولدی امدی دم تارتیسب یرلارنی هلاکت‌کا یتکورور بورك باغریمزغه قانیغ داغ‌لار قویدی نه طریقه ونه حکمت برله بز اولاردین قصاصیمزنی آلورمیز دیر ایردی آغاباس‌نینك

برمونچه بی‌باك جرامی قالماق‌لاری ایپیکم حالی قوتان‌لارنینك لشکری
غولجه‌دا سلطان داعلی خان‌نینك قاتیدا حاضر دور کنت‌لارنینك ایجیدا
خاتون بلالار بی‌فرو قیری‌لار قالغاندور خصوصا کتمن آجاپوقو غالجات
دیکان کنت‌لاریدا لشکر آزدور مال منال کوبدور اول کنت‌لارکا تیوقی‌سیز
یاریب ایرانلاریدن اولتوروب مال اموال‌لارینی غارت قیلب زن فرزند
لارینی اسیر قیلیب آلیب کلیاك اولارغه داغ مونچین آرتوف بولورمو
دیدی بارچه قالماقه بو سوز معقول بولدی تیز بچه یوز قالماق‌لار
آطلانیب تکس برله کتمن‌کا یورلاندی

نظم

تکس برله کلدی بو قالماق‌لار — قوشولدی مونتکا بچه ایلساق‌لار
یوق ایردی بو قالماق‌لاردین اثر — بو کتمن ایلی ایردی‌لار یاغمر
که یرکون ایدی وقت حمام بوغ — تکس‌سار یدین جقتی چانك برله توغ
بوکتمن ایلی قیلدی توغ‌غه نظر — یتیب کلدی بدکار قالماق‌لار
بحمد نیار یوز یکی‌لار کورالیت — آلیب میلطغین قیلنه‌غه اوت قیوب
بو موغ برله قیلدی تمك برله چنك — بو بتکارلار قیلدی موغین‌نی تنك
کیلور ایردی اول برله ایکی خاتون — شهید ایلادی ایکی سین توکدی خون
که دیشوار بولدی بو کتمن ایشی — کریب خالی اویکا تجیب یش کشی
آتیب میلطیغی برله تلمی تیشیب — که اولتوردی قالماقنی حدین آشیب
بتاکاه تیوب آی قالماق‌لار — توتوب یش کشی‌نی شهید قیلدی‌لار
همت نیار پهلوان نه خوش توبوان — شهید بولدی جنت‌کا بولدی روان
که آتدین ایشتی یلوسن توقه‌لك — کلیب موغ قالماقلی قیلدی هلاك
که قربان نیار بیك قیلب جرئتی — شجاعت قیلب موسیار مینك یکن
بولار ایلادی کفنی اخورد تمام — تولا موغ‌لار بولدی دوزخقه یرام

بو قالمقه توشمش عجب رسته خیر — که عالمات ساری موغلار قاچتی تیز
که عالمات‌دا موغ سقوش ایلادی — بو عالمات ایلی ترك هوش ایلادی
که ایر برله خاتون که تجتن تنان — شهید بولدی بوکتت ارا بردی جان
بو عالمات‌نینك مالی منالین آلیب — آغایاسغه کتی بو موغلاز یالیب
سونکیدین قاروب تیز آق قوری بیك — نه آق قوری بیك دور براق قوری بیك
آلیب لشکرین توقملك شانك بکی — سوروب موغلی موسیار مینك بکی
قربان نیاز بیك برله عثمان دلیر — بو عثمان ایدی یوز بکی شیر گیر
سولاب تاغقه قالمانی قیلدی سقوش — خصوص آق قوری بیك قیلب کوب تورش
کوروبونك آق قوری بیك‌کا یتتی قضا — آغاسیغه عثمان قیلب جان فدا
بو ایکو بو ناغ ایچره بولدی شهید — خلایق کوزیدین بولوب نا پدید
توقملك کیلور ایردی آطین چاپیب — که آجراب آطیدین بو هم یقیلیب
بو بیك‌کا آنوزلار تفك کینه کین — مونی آطغه مینه‌وردی بر چاره کین
قچیب چقتی بو بیك بو قالمقیدین — قتولدی قچیب بو قضادین ایچین
قاچیب باندی آرقاغه قالماق‌لار — که قالآش اوباش قالماق‌لار
توقملك کلیب نیز عالماتیغه — که هیچ بر ایشی کلمابن یادیغه
قربان نیاز بیك موسیار بیك بنا — دیبرغه بولدی کلیب ایلنجا
دیبری یازیب بو صفت نامه‌نی — که جاری قیلیب نامه‌غه خامه‌نی
تمام سرکذشته‌نی ایلاب بیان — که سلطان جنابیغه قیلدی روان
مراحل قیلب طی انیب جرعتی — که سلطانغه یتی قیلب سرعتی
توتوب بردی سلطانغه بو نامه‌نی — اوقوب کوردی بو طرفه هنکامه‌نی
دریغ‌لار یدی دست برانو سقوب — قزیل قان یاشینی کوزیدین توکوب
اوقوب‌بونك کیمك بارچه‌سی یغلادی — قیلور قیلماسینی تمی بیلمادی

مونی آنکلابن ناظمی قیلدی زار — بو دفترکا آلیای دیلوب یمقرار
کتور ساقیا رطل شوق جامیدین — اچیب مست بولوب یاده کله‌امیدین
بولوب عندلیب کلنی یاد ایلابن — بو کل یادیدا دلنی شاد ایلابن
که ایردی بو خوشلوق مدام دفعه غم — بو خوشلوقنی تاقفان بولور محترم

سلطان اعلی خان تیر مهمان‌دارلیق اسبابینی راست

قیلدی بارچه اولوغ اوشاق سردارلارنی چرلاب کلنورماکا کشی
جایلوردی مثلا امیر توخته آخون قاضی کلان مفتی روزی آخون
مفتی مقصود آخون قاضی عسکر شیخ منصور آخون کیمك آخون
حاجی ناصر آخون ملا ایمین آخون متولی مسعود آخون حاجی
قواش آخون فخرالدین آخون قاسم عاشیر آخون بارچه جونك کیمك
آخون‌لارنی جمع قیلدی وینه حاجی طاهر غرنجی بیك حاجی عبدالله
غرنجی بیك عبدالرحمن غرنجی بیك عبدالواحد غرنجی بیك مغفر
شانك بکی عظیم شانك بکی غنی شانك بکی صنیلدی شانك بکی
مهرالدین شانك بکی بشر بیك امیر شاه میراب جماش میراب ودا
بردی میراب یکدات بیك بهرام بیك قواش قاضی قواش آل بکی
قواش مینك بکی قواش یوز بکی قالتو مینك بکی ساق میراب حسین
بیك مت علی میراب کایند بازار بکی علی بازار بکی وینه قولی
ایشقه تکان آخون‌لارنی وبیك‌لارنی یغدی بولار کلیب جایجا اولتوردی
بعد از مخاطبر سلطان اعلی خان سوز آغاز قیلدی وایدی ای
آخون‌لاریم وای بیك‌لاریم چوك قیلماق کرك خطای‌نی بتن طرف
قیلساق ماچو جنفن‌لار هجوم قیلدی بولارنی برطرف قیلساق سولان
شیبرلار تبراب ایدی اولارنی برطرف قیلساق نچه ایماق جاقار قالماق‌لار

قصد یمورداً بولدی اولارنی بر طرفی قیلماق امدی تورغوت بیلی نیلس لار قورغالدی ینه بر طرفدین زورغان صمسون آرپسون صمسون نینك قالماق لاری خروج قیلدی اولارنی دفع قیلماق امدی ضه بر محمد کون تنج امان بولورمکین دیب ایدیم مها آغاباس نینك قالماق لاری بوقلمنی جمالارنی قیلب دور، آق قوزی بیك عثمان یوز باشی نی محمد نیاز یوز باشی لارنی شهید قیلب دور دیب مذکور نامه نی اوقودی وکوب یغلادی، بارچه اهلی جلیس لار یغلاشنی لار آخری ایدیلار کم شاها غم یماسون لار کم بزلار جهادنی فی سبیل الله قیلماندورمیز شاید الله تعالی اینه اول کافرلارغه غالیب قیلسه الله تعالی نینك قدرتیغه جون جرا یوقتور اکر الله تعالی نینك بزلارکا فضل عنایتی بولماسا موجه انبوه کافرلارنی نجوك قیلور ایردوك بوخافان جین برله نجوك درفتاده بولور ایدوك دیب تصلی خاطیر بردی سلطان اعلی خان آیدی پروردکارا اوزونك بیلور سن قادر توانا دور سن اوزونك بر عاجز بنده لارینکغه هادی بولوب اسلام دینی نی قوتلیك قیلیب مومین لار اوزره فتح نصرت عطا قیلب شریعت بیضاغه اوزونك رواج برکای سن دیدی بارچه سردالارینك مصلحتی برله مهرالدین شاك بکی برله بیکذات بیك نی نجند سم لار برله لشکری بیکران برله آغاباسغه ایباردی لار مهرالدین بیك بو تورغون لشکر برله بیکذات بیك لار برله دریادیسن اوتوب آغاباس تابعیغه روان بولدیلار

نظم

مهرالدین دلاور آلیب کوب جریك نبورکم جریك کوجدا شیرغه شریك
که نجند مراحل نی قطع قیلب که اعدا شوریتی دفع قیلب
بو یولدا اوجراب کوب ایماقیغه یتیب آغاباس نینك که قالماقیغه

بولارنی کوروب لامالار اوشادی تمام زنکی لار باشینی اوتکشادی
بو موغل کوروب بارچه اسلامیان دلیرلار شمالدك بولوشنی روان
آیالاب بو موغله قیلب سخت جنك بو تاغ تاشیغه قان یله بردی رنك
بو موغل قیلب آنجه خوار وذلیل بو تاغنی قیلب لاله دك قب قزیل
بولوب بارچه قالماق جو ایطدین بتر کسیلدی باشی مثلی خیار تر
بو قسم یتیب تاغ ارا کافران یزی بی تمان تنی بی سران
تنیدین قوپاردی تلی تیلان که سای نینك ازیغی صفت آفتی قان
که مومین آلیب آنجه مال منال خلایق نینك عقلی بولوب مالغه لال
که اولجه تالاشیب قیلیب های هوی قولیغه توشوب آتی کلا برله قوی
توکانیب بو قالماق نی نصرت یله یانیب یولغه کردی شرافت بیله
قیلب بولدا کوب اوغه مغرور اوغ کیمیك جونك بولوب طرفه میرور اوغ
یتیب کیلدی لار شادلیق ایلاشیب بو شادلیغ لاری طرفه حدیدین آشیب
که سلطانغه بیك لار کوزوندی کریب همه واقعات لارنی تقریر ایتیب
بولارغه برایب شه دهرین لباس تاقیب هر بری ایلتفات بیقیاس
همه کون ینه بولدی مومین امان قیلب فضل رحمت خدای جهان
عطا قیلسه بنده کا نصرت نی حق بو خاقان اعظم کا برکای سبق
ایجابت لشانیغه تیکسه خدنك بولور شیرغه غالیب ضعیف مور لنك
چیین قیلغوسی حری لارنی شکار قیلاورغه خدمت قیلور کرکسار
تونونك شافیا ناظمی غه فتح ایجیب می نی بولغایکه آتداغ فرخ
ایلا کلستانیدا کوکو دیکای حکایات غرایب نی تونو دیکای

وینه لشکری اسلام اولاستایدا قالماقلار برله جنك قیلغانی

یثه نوع حکایت‌نی نظم ایلاین
کوئی کلدی سلطانگه ناخوش خبر
که نیلجا وقاش‌نینك که سردارلاری
که خالی توره‌لار بله بحه ایر
ایشتکاچکه شه بحه ایماق‌لار
که سردار موغ کوکشین امثال ایمیش
مونکا یار ایمیش‌لار که مونکو تمور
که تورغوت‌دین آلمیش بحه یوز جریك
یغیلمیش بو قالماق بحدد هزار
کیلورمیش بو قالماق قاش یاشیدین
ایا شاه سالغیل بو سوزلارکا سمع
ایتشیب بو سوزلارنی شاهی زمان
که سلطان عجایب فریشان بولوب
دیدی نه قیلورمیز موئی یا امیر
امیر ایدی لشکرنی یغماق کرك
یاریب آندا اسلام ضعیفی توزوب
یاریب کوکشین آمالی‌نینك باشینی
که مونکو تمورنینك باشینی اوزوب
بو سوزلارنی قیلدی امیری زمان
تمامی دلیر غازی‌لار جمع اولوب

کلستان تظمیدا درم ایلاین
خبر نه دیمه کتورکه غمین اثر
دلیر بختیار نیکی کیردارلاری
که سلطان امیرلارغه بردی خبر
یغیلمیش بحه رنکی قالماق لار
قونان‌لار بله جنك قیلورمیز دیمیش
بونه دالاما سولاما بی حضور
بولارنینك سوزیدورتکن دین میرینك
فلكنینك بوزینی قلیبان غبار
اوتوب ناغ‌لارنینك اولوغ یاشیدین
تمورلوك دیکان بردا بولیمش که جمع
یغیلدی باشیغه بو هفت آسمان
امیر توخته آخون‌نی تیز کلتوروب
منکا کورساتینك یول ایا شیر کیر
بو دوشمن ساری تیز یارماق کرك
اولارغه بو دین قوتین کورساتوب
بریب الامالارغه اجل آشینی
کیلورمیز ایران‌لار ایشین کورکوروب
که سلطان ایشتیب بولوب شادمان
شهرنی خراین بیغه نافشوروب

آلیب شاه‌لار لشکری دیکران
یوروب راه منازلنی طی قیلدی‌لار
بولوب قاضی اصغر بو لشکرکا باش
اولاستای بولیغه نیکب بارکاه
اوشولدم کلیب موغلین نامه
اوقوب کوردی سلطان نامه آجیب
اولوغ‌لار سوزادی نجوکدیب سوزی
بو نامه سوزین قیلدی شه آشکار
دیمیش نامه‌دا ای امیری قونان
ایمارسام جریکم قونان ساریغه
سیرلار برله قیلغای بو نوع عامله
تمامینك‌نی موغلار قیلور دردناك
که آلدیمغه تیرك کلیب بالبارینك
بو سوزنی ایشتی تمام مومنان
باریب جانتی قالماقنی اوّل امیر
باریب‌بارچه مومین خروش ایلادی
آلیب بعضی قولغه سنان دراز
چاقیب بعضی مومین که شمشیر زن
که بعضی عدولارغه ششفر سالیب
که بعضی زنك‌دا آتیب موغنی
مثال بر سروك یلقی‌غه تکدی شیر
که یاغدوردیمو تیری مرکی بولوب

تمورلوك ساری تیز بولدی روان
اولاستایغه تیز دون یتیب باردی‌لار
که‌بولغاش بولوب جامی آخون قواش
که سلطان امیر توشتی‌لار جایغا
قتیب نامه‌غه طنرغه هنکامه
تورن قیلدی‌یاشین بویون‌نی قشیب
باروب‌میزمو آندا کیلور‌مو اوزی
حلایق دلی آندا بولدی غبار
منینك لشکریم دور بماندین یمان
تمامی قونان‌لار فاجار غاریغنه
یاروب قارنینی بولسه زن حامله
که فرزند زن‌نی قیلورلار هلاك
که آلتون کموش‌بخشی قیلاو بریتك
غضب برله قالماقنه بولدی روان
سونکیدین جاقیب شاه صاحب سریر
قزان دیناغاندك که جوش ایلادی
سنان برله قالماقنی قیلدی کذار
بو شمشیر بله قازه ایلاب بیدن
که بعضی باشی اوزره خنجر سالیب
قلیکا جفاردی بو موغ نوغینی
تولوشقان صفت شیر برله دلیر
ویا توشتی بولغای نیستانغه اوت

ویا بوریلار کبردیمو قوی آرا ویا زار در قیلدیمو ماجرا
ویا اوت ساچیب بتی مو ارادری که طاغان ویا کبردیمو موغ بری
بو قسمی یانیب بر اوزه کافران بری بتان بتی بد سران
جوان موغلان قیلدی لار سجت جنك بو موغ قانیدین بولدی بر لاشرنك
که باران سوبی دك بولوب آقتی قان که بر نجه قالماق قتولدی آران
که مومین آلیب اسیما بی شمار که موغلار کوزیکا جهان بولدی تار
که بارکچه کوندوز اسوزوب کبرینی ساوردی فلك کا بو موغ توغینی
که مومین همه باندی لار شاد اولوب تمام قایغو غملاردین آزاد اولوب
کلیب توشتی سلطان فرخ نژاد طبل شادیانه چالیب بولدی شاد
کرم ایلایان قادر ذوالجلال که شرع دین نافتی آنداغ کمال
یوزوب ملا عثمان نوردوش رابین قیلیب پاك کدرلاردی قویمای خبیث
توشیب کون بو کونده زنان باشیغه چقالمای اویدین ایشیك تاشیغه
فرح جامیدین ساقی انعام قیل اونوتمای بو ناظمغه احسان قیل
بو من شعه سیدین بولوب شادمان بو دون دینك عجبدین بولایین امان

ملا شوکت آخون برله احمد خان خوجام لارینك جدلی بیانیده

کزلی بل بلی کلدی نوروز اولوب ثمن زارلیق عالم افروز اولوب
جمن طعمشی آچلسور جاغلادی زبان بلبلی سایراماق خواهلادی
دهان باغی انجره زبان بلبلی که شکر فشانلیق قلیبان بسی
دوات چشمه کا سر سوفوران قلم صحایق یوزیکا جکیبان رقم
یتیدی اتی بر قصه جان سوز بو قصه دن آنکلاب نوکار آب دور

کوزونك برکونی اول امیری زمان اوتیل توخته آخون جهان پهلوان
کورونماك اویون کادی سلطانیغه کلیب توشتی تیز خانه مهمانیغه
قلیب ایردی سلطان آط مای آش سالیب زنجبیل آط کوشیدا معاش
امیر آلدیدا قویدی بو آشینی بدی کوب کوترمای امیر باشینی
بو آش نیمك مزاجی ایدی کوب اسیغ امیر نوبغوجه یب کیکردی ساسیغ
امیر بولدی اولدم اویکا روان شکم آغریدی بولدی باشی کران
بو آغریق جراین سمان ایلادی زهر بردی شه دیب کمان ایلادی
احمد خان خوجام دور امیرغه تغا امیرغه حقیقتدا ایردی اذا
امیرنیمك دلیغه نوشیب کوب هراش احمد خان خوجامغه قیلب نامه راست
بو نامه نی بردی علی تورهکا علی وهمه برله آلیب قولیغه
دیدی آندا بارسام آلیب نامه نی کشی کورسه تارتیب آلور جامه نی
منی ناجی دور دیب هلاك ایلاکای جهاندین وجودومنی پاك ایلاکای
بو اندیشه دا ایردیلار بر علی بحوك ایش بله بتکورای نامه نی
یوسف آخون اول وقتیدا دیدی بند که آط قویروغیغه قلینك آنی بند
علی نامه نی بو صفت بند قیلیب احمد خان خوجام ساری باردی یتیب
خوجامغه نوروب بردی بو نامه نی یوز اندیشه برله بو همکامه نی
اوقوب نامه نی خلق عم قیلدی خبر دیدی شاه امیرغه بر یب دور زهر
دیدیلار یغیلیبونکه خدامه لار که مکتب یوزین کورمکان عامه لار
ایرا اوستینك وقاش جین یغیلدی بولار قویوب برسه هر برسی یوزقان توکار
آلیب بوردی بر موجه اویاشی نی معاش سیز لباس سیز قلاشی نی
یتیب کادی شب دا امیر قاشیغه کریب بوسه قیلدی امیر باشیغه
یته شوکت آخونغه بردی خبر کلیب مصلحت قیلدی بولدی سحر

احمد خان خوجام تیز آتلاندی‌لار
کلیب تیز اوشانیب سوراغ خانه‌نی
که صاید صدیر تیز اویی‌کا کلیب
بو غوغانی آنکلاب تمام قاچتی‌لار
قالیب بکّه یالغوز بو سلطان بیکیم
بازار بکی کاید بولور یارلیغ
بو شه برله ایکو تنك آق تیز
قوشولدی کلیب ملا صالیش امام
علی توره آخون قوشولدی نعی
که قاضی وهفتی یغیلدی تمام
احمد خان خوجام برله قاضی کلان
خلایق بولارنی تونارمیز دیدی
بولارنیکه برمدی بو تونکانی‌لار
بو ایکونی سویدونکنه قیلدی روان
بوزوب اوشبو تونکانی‌لار وعده‌نی
دیدی خویزه‌تینك ایکی سرداری هم
که امدی قویارمیز باشمیزغه تاج
که تونکان بولوب بارجه‌سی بد نیت
که یاکور بو وقتیدا سلطان ایدی
بو یاکورغه ایردی کنرتاز وزیر
بولار بردی سویدونکنه بر نامه
نعی یارجه تونکان سوزین قیلدی بر

شهرتینك اچیکا کلیب کیردیلار
که صاید صدیرتینك آلیب جانی‌نی
ساقایدی قرق انچه اوقه قاقیب
همه قاشقا قاچیب که تارقاشتی‌لار
ینه بغیلب کلدی نجّه ندیم
کلیب شعفه قیلدیکه دلدارلیغ
احمد خانُ آخون قیلدی کریز
خلایق همه بولدی سلطانغه رام
همه دین بلندرك ایدی همّتی
تونونکلار تونونکلار دیان خاص عام
تونکان مسجدی ساری بوادی روان
که ازدر بولوشوب یونارمیز دیدی
که اخلاص قیلشیب دل افکارلار
که سویدونکدا تورديکه نجّه زمان
ینه تولدوروب کینه‌دین معذرت
بولوب برکا بو ایکی سردار بهم
تمامی تراپچی بردر برکا باج
دیدی برکا بولغای تمام ملکیت
که تونکانی‌لار اوزره بو خان ایدی
که لُو بارمَاین زَا ایردی دیدر
تراپچی‌نی چاقماقغه همکامه
اوزیدین قیلور بولدی صاحب‌سریر

که سلطان بوایتس دین دولوب کرب هراس
که چرلاتی‌لار ملا دولبارنی تیز
بو نورت الحی کا نردی مثل نامه‌نی
که سویدونکنه باریب اولوغلارغه بر
اکر کلماسه تیز کلیکیل بو یان
بو آخون‌غه قوشنی ینه اوج کشی
بولار تورت کشی بولدی برلغه روان
نهان یول بله داردی آندا یتیب
تونوب بردی آخونغه بو نامه‌نی
اوقوب نامه‌نی بولدی کوب درغضب
بو سلطان تونالمس شریعت‌نی پاس
بو اعلی منکا کوب نعدّی قیلیب
قیلیب ایردی سلطان منی انچه خوار
خوجام‌نی بو تونکانی سلطان قیلور
اعلی برله خوب بولغایمن نعی
ایا دولبار تیز آرقنکغه یان
امام دولبار دیدی ای آخوندوم
که سلطانمو سیرلارغه راغب ایرور
کلیب‌میز که سیرنی یاراشتورغالی
که سلطانغه سیرنی کتارمیز آلیب
قسم قیلدی سلطان قیلور سیرنی دونك
مونی آنکلادی ملا تونکانی‌لار

که صلح اوچون قیلب نامه راست
مونکا قوشنی اوچ الچی بیك‌لارنی تیز
آلیب بار دیدی اوشبو هنکامه‌نی
که قاضی کلان‌نی آلیب موندا کیل
که هرسوزنی قیلسه منکا قبل عیان
که زینهار یسارل بو اوچ‌تینك باشی
که‌قورقوب نه‌بولغای دیبان تن‌دا جان
کوروب شوکت آخون‌نی هوشی کتیب
که سلطان ایپارکان بو هنکامه‌نی
دیدی نمه کلدینك ایا بی‌ادب
ایپارمیش سنی‌مندین ایلاب هراس
شهنشاه‌ایغ منصبیم‌نی آلینب
منی قیلدی حق موندا کوب اعتبار
منی هم امیری مسلمان قیلور
آنکا یالبارب بارمغایمن نعی
که یوقسه ایشینك بولقوسیدور یمان
بو دور مو که فعلی اهل علوم
یاراشتورمافیم برکا واجب ایرور
نعی کلمادوك بز تالاشتورغالی
شرافت تپارسیز شهرکا باریب
همه کاربارلار کپلورکه اونك
دیدی کاری خبردر ایماس کاری شر

خوجام موندا نورسون سیز آندا بارمنك | باریب آندا شریعتی جاری قلمنك
مونی آنکلادی عامه تونکانی لار | دیدی برنه بولماسمو برکا ضرر
که سلطان برلان قیلورمین اوروش | بوتورنیقی اولتورندور شوك تورروش
مونی آنکلادی تورتیدین کتی هوش | اولوم وهیبدین بارچه بولدی خموش
بونه قیلب قاچمتی بو تورك تیز | شهر ساریغه تیز قیلدی کریز
کلیب شهغه ایدی بو دور واقعات | که تونکانی شك سین قیلورلار جهاد
مونی آنکلادی بولدی سلطان امان | سالیب آلدیغه لشکری بیکران
باریب توشی شه راه چنگمنزونی | که آمتی قیوغی کمون کنزونی
مسلمان قیلب اوشبو پرنی کمین | دیدی کلسه تونکان بولورمین ایمین

امیر توخته آخون نینك بندکا توشکانی

اوشول کون شهردین قیب چقتی لار | امیر هم خباك برله آطلاندی لار
خیال قیلدی خلقم قاشیغه بارای | اولومدین قتولمافقه تدبیر قیلای
که حشم قاشیغه باریب یغلادی | منینك دتربقی جه کناه یوق دیدی
امیرنی تونوب در محال سلدی غل | بو ایشدین ایلا خلقی بولدی ملول
امیرنی آرا اوستنك دا اوبکا سولاب | که هرکون بر ور تن فاق برله آب
اینك هام خیالی یتیب باشیغه | که زقوم قوشولدی ابجار آشیغه
اکر بواسه کیهدین که دولت کنار | اینك باشیغه طرفه محنت بشار
کشیکا اکر یتسه حقدین قضا | آنکا هیچ نمرسه بولاماس بنا

احمد خان خوجامنی بنجه مینك تونکانی اوزیکا سردار قیلیب کلیب مسلمانلار برله جهاد قیلب هلاك بولغانی نینك بیانی

احمد خان خوجام مینکچه تونکانینی | آلیب فورشادی قلعه قورغانینی
که تورغون جریك برله آخون کلیب | خوجامغه قوشولدی عداوة قیلیب
که مومین اولتورماك اوچون بو خوجام | مسلمان صفی کا سوروبان حرام
که مومین وتونکان بولوب رو برو | عداوت قلیشیب بو ایکی کرو
بری برسی برله قیلب سخت جنك | زمین نی قیلب قان بله لاله رنك
شهر ایچره یاکور دلیری ایدی | شهر تونکانی نینك امیری ایدی
کنرتار بو یاکورغه بردی خبر | دیدی ایش یماندور قلینکلار حذر
بو یاکور عاشورلار عداوة قیلب | که بی باش تونکانی لارنی یغیب
شهر خلقی برله سوقوشنی بولار | کنرتار ولو یار لو خوزالار
که غالب کلیب بجه تونکانی لار | سوروب آف توقاغه یتیب باردی لار
قواش بیك واسلام ملا عاشور | توسوب آلدینی قیلدی لار سخته زور
سوروب ازقاغه موجه تونکانینی | اوزوب باشینی ویاریب قارنینی
سولاب بارچه تونکانی چنکمزکا | باشینی کسیبان قداب جنزکا
بو قلعنی قورشاب تمام مومنان | عدونینك قانینی قلیب کوب زوان
بو قلعدغه تونکانی لارنی سولاب | بو لشکر بو تونکانی توردی قوشاب

یاکور سلطان نینك هلاکی

ایشتکیل که یاکوری نینك مالینی | آنینك بد کمان برله افعالی نی
شهر لشکری مولدا غالب بولوب | کنرتار یاکور مو مغلوب بولوب
که تونکانی قاروب شهر لشکری | هلاك بولدی تونکانی یاش قری

سوروب بارچه مؤمنین بویله کورنی خدا قیلدی مونی آنینك زوریدن
آنی خاتونی برله قیلدی هلاك عدو اهلی‌نی جون قیلب دردناك
عاشورغه یو مؤمنین سنان‌لار سالیب کنرتار یاشینی فجاءدا یاریب
احمد خان ایردی اهلی سعید آنی کلتوروب سایدا قیلدی شهید
تونوب شوکت آخون‌نی کلتوردی تیز قیلب بند زیندان آرا آنی نیز
نجه کون سولاب یو بلا قهری‌غه تغارغه سولاب تاشلادی بحریکا
امیرنی تونوبان شهید ایلادی جهاندین آنی نا پدید ایلادی
یو قسمی ایکان بارچه‌سیغه قضا ندور چاره بولای قضاغه رضا
یو قسمی ایکاندوك فلك‌نینك ایشی جفا ظلم اپرمیش فلك ورزشی
یو دفتر اوقوب قیلمه‌غیل اعتراض عمر یته کونلوك ایرور قیلمه ناز
هرایش اونسه‌حق‌نینك ایرور خواهشی یو خواهش بیله بنده‌نینك نه ایشی
دیمه اوشبوایش بولغان ایرمیش یمان یو نوع سوزونکدور ایماندین یمان
اکر خواه‌لاسا برنی حق تیر کوزور وکر خواه‌لاسا درمحال اولتورور
که اولمك تریلمك خدانینك ایشی فلان ایش‌دا اولدی دیمه ای کشی
سنکا کلسه محنت آنکا بول رضا اکر کلسه فرزندکا حقدین قضا
کوروب یو الم‌نی ملول بولماغیل یولوب نارضا اهلی هول بولماغیل
ایا ناظمی سوزنی قیلمه دراز تلینك بارسدا ایلا کیل نکته باز

القصه تونکانی‌لارنینك دوم باره کلیب مسلمانلار برله جنك قیلغانی

قاچیب بارچه تونکان کوره شهریغه اوزین تاشلاماقغه بلا بحریکا
مسلمانغه قاتیغ عداوة قیلیب که تونکان همه جونك کیمك یغیلیب

یته قیلدی‌لار بارچه مؤمنین‌غه قصد خیالی مسلمانغه برکای شکست
مونی آنکلادی‌جونك کیمك بارچه‌ناس اولوغ‌لار همه قیلدی برنامه راست
که مضمون نامه بو ای مؤمنان که شیطان سوزی برله بولماك یمان
بو ایش‌لار ایکیمیزکا کلکان قضا قضاغه یوپون سونماغین ناسزا
قیلب توبه ایلانك که بخشی نیت بللب قیلماتکیزلار قصاص دیمت
بولوب ایکیمیز - ربدین کوب شهید مونکا راضی بولغیل که بولسانك عبید
رضا بولماسانك بار بوردنغی حریك بوتوبت بزینکلارنی قوبماس تریك
بو مضموندا قیلدیم که نامه تمام که تونکانی‌لارغه دعا وسلام
آلیب نامه‌نی قاصدی تیز یرو بو تونکانی‌لارغه بولوب رو برو
اوشل نامه‌نی بر اولوغنه بریب یتیب کلدی تیز تون چوابین آلیب
تونوب بردی شه‌غه جواب نامه‌نی که سلطان اوقوب بیلدی یو خامه‌نی
جواب نامه‌دا بو صفت‌لیك دیمش چهاددین بولك برکا یوق یاشغه ایش
اکر فورقسه سلطان یزدین بسی آنکا اورکوتورمیز بو دور چاره‌سی
ایبارسون بو یان شاه‌بیغ مهربنی که برلارکا برسون تمام شوربنی
کونکل تینماغای انتقام آلماق بوبی فات خاطون فارتینی یارماق
موفی آنکلادی بولدی شه کوب خفا دیدی اوز اوزیکا قیلیب دور جفا
دیدی من اولارغه قیلای بر فلیغ اولارغه قیلای بر قتار بخشن‌لیغ
که شاید قیلورلار عداوت‌نی ترك عجب یوقکه قیلسه ضلالت‌نی ترك
دیدی شه‌که چغتی اورنك اوزره تیز تخی چرلاتیب میر قسیم شاولی نیز
آنکا سوردی جون شاه‌بیغ حکمی تونکاتکغه‌اوزوق قوی آلیب‌بار دیدی
یو برکانی بب قورساقین تویدوروب اورمیش ایلاسون با شجاعت بولوب
اولار باشیدا بولسه تا که خرد که البته قیلغای عداوتنی رد

بولارغه بر یپ کوب کروه برله اون بو قوی‌لار بله بار آلیب نیز تون
برونی نجی میر قسیم‌غه قنیب ایبارذی بولاردین که نامه قنیب
بولار اون کروه برله مالدن آلیب که تونکان‌لار اورزه باردی یتیب
آلیب بارغانین بردی تونکانغه نیز ینه نامه‌نی تاقشوروب بردی نیز
که تونکان اولوغی دیدی قاصلما بجه برکا یالبارسا بولماس روا
آرامیزدا یوقنور قلیچ‌دین بولك که‌کز دومدا یوق هیچ نیش‌دین بولك
اکر قاچه برسه مونینکدك لانی بولطان‌نینك هرکیز قتولماس جانی
نجی ایکونکیزنی قیلورمیز شهید جهاندین بولورمیز حلی نا پدید
دیدی ایکی‌سینی تونوب باغلادی خونینی همان توکالی چاغلادی
دیدی بعضی‌سن توغی تیکان همان بو توغ آلدیدا ایلا کایمز که قان
دیدی بعضسی قوندورورمیز بوتون که ایرته شهید قیلغومیز جمله کون
همه ایکی قاصدنی بردی آنکا دیدی ایرته باشکادا قیلغیل تباه
دیدی میر قسیم شاه کریما کریم ایرور اسم دانینك رؤف رحیم
بز ایکی غریب‌لارنی آزاد قیل خلاص ایلایان کونکومیز شاد قیل
بحق خدایا قلم برله لوح ینه عرش کرسی صفی برله نوح
بحق خلیلُ بحقی حبیب دعامیز اجابت‌کا قیلغیل قریب
مناجات‌نی قیلدی بولوب زار زار اولوم خوفیدین بولدی کوب بیقرار
مونی ساقلاغان ایر ترحم قیلب قبوب آتی تون‌دا قولینی بریتب
بولار کیردی یولغه فیاده تجیب کوری‌نیمك یاتینی بلوطدك سجیب
کیجه‌ده یوروب ایلاشیب آه وا یتیب کلدی آخیر بزدیك شاه
تمام واقعه‌نی بیان ایلادی عدولار فعالین میان ایلادی
که آنکلاب بوشه‌غه غضب بورلانیب تمامی سپاه رعیه‌لارنی یغیب

یغیب لشکری بجه ایماقی‌نی کوتارتیب الم توغ پیراقی‌نی
که آطلاندی لشکر عدد سیز بولوب کروها کروها جهانغه تولوب
توسوب بارجه تونکانی‌لار راهنی تکیب ره‌کذرلارغه خرکاهنی
تورروب ایردی تاکاه کوروندی قرا که تونکان یتیشتی قلیب ماجرا
بو تونکاف‌لار آطلارین اویدالیب مسلمانغه اوق زنبورك‌لار آتیب
که تونکان خیلی کلیب فوج فوج مسلمان جریکی بولوب موج موج
که صف‌لار تورانیب بو ایکی کرو بری برسی برله بولوب رو برو
بری برسیکا تیر باران ایتیب بو دون آبروسیغه جانی سنیب
که لاله صفت بار بدن قان بولوب مصافکاه ایچیکا اولوك تولدوروب
الیب تیغ یله بر برین جانیتی قلیچ‌لار چاقیب آقثوروب قانینی
بری برسیکا قیلمابن مرحمت غضب دشتیدا ایلاشیب منزلت
کهی برسیکا برسی غالب بولوب کهی برسیکا برسی مغلوب بولوب
کهی بو سوروب آلدیدا اول قیب کهی اول مونینك قان‌لارینی ساچیب
بو یردا قیلیشنی عجب سخت جنك آقیب قانی بولدی زمین لاله رنك
که آخر بوا تونکاف بولدی خراب فرار ایلادی جونك کوره‌کا قراب
مسلمان جریکی سوروب آرقه‌دین یوروب بجه یردا عدولار صفین
بو تونکاف‌لارنی کوره‌کا سولاب بوروب قلعه‌لارنی قوایتسی تالاب
بری برسی برلان قیلب سخت جنك قانی یرنی قیلدیکه کلمار رنك
جیدالایکه تونکاف قیلدی کریز کوره‌دین چقیب کتی سوریدونکغه تیز
که آخیردا شه‌غه کلیب یالبارب که فرمان بردار بولدی کلیب
چو شه هم بولارنینك کناهین کیجب اوزیکا اوزیدین بجه جونك اتیب
تمامیغه جوشن سردار اتیب کما لوجورنی هم نیك کیردار اتیب

همه بولدی اؤلفدك یکمیت — اوبنك اوزره توتی بو شه منزلت
که سلطان بولوب شاه آزاده بخت — نه آزاده بخت بلکم آماده بخت
شریعت رواجیچه کوشش ایتیب — که هرکون رعایاس پرسیش ایتیب
عجب فقری ساری سخا ایلکینی — بتیم بی نواغه وفا ایلکینی
بو رسمیدار اوتی غمه روزکار — امانلیغدا ایلطاف ایتیب روبهار
ایرا مغبچه تیز تیز می تونونك — فلك دوری بوکوندا بودورلیغی اونك
تونونك می بودمنی غمیمت بلیب — که جامی فرحکا لبالب ایتیب
بولونك تیز بودولتمو تورماس مدام — که هیچ سود برماس فشیمان بولار
بو محنت بتیشکانده دولت کنار — بنه بلشه ایش اوتسه برکیل خیر
ایرا ناظمی سوزنی قیل مختصر

ناظم نیدك نظمه دیکر برله قیلغان حکایتی

کوتی بولوب ایردی ضحی دك ابیض — همچو یارلوب بولدله مرغ بیضی
ورده اطمی کبی ایردیمکه شاد — قولدا قلم تردیمه ایزدی مداد
اوشبو زمان ایچره ایدیم منفرد — قیلدی دوات بیله بنکی بساط اوزره خط
کیردی قبوغه بن سلام ایلاب کشی — ایردی منینك برله مزابر یانمی
قیلدی رجا ایتی منکا عرض حال — سوردی زبانیغه بو یلکیغ مقال
کیم قیلا برکیل که کتابت بمنکا — منمو قیلای اجه نا رغبت شکا
لیل نهار برله کیلور من سنکا — هرنه نیلارسنکه برلور من شکنکا
دیدی بو سوزلارنی عددین فزون — موجودایدیکم اورون اندین اوزون
دیدیم آنکا ایت کو آتانك آتی کم — آنیمی ایدت شو فکره آنیك ذاتی کم
دیدی اوزوم آتی رحمت اعلی — آنامیز آتی عزیز دور حلی

دیزه که بانام اسمی اسلام دلبر — دولت ایمیش جونك پیامبر شیر کبر
یارکندا ارا هدت محمد پریم — هدت محمدکا بو دولت ندیم
جونك بوامیز دولت ایرور بحضور — هدت محمد پریمبر بدیعی حور
قیلدی بیان ترکا بو ارزادی — تفریر ایتیب من که اولار آتیمی
برلیل اونوب اوشبو غیلات ایله — باطلاب ایدیم مشتری ساعات ایله
بانی علی کتب دی ایاز ایدی — آندا خردمندی نوره یار ایدی
اوشبو نورهنیك آی ایردی علی — نرم زبان روبی کلستان کلی
نوشیروان دور که عدالت ارا — خاطمی طی دور که سخاوت ارا
ملا صلیش آخون آتاسی آنینك — بنا طهورا دور اتاسی آنینك
حاجی زخیره بی دور خالهسی — بارچه سعادتمند ایرور آلسی
بارچهس عادل وکامل سخی — جدی مو کبن باشقا کی خوجه امی
ساقی کتور باده بر باد غم — قیلغالی دل کورکوسینی جام جم
لفظه عرضیدا تاریخ چقار — بولسه خردمندی حسابدا تراز
ای عه جماد الثانیغه ایردی بتر — قیلدی تمام نظمی ناظمی قمر
کیم اوقوسا باکه ایشیتسه صوفی — یاد قیلور دیب که دعدا منی
اوشبو امید برله قلیب من تمام — یارتمه عیب لارغه قفیر دین سلام
بلکه جهان خلقی دا یوقتور وفا — هر ایشیدا زراجه بوقتور صفا
رایك رؤف دور که خداوند اوزی — راهنما دور که کلام سوزی
هرکه ذرودی قیلا آلسا وسیع — آنکا محمد دو جهاندا شفیع

تاریخ ایشین تنکری تمام ایلاکای — لطف ایتیب امریکا رام ایلاکای
حسنه بلال کوندهٔ دلائل اوقونك — فایده سن بوقی نظمی امدی قیونك
کوندوزیده خلقی غه ایسانك آفتاب — کیجه لاری شفقت ایتسب ماه تاب

زره‌چه خلق سیرکا وفا اتمکای شکری نلینك تلکه جفا اتمکای
السالك الله خدای جهان اعطی لمن لمن الامان
فقیر عیالمند غریب بنده من ذنب عظیم لبروی شرمنده من
آج یوزینه توبه قیلوعین منام توبه اوزم توبه قیلای صبح شام
بزی دیکاتیمدیه توبه‌نی قبول تانکلا رسول آلدیدا قیلمه ملول
درمتی‌دین خوجه حسن ماتریب غوث زمان قطب جهان زاهد دیب
درمتی‌دین سید امیری کلال خوجه بزرك که صاحب کمال
بارچه نبی شفقتی‌نی قیل عطا جمله ولی‌نی قیلیبان رهنما
خسته بلال بظمی‌غه قیل کرم جسم ایله جانینی قیل محترم

بو کتاب‌نی یکرم ورق‌چه قتیلکانده علی بای‌تینك کورکان نوشینی بو دفترینك آخریدا تقریر قیلدوق که آنکلاغای‌سیرلار نظم

اوانمورویان خط قتودوم در رواق چون قتیلب ایردی یکرم ورق
ذاکه کریب کلدی ایشیکدین علی روب برلوب مثلی کلیتان کلی
دیدی‌کورویمن‌که یوشب طارقه‌نوش اوشبو نوشوم وهمیدین اوانودم خموش
عبد رسل بیشی‌نی کورویمن کیچه اوردا سیده منکا قیلور سوز نچه
چون اینارای آلته شهرکا سنی بارغیل نیز الحی یولوب ای علی
آنکا دیدیم مندہ بوکون بوق اولاغ قای براین آلته شهرکا بناغ
دیدی بارمنك اوردا سلطانیغه تیس معظم حکیمی آلدیغه
باردیم نیز اتون بو نه فاشیغه آطی سوراب بنکه یومیه قاشیغه
نیز منکا برکلی آط یوق دیدی باندیوروب انی منکا آطار بومیدی
عبد رسل بیك دیدیم برمنیدی حکمی‌لاریمین اسمعه‌غه هیچ آلمادی

دیب ایدیم ایلکیدا بار ایرکان تفك نقش نکار ایرله نه‌خوش زنبورك
بردی منکا دیدی آلیب ایت موزی آلدیم ایلیکمغه اوپاندیم دیمدی
من دیدیم ارخ امیر شاد ایکان جمله غم ظلمیدین آزاد ایکان
بولسه شهید توشکا کریب برسه بنی منکه آتینك تعبیرینی اسیرکا دی
راضی بولوبدورکه شهیدلك دین شهید اوشبو کتابتکا بولوبدور خرید
سیردین اولوبدور که امیر ارواح شاد بوقکه عجب تاپسانکیز امیدی مراد
روح امیر برسه سنکا زنبورك اوشبو کتابتکا ایمانی تمع کرك
روح امیر بغه دعا ایلادوك شکری قیلاب حق‌غه ثنا ایلادوك

اوشبو کتابت تمام بولغاندا علی بای‌تینك ینه کورکان نوشینی بیان قیلدوق نظم

بولغان ایدی اوشبو کتابت تمام کلدی علی بردی فقیرغه سلام
دیدی کتاب تاشینی سانقون آلیب یانیب ایدیم لطفه اویومکا کریب
کتی کورزدم اویقوغه آندا غه نیز باردیم آتداغ عمارتکا نیز
کوردوم احمد خان خوجانی صریح اوتك یانیغه آلدی منی اول نحی
بار یانیدا اولکه اینی‌سی امیر اینکی‌سی‌نینك رنگی عجایب منیر
نانیغه یاشیل ایچیکا آق کیب بقمی منکا اوشبو خوجام سوز قلیب
دیدی اوشول‌ایش‌دا اوزونك بارمدینك دیدیکه راست برکا جوابین بریتك
آنکا دیدیم بوق ایدیم آندا من راست کلامیمنی دیدیم سیرکا من
بر کشی کلدیکه قولیدا قیاق سانجیدی ایلکیمکا نوکی قیاق
زره خان یقتی کلی غونجه‌دك توردی قولومداکی بولوب یوموجه‌دك
دیدی احمد خان نه ایش بیلاسن منمو دیدیم نجه اویون بیلامن

کتاب عزات در ملاک جین

نوکتاب بامضمنة رخصت برلری ۲۰ جی لیرن ۱۸۷۹ جی
بلده "و"

نوکتاب قرل اوزرینجن تلک طبع تلک سنده بامبه لیسنس
۱۸۷۲ جی بلده "و"

KAYNAKLAR

Ağca, Ferruh (2007) "Eski Türkçede {-A/ -I/ -(y)U}Ünlü Zarf-fiil Eklerinin Farklı Bir İşlevi Üzerine", **Türkbilig**, Ankara, S.13, s. 3-17.

Ağca, Ferruh (2010) **Budist Türk Çevresi Metinlerinde Olumsuzluk ve Yokluk Şekilleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Akar, Ali (2004) "-Ġan Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 85-96.

Akkuş, Muzaffer (2004) "a/e Seslenme Edatının İşlevleri Üzerine Bir Araştırma Eki", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 109-110.

Aksoy, Ömer Asım (1995) **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü II**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s. 552.

Alkaya, Ercan (2007) **Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar**, Manas Yayınları, Elazığ.

Alkaya, Ercan (2008) **Sibirya Tatar Türkçesi**, Turkish Studies Yayınları, Ankara.

Almas, Turgun (2013) **Uygurlar**, Selenge Yayınları, İstanbul.

Arat, Reşit Rahmeti (1964) "Türkçede Cihet Mefhumu ve Bunun ile İlgili Tâbirler", **Türkiyat Mecmuası XIV**, İstanbul, s. 1-24.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçe Metinlerde e/i Meselesine Dair", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 334-341.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türk Şivelerinin Tasnifi", **Makaleler I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara s. 69-149.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) "Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı", **Makaleler-I** (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 1047-1052.

Arat, Reşit Rahmeti (1987) **Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Vekayi- Babur'un Hatıratı,** C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Arat, Reşit Rahmeti (2006) **Gazi Zahīreddin Muhammed Babur Baburnāme (Vekayi)**, Kabalcı Yayınarı, İstanbul.

Arat, Reşit Rahmeti (2008) **Kutadgu Bilig**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa (2010) "Harezm Dönemi Metinlerinde e/i Sorunu", **Dil Araştırmaları Dergisi**, S. 6, s. 47-60.

Argunşah, Mustafa (2013) **Çağatay Türkçesi**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa-Güner, Galip (2015) **Codex Cumanıcus**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Argunşah, Mustafa-Sağol Yüksekaya, Gülden (2016) **Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Arıkoğlu, Ekrem (2004) "Türkçenin -rAk ve ArAk Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I (20-26 Eylül 2004)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 187-191.

Aslan, Üzeyir (2009) **Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı**, Palet Yayınları, Konya.

Ata, Aysu (1997) **Kısasü'l-Enbiyâ**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (1998) **Nehcü'l-Ferâdîs-III (Dizin-Sözlük)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (2010) "Moğol Fütühatı ve Doğu-Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, C.17, S.1, s.29-37.

Ata, Aysu (2014) **Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altınordu Türkçesi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim (1941) **Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme**, Matbaai Ebüzziya, İstanbul.

Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't Türk**, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim (2013) **Divanü Lûgati't-Türk-IV (Dizin)**, Türk Dil Kurumu Yaynları, Ankara.

Ayazlı, Özlem (2016) **Eski Uygurca Din Dışı Metinlerin Karşılaştırmalı Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aydın, Erhan (2011) **Uygur Kağanlığı Yazıtları**, Kömen Yayınları, Konya.

Aydın, Erhan (2015) **Yenisey Yazıtları**, Kömen Yayınları, Konya.

Bang, Willi (1918-1919) "Aus türkischen Dialekten", **Keleti Szemle**, C. 18, s.7-28.

Bang, Willi (1980) **Türkoloji Mektupları**, (Çev. Şinasi Tekin), Erzurum.

Bang, Willi (1996) "Vom Köktürkischen zum Osmanischen. Vorarbeiten zu einer vergleichenden Grammatik der Türkischen, 1, Mitteilung Über das Türkische Interrogativpronomen", **Abhandlungen der (Berliner d. h.) preussischen Akademie der Wissenschaften 1917,** Berlin. (Çev. Tahsin Aktaş, "Köktürkçeden Osmanlıcaya", Ankara).

Banguoğlu, Tahsin (1998) **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Barutçu Özönder, Fatma Sema (2011) **Ali Şir Nevâyî Muhâkemetü'l-Lugateyn**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bayraktar, Nesrin (2004) **Türkçede Fiilimsiler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bazın, Louis (2011) **Eski Türk Dünyasında Kronoloji Yöntemleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bilgen, İpek (1989) **Dîvânu Luğâti't-türk'te Söz Yapımı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

Borovkov, Aleksandr Konstaninoviç (1984) "Özbek Yazı Dilinin Kurucusu Ali Şir Nevâî", (Çev. Rasime Uygun), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1984**, s. 59-96.

Böhtligk, Otto (1851) **Über die Sprache der Jakuten**, St. Petersburg.

Brockelmman, Carl (1954) **Osttürkische Grammatik der islamischen Litteratursprachen Mittelasiens,** Leiden.

Buran, Ahmet (1999) "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 207-214.

Buran, Ahmet (2008) "Türkçede İsim Çekim Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet (2008) "Anadolu Ağızlarında İsim Hâl Ekleri", **Makaleler** (Yay. Haz. Ercan Alkaya, S. Kaan Yalçın, Murat Şengül), Turkish Studies Yayınları, Ankara, s.88-97.

Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2009) **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (2014) **Çağdaş Türk Yazı Dilleri 2**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Buyar, Cengiz (2013) "Kırgızistan'da Bir Etnik Grup Sart Kalmaklar", **Turkish Studies**, Volume 8/9, s.819-831.

Caferoğlu, Ahmet (1984) **Türk Dili Tarihi**, Enderun Yayınları, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet (2011) **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Canpolat, Mustafa (1992) "Eski Anadolu Türkçesindeki Belirtme Durumu (accusatıvus) Ekinin Kökeni Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. X, S. 1, Ankara, s. 9-11.

Canpolat, Mustafa (2002) "Çağatay Dili ve Edebiyatı", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.769-776.

Choı, Han-Woo (2010) **Türkçe, Korece, Moğolca ve Mançu-Tunguzcanın Karşılaştırmalı Ses ve Biçim Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Clauson, Gerard (1972) **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford.

Coşkun, Volkan (2000) **Özbek Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Çağatay, Saadet (1943) "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental +n", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.I/3, s. 93–107.

Çağatay, Saadet (1947) "Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 5, S. 5, s. 353-368.

Çengel Kasapoğlu, Hülya (2005) **Kırgız Türkçesi Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Dankoff, Robert-Kelly, James (1985) **Mahmud al-Kasgari, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwan Lugat at-Turk)**, I-III, Harvard University Press, Cambridge.

Demir, Nurettin (2013) "Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.389-398.

Demirci, Ümit Özgür (2016) **Eski Türkçede Fiiller**, Umuttepe Yayınları, Ankara.

Deny, Jean (2012) **Türk Dili Grameri**, (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1963) ***Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-I***, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Doerfer, Gerhard (1967) **Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen-IV**, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Doğan, Levent (2014) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Parafiks Yayınları, Edirne.

Duman, Musa (2013) "Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair", **Makaleler**, Kesit Yayınları, Ankara, s.41-74.

Duran, Suzan (1988) "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1956**, Türk Dil Kurumu Yaynları, Ankara, s.1-110.

Eckmann, Janos (1958) "Çağatay Dili Hakkında Notlar", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Ankara, s. 115-126.

Eckmann, Janos (1998) "Harezm Türkçesi", **Tarihî Türk Şiveleri**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 173-210.

Eckmann, Janos (1998) "Çağatayca" **Tarihî Türk Şiveleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 211-245.

Eckmann, Janos (2003) **Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar**, (Yay. Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eckmann, Janos (2012) **Çağatayca El Kitabı**, (Çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul.

Emet, Erkin (2008) **Doğu Türkistan Uygur Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Emre, Ahmet Cevad (1946) "Türkçede Bulanık e (é) Fonemi", **Türk Dili Belleten-III**, S. 6-7, s. 487-497.

Emre, Ahmet Cevad (1972) **Türk Dilbilgisi Lise I, II, III,** İstanbul.

Eraslan, Kemal (1970) "Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Eedebiyatı Dergisi**, C. XVIII, s. 113-121.

Eraslan, Kemal (1980) **Eski Türkçede İsim-fiiller**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Eraslan, Kemal (1993) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, İstanbul, s. 168-176.

Eraslan, Kemal (1993) **Alî Şîr Nevâyî, Mîzânü'l-evzân (Vezinleri Terazisi)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eraslan, Kemal (1996) **Alî Şîr Nevâyî, Nesayimü'l-Muhabbe Min Şemayimü'l-Fütüvve I.Metin**, Ankara, 1996.

Eraslan, Kemal (1999) **Mevlanâ Sekkâkî Divanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eraslan, Kemal (1999) "Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu", **3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 381-385.

Eraslan, Kemal (2004) "-maḳlıḳ/ -meklik ve -maḳçı/ -mekçi Birleşik Ekleri Hakkında", **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 927-928.

Eraslan, Kemal (2012) **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınlar, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (1984) **Kutadgu Bilig Grameri-Fiil**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (1995) "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22-23 Ekim 1993)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.61-72.

Ercilasun, Ahmet Bican (2005) **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,** Akçağ Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 340-346.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007) "Türk Dünyası ve Türk Dili Geçmiş ve Hedefler", **Makaleler** (Yay. Haz. Ekrem Arıkoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, s. 391-397.

Ercilasun, Ahmet Bican (2016) **Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Erdal, Marcel (1991) **Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon I**, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Erdal, Marcel (2004) **A Grammer of Old Turkic**, Leiden-Boston.

Erdem, Mehmet Dursun-Gül, Münteha (2006) "Kapalı é Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 11, s. 111-148.

Erdem Uçar, Filiz Meltem (2011) **Çağatay Türkçesinde İsim**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Ergin, Muharrem (2004) **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yay., İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1995) **Eski Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gencal, Bahattin (2013) "XIX. Yüzyıl Doğu Türkistan Tarihi Hakkında Yazılmış Olan Birinci Elden Kaynaklar", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 8, s. 31-43.

Gömeç, Saadettin (2011) **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gömeç, Saadettin (2001) **Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Grönbech, Kaare (1995) **Türkçenin Yapısı**, (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gül, Bülent (2015) "Orta Asyadan Anadolu'ya Moğol Yayılımının Dilsel Sonuçları", **Türkbilig**, S.30, s.187-200.

Gülensoy, Tuncer (1988) "Moğolların Gizli Tarihi ve Altan Topçi'nin Türk Dili ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1986**, Ankara, s. 25-30.

Gülensoy, Tuncer (2011) **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü II Cilt**, Türk Dil Kurumu Yayıları, Ankara.

Gülsevin, Gürer (1997) **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gümüşkılıç, Mehmet (2008) "Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi", **Turkish Studies International Periodical for the Languages , Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/6, s. 388-403.

Güner, Galip (2013) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1991) **Türk Dilinde Fiiller**, Cönk Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1992) **Türk Dilinde Edatlar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1997) **Harezm Türkçesi ve Grameri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (2000) **Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hacıeminoğlu, Necmettin (2008) **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hatiboğlu, Vecihe (1975) "Ağaç ve Ig", **I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.165-172.

Hatiboğlu, Vecihe (1974) "Türkçede Eklerin Kökeni", **Türk Dili**, C. XXIX, S.268, s. 331-340.

İlhan, Nadir (2009) **Türk Dilinde Çokluk**, Manas Yayınları, Elazığ.

İpekten, Haluk (2010) **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kaçalin, Mustafa S. (2011) **Niyāzī Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar**, Türk Dil Kurumu Yay.ınları, Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim (2001) "XIV. Yüzyıldan Sonra Orta Asya'da Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı, Birinci Cilt Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s. 605-611.

Kahya, Hayrullah-Kılıçarslan, Mustafa (2009) "Karamanlıcada i/e Meselesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol. 2/8, s.200-211.

Kara, Funda (2011) **Zebān-ı Türkī, İnceleme-Metin-Dizin**, Fenomen Yayınları, Erzurum.

Karaağaç, Günay (1997) **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2009) "Edat Üzerine Düşünceler", **Gazi Türkiyat**, S. 5, s.157-169.

Karaağaç, Günay (2013) **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Akartürk (2013) **Dîvânu Lugati't Türk'e Göre XI. Yüzyıl Türk Lehçe Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999) "Yükleme (Accusative) ve İlgi Hâl Ekleri Üzerine Düşünceler", **Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996 Bildiriler**, Türk Dil Kurultayı Yayınları, Ankara, s. 605-611.

Karahan, Leyla (2007) **Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karahan Kök, Naciye (2016) "Moğol-Türk İlişkilerinin Türk Edebiyatındaki Bir Yansıması Kitâb-ı Guzât der Mülk-i Çin", **2. Asya ve Doğu Araştırmaları Uluslararası Konferansı Bildirileri (ICAS 2016),** C.2, s. 756-764.

Karahan Kök, Naciye (2016) "Mollâ Bilâl Nâzım'ın Kitâb-ı Gazât Der Mülk-i Çîn Adlı Eseri Üzerine", **Hoca Ahmed Yesevî Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri III. Cilt Türkoloji**, Ankara, s. 433-442.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994) **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karasoy, Yakup (1998) **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karasoy, Yakup (2013) **Sirâcü'l-Kulûb**, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara.

Kaya, Ceval (2008) **Uygur Harfli Rızvan Şah ile Ruh-afza Hikâyesi**, TürkDil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kocaoğlu, Timur (2003) "Tarihi Türk Lehçelerinin Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında kapalı é/i Meselesi", **Türk Kültürü**, S. 483-484, s. 266-281.

Korkmaz, Zeynep (1958) "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958**, s.41-68.

Korkmaz, Zeynep (1988) "Türkçe İle Moğolca Arasında Ortaklaşan Unsurlar ve Moğolcanın Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1986**, Ankara, s. 43-52.

Korkmaz, Zeynep (1992) **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2003) **Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2011) **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Korkmaz, Zeynep (2005) **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep "Türkiye Türkçesi", **Türk Ansiklopedisi**, C. XXXI.

Kowalewski, O. (1844-1849) **Mongol'sko-Russko-Frantsuzkiy slovar**, Kazan.

Kök, Abdullah (2016) **Pîr-i Türkistan'ın Metafor Dünyası**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Köprülü, M.ehmet Fuat (1945) "Çağatay Edebiyatı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yaynları, C. III, İstanbul, s. 270-323.

Köprülü, M.ehmet Fuat (1989) "Çağatay Edebiyatı", **Edebiyat Araştırmaları 2**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Kuçkartay, İristay (1997) "Özbek Edebi Dilinde Tamlayan Hali", **Türkoloji Dergisi**, C. XII, Ankara, s.59-72.

Kurban, İklil (1995) **Doğu Türkistan İçin Savaş**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kuznetsov, Petro İ. (1997) "Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995**, Ankara, s.193-262.

Küçük, Murat (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinden Türkiye Türkçesine -Dır/ -Dur <TURUR Eki ve İşlevleri", **Türkbilig**, S.19, s. 59-75.

Küçük, Salim (2010) "Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları", **Turkish Studies International Periodical Fort the Languages,** Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/1, s.556-577.

Mansuroğlu, Mecdut (1949) "Türkçe'de Zamir Çekimi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III**, s. 501-518.

Mansuroğlu, Mecdut (1953) "Türkçede-gu Ekinin Fonksiyonları", **Türkiyat Mecmuası,** C.X, s. 341-348.

Mansuroğlu, Mecdut (1957) **Das geschlossene im karaschanidischen Turkisch**, UAjb, XXIX, s. 215-225.

Mansuroğlu, Mecdut (1960) "Türkiye Türkçesinde Söz Yapımı Üzerine Notlar", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. 10, s. 20-21.

Menges, Karl Heinrich (1947) **Qaraqalpaq Grammer-I Phonogy**, New York.

Mollavutov, Savut (2014) "Bilal Nazım (1825-1900)", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 4, s. 57-63.

Nadjip, E. N., (1970) *"O srednekovıx lit. Traditsyax i şmeşennax pismennıx Tyurskix yazıkax",* ST 1, Moskva.

Nalbant, Mehmet Vefa (2008) **Dîvânü Lugâti't-Türk Grameri-I İsim**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

Naskali, Emine Gürsoy (1997) **Türk Dünyası Gramer Terimleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Necip, Emir Necipoviç (2013) **Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü**, (Çev. İklil Kurban), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Oruç Aslan, Birsel (2011) "Türkiye Türkçesinde Kullanılan Çekim Edatları Üzerinde Görüş Farklılıklarından Kaynaklanan Problemler", **Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.533-542.

Ölmez, Mehmet (1997) "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)", **Türk Dilleri Araştırmaları 7**, s.175-186.

Ölmez, Zühal (1996) **Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)**, Simurg Yayınları, Ankara.

Ölmez, Zühal (2007) "Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, s. 173-220.

Öner, Mustafa (1999) "Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi", **Türk Dili**, S. 565,s.10-18.

Özek, Fatih (2015) **Kitābu Feżā'ili'l-Mekke ve'l-Medīne ve'l-Kudüs (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Kesit Yayınları, İstanbul.

Özkan, Abdurrahman (2009) **Meḫekkü'l-ʿİlim ve'l-ʿUlemā,Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler-Tıpkıbasım**, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Özkan Nalbant, Bilge (2005) "'Ne' Kelimesinin Farklı Bir Kullanışı Üzerine", **Türkoloji Dergisi**, C. XVI, S. 1, s. 73-86.

Öztürk, Rıdvan (1994) **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (1996) **Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelenmesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (2001) **Kitâbu'l-İdrâk li Lisâni'l-Etrâk FiilTarihî Karşılaştırmalı Bir Gramer ve Sözlük Denemesi**, Köksav, Ankara.

Özyetgin, Ayşe Melek (2014) **İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku**, Ötüken Neşriyat, Ankara.

Paçacıoğlu, Burhan (1995) **Orta Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi**, Dilek Matbaacılık, Sivas.

Poppe, Nicholas (1925) "Türkische-Tschuwassiche vergleichende Studien", **Islamica-I**, Leipzig, s. 409-427.

Radloff, Wilhelm (1963) **Versuch eines Wörtebuches der Türk-Dialecte II**, Moskva.

Ramstedt, Gustaf John (1912) **Zur Verbstammbildugnslehre der mongolisch-türkischen Sprachen**, Journal de la Société Finno-Ougrienne, C. 18.

Räsänen, Martti (1949) **Materialien zur Lautgeschichte der türkischen Sprachen**, Helsinki, Studia Orientalia Editit Societas Fennica.

Räsänen, Martti (1957) **Materialien Zur Morphologie Der Turkischen Sprachen**, Helsinki.

Roux, Jean Paul (2001) **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Samoyloviç, Aleksandr (1941) "Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair", (Çev. Abdulkadir İnan), **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları I**, Ankara, s. 73-95; (Rusçası Alî Şîr Nevâî Mecmuası, Leningrad, 1928).

Sanglax, **A Persian Guide to the Turkish Language** by Muhammad Mahdi Xan.

Schönig, Claus (2000) **Mongolische Lehnwörter im Westoghusishen**, Harrasowitz Verlag, Turcologica 47, Wiesbaden.

Serebrennikov, Boris A.-Gadjieva, N. Z., (2011) **Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri**, (Çev. Mustafa Öner-Tevfik Hacıyev), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Sertkaya, Osman Fikri (1995) **Göktürk Tarihinin Meseleleri**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sev, Gülsel (2007) **Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Shaw, Robert Barkle (2014) **Kâşgar ve Yarkent Ağzı Sözlüğü**, (Çev. Fikret Yıldırım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Çelik Şavk, Ülkü (2011) **Leylî vü Mecnûn**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Şirin, Hatice (2015) **Kül Tigin Yazıtı Notlar**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Şirin, Hatice (2016) **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Taş, İbrahim (2015) **Kutadgu Bilig'de Söz Yapımı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Taşağıl, Ahmet (2004) **Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Tekcan, Münevver (2007) **Bayram Han'ın Türkçe Divanı**, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Tekin, Şinasi (1976) "Eski Türkçe", Türk Dünyası El Kitabı, C. II, Ankara, s. 142-192.

Tekin, Şinasi (1990) "Türçede -MA Olumsuzluk eki ile -DIK+ Eki Nereden Geliyor?", **Tarih ve Toplum**, C.13, S.74, s. 14-17.

Tekin, Şinasi (2015) **İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tekin, Talat (1995) **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 13, Ankara.

Tekin, Talat (2000) **Köktürk Türkçesi Grameri**, Türk Diller Araştırma Dizisi, Ankara.

Tekin, Talat (2013) "On the Origin the Turkic Genitive Suffix", **Makaleler-I Altayistik,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 287-290.

Tekin, Talat (2013) "On the Old Turkic Verbal Noun Suffix -dOk", **Makaleler-II Türk Yazı Dilleri**,Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.511-518.

Tekin, Talat (2013) "Olumsuzluk eki -ma-/-me-'nin Etimolojisi", **Makaleler-I Altayistik**, Türk Dil Kurmu Yayınları, Ankara, s. 207-211.

Tekinoğlu, Hüseyin (2015) **Uygurlar**, Kamer Yayınları, İstanbul.

Temir, Ahmet (2001) "Orta Asya ve Kıpçak Bozkırlarında Kurulmuş Türk Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt Coğrafya-Tarih**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Teres, Ersin (2009) **Çağataycada Söz Yapımı**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Tiken, Kamil (2004) **Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf fiiller**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Timurtaş, Faruk Kadri (1994) **Eski Türkiye Türkçesi,** Enderun Yayınları, İstanbul.

Togan, Ahmet Zeki Velidi (1981) **Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi**, Enderun Yayınları, C.I, İstanbul.

Topaloğlu, Ahmet (1989) **Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü,** Ötüken Yayınları, İstanbul.

Toparlı, Recep (1998) **Harezm Türkçesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sivas.

Toparlı, Recep-Vural, Hanifi (2007) **Harezm Türkçesi**, Öncü Basımevi, Tokat.

Toprak, Funda (2005) **Harezm Türkçesinde Fiil**, Ankara.

Tören, Hatice (2001) **Sedd-i İskenderi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tseng, Lan-ya (2002), **Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tulum, Mehmet Mahur (1997) **Özbekçede Tasvir Yardımcı Fiiller**, İstanbul.

Tursunov, U.-Muhtarov, C.-Rahmatullayev, Ş.(1992) **Hazirgi Özbek Edebiy Tili**, Taşkent.

Türk Vahit (1995) "Eski Türkçede -gu/-gü Eki ve İşlevleri",**Tuncer Gülensoy Armağanı**, (Yay. Haz. Ahmet Buran), Elazığ.

Türk, Vahit (2006) "İsimden Fiil Yapan -al-/-el-; -l- ve -ar-/-er-; -r- Eklerinin Kökeni" **İlmi Araştırmalar**, S. 21, s. 183-191.

Türkyılmaz, Fatma (1999) **Tasarlama Kiplerinin Fonksiyonları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Uğurlu, Mustafa (1999) "-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-fiili Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü" **3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.1181-1187.

Usmanova, M., vd. (1981) **Hazirgi Özbek Adabiy Tili**, Taşkent.

Ünlü, Suat (2012) **Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2012) **Harezm-Altınordu Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2012) **Karahanlı Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Ünlü, Suat (2013) **Çağatay Türkçesi Sözlüğü**, Eğitim Kitabevi, Konya.

Üstüner, Ahat (2000) **Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Üstüner, Ahat (2013) "oḳ/ök Enklitiğinin Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kalıntıları", **Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı**, Akçağ Yayınları, Ankara, s.839-849.

Üstüner, Ahat, (2015) **Türkçenin Tarihî Gelişmesi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Üşenmez, Emek (2010) **Karahanlı Türkçesinin Sözlüğü**, Doğu Kitabevi, İstanbul.

Yalçın, Süleyman Kaan (2013) **Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yavuz, Orhan (1991) "Türkçede Kapalı e", **Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, S. 6, s.271-336.

Yazıcı Ersoy, Habibe (2007) "Yeni Uygur Türkçesi", **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 355-428.

Yetiş, Kazım (1995) "Destan", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.9, İstanbul.

Yıldırım, Kürşat (2013) **Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Kürşat (2016) **Doğu Türkistan'ın Tarihî Coğrafyası**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Yıldız, Osman (1999) "Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı**, S.4, s.321-339.

Yıldız, Osman (2000) "Türkçe'de Kelime Sonu Ünsüz Grupları", **Dil Dergisi**, S. 97, s. 66-78.

Yıldız, Osman (2008) **Yūsuf u Zelīḫā (Destān-ı Yūsuf) Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler**, Akçağ Yayınları, Ankara.

Yılmaz, Emine (1991) "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", **Türk Dilleri Araştırmaları**, Ankara, s. 151-165

Yudahin, K. K. (1998) **Kırgız Sözlüğü**, (Çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2012) **Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yunusoğlu Kemal, Mağfiret (2013) "Molla Bilal Nazim ve Uniñ Dastanlari Heqqide", **Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi**, S. 1/1, s. 145-151.

Yüce, Nuri-Oraltay, Hasan-Pınar, Saadet (1984) **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yücel, Bilal (1995) **Bâbür Dîvânı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1 Eylül 1986 yılında Afyonkarahisar ilinin Çay ilçesinde doğdu. İlköğretimi Antalya Mecdude Başakıncı İlköğretim Okulunda; liseyi Antalya Adem Tolunay Anadolu Lisesinde bitirdi. 2004 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı yüksek öğrenimini, 2008 yılında tamamladı. 2011 yılının Şubat ayında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisans eğitimini 2012 yılında tamamladı. Evlidir.

Yabancı dili, Almancadır.